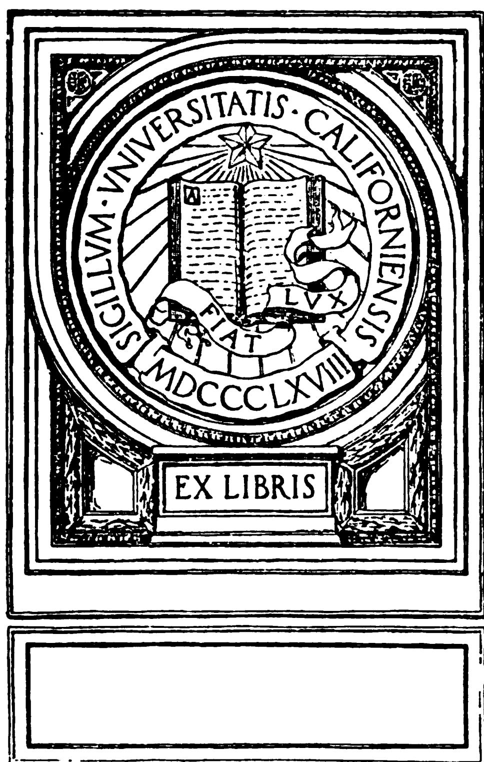
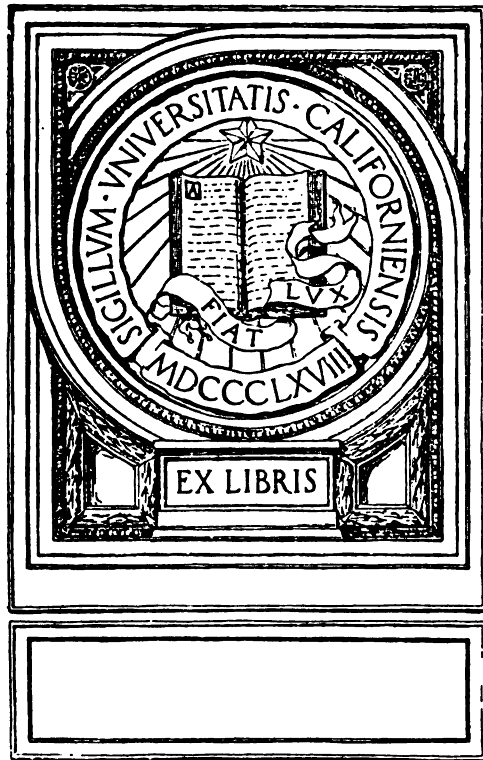

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

ACADEMIA ROMÂNĂ

EPISCOPULU MELCHISEDEC

DISCURSŬ DE RECEPȚIUNE

ROSTITŬ IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

IOANŬ KALINDERU

MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU

RESPUNSULŬ

D-LUĬ

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE.

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DOMNEI 16

1894.

Prețulŭ Leĭ 1.

ACADEMIA ROMÂNĂ

EPISCOPULŬ MELCHISEDEC

DISCURSŬ DE RECEPŢIUNE

ROSTITŬ IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

IOANŬ KALINDERU
MEMBRU ALŬ ACADEMIEÎ ROMÂNE

CU

RESPUNSULŬ

D-LUÎ

DIMITRIE A. STURDZA
MEMBRU ALŬ ACADEMIEÎ ROMÂNE.

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16
1894.

Melchisedec

Sire,
Alteță Regală
Domniloră și stimați [illegible]

[illegible]instea cea mare ce ațĭ binevoită a-mĭ face, [illegible] pentru membriĭ acestuĭ însemnată așezăment [illegible] aveamŭ ca recomandațiune [illegible] domniilor [illegible] modeste publicațiunĭ, maĭ [illegible] de [illegible] celoră instituțiunĭ romane, [illegible] pentru [illegible] din partea domniiloră vóstre, și cugetulŭ [illegible] bărbațiloră carĭ aŭ lucrată atâtŭ de mult [illegible] scienție și pentru patrie, măresce recunoscin[illegible] dar a-mĭ da voe să v'o exprimŭ acum.

[illegible] însă să vé asigură, că venindŭ printre [illegible] unŭ dorŭ nemărginită de a face [illegible] absolutŭ Academieĭ nóstre, o afecțiune și o [illegible] vóstre, carĭ nu vorŭ slăbi niciĭ odată.

[illegible] a mé conformă Statuteloră Academieĭ, [illegible] unéĭ lucrărĭ originale, vé rogu [illegible] de o figură nobilă, care a dispărută dintre [illegible] de una [illegible] Episcopŭ, care după ce a păstorită turma [illegible] bine [illegible] de secolŭ cu atâta înțelepciune și norocŭ, a [illegible] de durerĭ și a intrată acum în odihna eternă; [illegible] de una din podóbele acesteĭ Academiĭ, care [illegible] ca istoricŭ, ca filologŭ, de unŭ bărbatŭ cu

[illegible]

Sire,
Alteță Regală
Domnilorŭ și stimațĭ colegĭ,

Cinstea cea mare ce ațĭ bine-voitŭ a-mĭ face, chemându-mĕ a ședé printre membriĭ acestuĭ însemnatŭ așezămîntŭ culturalŭ, deși nu aveamŭ ca recomandațiune pe lângă domniile vóstre decât câte-va modeste publicațiunĭ, maĭ tóte dintr'unŭ domeniŭ restrînsŭ alŭ anticelorŭ instituțiunĭ romane, a fostŭ pentru mine o generósă rĕs-plată din partea domniilorŭ vóstre, și cugetulŭ că m'ațĭ făcutŭ colegulŭ bărbațilorŭ carĭ aŭ lucratŭ atâtŭ de multŭ pentru litere, pentru sciințe și pentru patrie, măresce recunoscința mea. Bine-voițĭ dar a-mĭ da voe să v'o exprimŭ acum.

Potŭ însă să vĕ asigurŭ, că venindŭ printre voĭ, vĕ aducŭ o inimă caldă, unŭ dorŭ nemărginitŭ de a face binele, unŭ devotamentŭ absolutŭ Academieĭ nóstre, o afecțiune și o cordialitate pentru domniile vóstre, carĭ nu vorŭ slabi niciĭ odată.

Pentru a mĕ conformà Statutelorŭ Academieĭ, carĭ cerŭ dela celŭ alesŭ tributulŭ uneĭ lucrărĭ originale, vĕ rogŭ să-mĭ dațĭ voe de a vorbì de o figură nobilă, care a dispărutŭ dintre noĭ, de unŭ învĕțatŭ Episcopŭ, care după ce a păstoritŭ turma sa maĭ bine de o jumĕtate de secolŭ cu atâta înțelepciune și norocŭ, a părăsitŭ lumea acésta de durerĭ și a intratŭ acum în odihna eternă; voiŭ să vĕ vorbescŭ de una din podóbele acesteĭ Academiĭ, care s'a distinsŭ ca teologŭ, ca istoricŭ, ca filologŭ, de unŭ bărbatŭ cu mintea

bogată, de Episcopulŭ de Romanŭ, Melchisedec, acelŭ apostolŭ a căruĭ inimă lumină pe frațiĭ sĕĭ cu razele credințeĭ și-ĭ încăldià cu caritatea sa.

Da, elŭ a fostŭ unŭ apostolŭ, acestŭ nume i se cuvine cu dreptŭ, căcĭ viéța sa, studiată din légănŭ până în mormîntŭ, se vede însemnată cu strălucire de acéstă aureolă. Încă din aniĭ sĕĭ ceĭ d'intâĭ, o sete ìlŭ cuprinde, aceea a învĕțătureĭ, precum maĭ târdiŭ ìlŭ cuprinde zelulŭ pentru casa Domnuluĭ.

Melchisedec s'a născutŭ la 12 Februarie 1822 ca fiulŭ luĭ Petre Ștefănescu, preotulŭ satuluĭ Gârcina din dejețulŭ Némțu, și alŭ soțieĭ sale Anastasia; unchiulŭ sĕŭ erà și elŭ preotŭ, și ast-felŭ se găsesce înrolatŭ prin nascere, ca și prin tragerea sa de inimă, în armia bisericéscă, în care va ajunge unulŭ din capiĭ și din gloriile eĭ, după ce a fostŭ unŭ ostașŭ umilŭ și nesciutŭ.

Să nu ne tememŭ, elŭ nu va rĕmâné timpŭ multŭ pe treptele de jos ale ierarchieĭ bisericescĭ; ridicarea se va face dela sine, fără favóre, fără rugăciunĭ, fără uneltirĭ saŭ intrigĭ, și ea va fi rĕsplata, rodulŭ firescŭ alŭ superiorităţeĭ, alŭ sciințeĭ, alŭ virtuților ŭ și alŭ numeluĭ bunŭ, ce aceste însușirĭ îĭ facŭ. Să urmămŭ mersulŭ acesteĭ viețĭ așà de frumósă și de exemplară în cariera preoțéscă, precum amŭ urmà cursulŭ unuĭ rîŭ cu apă limpede și lină, care din pîrîŭ micŭ ce e la începutulŭ sĕŭ, străbătêndu-șĭ calea, cresce pe nesimțite, până în momentulŭ când, ajunsŭ la cea maĭ mare desvoltare ce o póte luà, vine de se aruncă în vre o mare, căcĭ mărilo sunt mormintele rîurilorŭ. Dacă îmĭ permitețĭ, Sire, Alteță Regală, domnilorŭ și stimațĭ Colegĭ, de a urmà cu acéstă comparațiune, voiŭ dice că diua în care acéstă viéță stă și se frânge, după ce a bucuratŭ lumea, este aceea în care ea se lasă în marea vecĭniciеĭ.

Vĕdŭ însă că panegiriculŭ meritosuluĭ Episcopŭ mĕ răpesce și că uitŭ de a vĕ schiță măcar pe scurtŭ biografia aceluia, pe care cu atâta părere de rĕŭ ìlŭ vedemŭ lipsindŭ dintre noĭ, saŭ celŭ puținŭ câte-va din liniele principale ale acestuĭ respectabilŭ caracterŭ. Mĕ întorcŭ dar la repedea istorisire a viețeĭ prea regretatuluĭ nostru colegŭ. Elŭ primi începuturile învĕțătureĭ, precum însușĭ ne spune în dis-

cursulŭ sĕŭ pentru şcóla şi biserica română, rostitŭ la 26 Iunie 1885 la Universitatea din Iaşĭ, adecă învĕţă să cetéscă la 1831, dela un dascălŭ la biserica Sfinţilorŭ Treĭ Erarchĭ din Piatra, fiindŭ în etate de nouĕ anĭ, apoĭ în satulŭ sĕŭ de nascere, la Gârcina, de la doĭ învĕţătorĭ improvisaţĭ érna, primulŭ anŭ dela unŭ călugărŭ şi celŭ-laltŭ dela unŭ învĕţătorŭ mirénŭ, care venea dintr'o cătună învecinată. Părinţiĭ sĕĭ, miraţĭ de sîrguinţa pentru învĕţătura a tînĕruluĭ Michailŭ, fiulŭ lorŭ, îlŭ duseră în tómna anuluĭ 1834 la seminariulŭ din Socola, aşezămîntŭ condusŭ pe acele vremurĭ de neuitatulŭ Mitropolitŭ Veniaminŭ. Sfîrşindŭ acolo cursurile la 1841, tînĕrulŭ se făcù învĕţătorŭ în satulŭ Şerbescĭ, judeţulŭ Némţu, unde fu chematŭ de bogaţiĭ şi mariĭ boerĭ Alexandru şi Ioanŭ Canta, carĭ înfiinţase acolo o şcólă cu cheltuiala lorŭ

Sub fericitulŭ impulsŭ alŭ Archimandrituluĭ Filaretŭ Scribanŭ, numitŭ rectorŭ alŭ seminariuluĭ din Socola, acesta fu cu desĕvêrşire reformatŭ şi completatŭ în tóte privinţele. Atuncĭ zelosulŭ Michailŭ nu se maĭ simţi opritŭ de nicĭ o consideraţiune, lăsă şcóla sa sătéscă şi se duse după sciinţă ca albinele după florĭ, după acea sciinţă din care va scóte miere întocmaĭ ca acele ingeniόse insecte din florĭ.

Elŭ se întórse decĭ la seminariulŭ sĕŭ cu înflăcărarea cu care unŭ soldatŭ iubitorŭ de glorie s'ar întórce sub drapelulŭ bĕtrânuluĭ sĕŭ Generalŭ. Pasionatŭ pentru învĕţătură, elŭ îşĭ putù satisface acì pe deplinŭ pasiunea sa. Cu tóte acestea, elŭ nu rĕmase în acestŭ aşezămîntŭ decât unŭ anŭ, dela 1842 la 1843; făcù însă progrese aşà de frumóse, în câtŭ fu în stare de a pronunţà unŭ discursŭ de ocasiune în limba latină, lucru de însemnătate în acea epocă şi maĭ alesŭ printre preoţĭ. (1)

Unŭ zelŭ aşà de mare merità o rĕsplată: părintele Filaretŭ Scribanŭ, demnŭ apreciatorŭ alŭ tînĕruluĭ elevŭ, făcù ca să fie numitŭ pe la finele anuluĭ 1843 suplinitorŭ la catedra de retorică, de pastorală şi de istoria naţională. Tatălŭ sĕŭ spiritualŭ luă hotărîrea de a consacrà sciinţeĭ şi luĭ Dumnedeŭ pe tînĕrulŭ sĕŭ protegiatŭ

(1) Manuscriptulŭ aceluĭ discursŭ a fostŭ dăruitŭ de d-lŭ Profesorŭ C. Erbicénu Academiei.

și în același anŭ 1843, la 24 Decembre, ilŭ făcù să priméscă schima monacală sub numele de Melchisedec, la mănăstirea din Socola. Puținŭ după aceea, e chirotonisitŭ ierodiaconŭ, la 16 Augustŭ 1844. Apoĭ, recunoscêndŭ virtuțile sale, carĭ rivalisaŭ cu cunoscințele sale, după ce-lŭ numise suplinitorŭ și inspectorŭ alŭ seminariuluĭ la 25 Decembre 1845, postŭ în care a rĕmasŭ până la 1848, părintele Scribanŭ se decise a-lŭ trimite în străinătate pentru a-șĭ completà studiile de teologie, și cu ajutorulŭ luĭ Alexandru Sturdza, care interveni pe lângă Domnulŭ de pe atuncĭ Michailŭ Sturdza, Melchisedec plecă în Augustŭ 1848 spre Kiev, unde ajunse la 4 Septembrie același anŭ. Ast-felŭ putù începe cu dragŭ, în tómna anuluĭ 1848, studiulŭ teologieĭ creștine, și diploma de Magistru în teologie și litere ce o luă la 1851, arată cu elocință câtŭ zelŭ a pusŭ în studiile sale. La 3 Octobre 1851, cu autorisarea luĭ Mardarie, locoțiitorulŭ de Mitropolitŭ din Iașĭ, și după ce se distinsese prin talentele sale și printr'o mare pietate, fu chirotonisitŭ ieromonachŭ la Kiev, în schitulŭ dela Pecersca, de către Mitropolitulŭ aceluĭ orașŭ, Filaretŭ. Acì, pentru a glorificà pe unŭ Românŭ, Petru Movilă, care ajunse Mitropolitŭ alŭ Kievuluĭ, vomŭ aminti că dînsulŭ celŭ d'întâĭ înființă în Rusia o Facultate de teologie, celebră și astădĭ sub numele de Academia spirituală din Kiev. Acésta nu este un casŭ isolatŭ, care să ne mire, căcĭ precum ne spune Alexandru Hasdeŭ în discursulŭ scolarŭ, pe care-lŭ pronunță la 27 Iulie 1837 la Hotinŭ, Rusia a adusŭ adesea din Basarabia în serviciulŭ sĕŭ funcționarĭ bunĭ în administrațiune, caligrafĭ dibacĭ pentru chrisóvele împĕrătescĭ, medicĭ și preoțĭ.

Intorcêndu-se Melchisedec în patrie, i se încredință la 14 Novembre 1851, totŭ la seminariulŭ din Socola, catedra de ermineutică, de scripturistică eclesiastică și de dogmatică.

Ca profesorŭ alŭ acestorŭ studiĭ, elŭ desfășură o activitate neobosită. Consacrândŭ tóte dilele sale prelegerilorŭ, elŭ sacrifică cu unŭ devotamentŭ admirabilŭ nopțile sale pentru scrierĭ și traducerĭ de cărțĭ didactice bisericescĭ, carĭ lipsiaŭ atuncĭ cu totulŭ. Pe lângă sarcina inspecțiuneĭ și a acestorŭ cursurĭ, elŭ maĭ luă asupra

sa până la 1856 învěţămîntulŭ limbelorŭ ebraică şi latină, ba maĭ da şi lecţiunĭ de limba franceză elevilorŭ silitorĭ. Inzestratŭ de natură cu unŭ caracterŭ hotărîtŭ, cu o fire tare, elŭ erà unŭ profesorŭ neobositŭ.

Mitropolitulŭ Moldoveĭ Sofronie îlŭ înălţă la 6 Iunie 1852 la demnitatea bisericéscă de protosinghelŭ.

Bucurându-se de unŭ renume frumosŭ ca profesorŭ şi inspectorŭ alŭ seminariuluĭ Veniaminŭ din Socola, elŭ fu numitŭ la Huşĭ, cu decretŭ alŭ Domnuluĭ Grigorie Ghica, la 5 Martie 1856, după recomendarea Episcopuluĭ Meletie Istrati, rectorŭ şi profesorŭ alŭ seminariuluĭ aceleĭ Episcopiĭ.

Elŭ străluci şi acolo, căcĭ opera ce o îndeplinì e impunětóre; ca reformatorŭ, elŭ reînnoi totulŭ, făcù să se clădéscă unŭ localŭ, care maĭ există şi astădĭ, pentru seminariŭ şi introduse o disciplină, cu care putù să scóţă elevĭ carĭ îĭ făcură onóre.

La 12 Ianuarie 1856 fu numitŭ Archimandritŭ, şi în calitatea acésta, la 15 Ianuarie 1861, locoţiitorŭ alŭ Episcopieĭ de Huşĭ, care de mulţĭ anĭ nu maĭ avea titularĭ, şi rěmase ast-felŭ până la 8 Novembre 1864, când spre marea pagubă a seminariuluĭ, lăsă funcţiunea sa de profesorŭ.

Onorurile îlŭ urmară, şi la 20 Decembre 1862 i se dete demnitatea de Archiereŭ de Tripoleos şi fu chirotonisitŭ în acéstă calitate în Mitropolia din Iaşĭ.

La 30 Decembrie 1864, rěposatulŭ nostru colegŭ primì sarcina de locoţiitorŭ alŭ Episcopieĭ Dunăreĭ-de-jos, înfiinţată atuncĭ, a căreĭ jurisdicţiune se întindea peste judeţele Brăila, Covurluĭ, Cahulŭ şi Ismailŭ, cu reşedinţa în oraşulŭ cu acelaşĭ nume.

La 1865, în vederea marilorŭ sale merite, elŭ fu întăritŭ definitivŭ, pe temeiulŭ legeĭ votate atuncĭ de Corpurile legiuitóre, în acestŭ Episcopatŭ, unde rěmase până la tractatulŭ din Berlin (1878), prin care se cedă Rusieĭ Basarabia, din care făceaŭ parte judeţele Cahulŭ şi Ismailŭ, Basarabia care, ca să întrebuinţămŭ o expresiune a luĭ Mironŭ Costinŭ, este frămîntată cu sângele strămoşilorŭ noştri.

In noua sa reședință Ismailŭ, elŭ reorganisă asemenea totulŭ, înființă unŭ seminariŭ și introduse numerόse îmbunătățirĭ.

Scaunulŭ Episcopieĭ sale fiindŭ de nevoe strămutatŭ după tractatulŭ dela Berlin la Galațĭ, elŭ rĕmase acolo dela Novembre 1878 la 22 Februarie 1879, când fu chematŭ de către marele colegiŭ electoralŭ specialŭ la Episcopia Romanuluĭ, vacantă prin mόrtea titularuluĭ Isaia Vicolŭ, Episcopie a căreĭ istorie a sciutŭ așà de bine s'o scrie, și alegerea acéstа fu întărită prin decretulŭ domnescŭ dela 26 Februarie din acelașĭ anŭ.

In orașulŭ Romanŭ a trecutŭ pragulŭ viețeĭ, la 16 Maiŭ 1892, la 6 ore de diminéță.

Am arĕtatŭ maĭ sus ce interesŭ purtà Filaretŭ Scribanŭ fiuluĭ sĕŭ de sufletŭ Melchisedec. Nu potŭ prin urmare să trecŭ cu vederea o neînțelegere, ce s'a ivitŭ maĭ apoĭ între maestrulŭ și discipolulŭ sĕŭ. Camerele române votase de curînd legea pentru numirile Mitropoliților și Episcopilorŭ, lege întărită de Domnitorŭ la 16 Maiŭ 1865, și după care aceștĭ înalțĭ demnitarĭ și capĭ aĭ biserіceĭ țĕreĭ eraŭ numițĭ de Suveranŭ, după presintarea ce-ĭ făcea Ministrulŭ Cultelorŭ, cu încuviințarea Consiliuluĭ de Ministri.

Uniĭ membri aĭ cleruluĭ românŭ privіră acéstă lege ca anticanonică, și adversariĭ eĭ ceĭ maĭ crânceniĭ eraŭ frațiĭ Scribanŭ, Iosifŭ Bobulescu, fostŭ Episcopŭ de Rîmnicŭ, și Evantias, locoțiitorŭ de Episcopŭ alŭ Romanuluĭ.

Prea Sfințitulŭ Filaretŭ Scribanŭ, ca și fratele sĕŭ Neofitŭ, demisionară din înaltele demnitățĭ ce le aveaŭ, cu tόte silințele Domnitoruluĭ și Guvernuluĭ de pe atuncĭ pentru a-ĭ opri dela acésta.

Fostulŭ protectorŭ alŭ luĭ Melhisedec, Filaretŭ Scribanŭ, trimise în acéstă împrejurare o lungă și stăruitóre scrisóre Episcopuluĭ Dunăreĭ-de-jos (1), învitându-lŭ a se lăsà și elŭ de funcțiunea anticanonică ce o ocupà și a sta cu dînsulŭ ca apĕrătorŭ alŭ ortodoxieĭ. (2)

---

(1) Anexa *A*.

(2) Spre acestŭ scopŭ, la 8 Aprilie 1865 adresă celuĭ din urmă o scrisόre energică în acestŭ sensŭ. Episcopulŭ Melchisedec după o convorbire cu maĭ mulțĭ înalțĭ colegĭ aĭ sĕĭ,

Cu tóte stăruințele protectorului sĕŭ Scribanŭ, Melchisedec nu cedă, deși susținuse în memorabilulŭ sĕŭ discursŭ, ținutŭ la divanulŭ ad-hoc în ședința dela 24 Ianuarie 1858, ideea alegereĭ Episcopilorŭ și Mitropoliților de către fețele bisericescĭ, cu sancțiunea Domnitoruluĭ, care să încredințeze cârja păstoricéscă, și criticase incidentalŭ pe Domniĭ Fanarioțĭ, carĭ în contra obiceiuluĭ pămîntuluĭ, numiaŭ de-adreptulŭ pe Episcopĭ și pe ceĭ-lalțĭ membri aĭ cleruluĭ, și deși dase, la 23 Maiŭ 1865, o demisiune motivată, adresată Ministeriuluĭ Cultelorŭ, arĕtândŭ că acestŭ actŭ iĭ este impusŭ de convingerea sa și ar trebui altminterĭ să-șĭ calce pe consciință. (1)

Orĭ cum, adversariĭ legeĭ dela 16 Maiŭ 1865 protestară la Patriarchie, la Consulatulŭ Franciei (2) și la cele-lalte Consulate, cerêndu-le sprijinulŭ lorŭ.

Lupta luase unŭ caracterŭ de înăsprire, și orĭ care ar fi temeinicia obiecțiunilorŭ canonice aduse în contra legeĭ dela 1865, care lege erà póte o urmare a lovitureĭ de statŭ și a anormaleĭ situațiunĭ politice de pe atuncĭ, ajutorulŭ și sprijinulŭ cerutŭ străinătățeĭ de adversariĭ legeĭ din 16 Maiŭ 1865 în contra Capuluĭ statuluĭ și

---

nu credù de cuviință a intrà în acea mișcare Atuncĭ, la 15 Maiŭ, Filaretŭ iĭ adresă o nouă invitațiune și maĭ tare, care, după cum spunŭ intimiĭ rĕposatuluĭ, nu i-ar fi fostŭ remisă ci citită de nepotulŭ și credinciosulŭ luĭ Filaretŭ, Archimandritulŭ Teoctistŭ Scribanŭ, care ar fi luat'o apoĭ cu dînsulŭ. Acésta este cea citată in textŭ și reprodusă in anexa *A*. La acéstă epistolă, tocmaĭ la 17 Iunie 1865 a rĕspunsŭ Melchisedec, printr'o scrisóre încredințată Archimandrituluĭ Climentŭ Nicolau, directorulŭ seminariuluĭ din Socola, după ce acesta ilŭ întrebase ce atitudine va luà fața cu politica bisericéscă a Guvernuluĭ. Nu există însă despre acelŭ rĕspunsŭ alŭ luĭ Filaretŭ nicĭ o copie în corespondența Episcopuluĭ nostru, păstrată de rĕposatulŭ cu mare grijă, și nicĭ originalulŭ n'a eșitŭ pànă acum la ivélă, așà că singura probă a existențeĭ luĭ e indicarea ce se găsesce la finele scrisoreĭ adresate luĭ Climentŭ, *că s'a alăturatŭ și o scrisóre pentru Filaretŭ*, pe care să bine-voiască a o transmite; acea scrisóre póte de altminterĭ să se refere la vre o altă afacere.

In scrisórea dela 17 Iunie către Climentŭ (Anexa *D)*, Episcopulŭ arată, că pentru a liniști consciința sa, și-a presintatŭ la 23 Maiŭ 1865 demisiunea din Episcopatŭ, pe care a retras'o însă în urmă, după promisiunile pline de asigurărĭ și de bună-voință pentru biserică, ce le-a primitŭ dela Domnitorulŭ Alexandru Ioanŭ.

(1) Anexa *B*.

(2) Anexa *C*.

a Guvernuluĭ sĕŭ, nu potŭ să deștepte simpatia nóstră, căcĭ a apelà la străinătate în contra Guvernuluĭ țěreĭ sale, însémnă óre-cum a încriminà propria sa familie.

Vomŭ dice dar cu d-lŭ Profesorŭ C. Erbicénu, care a expusŭ viéța, activitatea și scrierile luĭ Filaretŭ Scribanŭ și care în privința aceleĭ disidențe dintre Scribanŭ și Melchisedec se exprimă așà:

«Acum ambiĭ sunt înaintea luĭ Dumnedeŭ, și dascălulŭ și ucenicŭlŭ sĕŭ, și Dumnedeŭ singurŭ, cunoscĕtorŭ motivelorŭ interne acțiunilorŭ omenescĭ, póte sci și recompensà faptele și lucrările lorŭ.»

Nu e maĭ puținŭ adevĕratŭ, că dela acelŭ evenimentŭ, relațiunile dintre Filaretŭ Scribanŭ și rĕposatulŭ nostru colegŭ rĕmaseră tot-deauna încordate, și gândulŭ că părintele sĕŭ spiritualŭ voià să exercite asupra luĭ o supremație, îlŭ fácea supĕrăciosŭ.

Ast-felŭ, dintr'o scrisóre din 13 Octobre 1872, scrisă de Melchisedec în reședința sa episcopală din Ismailŭ, iată ce citimŭ la adresa luĭ Scribanŭ:

«Din scrisórea acésta vețĭ înțelege totŭ odată, Prea Sfinție Părinte și confrate în Domnulŭ, ce felŭ înțelegŭ eŭ relațiunile ce trebue să fie între noĭ amîndoĭ, nu relațiunĭ de «clocă» și de «puĭ» ci relațiunĭ amicale, maĭ multŭ încă, frățescĭ, ca între doĭ Archiereĭ, carĭ se stimă reciprocŭ și se ocupă fie-care la rêndulŭ sĕŭ cum să facă maĭ bine a prosperà afacerile spirituale, pe câtŭ acésta depinde dela puterile lorŭ. Admitŭ și prețuescŭ în tótă valórea lorŭ și suvenirile de relațiunile din trecutŭ dintre unŭ dascălŭ înțeleptŭ și unŭ discipolŭ vrednicŭ de dragostea luĭ. Eŭ la rêndulŭ meŭ în astă privire v'am păstratŭ tot-deauna și vĕ voiŭ păstrà recunoscință și stimă. Nu pretindețĭ însă, a mĕ avé absolutŭ subordonatŭ ca în timpulŭ școlărieĭ. Nicĭ «cloșca» nu face acésta cu «puiulŭ» sĕŭ. După ce a crescutŭ puiĭ, cloșca devine pentru eĭ simplă găină, și puiĭ la rêndulŭ lorŭ găinĭ și cocoșĭ, egalĭ cu fosta cloșcă. Vedețĭ că asemĕnarea cu cloșca și puiulŭ este departe de a exprimà ideea ce ațĭ voitŭ a lăsà să se înțelégă. Relațiunile nóstre aŭ fostŭ și sunt de domeniulŭ moralitățeĭ. Pe tărîmulŭ acesta trebuescŭ ele conservate și consolidate, basându-se numaĭ pe principiĭ

morale, resultate din judecata sănătósă și din libera acțiune. Instinctulŭ este motorulŭ acțiunilorŭ animale și la elŭ se raportă atâtŭ proverbulŭ cu sângele apă nu se face, câtŭ și asemĕnarea cu closca, și aŭ la mine valórea numaĭ întru câtŭ nu vorŭ fi în contradicere cu principiile morale.»

«Ertați-mĭ acéstă sinceră explicațiune, făcută numaĭ din dorința ce am de a stabili între noĭ amîndoĭ adevĕrate relațiunĭ raționabile și spirituale, basate pe privirĭ sănătóse creștinescĭ, cum se cade să fie între doĭ Archiereĭ, unulŭ în etate de 60 de anĭ, altulŭ de 50 de anĭ, iar nu ca între «closcă» și «puĭ».

Neobositulŭ călugărŭ nu încetéză de a munci și, în tóte nouele situațiunĭ înalte ce le-a ocupatŭ, elŭ continuă lucrările sale de teologie pură, de istorie bisericéscă română și culegerile de materiale istorice.

Pentru a împrospĕta memoria d-vóstre, Sire, Alteță Regală, domnilorŭ și stimațĭ Colegĭ, dămŭ aci lista scrierilorŭ eminentuluĭ nostru Episcopŭ:

Manualŭ de liturgică.

Manualŭ de tipiculŭ bisericescŭ.

Teologia dogmatică, tradusă din rusesce.

Introducere în sfintele cărțĭ ale Vechiuluĭ și Nouluĭ Testamentŭ, 2 volume, traduse și prelucrate după unŭ autorŭ francezŭ.

Teologia pastorală, după autorĭ rușĭ și germanĭ.

Catechismulŭ luĭ Filaretŭ.

Lipovenismulŭ.

Cuvinte ale S-tuluĭ Ioanŭ Crisostomŭ, orênduite după sĕrbătorĭ și dumínicĭ traduse, din limba germană după Dr. G. E. Hefele.

Papismulŭ și starea actuală a bisericeĭ ortodoxe în regatulŭ Românieĭ.

Viéța Mitropolituluĭ Antimŭ.

Viéța și minunele S-teĭ Paraschiva ceĭ nouĕ și istoriculŭ sfintelorŭ eĭ móște.

Notiță istorică și archeologică despre 48 de mănăstirĭ și bisericĭ.

Oratoriulŭ saŭ carte de rugăciunĭ, compusă după dorința Domnitoruluĭ Carol.

Studiĭ asupra ierarchieĭ și instituțiuneĭ sinodale în biserica ortodoxă rĕsăriténă.

Tractatŭ despre cinstirea și închinarea sfintelorŭ icóne făcĕtóre de minunĭ.

Memoriŭ asupra cântarilorŭ bisericescĭ.

Eucologiŭ saŭ culegere de rugăciunĭ bisericescĭ la diferite ocasiunĭ din viéța publică și privată a creștinilorŭ ortodoxĭ.

Discursŭ pentru școla și biserica română.

Scurtă introducere în sciințele teologice.

Memoriŭ asupra stăreĭ preoților în România și posițiuneĭ lorŭ.

Discursŭ la Senatŭ asupra unorŭ puncte privitóre la Facultatea de Teologie.

Rĕspunsulŭ Sfîntuluĭ Sinodŭ la scrisórea Prea Sfințituluĭ Ioachimŭ, Patriarchŭ alŭ Constantinopoluluĭ.

Raportŭ către S-tulŭ Sinodŭ despre Conferința din Bonn.

Biblioteca d-luĭ Dimitrie Sturdza dela Miclăușenĭ.

Chronica Hușilorŭ și a Episcopieĭ.

Chronica Romanuluĭ și Episcopieĭ, și multe articole în ḑiare și reviste, din carĭ vomŭ cità numaĭ interesanta culegere de poesiĭ în «*Convorbirĭ Literare*» din anulŭ 1880—81 sub titlulŭ de ***Literatura populară religiósă*** (p. 290—297 și 344—348). (1)

---

(1) Maĭ sunt încă nepublicate:

Psaltiria saŭ cartea laudelorŭ, alăturată cu originalulŭ evreescŭ și cu maĭ multe alte traducerĭ moderne: viéța luĭ Isusŭ Christosŭ după ceĭ patru evangheliștĭ.

Aflate prin manuscriptele sale dăruite Academieĭ.

1) Introducție în filosofia morală (51 paragrafe.)

2) Teologia morală, paradosită în seminariulŭ Socoleĭ de d-lŭ Andreĭ Teodorescu — a luĭ Michailŭ Stefănescu (195 file). 1838 Octobre 10.

3) Etica aplicată, totŭ în acestŭ anŭ.

4) Istoria bisericéscă întocmită în scurtŭ în seminariulŭ Socoleĭ de Iconomulŭ Costache Catichetulŭ, din alta, pe care Prea Sfințitulŭ Mitropolitŭ alŭ Moldoveĭ Cyrio Cyr Veniaminŭ o aŭ tălmăcitŭ din elinéscă spre folosulŭ și luminarea Patrieĭ românescĭ la anulŭ 1837. Michailŭ Stefănescu clericŭ din seminariulŭ Socoleĭ. Inceputulŭ Februarie 10.

Unŭ resumatŭ din Istoria bisericéscă a luĭ Meletie până la despărțirea bisericilorŭ.

5) Istoria universală dela facerea lumeĭ până la căderea Impĕrățieĭ romane de apusŭ.

Ex libris Hierodiaconi Melchisedec, 1884 Novembre 13; cuprinde 292 foĭ

6) Totŭ în acestŭ manuscriptŭ: Istoria Principatuluĭ Moldoveĭ după P. Maior etc., și merge până la 1518; cuprinde 110 foĭ.

7) Despre Geografie în deobște. Ex meis libris Hierodiaconi Melchisedec; este completă, cuprinde tóte provinciile române aparte și popórele din Peninsula Balcanică (conține 158 foĭ).

8) Geografia astronomică; cuprinde 22 §, completă (totŭ manuscriptulŭ de sus).

9) Ritorică paradosită în seminariulŭ Socoleĭ de d-lŭ Veniaminŭ Popescu, a luĭ Michailŭ Stefănescu. 1838 Octobre 10.

La fine cu cuvintele nemțescĭ: ***Ende der Rhetorik im Jahre 1839*** (sfîrșitulŭ Retoriceĭ în anulŭ 1839 Maiŭ 29); cuprinde 108 pagine.

Aceste manuscripte sunt în păstrarea biblioteceĭ Institutuluĭ Facultățeĭ de teologie din Bucurescĭ, unde aŭ fostŭ aduse din Hușĭ, când s'a înființatŭ seminariulŭ de acolo.

Pe lângă aceste lucrărĭ, ca membru alŭ acesteĭ Academiĭ, în care fu alesŭ la 1870, elŭ a presentatŭ maĭ multe interesante memoriĭ și anume:

Relațiunĭ istorice despre țĕrile române de la finele véculuĭ XVI-lea și începutulŭ celuĭ alŭ XVII-lea, extrase din opera luĭ Melyșevsky.

Memoriŭ despre Tetravanghelulŭ luĭ Ștefanŭ celŭ Mare și alŭ Mitropolituluĭ Grigorie.

Viéța Sfințieĭ Sale Dionisie Romano, fostŭ Episcopŭ de Buzĕŭ.

Inscripțiunile bisericilorŭ armenescĭ din Moldova.

Despre icónele făcĕtóre de minunĭ ale Munteluĭ Athon, de origină română.

Viéța și scrierile luĭ Grigorie Țamblacŭ.

Inscripțiunea mănăstireĭ Rĕsboienĭ.

O visită la câte-va bisericĭ și mănăstirĭ din Bucovina.

Schiță a viețeĭ Mitropolituluĭ Ungro-Valachieĭ Filaretŭ II.

Memoriulŭ Biserica creștină și Calendarulŭ.

Memoriŭ despre istoriculŭ bisericeĭ Treĭ Ierarchĭ din Iașĭ.

O excursiune în Bulgaria.

Biserica ortodoxă în luptă cu Protestanismulŭ, în specialŭ cu Calvinismulŭ în véculŭ XVII-lea ca și cele douĕ sinóde din Moldova în contra Calviniștilorŭ.

Λόγοι ἐκφωνηθέντες παρά τε τῆς αὐτοῦ πανιερότητος τοῦ θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Ἰσμαηλίου Κυρίου Κ. Μελχισεδὲκ καὶ παρὰ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Ἁγίου Ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Εὐγενίου Ξηροποταμίνου.... Ἐν Γαλ(α)τσίῳ. (Publicate numaĭ în traducere grecéscă).

A maĭ luatŭ și de multe orĭ parte la desbaterile Academieĭ. Ast-felŭ, la discuțiunea ortografieĭ în transcrierea textelorŭ religióse (*Anale*, vol. II, p. I, pag. 425); la aceea asupra portretuluĭ luĭ Ștefanŭ celŭ Mare dela Homorŭ (*Anale*, 1881—1882, I, pag. 36, 42, 43, 45, 52) și asupra legendeĭ icóneĭ luĭ Ștefanŭ celŭ Mare dela mănăstirea Zugravulŭ, tradusă de dînsulŭ (*Anale*, V, I, pag. 75); la discuțiunile urmate după presintarea Codiceluĭ voronețianŭ și pentru tipărirea acestuia (*Anale*, V, I, p. 17, 56, 57, 59); pentru propunerea de a se adună inscripțiunile mănăstirilorŭ și bisericilorŭ din țéră (*Anale*, V, I, p. 138 și 139) și în fine asupra treĭ chestiunĭ, carĭ se légă maĭ de aprópe cu scrierile sale: predicele luĭ Antimŭ Ivirénu (*Anale*, VIII, I, pag. 80, 115, 171); numele Iω din titulatura Domnilorŭ (*Anale*, VIII, I, p. 168) și chronica luĭ Huru (*Anale*, V, p. I, pag. 141, 142).

Ultima discuțiune la care am vĕḑutŭ că a luatŭ parte, a fostŭ în anulŭ 1889—1890, aceea asupra cărțeĭ luĭ Sîrcu despre Spătarulŭ Nicolae Milescu.

La 1885 oferì să se ducă la Odesa spre a cercetà de urma documentuluĭ luĭ Michaiŭ Vitézulŭ, prin care acestŭ Domnŭ consacră robia țĕranuluĭ *(Anale*, VIII, I, pag. 131). Totŭ în acelŭ anŭ luă parte la discuțiunea asupra numelorŭ de *iobagŭ* și *vecinŭ (Anale*, VIII, I, pag. 180).

Din simpla cetire a acesteĭ repede înșirărĭ, îșĭ póte formà cine-va o idee generală de frumosulŭ monumentŭ ridicatŭ bisericeĭ nóstre de Episcopulŭ Melchisedec și de bogatulŭ materialŭ ce l'a strînsŭ; se póte vedé câtŭ erà de mare zelulŭ cu care servià pe Domnulŭ, câtŭ de variate eraŭ cunoscințele luĭ teologice și istorice, fără a vorbì de calitățile de stilŭ, de puterea dialectică ce a desfășurat'o. Aceste darurĭ, la carĭ trebue să adaugemŭ și erudițiunea, aŭ fostŭ apreciate chiar de străinătate, unde făceà parte din Academia spirituală din Petersburg ca membru onorarŭ, din aceea din Kiev; maĭ erà membru corespondentŭ alŭ societățeĭ archeologice imperiale din Petersburg, alŭ societățeĭ archeologice din Tîrnova și membru corespondentŭ alŭ Institutuluĭ etnograficŭ din Paris

Să-mĭ dațĭ voe, Sire, Alteță Regală, domnilorŭ și stimațĭ Colegĭ, să mĕ oprescŭ la câte-va din aceste lucrărĭ, și voiŭ începe cu una din cele maĭ vechĭ publicațiunĭ, ce pórtă titlulŭ de: ***Introducere în sfințitele cărțĭ ale Vechiuluĭ și Nouluĭ Așezămîntŭ, prelucrată pentru seminariele române din Principatele-Unite*** (Iașĭ 1860, 2 vol.).

Materia ce desvoltă fiind însășĭ Biblia, basa religiuneĭ, vedemŭ care este însemnătatea sa.

Pentru tractarea pregătitóre a uneĭ sciințe așà de înalte, spre a face apoĭ din vastulŭ eĭ domeniŭ unŭ extrasŭ aplicabilŭ cu succesŭ tinerimeĭ române seminariale, cu cunoscințele numaĭ elementare ale aceluĭ timpŭ, — terminologia română la 1860 erà încă în fașă, iar bibliotecile nóstre și fórte rarĭ și sarace, afară de aceea a seminariuluĭ Socoleĭ.

Graba însă ce se punea în a desvoltà învĕțămîntulŭ în țéră, erà

totŭ atâtŭ de mare ca și lipsa cărților̆ didactice în genere; iar în câtŭ privesce seminariele, ele aveaŭ iarășĭ, afară de seminariulŭ Socoleĭ, numaĭ cursurĭ inferióre.

In asemenea împrejurărĭ ale aceluĭ timpŭ a apărutŭ citata carte.

Venindŭ acum la autorŭ, dînsulŭ avea dorința de a pĕtrunde la luminele maĭ înalte ale teologieĭ, pentru a puté atinge scopulŭ misiuneĭ sale și din punctŭ de vedere sciințificŭ, ținêndŭ socotélă de progresulŭ perpetuŭ alŭ timpuluĭ. Greutățile, ce întîmpină în acéstă întreprindere, se presentaŭ cu atâtŭ maĭ marĭ cu câtŭ limba în care îșĭ făcù studiile înalte avea unŭ spiritŭ cu totulŭ deosebitŭ de acela alŭ limbeĭ nóstre.

Prin urmare, dacă «Introducerea în sfințitele cărțĭ», prima de acestŭ felŭ în literatura nóstră, lasă ceva de doritŭ față cu scopulŭ eĭ de a tractà și despre autenticitatea biblică din punctulŭ de vedere alŭ exegeseĭ, cu deosebire în vol. II, asemenea în privința originalitățeĭ, precum și a unuĭ studiŭ maĭ adîncitŭ alŭ autorilorŭ celorŭ maĭ renumițĭ în acéstă materie în diversele literaturĭ — saŭ din alte puncte de vedere, causele sunt date pe de o parte prin greutățile descrise maĭ înainte, iar pe de alta prin însărcinările simultanee ale neobosituluĭ nostru scriitorŭ.

Doritorŭ de a contribuì la cultura cleruluĭ potrivitŭ cu cerințele timpuluĭ, Episcopulŭ Melchisedec se grăbesce «cu vreme și fără vreme», după cuvintele Apostoluluĭ Pavelŭ, saŭ «fără reserva pĕcătósă», după expresiunea sa proprie, a înlesnì seminariștilorŭ studiulŭ fundamentalŭ alŭ credințeĭ, care în limba română nu se aflà tractatŭ până atuncĭ decât dór în trécĕtŭ, ca de nemuritorulŭ Mitropolitŭ Veniaminŭ în comentariulŭ Evangheliеĭ, prin imprimarea cărțeĭ de față, care luândŭ loculŭ dictatelorŭ de până atuncĭ, restitui învĕțămîntuluĭ timpulŭ prețiosŭ de care erà privatŭ.

Ast-felŭ, serviciile aduse educațiuneĭ cleruluĭ dela eșirea de sub tiparŭ a opereĭ «Introducere în cărțile sfințite» și luminele rĕspândite prin ea în literatură, lucrândŭ acéstă carte în condițiunĭ atâtŭ de grele, nu le potŭ privì decât ca efecte ale unuĭ îndemnŭ no-

bilŭ, însoțitŭ de o stăruință neobosită și vederĭ luminate asupra fundamentuluĭ esențialŭ alŭ credințeĭ.

«*Raportulŭ asupra sfințireĭ miruluĭ de clerulŭ românŭ*» este afierositŭ combatereĭ învinuireĭ aruncate asupra acesteĭ sfințirĭ de Patriarchulŭ din Constantinopole într'o scrisóre sinodală severă, adresată la 10 Iulie 1882 capuluĭ bisericeĭ nóstre. Acéstă scrisóre fu adusă în discuțiunea Sfîntuluĭ Sinodŭ Românŭ, care însărcină pe Melchisedec să facă unŭ raportŭ asupra eĭ. Acestŭ prelatŭ avù și aci o ocasiune de a face să strălucéscă sciința sa. Incepe prin a aminti, că împărțirea sfîntuluĭ mirŭ la credincioșĭ fiindŭ o taină, trebue ca fie-care biserică creștină și maĭ alesŭ fie-care biserică autocefală, precum biserica română se fălesce cu dreptŭ cuvîntŭ de a fi fostŭ ab antiquo, — neprivind'o hotărîrile Sinoduluĭ IV din Calcedonŭ în Bitinia, în anulŭ 451 după Christosŭ, — să-lŭ pótă împărți după trebuințele sale, fără a fi silită de a se duce să-lŭ cerșéscă la Constantinopole, la Moscva saŭ altŭ unde-va. Din trebuința acésta decurge, după tóte regulele logice, și dreptulŭ de a-lŭ face. De alt-felŭ canónele, istoria generală a bisericeĭ ortodoxe și maĭ alesŭ aceea a bisericeĭ române, ajungŭ pentru a dovedi dreptulŭ nostru în acéstă materie. Intemeindu-se pe tradițiune și pe buna dreptate, elocintele, dar în acelașĭ timpŭ și blândulŭ și evangeliculŭ apĕrătorŭ alŭ prerogativelorŭ bisericeĭ nóstre naționale, Melchisedec, presintă combaterea sa a pretențiunilorŭ Patriarchatuluĭ cu o moderațiune, care nu slăbesce în nimicŭ valórea fericitelorŭ sale argumentărĭ.

Cercetândŭ apoĭ censura ce o face Patriarchulŭ bisericeĭ române, că nu ar boteză copiiĭ prin scăldare ci prin simplă stropire, Episcopulŭ Melchisedec arată, că după vechile regule ale bisericeĭ nóstre, acestŭ modŭ de botezŭ se aplică numaĭ copiilorŭ greŭ bolnavĭ saŭ în pericolŭ de mórte, pentru carĭ scăldarea ar fi fatală, și că astfelŭ preotulŭ scie în România să servéscă interesele corpuluĭ ca și ale sufletuluĭ, aducêndŭ în actele sale îngăduiala pe care bunătatea ceréscă nu o póte refusă.

Insă, după óre-carĭ ḑiare, maĭ ḑice Patriarchulŭ în memorabila sa

scrisóre, voĭ daţĭ onorurile bisericeĭ şi ale îngropăciuneĭ creştine sinucişilorŭ. Calomnie! rĕspunde prelatulŭ nostru, biserica română e milósă când convingerea eĭ îĭ strigă, că o asemenea faptă de desnădăjduire a fostŭ făcută sub imperiulŭ perdereĭ minţeĭ şi nu este efectulŭ uneĭ revolte nelegiuite împotriva greutăţilorŭ vieţeĭ, că ea nu a fostŭ decât o neorênduială causată de o nebunie momentană saŭ durabilă.

In totŭ strălucitulŭ sĕŭ raportŭ către Sfintulŭ Sinodŭ asupra sfinţireĭ miruluĭ, Episcopulŭ nostru combate cu numeróse argumente drepturile de supremaţie ale Patriarchuluĭ asupra bisericeĭ române, declarândŭ totŭ de odată că acésta va menţiné tot-deauna unitatea cultuluĭ cu cele-lalte bisericĭ ortodoxe şi nu va da nascere uneĭ schisme, şi dă ca exemplu, că atuncĭ când aŭ fostŭ întrebaţĭ capiĭ bisericeĭ nóstre dacă n'ar fi bine a se adoptà Calendarulŭ gregorianŭ, basatŭ pe calcule sciinţifice maĭ bune decât celŭ iulianŭ, acea biserică a rĕspunsŭ Guvernuluĭ de pe atuncĭ alŭ Domnitoruluĭ Alexandru Ioanŭ, că ea nu póte să introducă, fără consimţemîntulŭ celorŭ-lalte bisericĭ ortodoxe, o asemenea modificare, căcĭ altminterĭ s'ar desfiinţà acea unitate de cultŭ cu bisericile surorĭ ortodoxe.

Nu potŭ să omitŭ partea raportuluĭ, în care rĕposatulŭ Episcopŭ arată, că creştinarea Românilorŭ este maĭ vechiă decât Constantinopole însăşĭ.(1) «Româniĭ, ḑice elŭ, n'aŭ primitŭ botezulŭ şi doctrina creştină dela Constantinopole, nicĭ pre întâiĭ lorŭ Episcopĭ. Căcĭ creştinătatea Românilorŭ este maĭ vechiă decât chiar existenţa Constantinopoleĭ. Româniĭ aŭ venitŭ în Dacia cu sĕmînţa creştinismuluĭ, încă din véculŭ II-lea după Christosŭ. Sĕmînţa creştinismuluĭ adusă în Dacia, s'a desvoltatŭ aicĭ prin propriele puterĭ ale poporuluĭ, aşà că în véculŭ III-lea, după mărturia luĭ Tertulianŭ, Dacia erà plină de creştinĭ şi Episcopiĭ Dacieĭ aŭ participatŭ la primele Sinóde ecumenice. De aceea nicĭ unulŭ din scriitoriĭ posteriorĭ, carĭ aŭ scrisŭ despre creştinarea diferitelorŭ popóre din Orientulŭ Europeĭ, precum despre Bulgarĭ şi Ruşĭ, des-

(1) Idee exprimată şi de I. Eliade-Rădulescu (v. cartea sa «Instituţiunile României», Bucurescĭ 1894, ediţia III, cap. II, pag. 7—8).

pre Ungurĭ, Polonĭ, Litvanĭ, nu amintescŭ nimicŭ despre creștinarea posterióră a Românilorŭ, fiind-că eĭ eraŭ dejà creștinĭ din vécurile primitive ale creștinismuluĭ. Constatămŭ dar din noŭ, că nicĭ prin canonulŭ Sinoduluĭ alŭ IV-lea, nicĭ prin altulŭ alŭ vre unuĭ Sinodŭ ecumenicŭ orĭ localŭ, biserica română nu este supusă celeĭ constantinopolitane.»

Acestŭ remarcabilŭ raportŭ alŭ Episcopuluĭ Melchisedec fu trimesŭ Patriarchuluĭ de Primatulŭ Românieĭ, Președintele Sinoduluĭ nostru, ca rĕspunsŭ la scrisórea sa.

Lucrurile rĕmaseră așà până în 25 Decembre 1884, când din fericire corespondenţa reîncepù, cu unŭ caracterŭ cu totulŭ diferitŭ, între primulŭ Episcopŭ alŭ bisericeĭ rĕsăritene și Primatulŭ și Guvernulŭ nostru, graţie, suntemŭ convinșĭ de acésta, superiorităţeĭ raportuluĭ analisatŭ maĭ sus și dibācieĭ desfășurate de prea stimatulŭ nostru Secretarŭ generalŭ, d-lŭ D. A. Sturdza, pe atuncĭ Ministru alŭ Cultelorŭ și alŭ Instrucţiuneĭ publice — care de altminterĭ cunoscea bine, încă de când erà Agentŭ diplomaticŭ alŭ ţĕreĭ la Constantinopole, în primăvara anuluĭ 1869, când s'aŭ deschisŭ primele tractărĭ, tótă cestiunea nóstră religiósă, precum dovedescŭ numerósele sale informaţiunĭ adresate Ministeriuluĭ Afacerilorŭ străine. Bine ajutatŭ în urmă de Ministrulŭ nostru plenipotenţiarŭ pe lângă Sultanulŭ, prea regretatulŭ Petru Mavrogheni, d-lŭ Sturdza a susţinutŭ așà de bine drepturile bisericeĭ nóstre, în câtŭ Prea Sfinţitulŭ Patriarchŭ Ioachimŭ, prin scrisórea sa adresată la 25 Iunie 1885 Ministruluĭ Afacerilorŭ străine și prin *Tomos* trimisŭ Primatuluĭ Românieĭ, renunţă la censurile sale și a privitŭ cu aceiașĭ bunătąte ca maĭ înainte biserica română, bine-cuvîntând'o și recunoscĕnd'o ca autocefală, cu dreptulŭ de a se administrà ea însășĭ, și pe Sfîntulŭ Sinodŭ ca un frate prea iubitŭ în Christosŭ.

Mângăetóre împăcare, datorită sciinţeĭ, zeluluĭ apostolicŭ alŭ demnuluĭ Episcopŭ și alŭ Sfîntuluĭ Sinodŭ și luminatuluĭ patriotismŭ alŭ ómenilorŭ noștri de statŭ. Ast-felŭ, de odată cu recunóscerea autocefalieĭ bisericeĭ, se sfîrși incidentalŭ și cestiunea sfinţireĭ miruluĭ în modŭ definitivŭ.

Continuândŭ însă a urmări faptele prelatuluĭ nostru, să vorbimŭ de misiunea ce a primit'o, împreună cu fostulŭ locoţiitorŭ de Episcopŭ alŭ Argeşuluĭ Ghenadie, dela Sfîntulŭ Sinodŭ, de a luà parte la conferinţa ţinută la 1875 în 12—15 Augustŭ la Bonn, cu scopulŭ de a întemeià unirea dogmatică a unorŭ bisericĭ din Apusŭ cu biserica ortodoxă a Rĕsărituluĭ.

Melchisedec se întîlnì acolo cu celebrulŭ canonicŭ Dr. Döllinger, capulŭ vechilorŭ catolicĭ, cu Episcopulŭ acestora Reinkens şi alţĭ învĕţaţĭ prelaţĭ aĭ bisericilorŭ din Constantinopole, Rusia, Grecia, Serbia şi cu pastorĭ din Germania.

Necesitatea unireĭ între bisericile Apusuluĭ şi Rĕsărituluĭ resultă cu evidenţă, ḑiceaŭ promotoriĭ, din numĕrulŭ covîrşitorŭ alŭ omenireĭ necreştine, care are trebuinţă de luminile creştinismuluĭ, de care e lipsită prin desbinarea ce desparte pe creştinĭ. In adevĕrŭ, creştinismulŭ după maĭ bine de 18 vécurĭ de fiinţare numĕră numaĭ 350 de milióne de credinicoşĭ, faţă de carĭ sunt 120 de milióne de musulmanĭ şi dela 600 până la 700 de milióne de păgânĭ, printre carĭ şi unele popóre destulŭ de civilisate, ca de exemplu 300 saŭ maĭ multŭ de milióne de Chinezĭ şi peste 100 milióne de Indienĭ.

In raportulŭ sĕŭ către Sfîntulŭ Sinodŭ, din Ianuarie 1876, Episcopulŭ nostru conchide, că biserica română, participândŭ cu celelalte bisericĭ ortodoxe autocefale la studiulŭ uneĭ cestiunĭ aşà de însemnate pentru creştinătate, trebue să se ridice la rangulŭ care i se cuvine în lumea creştină şi în viéţa spirituală eclesiastică. Sfîntulŭ Sinodŭ prin urmare să autoriseze pe Inaltŭ Prea Sfinţitulŭ Mitropolitŭ Primatŭ, Preşedintele sĕŭ, a se înţelege cu căpeteniile celorŭ-lalte bisericĭ ortodoxe în privinţa celorŭ de făcutŭ pe viitorŭ din partea bisericeĭ române în afacerea unireĭ bisericilorŭ de Apusŭ cu a nóstră, cu atâtŭ maĭ multŭ cu câtŭ vechiĭ catolicĭ, în disidenţă cu Roma, renunţândŭ la doctrinele papistaşe despre purgatoriŭ, indulgenţe şi alte puncte, şi plângêndu-se de marele rĕŭ ce acestŭ sistemŭ a pricinuitŭ creştinismuluĭ şi civilisaţiuneĭ, doriaŭ continuarea conferinţelorŭ şi pentru alte puncte de doctrină decât cele carĭ

fusese desbătute la conferința din Bonn și carĭ alcătuescŭ deosebirile dintre creștinii din Apusŭ și ceĭ din Orientŭ.

Chematŭ decĭ a lucrà în mijloculŭ acestorŭ ilustri representanțĭ aĭ diferitelorŭ bisericĭ, Episcopulŭ Melchisedec se distinse prin varietatea cunoscințelorŭ sale teologice, prin pĕtrunderea aprecierilorŭ, și în acea impunĕtóre adunare, unde nobila sa atitudine fu remarcată, a sciutŭ să asigure țĕreĭ sale unŭ locŭ de onóre, a căruĭ strălucire se resfrânge asupra bisericeĭ naționale.

Să facemŭ urărĭ pentru ca viitorulŭ să aducă unirea bisericilorŭ creștine, precum amŭ vĕḑutŭ pe învĕțatulŭ englezŭ Dr. Overbek îmbrățișândŭ ortodoxia și lucrândŭ la întemeiarea acestuĭ cultŭ pe teritoriulŭ Mareĭ Britaniĭ.

De altminterĭ, biserica nóstră nu încetéză de a rugà Pronia pentru prosperitatea sfintelorŭ bisericĭ ale Domnuluĭ și pentru unirea tuturorŭ, care ar fi cea maĭ mare mângăere și bucurie spirituală a orĭ căruĭ adevĕratŭ creștinŭ. (1)

(1) Cea maĭ recentă încercare de unire este Congresulŭ eucharisticŭ ținutŭ în Maiŭ 1893 sub președința Cardinaluluĭ Langénieux, legatŭ alŭ Sfintuluĭ Scaunŭ. După unŭ studiŭ neiscălitŭ, publicatŭ asupra acesteĭ cestiunĭ în *Revue des Deux Mondes* dela 1 Martie 1894 (pag. 162—176), starea actuală e cea următóre:

Incercările de unire aŭ fostŭ cam părăsite de Sfintulŭ Scaunŭ după neisbânḑile dela Conciliulŭ din Lyon, 1274, și Florența, 1438 (amŭ vĕḑutŭ că alte confesiunĭ apusene le-aŭ reluatŭ pe séma lorŭ). Autorulŭ constată, că și de astă dată nu s'a făcutŭ nicĭ unŭ pasŭ înainte. Obstacolulŭ de căpetenie e controversa celebră despre Duhulŭ sfintŭ, cunoscută sub numele de *filioque*. Punctulŭ acesta de credință e respinsŭ de bisericile rĕsăritene. Iar ele nu aŭ o autoritate spirituală de felulŭ Papeĭ; dogmele sunt imutabile și nicĭ Episcopŭ, nicĭ Mitropolitŭ, nicĭ Sinodŭ nu aŭ dreptulŭ de a se atinge de ele saŭ de a scóte ceva.

De aci conchide autorulŭ, că «nu este nicĭ ironicŭ nicĭ refusŭ la adresa biséricei catolice, dacă se ḑice că pentru ca unirea bisericilorŭ să se realiseze, trebue ca biserica catolică să se *unéscă* cu cea ortodoxă, ci acésta e o consecință logică și necesară a natureĭ dogmeĭ ortodoxe».

Maĭ arată apoĭ, că biserica e în Orientŭ strînsŭ legată cu viéța și aspirațiunile naționale ale credincioșilorŭ și că catolicismulŭ ar fi de sigurŭ impropriŭ la îndeplinirea acesteĭ opere naționale, și poporele din Rĕsăritŭ sciŭ fórte bine acésta. Catolicismulŭ e prin esență opusŭ ideeĭ de naționalitate. Nicĭ pe micile bisericĭ uniate nu póte pune basă catolicismulŭ, după acelŭ autorŭ, căcĭ ele nu s'aŭ formatŭ decât din motive politice și nu exercită nicĭ o forță de atracțiune asupra ortodoxilorŭ.

Greutățile carĭ se opunŭ uneĭ aspirațiunĭ așà de vechĭ de altminterĭ, cum constată totŭ acelŭ scriitorŭ, simțită multŭ maĭ multŭ în Apusŭ, rĕmânŭ dar totŭ fórte marĭ și nu se potŭ face decât urărĭ, fără a puté precisà o speranță.

In 1871, Melchisedec, neobositulŭ muncitorŭ pentru cultura eclesiastică națională, găsì în biblioteca rĕposatuluĭ Episcopŭ alŭ Buzĕuluĭ Dionisie, ***manuscriptulŭ predicelorŭ făcute la prasnicele bisericescĭ de Mitropolitutŭ Ungro-Vlachieĭ Antimŭ Ivirénulŭ dela 1708 la 1716.*** Importanța acelorŭ predicĭ e mare, căcĭ epoca aceluĭ Mitropolitŭ este o epocă de înflorire literară la Românĭ, și acestŭ mare prelatŭ, deși de origină străină, fu unulŭ din Archiepiscopiĭ pe carĭ îĭ póte cità cu onóre biserica română. Ministrulŭ Cultelorŭ și Instrucțiuneĭ publice din 1886, d-lŭ D. A. Sturdza, apreciândŭ însemnata valóre a acelorŭ didachiĭ, hotărî să fie tipărite cu cheltuiala Ministeruluĭ sĕŭ și prin îngrijirea bibliotecaruluĭ Academieĭ, colegulŭ nostru d-lŭ I. Bianu.

Cartea decĭ fu publicată și e precedată de o biografie și de unŭ studiŭ asupra activităţeĭ literare a Mitropolituluĭ Antimŭ, scrise de Melchisedec. Acéstă notiță ne dă cunoscințe despre unele fapte și lucrărĭ, carĭ intereséză în celŭ maĭ înaltŭ gradŭ țéra și biserica nóstră. Archiepiscopulŭ Antimŭ este în adevĕrŭ unŭ frumosŭ exemplu de ceea ce potŭ face virtuțile, talentulŭ și stăruința, pentru a scóte unŭ omŭ din întunericŭ și a face dintr'însulŭ lumina uneĭ națiunĭ. Acestŭ prea înaltŭ prelatŭ, care s'a ilustratŭ așà de multŭ în România, nu erà cu tóte acestea Românŭ, erà unŭ Georgianŭ din partea Caucasuluĭ numită Ivirŭ, de unde îșĭ are porecla de Ivirénulŭ. (1)

La 1690, Vodă Constantinŭ Brâncovénu îlŭ aduse din Constantinopole la Bucurescĭ, pentru a-ĭ încredință tiparnița Mitropolieĭ. In ceĭ 26 de anĭ câtŭ ținù domnia aceluĭ Principe, mare protectorŭ alŭ literatureĭ, vedemŭ o mulțime de cărțĭ eșite din téscurile Mitropolieĭ, cu numele luĭ Antimŭ ca editorŭ, traducĕtorŭ saŭ autorŭ.

La 1698, fu numitŭ egumenŭ alŭ mănăstireĭ Snagovŭ, rĕmâindŭ directorŭ alŭ tipografieĭ Mitropolieĭ. Numitŭ apoĭ Episcopŭ alŭ Rîm-

---

(1) Contrariŭ cu unanimitatea celorŭ carĭ aŭ scrisŭ despre viéța acestuĭ mare Mitropolitŭ, rĕposatulŭ Filaretŭ Scribanŭ susținù că erà Românŭ și că numele de Ivirénulŭ îlŭ are pentru că a fostŭ călugărŭ în mănăstirea ḑisă Ivirŭ din muntele Athos. Acéstă părere isolată nu e sprijinită de nicĭ o probă, care să justifice originea română.

niculuĭ, se grăbì să înființeze și acolo o tipografie a Episcopieĭ, din care aŭ eșitŭ multe cărțĭ românescĭ.

La mórtea luĭ Teodosie Mitropolitulŭ Ungro-Valachieĭ, elŭ fù alesŭ în loculŭ sĕŭ și sciù să conducă totŭ de odată și însărcinările sale apostolice de a administrà și moralisà clerulŭ, și să dea unŭ bunŭ ajutorŭ politiceĭ timpuluĭ sĕŭ, după invitarea Domnitoruluĭ Brâncovénu și a Patriarchuluĭ.

Antimŭ urà dominațiunea turcéscă și pe Fanarioțĭ, atâtŭ pe ceĭ din țéră câtŭ și ceĭ din Constantinopole; elŭ sfătuì decĭ pe Vodă Brâncovénu să se unéscă cu Rușiĭ.

Anulŭ 1716 fu fatalŭ și Mitropolituluĭ și țĕreĭ. Pórta înlocuì atuncĭ pe Domnulŭ Munteniеĭ Ștefanŭ Cantacuzino prin Nicolae Mavrocordatŭ, care domnise până atuncĭ asupra Moldoveĭ.

Cine erà inamiculŭ Turcilorŭ, erà inamiculŭ personalŭ alŭ nouluĭ Domnŭ.

In curînd acesta învinuì pe Mitropolitulŭ Antimŭ de o conspirațiune în contra domnieĭ sale.

Mavrocordatŭ se adresă Patriarchuluĭ din Constantinopole Ieremia, acusându-lŭ de maĭ multe crime, și acestŭ Chiriarchŭ, în unire cu Sinodulŭ sĕŭ, degradă pe Antimŭ, îlŭ catirisì, îĭ luă tóte darurile bisericescĭ, declarându-lŭ simplu călugărŭ, și-lŭ trimise într'o mănăstire a munteluĭ Sinai din Arabia.

Mavrocordatŭ voià însă chiar sângele sĕŭ și puse pe conducĕtoriĭ luĭ să-lŭ ucidă pe drumŭ în apropierea Adrianopoleĭ.

Antimŭ este una din cele maĭ nobile figurĭ ale Episcopatuluĭ ortodoxŭ. Acestŭ Mitropolitŭ prin scriere și graiŭ a datŭ sborŭ spirituluĭ românŭ; elŭ se silì fără pregetŭ de a scuturà adormirea uneĭ națiunĭ, pe care urile dușmanilorŭ căutaŭ s'o adîncéscă în barbarie, și contribuì ast-felŭ pentru o bună parte a pregătì și vestì deșteptarea eĭ.

In adevĕrŭ, dacă începuturile cultureĭ propriĭ românescĭ sunt datorite Domnilorŭ Vasile Lupu și Mateiŭ Basarabŭ, căcĭ prin eĭ luă avîntŭ literatura nóstră bisericéscă, precum și boerilorŭ românĭ carĭ aŭ plătitŭ din baniĭ lorŭ tipărirea cărților, meritulŭ pentru

acésta trebue să-lŭ recunóscemŭ maĭ cu sémă bisericeĭ, ómenilorŭ marĭ eșițĭ din sînulŭ eĭ, Mitropoliţilorŭ Varlamŭ și Dosofteiŭ in Moldova, Daniilŭ, Ștefanŭ și Teodosie în Muntenia. Nicĭ unuluĭ însă nu eclipséză autoritatea literară a luĭ Antimŭ Ivirénulŭ, alŭ căruĭ nume umple o bună parte a sfîrșituluĭ véculuĭ XVII-lea și primiĭ anĭ aĭ véculuĭ trecutŭ.

Acestŭ prea fericitŭ Episcopŭ aduce o nouă periódă de desvoltare pentru limba nóstră națională. In gura sa și sub condeiulŭ sĕŭ, limba română începe a luà unŭ mersŭ raționalŭ, a lepĕdà formele străine de frasă, în care o închisese vechiĭ diecĭ și gramaticĭ bisericescĭ românĭ din suta XVI-a și a XVII-a, carĭ în lucrările lorŭ literare copiaŭ tipicesce frasele slavone și grecescĭ, îngreuindŭ ast-felŭ priceperea lorŭ, precum vedemŭ de exemplu la Coresi, Varlamŭ, etc. La Antimŭ din contra, cetimŭ limba română firéscă, frasa curgĕtóre, cu cuvintele întrebuințate și sciute de toțĭ Româniĭ din tóte stratele. In direcțiunea acésta aŭ lucratŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ fidelŭ toțĭ cărturariĭ urmașĭ luĭ Antimŭ în suta XVIII-a.

De aceea noĭ Româniĭ suntemŭ mîndri de a-lŭ numĕrà, grație lucrărilorŭ sale, printre înainte-mergĕtoriĭ civilisațiuneĭ naționale, printre regeneratoriĭ noștri.

Scusațĭ, Sire, Alteță Regală, domnilorŭ și stimațĭ Colegĭ, că m'am opritŭ câtŭ-va la actele Mitropolituluĭ Antimŭ, pe care istoria l'a trecutŭ în analele sale spre gloria acestuĭ demnŭ propovĕduitorŭ alŭ Evangheliеĭ, și pe care Prea Sfințitulŭ Melchisedec, acestŭ meritosŭ biografŭ, l'a ridicatŭ așà de bine în paginele mișcătóre ce i le-a consacratŭ, așà că se póte cu dreptŭ cuvîntŭ ḑice, că acelŭ martirŭ alŭ credințeĭ a găsitŭ în Episcopulŭ de Romanŭ, prea regretatulŭ nostru colegŭ, unŭ demnŭ apreciatorŭ alŭ virtuților ŭ, alŭ meritelorŭ șale și alŭ uneĭ cariere sfîrșite în chipŭ așà de creștinescŭ.

Să trecemŭ la o altă monografie a Episcopuluĭ Melchisedec, aceea despre ***cinstirea și închinarea icónelorŭ în biserica română și despre icónele facĕtóre de minunĭ din România ortodoxă.***

Incă din primele ḑile ale creștinismuluĭ, venerațiunea și cultulŭ icónelorŭ aŭ fostŭ practicate de tóte popórele creștine. Cum s'ar putea alt-felŭ? N'are óre omulŭ unŭ simțemîntŭ neștersŭ, instinctivŭ, care-lŭ face să-șĭ amintéscă de persónele saŭ de lucrurile carĭ i-aŭ inspiratŭ stimă, respectŭ, iubire? Acestŭ simțemîntŭ atâtŭ de firescŭ și de tare nu-lŭ împinge óre a cere arteĭ, adecă pictureĭ, sculptureĭ, tuturorŭ procedeurilorŭ iconografice, reproducerea câtŭ se póte de esactă a chipuluĭ unuĭ tată, uneĭ mume, alŭ frațilorŭ, alŭ amicilorŭ noștri și chiar alŭ orĭ căruĭ obiectŭ neinsuflețitŭ, care ne-a fostŭ scumpŭ? Aceste înfățișărĭ de persóne și chiar de lucrurĭ, carĭ ne-aŭ încântatŭ în trecutŭ, nu ne emoționéză, nu ne smulgŭ lacrimĭ de înduioșare? Ne închipuimŭ, pare-ni-se, că le-amŭ sustrasŭ peireĭ mormîntuluĭ, care vaĭ! aștéptă totŭ ce a trăitŭ, totŭ ce a ființatŭ, ómenĭ și lucrurĭ, de o potrivă trecĕtorĭ. Cum să ne mirămŭ că creștinulŭ a doritŭ să aibă icóna Creatoruluĭ sĕŭ, a Maiceĭ Domnuluĭ, cea maĭ pură dintre fănturĭ, a îngerilorŭ și în fine a sfințilorŭ și sfintelorŭ carĭ alcătuescŭ augusta adunare divină? O ast-felŭ de uitare nu s'ar puté concepe. Ómeniĭ s'aŭ întrecutŭ deci în tóte țĕrile și în tóte timpurile să reproducă aceste religióse imagine; eĭ le-aŭ întipăritŭ pe pânză, pe lemnŭ și maĭ cu sémă pe gémurile și pereții bisericilorŭ.

Episcopulŭ Melchisedec vorbesce pe lungŭ de acestŭ cultŭ permisŭ, inocentŭ, sfîntŭ chiar; elŭ dovedesce că acestŭ cultŭ nu merge până la *adorațiune nelegiuită, cum s'a pretinsŭ une orĭ.*

Se ivise încă din depărtate vremurĭ pornire de dușmănie împotriva cultuluĭ icónelorŭ, și *iconoclaștiĭ*, adecă stricătoriĭ de icóne, isbutiră să facă ca învĕțăturile lorŭ să fie încuviințate de uniĭ Împĕrațĭ aĭ Rĕsărituluĭ, maĭ alesŭ de Leonŭ Isaurianulŭ, Constantinŭ Copronimŭ și Teofilŭ, carĭ înlăturară din bisericĭ și desființară chiar icónele sfinte, făcêndŭ să caḑă urgia lorŭ asupra preoților și credincioșilorŭ carĭ stăruiaŭ în acestŭ cultŭ nelegiutŭ, idolatricŭ, după eĭ.

La rêndulŭ lorŭ protestanțiĭ, carĭ desființase multe dogme, nu fură maĭ toleranțĭ cu icónele și acusară pe iconofilĭ, că arŭ aduce acestora unŭ cultŭ de adorațiune, acusare care dispare dinaintea pu-

ternicilorŭ dovedĭ ale Episcopuluĭ nostru, care probéză cu prisosŭ că ne rugămŭ sfinţilorŭ ca plăcuţĭ luĭ Dumnedeŭ, dela care singurŭ nădăjduimŭ milă şi sprijinŭ.

Alŭ VII-lea Sinodŭ ecumenicŭ din anulŭ 787 condamnă eresulŭ iconoclaştilorŭ şi înfiinţă din noŭ în cinstirea lorŭ obicĭnuită icónele, punêndŭ închinăciuneĭ, faţă de acestea limitele aşezate de biserică, limite peste carĭ nu s'a trecutŭ nicĭ odată decât în închipuirea duşmanilorŭ.

Unŭ calvinistŭ, care se ascunse sub numele Patriarchuluĭ Chirilŭ Lucaris din Constantinopole, precum admite cu dreptŭ cuvîntŭ Melchisedec, pe când alţiĭ credŭ în vina luĭ Lucaris, care a şi fostŭ într'unŭ rêndŭ condemnatŭ de Sinodulŭ Patriarchieĭ din Constantinopole, publică la 1632 la Geneva unŭ catechismŭ întitulatŭ ***Mărturisirea bisericeĭ rĕsăritene,*** care înlătură firesce închinarea la icóne şi care produse unŭ mare scandalŭ în tótă lumea ortodoxă şi chiar în lumea romano-papistă. Maĭ multe Sinóde locale ţinute la Constantinopole, la Iaşĭ, la Kiev, respinseră acea carte ca o născocire calvinistă. Mitropolitulŭ Kievuluĭ, Petru Movilă, scrise cu prilejulŭ acesta o carte întitulată ***Mărturisirea ortodoxă a sfinteĭ bisericĭ ortodoxe catolice de rĕsăritŭ,*** aprobată de Sinódele ţinute la Kiev, la Iaşĭ şi la Constantinopole, cu scopulŭ de a arĕtà tuturorŭ carĭ sunt dogmele bisericeĭ ortodoxe, ca nimenĭ să nu le pótă strică saŭ confundă cu părerile greşite ale ereticilorŭ.

Episcopulŭ Melchisedec a avutŭ o parte însemnată prin scrierile sale şi prin căldurósele sale cuvîntărĭ, la apĕrarea cultuluĭ icónenelorŭ; a triumfatŭ dar cu multă dreptate, elŭ ar fi pututŭ chiar să privéscă causa acésta ca causa sa propriă. Câtŭ de eruditŭ erà, elŭ sciă în asemenea cestiunĭ să se facă micŭ cu ceĭ micĭ şi să vorbéscă limba lorŭ pentru a fi bine înţelesŭ de eĭ. Elŭ avea talentulŭ vulgarisatoruluĭ; catechetŭ de prima ordine cu tinerimea, elŭ sciă într'unŭ cuvîntŭ să se scobóre dela înălţimele elocinţeĭ şi sciinţeĭ pentru a se potrivi celorŭ maĭ micĭ, celorŭ maĭ umile inteligenţe; elŭ sciă să se scobóre la nivelulŭ poporuluĭ. Iată ceea ce caracterisă monografia sa asupra respectuluĭ şi cultuluĭ icónelorŭ.

Ca urmare la acéstă lucrare avemŭ de vorbitŭ de o alta în aceiașĭ ordine de ideĭ a Episcopuluĭ Melchisedec, asupra *viețeĭ și minunelorŭ cuvióseĭ maiceĭ nóstre Parascheveĭ ceĭ nóuĕ și istoriculŭ sfintelorŭ eĭ móște.*

Acéstă sfîntă, ale căreĭ móște sunt astădĭ depuse în Mitropolia dela Iașĭ, este onorată de maĭ bine de 700 de anĭ cu unŭ mare cultŭ în Rumelia, Bulgaria, Serbia, Muntenia și în Moldova. (1)

(1) Singurĭ din tóte popórele creștine, Româniĭ n'aŭ datŭ nascere la nicĭ unŭ sfîntŭ. Acestŭ faptŭ straniŭ, este însă doveditŭ.

Sfințiĭ noștri, din greșélă privițĭ ca naționalĭ, ca Sf. Ioanŭ din Sucéva, S-ta Paraschiva din Iașĭ, Sf. Dimitrie din Mitropolia dela Bucurescĭ, S-ta Filotea dela Curtea de Argeșŭ, sunt Bulgarĭ, Sêrbĭ saŭ Grecĭ.

In secolulŭ în care trăimŭ, biserica ortodoxă a canonisatŭ pe Paisie, călugărŭ din mănăstirea Némțuluĭ; dar nicĭ acesta nu erà Românŭ, ci Rusŭ, și se numià Welicicowski. Nu erà asemenea Românŭ, ci Sêrbŭ, Sfîntulŭ Nicódemŭ, egumenŭ alŭ mănăstirilorŭ unite Tismana și Vodița din Valachia-Mică.

In documentele religióse ale sutelorŭ XIV-a și a XV-a, dînsulŭ este cunoscutŭ sub numele de părintele Nicodemŭ, fără de o mențiune că ar fi fostŭ canonisatŭ, precum poporulŭ pentru faptele vitejescĭ a disŭ luĭ Ștefanŭ celŭ Mare Sfîntulŭ Ștefanŭ, și se află chiar portrete ale acestuĭ mare Domnitorŭ cu numele de sfîntŭ, din carĭ unulŭ se conservă în Mitropolia din Iașĭ și e reprodusŭ de G. Asaki.

In *Viețele Sfințilorŭ* de Dositeiŭ Mitropolitulŭ, se dice că amŭ avutŭ și noĭ Româniĭ ómenĭ cuvioșĭ și carĭ puteaŭ fi canonisațĭ, dar nu s'a întîmplatŭ nicĭ odată acésta.

Din opera Druluĭ Basile Stoianŭ Beron asupra istorieĭ arheologieĭ (Tîrnova 1887), la pag. 95, se constată cu documente istorice serbo-bulgare, că Sfînta Teofania saŭ Teofana, cum îĭ dicŭ Bulgariĭ, a fostŭ fiica Domnitoruluĭ Munteniei Ivanciu (Alexandru Basarabŭ, ce a domnitŭ între aniĭ 1353—1360).

Acéstă fiică a luĭ a fostŭ căsătorită cu Țarulŭ Bulgarieĭ Ivanŭ Alexandru și a avutŭ 2 copiĭ. In urmă Țarulŭ s'a despărțitŭ de acéstă Principesă și a luatŭ o altă soție, cu care a născutŭ pe vestitulŭ Șișmanŭ.

Teofania a fostŭ exilată în Vidinŭ, unde s'a călugăritŭ și a dusŭ o viéță pustnică. Bulgariĭ în urmă, pentru virtuțile eĭ, aŭ canonisat'o sfîntă. Móștele eĭ aŭ fostŭ așezate în biserica din Vidinŭ, apoĭ strămutate la Belgradŭ, unde aŭ statŭ până la 1520, când aŭ fostŭ transportate la Constantinopole de Sultanulŭ Soleiman, împreună cu sfintele móște ale cuvióseĭ Paraschiveĭ. Ast-felŭ, deși Teofania erà de origine româncă, dînsa nu póte fi privită ca sfîntă a bisericeĭ nóstre naționale.

Acéstă biserică a avutŭ la diferite epoce ómenĭ ilustri prin sciință și pietate. d. e. Mitropolițiĭ Dositeiŭ și Iacobŭ Stamati, dar nicĭ odată strămoșiĭ noștri nu s'aŭ gânditŭ a-ĭ canonisà.

Amŭ avutŭ și sihastri, ducêndŭ o viéță totŭ așà de ascetică ca a sfințilorŭ din Tebaida, dar carĭ n'aŭ dobânditŭ aureola sfințireĭ, omagiŭ care nu s'a datŭ nicĭ sihastruluĭ Daniilŭ, care consultatŭ fiindŭ de Ștefanŭ celŭ Mare în afacerĭ politice, i-a datŭ acéstă frumósă povață: Nu te închina Turculuĭ, ci te du de te luptă. (Neculcea, Letopis. t. 2, p. 199.)

Ea s'a născutŭ dintr'o familie nobilă și cucernică într'unŭ satŭ numitŭ Epivate (Ἐπιβᾶται), aprópe de orașulŭ Silivria din Tracia, unde a și muritŭ. Sfintele eĭ móște, după ce primiră cultulŭ ce-lŭ meritaŭ pentru minunile lorŭ, aŭ fostŭ așezate în biserica Sfinţilorŭ Apostolĭ din Epivate, unde rĕmaseră până în vremea cândŭ regatulŭ româno-bulgarŭ avù de capŭ pe Ioanŭ Asanŭ II, care le aduse la Tîrnova, capitala regatuluĭ sĕŭ; după aceea aŭ fostŭ strămutate cu mare cinste la biserica catedrală a Maiceĭ Domnuluĭ din acelŭ orașŭ.

Aceste móște, după ce aŭ fostŭ așezate în diferite localiţĭ, aŭ fostŭ vîndute pe unŭ preţŭ mare la 1641 de Patriarchulŭ Constantinopoleĭ Partenie și de Turcĭ Domnuluĭ Vasile Lupu, care le-a așezatŭ pentru tot-deauna în biserica celorŭ Treĭ Erarchĭ din Iașĭ, capŭ de operă de architectură și de sculptură. Acéstă sfîntă din cea maĭ fragedă copilărie bucură, cum ḑice Episcopulŭ nostru, biserica prin evlavia sa cea mare. Paraschiva simţi născêndu-se într'însa gustulŭ singurătăţeĭ, vocaţiunea monachismuluĭ. Ea plécă decĭ pentru a-șĭ înmormîntà viéţa în o mănăstire închinată Maiceĭ Domnuluĭ în Pontŭ, fostulŭ regatŭ alŭ faimosuluĭ Mitridatŭ, în Asia-Mică.

Apoĭ, în urma uneĭ vedeniĭ prin care primi din cerŭ porunca de a se întórce în ţéra sa la Epivate, ea se supuse și venì să móră

Este de observatŭ asemenea că în tótă România liberă, nu există unŭ singurŭ satŭ purtândŭ unŭ nume de sfîntŭ, cum vedemŭ la Francezĭ: Saint-Mandé, Saint-Germain, și la alte popóre apusene.

In Transilvania găsimŭ câte-va sate cu denumirea de Sfintulŭ Petru, Sfintulŭ Pavelŭ. Aceste nume nu sunt decât traducerĭ de numirĭ unguresci de Szent Péter, Szent Pál.

Acéstă lipsă de sfinţĭ din naţiunea nóstră, se explică prin repulsiunea comună cleruluĭ și poporuluĭ pentru bigotismŭ, așà de rĕspânditŭ la alte naţiunĭ.

Acestŭ bigotismŭ este adevĕratulŭ părinte alŭ intoleranţeĭ și alŭ persecuţiuneĭ. Româniĭ, nefiindŭ peste mĕsură cucernicĭ și superstiţioșĭ, n'aŭ putută avé spiritulŭ de persecuţiune. «Sublata causa, tollitur effectus.» «Inţelegŭ maĭ bine cuvintulŭ luĭ Dumneḑeŭ decât vecinulŭ meŭ», ḑice intolerantulŭ. Ast-felŭ s'aŭ ivitŭ disidenţe între fraţĭ din aceiașĭ familie, și cu modulŭ acesta aŭ urmatŭ răsbóie între tată și fiŭ, între fraţĭ, între amicĭ.

Asemenea lupte nu s'aŭ petrecutŭ numaĭ între creștinĭ, dar chiar între mahomedanĭ, carĭ numĕră maĭ bine de 40 de varietăţĭ.

Sunt cunoscute luptele dintre catoliciĭ francezĭ și compatrioţiĭ lorŭ protestanţĭ în suta XVI-a și a XVIII-a, grósniculŭ răsboiŭ de 30 de anĭ, etc.

Bulgariĭ, Rușiĭ, Greciĭ, Poloniĭ aŭ cunoscutŭ asemenea aceste plăgĭ ale disenţelorŭ religióse, de carĭ aŭ fostŭ feriţĭ toleranţiĭ Românĭ. (V. și *Hasdeŭ*, Istoria toleranţeĭ religióse în România.)

acolo. După ageografiĭ, ea ar fi trăitŭ pe la începutulŭ véculuĭ XI-lea.

Biografia eĭ, din care amŭ schiţatŭ numaĭ câte-va trăsăturĭ, ajunge credemŭ, pentru a justifică cultulŭ alŭ căruĭ obiectŭ este în tóte ţĕrile creştine o. todoxe şi în specialŭ la Românĭ.

Episcopulŭ Melchisedec a consacratŭ o mare parte a nopţilorŭ sale unorŭ asemenea lucrărĭ şi la propagarea prin graiŭ şi prin scriere a unuĭ cultŭ aşà de dreptŭ şi de îmbelşugatŭ în efecte binecuvîntate. Prin acésta, Episcopulŭ a bine-meritatŭ dela religiune şi prin urmare dela patrie, deşteptândŭ într'însa acelŭ cultŭ, care nu este decât o urmare a aceluia pe care îlŭ dămŭ luĭ Dumnedeŭ. Inaltulŭ prelatŭ, cu acea credinţă ardĕtóre, cu acelŭ entusiasmŭ pe care nu-lŭ aŭ decât ceĭ aleşĭ, a contribuitŭ în modŭ fericitŭ la păstrarea şi întărirea simţemîntuluĭ religiosŭ cu tóte preţiósele róde ce le produce. Onóre dar încă odată acestuĭ sîrguitorŭ călugărŭ, acestuĭ predicatorŭ!

Episcopulŭ Melchisedec erà şi unŭ oratorŭ de frunte, atâtŭ în cestiunĭ politice, precum vomŭ dovedi maĭ departe, câtŭ şi în materiĭ religióse. Nicĭ odată n'a lipsitŭ, când asistà la întrunirĭ literare saŭ sciinţifice, să desvolte vre unŭ subiectŭ de circumstanţă; astfelŭ, la serbarea împlinireĭ uneĭ existenţe de 50 de anĭ a Academieĭ Mihăilene din Iaşĭ, pronunţă unŭ discursŭ lucratŭ admirabilŭ ***asupra concordieĭ şi unireĭ, carĭ aŭ existatŭ şi trebue tot-deauna să esiste în ţéra nóstră între biserică şi şcólă, între credinţa şi sciinţa omenéscă.***

Sunt douĕ lucrurĭ în lume, dice Sfinţia Sa, carĭ merită înaintea celorŭ-lalte iubirea şi respectulŭ nostru, credinţa şi sciinţa, acestea sunt douĕ fiice ale luĭ Dumnedeŭ, douĕ surorĭ carĭ trebue să mérgă mână în mână, adecă în cea maĭ perfectă înţelegere, în unirea cea maĭ strinsă.

Ce este credinţa saŭ religiunea? Credinţa este simţemîntulŭ care-lŭ avemŭ de existenţa luĭ Dumnedeŭ, de puterea, de dreptatea, de bunătatea sa, de tóte atributele sale infinite şi minunate; este şi simţemîntulŭ care ne îndémnă să mulţumimŭ luĭ Dumnedeŭ pentru tóte bine-facerile şi darurile ce le rĕspândesce asupra nóstră, da-

torie imperiósă și sfîntă, pe care ființa supremă n'a prescris'o numaĭ prin prima poruncă: «Cinstesce pe Domnulŭ Dumnedeulŭ tĕŭ», ci pe care a săpat'o și în inima nóstră și care se numesce recunoscința.

Acea recunoscință, care se exprimă în chipŭ tainicŭ prin gândurile nóstre lăuntrice, se arată în afară prin semnele de respectŭ și de iubire ce le adresămŭ divinităţeĭ, prin închinarea ce-ĭ facemŭ a inimeĭ și a întreguluĭ nostru devotamentŭ, fie în cerculŭ familieĭ și caseĭ fie-căruia, fie maĭ alesŭ în biséricĭ, în fața credincioșilorŭ adunațĭ. Recunoscința, închinarea acésta, iată ce alcătuesce cu adevĕratŭ religiunea.

Religiunea singură n'ajunge însă omuluĭ, ea nu póte satisface tuturorŭ nevoilorŭ și aspirațiunelorŭ sale; de aceea cum dicemŭ maĭ sus, elŭ are două călăuze în viéță: religiunea și sciința, a cărorŭ unire se póte asemĕnà cu aceea a trupuluĭ și a sufletuluĭ.

Ambele sunt surorĭ; între ele trebue să existe cele maĭ tarĭ legăminte, acelea ale uneĭ simpatiĭ firescĭ.

Fie-care își are adăpostulŭ; alŭ uneia se numesce biserică, alŭ celeĭ-lalte școlă.

Una desvoltă și întăresce inima, caracterulŭ, viéța emoțională și estetică, cea-laltă judecata și inteligența.

Cum nu se póte desbinà sufletulŭ și corpulŭ, totŭ așà nu se potŭ desbinà nicĭ ele. Și cu tóte acestea, acelŭ durerosŭ fenomenŭ s'a vĕdutŭ adesea și se vede póte maĭ multŭ decât orĭ când în dilele nóstre. Adesea vedemŭ sciința contestândŭ titlurile religiuneĭ, ducêndŭ răsboiŭ cu dînsa, în locŭ de a recunósce, că fie-care în sfera sa și pe căĭ diferite lucréză la acelașĭ scopŭ, înălțarea omuluĭ prin cunóscerea adevĕruluĭ. Religiunea și ea a fostŭ de multe orĭ învinovățită, une orĭ cu óre-care dreptate, alte orĭ fără temeiŭ altulŭ decât aparentŭ, că ar voi să opréscă măreţulŭ avîntŭ alŭ sciințeĭ. Fatală desbinare, fatală pentru amîndouĕ, maĭ fatală omuluĭ.

Aceste dise, trebue să spunemŭ că Episcopulŭ Mechisedec a doveditŭ minunatŭ în cuvîntarea sa existența aceleĭ roditóre unirĭ în vremurile cele maĭ depărtate, în primele începuturĭ ale cresti-

nismuluĭ, la originea desvoltăreĭ intelectuale a Românilorŭ din Dacia, încă dela întemeierea primelorŭ nóstre state în sutele XIII-a și a XIV-a când biserica națională organisândŭ eparchiele sale, fie-care biserică, mănăstire, episcopie, în sate și în orașe, înfățișéză o tribună, are pe lângă sine o școlă, îngrijesce de pregătirea la demnitățile bisericescĭ, căcĭ, cum dice și dînsulŭ bine, biserica nu póte înaintà, ba nicĭ existà fără învĕțătură.

Se găsescŭ urme ale acelorŭ școlĭ bisericescĭ în bibliotecile mănăstirilorŭ; găsimŭ acolo manuale cu semnăturile școlarilorŭ carĭ aŭ învĕțatŭ în ele, cu numele dascălilorŭ carĭ aŭ predatŭ învĕțăturile.

Sciința isolată de biserică devine rece, egoistă, rebelă, se asémĕnă cu o pasĕre frumósă, care din nenorocire și-a perdutŭ aripele și se tîrăsce pe pămîntŭ, neputêndŭ sburà în aerulŭ celŭ liberŭ alŭ înălțimeĭ ceruluĭ. Biserica isolată de sciință cade în superstițiunĭ, este lipsită de armele ce-ĭ dă sciința pentru apĕrarea sa și pentru îndeplinirea mareĭ sale misiunĭ, *«de a aduce luĭ Dumnedeŭ pe fiiĭ luĭ Dumnedeŭ»*, carĭ sunt aleșiĭ luĭ Dumnedeŭ din némulŭ omenescŭ.

Episcopulŭ nostru constată cu întristare, că în vremurile maĭ nouĕ, chiar la noĭ, acéstă tradițională convețuire între școlă și biserică începe a slăbi, și că aceĭ ce caută a le desbinà greșescŭ. In alte țĕrĭ, acésta se maĭ póte înțelege, căcĭ trebue să recunóscemŭ, că în trecutŭ celŭ puținŭ, biserica n'a fostŭ tocmaĭ primitóre pentru sciințe și a căutatŭ să limiteze libertatea cercetăreĭ; la noĭ însă, n'aŭ fostŭ asemenea tendințe, căcĭ biserica ortodoxă n'a dușmănitŭ nicĭ odată sciința, din contră ea s'a mulțumitŭ tot-deauna cu frumósa sa menire de a luminà și moralisà prin tóte mijlócele societatea română, fără a fi căutatŭ când-va a-șĭ însuși vre o autoritate luméscă, ci mărginindu-se a împărtăși suferințele poporuluĭ, a se bucurà cu dînsulŭ de vremurile fericite, a lucrà cu dînsulŭ, așteptândŭ și pregătindŭ césulŭ mântuireĭ, când va puté transmite marea comóră a credințeĭ generațiunilorŭ următóre. Biserica a iubitŭ țéra și a ajutatŭ la fericirea eĭ; țéra a iubitŭ biserica și a înzestrat'o cu mij-

lóce marĭ pentru a-șĭ îndeplini misiunea în ordinea morală. Biserica a făcutŭ bine conformându-se stăreĭ de cultură a națiuneĭ și împrejurărilorŭ politice, căcĭ biserica trebue să se formeze în națiune și prin națiune. Cum e națiunea e și biserica. Ceĭ carĭ laudă biserica, laudă națiunea, atâtŭ e de strînsŭ legată biserica nóstră prin firea eĭ cu națiunea. Putemŭ sperà, că și pe viitorŭ va fi totŭ așà și că vomŭ avé unŭ clerŭ luminatŭ, respectatŭ, moralisatorŭ, progresistŭ, patriotŭ, care va fi o mare laudă și o mare onóre pentru națiune. Dacă amŭ avé o biserică părăsită, represintată de ómenĭ inculțĭ, fără inteligență și egoiștĭ, reprobarea va cădé pe națiunea care n'a sciutŭ să pregătéscă preoțĭ demnĭ de înalta lorŭ misiune, astădĭ maĭ cu sémă când se cerŭ numeróse și marĭ calitățĭ dela păstoriĭ spiritualĭ.

Citarămŭ maĭ sus între alte lucrărĭ ale acestuĭ eminentŭ prelatŭ și *Lipovenismulŭ* (1), *adecă istoria schismaticilorŭ saŭ rascolnicilorŭ și ereticilorŭ rusescĭ,* operă elaborată după autoriĭ rușĭ și isvóre naționale române.

Lucrarea se împarte în două părțĭ. Partea I conține unŭ felŭ de introducere, în care ne arată împrejurările ce aŭ produsŭ schisma în biserica ruséscă. «Ignoranța, dice dînsulŭ, nu numaĭ în clasele de jos dar și în nobilimea și în clerulŭ rusescŭ, treptatŭ a formatŭ acolo óre-carĭ doctrine și ideĭ, străine de doctrina și de practica bisericeĭ ortodoxe de rĕsăritŭ. Acestorŭ doctrine ignoranța le dădù mare însemnătate, și ajutată și de alte împrejurărĭ istorice, produse prin ele în Rusia evenimente religióse spăimântătóre și finiră prin o schismă monstruósă, ce nu-șĭ are pereche în istoria popórelorŭ ortodoxe și care esistă și acum cu tótă încăpĕțînarea, după unŭ restimpŭ maĭ bine de 200 de anĭ.»

Arată în urmă, cum prima opiniune lipovenéscă s'a ivitŭ în Pscov la începutulŭ véculuĭ XV-lea și a avutŭ de obiectŭ duplicarea doxolo-

(1) Filiponiĭ, primiĭ dintre schismaticiĭ rușĭ emigrațĭ în România, aŭ datŭ nascere numireĭ Lipovenĭ. La numele Filipŭ, fundatorulŭ acesteĭ secte, adăugândŭ sufixulŭ de *ov* și prin căderea silabeĭ inițiale s'a formatŭ numele de Lipovenĭ, numire generalisată asupra tutulorŭ schismaticilorŭ rușĭ emigrațĭ la noĭ.

giei «*Aliluia*»; cum până la finele véculuĭ XV-lea a urmatŭ în Moscva. Spune că după eĭ, la procesiunile d. e. ale sfinţireĭ unuĭ templu noŭ, ar trebui să se încépă dela stînga spre drépta, iar nu după obiceiulŭ vechiŭ dela drépta spre stînga; cum aŭ coruptŭ textulŭ cărţilorŭ serviciuluĭ divinŭ; cum semnulŭ cruceĭ îlŭ facŭ numaĭ cu 2 degete, iar nu cu cele 3 degete principale, asemenea şi bine-cuvîntarea ce o daŭ clericiĭ, o facŭ cu 2 degete. Soborulŭ din Moscva dela 1478, convocatŭ de marele Cnézŭ Ioanŭ Vasilievicĭ IV, s'a silitŭ a întemeià aceste puncte de disidenţă pe canóne, pe învĕţăturile părinţilorŭ şi pe cărţile bisericescĭ falsificate, precum şi cerinţa că proscomidia să se facă pe 7 prescurĭ, iar nu pe 5, cum se obicinuesce la noĭ, iar ca în simbolulŭ credinţeĭ la art. 8 despre Duhulŭ sfîntŭ, să se cetiască şi «întru Duhulŭ sfîntŭ Domnŭ adevĕratŭ», în locŭ de: «făcĕtorŭ de viéţă», saŭ «viŭ făcĕtorŭ».

Tóte acestea şi altele constituiaŭ novismele schismaticilorŭ saŭ rascolnicilorŭ ruşĭ.

Se înţelege, că aceste rătăcirĭ dela usulŭ anticŭ alŭ ortodoxieĭ n'aŭ fostŭ împărtăşite de toţĭ şi că aŭ fostŭ combătute de alţĭ demnitarĭ înalţĭ aĭ bisericeĭ ortodoxe, ca de exemplu de Paisie Patriarchulŭ din Ierusalimŭ, de Gavriilŭ Mitropolitulŭ Nazaretuluĭ şi de Atanasie Patriarchulŭ Constantinopoleĭ, veniţĭ în Moscva pe la mijloculŭ véculuĭ XVII-lea.

Scirea despre menţinerea acestorŭ rătăcirĭ ajungêndŭ la muntele Athos, părinţiĭ de acolo s'aŭ rĕsculatŭ în contra cărţilorŭ bisericescĭ rusescĭ cuprinḑêndŭ usurĭ şi doctrine nouĕ, şi le-aŭ arsŭ, dândŭ anatemeĭ pe toţĭ aceia carĭ vorŭ face semnulŭ cruceĭ cu 2 degete, după doctrina schismaticilorŭ.

Aceste opunerĭ, maĭ cu sémă din partea cleruluĭ de Rĕsăritŭ, aŭ avutŭ o înrîurire binefăcĕtóre, aşà că s'a decisŭ a se face o nouă ediţiune de cărţĭ bisericescĭ rusescĭ după originalele grecescĭ.

In capulŭ acesteĭ mişcărĭ se aflà Patriarchulŭ Moscveĭ Nicon.

Părintele Melchisedec arată tótă activitatea acestuĭ prelatŭ spre îndreptarea maĭ cu sémă a cărţilorŭ, ajutatŭ fiindŭ de Ţarulŭ Alexiŭ, carele a şi convocatŭ unŭ Sinodŭ la Moscva în anulŭ 1654.

In acelŭ Sinodŭ à fostŭ și o mică minoritate pentru menținerea modificărilorŭ făcute de schismaticĭ, sprijinindu-ĭ ast-felŭ.

Silințele Patriarchuluĭ Nicon păreaŭ la începutŭ a merge spre isbândă. Dînsulŭ întocmì o comisiune de bărbațĭ cu cunoscințe de limbele antice și de teologie.

Pe când comisiunea lucrà la acéstă bine-făcĕtóre operă, Patriarchulŭ Nicon se silià a desrădĕcinà practicile schismaticilorŭ și a le înlocuì cu adevĕratele usurĭ ortodoxe, precum facerea cruceĭ cu treĭ degete în locŭ de douĕ ș. a. Dînsulŭ a fostŭ ajutatŭ în acésta de patru Archiereĭ străinĭ, între carĭ vedemŭ și pe Ghedeonŭ Mitropolitulŭ Moldoveĭ, trămisŭ în misiune politică de Gheorghe Ștefanŭ Principele Moldoveĭ.

Regretatulŭ nostru colegŭ ne arată cum Patriarchulŭ Nifon cădù victimă a silințelorŭ sale și cum poporulŭ rusŭ ignorantŭ în multe locurĭ se resvrătì în contra sa, maĭ cu sémă când s'a datŭ ordinŭ să se adune de pe la bisericĭ cărțile schismaticilorŭ spre a le înlocuì cu cele corecte.

Acestŭ Patriarchŭ, descuragiatŭ, părăsì scaunulŭ pastoralŭ alŭ Moscveĭ și se retrase în mănăstirea Nouluĭ Ierusalimŭ. Maĭ multŭ, Sinodulŭ din 7 Decembre 1667, convocatŭ la Moscva, îlŭ osîndì la perderea demnitățeĭ patriarchale, ceea ce și produse mórtea acestuĭ martirŭ alŭ ortodoxieĭ.

In fine, fericitulŭ Episcopŭ spune, cum sub Țarulŭ Teodorŭ Alexievicĭ, unŭ noŭ Sinodŭ hotărî printr'o epistolă pastorală sinodală, adresată tuturorŭ ortodoxilorŭ din Rusia, a respinge tóte inovațiunile schismaticilorŭ și a se supune vechilorŭ tradițiunĭ ale sfinteĭ bisericĭ a Rĕsărituluĭ.

«Acesta este ultimulŭ și celŭ maĭ solemnŭ definitivŭ cuvîntŭ, — dice Episcopulŭ Melchisedecŭ — prin care s'a pecetluitŭ de biserica ecumenică a Rĕsărituluĭ ortodoxia bisericeĭ rusescĭ în cérta ivită cu ocasiunea corigereĭ cărților, și totŭ odată sentința de osîndă eternă pentru capiĭ și propagatoriĭ rătăcirilorŭ, ce aŭ datŭ nascere în poporulŭ rusescŭ schismeĭ saŭ rascoluluĭ lipovenescŭ, în care ig-

noranța ține până ađĭ o mulțime de suflete neluminate și nedeșteptate din letargia în care i-a buimăcitŭ fanatismulŭ.»

După acéstă introducere, care resumă ideile schismaticilorŭ, eruditulŭ Episcopŭ procede maĭ înainte în opera sa, arĕtândŭ cum opoșițiunea schismaticilorŭ în biserică devine rebeliune în statŭ, motivândŭ revolta iscată în Moscva la anulŭ 1682; apoĭ, cum acea schismă s'a respânditŭ și carĭ sunt desbinările ce s'aŭ iscatŭ chiar în lăuntrulŭ eĭ.

Vorbindu-ne de secta nepopismuluĭ în provinciele Vladimiruluĭ, ale Siberieĭ, ale Măreĭ Albe, ne arată iarășĭ în ce constă doctrina tâlculuĭ pronumitŭ teodoseismŭ în Moscva; ne vorbesce asemenea despre filipismulŭ, care a avutŭ de autorŭ pe unŭ ***strălețŭ*** fugarŭ, călugăritŭ sub numele de Filipŭ, și ne expune doctrina sa; ne întreține asemenea de doctrina uneĭ alte secte, a pelerinilorŭ; pe urmă vine la secta ***popiștilorŭ,*** arĕtândŭ doctrinele și stabilirea principielorŭ din care se compune; apoĭ ne istorisesce cum chiar în secta ***popiștilorŭ*** s'a ivitŭ desbinare, ast-felŭ că pe la începutulŭ seculuĭ presentŭ numaĭ în guvernele siberiene: Orenburg, Permu și Tobolsc se numĕraŭ maĭ multŭ de 150.000 schismaticĭ popiștĭ.

Intr'unŭ capitolŭ ulteriorŭ expune cu multă precisiune, carĭ aŭ fostŭ mĕsurile întrebuințate de Guvernŭ și biserică încă dela începutŭ până la Petru celŭ Mare, Ecaterina II, etc., și ne arată cum sub Impĕratulŭ Nicolae I sórta schismaticilorŭ s'a înăspritŭ, pentru că nu li s'a maĭ permisŭ să facă case de rugăciune nouĕ și nicĭ chiar restaurarea celorŭ vechĭ.

Ast-felŭ maĭ multe sute de edificiĭ fură nimicite, đecimĭ de miĭ de icóne vechĭ fură luate, precum și cărțĭ bisericescĭ și alte, găsite prin oratoriele și prin casele lorŭ, și s'a interđisŭ popilorŭ lipovenilorŭ să priméscă orĭ ce remunerațiune. In recensemîntulŭ din anulŭ 1850 s'a ordonatŭ să se înscrie femeile în alte familiĭ străine și copiiĭ printre ceĭ ilegitimĭ, s'a luatŭ disidențilorŭ dreptulŭ de a fi negustorĭ, supunêndŭ pe popiĭ lorŭ la recrutare și pedepse corporale.

«Tóte acestea, đice Episcopulŭ, aŭ întăritŭ pe schismaticĭ și i-aŭ împetritŭ în tóte cugetele lorŭ dușmane contra Guvernuluĭ și a bi-

sericeĭ rusescĭ, pe carĭ le manifestaŭ la tótă ocasiunea. Iată causa emigraţiuneĭ lipovenilorŭ ruşĭ; eĭ căutaŭ a scăpà din acéstă persecuţiune.»

Intr'adevĕrŭ, eĭ formară coloniĭ lipovenescĭ în Bucovina, la Fântâna Albă şi în alte localităţĭ; în Turcia, prin tóte oraşele de-alungulŭ Dunăreĭ şi alŭ Măreĭ Negre, prin Bulgaria şi Rumelia; pe cósta chiar a Asieĭ micĭ, la marginele Mărilorŭ Marmara şi Négră; în fine în România, maĭ cu sémă în Moldova, unde atâtŭ secta schissmaticilorŭ, câtŭ şi chiar ereticiĭ ruşĭ, ca scopiţiĭ, molocaniĭ şi alţiĭ, sunt cunoscuţĭ sub numele genericŭ de lipovenĭ.

Ne descrie pe aceştĭ sectarĭ cum se opunŭ la constatarea actelorŭ stăreĭ civile, la pomenirea Domnitoruluĭ în biserica lorŭ, în fine ne întreţine despre ierarchia şi sectele lipovenilorŭ din ţéra nóstră.

In partea II a acesteĭ meritóse scrierĭ, Episcopulŭ Melhisedec ne vorbesce despre eresurile şi sectele ereticescĭ esistente în Rusia despre molocanĭ şi duhoborĭ, despre împrejurările ce aŭ favorisatŭ formarea societăţilorŭ religióse ale molocanismuluĭ, patronarea protestantismuluĭ şi persecuţiunea asupra ortodoxieĭ şi a cleruluĭ.

Maĭ tractéză despre sectele mistice; dă definiţiunea acestora ca nisce grupurĭ de credincioşĭ, carĭ lăsândŭ la o parte învĕţătura positivă despre calea mântuireĭ, pretindŭ a se pune eĭ în nemijlocită comunicaţiune cu divinitatea, a se inspirà şi a primì de-adreptulŭ dela ea revelaţiunea despre totŭ ce privesce la mântuirea şi la viéţa vecĭnică.

Ne arată, ca consecinţă a acelorŭ tendinţe, pe chlysti saŭ cristi, pe scopiţĭ saŭ castraţĭ, doctrina şi cultulŭ tuturorŭ acestora, dovedindŭ că doctrina, maĭ cu sémă a scopiţilorŭ, este nu numaĭ anti-ortodoxă, dar şi anti-creştină.

In adevĕrŭ, fundamentulŭ principalŭ alŭ doctrineĭ creştine, Vechiulŭ şi Noulŭ Testamentŭ, nu se primesce de scopiţĭ în formă de cuvîntŭ viŭ şi adevĕratŭ alŭ luĭ Dumnedeŭ, precum îlŭ primesce biserica şi maĭ puţinŭ ţinŭ dînşiĭ la Sinóde, la scrierile sfinţilorŭ părinţĭ şi la cărţile bisericescĭ.

Eĭ susţinŭ, că sacra scriptură, precum se păstréză ea acum în

biserică, nu este cea adevĕrată, ci alta, coruptă înadinsŭ de creştinĭ încă din timpulŭ Impĕratuluĭ Constantinŭ celŭ Mare, şi că atâtŭ în ea câtŭ şi în cele-lalte cărţĭ ale bisericeĭ adevĕratulŭ spiritŭ alŭ credinţeĭ luĭ Christosŭ este defiguratŭ şi sfinţiĭ luĭ Dumnedeŭ falsificaţĭ în lucrările şi învĕţăturile lorŭ.

Maĭ menţionéză încă secta mistică a scacunilorŭ, a montanilorŭ şi a napoleoniţilorŭ. Acéstă din urmă sectă se formă în véculŭ XIX-lea, în anulŭ 1820, în oraşele Pscov şi Pinsc. Dînşiĭ consideră pe Napoleon ca Dumnedeŭ, i se închină şi-lŭ chiamă la rugăciunile lorŭ. Fie-care sectarŭ are în casa sa bustulŭ aceluĭ Impĕratŭ saŭ portretulŭ luĭ şi eĭ începŭ serviciulŭ bisericescŭ cu rugăciune înaintea acestuĭ Impĕratŭ.

Revenindŭ la România, părintele Melchisedec ne întreţine despre sectele mistice rusescĭ, de scopiţĭ în specialŭ, de epoca venireĭ lorŭ în Moldova, de procesele intentate acestora la Iaşĭ şi în alte localităţĭ, despre comunităţile şi numĕrulŭ scopiţilorŭ din România, despre molocanĭ şi luptele ortodoxieĭ contra acestora.

In fine, într'unŭ suplementŭ, ne dă o statistică a lipovenilorŭ din România, ne indică datele stabilireĭ lorŭ prin diferite localităţĭ, unde locuescŭ chiar astădĭ în patria nóstră; dice cum că ceĭ maĭ vechĭ aŭ venitŭ în Iaşĭ la 1730 şi sfîrşesce remarcabila sa operă prin reflecţiunĭ asupra lipovenilorŭ în România, arĕtândŭ că dînşiĭ aŭ rĕmasŭ staţionarĭ, înmărmuriţĭ, nemişcaţĭ de totŭ ce se numesce progresŭ; sunt aceiaşĭ ómenĭ ca şi în secolele XVII-lea şi alŭ XVIII-lea, cu aceleaşĭ ideĭ rătăcite, aceiaşĭ ignoranţă, aceiaşĭ ură contra cultureĭ şi aceiaşĭ isolare perfectă de societatea nóstră.

Din fericire, constatămŭ că propaganda lorŭ printre Românĭ a întîmpinatŭ o mare pedecă din nesciinţa limbeĭ române şi din pornirea firéscă a Românuluĭ de a nu-şĭ schimbà religiunea părinţilorŭ sĕĭ.

Ast-felŭ Episcopulŭ nostru, cu o mână magistrală, ne-a desfăşuratŭ istoria numeróselorŭ secte schismatice în Rusia, carĭ se distingŭ unele de altele prin multiple nuanţe, făcêndu-ne cunoscută în tóte amĕnuntele secta cea maĭ pericolósă, aceea o scopiţilorŭ, deosibiţĭ nu numaĭ, cum dice stimatulŭ nostru colegŭ d-lŭ Hasdeŭ

în preţiósa sa istorie asupra toleranţeĭ religióse în România, prin sĕlbatica mutilare a sectatorilorŭ, dar încă printr'o ardóre criminală de a supune şi alte persóne la acéstă operaţiune şi a câştigà ast-felŭ adepţĭ, sub protecţiunea toleranţeĭ, prin exortaţiunĭ şi corupţiunĭ. Orĭ cine isbutesce a face 12 proseliţĭ, câştigă titlulŭ venerabilŭ de apostolŭ.

Cu tóte rigorile Divanuluĭ Moldoveĭ, care a fostŭ silitŭ a infirmà acéstă oribilă licenţă, după maĭ multe violenţe şi abusurĭ, toleranţa religiósă a Românilorŭ a fostŭ completă în trecutŭ (1), ast-felŭ cum e şi astăḑĭ, întinḑêndu-se chiar asupra acesteĭ perniciόse secte a scopiţilorŭ, fără a se preocupà de dogmele teologice, de ritualulŭ, de cultulŭ acestorŭ monstruoşĭ propagatorĭ aĭ scopireĭ.

Sfinţia Sa Episcopulŭ Melchisedec a sciutŭ admirabilŭ a utilisà tóte scrierile rusescĭ şi naţionale, pentru a întocmì istoria schismaticilorŭ ruşĭ şi a ne revelà tóte peripeţiile acestorŭ revoluţionarĭ aĭ ortodoxieĭ.

Ceea ce distinge acéstă preţiósă operă de altele ale aceluiaşĭ au-

(1) In temeiulŭ acesteĭ aserţiunĭ reproducemŭ estracte din operele a treĭ călĕtorĭ din secolulŭ XVI-lea.

Străinĭ de diferite condiţiunĭ şi naţiunĭ, ómenĭ de statŭ, scriitorĭ, visitatorĭ, carĭ aŭ trăitŭ printre poporulŭ românŭ, observândŭ toleranţa religiósă la noĭ, aŭ fostŭ pĕtrunşĭ de acestŭ simţemîntŭ măreţŭ alŭ Românilorŭ şi l'aŭ transmisŭ istorieĭ plinĭ de satisfacţiune.

Ast-felŭ în secolulŭ XVI-lea se exprimă d. e. Gheorghe Reichersdorff, trimesulŭ Austrieĭ la Curtea luĭ Petru Rareşŭ:

«Sunt aicĭ diverse secte, diverse genurĭ de religiunĭ şi de némurĭ, Rutenĭ, Polonĭ, Sêrbĭ, Armenĭ, Bulgarĭ, Tătarĭ, nu maĭ puţinŭ şi Saşĭ din Transilvania, locuindŭ pe icĭ pe colea sub sceptrulŭ Domnuluĭ moldovenescŭ, carĭ toţĭ intrebuinţéză, fără a se certà, felurĭ de felurĭ de ceremoniĭ şi dogme, avêndŭ fie-care sectă saŭ naţiune deplină libertate de a urmà proprielorŭ sale riturĭ şi obiceiurĭ.» (Chorografia Moldaviae, p. 50.)

Polonulŭ M. Strykowski, trăindŭ printre Românĭ dela 1572—1575, se pronunţă în acelaşĭ modŭ şi admiră cu emfasă în versurĭ acéstă ţéră, ḑicêndŭ: «Acolo Munténŭ, Sêrbŭ, Ţiganŭ, Grecŭ, Italianŭ, lume amestecată!» (Kronica polska, Warszawa 1846, I, p. XVI.)

Cu două secole în urmă, călĕtorulŭ ragusanŭ Raicevich semnaléză libertatea confesionară în ţéra nóstră, ḑicêndŭ: «Fie-care sectă şi religiune e tolerată de a-şĭ esercità cultulŭ sĕŭ, fără nicĭ o impedecare. In Ţéra-Românéscă se află maĭ multe mănăstirĭ de franciscanĭ observanţĭ, carĭ depindŭ de Episcopulŭ de Nicopole din Bulgaria. In Bucurescĭ este o biserică luterană şi o sinagogă evreéscă. In Moldova, fiindŭ prea numeroşĭ, Israeliţiĭ obţinură permisiunea de a avé maĭ multe templurĭ.» (Osservazioni intorno la Valachia, e Moldavia, Napoli 1788, p. 245—6.)

torŭ, este că mersulŭ eĭ procede fără digresiunĭ, carĭ aŭ în genere inconvenientulŭ de a vătămà atenţiunea cititoruluĭ, de a-lŭ distrage, făcêndu-lŭ să pérdă cu înlesnire şirulŭ ideilorŭ şi depărtându-lŭ dela subiectulŭ principalŭ prin incidente afară de loculŭ lorŭ, defectŭ care se vede în unele din alte opere ale acestuĭ Episcopŭ.

Câtŭ despre stilŭ, e uşorŭ, adecă clarŭ, şi neologismele carĭ le găsimŭ în cale destulŭ de desŭ, sunt tot-deauna apropriate cu materia.

Acéstă operă maĭ are pentru noĭ marele meritŭ de a ne face cunoscutŭ in tóte amĕnuntele, carĭ sunt împrejurările carĭ aŭ împinsŭ pe lipovenĭ în România, imigraţiune despre care nu se vorbesce aşà de întinsŭ nicĭ în resumatulŭ eresurilorŭ lipovenescĭ anexatŭ la cartea intitulată «Prastie» a Archimandrituluĭ Mardarie (mănăstirea Némţuluĭ 1837), nicĭ în monografia părinteluĭ D. Danŭ şi a d-luĭ I. F. Kaindl din Cernăuţĭ. Ea ne maĭ deschide ochiĭ asupra marelorŭ inconveniente ce acea sectă le presintă pentru ospitaliera şi toleranta nóstră ţéră.

Aşà dar, acelŭ studiŭ ne luminéză cu o lumină necunoscută până atuncĭ la noĭ asupra simţemintelorŭ acestorŭ emigranţĭ, carĭ staŭ în genere isolaţĭ de naţiunea nóstră, deşi sunt printre noĭ de maĭ bine de unŭ secolŭ.

Memoriulŭ cetitŭ în Academia Română de Episcopulŭ Melchisedec în şedinţa dela 17 Martie 1890: «*Despre biserica ortodoxă în luptă cu protestantismulŭ, în specialŭ cu calvinismulŭ, în suta XVII-a şi cele două Sinóde din Moldova în contra calvinilorŭ*» este şi elŭ una din însemnatele sale lucrărĭ. Secolulŭ XVII-lea a fostŭ în Apusŭ unŭ secolŭ de marĭ polemice religióse între catolicĭ şi bisericele reformate. Aceste polemicĭ, urmate maĭ cu sémă în Francia şi în Germania, aŭ găsitŭ o expresiune elocinte în opera luĭ Bossuet: *Histoire des variations de l'église protestante.*

Punctulŭ slabŭ alŭ protestanţilorŭ erà de a dovedi perpetuitatea credinţeĭ lorŭ dela Apostolĭ. De aceea aŭ căutatŭ unŭ sprijinŭ în biserica ortodoxă. Eĭ aŭ fostŭ ajutaţĭ în acéstă căutare de împre-

jurarea, că mulţĭ preoţĭ rĕsăritenĭ s'aŭ dusŭ să-şĭ completeze cultura generală pe lângă Universităţile protestante din Germania.

In vremea când Lucaris ajunsese la Patriarchia de Constantinopole, se publică la Geneva, în 1632, precum amŭ ḑisŭ, de unŭ calvinistŭ, unŭ catechismŭ, care căută să probeze că biserica ortodoxă avea aceleaşĭ credinţe ca cele protestante în privinţa cinstireĭ şi închinăreĭ la icóne. La epoca acesteĭ controverse, care se inchee la 1669, biserica română jucă unŭ rolŭ mare, căcĭ Sinodulŭ celŭ decisivŭ fu celŭ din Iaşĭ (1641), chematŭ de Vasile Lupu şi condusŭ de representanţiĭ Patriarchatelorŭ ortodoxe, şi la care Sinodŭ a avutŭ unŭ rolŭ însemnatŭ Mitropolitulŭ Varlamŭ, împreună cu Episcopiĭ moldovenĭ. Acelaşĭ Sinodŭ s'a maĭ ocupatŭ şi de situaţiunea bisericeĭ române, şi în specialŭ a celeĭ din Moldova, faţă de cele-lalte bisericĭ ortodoxe. Cestiunea fusese rădicată de Patriarchulŭ din Constantinopole Partenie, care într'o scrisóre adresată luĭ Vodă Vasile Lupu arĕtă, că în urma decădereĭ totale a Patriarchieĭ din Ochrida, ar fi bine ca biserica română să intre în relaţiunĭ directe cu acea din Constantinopole.

Pentru lucrările ce s'aŭ urmatŭ în acéstă cestiune, nu s'aŭ găsitŭ alte informaţiunĭ decât cele indirecte, pe care ni le dă Dimitrie Cantemirŭ, când ne arată starea relaţiunilorŭ dintre aceştĭ doĭ capĭ bisericescĭ la finele véculuĭ XVII-lea, stare care nu póte să fie decât resultatulŭ hotărîrilorŭ luate de Sinodŭ. Aceste relaţiunĭ se resumă ast-felŭ: Mitropolitulŭ Moldoveĭ are o posiţiune deosebită, pe care nu o aŭ ceĭ-lalţĭ Mitropolițĭ. Deşi nu pórtă titlulŭ de Patriarchŭ, elŭ nu este supusŭ nicĭ unuĭ Patriarchŭ. Mitropolitulŭ Moldoveĭ e scutitŭ de tributulŭ ce-lŭ plătescŭ Patriarchieĭ din Constantinopole ceĭ-lalţĭ Mitropoliţĭ sub numele de κοινότητος καὶ βοήθειας (comunicaţiune şi ajutorŭ.)

Folosulŭ principalŭ alŭ opereĭ pe care o analisaiŭ aci, este, că tăcerea chronicarilorŭ şi lipsa de isvóre românescĭ, Melchisedec a căutatŭ să le înlocuéscă cu documente grecescĭ şi rusescĭ, ajutândŭ ast-felŭ a aruncă lumina asupra uneia din cele maĭ însemnate epocĭ ale istorieĭ bisericeĭ române, şi că unŭ Românŭ, Petru Movilă,

ca Mitropolitŭ alŭ Kievuluĭ, a jucatŭ unŭ rolŭ de frunte în definițiunea și apĕrarea credințeĭ față cu încercările interesate venite din afară.

Scrierea luĭ Melchisedec, întitulată *Viéța și scrierile luĭ Grigorie Țamblacŭ,* cetită Academieĭ în patru ședințe dela începutulŭ anuluĭ 1883, este nu numaĭ o biografie a acestuĭ demnitarŭ alŭ bisericeĭ, ci după obiceiulŭ autoruluĭ de a tractà în digresiunĭ maĭ lungĭ despre tóte cestiunile ce i se ivescŭ în cale, o contribuțiune de valóre la istoria generală și culturală a țĕreĭ în suta XV-a.

Grigorie Țamblacŭ, după acelŭ studiŭ, a fostŭ Românŭ, născutŭ la Tîrnova în Bulgaria, nu se scie în ce anŭ. A făcutŭ studiĭ teologice și s'a călugăritŭ în Constantinopole, de unde Patriarchulŭ îlŭ trimise în Moldova spre a restabili pacea în acea biserică. Elŭ rĕmase acolo și fu numitŭ profesorŭ la șcóla domnéscă slavonă dela Sucéva. Apoĭ, chematŭ fiindŭ la 1407 în Rusia de unchiulŭ sĕŭ Kiprian, care erà Mitropolitulŭ Moscveĭ, isbuti să fie alesŭ Mitropolitŭ alŭ Kievuluĭ, scaunŭ noŭ înființatŭ la 1414. A rĕmăsŭ în acéstă sitiațiune până la anulŭ 1419 saŭ 1420, când, după sorgințele rusescĭ, ar fi muritŭ și ar fi fostŭ înmormîntatŭ la Vilna. După Melchisedec însă, elŭ și-a părăsitŭ numaĭ scaunulŭ, din causa urelorŭ ce ațițase în contra luĭ Greculŭ Fotie, Mitropolitŭ alŭ Moscveĭ, de sub autoritatea căruia se luase țĕrile litvane carĭ formaŭ eparchia luĭ Țamblacŭ, și silințele ce și le dedea Marele Duce Vitold de a persecutà ortodoxia în favórea bisericeĭ unite, la care Țamblacŭ putea cu atâtŭ maĭ greŭ să resiste, cu câtŭ și Eutimie Patriarchulŭ Constantinopoleĭ (1410—1416) îlŭ combătea.

Apoĭ, ar fi fost în timpŭ de ḑece anĭ egumenŭ alŭ Lavreĭ Deciana în Sêrbia, și întorcêndu-se în Moldova pe la 1432 ar fi fostŭ alesŭ Mitropolitŭ alŭ Moldoveĭ. La 1440 s'ar fi retrasŭ la mănăstirea Némțuluĭ, unde murì la 1450.

Obiecțiunea principală la care dă locŭ acéstă scriere a luĭ Melchisedec, este slăbiciunea probelorŭ că profesorulŭ la școla domnéscă, Mitropolitulŭ Kievuluĭ, egumenulŭ sêrbescŭ și Mitropolitulŭ Moldoveĭ, ar fi una și aceiașĭ persónă, Grigorie Țamblacŭ, și că

acesta, care, fie că a îndeplinitŭ tóte aceste rolurĭ saŭ numaĭ unele, n'a scrisŭ decât în limba sêrbéscă și erà născutŭ la Tîrnova, ar fi Românŭ. Credemŭ, cum dice d-l Xenopol în istoria sa, că Țamblacŭ erà de origină română macedonénă, însă din familie bulgarisată, precum se întîmplase cu multe familiĭ venite din munțiĭ Macedonieĭ și așezate în orașele Bulgarieĭ.

D-lŭ Gheorghe Aramă, profesorŭ la seminariulŭ Veniaminŭ, deși n'a dispusŭ, după cum vedemŭ din mica broșura ce a publicatŭ în anulŭ trecutŭ (1), decât de istoriĭ generale rusescĭ, eclesiastice, române, etc., crede că Melchisedec a confundatŭ treĭ contemporanĭ cu acelașĭ nume de Grigorie.

De altminterĭ, cu acea lealitate, fără care nu se póte face vre o cercetare de folosŭ, însușĭ fericitulŭ Episcopŭ mărturisesce la pag. 51 a lucrăreĭ sale, că probele directe pentru afirmarea că acelașĭ Țamblacŭ, care a fostŭ primulŭ Mitropolitŭ alŭ Kievuluĭ, a fostŭ și Mitropolitŭ alŭ Moldoveĭ, lipsesce.

Fórte interesantă și multŭ maĭ plausibilă este explicarea, ce cu ocasiunea studiăreĭ scrierilorŭ sêrbescĭ ale luĭ Țamblacŭ, caută să o dea Melchisedec faptuluĭ așà de straniŭ la prima vedere, că ne-am făcutŭ aparițiunea în istorie cu o limbă literară și oficială străină, cea slavonă, care a persistatŭ așà de multŭ timpŭ.

Comunitatea de religiune, traducerea anterióră a tuturorŭ cărțilorŭ religióse în limba slavonă, numeróse emigrărĭ de călugărĭ slavĭ din țĕrile balcanice în totŭ timpulŭ evuluĭ mediŭ, apoĭ din țĕrile ortodoxe supuse Polonieĭ, școlele deschise de aceștia, din carĭ eșiaŭ diaciĭ, țîrcovniciĭ și popiĭ, frica de a sdruncinà credința, înlocuindŭ o întrégă literatură teologică vechie de 600 de anĭ cu alta nouă, frică care s'a măritŭ după încercările neisbutite de unire, maĭ cu sémă după aceea din Florența, aceste considerațiunĭ și altele analóge, expuse cu pĕtrundere psichologică, sunt explicațiunile ce le dă fenomenuluĭ păstrăreĭ limbeĭ slave la noĭ în biserică și statŭ.

Ne maĭ arată apoĭ, din plângerile Mitropolituluĭ Teodosie alŭ Mun-

(1) Cu titlulŭ de Grigorie Țamblacŭ, n'a fost Mitropolitŭ alŭ Moldoveĭ și Suceveĭ nicĭ înainte de Sinodulŭ florentinŭ șĭ nicĭ după aceea (br. 32, 25 p. Iașĭ 1892).

teniei (1680); cum, după ce legăturile cu slavismulŭ aŭ încetatŭ de a fi așà de strînse și de desŭ împrospětate, limba străină, care dejà din secolulŭ XVI-lea, erà în concurență cu cea națională, erà simțită ca o grea pedecă pentru intima comunicare de simțimîntŭ între preoțime și poporŭ.

Ca urmare, voiŭ vorbi de o altă lucrare a luĭ Melchisedec, cetită în Sfîntulŭ Sinodŭ la 1883, asupra «*Papismuluĭ și stăreĭ actuale a bisericeĭ ortodoxe în regatulŭ Românieĭ*». Acolo analiséză, cu începere dela anulŭ 1096 — puținŭ după sĕvĕrșirea despărțireĭ bisericilorŭ — și pe basa documentelorŭ studiate cu multŭ zelŭ, natura relațiunilorŭ ce s'a silitŭ tot-deauna Curia romană să le întreție cu țĕrile române. Susține, că dacă Papa până în ḍilele nóstre s'a silitŭ să mențíe o ierarchie catolică pentru țĕrile române, titulariĭ aceștia saŭ n'aŭ venitŭ în țĕră, unde existența lorŭ une orĭ nicĭ nu erà cunoscută, saŭ veniaŭ numaĭ ca visitatorĭ în tóte timpurile în misiunĭ timpurare și se ocupaŭ numaĭ cu păstorirea străinilorŭ de ritulŭ lorŭ, aflătorĭ în țĕrile române. In limitele acestea aŭ fostŭ totŭ-deauna tolerațĭ, ba une orĭ chiar protegiațĭ și ajutațĭ de uniĭ Domnĭ saŭ demnitarĭ, fie din considerațiunĭ politice, fie une orĭ din predilecțiune adevĕrată. Uniĭ chiar din aceștĭ misionarĭ, fără a fi căutatŭ acestŭ scopŭ, aŭ adusŭ unŭ folosŭ istorieĭ nóstre prin relațiunile ce le-aŭ scrisŭ, și carĭ utilisate cu precauțiune, constituescŭ aḍĭ pentru noĭ isvóre istorice. Când însă s'aŭ încercatŭ să întindă credința lorŭ printre Românĭ, s'aŭ lovitŭ de simțemîntulŭ acela care nu despărțià biserica ortodoxă de viéța națională și de puterniculŭ respectŭ pentru așezămintele și obiceiurile pămîntuluĭ ale strămoșilorŭ noștri. Melchisedec, care erà unŭ credinciosŭ convinsŭ și judecà din punctulŭ de vedere arĕtatŭ maĭ sus, nu putea să nu ajungă la conclusiunea, că nu se póte încuviință înființarea nouă a unuĭ Archiepiscopatŭ lătinŭ în Bucurescĭ. Scià de sigurŭ, că sunt argumente puternice basate pe numeróse chrisóve și corespondențe pentru a susținé părerea contrarie, anume că Episcopiĭ catolicĭ, a cărorŭ existență în Moldova e netăgăduită, nu eraŭ visitatorĭ, ci statornicițĭ. Și nu-lŭ putea oprì teoria modernă, după care unitatea religiósă ne

maĭ fiindŭ, unŭ obiectŭ de care să ducă statulŭ grijă, pentru că ea nu e o condițiune necesară a unităței politice, cestiunile de acéstă natură arŭ rĕmâné la libera apreciare a fie-căruĭ omŭ în parte. Punctulŭ de vedere din care scrie aci regretatulŭ Episcopŭ, precum scopulŭ ce-lŭ urmăriă și vioiciunea credințeĭ sale, explică chipulŭ de cugetare puținŭ tolerantŭ, pasionatŭ, iar nu rece, cum se cere unuĭ istoricŭ, ce-lŭ vedemŭ în acéstă operă.

Amŭ citatŭ nenumĕratele titlurĭ ale lucrărilorŭ eruditului călugărŭ; e necontestatŭ însă, că trebue să privimŭ ca cele maĭ meritorie maĭ alesŭ cercetările sale despre *Chronicele Hușilorŭ și Episcopieĭ sale* și acele asupra *Romanuluĭ și Episcopieĭ,* carĭ singure arŭ ajunge a-ĭ asigurà unŭ locŭ însemnatŭ printre istoricĭ și carĭ intereséză de o potrivă istoria generală a țĕreĭ, acea a limbeĭ și a bisericeĭ naționale; ele sunt titlurĭ ce și le-a câștigatŭ Melhisedec la recunoscința nóstră.

Mechisedec, care avea pasiunea documentelorŭ vechĭ, a sciutŭ să scóță din aceste prăfuite mărturiĭ ale trecutuluĭ prețióse sciințe.

In adevĕrŭ, acele chronicĭ, expresiunĭ naive ale societățeĭ de pe atuncĭ, sunt oglinda credinciósă a acelorŭ depărtate vremurĭ, carĭ arŭ fi rĕmasŭ înmormîntate în prafulŭ bibliotecelorŭ bisericescĭ, dacă nu se găsea unŭ omŭ devotatŭ misiuneĭ de a ni-le face cunoscute, scoțêndŭ din ele pentru a da memorieĭ nóstre totŭ ce merită să fie sciutŭ de némurile nouĕ, și acela fu Melchisedec; mâna sa e aceea care a răpitŭ uităreĭ atâtea lucrurĭ de interesŭ, atâtea amĕnunte carĭ ne facŭ a trăi în epocele trecute.

Să vorbimŭ însă ceva maĭ multŭ și maĭ obiectivŭ de acele chronice ale Hușilorŭ și ale Romanuluĭ. Prima se împarte în treĭ părțĭ: istoria orașuluĭ dela întemeiarea sa în anulŭ 1592, istoria Episcopieĭ dela 1592 până la 1865, și cercetărĭ diverse privitóre maĭ alesŭ la istoria limbeĭ. Aceste părțĭ sunt precedate de o introducere, relativŭ scurtă, dar interesantă.

Scopulŭ, în vederea căruia a lucratŭ rĕposatulŭ, este necesitatea ce a simțit'o de a studià istoria culturală a némuluĭ, adecă istoria limbeĭ, credințeĭ, a întocmirilorŭ politice, etc. Față cu lipsa cea mare

de lucrări în acéstă direcțiune, elŭ s'a silitŭ a culege totŭ ce se rapórtă la ele, mărginindu-și cerculŭ cercetărilorŭ la Episcopia Hușilorŭ. Față cu adîncile schimbări ce s'aŭ făcutŭ în starea lucrurilorŭ la noĭ, dela unire încóce, asemenea studiĭ, importante pentru orĭ care poporŭ, sunt și maĭ însemnate pentru noĭ, căcĭ numaĭ cu ajutorulŭ lorŭ vomŭ puté restabili necesara legătură a continuităţeĭ nóstre naţionale.

Melchisedec admite, că Hușiĭ aŭ fostŭ înfiinţaţĭ în vremea luĭ Ștefanŭ celŭ Mare și că-șĭ tragŭ numele dela unŭ boerŭ anume Husulŭ; elŭ respinge deci părerea admisă de Andreas Wolf (1), de Nicolae Șuțu (2), între mulţĭ alţĭ, și apoĭ susţinută cu atâta convingere și tărie de învĕţatulŭ nostru colegŭ d-lŭ Hasdeŭ (3), că numele lorŭ ar veni dela Husiţiĭ (4). Arată în urmă, că însemnătatea economică a orașuluĭ vine dela așezarea sa pe calea mare care ducea spre ţéra Tătarilorŭ, că elŭ erà întăritŭ și conţinea reședinţa domnéscă.

Expune apoĭ sistemulŭ dregătoriilorŭ, carĭ, așà cum ni-lŭ înfăţișézá, ni se pare complicatŭ și confusŭ, și sistemulŭ financiarŭ și comunalŭ alŭ epocelorŭ ce le-a studiatŭ, precum și monetele timpurilorŭ acelora. Aci e de sigurŭ o lipsă în lucrarea Episcopuluĭ,

---

(1) In *Beitraege zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau.*

(2) Notiţe statistice asupra Moldoveĭ (1852).

(3) Istoria toleranţeĭ religióse în România.

(4) Dovada că orașulŭ Hușĭ s'a chematŭ ast-felŭ dela Husiţĭ, adecă partisanĭ aĭ luĭ Ioanŭ Huss din Praga, resultă din o bulă a luĭ Papa Eugeniu IV (1444), atestândŭ ca Husiţiĭ, de abià 30 de anĭ după mórtea luĭ Ioanŭ Huss, aŭ găsitŭ adăpostŭ in Moldova.

Alăturarea datelorŭ chronologice dovedesce, că imigraţiunea Husiţilorŭ în acéstă ţéră a avutŭ locŭ pentru prima dată pe la 1435. In 1460, sub domnia luĭ Ștefanŭ celŭ Mare, a avutŭ locŭ o nouă imigraţiune, care acésta a datŭ numele miculuĭ orașŭ Hușĭ, unde fugariĭ ridicară bisericĭ, sădindŭ și cultivândŭ viĭ in împrejurimile acestuĭ orașŭ. Unŭ vécŭ și jumĕtate după prima apariţiune a protestantismuluĭ în Moldova, Ungurulŭ Gheorghe Vasari, secretarŭ alŭ Episcopuluĭ de Cameniţa în Polonia, scrie la 20 Augustŭ 1571 nunciuluĭ apostolicŭ, Italianuluĭ Vincenzo da Portica, cele următóre:

«Vĕ insciinţezŭ cum că Michailŭ Tabuk Fegedin, predicatorŭ fórte elocinte, Maghiarŭ de origine, ne a adusŭ la cunoscinţă că Unguriĭ stabiliţĭ in Moldova, anume în orașele Hușĭ și Romanŭ, precum și in satele de pe împrejurŭ, ceva ca la 2.000 de ómenĭ, rătăciţĭ dintru întâĭ în eresulŭ luĭ Ioanŭ Huss, aŭ îmbrăţișatŭ acum religiunea catolică.» (Theiner, Monumenta Poloniae et Lithuaniae, Romae 1861, s. 2, p. 762.)

căcĭ ne presintă ca contemporane administrațiunĭ și dregătoriĭ carĭ nu aŭ pututŭ existà simultaneŭ, ci s'aŭ prerênduitŭ în decursulŭ anilorŭ, schimbându-se, transformându-se și unele din ele desființându-se și modificândŭ firea saŭ cerculŭ lorŭ de atribuțiune. A le unì sinchronicŭ însemnéză a introduce în tabloulŭ lorŭ confusiune.

In partea a doua ne arată, cu o lăudabilă nepărtinire, unŭ mare numĕrŭ de fețe bisericescĭ de viŭ interesŭ. Ast-felŭ ne înfățișéză pe unŭ Mitrofanŭ III, Episcopŭ alŭ Hușilorŭ dela 1683—1690, renumitŭ prin învĕțătura sa, care a fostŭ celŭ întâĭ conlucrătorŭ la edarea Tesaloniculuĭ în limba grécă în Iașĭ, la aceea a Enchiridiuluĭ scrisŭ de Patriarchulŭ Ierusalimuluĭ Dosofteiŭ contra luteranilorŭ și calvinilorŭ. Ne presintă pe unŭ Varlamŭ I, pe care-lŭ numesce cu dreptŭ cuvîntŭ unŭ răzeșofagŭ, pentru lăcomia cu care cotropià pămînturile acestorŭ micĭ proprietarĭ devălmașĭ; pe unŭ Meletie Ghica, rudă cu ilustrulŭ Domnŭ Grigorie Ghica, care, martirŭ alŭ patriotismuluĭ, fiindŭ Archimandritŭ alŭ uneĭ mănăstirĭ, a voitŭ maĭ bine să fugă când Austria ne luă Bucovina, decât s'o servéscă, deși i se făgăduise unŭ scaunŭ de Episcopŭ, și a muritŭ în surghiunŭ la Smirna.

Se scie, că în trecutŭ fie-care braslă îngrijià de o biserică, care adesea purtà numele eĭ. Mulțumită acesteĭ împrejurărĭ, Melchisedec a găsitŭ multe sciințe privitóre la viéța meseriașilorŭ în documentele bisericescĭ pe carĭ le-a cercetatŭ. In partea III, Melchisedec respinge cu dreptŭ cuvîntŭ părerea neîntemeiată și nu îndestulŭ desvoltată a luĭ Cantemirŭ, după care buchile slavone arŭ fi fostŭ primite la noĭ în urma reacțiuneĭ stîrnite sub Alexandru celŭ Bunŭ în contra încercăreĭ de unire a Conciliuluĭ din Florența. Dovedesce apoĭ, în chipŭ evidentŭ, că limba slavonă n'a fostŭ la noĭ decât limba claselorŭ ocârmuitóre și bisericescĭ, carĭ chiar ele nu o cunosceaŭ tot-deauna bine. Arată cum acea limbă se amestecă din ce în ce maĭ multŭ la noĭ cu cuvinte și întorsăturĭ românescĭ, așà în câtŭ Episcopulŭ face judiciósa observațiune, că s'ar puté alcătuì din acele fragmente «unŭ bunŭ glosarŭ de limbă românéscă» ast-

felŭ cum existà pe atuncĭ în gura poporuluĭ. Acelŭ limbagiŭ devine chiar din ce în ce maĭ ibridŭ.

O parte slabă, printre altele, a aceleĭ chronicĭ a Huşilorŭ, este că — precum a semnalatŭ stimatulŭ nostru colegŭ pe care l'am citatŭ adiniórea — se găsescŭ în unele părţĭ ale eĭ greşelĭ de traducere şi de etimologiĭ slave, ceea ce nu potŭ aprecià prin mine însumĭ. Nu potŭ însă să mĕ asociezŭ cu totulŭ la critica, póte cam severă, ce d-lŭ Hasdeŭ îĭ face, pentru că a luatŭ de bună chronica luĭ Huru, saŭ isvodulŭ luĭ Clănăŭ, cum i se maĭ dicea după numele închipuituluĭ traducĕtorŭ, care ar fi trăitŭ pe la anulŭ 1495. Deşì Cipariu, Barnuţiu, Kogălnicénu şi însuşĭ d-lŭ Hasdeŭ adusese dejà probe de falsitatea eĭ, acésta n'a opritŭ, că la epoca când scrià Melchisedec, credinţa în adevĕrulŭ aceleĭ chronicĭ erà generală şi aşà de mare în câtŭ vedemŭ că şi d-lŭ A. Xenopol părea a o împărtăşi (1), pe lângă alţiĭ, ca d-lŭ Gr. Lahovary (în *Revista Română*, 1861, p. 533). Asemenea şi d-lŭ Nicolae Ionescu, când s'a propusŭ în şedinţa din 16 Martie 1883 a Academieĭ Române numirea uneĭ comisiunĭ pentru cercetarea eĭ, susţinea autenticitatea. Aşà în câtŭ acésta póte explicà saŭ chiar scuză greşala decedatuluĭ nostru colegŭ. Controversa este acum, se scie, definitivŭ terminată şi autenticitatea respinsă. La acestŭ resultatŭ a contribuitŭ şi studiulŭ d-luĭ A. I. Philipide din *Convorbirĭ Literare*, 1882 (1 Octobre). Din unŭ articolŭ alŭ d-luĭ Papadopol-Calimachŭ totŭ în *Convorbirĭ Literare*, 1883—84, vedemŭ că încă dela ivirea eĭ, acea chronică deşteptase destule îndoelĭ, pentru ca Vodă Gr. Ghica de atuncĭ să numéscă o comisiune pentru cercetarea eĭ.

Chronica Romanuluĭ e împărţită în patru părţĭ de diferită întin-

---

(1) Iată cum se exprima d-lŭ Xenopol în recensiunea asupra *Chroniceĭ Huşilorŭ* (Conv. Lit. anulŭ IV, 1871; p. 380):

«Monumentele scrise în limba română din timpurile maĭ vechĭ sunt fórte rare. Celŭ maĭ vechiŭ cunoscutŭ până acuma este chronica luĭ Huru în traducerea Spătaruluĭ Petru Clănăŭ. Pentru autenticitatea acestuĭ documentŭ de unŭ preţŭ atâtŭ de mare, aduce P. S. S. autorulŭ, temeiurĭ noue, puternice. Petre Clănăŭ in prefaţa traducereĭ sale dice, că a scris'o în Vasluĭ cu Ştefanŭ celŭ Mare. Unŭ chrisovŭ descoperitŭ în archiva Episcopieĭ cu data din anulŭ 1495 pórtă, că a fostŭ datŭ de Stefanŭ celŭ Mare în Vasluĭ şi între marturiĭ citaţĭ în elŭ se vede Petre Clănăŭ Spătarulŭ. Acéstă concordanţă cu unŭ documentŭ a căruĭ autenticitate nu póte fi pusă la îndoială, nu póte fi ceva întâmplătorŭ.»

dere. Prima constă din o interesantă introducere, în care Episcopulŭ discută despre originea Romanuluĭ, ierarchia bisericéscă a Moldoveĭ, relațiunile acesteia cu Patriarchia din Ochrida și maĭ târḍiŭ cu aceea din Constantinopole. Elŭ menționéză, fără a le da creḍĕmîntŭ, legendele despre înființarea Romanuluĭ de Impĕrațiĭ Claudiu sĕŭ Caracalla, ba chiar de Traianŭ. Cercetândŭ părerile chronicarilorŭ noștri, ajunge la conclusiunea că a existatŭ maĭ înainte unŭ têrgŭ, pe lângă care Romanŭ Vodă clădi o cetate, care i-a luatŭ numeie, și pe lângă acésta, o a doua cetate, înființată saŭ reîntemeiată de Ștefanŭ celŭ Mare, care arse pe vremea luĭ Lăpușnénu și fu distrusă pe la începutulŭ acestuĭ vécŭ de moșierulŭ Bogdanŭ și de Episcopulŭ Gherasimŭ. Arată, ca urmare, pe scurtŭ, după documentele administrative ale orașuluĭ, locuitoriĭ sĕĭ, carĭ aŭ fostŭ: Românĭ, agricultorĭ și meseriașĭ, aceștĭ din urmă organisațĭ în bresle; Ungurĭ, carĭ la venirea lorŭ aŭ fostŭ protestanțĭ și după contopirea cu Moraviĭ, s'aŭ făcutŭ catolicĭ; Armenĭ, carĭ la începutŭ aveaŭ aceiașĭ condițiune legală ca Evreiĭ, dar carĭ cu timpulŭ aŭ intratŭ treptatŭ în rĕndurile națiuneĭ române; Evreiĭ, din carĭ primiĭ arŭ fi venitŭ în acelașĭ timpŭ cu Armeniĭ. Aceștĭ din urmă, după cum resultă din o lucrare cetită în Academie de rĕposatulŭ asupra inscripțiunilorŭ bisericelorŭ armenescĭ din Moldova, arŭ fi venitŭ la Iașĭ numaĭ în anulŭ 1395, dată care o dă și d-lŭ Hasdeŭ în *Istoria toleranțeĭ religióse,* adăugindŭ însă că arŭ fi avutŭ eĭ la Botoșanĭ o biserică încă din 1356, înaintea luĭ Bogdanŭ Vodă. Acéstă coincidență a ivireĭ Evreilorŭ cu aceea a Armenilorŭ e fórte greŭ de admisŭ. Menționămŭ în trécĕtŭ, fără a aprecià, că uniĭ scriitorĭ (1) pretindŭ chiar că Evreiĭ arŭ fi în țéră încă dela descălicătórea Romanilorŭ în Dacia. Ceea ce e sigurŭ, e că numĕrulŭ Evreilorŭ erà în trecutŭ fórte micŭ și că numaĭ în vremea Fanarioțilorŭ în-

(1) D-lŭ Șăinénu în *Convorbirĭ Literare*, anulŭ 1887—88, caută în studiulŭ sĕŭ ***O pagină din istoria medievală*** (p. 413—521), basându-se pe legendele prin carĭ poporulŭ atribue tóte ruinele a cărorŭ origină nu-șĭ o póte esplicà ***Jidovilorŭ***, ***Tătarilorŭ*** și ***Uriașilorŭ***, să stabiléscă că o parte a Tătarilorŭ Chazarĭ din Crimeea, care se scie că aŭ trecutŭ la 730 la mosaismŭ, ar fi venitŭ fórte de timpuriŭ în țĕrile române.

cepe să crescă. Enumĕră dările, dregătoriile, și pentru unele amĕnunte ne trimete la *Chronica Hușilorŭ.*

Vorbindŭ de vechile bisericĭ ale orașuluĭ, trece la ierarchia eclesiastică.

Justinianŭ, prin Novela XI, a înființatŭ în orașulŭ sĕŭ natalŭ, pe care l'a numitŭ *Prima Justiniana* (1), o archiepiscopie căreia i-a datŭ putere peste maĭ multe provinciĭ, între carĭ erà și Dacia. In secolulŭ VII-lea, stabilindu-se Bulgariĭ pe malulŭ dreptŭ alŭ Dunăreĭ, nu maĭ avemŭ nicĭ o cunoscință de acestŭ scaunŭ bisericescŭ.

In suta XII-a regăsimŭ apoĭ numele și drepturile bisericescĭ, ce le avea *Prima Justiniana,* legate de Mitropolia de Ochrida, unde Sfîntulŭ Climentŭ, ucenicŭ alŭ luĭ Chirilŭ, înființase unŭ scaunŭ dela creștinarea Bulgarilorŭ. Acéstă nouă Mitropolie își exercità jurisdicțiunea asupra bisericeĭ Moldoveĭ. La 1767, Patriarchulŭ Samuilŭ alŭ Constantinopoleĭ isbutì să desființeze autocefalia Ochrideĭ. Autorulŭ descrie apoĭ luptele începute încă din suta XV-a înainte de așezarea Turcilorŭ la Constantinopole, pentru a supune bisericele române Fanaruluĭ.

O dovadă de gravitatea și de nepărtinirea luĭ Melchisedec în aceste din urmă cercetărĭ, este modulŭ cum probéză falsitatea legendeĭ, după care autocefalia bisericeĭ din Moldova ar fi fostŭ recunoscută de Sinodulŭ și de Patriarchia din Constantinopole sub Impĕratulŭ Ioanŭ Paleologulŭ în vremea luĭ Alexandru celŭ Bunŭ. Elŭ ḑice lămuritŭ: «o spuiŭ fără sfială: e o simplă poveste, inventată de Mitropolitulŭ Gheorghe (2), deși negreșitŭ cu o fórte bună intențiune, de a apĕrà biserica sa.»

In partea II elŭ reproduce în șirulŭ chronologicŭ documentele ce le-a putută găsì în privința bisericelorŭ și Episcopiilorŭ din Romanŭ, legândŭ aceste acte printr'unŭ textŭ, și comentându-le din punctulŭ de vedere istoricŭ și limbisticŭ. O mulțime de date fo-

(1) *Prima Justiniana* este, după Melchisedec, unŭ orașŭ din Albania, care se numià maĭ înainte Praevalis.

(2) Mitropolitulŭ Gheorghe a păstoritŭ Moldova dela 1723—1729 la Sucéva.

lositóre sunt adunate acolo. Venindŭ la finele secoluluĭ XVI-lea semnaléză o contradicere, care are trebuință de lămurire. In isvórele străine sunt o mulțime de amĕnunte și de relațiunĭ privitóre la unirea cu catolicismulŭ, pe când documentele naționale nu vorbescŭ de locŭ de unŭ ast-felŭ de evenimentŭ. Nicĭ chronicarulŭ Urechiă nu pomenesce de așă ceva.

Melchisedec explică acésta prin faptulŭ, că acele tendințe și negociărĭ saŭ intrigĭ se petreceaŭ numaĭ între unŭ numĕrŭ fórte restrînsŭ de persóne, carĭ se feriaŭ fórte multŭ ca poporulŭ să afle de scopurile ce le urmăriaŭ.

Trebue să însemnămŭ, că pentru mulțĭ Episcopĭ aĭ dioceseĭ Romanuluĭ, Melchisedec a găsitŭ de abiă câte o notiță laconică, așă în câtŭ scimŭ fórte puținŭ despre dînșiĭ. Celŭ maĭ însemnatŭ dintre aceștĭ păstorĭ este Dosofteiŭ, care a începutŭ a funcționà la Romanŭ la 16 Decembre 1659 (numele sĕŭ de mirénŭ erà Dumitru Barilovicĭ), și chiar pentru acesta, Melchisedec, care dă o apreciare destulŭ de completă în biografia ce-ĭ consacră, e silitŭ să dică, că «pentru vremea păstorieĭ luĭ Dosofteiŭ la Romanŭ, nu ne-a rĕmasŭ nicĭ unŭ documentŭ, din care să putemŭ deduce ceva în privința activitățeĭ sale pastorale și administrative.»

Catastifulŭ breslelorŭ se ținea la Episcopie. Melchisedec ne comunică cu comentariĭ, din vremea Episcopuluĭ Atanasie II, chirotonisitŭ la 8 Decembre 1724, unŭ documentŭ importantŭ pentru istoria economică și socială a țěreĭ, reînnoirea catastifuluĭ de către acestŭ Episcopŭ. La sfîrșitulŭ *Chroniceĭ Romanuluĭ*, vine o listă chronologică a Domnitorilorŭ și una a Episcopilorŭ, care merge cu adause succesive până la 1855.

La 1851, scaunulŭ Mitropolieĭ din Iașĭ erà vacantŭ. Guvernulŭ de pe atuncĭ, alŭ luĭ Grigorie Ghica, făcu unŭ regulamentŭ pentru alegerea Episcopilorŭ de către o adunare mixtă de boerĭ și de preoțĭ. Episcopulŭ Romanuluĭ Veniaminŭ Rosetti se credea sigurŭ de isbândă, însă în loculŭ luĭ se alese *paciniculŭ* și tăcutulŭ Sofronie, Episcopŭ alŭ Hușilorŭ. Acéstă lovitură fu așă de simțitóre luĭ Veniaminŭ, în câtŭ iĭ causă mórtea. Cu Veniaminŭ, dice Melchi-

sedec, se închee vechia serie a Episcopatuluĭ pentru eparchia Romanuluĭ și începe o nouă stare de lucrurĭ. In adevĕrŭ, în decursŭ de maĭ mulțĭ anĭ, Romanulŭ avù locoțiitorĭ de Episcopĭ în locŭ de Episcopĭ, luațĭ de Ministri, după bunulŭ lorŭ placŭ, dintre Archiereĭ. La 1858, unulŭ din aceștia, Archiereulŭ Nectarie, înființă acolo, cu ajutorulŭ Ministeriuluĭ, seminariulŭ și înzestră catedrala cu vestminte și cu obiectele trebuinciósе cultuluĭ.

S'a imputatŭ luĭ Melchisedec că intră în unele amĕnunte prea secundare în privința unorŭ acte ale administrațiuneĭ Episcopilorŭ, asupra unorŭ bisericĭ și obiecte neinsemnate, și acésta atâtŭ în chronica Romanuluĭ câtŭ și în aceea a Hușilorŭ. La acésta, elŭ rĕspunde ast-felŭ într'o notă: «Bisericile în genere, între altele, sunt deposite de monumente amintitóre de persónele ce aŭ existatŭ când-va și aŭ lăsatŭ după sine urme câtŭ de micĭ, celŭ puținŭ de devotamentulŭ lorŭ religiosŭ; unŭ clopotŭ, unŭ sfeșnicŭ, o carte, o icónă, unŭ vestmîntŭ, o pétră, o cădelniță, o candelă, un discŭ, unŭ potirŭ, unŭ vasŭ, tóte spunŭ ceva, pórtă unŭ suvenirŭ, rechiamă o amintire respectuósă, și socotescŭ chiar ca unulŭ din meritele acesteĭ lucrărĭ de a fi scosŭ acestŭ adevĕrŭ la ivélă.»

Tóte acestea sunt fórte esacte. Acele lucrurĭ sunt pentru archeologŭ, pentru istoricŭ, unŭ isvorŭ bogatŭ, care ne vorbesce de ideile părinților noștri, care ne arată la ce gradŭ de desvoltare adusese eĭ artele, ce stilŭ dominà la anumite epocĭ și ne daŭ cu unŭ cuvîntŭ o mulțime de sciințe carĭ nu potŭ lăsà pe nimenĭ rece. Acestŭ adevĕrŭ s'a recunoscutŭ în fine și la noĭ, și de aceea vedemŭ acum în museulŭ din Bucurescĭ unŭ începutŭ de colecțiune de totŭ ceea ce arta aplicată la satisfacerea exterióră a simțuluĭ religiosŭ a produsŭ maĭ bunŭ la noĭ.

La 1873, perióda locoțiitorilorŭ de Episcopĭ a încetatŭ, și scaunulŭ Romanuluĭ a reintratŭ în regula nestrămutată a bisericeĭ.

Cu anulŭ acela se încheiă și lucrarea Episcopuluĭ nostru, lucrare care arată o muncă seriósă, întemeiată pe documente originale, făcută cu nepărtinire, pentru aflarea adevĕruluĭ, cu unŭ căldurosŭ

simțemîntŭ patrioticŭ, pe care m'am încercatŭ să-lŭ arĕtŭ în scurtulŭ resumatŭ ce l'am făcutŭ.

De aceea credŭ, că i se póte recunósce o valóre durabilă, cu tóte rectificările și completările ce i s'aŭ adusŭ și i se vorŭ maĭ aduce prin cercetărĭ ulterióre.

Ca membru alŭ Sfîntuluĭ Sinodŭ, savantulŭ Episcopŭ a fostŭ asemenea de o activitate exemplară; se póte ḑice fără exagerare, că a fostŭ unulŭ din membriĭ ceĭ maĭ cu autoritate aĭ sfinteĭ adunărĭ dela 1 Maiŭ 1873 până la 1888, când încetă de a maĭ luà parte la lucrările eĭ. E adevĕratŭ că erà preparatŭ la acéstă muncă prin studiele sale în Rusia, din carĭ a trasŭ unŭ mare folosŭ pentru sarcina care i s'a încredințatŭ în patria sa.

Pentru a justificà aceste afirmațiunĭ, să percurgemŭ procesele-verbale ale Sfîntuluĭ Sinodŭ dela înființare, și vomŭ găsì că maĭ tóte regulamentele carĭ există astăḑĭ în biserica nóstră națională aŭ eșitŭ ca proiecte din colaborarea, dacă nu din condeiulŭ Prea Sfinţieĭ Sale. La 1 Maiŭ 1873, acestŭ Episcopŭ fu alesŭ membru alŭ comisiuneĭ pentru elaborarea regulamentelorŭ adunăreĭ La 7 Maiŭ fu chematŭ a face parte din comisiunea pentru determinarea sigiliuluĭ Sfîntuluĭ Sinodŭ. La 22 Maiŭ, elŭ cetesce Sfîntuluĭ Sinodŭ unŭ raportŭ asupra regulamentuluĭ de disciplină monachală. La 25 Maiŭ cetesce unulŭ asupra proiectuluĭ de regulamentŭ pentru procedura de urmatŭ dinaintea jurisdicțiunilorŭ bisericescĭ. La 26 Maiŭ, elŭ dă iarășĭ cetire unuĭ proiectŭ de regulamentŭ asupra posițiuneĭ seminariștilorŭ, apoĭ unuia asupra regulăreĭ Archiereilorŭ locoțiitorĭ de Episcopĭ și a altuia privitoră la precăderile Mitropoliților ŭ.

La 21 Maiŭ 1874, elŭ propune unŭ regulamentŭ pentru monopolulŭ luminărilorŭ de céră. La 29 Maiŭ cere o modificare a regulamentuluĭ interiorŭ alŭ Sfîntuluĭ Sinodŭ, arĕtândŭ necesitatea de a nu se maĭ propune pe viitorŭ ca Episcopĭ titularĭ decât bărbațĭ învĕțațĭ și cu studiĭ speciale. Elŭ maĭ presintă asemenea unŭ regulamentŭ pentru determinarea serbărilorŭ eclesiastice și naționale; la 30 Octobre 1874, altulŭ pentru alegerea Episcopilorŭ titularĭ; la 11 Novembre anunță elaborarea unuĭ proiectŭ de lege asupra

învĕţămîntuluĭ religiosŭ. La 16 Novembre e raportorŭ alŭ proiectuluĭ de lege pentru seminariĭ, conceputŭ totŭ de dînsulŭ; la 23 Novembre aduce unŭ proiectŭ de regulamentŭ pentru cercetarea cărţilorŭ bisericescĭ. Tóte aceste proiecte aduse în sesiunile Sfîntuluĭ Sinodŭ din 1874 şi maĭ înainte deveniră legĭ ale bisericeĭ, după ce a susţinutŭ şi doveditŭ nevoia ce erà de ele.

La 8 Decembre 1875, Episcopulŭ presintă unŭ proiectŭ de lege asupra lefilorŭ preoţilorŭ comunelorŭ urbane şi rurale. La 3 Novembre supune aprobăreĭ Sfîntuluĭ Sinodŭ unŭ manuscriptŭ compusŭ de dînsulŭ, conţinêndŭ 7 Te-Deum pentru diferite ocasiunĭ, căruia i se dă aprobarea. La 14 Maiŭ 1876, Melchisedec cere publicarea proceselorŭ-verbale ale Sfîntuluĭ Sinodŭ; elŭ propune să se publice deosebitŭ regulamentele votate şi sancţionate de acéstă adunare, pentru a servi cleruluĭ de codice eclesiastice; la 18 Maiŭ 1876, unŭ altŭ regulamentŭ despre ceremonialulŭ de deschidere alŭ Sfîntuluĭ Sinodŭ. La 25 Iunie 1879, susţine introducerea unorŭ reforme moderate în portulŭ preoţilorŭ.

La 1880, învĕţatulŭ academicianŭ presintă unŭ proiectŭ pentru revisiunea cărţilorŭ introduse în biserică şi pentru alcătuirea uneĭ noue ediţiunĭ a lorŭ. Acestŭ proiectŭ are o adevĕrată valóre literară. La 12 Iunie 1881, propune regule pentru admiterea persónelorŭ de altŭ ritŭ în religiunea ortodoxă. La 17 Maiŭ 1883, dă cetire lucrăreĭ asupra ***Papismuluĭ şi stăreĭ actuale a bisericeĭ ortodoxe în România,*** de care am vorbitŭ maĭ sus. In fine, susţine cu tărie infiinţarea uneĭ tipografiĭ bisericescĭ pentru editarea cărţilorŭ cu literile strămoşilorŭ noştri, şi luptă în contra tendinţeĭ de a urmà în biserică cu întrebuinţarea slovelorŭ cirilice.

Sfinţia Sa iea asemenea parte la tóte discuţiunile ce se ivesc în Sfîntulŭ Sinodŭ şi ideile sale sunt maĭ tot-deauna admise; maioritatea aceleĭ adunărĭ l'a urmatŭ până la 1888. Formându-se la dată aceea în Sinodŭ alte grupărĭ, carĭ une orĭ aveaŭ vederĭ diferite de ale luĭ, acesta obositŭ de indelungata şi spornica sa lucrare, a începutŭ treptatŭ a luà unŭ rolŭ maĭ puţinŭ activŭ în desbaterile acestuĭ înaltŭ corpŭ şi a încetà aprópe de a veni.

Pe lângă acéstă fecunditate, trebue să adaugemŭ și multe rapórte făcute de dînsulŭ în acéstă adunare bisericéscă, maĭ cu sémă acela pe care l'amŭ analisatŭ asupra sfîntuluĭ mirŭ.

Facultatea de Teologie, deschisă solemnŭ la începutulŭ luĭ Octobre 1884, și consfinţită crearea eĭ prin legea dela 3 Iulie 1890, a avutŭ și ea printre susţiitoriĭ eĭ pe Episcopulŭ Melchisedec. După maĭ multe cererĭ ale Sfîntuluĭ Sinodŭ pentru înfiinţarea acesteĭ Facultăţĭ, din carĭ unele inspirate și de dînsulŭ printre alţĭ Prelaţĭ, cererĭ rĕmase neîmplinite, în 1881, sub înalta conducere a Mitropolitului Primatŭ de atuncĭ, acestŭ înaltŭ așezămîntŭ de cultură s'a pututŭ deschide de faptŭ, mulţumită propunereĭ maĭ multorŭ profesorĭ de a predà cursurile gratuitŭ. La 1882 (Novembre 9), vĕḑêndŭ că Guvernulŭ nu trecuse acéstă nouă Facultate în budgetŭ, Melchisedec puse chestiunea în Sfîntulŭ Sinodŭ printr'unŭ discursŭ, în care tractă dintr'unŭ punctŭ de vedere cu totulŭ înaltŭ și patrioticŭ despre nevoia ce este, ca unŭ statŭ care voesce să iea unŭ locŭ de frunte în civilisaţiune, să nu lase în stare de inferioritate cultura cleruluĭ.

«Nu este demnŭ, ḑice dînsulŭ, de Regatulŭ ortodoxŭ alŭ RomânieĭTwo și de biserica luĭ autocefală, ca acéstă stare tristă a învĕţămîntuluĭ teologicŭ să maĭ continue; ca tineriĭ doritorĭ de acestŭ înaltŭ studiŭ să nu-lŭ pótă face în ţéra lorŭ și să umble căutându-lŭ prin alte ţĕrĭ »

Nu se mulţumesce numaĭ cu exprimarea uneĭ cerinţĭ în terminĭ generalĭ, ci cu autoritatea ce-ĭ da în acéstă materie îndelungata sa experienţă de profesorŭ, de păstorŭ sufletescŭ și de administratorŭ de eparchiĭ, elŭ pune în optŭ puncte basele, pe carĭ le crede necesare pentru a asigurà activitatea roditóre a noueĭ instituţiunĭ, base dintre carĭ multe, precum e cea maĭ importantă póte, înfiinţarea unuĭ internatŭ, s'aŭ și realisatŭ.

Când vedemŭ dar vigórea nouă și prestigiulŭ ce începe a-lŭ dobândi clerulŭ cultŭ și consciŭ de misiunea sa, când vedemŭ folositórele lucrărĭ de istorie, nu numaĭ curatŭ bisericéscă, ci de interesŭ naţionalŭ generalŭ, ce începŭ a eși din tînĕra școlă, ne vomŭ

amintì cu recunoscință și numele rĕposatuluĭ Melchisedec printre luptătoriĭ, carĭ cu stăruințele lorŭ ne-aŭ adusŭ acestŭ progresŭ.

Din tóte acestea resultă, că ceea ce caracteriséză rolulŭ sĕŭ bisericescŭ decurge din variata sa cultură, deși însușindu-ne părerea exprimată de învĕțatulŭ nostru colegŭ, d-lŭ Hasdeŭ, nu privimŭ o sciință adîncă ca o calitate neapăratŭ de trebuință unuĭ Episcopŭ. In adevĕrŭ, apostoliĭ luĭ Christosŭ puține studiĭ aveaŭ. Biserica însășĭ pune pe Sfîntulŭ Niculae, omŭ bunŭ, dar care n'avea decât bunătatea sa, maĭ pre sus de Sfîntulŭ Augustinŭ, unulŭ din ómeniĭ ceĭ maĭ capabilĭ aĭ epoceĭ sale. A se sacrificà pe sine pentru binele frațilorŭ sĕĭ, a luminà prin seninătatea priviriĭ, prin bunulŭ simțŭ și prin o inimă curată, a crede și a iubì, pentru a inspirà iubirea și credința, iată sublima însușire evanghelică necesară unuĭ păstorŭ alŭ sufletelorŭ.

Pentru a ne resumà în privința vieței sale de autorŭ, vomŭ ḑice că: partea operelorŭ luĭ Melchisedec maĭ însemnată pentru noĭ este de sigurŭ cea istorică. Aceste opere le-a scrisŭ cu multă sîrguință și cu laudabilă nepărtinire, cum am avutŭ de maĭ multe orĭ prilegiulŭ să arĕtŭ până aci. Erà óre pregătirea cu care intrà în cercetarea acelorŭ probleme suficientă? Nu sciŭ dacă acésta se póte tot-deauna afirmà: unŭ colegŭ alŭ nostru, eminentŭ filologŭ, cu autoritatea sa, care-ĭ permite de a fi maĭ puținŭ reservatŭ, a negat'o chiar; s'aŭ găsitŭ multe erorĭ provenindŭ din cunoscințe filologice pripite saŭ negeneralisate, din critică prea puținŭ severă a sorgințelorŭ, dar se póte spune că cunoscința limbelorŭ slave, a regulelorŭ de diplomatică și a principiilorŭ criticeĭ istorice, a evristiceĭ, nu eraŭ încă nicĭ tocmaĭ stabilite, nicĭ rĕspândite la noĭ, afară de fórte rarĭ și cu atâtŭ maĭ meritoriĭ esceptiunĭ; așà că dacă Melchisedec n'a fostŭ în aceste privințe unŭ înainte-mergĕtorŭ, unulŭ din renovatoriĭ studielorŭ istorice la noĭ, elŭ n'a fostŭ nicĭ sub nivelulŭ epoceĭ și trebue lăudatŭ pentru exemplulŭ ce l'a datŭ, care rĕmâne folositorŭ și frumosŭ.

Evenimentele prin carĭ patria nóstră a trecutŭ la 1856, 1857 și 1858 eraŭ prea marĭ, prea însemnate, ca să fi lăsatŭ rece unŭ preotŭ

cultŭ și unŭ sufletŭ înaltŭ cum erà Melchisedec, atuncĭ Archimandritŭ. Aceste evenimente dobândeaŭ o mare gravitate, cu tóte că progresulŭ luminelorŭ, maĭ cu sémă după tractatulŭ dela Paris, făcù să triumfe principiulŭ unireĭ celorŭ două Principate surorĭ, căcĭ eraŭ din nenorocire surḑĭ carĭ nu voiaŭ să asculte vocea poporuluĭ, inimĭ înstrăinate de simțemîntulŭ țěreĭ, carĭ cutezaŭ să se împotrivéscă chiar voințeĭ mareĭ Franciĭ, care ne arětà o simpatie așà de adîncă, o așà de mare bună-voință. Sprijinulŭ cleruluĭ nu putea să aibă decât urmărĭ binefăcětóre în mijloculŭ greutățilorŭ carĭ eraŭ de învinsŭ.

După tractatulŭ dela Paris, se făcură în ambele Principate alegerĭ de deputațĭ pentru divanurile ad-hoc, alegerĭ la carĭ aŭ luatŭ parte tóte clasele societățeĭ, pentru ca dorințele țěreĭ în privința organisăreĭ lorŭ să găséscă o completă și sinceră representațiune.

Archimandritulŭ Melchisedec avù fericirea de a fi trimisŭ, la 29 Augustŭ 1857, ca representantŭ alŭ cleruluĭ din eparchia Hușilorŭ la divanulŭ ad-hoc alŭ Moldoveĭ, a căruĭ ședință de deschidere se ținù la 22 Septembre 1857.

Ḑicemŭ că a avutŭ fericirea, căcĭ e o mare satisfacțiune pentru unŭ cetățénŭ, care are convingerĭ bine stabilite, de a găsi ocasiunea să le exprime și să le facă să triumfe.

Inainte încă de întrunirea divanuluĭ, Archimandritulŭ susținù idea unireĭ celorŭ două Principate și se folosi de tóte prilegiurile pentru a o predicà dela înălțimea anvonuluĭ. La 29 Iunie 1856, ḑiua serbăreĭ Apostolilorŭ Sfințiĭ Petru și Pavelŭ, cărora este închinată biserica episcopală a Hușilorŭ, Melchisedec, în calitate de rectorŭ alŭ seminariuluĭ, pronunță în biserica aceea o predică remarcabilă, care ar puté purtà titlulŭ de «Indemnare la unirea Principatelorŭ» și pe care o resumămŭ ast-felŭ: «Unire, acésta fu ultima dorință a luĭ Christosŭ murindŭ. Precum tu părinte întru mine și eŭ întru tine, așà și acésta întru noĭ va să fie.»

Dacă doĭ ómenĭ unițĭ sunt maĭ tarĭ decât doĭ neunițĭ, cum s'ar puté ca unŭ poporŭ, despărțitŭ de o sórtă nemilostivă în două

trunchiurĭ, unindu-se, să nu crescă maĭ multŭ decât îndoitŭ forțele sale?

Arŭ puté Româniĭ să rĕmâe desbinațĭ, când Europa care le dă tóte simpatiele sale, îĭ chiamă să exprime dorințele lorŭ, să proclame aspirațiunile lorŭ? Cum, originea, limba, moravurile și maĭ cu sémă religiunea, tóte ne unescŭ, totulŭ ne asimiléză și noĭ amŭ puté să maĭ voimŭ să rĕmânemŭ desbinațĭ? Ađĭ prin fericite împrejurărĭ, și negreșitŭ printr'unŭ efectŭ alŭ mileĭ luĭ Dumneđeŭ față de noĭ, totulŭ tinde a ne apropià. Ce antipatie, ce ură ne póte despărți! Suntemŭ frațĭ carĭ n'amŭ desmințitŭ nicĭ odată frăția nóstră! Să căutămŭ, vomŭ adauge noĭ acì, după unele transformărĭ în Europa, ale cărorŭ marturĭ amŭ fostŭ, învĕțăturile istorieĭ, de exemplu ale istorieĭ Francieĭ, Anglieĭ, Spanieĭ și Germanieĭ. De când forméză Francia unŭ statŭ fericitŭ, puternicŭ, respectatŭ? De când Burgundulŭ, Bretonulŭ, Normandulŭ și atâtea alte populațiunĭ nu maĭ sunt popóre separate, adesea inamice și de când nu maĭ sunt pe acelŭ anticŭ pămîntŭ decât frațĭ, decât Francezĭ. Spanioliĭ n'aŭ contopitŭ óre și eĭ regatele lorŭ, ale Castilieĭ, Leonuluĭ, Aragonuluĭ și alte încă într'unulŭ singurŭ: statulŭ spaniolŭ. Anglia actuală formà înainte treĭ regate și unŭ principatŭ isolatŭ, ba una din părțile eĭ, Britania propriŭ đisă, a fostŭ chiar în evulŭ mediŭ împărțită în șépte micĭ state. Astăđĭ ea nu forméză decât o singură națiune, Marea-Britanie.

Nu putemŭ asemenea să uitămŭ exemplulŭ suroreĭ nóstre Italia, care tractată înainte cu disprețŭ, ca «o expresiune geografică», a intratŭ, de când și-a strînsŭ tóte ramurele, în rêndulŭ puterilorŭ marĭ ale timpuluĭ nostru.

Germania a simțitŭ și ea nevoia de a strînge tóte părțile sale sub sceptrulŭ unuĭ monarchŭ, care a rĕmasŭ una din marele figurĭ ale timpuluĭ nostru.

Moldoveniĭ și Munteniĭ, sub conducerea partidelorŭ pe carĭ le-aŭ formatŭ, aŭ urmatŭ aceste frumóse și mântuitóre exemple, ast-felŭ că nu nu maĭ sunt Valachĭ, nume pe carĭ nicĭ nu-lŭ scie poporulŭ, nicĭ Moldovenĭ, ci unŭ singurŭ poporŭ, sub unŭ singurŭ capŭ, și că

acestŭ poporŭ este celŭ maĭ unitŭ și celŭ maĭ prosperŭ alŭ Orientuluĭ Europeĭ.

S'a vĕḑutŭ ce sórtă nouă ne-a croitŭ acéstă firéscă și roditóre unire. Odată alesŭ la divanulŭ ad-hoc, prima grijă a luĭ Melchisedec fu, încă dela ședința din 7 Octobre 1857, și împreună cu mariĭ patrioțĭ Kogălnicénu, Petre Mavrogheni, C. Hurmuzachi, Anastasie Panu și alțiĭ (1), îndată după ce adunarea îșĭ exprimă recunoscința față de puterile garante pentru bună-voința lorŭ, ca divanulŭ ad-hoc să admită ca o dorință și o parte a programeĭ sale principiele următóre: 1) Unirea Principatelorŭ într'unŭ singurŭ statŭ, sub numele de România, 2) Unŭ Principe străinŭ ereditarŭ dintr'o dinastie domnitóre în Europa, 3) Neutralitatea teritoriuluĭ Principatelorŭ, 4) Puterea legiuitóre să fie încredințată uneĭ adunărĭ alese, în care să fie represintate tóte interesele naționale, tóte acestea sub garanția colectivă a Puterilorŭ semnatare ale tractatuluĭ dela Paris. Propunerea acésta stîrni un entusiasmŭ generalŭ; lacrămĭ curgeaŭ din ochiĭ Episcopuluĭ nostru și a tuturorŭ patrioțilorŭ și toțĭ repetaŭ, că Dumneḑeŭ va îndeplini cererile Românilorŭ. Vedemŭ în adevĕrŭ, că Pronia ne-a protegiatŭ și că clerulŭ s'a asociatŭ la acea mare manifestare, dusŭ ca tot-deauna de patriotismulŭ sĕŭ.

Dacă studiămŭ procesele-verbale ale divanuluĭ ad-hoc, vedemŭ că activitatea Archimandrituluĭ Melchisedec erà necurmată, căcĭ în multe ședințe numele sĕŭ figuréză ca promotorŭ saŭ aderentŭ la multe din propunerile saŭ amendamentele garantândŭ viitorulŭ țĕreĭ, și în ședința dela 24 Ianuarie 1858 elŭ pronunță celŭ maĭ de căpetenie discursŭ alŭ sĕŭ, prin care se făcea interpretulŭ dorințelorŭ cleruluĭ.

Credŭ de cuviință a reproduce acì, ca anexă, instrucțiunile ce i le-aŭ datŭ alegătoriĭ sĕĭ din clerŭ când l'aŭ trimesŭ la Adunarea generală, pentru că din acelŭ documentŭ reese bine tótă dreptatea, ne-

(1) Dimitrie Cozadini, Vasile Malinescu, Dimitrie Rallet, Gheorghe Sturdza, Constantinŭ Rolla, Vasile Sturdza, Manolaki Kostaki-Epurénu, Grigorie A. Vărnavŭ, Alexandru Botezŭ-Florescŭ, Dimitrie Krakte, Episcopulŭ Ghenadie Șendre, Archimandritulŭ Neofitŭ Scribanŭ, Economulŭ Dimitrie Matcașŭ, Simionŭ Stanciu.

părtinirea și moderațiunea cu care a sciutŭ să lase la o parte cererile egoiste, carĭ tindeaŭ a face din clerŭ o castă separată și privilegiată, pentru a nu apĕrà decât pe cele generóse, carĭ corespundeaŭ uneĭ trebuințe generale a națiuneĭ și constituiaŭ unŭ progresŭ față cu starea de lucrurĭ anterióră. (1)

Acele dorințe și nevoĭ, ḑicea elŭ, sunt totŭ de o dată materiale și morale. Materiale: pentru ca preotulŭ să-șĭ păstreze în ochiĭ credincioșilorŭ tótă considerațiunea, cu care trebue să fie înconjuratŭ caracterulŭ sĕŭ sfințitŭ, se cere ca să nu fie redusŭ să pue pe enoriașĭ să-ĭ plătéscă vre unulŭ din serviciile spirituale, pe carĭ e chematŭ prin atribuțiunile sale să le facă, serviciĭ carĭ sunt scopulŭ existențeĭ sale, rațiunea de a fi a instituțiuneĭ sale. Pentru acésta, trebue ca statulŭ să fixeze preotuluĭ în budgetŭ o sumă îndestulătóre, ca elŭ să pótă să nu céră credincioșilorŭ nicĭ unŭ sacrificiŭ bănescŭ, așà că servitorulŭ luĭ Dumneḑeŭ, sigurŭ de modestulŭ sĕŭ venitŭ și feritŭ de grijile nevoeĭ, să se pótă consacrà fără temere și fără preocupare îndoituluĭ scopŭ alŭ misiuneĭ luĭ, care este de a luminà și moralisà poporulŭ, în virtutea porunceĭ divine «Mergețĭ și luminațĭ tóte némurile, fițĭ lumina lumeĭ și sarea pămîntuluĭ.»

In clerŭ, este o clasă din fericire scutită de grijile vieţeĭ materiale, adecă clerulŭ monachalŭ, călugăriĭ. Aceștĭ ómenĭ se potŭ dedà în tótă liniștea vieţeĭ de contemplațiune și datoriilorŭ sfinteĭ lorŭ menirĭ. Pe lângă binele ce-lŭ facŭ sufletelorŭ nóstre prin rugăciunile ce le înalță ceruluĭ pentru noĭ, eĭ sunt pepiniera cleruluĭ înaltŭ. Eĭ ne daŭ Episcopiĭ, Archiepiscopiĭ și Mitropolițiĭ; simpliĭ preoțĭ de mirŭ nu potŭ aspirà la aceste demnitățĭ. Fără eĭ religiunea nu și-ar puté îndeplini misiunea; eĭ alcătuescŭ, ca să ḑicŭ așà, statulŭ-majorŭ alŭ bisericeĭ, pe care luminile lorŭ speciale îĭ punŭ singurĭ în stare s'o cârmuéscă. Eĭ alcătuescŭ unŭ corpŭ deosebitŭ, care dă stâlpiĭ bisericeĭ și care apĕră credința și întocmirile religióse, pe carĭ se întemeiază tăria și eternitatea bisericeĭ nóstre.

Archimandritulŭ, simțindŭ nevoia ce avea biserica, adecă religiu-

(1) Anexa *E*.

nea de resurse asigurate pentru trebuinţele sale de totŭ felulŭ, în domeniulŭ învĕţămîntuluĭ sĕŭ şi în împărţirea milelorŭ, propuse înfiinţarea uneĭ casse a cleruluĭ, alŭ căreĭ regulamentŭ să-lŭ facă Sfîntulŭ Sinodŭ, ca autoritate supremă a bisericeĭ naţionale.

Cuviosulŭ Archimandritŭ de pe atuncĭ se silesce a arĕtà, că garanţia oferită funcţionarilorŭ bisericescĭ prin înfiinţarea uneĭ casse speciale va spori neapăratŭ zelulŭ lorŭ în îndeplinirea sfintelorŭ funcţiunĭ carĭ le sunt încredinţate, de óre-ce se vorŭ vedé asiguraţĭ că drépta rĕsplată a sudorilorŭ lorŭ nu le póte lipsì, că nu se va atinge nimenĭ de dreptulŭ lorŭ consacratŭ.

In privinţa intereselorŭ morale, Melchisedec stărue pentru ca catedrele şcolilorŭ bisericescĭ să nu fie nicĭ odată încredinţate la străinĭ, carĭ nu potŭ presintà garanţiile de patriotismŭ şi de iubire a instituţiunilorŭ nóstre, pe carĭ compatrioţiĭ le oferă prin firea lucrurilorŭ, şi pentru că învĕţămîntulŭ acela e prea sfîntŭ pentru a fi datŭ de alte gurĭ decât naţionale.

Elŭ doresce ca acelŭ învĕţămîntŭ să fie temeinicŭ, pentru ca clerulŭ nostru să se ridice prin cunoscinţele sale la nivelulŭ celorŭ maĭ luminaţĭ şi la înălţimea sciinţifică, care face onóre seculuĭ nostru; elŭ voesce ca promoţiunile în funcţiunile şi treptele bisericescĭ să nu fie date decât după erudiţiune, moralitate şi serviciĭ constatate aduse bisericeĭ şi patrieĭ.

Câtŭ pentru numirile Episcopilorŭ şi ale Mitropoliţilorŭ, elŭ se pronunţă pentru ca să fie tot-deauna făcute de o adunare bisericéscă, la care ar participà şi clerulŭ de mirŭ. Iar unitatea credinţeĭ se va păstrà pe calea consultaţiuneĭ mutuale a bisericilorŭ ortodoxe, în casulŭ când s'arŭ ivi deosebirĭ de vederĭ în materie dogmatică.

Cu tóte acestea, şi deşi absolutŭ decişĭ să păstrămŭ neatinsă unitatea credinţeĭ cu bisericile surorĭ, adauge dînsulŭ, suntemŭ totŭ atâtŭ de neclintitŭ hotărîţĭ să nu perdemŭ nicĭ odată, sub nicĭ unŭ pretextŭ, nicĭ chiar sub acela alŭ uneĭ opere sfinte, libertatea şi neatîrnarea ce ne-a datŭ cu sângele sĕŭ Domnulŭ nostru Isusŭ Christosŭ, mântuitorulŭ némuluĭ omenescŭ.

Amŭ analisatŭ repede reformele capitale, ce Melchisedec propune

prin luminosulŭ sĕŭ discursŭ din divanulŭ ad-hoc să se introducă în interesulŭ bisericeĭ naţionale, alŭ bisericeĭ şi alŭ naţionalităţeĭ nóstre; o simplă dare de sémă nu póte însă să dea o idee de zelulŭ desfăşuratŭ de acelŭ neobositŭ apĕrătorŭ alŭ religiuneĭ şi apostolŭ alŭ sfintelorŭ doctrine ale ortodoxieĭ; este greŭ de a exprimà impresiunea ce producea unŭ omŭ, care punea în serviciulŭ nobilelorŭ sale convingerĭ cuvinte înflăcărate de inimă.

Se scie carĭ aŭ fostŭ dorinţele exprimate de divanulŭ ad-hoc şi carĭ aŭ fostŭ în mare parte basa Convenţiuneĭ din Paris dela $^{7}/_{19}$ Augustŭ 1858. Archimandritulŭ urmări însă campania sa şi s'a îngrijitŭ tot-deauna de intrigile inamicilorŭ unireĭ, carĭ prinsese din noŭ curagiŭ, pentru că Convenţiunea din Paris nu admisese principiulŭ eĭ, şi căutaŭ să împedece prin alegerea unuĭ Principe din partidulŭ lorŭ, ca ea să se realiseze în faptŭ.

Episcopulŭ nostru, înţelegêndŭ planulŭ anti-unioniştilorŭ, luptă din tóte puterile pentru a-lŭ nimici şi a face ca viitórea Adunare naţională a Moldoveĭ, care avea misiunea specială de a alege unŭ Domnŭ conformŭ cu acea Convenţiune, să fie alcătuită de membri la înălţimea situaţiuneĭ lorŭ şi în stare de a da patrieĭ unŭ Suveranŭ capabilŭ prin credinţa şi speranţa sa de a ocoli saŭ trece cu succesŭ pedecile, carĭ se iviaŭ în calea patrieĭ spre unŭ viitorŭ noŭ, de a fi unŭ părinte alŭ poporuluĭ şi alŭ bisericeĭ, pentru ca după cuvintele proroculuĭ «ceĭ fără-de-lege să înconjóre cetatea nóstră ca cânele, ce tótă ḑiua caută hrană şi care nóptea latră de fóme.»

In scopulŭ acesta şi în douĕ împrejurărĭ, la 16 şi la 18 Decemvrie 1858, totŭ în catedrala Huşilorŭ, rostì douĕ cuvîntărĭ pentru a atrage atenţiunea micilorŭ şi marilorŭ proprietarĭ asupra însemnătăţeĭ alegerilorŭ pentru Adunarea naţională, asupra calităţilorŭ ce trebuiaŭ să aibă aleşiĭ, pentru ca opera unireĭ Principatelorŭ surorĭ să se realiseze maĭ uşorŭ.

Momentulŭ erà în adevĕrŭ solemnŭ, venise césulŭ când poporulŭ românŭ, chematŭ cu aprobarea şi sub ochiĭ Europeĭ atente şi simpatice să se pronunţe asupra sórteĭ sale, avea să încredinţeze viitorulŭ intereselorŭ, prosperitatea şi fericirea sa, ómenilorŭ proclamaţĭ

prin votulŭ sĕŭ de mandatarĭ aĭ sĕĭ și însărcinațĭ de a-ĭ da unŭ conducĕtorŭ.

Melchisedec în aceste douĕ discursurĭ, întipărite de spiritulŭ religiuneĭ și de iubirea patrieĭ, îndémnă pe alegĕtorĭ să înțelégă, să simtă tótă mărirea și sfințenia misiuneĭ ce o aveaŭ și că puterea lorŭ erà aprópe aceea a unuĭ Suveranŭ, de óre-ce sunt chemațĭ să alégă unulŭ. De alegerea lorŭ va atârnà rolulŭ ce-lŭ va jucà țéra în lume, căcĭ precum sórta unuĭ vasŭ depinde de căpitanulŭ sĕŭ, așà și aceea a uneĭ țĕrĭ depinde de acelŭ care o cârmuesce și de însușirile luĭ. Alegĕtorulŭ să întrebuințeze decĭ tóte luminile, să se libereze de tóte prejudecățile, să se hotărască numaĭ după consciința sa și sub ochiulŭ luĭ Dumnedeŭ, care a disŭ omuluĭ: «Iubesce pe Domnulŭ Dumnedeulŭ tĕŭ cu tótă inima ta și cu totŭ cugetulŭ tĕŭ; să iubescĭ pe aprópele tĕŭ ca însuțĭ pe tine.»

Iubirea acésta a apropeluĭ este adevĕratulŭ patriotismŭ, căcĭ ea ne dice: «Ingrijesce de interesele și fericirea aprópeluĭ tĕŭ, concetățénuluĭ tĕŭ; mandatarulŭ ce-lŭ alegĭ va fi și epitropulŭ luĭ; alege-lŭ dar cu aceeașĭ băgare de sémă, cu care aĭ alege pe epitropulŭ copiilorŭ tĕĭ. Iar dacă te îndoescĭ de luminile tale pentru unŭ lucru așà de gravŭ, cere părinteluĭ lumineĭ să te îndrepteze, așà în câtŭ să alegĭ pe bărbatulŭ celŭ maĭ în stare prin firea și trecutulŭ sĕŭ de a înțelege mărirea mandatuluĭ și de a ridicà la domnie unŭ bunŭ cetățénŭ.»

Iată sfaturile, pe carĭ ca unŭ duiosŭ păstorŭ le adresà Melchisedec credincioșilorŭ.

Arare orĭ a vorbitŭ așà de bine iubirea; cuvîntările acestea sunt acele ale unuĭ bunŭ tată către fiiĭ sĕĭ, ele asigură celuĭ care le-a ținutŭ unŭ locŭ de frunte printre bărbațiĭ cu zelŭ pentru Dumnedeŭ și cu iubire pentru frațiĭ sĕĭ.

Se scie cum s'a terminatŭ patriotica campanie dusă de bărbațiĭ de inimă în ambele Principate și cum s'a aclamatŭ de Domnŭ în ambele adunărĭ aceiașĭ persónă și cum, cu tóte că Convențiunea din Paris nu admisese unirea politică, ci numaĭ pe cea administrativă, România modernă se formă, se desvoltă; ea va dăinui și pro-

sperà, învingêndŭ și în viitorŭ tóte pedecile pe câtŭ timpŭ Pronia o va ocrotì.

Trebue să spunemŭ, spre lauda frațilorŭ noștri Moldovenĭ, că Comisiunea europénă fiindŭ stabilită la Bucurescĭ, iar nu la Iașĭ, intrigile eraŭ maĭ ușóre în Moldova în contra principiuluĭ Unireĭ și alegereĭ unuĭ Domnitorŭ la înălțimea situațiuneĭ, și Muntenia neavêndŭ decât să câștige din acéstă unire, erà naturalŭ ca locuitoriĭ eĭ s'o doréscă, pe când Iașiĭ maĭ cu sémă, care nu aveaŭ decât să facă sacrificiĭ, aveaŭ motive de a se împotrivì acesteĭ ideĭ. Cu tóte acestea, mulțumită patrioților luminațĭ, ea triumfă cu strălucire, cum ḑice așà de bine scumpulŭ nostru colegŭ d-lŭ Xenopol în prea prețiósa sa istorie recentă: «Moldova, soră maĭ mică, trebuià să lase tóte folósele celeĭ maĭ marĭ, mulțumindu-se cu rolulŭ frumosŭ de a fi datŭ nascere statuluĭ românŭ. De aceea și ea singură ridică totŭ greulŭ lupteĭ: ea puse peptŭ contra silințelorŭ uriașe de a face să cadă ideea mântuitóre, însă eĭ se cuvine și cununa de laurĭ pentru isbânda dobândită.»

In prima periodă a domnieĭ sale, 1859 — 1862, Alexandru Ioanŭ I, Domnitorulŭ Principatelorŭ Unite, a chematŭ în Moldova ministeriulŭ Kogălnicénu spre a preparà mĕsurile administrative ca să se îndeplinéscă dorințele Divanuluĭ ad-hoc din Moldova, relative la realisarea unireĭ complete a țerilorŭ surorĭ.

Una din acele mĕsurĭ, erà secularisarea averilorŭ bisericescĭ.

Primulŭ Ministru M. Kogălnicénu a făcutŭ apelŭ la Archimandritulŭ Melchisedec, pentru a-lŭ ajutà în lucrarea secularisăreĭ averilorŭ bisericescĭ din Moldova.

Acesta, împărtășindŭ opiniunea ministeriuluĭ Kogălnicénu, primì a face parte din cabinetŭ.

Adunarea electivă însă din Moldova se turbură la numirea unuĭ călugărŭ liberalŭ în ministeriulŭ Kogălnicénu. Insușĭ unchiulŭ Domnitoruluĭ, Gr. Cuza, fostŭ Vornicŭ bisericescŭ, se întărîtă în contra numireĭ luĭ Melchisedec.

Acestŭ călugărŭ patriotŭ n'a așteptatŭ maĭ multŭ și și-a datŭ demisiunea, ca să nu se maĭ facă vorbă multă pentru esecutarea

mĕsureĭ secularisăreĭ averilorŭ. Atuncĭ Melchisedec dete o probă de abnegaţiune rară ca omŭ politicŭ, şi retrăgêndu-se din cabinetŭ primi a fi simplu membru în Comisiunea de aducere la îndeplinire a secularisăreĭ.

Melchisedec a luatŭ parte la acéstă comisiune esecutivă, pentru inventoriarea avereĭ bisericescĭ secularisate. Aşà se arată atuncĭ Melchisedec patriotŭ fără ambiţiune, devotatŭ ideilorŭ liberale ale Guvernuluĭ naţionalŭ.

Din prea scurtulŭ sĕŭ ministeriŭ, dela 30 Aprilie până la 6 Maiŭ 1860, Melchisedec n'a lăsatŭ decât câte-va disposiţiunĭ administrative, bunăóră ca poprirea chirotoniilorŭ cu dare de banĭ, inventoriarea averilorŭ bisericescĭ, etc.

In Octobre 1862 fu chematŭ ca membru în Consiliulŭ învĕţămintuluĭ publicŭ, din care făcù parte în maĭ multe rêndurĭ, lăsândŭ tot-deauna urme de inteligenta sa colaborare.

La 1868, Guvernulŭ voindŭ să trimétă la Petersburg o misiune pentru a duce o scrisóre a Suveranuluĭ nostru Maiestăţeĭ Sale Împĕratuluĭ Alexandru II, nu uită de a asocià luĭ Ioanŭ Cantacuzino, fostŭ Ministru, patriotŭ luminatŭ, mortŭ prea tînĕrŭ spre durerea ţĕreĭ, şi pe Episcopulŭ Dunăreĭ-de-jos Melchisedec. (1)

Cestiunile ce trimeşiĭ trebuiaŭ să tracteze eraŭ atuncĭ fórte însemnate pentru România; erà în adevĕrŭ vorba de jurisdicţiunea consulară, de regularea datorieĭ Rusieĭ faţă de ţéra nóstră, de o convenţiune privitóre la diferite puncte interesândŭ pe supuşiĭ ruşĭ aflătorĭ

(1) Amŭ arĕtatŭ maĭ sus dificultăţile ce existaŭ între amîndoĭ Episcopiĭ, Melchisedec şi Filaretŭ Scribanŭ, Archiereŭ de Stavropoleos.

Acele relaţiunĭ se vede că cu timpulŭ s'aŭ înăspritŭ şi maĭ multŭ, precum resultă din următórea epistolă a Părintelui Scribanŭ, adresată la 1867 Ieromonachuluĭ Nifonŭ, pe atuncĭ superiorŭ alŭ mănăstireĭ românescĭ Prodromulŭ dela Muntele Athos şi în relaţiunĭ—ca unulŭ care fusese la mănăstirea românéscă din Basarabia ruséscă şi care umblase după mile in Rusia până la Petersburg—cu ceĭ maĭ mulţĭ Archiereĭ aĭ Sfîntuluĭ Sinodŭ rusescŭ.

Se înţelege, că nu putemŭ aprobà niciĭ ideile nicĭ forma aceleĭ scrisorĭ, ci o desaprobămŭ cu atâtŭ maĭ multŭ, că vedemŭ din noŭ cum se recurge la intervenirĭ străine în contra unuĭ luminatŭ prelatŭ, şi acésta tocmaĭ atuncĭ când elŭ e însărcinatŭ de ţéră a tractà cestiunĭ de importanţă generală pentru întréga Românie, şi cum unŭ frate în religiune întrebuinţéză mijlóce ca cele arĕtate prin scrisóre, pentru a face ca adversarulŭ sĕŭ să nu isbutéscă, vătămândŭ ast-felŭ însăşĭ ţéra sa.

la noĭ și vice-versa, și de a liniști întru câtŭ-va Rusia în privința averilorŭ mănăstirilorŭ închinate, secularisate de România în 1864.

Fericita idee a Guvernuluĭ de pe atuncĭ, de a fi datŭ de însoțitorŭ luĭ Cantacuzino pe Episcopulŭ nostru, fu bine primită de toțĭ, și vedemŭ în Notele asupra vieţeĭ Regeluĭ Carol scrise de unŭ martorŭ ocularŭ, că însușĭ Principele de Bismarck într'o scrisóre adresată Alteţeĭ Sale Domnitoruluĭ Românieĭ, exprimă speranța că acea misiune va da bune resultate, căcĭ Melchisedec erà cunoscutŭ ca unŭ amicŭ sincerŭ alŭ Rusieĭ. (1)

Iată cuprinsulŭ acesteĭ scrisorĭ:

«*Iubite Părinte,*

«Fiindŭ alesŭ senatorŭ din partea politiilorŭ Iașĭ și Botoșanĭ, eŭ mĕ aflu acum la Bucurescĭ, și fiind-că am luatŭ scire, că după intrigile Iesuiţilorŭ şi a Uniaţilorŭ, Melchisedec acela, carele odinióră a fostŭ întrebuinţatŭ pentru a strică mănăstirile în Moldova, astădĭ este trimisŭ la St. Petersburg, pentru a tractà acolo chestiĭ bisericescĭ şi mănăstirescĭ, în care intră și posiţia Sf. Vóstre, de aceea vĕ previŭ, spre a întimpinà acolo câtŭ maĭ în grabă, arĕtândŭ că acela este celŭ maĭ primejdiosŭ vrăjmaşŭ alŭ bisericeĭ, ca să nu înşele şi pe Sfîntulŭ Sinodŭ cu făţărniciile luĭ, cum a înşelatŭ şi pe Cuza Vodă. Căcĭ m'am încredinţatŭ aicĭ în Bucurescĭ, că tóte legile acele păgâne ce a făcutŭ acelŭ prinţŭ, le-a făcutŭ cu sfatulŭ luĭ Pe lângă cele ce veţĭ scrie la persóna credinciósă ce aveţĭ la Petersburg, mijlociţĭ şi la Prea Sfinţitulŭ Antonie alŭ Chişinĕuluĭ, ca să scrie la St. Petersburg Sinoduluĭ, spre a nu intrà nicĭ într'o tractaţie cu unŭ Archiereŭ schismaticŭ şi caterisitŭ de biserica cea mare a Rĕsărituluĭ, ca unulŭ ce s'a făcutŭ Episcopŭ în contra canónelorŭ şi a luatŭ parte la tóte actele sacrilege ale Principeluĭ Cuza. Căcĭ se va compromite şi Sfîntulŭ Sinodŭ în ochiĭ bine-credincioşilorŭ creştinĭ din România, carĭ cunoscŭ acum nelegiuirile acestuĭ Iuda vindĕtorŭ.

«Nu dormiţĭ decĭ, căcĭ biserica este supusă la noue suferinţĭ.... şi scriţĭ la toţĭ cunoscuţiĭ din Petersburg ca să stăruiască la Sinodŭ a nu intrà nicĭ într'o vorbă cu unŭ asemenea vindĕtorŭ

«Domnulŭ Dumnedeŭ să vĕ bine-cuvinteze şi să vĕ ajute.

(s) «*Stavropoleos.*»

(1) Acea misiune, a căreĭ trimitere erà atuncĭ unŭ actŭ de curagiŭ, avea o mare însemnătate; în adevĕrŭ, găsimŭ în Notele asupra vieţeĭ Regeluĭ Carol I alŭ Românieĭ de unŭ marturŭ ocularŭ alŭ vieţeĭ sale, la anulŭ 1868, arĕtările următóre, pe carĭ credemŭ de cuviinţă a le reproduce:

«Principele de Bismarck se exprimă precum urméză într'o scrisóre a sa dela 27 Februarie 1868 către Alteţa Sa Principele Românieĭ:

«Nu mĕ îndoescŭ că misiunea la Petersburg a avutŭ unŭ efectŭ cu atâtŭ maĭ favora-«bilŭ, cu câtŭ Episcopulŭ de Ismailŭ va isbuti să-şĭ asigure simpatiile colegilorŭ şi core-«ligionarilorŭ sĕĭ din Petersburg şi a arĕtà în chipŭ publicŭ acestŭ succesŭ.»

«Intr'o altă scrisóre, aprópe cu aceiaşi dată, a Principeluĭ Gorceakof, totŭ către Domnitorulŭ Carol I, se dice:

Prevederile acestea n'aŭ fostŭ înșelate, căcĭ scimŭ dela respecta-

«Delegaţĭ de Alteţa Vóstră şi vorbindŭ în numele Eĭ, Episcopulŭ Melchisedec şi d-lŭ I. «Cantacuzino eraŭ de maĭ înainte sigurĭ de a fi ascultaţĭ cu cea maĭ prietenéscă bună «voinţă. Nu potŭ decât să mulţumescŭ Alteţeĭ Vóstre, că i-aţĭ autorisatŭ să vorbéscă cu «inimă deschisă. Eĭ vĕ vorŭ da sémă de resultatulŭ esplicaţiunilorŭ nóstre cu privire la «diferitele cestiunĭ, pe carĭ aveaŭ însărcinarea de a le tractà. Aceea privitóre la averile în«chinate are unŭ deosebitŭ interesŭ pentru noĭ. Alteţa Vóstră scie câtŭ preţŭ pune Au«gustulŭ meŭ Suveranŭ pentru ca acéstă cestiune, care atinge viitorulŭ bisericeĭ rĕsă«rituluĭ, să fie regulată conformŭ cu dreptatea şi cu simţemintele creştinătăţeĭ ortodoxe.

«N'amŭ schimbatŭ în acéstă privinţă decât ideĭ generale. Trimişiĭ A. V. nu puteaŭ să «ne comunice proiecte precise într'o cestiune, care privesce de-a dreptulŭ Scaunulŭ ecu«menicŭ şi Sfintele Locurĭ ale rĕsărituluĭ şi în privinţa căreia Cabinetulŭ împĕratescŭ «n'are să formeze decât urărĭ de împăcare. Ne-amŭ felicitatŭ cu tóte acestea, că amŭ gă«sitŭ în cuvintele lorŭ o oglindă credinciósă a simţemintelorŭ arĕtate de A. V. şi pe carĭ «M. S. Impĕratulŭ le apreciază.

«Câtŭ pentru afacerile de unŭ interesŭ specialŭ pentru Principatele-Unite, delegaţiĭ Voş«tri aŭ pututŭ să se convingă de spiritulŭ de bună voinţă, în care ele sunt tractate. Ho«tărirea M. Sale Impĕratuluĭ de a îndoì rata vĕrsĕmintelorŭ anuale, pe carĭ are să le facă «Tesaurulŭ imperialŭ pentru lichidarea vechilorŭ datoriĭ contractate pentru aprovisiona«rea armateĭ rusescĭ, e o nouă dovadă de disposiţiunile amicale, de carĭ Augustulŭ meŭ «Suveranŭ e însufleţitŭ faţă de Alteţa Vóstră. Ea va găsì în ele unŭ augurŭ favora«bilŭ pentru relaţiunile, pe carĭ Principatele-Unite sunt interesate să le întreţie cu Rusia, «spre a găsì în simpatiile sale aceleaşĭ chezăşiĭ pentru viitorŭ, a cărorŭ valóre în trecutŭ «o recunósce cu plăcere A. V. în privinţa trecutuluĭ. Ea póte să se încrédă pentru acésta «în concursulŭ meŭ celŭ maĭ cordialŭ, conformŭ cu intenţiunile M. Sale Impĕratuluĭ. Sunt «fericitŭ de a aflà că Baronulŭ de Offenberg, chematŭ a fi organulŭ lorŭ, a reuşitŭ a în«deplini acéstă însărcinare spre mulţumirea Alteţeĭ Vóstre.»

Totŭ în acele memoriĭ, se citesce în privinţa resultatuluĭ aceleĭ misiunĭ, într'o scrisóre adresată de Principele de Reuss, atuncĭ Ambasadorŭ alŭ Prusieĭ la Petersburg, totŭ Principeluĭ nostru Domnitorŭ:

«Resultate definitive nu sunt, totuşĭ s'aŭ semĕnatŭ germenĭ bunĭ, şi importă acum de a-ĭ cultivà; disposiţiunile Guvernuluĭ rusŭ faţă de celŭ românescŭ s'aŭ amelioratŭ în totŭ casulŭ.»

La Viena, misiunea trimésă de Suveranulŭ nostru pe lângă Alexandru II a datŭ locŭ uneĭ interpretărĭ greşite; găsimŭ în acele memoriĭ, că rĕposatulŭ Dimitrie Brătianu, care fusese trimisŭ în acea capitală, asemenea pentru a resolvà maĭ multe cestiunĭ, primise ordinulŭ de a se silì «să împrăştie prevenţiunile Guvernuluĭ austro-ungarŭ în contra misiuneĭ române în Rusia.»

Baronulŭ de Werther, Ambasadorŭ alŭ Prusieĭ la Viena, scrie la rĕndulŭ sĕŭ luĭ Carolŭ I, că:

«Urmăresce cu unŭ viŭ interesŭ gréua operă a regenerăreĭ Românieĭ întreprinsă de A. Sa şi exprimă speranţa, că Ministriĭ actualĭ, carĭ aŭ fericirea de a se bucurà de încrederea Sa, corespundŭ şi aşteptărilorŭ Domnitoruluĭ. De altă parte, lumea e convinsă, că, fiindŭ datŭ terenulŭ orientalŭ pe care A. Sa operă, Ea se va ţiné maĭ presus de partide şi nu se va identificà pe deplinŭ cu nicĭ unulŭ din corifeiĭ lorŭ. Misiunea dela Petersburg va avé de sigurŭ unŭ bunŭ resultatŭ, căcĭ politica cea maĭ bună de urmatŭ pentru România, este de a întreţiné relaţiunĭ amicale cu ambiĭ puterniciĭ sĕĭ vecinĭ.»

tulŭ și regretatulŭ nostru amicŭ Ioanŭ Cantacuzino(1), că Episcopulŭ a fostŭ primitŭ de minune de marele Impĕratŭ liberatorŭ, care-lŭ încărcă de darurĭ, și de înaltulŭ clerŭ rusŭ, care-șĭ făcù o datorie din a arĕtà că regăsià într'însulŭ unŭ frate luminatŭ, care se bucură de tóte simpatiile sale.

Amŭ fi voitŭ să urmărimŭ încă până în ultimele sale ḑile activitatea politică a luĭ Melchisedec și luptele ce le-a dusŭ pentru întărirea bisericeĭ române; amŭ fi voitŭ să apreciemŭ actele sale în deplină libertate de cugetŭ și nepărtinire, precum cutezŭ a crede că amŭ făcutŭ pentru perióda vieţeĭ sale anterióră anuluĭ 1861; aș fi doritŭ multŭ să am cunoscinţă de corespondenţa sa, care după câtŭ se spune în testamentulŭ ce l'a lăsatŭ, trebue să fie interesantă și întinsă. Din nenorocire, cu tótă stăruinţa mea, nu mi-a fostŭ cu putinţă de a obţiné acele documente, carĭ mi-arŭ fi fostŭ neapĕratŭ de trebuinţă în totalitate, pentru a întemeià o dréptă apreciare în cestiunile politice ulterióre. Căcĭ deși prieteniĭ intimĭ aĭ rĕposatuluĭ susţinŭ, că nu există saŭ aprópe de locŭ vre o corespondenţă a luĭ de caracterŭ politicŭ, alţiĭ susţinŭ o părere opusă.

Acésta este o mare lipsă, căcĭ ţineam multŭ să pĕtrundŭ cugetulŭ intimŭ politicŭ alŭ învĕţatuluĭ rĕposatŭ până în césulŭ morţeĭ sale, convinsŭ de altminterea, că atuncĭ când va fi sunatŭ ora în care prieteniĭ sĕĭ vorŭ crede că potŭ scóte la lumină acele interesante documente, memoria sa nu va puté decât să câștige.

Până aci, Sire, Alteţă Regală, domnilorŭ și stimaţĭ Colegĭ, ne-amŭ silitŭ să corespundemŭ sarcineĭ care ni se impunea, de a reproduce liniile principale ale unuia din spiritele eminente cu care ţéra se onoră și de a-ĭ plăti cuvenitulŭ tributŭ de recunoscinţă. Amŭ schiţatŭ fórte pe scurtŭ figura preotuluĭ, profesoruluĭ, scriitoruluĭ, omuluĭ politicŭ; ne rĕmâne să înfăţișămŭ și pe omulŭ, după spiritulŭ, inima, după sciinţa, virtutea, operele carităţeĭ. La regretatulŭ rĕposatŭ, ele

(1) Iată ce cetimŭ despre acelŭ bunŭ Românŭ, totŭ în Notele asupra vieţeĭ Regeluĭ Carol, în aceiașĭ scrisóre a Principeluĭ de Reuss: «Ambasadorulŭ Prusieĭ a fostŭ încântatŭ de a face cunoscinţa d-luĭ Cantacuzino, care a avutŭ o atitudine plină de tactŭ la Petersburg. Principele are într'însulŭ unŭ devotatŭ servitorŭ.»

proveniaŭ din fire, pe lângă calitățile căreia darurile spirituluĭ eraŭ o plăcută îmbogățire, așà că dacă n'ar fi avutŭ decât calitățile carĭ atragŭ respectulŭ și iubirea, acestea arŭ fi ajunsŭ, fără înaltele sale facultățĭ, ca să-ĭ asigure loculŭ care se dă tot-deauna ființelorŭ devotate omenireĭ, căcĭ elŭ erà una din aceste și va supraviețui totdeauna prin binele ce l'a făcutŭ frațilorŭ sĕĭ.

Pe lângă o fire distinsă, o cumpĕtare și regulă adevĕratŭ monachală în traiulŭ sĕŭ și o iubire a munceĭ, fără care n'ar fi putută lăsà așà de numeroase scrierĭ, maĭ avea o bine-facere nesecată; elevilorŭ sĕracĭ dedea din alŭ sĕŭ, banĭ, haine, cărțĭ, și peste totŭ unde a trecutŭ, a lăsatŭ urme de marea sa generositate, clădindŭ saŭ restaurândŭ edificiĭ conșacrate cultuluĭ luĭ Dumnedeŭ saŭ locuințele servitorilorŭ sĕĭ.

In fine, după ce a practicatŭ o largă caritate față de semeniĭ sĕĭ în tótă viéța, a maĭ voitŭ să lase o piósă dovadă de iubire, să-ĭ ajute și dincolo de mormîntŭ. Prin testamentulŭ sĕŭ — ale căruĭ ideĭ și dispoșițiunĭ nu le putemŭ însă aprobà tóte — din 4 Octobre 1889, lasă aprópe tótă modesta sa avere pentru scopurĭ de învĕțămîntŭ, carĭ îĭ vorŭ supraviețui și nu vorŭ lăsà ca numele sĕŭ să cadă vre odată în uitare. Ast-felŭ erà acestŭ Episcopŭ, a căreĭ pierdere lasă printre noĭ regrete așà de lungĭ și o memorie neștérsă.

Sire,

Alteță Regală,

Bine-voițĭ, în marea Vóstră afabilitate a primì prea respectuósa expresiune a adînceĭ mele recunoscințe pentru bunătatea ce ațĭ avutŭ, de a venì a ascultà acéstă cetire, onorândŭ cu Augusta Vóstră presență acéstă Academie, alŭ căreĭ Protectorŭ și Președinte de onóre a primitŭ Majestatea Vóstră a fi.

Acésta e unŭ semnŭ prețiosŭ de interesulŭ ce-lŭ are Suveranulŭ nostru pentru templulŭ sciințeĭ, unde sunt fericitŭ de a-ĭ oferì urările ferbințĭ ce le facŭ, pentru ca Pronia să-ĭ dea dile multe în

fericire, precum și Prea Grațiósei nóstre Regine și Augustei familiĭ Regale.

Imĭ maĭ rĕmâne acum, domnilorŭ și stimațĭ Colegĭ, să vĕ cerŭ cordiala d-vóstre simpatie, de care voiŭ fi și mîndru și fericitŭ, și acéstă ḑi va deveni atuncĭ cea maĭ frumósă și maĭ prețiósă din ceĭ 28 de anĭ ce i-am consacratŭ serviciuluĭ Patrieĭ și Regeluĭ.

Anexa A.

Scrisórea luĭ Filaretŭ Scribanŭ către Episcopulŭ Melchisedec pentru a-lŭ îndemnà să demisioneze.

Prea Sfinţite,

A doua epistolă este acésta ce vĕ adresezŭ de când vĕ aflaţĭ la Ismailŭ. Credŭ că sciţĭ, că eŭ nu scriŭ către nimenea decât în momente şi împrejurărĭ seriόse pentru biserică şi patrie. A doua óră decĭ, ca unŭ sincerŭ amicŭ şi frate în Christosŭ, vĕ facŭ cunoscutŭ şi vĕ previŭ, că pentru Archiereiĭ şi totŭ clerulŭ românŭ se apropie vremea, şi acum este când se potŭ ḑice cuvintele ce a adresatŭ odinióră Isusŭ Christosŭ către învĕţăţăceiĭ sĕĭ: Aŭ cerutŭ Satana să vĕ cérnă ca grâulŭ!...

Mĕ explicŭ: Nu aŭ fostŭ bine mistuite de către bolnavú acele marĭ dose ale secularisăreĭ şi a capitulaţiunilorŭ, şi iată şi legea — sacrilege — pentru numirea Eparchioţilorŭ sancţionată, şi iată-vĕ decĭ numiţĭ şi puşĭ în cea maĭ falsă şi periculósă posiţiune. Despre ceĭ-lalţĭ noĭ Eparchioţĭ nu potŭ ḑice decât: «Iartă-le lorŭ Dómne, că nu sciŭ ce facŭ»; iar pentru ceĭ ce sciŭ multŭ, fiind-că Sfînta Scriptură le ḑice, «se vorŭ bate multŭ!...» apoĭ eŭ odată cu adresa ce am făcutŭ frateluĭ meŭ Neofitŭ, mĕ adresezŭ şi către Prea Sfinţia Vóstră, socotindu-vĕ ca echivalentă, maĭ totŭ în acceiaşĭ terminĭ: Ce va ḑice istoria pentru unŭ Scribanŭ şi pentru unŭ Melchisedec, ale cărorŭ nume s'aŭ citatŭ în Senatulŭ Românieĭ cu atâta glorie în discursulŭ pentru apĕrarea bisericeĭ, când eĭ vorŭ primi funcţiunĭ sacrilege? Unŭ Scribanŭ, unŭ Melchisedec, carĭ tótă viéţa lorŭ o aŭ sacrificatŭ pentru apĕrarea bisericeĭ şi a drepturilorŭ ab-antiquo a Naţiuneĭ, acum la bĕtrâneţe să jóce

în locŭ de rolulŭ de eroĭ, ca maĭ înainte, rolulŭ de paiaţă! Câtŭ pentru Prea Sfinţia Vóstră, destule vĕ sunt blestemurile monachilorŭ de prin chinoviile Moldoveĭ, carĭ eŭ însumĭ le-am audịtŭ, — cu imputare că v'am fostŭ dascălŭ şi stareţŭ — nu maĭ faceţĭ prin primirea noueĭ şi sacreĭ funcţiunĭ, ca să vĕ blesteme în viitorime şi totŭ clerulŭ românŭ.

Eŭ nu mĕ pricepŭ să vĕ felicitezŭ saŭ să vĕ plângŭ pentru noua funcţiune; nu sciŭ cu ce faţă vĕ veţĭ presentà în Bucurescĭ şi în Senatulŭ Românŭ vis-à-vis de bravulŭ S. Rosetti şi de ceĭ şépte colegĭ aĭ luĭ, între carĭ este şi stimabilulŭ Vasile Sturdza, şi cu ce curajŭ veţĭ asistà în Sinodŭ şi veţĭ vorbì în puterea canónelorŭ, pe carĭ înşivĕ le-aţĭ călcatŭ când v'aţĭ suitŭ pe scaunulŭ episcopalŭ! Eŭ credŭ, că celŭ de pe urmă preotŭ póte să vĕ închidă gura şi să vĕ facă ca pe nisce pescĭ fără de glasŭ.

Maĭ adăugiţĭ pe lângă tóte acestea şi caterisirea ce vi se pregătesce a vĕ venì dela Patriarchie, şi decĭ între onóre şi desonóre, între mórte şi viéţă, decideţi-vĕ de a primì saŭ de a nu primì o funcţiune, a căreia consecinţe vorŭ fi fatale şi pentru persóna Prea Sfinţieĭ Vóstre şi pentru biserică.

Credŭ că ştiţĭ, că delegatulŭ Patriarchieĭ şi alŭ Sinoduluĭ ecumenicŭ din Constantinopole a şi sositŭ în Bucurescĭ cu adresa către Domnitorŭ şi Mitropoliţiĭ ţĕreĭ, sfătuitóre a nu se abate Archiereiĭ dela sfintele canóne. După una şi a doua sfătuirĭ, sciţĭ ce ḑicŭ canónele bisericeĭ. . . Ca Archiereĭ chirotonisiţĭ cu ecdosulŭ Patriarchuluĭ, sciţĭ decĭ ce vĕ aşteptă. Eŭ unulŭ datoria mi-am făcutŭ şi v'am prevenitŭ.

De nu vĕ puteţĭ corespondà cu P. S. Neofitŭ de-a dreptulŭ, atuncĭ scrieţi-mĭ mie şi eŭ vĕ voiŭ comunicà resultatulŭ opiniuneĭ Prea Sfinţieĭ Sale; saŭ de voiţĭ a fi mare în biserică şi înaintea naţiuneĭ, decideţi-vĕ grabnicŭ fără a vĕ maĭ corespondà, spre a purtà celŭ întâĭ cununa; eŭ vĕ daŭ parola, că P. S. Neofitŭ vĕ va secondà, dacă nu cum-va vĕ va întrece. Pentru Dumneḑeŭ, arĕtaţĭ odată unŭ actŭ de viéţă, spre a vedé naţiunea şi clerulŭ, că nu aŭ adormitŭ toţĭ strejariĭ bisericescĭ, şi credeţĭ că dela Carpaţĭ şi până la Ierusalimŭ vĕ va resunà numele, ca unuĭ adevĕratŭ Melchisedec! Aduceţi-vĕ aminte pentru ce v'am datŭ eŭ acestŭ mare nume când v'am călugăritŭ, ca să fie toţĭ preoţiĭ românĭ dupre rĕnduéla luĭ Melchisedec. Iată acum v'a sositŭ vremea, ca să fiţĭ acelŭ pomăzuitŭ dela Duhulŭ sfîntŭ. După ce veţĭ citi aceste liniĭ ce le-am scrisŭ cu lacrimĭ, staţĭ puţinŭ şi vĕ rugaţĭ luĭ Dumneḑeŭ în ascunsŭ, şi credŭ că vĕ va luminà, ca să fiţĭ în istoria bisericeĭ acelŭ ce aţĭ fostŭ menitŭ!. . . Nu uitaţĭ în sfintele rugăciunĭ pe alŭ Prea Sf. Tale

(s) **Filaretŭ.**

Anexa B.

Demisiunea motivată a P. S. S. Melchisedec din 23 Maiŭ 1865.

Domnule Ministru,

Primindŭ Anexa No. 16.681, prin care mĕ încunosciinţaţĭ că Măria Sa Prea Inălţatulŭ nostru Domnŭ a binevoitŭ, în urmarea recomendaţiuneĭ d-vóstre, a mĕ denumi Episcopŭ la eparchia Dunăreĭ-de-jos, am onóre a vĕ aduce la cunoscinţă cu tótă umilinţa creştinéscă, că voiŭ păstrà în tótă viéţa mea recunoscinţa cea maĭ profundă pentru bunele dispoziţiunĭ personale către mine, atâtŭ ale Prea Inălţatuluĭ nostru Domnŭ Stăpânitorŭ, care tot-deauna m'a favoratŭ şi acum voesce a mĕ înălţà la unulŭ din scaunele cele d'intâĭ ale ierarchieĭ nóstre bisericescĭ, câtŭ şi ale d-vóstre, carĭ în recomandaţia Vóstră m'aţĭ pusŭ şi pe mine între persónele cele recomendabile ale cleruluĭ românŭ.

Depunêndu-vĕ deci aceste respectuóse recunoscinţe ca cetăţénŭ românŭ, vĕ rogŭ să-mĭ permiteţĭ a mĕ adresa d-vóstre, domnule Ministru alŭ Cultuluĭ nostru românescŭ, şi a vĕ vorbi ca Archiereŭ alŭ bisericeĭ luĭ Christosŭ, ca Archiereŭ românŭ ortodoxŭ, ca toţĭ Archiereiĭ românĭ din tóte vécurile precedente ale Românieĭ ortodoxe.

Eŭ care am crescutŭ în biserică şi am studiatŭ teologia în tóte ramurele eĭ, cu istoria eĭ, cu dogmele eĭ, cu morala eĭ, cu canónele eĭ; eŭ care am fostŭ profesorŭ şi apoĭ rectorŭ la două din seminariele ţĕreĭ în curgere de 14 anĭ; eŭ care am studiatŭ istoria bisericeĭ patrieĭ nóstre maĭ bine póte decât mulţĭ alţĭ şi am publicatŭ maĭ multe cărţĭ teologice, spre a luminà şi moralisà în duhulŭ bisericeĭ luĭ Isusŭ Christosŭ pe actualiĭ şi fiitoriĭ păstorĭ aĭ bisericeĭ

române; potŭ (eŭ) óre cu fapta să mĕ arĕtŭ acum atâtŭ de ignorantŭ de ale bisericeĭ? Potŭ óre să fiŭ maĭ puţinŭ creştinŭ şi maĭ puţinŭ zelosŭ pentru biserică decât prea stimabiliĭ mirenĭ, carĭ nefiindŭ iniţiaţĭ în amĕnuntele teologice, cu atâtă demnitate şi evsevie aŭ apĕratŭ în Adunarea şi Senatulŭ ţĕreĭ *dogma* ortodoxă despre *ierarchia bisericéscă*, cea stabilită odată pentru tot-deauna prin sfintele canóne ale bisericeĭ nóstre? Dacă aceste prea evsevicóse persóne, carĭ afară de credinţa în Christosŭ exprimată în pruncia lorŭ de naşiĭ lorŭ la sfîntulŭ botezŭ, n'aŭ luatŭ asupră-şĭ alte noue angagiamente în favórea bisericeĭ,— aŭ avutŭ atâta pietate către aşezămintele cele sfinte, în câtŭ nu s'aŭ sfiitŭ a le apĕrà bărbătesce, puindŭ în favórea lorŭ şi erudiţia şi abnegaţia: ce trebue să facŭ eŭ, carele maĭ de multe orĭ decât eĭ, şi nu în pruncie, ci în plină cunoscinţă de factŭ, m'am angagiatŭ cu solemnitate înaintea bisericeĭ, a-ĭ servì cu credinţă,— şi la tunderea în monachismŭ, şi la chirotoniile în treptele de diaconŭ şi presviterŭ, şi maĭ cu deosebire la chirotonirea în Archiereŭ, când înaintea unuĭ fórte numerosŭ publicŭ de clerŭ şi creştinĭ adunaţĭ în Sfînta Mitropolie din Iaşĭ, am pronunţatŭ cu jurămîntŭ că voiŭ păstrà şi apĕrà cu sanctitate până la mórte aşezămintele Sfintelorŭ Sinóde şi tradiţiunile Părinţilorŭ bisericeĭ?

M'am întrebatŭ pe mine: ce vorŭ ḑice de mine şi credincioşiĭ şi necredincioşiĭ, vĕḑêndu-mĕ ridicatŭ la trépta episcopieĭ alăturea cu sfintele aşezăminte ale creştinătăţeĭ? Consciinţa mi-a spusŭ că credincioşiĭ se vorŭ ferì de mine şi mĕ vorŭ dispreţuì ca pe unŭ sperjurŭ; iar necredincioşiĭ se vorŭ bucurà, socotindu-mĕ şi pe mine ca pe unulŭ din eĭ, ca pe o persónă ce nu crede în nimicŭ sfîntŭ, deşi pórtă aparenţa sfinţireĭ, cu alte cuvinte unŭ ipocritŭ.

Mărturisescŭ încă că mĕ înfiorezŭ şi de a fi sprejurŭ şi de a trece în rĕndulŭ necredincioşilorŭ şi alŭ ipocriţilorŭ.

Consciinţa mi-a maĭ spusŭ şi altă împrejurare fórte gravă: în secolulŭ nostru, când materialismulŭ îşĭ întinde aşà de multŭ dominarea luĭ peste spiritŭ, când fariseiĭ şi saducheiĭ modernĭ, resultatulŭ bóleĭ spirituale a secoluluĭ nostru, daŭ răsboiŭ de mórte celuĭ rĕstignitŭ pentru mântuirea lumeĭ, şi cu scrierile lorŭ, carĭ de carĭ maĭ infame, se silescŭ să surpe biserica, în care se păstréză S-ta Cruce, mântuirea lumeĭ: cuteza-voiŭ óre şi eŭ, unŭ smeritŭ servitorŭ alŭ bisericeĭ, pe care ea m'a crescutŭ, ea m'a luminatŭ, ea m'a înălţatŭ până astăḑĭ; cuteza-voiŭ, spre rĕsplătire, să viŭ a rumpe legăturile cele sfinte şi seculare, carĭ aŭ ţinutŭ până acum în patria nóstră biserica luĭ Christosŭ, acestŭ asilŭ alŭ mântuireĭ nóstre şi sufletescĭ, şi politice, şi naţionale; să mĕ ridicŭ pe ruinele eĭ, dândŭ ocasiune de unŭ noŭ triumfŭ necredinţeĭ în divinitatea celuĭ rĕstignitŭ pentru noĭ ómeniĭ?

Domnule Ministru! De când am primitŭ menţionata adresă a d-vóstre, în locŭ să mĕ bucurŭ pentru unŭ actŭ aşà de mare în viéţa mea, pentru o favóre aşà de înaltă pentru mine — fiulŭ unuĭ bietŭ preotŭ de ţéră — eŭ nu am repausŭ ḑi şi nópte, plângŭ necontenitŭ şi mĕ chinuescŭ însumĭ, neputêndŭ aflà razimulŭ moralŭ pentru consciinţa mea. Datorinţa către Tronŭ şi Patrie, pe care iubescŭ din sufletŭ; datorinţa către părinţiĭ meĭ obosiţĭ de bĕtrâneţe, carĭ afară de mine nu aŭ altŭ razimŭ; datorinţa către amicĭ, carĭ aveaŭ dritŭ a se bucurà de bucuria mea: totulŭ a devenitŭ în colisiune cu datorinţa către consciinţă şi chemarea mea de servitorŭ alŭ bisericeĭ luĭ Christosŭ, celuĭ rĕstignitŭ pentru noĭ. In acéstă turmentare sufletéscă, m'am aruncatŭ în braţele providenţeĭ, aşteptândŭ consolaţia eĭ. In asemenea posiţie m'a găsitŭ sfînta şi marea sĕrbătóre creştinéscă a pogorîreĭ sfîntuluĭ Duhŭ peste sfinţiĭ Apostolĭ, ḑi de mare însemnătate în viaţa duhovnicéscă a creştinuluĭ, căcĭ ea a datŭ lumeĭ pe propoveduitoriĭ ceĭ marĭ aĭ adevĕruluĭ, carĭ aŭ fundatŭ biserica ca unŭ depositŭ alŭ adevĕruluĭ. Ascultândŭ în biserică sfînta slujbă a acesteĭ ḑile, mi s'a representatŭ în minte tótă istoria bisericeĭ creştine: cum nisce proştĭ pescarĭ, luminaţĭ de duhulŭ luĭ Dumneḑeŭ, aŭ lăsatŭ totulŭ, aŭ datŭ totulŭ, şi chiar pe eĭ înşişĭ, pentru Christosŭ şi pentru sf. luĭ biserică; cum o aŭ întocmitŭ şi cum o aŭ organisatŭ după învĕţăturile date lorŭ de învеţătorulŭ lorŭ celŭ cerescŭ; cum aŭ orênduitŭ Episcopĭ, presviterĭ şi diaconĭ, împuternicindu-ĭ şi învĕţându-ĭ cum să-şĭ alégă lorŭ urmaşĭ, carĭ să continue lucrulŭ celŭ mare alŭ regenerăreĭ némuluĭ omenescŭ prin tóte secolele şi generaţiile viitóre; şi cum acеştĭ urmaşĭ apostolicĭ, prin învĕţătura lorŭ, prin faptele lorŭ, prin aşezămintele lorŭ, aŭ apĕratŭ şi îngrăditŭ biserica, spre a susţiné viéţa eĭ duhovnicéscă, şi cum acéstă biserică a fiinţatŭ întrégă până la noĭ şi trebue să fiinţeze neatinsă până în sfîrşitŭ, fiind datorĭ păstoriĭ eĭ a o apĕrà, ca uniĭ ce aŭ a rĕspunde pentru ea înaintea luĭ Dumneḑeŭ.

Mi s'a representatŭ încă, cum aceştĭ sfinţĭ apostolĭ aĭ lumeĭ aŭ semĕnatŭ sĕminţa cea sfîntă a creştinătăţeĭ şi în patria nóstră, cum urmaşiĭ lorŭ o aŭ fecundatŭ cu ostenelele şi sângele lorŭ, până ce din ea s'a fundatŭ biserica nóstră ortodoxă, iară împrejurulŭ eĭ patria şi naţia Românilorŭ; cum Domniĭ, boeriĭ şi păstoriĭ ţĕreĭ nóstre aŭ apĕratŭ, îngrăditŭ şi asiguratŭ biserica, ca pe sufletulŭ, viéţa patrieĭ lorŭ, în tóte secolele, prin tóte pericolele religióse şi politice, prin carĭ s'aŭ strecuratŭ patria şi naţiunea nóstră. Şi m'am întrebatŭ: óre să fimŭ noĭ maĭ puţinŭ cunoscĕtorĭ decât strămoşiĭ noştri de însemnătatea ortodoxieĭ bisericeĭ nóstre pentru tótă creştinătatea în genere şi pentru patria nóstră în specialŭ? Óre Episcopiĭ noştri actualĭ să pótă maĭ bine păstrà ortodoxia pe altă cale decât a canónelorŭ şi a aşeză-

mintelorŭ bisericescĭ, prin carĭ o aŭ păstratŭ vechiĭ noştri ierarchĭ şi ne o aŭ trădatŭ în întregimea sa ca cea maĭ scumpă clironomie? Óre Mitropoliţiĭ şi Episcopiĭ de astădĭ înainte se maĭ potŭ eĭ numi urmaşĭ aĭ Apostolilorŭ şi aĭ vechilorŭ Archipăstorĭ românĭ, eşindŭ odată de pe calea canónelorŭ şi a aşezămintelorŭ bisericeĭ, pe care aŭ mersŭ Teoctiştiĭ, Moviliĭ, Varlamiĭ, Dositeiĭ, Iacoviĭ, Veniaminiĭ, Grigoriĭ, Filareţiĭ, Iosifiĭ, Mitrofaniĭ, Antimiĭ şi toţĭ ceĭ-lalţĭ? Consciinţa mi-a rĕspunsŭ la tóte acestea, că biserica română, ca să rĕmână ortodoxă, trebue să remână nemişcată de pe tărîmulŭ sfintelorŭ aşezăminte ale eĭ apostolice şi părintescĭ; că Mitropoliţiĭ şi Episcopiĭ românĭ, păşindŭ pe calea progresuluĭ şi a desvoltăreĭ intelectuale şi morale, pe acestŭ terenŭ sfîntŭ vorŭ avé de desvoltatŭ şi exploatatŭ cele maĭ marĭ bogăţiĭ morale pentru patrie, *naţiune* şi *umanitate*. Pe acestŭ sfîntŭ terenŭ alŭ ortodoxieĭ vorŭ găsi resolvate, saŭ uşorŭ le va fi a resolvà cestiunile cele maĭ grele, şi teologice, şi filosofice, şi politice, şi sociale, carĭ atâtŭ de multŭ învĕlue lumea eterodoxă şi ne implică în pĕcatele străine şi pe noĭ, fără a le fi întru nimicŭ datorĭ. Ortodoxia română a protestatŭ de secole atâtŭ contra despotismuluĭ religiosŭ, alŭ căruĭ jugŭ atâtea popóre civilisate nu-lŭ potŭ scuturà până astădĭ, câtŭ şi contra anarchieĭ religióse, care a produsŭ şi produce în lume atâţia Antichriştĭ monstruoşĭ, carĭ prepară omenireĭ cele maĭ marĭ catastrofe. Respectezŭ dar din sufletŭ şi venerezŭ aceste sfinte aşezăminte, carĭ ni-aŭ păstratŭ ortodoxia,— paladiulŭ libertăţilorŭ şi alŭ aspiraţiunilorŭ române în trecutŭ şi în viitorŭ.

Panachida sĕvêrşită totŭ în acea ḑi în sfinta biserică pentru pomenirea rĕposateĭ întru Domnulŭ mamă a Prea Inălţatuluĭ nostru Domnŭ, pe lângă că mi-a representatŭ fórte viŭ sórta comună a celuĭ mare şi a celuĭ micŭ, a celuĭ bogatŭ şi a celuĭ sĕracŭ, mi-a deşteptatŭ încă şi o altă idee grozavă: vĕḑêndŭ atâta adunare de creştinĭ stândŭ cu evlavie la acéstă pomenire şi pronunţândŭ cu respectŭ religiosŭ cuvintele creştine: «Dumneḑeŭ s'o erte», şi atâţia servitorĭ bisericescĭ rugându-se la Dumneḑeŭ pentru sufletulŭ evseviósei Dómneĭ Sultaneĭ, m'am întrebatŭ pe mine: óre eŭ, călcândŭ aşezămintele sfinteĭ nóstre bisericĭ şi făcêndŭ acestŭ pasŭ contra consciinţeĭ mele şi a creştinilorŭ în mijloculŭ cărora mĕ aflu, avé-voiŭ óre onórea de a fi petrecutŭ creştinesce pe pragulŭ vecĭnicieĭ? Primi-mĕ-va óre biserica, pe care o am dispreţuitŭ? Cânta-mĭ-va óre şi mie «*vecĭnica pomenire*», ca acestuĭ sufletŭ bine-cuvîntatŭ alŭ rĕposateĭ, saŭ mĕ va isbi dela sine ca pe unŭ servitorŭ nevrednicŭ şi lepĕdatŭ de ea?

Sub durerósele impresiĭ ale acestorŭ şi ale altorŭ asemenea prea triste şi imposante ideĭ şi cu ochiĭ plinĭ de lacrămĭ, am luatŭ condeiulŭ şi m'am hotărîtŭ a vĕ rĕspunde, descoperindu-vĕ consciinţa-mĭ în tótă sinceritatea, chiar cu risculŭ de a deveni ridicolŭ spiritelorŭ ce se numescŭ pe sine

«*forți*», pentru că nu aŭ nicĭ o credință metafisică, și a vě întrebà, domnule Ministru, care, după legile ce și-a datŭ țéra nóstră, sunteți șefulŭ bisericeĭ și dispuneți de sórta și viitorulŭ bisericeĭ părinților noștri și a nóstră: prefera-vețĭ d-vóstre unŭ Episcopŭ ce-șĭ calcă consciința sa, saŭ după expresia Apostoluluĭ «*minte luĭ Dumnedeŭ*»? prefera-vețĭ, dicŭ, unuĭ Archiereŭ titularŭ, credinciosŭ servitorŭ alŭ bisericeĭ și cetățénŭ consciințiosŭ, carele fiindŭ devotatŭ chemăreĭ luĭ spirituale, este cu aceiașĭ religiositate devotatŭ patrieĭ și Domnuluĭ? Puté-voiŭ eŭ fi credinciosŭ Domnuluĭ și țěreĭ, când nu voiŭ fi credinciosŭ datorințeĭ mele celeĭ maĭ sacre, pentru care nu odată am juratŭ luĭ Dumnedeŭ? Dacă voiŭ minți luĭ Dumnedeŭ, ce garanție maĭ póte fi că nu voiŭ minți ómenilorŭ și nu-ĭ voiŭ părăsi tocmaĭ în momentele cele maĭ grele, îndată ce la eĭ nu ar maĭ fi perspectivă pentru egoismulŭ meŭ?

Domnule Ministru! fiindŭ convinsŭ că vețĭ preferà alternativa a doua vě rogŭ cu tótă supunerea ca pe unŭ Românŭ creștinŭ ortodoxŭ, ca pe unŭ bărbatŭ care scițĭ să prețuițĭ consciințiositatea, și iarășĭ vě rogŭ să mijlocițĭ la Prea Inaltulŭ nostru Domnŭ, ca să bine-voéscă a mě ertà de *funcțiunea* de Episcopŭ, la care d-vóstre m'ațĭ recomendatŭ, și să rěmânŭ servitorŭ alŭ bisericeĭ în trépta de Archiereŭ, ce o am dela biserică totŭ cu aprobarea Inălțimeĭ Sale!

In acéstă calitate îmĭ voiŭ păstrà totŭ devotamentulŭ către M. Sa Prea Inălțatulŭ nostru Domnŭ și patrie ca și până acum, și nu voiŭ pregetà a oferi slabele mele serviciĭ, orĭ când ele s'ar reclamà de trebuințele bisericeĭ și ale patrieĭ.

De asemenea vě rogŭ, să bine voițĭ a aduce la cunoscința M. Sale, că afară de consciința mea de servitorŭ alŭ bisericeĭ, pe care cu tótă francheța o am espusŭ maĭ sus, declarŭ în frica luĭ Dumnedeŭ, că nu am nicĭ unŭ motivŭ altulŭ la acestŭ pasŭ; și dacă mi s'ar cere vre unŭ argumentŭ maĭ simțibilŭ, la acésta nu aș avé altulŭ decât a declarà, că sunt gata a renunțà pentru tot-deauna și pentru orĭ care din scaunele ierarchice ale bisericeĭ nóstre; aș preferi să morŭ politicesce pentru tot-deauna, numaĭ ceĭ-lalțĭ să se mântuéscă pe sine și biserica încredințată lorŭ.

Eŭ păstrezŭ pentru persóna Inălțimeĭ Sale Domnulŭ Românilorŭ acelașĭ devotamentŭ ca și la începutulŭ domnieĭ, când în entusiasmulŭ religiosŭ, eŭ celŭ întâĭ în eparchia Hușilorŭ l'am pomenitŭ la sfintele rugăciunĭ ale bisericeĭ, chiar înainte de a primi ordinulŭ Chiriarchuluĭ meŭ și am lăcrămatŭ de bucurie, când după tristele Guverne caimăcămescĭ, pentru întâia óră am audịtŭ pe diaconŭ pronunțândŭ le ectenie cuvintele: «*Pentru bine credinciosulŭ și de Christosŭ iubitorulŭ Domnulŭ nostru Alexandru Ioanŭ, Domnuluĭ să ne rugămŭ.*»

Și în viitorŭ ca și până acum, nu voiŭ încetà cu aceiașĭ căldură religiósă a mĕ rugà Duumnedeuluĭ părinților noștri la sfintele serviciĭ ale bisericeĭ pentru sănătatea și prosperitatea M. Sale și a Românieĭ.

Bine-voițĭ vĕ rogŭ, domnule Ministru, a primi încredințarea prea deosebiteĭ mele stime.

Anexa C.

Scrisórea prin care s'a trimesŭ Consulilorŭ protestarea în contra legeĭ din 16 Maiŭ 1865 pentru numirea Episcopilorŭ.

Excellence,

Considérant que les capitulations des Principautés-Unies avec la Sublime Porte Ottomane sont mises par le Traité de Paris et par la Convention sous la garantie des grandes Puissances de l'Europe;

Considérant que par les dites capitulations l'existence de l'église orthodoxe orientale est assurée dans ces Principautés;

Considérant que par les nouvelles lois, que le pouvoir civil a faites arbitrairement pour l'église et pour le clergé roumain, les droits canoniques, qui constituent le fondement de notre église, sont abolis;

Considérant que le Gouvernement a convoqué arbitrairement à Bucarest un Synode composé de ses créatures, nommées par lui dans leurs fonctions spirituelles contre les lois canoniques et qui par conséquent sont des pseudo-Evêques;

Considérant que le Gouvernement a empêché de participer au Synode un grand nombre des Evêques indépendants, qui de droit sont membres du Synode, sous de différents prétextes, dont l'absurdité a été poussée jusqu'au ridicule;

Les soussignés Evêques et membres de droit du Synode ont cru de leur devoir de donner au dit Synode le protêt *(sic)* dont la traduction est ci-jointe. Basés sur le principe que chaque droit implique un devoir et que chaque garantie implique une obligation et une responsabilité, nous croyons

que l'honorable Consulat se convaincra enfin par ces iniquités qui se passent dans l'église roumaine, quel doit être le nombre des iniquités qui se passent en dehors de l'église et de quel nom peuvent-elles être qualifiées.

C'est pourquoi, au nom des Puissances garantes, en protestant contre toutes les nouvelles lois faites par le pouvoir civil pour l'église et pour le clergé, nous croyons aussi de notre devoir d'implorer l'intercession de l'honorable Consulat, pour rétablir les droits canoniques de notre église, et nous assurer au moins ce qui a été respecté même au temps des invasions des Tartares — la tranquillité de notre conscience, — si les douleurs et les souffrances matérielles de la nation roumaine ne sont pas encore proches de leur fin.

Veuillez agréer, Excellence, l'expression de notre profond respect et de notre dévouement.

Anexa D.

Scrisórea P. S. S. Melchisedec către Părintele Climentŭ.

1865 Iunie 17, Bucurescĭ.

Iubite Părinte Climentŭ,

Am primitŭ epistola Sf. Vóstre din 14 Iunie şi m'am mângâiatŭ de interesulŭ şi zelulŭ celŭ sincerŭ, de care sunteţĭ însufleţiţĭ în causa bisericeĭ. In o epocă când fórte puţinĭ la noĭ cunoscŭ acéstă materie, este o rază de speranţă a vedé suflete nobile în cale, carĭ fără vre o reservă pĕcătósă sunt gata a face sacrificiĭ orĭ câtŭ de costătóre în interesulŭ causeĭ sfinte.

Fiind-că eştĭ la îndoială despre conduita mea în privirea causeĭ acesteia, îţĭ voiŭ spune în scurtŭ cele ce s'aŭ petrecutŭ, reservându-mĭ a vĕ vorbi în detaliŭ când ne vomŭ întîlni.

Eŭ venisemŭ la Bucurescĭ în interesele casseĭ ce administrămŭ. Aicĭ sosindŭ, cea întâiă veste ce m'a întîmpinatŭ a fostŭ numirea Episcopilorŭ, între carĭ eram şi eŭ. Uimitŭ de acésta, eŭ nu m'am hotărîtŭ de odată la nimicŭ, aşteptândŭ să vină toţĭ noiĭ Episcopĭ în Bucurescĭ, spre a ne consultà.

In curînd m'am convinsŭ, că nimenĭ nu gândea ca mine. Aşteptam cu nerăbdare să vină Părintele Argeşŭ Neofitŭ; în fine venindŭ şi Prea Sf. Sa, m'am dusŭ sa-lŭ vĕdŭ şi mi-a spusŭ, că a şi datŭ demisiune cum venise, anume sub cuvîntŭ de *bólă şi bĕtrâneţe*. Eŭ care nu eram nicĭ bolnavŭ, nicĭ bĕtrânŭ, nu maĭ puteam face causă comună cu Prea Sf. Sa în acestŭ casŭ Aşa dar m'am retrasŭ şi m'am consultatŭ numaĭ cu sinemĭ. Am venitŭ

la hotărîrea de a da demisiune motivată de pericolele ce se pregătescŭ bisericeĭ nóstre prin călcarea sfintelorŭ eĭ așezăminte. Acésta am și făcutŭ. Demisiunea am scris'o cu lacrimĭ, și nicĭ nu se putea a nu se mișcà orĭ cine o va fi cetitŭ. Căcĭ potŭ spune, că nimenĭ n'a vorbitŭ așà tare în inima celorŭ marĭ aĭ noștri în numele bisericeĭ, precum am vorbitŭ eŭ în acea durerósă demisiune. Resultatulŭ a fostŭ, că am fostŭ chematŭ la Curte. După îndelungă conversație, M. Sa mi-a ḑisŭ între altele, că orĭ ce voiŭ socoti că trebue a se face pentru binele bisericeĭ, n'am decât a propune și va face totulŭ, căcĭ și singurŭ se interesézǎ de a pune odată capĕtŭ anomaliilorŭ. Mi-a datŭ *parola de Domnŭ* spre asigurare; m'a îndemnatŭ să-mĭ tragŭ demisiunea, căcĭ altmintrelea voiŭ fi rĕspunḑĕtorŭ, dacă mĕ voiŭ ferì de a face bine bisericeĭ, când M. Sa anume pentru acésta mĕ chiamă la acestŭ postŭ, spre a-ĭ da concursulŭ meŭ în trebile bisericeĭ, și că dacă nu va face cele propuse, atuncĭ voiŭ avé totŭ cuvîntulŭ a demisionà. A adausŭ că va revenì și asupra alegerilorŭ, rĕmâindŭ casulŭ de față ca o excepție; că M. Sa nu a avutŭ altŭ scopŭ decât a smulge Episcopiĭ din sistema îndătinată de a ajunge la episcopie prin simonie și corupțiune, care a scandalisatŭ așà de multŭ lumea, etc.

Acestea încă și alte considerațiunĭ de o valóre fórte mare, de carĭ nu potŭ să-țĭ scriŭ, m'aŭ făcutŭ de a cedà și a mĕ mărginì acum de odată în marile promisiunĭ de îmbunătățire. Chiar mi s'aŭ cerutŭ a-mĭ arĕtà ideile asupra necesitățilorŭ bisericeĭ.

Eŭ le-am și formulatŭ și le-am datŭ M. Sale. Apoĭ M. Sa a propusŭ Mitropolițilorŭ, ca să se adune cu Episcopiĭ și să se consulte despre acele nevoĭ și să facă M. Sale o espunere de tóte. Consultarea s'a făcutŭ, și toțĭ aŭ fostŭ de acordŭ cu cele ce am spusŭ eŭ. Iată în perilipsă obiectele asupra cărora ne-amŭ mărginitŭ de ocamdată:

1. Asupra legeĭ pentru Sinodŭ, ca contrară canónelorŭ și spirituluĭ ortodoxieĭ, amŭ cerutŭ amânarea eĭ până ce nu se va preface de Sinodulŭ Episcopilorŭ, conformŭ canónelorŭ. Amŭ arĕtatŭ inconvenientele eĭ cele maĭ principale.

2. Asupra educațiuneĭ cleruluĭ, contra legeĭ pentru seminariĭ.

3. Despre relațiunile Ministeriuluĭ de Culte cu biserica, — contra sistemuluĭ de a face pe Ministeriŭ șefulŭ bisericeĭ.

4. Despre sistemulŭ de a face budgetele fără consultarea bisericeĭ.

5. Asupra legeĭ care tinde a desființà monachismulŭ în locŭ de a-lŭ regulà după canóne.

6. Despre căsătoria civilă, ca contrară instituțiunilorŭ bisericeĭ ortodoxe.

7. Despre alegerea Episcopilorŭ. Fiind-că națiunea s'a lepĕdatŭ singură

de dritulŭ ce-şĭ însuşise de unŭ timpŭ, de a alege pe Mitropoliţĭ şi Episcopĭ, apoĭ alegerea candidaţilorŭ de Episcopĭ pe viitorŭ să se facă de Sinodŭ şi Domnulŭ să întărescă din eĭ pe care va voi.

8. Ca nicĭ o lege în materiile religióse şi orĭ carĭ aŭ legătură cu biserica să nu se facă până ce maĭ întâĭ nu se va consultà Sinodulŭ despre canónele respective, ca aşà să nu maĭ fie înponcişare între legile civile şi canónele şi aşezămintele bisericescĭ.

Ca dovadă că M. Sa este plecatŭ a luà acestea în consideraţie, potŭ să vĕ spunŭ că Sinodulŭ, ce erà a se convocà, s'a amânatŭ. Ceea ce mĕ temŭ maĭ multŭ este, că prevĕdŭ chiar între noĭ persóna, care spre a dominà este gata a sacrificà tóte principiile cele marĭ, pe carĭ nu le are. Vomŭ vedé. Pe mine episcopia nu mĕ încântă; eŭ o voiŭ ţiné până ce nu voiŭ perde speranţa de a puté, orĭ pe ce cale, de a face bine bisericeĭ nóstre atâtŭ de nenorocite.

Când la noĭ în ţéră totulŭ este anomalie, de ce să te mirĭ că şi eŭ facŭ astădĭ o anomalie? Judecă-mĕ după scopŭ.

Vĕ laudŭ zelulŭ când diceţĭ, că pentru interesulŭ bisericeĭ nu veţĭ cruţà persóna mea.

Eştĭ în dreptŭ de a face cum veĭ socotì; numaĭ să facĭ maĭ bine decât am pututŭ eŭ face.

Eŭ sciŭ una, că am lucratŭ şi voiŭ lucrà pe câtŭ ca Archiereŭ ortodoxŭ, pe atâta şi ca Românŭ. Pe câtŭ mĕ îngrozescŭ de a lovì în biserică, pe atâta mĕ ferescŭ şi de a fi taxatŭ că aş face causă comună cu străiniĭ în contra ţĕreĭ mele. Şi pe la urechile mele aŭ suflatŭ multe şi felurite însă nicĭ n'am pututŭ, nicĭ n'a trebuitŭ să facŭ maĭ alt-felŭ de cum am făcutŭ.

Scriţĭ că sunteţĭ decişĭ a demisionà din postulŭ de rectorŭ. Să nu o facĭ, căcĭ în locŭ de bine, veĭ face rĕŭ bisericeĭ; veĭ face a cădé educaţiunea cleruluĭ pe mâna vre unuĭ nebunŭ saŭ stricatŭ. Păstréză bunele relaţiunĭ cu Părintele Mitropolitŭ; fiind-că l'aĭ cântatŭ când erà slabŭ, acum când este tare trebue să fiĭ fórte prudentŭ cu elŭ. Servindu-lŭ cu sinceritate şi purtându-te cu elŭ cu politeţă şi delicateţă, veĭ reuşi în multe prin elŭ. Altminterea ţi-lŭ veĭ face duşmanŭ neîmblânditŭ. Elŭ este cam nemulţămitŭ, pentru că la unŭ cuvîntŭ ce aţĭ spusŭ în Mitropolie, aţĭ disŭ: «Bine cuvintéză Prea Sfinţite *Părinte*,» în locŭ de «*Stăpâne*.» Mi-a spusŭ că ţi-a făcutŭ bine, ţi-a datŭ mitră etc. şi nu-lŭ iubescĭ, nicĭ cinstescĭ precum se cade.

Acestea ţi le scriŭ numaĭ pentru sciinţa Sf. Tale, ca să sciĭ cum să economisescĭ trebile, fără a spune ceva cuĭ-va. De asemenea tóte câte am scrisŭ maĭ sus, nu te autorisezŭ a le da publicităţeĭ, ci numaĭ pentru sciinţă

proprie, fiind-că te iubescŭ. Lasă să se manifesteze lucrurile singure de sine.

Să daţĭ Prea Sfinţituluĭ Filaretŭ scrisórea aci alăturată.

Dorindŭ a vĕ vedé, sunt ca tot-deauna.

Alŭ Sf. Vóstre părinte sufletescŭ şi amicŭ.

Anexa E.

Instrucţiunile date de clerulŭ eparchieĭ Huşilorŭ deputatuluĭ sĕŭ, Preă Sfinţia Sa Melchisedec.

Propunerile preoţimeĭ de eparchia Huşuluĭ, care le va sprijini la divanulŭ ad-hoc deputatulŭ ce-şi vorŭ alege la 30 Iulie, după firmanŭ, tractatŭ şi buletinŭ.

1. Preoţiĭ, ca representanţiĭ religieĭ şi obligaţĭ a practicà moralulŭ evangelieĭ, vorŭ avé dritulŭ de a ocupà posturile de învĕţătorĭ copiilorŭ pe la sate în şcolile ce aŭ a se înfiinţà.

2. Dritulŭ esclusivŭ de a predà religia în şcolile publice şi pensiónele private ale statuluĭ.

3. Dritulŭ de nobleţă cu prerogativă în urmă şi în cele politicescĭ, ca sprijinŭ ale autorităţeĭ preotuluĭ în practicarea chemăreĭ sale.

4. Preoţilorŭ de prin politiĭ precum şi celorŭ-lalţĭ bisericaşĭ să li se hotărască lefĭ cuviinciόse chemăreĭ şi datorieĭ lorŭ, în câtŭ să nu maĭ fie nevoiţĭ spre subsistenţa lorŭ a întrebuinţà mijlóce înjositóre pentru acéstă epangelmă înaltă, prin care se micşoréză evlavia şi respectulŭ poporenilorŭ în persóna lorŭ. Pe lângă acésta, să li se maĭ dea şi alte neapĕrate pentru gospodăria unuĭ preotŭ. De asemenea, preoţilorŭ şi celorŭ-lalţĭ slujitorĭ bisericescĭ de prin sate să li se dea în proporţie iarăşĭ lefĭ şi cele trebuinciόse.

5. Preoţiĭ invalidĭ (neputincioşĭ) de a maĭ urmà servirea lorŭ să fie pensionaţĭ, ca şi alţĭ amploiaţĭ ce aŭ sĕvêrşitŭ timpulŭ însemnatŭ pentru pensionare; asemenea vĕduvele lorŭ să fie pensionate şi orfaniĭ lorŭ să fie primiţĭ la educare prin şcolile statuluĭ în stipendiaţĭ.

6. Preoțiĭ să fie scutițĭ de orĭ ce dabile către satŭ și către proprietarŭ, precum dijmă și alte îndatorirĭ: cu evartiruirea soldațilorŭ atâtŭ în timpŭ pe pace, precum și când împrejurările arŭ aduce în țéră ocupațiĭ de arme străine, să nu fie preoțiĭ împovĕrațĭ, rĕmâindŭ eĭ datorĭ către statŭ numaĭ cu esacta împlinire a misieĭ lorŭ morală și religiósă.

7. Ceremŭ inviolarea persóneĭ preoțescĭ, adecă a nu fi supusŭ preotulŭ la nicĭ unŭ felŭ de maltratărĭ, atâtŭ din partea proprietarilorŭ saŭ a altorŭ particularĭ, câtŭ și din partea amploiaților bisericescĭ, blagocinilorŭ, protoieroșilorŭ saŭ a orênduițilorŭ din partea acestora.

8. La vre o întîmplare de vre o vinovăție religiósă saŭ politică (de care Dumnedeŭ feréscă), causa preotuluĭ să se cerceteze maĭ întâĭ bisericesce și să se deslege după hotărîrile drituluĭ canonicŭ, fără a se puté trădă maĭ înainte de acésta la judecata politică.

9. Pentru a se puté deslegă aceste pricinĭ canonicesce, precum și aceste îmbunătățirĭ neapĕrate ce se desvelescŭ cu timpulŭ a se puté introduce spre binele moralŭ alŭ patrieĭ și spre înflorirea religieĭ, ceremŭ restatornicirea vechilorŭ sesiĭ sinodale anuale, despre carĭ atâtŭ de multŭ poruncescŭ sfintele canóne, carĭ la noĭ, după grelele încercărĭ ale țĕreĭ, de multŭ timpŭ aŭ încetatŭ.

10. Ceremŭ îmbunătățirea școlilorŭ de catechisatie ținutale, atâtŭ de neapĕrate, carĭ pe lângă datoria ce aŭ de a pregăti cleriĭ pentru seminarie, să pótă formă și dascăliĭ trebuincioșĭ pe la bisericĭ, de carĭ chiar și acum se simte o mare lipsă.

11. Poporulŭ este lipsitŭ de ideile credințeĭ și a moraluluĭ creștinătățeĭ și are o neînlăturată trebuință de a fi catechisatŭ, lucru ce nu se póte face, din causă că poporulŭ a încetatŭ cea maĭ mare parte de a frecuentă bisericile; de aicea urméză demoralisarea și îndobitocirea luĭ, până la acelŭ gradŭ în câtŭ maĭ în tóte clasele societățeĭ merge crescêndŭ neevlavia și hulirea lucrurilorŭ sfinte. Apoĭ în acea grea împrejurare ceremŭ ajutorulŭ ocârmuireĭ, ca pe de o parte să opréscă pe proprietarĭ și posesorĭ de a nu ocupă cu alte lucrurĭ pe lucrătoriĭ lorŭ în dilele de Duminecĭ și sĕrbătorĭ, ca să fie slobodĭ, iar pe alta a stăvilă iarmarócele de Duminecă, ca unele ce sunt vătămătóre religieĭ și moraluluĭ. Iar pe aceia, carĭ nicĭ prin unŭ chipŭ sfătuitorŭ alŭ preotuluĭ nu se vorŭ puté desrădĕcină de réua întrebuințare a timpuluĭ în dilele de sĕrbătorĭ, ocârmuirea va luă din parte-ĭ mĕsurile cuvenite după raportarea preotuluĭ.

12. Să se înființeze unŭ jurnalŭ bisericescŭ, în carele să se dea preoților povățuirile și învĕțăturile neapĕrate pentru catichisarea poporuluĭ în credința și moralulŭ creștinŭ.

13. Ceremŭ ca în posturile de protoiereĭ și asesorĭ aĭ consistorieĭ să

se orênduéscă tot-deauna bărbaţiĭ cleruluĭ ceĭ maĭ legitimĭ, maĭ consciinţioşĭ şi maĭ moraliştĭ, ca nu prin mancurĭ şi abusurĭ să se aducă defăimare cleruluĭ şi religieĭ; iar alegerea consistoriaţilorŭ, să se facă de către preoţĭ cu majoritatea voturilorŭ.

14. Preotulŭ să nu atârne de capriţia proprietaruluĭ, aşà în câtŭ să-lŭ ţie pe moşia sa numaĭ câtŭ va avé plăcere, şi la din contră, orĭ să-lŭ alunge singurŭ, orĭ numaĭ după a proprietaruluĭ mijlocire cârmuirea bisericeĭ să-lŭ alunge din loculŭ sĕŭ; ci la asemenea casŭ, maĭ întâĭ să se presinteze causa şi să se urmeze potrivitŭ dreptăţeĭ.

15. Bisericile cu fondurĭ să nu se maĭ lase ca până acum în disposiţia persónelorŭ particulare, carĭ sub nume de epitropĭ întrebuinţéză avutulŭ bisericescŭ în folosulŭ lorŭ, ci să nu se maĭ recunóscă altă epitropie afară de cârmuirea bisericéscă, şi dacă pentru respectulŭ ctitorieĭ şi a alteĭ pricinĭ, va trebui la vre o biserică a fi epitropĭ dintre persóne particulare; apoĭ membru alŭ aceleĭ epitropiĭ să fie şi preotulŭ bisericeĭ şi să dea pe fie care anŭ lămurită socotélă la Episcopulŭ eparchiotŭ despre venitulŭ şi cheltuelile cu ţinerea bisericeĭ.

16. Multe bisericĭ, maĭ cu sémă la ţéră sunt în cea maĭ próstă stare, făcute de nuele şi acoperite cu paie. Pe viitorŭ să nu maĭ fie ertaţĭ a ridicà ast-felŭ de bisericĭ, şi carĭ vorŭ fi de felulŭ acesta să se poruncéscă a se face din noŭ şi de pétră: osebitŭ să se pue îndatorire asupra proprietarilorŭ de a da cele de trebuinţă pentru servirile sfinte şi a ţiné bisericile în bună stare, ca pe nisce edificiurĭ publice ale statuluĭ, iar să nu fie lăsate ca până acum în graţia particularilorŭ.

17. Proprietarulŭ să nu aibă dreptulŭ a cere dela preotŭ clacă la orĭ ce lucru alŭ sĕŭ pe moşie, saŭ alte îndatorirĭ a pune asupra luĭ, afară de cele ce privescŭ chemarea preoţieĭ. De asemenea să fie scutitŭ de acestŭ felŭ de impovărărĭ, orĭ din partea cuĭ ar fi. Aceste să se înţelégă şi pentru ceĭ-lalţĭ bisericaşĭ.

18. Fiind-că cârmuirea bisericéscă a eparchieĭ încredinţată unuĭ Episcopŭ eparchiotŭ se raportéză maĭ vîrtosŭ la preoţĭ şi ceĭ-lalţĭ clericĭ, de aceea ceremŭ ca la alegerea de Episcopĭ, împreună cu ceĭ-lalţĭ membriĭ, să aibă dreptŭ a luà parte şi clerulŭ eparchiotŭ, anume patru persone din reşedinţa Episcopieĭ şi din fie-care capitală a ţinuturilorŭ episcopale câte doĭ şi câte unulŭ din cele-lalte tĕrgurĭ ţinutale, aleşĭ cu majoritatea voturilorŭ.

19. Pentru ca crescerea morală a fiilorŭ de preoţĭ ce arŭ rĕmâné orfanĭ să fie neîmpedecată, ceremŭ ca seminaria eparchială să se ţie în maĭ bună stare, unde să se pótă primi la învĕţătură toţĭ orfaniĭ, cu mâncare şi îmbrăcăminte.

Aceste cererĭ, în numěrŭ de 19 articole, se încredințéză de preoțimea reședinței Episcopieĭ Hușuluĭ deputatuluĭ alesŭ, spre a le înfățișă locurilorŭ competinte, de unde se aștéptă punerea la cale și îmbunătățire cea atâtŭ de neaperată a claseĭ bisericașilorŭ.

(Urméză semnăturile preoțilorŭ alegĕtorĭ)

RESPUNSULŬ D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSULŬ DE RECEPȚIUNE ALŬ D-LUI IOANŬ KALINDERU

Sire,
Alteță Regală,
Onorațĭ Colegĭ,

Aniĭ din urmă aŭ reservatŭ Academieĭ unŭ șirŭ de dureróse încercărĭ, căcĭ ne-amŭ despărțitŭ prin legile fireĭ de mulțĭ colegĭ, carĭ aŭ statŭ timpŭ îndelungatŭ în fruntea instituțiuneĭ nóstre.

Golurile deschise prin aceste perderĭ nu le-amŭ îndeplinitŭ decât cu încetulŭ, căcĭ aveamŭ simțemîntulŭ uneĭ marĭ rĕspunderĭ pentru nouele alegerĭ. Astădĭ ne cuprinde o adevĕrată bucurie sufletéscă, vĕdêndŭ cum ilustrilorŭ și neuitațilorŭ noștri colegĭ succedŭ bărbațĭ demnĭ de misiunea, ce amŭ luatŭ asupră-ne, și de încrederea, ce națiunea pune în noĭ.

Aceste cugetărĭ îmĭ pĕtrundeaŭ sufletulŭ și credŭ că ele eraŭ în mintea și a celorŭ-lalțĭ colegĭ, când amŭ audităŭ pe d-lŭ Ioanŭ Kalinderu rostindŭ elogiulŭ meritatŭ alŭ rĕposatuluĭ Episcopŭ de Romanŭ Melhisedec.

Cu multŭ înainte de a intrà în incinta nóstră, DomniaVóstră, domnule Colegŭ, erațĭ cunoscutŭ ca unulŭ din ceĭ maĭ distinșĭ jurisconsulțĭ

aĭ Regatuluĭ, ca bărbatulŭ neobositŭ în cercetărĭ sciinţifice, ca patriotulŭ care nu aţĭ cruţatŭ nicĭ timpŭ nicĭ sacrificiĭ pentru a vĕ îndeplini datoriile, ca omulŭ de bine în tótă puterea cuvîntuluĭ.

Străluceaţĭ printre ceĭ maĭ luminaţĭ, maĭ învĕţaţĭ şi maĭ dreptĭ judecătorĭ aĭ celeĭ maĭ înalte instanţe judecătorescĭ a Românieĭ, când aţĭ fostŭ alesŭ dintre toţĭ de Ioanŭ Brătianu, ca să daţĭ ajutorŭ în resolvirea uneĭ marĭ cestiunĭ, acea a rĕscumpĕrăreĭ căilorŭ nóstre ferate. Greutăţile juridice, ce eraŭ de învinsŭ pentru ca statulŭ să devie proprietarŭ alŭ căilorŭ ferate, eraŭ fórte însemnate. Se reclamaŭ cunoscinţe juridice adîncĭ şi vaste, pentru ca aplicaţiunea decisiunilorŭ luate să fie pe deplinŭ asigurată. Se maĭ cerea muncă neobosită şi curagiósă de maĭ mulţĭ anĭ de ḑile, ce nu se puteaŭ fixà maĭ dinainte, o prevedere clară şi bine cumpĕnită a întregeĭ cestiunĭ şi a tuturorŭ amĕnuntelorŭ eĭ, unŭ caracterŭ dreptŭ şi lealŭ, unŭ devotamentŭ întregŭ şi neînduplecatŭ, o lucrare purtată dela începutŭ până la fine cu talentŭ, cu căldură, cu entusiasmŭ pentru binele obştescŭ. Chematŭ la asemenea grea şi anevoiósă muncă, nu aţĭ esitatŭ unŭ singurŭ momentŭ a vĕ despărţi de liniştea ce dă magistratura şi de perspectiva celorŭ maĭ înalte onorurĭ, ce aştéptă pe ceĭ aleşĭ aĭ eĭ, şi a vĕ aruncà în valurĭ necunoscute. Tóte aşteptările aŭ fostŭ întrecute. Succesulŭ a fostŭ deplinŭ. Domnieĭ vóstre, domnule Colegŭ, vi se datoresce în cea maĭ mare parte, că statulŭ românŭ deţine astăḑĭ în mânile sale instrumentulŭ modernŭ celŭ maĭ puternicŭ de desvoltare şi de propăşire a uneĭ ţĕrĭ.

Aţĭ contribuitŭ cu acea ocasiune la resolvarea unorŭ cestiunĭ juridice importante de dreptŭ internaţionalŭ. Espunerile vóstre pline de luciditate şi de cunoscinţe profunde aŭ atrasŭ asupra-vĕ atenţiunea bărbaţilorŭ de sciinţă şi v'aŭ deschisŭ uşile mareluĭ Institutŭ de Dreptŭ internaţionalŭ, menitŭ a avé o influenţă decisivă asupra desvoltăreĭ dreptuluĭ ginţilorŭ şi a pacînicilorŭ legăturĭ dintre popóre.

Aţĭ înavuţitŭ maĭ în urmă sciinţa cu cercetărĭ meritoriĭ asupra dreptuluĭ publicŭ romanŭ şi asupra vieţeĭ poporuluĭ rege.

După atâta muncă ați fi pututŭ să vĕ retrageți în viéța odihnită și ticnită, gustândŭ aceea ce străbuniĭ noștri numeaŭ *otium cum dignitate*, dar inima vóstră iubitóre de datorie și de bine a preferitŭ să urmeze uneĭ noue chemărĭ.

Erà vorba de a organisà Domeniulŭ Coróneĭ, creatŭ în urma marelorŭ fapte răsboinice și politice, carĭ aŭ reînviatŭ némulŭ, românescŭ și aŭ datŭ Românieĭ noua eĭ posițiune în lumea modernă. Țéra întrégă și Regele sciŭ și cunoscŭ, cu ce inimă și cu ce devotamentŭ v'ațĭ consacratŭ noueĭ însărcinărĭ, ce vi s'a încredințatŭ, și cum ațĭ resolvitŭ atâtŭ partea materială câtŭ și partea morală a acestuĭ importantŭ serviciŭ.

Cu acésta nu v'ațĭ îndestulatŭ însă setea de a face binele. Prin apĕrarea neobosită și savantă a testamentuluĭ luĭ Ioanŭ Otteteleșanu, ațĭ isbutitŭ ca nobilele și filantropicele disposițiunĭ ale acestuĭ bărbatŭ să fie legalmente recunoscute și să iea o ființă reală. Iar pentru a încoronà opera vóstră, nu ațĭ pregetatŭ unŭ momentŭ de a asigurà instituțiunea pentru viitorŭ, transferândŭ asupra Academieĭ drepturile și îndatoririle lăsate de Ioanŭ Otteteleșanu și predându-ne nouĕ, cu averea, o instalațiune bine și frumosŭ pregătită, destinată a servì la crescerea de bune mame de familie.

M'am credutŭ datorŭ să amintescŭ tóte acestea cu ocasiunea solemnă de astădĭ, pentru ca să se rĕspândéscă în publiculŭ românŭ convicțiunea profundă ce avemŭ cu toțiĭ, că amŭ datŭ Episcopuluĭ Melchisedec unŭ demnŭ și valorosŭ succesorŭ.

Nu sunteți, precum erà elŭ, servitorŭ alŭ altaruluĭ dumnedeescŭ; dar serviți de anĭ îndelungațĭ cu credință și devotamentŭ la altarulŭ dreptățeĭ și alŭ patriotismuluĭ, la altarulŭ sciințeĭ și alŭ cultureĭ.

Ațĭ făcutŭ, domnule Colegŭ, elogiulŭ Episcopuluĭ Melchisedec și ațĭ reamintitŭ, pe lângă lucrările sale sciințifice, participarea sa la douĕ marĭ evenimente din desvoltarea némuluĭ și a statuluĭ românŭ — la voturile divanuluĭ ad-hoc și la declarațiunea autocefalieĭ bisericeĭ naționale.

In amîndouĕ aceste evenimente Episcopulŭ Melchisedec a ocupatŭ

unŭ locŭ importantŭ, pe care nicĭ unŭ contemporanŭ nu i-lŭ póte răpì și pe care istoria i-lŭ va reservà.

Făcêndŭ parte din clerŭ, Episcopulŭ Melchisedec nu a uitatŭ în amîndouĕ aceste împrejurărĭ, că biserica e chemată să vieze în poporŭ și că clerulŭ, eșitŭ elŭ însușĭ maĭ alesŭ din poporŭ, are a îndeplinì o misiune fără sémĕnŭ de importantă, aceea de a pregătì poporulŭ în desvoltarea luĭ culturală internă, aceea de a-lŭ întărì pe calea adevĕruluĭ și a virtuțeĭ, aceea de a asigurà prin credință tare în cele sufletescĭ și dumnedeescĭ credința tare în viitorulŭ frumosŭ și luminatŭ alŭ néმuluĭ.

A fostŭ unŭ semnŭ caracteristicŭ alŭ anuluĭ 1857, că întregŭ poporulŭ a luatŭ parte la mișcările de reînviere, ce se manifestaŭ atuncĭ cu atâta putere. Intregŭ némulŭ românescŭ, dela Vlădică până la opincă, erà în picióre, cu mintea tréză, cu sufletulŭ aprinsŭ, cu inima plină de datoriile sacrificiilorŭ ce i se impuneaŭ. Aceĭ carĭ, trăindŭ departe de poporŭ, nu urmărise și nu-lŭ urmăriaŭ în tainiculŭ luĭ mersŭ și eraŭ incapabilĭ de a pricepe agitațiunea ce-lŭ cuprindea, staŭ uimițĭ dinaintea semnelorŭ vigurόse de viéță ce isbucniaŭ din țĕrănime și din clerŭ, douĕ trepte ale societățeĭ ce se credeaŭ înmormîntate în nesimțire umilitóre și degradatóre. Impulsiunea decisivă a mișcăreĭ din 1857 a fostŭ dată de clerŭ și de țĕrănime, căcĭ la reînvierea lorŭ s'a aprinsŭ făclia reînviereĭ întreguluĭ némŭ. Când țĕranulŭ și preotulŭ voiaŭ cu hotărîre unirea, cine se maĭ putea opune cu o influență hotărîtóre la avîntulŭ geniuluĭ românescŭ în presentulŭ imediatŭ de atuncĭ și în viitorulŭ maĭ depărtatŭ? Complotulŭ luĭ Vogoridi și alŭ trabanțilorŭ luĭ erà condemnatŭ din capulŭ loculuĭ a fi și a rĕmâné de risulŭ lumeĭ, cu totŭ pericolulŭ ce elŭ representà în sine.

In acéstă fasă însemnată a vieţeĭ națiuneĭ, Melchisedec a fostŭ la înălțimea preotuluĭ și a patriotuluĭ.

Lucrările luĭ Melchisedec în divanulŭ ad-hoc aŭ așezatŭ calea, pe care amŭ pășitŭ înainte, până amŭ ajunsŭ a restabilì independența bisericeĭ naționale.

Cuvîntările ce elŭ a ținutŭ la Hușĭ de pe amvonŭ cu ocasiunea

alegerilorŭ la divanulŭ ad-hoc și la adunarea, care a ridicatŭ pe scaunulŭ domnieĭ Moldoveĭ pe Cuza-Vodă, aŭ avutŭ în timpulŭ lorŭ unŭ mare rĕsunetŭ și caracteriséză aspirațiunile întreguluĭ poporŭ.

Clerulŭ pricepea atuncĭ admirabilŭ, că biserica română nu póte avé o influență asupra societățeĭ românescĭ, decât menținêndu-se pe fundamentulŭ venerabilŭ alŭ canónelorŭ și avêndŭ constantŭ în vedere perfecționarea culturală a némuluĭ românescŭ. Biserica rĕsăriténă trebuià să devie în România totŭ atâtŭ de independentă ca și statulŭ, pentru ca ea să pótă fi pentru națiune punctulŭ eĭ de razimŭ celŭ maĭ puternicŭ în desvoltarea morală a poporuluĭ, atâtŭ de necesară pentru asigurarea desvoltăreĭ politice și naționale.

Melchisedec avù harulŭ de sus de a fi unulŭ din lucrătoriĭ în acéstă vie sufletéscă a némuluĭ românescŭ.

Elŭ a prelucratŭ acele însemnate memoriĭ, din carĭ reese viŭ necesitatea istorică a independențeĭ bisericeĭ române, necesitatea eĭ culturală și națională. Elŭ a împinsŭ la întâiulŭ actŭ, care constată în timpurile nóstre independența bisericéscă, la consacrarea prin archiereiĭ țĕreĭ a Sfîntuluĭ Mirŭ. Elŭ a luatŭ parte la acea consfătuire memorabilă a Episcopatuluĭ românŭ, care a fostŭ hotărîtóre pentru recunóscerea neatârnăreĭ bisericeĭ nóstre.

Pe tronulŭ Patriarchatuluĭ ecumenicŭ din Constantinopole se suise unŭ archiereŭ demnŭ de acéstă înaltă posițiune, unŭ bărbatŭ luminatŭ, creștinŭ plinŭ de osîrdie, păstorŭ atentŭ alŭ turmeĭ luĭ Christosŭ. Cu inimă creștinéscă, Ioachimŭ IV vedea în înălțarea miraculósă a Românieĭ mâna însășĭ a Celuĭ de Sus, și din propria luĭ inițiativă a făcutŭ propunerea de a recunósce autocefalia bisericeĭ române. Tărîmulŭ Bizanțuluĭ este însă lunecosŭ; obiceiulŭ de multe orĭ secularŭ alŭ intrigilorŭ sbuciumă și astăḑĭ societatea de pe malurile încântătóre ale Bosforuluĭ. Ioachimŭ se temea de indiscrețiunĭ, carĭ să împedece realisarea dorințeĭ sale, căcĭ recunóscerea independențeĭ bisericeĭ române erà legată de resolvirea maĭ multorŭ cestiunĭ delicate, asupra cărora urmà încă discuțiune. Noĭ cereamŭ recunóscere necondiționată a autocefalieĭ bisericeĭ naționale; împrejurimea Patriarchatuluĭ ținea încă la óre-carĭ restricțiunĭ. Textulŭ

cererei Episcopatuluĭ nostru către Patriarchulŭ ecumenicŭ și rĕspunsulŭ acestuia eraŭ de discutatŭ iute și în secretŭ, până nu se vorŭ amestecà alțiĭ, ca să complice situațiunea.

Nu putea să facă Guvernulŭ singurŭ nimicŭ. La acéstă lucrare trebuià să participe clerulŭ prin înalțiĭ luĭ representanțĭ, prin Episcopatŭ. Atuncĭ se ținù în Februarie 1885 o adunare secretă la Mitropolia din Bucurescĭ, la care luară parte Mitropoliții și Episcopiĭ țĕreĭ. Inainte de a intrà la vorbă, toțĭ făcură legămintŭ solemnŭ, ca nimicŭ din cele ce aveaŭ a se pertractà să nu fie divulgate, până ce cu voia și bine-cuvîntarea Celuĭ de Sus, cestiunea nu va fi resolvită. In taină fu redactată scrisórea către Patriarchulŭ ecumenicŭ; în taină fu îndreptatŭ tomosulŭ de recunóscere. In lucrarea delicată pregătitóre a acestorŭ acte, rĕnduițiĭ Episcopatuluĭ aŭ fostŭ Episcopulŭ Romanuluĭ Melchisedec și Episcopulŭ Dunăreĭ-de-jos Iosifŭ. Urmară încă câtŭ-va timpŭ tractative între Bucurescĭ și Scaunulŭ ecumenicŭ, până ce în fine formulele nóstre fură adoptate.

Numaĭ atuncĭ, când faptulŭ se îndeplinise, s'a trasŭ cortina și biserica română reapărù în vechea eĭ neatîrnare.

Tomosulŭ patriarchalŭ sosì la 1 Maiŭ 1885, în apropierea ḍileĭ de 10 Maiŭ, a aceleĭ ḍile în care serbamŭ înălțarea independențeĭ și a regatuluĭ Românieĭ, înălțarea Dinastieĭ nóstre regale. In ḍiua de 1 Maiŭ 1885 se făcù cunoscutŭ poporuluĭ întregŭ independența bisericeĭ române, care în simțulŭ Românilorŭ îndeplinià opera de renascere a Românieĭ, iar în simțulŭ luĭ Ioachimŭ trebuià să devie pavăză și ajutorŭ bisericeĭ rĕsăritene, iar maĭ alesŭ Scaunuluĭ ecumenicŭ, precum maĭ înainte a și fostŭ în timpurĭ de grea cumpĕnă pentru ortodoxie.

Amintescŭ în scurtŭ participarea Episcopuluĭ Melchisedec la aceste acte marĭ, pentru că ele sunt punctele culminante ale viețeĭ luĭ și pentru că ele vorŭ rĕmâné și pentru viitorŭ de mare învĕțătură pentru poporulŭ și clerulŭ nostru.

Prin legea creștinéscă, căreia elŭ s'a închinatŭ dela întàia descălicătóre sub Traianŭ Impĕratŭ, poporulŭ românŭ s'a ținutŭ nestricatŭ

în mijloculŭ furtunilorŭ neasemĕnatŭ de marĭ și de grele, carĭ aŭ trecutŭ peste dînsulŭ și pe carĭ le-a învinsŭ pe tóte.

Prin legea creștinéscă se va ţiné elŭ și de acì înainte nebiruitŭ de relele, ce scutură societăţile omenescĭ; căcĭ legea creștinéscă semnifică curăţenia vieţeĭ, pășirea cu siguranţă pe calea celeĭ maĭ maĭ înalte și maĭ sublime morale, plină de sacrificiĭ interne și esterne, carĭ purifică și oţelescŭ inima și sufletele ómenilorŭ spre fapte bune și plăcute luĭ Dumnedeŭ.

Prin clerŭ naţionalŭ și luminatŭ, vieţuindŭ și predicândŭ în numele luĭ Christosŭ, poporulŭ românŭ a căpĕtatŭ învĕţătură și povaţă, mângăere și speranţă.

Clerulŭ însușĭ însă nu póte să ajute, fără să fie întregŭ și deplinŭ alŭ némuluĭ și alŭ ţĕreĭ. Elŭ trebue să vieze prin némŭ și în némŭ, să se însufle din aspiraţiunile și din geniulŭ luĭ.

De clerŭ se póte dice ca și de armată, că în afară din ţéră nu are ce vedé și că numaĭ prin ţéră și în ţéră elŭ póte formà acea putere iresistibilă, ce dă naţiuneĭ întregĭ tărie.

Se maĭ cere dela clerŭ, ca elŭ să stea neclintitŭ pe fundamentele de douĕ orĭ milenare ale credinţeĭ ortodoxe, căcĭ numaĭ astfelŭ se póte ţiné pe sine și pe poporŭ în sferele înalte și curate ale învĕţătureĭ Mântuitoruluĭ.

Aceste simţeminte le vedemŭ noĭ sădite în inima Domnieĭ-Vóstre, cultivate în acţiunile Domnieĭ-Vóstre, scumpe și ilustre Colegŭ; și de aceea Academia Română, păstrătórea cultureĭ naţionale, este fericită a vĕ numĕrà printre ceĭ maĭ aleșĭ aĭ eĭ.

CUPRINSULŬ

ACADEMIA ROMÂNĂ

VASILE ALECSANDRI

DISCURSŬ DE RECEPȚIUNE #17

ROSTITŬ IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

DUMITRU C. OLLANESCU

MEMBRU ALŬ ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RESPUNSULŬ

D-LUI

IACOBŬ C. NEGRUZZI

MEMBRU ALŬ ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16

1894.

Prețulŭ Leĭ 1,50.

ACADEMIA ROMÂNĂ

VASILE ALECSANDRI

DISCURSŬ DE RECEPŢIUNE

ROSTITŬ IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

LA 25 MARTIE 1894

DE

DUMITRU C. OLLANESCU

MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU

RESPUNSULŬ

D-LUĬ

IACOBŬ C. NEGRUZZI

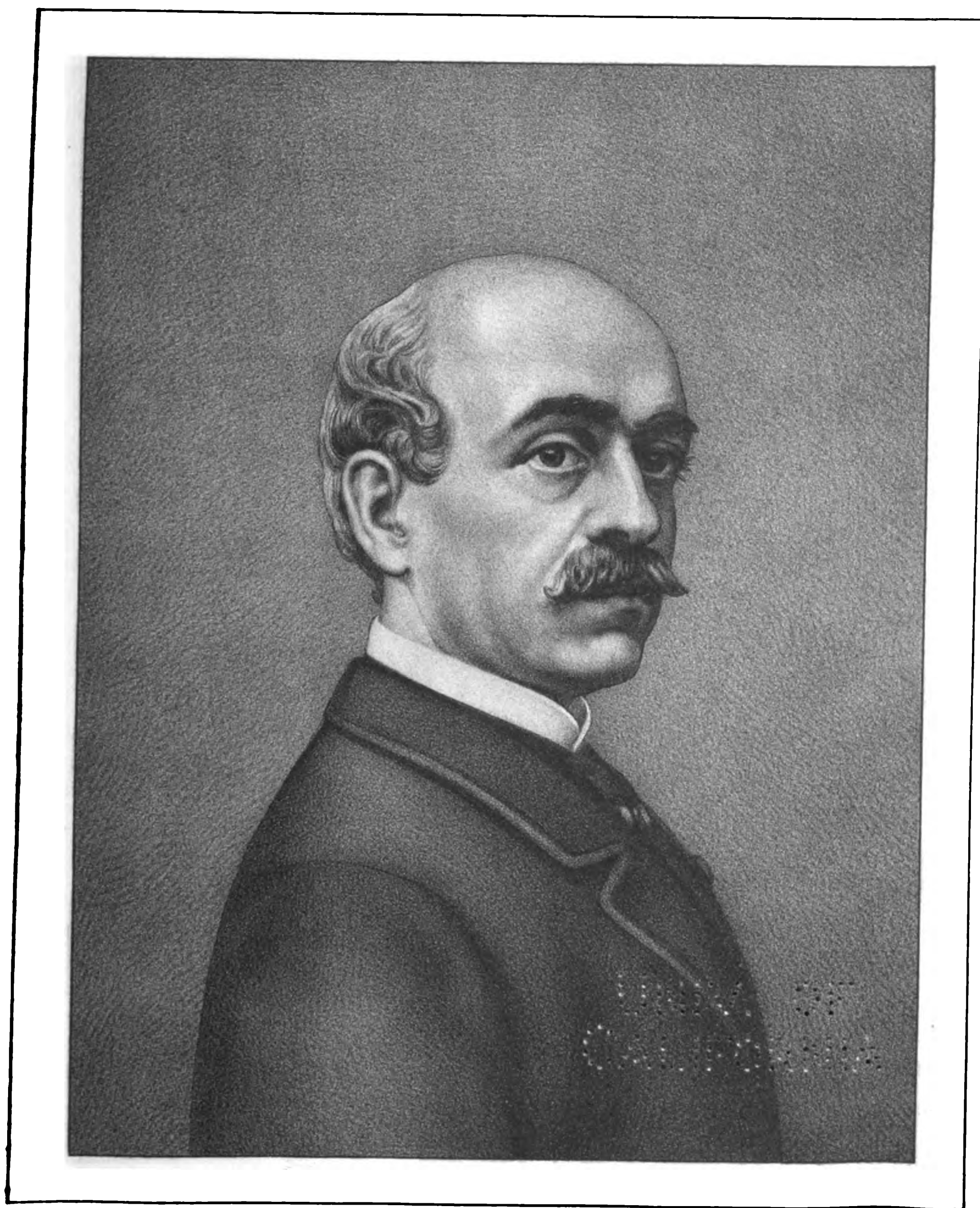
MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE.

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16

1894.

41467. STAB. GRAF. J. V. SOCECŬ BUCURESCĬ.

V. Alecsandri

Sire,
Alteță Regală,
Domnilorŭ și onorați Colegĭ,

A vorbì despre Alecsandri este a desfășurà partea cea maĭ însemnată a istorieĭ nóstre de cincĭ-decĭ de anĭ încóce, la strălucirea căreia elŭ a contribuitŭ nu numaĭ ca bunŭ patriotŭ ci și ca poetŭ de mare talentŭ. De pe zarea încă turbure de fapte și de întîmplărĭ, vomŭ desprinde decĭ pe acelea, carĭ vorŭ avé maĭ alesŭ menirea să-ĭ pună personalitatea într'o lumină maĭ vie și maĭ senină.

Poetŭ duiosŭ cu limbă dulce și alésă, în sufletulŭ luĭ aŭ fostŭ înmănunchiate simțirile, dorurile și avîntulŭ poporuluĭ românŭ, a căruia vitejie a slăvit'o, a căruia suferință a plâns'o, a căruia bunătate a cântat'o.

Intrupare poetică deplină a némuluĭ, se cuvine decĭ să cercetămŭ sub ce înrîurire și în ce condițiunĭ a luatŭ elŭ ast-felŭ ființă la noĭ, și dreptŭ aceea trebue, precum însușĭ o spune, începêndŭ biografia amiculuĭ sĕŭ C. Negruzzi: «să cunóscemŭ bine timpulŭ în care a scrisŭ, gradulŭ de cultură alŭ limbeĭ în care a fostŭ îndemnatŭ a scrie și greutățile de totŭ soiulŭ prin carĭ geniulŭ sĕŭ și-a făcutŭ drumŭ pentru ca să iasă la lumină».

Daca ne ridicămŭ cu amintirea până la vremurile Fanarioțilorŭ, ***pată de rugină pe scutulŭ țěreĭ,*** vomŭ vedé că acéstă epocă de trufașă împărechiere între pofta nesățiósă de înavuțire, viclenie și corupțiune, a fostŭ póte cea maĭ dĕrăpănătóre dintre câte urgiĭ aŭ năvălitŭ vre odată asupră-ne.

Aceste «hârburĭ ale nobleţeĭ bizantine», carĭ întrebuinţaŭ aurulŭ «pentru a ajunge la putere şi puterea pentru a ajunge la aurŭ» (1), s'aŭ silitŭ a stêrpi orĭ-ce simţemîntŭ naţionalŭ în noĭ şi aŭ gonitŭ limba română din şcolĭ şi bisericĭ, făcêndŭ din limba grecéscă limba statuluĭ şi a societăţeĭ. Posturile cele maĭ însemnate şi maĭ mănóse ale ţêreĭ le dedeaŭ rudelorŭ, amicilorŭ şi favoriţilorŭ; averea colosală a mănăstirilorŭ o lăsaŭ pe mâna călugărilorŭ grecĭ hrăpitorĭ, făţarnicĭ şi desfrênaţĭ, urmărindŭ cu cea maĭ aprigă ardóre până şi umbra de demnitate orĭ de independenţă, ce întîlniaŭ în cale. Eĭ ajunsese, ḑice Raicevich (2), să «iea faţă de ceĭ ce aveaŭ nenorocirea de a fi supuşiĭ lorŭ o înfăţişare atâtŭ de plină de îngâmfare, în câtŭ boeriĭ nu steteaŭ înaintea lorŭ decât plecaţĭ în două şi tremurândŭ. Mulţĭ, când se coboraŭ din trăsură şi se urcaŭ la Domnŭ, îşĭ făceaŭ cruce de frică şi se rugaŭ la sfinţĭ să le vie în ajutorŭ». . . . . Nu este decĭ de mirare, ca în lunga periódă a acestorŭ domniĭ năravurile să se fi degradatŭ, caracterele să se fi nimicitŭ, viţiile să fi luatŭ loculŭ simplelorŭ şi curatelorŭ deprinderĭ de altă dată, iar boeriĭ pămîntenĭ să fi ajunsŭ a cere cu rugăminte chiar dela Hospodarŭ «să nu fie vrednicŭ de a se înălţă la rangulŭ boerieĭ acelŭ feciorŭ de boerŭ, care nu se va sili să mérgă la învĕţătură şi să înveţe carte elinéscă». (3)

Cum steteaŭ treburile publice, demnitatea ţêreĭ, averea, cinstea, viéţa locuitorilorŭ?

In administraţiune destrăbălare, jafŭ, imoralitate şi asuprire; în societate luxŭ, trândăvie, rele deprinderĭ, gónă după favorurĭ, ignoranţă şi nepăsare pentru totŭ ce se petrecea în jurulŭ eĭ; în poporŭ muncă încordată, birurĭ grele, schingiuirĭ şi tâlhăriĭ. Óstea aprópe desfiinţată, umilirea din afară maĭ îndrăsnéţă în faţa slăbiciuneĭ din năuntru; negoţulŭ naţionalŭ în ruină, îndeletnicirile industriale pe mâna străinilorŭ; nicĭ o lege respectată alta, decât a celorŭ bogaţĭ

(1) *Charles Pertuisier*, La Valachie et la Moldavie et de l'influence des Grecs du Fanal, pag. 102.

(2) Oservazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e la Moldavia. Napoli 1788.

(3) Discursulŭ de recepţiune în Academie alŭ luĭ Papiu-Ilarianŭ.

și puternicĭ, vechile pravile și așezăminte călcate în picióre; amintirile gloriόse ale trecutuluĭ șterse din mintea tuturorŭ într'adinsŭ de dascălii grecĭ, carĭ învĕțaŭ pe copiĭ să-șĭ urască némulŭ și să-șĭ desprețuiască limba.

Cu tóte acestea, nicĭ tirania sângerósă și lacomă a stăpânitorilorŭ, nicĭ înjosirea năravurilorŭ, nicĭ góna fără de milă a totŭ ce erà romănescŭ din cuprinsulŭ Curțilorŭ domnescĭ și boerescĭ, nicĭ intronarea limbeĭ grecescĭ în șcólă și în biserică, nu putură stinge în inima poporuluĭ dragostea și cultulŭ limbeĭ sale strămoșescĭ, care iĭ alinà prin cântece durerea, prin rugăciune iĭ povĕțuià mintea la răbdare și la bine, și deosebià ast-felŭ opinca țĕrănéscă — singură nepângărită de puhoiulŭ stricăciunilorŭ — de acea obștie putredă și vinovată, care asistà tolănită pe móle, cu ochiĭ împaenjenițĭ de vițiĭ, la năruirea sfintelorŭ tradițiunĭ, la batjocura străvechilorŭ credințe și la desființarea némuluĭ. Sub stréșina de stufŭ îngustă și jósă, în bordeiulŭ umedŭ și întunecosŭ, la munte și în câmpie, se adăpostì nobila fiică a Romeĭ, de unde maĭ târḑiŭ Alecsandri avea să ne-o aducă de mână cu podóbă de florĭ și de stele, ca pe o Vestală, care cu prețulŭ vieții ținuse nestinsŭ foculŭ sacru, în vremurĭ de urgie, pe altarulŭ Patrieĭ!

Norocŭ dór că învĕțătura dascălilorŭ grecĭ erà maĭ puținŭ substanțială și maĭ puținŭ primejdiósă decât propaganda patriotică, ce făceaŭ în țĕrile nóstre (carĭ și până aḑĭ în geografiile și atlasurile școlilorŭ publice din Elada sunt trecute ca făcêndŭ parte integrantă din Chersonesulŭ elenicŭ?!...) Eĭ înșișĭ în mare parte lipsițĭ de cultură, de simțemîntŭ esteticŭ și puținŭ în stare de a eșì din generalitățĭ orĭ din vage explicațiunĭ asupra operelorŭ clasicitățeĭ, pe carĭ pretindeaŭ a le tâlmăcì elevilorŭ, n'aveaŭ nicĭ programŭ, nicĭ metodă, ast-felŭ că lecțiunile lorŭ eraŭ pe câtŭ de pretențióse pe atâtŭ și de superficiale.

Iată câtŭ de minunatŭ povestesce Ionŭ Ghica (1) chipulŭ lorŭ de a «învĕțà carte» pe feciorii de boerŭ: «Incepeaŭ cu *Eclogarion* de

(1) ***Scrisorile*** luĭ Ion Ghica către Alecsandri. Scrisórea XI.

la «file Grigore», — unŭ felŭ de chrestomatie ad usum Delphini. Când ajungeaĭ la scórța din urmă a cărțeĭ te puneaŭ la ***Terpsitea***, așà se numià gramatica compusă de prea învĕțatulŭ dascălŭ Nicolae Duca, îțĭ daŭ de ceteaĭ din Dialogurile morțilorŭ de Luchianŭ și te puneaŭ la Technologie. Daca declinaĭ bine numele și conjugaĭ verbulŭ eraĭ scăpatŭ, daca nu *tipto!* Loghiotatulŭ nu se turburà de înțelegeaĭ orĭ nu, de sciaĭ cine era Charonŭ, ce era Stixulŭ și ce putere avea Joe. După 3 saŭ 4 anĭ ajungeaĭ la Xenofont saŭ la Plutarch, cu care te deprindea la sintaxă; potriviaĭ alțĭ 3 saŭ 4 anĭ numele cu adjectivulŭ, cu adverbulŭ și cu pronumele; de le nemeriaĭ bine eraĭ scăpatŭ, de unde nu *tipto!* Dacă înțelegeaĭ copilăria luĭ Ciru, de cunosceaĭ saŭ nu locurile pe unde aŭ trecutŭ ceĭ 10.000, nu voiaŭ să scie, nicĭ căutaŭ să se intereseze la viéța luĭ Timoleonŭ saŭ a luĭ Epaminonda, totulŭ era technologia și sintaxa să-ĭ fie cu bine și te treceaŭ la poețĭ, începêndŭ cu «***Minin «aide Thea***» și în ḑece anĭ te da gata, ***telios***.

«Fără noțiunĭ seriόse de istorie, fără filosofie și fără elemente de matematică, te luà de mână și te ducea într'o Duminecă la părințĭ, ḑicêndu-le cu îngâmfare: «Băiatulŭ a isprăvitŭ cartea».

Despre educațiune să nu maĭ vorbimŭ, căcĭ din pruncie copiiĭ, dațĭ pe mâna slugilorŭ și a țiganilorŭ din curte, nu puteaŭ să iea nicĭ pilde morale nicĭ deprinderĭ oneste dela dînșiĭ. In mijloculŭ acesteĭ atmosfere grele și stricăciόse de ignoranță și de corupțiune, rĕsăriaŭ însă icĭ și colo micĭ puncte luminόse: capete cu minte cumpĕnită, inimĭ cu nobile simțirĭ. Ele aŭ luptatŭ cu condeiulŭ și cu fapta, ca limba nόstră urgisită să nu fie dată uităreĭ, ci să iasă când și când la ivélă, spre rușinarea celorŭ ce credeaŭ că nu e datŭ «limbeĭ boilorŭ» să rostéscă cele cuvenite numaĭ «limbeĭ zeilorŭ!» Mișcarea reînviereĭ se începù de către fruntașiĭ Bisericeĭ. Ea fu negreșitŭ palidă, isolată, lipsită de legătura regulată a ideilorŭ, refractară în cele maĭ multe părțĭ legitimeĭ idependențe a mințeĭ și fără forme precise pentru expresiunea concepțiunilorŭ originale.

Când de maĭ bine de unŭ secolŭ dascăliĭ grecĭ propoveduiaŭ că tόtă înțelepciunea, tόtă frumusețea, eleganța și adîncimea poe-

tică orĭ filosofică, a totŭ ce s'ar puté vorbi și scrie pe lume, se cuprindŭ — fără asemĕnare — numaĭ în operile geniale ale străbunilorŭ Elenĭ și că ceĭ ce aŭ venitŭ, saŭ vorŭ maĭ veni după dînșiĭ nu potŭ face decât să repete aceleașĭ ideĭ și să exprime aceleașĭ simțeminte în limbĭ neasemĕnatŭ «maĭ sérbede, maĭ grosolane, maĭ sărace», firescŭ lucru erà ca descuragiarea să se încuibe în sufletulŭ și pana să șovăiască în mâna scriitoruluĭ. — Totușĭ Mitropolițiĭ Moldoveĭ Iacovŭ I și Iacovŭ Stamati facŭ, unulŭ o carte de blestemŭ asupra celorŭ ce «arŭ pune litfe străine în scaune de Episcopĭ», celŭlaltŭ o chronologie a Domnilorŭ și Mitropoliților ŭ țĕreĭ, stăruindŭ din rĕsputerĭ pentru înlocuirea în școlĭ a limbeĭ grecescĭ prin limba latină «pentru pregătirea și podóba cunoscințelorŭ trebuitóre limbeĭ nóstre». In Valachia Mitropoliții Grigore, Filaretŭ, Daniilŭ, Dascălulŭ Damaschinŭ, maĭ târḑiŭ Episcopŭ de Buzĕŭ, apoĭ Episcopiĭ Rîmniculuĭ Inocentie, Clementŭ și Chesarie, aŭ scrisŭ și tipăritŭ cărțĭ românescĭ fie asupra slujbeĭ fie asupra istorieĭ Bisericeĭ. Printre boerĭ găsimŭ pe Văcărescĭ, din carĭ Enache tipărì o Gramatică română la Viena (1787) și o «Istorie a prea puternicilorŭ Impĕrațĭ Otomanĭ 1788—1796», apoĭ o mică colecțiune de versurĭ simple și ușóre, date în mare parte ca exemple în textulŭ Gramaticeĭ sale. După dînsulŭ fiulŭ sĕŭ Alecu și nepotulŭ sĕŭ Iancu Văcărescu se ridicară maĭ sus și îmbogățiră limba cu poesiĭ, dintre carĭ unele aŭ rĕmasŭ și până aḑĭ în literatura nóstră. Cu timpulŭ și cu deprinderea inimile se oțeliră și curagiulŭ îșĭ luă avîntŭ, maĭ alesŭ față cu mișcarea de reînviere națională a Românilorŭ din Transilvania, căcĭ pe când Fanarioțiĭ prigoniaŭ limba și literatura la noĭ, ele eraŭ cultivate și ocrotite dincolo de Carpațĭ.

Maniu Miculŭ (Samuilŭ Clain), Șincai și Petru Maior așezară în file neuitate chronicele țĕrilorŭ române, culese și descifrate de prin manuscriptele archivelorŭ străine; compuseră regule filologice și gramaticale, lexicóne, studiĭ teologice și morale.

Intr'adevĕrŭ, o auroră gloriósă se ivià pe cerulŭ nostru!

Tóte sufletele pline de abnegațiune și cu dorŭ de țéră se înfrățiră într'unŭ avîntŭ de rîvnă și de entusiasmŭ, făcêndŭ să vibreze

până și în piepturile cele maĭ uscate o córdă de multŭ amorțită!

Țikindeal scria fabule și «precepte filosoficescĭ și moralicescĭ»; Ionŭ Baracŭ și Vasile Aronŭ compuneaŭ poeme și alegoriĭ; Vornicolŭ Alecu Beldimanŭ traducea tragediĭ și poeme franceze orĭ germane și nemuria în versurĭ «Jalnica Moldoveĭ tragodie»; Conaki «luà în mână lira erotică, cu care exaltà în simțiciunĭ materiale o generațiune întrégă» (1); Parisŭ Momulénulŭ scria «Plângerea și tânguirea Valachieĭ», lovindŭ în străiniĭ carĭ aŭ găsitŭ bine în sînulŭ patrieĭ nóstre și aŭ exploatat'o și aŭ călcat'o pe urmă în picióre, apoĭ ode ca «Patria», «Cântarea luĭ Dumneḑeŭ», «Memoria celorŭ trecute»; Văcărescu compunea poesia «la Pravila țĕreĭ», «Ceasornicolŭ îndreptatŭ», «Buna Vestire», «Oda la marca țĕreĭ» și altele.

De alt-felŭ «transițiunea dela șcóla grecéscă la cea franțuzéscă și românéscă începuse de multŭ. Incă din timpulŭ revoluțiuneĭ franceze, Laurençon, Recordon, Colçon, Mondoville, toțĭ Comițĭ și Marchisĭ francezĭ emigrațĭ, se transformaseră în dascălĭ. Pe la 1806 când veniră Muscaliĭ, maĭ mulțĭ tinerĭ și fete de boerŭ vorbiaŭ franțuzesce». (2) Cu Gheorghe Lazărŭ, cu Efrosinŭ Poteca, Costache Moroiu, Simionŭ Marcovicĭ și Petrache Poenaru în Țéra-Românéscă, iar în Moldova cu Mitropolitulŭ Veniaminŭ Costache, Gheorghe Asaki, G. Sĕulescu, Fabianŭ și G. Filipescu, șcóla română ișĭ luà avîntulŭ.

In sfîrșitŭ după vécurĭ de letargie mintea și inima ni se indreptà iarășĭ către isvórele adevĕruluĭ și ale lumineĭ. Poesia, cu simțemîntulŭ natureĭ uitată, disprețuită saŭ neînțelésă, ișĭ luà sborŭ, împerechiândŭ expresiunea cu gândirea — glasŭ lăuntricŭ alŭ sufletuluĭ— și renascerea nóstră intelectuală sbucnì la viéță!

«Școlele străine ale luĭ Lambru, Vardalah, Vaillant, Govdala, Cuculi, Cunin se prefăcură cu încetulŭ în școlĭ naționale sistematice. In Bucurescĭ și Iașĭ se formară colegiĭ cu profesorĭ de istorie, filosofie, matematică, limbĭ străine viĭ și mórte. Studiulŭ limbeĭ române fu predatŭ cu amĕnunțită îngrijire, calitățile și frumusețile eĭ fură scóse cu talentŭ la ivélă de profesorĭ învĕțațĭ, poețĭ distinșĭ

(1) *V. A. Urechiă*, Analele Societățeĭ Academice, Tom. III, p. 70.
(2) *Ion Ghica*, Scrisorĭ, loc. cit.

și scriitorĭ însemnațĭ, pentru a doveḍi lumeĭ civilisate, care asistă îndoelnică și curiósă la deșteptarea nóstră națională, că ea putea, cu aceeașĭ mlădiere și armonie ca alte limbĭ, să exprime în orĭ ce formă literară ideile și simțemintele câte se mișcaŭ în noĭ!»

Atuncĭ poețiĭ, luândŭ lira, cântară din strune noue, care Patria, care vitejiile strămoșescĭ, care amorulŭ și măréța natură, orĭ înțelepciunea dobitócelorŭ, biciuindŭ viciile și ridiculele societățeĭ, care în sfîrșitŭ strămutândŭ în versurĭ românescĭ cele maĭ alese dintre bucățile literaturelorŭ străine. Ast-felŭ în scurtŭ timpŭ avurămŭ ***Meditațiunile luĭ Lamartine, Ruinele Têrgoviștei, Isachar, Elegiĭ, Sburătorulŭ*** de Eliade, ***Ceasurile de mulțumire*** ale luĭ C. A. Rosetti, ***Pĕcatele tinerețelorŭ*** de C. Negruzzi, ***Fabulele*** Sĕulesculuĭ și ale luĭ Donicĭ, ***Odele, elegiile și sonetele*** Cavaleruluĭ Stamate, poesiile luĭ Boliac și ale luĭ Sion, iar Grigore Alecsandrescu făcù să se audă pentru întâia óră în limba română versurĭ cu adîncĭ și patriotice gândirĭ, ca cele din ***Meditațiunile*** sale, orĭ înarmate cu boldulŭ ironieĭ ca în ***Satirele și Fabulele***, ce formézǎ partea maĭ caracteristică și maĭ însemnată a scrierilorŭ sale.

Cu tótă tendința acestorŭ scriitorĭ de a se inspirà maĭ alesŭ de produsele literatureĭ franceze, reproducêndŭ orĭ imitândŭ multe dintr'însele, nu e maĭ puținŭ adevĕratŭ că lorŭ li se cuvine lauda pentru munca ce și-aŭ datŭ de a pregăti, a neteḍi și a perfecționà óre-cum instrumentulŭ, din care alțiĭ aveaŭ să scótă tonurĭ și armoniĭ maĭ înalte și maĭ măestre.

Trebue să recunóscemŭ că educațiunea franceză, ce începuse (de pe la finele seculuiĭ XVIII) a se dà tinerilorŭ din familiile nobile ale țĕreĭ — «sub Alex. Moruzi mulțĭ Francezĭ espatriațĭ eraŭ óspețĭ intimĭ aĭ Curțiĭ domnescĭ și dedeaŭ lecțiunĭ de morală și de înțelepciune până și în mijloculŭ petrecerilorŭ celorŭ maĭ frivole» (1) — acéstă educațiune, care aḍĭ este complinirea indispensabilă a orĭ căreĭ crescerĭ bine îngrijite la noĭ, a avutŭ și va avé încă o înrîurire bine caracterisată, nu numaĭ asupra năravurilorŭ nóstre pu-

---

(1) ***Al. Odobescu***, Revista Română, Tom. I, pag. 526.

blice și sociale, ci și asupra multora din treburile nóstre politice. Și dacă acum pe la finele secoluluĭ alŭ XIX, când Românii aŭ ajunsŭ a fi maĭ «blasațĭ», ertați-mĭ vorba, de străinătate și de minunile eĭ, când limba franceză este idioma curentă și de supremŭ bunŭ gustŭ, în care se esprimă orĭ cine are pretențiunea de a fi distinsŭ în societatea elegantă, când dragostea pentru străinĭ și străinismŭ s'a încuibatŭ dela invasiile din urmă peste měsură la noĭ, ce a trebuitŭ să fie entusiasmulŭ dela începutulŭ véculuĭ, pentru ca Thouvenel să pótă scrie pe la 1839 că: «Un français est reçu à Bucarest comme un ami, un compatriote et souvent dans un salon où la conversation se tient en notre langue, où l'on parle de nos mœurs, de la littérature parisienne, on se demande si vraiment la Roumanie est séparée de la France par tant de pays, dans lesquels les mœurs et l'influence française ont une moindre importance»; (1) iar Saint Marc-Girardin (2) să constate că limba franceză e de unŭ usŭ generalŭ în Principate?!

Nu ar fi nimicŭ de întîmpinatŭ în potriva apropiereĭ acesteia atâtŭ de strînse cu străinătatea, dacă simțemintele și deprinderile nóstre sociale nu arŭ fi atinse une-orĭ în detrimentulŭ chiar alŭ demnitățeĭ nóstre naționale. Nu exagerezŭ aceea ce ḑicŭ, căcĭ la noĭ unde lumea mănâncă, se îmbracă, petrece și maĭ alesŭ vorbesce franțuzesce, obiceiurile, traiulŭ, portulŭ și vorba românéscă sunt date părăsireĭ, ba chiar considerate — de unele persóne — ca grosolane și decĭ vrednice de disprețuitŭ.

Dar aș întrebà: óre câte dintre elegantele nóstre dómne, atâtŭ de bine crescute în Paris, sciŭ să scrie românesce chiar 10 rênduri de cea maĭ obicĭnuită prosă fără greșélă, saŭ să susție o conversațiune fără de a o tăià la fie-ce minutŭ cu esclamațiunĭ și cu frase franceze? Nicĭ 10 la sută, esceptândŭ bine înțelesŭ pe grațiósele bacalaureate române din ḑiua de aḑĭ. Altă dată primele elemente de cetire, de rugăciune se dedeaŭ copiilorŭ de către mamele lorŭ,— póte pentru acésta credința era maĭ vie și dragostea de carte maĭ

(1) Revue des Deux Mondes, 15 Mai 1850, pag. 567.

(2) *St. Marc-Girardin*, Souvenirs de voyage en Orient.

temeinică; — astădĭ, întrebŭ iar, câte din elegantele nóstre maĭ practică acéstă duiósă datorie? Dădacele și guvernantele străine schimonosescŭ acum limba și împănéză capulŭ *babylorŭ* și *bubilorŭ* noștri cu totŭ felulŭ de nimicurĭ și de banalitățĭ, iar biata limba lorŭ.... nu sciŭ dacă se cade s'o maĭ numescŭ *maternă*, rĕmâne s'o vorbéscă cu slugile, orĭ s'o învețe când s'orŭ întórce dela Paris, de va fi nevoe!

Faimosulŭ Baronŭ Jomini, spiritŭ observatorŭ și causticŭ, dicea că dintre străinĭ, pe ceĭ carĭ vorbindŭ îĭ veĭ audi exclamândŭ franțuzesce: «ah! donc, déjà, mon cher», aceia să sciĭ că sunt Rușĭ, iar ceĭ carĭ vorbescŭ tare, cu gesturĭ multe și cu adause de vorbe orĭ de exclamărĭ franceze maĭ după fie-ce cuvîntŭ, aceia sunt Românĭ. Și franțuzésca lorŭ nu e nicĭ cea maĭ alésă, nicĭ cea maĭ corectă, adesea. Severŭ! dar întru acésta dreptŭ cu noĭ, rĕposatulŭ Vice-Cancelarŭ alŭ Rusieĭ.

De alt-felŭ însușĭ Alecsandri, carele, fie disŭ în trécĕtŭ, deși celŭ maĭ iscusitŭ cunoscĕtorŭ alŭ limbeĭ române, nu vorbià și nu scrià în relațiunile sale private decât în limba franceză, a exclamatŭ, cuprinsŭ de acelașĭ vîrtejŭ, în biografiile luĭ C. Negruzzi și N. Bălcescu: «Tinerimea ce representà viitorulŭ nu avea nicĭ o însemnătate, nicĭ o aspirare, nicĭ o inițiativă și negreșitŭ ar fi rĕmasŭ perdută în făgașulŭ trecutuluĭ, dacă uniĭ din părințiĭ noștri n'arŭ fi avutŭ ideea de a-șĭ trimite copiiĭ la Universitățile din Francia orĭ din Germania. Acestŭ actŭ revoluționarŭ, acéstă idee providențială a deschisŭ, putemŭ dice, porțile Românieĭ la tóte reformele civilisatóre, ce aŭ năvălitŭ la noĭ și s'aŭ împămîntenitŭ cu o repejune fără exemplu în orĭ ce altă parte a lumeĭ. Faptă sublimă a generațiuneĭ trecute! tu care aĭ fostŭ isvorulŭ renascereĭ némuluĭ românescŭ, ridică glasulŭ de apără mormintele părințilorŭ noștri în contra insulteĭ orbilorŭ și nebunilorŭ, ce nu sciŭ a le respectà!»

Fără îndoială, progresele și reformele ce s'aŭ sĕvêrșitŭ la noĭ după pilda orĭ îndemnulŭ luatŭ dela străinĭ, sunt fórte marĭ, dar tocmaĭ din causa repejuneĭ celeĭ «fără de exemplu», cu care amŭ căutatŭ a le împămînteni, resultatulŭ a fostŭ că efectele bune ce

se așteptaŭ dela unele nu ni s'aŭ revelatŭ încă, tocmaĭ pentru că orĭ nu se potriviaŭ cu natura și deprinderile nóstre, orĭ că nu eramŭ încă destulŭ de copțĭ pentru a ne folosi de dînsele. In totŭ casulŭ ne-a rĕmasŭ însă ceva: cultulŭ fără de marginĭ ce purtămŭ străinuluĭ și străinismuluĭ... Dar nu e aci loculŭ de a discută maĭ departe asemenea lucrurĭ, și decĭ reluămŭ șirulŭ celorŭ de maĭ sus.

Vasile Alecsandri se născù la Bacăŭ în luna luĭ Iunie a anuluĭ 1821. — Imĭ voiŭ aduce tot-deauna aminte cu ce emoțiune povestià poetulŭ fuga familieĭ sale în munțĭ de téma eteriștilorŭ și cum, dreptŭ orĭ-ce adăpostŭ, nu avea decât o căruță mare cu coviltirŭ de pânză smolită, în năuntrulŭ căreia locuià mama cu copiiĭ, iar de desubt tatălŭ împreună cu câte-va slugĭ credinciόse, armate cu pușcĭ și cu topόre. «Prădăciunile și jafurile oamenilorŭ luĭ Ipsilanti, scrie Ion Ghica, speriase într'atâta pe bicțiĭ locuitorĭ, în câtŭ fugiaŭ toțĭ în tóte părțile din naintea zavergiilorŭ și a ianicerilorŭ, ca din naintea unorŭ inimicĭ crudĭ și barbarĭ... Moldova erà pusă la discrețiunea Etericĭ!» (1)

Originarŭ se dice din Veneția — unde și până adĭ există unŭ «palazzo Alessandri» — (o familie Alessandri, care a datŭ unŭ senatorŭ și maĭ mulțĭ dregătorĭ sub Napoleon III, există în Corsica), buniculŭ poetuluĭ se așezase la sosirea sa în țară în orașulŭ Bêrladuluĭ, de unde venindŭ în Iașĭ fu numitŭ sameșŭ la Benderŭ în Basarabia înainte de 1812. După cedarea acesteĭ porțiunĭ a Moldoveĭ, părintele poetuluĭ se duse cămărașŭ la Têrgulŭ-Ocneĭ, unde însurându-se cu o domnișόră Cozoni, se apucă de negoțulŭ săreĭ, pe care o vindea cu bunŭ câștigŭ peste Prutŭ. Maĭ târdiŭ elŭ cumpĕrà moșia Mircescĭ pe lunca Siretuluĭ, și zidindu-șĭ o casă în Iașĭ (strada Sf. Ilie, unde locuesce adĭ profesorulŭ senatorŭ G. Mârzescu) se statornicì în capitala țĕreĭ, unde avea să ocupe diverse și înalte funcțiunĭ publice și să ajungă până la rangulŭ de Vornicŭ.

La vîrsta de 6 anĭ, pentru a pune capĕtŭ nebuniilorŭ de totŭ felulŭ, pe care le făcea cu tovarășulŭ sĕŭ de jocurĭ Vasile Porojanŭ,

(1) *Ion Ghica*, Scrisorĭ. V.

Alecsandri fu datŭ pe mâna unuĭ dascălŭ, călugărulŭ Ghermanos, acelașĭ care vîndù luĭ Gr. Ghica manuscriptulŭ luĭ Șincai. «El ședea la noĭ, scrie poetulŭ, și afară de mine avea și alțĭ elevĭ externĭ, dintre carĭ pe Michailŭ Kogălnicénu. Acesta veniă în tóte ḑilele înbrăcatŭ în antereŭ de cutnie și purtândŭ unŭ ișlicŭ rotundŭ de pele de mielŭ sură.... Vaĭ de nenorocitulŭ ișlicŭ! elŭ devenise o minge în mânile nóstre și ne atrăgea ocărĭ aspre din partea părinteluĭ Gherman, ba une-orĭ chiarŭ și palme». (1) Nu după multă vreme însă elŭ fù datŭ în pensionulŭ francezŭ alŭ luĭ Cunin, de unde apoĭ în vara anuluĭ 1834 fu trimisŭ la Paris sub conducerea luĭ Filipŭ Furnaraki, secretarulŭ luĭ Corai, împreună cu Alexandru Cuza, Nicolae Docanŭ și Negulici.

Acolo fu pusŭ sub privegherea unuĭ distinsŭ profesorŭ Cotte, ca să-lŭ prepare de bacalaureatŭ, spre a puté apoĭ învĕțà Medicina, carieră pe care era s'o îmbrățișeze după dorința tatăluĭ sĕŭ.

Tînĕrulŭ elevŭ învĕță repede și bine, și după doĭ anĭ căpĕtà diploma dorită. Chipulŭ cum și-a dobândit'o însă merită a fi povestitŭ.

In vara anuluĭ 1864 aflându-mĕ cu părințiĭ în Moldova, amŭ avutŭ fericirea de a cunósce pe Alecsandri. Intrasemŭ în clasa V la sf. Sava și eramŭ mîndru de a puté recità, cu respectiva scandare, începutulŭ Eneideĭ luĭ Virgiliŭ, pe care Massimŭ ne-o dedese odată ca temă. Alecsandri o recità și elŭ și-șĭ făcea o plăcere sămĭ pună felurite întrebărĭ din gramatica și sintaxa latină. In ochiĭ meĭ, pe lângă reputațiunea de mare poetŭ luase elŭ și proporțiunile unuĭ mare învĕțatŭ, așà că, îndrăsnețŭ ca toțĭ copiiĭ, îlŭ întrebaiŭ într'o ḑi unde și ce studiĭ a făcutŭ de scie așà de multe lucrurĭ. Dreptŭ rĕspunsŭ elŭ începù a rîde și luându-mĕ de brațŭ îmĭ povestì că a învĕțatŭ la Paris, că diplome multe n'are, dar că sciința și-a căpĕtat'o în șcóla cea mare a lumeĭ și în călĕtoriile depărtate ce făcuse peste țĕrĭ și peste mărĭ. Imĭ destăinuì chiar că trecĕndŭ bacalaureatulŭ, unŭ examinatorŭ îlŭ întrebà cu ce pace se terminase rĕsboiulŭ de 30 de anĭ și că elŭ, neavĕndŭ

(1) *Vasile Alecsandri*, Scrisórea către Ion Ghica. Vasile Porojanŭ.

nicĭ o noțiune despre istoria Germanieĭ din secolulŭ XVII, erà gata să spue că nu scie, când ĭĭ trecù ca unŭ fulgerŭ prin minte cuvintele: paix de Westphalie, pe carĭ le totŭ audise repetate în gura mare de eleviĭ claselorŭ superióre dela Cunin, și fără să maĭ stea la îndoială rĕspunse într'unŭ norocŭ: la paix de Westphalie. Profesorulŭ mulțumitŭ ĭĭ dete o bilă albă și ast-felŭ fu «bachelier ès-lettres»!

In ceĭ 5 anĭ câțĭ stătù la Paris cercă după acésta să învețe chimia în laboratoriulŭ luĭ Gaultier de Claubry, dar cădù bolnavŭ din pricina uneĭ explosiunĭ de gazurĭ arsenicale, ce ĭĭ înăbușiră dragostea pentru sciință; apoĭ începù să studieze medicina, de care fu însă desgustatŭ și maĭ repede la vederea cadavrelorŭ omenescĭ, pe carĭ trebuià să le disece în amfiteatrulŭ plinŭ de emanațiunĭ și maĭ puținŭ sănătóse decât gazurile arsenicale. Atuncĭ, cu învoirea tatăluĭ sĕŭ se înscrise la Facultatea de dreptŭ, unde și urmă câtŭ-va timpŭ cursulŭ de dreptŭ romanŭ alŭ luĭ Ducauroy, dar inima nu-ĭ dedea îndemnŭ nicĭ la studiulŭ aridŭ alŭ cestiunilorŭ de jurisprudență și mintea ìlŭ mânà necontenitŭ spre țĕrmiĭ visărilorŭ poetice, spre orizonturile largĭ și pline de farmecŭ ale romantismuluĭ, așà că părăsindŭ dreptulŭ, hotărî să intre în școla de podurĭ și șosele, acésta maĭ multŭ ca să împace o dorință părintéscă decât ca să fie următorŭ proprieĭ sale voințe. Invĕță cu mare sîrguință, obținù nenumĕrate succese printre camaradiĭ de studiĭ, însă la examenŭ, răpitŭ de demonulŭ posnașŭ alŭ fantasieĭ, uită până și cele maĭ elementare principiĭ ale matematiceĭ și fu refusatŭ «avec un ensemble digne d'un meilleur sort», precum avea obiceiŭ de a spune adesea rîdêndŭ. Atunci se dĕdù cu totŭ sufletulŭ la studiulŭ poețilorŭ clasicĭ anticĭ și modernĭ.

Cotte, primulŭ sĕŭ profesorŭ, ìlŭ încuragià și-șĭ dete tóte ostenelele pentru a-ĭ completà educațiunea literară. Dar isvórele de unde sorbì elŭ primele impresiunĭ poetice și carĭ ĭĭ rĕcoriră sufletulŭ arsŭ de nobile dorurĭ, fură poesiele luĭ Lamartine, romanele luĭ Chateaubriand și disertațiunile filosofice ale luĭ Jean Jacques Rousseau asupra societățeĭ și a educațiuneĭ.

Simţià tînĕrulŭ crescêndu-ĭ, cum ḑice Horaţiŭ, «penele lucitóre şi maĭ albe decât zăpada ale aripelorŭ», degetele îĭ tremuraŭ inspirate pe liră şi glasulŭ sĕŭ încă stăpânitŭ de emoţiune începù să cânte .... Poetulŭ îşĭ luase avîntulŭ aripatŭ către regiunile înalte şi senine ale idealuluĭ.

Câte-va bucăţĭ în limba franceză, printre carĭ o *odă luĭ Lamartine,* o baladă «*Cazaculŭ*» şi unŭ poemŭ orientalŭ «*Zunarilla*», scrise sub impulsiunea imaginaţiuneĭ focóse a celorŭ 18 anĭ, îlŭ distinse în cercurile ce frecuentà; iar după ce întovărăşitŭ de Negri şi Rolla se duse în Italia, vĕḑù Roma, Florenţa şi maĭ alesŭ Veneţia, sufletulŭ sĕŭ vibrândŭ de simţirĭ până atuncĭ necunoscute se deschise largŭ, generosŭ şi entusiastŭ înaintea monumentelorŭ de glorie şi de mărire ale trecutuluĭ minunilorŭ arteĭ şi a amintirilorŭ calde încă de pasiunile italiane fără de sémĕnŭ pe lume!

Pe la sfîrşitulŭ anuluĭ 1839 elŭ se întórse în ţéră, unde după cincĭ lunĭ fu orênduitŭ şefŭ de masă la cassa pensiunilorŭ şi a scutelnicilorŭ. Lipsitŭ de prejudiţiĭ şi de ambiţiunĭ personale, însufleţitŭ de unŭ patriotismŭ înfocatŭ dar statornicŭ, modestŭ şi cinstitŭ pe câtŭ era de gelosŭ şi de stăruitorŭ în treburile publice, amicŭ devotatŭ şi sigurŭ, tovarăşŭ vioiŭ şi spiritualŭ, elŭ avea să se urce cu capulŭ sus şi cu fruntea senină până la treptele cele maĭ înalte ale scăreĭ sociale!

Plinĭ de ilusiunĭ şi de aspiraţiunĭ liberale, purtândŭ în inimă sĕminţa mântuitóre a Unireĭ ţĕrilorŭ surorĭ, legaţĭ prin traiulŭ comunŭ din străinătate cu confraţiĭ lorŭ de dincolo de Milcovŭ, posiţiunea tinerilorŭ ce se întorceaŭ în Moldova dela studiĭ pe vremea luĭ Michaiŭ Vodă Sturdza nu erà însă nicĭ decum comodă.

«De o parte, ne spune Alecsandri, în capulŭ Statuluĭ unŭ Domnŭ eşitŭ din monstruósa împerechiere a suzeranităţiĭ turcescĭ cu protectoratulŭ rusescŭ, unŭ soiŭ de paşă purtândŭ chivĕră muscăléscă, despotŭ puternicŭ căruia se supuneaŭ fără cârtire toţĭ locuitoriĭ ţĕreĭ, încongiuratŭ de o temere respectuósă şi însuşĭ tremurândŭ de unŭ firmanŭ dela Stambulŭ, de o notă dela Petersburg, orĭ

de unŭ gestŭ alŭ Consulului împĕrătescŭ». (1) Dela Mitropolitŭ până la celŭ din urmă cinovnicŭ elŭ punea în slujbă și scotea pe cine voià fără lege, fără controlŭ, numaĭ după propria sa chibzuință; tóte treburile administrative și judecătorescĭ de dînsulŭ se resolvaŭ în ultimă instanță, și fără de *speciala* luĭ cunoscință și împărtășire nicĭ o mutațiune de drepturĭ de proprietate, nicĭ o întemeiare de industrie, maĭ multŭ orĭ maĭ puținŭ productivă, nicĭ unŭ diarŭ câtŭ de smeritŭ, nicĭ o școlă câtŭ de folositóre, nicĭ o mĕsură chiar higienică nu se întocmià, în fine nimicŭ, nimicŭ nu se mișcà dela Mihăilenĭ până la Galațĭ fără de scirea și de voia luĭ.

La piciórele tronuluĭ se înșiraŭ boeriĭ ceĭ marĭ, în deobște fără sciință de carte, cu ideĭ învechite și cu simțeminte strîmte și egoiste, trăindŭ într'o perpetuă zizanie și gelosie din causa pretențiunilorŭ la tronŭ, orĭ a góneĭ favorurilorŭ și a slujbelorŭ grase ale Statuluĭ; boeriĭ de starea a doua, trăindŭ într'o atmosferă grea de eresurĭ, de prejudițiĭ, fără cultură și rarŭ încăldițĭ de unŭ fiorŭ de patriotismŭ; cinovniciĭ, funcționarĭ subalternĭ, hrăpitorĭ, ignoranțĭ și îndrăsnețĭ, visândŭ numaĭ cinurĭ și plocóne și căutândŭ în timpulŭ câtŭ steteaŭ în slujbă să-șĭ umple punga și să-șĭ rătunjéscă câtŭ maĭ repede cuprinsulŭ avereĭ. După boerime veniaŭ breslele negustorilorŭ și ale meseriașilorŭ, pradă legiuită în mâna slujbașilorŭ Agieĭ orĭ Eforieĭ, împovărațĭ de nevoile negoțuluĭ, nu prea prosperŭ, și obosindŭ întru agonisirea traiuluĭ și buna căpĕtuire a copiilorŭ. In sfîrșitŭ jos, departe, în umbră de totŭ, venià poporulŭ, care singurŭ purtà povara birurilorŭ, a beilicurilorŭ, bătutŭ, strĕgănitŭ și îngenuchiatŭ de toțĭ, fie străinĭ orĭ pămîntenĭ. Tagma cleruluĭ incultă, superstițiósă, plină de năravurĭ rele, se îngrășà fără grijă din mana averilorŭ mănăstirescĭ, aplecată maĭ multŭ la plăcerile lumescĭ decât la smerenia apostolicéscă! . . . . .

Năravurile publice și private eraŭ icóna leită a acesteĭ societățĭ. Luxulŭ și îmbelșugarea caselorŭ, deșĭ proverbiale, nu consistaŭ totușĭ decât în obiecte de consumațiune saŭ de întrebuințare și

(1) V. *Alecsandri*, Biografia luĭ C. Negruzzi. Vol. I. Prosă.

rare eraŭ casele boerescĭ, în carĭ operele de artă să fie în favóre, bibliotecele prețuite și colecțiunile de odóre și de rĕmășițe antice păstrate saŭ chiar căutate. Aprópe singurĭ Sturdzescii dela Scheia și dela Miclăușenĭ adunaŭ cărțile rare și prețióse, obiectele de artă, chrisóvele vechĭ și manuscriptele de valóre istorică și îngrijaŭ de completarea bogateĭ și rareĭ colecțiunĭ de monete ale Domnilorŭ românĭ, dăruită Academieĭ de Dimitrie A. Sturdza-Miclăușanulŭ întru fala și podóba acestuĭ înaltŭ institutŭ de cultură națională. Altfelŭ toțĭ trăiaŭ după moda turcéscă și se purtaŭ în lume după deprinderile moștenite dela Grecĭ. De pildă: unŭ boerenașŭ de starea a treia săruta póla unuĭ Logofĕtŭ mare, celŭ de a doua peptulŭ și celŭ de o potrivă cu dînsulŭ barba. Celŭ micŭ sta cu giubeaua strînsă la peptŭ, saŭ se ghemuià pe unŭ colțŭ de scaunŭ într'o atitudine umilită, unŭ altulŭ avea dreptŭ să șédă pe jețŭ și numaĭ ceĭ marĭ steteaŭ pe divanŭ cu picióreie sub dînșiĭ. Când ceĭ mĕrunțeĭ se adresaŭ unuĭ Ministru saŭ unuĭ Baș-boerŭ îĭ diceaŭ: «Milostive Stăpâne! Măria Ta! Luminarea Ta!» altulŭ îĭ spunea după moda grecéscă: «Εὐγενέστατε! Ἐκλαμπρότατε! λογιότατε!» Când unulŭ de jos scrià unuia dintre ceĭ marĭ punea formula: «Sărutându-țĭ tălpile sunt alŭ Mărieĭ Tale prea plecatŭ și prea supusŭ robŭ», iar acesta îĭ rĕspundea: «alŭ d-tale gata», orĭ «bine-voitorulŭ d-tale», orĭ maĭ adesea nimicŭ! (1)

Dar limba sĕrmana!? Diversele năvălirĭ lăsase de pe vremĭ nu numaĭ amintirile crudimilorŭ și jafurilorŭ, ci și dovedĭ cuvîntătóre despre înrîurirea ce esercitase asupra nóstră. Așà sub Turcĭ limba se corcise cu: ogécurĭ, calemgiĭ, taclyturĭ, belele, tumanele, kieferĭ, matrapazlîcurĭ; sub Fanarioțĭ se încuscrise cu: evgheniĭ, filotimiĭ, țakismate, englendisirĭ, plixisurĭ, pliroforie, stenahorie, filo-to-heri etc.; dela Muscalĭ se alcătuise cu: podorojă, zapiscă, respiscă, utrenie, razvodŭ, ucenie și altele; în sfîrșitŭ influența franceză ne împodobise cu: amusărĭ, menajărĭ, blamărĭ, bontóne, bombóne, coifure, angajamente, ambetamente și o mulțime de forme în *sitù*,

(1) *A. D. Xenopol*, Istoria Românilorŭ, Tom. V, Epoca Fanarioțilorŭ.

precum: pretenderisitŭ, pursuivarisitŭ, comandarisitŭ, chestionarisitŭ, etc., etc. (1). Ce putea fi dar lumea și literatura unuĭ asemenea timpŭ și unde arŭ fi putută ajunge ele, dacă tinerii veniți «din năuntru», cum se dicea, nu lăsaŭ de o parte orĭ ce iubire de sine și suflecându-șĭ mânecele nu se puneaŭ cu voinicie să curețe aceste «staule ale luĭ Avgias»! Câte lupte, câte suferințe, ce spornică credință și ce dragoste de libertate aŭ înălțatŭ și aŭ îmbărbătatŭ însă pleiada ilustră, care făcù maĭ târdiŭ Unirea, împroprietări țăraniĭ și întemeiă regatulŭ liberŭ și independentŭ alŭ Românieĭ!

Iată cum ne zugrăvesce Alecsandri neperitorulŭ tabloŭ alŭ aceleĭ epoce: «O frumósă mișcare de renascere se producea în ambele țĕrĭ surorĭ. Tinerimea Moldoveĭ întórsă dela Universitățile Germanieĭ și Francieĭ adusese cu dînsa, în societatea nóstră viciată și îndărăptnică, o comóră de ideĭ nouĕ și de simțurĭ patriotice, comóră care nu întârdiă de a se rĕspândì printre generațiunea cea jună din orașe. Demnitatea personală, onórea familieĭ, onestitatea în funcțiunĭ, patriotismulŭ înfocatŭ, independența de caracterŭ în fața Guvernuluĭ, năvălirä de odată cu o pornire învingĕtóre asupra ceteĭ de eresurĭ și de obiceiurĭ vițióse și clocite sub caftanulŭ fanarioticŭ și încuragiate de politica protectoratuluĭ. O luptă neîmpăcată și amară începù între ómeniĭ neeșițĭ din țară și între tineriĭ crescuțĭ în străinătate și poreclițĭ în sînulŭ patrieĭ lorŭ cu numele caracteristicŭ de ***bonjuriștĭ***, luptă amară, căcĭ nenorocitulŭ «bonjuristŭ» avea în contra luĭ nu numaĭ pe Guvernŭ și pe agențiĭ Puterilorŭ învecinate, nu numaĭ o societate întrégă deprinsă cu moravurile vechiuluĭ regimŭ, dar une-orĭ chiar și pe rudele luĭ cele maĭ apropiate. In fie-care familie se găsiaŭ față în față obiceiurile trecutuluĭ cu ideile civilisatóre moderne». (2) In ce se atinge de posițiunea acelorŭ tinerĭ în treburile publice, uniĭ carĭ câștigaseră diplome de doctorĭ în dreptŭ rĕmâneaŭ orĭ fără slujbe, orĭ celŭ multŭ eraŭ rĕnduițĭ în posturile de jos administrative saŭ financiare. Nicĭ unulŭ nu erà pusŭ la loculŭ sĕŭ. Alțiĭ, carĭ «în neastîmpĕrulŭ uneĭ mințĭ

---

(1) *V. Alecsandri*, Prosă. Biografia luĭ C. Negruzzi.

(2) *V. Alecsandri*, Prosă. Biografia luĭ N. Bălcescu.

aprinse, se încercaŭ a păşi pe câmpulŭ ademenitorŭ alŭ literatureĭ» şi fondaŭ cu miĭ de greutăţĭ vre-o fóe periodică, eraŭ supuşĭ a vedé în curînd cum ea se suspendă pentru celŭ maĭ neînsemnatŭ motivŭ. Aşà fù suprimată foiţa «*Alăuta românéscă*» a luĭ Kogălnicénu, din causa unuĭ articolŭ intitulatŭ «Filosofia wistuluĭ», tradusŭ din rusesce şi consideratŭ de Guvernŭ ca atingĕtorŭ politiceĭ împĕrătesciĭ. «*Dacia literară*» fù închisă pentru elogiulŭ făcutŭ de Kogălnicénu domnieĭ luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, ce părù o aspră critică asupra Guvernuluĭ dela 1840. «*Fóia sciinţifică şi literară*» a fostŭ suspendată în a 2-a lună a vieţeĭ sale sub pretextŭ de atacŭ contra religiuneĭ, fiind-că C. Negruzzi în nuvela «Toderică» purtà pe eroulŭ sĕŭ prin fundulŭ iaduluĭ, îlŭ făcea să jóce stosulŭ cu Scaraoski şi să-ĭ câştige 12 suflete. Une-orĭ scriitoriĭ înşişĭ eraŭ ridicaţĭ de poliţie din sînulŭ familieĭ şi trimişĭ în exilŭ la mănăstirĭ, fără altă vină decât pentru placulŭ Domnitoruluĭ saŭ chiar capriciulŭ unuĭ Ministru. Alţiĭ iar, carĭ dorindŭ a creà un teatru naţionalŭ compuneaŭ piese originale saŭ făceaŭ traducerĭ sub ascuţişulŭ fórfecelorŭ uneĭ censurĭ aspre şi órbe, ferice de dînşiĭ dacă şi după o aşà de tristă formalitate nu se treziaŭ osîndiţĭ la închisóre sub cuvîntŭ de atacŭ contra ...... moraleĭ dela 1840! Kogălnicénu a fostŭ ridicatŭ de poliţie şi dusŭ în exilŭ la mănăstirea Seculŭ, pentru că îndrăsnise ca advocatŭ să apere în Divanulŭ domnescŭ drepturile municipale ale oraşuluĭ Botoşanĭ în contra lăcomieĭ şi actelorŭ arbitrare ale unorŭ călugărĭ, ce pretindeaŭ că mănăstirea lorŭ avea dreptŭ de proprietate asupra loculuĭ orăşenescŭ. C. Negruzzi a fostŭ exilatŭ la moşia sa după malulŭ Prutuluĭ, pentru că fiindŭ deputatŭ avea tendinţe liberale! (1)

Alecsandri, cu pĕrulŭ sĕŭ lungŭ şi buclatŭ, cu jiletcĭ largĭ după moda parisiană, cu legăturĭ de gâtŭ bătătóre la ochĭ, cu pantalonĭ strîmţĭ şi bine traşĭ pe piciorulŭ încălţatŭ cu pantofĭ de lacŭ, cu talma négră căptuşită cu catifea vişinie, şi alţĭ amicĭ îmbrăcaţĭ ca dînsulŭ, păreaŭ nisce ***arĕtărĭ străine*** în mijloculŭ boerilorŭ giubeliĭ,

(1) V. ***Alecsandri***, loc. citatŭ.

cu antereŭ, cu işlicŭ şi papucĭ cu meşĭ galbenĭ. De alt-felŭ, obicinuinţa tinerilorŭ de a vorbi fie limba franceză, fie cea germană, cum şi viile discuţiunĭ ce se încingeaŭ între dînşiĭ întru susţinerea doctrinelorŭ filosofice saŭ literare ale ţĕrilorŭ în carĭ îşĭ primise educaţiunea, ajunsese a formà douĕ partide óre-cum rivale, numite de boeriĭ reacţionarĭ «*Francezii şi Nemţiĭ*» şi privite de eĭ cu grózǎ, ca nisce secte fǎrǎ fricǎ de Dumnedeŭ, capabile de tóte rĕutǎţile şi nǎsdrǎvǎniile. E dreptŭ cǎ aceste rivalitǎţĭ dedeaŭ necontenite prilegiurĭ de neînţelegerĭ în sînulŭ tinerimeĭ, ce se terminaŭ maĭ tot-deauna cu provocǎrĭ la duelŭ. Duelulŭ era la ordinea dileĭ, în câtŭ fǎrǎ nicĭ o duşmǎnie a unora contra altora, pentru motive de nimicŭ şi sub îndemnulŭ unuĭ amorŭ propriŭ exageratŭ, partisaniĭ *Francezilorŭ* şi *Germanilorŭ* se bǎteaŭ maĭ multŭ pentru plǎcerea de a se bate. Familiele luptǎtorilorŭ eraŭ într'o perpetuǎ neodihnǎ, hǎrţuindŭ în totŭ felulŭ pe Ministri şi chiar pe Domnitorŭ, pentru «a pune capĕtŭ uneĭ asemenea nelegiuirĭ»; iar poliţia ajunsese a fi într'o neadormitǎ pândǎ şi o necurmatǎ alergǎturǎ în jurulŭ Iaşilorŭ, fǎrǎ sǎ aibǎ însǎ parte de a împedecà — dupǎ obştescu-ĭ obiceiŭ — nicĭ cea maĭ micǎ sgârieturǎ, nicĭ chiar foculŭ unuĭ pistolŭ trasŭ în vîntŭ! «*Duelgiiĭ şi Bonjuriştiĭ*» ocuparǎ multŭ timpŭ atenţiunea publicǎ, pânǎ ce sub influenţa amicalǎ a câtorŭ-va dintr'înşiĭ, maĭ cu sémǎ a luĭ C. Negri, inimele lorŭ înfocate de alt-felŭ pentru acelaşĭ idealŭ se apropiarǎ din ce în ce, şi eĭ se puserǎ pe lucru la o laltǎ pentru unirea şi desrobirea patrieĭ! Terenulŭ fiindŭ însǎ prea periculosŭ în Iaşĭ pentru întocmirea planurilorŭ şi închegarea legǎturilorŭ necesare unuĭ scopŭ atâtŭ de mǎreţŭ, eĭ strǎmutarǎ la Mînjina, moşia luĭ Negri, lângǎ Galaţĭ, cuartierulŭ generalŭ alŭ operaţiunilorŭ lorŭ. Acolo, lângǎ «moşŭ Costache», spune Alecsandri, «tineriĭ osteniţĭ şi descuragiaţĭ de greutǎţile misiuneĭ lorŭ prindeaŭ o nouǎ putere pentru luptele viitóre. Moldoveniĭ şi Munteniĭ aveaŭ ocasiune de a se cunósce maĭ de aprópe, a se stimà, a se iubì, a pune la unŭ locŭ pǎrerile lorŭ, a face proiecte mǎreţe pentru renascerea patrieĭ comune, a se înţelege pentru formarea opiniuneĭ publice în ţérǎ!.... Unirea existà în inimĭ, ea se tǎlmǎci

în cuvinte și prinse rădăcină ca o plantă cerescă pe acelŭ locŭ arsŭ de sóre și lipsitŭ de plantele umbritóre ale pămîntuluĭ». (1) Acolo Alecsandri, Kogălnicénu, Epurénu, Negruzzi, Ralet, Rolla, Rosetescii, Alecu Russo și Ion Ghica, profesorŭ atuncĭ de matematice și economie politică la Academia din Iașĭ, împreună cu N. Bălcescu, C. Filipescu, Voinescii și alțiĭ, aŭ pusŭ, în frunte cu Negri, temelie acțiuneĭ comune pentru liberarea de sub influența străină și înfrățirea amînduororŭ țerilorŭ, jurândŭ de a lucrà fie-care prin tóte mijlócele la rĕspândirea ideilorŭ ce-ĭ însuflețiaŭ și la deșteptarea simțemîntuluĭ naționalŭ. Este cunoscută, și istoria va însemnà fiecăruia partea gloriósă, ce a luatŭ la lupta pentru redeșteptarea și neatîrnarea nóstră; aicĭ însă vomŭ urmărì maĭ multŭ activitatea desfășurată de Alecsandri în acele împrejurărĭ și influența ce ele aŭ putută avé asupra caracteruluĭ și geniuluĭ sĕŭ poeticŭ, căcĭ dacă vre-unulŭ a contribuitŭ cu unŭ zelŭ și o desinteresare fără tăgadă la acéstă mișcare, «combătêndŭ prin presă, dela tribună, pe scenă, tóte ideile învechite, tóte pasiunile órbe, tóte influențele corumpĕtóre» (2), ce pironise atâta timpŭ țéra în întunericŭ și în înjosire, acela este elŭ, poetulŭ, omulŭ politicŭ, patriotulŭ, care a statŭ tot-deauna în întâele rêndurĭ ale luptătorilorŭ.

Pentru întâia óră la 1840 Alecsandri publică în «Dacia literară» prima sa scriere românească, o novelă «*Buchetiera din Florența*», gingașă închipuire a uneĭ acțiunĭ amoróse, amestecată cu impresiunĭ personale și înflorită cu amintirĭ de pe timpulŭ câtŭ petrecuse cu Negri în frumósa capitală a Toscaneĭ.

Lucrarea plăcù nu numaĭ pentru vioiciunea și originalitatea figurilorŭ și a descrierilorŭ cuprinse într'însa, ci și pentru calitățile limbeĭ curată și alésă, contrastândŭ fórte cu «jargonulŭ» arlechinatŭ ce se întrebuințà pe atuncĭ.

«Dacia literară» fu însă suprimată și tînĕrulŭ autorŭ, cu tóte încuragiările ce primise, nu maĭ dete nimicŭ la lumină până după mórtea mameĭ sale la 1842, împrejurare ce fu pentru dînsulŭ póte

(1) *V. Alecsandri*, ibidem.
(2) *G. Bengescu*, Alecsandri. Convorbirĭ Literare. 1886—1888.

întâia și cea maĭ cruntă durere. Părăsindŭ Iașiĭ, elŭ fugì de sgomotŭ și de lume la Mircescĭ, unde singurŭ în mijloculŭ liniscei câmpuluĭ, înduioșatŭ de glasulŭ molcomŭ alŭ Siretuluĭ, căruia îĭ purtà jalea sa, urmândŭ cu ochiĭ în zarea aburită de lumină stolulŭ fluturaticŭ de visurĭ,

. . . . inima *luĭ* crescea plină
De o dulce melodie, melancolică, divină,
De o tainică vibrare, de-unŭ avîntŭ inspiratorŭ
Ce aduce'n peptŭ suspinurĭ și în ochĭ lacrimĭ de dorŭ!...

Farmeculŭ tainicŭ alŭ natureĭ, priveliscea locurilorŭ iubite ale copilărieĭ, împodobite de urzelele închipuireĭ sale poetice, contactulŭ maĭ de aprópe cu ţěraniĭ, ale cărora traiŭ simplu și deprinderĭ patriarchale îlŭ impresionaŭ fórte, poveștile și cântările de dragoste orĭ de vitejie ce auḑià mereŭ dela dînșiĭ, căldura, naivitatea și vioiciunea simţirilorŭ și a imaginelorŭ ce resăriaŭ din acele minunate rapsodiĭ ascunse în sînulŭ mulţimeĭ, îĭ deschise sufletulŭ și-ĭ dete îndemnulŭ de a le scóte la lumină. Va făurì, ḑicea, dintr'însele «o armă puternică contra derăpănăreĭ morale, sub care sta îngenuchiată ţara întrégă». Mângâerea proprieĭ durerĭ și mântuirea dureręĭ obștescĭ le găsise elŭ în înţelepciunea și credinţa poporuluĭ, căruia nicĭ urgia străinilorŭ, nicĭ viforele vremeĭ nu-ĭ pângărise inima!

Incepù deci a cutreerà munţiĭ și câmpiele, culegêndŭ de pretutindenĭ acelŭ mănunchiŭ vecĭnicŭ verde de cânturĭ populare, care, precum ḑice d-lŭ Maiorescu, «va rĕmâné pentru totŭ timpulŭ o comóră de adevĕrată poesie și totŭ de odată de limbă sănătósă, de notiţe caracteristice asupra datinelorŭ sociale, asupra istorieĭ naţionale și cu unŭ cuvîntŭ asupra vieţeĭ poporuluĭ românŭ». (1)

De câte orĭ, la gura sobeĭ, alăturĭ cu vechiulŭ și iubitulŭ sĕŭ prietenŭ Ion Ghica, nu ne-a povestitŭ Alecsandri acéstă peregrinaţiune de aprópe 2 anĭ, când pe jos când călare, prin adînculŭ văilorŭ, pe luciulŭ șesurilorŭ, pe plaiurĭ și prin munţĭ, alergândŭ

(1) *T. Maiorescu*, Critice. Cântecele populare adunate de V. Alecsandri. Tom. I, p. 120.

din colibă în colibă și din omŭ în omŭ spre a observà traiulŭ și obiceiurile, a înteți rostulŭ vorbeĭ și a ascultà cântecele din gura lăutarilorŭ, a bĕtrânilorŭ, a fetelorŭ și a flăcăilorŭ, în mijloculŭ cărora vieţuià fără grijă, fericitŭ când séra putea să se așeze lângă vatră la masă, unde ţĕraniĭ primitorĭ împărţiaŭ cu dragă inimă merindele cu dînsulŭ.

La câte horĭ n'a trebuitŭ să jóce, la câte nunţĭ și cumetriĭ n'a luatŭ parte și de câte orĭ cu moșŭ popa orĭ cu pristavulŭ satuluĭ n'a avutŭ prilejŭ elŭ să fie judecătorŭ și împăciuitorŭ alŭ neînţelegerilorŭ isvodite între sătenĭ! Acolo, la isvorulŭ primitivŭ alŭ credinţelorŭ curate și alŭ tradiţiunilorŭ naive, unde dragostea și mîndreţea natureĭ înrîurescŭ asupra icónelorŭ și asemĕnărilorŭ poetice, iar dorurile și simţirile ieaŭ formele nemeșteșugite ale închipuireĭ «cu sborŭ mĕruntŭ» ca și năzuinţele; acolo se simţi Alecsandri pĕtrunsŭ de emoţiunea duiósă, ce-ĭ curse de atuncĭ în tóte cântecele și care e nota caracteristică a poesieĭ sale. Acolo putù elŭ să înţelégă, privindŭ la ce lăsase în urmă, câtŭ de putericŭ glasŭ ar trebui să aibă spre a buciumà «Doina cea de rĕsbunare», cu care dândŭ alarma în ţară să strige:

Haĭ! copiĭ cu voinicie
Să scăpămŭ biata moșie
De păgânĭ și de robie!

S'a făcutŭ poetuluĭ imputarea că aceste poesiĭ nu arŭ fi reproduse ast-felŭ precum le-a culesŭ elŭ din gura poporuluĭ și că, trecêndŭ prin condeiulŭ luĭ, aŭ perdutŭ atâtŭ forma primitivă câtŭ și caracterulŭ originalităţeĭ, ce le făcea meritulŭ de cântece poporale. Tocmaĭ după 20 de anĭ dela adunarea lorŭ, când completate aŭ vĕḑutŭ lumina, s'a recunoscutŭ că «fără de a știrbì ceva din naivitatea espresiuneĭ poporale, poetulŭ n'a făcutŭ decât să mlădieze cu o rară fericire forma acestorŭ încercărĭ întâetóre.....»

Poetulŭ rĕsădindŭ în pămîntŭ bunŭ și curăţindŭ cu îngrijire de neghină seminţele sérbede, adesea-orĭ grosolane, culese în cale-ĭ,

a scosŭ prin farmeculŭ talentuluĭ sĕŭ florile cele maĭ minunate ale literatureĭ nóstre.

Cu tóte acestea nimicŭ nu aŭ perdutŭ ele din frăgeḍimea orĭ din vioiciunea lorŭ, ci numaĭ învesmîntate într'o limbă curată și alésă se presentară «în haine de sĕrbătóre venindŭ dela ţară la orașŭ». E dreptŭ că boerimea de pe atuncĭ, incapabilă de a aprecià lucrările acestea, făcea imputare tînĕruluĭ poetŭ că voià să introducă *coliba* în *salonŭ*; totușĭ ele avură rĕsunetŭ în publicŭ și contribuiră, pe câtŭ erà cu putinţă în așà condiţiunĭ, la deșteptarea interesuluĭ pentru sórta limbeĭ și a literatureĭ. Mișcarea de alt-felŭ se învederà din tóte părţile. Ḍiare cu menirĭ sciinţifice și literare apăreaŭ când sub direcţiunea neobosituluĭ Kogălnicénu, când sub a luĭ Alecsandri (*«Propășirea»*, alŭ căreia titlu nu fu primitŭ de Guvernŭ ca revoluţionarŭ?!), când sub a amînduror ŭ în unire cu Negruzzi, Ion Ghica, Voinescu orĭ Panaite Balș. Tóte aceste foĭ amŭ vĕḍutŭ că aveaŭ o durată efemeră, și cum libertatea tiparuluĭ era unŭ mitŭ, Alecsandri se mulţumià a-șĭ ceti producerile singurŭ în lume orĭ amicilorŭ, când nu avea chipŭ de a le publicà. Iată pentru ce și scrià elŭ în «Curierulŭ de ambe sexe» alŭ luĭ Eliade și promitea colaborarea sa la ḍiarulŭ «Sĕptĕmâna» din Bucurescĭ, ḍicêndŭ luĭ Ion Ghica: «Curagiŭ, dovedesce tuturorŭ că spiritulŭ e unŭ «Phenix», care nu móre nicĭ odată». Din nenorocire, «Sĕptĕmâna» fu suprimată după primulŭ numĕrŭ.. cu Phenix cu totŭ!

După tóte probabilităţile însă, primele poesiĭ românescĭ ale luĭ Alecsandri aŭ fostŭ «*Doina*, *Doiniţă*» și «*Baba-Cloanţa*», scrise la 1842, una cântecŭ de voinicie, alta legendă făcută pe ḍicĕtórea poporală: «baba-ĭ calulŭ draculuĭ!» Pentru unŭ începĕtorŭ maĭ alesŭ versulŭ acestorŭ douĕ bucăţĭ e coloratŭ, vioiŭ și sprintenŭ, în câtŭ nu erà mirare ca să fi făcutŭ sensaţiune alăturĭ de potopulŭ de satire, de cântece amoróse și de elegiĭ, ce inundase Moldova pe acea vreme și carĭ în stihurĭ cu cadenţe lungĭ descriaŭ starea jalnică a inimelorŭ, orĭ luaŭ peste piciorŭ pe vre-unŭ *Ftori-Vist* saŭ pe vre un *nacialnicŭ* óre-care, nenorocitŭ la cărţĭ orĭ la amorŭ. Urmară apoĭ «*Craiŭ-Noŭ*», «*Maghiara*», «*Andriĭ-Popa*» și «*Groza*»,

carĭ împreună cu «*Mărióra Florióra*», scrisă la 1852, sunt cele maĭ de căpetenie dintre cele 24 de doine ale sale. — Cine nu cunósce faimósele versurĭ:

Galbenŭ ca făclia de galbenă céră
      Ce-alăturĭ ĭ-ardea,
Pe-o scândură veche, aruncatŭ afară,
De somnulŭ celŭ vecĭnicŭ Groza-acum dormià,
Iar după elŭ nimenĭ, nimenĭ nu plângea! . . .

Numaĭ unŭ moșnégŭ cu o barbă lungă apropiindu-se

Scóse doĭ banĭ netedĭ din vechia sa pungă,
Lângă mortŭ îĭ puse, mâna-ĭ sărutândŭ,

apoĭ se întórse către poporulŭ care privià la Groza cu înfiorare și-ĭ povesti că a fostŭ scăpatŭ dela mórte, elŭ și copilașiĭ luĭ, de acestŭ omŭ, care «stinsese multe dile și călcase multe legĭ»; iar mulțimea, audindŭ de acéstă unică a luĭ faptă bună, póte, strigă «plină de jale»

Dumnedeŭ să ĭ erte păcatele sale!

Amŭ puté dice că în acéstă poesie se zugrăvesce firea blândă și milósă a Românuluĭ, căruia fără-de-legea îĭ face oróre, iar o singură rază de generositate, fie chiar din partea unuĭ tâlharŭ, îĭ móe inima și-lŭ pleacă spre compătimire. Forma și cadența versuluĭ sunt atâtŭ de bine cumpĕnite în câtŭ unŭ singurŭ cuvîntŭ, o silabă chiar maĭ multŭ orĭ maĭ puținŭ i-ar strică deplina-ĭ armonie. Se scie câtŭ sgomotŭ a făcutŭ balada luĭ Eliade «*Sburătorulŭ*», alŭ căreĭ începutŭ alcătuesce unŭ tabloŭ minunatŭ despre cele ce se petrecŭ într'unŭ satŭ când vine séra, și care se sfîrșesce prin mórtea uneĭ copile din vraja dragosteĭ unuĭ «sburătorŭ». Alecsandri compuse și elŭ fiindŭ în Bucurescĭ la 1845 unŭ «*Sburătorŭ*», însă cu totulŭ de o altă natură decât acesta. In locŭ să bage pe fete în frigurĭ și în fiorĭ de mórte, «Sburătorulŭ» luĭ se mulțumesce a ațíné calea copilelorŭ, ca să le sărute și să-șĭ împodobéscă chimirulŭ și pălăria cu salbele și cu mănunchiĭ lorŭ de florĭ! Deose-

birea între aceste două poesiĭ ţine în parte şi de caracterele autorilorŭ: una e mistică, înfiorată de vedeniĭ, purtândŭ pecetea morţeĭ pe frunte— dramatică pătimaşe—cea-laltă şăgalnică şi nepăsătóre, ca şi fetele şmechere şi guralive, carĭ n'aŭ témă de voiniciĭ cu negre plete, când se ducŭ la culesŭ de fragĭ în pădure.

Cu «*Măriόra Floriόra*», Alecsandri creă genulŭ legendelorŭ în formă poporală, pe care avea să-lŭ întrebuinţeze cu fericire în «*Inşiră-te Mărgărite*», precum îlŭ întrebuinţase în «*Sentinela română*». Orĭ de câte orĭ vrea să desfăşure elŭ peripeţiele uneĭ poveştĭ prea lungă pentru a fi pusă în cadrulŭ uneĭ versificărĭ meşteşugite şi largĭ, alege acéstă cadenţă mlădióśă şi acestŭ ritmŭ scurtŭ, în care imaginele aŭ nevoe de puţine artificiĭ şi gândirile, cu câtŭ sunt maĭ simple cu atâtŭ sunt maĭ nemerite.

Poetulŭ însă care încearcă acestŭ genŭ trebue să aibă o adîncă cunoscinţă a limbeĭ şi a simţuluĭ poporalŭ şi să posédă multă îndemânare la facerea versuluĭ, care deşi fluidŭ, uşorŭ şi naivŭ în aparenţă, este póte celŭ maĭ greŭ de combinatŭ şi de ţinutŭ continuŭ la acelaşĭ nivelŭ, fără de a deveni monotonŭ saŭ obositorŭ.

Se scie că «Măriόra Floriόra» începe prin descrierea calităţilorŭ şi farmeculuĭ, ce facŭ din Moldova unŭ raiŭ pămîntescŭ:

La Moldova cea frumósă
Viaţa-ĭ dulce şi voiósă,
L'alŭ Moldoveĭ dulce sóre
Cresce flóre lângă flóre;
Multe păsĕrele 'n sborŭ
Fură minţĭ cu glasulŭ lorŭ,
Multe fete şi neveste
Fură inimĭ făr' de veste!

Apoĭ ne presintă pe: «Mîndra mîndrelorŭ», eroina povesteĭ:

Albă ca o lăcrămiόră,
Dulce ca o primăvară...
Nicĭ năltuţă, nicĭ micuţă,
Numaĭ bună de drăguţă.

Ea se și îndrăgostià cu unŭ voinicŭ, care venià

Intr'o ḑi cu dulce sóre,
Pe unŭ sirepŭ voinicŭ de munte
Cu steluță albă'n frunte,

o răpià și-șĭ ascundeaŭ departe în codri gingășia dragosteĭ lorŭ;

dar

Când norocu-șĭ schimbă pasulŭ,
N'aducŭ anĭ ce-aduce césulŭ.

Florile s'aŭ tânguitŭ Domnuluĭ că

Zînișóra florilorŭ,
Florilorŭ, surorilorŭ,

le-a părăsitŭ, și elŭ trimite unŭ zmeŭ negru dela munte, care smulgând'o din brațele iubituluĭ, o readuce

In grădina Zînelorŭ
In locașulŭ stelelorŭ,

de unde

Când pe cerŭ e lună plină,
Când e nóptea maĭ senină,

se aude

Unŭ glasŭ blândŭ ca unŭ suspinŭ,
Care cântă'ncetŭ și linŭ:
Négră e străinătatea,
Crudă e singurătatea,
Căcĭ nu-ĭ focŭ de dorŭ maĭ rĕŭ,
Ca foculŭ de dorulŭ tĕŭ!

Dela începutŭ până la sfîrșitŭ amorulŭ celŭ maĭ înfocatŭ, lovitŭ de fatalitate în plină fericire. S'ar puté crede că poetulŭ sub formă alegorică și-a cântatŭ cântecul proprieĭ sale inimĭ, lovită cruntŭ în ce avusese maĭ scumpŭ.

Intr'adevĕrŭ, în mijloculŭ apatieĭ ce domnià în țéră la aparițiunea primelorŭ sale producerĭ, o femee cu spiritŭ distinsŭ și cu inimă

caldă fù singura care din străinătate îĭ adresă o scrisóre plină de admirațiune pentru talentulŭ și curagiulŭ luĭ, îndemnându-lŭ să mérgă înainte, căcĭ ḑicea: «nicĭ o ambițiune nu póte fi maĭ nobilă pentru unŭ omŭ, decât aceea de a fi poetulŭ naționalŭ alŭ unuĭ poporŭ!» Indemnulŭ i-a adusŭ norocŭ, și poetulŭ dreptŭ recunoscință i-a închinatŭ în acelașĭ timpŭ musa și inima. Omulŭ sfințesce aceea ce crede și înalță până la dumneḑeire aceea ce iubesce!

«*Lăcrămióre*le» sunt cartea sacră, în care poetulŭ a scrisŭ în versurĭ de aurŭ iubirea dulce a tinereţeĭ sale. Ea este dedicată memorieĭ aceleia, care-ĭ luminase fruntea și-ĭ înălțase sufletulŭ:

Tu care prin iubire, la alŭ iubireĭ sóre,
Aĭ deșteptatŭ în mine poetice simțirĭ,
Primesce 'ntr'altă lume aceste lăcrămióre
Ca unŭ rĕsunetŭ dulce de-a nóstre dulcĭ iubirĭ!

Dorulŭ de țéră și dorulŭ iubiteĭ sunt cele două marĭ simțeminte ce vibréză în inima luĭ Alecsandri, și dacă «*Doinele*» sunt expresiunea unuia, «*Lăcrămiórele*» aparŭ ca unŭ viŭ mănunchiŭ de raze ce încălḑesce pe celŭ-laltŭ. In strofe armoniόse ne spune elŭ:

Cea maĭ blândă-a mea gândire,
Cea maĭ gingașe simțire,
Celŭ maĭ falnicŭ dorŭ alŭ meŭ
Ție numaĭ, numaĭ ție
Le închinŭ pentru vecie
Ca la însușĭ Dumneḑeŭ!

Iar la Veneția, unde își dedese întîlnire cu Elena N., plutescŭ amîndoĭ uimițĭ de fericire pe valurĭ, închiḑêndu-șĭ sufletele la totŭ ce nu erà eĭ și pasiunea lorŭ, cântândŭ:

Oh! gondolă iubită, noĭ lumeĭ dămŭ uitare!
Sborĭ veselŭ, sborĭ în pace purtându ne pe mare,
Și légănă 'n tăcere sub cerulŭ auritŭ
Amorulŭ nostru mare ca cerulŭ nesfîrșitŭ! . . . . .

Căcĭ te iubescŭ Eleno! cu-o tainică uimire,
Cu foculŭ tinereţeĭ, cu dorŭ nemărginitŭ,
Cu lacrămĭ şi credinţă, cu dulce fericire,
Cu totŭ ce este 'n mine putere de iubitŭ! . . . . .

Ce farmecŭ în simţire, ce căldură în aiurarea gânduluĭ! Poesia pare că isvoresce din chiar inimele lorŭ, deschiḑêndu-le orizonturĭ nemărginite de fericire! Sórta cruntă însă tăiă aripele visuluĭ frumosŭ ce făceaŭ unulŭ lângă altulŭ. Elena murì la Constantinopole în Maiŭ 1849, iar poetulŭ

Singurŭ, singurŭ cu-a sa jale,
Rătăcitŭ pe-a vieţeĭ cale
Ca unŭ orbŭ nenorocitŭ,
Viéţa-ĭ scade, jalea-ĭ cresce
Şi-alŭ luĭ dorŭ în vecĭ s'opresce
Pe mormîntulŭ eĭ iubitŭ!

De atuncĭ, orĭ de câte-orĭ a fostŭ îndemnatŭ a cântà iubirea, o notă personală tristă a tresăritŭ fără voe sub degetele luĭ şi multe lucrărĭ aveaŭ să fie încă însufleţite de «blânda stea», căreia îĭ închinase elŭ tinereţea cu foculŭ iubireĭ şi sufletulŭ cu viile luĭ aspiraţiunĭ.

Intre bucăţile titluite «*Suvenire*», găsimŭ între altele o odă adresată Bahluiuluĭ . . . locaşŭ de brósce, rîŭ tainicŭ fără malurĭ,

Ce dórme ca unŭ paşă pe patulŭ sĕŭ de glodŭ....

şi o alta scrisă cu ocasiunea desrobireĭ Ţiganilorŭ (31 Ianuarie 1844), în care prooocesce apropiata liberare a ţĕreĭ:

Te slăvescŭ o ḑi ferice, sfîntă ḑi de libertate,
Tu a căreĭ sfîntă rază sufletulŭ românŭ străbate!
Te slăvescŭ o ḑi măréţă pentru Patria-mĭ iubită,
Tu ce-arĕţĭ ochilorŭ noştri omenirea desrobită....
Oh! Moldovo, ţéră mîndră, tu ce daĭ sfînta dreptate,
Braţulŭ tĕŭ ce sfarmă astăḑĭ unŭ jugŭ aspru de robie
Ţie însăţĭ pregătesce viitorŭ de libertate!

Se scie, că după stăruinţa Mitropolituluĭ şi a Episcopilorŭ Vodă

Sturdza, în urma unuĭ votŭ unanimŭ alŭ Adunăreĭ Obştescĭ, decretă emanciparea Ţiganilorŭ, carĭ eraŭ proprietatea Mitropolieĭ, Episcopiilorŭ, mănăstirilorŭ şi a Statuluĭ. Kogălnicénu cu acéstă ocasiune a scrisŭ unŭ articolŭ fórte căldurosŭ în «Fóia sciinţifică», în care făcêndu-se interpretulŭ opiniuneĭ publice exprimă Domnitoruluĭ recunoscinţa tuturorŭ pentru acestŭ mare actŭ de umanitate.

Când după mórtea părinţilorŭ sĕĭ, Alecsandri dete libertatea tuturorŭ robilorŭ moştenițĭ, chiar înainte de a fi fostŭ declarată obştésca lorŭ desrobire — scrie elŭ, bucurându-se de acéstă frumósă ḑi, luĭ Ion Ghica: «din balconulŭ caselorŭ am declaratŭ Ţiganilorŭ adunaţĭ că sunt liberĭ, că nu li se vorŭ maĭ luà copiiĭ pentru a fi crescuţĭ şi deprinşĭ servitorĭ în casa boeréscă şi că potŭ să mérgă unde le place fără de împedecarea nimĕnuĭ». Acestŭ actŭ de mărinimie, prinosŭ alŭ simţemintelorŭ înalte ce-ĭ umpleaŭ inima, fu ca o cunună de neperitóre memorie împletită pe mormîntulŭ părinţilorŭ sĕĭ!

Totŭ între «*Suvenire*» găsimŭ şi faimósele strofe către «Pretenulŭ sĕŭ Negri, iubitŭ şi dulce frate», unde împărtăşindu-ĭ precum fusese deprinsŭ din copilărie, «simţirile de carĭ erà cuprinsŭ» la amintirea «dragosteĭ ferbinţĭ» din trecutŭ orĭ la deşteptarea gingaşuluĭ dorŭ de ţéră, exclamă:

. . . . pe vecĭnicie va sta întipărită
In sufletele nóstre icóna multŭ slăvită
Aceleĭ ce în lume a fostŭ îngerulŭ meŭ,
Şi ora tristă 'n care sburândŭ la Dumneḑeŭ
Ne-a datŭ cea de pe urmă a sa dulce privire,
Unindŭ mânele nóstre în vecĭnică 'nfrăţire!

Imnŭ de duiósă mângâere a unorŭ suflete rănite, ce din comuna durere îşĭ făureaŭ o legătură maĭ strînsă de iubire şi cu de o potrivă avîntŭ îşĭ îndreptaŭ privirile către aceiaşĭ fiinţă «perdută în négra vecĭnicie!»

Printre scrierile în prosă de atuncĭ deosebimŭ: «*Istoria unuĭ galbenŭ*» (1844), dialogŭ plinŭ de spiritŭ între unŭ galbenŭ olandezŭ şi o para turcéscă, care nu erà decât critica şi satirisarea

apucăturilorŭ și stărei societăței de pe atuncĭ; apoĭ unŭ articolŭ sub formă de scrisóre adresată luĭ Kogălnicénu, unde face descrierea Iașuluĭ, care «departe de a fi o politie românéscă, este unŭ amestecŭ încurcatŭ de Grecŭ, de Arménŭ, de Némțŭ, de Lipovénŭ și maĭ alesŭ de Jidovŭ, mosaicŭ curiosŭ de totŭ felulŭ de némurĭ, afară de Românĭ». (1) Caracterisarea acésta s'a confirmatŭ cu prisosŭ, căcĭ din ceĭ 80.000 de locuitorĭ ce are a doua capitală, aprópe 50.000 sunt Jidovĭ, iar restulŭ amestecătură de némurĭ străine și de Românĭ. Tristŭ și descuragiatorŭ spectacolŭ, la care timpulŭ și împrejurările parŭ a fi fostŭ complicií indiferențeĭ orĭ neputințeĭ nóstre de a pune stavilă acesteĭ cotropirĭ. Acĭ Alecsandri a găsitŭ bunŭ prilejŭ de a atacà pe Evreĭ, pe carĭ încă de când era copilŭ îĭ bătea cu petre, când nu le aruncà sfîrleze în barbă cu tovarășulŭ sĕŭ de jocurĭ Vasile Pojoranŭ, și pe carĭ i-a urîtŭ de atuncĭ tótă viéța!—Poetulŭ nostru, omŭ de alt-felŭ fără multe cotiturĭ și răstóce în inimă, deși erà bunŭ și îngăduitorŭ către orĭ cine, avea unŭ disprețŭ netăgăduitŭ pentru fanfaronadele și pretențiunile secĭ, venite de orĭ și unde și manifestate pentru orĭ ce lucru ar fi fostŭ. Așà, din acéstă pricină multe din zădărniciele fórte obicinuite chiar ale lumeĭ acesteia nu s'aŭ pututŭ lipi de dînsulŭ. In epocele în carĭ ocupà de pildă situațiunĭ înalte în Guvernulŭ țĕreĭ, nimicŭ nu erà maĭ greŭ pentru dînsulŭ decât a se îmbrăcà în haine de gală, «a se face frumosŭ» cum avea obiceiŭ de a ḑice, a se împodobi cu cordóne și cu stele, pentru a face față la parade, la balurĭ orĭ la mese. Cine simte și înțelege ridicolulŭ ce, orĭ cum ar fi omulŭ saŭ împrejurarea, se ascunde sub tóte acestea și rĕsare pare că la orĭ ce mișcare făcută maĭ puținŭ naturalŭ saŭ maĭ strîmtorată decât de obiceiŭ, va împărtăși simțemintele ce se deșteptaŭ la asemenea prilegiurĭ în sufletulŭ luĭ Alecsandri. Și din frageda-ĭ tinerețe fu ast-felŭ; dovadă «studiulŭ criticŭ» făcutŭ după îndemnulŭ luĭ Ion Ghica asupra «*Prințuluĭ românŭ*», stanțe epice, carĭ «după o lungă-largă așteptare de vre-o câțĭ-va anĭ» fusese închinate luĭ Bibescu Vodă de profesorulŭ C. Aristia.

(1) *V. Alecsandri,* Prosă.

Cu aprigă vigóre satirică și cu spirituală dibăcie despică elŭ întréga lucrare, ce pórtă versurĭ ca acestea:

Pe tronulŭ focŭ acela, pe sóre 'ntregŭ vĕzduhulŭ,
Pĕtrundere maĭ 'naltă de miĭ de sorĭ maĭ sus....

orĭ ca:

Unŭ jețŭ aicĭ se vede, maĭ micŭ, dar e maĭ mare,
La drépta domnitóre maĭ jos, dar e maĭ 'naltŭ...

Așà că dupĕ ce-ĭ fărimiță «înșirarea cea de frase și de cuvinte fără de nicĭ unŭ înțelesŭ, producêndŭ o cacofonie bizară, plină de o pretențiósă lingușire», și după ce-ĭ puse tóte nonsensurile, ridicolele și extravaganțele în evidență, termină prin a ḑice autoruluĭ, că dacă a vrutŭ să fie unŭ Omer apoĭ a pățit'o ca

Brósca mică câtŭ unŭ oŭ,
Ce-a vĕḑutŭ odată-unŭ boŭ
Și s'a totŭ umflatŭ, umflatŭ,
Până ce a și crăpatŭ!

După o «*Plimbare prin munțĭ*», publicată în «Fóia sciințifică», vinŭ nisce micĭ schițe ca «*Borsek*», «*Unŭ salonŭ din Iașĭ*», «*Balta Albă*», scrise cu multŭ spiritŭ de observațiune și cu vioiciune, și carĭ fără pretențiune de a fi critice de năravurĭ, arată relele și neajunsurile ce aŭ bântuitŭ țéra și societatea la noĭ sub îndoita povară a tiranieĭ și a ignoranțeĭ îndărătnice și rĕŭ făcĕtóre!

Cu tóte silințele ce-șĭ dedea însă Guvernulŭ de a înăbuși rĕspândirea nouelorŭ doctrine politice, fie suprimândŭ ḑiarele, fie surghiunindŭ și închiḑêndŭ pe scriitorĭ, ideile de libertate, de românismŭ și chiar cele de unire, sub impulsiunea unuĭ micŭ numĕrŭ de tinerĭ patrioțĭ, nu încetaŭ de a-șĭ face, deși cu încetulŭ, drumŭ în publicŭ. Se simțià că într'ascunsŭ ardea pare că o flacăre, ce odată avea să încingă inimele și capetele tuturorŭ, aprinḑêndŭ de-asupra putrigaiuluĭ socialŭ mistuitŭ de dînsa făclia libertățeĭ. Lumea se aștepta la o reacțiune, devenită necesară contra stăreĭ de lucrurĭ de care suferià, însă nimenĭ n'avea îndrăsnélă de a da prima lo-

vitură, căcĭ mâna stăpânireĭ era nu numaĭ lungă, ci avea şi ghiare de ferŭ, aşà că putea să întîmpine de departe şi să sdrobéscă fără cruţare pe orĭ cine ar fi ruptŭ cu apucăturĭ vrăjmaşe rêndurile mulţimeĭ cele smerite şi plecate înaintea a-totŭ-puternicieĭ sale!

De alt-felŭ realitatea lucrurilorŭ dovedi în deajunsŭ acésta.

Este cunoscutŭ câtŭ de tristă nereuşire avù în Iaşĭ încercarea de rĕscólă din ḑiua de 28 Martie 1848 şi cum ceĭ maĭ mulţĭ tinerĭ, carĭ luase directŭ saŭ indirectŭ parte la dînsa, fură siliţĭ — victime ale entusiasmuluĭ lorŭ patrioticŭ — de a scăpà cu fuga peste hotarŭ, de téma înverşunăreĭ unuĭ Guvernŭ cuprinsŭ de spaimă. Pe când acţiunea revoluţionară din Bucurescĭ, înjghebată cu împărtăşirea tuturorŭ claselorŭ sociale, făcea apelŭ chiar la Bibescu-Vodă de a se pune în fruntea eĭ pentru liberarea ţĕreĭ de protectoratulŭ străinŭ; mişcarea tinerimeĭ moldovene, exaltată de cetirea ḑiarelorŭ franceze ce descriaŭ revoluţia din Paris, — maĭ multŭ particularistă, îndreptată dór contra luĭ Michaiŭ Sturdza şi a regimuluĭ sĕŭ, nu putea să aibă sorţĭ de isbândă, nefiindŭ legată cu poporulŭ şi sprijinindu-se numaĭ pe o parte din boeriĭ nemulţumiţĭ orĭ rîvnitorĭ de rĕsturnare, pentru satisfacerea proprielorŭ lorŭ ambiţiunĭ. — Decĭ Alecsandri luă — ca şi ceĭ-lalţĭ amicĭ aĭ sĕĭ — calea străinătăţeĭ, cântândŭ cu lacrimĭ ferbinţĭ:

Scumpă ţéră şi frumósă,
O! Moldovă draga mea,
Cine plécă şi te lasă
E coprinsŭ de jale grea!...
Eŭ te lasŭ ţéră iubită,
De-alŭ tĕŭ cerŭ mĕ depărtezŭ,
Dar cu inima cernită
Plângŭ amarŭ, amarŭ oftezŭ.
Cine scie, cine scie
Dacă 'mpinsŭ de-alŭ sórteĭ vîntŭ,
M'oiŭ întórce 'n veselie
Să sărutŭ al tĕŭ pămîntŭ...
Adio! rĕmâĭ ferice,
Ferice să te găsescŭ!

Tînĕrulŭ de 27 de anĭ, silitŭ să-şĭ părăséscă totŭ ce iubià şi pe toţĭ ceĭ ce-lŭ iubiaŭ, spre a se afundà în umbra necunoscutuluĭ şi a pribegi cu inima frântă de durerea risipitelorŭ sale visurĭ, perdea până şi mângâerea de a-şĭ maĭ revedé căminulŭ părintescŭ, într'atâta catastrofa, ce-ĭ pricinuià exilulŭ, i-se părea cumplită şi-ĭ răpià în desnădăjduirea momentuluĭ până şi îndemnulŭ de a maĭ sperà în viitorŭ!

Imprejurările însă ce aveaŭ să se desfășure, maĭ încordate și maĭ repeḑĭ decât ar fi pututŭ elŭ crede atuncĭ, și fiorulŭ bine-făcĕtorŭ alŭ libertățeĭ ce era să însuflețéscă întrégă Europa, trebuiaŭ să-ĭ liniștéscă peste curînd îngrijirile, deschiḑêndu-ĭ hotarele patrieĭ.

După fuga silită din Iașĭ, îlŭ găsimŭ în munțiĭ Carpațĭ, scriindŭ «*Sentinela română*», în care cântă vîrtutea și puterea de resistență a némuluĭ nostru și arată lumeĭ că cu tóte furtunele sórteĭ, cu tóte nedreptățile vremeĭ și urgia ómenilorŭ:

Elŭ, elŭ vecinicŭ în picióre
Printre valurĭ arḑĕtóre,
Va luptà, lupta-va fórte,
Făr'a fi atinsŭ de mórte;
Căcĭ Românŭ e în putere
Și Românu'n vecĭ nu pĭere!

La Brașovŭ, după acésta, scrie legenda ardelenéscă «***Moțulŭ și Sĕcuiulŭ***», ecoŭ alŭ luptelorŭ dintre Româniĭ transilvănenĭ rĕsculațĭ contra Ungurilorŭ:

Moțule
Măĭ hoțule!
Nu totŭ trage 'n carne vie
Și maĭ trage 'n cea pustie,
Nu totŭ trage 'n peptulŭ meŭ,
Că-ĭ pĕcatŭ de Dumneḑeŭ!

Puiule
Sĕcuiule!
Ce cațĭ tu la noĭ în munte!
Lance 'n cóstă, bardă 'n frunte,
Orĭ unŭ plumbŭ vrăjitŭ în peptŭ,
Să te ducĭ în raiŭ de-a dreptŭ.

Moțule
Măĭ hoțule!
Tu n'aĭ nume, tu n'aĭ țéră!
Asta-ĭ Patria maghiară.
Tu se cade să-mĭ robescĭ,
Căcĭ tu omŭ încă nu escĭ!

Puiule
Sĕcuiule!
Na! te du pe ceea lume,
Ca să afli de-alŭ meŭ nume.
Spună-țĭ morțiĭ din mormîntŭ
De sunt omŭ saŭ de nu sînt!

Ce aerŭ de actualitate aŭ aceste versurĭ!

Iar din Paris, inspiratŭ negreșitŭ de spectacolulŭ mărețŭ alŭ emancipăreĭ poporuluĭ francezŭ, scrise elŭ, cu sufletulŭ sdrobitŭ de miseria în care de atâta timpŭ încremenise Româniĭ, acea faimósă «***Deșteptare a Românieĭ***», strigătŭ de durere și cântecŭ entusiastŭ

de libertate, pe care cu glasŭ tunătorŭ și profeticŭ îlŭ îndreptà către dînșiĭ:

Voĭ ce statĭ în adormire, voĭ ce statĭ în nemișcare,
N'audițĭ prin somnulŭ vostru acelŭ glasŭ triumfătorŭ,
Ce se 'naltă pân' la cerurĭ din a lumeĭ deșteptare,
Ca o lungă salutare
Către-unŭ falnicŭ viitorŭ?

Iată lumea se deștéptă din adînca-ĭ letargie,
Ea pășesce cu pasŭ mare către-unŭ țelŭ de multŭ doritŭ.
Ah! treziți-vĕ ca dînsa, frațiĭ meĭ din Românie,
Sculațĭ toțĭ cu bărbăție,
Ḑiua viețeĭ a sositŭ!

Până când în țéra nóstră totŭ străinulŭ să domnéscă,
Nu sunteţĭ sătuĭ de rele, n'ațĭ avutŭ destuĭ stăpânĭ?
La arme, vitejĭ! la arme! facețĭ lumea să privéscă
Pe câmpia românéscă
Cete mîndre de Românĭ!

O adevĕrată «Marseillesă» a Românilorŭ, plină de acelașĭ focŭ impetuosŭ și însuflețită de acelașĭ avîntŭ de luptă și de încredere în sine, ca nemuritorulŭ cântecŭ naționalŭ francezŭ!....

Glasulŭ i-a fostŭ auḑitŭ și înțelesŭ, căcĭ pe câmpia Filaretuluĭ se proclamară drepturile și aspirațiunile Românilorŭ, și dacă intrigele rusescĭ nu găsiaŭ atâta creḑare la Constantinopole, póte că sĕmînța libertățeĭ resădită de atuncĭ pe ogórele nóstre ar fi datŭ maĭ de timpuriŭ și maĭ mănóse recolte. In totŭ casulŭ și acéstă încercare fără de isbândă statornică ne scóse la ivélă. Europa avea să se intereseze de sórta nóstră și să așeze în curînd pe temeliĭ maĭ sigure existența Statuluĭ românŭ.

De o camdată Moldoveniĭ se vĕḑuse celŭ puținŭ scăpațĭ de regimulŭ luĭ Michaiŭ Sturdza, iar tineriĭ împrăștiațĭ prin lume începură să se întórcă acasă.

«După o pribegire de 2 anĭ prin *Staturile Europeĭ* (termenŭ de pasportŭ, scrià Alecsandri unuĭ amicŭ), în urma rĕscóleĭ nóstre

din 28 Martie 1848, am reintratŭ în capitala Moldoveĭ. Grație aceluĭ Ḑeŭ bine-făcĕtorŭ care priveghiază asupra sórteĭ Românilorŭ, avemŭ acum pe tronulŭ țĕreĭ unŭ Domnŭ patriotŭ, generosŭ, liberalŭ, cu sufletŭ blândŭ și frumosŭ ca și fața sa, pe Prințulŭ Grigorie Ghica. Elŭ a deschisŭ fruntariile țĕreĭ, pentru ca să recheme pe juniĭ emigrațĭ, și totŭ odată le a deschisŭ și brațele sale părintescĭ.

«Moldova rĕsuflă maĭ ușorŭ și e însuflețită de marĭ sperărĭ pentru presentulŭ și viitorulŭ sĕŭ».(1)

Trebue să arĕtămŭ că pe timpulŭ câtŭ Alecsandri a statŭ la Paris, n'a încetatŭ de a lucrà în folosulŭ causeĭ naționale, fie presentândŭ memoriĭ ómenilorŭ politicĭ influențĭ, fie cătândŭ a rĕspândi în publicŭ cunoscințele neapărate de carĭ avea nevoe pentru a se interesà maĭ de aprópe de noĭ. Ast-felŭ se produse elŭ de maĭ multe orĭ înaintea uneĭ societățĭ de filo-românĭ cu cuvîntărĭ pline de fapte și de datinĭ luate din istoria némuluĭ, pentru «a le sluji de călăuză în preumblarea ce aveaŭ a face *prin acele țĕrmurĭ depărtate* și așà de puținŭ cunoscute în Europa occidentală, ca să le dovedéscă comunitatea nóstră de origină cu *Francia și directa-ne coborîre din Romanĭ*», — precum însușĭ spune în alŭ III-lea articolŭ trimisŭ luĭ Alex. Hurmuzaki, redactorulŭ fóeĭ române «Bucovina» din Cernăuțĭ, pe la anulŭ 1849. (2)

Dar dragostea călĕtoriilorŭ — care fusese din copilărie una dintre slăbiciunile poetuluĭ — îĭ încolțesce de grabă în inimă, și cu tóte atracțiunile ce-ĭ presentà viéța din Iașĭ orĭ petrecerea la Mircescĭ, elŭ totușĭ voià:

Să se ducă 'n depărtare,
Peste munțĭ și peste mare,
Să se ducă 'n lumea 'ntrégă,
Ca o pasĕre pribégă!

Duce-m'aș în cale lungă,
Dorŭ să nu mĕ maĭ ajungă;
Duce-m'aș și m'aș totŭ duce,
Dorŭ să nu mĕ maĭ apuce!

In asemenĭ disposițiunĭ elŭ pornì la Paris, de unde, bucurosŭ

(1) Colecțiunea scrisorilorŭ către Ion Ghica. Bibl. Acad. Scrisórea din 19 Decembre 1852, Paris.

(2) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefața, pag. XX.

de laudele luĭ Ion Ghica asupra edițiuneĭ «*Baladelorŭ*» sale poporale (pentru prima óră tipărite în Iașĭ la 1852 în 12° la tipografia luĭ Adolf Bermann), elŭ îĭ scrià, că «s'a pusŭ din noŭ pe lucru și a scrisŭ alte 18 dintre carĭ unele cuprindŭ legende istorice ca «*Negru-Vodă*», «*Meșterulŭ Manole* saŭ fondarea monastireĭ Argeșuluĭ», «*Mihnea-*«*Vodă*», «*Radu Calomfirescu*», «*Ștefăniță-Vodă*», «*Constantinŭ* «*Brâncoveanu*», «*Bogdanŭ*», «*Movila luĭ Burcelŭ*» și altele, ce se ridică *la celŭ maĭ înaltŭ gradŭ alŭ fantasieĭ poetice*, precum: «*Lumina și Sórele*», «*Marióra Florióra*», «*Holera*» ș. a. Cu chipulŭ acesta lucrândŭ, ḑice, voiŭ înzestrà ţéra mea cu propriele sale comorĭ, spre a dovedì că ceĭ ce négă existența uneĭ adevĕrate literaturĭ naționale, sunt nisce m..... cu urechĭ micĭ». (1) (Bolliac între alțiĭ criticase balada Meșteruluĭ Manole).

In anulŭ 1863 elŭ întreprinse o călĕtorie în Africa; întovărășitŭ de unŭ Englezŭ, Căpitanulŭ Angel Campbel, visită munțiĭ Uadras, orașulŭ Tetuan și coloniile Beduinilorŭ de prinprejurŭ, ţéra Maroculuĭ și Tangerulŭ; apoĭ trecù în Spania, vĕḑù pe rêndŭ Gibraltarulŭ, Cadixulŭ, Sevilla, Granada cu Alhambra, Madridulŭ cu Escurialulŭ, Barcelona, Valençia, Cartagena, în fine Malaga, și se întórse în Paris.

Cu acestŭ prilejŭ elŭ făcù frateluĭ sĕŭ, Colonelulŭ Ioanŭ Alecsandri, o povestire fórte veselă despre întîmplările, lucrurile și cunoscințele de însemnătate, ce întîmpinase în drumŭ, și dete sborŭ liberŭ verveĭ sale poetice, care în maĭ multe bucățĭ de o căldurósă fantasie exprimă ce a simțitŭ și ce a vĕḑutŭ sub cerulŭ de miaḑă-ḑi.

Alecsandri a fostŭ unŭ mare admiratorŭ alŭ natureĭ, care a avutŭ în tot-deauna darulŭ să-lŭ mângâie și să-lŭ inspire. Nu erà pentru dînsulŭ fericire maĭ mare decât călĕtoriile în ţĕrĭ cu sóre. Sórele dătătorŭ de lumină și de căldură era Ḑeulŭ, la care se închinà elŭ în deosebĭ și căruia-ĭ oferià cea maĭ bună parte a preocupațiunilorŭ sale. Lesne dar se înțelege cu ce dragŭ și cu ce focŭ, amŭ puté ḑice, a cântatŭ elŭ acolo unde sórele îĭ încălḑià cu torente de raze inima și strălucirea luĭ dedea aripĭ ușóre închipuireĭ dornice de pribegie!

(1) Colecțiunea scrisorilorŭ către Ion Ghica. Bibl. Acad. Scrisórea din 19 Decembre 1852, Paris.

Cu tóte acestea în cântările luĭ orientale dela Bosforŭ, din Africa orĭ din Spania, Orientulŭ nu se reflectéză cu acea bogăţie de culorĭ dulcĭ şi schimbătóre, ce se jócă sub bolta unuĭ cerŭ de-apururea albastru, nicĭ producŭ ciudata sensaţiune ce se nasce în faţa neaşteptateĭ apariţiunĭ a mărеĭ, de pildă: fiorŭ de témă şi de plăcere, dorŭ de avîntŭ spre necunoscutŭ şi îndemnŭ de a stà loculuĭ totŭ de odată. Cu o mână sfiósă pare că de abià ne ridică elŭ unŭ colţŭ alŭ vĕluluĭ, sub care se ascunde:

Misteriosulŭ rĕsăritŭ
Cu stele 'n frunte 'mpodobitŭ,
Ce-şĭ scaldă trupulŭ mlădiosŭ
In raze calde, şi voiosŭ

Se duce, ca unŭ şoimŭ în sborŭ,
De mórte chiar nepăsătorŭ,
La luptă 'n ḑile de furtună;
Iar paloşulŭ luĭ vitejescŭ,

Călitŭ în sânge creştinescŭ,
L'ascunde elŭ pe cornŭ de lună!

Maĭ târḑiŭ tocmaĭ, cu «*Hodja Murad*», cu «*Garda Saraiuluĭ*» şi cu «*Bechri Mustafa*», ne va descoperì elŭ vedeniile strălucite din lumea orientală, pe carĭ, ajunsŭ la maturitatea talentuluĭ, ni le va descrie într'o limbă sonoră, cu forme precise şi viŭ colorate, cu imagine frumosŭ zugrăvite pe fondulŭ tablouluĭ, luminatŭ când de văpaia sóreluĭ dela amiaḑĭ, când de candela discretă a nopţeĭ.

Intre acestea, mórtea luĭ N. Bălcescu la Palermo îĭ dete prilejŭ de a scrie cunoscuta elegie:

De pe plaiu 'nstrăinăreĭ,
Unde zacŭ şi simţŭ că morŭ

De amarulŭ desperăreĭ
Şi de-alŭ ţĕreĭ mele dorŭ....

Amintire duiósă despre fiinţa «cu sufletŭ blândŭ şi iubitorŭ, care a chematŭ gloria strămoşéscă din mormintele eroilorŭ noştri şi a înălţatŭ către cerurĭ cele maĭ nobile urărĭ pentru viitorulŭ patrieĭ române». (1)

In acelaşĭ timpŭ, cu inima şi gândulŭ frămîntate de îndoială şi de speranţă despre sórta Moldoveĭ, şi cu tóte că situaţiunea i se în-

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Prosă. Biografia Bălcescu, pag. 550.

dreptase întru câtŭ-va sub cârmuirea luĭ Gr. Ghica, în nerăbdarea de a-şĭ vedé atinsŭ scopulŭ către care tindeaŭ silinţele tuturorŭ patrioţilorŭ, elŭ se cercă a trage oroscopulŭ «*Anuluĭ 1855*»:

Din noianulŭ vecĭniciei, escĭ tu solŭ de mângâere,
Trebue ca semnŭ de mórte saŭ ca semnŭ de înviere
Să te blestemŭ, să te-admirŭ?
Escĭ amicŭ orĭ tu facĭ parte din cumpliţiĭ anĭ de rele,
Ce-aŭ depusŭ în alŭ lorŭ trécĕtŭ peste fruntea ţĕreĭ mele
O corónă de martirŭ?.....
. . . Sunt destule-atâtea chinurĭ, adŭ ḑiua multŭ dorită,
Ḑi de pace, de tărie şi de glorie iubită
Pentru-acestŭ sărmanŭ poporŭ,
Pentru-o naţie creştină, care pórtă-unŭ mare nume
Şi în sufletu-ĭ presimte că-ĭ chemată 'n astă lume
La unŭ falnicŭ viitorŭ!

Elocintă invocaţiune adresată viitoruluĭ, în cutele adîncĭ ale căruia presimţià elŭ că se ascunde mărirea şi neatîrnarea patrieĭ! In acelaşĭ simţemîntŭ e scrisă şi legenda «*Banuluĭ Mărăcine*», unŭ micŭ giuvaerŭ ca formă şi imaginaţiune poetică, pe care nu credŭ să fie Românŭ să nu o cunóscă. Ea a inspiratŭ o dramă istorică coleguluĭ nostru d-luĭ V. A. Urechiă:

Banulŭ tînĕrŭ Mărăcină,
Căruĭ Oltulŭ se închină,
De pe malu-ĭ a plecatŭ
Pe-unŭ fugarŭ ne'ncălicatŭ,
A plecatŭ în lungă cale
Cu ceata slugilorŭ sale
Şi c'o sută de voinicĭ
Adunaţĭ toţĭ de pe aicĭ!

Colo'n ţĕrmurĭ depărtate,
In a Francieĭ cetate,
Vechiulŭ Luvru e deschisŭ
Poporimeĭ din Paris,
Care-alérgă să privéscă
Armia cavaleréscă,
Ce din ḑorĭ s'a adunatŭ
Lângă-alŭ Regeluĭ palatŭ.]

Regele Filipŭ celŭ frumosŭ chemase poporulŭ la arme contra Englezilorŭ năvălitorĭ, când de odată apare în pragulŭ saleĭ tronuluĭ unŭ străinŭ, care mergêndŭ până în faţa Regeluĭ îĭ ḑice: Să trăescĭ Măria Ta, am venitŭ să apĕrŭ cu voiniciĭ meĭ «Francia şi alŭ eĭ onorŭ».

Uimitŭ Regele-atuncĭ ḑice:
— Bunŭ sositŭ la noĭ voinice,
Spune noue cine escĭ
Şi'n Carpaţĭ cum te numescĭ?

— Eŭ sunt Banulŭ Mărăcină
Căruĭ Oltulŭ se închină!
— Ţine spada mea în darŭ,
Bravŭ Marchise de Ronsard!

Legenda spune că Banulŭ Mărăcine a fostŭ strămoşulŭ mareluĭ poetŭ Ronsard, regeneratorulŭ poesieĭ franceze.

Dar demonulŭ neastîmpăratŭ îlŭ îmboldià iar la pribegie.

In tómna anuluĭ 1855 elŭ porni la Constantinopole, cu scopŭ de a se duce să asiste la asediulŭ Sevastopoluluĭ. Pe vaporŭ chiar se întîlni la Smirna cu Ion Ghica, atuncĭ Principe de Samos, care ducea la Stambulŭ sub paza a doĭ gendarmĭ pe vestitulŭ şi îndrăsneţulŭ hoţŭ din Asia mică Hiotoglu. Acesta, după ce făcuse maĭ multe morţĭ de omŭ şi atacase în treĭ rêndurĭ caravanele dela Mecca, se retrăsese la Samos bogatŭ, liniştitŭ, temutŭ şi fórte consideratŭ de către compatrioţiĭ sĕĭ, de vreme ce erà trecutŭ chiar între oficeriĭ de gendarmerie aĭ insuleĭ. Ciudate timpurĭ şi ciudate obiceiurĭ! Ajunşĭ la Constantinopole, ceĭ doĭ amicĭ petrecură câtŭva timpŭ cu oficeriĭ francezĭ din lagărulŭ dela Maslak, adepţĭ aĭ falansteruluĭ instituitŭ de Ghica, Negri şi Rallet (aceştĭ doĭ din urmă, agerĭ luptătorĭ contra călugărilorŭ grecĭ în cestiunea mănăstirilorŭ închinate); apoĭ Alecsandri plecă în Crimea, vĕḑù Sevastopolulŭ şi ruinele cetăţeĭ date pradă celuĭ maĭ crâncenŭ asediŭ de pe uscatŭ şi de pe mare. Acestŭ înfiorătorŭ spectacolŭ, «pricinutŭ de ura şi urgia omenéscă», îĭ inspiră poesia alŭ căreĭ sfîrşitŭ este o generósă gândire la sórta ţĕreĭ. Orĭ ce evenimentŭ de acum avea să-lŭ preocupe numaĭ în acéstă direcţiune şi tóte silinţele luĭ aveaŭ să tindă spre unŭ singurŭ scopŭ: Unirea ţĕrilorŭ surorĭ şi liberarea lorŭ de sub jugulŭ străinŭ.

O Dómne! fie, fie ca sângele vĕrsatŭ
Pe sub aceste zidurĭ, într'unŭ răsboiŭ turbatŭ,
Să dee o ródă bună, unŭ dreptŭ de re'nviere
Pentru-a mea scumpă ţéră, ce zace în durere!

La începutulŭ erneĭ se întórse la Iaşĭ, unde acţiunea sa poetică

avea să esercite o însemnată înrîurire asupra spiritelorŭ îndoelnice ale acelora, carĭ nu vedeaŭ cu ochĭ bine-voitorĭ mișcarea unionistă și credeaŭ ca neprielnică și chiar primejdiósă legătura Moldoveĭ cu Valachia. Ca să-șĭ pótă însă asigurà unŭ colțŭ celŭ puținŭ pe acelŭ terenŭ alunecosŭ de luptă, Alecsandri, unulŭ dintre luceferiĭ tinerimeĭ vióe, elegantă, entusiastă și patriotică de pe atuncĭ, avù fericirea să câștige încrederea și simpatia damelorŭ din societate, acelorŭ dame «frumóse, simțitóre, nobile și spirituale», pe carĭ nu lipsi de a le face părtașe visurilorŭ luĭ de independență și de mărire a patrieĭ, îmbărbătându-le influența hotărîtóre ce aŭ esercitatŭ atâtŭ asupra mișcăreĭ naționale, câtŭ și asupra grabniceĭ introducerĭ la noĭ a deprinderilorŭ ce distingŭ lumea cultă. Ast-felŭ, nu multŭ după sosirea sa elŭ le adresă frumosulŭ dialogŭ dintre «*Poetŭ și Romăncă*», în care după enumerarea tuturorŭ calităților ce o distingŭ, poetulŭ dice Romănceĭ:

N'ar fi în cerurĭ dalbe lumine,
Nicĭ florĭ pe lume s'ar legănà,
Pe câte versurĭ de amorŭ pline
    Eŭ pentru tine
    Aș suspinà....

și primesce dela dînsa acestŭ mîndru rĕspunsŭ:

June poete! ascunde-țĭ dorulŭ,
Căcĭ nu e timpulŭ de dulcĭ plăcerĭ.
Decât pe liră să cânțĭ amorulŭ
    Apĕră-onorulŭ
    Sărmaneĭ țĕrĭ!

Apoĭ spre a înobilà și maĭ multŭ acestŭ îndemnŭ, elŭ îșĭ închinà «mintea furată de unŭ gândŭ strălucitŭ» uneĭ stele, care-ĭ șoptià «când despre diuă fugea blânda nópte»:

Eŭ a țĕreĭ mele
Sunt lucinda stea;
De poțĭ, între ele
Vino de mĕ ieà.

Fă-te geniŭ falnicŭ,
Fă-te șoimŭ de munte,
Ca s'ajungĭ la mine
Și l'a țĕreĭ frunte!

Și într'adevĕrŭ ne apropiemŭ acum de perióda, în care Alecsandri, ca fiŭ alŭ ţĕreĭ și ca poetŭ, ișĭ întinse activitatea — cea atâtŭ de spornică — în tóte direcţiunile, nu numaĭ pentru rĕspândirea ideilorŭ liberale și unioniste, ci maĭ vîrtosŭ pentru susţinerea în faţa Europeĭ a drepturilorŭ fiinţeĭ și naţionalităţeĭ române! Așà, pe când se făceaŭ preparativele pentru întrunirea Congresuluĭ din Paris, o parte dintre boeriĭ Moldoveĭ, între carĭ și Alecsandri, adresară Principeluĭ Gr. Ghica o petiţiune contra coprindereĭ protocoluluĭ Conferinţeĭ ambasadorilorŭ din Constantinopole privitorŭ la dorinţele și nevoile ţĕrilorŭ române, cu rugăminte de a susţiné drepturile patrieĭ și de a comunicà plângerea lorŭ congresuluĭ. Grigore Ghica făcù maĭ multŭ; comunică unŭ memoriŭ analiticŭ asupra ḑisuluĭ protocolŭ Comiteluĭ Walewski, Ministrulŭ de Afacerĭ străine alŭ Franciеĭ, desfășurându-ĭ în modŭ cu totulŭ confidenţialŭ speranţele și îngrijirile Moldovenilorŭ în privirea celorŭ hotărîte la Constantinopole. Cu tóte acestea, partidulŭ naţionalŭ nu lăsă să-ĭ scape nicĭ o ocasiune fără de a se afirmà. Elŭ petiţionă Domnitoruluĭ — înainte de adunarea congresuluĭ — în favórea Unireĭ, avêndŭ în fruntea sa pe Sturdzeștĭ, pe P. Mavrogheni, V. Alecsandri, Kogălnicénu, D. A. Sturdza, Sion, Donicĭ, Gr. Cuza etc., etc., etc.; aceiașĭ aprópe, carĭ după încheerea tractatuluĭ din Paris, întocmescŭ comitetulŭ Unireĭ, alegêndŭ pe C. Hurmuzaki, Kogălnicénu, Rolla, Rallet și N. Suţu pentru sĕvêrșirea programuluĭ și actelorŭ necesare și delegândŭ pe Alecsandri spre a se înţelege cu comitetele din Valachia și a legà cu dînsele relaţiunĭ pentru o lucrare concomitentă. In 30 Maiŭ 1856 se și înfiinţéză în modŭ definitivŭ marele Comitetŭ alŭ Unireĭ, în capŭ cu Gheorghe și C. Sturdza, Negri, Alecsandri, Kogălnicénu, D. A. Sturdza, în fine cu totŭ ce avea Moldova maĭ cultŭ și maĭ patriotŭ, în totalŭ 174 de nume. Acestŭ comitetŭ avea să lupte multŭ și multe neajunsurĭ să întîmpine, când după abdicarea luĭ Gr. Ghica la 2 (14) Iulie 1856, Pórta numi Caimacamŭ pe Vorniculŭ Toderașŭ Balș, omŭ pasionatŭ, mărginitŭ la vederĭ și unéltă mlădiósă în mânele Austrieĭ și Turcieĭ, — carĭ lucraŭ din rĕsputerĭ pentru nimicirea orĭ căruĭ avîntŭ naţionalŭ

și maĭ alesŭ unionistŭ în Principate. Așà, între altele, unulŭ din marele privilegiurĭ ce căpĕtase ţéra după căderea luĭ Michaiŭ Sturdza, libertatea preseĭ, fu suprimatŭ atuncĭ printr'o simplă ordonanţă poliţienéscă (Grigore Balș fiindŭ prefectŭ alŭ poliţieĭ Iașilorŭ), care reînfiinţà censura, adecă ciuntirea gândireĭ, încătușarea simţemintelorŭ, înăbușirea entusiasmuluĭ! In aceeașĭ ḑi ḑiarulŭ «Stéua Dunăreĭ», organŭ alŭ Unireĭ și alŭ libertăţeĭ, declară prin redactoriĭ sĕĭ N. Ionescu, M. Kogălnicénu și V. Mălinescu, că încetéză de a maĭ apăré din causa acésta, ducêndu-se apoĭ în Belgia, ca să-șĭ îndeplinéscă pe pămîntŭ străinŭ misiunea sfîntă, pentru care luptà cu atâta căldură și maĭ târḑiŭ cu atâtŭ succesŭ. Totușĭ Alecsandri scrise și publică «*Marșulŭ ostașilorŭ românĭ*», întru sĕrbătorirea soldaţilorŭ Moldovenĭ, carĭ se duceaŭ să ocupe porţiunea Basarabieĭ retrocedată prin tractatulŭ din Paris. La sunetele luĭ (musica fu compusă de Flechtenmacher) copiiĭ ţĕreĭ ișĭ simţiaŭ inimele încălḑite și înălţate către idealulŭ poetuluĭ: întregirea și neatârnarea patrieĭ:

Drumŭ bunŭ, toba bate,
Drumŭ bunŭ, bravĭ Românĭ,
Cu saculŭ pe spate
Cu armele 'n mânĭ!

Haĭ cu Domnulŭ sfîntulŭ,
Haĭdeţĭ peste Prutŭ,
Să luămŭ pămîntulŭ
Care l'amŭ avutŭ.

Dar alegerile pentru Divanulŭ ad-hoc începeaŭ să se pregătéscă. Grija intrase în ceĭ dela Guvernŭ despre reușita partiduluĭ naţionalŭ, precum și în sînulŭ acestuia domnea téma de a-șĭ vedé silinţele zădărnicite în lupta cu intrigele și ingerinţele, ce și începuse să se ţésă contra tendinţelorŭ luĭ. Dreptŭ aceea se și adresă Puterilorŭ semnatare ale tractatuluĭ o petiţiune, prin care li se puneaŭ în evidenţă pericolele, ce prin trecerea de timpŭ sub unŭ Guvernŭ ca alŭ Caimăcămieĭ se născeaŭ în fie-care ḑi pentru viţiarea adevĕrateĭ expresiunĭ a dorinţelorŭ și nevoilorŭ ţĕreĭ, maĭ vîrtosŭ că acelŭ Caimacamŭ dobândise o posiţiune dominantă, arogându-șĭ drepturĭ princiare și lucrândŭ contra spirituluĭ și litereĭ atâtŭ ale firmanuluĭ sĕŭ de instalare câtŭ și ale tractatuluĭ din Paris. Intre subscriitoriĭ acesteĭ petiţiunĭ găsimŭ pe Sturdzescĭ, între carĭ și neobositulŭ

nostru Secretarŭ generalŭ, pe Ștefanŭ Catargiu, pe Alecsandri, Panu, Kogălnicénu, I. Negruzzî, P. Carp, G. Sion și alțiĭ. Teodorŭ Balș muri însă la 1 Martie 1857, iar Pórta, cu tótă stăruința Moldovenilorŭ de a li se numi o Căimăcămie de treĭ persóne, cu tóte sfaturile ce-ĭ dete Francia, Sardinia și chiar Rusia de a pune o mĕsură maĭ dréptă în orénduéla lucrurilorŭ din Principate, numi pe N. Konaki-Vogoride Caimacamŭ, numaĭ după trecerea de 7 ḑile dela mórtea celuĭ d'întâĭ.

Deci pentru ridicarea nivelului moralŭ alŭ poporuluĭ și frângerea cerbicieĭ boerilorŭ rîvnitorĭ la scaunulŭ Domnieĭ, spăimântațĭ acum de avîntulŭ spornicŭ alŭ progresuluĭ, Alecsandri compuse douĕ frumóse legende: «*Dragoșŭ*», prin care povestea cu o fericită simplicitate de expresiunĭ vitejésca întemeere a Principatuluĭ Moldoveĭ, și «*Visulŭ luĭ Petru Rareșŭ*», prin care dovediă într'o formă maĭ înaltă de cugetare, că și ómeniĭ de jos când sunt harnicĭ, cinstițĭ și aŭ dragoste de țéră, potŭ să se înalțe până la treptele tronuluĭ.

Căcĭ, ḑice Dragoșŭ Moldoveĭ, copilă întîlnită în codru:

O Moldovă 'ncântătóre,
Gingașă, fermecătóre,
Iată arcu-mĭ vitejescŭ
Lângă tine-lŭ rĕsădescŭ,
Ca să dee până'n ḑorĭ
Crengĭ cu frunze și cu florĭ,
Și cu-acele crengĭ frumóse
Să'mpletimŭ cununĭ voióse,
Una ție, una mie,
Pentru-a nóstră cununie!

Moldova însă i se plânge că frumósa eĭ moșie,

De unŭ Zimbru fiorosŭ
E călcată 'n sus și'n jos,

și-lŭ rógă s'o scape de dînsulŭ. Ca și cum ar fi auḑit'o, zimbrulŭ, aprigŭ ca unŭ smeŭ, ese dintr'unŭ rîŭ și «dă zorŭ asupra vînătoruluĭ», carele însă îĭ repede buzduganulŭ în frunte, îlŭ ucide și-ĭ taie capulŭ, și apoĭ:

Pleacă'n veselie
Pe frumósa luĭ moșie,
De păgânĭ să o feréscă
Și ca Domnŭ s'o stăpânéscă.

Petre Majă, numitŭ maĭ târḑiŭ Rareșŭ, fiŭ din florĭ alŭ luĭ Ștefanŭ celŭ Mare, deși simplu negustorŭ de pesce, era vestitŭ «de omŭ de omenie»,

Ce-ar fi bunŭ și de domnie,
Dac'ar pune Dumneḑeŭ
Totŭ omulŭ la loculŭ sĕŭ.

Elŭ poposise cu carele încărcate și cu argațiĭ sĕĭ

Jos în vale pe Bêrladŭ,
Lânga-lŭ Docolineĭ vadŭ,

și învĕlitŭ într'o burcă blănită, ascultà lângă focŭ la slugile, carĭ vorbiaŭ despre mórtea luĭ Ștefăniță-Vodă, întîmplată «în cetate la Hotinŭ». Unulŭ maĭ bĕtrânŭ dintre eĭ ḑise zîmbindŭ:

A muritŭ? Domnulŭ să-lŭ erte!
De-acum să vedețĭ voĭ certe,
Lupte, vrajbe 'ntre boerĭ
Pentru scaunŭ și averĭ.

Atuncĭ Petrea iea cuvîntŭ:

Așa-ĭ rĕndulŭ pe pămîntŭ:
Cine-ĭ slabŭ vrea a fi tare,
Cine-ĭ micŭ vrea a fi mare,
Căcĭ domnia-ĭ dulce pomŭ,
Care farmecă pe omŭ!

Apoĭ adormindŭ viséză că e alesŭ Domnitorŭ alŭ țĕreĭ, și într'adevĕrŭ deșteptându-se vede pe délŭ coborîndu-se o óste și slujitorĭ de aĭ Curțeĭ, carĭ îlŭ întîmpină ḑicêndu-ĭ: Să trăescĭ Măria Ta!

Țara este'n vĕduvie,
Ea se'nchină, se dă ție,
Ca să-ĭ fi tu mire blândŭ,
Domnŭ vitézŭ dupĕ-alŭ eĭ gândŭ,
Pentru-alŭ țĕreĭ bunŭ norocŭ
Și alŭ dușmanilorŭ focŭ!

Petre Majă primesce coróna, îșĭ împarte averea între argațiĭ sĕĭ, apoĭ:

Mîndru'nveșmîntatŭ,
Pe-unŭ calŭ șargŭ încălicatŭ,
Plécă veselŭ la domnie.....
Fericită calea-ĭ fie!
Căcĭ pe dînsulŭ Dumneḑeŭ
L'a pusŭ dreptŭ la loculŭ sĕŭ!

Balada «*Nopțeĭ Sf. Andriĭ*» fu însă o alusiune și maĭ străveḑie, o critică și maĭ mușcătóre îndreptată contra celorŭ, ce din interesŭ personalŭ voiaŭ să țină țéra în locŭ sub povara împilărilorŭ și a frămîntărilorŭ de totŭ felulŭ. Cu fețe de strigoiŭ și cu glasŭ de buhnă cobitóre iĭ face elŭ să vie în mieḑŭ de nópte, să-șĭ mărturiséscă pĕcatele. Unulŭ, că a răpitŭ pânea de hrană a orfanilorŭ; altulŭ că:

Pentru-o sécă avuție,
A împinsŭ în grea urgie
Pe sărmanulŭ sĕŭ poporŭ,
Cuĭ i-a fostŭ stăpânitorŭ.

Celŭ-laltŭ:

Impotriva țĕreĭ mele
Făptuit-am multe rele,
S'amŭ legat'o 'n lanțurĭ grele,
Ș'am vîndut'o la străinŭ.

Focŭ și ură'n vecinicie
Pe voĭ cadă, pe voĭ fie!

le strigă atuncĭ unŭ glasŭ cerescŭ, glasulŭ libertățeĭ, și pĕcătósele oseminte ale acestorŭ strigoĭ se risipescŭ în nópte, iar unŭ focŭ dumneḑeescŭ «foculŭ speranțeĭ», «foculŭ mântuireĭ», despică cerulŭ întunecatŭ! Lecțiunea era amară, crâncenă biciuirea pe obrazele vinovaților ŭ.

Gama însă merse totŭ crescêndŭ, căcĭ poesia pe care a întitulat'o «*Moldova în 1857*», se sfîrșesce cu faimosulŭ blestemŭ îndreptatŭ în potriva dușmanilorŭ țĕreĭ, blestemŭ ce a produsŭ atâta înfiorare, în câtŭ dela unŭ capŭ la celŭ-laltŭ alŭ Moldoveĭ se cutremură lumea cetindu-lŭ. Care maĭ de care se grăbià a dovedi zelŭ și devotamentŭ către causa publică, pentru a depărtà de-asupra sa acéstă sabie de focŭ. Tipăritŭ și împărțitŭ pretutindenĭ în Iașĭ, publicatŭ în tóte

orașele din provincie și rěspânditŭ chiar prin sate, elŭ fu ca ferulŭ roșu care svîntă multe rănĭ și pecetluì unele frunțĭ pătate de înjosire și de trădare. Acele versurĭ însuflețite de o aprigă elocință s'aŭ înălțatŭ pare că resbunătóre în mijloculŭ némuluĭ, întorcêndŭ la calea cea dréptă multe consciințe rătăcite și pe multe altele hotărîndu-le să-șĭ lepede învechitele credințe, de téma anatemeĭ, ce cu «strigătŭ de desperare țéra sfâșiată aruncă asupra vîndĕtorilorŭ, sculându-se din mormîntŭ!»

Scumpă Moldovă, țéră de jale
Ah! în ce stare tu aĭ ajunsŭ,
Lasă-mĕ a plânge ranele tale,
Ce până 'n sufletŭ mĕ aŭ pĕtrunsŭ!
Lupiĭ și corbiĭ și vulpĭ străine
Facŭ a lorŭ hrană din trupulŭ tĕŭ;

Iar tu Moldovă, plătescĭ cu bine
La toțĭ aceia care-țĭ facŭ rĕŭ!
. . . .
Blestemulŭ țĕreĭ tunândŭ să cadă
Pe capulŭ vostru nelegiuitŭ,
Blestemŭ și ură; lumea să vadă

Câtŭ rĕŭ în lume ațĭ făptuitŭ!....
Fie-vĕ viața négră, amară,
Copiĭ să n'avețĭ de sărutatŭ,
Să n'avețĭ nume, să n'avețĭ țéră,
Aicĭ să n'avețĭ locŭ de 'ngropatŭ;
Și când pe calea de vecĭnicie,
Vețĭ plecà sérbedĭ, tremurătorĭ,
Pe fruntea vóstră mórtea să scrie:
Dușmanĭ aĭ țĕreĭ, crudĭ vîndĕtorĭ!

In literatura nóstră maĭ avemŭ unŭ blestemŭ, care sémĕnă cu acesta, blestemulŭ din balada «*Mihnea și Baba*» a luĭ Bolintinénu.

In sfîrșitŭ scrie elŭ și dialogulŭ politicŭ dintre *Păcală* (june unionistŭ) și *Tândală* (bĕtrânŭ giubeliŭ), în care discutândŭ cestiunea și condițiunile Unireĭ și ale Principeluĭ străinŭ, celŭ din urmă esclamă:

Audĭ frate, toțĭ Româniĭ să fie unițĭ la unŭ locŭ!
Moldovénulŭ și Munténulŭ să-șĭ pérdă numele lorŭ,
Să 'ntrunéscă-a lorŭ pămînturĭ, să se facă unŭ poporŭ,
Ba chiar Nație să fie! audĭ nație?!... măĭ!... măĭ!
Dĕŭ că nu credeam Româniĭ atâta de nătărăĭ!....

La acestea *Păcală* îĭ rĕspunde că:

La orĭ care nevoĭ,
Decât a fi unulŭ singurŭ e maĭ bine a fi doĭ,
Că pîraele-adunate se prefacŭ în rîurĭ marĭ,
Şi ceĭ slabĭ când se 'mpreună cumpĕnescŭ pe ceĭ maĭ tarĭ;
Căcĭ precum ḑicea odată la aĭ sĕĭ fiĭ unŭ moşnégŭ,
E maĭ lesne a rupe o vargă decât unŭ întregŭ toiagŭ!...

Apoĭ *Tândală* replică:

De ce însă fĕtulŭ meŭ,
Păstorulŭ acesteĭ turme să nu fimŭ saŭ tu saŭ eŭ,
Pentru ce străinŭ să fie?...

Păcală rĕspunde iar:

Căcĭ ca păstorŭ în ţéra mea
Nicĭ eŭ nu te-aş vré pe tine, nicĭ tu pe mine n'aĭ vré.
Dulce e domnia frate şi mulţĭ vorŭ a se îndulci,
Ş'aceĭ mulţĭ unulŭ pe altulŭ cată a se nimici.
. . . .
Nu-ĭ maĭ bine toţĭ Româniĭ însuflaţĭ de-acelaşĭ dorŭ,
Dintre două micĭ popóre să ne facemŭ unŭ poporŭ?
Iar ca Domnŭ alŭ Românieĭ unŭ străinŭ Prinţŭ să dorimŭ,
Cu ale Europeĭ tronurĭ pe alŭ nostru să 'nrudimŭ?....
Atuncĭ naţiile tóte ne-arŭ primi în sînulŭ lorŭ,
Ca pe-o naţie iubită şi de-unŭ mare viitorŭ!...

Şi s'a îndeplinitŭ prorocia, după cum ne-a rostit'o poetulŭ!
Apoĭ amîndoĭ dându-şĭ mânile strigă:

Să trăiască România şi unirea 'ntre Românĭ!
Haĭ să tragemŭ măĭ o horă în ciuda celorŭ păgânĭ!

şi jócă cântândŭ faimósa «*Horă a Unireĭ*», imnŭ de pace şi de înfrăţire, ce se respândi în urmă ca unŭ vîntŭ bine-făcĕtorŭ peste ogórele mănóse ale viitóreĭ Româniĭ una şi nedespărţită.

Nu e Românŭ socotŭ, din orĭ ce colţŭ alŭ lumeĭ, care să nu cu-

nóscă «*Hora Unireĭ*», să n'o fi cântat'o în ore de mîndrie națională, să nu o fi invocat'o ca pe o rugăciune, ce apropie inimele și spulberă granițele, căcĭ:

Unde-ĭ unulŭ nu-ĭ putere
La nevoĭ și la durere;
Unde-sŭ doĭ puterea cresce
Și dușmanulŭ nu sporesce!

Ea va trăi câtŭ și eterna memorie a Unireĭ și câtŭ va bate în pepturĭ de ómenĭ simțeminte românescĭ. Care este cuvîntarea, fie ea câtŭ de academică, de meșteșugită și de bogată în taine sciințifice, care să se pótă făli că are aceeașĭ popularitate? Ce memorie, câtŭ de ilustră, póte luptà în fața vecinicieĭ cu aceste 32 de versurĭ (câte unulŭ pare că de fie-ce județŭ alŭ țĕreĭ) simple și modeste în aparență, înfiripândŭ însă totŭ avîntulŭ și totŭ foculŭ patrioticŭ alŭ unuĭ poporŭ plinŭ de încredere în memoria și în viitorulŭ luĭ!

Mĕ folosescŭ de acestŭ prilejŭ, pentru a-mĭ aminti cuvintele ce odată Alecsandri ḑise în cabinetulŭ Directoruluĭ generalŭ alŭ Teatrelorŭ luĭ C. A. Rosetti: «Să sciĭ dragă Rosetti, că din câte aĭ scrisŭ, și aĭ vorbitŭ în viéță, urmașiĭ totŭ maĭ lesne ìșĭ vorŭ aduce aminte de cântecululŭ tinerețeĭ tale:

«Tu-mĭ ḑiceaĭ odată, cum că pân' la mórte
«Dragostea ta tótă mie-mĭ veĭ păstrà....
«Mĕ uitașĭ pe mine, le uitașĭ pe tóte:
«Ast-felŭ țĭ-este sexulŭ, nu e vina ta!»

«Și vorŭ ḑice: «Sermanulŭ Rosetake, ce bine cunoscea elŭ femeile!» Unde va fi «*Românulŭ*» și amintirea luptelorŭ tale pentru binele obștescŭ atuncĭ?!» Rosetti zîmbià și da din capŭ gânditorŭ.

De sigurŭ apropierea acésta erà silită, dar în fondŭ ea ascundea unŭ mare adevĕrŭ, căcĭ despre *ingratitudine* n'avemŭ a rîvni nimicŭ altora. Nu sciŭ dacă ea ne curge în sângele ce ne-a maĭ rĕmasŭ dela Romanĭ, saŭ este o infiltrațiune malignă ce ne-a molipsitŭ dela némurile lumeĭ, dar însușĭ Alecsandri, «marele poetŭ

naționalŭ, bardulŭ latinitățeĭ!» cum îlŭ totŭ numiaŭ în viéță, nu erà să fie scutitŭ de dînsa.

Fie acésta o ușóră mângâere pentru umbrele marilorŭ noștri ómenĭ, alŭ cărora cultŭ merge totŭ scădêndŭ din ḑi în ḑi!

«Ne aflămŭ în ajunulŭ unorŭ marĭ evenimente și în luptă crâncenă pentru realisarea unuĭ mare visŭ: Unirea Moldoveĭ cu Valachia», scria elŭ unuĭ amicŭ în anulŭ 1858. (1) «Austria și Turcia combatŭ prin tóte puterile acéstă sublimă tendență națională, însă nu vorŭ isbuti a împedecà regenerarea unuĭ poporŭ întregŭ! Toțĭ amiciĭ noștri lucrézä sub impulsulŭ acesteĭ marĭ ideĭ a Unireĭ, uniĭ prin o propagandă verbală necurmată, alțiĭ prin organulŭ ḑiarelorŭ locale și străine, alțiĭ prin diverse influențe asupra spiritelorŭ. Curagiŭ dar și bună sperare. . . . în curînd vomŭ jucà hora Unireĭ la lumina sóreluĭ și

«Vomŭ da mână cu mână,
«Ceĭ cu inima română!»

Cu acéstă ocasiune elŭ, care făcuse din scena teatruluĭ românŭ încă dela 1844 unŭ puternicŭ auxiliarŭ alŭ lupteĭ pentru triumfulŭ ideilorŭ naționale, dete o dramă istorică: «*Cetatea Neamțuluĭ*», pentru a redeșteptà în publicŭ amintirea glorieĭ străbune, și vodevilulŭ «*Cinel-Cinel*», pentru a pledà causa Unireĭ. Succesulŭ acestorŭ două lucrărĭ, în acelŭ momentŭ de înflăcărare a spiritelorŭ și de exaltare a sufletelorŭ, probà că Româniĭ treceaŭ printr'o fasă politică dintre cele maĭ interesante și că convingerea unora câtŭ și presimțirile altora eraŭ conduse de o putere nevĕḑută către acelașĭ țelŭ: afirmarea românismuluĭ în fața lumeĭ.

De alt-felŭ din tóte părțile rĕsăreaŭ felŭ de felŭ de alegoriĭ, de apelurĭ patriotice, imnurĭ și alte lucrărĭ, ce îndemnaŭ la Unire, o slăviaŭ și o presintaŭ contemporanilorŭ ca singurulŭ mijlocŭ de mântuire și de întărire a țerilorŭ surorĭ.

Printre acestea vomŭ amintì de pildă «*Creḑulŭ meŭ*», poesie de

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Introducere, pag. XXI.

Teodorŭ Profiriu, și fabula luĭ A. Donicĭ «*Vaporulŭ și Calulŭ*», în care calulŭ vĕḍêndŭ drumulŭ de ferŭ cum duce trăsurĭ încărcate cu ómenĭ, întrébă:

Ce naiba duce óre atâta greutate,
Și cu-o repeḍiciune câtŭ nu e de creḍutŭ?

íar vaporulŭ rĕspunde:

Eŭ!...
Și eŭ sunt o putere, ce când mĕ găsescŭ strînsă
Atuncĭ mĕ întărescŭ,
Imprăștiată însă
Pe locŭ mĕ nimicescŭ!
Cunósce dar secretulŭ ce am de predomnire:
Puterea prin Unire!

In câte împrejurărĭ și la câțĭ dintre frațiĭ și confrațiĭ noștri, înțeleptulŭ rĕspunsŭ alŭ «aburuluĭ», n'ar puté să servéscă de exemplu orĭ de lecțiune!

Multŭ regretatulŭ meŭ șefŭ la Legațiunea din Constantinopole, Petre Maurojeni, povestindu-mĭ despre ómeniĭ și întîmplările acesteĭ periόde de luptă și de glorie a partiduluĭ unionistŭ din Moldova, ḍicea adesea: «Nu-șĭ póte face cine-va idee acum în timpurĭ liniștite, normale, când amintirile s'aŭ îndepărtatŭ și inimele s'aŭ rĕcitŭ, despre entusiasmulŭ ce ne însuflețià atuncĭ și foculŭ patrioticŭ, cu care toțĭ lucraŭ cu jertfa chiar a intereselorŭ lorŭ celorŭ maĭ de aprópe, pentru triumfulŭ ideilorŭ și causeĭ naționale, cărora le jurasemŭ credință. Cea maĭ mică speranță de îmbunătățire orĭ de încuragiare pentru sórta țĕreĭ, ce ne venia din afară, celŭ maĭ ușorŭ succesŭ ce căpĕtà în Iașĭ orĭ în ținuturĭ vre unulŭ dintre noĭ, dedeaŭ prilejŭ de bucurie și eraŭ o sĕrbătóre pentru toțĭ. Cuvintele de dragoste, de înfrățire și asigurările de eternŭ devotamentŭ pentru binele publicŭ eraŭ pe buzele tuturorŭ patrioțilorŭ, precum sunt sigurŭ că aŭ și rĕmasŭ de atuncĭ adîncŭ săpate în inimile câtorŭ-va dintr'înșiĭ. Intrunirile Comitetuluĭ Unireĭ ce se făceaŭ adesea la via mea dela Socola, eraŭ adevĕrate adunărĭ

frățescĭ, în carĭ Kogălnicénu, Panu, Negri și alțĭ câțĭ-va discutaŭ cestiunile politice, aduceaŭ chibzuirĭ luminate și hrănite de experiența faptelorŭ și a învĕțămintelorŭ istorieĭ, iar Alecsandri ne îmbărbătà curagiurile și ne înălțà sufletele cu avîntulŭ căldurosŭ alŭ poesieĭ! Eĭ bine, eŭ credŭ că epoca acésta de muncă încordată, de studiĭ, de gândirĭ adîncĭ, de speranțe, de îndoelĭ și de sacrificiĭ ne-a oțelitŭ și ne-a însutitŭ puterile, ne-a ascuțitŭ mințile și ne-a datŭ încrederea și îndrăsnéla ce ne caracterisézǎ față de alte popóre vecine; ea a fostŭ resortulŭ miraculosŭ care ne-a datŭ impulsiunea progresuluĭ ce amŭ făcutŭ; eĭ și calitățilorŭ inerente fireĭ nóstre datorimŭ negreșitŭ asimilarea și obicinuința ce amŭ contractatŭ de civilisațiunea cea maĭ înaintată, ca și de libertățile cele maĭ largĭ! Voĭ tinerilorŭ, care n'ațĭ apucatŭ acea epocă măréță și carĭ cu totŭ talentulŭ ce putețĭ desfășurà și învĕțătura cu care venițĭ în țară, suntețĭ scepticĭ orĭ pesimiștĭ și decĭ puținŭ recunoscĕtorĭ trecutuluĭ la care voĭ n'ațĭ luatŭ parte, să păstrațĭ recunoscință ómenilorŭ din vremile acelea, căcĭ eĭ aŭ purtatŭ cu pericolulŭ vieţeĭ chivotulŭ sfîntŭ alŭ libertățeĭ și alŭ existențeĭ patrieĭ, în mijloculŭ frămîntăriĭ patimelorŭ și alŭ furtunelorŭ cumplite prin care a trecutŭ!»

Sunt fericitŭ de a fi notatŭ aceste ințelepte cuvinte ale ilustruluĭ bărbatŭ de statŭ, fruntașŭ alŭ partiduluĭ unionistŭ, ca să potŭ cu dînsele zugrăvì maĭ vie simpatica icónă a epoceĭ de renascere, nu multŭ depărtată, dar puținŭ cunoscută și apreciată încă astădĭ printre noĭ.

Administrațiunea luĭ Vogoride fu și maĭ rea decât a luĭ Toderașŭ Balș. Protestațiunile contra neomenosuluĭ sĕŭ regimŭ, contra falsificărilorŭ listelorŭ electorale pentru Divanulŭ ad-hoc, a ingerințelorŭ și a abusurilorŭ de totŭ felulŭ, prin carĭ socotea că va aduce la ruină activitatea partiduluĭ naționalŭ, plângerile contra imoralitățeĭ și a arbitrariuluĭ fură ridicate până la Inalta Pórtă, iar o delegațiune compusă din Alecsandri, Kogălnicénu și Rallet, fu însărcinată de a înmânà o identică reclamațiune fie-căruia dintre comisariĭ Puterilorŭ întrunițĭ la Bucurescĭ. Comitetulŭ centralŭ alŭ

Unireĭ se puse în directe relaţiunĭ cu Victor Place, Consululŭ Franciei în Iaşĭ (favorabilŭ Unireĭ), pentru a protestà contra actelorŭ neruşinate ale Guvernuluĭ, şi lucrurile fură împinse atâtŭ de departe, în câtŭ Ambasadorulŭ Franciei din Constantinopole, Thouvenel, cerù încuviinţarea Impĕratuluĭ Napoleon spre a propune destituirea luĭ Vogoride.

Alegerile într'adevĕrŭ se făcură, dar sub presiunea atâtorŭ abusurĭ cea maĭ mare parte a alegĕtorilorŭ nu luară parte la votŭ. Prefecţiĭ presidaŭ de-a dreptulŭ biurourile electorale, — aşà că resultatulŭ lorŭ, pătatŭ de falsŭ şi de ingerinţe, fu anulatŭ; şi acésta nu după puţine greutăţĭ şi stăruinţe, carĭ aŭ mersŭ până aprópe de ruperea relaţiunilorŭ diplomatice dintre Francia şi Turcia.—Listele fură revisuite şi la nouele alegerĭ (Alecsandri fu alesŭ deputatŭ alŭ colegiuluĭ I de Bacăŭ cu 47 voturĭ din 58 votanţĭ), partidulŭ Unireĭ triumfă pe tótă linia. Acéstă victorie fu celebrată de G. Sion într'o odă: «*Triumfulŭ dela 9 (21) Octobre 1857*», fără de nicĭ unŭ avîntŭ poeticŭ de alt-felŭ, dar plină de declamaţiunĭ şi declaraţiunĭ patriotice, póte cu multŭ efectŭ pe atuncĭ.

După inchiderea Divanuluĭ ad-hoc (10 (22) Ianuarie 1858) şi terminarea Conferinţelorŭ din Paris pentru organisarea politică a Principatelorŭ (10 (22) Maiŭ — 7 (19) Augustŭ 1858) Vogoride părăsi Căimăcămia Moldoveĭ (13 (25) Octobre 1858) fiindŭ înlocuitŭ prin Ştefanŭ Catargiu, Basile Sturdza şi Anastasie Panu.

In Valachia de asemenea Alex. Ghika avù de succesorĭ în Căimăcămie pe Emanoilŭ Băleanu, Ioanŭ Manu şi Ioanŭ Alex. Filipescu. — Alecsandri deveni Secretarŭ de statŭ (Ministru alŭ Afacerilorŭ străine), avêndŭ pe Colonelulŭ Alex. Cuza de colegŭ la Ministeriulŭ de Răsboiŭ. — Noulŭ Guvernŭ se puse de îndată pe lucru, ocupându-se cu o deosebită îngrijire de întocmirea listelorŭ electorale pentru Adunarea legislativă care avea să alégă pe Domnitorŭ, dându-şĭ în acelaşĭ timpŭ tóte silinţele pentru îndreptarea relelorŭ celorŭ maĭ strigătóre găsite dela administraţiunile precedente.

Căimăcămieĭ acesteia revine între altele onórea de a fi intratŭ cea d'întâĭ în conflictŭ cu Pórta, Putere suzerană, pentru revendi-

carea și susținerea drepturilorŭ țĕreĭ, pe carĭ acésta după deprinderile trecutuluĭ căută și acum să le nimicéscă, lucrândŭ cu dușmaniĭ partiduluĭ naționalŭ, pe de o parte contra curentuluĭ unionistŭ, pe de alta pentru pregătirea și asigurarea candidatureĭ luĭ Michaiŭ Sturdza la tronulŭ Moldoveĭ.

In deosebĭ, Alecsandri avù multe ocasiunĭ de a se distinge în acéstă scurtă dar frumósă periódă de activitate politică. Așà de pildă în modŭ demnŭ și energicŭ susținù elŭ drepturile țĕreĭ față de Consululŭ Austrieĭ (Gödel de Lannoy), care nu vroià să dea visă pașapórtelorŭ moldovenescĭ pentru Austria, fiind-că purtaŭ în frunte devisa «Principatele Unite Moldova și Valachia», numire adoptată după Convențiunea din Paris și care de alt-felŭ figurà în capulŭ tuturorŭ actelorŭ și hârtielorŭ oficiale. Alecsandri, cu tóte denegările și argumentele cotișe ale Consululuĭ, rĕmase neclintitŭ în hotărîrea sa, dobândindŭ ast-felŭ satisfacțiunea de a fi apĕratŭ celŭ d'întâĭ formula principiuluĭ Unireĭ în fața străinilorŭ.

Căimăcămia, care dela instalarea sa îșĭ luase de secretarŭ pe d-lŭ D. A. Sturdza, nu avù însă multŭ timpŭ parte de înțelegere și de unitate în vederĭ și în hotărîrĭ, căcĭ încă dela începutŭ Ștefanŭ Catargiu se rupse de colegiĭ sĕĭ sub unŭ pretextŭ neînsemnatŭ, ast-felŭ că aceștia se vĕdură nevoițĭ a guvernà fără mijlocirea luĭ. A se vedé pentru lămurirea acestorŭ împrejurărĭ «*Acte și documente relative la istoria renascereĭ Romănieĭ*», publicate de Ghenadie Petrescu Episcopŭ de Argeșŭ, D. A. Sturdza și D. C. Sturdza, vol. VII, procesele verbale ale Căimăcămieĭ cu numerele:

a) XV, din 9 (21) Novembre 1858, în care ședință Caimacamulŭ Ștefanŭ Catargiu, la discuțiunea diverselorŭ articole ale firmanuluĭ Porțeĭ, dându-șĭ osebita socotință, a disŭ și iscălitŭ asupra art. 4 memorabilele cuvinte: «Unde este poroncă, nu se încape deliberare!» — Acestŭ bĕtrânŭ era capulŭ partiduluĭ, care cu sprijinulŭ Porțeĭ dorià reîntórcerea în scaunulŭ domnieĭ a luĭ Michaiŭ Vodă Sturdza.

b) Comunicațiunea luĭ Afif-Bey (pag. 789) și rĕspunsulŭ Căimăcămieĭ (pag. 790).

c) Procesele verbale XVI (pag. 826) și XVII, în carĭ se arată că Alecsandri (Secretarŭ de statŭ) avea însărcinare a arĕtà luĭ Afif-Bey, că Guvernulŭ Moldoveĭ nu-ĭ recunoscea dreptulŭ de Insărcinatŭ oficialŭ cu afacerile Porțeĭ

pe lângă dînsulŭ, avêndŭ d-sa numaĭ simpla misiune de a da Căimăcămieĭ cetirea Hati-Şerifuluĭ de instalare din partea Sultanuluĭ.

d) Procesele verbale XVIII (pag. 1029), XIX (1039), XX (1071), XXI (1227) XXX (1283).

e) Procesulŭ verbalŭ XXXII din 20 Decembre stilŭ vechiŭ 1858, prin care conformŭ Hati-Şerifuluĭ s'a declaratŭ postulŭ luĭ Şt. Catargiu vacantŭ numindu-se în locu-ĭ pe Ioanŭ A. Cantacuzen, Ministrulŭ Financelorŭ, (din causă că Şt. Catargiu refusase în modŭ îndărătnicŭ de a maĭ luà parte activă la lucrările Căimăcămieĭ). Acéstă înlocuire fu comunicată oficialŭ representanţilorŭ Puterilorŭ la Constantinopole şi Mareluĭ Vizirŭ.

Dreptŭ aceea Alecsandri avù însărcinarea delicată de a adresà Mareluĭ Vizirŭ şi representanţilorŭ Puterilorŭ garante dela Constantinopole, unŭ memoriŭ asupra tuturorŭ celorŭ petrecute în ţéră dela instalarea Căimăcămieĭ de treĭ (11 Decembre 1858). In acestŭ actŭ importantŭ elŭ stăruesce asupra zizanieĭ făcută de Ştefanŭ Catargiu, explicândŭ mersulŭ lucrurilorŭ şi susţinêndŭ dreptatea şi corectitudinea Guvernuluĭ faţă de îndărătnicia unuia dintre Căimăcamĭ, care punêndu-se în capulŭ nemulţumiţilorŭ căutà să provóce anarchia şi să încuragieze insubordinarea în administraţiunile statuluĭ. — Alegerile cu tóte acestea se făcură (Alecsandri fu alesŭ deputatŭ) şi Adunarea legislativă, după constituirea sa, procedă la alegerea Domnitoruluĭ. Nu este aicĭ loculŭ de a povestì orĭ de a analisà pe largŭ cele petrecute cu acea ocasiune; ele de alt-felŭ sunt destulŭ de cunoscute. Voiŭ amintì numaĭ că în adunările pregătitóre, întrunindŭ cu C. Negri cele maĭ multe voturĭ ale partiduluĭ naţionalŭ, Alecsandri, pentru a evità desbinările, se hotărî împreună cu amiciĭ săĭ să voteze pentru Colonelulŭ Alexandru I. Cuza, candidatulŭ care avù fericirea să împace tóte spiritele şi să zădărnicéscă tóte competiţiunile. Ast-felŭ Cuza-Vodă fu alesŭ Domnŭ alŭ Moldoveĭ la 5 Ianuarie 1859, iar la 24 Ianuarie, în urma unuĭ discursŭ strălucitŭ alŭ luĭ Vasile Boerescu în Camera Deputaţilorŭ şi maĭ vîrtosŭ a uneĭ imposante manifestaţiunĭ a poporuluĭ capitaleĭ în capŭ cu Ioanŭ Brătianu şi C. A. Rosetti, elŭ fu alesŭ şi Domnŭ alŭ Valachieĭ, consfinţindu-se ast-felŭ principiulŭ Unireĭ în persóna unuĭ singurŭ Principe, precum avea să se consfinţéscă şi în fusiunea deplină a ţărilorŭ surorĭ.

Alecsandri rĕmase Ministru de Externe alŭ Guvernuluĭ Moldoveĭ. In acéstă calitate elŭ fu trimesŭ în misiune la Paris, Londra şi Turin, să ducă scrisórea prin care Domnitorulŭ făcea cunoscutŭ Suveranilorŭ urcarea Sa pe tronŭ, declarându-le în acelaşĭ timpŭ, că «erà gata a depune ambele coróne pe fruntea unuĭ Principe străinŭ, dacă marile Puterĭ arŭ vroì să realiseze dorinţele naţiuneĭ române exprimate de Divanurile ad-hoc în anulŭ 1858.»

Dreptŭ orĭ-ce instrucţiunĭ diplomatice Cuza-Vodă nu-ĭ spuse decât aceste singure cuvinte: «Du-te şi fă cum te-orŭ povăţuì inima şi consciinţa»; şi în adevĕrŭ lucrândŭ cu inimă şi espunêndŭ conscíinciosŭ starea, nevoile, dorinţele şi aspiraţiunile ţĕreĭ, elŭ avù o deplină reuşită. Impĕratulŭ Napoleon ìlŭ primì de 3 orĭ în audienţă la Tuileriĭ, dându-ĭ la fie-ce dată o dovadă nouă despre dragostea şi buna-voinţa Sa către poporulŭ românŭ. Ast-felŭ Alecsandri obţinù unŭ darŭ de 10.000 puscĭ cu muniţiunile lorŭ, 2 bateriĭ de artilerie, o misiune militară pentru organisarea şi instrucţiunea armateĭ nóstre, învoirea pentru tineriĭ oficerĭ românĭ de a intrà în şcolile militare franceze şi promisiunea căldurósă a sprijinuluĭ în cestiunea unireĭ reale a Principatelorŭ. La Turin, unde clocoteaŭ pregătirile de răsboiŭ contra Austriacilorŭ, atâtŭ Regele Victorŭ Emanuelŭ câtŭ şi Comitele Cavour şi Generalulŭ Lamarmora ìlŭ primiră cu braţele deschise, ĭĭ deteră încuragiărĭ şi sfaturĭ înţelepte pentru viitorŭ şi-lŭ porniră plinŭ de entusiasmŭ pentru ţéra, care în curînd avea să obţină victoriĭ minunate şi maĭ minunatŭ avea să-şĭ sĕvêrşéscă întregirea dela Alpĭ şi până la cóstele Sicilieĭ. La Londra chiar, unde Lordulŭ Malmersbury, Ministrulŭ Foreign-Officiuluĭ, ìlŭ primì cu rĕcélă şi cu spiritulŭ prevenitŭ contra celorŭ petrecute în Principate, avù norocululŭ să isbutéscă de a convinge şi a interesà pe nobilulŭ Lordŭ la sórta şi nevoile ţĕrilorŭ, urmândŭ întru acésta bunele poveţe ce-ĭ dedese însuşĭ Impĕratulŭ Napoleon, completate şi susţinute apoĭ prin experienţa Mareşaluluĭ Pelissier, Ambasadorulŭ Sĕŭ la Curtea Anglieĭ, în ce privià modulŭ purtăreĭ sale faţă de ómeniĭ politicĭ englezĭ. (1)

(1) *V. Alecsandri*, Misiunile mele politice. Fragmente. Convorbirĭ Literare.

Misiunile politice, deşi seriose, nu absorbiaŭ însă întrega activitate a Ministruluĭ moldovénŭ, căcĭ musa de care nu se despărţià în călĕtorie, iĭ dictă maĭ multe poesiĭ, dintre carĭ «*Presimţirea*» erà unŭ adevĕratŭ ecoŭ alŭ inimeĭ, plină de dorulŭ patrieĭ, care-ĭ spunea:

C'a Românilorŭ mărire
Adĭ în lume se urzesce,
Şi c'a Italieĭ libertate
Va'nsuflà o nouă viaţă
Legiunilorŭ uitate
Dela Dunărea măréţă.

Elŭ se întorcea tocmaĭ din Italia, unde vĕduse de aprópe reînviarea poporuluĭ şi respirase aerulŭ vivifăcĕtorŭ alŭ libertăţeĭ sub sórele ce avea să strălucéscă în curînd pe piscurile dela Solferino şi peste câmpiile dela Magenta. Imaginaţiunea sa nerăbdătóre şi pribégă nu se mulţumesce de a urmà de departe cursulŭ evenimentelorŭ, ea alérgă pe câmpiĭ de bătae, asistă la biruinţele de pe ţĕrmurile Lombardieĭ şi cântă speranţele şi sacrificiile uneĭ naţiunĭ iubite, în suprema frămîntare a luptelorŭ pentru libertatea şi independenţa eĭ:

La «*Palestro*»: Pe câmpulŭ de mórte, pe câmpŭ de onorŭ,
Regele înalţă stégŭ învingĕtorŭ!

La «*Magenta*»: Uniĭ tinerĭ încă morŭ cu jale-amară,
Chemându-şĭ părinţiĭ, plângéndŭ după ţéră.

La «*Solferino*»: Ca să s'aprindă sufletulŭ,
Nimicŭ nu e pe lume
Ca numele de patrie
Ş'alŭ libertăţeĭ nume!

Iar în «*Corona vieţeĭ*», dedicată «Damelorŭ italiene», elŭ descrie devotamentulŭ pentru patrie încolţitŭ şi susţinutŭ de amorulŭ a doue inimĭ curate şi tinere, ce se jertfescŭ pentru triumfulŭ libertăţeĭ;

dar

Italia-ĭ mamă! de aĭ sĕĭ copiĭ
Işĭ aduce-aminte.
Ea a 'ntinsŭ covóre ţesute 'n florĭ viĭ
Pe-a lorŭ oseminte!

Comiteluĭ Cavour, nobiluluĭ și neobosituluĭ Ministru alŭ luĭ Victorŭ Emanuelŭ, cu care a făuritŭ Regatulŭ Italieĭ de astădĭ «indivisa ed una», elŭ ĭĭ închină de asemenea o frumósă poesie «*Pilotulŭ*», în care făcêndŭ descrierea lupteĭ unuĭ vasŭ prinsŭ de furtună pe mare, dice unŭ adevĕrŭ care în deobște este atributulŭ tuturorŭ binefăcĕtorilorŭ popórelorŭ:

.......Iată vasulŭ în ferire!
Călĕtoriĭ cu grăbire
Sarŭ pe malulŭ înverditŭ;
Viața lorŭ este scăpată,
Eĭ se ducŭ!.... dar cine cată,
La *pilotulŭ* obositŭ?!....

Intorsŭ în țéră elŭ continuă de a luà parte la vîrtejulŭ viețeĭ publice, încredĕtorŭ maĭ multŭ decât alțiĭ în sinceritatea ómenilorŭ câtŭ și în bunele lorŭ intențiunĭ spre întocmirea și aplicarea reformelorŭ, pentru carĭ luptase elŭ cu atâta bărbăție de 20 de anĭ.

Cu tóte acestea, la 26 Octobre 1860, elŭ scrie luĭ Ion Ghica dela Mircescĭ, că «după 15 dile de o încordată muncă a datŭ gata următórele piese de teatru: «*Lipitorile satelorŭ*», dramă în 5 acte, «*Sgârcitulŭ risipitorŭ*» (idem în 4 acte), «*Satul luĭ Cremene*», farsă într'unŭ actŭ, «*Retrogradulŭ*» și «*Demagogulŭ*», cantonete comice»; iar din Paris în Ianuarie 1862 ĭĭ scrie că: «s'a pusŭ să compue o piesă: «*Ciocoiĭ înainte de 1849*», care va fi urmată de o alta: «*Ciocoiĭ în dilele nóstre*», destinată ca și cele de sus luĭ Millo.

In aceiașĭ scrisóre făcêndŭ elogiulŭ «Revisteĭ Române», ce apărea în Bucurescĭ, se declară fericitŭ de a colaborà la dînsa și trimite «*Impresiunile sale de călĕtorie din Crimea, Maroc, Italia*»; povestea «*Inșiră-te Mărgărite*», precum și legendele: «*Dragoșŭ*», «*Banulŭ Mărăcine*» și «*Nóptea Sf. Andreĭ*». Cu acéstă ocasiune elŭ cere însă favórea de: «a i-se publică manuscrisele așà precum le-a scrisŭ, cu ortografia ce a adoptatŭ. Sun contra îndoitelorŭ consóne și a ortografieĭ etimologice, nisce pedanteriĭ inutile și dificultățĭ create studiuluĭ limbeĭ pentru străinĭ și maĭ alesŭ pentru poporŭ. Amŭ doveditŭ

in deajunsŭ Europeĭ că suntemŭ de viță latină și ar fi dreptŭ de a-ĭ înlesni și mijlócele pentru a ne cunósce maĭ de aprópe, presentându-ne eĭ cu o ortografie simplă și clară». In érna aceluiașĭ anŭ elŭ termină: 1) Istoria misiunilorŭ sale politice pe lângă Guvernele Franciei, Angliei și Italiei (pentru a fi publicate după mórtea sa), 2) Colecțiunea completă a cântecelorŭ poporale române (balade, doine, hore, cântece haiducescĭ și de amorŭ etc.), 3) Câte-va piese de teatru, 4) Istoria călĕtoriilorŭ sale, 5) Unŭ *guide* de conversațiune franco-românŭ pentru usulŭ străinilorŭ carĭ vorŭ să călĕtorésca la noĭ, precedatŭ de o mică gramatică română. (1)

In Alecsandri trăiaŭ doĭ ómenĭ în acelașĭ timpŭ: patriotulŭ și poetulŭ, și acțiunile luĭ eraŭ călăuzite când de unulŭ când de celŭ-laltŭ. Amŭ vĕḑutŭ cum simțemîntulŭ artisticŭ și îmboldirea imaginațiuneĭ sale arḑĕtóre l'aŭ purtatŭ prin pustiurile cu nisipŭ și cu Beduinĭ, pe valurile mărilorŭ cu țĕrmĭ feericĭ și vedeniĭ minunate, pe câmpiĭ de bătae dela Nordŭ și dela Miaḑă-ḑi; cum studiindŭ, scriindŭ, se bucură de viață, de sóre, de cerŭ, de pasĕrile în sborŭ, de gândurile gingașe orĭ duióse și-șĭ îngână vremea cu torsulŭ firuluĭ năsdrăvanŭ alŭ povestireĭ sale tot-deauna caldă și interesantă. Pe urmă în țară îlŭ urmărimŭ alergândŭ fără de obosélă întru propagarea bunelorŭ principiĭ, întru pregătirea lucrărilorŭ, din carĭ avea să iasă rodulŭ folositorŭ obșteĭ: gânditorŭ preocupatŭ de combinărĭ politice, rĕsfoindŭ și tălmăcindŭ înțelepciunea legilorŭ și fulgerândŭ cu pana muiată în sângele inimeĭ sale rănite pe dușmaniĭ din năuntru și pe ceĭ din afară aĭ țĕreĭ! O natură atâtŭ de complexă, o minte așà de minunatŭ înzestrată și unŭ sufletŭ ce tresărea la atingerea atâtorŭ simțeminte, adesea protivnice, nu potŭ fi mĕsurate cu ochiulŭ rece alŭ trecĕtoruluĭ, obicinuitŭ a privi iar nu a observà, nicĭ trebuescŭ judecate cu formule anume pregătite pentru comunitatea ómenilorŭ și aplicate după cum vine criticuluĭ maĭ îndemână. Ochiĭ carĭ l'orŭ privì, să aibă luminele curate și razele să le isvorésca din adîncŭ, iar mințile ce s'orŭ prinde

(1) ***Scrisorĭ către Ion Ghica***, Colecțiunea Academieĭ. Vol. I.

să-lŭ judece, să fie nu numaĭ dreptŭ cumpĕnite, dar și pricepute și alese și statornice la chibzuință.

Din împerechiarea acestorŭ însușirĭ s'aŭ născutŭ inegalitățile, neasemĕnările și slăbiciunile firescĭ, precum de altă parte aŭ isvorîtŭ și accentele dulcĭ, nobile și fericite ale poesiilorŭ sale. Așà în perióda dela 1852—1862, pe lângă bucățile, în carĭ inima vibréză de simțeminte și năzuințe patriotice, cu dreptŭ cuvîntŭ minunate, găsimŭ altele fără colóre, fără convingere, scrise pare că pe apucate și din fuga uneĭ inspirațiunĭ neîncordate, neîncăldite, unŭ felŭ de fixare pe hârtie alŭ unuĭ momentŭ trecĕtorŭ, care nicĭ nu ne mișcă, nicĭ nu ne póte interesà. Nu voiŭ da esemple, ele variândŭ după firea celorŭ ce cetescŭ și după modulŭ cum înțelegŭ eĭ poesia, însă negreșitŭ «*Banulŭ Mărăcine*», «*Visulŭ luĭ Petru Rareșŭ*» și povestea:

Inșiră-te Mărgărite
Pe lungĭ fire aurite,

gingașă înfiripare a doruluĭ uneĭ mame care și-a perdutŭ copiiĭ (ea a fostŭ tradusă în limba germană de d-lŭ de Kotzebue și admirată în literaturele străine), sunt treĭ adevĕrate mărgăritare printre «*Mărgăritărelele*», între carĭ le-a aruncatŭ poetulŭ.

Este de netăgăduitŭ că multe și marĭ folóse politice și sociale ne-a adusŭ lupta întreprinsă de regeneratoriĭ poporuluĭ românŭ în potriva ómenilorŭ și lucrurilorŭ trecutuluĭ, carĭ apăsaŭ ca o grea povară pe peptulŭ țĕreĭ și-ĭ înădușaŭ orĭ ce espansiune către lumină, către viéță, către progresŭ. Din pânza totŭ maĭ désă a umbreĭ în care zăceamŭ uitațĭ și părăsițĭ, amŭ pututŭ prin geniulŭ bunŭ alŭ acelorŭ ómenĭ să scótemŭ icĭ și colo la ivélă câte unŭ colțișorŭ alŭ ființeĭ nóstre abià desmorțite, până ce amŭ ajunsŭ cu încetulŭ a rĕsări de-asupra întunericuluĭ și a nevoeĭ. Că pentru a atinge acestŭ resultatŭ nu amŭ mersŭ în tot-deauna pe o cale regulată, că îmbinarea puterilorŭ ce ne-aŭ săltatŭ la vadă nu a fostŭ póte făcută în condițiunile proprie unorŭ asemenea fenomene, că avîntulŭ ce ne-amŭ luatŭ de atuncĭ nu a fostŭ iarășĭ proporționatŭ mijlócelorŭ saŭ

capacităţeĭ nóstre evolutive, acestea sunt probleme, pe carĭ nu le discutămŭ, deși ele ni se aruncă în faţă la fie-ce întrebare ce adresămŭ viitoruluĭ şi la fie-ce pasŭ ce așezămŭ pe treptele suitóre ale civilisaţiuneĭ. Ceea ce scimŭ positivŭ însă, este că într'unŭ timpŭ relativŭ fórte scurtŭ pentru viéța unuĭ poporŭ, în patru-ḑecĭ de anĭ, cantitatea de teoriĭ, de formule, de probleme, de axiome, de adevĕrurĭ, de contraḑicerĭ, de absurdităţĭ, de utopiĭ și de alte multe principiĭ sciinţifice, politice, literare și filosofice, câte s'aŭ vĕrsatŭ asupra nóstră, este atâtŭ de mare, în câtŭ fără tăgadă ne-ar fi covîrșitŭ, ne-ar fi înghiţitŭ, dacă pe de o parte n'amŭ fi fostŭ dăruițĭ de fire cu acea fericită dosă de «nil mirari» (dată de Carmen Sylva ca notă fundamentală a caracteruluĭ românescŭ), ce a făcutŭ ca multe din *etichetele* de maĭ sus să curgă, să alunece peste noĭ, fără să ni se lipéscă prea multe de trupŭ; iar pe de alta cu mintea vióe și cu inima milostivă ce ne-a lăsatŭ Dumneḑeŭ, nu ne-amŭ fi asimilatŭ pe unele, iar pe altele nu le-amŭ fi lăsatŭ să trăiască slobode lângă noĭ, până ce orĭ ne vomŭ deprinde cu dînsele, orĭ zădărnicindu-șĭ cercările de cucerire, s'orŭ duce să-șĭ prinḑă noroculŭ aiurea! Multe amŭ pătimitŭ, multe amŭ vĕḑutŭ și multe amŭ învĕţatŭ, și dela o vreme amŭ învĕţatŭ cu sudórea frunţeĭ și cu buna orânduială a școleĭ, pe îndelete și pe descusute; unŭ singurŭ lucru totușĭ, ce dela începutulŭ mișcăreĭ de regenerare și până în ḑiua de aḑĭ și póte până în veciĭ vecilorŭ, — fără ostenélă, fără studiĭ, fără prealabilă pregătire, fără vre-o silinţă orĭ vre-o complesenţă deosebită, — s'a instalatŭ între noĭ și ne pórtă și ne meșteșugesce după cum vrea elŭ, și vrea, vrea peste fire și din ce în ce maĭ ciudatŭ.... acestŭ lucru, acestŭ despotŭ de unŭ noŭ soiŭ este: ***amorulŭ fraseĭ, dragostea de vorbe góle!*** Sunt ele pĕcate originare, carĭ n'aŭ făcutŭ decât să se ivéscă — după trecere de timpŭ — la suprafaţă, graţie împrejurărilorŭ și mijloculuĭ ambiantŭ, saŭ sunt vre-o conchistă a ideilorŭ moderne, ce s'a accaparatŭ odată cu dînsele de noĭ?

Fără îndoială Romaniĭ eraŭ marĭ oratorĭ, — uniĭ spunŭ chiar, că nu eraŭ decât oratorĭ, tótă sciinţa lorŭ militară venindu-le dela barbariĭ, cu carĭ se luptaŭ când alăturĭ când protivnicĭ, — se póte

dar, să ne fi lăsatŭ eĭ o sĕmînță prielnică în sânge pentru acestŭ nobilŭ esercițiŭ alŭ cuvîntăriĭ, dar de altă parte strămoşiĭ noştri eraŭ ómenĭ serioșĭ, precișĭ, lapidarĭ aprópe în modulŭ exprimăreĭ gândirilorŭ, pe când noĭ, cu tótă socotéla ce amŭ ține degenerăreĭ, prea ne îmbĕtămŭ de cuvinte, prea plutimŭ ușorŭ pe bĕșicĭ de frase góle, prea facemŭ pentru tóte celea și orĭ când vorbă lungă, ca să ne fie bóla rĕmasă dela părințĭ! Cea maĭ nimerită socotință întru acésta este, că avêndŭ predisposițiune naturală de vorbă și deschiḑêndu-ni-se prea marĭ și prea de odată porțile civilisațiuneĭ, amŭ fostŭ învĕluițĭ maĭ repede și maĭ cu prisosŭ decât orĭ-cine în vîrtejulŭ, în care o să ne rotimŭ în golŭ de acum până ce vomŭ prinde iarășĭ pămîntŭ. Şi cum n'ar fi fost óre ast-felŭ, când după vécurĭ de tăcere, de ferecare aş ḑice, a gureĭ, de odată ni se deslégă limba, spunêndu-ni-se că celŭ maĭ sfîntŭ şi celŭ maĭ mare bunŭ alŭ omenireĭ este nețĕrmurita expresiune a cugetăreĭ, este libertatea cuvîntuluĭ!

Elocința, erĭ o umbră sérbĕdă și dosnică, pășesce aḑĭ în fruntea poporuluĭ, strălucitóre ca o Ḑeiță și puternică ca o Regină! Pe ulițĭ, pe piețe, ea atrage ochiĭ și uimesce sufletulŭ mulțimeĭ; în adunărĭ ea farmecă auḑulŭ și ascuțesce mintea; la *bara* justițieĭ tâlcuesce misterele legilorŭ și apĕră dreptulŭ săraculuĭ; în întrunirĭ politice ea entusiasméză inimele, rĕscolesce patimele, suscită urele, mângâe orĭ alină durerile și sdrobesce resistențele; ea întâĭ pretutindenea ascultată, ea maĭ mîndră, ea dominantă! Advocațiĭ, oratoriĭ, învĕțațiĭ, ómeniĭ de statŭ, toțĭ printr'însa câştigă dreptulŭ de a cârmuì, de a se impune, de a se înălță fie pe scara socială, fie pe treptele putereĭ!

Din nenorocire însă, nu elocința adăpostită în suflete înalte și inime marĭ ne aduce vre o pedică, vre unŭ neajunsŭ în desvoltarea nóstră normală, ci *goliciunea* și *zădărnicia vorbeĭ,* — producțiune parasitară a sufletelorŭ stricate și a minților ŭ rătăcite, bólă lipiciósă, rĕŭ făcĕtóre și lipsită de leacŭ tămăduitorŭ, — ea ne otrăvesce moralulŭ, ea ne corumpe gustulŭ, ne falsifică simțurile și ne prăpăstuesce totŭ ce avemŭ maĭ bunŭ și maĭ cuviinciosŭ în noĭ! Ea este «balta cu visurĭ rebele» a luĭ Eminescu, în care foescŭ îndoelĭ fără ființă, desnădăjduirĭ fără rațiune, credințe fără temeiurĭ,

păreri confuse, fantastice, nebunesci, ... ecoŭ absurdŭ alŭ capetelorŭ góle de creeri și zămislire urîcióșă eșită din împerechiarea trândăviei cu egoismulŭ pismătarețŭ și neputinciosŭ!

Tótă raza are umbra ce-ĭ dă vie strălucire!
Fericirea, viața sŭ umbre ce daŭ morțeĭ îndulcire!
Tóte 'n lume sunt prefacerĭ! Adevĕrulŭ și minciuna
Numaĭ, pe hotarulŭ vremeĭ despărțite-sŭ tot-deauna.
Daca sufletu-țĭ nu crede, mintea-ĭ órbă, graiulŭ stinsŭ.
Culcă-te și morĭ maĭ bine, scopulŭ vieţeĭ n'aĭ atinsŭ!...
Omenire! omenire! cine óre va eși
Prometeŭ cu faclă 'n mână și în frunte-țĭ va păși?!

Așà diceamŭ într'o satiră îndreptată contra acestuĭ felŭ de pĕcatŭ, ce róde bunulŭ inteligențeĭ nóstre, ca și vermele furișatŭ în sînulŭ frumosuluĭ trandafirŭ!

Intr'adevĕrŭ, când tóte sunt atâtŭ de cu grabă împinse înainte, vine multŭ maĭ ușorŭ cuĭ-va să iea o frasă, să împrumute o idee, orĭ să copieze o formă străină, decât să cugete în liniște, orĭ să combine cu răbdare pentru a produce efectŭ la tribună, pe scenă, în lume. Și maĭ întâĭ, «producerea efectuluĭ» fiindŭ îndeletnicirea ce dă maĭ degrabă folosŭ, sofismele, declamațiunea și plagiatulŭ aŭ pricinuitŭ slăbiciunea simțuluĭ moralŭ, și din salele întrunirilorŭ politice aŭ trecutŭ de-a dreptulŭ în artă și în literatură. «Perdêndŭ drépta cumpĕnă dintre cuvinte și ideĭ, nimicindŭ însușirea de a reproduce nuanțele cugetăreĭ și fără de apĕrare contra năvălirilorŭ străine, limba sub influența unorŭ atâtŭ de rele deprinderĭ, se corupe și orĭ-ce originalitate literară se perde. Și nu numaĭ mulțimea mĕruntă a scriitorilorŭ ci și spirite distinse s'aŭ molipsitŭ de acéstă manie de exagerațiune și de imitațiune.» (1) Superficialitatea fu de atuncĭ atmosfera celorŭ, carĭ pentru a-șĭ ascunde insuficiența, se îmbrăcară cu haina desilusiuneĭ și aiurară cu pretențiunĭ poetice într'o idiomă încâlcită, umflată, fără grație și fără putere.

Alecsandri maĭ multŭ decât orĭ care a urîtŭ și a luptatŭ pentru dărîmarea acestorŭ tendințe false și corumpĕtóre, pe carĭ însă pseudo-

(1) *G. Vârnavŭ Liteanu*, loc. cit.

poeții ca și pseudo-criticii acesteĭ șcóle le slăvescŭ ca pe unŭ vițelŭ de aurŭ, cu speranța că dór va ajunge vremea, uitată de Dumnedeŭ, în care eĭ făcêndŭ legĭ gustuluĭ și frumosuluĭ, îșĭ vorŭ preface idolulŭ în monetă curentă, după care de multŭ și cu amarŭ oftéză, bieții ómenĭ! Amalgamarea limbeĭ cu felŭ de felŭ de invențiunĭ pocite și posnașe este o consecință fatală a acesteĭ babilonii de cuvinte și de ideĭ. Curentulŭ însă nu a fostŭ înjghebatŭ de dînșiĭ; prăsilă corcită a bĕtrânilorŭ începĕtorĭ, eĭ n'aŭ făcutŭ decât să-lŭ sape maĭ adîncŭ, între țĕrmurĭ pline de pulbere și de bălăriĭ. Bĕtrânulŭ Văcărescu, Paris Momulénulŭ, Konaki, Bălșucă, Pogor eraŭ ucenicĭ aĭ șcólelorŭ grecescĭ; cu Asaki, Ţikindeal, Seulescu, Șincai și alțiĭ apare forma nemțită și greóie; cu Eliade intervine cea italiană, plină de unŭ purismŭ exageratŭ; formele maĭ românescĭ ale luĭ Alexandrescu, Bolintinénu, Rosetti, Cârlova eraŭ totușĭ prea puținŭ corecte și se resimțiaŭ de lipsa influențeĭ gramaticale, — defectŭ de care sufere de alt-felŭ și mulțĭ alțiĭ din ceĭ tinerĭ de acum; — iar câtŭ despre limba școleĭ luĭ Barnuțiŭ, orĭ a luĭ Massimŭ și Laurianŭ, ar fi trebuitŭ să fie într'adevĕrŭ o părăsire generală a datinelorŭ și odórelorŭ strămoșescĭ, pentru a o adoptà, și încă atuncĭ dór din porunca expresă a stăpânireĭ póte și în relațiunile oficiale cu dînsa, căcĭ alt-felŭ, vorba luĭ Sion, prea:

Multŭ dulce și frumósă-ĭ
Limba ce vorbimŭ,
Altă limbă-armoniósă
Ca ea nu găsimŭ.

Decĭ, în lipsă de unŭ modelŭ din trecutŭ și în fața împestrițăreĭ «franco-turco-bulgaro-greco-ruso-ardeleană», ce-ĭ presentà idioma vorbită la întórcerea luĭ în țară, Alecsandri luă calea cea maĭ simplă și cea maĭ sigură, calea poporuluĭ, de pe cotiturele căreia, smăltate cu florĭ, culegêndŭ «*Colindele*», «*Baladele*», «*Horele*», «*Legendele*», «*Doinele*», ajunse a făurì limba cea maĭ gingașă și maĭ rĕsunătóre dintre câte fusese audite până la dînsulŭ. Dacă meritulŭ luĭ Eliade consistă întru a fi doveditŭ că limba nóstră e susceptibilă de a exprimà orĭ ce

ideĭ și orĭ ce simțirĭ, acela alŭ luĭ Alecsandri va rĕmâné pururea maĭ viŭ, căcĭ elŭ fără multă sciință de carte românéscă, fără de a fi rĕsfoitŭ chrisóvele și letopiscețele, ascunse încă atuncĭ prin archivele Europeĭ, fără modelŭ, fără călăuză, scóse din pólele codrilorŭ și de pe luciulŭ câmpiilorŭ limba luĭ «dulce și frumósă», pe care o trimise, ca pe Rodica cea cu cofița plină de apă limpede, să rĕcoréscă sufletele celorŭ însetațĭ de dorulŭ eĭ!

Hotărîtorŭ însă, viéța politică nu avea darulŭ de a mulțumi inima și spiritulŭ luĭ Alecsandri. Omŭ cu idealurĭ înalte și cu ambițiunĭ impersonale, realitatea dese orĭ cruntă și amăgirile dese orĭ fatale din cursulŭ viețeĭ publice, îĭ făcură de sigurŭ maĭ tristă impresiunea, de nu maĭ adîncă rana, când se încredință, precum o spunea adesea, că: «instituțiunile liberale și dreptulŭ țĕreĭ de a dispune de sórta sa nu se potŭ cucerì decât prin stăruința meritulu, după lungĭ încercărĭ și sub influența bine-făcĕtóre a timpuluĭ și a instrucțiuneĭ, rĕspândită câtŭ maĭ multŭ și ridicată câtŭ maĭ sus.» Experiența dovedindu-ĭ de alt-felŭ, că numaĭ prin legĭ, orĭ câtŭ de bune dar lipsite și de energia și de buna credință a aplicăreĭ, lucrurile nu se puteaŭ îmbunătăți, și convingêndu-se că concursulŭ sĕŭ la acésta, cu tótă dragostea și amicia ce-lŭ legaŭ de Domnitorŭ, nu ar fi fostŭ de o mare utilitate pe tĕrîmulŭ politicŭ, după ce în doue rêndurĭ avù încă portofoliulŭ Afacerilorŭ străine, se retrase la Mircescĭ, unde lepădându-se de orĭ ce preocupare străină, se consacră numaĭ visurilorŭ sale poetice, regăsindŭ inspirarea vie, caldă și mîndră, ca în ḑilele frumóse ale tinerețeĭ. Ingâmfarea, interesulŭ și zădărnicia mărir've nu-lŭ mușcase de inimă nicĭ odată.

Caracterŭ neatinsŭ de patimele ce înveninéză orĭ dĕrapănă pe ceĭ maĭ bunĭ, elŭ se întorcea către poesie cu sufletulŭ cuprinsŭ de o dulce emoțiune, «ca spre o ființă multŭ iubită după unŭ lungŭ drumŭ». Și cu adevĕratŭ că poesiile isvorîte sub farmeculŭ acesta aŭ avutŭ darulŭ de a-lŭ face să apropie maĭ cu gingășie glasurile nenumĕrate ale natureĭ de durerile și bucuriile omenescĭ. Inspiratŭ și visătorŭ, elŭ punea tóte córdele sufletuluĭ în mișcare, scia să

vadă, scia să audă. Cu ochiulŭ prindea amĕnunţimile cele maĭ micĭ, ca şi întréga făptură a formelorŭ, şi nu-ĭ scăpa nimicŭ din joculŭ umbrelorŭ şi alŭ lumineĭ; urechia-ĭ înţelegea sgomotele câtŭ de întinse şi şóptele cele maĭ confuse! Aceste percepţiunĭ lăuntrice se însufleţiaŭ şi se prefăceaŭ în icóne viĭ cu forme precise şi elegante, dovedindŭ ast-felŭ că la dînsulŭ omulŭ era în perfectă comunitate cu natura. — Simţirile fragede, gingăşiile chiar subtile, ieaŭ trecêndŭ prin sufletulŭ luĭ o expresiune concretă, şi versulŭ curge limpede, armoniosŭ şi plinŭ de o duiósă atracţiune. Elŭ dă viéţă nu numaĭ la ce simte, ce vede şi aude, dar ne luminéză pare că şi întunericimile inimeĭ, tălmăcindu-ne cu atâta dragŭ tainele nepipăite ale făptureĭ. Érba, lunca, isvórele, vîntulŭ, florile, pasĕrile, gândaciĭ şi fluturiĭ cântă, vorbescŭ, plângŭ, sufere şi viséză ; elŭ cércă să prindă ast-felŭ şi taina vieţeĭ şi mişcarea universală pentru noĭ:

O! minune, farmecŭ dulce, o! putere creatóre,
In orĭ care ḑi pe lume ese câte o nouă flóre
Şi-unŭ noŭ glasŭ de armonie completéză imnulŭ sfîntŭ,
Ce se 'nalţă către cerurĭ de pe veselulŭ pămîntŭ.

Totŭ ce simte şi trăesce, féră, pasĕre saŭ plântă,
In căldura primăvereĭ nasce, saltă, sbóră, cântă,
Omulŭ îşĭ îndréptă pasulŭ către desulŭ stejărişŭ,
Unde umbra cu lumina se alungă sub frunzişŭ.

Din cele 40 de «*Pastelurĭ*» scrise dela 1862—1874, Alecsandri a consacratŭ 30 diverselorŭ manifestărĭ ale natureĭ în cele 4 anotimpurĭ; cele-lalte tractéză subiecte descriptive saŭ sentimentale.

Afară ninge, plouă, afară-ĭ vijelie,
Şi Crivĕţulŭ alérgă pe câmpulŭ înegritŭ,
Iar eŭ retrasŭ în pace, aşteptŭ din cerŭ să vie
O Zînă drăgălaşă cu glasulŭ auritŭ....

Iată cum începe elŭ acéstă nouă serie de cântece, compuse într'adevĕrŭ în liniştea şi odihna retrageреĭ sale de sgomotele lumeĭ. Nimicŭ nu-ĭ mângâe inima acum decât să fie mânatŭ de «glasulŭ

aurită» alŭ museĭ prin plaiurĭ și câmpiĭ, să străbată codriĭ, mările și rîurile și «prin fumulŭ țigareteĭ, ce sbóră în spirale, să i-se ducă gândulŭ la raiulŭ vieţeĭ», amintindu-ĭ «de timpulŭ multŭ ferice, în care a suferitŭ.» Putea lumea să-șĭ prefacă rostulŭ și în țéră să se îndeplinéscă acte marĭ ca împroprietărirea țĕranilorŭ, căcĭ pe dînsulŭ nimicŭ nu-lŭ distrage în mijloculŭ traiuluĭ sĕŭ contemplativŭ, nimicŭ nu-lŭ abate din drumulŭ sĕŭ de sute de orĭ bătutŭ de pe malulŭ Sireţuluĭ și din préjma lunceĭ. Tóte trecŭ pe de-asupra capuluĭ luĭ, nu dór fără a nu-ĭ atinge inima, harfă vibrândŭ la orĭ ce mișcare, ci fără a-ĭ turbură visulŭ de aurŭ ce făcea înconjuratŭ de totŭ ce Dumnedeŭ ĭĭ dăruise maĭ cu prisosŭ: dragostea și comorele natureĭ!

Fie-ce flóre ĭĭ este prietenă și cu razele sóreluĭ îșĭ încăldesce elŭ peptulŭ; césurĭ întregĭ ascultă doinele ce-i cântă vînturile, mângâindŭ cu ochiĭ ciréda de vite albe, care liniștite și cuminţĭ înnótă până la grumazĭ în otavă; fluturașiĭ cu gândaciĭ se adună roiŭ în jurulŭ luĭ să-ĭ șoptéscă poveștĭ orĭ să-ĭ facă ghidușiĭ; iar dulcea privighetóre momindu-lŭ cu glasulŭ, ilŭ atrage nóptea în sînulŭ lunceĭ, ca să-ĭ

. . . . spună cu uimire
Tainele inimeĭ sale, visulŭ eĭ de fericire!

După anĭ de trudă sufletéscă și trupéscă prin care trecuse dela 1848, acésta erà epoca în care Alecsandri începuse a trăi și pentru sine însușĭ, fără să-ĭ fie la totŭ pasulŭ inima sărită, ba de grija aprigeĭ stăpânirĭ, ba de nesiguranța dileĭ de mâne, orĭ de pornirile ascunse ale vrăjmașilorŭ țĕreĭ. Acum pe tronŭ sta unŭ Domnŭ pămînteanŭ amicŭ alŭ poetuluĭ, hotarele și sórta țĕreĭ eraŭ ocrotite de legămîntulŭ a șépte marĭ Puterĭ, iar diua de mâne o întrevedea elŭ maĭ mîndră și maĭ albă decât cea de erĭ. Greșalele ce se făceaŭ de ceĭ dela cârmă, inconsecința ómenilorŭ și șovăirea caracterelorŭ, nemulțumirile și protestările unora, injuriile și amenințările altora, tóte le vedea, le cunoscea, le jelea fără îndoélă, dar cuvîntulŭ și sfaturile luĭ fură maĭ puținŭ tarĭ decât împrejurările, decât indignațiunea generală, așà că revoluțiunea dela 11 Februarie apărŭ

ca ó revendicare legitimă și constituțională a libertățeĭ compromise și a drepturilorŭ sfărămate. Și dór încă dela 1863 presimția elŭ o catastrofă, când se adresà luĭ Al. Donicĭ spunêndu-ĭ, că:

Pe-unŭ délŭ óre-care cu renume sfîntŭ,
Făcea marea sgomotŭ o móră de vîntŭ:
— Ce de maĭ făină o fi măcinândŭ,
Dise o găină, la móră sburândŭ;
— Te 'nșelĭ surióră, spuse unŭ șoimŭ din munțĭ,
Vîntŭ e multŭ în móră, dar lipsescŭ grăunțĭ!

Cu alte cuvinte, că la Cameră se face maĭ multă vorbă decât trébă, deși peste dece anĭ avea să dică la mormîntulŭ luĭ Cuza-Vodă:

O clipă apărut-aĭ în plaiulŭ vecĭniciei,
Și vecĭnice marĭ fapte lăsat-aĭ Românieĭ,
Nălțândŭ din părăsire antica-ĭ demnitate,
Prin magica Unire și sacra libertate.

Ultimŭ omagiŭ adusŭ Domnuluĭ și amiculuĭ, alŭ căruĭ

. . . . nume-ĭ cu splendóre
Săditŭ pe miriade de libere ogóre.

Dar vorba cânteculuĭ bĕtrânescŭ:

Lumea-ĭ slabă, uitătóre,
Milostivă, ertătóre!
Cine-ĭ pórtă grija eĭ,
Decât gura celorŭ rĕĭ,
Rĕilorŭ, păgânilorŭ,
Dușmaniĭ Românilorŭ;

și să revenimŭ la «acea liniște măréță» ce domnesce în poesia «*Pastelurilorŭ*», precum dice amiculŭ nostru Iacobŭ Negruzzi.

Cele maĭ multe dintr'însele zugrăvescŭ tablourile timpuluĭ, precum «*Sfîrșitulŭ de tómnă*»:

Vesela verde câmpie acu-ĭ tristă, vestejită,
Lunca bătută de brumă, acum pare ruginită,
Frunzele cadŭ, sbóră'n aerŭ și de crengĭ se deslipescŭ,
Ca frumósele ilusiĭ dintr'unŭ sufletŭ omenescŭ.

«*Iarna*», unde: Diua ninge, nóptea ninge, diminéța ninge iară,
Cu o zale argintie se îmbracă mîndra țéră,
Sórele rotundŭ și palidŭ se prevede printre norĭ,
Ca unŭ visŭ de tinerețe printre aniĭ trecĕtorĭ.

«*Gerulŭ*» care : Face cu-o suflare podŭ de ghiață între malurĭ,
Pune streșinilorŭ caseĭ o ghirlandă de cristalurĭ,
Iar pe fețe de copile infloresce trandafirĭ.

«*Viscolulŭ*» frămîntă lumea! Lupiĭ surĭ esŭ după pradă,
Alergândŭ, urlândŭ în urmă-ĭ prin potopulŭ de zăpadă,
Turmele tremură, corbiĭ sborŭ vîrtejŭ răpițĭ de vîntŭ,
Și răchițele se 'ndóe spulberate pe pămîntŭ!...

Apoĭ «*Sfîrșitulŭ erneĭ*», în care poetulŭ se bucură de a vedé după o érnă lungă și-unŭ dorŭ nemărginitŭ:

Unŭ firŭ de érbă verde, o rază 'ncăldĭtóre,
Unŭ gândăcelŭ, unŭ fluturŭ, unŭ clopoțelŭ în flóre!

Apoĭ scene intime, ca «*Sania*», «*Bradulŭ*», «*La gura sobeĭ*», unde viséză de Fețĭ-frumoșĭ, de Pepelea și de Ilénа Cosinzeana. Dar iată rĕsare primăvara; óspețiĭ eĭ iubițĭ, cocostîrculŭ, ciocârlia, rândunelele, vrăbiile și nagâțiĭ, «ce se rotescŭ de-asupra bălțeĭ», vestescŭ sórele cu căldură și câmpulŭ cu verdéță; «*Tunetulŭ*», întórcerea dilelorŭ bune și «*Floriile*» cu crângiĭ înmuguriţĭ, ca nouele speranțe în peptulŭ omuluĭ, ne daŭ bucuria «*Pascilorŭ*» cu ouĕle roșiĭ, cu scrânciobulŭ celŭ sprintenŭ și cu urările de fericire! Natura e acum în sĕrbătóre. Ea îșĭ pune podóbele cele maĭ frumóse, ca să ne mângâe și să uitămŭ greulŭ erneĭ. Iacă învioratele ogóre brăzduite de «*Plugarĭ*»:

Norocŭ bunŭ! pe câmpulŭ netedŭ esŭ Româniĭ cu a lorŭ plugurĭ,
Boĭ plăvanĭ în câte șase tragŭ, se opintescŭ în jugurĭ,
Brațulŭ golŭ apasă 'n córne, ferulŭ tae brazde lungĭ,
Ce se 'nșiră 'n bătătură ca lucióse, negre dungĭ.

Și «*Rodica*»:

Purtândŭ cofița cu apă rece pe aĭ sĕĭ umerĭ albĭ rotunjorĭ,
Juna copilă voiósă trece pe lângă junii semĕnătorĭ.

Iar la «*Cositulŭ*» fênuluĭ:

Unŭ flăcăŭ «de-oparte lângă-o tufă de sulcină»,
Vede érba încălcită, frântă dela rădĕcină.
Ce să fie? cuib de féră?.... o minune! ḑise elŭ,
Și zîmbindŭ se pleacă iute de culege... unŭ cercelŭ!

Curînd și se va începe «*Secerișulŭ*», căldura luĭ Cuptorŭ va îmbià pe copile la scăldatŭ în iazŭ printre «*Forĭ de nufĕrŭ*», pe când flăcăiĭ vorŭ alergà după «șopârle verḑiĭ», eșindŭ din apă pe «*Malulŭ Siretuluĭ*», orĭ vorŭ privi cu dragŭ și cu îndemnŭ de pribegie la «*Vînătorulŭ*», care cu pușca pe umĕrŭ va intrà fluerându-șĭ cânele. în «*Lunca din Mircescĭ*». Lunca din Mircescĭ! Se póte ḑice că acéstă faimósă dumbravă a fostŭ unulŭ dintre puterniciĭ colaboratorĭ aĭ poetuluĭ. La umbra eĭ a visatŭ la multe din creațiunile sale, cu dînsa a împărtășitŭ adesea bucuria și amarulŭ viețeĭ în ore de speranță orĭ de desgustŭ; ea iĭ erà o comóră nesecată de inspirațiunĭ, tot-deauna credinciósă, nicĭ odată părăsită. Cine a fostŭ la Mircescĭ și n'a cunoscutŭ lunca, farmeculuĭ căreia Alecsandri iĭ atribuia cea maĭ bună parte a talentuluĭ sĕŭ?

Luncă, luncă, dragă luncă! raiŭ frumosŭ alŭ țĕreĭ mele,
Mîndră 'n sóre, dulce 'n umbră, tainică la focŭ de stele,
Ca grădinele Armideĭ aĭ unŭ farmecŭ răpitorŭ!...

Nicăerĭ nu se petrecŭ lucrurĭ așà de minunate ca în acéstă parte alésă și împodobită cu totŭ felulŭ de darurĭ din cuprinsulŭ Mircescilorŭ. Nicĭ odată fantasia poetuluĭ, care iubià și dedea însufletțire celuĭ maĭ micŭ colțișorŭ alŭ domeniuluĭ sĕŭ, n'a fostŭ maĭ ademenită de vraja închipuireĭ și n'a zugrăvitŭ cu colorĭ maĭ viĭ, «dalba lunceĭ feerie», decât în «*Concertulŭ*» pe care privighetórea ilŭ dete într'o nópte cu lună florilorŭ, arborilorŭ, plantelorŭ și tuturorŭ vietățilorŭ pădureĭ. Până și «maculŭ roșŭ la față», ce «dor-

mià dusŭ pe ceea lume», nu lipsià din parterulŭ parfumatŭ de «óchesele viorele, de dedițeĭ și romanițe, de măzărele, de busuiocŭ, de stelișóre, de toporașĭ, ce se închină gingașelorŭ lăcrămióre». Iată și «sburătoriĭ cu mîndre pene», «gândăceĭ în hlamide smălțuite»; iată greeriĭ și «fluturiĭ cu aripióre pudruite», «albinele aducêndŭ în gură miere» și tîrîndu-se încetŭ; iată și «culbeciĭ carĭ facŭ córne, purtându-șĭ casa în spinare»,

La ivirea lorŭ poiana clocotesce 'n hohotŭ mare!

Carmen Sylva, care avea o sinceră admirațiune pentru poesia luĭ Alecsandri, încântată de frumusețea acesteĭ minunate idile, luă ostenéla de a desemnà pe o fóe de pergamentŭ întréga serie de micĭ tablourĭ cuprinse în strofele eĭ, în mijloculŭ cărora — cunună vie — scrise apoĭ versurile și le dărui poetuluĭ.

In a nopțeĭ liniștire o divină melodie,
Ca suflarea unuĭ geniŭ printre frunze linŭ adie,
Și totŭ cresce maĭ plăcută, maĭ sonoră, maĭ frumósă,
Pân' ce umple 'ntréga luncă de-o vibrare armoniósă.
Gânditóre și tăcută luna 'n cale se opresce,
Sufletulŭ cu voluptate în extasŭ adîncŭ plutesce,
Și se pare că s'aude prin a raiuluĭ cântare
Pe-ale îngerilorŭ harpe lunecândŭ mărgăritare!

Așà descrie elŭ cântecululŭ privighetoreĭ, în acestŭ concertŭ unicŭ în felulŭ sĕŭ.

Dintre cele-lalte pastelurĭ se deosebescŭ încă «*Mandarinulŭ*», «*Pastelulŭ chinezŭ*» și maĭ alesŭ «*Bărăganulŭ*», închinatŭ M. S. Regeluĭ, în care după ce face descrierea:

Pustietățeĭ góle sub arșița de sóre,
Ce 'n patru părțĭ a lumeĭ se 'ntinde 'ngrozitóre,
Cu érba îĭ mohorîtă, cu negrulŭ eĭ pămîntŭ,
Cu-a sale marĭ vîrtejurĭ de prafŭ ce sbóră 'n vîntŭ....

exprimă speranța de a vedé în viitorŭ cum drumulŭ de ferŭ să străbată acéstă «savană întinsă», gonindŭ «trista mórte» ce zace în sinulŭ eĭ. Glasulŭ îĭ fu ascultatŭ și profeția îndeplinită. Bărăganulŭ

de altă dată a rĕmasŭ unŭ basmŭ vechiŭ și neînțelesŭ. De-alungulŭ luĭ «smeulŭ cu aripĭ de focŭ» trece cu repeḑiciune în fie-care ḑi, ducêndŭ viéța și belșugulŭ cu sine, turmele se rĕspândescŭ maĭ cu încredere de-alungulŭ câmpiilorŭ și plugulŭ trage brazde vesele și mănóse, căcĭ vraja pustiuluĭ a dispărutŭ de când ochiulŭ părintescŭ alŭ Maiestățiĭ Regale s'a îndreptatŭ cu bună voință asupră-ĭ.

Sub titlulŭ de «*Varia*», sunt așezate la finele volumuluĭ alŭ III-lea o colecțiune de poesiĭ, parte descriptive, parte amoróse, dintre carĭ unele sunt scrise pe albumurĭ, altele compuse după împrejurărĭ, fie ale călĕtoriilorŭ, fie ale amintirilorŭ poetuluĭ. Câte-va aŭ multă asemĕnare cu pastelurile, precum «*Căderea Rinuluĭ*», «*Sórele, Gerulŭ și Vîntulŭ*», «*Scrînciobulŭ*», «*Stelele*»; câte-va iar ca «*Ștefanŭ-Vodă și Dunărea*», sunt balade pline de naivitatea și gingășia poesiilorŭ poporale. Doue însă merită a fi citate în deosebĭ: «*Marea Mediterană*», pastelŭ jumĕtate descriptivŭ, jumĕtate sentimentalŭ, în care poetulŭ reînvie pe malulŭ măreĭ la Nizza (1867) amintirile dulcĭ ale tinerețeĭ, cu dorurile călĕtoriilorŭ, cu emoțiunea aventurilorŭ și maĭ presus de tóte cu dragostea de a căntà totŭ ce vede, totŭ ce-ĭ atinge și-ĭ învioréză inima! Dar tinerețea a sburatŭ, lăsându-ĭ urme dureróse în peptŭ și îndoelĭ, de nu chiar descuragiărĭ, în sufletŭ:

Ah! în a mea junie
Necontenitŭ cântam,
De dulce armonie
Ferice mĕ'mbĕtam.
Acum junia-ĭ dusă
In sînŭ la Dumneḑeŭ,
Steluța mi-ĭ apusă
Din orizontulŭ meŭ!

Dar când o! scumpă mare
In cale-mĭ te zărescŭ,
Tresarŭ, înviiŭ și-mĭ pare
Că iar întinerescŭ....
Ș'atuncĭ din amorțire
Trezindu-mĕ încetŭ,
Simțescŭ cu fericire
Că sunt încă poetŭ!

Temerĭ zadarnice! îndoelĭ fără temeiŭ! O minte vióe, unŭ sufletŭ simțitorŭ, pe care cea maĭ mică vibrare îlŭ face să se miscе, își iea sborulŭ către culmile senine ale idealuluĭ unde tóte se prefacŭ pentru dînsulŭ în cântece. Ajunsŭ la maturitatea talentuluĭ, elŭ își va lărgi totŭ maĭ departe zarea; din înălțimea vîrsteĭ privirea-ĭ va

puté pĕtrunde maĭ adîncŭ, iar încordarea gândireĭ potolindŭ repeḑiciunea bătăilorŭ inimeĭ, va sci să ne înfățișeze luptele patimelorŭ, frămîntarea ideilorŭ, înfiriparea aspirațiunilorŭ acesteĭ întinse și nestatornice omenirĭ, în mijloculŭ căreia va avé în curînd să ne pórte, reînviindŭ semețe fapte și nemurindŭ eroice ființe din trecutŭ și din vremea de față a vitejiilorŭ nóstre!

A doua bucată, «*Glasulŭ din stele*», scrisă sub îndemnulŭ unuĭ simțemîntŭ de mângâere pentru o mamă, o mamă unică, care și-a perdutŭ copilulŭ, este plină de atâta frăgeḑime și respiră atâta înduioșată dragoste, în câtŭ numaĭ o inimă de părinte saŭ de mare poetŭ putea să găséscă asemenea accente:

O! dragĭ părințĭ, iubită țéră,
Voĭ care mĕ iubițĭ,
Gândiți-vĕ că'n primăvară
Când pomi-sŭ înflorițĭ,
Cerulŭ atrage și rĕpune
De pe pămîntŭ orĭ ce minune,
Aromŭ de florĭ, dulcĭ armoniĭ,
Și fluturĭ și copiĭ.

Copilulŭ ce se schimbă'n flóre
E misticŭ curcubeŭ,
Ce légă strînsŭ pămîntŭ de sóre
Și omŭ de Dumneḑeŭ.
Ah! fericirea mea e mare,
Căcĭ am acum spre admirare
Unŭ Dumneḑeŭ în cerulŭ sfîntŭ
Și altulŭ pe pămîntŭ!

Urcându-se, ca prinosŭ alŭ unuĭ sufletŭ curatŭ, până la durerea Augusteĭ mame, aceste versurĭ avură darulŭ de a apropià maĭ multŭ pe poetŭ de Suverană și a-ĭ schimbà admirațiunea într'unŭ simțemîntŭ de afectuósă prietenie.

Alecsandri, care erà ascultatŭ cu interesŭ, fu de aci înainte așteptatŭ cu plăcere și primitŭ totŭ maĭ cu dragŭ!

Principele străinŭ, fiindŭ consfințirea uneia dintre dorințele de căpetenie exprimate de Divanulŭ ad-hoc, Alecsandri fu printre ceĭ d'întâĭ a aclamà suirea pe tronŭ a luĭ Carol I.

Deși de mulțĭ anĭ se ținuse departe de orĭ ce amestecŭ în politica militantă, pentru a da o dovadă de iubire nouelorŭ instituțiunĭ, elŭ consimți a reintrà în Cameră, unde fu alesŭ Vice-Președinte. Raporturile sale cu Coróna deveniaŭ totŭ maĭ strînse și erà feri-

citŭ când putea érna orĭ primăvara să-șĭ depue la Bucurescĭ omagiele la picióre le Suveranilorŭ.

Cu acestŭ prilegiŭ se urmaŭ lungĭ și interesante convorbirĭ între Carmen Sylva și dînsulŭ asupra limbeĭ și istorieĭ patrieĭ, asupra trecutuluĭ eĭ gloriosŭ și a speranțelorŭ în viitorŭ. Atuncĭ se preschimbaŭ vederĭ asupra literatureĭ și poesieĭ, împărtășindu-șĭ unulŭ altuia credințele și părerile, ast-felŭ că din aceste desbaterĭ Suverana rĕmânea totŭ maĭ mulțumită, poetulŭ eșià totŭ maĭ încântatŭ. Nu e nimicŭ maĭ dulce și maĭ plinŭ de bune îndemnurĭ pentru unŭ poetŭ, decât siguranța de a fi ascultatŭ cu plăcere de cine-va care-lŭ înțelege și-ĭ impune totŭ de odată.

Increderea în sine se micșoréză pe mĕsură ce critica e maĭ dorită, iar simpatia la care elŭ țintesce este garantulŭ contra lipseĭ de cumpĕtŭ orĭ a silniceĭ pretențiunĭ.

De alt-felŭ, poețĭ de acelașĭ temperamentŭ liricŭ, Carmen Sylva și Alecsandri se puteaŭ pe nesimțite influență, fără ca acésta să rĕsară în modŭ aparentŭ, fie dintr'o notă personală, fie dintr'unŭ conceptŭ idealistŭ împrumutatŭ unuia de către celŭ-laltŭ. Este însă manifestŭ că Alecsandri intră de aci într'o nouă fasă, în care gândirea alergà pe câmpiĭ maĭ întinse, cugetările sorbiaŭ adevĕrulŭ din cercetărĭ maĭ profunde, iar versulŭ se îmbrăcà în mantie maĭ bogată și maĭ mîndră. Numaĭ limba suferià, dacă potŭ ḑice ast-felŭ, fórte puținŭ e dreptŭ, fie prin introducerea a câtorŭ-va franțuzisme, de carĭ unŭ maestru ca dînsulŭ nu ar fi avutŭ nevoe, dacă ar fi credutŭ că ideile sale, negreșitŭ nouĕ, și de o substanță maĭ subtilă, puteaŭ fi exprimate și fără de ajutorulŭ lorŭ, fie prin unele sacrificărĭ ale ideeĭ saŭ ale limbeĭ pentru rimă. Dar lucrările luĭ Alecsandri fiindŭ plăcute, lumea le-a cetitŭ și le va ceti cu ușurință. Poesia sa are darulŭ de a nu cădé greŭ nicĭ pe sufletŭ nicĭ pe gene; vióe, ea rĕsfață pe unulŭ, și variată, ademenesce pe cele-lalte. Pentru acésta însă elŭ a fostŭ ursitŭ să scrie cele maĭ de multe orĭ sub impulsiunea orĭ sub farmeculŭ femeeĭ, învĕțându ast-felŭ arta cea maĭ atrăgĕtóre, arta de a plăcé, lucru totŭ atâtŭ de folositorŭ în literatură ca și în viéță.

«Dacă sunt poeţĭ ce nu aŭ, precum femeile frumóse, decât unŭ timpŭ, o primăvară, carĭ după câte-va ḑile de strălucire, de vuetŭ, de renume, prindŭ, când nu maĭ sunt susţinuţĭ orĭ înălţaţĭ de o pasiune, a se micşorà, a cădé în umbră şi în tăcere; sunt alţiĭ maĭ bine înzestraţĭ de natură, carĭ reîncepŭ şi înmulţescŭ primele lorŭ succese, reînnoindŭ în maturitate şi chiar în marginele bĕtrâneţelorŭ momentele de avînturĭ, de inspirare şi dândŭ la fie-ce vîrstă producerĭ nouĕ şi nu maĭ puţinŭ vieţuitóre decât acele venite în diminéţa vieţeĭ, în flórea sufletuluĭ şi a tinereţeĭ. Nâscutŭ poetŭ, Alecsandri a urmatŭ cariera începută întîlnindŭ acele ḑile fericite, carĭ rĕspunḑêndŭ la primele sale isbânḑĭ întinerescŭ şi facŭ maĭ mare numele luĭ. Elŭ a mersŭ desvoltându-se, dar păstrândŭ în varietatea subiectelorŭ şi a compunereĭ farmeculŭ sĕŭ tainicŭ şi stăruitorŭ: poesia, şi dovedindŭ chiar în producerile cele maĭ de pe urmă puterea, juneţea, seninulŭ talentuluĭ.» (1)

Inainte dar de a procede la cercetarea «*Legendelorŭ*» carĭ cu «*Odele eroice*» sunt cele din urmă lucrărĭ ale luĭ Alecsandri, vomŭ stărui puţinŭ asupra «*Poesiilorŭ populare ale Românilorŭ*», adunate, întocmite şi închinate de dînsulŭ Dómneĭ Elena Cuza. (1 vol. in-8°, VIII şi 416 pag. Bucurescĭ. Tipografia Lucrătorilorŭ Asociaţĭ. 1865). Unŭ micŭ numĕrŭ de «*Balade*» cuprinse în acestŭ volumŭ fusese publicate în broşurĭ la anulŭ 1852, după ce «ajutatŭ de maĭ multe persóne şi maĭ alesŭ de Al. Russo», elŭ adunase «în deosebite călĕtoriĭ prin munţiĭ şi câmpiile înflorite ale ţĕriĭ», unŭ mare numĕrŭ din aceste poesiĭ, pe carĭ le împarte în 3 principale categoriĭ: *a*) Cântece bĕtrânescĭ saŭ Balade, *b*) Doine şi *c*) Hore.

«Românulŭ e născutŭ poetŭ! Inzestratŭ de natură, cu o închipuire strălucită şi cu o inimă simţitóre, elŭ îşĭ revarsă tainele sufletuluĭ în melodiĭ armoniόse şi în poesiĭ improvisate. De-lŭ muncesce dorulŭ, de-lŭ cuprinde veselia, de-lŭ minunéză vre o faptă măréţă, elŭ îşĭ cântă durerile şi nemulţumirile, îşĭ cântă eroiĭ, îşĭ cântă

(1) G. *Vărnavŭ Liteanu.* Operele complete ale luĭ Alecsandri. Convorbirĭ Literare. Anulŭ X. pag. 158, 159.

istoria, și ast-felŭ sufletulŭ sĕŭ e unŭ isvorŭ de frumósă poesie. Comorĭ neprețuite de simțirĭ duióse, de ideĭ înalte, de notițe istorice, de credărĭ superstițióse, de datine strămoșescĭ și maĭ cu sémă de frumusețĭ poetice pline de originalitate și fără sémănŭ în literaturele străine, poesiile nóstre poporale compunŭ o avere națională demnă de a fi scósă la lumină, ca unŭ titlu de glorie pentru nația română» (1). Ast-felŭ grăesce Alecsandri în prefața cântecelorŭ poporale și nu numaĭ Româniĭ ci și străiniĭ aŭ admiratŭ «aceste petre scumpe ale comoreĭ nóstre naționale», căcĭ multe din ele aŭ fostŭ traduse în limba franceză, engleză și germană. Prin acéstă colecțiune de cântece, poetulŭ și-a dobânditŭ drepturĭ marĭ la afecțiunea și recunoscința patrieĭ sale. Aŭ fostŭ de sigurŭ și înainte și după dînsulŭ poețĭ, alŭ cărora talentŭ nu se póte tăgădui; nicĭ unulŭ însă nu s'a inspiratŭ maĭ multŭ de datinele și tradițiunile poporale, puținĭ aŭ simțitŭ cu aceeașĭ duioșie și aŭ exprimatŭ cu aceeașĭ dulcéță farmeculŭ poeticŭ alŭ plaiurilorŭ nóstre, albastrulŭ ceruluĭ și limpediciunea apelorŭ, umbra cea prielnică la visare a pădurilorŭ, mirosulŭ și frăgedimea florilorŭ, mîndrețea și îmbelșugarea câmpiilorŭ, în sfîrșitŭ nicĭ unulŭ maĭ cu focŭ decât dînsulŭ n'a cântatŭ vitejia și menirea gloriósă a némuluĭ românescŭ.

In acéstă culegere găsimŭ poesia aprópe a întreguluĭ poporŭ românŭ! Totŭ ce se mișcă și trăesce în préjmă-ĭ, totŭ ce de aprópe saŭ de departe l'a putută impresionà, credințele ca eresurile, fenomenele natureĭ ca produsulŭ geniuluĭ omenescŭ, tóte bunele amintirĭ ca și tóte gemetele durereĭ sale, vitejia, virtutea, patimele, dorulŭ, dragostea și maĭ presus de orĭ ce respectulŭ dreptățeĭ și venerațiunea némuluĭ, tóte i-aŭ datŭ luĭ prilejŭ de cântare, căcĭ *Doinele*, ca *Horele* și *Baladele*, se cântaŭ, improvisându-se totŭ de odată melodia cu versulŭ, la plugŭ, acasă, la drumŭ orĭ la răsboiŭ.

Cine a călĕtoritŭ însă prin țéră și a avutŭ apropiere cu țĕraniĭ, a pututŭ constatà cu ce dragŭ întrebuințéză eĭ metaforele și a observatŭ că graiulŭ lorŭ este presăratŭ cu aforisme, cu dicĕtorĭ, cu

(1) *V. Alecsandri*, Poesiile populare ale Românilorŭ. Prefață. Edițiunea citată.

îmboldirĭ saŭ asemĕnărĭ satirice. Poporulŭ în desvoltarea sa trece ca și omulŭ prin gradațiunile vîrsteĭ. Copilăria și tinerețea, vesele și nepăsătóre, sunt vremile în carĭ tóte simțirile se prefacŭ în cântece; maĭ târḑiŭ când grijele se înmulțescŭ ca și nevoile, cântecele se facŭ totŭ maĭ rare și mintea se ascute, ca să pótă celŭ puținŭ împunge, dacă nu e destulŭ de vrednică a birui. De aceea aḑĭ când limbele se subțiază, cântecele începŭ a peri de prin sate.

Poesiile poporale sunt cu tóte acestea anonime.

Intr'adevĕrŭ poetulŭ ne spune că balada «*Mioriței*» a auḑit'o din gura Baciuluĭ Gheorghe Udrea de pe muntele Ceahlăŭ, că doina «*Sora contrabandieruluĭ*» e compusă de o țĕrancă «Domnica» din satulŭ Crăinicenii, și că Ștefanŭ Bourŭ, vînătorŭ dela Bicazŭ, și moșŭ Cosma Vióră, lăutarulŭ dela Vrancea, i-aŭ cântatŭ multe balade și doine, dar numele autorilorŭ nu le-a pututŭ descoperi nicăerĭ. Acestŭ genŭ de poesie s'a păstratŭ transmițĕndu-se din gură în gură ca tradițiunile, căcĭ fu lungă vreme aprópe singura literatură la noĭ, și a trebuitŭ să fie ecoulŭ credinciosŭ alŭ patimelorŭ și alŭ vieţeĭ poporuluĭ, pentru ca să pótă trăi ast-felŭ în mintea și în inima luĭ. Poesia poporală nu se făuresce într'adinsŭ, precum nu se făuresce nicĭ se impune o limbă uneĭ națiunĭ!

«Ceea ce abundența tristețeĭ saŭ bucurieĭ a scosŭ din adînculŭ inimeĭ sale (a sătenuluĭ) nu este nicĭ odată alŭ luĭ. In tóte inimele îșĭ află unŭ resunetŭ și la tóte le devine o proprietate: fapta luĭ devine fapta lorŭ, elŭ însușĭ piere necunoscutŭ», ḑice d-lŭ Maiorescu, pentru a arĕtă caracterulŭ impersonalŭ alŭ acestorŭ cântece. «Cea maĭ adîncă simțire numaĭ îlŭ silesce ast-felŭ a se arunca afară din sine, și de aceea din poesia luĭ îțĭ vorbescŭ înseșĭ durerea și bucuria, dar nu unŭ individŭ care sufere orĭ care se bucură.» (1)

Așà de pildă Românulŭ cântă:

Doină, doină, cântecŭ dulce,
Când te-audŭ nu m'aș maĭ duce;
Doină, doină, viersŭ cu focŭ,
Când rĕsunĭ eŭ staŭ pe locŭ.
Bate vîntŭ de primăvară,
Eŭ cântŭ doina pe afară,

(1) *T. Maiorescu*, Critice. Bucurescĭ, 1892. Vol. I, pag. 123.

De mĕ 'ngânŭ cu florile
Și privighetorile.
Vine érna viscolósă,
Eŭ cântŭ doina 'nchisŭ în casă,
De-mĭ maĭ mângâiŭ dilele,
Dilele și nopțile.

Eŭ? cine eŭ? care eŭ?.... Nu se scie, fiind-că póte fi orĭ cine dintre noĭ, tu, elŭ, altulŭ, tótă lumea.

O altă calitate a lorŭ este naivitatea, adecă lipsa de orĭ ce meșteșugŭ pentru exprimarea gândireĭ și modulŭ naturalŭ de a-șĭ vĕdi simțirile. Așà nimicŭ maĭ lipsitŭ de artificiĭ decât destăinuirea ciobanuluĭ din «*Miorița*» presimțindu-șĭ apropiata mórte:

Și să-ĭ spuĭ curatŭ,
Că m'am însuratŭ
Cu-o fată de Craiŭ
Pe-o gură de raiŭ;
Iar la cea măicuță
Să nu-ĭ spuĭ drăguță,
Că la nunta mea
A cădutŭ o stea,

C'am avutŭ nuntașĭ
Bradĭ și păltinașĭ,
Preoțĭ munțiĭ marĭ,
Păserĭ lăutarĭ,
Păsĕrele miĭ,
Iar stele făcliĭ.

Și să nu se crédă, că acestŭ simțemîntŭ naivŭ trebue să exprime numaĭ ideĭ simple, obicĭnuite, banale; din potrivă elŭ póte «aprofundà lumea totŭ așà de bine pe calea inimeĭ ca și pe calea reflecțiuneĭ, și nu resultă, că dacă poporulŭ îșĭ exprimă numaĭ simțemintele, ĭĭ lipsesce meditațiunea și delicateța în expresiune.» (1) Așà baladele luĭ Toma Alimoșŭ orĭ a luĭ Grue Grozovanŭ, etc. etc. sunt pline de gândirĭ profunde, precum și de ideĭ înalte și de mîndre simțirĭ.

Pe lângă acésta, nicĭ energia, nicĭ vioiciunea, nicĭ justeța comparațiunilorŭ nu le lipsescŭ, și ar fi să nu se cunóscă firea Românuluĭ dacă s'ar crede, că pentru fie-ce noțiune n'are o formă saŭ o expresiune corectă și totŭ odată bine nemerită.

(1) *T. Maiorescu*, loc. cit.

Iată bună-óră balada «*Românii de pe malurile Dunăreĭ*»:

Fă bădiță pétra 'n ḑece
La ĕstŭ malŭ curînd de trece,
Că suntemŭ de soiŭ românŭ,
Nu suntemŭ némŭ de păgânŭ.
Despică Dunărea 'n douĕ,
Să facemŭ dragoste nouă.

Bădiță la chipŭ frumosŭ
Fă 'n pădurea cea din jos,
Că-ĭ găsi unŭ păltinelŭ
Să durezĭ luntri din elŭ,
Şi-ĭ găsi douĕ nuele
Să durezĭ vîsle din ele.

Mîndrulŭ trage din lopată,
Trece Dunărea cea lată,
Ese 'n valea înflorită,
Vede puica adormită,
S'o deștepte-ĭ vine milă,
Că-ĭ gingașă, că-ĭ copilă.

«*Baladele*» saŭ cântecele bĕtrânescĭ sunt nisce micĭ poeme asupra întîmplărilorŭ istorice trecute, celebrândŭ vitejiile Domnilorŭ și ale eroilorŭ țĕreĭ, cum și vestindŭ faptele haiducilorŭ resvrătițĭ în potriva tiranieĭ străinilorŭ și nedreptățeĭ celorŭ puternicĭ.

Ele sunt une-orĭ și descrierea frămîntărilorŭ de carĭ a suferitŭ țéra, orĭ înfățișarea patimelorŭ unuĭ sufletŭ în luptă cu fatalitatea orĭ cu legile fireĭ. In ele găsimŭ decĭ marturĭ bĕtrânĭ, carĭ aŭ vĕḑutŭ multe și bucurosŭ ne povestescŭ despre vremile și împrejurările trecutuluĭ.

Evenimentulŭ celŭ maĭ vechiŭ despre care facŭ ele pomenire se urcă la domnia luĭ Mircea celŭ Bĕtrânŭ (finele secoluluĭ XIV), iar celŭ maĭ noŭ este din 1821: «*Visulŭ luĭ Tudorŭ Vladimirescu*».

Pagine însemnate din istorie sunt cântate de dînsele: înfrângerile Tătarilorŭ din Bugeacŭ de către Moldovenĭ (*Grue Grozovanŭ*), în care se adeveresce dragostea nóstră pentru caĭ:

Că Românu-ĭ frate bunŭ
Cu-orĭ ce calŭ vitézŭ, nebunŭ.

«*Kira*», «*Rada*», «*Badiulŭ*», «*Ghemișŭ*», «*Vulcanŭ*», «*Corbacŭ*» spunŭ de nevoile ce trăgeaŭ Româniĭ mărginașĭ din partea Turcilorŭ.

Ştefanŭ celŭ Mare este eroulŭ preferitŭ alŭ baladelorŭ şi epoca luĭ e prielnică înfloriréĭ lorŭ, prin faptele eroice ce s'aŭ sĕvêrşitŭ de bărbaţĭ aprinşĭ de dorulŭ ţĕreĭ, cuminţĭ şi vitejĭ. Vremea luĭ Michaiŭ Vitézulŭ e slăvită în «*Radu Calomfirescu*» şi «*Baba Novacŭ*». «*Oprişanulŭ*» ne amintesce de Mihnea celŭ rĕŭ, precum balada luĭ «*Brâncovénu Constantinŭ*» ne arată suferinţele şi crudulŭ sfîrşitŭ ce a avutŭ acestŭ «Boerŭ vechiŭ şi Domnŭ creştinŭ». Voiniciile haiducilorŭ sunt ilustrate prin «*Toma Alimoşŭ*», «*Şalga*», «*Codrénulŭ*», «*Mihulŭ Copilulŭ*», «*Tunsu*», «*Jianu*», căcĭ în ochiĭ poporuluĭ eĭ eraŭ eroĭ ale cărora fapte şi nenorocirĭ îlŭ interesaŭ fórte. Haiducia nu erà numaĭ unŭ mijlocŭ ilicitŭ şi violentŭ de a câştigà banĭ, ci maĭ multŭ unŭ îndemnŭ neînvinsŭ către o viéţă de lupte şi o ură neîmpăcată contra asupritorilorŭ. Haiduculŭ vîntură ţéra, ca să-ĭ mérgă vestea în lume de curagiulŭ şi dibăcia luĭ întru mânuirea armelorŭ, să-lŭ îndrăgéscă nevestele şi să fie ocrotitorulŭ nevoiaşilorŭ :

Păunaşulŭ codrilorŭ,
Voiniculŭ voinicilorŭ,
Drăgălaşulŭ mîndrelorŭ,
Sprijinulŭ săracilorŭ!

«*Doinele*» cântă natura, amorulŭ, durerea, une orĭ dorulŭ neatîrnăreĭ şi patriotismulŭ. Este de sigurŭ genulŭ celŭ maĭ originalŭ alŭ poesieĭ nóstre şi va fi celŭ ce va trăi maĭ îndelungŭ, căcĭ dacă evenimentele ce facŭ fondulŭ baladelorŭ devinŭ acum maĭ rare, ura şi dragostea nu vorŭ încetà de a da prilejŭ de inspiraţiune rapsoḑilorŭ poporalĭ.

Cântece de bucurie şi de jale, ele potŭ avé de subiectŭ orĭ ce excitaţiune a doruluĭ, acestŭ simţemîntŭ atâtŭ de complexŭ făcutŭ din dragoste, dorinţă, îndoială şi bucurie, ce dă Românuluĭ tot-deauna îndemnŭ de a preface în cântecŭ orĭ ce-ĭ frămîntă saŭ îĭ gâdilă inima.

Cu escepţiunea «*Baladelorŭ*» carĭ nu aŭ subiecte decât luate din cuprinsulŭ Moldoveĭ şi Munteniеĭ, «*Doinele*» ne daŭ modele de cântece luate din maĭ tóte părţile locuite de conaţionaliĭ noştri.

Aşa: «*Catana*» (LVI), «*Impĕrate, Impĕrate*» (LVIII), «*Fântâna cu*

doĭ bradĭ» (XXII), «*Doina haiducéscă*» (XLII) sunt din ţéra Ardéluluĭ; «*Prutulŭ*» (X), «*Străinulŭ*» (XIV) sunt din Basarabia; «*Doina oltenéscă*»(L), «*Oltulŭ*» (XLIX) din ţéra Oltuluĭ; «*Hâtrulŭ bĕtrânŭ*» (LXVII), «*Voinicii Bucoveĭ*» (LXXXVII) din Bucovina; «*Florea Schiopanŭ*» (LXXIX), «*Lelea vitéză*» (LXXX) din Transilvania.

Doinele sunt cântece esenţialmente românescĭ. Nicăerĭ nu găsimŭ ceva care să le semene, nicĭ chiar în Polonia, ţéră care ar fi avutŭ celŭ maĭ mare dreptŭ de a fi bântuită de foculŭ doruluĭ de familie, de patrie, de libertate. In Germania, Francia, Italia, Spania cântecele de dragoste saŭ de dorŭ aŭ unŭ caracterŭ pare că maĭ vioiŭ, maĭ săltăreţŭ şi rîdĕtorŭ. Se simte într'însele mulţumirea de a trăi şi de a da în note sprintene afară tótă satisfacerea uneĭ inimĭ cu dorinţele împlinite.

In Grecia se găsescŭ cântece, în Atica şi în Elida maĭ cu sémă, ce se apropie de doinele nóstre, în maĭ puţinŭ însă varietatea subiectelorŭ şi frumuseţea expresiunilorŭ. Melopea, cu care sunt adesea însoţite, este în deobşte plângĕtóre şi tremurată, cam în forma cântărilorŭ bisericescĭ, maĭ puţinŭ notele nasale. Ele aŭ însă avantagiulŭ de a se cântâ în corŭ cu acompaniamentŭ de tambură saŭ de chitară, ceea ce le dă unŭ farmecŭ cu totulŭ particularŭ.

Cântecele nóstre sunt cele maĭ multe triste şi melodiele lorŭ melancolice. Ele sunt expresiunea îndelungelorŭ lupte ce a trebuitŭ să susţină ţéra contra vrăjmaşilorŭ şi a sbuciumăreĭ inimelorŭ lovite de tóte relele. Dar precum poetulŭ se înalţă prin durere către culmĭ neatinse fără dînsa, aşà şi poporulŭ a găsitŭ în sufletulŭ sĕŭ tonurĭ maĭ duióse şi maĭ rĕsunătóre pentru a-şĭ vĕrsà foculŭ ce-ĭ ardea în peptŭ.

Ş'apoĭ dacă doinele sunt lacrimele suferinţeĭ, iar mântuirea nóstră a fostŭ prinosulŭ eĭ tristŭ şi tainicŭ, trebue să recunóscemŭ că unorŭ ast-felŭ de împrejurărĭ datorimŭ în cea maĭ mare parte facultatea poetică, cu care poporulŭ a putntŭ din gură în gură, din buciumŭ în buciumŭ, orĭ din fluerŭ în fluerŭ, să ne transmită dovada cea maĭ interesantă a vieţeĭ şi a vitalităţeĭ sale!

«*Horele*» sunt ditirambele antice, cânturile de laudă, de veselie, însoţite de danţurĭ. Caracterulŭ acestorŭ danţurĭ rustice este cunoscutŭ.

Unele sunt trăgănate, altele repeḑĭ; aci energice, aci lascive, fie în maĭ multe perechĭ ţinêndu-se de mână saŭ de brâŭ, fie numaĭ în câte o pereche (cum acésta se practică în genere la munte — unŭ bărbatŭ şi o femee, saŭ doĭ bărbaţĭ, rare orĭ douĕ femeĭ). Obiceiurile acestorŭ danţurĭ cum şi natura lorŭ variază însă după localităţĭ, şi de aceea pórtă şi nume deosebite, deşi în fondŭ ritmulŭ şi mişcările sunt aprópe identice pretutindenea. Celŭ maĭ originalŭ este fără îndoială danţulŭ căluşarilorŭ, care nu este altŭ ceva decât o reminiscenţă a danţuluĭ romanŭ alŭ «Saliariilorŭ» (preoţiĭ ḑeuluĭ Marte, purtătorĭ aĭ pavezelorŭ sacre numite «ancillae», primite credeaŭ Romaniĭ de Regele Numa Pompiliŭ dela cerŭ). Pe urmă sunt danţurile *Romanulŭ*, comunŭ în Transilvania şi respânditŭ la noĭ de G. Moceanu, maestrulŭ de gimnastică dela Liceulŭ Sf. Sava; ***Căzăcésca,*** care se jócă numaĭ în degete şi în călcâe, cu mânele în şoldurĭ; ***Voinicésca,*** unŭ felŭ de ***bătută,*** jucată în unulŭ saŭ în doĭ, carĭ la unŭ momentŭ datŭ se lasă pe vine şi numĕră unu, doĭ, treĭ, orĭ pronunţă vorbe sacramentale: ***sêrba, raţa.***

Maĭ sunt negreşitŭ multe altele, dar varietatea atitudinilorŭ plastice saŭ a mişcărilorŭ lorŭ nu e aşà de importantă.

Lăutariĭ de ţéră sunt în genere rapsoḑiĭ horelorŭ, în carĭ veselia, gluma, înboldirea satirică, une orĭ grosolană dar fără rĕutate, şi chiar păcăliturile, formézá sîmburele lor poeticŭ.

Iată de pildă:

Fost-aĭ leleo când aĭ fostŭ,
Şĭ-aĭ rĕmasŭ unŭ lucru prostŭ.
— Fost-aĭ badeo omŭ voinicŭ,
Şĭ-aĭ rĕmasŭ omŭ de nimicŭ.
— Avuşĭ leleo floricele,
Şĭ-acum aĭ sbîrcelĭ pe pele,
— Avuşĭ badeo ochiĭ dîrjĭ,
Şĭ-acum eştĭ cu trupu'n cîrjĭ.
— Fost-aĭ leleo cu lipicĭ,
Şĭ-aĭ rĕmasŭ cu fugĭ de-aicĭ.
— Fost-aĭ badeo omŭ vioiŭ,
Şĭ-aĭ ajunsŭ chiar unŭ strigoiŭ.

Ca modelŭ de horă nu este alta maĭ nemerită decât cea publicată în «*Doine*»:

Iată hora se'nvîrtesce
La stejarŭ la rădĕcină,
Vino puică, vină!

prelucrată de Alecsandri după cântecului vestitului Barbu Lăutarulŭ din Iașĭ. De asemenea printre «*Doine*» nu găsimŭ pe nicĭ una maĭ drăgălașă decât «*Dorulŭ Romanceĭ*»:

De-ar vré bunulŭ Dumnedeŭ
Să-mĭ asculte dorulŭ meŭ,
De-aş avé unŭ copilaşŭ,
Dragulŭ mameĭ îngeraşŭ,
Câtŭ e dĭ şi câtŭ e nópte
I-aş şopti cu mîndre şópte,
Câtŭ e nópte, câtŭ e dĭ
Totŭ la sînu-mĭ l'aş păzi,
L'aş păzi, l'aş desmerdà,
Miĭ de sĕrutărĭ i-aş da,
Şi i-aş dice'ncetişorŭ
Nani, nani, puişorŭ!

«Cântece populare, exclamă Adam Mickiewicz, sicriŭ sfîntŭ alŭ credinţeĭ, care legĭ vremile vechĭ cu cele nouĕ, în lăuntrulŭ tĕŭ îșĭ depune o naţiune trofeele eroilorŭ, speranţa cugetărilorŭ şi flórea simţirilorŭ sale! Oh! cântecŭ popularŭ, tu aĭ glasŭ şi aripĭ ca Archangheliĭ și adesea aĭ arme de focŭ ca dînșiĭ.

«Flacăra mistue operele mânelorŭ omenescĭ, tâlhariĭ pradă comorele, dar cântecului scapă din tóte şi străbate omenirea. Dacă inimele înjosite nu-lŭ potŭ hrăni cu dorŭ și cu speranţă, elŭ fuge în munţĭ, se acaţă de ruine şi vorbesce de acolo despre trecutŭ.» (1)

Măngâerea pe care poetulŭ o află în glasulŭ patrieĭ sale murinde, poporulŭ nostru a găsit'o în cântecele sale!

---

(1) *J. Cratiunesco*, Le peuple roumain d'après ses chants nationaux. Paris 1874. Pag. 59–60.

Când apărură «*Legendele*», maĭ întâĭ rendurĭ rendurĭ în «Convorbirĭ Literare», apoĭ în volumele IV și V ale «Poesiilorŭ complete», o mișcare voiósă de mulțumire se produse în publicŭ, pentru atâtea lucrărĭ ce înfrumusețaŭ literatura și limba și pentru neosebita activitate a poetuluĭ.

Intr'adevĕrŭ versurile acestea puternice, elegante sunt scrise într'o limbă maĭ strălucitóre și maĭ bogată decât cele de până aci. De alt-felŭ și subiectele alese, dintre carĭ unele ca «*Dumbrava Roșie*» aŭ tendințe epice, le înlesnescŭ sborulŭ, oferindŭ unŭ materialŭ maĭ alesŭ și mijlóce de lucru maĭ întinse. Căcĭ dacă faptele și ideile vieţeĭ intime, orĭ ale celeĭ exterióre, aŭ pasionatŭ pe mulțĭ scriitorĭ, este o încercare multŭ maĭ meritorie pentru unŭ poetŭ de a se îmbrăcà cu simțirea, credința, pasiunile orĭ virtutea ómenilorŭ dispăruțĭ, pentru a da o viéță nouă trecutuluĭ. Pentru Alecsandri legenda fu forma preferită, sub care își întrupă cugetările și visurile în cele din urmă douĕ deceniĭ ale vieţeĭ. Fondulŭ lorŭ erà dese orĭ împrumutatŭ dela poporŭ, a căruia înrîurire poetică se observă în întréga sa lucrare. Credințele cultivate și rĕspândite de dînsulŭ sunt de alt-felŭ cele maĭ nemerite subiecte de legende. «Poporulŭ se pricepe maĭ bine decât orĭ cine la minunĭ, nu numaĭ pentru că crede într'însele, ci pentru că lucréză la alcătuirea lorŭ cu miĭ și miĭ de gândirĭ, de simțirĭ, de închipuirĭ.» (1) Dacă n'amŭ căutà decât la basmele cu carĭ a fostŭ legănată copilăria nóstră, basme ce în mare parte sunt istoria unorŭ vremĭ fantastice dar pline de pilde și de învĕțăturĭ morale, totușĭ amintirea acelorŭ chipurĭ bizare de carĭ ne înfricoșamŭ și a năsdrăvăniilorŭ ce ne suscitaŭ admirațiunea, póte îmboldi o imaginațiune vie la făurirea unorŭ legende, ce dormitaŭ de vreme îndelungată în vre unŭ colțŭ alŭ memorieĭ. Dar Alecsandri, făcêndŭ partea amintirilorŭ acestora, a atinsŭ regiunĭ maĭ înalte și a povestitŭ împrejurărĭ din istoria țĕreĭ, orĭ scene însemnate din viéța eroilorŭ, pe lângă acelea ce sunt numaĭ o creațiune a fantasieĭ sale.

---

(1) *G. V. Liteanu*, loc. cit.

Așà «*Rĕsbunarea luĭ Statu-Palmă*» nu este decât unŭ basmŭ pusŭ în versurĭ, unde vedemŭ unŭ piticŭ înaltŭ de o palmă și cu barba de unŭ cotŭ ațițândŭ la luptă doĭ uriașĭ, pe «Strâmbă-lemne» și «Sfărâmă-pétră», pe carĭ vĕḑêndu-ĭ morțĭ sub grămeḑile de stâncĭ și de arborĭ desrădăcinațĭ:

Chicoti... apoĭ călare sărì pe-unŭ epure schiopŭ,
Și privindŭ la uriașiĭ morțĭ pe munte și pe vale
Ḑise: «Mica buturugă carulŭ mare mi-lŭ sprăvale».

Erà micŭ, cea maĭ neînsemnată dintre făpturĭ, însă fórte iscusitŭ la minte Statu-Palmă, și de aceea fu biruitorŭ.

«*Grui-Sângerŭ*», ucigașulŭ propriuluĭ sĕŭ tată, este chiar eroulŭ unuĭ basmŭ vechiŭ. Elŭ locuià într'unŭ «codru fără viéță», osînditŭ pentru crime comise de a udà cu gura o buturugă uscată, sub care era mormîntulŭ tătăluĭ sĕŭ, până ce va da dintr'însa «mugurĭ verḑĭ și florĭ».

«De-o jumĕtat' de secolŭ, sub gândulŭ ce-lŭ omóră,
Elŭ în genuchĭ se sue și în genuchĭ cobóră
Pe culmea vîrfuită de négra buturugă . . . .
. . . . Sărmanulŭ merge în vale și iea o gură plină
Cu apă din isvóre, vióe, cristalină,
Apoĭ se 'ntórce iarășĭ la délŭ pe culmea arsă,
Și încetŭ la rădĕcina copaculuĭ o varsă . . .
. . . . Dar vaĭ! trecŭ nopțĭ, trecŭ ḑile, trecŭ anĭ, și câtŭ muncesce,
Zadarnicŭ! buturuga nu maĭ reînverḑesce! . . . .

Odată însă, găsindŭ în cale-ĭ o păsĕrică aprópe mórtă de sete pe o arșiță cumplită, elŭ o reînvie dându-ĭ să bea apa ce purtà în gură, fără de a lăsà să alunece o singură picătură pe gâtulŭ sĕŭ, deși iĭ ardea peptulŭ de uscăciune; atuncĭ deschiḑêndu-se cerulŭ, i se arĕtă chipulŭ tătăluĭ sĕŭ, care-ĭ dete ertare.

Buturuga înverḑise, întru atâta o faptă bună câtŭ de mică cumpănesce cele maĭ negre crime înaintea luĭ Dumneḑeŭ.

Negreșitŭ, cea maĭ importantă dintre legendele istorice naționale

este «*Dumbrava Roșie*». S'a ḑisŭ, «că poetulŭ a cântatŭ acestŭ episodŭ din trecutŭ simțindŭ óre-care obosélă, de nu unŭ desgustŭ pentru deșertăciunea presentuluĭ, și că acéstă a luĭ înturnare către faptele mărețe ce aŭ ilustratŭ pe strămoșĭ, erà manifestarea dorințeĭ de a redeșteptà spiritulŭ naționalŭ, înjositŭ de amăgirile și desilusiunile ce-lŭ apăsaŭ, în urmà neisbândeĭ manifeste a generațiuneĭ dela 1848 de a transformà, precum făgăduise, starea și năravurile politice ale țěreĭ». (1) Se póte ca și o ast-felŭ de socotință să fi intratŭ în hotărîrea poetuluĭ, dar socotŭ că acéstă opiniune e maĭ multŭ o apreciare personală decât o critică imparțială, fiind-că dacă a fostŭ o considerațiune care a influențatŭ maĭ puținŭ asupra luĭ Alecsandri în acéstă epocă a viețeĭ, apoĭ de sigurŭ este aceea politică, de mrejele căreia s'a feritŭ câtŭ a pututŭ maĭ multŭ. Și maĭ întâĭ, din întréga-ĭ lucrare resultă că constanta sa preocupare era Românulŭ, pe care-lŭ iubià din totŭ sufletulŭ și avea clădite marĭ speranțe asupra viitoruluĭ luĭ. «Ilŭ iubescŭ, ḑice elŭ, pentru că e simplu și frumosŭ la înfățișare, curatŭ, înțeleptŭ, veselŭ și poeticŭ în graiulŭ luĭ, fiind-că respectézà bětrânețele și-șĭ iubesce pămîntulŭ, și-ĭ atâtŭ de mîndru de numele sěŭ în câtŭ îlŭ dă ca unŭ semnŭ de cea maĭ mare laudă orĭ căruĭ omŭ vrednicŭ, orĭ căruĭ vitézŭ, fie chiar de sânge străinŭ.» (2) Iar din corespondența sa particulară cu Ion Ghica reese în modŭ neîndoiosŭ, că dacă îlŭ interesà ceva, erà numaĭ sórta țěreĭ și a poporuluĭ, pe care ar fi fostŭ fericitŭ să le vadă scóse la unŭ bunŭ limanŭ: «căcĭ, ḑicea, numaĭ Colegiile Franciei și ale Anglieĭ aŭ fauritŭ noua Eladă, pe când noĭ Româniĭ totŭ atâtŭ de strănepoțĭ aĭ luĭ Virgiliŭ, Tacitŭ, Cicerone, Cesarŭ și Traianŭ, precum Greciĭ sunt aĭ luĭ Omerŭ, Sofocle și Pericles... noĭ amŭ trebuitŭ să ne înfățișămŭ lumeĭ sub propriele nóstre pene, iar nu acelea ale străbunilorŭ, și e cu atâtŭ maĭ bine pentru noĭ.» (3)

Așà dar nicĭ revendicare nicĭ diversiune nu credŭ să fi fostŭ în-

(1) *G. V. Liteanu.* Convorbirĭ Literare. Loc. cit.
(2) *V. Alecsandri,* Opere complete. Prosă. Româniĭ și poesia lorŭ.
(3) *Scrisorĭ către Ion Ghica.* Colecțiunea Acad. Vol. II.

demnulŭ ce și-a datŭ Alecsandri a scrie acéstă legendă, și cu atâtŭ maĭ puținŭ o preocupare politică.

«*Dumbrava Roșie*», împărțită în 8 capitole, e dedicată luĭ C. Negri, faptŭ ce a făcutŭ în adevĕrŭ pe uniĭ să crédă în probabilitatea celorŭ de maĭ sus, dar care n'a fostŭ decât unŭ omagiŭ maĭ multŭ prietenuluĭ de copilărie și pilotuluĭ îmbĕtrânitŭ alŭ tinerimeĭ moldovene contemporane poetuluĭ.

— Albertŭ, Craiulŭ Lehieĭ, făcuse unŭ visŭ mare,
Unŭ visŭ de năvălire, de'nvingerĭ glorióse!
Elŭ se vĕḍù puternicŭ, pe-unŭ armăsarŭ călare,
Infiorândŭ cu spada-ĭ popóre numeróse!....

Primulŭ dintre popórele ast-felŭ călcate fură Moldoveniĭ; dar Ștefanŭ celŭ Mare strigă: la arme! și din tóte părțile

. . . . apĕrătoriĭ.....
Eșițĭ ca frunza-n codri la vîntulŭ primăvereĭ,

alérgă

La glasulŭ scumpŭ alŭ țĕreĭ ce-ĭ chiamă într'ajutorŭ!

Taberele dușmane sunt față în față, lupta se încinge și... (descrierea eĭ este admirabilŭ făcută)... Albertŭ îngâmfatulŭ, bătutŭ, scapă cu fuga, Leșiĭ sunt nimicițĭ, iar poetulŭ termină descrierile sale prin o grandiósă amintire:

Colea'n astă dumbravă, copaciĭ urieșĭ
Sunt locuițĭ, se spune, cu suflete de Leșĭ.
Pe timpulŭ bărbățieĭ a prinsŭ Ștefanŭ celŭ Mare,
O óste de năvală, ș'a pus'o ca să are;
Iar în pămîntulŭ negru, cu sânge-amestecatŭ,
Spre lungă pomenire elŭ ghindă a semĕnatŭ.....
. . . . . Așà scria Românulŭ a sale fapte marĭ,
Cu feru'n brazdă négră... și aḍĭ Românulŭ are
Pămîntulŭ sĕŭ dreptŭ carte și plugurĭ cărturarĭ!

Intréga lucrare, deși póte modelŭ de limbă frumósă și de energică inspirare, cu tóte descrierile sale de bătăliĭ și discursurile patriotice, ne lasă însă cam receĭ.

O frumósă pagină de vitejie este legenda «*Danŭ Căpitanŭ de plaiŭ*», în care poetulŭ dândŭ liberŭ cursŭ dragosteĭ ce purtà Românuluĭ, ĭĭ atribue tóte calitățile, tóte virtuțile, tóte norócele, chiar și pe acela de a luptà singurŭ contra uneĭ orde tătărescĭ:

Aĭ timpilorŭ eroicĭ imagină-augustă,
Pe când erà elŭ tînĕrŭ lumea-ĭ părea'ngustă
Pentru bine și largă, prea largă pentru rĕŭ!
Elŭ ar fi vrut'o bună, ca bunulŭ Dumnedeŭ;
Decĭ ĭĭ plăcea să'nfrunte cu dalba-ĭ vitejie
Pe ceĭ care prin lume purtaŭ biciŭ de urgie!....

Figura bĕtrânuluĭ e frumósă ca și purtarea luĭ. Descrierile luptelorŭ și a năvălireĭ Tătarilorŭ în Moldova sunt mișcătóre, iar sfîrșitulŭ este demnŭ de o așà «imagină-augustă». Prinsŭ in fine de Ghirai Hanulŭ, Danŭ implorà voia de a îmbrățișà încă odată pămîntulŭ țĕreĭ; e lăsatŭ liberŭ, trece rîulŭ, îngenuchià și sărută țĕrîna Moldoveĭ, «ce tresare și care-lŭ recunósce»; apoĭ întorcêndu-se intră în cortŭ și móre. Generositate și nobleță de simțirĭ ale uneĭ inime pline de celŭ maĭ curatŭ patriotismŭ.

O altă scenă, cu cadru maĭ intimŭ, este legenda «*Ghióga luĭ Briarŭ*», unŭ bivolarŭ care cu o svîrlitură de ghiógă ucide «unŭ bivolŭ cu ochiĭ crunțĭ», care alungà pe Dómna Ana, fiica luĭ «Dragoșŭ-Vodă», întórsă din robia Tătarilorŭ. Elŭ scapă copila de mórte, dar undesce mórtea în sufletŭ, căcĭ se înamoréză de Domnița, ce nicĭ că se gândià la elŭ.

Luptândŭ cu gândurĭ noue, cu simțŭ de lungă jale
Și cu mirarea vie a gândurilorŭ sale,
Vĕdut-a, nevĕdut-a minunea ce-a vĕdutŭ?
In inima luĭ zace unŭ dorŭ nepriceputŭ,
Și câtŭ e diua lungă și nóptea câtŭ de lată,
Nu-șĭ póte rupe dorulŭ și gândulŭ dela fată!.....

Ce s'a făcutŭ Briarŭ nu se scie..... «dór vulturiĭ ce se rotescŭ de-asupra uneĭ prăpăstiĭ, peste care stă aruncată ghióga luĭ», să spună despre vitézulŭ amorezŭ.

Dar iată legendele orientale, acelea în carĭ Alecsandri şi-a revĕrsatŭ strălucirea ce-ĭ «fermecase ochiĭ şi mintea iĭ furase» de

Sub cerulŭ cu nourĭ vioriĭ,
Bătuţĭ cu focŭ de stele ca ochiĭ de huriĭ,
Şi de pe valulŭ sprintenŭ şi falnica cetate,
Minune 'n faţa căriĭ viŭ inima se bate.....

Cea maĭ frumósă, este unŭ episodŭ din véculŭ alŭ XVII (1669) dintre Sultanulŭ Ghazi Murad şi poetulŭ Hagiu Mustafà, numitŭ şi Bechri (beţivulŭ). Pe când Murad se ducea cu mare pompă la At-Meidan să tragă cu arculŭ, e înfruntatŭ de acestŭ Mustafà, unŭ felŭ de Diogenŭ turcŭ, imputându-ĭ că nu e demnŭ de a fi Padişahŭ, fiindŭ cruntŭ, nedreptŭ şi vĕrsătorŭ de sânge! Sultanulŭ, deşi fórte mişcatŭ şi mâniosŭ, îlŭ értă, dar îlŭ chiamă în palatŭ, unde Mustafà îlŭ dojenesce iar că nu cunósce adevĕrata fericire a vieţeĭ, adecă uitarea, uimirea prin beţie. Sultanulŭ iĭ ascultă povaţa şi în nóptea Bairamuluĭ:

Pe splendide covóre molatice, persane
Pe perne de mătase cusute de Sultane,
Şedŭ faţă 'n faţă singurĭ, Sultanŭ Murad Ghaziulŭ,
Sultanulŭ prea puternicŭ, şi Mustafà Bechriulŭ.
Alăturea cu dînşiĭ pe jos sunt aşezate
Tablale marĭ de aurŭ cu fructe încărcate,
Şi cupe 'n petre scumpe şi largĭ cristalurĭ pline
De vinurĭ şi de vutce, topaze şi rubine....

Şi beaŭ şi filosoféză şi se simtŭ ferici ţĭ în aiurarea minţeĭ aprinsă de fumulŭ bĕutureĭ, iar Murad strigă:

Să bemŭ până la mórte! căcĭ mórtea chiar de ghéţă
Prin farmeculŭ beţieĭ devine-o nouă viéţă!

In avîntulŭ acesteĭ rătăcirĭ, Murad însă se destăinuesce luĭ Bechri «scumpulŭ sĕŭ frate», căruia vrea să-ĭ dea totŭ: «tronulŭ şi flota şi armata», ca să păstreze pe lume numaĭ:

O fată, o minune, unŭ scumpŭ mărgăritarŭ,
Adusă 'n nóptea aceea de negrulŭ sĕŭ Kizlar....

Fata însă e copila luĭ Bechri:

> Care cu braţu-ĭ feciorescŭ
> Respinge pe Sultanulŭ sub ochiulŭ părintescŭ.

Acesta, turbatŭ de mânie, o aruncă pe ferêstră la nisce tigri, iar Bechri desperatŭ vedea cu 'nfiorare:

> Cum tigri, beţĭ de sânge, rupeaŭ cu lăcomie
> Bucăţĭ de carne albă din fata încă vie.

Sultanulŭ bétŭ căḑuse cu faţa în sus pe covóre; atuncĭ Mustafà, «cătândŭ lungŭ la dînsulŭ cu gândŭ rĕsbunătorŭ» şi deschiḑêndu-şĭ o vînă dela braţŭ, apròpie rana de buzele luĭ Murad, care «cuprinsŭ de spasmurĭ suflà din greŭ», şi-ĭ strigă:

> A! féră ne'mpăcată, de vinu te aĭ săturatŭ?
> Bea sânge dar, bea sânge din inima-mĭ vĕrsatŭ!

Sângele se închégă în gura tiranuluĭ, care svîrcolindu se móre înăbuşitŭ; apoĭ Bechri, eşindŭ în grădină, cade mortŭ pronunţândŭ numele fiă-seĭ: «Peringhis». Colorată, vie, elegantă, plină de energie şi de gândirĭ poetice, bucata acésta e unŭ micŭ giuvaerŭ, ce merită tótă lauda şi tótă atenţiunea cetitoruluĭ.

Printre legendele isvorîte din închipuirea poetuluĭ, una maĭ alesŭ, «*Pohod na Sybir*», e admirabilă. Ea zugrăvesce chinurile ce sufere exilaţiĭ ruşĭ în calea lorŭ către Siberia şi e scrisă cu lacrime pentru miseria celorŭ desmoşteniţĭ în acestŭ secolŭ de libertate şi de lumină, fiinţe jertfite urelorŭ saŭ intrigelorŭ politice, carĭ pierŭ lipsite de speranţă şi de mângâerea patrieĭ!

> Sub cerŭ de plumbŭ întunecosŭ,
> Pe câmpŭ plinŭ de zăpadă,
> Se trăgănéză 'ncetŭ, pe jos,
> O jalnică grămadă
> De ómenĭ trişţĭ şi îngheţaţĭ,
> Cu lanţurĭ ferecaţĭ!
>
> Dar unde merge acestŭ poporŭ,
> Ce nu maĭ are 'n lume
> Nicĭ o sperare 'n viitorŭ,
> Nicĭ patrie, nicĭ nume!
> Se duce, ştersŭ dintre ceĭ viĭ,
> Să móră prin pustiĭ!..

O altă legendă, gingașă ca o copilă și fragedă ca unŭ revĕrsatŭ de zorĭ, este «*Legenda rândunicei*». Acì lucrurile se petrecŭ în lumea fantastică a metamorfoselorŭ. Rândunica înainte de a fi pasĕre era fiică de Impĕratŭ:

> O gingașe comóră formată din seninŭ,
> Din raze, din parfumurĭ, din albulŭ unuĭ crinŭ,

pe care o ḑeiță, «coborîtă din zodia ceréscă», o înzestră cu tóte darurile, menindu-ĭ tóte fericirile. Fetița crescea într'o ḑi câtŭ alta într'o lună și tóte mișcările eĭ eraŭ asemenea cu acele ale uneĭ pasĕrĭ. Făcêndu-se mare, o vrăji unŭ sburătorŭ cu mulțime de cuvinte de iubire, și pândind'o într'o nópte când se dusese la pîrăŭ să se scalde, îĭ fură vestmintele. Făcêndu-se ḑiuă:

> Copila cu grăbire din valurĭ ese-afară.
> Ah! unde-ĭ e rochița și unde alŭ eĭ norocŭ?
> Ea vede sburătorulŭ cu ochiĭ marĭ de focŭ,
> Ce vine ș'o cuprinde cu brațele 'ntr'o clipă:
> Dar grabnicŭ se aude unŭ freamĕtŭ de aripă,
> Și dalba'mpĕrătésă din brațe-ĭ dispărêndŭ,
> Se schimbă 'n rândunică și fuge 'n cerŭ sburândŭ!

Ideea este ingeniósă. In locŭ de a analisà brutalitatea pasiuneĭ și rătăcirea mințeĭ, poetulŭ iea calea metamorfoseĭ, întrebuințândŭ minunea ce acoperă totulŭ cu mantia eĭ de taină. Totŭ ast-felŭ și în «*Legenda ciocârlieĭ*». Alecsandri a așezatŭ printre legende și «*Cântecululŭ Ginteĭ latine.*»

Se scie că în anulŭ 1878 «Societatea pentru studiulŭ limbelorŭ romanice» din Montpellier instituise unŭ premiŭ, constândŭ dintr'o cupă simbolică de argintŭ, oferită de A. de Quintana, pentru autorulŭ celeĭ maĭ bune poesiĭ asupra «cântecululuĭ Latinuluĭ saŭ alŭ Ginteĭ latine», în scopŭ de a-lŭ pune în musică și traducêndu-lŭ în tóte idiomele romane să-lŭ împrăștie în lumea latină.

Veniră poesiĭ din tóte părțile locuite de Latinĭ, dar comitetulŭ serbărilorŭ, compusŭ din Frederic Mistral, celŭ maĭ mare poetŭ

provențalŭ (autorulŭ luĭ *Mireille*), Charles de Tourtoulon, Presidentulŭ ddiseĭ societățĭ, Anfos Roque-Ferrier, Secretarulŭ eĭ, Albert de Quintana y Combis, Presidentulŭ jocurilorŭ florale din Barcelona, și Dr. M. G. Obedenaru, compatriotulŭ nostru, recunoscură că poesia luĭ Alecsandri îndeplinea singură condițiunile concursuluĭ. Pusă în musică de Marchetti (din Roma) ea fu cântată în diua de 10 (22) Maiŭ 1878 la Montpellier cu ocasiunea serbărilorŭ societățeĭ în cestiune, în fața unuĭ publicŭ de peste 60.000 de auditorĭ, printre carĭ mulțĭ ómenĭ însemnațĭ de litere francezĭ și străinĭ. Alecsandri primì din tóte părțile locuite de Românĭ felicitărĭ. Primăria de Iașĭ dete ulițeĭ sf. Ilie, unde s'a născutŭ poetulŭ, numele de «Strada Alecsandri» și votă 5.000 de leĭ pentru facerea bustuluĭ luĭ, care să fie așezatŭ în Aula Universitățeĭ, iar în Bucurescĭ i se dete în sala Teatruluĭ unŭ mare banchetŭ presidatŭ de Alex. Crețescu (Primulŭ Președinte atuncĭ alŭ Curțeĭ de Casațiune), la care luară parte tóte notabilitățile politiceĭ, literatureĭ, artelorŭ și sciințeĭ, și i se făcură multe ovațiunĭ.

Iată unŭ triumfŭ alŭ geniuluĭ și alŭ limbeĭ române, care ar trebuì să ne mîndréscă și să ne amintéscă de-apururea pe «bardulŭ latinitățeĭ». Și să ne mîndréscă cu atâtŭ maĭ multŭ, cu câtŭ nu în timpĭ de liniște și de odihnă a avutŭ să cugete și să scrie poetulŭ, ci în vremĭ de grea cumpĕnă, cum se dice, când țéra, prinsă într'unŭ răsboiŭ alăturĭ cu o mare Impĕrăție, trebuià să-șĭ încordeze inima și puterile pentru biruință! Și biruința fu strătucită sub povățuirea Căpitanuluĭ sĕŭ și cu avîntulŭ vitejescŭ alŭ flăcăilorŭ eĭ fără frică de mórte. Așà că acestŭ «cântecŭ» alŭ luĭ Alecsandri — rĕsunetŭ puternicŭ alŭ némuluĭ — fu închinatŭ de întréga latinitate gloriosilorŭ coborîtorĭ aĭ ostașilorŭ luĭ Traianŭ.

Glorie, vitejie, isbândă! Câte mîndriĭ, atâtea suferințĭ. «Dulce et decorum est pro patria mori»... adevĕrŭ strălucitŭ dar cruntă încercare! Nu atâtŭ mórtea pricinuesce gróza răsboiuluĭ, câtŭ lipsurile, durerea, surprinderile necunoscutuluĭ, desnădăjduirea de a fi o sarcină vieţeĭ când te vedĭ ciuntitŭ orĭ neputinciosŭ de a luptà! Căcĭ ceĭ ce mergŭ înainte cu fruntea seméță și cu sufletulŭ plinŭ de încre-

dere, nu sciŭ nicĭ trebue să scie despre crâncenele goluri ce lasă printre dînșiĭ. Numaĭ după victorie, sub adăpostulŭ drapeluluĭ triumfătorŭ, se potŭ eĭ numĕrà și li se strînge inima și se simțescŭ singurĭ în fața nemărginireĭ, căutândŭ în zadarŭ pe ceĭ perduțĭ de vecĭ.

Eroĭ necunoscuțĭ, ființe nemuritóre! din sângele vostru s'a plămăditŭ libertatea nóstră și din oțelulŭ ce v'a trimisŭ lovitura de mórte s'a făuritŭ coróna regală, ce strălucesce adĭ pe fruntea luĭ Carol I! Peneșŭ Curcanulŭ și sergentulŭ Mătrăgună aŭ înfiptŭ stégulŭ independențeĭ pe pămîntulŭ dușmanuluĭ, și la umbra numeluĭ și faptelorŭ lorŭ cresce poporulŭ, care mâne de va fi nevoe va purcede iar voiosŭ la bătălie.

Românulŭ e plugarŭ și soldatŭ. Elŭ îșĭ iubesce și-șĭ apĕră cu viéța pămîntulŭ; acesta i-a fostŭ simbolulŭ credințeĭ, acésta puterea tainică cu care a resistatŭ împotriva urgieĭ ómenilorŭ și a vremeĭ! Şi neschimbatŭ rĕmas-a în tot-deauna! Iată cum singurŭ ne povestesce isprăvile sale:

Plecat-am nouĕ din Vasluĭ
Şi cu sergentulŭ dece,
Şi nu erà, dĕŭ nimĕnuĭ,
In peptŭ inima rece.
Voioşĭ ca şoimulŭ celŭ uşorŭ
Ce sbóră de pe munte,
Aveamŭ chiar pene la piciorŭ,
Ş'aveamŭ și pene 'n frunte!

Toțĭ Dorobanțĭ, toțĭ Căciularĭ,
Românĭ de viță veche,
Purtândŭ opincĭ, sumanŭ, ițarĭ
Şi cuşma pe ureche.
Ne dase nume de Curcanĭ
Unŭ hîtru bunŭ de glume,
Noĭ amŭ schimbatŭ lângă Balcanĭ
Porecla în renume!

Din câmpŭ, de-acasă, dela plugŭ,
Plecat-amŭ astă vară,
Ca să scăpămŭ de Turcĭ, de jugŭ,
Sĕrmana scumpă țéră.
Aşà ne spuse 'n graiulŭ sĕŭ
Sergentulŭ Mătrăgună,
Şi noĭ ne-amŭ dusŭ cu Dumnedeŭ,
Ne-amŭ dusŭ cu voe bună!

Totŭ caracterulŭ Românuluĭ și întregŭ răsboiulŭ din urmă sunt zugrăvite în acéstă minunată poveste eroică, fără îndoială cea maĭ

frumósă și maĭ populară aḍĭ în totŭ cuprinsulŭ țĕrilorŭ române. Nimicŭ nu e lăsatŭ afară, nimicŭ nu e de prisosŭ. Imprejurările și operațiunile luptelorŭ, caracterulŭ militaruluĭ și nepăsarea luĭ proverbială în fața pericoluluĭ, îndeplinirea cu sfințenie a datorieĭ și dorulŭ nesfîrșitŭ de camaraḍiĭ perduțĭ, tóte sunt cu căldură spuse și la loculŭ lorŭ așezate, în câtŭ aĭ crede că poetulŭ, credinciosŭ deprinderilorŭ sale din tinerețe, a urmăritŭ pasŭ cu pasŭ pe ceĭ «nouĕ și cu sergentul ḍece», dintre carĭ vaĭ! nu se maĭ întórse decât unulŭ înapoĭ ca să povestéscă isbânda copiilorŭ, carĭ îĭ vorŭ aduce unŭ «ulciorŭ de apă de sub stâncă, să-șĭ stingă pojarulŭ sĕŭ de dorŭ și jalea cea adîncă».

De aceleașĭ simțeminte se însuflețescŭ și cele-lalte bucățĭ, «*Sergentulŭ*», «*Păstoriĭ și* «*Plugariĭ*», «*Frațiĭ Jderĭ*», «*Căpitanulŭ Romano*», «*Hora dela Grivița*» și maĭ alesŭ «*Oda ostașilorŭ români*», unde găsimŭ nobile ideĭ împletite cu falnice menirĭ pentru viitorulŭ țĕreĭ și alŭ poporuluĭ:

Dela Domnŭ pân' la opincă dușĭ de-o sórtă norocósă,
V'ațĭ legatŭ în logodire cu isbânda gloriósă,
Și-ațĭ făcutŭ ca să pricepemŭ a trecutuluĭ mărime,
Mĕsurându-vĕ de-o sémă cu-a strămoșilorŭ 'nălțime,
Arĕtându precum din nourĭ mîndrulŭ sóre se arată,
Cine-amŭ fostŭ odinióră, cine iar vomŭ fi odată!
Căcĭ probat-ațĭ în avîntulŭ vostru lumeĭ în mirare,
Că din vulturŭ vulturŭ nasce, din stejarŭ stejarŭ rĕsare.

Și ca și cum poetulŭ ar bine-cuvîntà, patriarchŭ bĕtrânŭ de ḍile, acéstă falangă de eroĭ, prin gloria căreia vede înfiripându-se visele și speranțele tinerețeĭ sale, elŭ le spune:

Pasŭ dar! pasŭ totŭ înainte, timpulŭ vechiŭ din noŭ zoresce,
Viitorulŭ Românieĭ dat-a mugurŭ ce 'ncolțesce;
O copiĭ! de voĭ sunt mîndru, simtŭ acea mîndrie mare,
Care cresce cu mărirea unuĭ némŭ în deșteptare!
Mi-am vĕḍutŭ visulŭ cu ochiĭ, de-acum potŭ să morŭ ferice,
Astăḍĭ lumea ne cunósce: Românŭ ḍice, vitézŭ ḍice!

Dar Dumnedeŭ i-a prelungitŭ încă multŭ prețiósa-ĭ viéță, pentru a asistà cu mîndria în sufletŭ la proclamarea și încoronarea primuluĭ Rege alŭ Românieĭ, precum și la sĕvêrșirea multorŭ acte marĭ pentru întărirea și propășirea țĕreĭ, intrată acum cu onóre, precum prevestise, în cerculŭ statelorŭ de sine stătătóre ale Europeĭ. Micele Principate, smerite și sérbede, pe carĭ odată le arendaŭ Turciĭ lingușitorilorŭ saŭ favoriților și eraŭ prada hrăpitorilorŭ străinĭ, se înalță acum ca unŭ falnicŭ și verde stejarŭ la pórta rĕsărituluĭ, pentru a ține la nevoe peptŭ furtunelorŭ și a adăposti la prilejŭ păsĕrelele, carĭ gonite de șoĭmĭ îșĭ caută scăpare în umbra frunzișuluĭ sĕŭ!

Generósă și primitóre, vitéză și voinică, iată cum o salută poetulŭ prin cântecul sĕŭ dela «*10 Maiŭ 1881*», îndeplinindŭ ast-felŭ un actŭ de devotamentŭ către Corónă și unŭ altulŭ de recunoscință către țéră, căreia de 40 de anĭ îĭ închinase tóte bătăile inimeĭ și tóte aspirațiunile sale:

Onorŭ, mărire, fală și viéță și tărie,
Să fie a ta parte în secolĭ, Românie!
Oțelulŭ din Corónă cu glorie-ĭ bătutŭ
In luptă. Ajutată de sacra Provedință,
Orĭ care fapte grele păreaŭ cu neputință,
Tu le-aĭ doritŭ pe tóte, pe tóte le-aĭ putut!

Așà legatŭ pare că de destinele țĕreĭ, Alecsandri avea până în ultimele clipe ale vieței să trăiască din traiulŭ eĭ, să se bucure orĭ să sufere cu dînsa, și tóte aceste simțirĭ să le prefacă în cânturĭ. Nu erà împrejurare însemnată, la care glasuiŭ sĕŭ tot-deauna armoniosŭ să nu se audă ridicându-se de-asupra tuturora; nu tresărià nicĭ odată inima fericită saŭ îngrijată a Românuluĭ, fără ca dînsulŭ să nu-lŭ întîmpine cu cuvinte de dragoste orĭ de mângâere. De altfelŭ numele luĭ erà veneratŭ și loculŭ ce ocupà în mijloculŭ némuluĭ erà póte maĭ înaltŭ decât alŭ celorŭ maĭ înalțĭ, fiind-că nu împrejurările nicĭ cerințele trecĕtóre i-lŭ însemnase, ci-lŭ cucerise singurŭ și-lŭ ocupà cu onóre întru fala și bucuria tuturorŭ.

Pe lângă acésta amicia Suveranilorŭ crescea din ḑi în ḑi pentru dînsulŭ. Fie-care isbândă literară a sa erà o sĕrbătóre, și cele maĭ măgulitóre doveḑĭ de iubire i se dedeaŭ la orĭ ce prilejŭ. Așà pentru întâia óră la noĭ, luĭ i se acordà Marea Cruce a Steleĭ Românieĭ ca rĕsplată a meritelorŭ literare. Maĭ multŭ decât atâtŭ Guvernulŭ în care se aflà atuncĭ vechiulŭ sĕŭ amicŭ Kogălnicénu, cu încredere în patriotismulŭ sĕŭ, îĭ propuse în momentele grele ce aŭ urmatŭ pentru demnitatea și siguranța ţĕreĭ după încetarea răsboiuluĭ dela 1877—78, de a se duce la Roma în misiune diplomatică. Iată cuprinsulŭ telegrameĭ Ministruluĭ Afacerilorŭ străine, adresată la Mircescĭ la 7 Februarie 1878: «Imĭ e cu neputinţă să credŭ, că pe când destinele ţĕreĭ sunt la ordinea ḑileĭ și că toţĭ Româniĭ carĭ aŭ lucratŭ la renascerea Românieĭ continuă misiunea lorŭ, tu singurŭ să vreĭ a rupe cu trecutulŭ tĕŭ și să te mulţumescĭ cu poesia. Vreĭ să te ducĭ la Roma în misiune extraordinară? Nu veĭ ḑice că în Italia e frigŭ? Rĕspunde-mĭ iute, căcĭ evenimentele se apropie. (semnatŭ) Kogălnicénu.» (1) Rĕspunsulŭ sĕŭ nu lăsă nicĭ o îndoială despre devotamentulŭ ce purtà intereselorŭ ţĕreĭ, din norocire însă lucrurile luară după acésta unŭ cursŭ favorabilŭ, înţelegêndŭ ceĭ dela Petersburg că ţéra și armata, ce aveaŭ în fruntea lorŭ pe Carol de Hohenzollern, «nu se vorŭ lăsà să fie desarmate», precum le ameninţaŭ de a fi pentru că se refusà cesiunea de bună voe a Basarabieĭ.

Alecsandri deveni óspele Castelului Peleșŭ, unde petrecea câtă-va timpŭ în fie-care tómnă. «Făcea parte din familie», îmĭ ḑicea odată M. S. Regele, vorbindŭ cu dragoste despre dînsulŭ. Acolo undi multe din frumósele luĭ cântece, pe carĭ le depunea prinosŭ de caldă admirare la piciórele Augusteĭ lorŭ inspirătóre, Carmen Sylva. Iată de pildă cum exprimà elŭ dragostea Regineĭ pentru braḑiĭ dela Sinaia:

De-aș avé braḑiĭ lângă mine,
Când staŭ închisă 'ntr'unŭ palatŭ,
Și viulŭ Peleșŭ care vine
De sus din falniculŭ Carpatŭ;

Ah! eŭ n'aș sci cum érna trece,
Căcĭ braḑiĭ meĭ cu frunza lorŭ
Arŭ coperi zăpada rece,
Ș'arŭ îngânà tristulŭ meŭ dorŭ.

(1) *Acte și Documente diplomatice*, publicate de Vasile M. Kogălnicénu. 4 broșurĭ. Tip. T. Basilescu. Bucurescĭ 1893.

Ah! bradiĭ meĭ veniţĭ în vale,
Veniţĭ cu mine 'n orĭ ce locŭ,
Şi rĕspândiţĭ în a mea cale
Umbrirĭ şi visurĭ de norocŭ.

Atuncĭ din inima-mĭ senină
Vorŭ înflori cântece dragĭ,
Cum înflorescŭ din rădĕcină
Pe lângă voĭ rumeniĭ fragĭ!

Amŭ puté face unŭ mănunchiŭ din florĭ de acestea, culese pe cóstele muntóse ale délurilorŭ orĭ rĕsărite în zorĭ pe marginele pîraelorŭ, florĭ carĭ ne-arŭ spune despre viéţa plăcută ce ducea poetulŭ în castelulŭ feericŭ, unde Zîna drăgălaşă cu ochiĭ visătorĭ, însoţindu-şĭ graiulŭ dulce cu murmurulŭ lireĭ, îĭ destăinuià visurile eĭ de poetŭ orĭ îĭ tâlcuia acelŭ minunatŭ «înşiră-te mărgărite» alŭ poveştilorŭ ce-ĭ şoptise Peleşulŭ, punêndŭ harfele să cânte duióse şi răpitóre melodiĭ.

Şi ne-ar maĭ puté spune, că elŭ ascultà cu totŭ sufletulŭ acele fermecătóre accente, dândŭ sborŭ gânduluĭ fericitŭ de a găsì prilegiŭ de pribegie în lumile ideale ce i se deschideaŭ înnainte-ĭ prin magica putere a atâtorŭ geniale graţiĭ. Dar séra, la lumina lămpilorŭ cernută prin mătase trandafirie, când fie-care trebuia să plătéscă «Dómneĭ» tributulŭ de veselie, cum scià elŭ să găséscă tot-deauna cuvîntulŭ de spiritŭ care însufleţià rîsulŭ, şi cu ce vervă istorisià călĕtoriile luĭ şi obiceiurile maĭ alesŭ şi datinele ţĕranuluĭ nostru, pe care-lŭ punea necontenitŭ la loculŭ celŭ maĭ cu vadă alŭ împrejurărilorŭ! Cum desfăşurà calităţile fireĭ şi inimeĭ luĭ, ca o pânză frumosŭ zugrăvită, înaintea unorŭ ochĭ ispititorĭ!

Câte prevenţiunĭ n'a combătutŭ, câte ideĭ greşite n'a alungatŭ cu graiulŭ luĭ blândŭ, aşezatŭ şi convingĕtorŭ!

Erà elocinte, căcĭ spusele luĭ eşiaŭ din adînculŭ inimeĭ şi causa-ĭ era sfîntă şi cu sfinţenie pricepută şi ascultată! Cântecele poporale eraŭ prilegiulŭ celŭ maĭ nemeritŭ pentru a lămuri multe din năravurile poporuluĭ, ce alt-felŭ arŭ fi trecutŭ neînţelese, orĭ arŭ fi părutŭ straniĭ, şi multŭ a contribuitŭ elŭ ast-felŭ la îndrăgirea fireĭ şi vieţeĭ Românuluĭ, a căruia vitejie fusese prilegiŭ de entusiasmŭ şi de mîndrie şi pe care-lŭ găsià tot-deauna vrednicŭ de a figurà într'unŭ tabloŭ. «De va şedé, spunea elŭ, lungitŭ pe érbă la póle de codru, de va sta în picióre rezematŭ pe unŭ toiagŭ

lângă turma de oĭ, de va săltà în horă cu pletele în vîntŭ, de se va coborî pe o cărare de munte cu durda pe spinare, de se va aruncà voinicesce pe unŭ calŭ sĕlbatecŭ, de va cârmuì o plută cu catarguri pe Bistriţa saŭ pe Oltŭ, orĭ cum l'oĭ privì, fie plugarŭ, fie ciobanŭ, fie călăreţŭ, fie vînătorŭ, fie plutaşŭ, te veĭ minunà de firésca luĭ frumuseţe.» (1)

Şi urechile carĭ-lŭ ascultaŭ, i-aŭ înţelesŭ gândulŭ, şi inimele ce băteaŭ de odată cu a luĭ, i-aŭ pĕtrunsŭ dorulŭ, fiind-că graiulŭ luĭ rĕsunà de mîndria şi simţirea i se încăldia de năzuinţele unuĭ întregŭ poporŭ. După acésta, la 1882, ìlŭ vedemŭ compunĕndŭ frumósa baladă «*Dilele Babeĭ*»; anulŭ următorŭ scrie «*Oda la statuia luĭ Ştefanŭ celŭ Mare*»; apoĭ la 1886, cu ocasiunea inaugurăreĭ bisericeĭ episcopale dela Curtea de Argeşŭ, aşternea într'o legendă poporală istoria reclădireĭ acestuĭ superbŭ monumentŭ naţionalŭ întru lauda şi pomenirea Auguştilorŭ Suveranĭ, carĭ luase o atâtŭ de vie împărtăşire la podóba şi strălucirea luĭ!

Unŭ singurŭ omŭ de viéţă tare
Pórtă'n sînŭ miĭ de ómenĭ tarĭ,
Precum o ghindă'n cójă-ĭ are
Unŭ verde codru de stejarĭ.

Acéstă lucrare poetică pare a fi cea din urmă ce a datŭ elŭ publicităţeĭ. Trebue să adăogămŭ însă, că dela 1884 Alecsandri ocupà postulŭ de Trimisŭ extraordinarŭ şi Ministru plenipotenţiarŭ alŭ M. S. Regeluĭ la Paris, postŭ în care, pe lângă demnitatea şi distincţiunea cu care a representatŭ ţéra, a adusŭ multe şi însemnate serviciĭ până la cea din urmă ḑi a vieţeĭ sale.

Amŭ terminatŭ acì cercetarea asupra poesieĭ lirice şi a activităţeĭ politice a luĭ Alecsandri, şi purcedemŭ la studiulŭ lucrăreĭ sale dramatice, pe care l'amŭ lăsatŭ într'adinsŭ la sfîrşitŭ, pentru a dà în acelaşĭ timpŭ o scurtă notiţă asupra origineĭ şi existenţeĭ teatruluĭ la noĭ, a căruia desvoltare este în strînsă legătură cu dînsa.

---

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Prosă, pag. 159.

Se ḑice că teatrulŭ este şcóla, în care societatea îşĭ formézā gustulŭ, îşĭ îmbogăţesce mintea, îşĭ înobilézā inima şi-şĭ iea prilegiŭ de îndreptare a năravurilorŭ; şi dacă se numesce şcólă este, că pe lângă plăcerea ce simţescŭ spectatoriĭ într'însulŭ, eĭ capĕtă şi învĕţăminte şi pilde pe carĭ nu le-arŭ luà alt-felŭ în viéţa reală. In anticitate teatrulŭ erà tribună, catedră şi scenă în acelaşĭ timpŭ. Principiile de guvernare, lecţiunile de filosofie, de morală, de artă, exemplele de eroismŭ, de devotamentŭ orĭ de abnegaţiune, ridicolele, defectele saŭ patimele omenescĭ, tóte se desfăşuraŭ sub aripa strălucitóre a poesieĭ în faţa publiculuĭ lipsitŭ de putinţa de a se duce la şcólă să iea învĕţăturele, pe carĭ drama şi actorulŭ i le dedeaŭ, distrăgêndu-lŭ şi instruindu-lŭ totŭ de odată. Teatrulŭ zugrăvindŭ viéţa şi fiinţa societăţeĭ, ea îşĭ privesce ca într'o oglindă într'însulŭ calităţile şi defectele, învĕţândŭ ast-felŭ a se deprinde cu cele bune şi a îndepărtà saŭ a dispreţuì pe cele rele.

Este unŭ faptŭ netăgăduitŭ însă, că în timpurile nóstre misiunea teatruluĭ nu maĭ este aceeaşĭ ca în anticitate. Prefacerile şi progresele realisate aŭ schimbatŭ aprópe cu totulŭ atribuţiunile luĭ, date astăḑĭ în séma altorŭ instituţiunĭ, iar civilisaţiunea rafinându-ne gusturile şi năravurile, n'a maĭ lăsatŭ teatruluĭ decât dór însuşirea de a ne distrà, rare orĭ de a ne luminà şi maĭ nicĭ odată de a ne ameliorà.

In România maĭ cu sémă, teatrulŭ s'a ivitŭ de prea puţinŭ timpŭ, abià de 50 de anĭ, pentru a i se fi datŭ o importanţă atâtŭ de mare; e de speratŭ totuşĭ, că de acum încolo luându-se maĭ în seriosŭ, va dà celŭ puţinŭ pe scenă róde bune pentru plăcerea publiculuĭ, căcĭ pentru îndreptarea luĭ mare muncă i-ar trebui şi puţină isbândă ar avé de aşteptatŭ.

Din câte se sciŭ — scripte saŭ tradiţiunĭ — nicĭ în Ţéra Muntenéscă nicĭ în Moldova ideea de teatru nu pĕtrunsese până pe la 1812.—*Geamala*, (după povestirea ce mi-a făcutŭ Principele Ion Ghica, unŭ felŭ de momîe îmbrăcată femeesce cu unŭ capŭ mare, avêndŭ douĕ obraze de gémŭ saŭ de oglindă, cu trupulŭ făcutŭ din cercurĭ de butie, unŭ felŭ de imensŭ malacofŭ lipitŭ cu hârtie, cu pânză roşie

și cu totŭ felulŭ de loloațe de cârpă colorată, de cordele și de pĕrŭ de calŭ; avea cămașă cu altițe, fotă, șorțŭ, bete cusute cu fluturĭ și cu arniciŭ roșu; avea 4 mânĭ împreunate, dintre carĭ douĕ în fată și douĕ în dosŭ, ținêndŭ într'unele unŭ buchetŭ de florĭ și într'altele unŭ bastonŭ; acéstă păpușă înaltă de 2—3 stînjenĭ erà purtată de unŭ omŭ (ascunsŭ înăuntrulŭ eĭ) ce o mișcà dela drépta spre stânga, orĭ o săltà pe locŭ; une orĭ o plecà când cu o fată când cu alta până la nivelulŭ spectatorilorŭ, făcuțĭ rótă în jurulŭ eĭ, pentru a-șĭ vedé chipurile în oglindele obrajilorŭ, spunêndu-le câte o glumă saŭ vre-unŭ cuvîntŭ potrivitŭ cu vîrsta orĭ cu exteriorulŭ fie-căruia, ***Irodiĭ, Vicleimulŭ, Colindele*** la Crăciunŭ și la Anulŭ noŭ, ***Hagi-Iavatulŭ*** eraŭ singurele petrecerĭ spectaculóse cu carĭ se îndeletniceaŭ străbuniĭ noștri, până ce pe la începutulŭ véculuĭ se arĕtară prin bâlciurĭ și chiar prin casele particulare scamatorĭ și acrobațĭ (în genere Turcĭ orĭ Italienĭ), carĭ scoteaŭ focŭ pe nasŭ, panglicĭ pe gură, înghițiaŭ săbiĭ, mâncaŭ sticlă, îșĭ sfredeleaŭ palmele și aveaŭ maĭ cu sémă meșteșugulŭ de a scóte dintr'o căciulă o mulțime de alte căciulĭ, de unde a și rĕmasŭ la noĭ vorba poporală :«altă căciulă!» — Nu multŭ însă după suirea pe tronŭ a luĭ Vodă Caragea, unŭ Némțŭ clădi în curtea Banuluĭ Manolache Brâncovénu (adĭ otelulŭ Capșa) o baracă de scândurĭ, în care așeză unŭ felŭ de dioramă a maĭ multorŭ orașe din lume, a unorŭ scene de răsboiŭ, de încoronărĭ, etc., etc., care stătù deschisă publiculuĭ până la 1816.

In Moldova, unde sórta teatruluĭ fu identică cu a celuĭ dela noĭ, totŭ cam pe la 1812 veni o trupă germană sub direcțiunea unuia Brunner și dete timpŭ de doĭ anĭ representațiunĭ în casele luĭ Gr. Ghica lângă Curtea domnească (adĭ proprietatea luĭ Michel Daniel). La 1816, se construì în Bucurescĭ la Cișméua roșie (adĭ Calea Victorieĭ 91), din porunca Domnițeĭ Ralu (fiica luĭ Caragea), o «sală de Club», pentru balurile boerimeĭ, în care unŭ némțŭ *Gherghy*, instalândŭ o trupă melo-dramatică, deschise pentru întâia óră unŭ teatru. Totŭ pe atuncĭ Gh. Assaki ,în Iașĭ punea pe câțĭ-va copiĭ de boerŭ să jóce în casele luĭ Costake Ghica pastorala luĭ «Mirtil

și Chloe», tradusă de dînsulŭ în românesce după Gessner și Florian; iar maĭ târḑiŭ jucară «Alzira» de Voltaire, «Saul» de Alfieri și «Michaiŭ Vodă Vitézulŭ» de Assaki; apoĭ orĭ ce urmă de teatru românŭ dispărù până la 1821.

După plecarea luĭ Gherghy, Domnița Ralu, «ființă cu gusturĭ artistice și avêndŭ simțulŭ frumosuluĭ», înjghebă o trupă compusă de tinerĭ din școla elinéscă dela Măgurénu, care în scurtŭ timpŭ putù jucà maĭ multe drame și pastorale în grecesce, până ce membrii Comitetuluĭ Eterieĭ înființară unŭ teatru cu repertoriŭ de piese pline de situațiunĭ și de declamărĭ patriotice. Tineriĭ românĭ carĭ învĕțaŭ la școla grecéscă, vĕḑêndŭ că străiniĭ le luase înainte și obțineaŭ frumóse succese, se hotărîră a-ĭ imità, și la 1820 jucară pentru ***prima óră în limba română*** pe «Hecuba» luĭ Euripide, tradusă de A. Nănescu, în care I. Eliade ținea în acelașĭ timpŭ rolulŭ Hecubeĭ și făcea și pe suflorulŭ. Eĭ maĭ jucară pe «Avarulŭ» luĭ Molière și alte piese micĭ, dar ne maĭ putêndŭ luptà cu mulțimea greutăților, teatrulŭ lorŭ românescŭ, consideratŭ că nu e bunŭ de nimicŭ și lipsitŭ de orĭ ce sprijinŭ, perì până la 1830, când C. Aristia puse câțĭ-va tinerĭ iubitorĭ de arta dramatică să jóce în românesce între altele «Césulŭ de séră» de Kotzebue, tradusŭ de marele Logofĕtŭ I. Văcărescu și «Orest» de Alfieri, în care C. A. Rosetti se ḑice că interpretă cu o ferocitate atâtŭ de naturală rolulŭ tiranuluĭ Egistŭ, în câtŭ înspăimântă pe publicŭ și pe însușĭ Aristia. Succesulŭ acestorŭ representațiunĭ îndemnară pe uniĭ boerĭ să iea mĕsurĭ pentru construirea unuĭ localŭ de teatru, însă contribuțiunile personale la carĭ avusese recursŭ, neființŭ îndestulătóre, eĭ preferiră să transforme și să măréscă vechiulŭ teatru. Guvernulŭ neajutândŭ întreprinderea cu nimicŭ, scena merse lângezindŭ, până când sub domnia luĭ Alexandru Ghica, I. Eliade, Ion Câmpineanu și C. Aristia înființară «Societatea filarmonică», care deschise o școlă de musică și declamațiune la 20 Ianuarie 1834. Băețiĭ și fetele (de familiĭ bune în mare parte), avêndŭ burse de studiŭ, învĕțară cu stăruință, până ce eșindŭ pe scenă jucară cu multŭ succesŭ în teatrulŭ noŭ construitŭ de Momolo în curtea

Clucerului Slătinénu (colţulŭ stradeĭ Nouă şi Academieĭ). Societatea filarmonică şi şcóla eĭ făcură progrese repeḑĭ; publiculŭ erà încântatŭ, iar actoriĭ jucaŭ din ce în ce maĭ bine bucăţĭ din repertoriulŭ clasicŭ francezŭ orĭ italianŭ traduse în românesce. Din nenorocire, boeriĭ fanarioţĭ şi chiar uniĭ dintre ceĭ românĭ, vĕḑêndŭ că avîntulŭ ce se dedea spirituluĭ publicŭ şi ideile de libertate ce se desfăşuraŭ pe scenă puteaŭ să le pricinuiască neajunsurĭ posiţiunilorŭ lorŭ în statŭ, uneltiră totŭ felulŭ de intrige, băgară chiar zîzaniĭ între membriĭ societăţeĭ, ast-felŭ că după 2 anĭ ea se desfiinţă, desfiinţându-se şi teatrulŭ împreună cu dînsa, iar actoriĭ se căpĕtuiră cum putură prin slujbe civile orĭ în armată. Unulŭ singurŭ, C. Caragiali, îşĭ formă o trupă, cu care plecă în Moldova, unde la Botoşanĭ reuşi a atrage atenţiunea tuturorŭ asupra sa.

De alt-felŭ în Iaşĭ lucrurile se petrecuse aprópe identicŭ. După stăruinţele luĭ G. Assaki, care la 1831 înfiinţase la biserica Treĭ-Erarchĭ unŭ corŭ românescŭ de 32 de elevĭ, se institui unŭ «Conservatoriŭ filarmonico-dramaticŭ» sub ocârmuirea Vorniculuĭ Ştefanŭ Catargiu, Aga Gh. Assaki şi Spătarulŭ V. Alexandri (tatălŭ), în care eleviĭ, femeĭ şi bărbaţĭ, învĕţaŭ musica şi declamaţiunea. Eĭ debutară la 23 Februarie 1837 în localulŭ din curtea luĭ Talpanŭ, numitŭ «Teatrulŭ de Varietăţĭ», cu drama «Laperouse» şi «Vĕduva viclénă» de Kotzebue, prelucrate de Assaki. Succesulŭ fu mare şi entusiasmulŭ publiculuĭ plinŭ de emoţiune, aşà că teatrulŭ căpĕtândŭ şi o subvenţiune de 200 galbenĭ dela Michaiŭ Sturdza Vodă, putù după 15 lunĭ dela deschiderea sa să dea chiar şi opera «Norma» în limba română. Dar şi aci se puseră intrigele pe lucru, Guvernulŭ retrase subvenţiunea şi eleviĭ părăsiră Conservatoriulŭ. Norocŭ dór că la 1839 C. Caragiali sosì cu trupa din Botoşanĭ, şi la 14 Ianuarie 1840 se reîncepură representaţiunile cu «Elevulŭ Conservatoruluĭ», piesă de C. Negruzzi; apoĭ urmară multe altele, între carĭ «Nenorocita pătzanie a Boureanuluĭ», o comedie de năravurĭ locale de Samoilŭ Botezatu. Acum Guvernulŭ, vĕḑêndŭ progresulŭ sceneĭ române, numì o nouă direcţiune a teatruluĭ, compusă din V. Alecsandri, M. Kogălnicénu şi C. Negruzzi, care însă în locŭ să se

îngrijéscă de sórta și îmbunătățirea trupeĭ române, angajă actorĭ francezĭ, «ca să fie, ḑiceaŭ eĭ, dreptŭ pildă și învĕțătură artiștilorŭ (?) noștri», dar în fondŭ pentru a procurà societățeĭ înalte o petrecere maĭ alésă, după deprinderea contractată prin străinătate, și maĭ cu sémă pentru a scăpà de controlulŭ și strășnicia polițieĭ, care urmăria aprigŭ orĭ ce veleitate de critică pe scena națională. Este cunoscută întîmplarea luĭ Alecu Russo, carele într'o mică farsă punêndŭ pe unŭ țĕranŭ să cânte:

Din Focșanĭ la Dorohoĭ
Țéra-ĭ plină de ciocoĭ,

se vĕḑù aruncatŭ pe unŭ gerŭ aspru într'o căruță de poștă și dusŭ la schitŭ la Soveja, în munțiĭ Vranceĭ. Acolo elŭ petrecù 3 lunĭ păzitŭ de gendarmĭ ca unŭ vinovatŭ, iar bieții actorĭ ce luase parte în piesă fură îngrămădițĭ în nóptea chiar a representațiuneĭ într'o căruță jidovéscă și trimișĭ spre pocăință la deosebitele schiturĭ din munțĭ. Iașiĭ remaseră ast-felŭ o érnă întrégă fără teatru. (1)

Din asemenĭ pricinĭ Guvernulŭ își trase mâna de-asupra teatruluĭ, care căḑù cu tótă povera nevoilorŭ sale pe spinarea celorŭ treĭ membri aĭ direcțiuneĭ, devenițĭ ast-felŭ fără de voe directorĭ de teatru și silițĭ a lucrà singurĭ pentru a scăpà scena română de o catastrofă. Eĭ compuseră decĭ, localisară, traduseră maĭ multe piese, carĭ fură bine primite de publicŭ. Multe din aceste lucrărĭ s'aŭ perdutŭ. Numaĭ din faimă se maĭ scie despre «*Orbulŭ fericitŭ*» alŭ luĭ Kogălnicénu, «*Bochet tatălŭ și fiulŭ*» alŭ luĭ Negruzzi, «*Spătarulŭ Hazmatzuki*», «*Farmazonulŭ dela Hîrlăŭ*», «*Cinovniculŭ și modista*» ale luĭ Alecsandri.

Acesta fu începutulŭ carierei dramatice a poetuluĭ nostru, carele însă fără a-șĭ ascunde nicĭ pericolele nicĭ greutățile eĭ, maĭ cu sémă în acele timpurĭ de restriște și de înapoere, avù curagiulŭ de a lovi relele și vițiile orĭ în ce locŭ le descoperi. Iată cum însușĭ se exprimă într'o scrisóre din 1840: «M'am gânditŭ adesea la asemenea grea întreprindere, și fiind-că la noĭ nu po-

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Prosă, p. 559.

sedămŭ încă nicĭ libertatea tribuneĭ, nicĭ arma ḑilnică a jurnalismuluĭ, am proiectatŭ să-mĭ facŭ din teatru unŭ organŭ spre biciuirea năravurilorŭ rele și a ridicolelorŭ societățeĭ nóstre». (1) Și nu atâta fulgerele stăpânireĭ, nicĭ susceptibilitatea lumeĭ, cu atâtŭ maĭ órbă cu câtŭ nu fusese atinsă de nimenĭ până atuncĭ, îlŭ ținéaŭ în locŭ pentru îndeplinirea scopuluĭ ce-șĭ propunea, ci enormele neajunsurĭ ce-șĭ aveaŭ isvorulŭ în sînulŭ chiar alŭ teatruluĭ.

Limba, joculŭ actorilorŭ și educațiunea publiculuĭ, iată cele treĭ marĭ lucrurĭ pe carĭ Alecsandri avea să le prefacă, de nu să le creeze. Ele eraŭ defecte organice ale instituțiuneĭ teatruluĭ la noĭ, și ce e maĭ tristŭ, e că aŭ rĕmasŭ încă fórte multe urme despre dînsele chiar în ḑilele nóstre, înfloritóre amŭ puté ḑice în privire cu cele de atuncĭ!

«Intr'adevĕrŭ, limba intrebuințată de traducĕtoriĭ dramelorŭ franceze și germane erà ridicolă, greóie, displăcêndŭ auḑuluĭ și nimicindŭ interesulŭ pieselorŭ. Joculŭ actorilorŭ erà atâtŭ de înapoiatŭ în câtŭ orĭ-ce lucrare, bună saŭ rea, spirituală saŭ próstă, avea aceeașĭ sórtă: erà măcelărită fără de milă. Comediele cele maĭ fine se schimbaŭ în bufoneriĭ lugubre.... o adevĕrată păpușerie pretențiósă.» Excesulŭ, fie în ridiculŭ, fie în dramatisare erà criteriulŭ arteĭ lorŭ dramatice, «căcĭ în lipsă de modelurĭ, aceștĭ ómenĭ, fără instrucțiune, fără educațiune, adunațĭ de prin colțurile cancelariilorŭ, orĭ pripășițĭ din adîncurile mahalalelorŭ pe scenă, eraŭ silițĭ să-șĭ croéscă rolurile dupĕ închipuirea lorŭ totdeauna greșită, declamândŭ cu patosŭ și cu contorsiunĭ de obrazŭ saŭ recitândŭ pe acelașĭ tonŭ, fără de a se opri la locurile cuvenite și maĭ alesŭ fără umbră de simțŭ naturalŭ, cele ce aveaŭ de spusŭ. Publiculŭ asistà cu nepăsare la tóte aceste năsdrăvăniĭ, căcĭ nu avea idee despre condițiunile unuĭ bunŭ teatru și părea dispusŭ a gustà maĭ multŭ farse grosolane și drame extravagante decât lucrărĭ de bună și înaltă comedie. Pentru elŭ unŭ individŭ ce se strîmbă ca o momiță saŭ strănută lungŭ, desŭ și tare, e

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefață, pag. X.

unŭ actorŭ de talentŭ, deși nu-lŭ numesce actorŭ ci caraghiosŭ; asemenea elŭ dă diplomă de artistŭ, însă artistŭ cu *ducă-se pe pustiĭ*, aceluĭ ce sub pretextŭ de a fi dramaticŭ îșĭ sburlesce pĕrulŭ vulvoiŭ, scrîșnesce din dințĭ, geme, rage, țipă, se bate de pereţĭ, se trîntesce pe pămîntŭ și se sbuciumă ca unŭ epilepticŭ.» (1)

Cu asemenea elemente Alecsandri avea totușĭ să rĕmâe credinciosŭ hotărîreĭ sale, purceḑêndŭ firesce treptatŭ, punêndŭ frêŭ imaginaţiuneĭ, făcêndŭ actŭ de abnegare și condemnându-se la o lucrare restrînsă de potriva interpreţilorŭ.

Subiectele nu-ĭ lipsiaŭ, căcĭ societatea erà plină de felurimĭ de tipurĭ ridicole saŭ nemernice, și dacă se impută ceva teatruluĭ sĕŭ este, că reproducêndŭ cu exclusiune, în prima sa periódă, numaĭ actualitatea uneĭ epoce, interesulŭ luĭ va merge totŭ scăḑêndŭ cu câtŭ se va depărtà de acea epocă.

De alt-felŭ sórta acésta aștéptă pe tóte scrierile ce se ocupă de împrejurărĭ ḑilnice, și cele maĭ grabnicŭ trecĕtóre sunt cele ce represintă maĭ multŭ înclinarea și gustulŭ decât viţiile și greșelele uneĭ epoce. Cine îșĭ maĭ aduce aminte acum de «*Iorgu dela Sadagura*» de pildă, o comedie în treĭ acte — prima sa comedie de năravurĭ — ce a avutŭ mare rĕsunetŭ și a pricinuitŭ multŭ sânge rĕŭ boerilorŭ și cucónelorŭ plimbate prin străinătate, carĭ întorcêndu-se în ţéră o criticaŭ și o dispreţuiaŭ. Acéstă manie ridicolă, căreia încă astăḑĭ, *lucru de mirare*, mulţĭ i-aŭ rĕmasŭ credinciosĭ și o considerà ca fórte de «bon-ton», erà practicată pe atuncĭ de ceĭ marĭ și găsià mulţĭ imitatorĭ zelosĭ, maĭ vîrtosŭ în publiculŭ celŭ mĕruntŭ, firesce «nepurtatŭ peste hotarŭ».

Iată ce ne spune însușĭ autorulŭ despre succesulŭ acesteĭ comediĭ: «Se ḑice că Măria Sa ar fi fórte nemulţumitŭ de óre-carĭ sfichiuelĭ adresate ispravnicilorŭ și judecătorilorŭ ce hărţuescŭ poporulŭ și cumpĕnescŭ dreptatea sub părintésca Sa oblăduire; se ḑice iar că mare a fostŭ cutezarea mea de a pune pe scenă un grecŭ, Kir Agamemnon Kiulafoglu, și că acestŭ începutŭ de campanie în

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefaţa pag. XIX seq.

contra puternicilorŭ ḑileĭ s'ar puté sfîrşi pentru mine printr'unŭ neajunsŭ neaşteptatŭ.» (1)

Despre a doua a sa comedie, «*Iaşiĭ în carnavalŭ*», îndreptată contra celorŭ ce aveaŭ interesŭ de a nu se formà o opiniune publică menită a condemnà faptele lorŭ, totŭ elŭ ne spune, că «se ţinuse chiar sfatŭ tainicŭ la Curte, spre a se luà mĕsurĭ contra tendenţeĭ revoluţionare a tinerimeĭ şi spre a se înfrênà autoruluĭ. Se pomeni chiar de mănăstire, se propuse închiderea Teatruluĭ Naţionalŭ, se dete ordine aspre censureĭ».... Cine maĭ citesce astăḑĭ «asemenea vechiturĭ»? cu tóte că într'însele se coprinde multŭ spiritŭ şi adevĕrŭ şi că aŭ, cu tótă simplitatea lorŭ, maĭ multă valóre artistică decât o grămadă de producerĭ moderne eşite din pene pretenţióse şi nesărate.

Intre acestea Caragiali fu nevoitŭ să plece cu trupa sa în Bucurescĭ, unde deschise în sala Slătinénu «Teatrulŭ de diletanţĭ», în tovărăşie cu C. Mihăilénu, Mali Cronibace, Lăscărescu, Raliţa Stoenésca şi alţiĭ. Acolo, timpŭ de 4 anĭ, deteră eĭ representaţiunĭ pline de interesŭ, reuşiră să-şĭ facă mână bună pe lângă câţĭ-va boerĭ patrioţĭ, carĭ purtându-le de grijă căpĕtară chiar o subvenţiune dela Bibescu-Vodă pentru dînşiĭ. Eĭ avură norocululŭ să asiste la 1846 la punerea temelielorŭ Teatruluĭ Naţionalŭ de astăḑĭ. După focululŭ din 1847 plecară însă la Craiova, unde Caragiali şi Mihăilénu fondară teatrulŭ ce şi până acum pórtă numele luĭ Teodorini, succesorululŭ lorŭ.

Dupĕ plecarea luĭ Caragiali din Iaşĭ, direcţiunea trupeĭ române o luă pentru câtŭ-va timpŭ B. Luzzato, care între alte îmbunătăţirĭ introduse şi luminările de stearinŭ în sală şi pe scenă şi avù fericirea de a descoperi în Nicolae Luchianŭ, mortŭ maĭ deunăḑĭ, unŭ talentŭ comicŭ de primululŭ ordinŭ.

La 1846 Decembre 22, Teatrulŭ noŭ de pe strada Copouluĭ (astăḑĭ arsŭ) fu gata şi Millo îĭ luă direcţiunea, păstrând'o cu câteva intermitenţe până la 1852. Mateĭ Millo, care după ce jucase la 1835 cu o trupă de amatorĭ maĭ multe piese, între carĭ «Poe-

(1) Ibidem, pag. XVI.

tulŭ romanticŭ și Postelniculŭ Sandu Curcă», compuse de dînsulŭ, stătuse câţĭ-va anĭ în Francia spre a se perfecţionà în studiulŭ arteĭ dramatice — Mateĭ Millo, celŭ maĭ desĕvêrșitŭ actorŭ alŭ Comedieĭ române și minunatulŭ interpretŭ alŭ operelorŭ luĭ Alecsandri, creă acea serie memorabilă de tipurĭ, carĭ eraŭ rupte din carnea și sufletulŭ societăţeĭ de atuncĭ. Câte césurĭ plăcute nu aŭ petrecutŭ admiratoriĭ acestuĭ mare talentŭ, privindu-lŭ cu ce vioiciune de mișcărĭ și de spiritŭ înfăţișà personagiulŭ roluluĭ, cu câtă putere de observaţiune pĕtrundea firea și însușirile luĭ, ce varietate de intonaţiunĭ, ce jocurĭ de fisionomie potrivite cu împrejurările acţiuneĭ avea, câtă corectitudine în îmbrăcăminte și ce respectŭ de detaliĭ păstrà — pétra unghiulară a arteĭ, — cum totŭ ce făcea erà în armonie cu întregulŭ și nimicŭ din greșelele orĭ slăbiciunile camaradilorŭ sĕĭ nu-lŭ distrăgea nicĭ îlŭ deconcertà întru nimicŭ, din potrivă adesea îĭ eraŭ de bunŭ folosŭ pentru activarea joculuĭ sĕŭ propriŭ!

Ce minunată întrupare de caractere diferite, fie-care însă unŭ totŭ completŭ, intelectualŭ și plasticŭ; și nu numaĭ ca interpretŭ, ci ca autorŭ și înscenatorŭ nimenĭ nu avea ochiulŭ maĭ agerŭ, mintea maĭ iscusită și îndemănarea maĭ practică. Pentru unŭ asemenea artistŭ făuri Alecsandri acele figurĭ contemporane, ce schiţaŭ prin câte-va trăsurĭ actualităţile comice născute dintr'o împrejurare, o preumblare, o întîlnire și necontenitŭ luate din viéţa de tóte dilele.

Căcĭ lucrarea luĭ nu este din acelea ce rĕscolescŭ adîncŭ pentru a descoperi adevĕrulŭ saŭ pentru a studià pasiunile și conflictele lorŭ; elŭ nu a fostŭ unŭ cugetătorŭ ci unŭ observatorŭ, care «se mulţumià, odată subiectulŭ găsitŭ, de a întrevedé frumuseţile ascunse într'însulŭ, efectele ce ar puté produce, și de a le pregăti câtŭ maĭ bine pentru punerea în scenă. De alt-felŭ acéstă sciinţă de pregătire nu a fostŭ pentru Alecsandri unŭ scopŭ, o preocupare. Elŭ nu a datŭ mare însemnătate arteĭ de a combinà împrejurările și incidentele în așteptarea desnodămîntuluĭ, nicĭ a căutatŭ să deștepte în cursulŭ lorŭ prin legea contrastelorŭ curiositatea,

simpatia, îngrijirea, tóte simțemintele în fine prin carĭ participămŭ la bucuriile și la durerile semenilorŭ noștri.» (1)

La dînsulŭ poetulŭ liricŭ se manifestéză în orĭ ce ocasiune, de aceea lucrarea luĭ dramatică e inferióră celeĭ poetice. Procedeulŭ sĕŭ este identicŭ în amîndouĕ casurile. Elŭ privesce de pildă înprejurulŭ sĕŭ o formă, o colóre ce-lŭ încântă, saŭ observă o grupare de ființe, o scenă de năravurĭ care-lŭ impresionéză, și când imaginea lucruluĭ vĕḑutŭ devine netedă, luminósă, orĭ firele intrigeĭ sunt destulŭ de înodate, atuncĭ aștéptă momentulŭ inspirațiuneĭ saŭ împejurarea prielnică produceceĭ, și poesia orĭ comedia rĕsare ca flórea stropită de roua dimineţeĭ.

«Elŭ nu se ostenesce căutândŭ ca o abstracțiune idealulŭ, ci profită de efectele simţite, de spectacolele observate, purtândŭ și hrănindŭ într'însele materialulŭ culesŭ, până când îndemnatŭ de puterea și de durata impresiuneĭ póte exprimà cu tótă vioiciunea lorŭ simțeminte saŭ scene naturale, căcĭ realitatea este punctulŭ sĕŭ de plecare.» (2)

Dreptŭ aceea l'amŭ puté apropià când și când de Labiche în descrierea scenelorŭ din societatea înconjurătóre cu vițiile și ridicolele epoceĭ, saŭ de H. de Bornier, când dă întrupare chronicelorŭ bĕtrâne orĭ reînviéză chipurĭ simpatice din anticitatea romană.

Printr'însulŭ nu învĕțămŭ însă a cunósce omenirea așà cum este și va fi în tot-deauna, în afară de influența împrejurărilorŭ saŭ a timpuluĭ; caracterele sunt fórte rare în teatrulŭ luĭ, plinŭ de chipurĭ interesante dar trecĕtóre.

Din acéstă causă i s'a și făcutŭ imputarea că sacrifică studiulŭ natureĭ și alŭ adevĕruluĭ fantasielorŭ imaginațiuneĭ și că atribuesce ca meritŭ principalŭ personagielorŭ ce crează strălucirea stiluluĭ și elocința lirică, cu tóte situațiunile dramatice în carĭ ele se mișcă fără viéță proprie și fără putere de emoțiune însă din causa acésta.

In poesia fie lirică fie dramatică, ideile orĭ simțirile nu sunt percepute și esprimate de dînsulŭ decât prin mijlocirea frumosuluĭ!

(1) *G. V. Liteanu*, Teatrulŭ luĭ Alecsandri. Convorbirĭ Literare, loc. cit.

(2) *G. V. Liteanu*, loc. cit.

Dacă Alecsandri n'a fostŭ tot-deauna unŭ autorŭ dramaticŭ fericitŭ, a fostŭ însă unŭ autorŭ fórte fertilŭ, căcĭ lucrările luĭ cunoscute trecŭ peste 50 la numĕrŭ, în carĭ nu intră acele făcute la ocasiunĭ, nicĭ cele ce s'aŭ perdutŭ. Așà sunt 13 cântecele comice, 3 scenete, 3 operete, 13 vodevilurĭ, 10 comediĭ, 6 drame și 2 feeriĭ, dintre carĭ Millo a creatŭ și a jucatŭ pe cele maĭ multe.

Iată de alt-felŭ ce ḑice elŭ însușĭ într'o scrisóre din 1850, după întórcerea din exilŭ: «Teatrulŭ naționalŭ prosperéză sub direcțiunea luĭ Millo, intrândŭ pe o cale adevĕratŭ românéscă. I-am încredințatŭ maĭ multe piese, în carĭ artistulŭ nostru favoritŭ a creatŭ tipurĭ neuitate și carĭ aŭ obținutŭ mare succesŭ, precum: «*Kirița la «Iașĭ*», «*Kirița în provincie*», «*Herșculŭ Boccegiu*», «*Mama An«ghelușa*», «*Doĭ morțĭ viĭ*» și altele. Este o adevĕrată plăcere de a lucrà acum pentru teatru, căcĭ trupa se îmbunătățesce pe fie-care ḑi, gustulŭ publiculuĭ se forméză și într'unŭ cuvîntŭ arta dramatică română tinde la o perfecționare netăgăduită» (1), și de bucuria acestuĭ succesŭ scrià luĭ Ion Ghica: «Facŭ piese de teatru, în carĭ spunŭ o mulțime de ocărĭ celorŭ ce le merită, și ele placŭ publiculuĭ. Teatrulŭ este singura tribună ce ne-a rĕmasŭ, și profitŭ de dinsa pentru a întreține unele simțeminte pe carĭ stăpânirea caută să le sugrume. Lucrulŭ acesta reușesce maĭ bine decât jurnalele. Jurnalele nu sunt cetite, dar la representațiunĭ vine lumea și capĕtă ideĭ. Asta e lucru mare.» (2)

Teatrulŭ din Iașĭ flutură, după plecarea luĭ Millo în 1852 la Bucurescĭ, și lângeḑì sub mâna maĭ multorŭ direcțiunĭ neputinciόse a-lŭ scóte din făgașulŭ uneĭ fatale rutine melodramatice, care l'a ținutŭ de atuncĭ și până astăḑĭ în locŭ. La 1860 cu tóte astea, Kogălnicénu, fiindŭ Ministru, orêndui unŭ comitetŭ, compusŭ din C. Negruzzi, Al. Donicĭ, I. Fătu, Al. Fotino și Th. Codrescu, care făcŭ unŭ regulamentŭ de administrațiune rĕmasŭ însă neaplicatŭ, și după acéstă infructósă cercare teatrulŭ căḑù iar pe mânĭ nedestoinice, din carĭ când și când Millo saŭ Pascaly, după cum

(1) *V. Alecsandri,* Opere complete. Teatru. Vol. I. Prefața, pag. XX.
(2) *Scrisorĭ către Ion Ghika.* Colecțiunea Acad. Vol. I.

li se urà saŭ se supĕraŭ pe ceĭ din Bucurescĭ, veniaŭ să lŭ maĭ smulgă, înviorându-lŭ cu talentulŭ și foculŭ lor artisticŭ.

Cu venirea luĭ Millo în Bucurescĭ se audi pentru întâia óră glasulŭ veselŭ și simpaticŭ al museĭ luĭ Alecsandri, care ridicându-se de-asupra tiradelorŭ inepte și patosuluĭ dramaticŭ, avù curînd unŭ plăcutŭ rĕsunetŭ în inima publiculuĭ. Unŭ genŭ noŭ îĭ ațîțà acum interesulŭ și dedea sceneĭ române unŭ farmecŭ atrăgĕtorŭ. Ea înfățișà o lume cunoscută, cu deprinderĭ și cu pĕcate ce isbiaŭ dilnicŭ ochiĭ mulțimeĭ, o lume unde fie-care putea să-șĭ vadă chipulŭ saŭ faptele, impunêndŭ printr'acésta nu numaĭ atențiunea ci încă și critica asupra celorŭ ce se desfășuraŭ înaintea eĭ. De aci o legătură maĭ intimă stabilită între scenă și publicŭ, o stimulațiune maĭ vie pentru actorĭ de a-șĭ îndeplini datoria și unŭ îndemnŭ maĭ multŭ pentru spectatorĭ de a încuragià o atâtŭ de laudabilă întreprindere.

La 1853 Teatrulŭ Naționalŭ fù inauguratŭ de Știrbeĭ-Vodă, cu «Zoe saŭ unŭ amorŭ românescŭ», comedie-vodevilŭ tradusă de Bobescu, musica de Ioanŭ Wachmann, care erà și directorŭ alŭ teatruluĭ cu C. Caragiali. In acele vremurĭ apăruse pe scenă ceĭ maĭ talentațĭ actorĭ ce amŭ avutŭ, precum C. Dimitriade și M. Pascaly (1849), ambiĭ elevĭ aĭ luĭ Caragiali, Daniilŭ Dragulicĭ (1853) și Ștefanŭ Vellescu (1856), apoĭ dómnele Mali Cronibace, Maria Constantinescu, Matilda Pascaly, Frosa Sarandy și Eufrosina Popescu, acésta de sigurŭ cea maĭ instruită și maĭ talentată dintre tóte.

Alecsandri îșĭ împărțià atuncĭ activitatea între teatrele din Iașĭ și Bucurescĭ, până ce la 1859, când C. A. Rosetti devenindŭ directorŭ alŭ Teatruluĭ Naționalŭ și voindŭ să imprime o direcțiune nouă treburilorŭ sceneĭ cu drame și comediĭ clasice franceze și germane, poetulŭ abià avù parte să dea pe «*Cinel-Cinel*», vodevilŭ făcutŭ pentru a susține causa Unireĭ. Contractulŭ luĭ Rosetti fù însă resiliatŭ de Guvernŭ, care, după ce zadarnicŭ cercă să păstreze direcțiunea teatruluĭ, o trecù numaĭ după 8 represintațiunĭ luĭ Millo, împreună cu 100.000 leĭ vechĭ subvențiune anuală. Timpŭ de treĭ anĭ teatrulŭ merse bine. Millo avusese dibăcia de a șĭ formà

o trupă harnică și de a jucà multe piese bine studiate și bine puse în scenă, iar Alecsandri și C. Negruzzi îĭ deteră câtŭ putură, nu numaĭ ajutorŭ și sfaturĭ prietenescĭ, ci maĭ alesŭ piese plăcute. Atuncĭ jucă elŭ pe «*Aghachi Fluturŭ*», pe «*Moise Ovreiulŭ*» din «*Lipitorile satelorŭ*», figură admirabilă, compusă de autorŭ și înfățișatată de interpretŭ pentru a da icóna naturală a uneia dintre cele maĭ nesățióse lipitorĭ ale satelorŭ Moldoveĭ. Millo avù unŭ succesŭ nemărginitŭ în acestŭ rolŭ, pe care-lŭ jucă chiar acum în urmă, deși adĭ e în vîrstă de peste 85 de anĭ.

La 1863 Pascaly, Dimitriade și câțĭ-va alțiĭ se rupseră din trupa Teatruluĭ Naționalŭ, spre a înființà în fosta sală Bossel «Teatrulŭ Societățeĭ dramatice», pe care-lŭ deschise la 20 Septembre cu «Bataille de Dames». Atuncĭ se începù între cele două tabere o luptă de stimulațiune artistică și de interesŭ materialŭ, din care trupa dela Bossel eșì învingĕtóre în partea întâĭ, căcĭ jucà bine și atrăgea lumea alésă, pe când cea-laltă făcea parale dar ca valóre artistică dedea înapoĭ. Norocŭ că la 1866 cele două tabere se uniră din noŭ sub direcțiunea luĭ Dimitriade, însă actoriĭ ca poețiĭ fiindŭ «gens irritabile» și nestatornicia lorŭ neavêndŭ asemĕnare decât dór cu presumpțiunea și amorulŭ lorŭ propriŭ, tovărășia se strică, Pascaly pornì la Iașĭ, Dimitriade la Craiova și Millo prin provincie. Fany Tardini luă direcțiunea pentru o stagiune, în care apărù pentru întâia óră Ștefanŭ Iulianŭ, comiculŭ atâtŭ de iubitŭ și de talentatŭ, a căruia perdere prea timpurie o jelimŭ cu toțiĭ. După o scurtă administrare a luĭ Iorgu Caragiali și a luĭ Drăgulicĭ, teatrulŭ trecù la 1870 sub ocârmuirea Guvernuluĭ, representatŭ printr'unŭ «Comitetŭ», care adunândŭ pe lângă dînsulŭ pe actoriĭ rĕspândițĭ, dete piese originale ca «Meșterulŭ Manole» de Niță Penescu, «*Barbu Lăutaru*» de Alecsandri, «Oda la Elisa» de Urechiă și altele; iar dela 1871—1874 Pascaly, reluândŭ direcțiunea sub privigherea disuluĭ «Comitetŭ», avù norocul de a jucà maĭ multe drame eșite din maestre pene, precum «Porcarulŭ și M. S. Vodă», «Banulŭ Mărăcine» de Urechiă, «Monumentulŭ dela Călugărenĭ» (episodŭ istoricŭ) de Colegulŭ nostru d-lŭ V. Maniu, «Amorulŭ doctorŭ» de Dr. Obedenaru și

«Nebuniĭ din faţă» de Pantazi Ghica, în care Iulianŭ revelă strălucitulŭ sĕŭ talentŭ.

In timpulŭ acesta Alecsandri dedea pe teatrulŭ din Iaşĭ vodevilurile «*Arvinte şi Pepelea*», «*Florinŭ şi Florica*», «*Drumulŭ de ferŭ*» şi comedia de năravurĭ «*Boeriĭ şi Ciocoiĭ*», iar teatrulŭ din Bucurescĭ reluà «*Sgârcitulŭ risipitorŭ*» şi «*Rusalliile*», care la prima lorŭ represintare în 1863 fusese prilejŭ de acusărĭ prin diare contra poetuluĭ, că ar fi «împotrivitorŭ reformelorŭ împroprietărireĭ ţĕranilorŭ, retrogradŭ şi altele», la carĭ elŭ rĕspunse, că «asemenea încriminărĭ l'aŭ făcutŭ să rîdă, cu atâtŭ maĭ multŭ cu câtŭ la 1848 la Cernăuţĭ elŭ fusese unulŭ dintre ceĭ carĭ subscrisese cu Cuza-Vodă, Negri şi Lascarŭ Rosetti angajamentulŭ de a dà pămîntŭ ţĕranilorŭ.» «De alt-felŭ, adăugea elŭ, în piesa «Rusaliile saŭ Satulŭ luĭ Cremene», câtŭ şi în «Sgârcitulŭ risipitorŭ», am cercatŭ să biciuescŭ ridicolele iar nu principiile, am cercatŭ a stigmatisà nu pe ómeniĭ ce aŭ convingerĭ, dar pe şarlataniĭ carĭ facŭ din cele maĭ sacre principiĭ o materie de speculă.» (1)

In acelaşĭ timpŭ dedea pentru prima óră o plăcută comedie, «*Concina*», şi «*Ginerile luĭ Hagi Petcu*», o nemerită localisare a pieseĭ luĭ Emile Augier «Le gendre de Mr Poirier», în care Pascaly făcù o frumósă creaţiune din rolulŭ Principeluĭ Movilă. Millo desfătà lumea cu cântecele comice «*Gură-Cască*», «*Haimana*», «*Cleveticĭ*», «*Paraponisitulŭ*», «*Covrigarulŭ*» şi altele, creaţiunĭ uşóre, capriciόse, în care talentulŭ actoruluĭ imità într'unŭ modŭ glumeţŭ aerulŭ, acţiunea şi limbagiulŭ acestorŭ diverse persóne. Miculŭ lorŭ cadru restrîngêndŭ incidentele, interesulŭ nu avea timpŭ de a lângezi, fiind-că totulŭ erà pe câtŭ de scurtŭ pe atâtŭ şi de viŭ. In privirea acestorŭ compunerĭ s'a disŭ, că «Alecsandri a cheltuitŭ o mare câtime de spiritŭ fără altŭ resultatŭ decât de a pune în maĭ multă lumină talentulŭ luĭ Millo». Critica acésta e nedréptă, căcĭ luată în întregulŭ eĭ, lucrarea poetuluĭ n'avea numaĭ o ţintă de actualitate, ci erà maĭ cu sémă, în mintea luĭ, menită a întocmì «pentru curiosi-

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Teatru. Vol. I.

tatea urmașilorŭ o galerie de tipurĭ contemporane, pe carĭ, spre a le dà o expresiune maĭ vie, le-a presentatŭ publiculuĭ sub forma teatrală». Iar ca temeiŭ alŭ acesteĭ întreprinderĭ dă elŭ lipsa de chronice saŭ celŭ puținŭ de notițe, în carĭ să se descrie cu îngrijire chipurile, caracterele, portulŭ, vorba, năravurile și îndeletnicirea orășenilorŭ, breslașĭ orĭ slujbașĭ, și a sătenilorŭ, moșnenĭ saŭ muncitorĭ, ce compuneaŭ poporațiunea, cu deosebitele figurĭ maĭ rĕsărite orĭ maĭ interesante dintre dînșiĭ. Ambițiunea luĭ mergea chiar maĭ departe. După ce ar fi completatŭ seria acésta, s'ar fi urcatŭ pe scara socială și ar fi descrisŭ—póte în aceeașĭ formă — traiulŭ Domnilorŭ și alŭ boerilorŭ în curțile și casele lorŭ, cum și personagiele deosebitelorŭ trepte ale evgheniștilorŭ, pe carĭ i-a zugrăvitŭ cu atâtŭ «humour» în prefața scrierilorŭ luĭ Costache Negruzzi. Și ar fi făcutŭ unŭ mare serviciŭ istorieĭ nóstre contemporane, căcĭ ạdĭ în societatea română tóte obiceiurile bĕtrânescĭ, bune saŭ rele, se prefacŭ cu o repeḍiciune uimitóre, înlocuindu-se cu cele împrumutate dela străinĭ, ce ne daŭ adesea o ciudată înfățișare, așà că în curînd o să ajungemŭ ca să nu maĭ avemŭ o noțiune esactă de cele ce eraŭ în nu tocmaĭ depărtatulŭ trecutŭ, dacă nu se va găsi cine-va să le scape din întunericulŭ, în care se afundă din ce în ce maĭ greŭ. «Cine maĭ cunósce, adauge Alecsandri, societatea nóstră de acum treĭ-ḍecĭ de anĭ? Cine maĭ întîlnesce tipurile acelea originale de boerĭ cu frica luĭ Dumneḍeŭ, de cucóne, de gospodine, de slugĭ credinciόse și îmbĕtrânite în casele stăpânilorŭ, de lăutarĭ nelipsițĭ la sĕrbătorĭ, de meseriașĭ și negustorĭ românĭ cu calfele lorŭ, ce formaŭ unŭ soiŭ de «tiers état» prin orașe.» (1) Unŭ felŭ de galerie dar, alcătuită din ce avea societatea română în prima jumĕtate a acestuĭ secolŭ maĭ interesantŭ și maĭ vrednicŭ de păstratŭ ca originialitate de chipurĭ și de obiceiurĭ. Este dreptŭ că Millo a fostŭ vulgarisatorulŭ talentatŭ alŭ acestorŭ compunerĭ, dar îndemnulŭ poetuluĭ a fostŭ maĭ nobilŭ și scopulŭ maĭ sus decât amusarea vremelnică a unuĭ publicŭ, cele maĭ de multe orĭ ingratŭ saŭ rece!

Acéstă periódă nu fu fără influență asupra teatruluĭ nostru, — lă-

(1) *V. Alecsandri*, Opere complete. Prosă.

sândŭ în lăturĭ partea ce a pututŭ luà Alecsandri la prosperarea luĭ — însă influența acésta venindŭ ca cestiune de artă dela unŭ singurŭ omŭ, Pascaly (Millo, fie indiferență fie altŭ-ceva, n'a formatŭ nicĭ unŭ elevŭ), ea a trebuitŭ să se resimtă de efectulŭ varielorŭ și anevoióselorŭ sale ocupațiunĭ și preocupațiunĭ de actorŭ, autorŭ, directorŭ de scenă și impresario totŭ de odată.

Ca actorŭ elŭ posedà, ce e dreptŭ, o deosebită putere dramatică și o facultate nu maĭ puținŭ însemnată de asimilațiune, însă cum avea din causa prea multelorŭ trebĭ réua deprindere de a nu-șĭ învĕțà bine rolulŭ, joculŭ luĭ se resimțià în modŭ neplăcutŭ de acéstă împrejurare. Ingânà, gângăvià, mâncà cuvintele, repetà și abusà de exclamațiunĭ și de vocative, iar glasulŭ suflorului se audià până în fundulŭ saleĭ maĭ nainte de a-lŭ audi pe alŭ luĭ. Incorectŭ și șovăelnicŭ în mișcărĭ ast-felŭ, ajunsese în ultimele timpurĭ ale direcțiuneĭ sale a pricinuì adevĕrate suferințe celorŭ ce-lŭ ascultaŭ. Pe lângă acestea, fiindŭ declamatorŭ și emfaticŭ, erà lucru firescŭ ca eleviĭ să-ĭ semene, și cu tótă strădania ce și-aŭ datŭ de când aŭ eșitŭ de sub aripele luĭ de a se corigià, le este și acum unora peste putință de a vorbì alt-felŭ decât cu glasŭ umflatŭ, cu vorba trăgănată și a nu se mișcà pe scenă decât ca tenoriĭ italienĭ. E tristŭ a recunósce că rĕulŭ căpĕtatŭ a devenitŭ unŭ năravŭ, pe care nicĭ criticele, nicĭ bunele exemple, nicĭ sfaturile orĭ câtŭ de prielnice nu-lŭ potŭ desrădĕcinà din peptulŭ câtorŭ-va elevĭ d'aĭ luĭ Pascaly încă în activitate. Numaĭ de n'ar face și dînșiĭ elevĭ, Dumnedeulŭ meŭ!.....

Direcțiunea luĭ Pascaly nu dete nicĭ unŭ avîntŭ teatruluĭ. Afacerile mergeaŭ rĕŭ, publiculŭ erà nemulțumitŭ, iar actoriĭ, «ces grands enfants, qui marchent la tête perdue dans les nuages d'une perpetuelle illusion, sans se garrer des embarras que leurs pieds peuvent heurter sur la route», precum le dice Legouvé, se mâncaŭ între dînșiĭ cu intrigĭ și pretențiunĭ de totŭ felulŭ. Pentru a pune decĭ capĕtŭ uneĭ stărĭ atâtŭ de anormale, care ar fi dusŭ teatrulŭ la peire, d-lŭ Petre Grădișténu luà inițiativa de a propune în primăvara anuluĭ 1877 legea de organisare actuală, care constituindŭ o «Societate dramatică» a actorilorŭ românĭ (aprópe după mo-

delulŭ Comedieĭ Franceze din Paris), institue o Direcţiune generală a Teatrelorŭ, ajutată de unŭ comitetŭ de 6 membri, dintre carĭ unulŭ delegatŭ de Primăria capitaleĭ. Statulŭ, comuna Bucurescĭ şi judeţulŭ Ilfovŭ îĭ constituiaŭ o subvenţiune de 100.000 francĭ pe anŭ, pe lângă tótă înzestrarea, ce remânea proprietatea teatruluĭ, de decorurĭ, costume, maşinăriĭ şi recuisite de totŭ felulŭ.

De 16 anĭ de când teatrulŭ nostru funcţionézā sub acéstă lege, s'aŭ făcutŭ progrese simţitóre în Bucurescĭ. In Iaşĭ progresulŭ a fostŭ nulŭ. Pe scena din Craiova se resfaţă de multŭ, sub părintesculŭ ochiŭ alŭ comitetuluĭ localŭ, opereta bufă cu tóte deşanţatele eĭ dejghinurĭ; iar scenele de prin provinciĭ luptă sărmanele între pânea de tóte ḑilele şi inepţiile unuĭ repertoriŭ fără gustŭ, fără spiritŭ şi fără nicĭ o scântee de talentŭ.

Cea maĭ de căpetenie imputare ce se póte face însă teatruluĭ în acéstă periódă, este că cu tóte ajutórele şi încuragiările ce i s'aŭ datŭ nu a pututŭ produce decât fórte puţinĭ actorĭ de frunte, carĭ să rupă rêndurile mediocrităţilorŭ ce-ĭ înconjóră. Şi dacă numaĭ aceştĭ «câţĭ-va» sunt în stare a jucà rolurile cele importante, eĭ, prin faptulŭ valoreĭ lorŭ exclusive, devinŭ pe câtŭ de susceptibilĭ şi de refractarĭ la observaţiunĭ, pe atâtŭ şi de anevoe de mulţumitŭ şi de puţinŭ mlădioşĭ în serviciŭ. Necontenitŭ maĭ personalĭ şi maĭ îndărătnicĭ în deprinderile căpĕtate, eĭ perdŭ putinţa percepereĭ degagiate de personalitatea lorŭ, iar interpretaţiunea slăbesce avêndŭ unŭ isvorŭ unicŭ de alimentare, şi originalitatea li se anihilézā totŭ maĭ multŭ. Şi cu tóte acestea dispărêndŭ aceştia, chiar aşà cum sunt, golulŭ rĕmâne simţitorŭ, căcĭ mijlocŭ de a-lŭ umple cu alţiĭ nu există. Acéstă tristă împrejurare va pricinui, câtŭ va durà, tóte neajunsurile şi va fi o pedecă constantă la progresulŭ primeĭ nóstre scene dramatice. Iată pentru ce o mare parte a repertoriuluĭ celuĭ bunŭ, celuĭ cu adevĕratŭ artisticŭ, s'a desorganisatŭ, de când prin mórtea luĭ Manolescu şi luĭ Iulianŭ, tineriĭ premianţĭ aĭ Conservatoruluĭ se muncescŭ în zadarŭ să le iea loculŭ şi «Societatea dramatică» nu găsesce pe nimenĭ capabilŭ a-ĭ încredinţà o atâtŭ de împovărătóre moştenire. Vina e a multora şi a nimĕnuĭ, împreju-

rările și firea nóstră cea fluturatecă pricinuindŭ în mare parte totŭ rĕulŭ.

In teatru, ca în multe altele, amŭ procedatŭ prin imitarea stră-¡nilorŭ, fără de a avé nicĭ experienţa, nicĭ maĭ alesŭ tradiţiunile lorŭ. Incredĕtorĭ însă în darurile viĭ ale spirituluĭ nostru de o parte, nerăbdătorĭ și pătimașĭ de entusiasmŭ de alta, amŭ vroitŭ ca tóte să se facă și să se facă de grabă. De s'aŭ făcutŭ bine, de aŭ adusŭ vre unŭ folosŭ, orĭ ne-aŭ fostŭ de potriva nóstră, nu numaĭ că n'amŭ vroitŭ a cercetà, dar ne cuprinde chiar mirarea, de nu părerea de rĕŭ, când alţiĭ vinŭ, orĭ realitatea stă și ne dovedesce contrariulŭ. Așà de pildă, ne-amŭ luatŭ după Francezĭ și amŭ introdusŭ melodramele bulevarduluĭ Parisuluĭ, alăturĭ cu finele comediĭ și lucrările clasice ale Caseĭ luĭ Molière, fără de a fi avutŭ actorĭ învĕţaţĭ ca să le înţelégă, necum să le interprete, fără a fi făcutŭ deosebirea că acelŭ ce jócă pe Dubosc și Lesurques, pe Căpitanulŭ Negru, pe Mordaunt, orĭ pe Jacques Frochard, nu póte ţiné cu demnitate, cu măestrie, cu graţie și cu fineţă, creaţiunile luĭ Bressant, luĭ Delaunay saŭ ale luĭ Mounet-Sully. Tuzu-Calicu nu este totŭ dintr'unŭ aluatŭ cu Scapin, și Moise Ovreiulŭ orĭ Vlăduţu Mameĭ n'are aceeașĭ lărgime de umerĭ ca Mascarille, ca Gros-René și ca Pierrot. Cine jócă bine pe uniĭ, nu e firescŭ să jóce bine și pe ceĭ-lalţĭ fără de a le vîrî sub pelea lorŭ subţiată de 300 de anĭ la foculŭ rampeĭ ceva din bădărănia orĭ apucăturile particulare ale ţĕranilorŭ dela Dunăre.

La Paris, unŭ actorŭ dela Ambigu orĭ dela Porte St. Martin cu greŭ și fórte rarŭ intră în Teatrulŭ Francezŭ, și atuncĭ când intră îșĭ lasă maĭ întâĭ la ușa din stradă, tóte amintirile și tóte deprinderile loculuĭ de unde vine; iar unŭ actorŭ care se rupe odată din acea escelentă trupă pentru a-șĭ căutà norocŭlŭ orĭ folosulŭ aiurea, lasă că perde, ca Taillade, ca Lacressonnière și ca ilustrulŭ Lafontaine chiar, acelŭ parfumŭ esenţialŭ de clasicismŭ, acea distincţiune și corectitudine ce sunt întrupate pare că în artiștiĭ Comedieĭ, dar cu greŭ maĭ póte să se întórcă înapoĭ.

Exemplulŭ Sareĭ Bernhardt este și maĭ viŭ. La Paris, fie în

Froufrou, fie în Tosca, în Fedra orĭ în Adrienne Lecouvreur, ea nu și-ar fi permisŭ să jóce în modulŭ exuberantŭ, escesivŭ, aprópe epilepticŭ, în care a jucatŭ la noĭ și jócă aiurea, căcĭ acolo se teme de controlulŭ criticeĭ și de susceptibilitatea gustuluĭ publicŭ, pe când aicĭ, fără frêulŭ unuĭ termenŭ de comparațiune, fără simțemîntulŭ uneĭ rivalitățĭ și lipsită de respectulŭ ce are pentru spectatoriĭ parisianĭ, a jucatŭ cum a vrutŭ și cum a fostŭ dispusă, neavêndŭ grijă că florile, aplausele și laudele gazetarilorŭ ad-hoc îĭ vorŭ lipsi cum-va! A trebuitŭ să fie Coquelin, care să pórte în lumea întrégă verva, veselia, gustulŭ perfectŭ și emoțiunea Comedieĭ, fără să șovăiască o singură dată, fără să sacrifice unŭ singurŭ momentŭ idealulŭ sĕŭ artisticŭ, fără să-șĭ compromită demnitatea și strălucirea numeluĭ sĕŭ. La Yokohama, Bucurescĭ, Athena orĭ la Paris, Mascarille, Figaro, Destournelles, Alceste aŭ rĕmasŭ totŭ aceiașĭ, în câtŭ i s'a pututŭ ḑice cu dreptŭ cuvîntŭ că: «a purtatŭ pretutindenĭ Casa luĭ Molière pe umerĭ.»

La noĭ consciințele sunt maĭ elastice, aptitudinile maĭ extraordinare și firile maĭ bine-cuvîntate de Dumneḑeŭ, că vedemŭ rolurile cele maĭ nepotrivite ca temperamentŭ, ca acțiune dramatică, ca înfățișare plastică, întrupându-se cu o încredere și o desinvoltură admirabilă în aceeașĭ persónă, ast-felŭ că de multe orĭ asiștĭ la o îndoită comedie: aceea ce se jócă pe scândurĭ și aceea ce se petrece în sală, din causa îndoituluĭ ridicolŭ ce țĭ se desfășóră înaintea ochilorŭ.

«On ne doute de rien chez nous, en tout et pour tout» îmĭ repetà adesea Alecsandri, când era silitŭ să constate cu ocasiunea punereĭ în scenă a pieselorŭ luĭ, că îndrăsnéla unorŭ actorĭ n'avea de mĕsură decât dór nulitatea lorŭ. Așà îmĭ aducŭ aminte că odată elŭ a primitŭ visita unuĭ tînĕrŭ «amploiatŭ la Poliție» — precum se titluià -- carele după multe prolegomene îĭ cerù sprijinulŭ, ca autorŭ și ca «bardŭ naționalŭ», «pentru de a insistà pe lângă Onoratulŭ Comitetŭ să i se dea și luĭ să jóce rolulŭ luĭ Despotŭ-Vodă, căcĭ nu vede pentru ce d-lŭ Manolescu ar avé privilegiulŭ, dacă nu monopolulŭ, rolelorŭ marĭ, cu haine scumpe, iar alțiĭ — adecă elŭ — să nu fie decât unŭ obscurŭ seniorŭ din suită,

orĭ unŭ valetŭ cu limba legată, de umila-ĭ posițiune, în fața celuĭ ce-lŭ privesce totŭ de sus!» Firesce, poetulŭ apreciândŭ acéstă nobilă ambițiune a ḑisuluĭ «amploiatŭ dela Poliție», l'a întrebatŭ care-ĭ sunt titlurile, de nu meritele, pentru a face o ast-felŭ de cerere, căcĭ ḑicea: «Manolescu a datŭ celŭ puținŭ dovedĭ de ce póte, și póte multŭ.» Neturburatŭ tînĕrulŭ iĭ rĕspunse, că pe lângă că este baritonŭ în corŭ la Dómna Bălașa—decĭ are glasŭ frumosŭ,—apoĭ a jucatŭ treĭ verĭ de-arêndulŭ cu «Musiu Millu» pe scenele cele maĭ remarcabile din Brăila, Giurgiŭ, Pétra, Fălticenĭ și Rîmniculŭ-Săratŭ, plus că a fost o stagiune întrégă primŭ amorezŭ, suflorŭ și regisorŭ alŭ doilea la Madame Fany în Galațĭ, iar în presentŭ se află auditorŭ la maĭ multe cursurĭ ale Conservatoriuluĭ, studinte la Academie și «artistŭ» în trupa Teatruluĭ celuĭ mare.

Eram întîmplătorŭ de față și vedeam cum se zugrăviaŭ pe chipulŭ poetuluĭ, când mirarea, când mila, când indignațiunea, până ce isbucnì de rîsŭ și-ĭ ḑise: «Tóte bune, veĭ fi avêndŭ și d-ta talentŭ, orĭ celŭ puținŭ îndemânare pe scenă, dar ia lămuresce-mĭ, pentru ce până acuma, după atâtea succese câte arĕțĭ, nu eștĭ decât unŭ bietŭ valetŭ orĭ unŭ seniorŭ obscurŭ, când s'ar cadé să fiĭ așezatŭ în fruntea bucatelorŭ? . . . Audŭ? .

«—Apoĭ vedețĭ că nu sunt eŭ de vină, îngână elŭ, ci d-lŭ Gatineau și cu d-lŭ Stăncescu mĕ persecută, nu-mĭ daŭ vîntŭ să mergŭ și eŭ înainte, și numaĭ cuvîntulŭ d-vóstre mi-ar puté dà ajutorŭ.»

Atuncĭ Alecsandri iĭ povestì istoria dascăluluĭ Curea din Tatărașĭ, care după ce-șĭ dedea lecția, luà pe școlarĭ de rêndŭ și le aplicà câte-va loviturĭ cu cingătórea sa de curea lată și vlăguită, ce usturà fórte dar nu lăsà urme de vînătăĭ. Dacă-lŭ întrebà cine-va, de ce făcea acésta fără ca băețiĭ să fie vinovațĭ orĭ să-ĭ fi doveditŭ că nu sciŭ «matima», elŭ respundea grecesce, că Grecŭ erà dascălulŭ poreclitŭ Curea: «Hortase vre! avto ine misticon pnevma» care le urcă mintea la cap, așà că nicĭ «unulŭ nu dă greșŭ mâne la ascultare» . . . Apoĭ adresându-se directŭ tînĕruluĭ în cestiune, adăugi:

«Acŭ eŭ de! nu sciŭ ce dascălŭ aĭ avutŭ d-ta, dar îmĭ pare rĕŭ că n'aĭ trecutŭ pe la dascălulŭ Curea, că multă minte ițĭ maĭ trebue

până să ajungĭ a nu dà greșŭ la ascultare. S'o sciĭ dela mine, dacă nu ți-a spus'o încă nimenĭ, că omulŭ, afară de rare escepțiunĭ, carĭ nu intră în regula casuluĭ d-tale, ișĭ ocupă în lume loculŭ ce merită când muncesce cu inimă, cu cinste și are cumpĕnă la creerĭ. Pe voĭ actoriĭ însă, vĕ muncesce amarnicŭ gelosia și presumpțiunea personală. Vĕ credețĭ însemnațĭ cu degetulŭ geniuluĭ în frunte, întru atâta vĕ schimonosescŭ și vĕ scâlcie caracterulŭ cele ce vedețĭ orĭ facețĭ pe scenă. Dacă aĭ pusŭ o pălărie cu pene pe capŭ și ți-a ḑisŭ cine-va Domnule Conte, apoĭ nu maĭ umbli decât cu nasulŭ în vîntŭ și te creḑĭ căḑutŭ ca hîrzobulŭ din cerŭ. Vrețĭ să facețĭ de tóte, vĕ credețĭ bunĭ pentru tóte, și când la trébă, nădejdea pe voĭ e ca pe unŭ cuiŭ de teiŭ:

«Ce te lasă
«Când îțĭ pasă.»

«Ca să jocĭ pe Despotŭ îțĭ trebue, domnule, nu numaĭ glasŭ de palamariŭ, plămânĭ de suflorŭ, orĭ obrazŭ boitŭ cu cîrmîzŭ, ca pe la iarmaróce; îțĭ trebue cunoscințe multe artistice, talentŭ, modestie și maĭ alesŭ cântarŭ la gură. Le aĭ tóte astea? Nu sciŭ. Dă-mĭ dovadă și cu dragă inimă te voiŭ luà chiar sub aripa mea de bardŭ naționalŭ, cum mi-aĭ ḑisŭ».

«Il est fou, ma parole d'honneur! îmĭ ḑise poetulŭ, à moins qu'il ne se sente quelque chose là-dedans et qu'il veuille d'un saut arriver au premier plan. Ayez vous l'œil dessus et tachez d'en tirer quelque chose de bon, si vous pouvez».

Am cercatŭ să-ĭ daŭ ascultare și după multe peripețiĭ, am pusŭ pe junele baritonŭ dela Dómna Bălașa să jóce rolulŭ luĭ Ruy-Blas, în care cu tóte sfaturile ce i se dedese, cu tóte ocasiunile ce avusese de a-lŭ vedé de atâtea orĭ jucatŭ de Manolescu, mi-a fostŭ peste putință să scotŭ dintr'însulŭ decât convulsiunĭ, strigăte și declamațiunĭ atâtŭ de grozave, că după actulŭ alŭ treilea răgușise cu desĕvêrșire. Unŭ asemenea «talentŭ» erà decĭ judecatŭ, și i-am spus'o, amintindu-ĭ pe dascălulŭ Curea, care dacă ar fi trăitŭ, i-ar fi făcutŭ de sigurŭ să-ĭ vie la urma urmeĭ mintea la capŭ.

Odată cu reforma teatruluĭ, în capulŭ căruia se află acum Ion Ghica, Alecsandri îşĭ schimbă şi genulŭ scrierilorŭ sale, lărgindŭ orizontulŭ subiectelorŭ şi dândŭ cugetăreĭ şi stiluluĭ o desfăşurare maĭ înaltă şi maĭ măreaţă. Amŭ puté ḑice, că cu legenda istorică a luĭ «*Despotŭ-Vodă*», scrisă în versurĭ, elŭ intră în a doua fasă a activităţiĭ sale dramatice.

Sub îndemnulŭ amiculuĭ sĕŭ, Principele Alex. Cantacuzinŭ, care-ĭ ḑicea: «E timpŭ ca ciocârlia, ce s'a alintatŭ sub sóre cântândŭ plăcerile primăvereĭ, să prindă la pene de vulturŭ, pentru ca să-şĭ cerce sborulŭ în sferele înalte ale idealuluĭ», elŭ a datŭ drumŭ gânduluĭ în lumea locuită de umbrele legendarilorŭ eroĭ, dintre carĭ, «simţindu-se atrasŭ de figura originală a luĭ Despotŭ Eraclidulŭ, s'a pusŭ să-ĭ scrie legenda într'unŭ *şirŭ de tablourĭ istorice*, carĭ să formeze împreună întregulŭ unuĭ poemŭ dramaticŭ saŭ alŭ uneĭ drame epice cu tipurile, datinele, luptele, credinţele şi tendinţele politice ale seculuĭ XVI.» (1)

Intr'adevĕrŭ, Despotŭ ne înfăţişéză tipulŭ acestorŭ aventurarĭ, sub zéua poleită a cărora şi manierele rafinate prin traiulŭ la curţile Spanieĭ saŭ Italieĭ, se ascundeaŭ avînturĭ eroice şi pofte brutale, şi cutreeraŭ lumea, condotierĭ aĭ noroculuĭ, fără scrupulŭ pentru legile, liniştea şi viéţa ómenilorŭ ce atîrnaŭ cu atâtŭ maĭ uşorŭ în vîrfulŭ spadeĭ lorŭ, cu câtŭ braţulŭ erà maĭ putericŭ.

O asemenea figură, produsŭ alŭ uneĭ bizare originalităţĭ, cu o viéţă plină de întîmplarĭ extraordinare, a pututŭ seduce spiritulŭ poetuluĭ, care dorindŭ a descrie unŭ episodŭ din istoria Moldoveĭ, căută să-lŭ înfăşure în jurulŭ unuĭ personagiŭ posedândŭ, pe lângă însuşirile de distincţiune şi de cavalerismŭ ale civilisaţiuneĭ apusene, iscusinţa şi dibăcia fiilorŭ Orientuluĭ, pentru îndeplinirea între altele şi a ideilorŭ ce-ĭ atribuià: «înjghebarea uneĭ cruciade pentru liberarea creştinătăţeĭ de sub juguluĭ otomanŭ».

Intreprinderea acésta în mijloculŭ seculuĭ XVI ar fi fostŭ de sigurŭ cu atâtŭ maĭ măréţă, cu câtŭ nu numaĭ ideile şi pasiunea re-

(1) *V. Alecsandri*, Despotŭ-Vodă. Prefaţă.

ligiuneĭ ar fi presidatŭ la sĕvêrşirea eĭ, ci înrîurirea maĭ vîrtosŭ a principiilorŭ filosofice şi umanitare, carĭ îşĭ luase dejà unŭ putemicŭ avîntŭ în lumea civilisată dela Apusŭ.

De aceea, abătêndu-se dela adevĕrulŭ istoricŭ, ne şi presintă elŭ pe Despotŭ, nu ca pe unŭ rîvnitorŭ ordinarŭ de putere, care prin uneltirĭ de totŭ felulŭ şi prin mişelie chiar cércă să răpue pe Alexandru Lăpuşnénu, ci ca pe unŭ ambiţiosŭ îndemnatŭ de unŭ scopŭ măreţŭ, sdrobitŭ însă de fatalitate în aspiraţiunile luĭ, printr'unŭ concursŭ de împrejurărĭ neprevĕḑute şi maĭ alesŭ prin orbirea judecăţeĭ, la care-lŭ adusese vîrtejulŭ putereĭ şi alŭ mărireĭ.

Urzită din elemente atâtŭ de complicate, lucrarea trebuià negreşitŭ să şi fie susţinută la aceeaşĭ înălţime de simţeminte şi de ideĭ, căcĭ alt-felŭ, lipsită de legătură şi de continuitate, puterea-ĭ dramatică ar fi şovăitŭ, iar emoţiunea, — condiţiune indispensabilă a drameĭ, — s'ar fi perdutŭ treptatŭ cu lângeḑéla acţiuneĭ. Din acestŭ punctŭ de vedere lucrarea este slabă, fiind-că în locŭ de a ne înfăţişà unŭ complexŭ de fapte şi de manifestărĭ sufletescĭ, cu viéţa şi însuşirile lorŭ proprie, ea nu este decât o înşiruire de icóne alcătuite în deosebĭ, dar cusute între dînsele prin firulŭ uneĭ intrigĭ prea slabe pentru a resistà sbuciumărilorŭ, ce turbură pe fiecare din ele în lupta către desnodămîntŭ.

Şi dór în lumea ideală, când se crează fiinţe carĭ trăescŭ pentru a sĕvêrşi lucrurĭ ce nu esŭ din cerculŭ putinţeĭ lorŭ, când în aceste fiinţe se aruncă pasiunĭ, ce facŭ pe unele bune şi pe altele rele, când din ciocnirea acestorŭ pasiunĭ cu legile fireĭ saŭ ale societăţeĭ se nascŭ împrejurărĭ triste orĭ comice, marĭ saŭ micĭ, crâncene orĭ duióse, alcătuindŭ ast-felŭ viéţa omenéscă, atuncĭ se făuresce o dramă, căreia femeile îĭ cerŭ emoţiune, cugetătoriĭ caractere şi mulţimea acţiune. Plăcere a inimeĭ, a minţeĭ şi a ochilorŭ. (1)

Fie-care dintre aceste categoriĭ aŭ putută găsì, deşi în mĕsurĭ inegale, aceea ce doriaŭ, în acéstă legendă a luĭ Despotŭ-Vodă, representată pentru prima óră la 30 Septembre 1879.

(1) *Victor Hugo*, Théâtre. Préface de Ruy-Blas.

Succesulŭ fù plinŭ de sgomotŭ și de entusiasmŭ. Critica se grăbi de a recunósce că o lucrare de mare meritŭ se ivise pe scena română, dela unŭ timpŭ puținŭ hrănită cu scrierĭ originale, iar Academia acordă poetuluĭ Marele Premiŭ Năsturelŭ-Herĕscu! Tóte triumfurile, tóte onorurile!

Cu tóte acestea se dicea — cu glasŭ acoperitŭ, prin colțurĭ — că emoțiunea nu resărea în modŭ francŭ, ci erà silnicită și greóie, caracterele eraŭ palide și inegale în desfășurarea lorŭ, iar acțiunea plină de esitațiunĭ, de non sensurĭ și de lacune, și că dacă poesia n'ar fi aruncatŭ asupra tuturorŭ mantia superbă a inspirațiuneĭ sale lirice, drama fără căldură și podóbele limbeĭ s'ar fi tîrîtŭ sérbădă și informă în făgașulŭ uneĭ concepțiunĭ lipsită de sufletŭ și de aripĭ. Firesce acestea sunt aprecierĭ personale ale unorŭ pesimiștĭ, cărora nu le-aș puté maĭ bine rĕspunde decât cu reflecțiunile amare ale luĭ Despotŭ:

Desbracă-te, o Despotŭ, de pompele lumescĭ,
Căcĭ cerulŭ ține frêulŭ voințeĭ omenescĭ,
Și nu-ĭ nimicŭ alŭ nostru decât mormîntulŭ rece,
Și elŭ ca noĭ devine unŭ putregaiŭ ce trece!
Ce-am fostŭ când dintre ómenĭ eșindŭ am ruptŭ eŭ rĕndulŭ?
Culegĕtorŭ de umbră cu mâna și cu gândulŭ.
Ce sunt? o părăsire, unŭ vreascŭ făr'de răsadŭ.
Ce-oiŭ fi? unŭ pumnŭ de țĕrnă pe o scândură de bradŭ!

E departe acì poetulŭ de vechile-ĭ deprinderĭ. Studiulŭ, mĕsura, chibzuiala aŭ înlocuitŭ impresiunile momentuluĭ, capriciile inspirațiuneĭ saŭ îndemnurile prilegiuluĭ. Totŭ ce va face și va dice de acum va fi desbrăcatŭ de acea impulsiune personală, care turnà cugetările, simțirile și aspirațiunile sale, într'unŭ cuvîntŭ viéța sa proprie, în forma personagielorŭ croite aprópe cam după acelașĭ calapodŭ.

Negreșitŭ întreprinderea e maĭ anevoiósă, dar va avé meritulŭ de a ne dovedì câtŭ de tînĕrŭ și de putернicŭ erà încă geniulŭ poeticŭ alŭ luĭ Alecsandri.

Succesulŭ luĭ «*Dospotŭ*» deșteptase o mare dorință în sufletulŭ

poetuluĭ: vroia, elŭ care cu foculŭ tinereţeĭ lucrase la reînvierea patrieĭ, să-şĭ consacre tótă activitatea la întocmirea uneĭ seriĭ de drame cu subiecte exclusivŭ luate din istoria naţională, prin carĭ se înfăţişeze urmaşilorŭ pe bărbaţiĭ trecutuluĭ, vestiţĭ pentru faptele lorŭ marĭ, cum şi evenimentele prin carĭ Româniĭ s'aŭ distinsŭ orĭ aŭ fostŭ în vre-unŭ chipŭ óre-care puşĭ în vaḑa lumeĭ.

Adecă, aceea ce făcuse, într'unŭ cadru maĭ restrînsŭ, cu figurele contemporane ale cântecelelorŭ sale comice, vroia să facă acum, în plină maturitate a cugetăreĭ şi a talentuluĭ, pentru marele chipurĭ saŭ vestitele împrejurărĭ, ce şi-aŭ crestatŭ numele pe tabla amintireĭ némuluĭ nostru. Ne şi vorbià chiar, dându-ne amĕnunte, despre o dramă în cincĭ acte, «*Răpirea Bucovineĭ*», pentru pomenirea căreia scrisese încă din 1865 doina:

Dulce Bucovină, Veselă grădină Cu pomĭ roditorĭ Şi mîndri feciorĭ,	Ah! cine te vede Chiar în raiŭ se crede, Cine-ĭ trecĕtorŭ Te plânge cu dorŭ!

şi în care negreşitŭ rolulŭ principalŭ erà ţinutŭ de Gr. Ghica Voevodŭ, căḑutŭ prin înşelăciune victimă Turcilorŭ la 12 Octobre 1777.

Maĭ pomenià iară de planulŭ unuĭ poemŭ dramaticŭ în 8 tablourĭ asupra luĭ Ştefanŭ celŭ Mare, cum şi de maĭ multe altele, între carĭ venià şi «*Desrobirea Ţiganilorŭ*», melodramă în 4 acte, şi o comedie de năravurĭ «*Invidioşiĭ*», în care-şĭ propunea să schiţeze multe figurĭ din societatea nóstră actuală. Ce s'aŭ făcutŭ tóte aceste frumóse proiecte şi unde s'orŭ aflà lucrările acestea, de le va fi întreprinsŭ, nu sciŭ, căcĭ în loculŭ lorŭ amŭ vĕḑutŭ apărĕndŭ de odată gingaşa comedie «*Fôntâna Blanduzieĭ*», representată pe scena Teatruluĭ Naţionalŭ la 24 Martie 1884.

Alecsandri arĕtase în tot-deauna multă înclinare pentru anticitatea romană şi-şĭ făcea o fală de a pune în scenă pe unulŭ dintre poeţiĭ eĭ ceĭ maĭ drăgălaşĭ, căruia îĭ purta unŭ adevĕratŭ cultŭ. Poesia luĭ Horaţiŭ, plină de adevĕrŭ, sinceră, fără de prefăcĕtorie a simţireĭ, ilŭ fermecase prin simplicitatea cu care cântă

plăcerile, veselia, spiritulŭ, generositatea, înțelepciunea, și pe tóte cu aceeașĭ dragoste, putere și inimă bună, fiind-că tóte aveaŭ o egală înrîurire asupra eĭ. De aceea, în comedia sa, alegêndŭ momentulŭ acțiuneĭ la doĭ anĭ înaintea morțeĭ poetuluĭ, a vroitŭ să ne arate într'adinsŭ că deși în vîrstă de 55 de anĭ mintea și sufletulŭ luĭ rĕmăsese totŭ tinere, precum aveaŭ să-ĭ rĕmâe în vecĭ. Cântărețulŭ epoceĭ luĭ Augustŭ este cântărețulŭ contemporanŭ alŭ tuturorŭ veacurilorŭ ce l'aŭ urmatŭ, fără ca timpulŭ să-ĭ fi nimicitŭ frăgeḑimea, nicĭ să-ĭ fi stinsŭ vre o rază din strălucita aureolă ce-ĭ lumineză capulŭ de 2000 de anĭ.

S'a făcutŭ totușĭ observarea — căcĭ nimicŭ și nimenĭ nu póte fi scutitŭ de săgețile pismașilorŭ, — că pentru o comedie de moravurĭ romane, poetulŭ nostru rĕŭ și-a întocmitŭ subiectulŭ ast-felŭ în câtŭ să nu ne pună în evidență decât poftele, așà ḑise brutale, ale atâtorŭ distinse persóne, pe când într'unŭ cadru maĭ ridicatŭ ar fi putută zugrăvì unŭ tabloŭ multŭ maĭ demnŭ de genialulŭ poetŭ și de epoca, ce nu erà tocmaĭ atâtŭ de degenerată precum vrea să ne-o arate acéstă comedie. I s'a ținutŭ negreșitŭ sémă de patimele și de înclinările ce aŭ pusŭ de atâtea orĭ cearcănŭ negru în jurulŭ seninelorŭ sale inspirațiunĭ, făcêndŭ pe Horațiŭ să trécă în ochiĭ lumeĭ dreptŭ unŭ desfrênatŭ și unŭ tovarășŭ primejdiosŭ la sfaturĭ, dar aceste amĕnunte, perḑêndu-se în arcanele fără sfîrșitŭ ale eternitățeĭ, s'a pretinsŭ tocmaĭ că, pentru o așà de simpatică figură, trebuiaŭ alese alte împrejurărĭ și unŭ altŭ mijlocŭ socialŭ, care să-lŭ înobileze în ochiĭ noștri, iar nu petrecerile ordinare între ómenĭ vicioșĭ și grosolanĭ, carĭ să ni-lŭ înfățișeze pare că maĭ micșoratŭ decât a putută fi în realitate! — Legea perspectiveĭ în istorie este rĕsturnarea principiuluĭ perspectiveĭ în optică: figurele cu câtŭ sunt maĭ depărtate cu atâta sunt maĭ marĭ! Dar vorba luĭ Slavicĭ, «gura satuluĭ n'o astupă decât pămîntulŭ», așà și cu gura criticilorŭ carĭ găsescŭ chiar pete în sóre!

Și maĭ întâĭ, Horațiŭ are o posițiune cu totulŭ a parte în ḑisa comedie, plină de gingășia, de generositatea și de noblețea purtăreĭ și a geniuluĭ luĭ. Elŭ este adevĕratulŭ sóre în jurulŭ căruia ceĭ-lalțĭ

se învîrtescŭ ca nisce păpușĭ trebuinciósе intrigeĭ; elŭ face contrastŭ cu dînșiĭ, și însușirile ce pórtă aceștia li s'aŭ datŭ tocmaĭ ca chipulŭ luĭ să reiasă strălucitorŭ pe fundulŭ negru alŭ tablouluĭ unde se mișcă cu toțiĭ. Principiile de perspectivă istorică sunt deci bine păzite aicĭ, mărinimia, înduioșarea și admirabila-ĭ inspirațiune îlŭ înalță, îlŭ facŭ să crescă și să ne apară împodobitŭ de nemuritóre darurĭ; iar dacă inima-ĭ bate de dragoste la bĕtrânețe în peptŭ, óre nu este elŭ poetulŭ plinŭ de ilusiunĭ, fericitŭ de o rază dulce aprinsă în privirea uneĭ copile, și Getta nu este ea óre destulŭ de frumósă și de nevinovată?!...... Cine-ĭ face unŭ pĕcatŭ din acésta are inima stérpă orĭ sufletulŭ amărîtŭ, și nu pismașiĭ saŭ ofilițiĭ potŭ pricepe tainele simțireĭ!

Fórte bine interpretată de Aristița Romanescu, Notara și Manolescu, copiiĭ rĕsfățațĭ aĭ poetuluĭ, acéstă comedie a rĕmasŭ ca unŭ modelŭ de literatură dramatică în repertoriulŭ Teatruluĭ Naționalŭ.

Incercarea de o a representà și în Iașĭ nu isbuti, din causa insuficiențeĭ actorilorŭ și a moduluĭ lorŭ pretențiosŭ și manieratŭ de a jucà comedia acésta, simplă de alt-felŭ până și în artificiile eĭ scenice. Pe lângă acésta, chipulŭ cum pronunță eĭ limba strică frumusețea versurilorŭ, ce trebuescŭ rostite fără de nicĭ o prefacere a intonăreĭ și cu limpeḑiciunea firéscă a fie-căruĭ cuvîntŭ.

Este însemnată cestiunea acésta a limbeĭ vorbite pe scenele nóstre, atâtŭ din punctulŭ de vedere alŭ frumusețeĭ câtŭ și din acelŭ alŭ formelorŭ eĭ. Să nu se crédă că autoriĭ sunt marĭ vinovațĭ întru acésta, căcĭ după obiceiurile statornicite în teatru, când textulŭ e bine sciutŭ pe din afară, nu-șĭ maĭ dă nimenĭ ostenélă de a observà cum elŭ se rostesce, căcĭ pe când repetițiunile se facŭ în șcólă, rolurile sunt în deobște maĭ multŭ mormăite decât pronunțate, iar când se facŭ pe scenă regisoriĭ și directoriĭ caută să întocméscă orĭ să corigă mișcările și atitudinile, lăsândŭ fie-căruĭ actorŭ latitudinea de a ḑice cum póte, saŭ cum vrea aceea ce are de ḑisŭ.... numaĭ efectulŭ să se producă! Când apoĭ la representațiune se bagă de sémă că unulŭ «a vorbitŭ pe nasŭ, mâncândŭ silabele, altulŭ a tocatŭ versurile orĭ le-a maĭ adăogatŭ câte unŭ piciorŭ, și cutare intonândŭ

falșŭ orĭ disprețuindŭ punctuațiunea, a vorbitŭ învolvorândŭ vorbele una într'alta, pare că i s'arŭ fi bătutŭ vînturile pe buze», atuncĭ saŭ e prea târḑiŭ, saŭ imposibilŭ de a corigià réua deprindere, căcĭ pretindŭ actoriĭ.... li s'ar strică rostulŭ roluluĭ și i-ar face să-șĭ pérdă șirulŭ vorbeĭ saŭ combinarea repliceĭ.

Limba, organulŭ principalŭ alŭ expresiuneĭ, firulŭ ce transmite publiculuĭ căldura saŭ emoțiunea sceneĭ, este pentru ceĭ maĭ mulțĭ actorĭ unŭ factorŭ necunoscutŭ, fiind-că n'aŭ învĕțat'o nicăerĭ și pe teatru n'are cine să-ĭ maĭ învețe. Limba e dar sclava lorŭ, nu eĭ sclaviĭ limbeĭ. Câte escepțiunĭ avemŭ din mulțimea «de artiștĭ», ce trudesce bietele scândurĭ? Câte? abià vre o 4—5, și încă și aceia când sunt bine dispușĭ. In deobște pronunțarea e defectuósă și are tendența de a trivialisà cuvîntulŭ, dându-ĭ orĭ unŭ accentŭ de mahala, orĭ o onomatopee provincială.

Așà sunt actoriĭ moldovenĭ, carĭ nu potŭ să se desbare de intonațiunea particulară a limbeĭ saŭ de idiotismele întrebuințate în acea parte a țĕreĭ, precum vedemŭ în Bucurescĭ, orĭ la Craiova pe alțiĭ vorbindŭ cu o profusiune de *î* și de *â*, orĭ cu accentulŭ trăgănatŭ și lătărețŭ alŭ fiilorŭ Olteniеĭ. Nu maĭ pomenescŭ de casulŭ când ne-ar venì de pildă «unŭ artistŭ» de dincolo și ne-ar recità pe Alecsandri saŭ pe Eminescu cum se grăesce în Ardélŭ. Și defectulŭ acesta, póte maĭ puținŭ isbitorŭ în comedie saŭ farse, devine nesuferitŭ în drame și maĭ alesŭ la versurĭ. Dacă avemŭ o limbă scrisă într'unŭ modŭ uniformŭ de toțĭ și pentru toțĭ Româniĭ, ar trebuì ca celŭ puținŭ pe scenă ea să fie rostită după cum e scrisă, căcĭ teatrulŭ e și la noĭ ca pretutindenea catedra de pe care graiulŭ trebue să fie modelŭ de frumusețe ca și de puritate. Alt-felŭ, de ce să se maĭ scrie în versurĭ saŭ în prosă alésă, de ce o literatură dramatică poleită și îngrijită în privirea limbeĭ celŭ puținŭ, dacă nu să ne corigă de barbarismele vorbireĭ din tóte ḑilele și să ne arate câtŭ de urîcióse și de neertate sunt relele deprinderĭ ale releĭ pronunțărĭ. Și să nu se rĕspundă, că obiceiulŭ e greŭ de desrădĕcinatŭ, orĭ că acéstă particularitate ar trebui observată și advocațilorŭ, profesorilorŭ, oratorilorŭ, și că e firéscă în viéța pri-

vată, căcĭ deprinderile rele ca acestea se perdŭ prin studiŭ și stăruință, și în teatru «materialulŭ care deștéptă imagine sensibile saŭ emoțiunĭ în fantasia orĭ în inima auditoruluĭ», trebue să fie curatŭ și acelașĭ pretutindenĭ; alt-felŭ templulŭ arteĭ ar ajunge turnulŭ luĭ Babelŭ. Óre o dramă în care arŭ jucà unŭ Moldovénŭ, unŭ Ardelénŭ, unŭ Bucurescénŭ și o Olténcă, lăsațĭ slobodĭ la gură după cum aŭ învĕțatŭ dela părințĭ, n'ar deveni după primele scene cea maĭ stridentă cacofonie?

In Grecia, unde teatrulŭ nu este organisatŭ ca la noĭ, ci sunt de abià câte-va trupe volante, toțĭ actoriĭ, când jócă dramele clasice, vorbescŭ și pronunță corectŭ una și aceiașĭ limbă—limba modernă a școlilorŭ—atât la Arta pe litoralulŭ depărtatŭ al Albanieĭ, în văgăunele Tesalieĭ, în furnicarulŭ insulelorŭ, câtŭ și în 'Εθνηκόν Θεάτρον din Atena. Ce să maĭ dicemŭ de Italia unde ceĭ dela Nordŭ nu se înțelegŭ cu ceĭ dela Sudŭ, orĭ de Germania unde sunt atâtea dialecte câte provinciĭ, și de Francia unde Provențaliĭ vorbescŭ chiar și scriŭ limba celtică, iar Parisianiĭ arŭ murì de fóme în mijloculŭ Landelorŭ orĭ a Vendeeĭ, și cu tóte acestea pretutindenĭ poesia, teatrulŭ, maĭ alesŭ, aŭ una și aceiașĭ limbă, scrisă și vorbită. Lucru ciudatŭ chiar, actoriĭ ceĭ maĭ celebri aĭ acestorŭ țĕrĭ, vinŭ maĭ cu seamă din părțile lorŭ de miadă-di și vorbescŭ totușĭ limba cea maĭ curată și maĭ alésă, deși la dînșiĭ acasă aŭ crescutŭ vorbindŭ «dialectulŭ» saŭ «le patois». — Cestiunea la noĭ e maĭ seriósă decât în alte părțĭ și merită prin urmare solicitudinea celorŭ ce dirigŭ teatrulŭ, precum ea a fostŭ cea maĭ scumpă preocupare a luĭ Alecsandri.

Dreptŭ aceea, cu prilejulŭ reușiteĭ într'adevĕrŭ meritate a «Fontâneĭ Blanduzieĭ» și pentru a mulțumi teatruluĭ de îngrijirea artistică ce pusese la înscenarea pieseĭ sale, Alecsandri adresă Directoruluĭ generalŭ, d-lŭ Gr. C. Cantacuzino, o scrisóre (4 Octobre 1884), din care culegŭ descrierea ce face elŭ despre modulŭ cum lucréză actoriĭ noștriĭ: «Mérgă orĭ cine să-ĭ vadă în tóte dilele, în tóte serile învĕțândŭ și repetândŭ piesele puse în studiŭ, și va asistà la unŭ spectacolŭ din cele maĭ straniĭ. — Uniĭ într'unŭ colțŭ

combină interpretarea uneĭ drame, alţiĭ într'altŭ colţŭ adaptéză jocul̆ lorŭ la scenele uneĭ comediĭ, alţiĭ într'o cămăruţă îngustă studiază ariele uneĭ operete, pe când orchestra în sală pune în armonie instrumentele sale pentru uverturĭ, etc. . . pe când pictoriĭ gătescŭ decorurile indicate în piese, pe când maşiniştiĭ le aşéză la locurile cuvenite, pe când o mulţime de croitorĭ cosŭ în grabă costumele necesare, etc. Lăuntrulŭ teatruluĭ este unŭ adevĕratŭ furnicarŭ, unŭ adevĕratŭ turnŭ alŭ luĭ Babelŭ, din care nu e puţinŭ de miratŭ cum póte să iasă o representaţiune bună. Fie-care actorŭ are a învĕţà dela olaltă 3—4 rolurĭ şi a le creà după închipuirea sa proprie, căcĭ nu avemŭ încă profesorĭ de artă dramatică spre a-ĭ povăţuì. — Capulŭ luĭ devine ast-felŭ o magasie de frase diverse, ale diverselorŭ piese, unele comice, altele tragice, carĭ confundându-se la unŭ locŭ compunŭ unŭ *talmeşŭ-balmeşŭ* spăimîntătorŭ»!....

Iată tabloulŭ adevĕratŭ alŭ sceneĭ nóstre naţionale, zugrăvitŭ după natură de părintele, aş putea ḑice, alŭ arteĭ dramatice la noĭ. Elŭ ne dă explicaţiunea pentru ce teatrulŭ merge rĕŭ, pentru ce publiculŭ, alŭ căruĭ gustŭ s'a desvoltatŭ şi s'a rafinatŭ cu vremea, nu-lŭ maĭ încuragiază cu aceeaşĭ dragoste ca altă dată şi de ce fórte puţinĭ încă lucréză cu tragere de inimă pentru dînsulŭ. Cu tóte acestea Teatrulŭ nu se póte nimicì din causa unorŭ neajunsurĭ, ce cu stăruinţă, cu studiŭ şi cu mijlóce bănescĭ se potŭ îndreptà. Interesulŭ de căpetenie este de a se formà treptatŭ unŭ repertoriŭ în raportŭ cu elementele artistice disponibile, dându-se silinţa de a le sporì, a le completà şi a le întărì, până ce va ajunge ca o generaţiune de actorĭ să urmeze fără sdruncinŭ şi fără golurĭ generaţiuneĭ precedente. Cu chipulŭ acesta se póte formà acelŭ preţiosŭ mănunchiŭ de forţe, carĭ dacă, presupunêndŭ, ceea ce cu greŭ amŭ puté crede, că nicĭ una nu ar rupe rêndurile spre a dà o deosebită strălucire sceneĭ, se vorŭ menţiné totuşĭ într'o bună mijlocie, formândŭ acelŭ «ensemble» ce este pretutindenea basa bunelorŭ representaţiunĭ. Nu vomŭ cità decât exemplulŭ trupeĭ Mareluĭ Duce de Saxa Meiningen, numită în Germania «Die Meininger», în care «stelele» sunt rare şi nicĭ n'aŭ ce

căută, fiind-că jooculŭ tuturora este atâtŭ de bine combinatŭ și stu diatŭ, în câtŭ celŭ de pe urmă coristŭ devine o unitate indispensabilă a acțiuneĭ generale a pieseĭ. Și nu i-aș puté ast-felŭ maĭ bine asemĕnà decât cu grăunțele de érbă de pușcă ale unuĭ focŭ de artificie, carĭ trebue să se aprindă tóte în parte și să se împingă unele pe altele cu forțe proporționale, pentru a produce strălucitulŭ efectŭ finalŭ.

Avemŭ, ce e dreptŭ, unŭ teatru mare, înzestratŭ și stipendiatŭ, posedândŭ o sumă de funcționarĭ, de mașiniștĭ, musicanțĭ, regisorĭ, recuisitorĭ, etc., etc., dar căruia îĭ trebuescŭ *artiștĭ* vrednicĭ de a întreține foculŭ sacru alŭ arteĭ dramatice. Avemŭ 3, 4 talente învederate și altele carĭ, ạḑĭ în mugurŭ, vorŭ fi mâne în flóre póte. Dar nu e artistŭ numaĭ celŭ ce are talentŭ orĭ o norocită predisposițiune pentru scenă, căcĭ pe lângă acésta îĭ maĭ trebue învĕțătură, dragoste și devotamentŭ pentru ingrata-ĭ carieră, desinteresare personală și unŭ grăunte de bunŭ simțŭ, cea maĭ sigură pavĕză contra atingereĭ exageratuluĭ orgoliŭ și a presumpțiuneĭ, ce cu prisosŭ vibréză în nerviĭ fie-căruĭ actorŭ. A trecutŭ acum vremea când haimanalele, carĭ nu puteaŭ ajunge nicĭ cenușarĭ de cancelariĭ, se făceaŭ actorĭ cu lefĭ grase și ne dedeaŭ de pe scândurĭ lecțiunĭ de morală orĭ de patriotismŭ!

Să nu uite actoriĭ că reputațiunea lorŭ este unŭ fructŭ amarŭ, crescutŭ la foculŭ rampeĭ și udatŭ cu sudórea frunțeĭ, când nu e cu pîrae de lacrimĭ! Carmen Sylva a ḑisŭ: «Aujourd'hui tout le monde est virtuose, mais il n'y a pas beaucoup plus d'artistes pour cela», și a avutŭ multă dreptate.

«*Fontâna Blanduzieĭ*» încuragiase pe Alecsandri să împingă maĭ departe dragostea sa pentru anticitate. O gândire patriotică erà înfrățită cu îndemnulŭ sĕŭ poeticŭ în noua-ĭ lucrare «*Ovidiŭ*», dramă în 5 acte închinată M. S. Regineĭ. Vroià adecă să slăvéscă pe poetulŭ «Tristelorŭ și Metamorfoselorŭ» ca pe unŭ *vates* alŭ stabilireĭ Românilorŭ la Dunăre:

> Trecŭ seсoliĭ.... o minune! aicĭ în rĕsăritŭ
> Vlăstarulŭ fiŭ alŭ Romeĭ stejarŭ a devenitŭ,

Și Istrulŭ moștenesce a Tibruluĭ renume....
Se 'nalţă o nouă Romă, renasce-o nouă lume
Mormîntu-mĭ se deschide.... din elŭ în viitorŭ
Unŭ lungŭ torentŭ de viéţă se'ntinde roditorŭ!

Amŭ puté ḑice că în drama acésta se resimte influenţa metodeĭ întrebuinţată în «*Despotŭ-Vodă*», căcĭ ea cuprinde 5 tablourĭ separate, dintre carĭ 4 se petrecŭ la Roma și zugrăvescŭ diverse scene din viéţa romană sub Augustŭ, iar alŭ V-lea, póte celŭ maĭ naturalŭ, se petrece pe malulŭ măreĭ, la Tomi, în ţéra Geţilorŭ, Constanţa de astăḑĭ. Urzéla dramatică e multŭ maĭ șubredă acĭ decât în «*Despotŭ*», iar intriga, afară de câte-va scene, este cu greŭ justificabilă și ţine maĭ multŭ în legătură persónele decât este unŭ efectŭ alŭ patimelorŭ și conflictelorŭ ce determină acţiunea. Dacă n'ar fi în adevĕrŭ admirabilele versurĭ ce strălucescŭ dela unŭ capŭ alŭ drameĭ până la celŭ-laltŭ, ea n'ar fi avutŭ nicĭ umbra de succesŭ ce a susţinut'o la începutŭ, remânêndŭ de atuncĭ în cartónele bibliotecеĭ Teatruluĭ, din carĭ nu sciŭ când va eși. In zadarŭ a prefăcutŭ poetulŭ primulŭ actŭ și a revĕḑutŭ pe alŭ V-lea, căcĭ lucrarea n'a câștigatŭ decât unŭ buchetŭ de versurĭ frumóse maĭ multŭ, dar nimicŭ altŭ ceva. Pare că ar fi fostŭ încălḑită de tristulŭ sóre alŭ «Ponticelorŭ», iar nu de scânteetórea cómă a luĭ Apolon, care fluturéză de-apururea pe muntele Palatinŭ!

Dar aniĭ totŭ maĭ albĭ se grămădeaŭ pe capulŭ poetuluĭ, și dacă umeriĭ slăbiaŭ sub povara vremeĭ, inima îĭ rĕmânea totŭ verde și rîvna totŭ neţărmurită în sborulŭ dorinţelorŭ. Așà, după tipărirea operelorŭ sale complete, îmĭ scrià dela Mircescĭ în 1885:

«Voescŭ să mĕ desbarŭ de totŭ ce am scrisŭ până acum, ca să începŭ (dacă voiŭ avé viéţă) o nouă serie de poesiĭ sub titlul de: *Ḑile cu sóre*, carĭ vorŭ cuprinde suvenirĭ de tinereţe și altele». «Musa luĭ însă, ḑice colegulŭ meŭ G. Bengescu, care în ţéră îĭ zîmbea cu atâta dragoste și care-ĭ inspirà cu atâta dărnicie ideile și versurile cele maĭ fermecătóre, pare că în străinătate (poetulŭ se află Ministru alŭ ţĕreĭ la Paris) cercă a-lŭ părăsi. Afară de un poemŭ în limba franceză, extrasŭ din piesa «*Ovidiŭ*», poemŭ ce ceti într'o ḑi luĭ Gounod și

pe care marele maestrŭ proiectase de a-lŭ pune în musică, Alecsandri în cursulŭ ernelorŭ 1886-1890, n'a alcătuitŭ nicĭ o producțiune nouă. In érna anuluĭ 1888, pentru a-șĭ uità durerile fisice, ce începuse a-lŭ supĕrà, pentru a astîmpĕrà totŭ de odată nelinișteа morală în care se găsià din pricina bóleĭ, elŭ se puse a transcrie într'un albumŭ tóte poesiile compuse de dînsulŭ cu ocasia răsboiuluĭ din 1877—1878. Acestŭ albumŭ fu oferitŭ de poetŭ M. S. Regeluĭ și se află astăḍĭ în biblioteca Suveranuluĭ nostru. Totŭ de odată Alecsandri se gândea a tipărì în Paris, în douĕ volume editate cu luxŭ, o alegere din scrierele sale și maĭ cu sémă din «*Doine*», din «*Lăcrămióre*», din «*Pastelurĭ*» și «*Legende*». Pentru acéstă lucrare elŭ îmĭ ceruse concursulŭ meŭ materialŭ și-mĭ desemnase chiar piesele ce urmaŭ a face parte din edițiunea proiectată. Mĕ înțelesesemŭ spre acestŭ sfîrșitŭ cu d-lŭ Jouaust, vestitulŭ editorŭ din Paris, însărcinându-lŭ chiar cu turnarea unorŭ caractere tipografice române, însă diferite împrejurărĭ împedecară esecutarea acesteĭ dorințe din urmă a poetuluĭ.» (1)

Descuragiarea îlŭ cuprinsese, pentru că era bolnavŭ și-ĭ erà acum vecinicŭ frigŭ! Este cunoscutŭ celorŭ ce aŭ trăitŭ câtŭ de puținŭ în intimitatea luĭ Alecsandri, gróza ce-ĭ inspirà frigulŭ, și a rĕmasŭ proverbială seria de blănĭ și de paltóne ce posedà, însemnate fiecare cu câte unŭ numĕrŭ dela 1—9, cărora le dedese misiunea de a-lŭ apĕrà, după variele stărĭ ale temperatureĭ, de atingerea indiscretă a grosolanuluĭ crainicŭ alŭ Norduluĭ. Și cu tóte acestea, cele maĭ frumóse producțiunĭ poetice le-a sĕvĕrșitŭ elŭ la Mircescĭ în mijloculŭ zăpeḍilorŭ, sub necontenita amenințare a viscoluluĭ și a geruluĭ!

Ce viéță dulce și ticnită ducea elŭ la Mircescĭ! De pe linia ferată se zărià, când veniaĭ din sus orĭ din jos, casa de-asupra căreia se roteaŭ până în vară «clăbuciĭ albĭ de fumŭ», vestindŭ prietenilorŭ că poetulŭ visà la gura sobeĭ, privindŭ:

---

(1) *G. Bengescu*. Convorbirĭ Literare. Anulŭ XXV. Numĕrulŭ jubilarŭ. Martie 1892. Pag. 970 și 982.

. . . . . foculŭ, scumpŭ tovarăşŭ, care veselŭ pâlpăesce,
Şi prin flacăra albastră a vréscurilorŭ de alunĭ,
Vedea 'n sborŭ trecêndŭ fantasticŭ a poveştilorŭ minunĭ!

şi că ospitalitatea îĭ aşteptà cu masa întinsă şĭ cu braţele deschise.

Orele cele maĭ plăcute începeaŭ însă, când se anunţà că:

Perdelele-sŭ lăsate şi lampele aprinse.

Atuncĭ poetulŭ «dedea drumŭ gureĭ», cum ḑicea, ţinêndŭ pe toţĭ sub farmeculŭ cuvîntuluĭ sĕŭ până în adînculŭ nopţeĭ. Atuncĭ se deşiraŭ minunatele amintirĭ ale vieţeĭ şi ale călĕtoriilorŭ sale, din carĭ Italia şi Bosforulŭ aveaŭ partea cea maĭ duiósă, iar Francia pe cea maĭ simpatică. Atuncĭ se deschidea saculŭ plinŭ cu poveştĭ de totŭ felulŭ, în carĭ închipuirea luĭ desfăcêndu-şĭ aripele, ne purtà prin lumea fantasieĭ ca şi prin cea reală, zugrăvindŭ cu o rară dibăcie figurile mucalite orĭ deşănţate, ce sângeraŭ apoĭ sub ghimpiĭ spirituluĭ sĕŭ satiricŭ. Noĭ ne strîngeamŭ strugure împrejurulŭ luĭ, şi dacă glasulŭ părea că i se cam stinge şi figura îĭ erà cam obosită, flacăra lăuntrică a amintireĭ dedea chipuluĭ sĕŭ palidŭ acea melancolică poesie, ce o întinde luna nóptea pe castelurile vechĭ şi şi pe arboriĭ bĕtrânĭ!

Dar maĭ alesŭ când vechiulŭ şi nedespărţitulŭ sĕŭ prietenŭ Ion Ghica se aflà de faţă, sĕrbătórea erà completă; unulŭ pe altulŭ se îndemnaŭ abià şi . . . . faptele, împrejurările, ómeniĭ, ce de aprópe saŭ de departe contribuise la pregătirea reînviereĭ şi desvoltăreĭ nóstre, vremurile de restrişte orĭ de glorie prin carĭ aŭ trecutŭ ţĕrile române, se desfăşuraŭ ca într'o vie panoramă înaintea celorŭ norociţĭ a-ĭ ascultà. Se scie, că aceştĭ doĭ luptătorĭ glorioşĭ aĭ marilorŭ bătăliĭ ale vieţeĭ, aŭ fostŭ póte ómeniĭ ceĭ maĭ plăcuţĭ la vorbă şi ceĭ maĭ sfătoşĭ, în jurulŭ cărora se adunaŭ bĕtrâniĭ şi tineriĭ spre a le sorbì cuvintele înţelepte saŭ vesele, cu carĭ propoveduiaŭ învĕţăturile trase din experienţa trecutuluĭ, povăţuiaŭ minţile şi îmbărbătaŭ inimele pentru cele de aḑĭ şi pentru cele viitóre!

Natură distinsă și blândă, Alecsandri fu plinŭ de amenitate în raporturile sale cu lumea, pe care a iubit'o și a mângâiat'o cu totŭ ce avea maĭ fragedŭ în inima sa. Elŭ a fostŭ bunŭ amicŭ, bunŭ soțŭ, bunŭ părinte și maĭ alesŭ bunicŭ incomparabilŭ. Elŭ, care prin întréga sa poesie a doveditŭ o iubire căldurósă pentru copiĭ, nu simțià maĭ mare fericire decât aceea de a vedé crescêndŭ sub ochiĭ sêĭ pe mica Margareta:

. . . . . care dela raiŭ
A venitŭ în ḑi de Maiŭ,
Lumea 'ntrégă s'o admire
Ca pe o minune rară.
Iar bunicul ŭ eĭ bĕtrânŭ,
Când o vede 'n alŭ sĕŭ sînŭ
Rîde dulcea primăvară.

Căcĭ precum pe-unŭ vechiŭ stejarŭ
Frunzele 'n Aprilŭ rĕsarŭ
Pline de cântărĭ voióse,
Nasce 'n sufletu-ĭ răpitŭ
Corulŭ scumpŭ întineritŭ
De-amintirĭ armoniose!

Totŭ meșteșugulŭ de a fi bunicŭ, pe care Victor Hugo l'a concentratŭ în faimosulŭ sĕŭ volumŭ «L'art d'être grand-père», n'a avutŭ de sigurŭ unŭ maĭ înfocatŭ adeptŭ decât pe poetulŭ nostru.

Imĭ aducŭ aminte narațiunea ce mi-a făcutŭ despre o întrevedere cu Președintele Republiceĭ Franceze Jules Grévy, pe când se aflà Ministru la Paris, în timpulŭ căreia, după puține minute acordate politiceĭ, n'aŭ făcutŭ decât să-șĭ destăinuiască unulŭ altuia bucuriile, dragostea și misteriósele satisfacțiunĭ ce-ĭ însuflețiaŭ în fața micelorŭ lorŭ nepóte, carĭ amîndouĕ se numiaŭ Margareta. A eșitŭ atâtŭ de încântatŭ dela acéstă audiență, ca și cum ar fi obținutŭ o mare isbândă diplomatică, și-mĭ repetà: «qu'il avait du cœur et qu'il était charmant, ce brave homme de Président».

— De ce iubimŭ noĭ pe nepoțĭ așà de multŭ? întrebà Alecsandri o dată pe unŭ bancherŭ evreŭ din Iașĭ? — Fiind-că C. C. Vasilică, nepoțiĭ sunt capitalulŭ cu dobânda luĭ.

Când avù două nepóte, inima i se împărți între dînsele, deși tot-deauna am bănuitŭ că Margareteĭ îĭ dedese partea cea maĭ mare, căcĭ și maĭ marĭ eraŭ cutiile «cu bunătățĭ» saŭ cu jucăriĭ destinate pentru dînsa când plecà de aicĭ la Mircescĭ. Orĭ cum și orĭ ce lucru

își agonisià acum, erà totŭ pentru dînsele, carĭ făceaŭ unŭ totŭ lipitŭ dimpreună cu mama lorŭ de inima luĭ.

O dorință ce i-a ademenitŭ gândulŭ tótă viéța, a fostŭ să-șĭ clădéscă o casă alăturĭ de cea veche, într'unŭ colțŭ preferitŭ alŭ grădineĭ, de unde ochiulŭ să pótă îmbrățișà lunca, Siretulŭ și ogórele îmbrăcate cu lanurĭ de grâŭ orĭ cu țarine de păpușoiŭ, căcĭ poetulŭ erà și plugarŭ din când în când. Și-șĭ durase planulŭ cu tóte amĕnuntele luĭ, și se bucurà de chipulŭ cum avea să privighezo lucrările, ba chiar ḑicea, pusese și banĭ de o parte pentru dînsele într'o vreme, numaĭ îndeplinirea visuluĭ fugea ca năluca și zadarnicŭ a întinsŭ elŭ brațele, căcĭ pe acesta nu l'a pututŭ prinde!

Este curiosŭ de a urmărì viéța intimă a luĭ Alecsandri în prețiósa colecțiune de scrisorĭ adresate de dînsulŭ luĭ Ion Ghica, astăḑĭ dăruite Academieĭ. Incepêndŭ dela 1842, ele se preurméză fără întrerupere, în proporțiunea de o scrisóre la 10 ḑile, până la 3 Iulie 1890. O corespondență atâtŭ de statornică, întreținută timpŭ de 48 de anĭ între doĭ amicĭ din ce în ce maĭ scumpĭ unulŭ altuia, este nu numaĭ unŭ titlu de mîndrie pentru amîndoĭ, ci și unŭ exemplu aprópe unicŭ despre o ast-felŭ de legătură de prietenie.— In scrisórea dela 25 Octobre 1889, Alecsandri începe să se plângă de bóla, ce după 8 lunĭ îĭ atacă rinichiĭ și maĭ pe urmă ficatulŭ, fără însă a-lŭ descuragià, căcĭ soția veghià cu o rară solicitudine lângă dînsulŭ și-lŭ îngrijià cu atâta devotamentŭ, în câtŭ după cum ḑiceaŭ nisce amicĭ carĭ se dusese să-lŭ vadă în apartamentulŭ din Avenue Montaigne No. 1 la Paris: «nicĭ vîntulŭ nu putea să-lŭ ajungă, avêndŭ a străbate până la camera luĭ prin o serie de alte camere, fie-care încălḑită cu așà mĕsură, în câtŭ Vasilică — cum îl numiaŭ — trebuia să se oprescă în fie-care dintr'însele, pentru a se obicĭnui cu scăderea treptată a temperatureĭ, înainte de a eși din casă . . . când eșià!»

Dar slăbitŭ de puterĭ și maĭ alesŭ îngrijatŭ de efectele bóleĭ, care-ĭ deprimà fórte multŭ veselia și vioiciunea caracteruluĭ, veni să petrécă vara la Mircescĭ, cu speranța că aerulŭ țĕreĭ îĭ va face

bine. Din nenorocire simptomele deveniră totŭ maĭ rele, așà că poetulŭ se stinse la 22 Augustŭ (3 Septembre) 1890, în mijloculŭ podóbelorŭ natureĭ iubite, pe colțulŭ celŭ maĭ scumpŭ de pămîntŭ alŭ patrieĭ, încunjuratŭ de căldura și lumina sóreluĭ pe care le adorase în tótă viéța!

Mormîntulŭ luĭ, săpatŭ în grădină la umbra copacilorŭ rĕsădițĭ cu mâna sa, fără Muse plângĕtóre scobite în marmoră albă, nicĭ Geniĭ cu aripele întinse turnațĭ în bronzŭ auritŭ, se ascunde sub brazde verḑĭ și cununĭ de florĭ, carĭ în graiulŭ lorŭ vorbescŭ maĭ cu duioșie celorŭ ce se îngenuchiă mișcațĭ în față-le, cum s'aŭ îngenuchiatŭ cu steagulŭ sdrențuitŭ de glónțe Curcaniĭ dela Vasluĭ.

Sunt treĭ anĭ abià de când a muritŭ Alecsandri și pare c'ar fi unŭ secolŭ, întru atâta nimenĭ dintre ceĭ ce l'aŭ sĕrbătoritŭ și l'aŭ înălțatŭ în cerurĭ pe când trăia, nu maĭ gândesce la dînsulŭ nicĭ caută să-ĭ onoreze memoria.

Chipulŭ luĭ celŭ mângâiosŭ, cu privirea senină și dulce, nu-lŭ vedemŭ nicĭ în «incinta» (cum ḑice unŭ ilustru Colegŭ) Adunăreĭ Legiuitóre, nicĭ așezatŭ celŭ puținŭ pe unŭ pedestalŭ de pétră în calea acestuĭ poporŭ românŭ, pentru binele și gloria căruia și-a datŭ ce a avutŭ maĭ caldŭ în inimă și maĭ nobilŭ în minte! Care e piața, care e strada, câtŭ de lăturalnică, ce se mîndresce cu numele luĭ, în acéstă capitală unde ar trebui, ca o datorie către morala publică, să se înobileze și să se perpetueze în modŭ demnŭ amintirea ómenilorŭ de geniŭ și a marilorŭ patrioțĭ!...

Acum că pacea mormîntuluĭ a făcutŭ liniștea maĭ adincă în jurulŭ luĭ Alecsandri, să cercetămŭ care e caracteristica lucrăreĭ luĭ și influența ce elŭ a exercitatŭ asupra poesieĭ și arteĭ nóstre dramatice.

Poetŭ în tótă puterea cuvîntuluĭ, adecă artistŭ desĕvêrșitŭ, elŭ a sciutŭ să prefacă obștésca substanță în substanță poetică, condițiune esențială a arteĭ și unicŭ mijlocŭ de eliminare a didacticismuluĭ rimatŭ, acéstă absolută negațiune a poesieĭ. Elŭ a făuritŭ timpŭ de 50 de anĭ versurĭ de aurŭ, iar viéța sa a fostŭ unŭ cântŭ multiplu și resunătorŭ, în care gingășia, pasiunile orĭ simțirile, gene-

rósele mânii ce aŭ frămîntatŭ orĭ aŭ străbătutŭ inima Românuluĭ, aŭ găsitŭ o puternică expresiune. Şi limba şi-o cunoscea elŭ ca nimenea altulŭ, de aceea versulŭ luĭ póte fi luatŭ de modelŭ, atâtŭ ca formă corectă a gândireĭ, câtŭ şi ca meşteşugŭ alŭ structureĭ şi frumuseţe a rimeĭ. Numaĭ Eminescu găsià póte rime maĭ sonore, maĭ strălucitóre, maĭ neobicinuite decât dînsulŭ, deşi la amîndoĭ ideile învĕluindu-se maĭ multŭ în imagine, rima trebuià să fi ea însăşĭ o mică icónă. Omulŭ póte fi silitŭ să vorbéscă în prosă, nu însă în poesie, de aceea dacă rima nu-ţĭ pricinuesce la capĕtulŭ versuluĭ o impresiune plăcută saŭ o surprindere ingeniósă, de ce nevoe să-ţĭ maĭ aşezĭ ceea ce aĭ de spusŭ în rîndurĭ maĭ scurte decât de obiceiŭ, carĭ încă să şi «sune din códă»?

Numaĭ supunêndŭ cugetările unorŭ regule nestrămutate, a cărora taină rĕmâne ascunsă cetitoruluĭ, poesia póte să stea maĭ sus decât prosa, precum în relaţiunile sociale se acordă în modŭ tacitŭ precădere femeeĭ asupra bărbatuluĭ, din causa unorŭ avantagie curatŭ exterióre, nu tot-deauna în legătură cu inteligenţa. In faţa uneĭ fiinţe frumóse suntemŭ cuprinşĭ de o emoţiune dulce a ochiuluĭ, de unŭ fiorŭ neînţelesŭ alŭ inimeĭ, care se póte asemĕna cu sensaţiunea particulară ce ne pricinuesce forma poetică.

Intr'adevĕrŭ, combinarea fericită de libertate şi de mĕsură, întrebuinţarea cu meşteşugŭ a cuvintelorŭ vechĭ şi a formelorŭ nouĕ, alegerea nimerită a «florilorŭ şi colorilorŭ limbeĭ», precum şi minunatele efecte ce produceaŭ sub condeiulŭ luĭ expresiunile aşezate la loculŭ cuvenitŭ, imaginele ce înviorézá cugetarea, armonia cu care se îmbinaŭ ideile în desfăşurarea lorŭ şi musica ce reeşià din ritmulŭ susţinutŭ alŭ versurilorŭ, aŭ făcutŭ din Alecsandri unŭ poetŭ simpaticŭ şi póte celŭ maĭ popularŭ poetŭ la noĭ. Cântecele luĭ rĕsună fără de voe până şi în mintea celorŭ ce apreciază maĭ puţinŭ favorabilŭ farmeculŭ poesieĭ.

Sufletulŭ poetuluĭ este asemenea universuluĭ, producĕtorŭ, cuprindĕtorŭ şi simţitorŭ de tóte; inima luĭ este generósă ca razele viĭ ale sóreluĭ ce încăldescŭ şi fecundézá natura, iar cânteculŭ luĭ, rĕsunetŭ inspiratŭ alŭ armonieĭ generale, farmecă şi înobilézá omenirea, dândŭ

spiritului avînturĭ de înălţare şi vieţeĭ unŭ prilegiŭ perpetuŭ de mângâere şi de însufleţire.

De altminterĭ, pe lângă plăcutele calităţĭ ale stilului, ceea ce trebue să observămŭ la dînsulŭ, este bogăţia invenţiuneĭ şi originalitatea fantasieĭ; iar din punctulŭ de vedere alŭ însuşirilorŭ morale, elŭ revarsă în suflete simţirĭ nobile şi generóse, căcĭ pretutindenĭ amorulŭ patrieĭ şi alŭ libertăţeĭ este înfrăţitŭ cu acela alŭ bineluĭ şi alŭ omenireĭ. Ca poetŭ poporalŭ, liricŭ orĭ dramaticŭ, elŭ a cântatŭ în tot-deauna natura cu frumuseţile eĭ, însuşirile inimeĭ, tainele patimelorŭ şi ale vieţeĭ, frăgeḑimea dragosteĭ, adevĕrulŭ şi aventurele sufletescĭ, rĕsădindŭ în fie-care idee saŭ simţire o părticică a sufletuluĭ sĕŭ blândŭ, cinstitŭ şi entusiastŭ, şi dândŭ închipuireĭ podóba tinereţeĭ şi căldura credinţeĭ ce i-aŭ rĕmasŭ statornice până la capĕtulŭ vieţeĭ.

In asemenea condiţiunĭ rĕspândite şi înţelese, lucrările luĭ Alecsandri ne-arŭ puté mângâià de epidemia decadentă şi desilusionistă, ce bântue dela o vreme literatura nóstră şi care prin dispreţulŭ idealuluĭ, înfiptŭ în minţĭ orbite de teoriĭ grosolane saŭ bolnave, molipsesce o mare parte a publiculuĭ inconscientŭ orĭ rĕŭ pregătitŭ pentru a se apĕrà de dînsa! Norocŭ dór că seva intelectuală nu este pe deplinŭ atacată şi că arta acésta rĕŭ făcĕtóre, fără de nimicŭ viŭ, nimicŭ originalŭ într'însa, hibridă şi destrăbălată, va sfîrşi, după ce va slei tóte îngăduirile, prin a se nimicì ea însăşĭ în mijloculŭ istericeĭ comediĭ ce jócă în profitulŭ *autolatrieĭ* sale de contrabandă! Adevĕrata poesie cuprinde în sine generósa sĕmînţă a virtuţeĭ, fie numită ea speranţă, iubire, aspiraţiune saŭ credinţă, care însufleţesce şi consoléză omenirea, iar nu o derapănă nicĭ o învrăjbesce, dându-ĭ disperarea dreptŭ călăuză şi anihilarea sa proprie dreptŭ idealŭ!

Nu se póte tăgăduì că lumea alérgă cu o repeḑiciune uimitóre pe calea transformăreĭ şi că în cursulŭ evoluţiuneĭ sale ne presintă în fie-care ḑi părţĭ necunoscute dintr'însa; pe lângă acésta, minunatele cucerirĭ ale sciinţeĭ statornicescŭ neîncetatŭ adevĕrurĭ saŭ invederéză principiĭ până erĭ contestate, crează regule din experienţe şi experienţe din nesfîrşitele trebuinţe; ideile ieaŭ unŭ avîntŭ

maĭ largŭ, cunoscințele se înmulțescŭ, obiectivitatea măresce calitățile judecățeĭ, în fine cerculŭ cugetăreĭ și alŭ activitățeĭ îșĭ împinge totŭ maĭ multŭ hotarele către nemărginire; omulŭ însă, cu simțirea, cu patimele, cu dorurile și cu nevoile sale rĕmâne acelașĭ în mijloculŭ vîrtejuluĭ care schimbă, sdrobesce orĭ preface tóte, afară de însușirile și temeiurile ființeĭ sale. S'ar crede prin urmare, că poesia, revelațiune a frumosuluĭ în natură și în concepțiunile omenescĭ, supusă fatalmente la legile acesteĭ transformărĭ generale, va luà atâtea fețe sub câte manifestațiunĭ ni se vorŭ revelà și dînsele în deosebite împrejurărĭ. Frumosulŭ însă fiindŭ unŭ principiŭ eternŭ, pe care nicĭ o metamorfosă nu-lŭ póte atinge, modulŭ representăreĭ luĭ rĕmâne eternŭ acelașĭ, cu tótă variabilitatea saŭ înmulțirea însușirilorŭ percepțiuneĭ.

Cu tóte acestea, ceĭ ce aŭ pretențiunea de a sburà împreună cu timpulŭ, aĭ cărorŭ ochĭ privescŭ de-a dreptulŭ în sóre saŭ de pe înălțimile véculuĭ caută orizonturĭ maĭ nouĕ și maĭ întinse, spunŭ că dacă omulŭ póte -- luatŭ individualŭ — să rĕmână în ce privesce firea luĭ acelașĭ; lumea, — aglomerațiune de ómenĭ cu luptele și pasiunile lorŭ, — este supusă acțiuneĭ timpuluĭ și civilisațiuneĭ, care-ĭ prefacŭ, desvoltându-le inteligența, saŭ îmbunătățindu-le calitățile lorŭ morale. De aceea, totŭ ce purcede dela lume saŭ stă în relațiune cu dînsa, primesce negreșitŭ impresiunea caracteristică a fie-căreia dintre multiplele evoluțiunĭ la carĭ e supusă. Așà, poesia lirică, cu tema eĭ vecînicŭ personală, variată și repetată peste mĕsură, a produsŭ obosélă în spirite și este întîmpinată cu o vĕdită nepăsare pretutindenĭ. Acestŭ făgașŭ strîmtŭ și banalŭ trebue părăsitŭ pentru unŭ drumŭ maĭ largŭ, maĭ greŭ póte, însă demnŭ de rîvna și de curagiulŭ unorŭ vrednicĭ pionierĭ aĭ progresuluĭ. Primele pasurĭ vorŭ fi de sigurŭ anevoióse, dar când prin studiŭ și prin inițiațiune limba poetică se va curăți de tótă emfasa și înduioșarea netrebuinciósă, speculațiunile mințeĭ și emoțiunile sufletuluĭ vorŭ câștigà, avêndŭ forme precise, maĭ mare energie și maĭ multŭ adevĕrŭ și vorŭ da arteĭ și cugetăreĭ seva și vigórea, armonia și unitatea încă de multŭ perdute. Iar maĭ

tărḑiŭ, când inteligenţele adîncŭ frămîntate se vorŭ potoli, când meditaţiunea principiilorŭ şi regenerarea formelorŭ le vorŭ purificà spiritulŭ, poesia va puté iarăşĭ deveni cuvîntulŭ inspiratŭ şi nemijlocitŭ alŭ sufletuluĭ omenescŭ! (1) O ast-felŭ de profesiune de credinţă din partea acelorŭ «vrednicĭ pionierĭ» nu este numaĭ glasulŭ trâmbiţeĭ ce sună ataculŭ viitoruluĭ, ci şi bătaia clopotuluĭ de mórte a trecutuluĭ şi maĭ alesŭ a presentuluĭ. Este o revoluţiune radicală, cerêndŭ repudiarea esteticeĭ moderne şi restituirea direcţiuneĭ sufletuluĭ omenescŭ în mâna poeţilorŭ, ca în epocele de aurŭ ale copilărieĭ popórelorŭ! Tendenţa e nobilă dar fórte grea de realisatŭ, maĭ alesŭ în vremea nóstră de positivitate şi de egoismŭ, în care poesia este puţinŭ înţelésă. Ea trece, la noĭ ca aiurea, printr'o crisă, din care nu sciŭ de nu va eşi cu córdele lireĭ sfărîmate şi cu mantia muselorŭ sdrenţuită!—In totŭ casulŭ perspectiva «pionierilorŭ progresuluĭ» nu se va puté realisà decât póte într'unŭ vécŭ orĭ două, iar noĭ până atuncĭ să urmămŭ în ciuda lorŭ calea bătută a marilorŭ maestri, carĭ aŭ cântatŭ cu sufletulŭ şi cele ce aveaŭ în inime ni le-aŭ spusŭ cu gingăşia uneĭ limbe dulcĭ ca unŭ fagure de miere!

Ş'apoĭ a ascultà pe aceştĭ noĭ psichologĭ, ar trebuì să nu maĭ avemŭ emoţiunĭ nicĭ idealŭ, să ne înăbuşimŭ credinţa şi simţirea, lacrimele şi bătăile inimeĭ să le nimicimŭ în noĭ!

«Cerulŭ lorŭ e surŭ şi rece, marea lorŭ e de ingheţŭ».. Sub cuvîntulŭ de a redà unŭ noŭ avîntŭ poesieĭ, eĭ îĭ smulgŭ firulŭ chiar alŭ vieţeĭ, amorulŭ, eternulŭ amorŭ, care:

De-unŭ semnŭ în trécătŭ dela ea
Elŭ sufletulŭ ţi-lŭ légă,
In câtŭ să n'o maĭ poţĭ uità
Viéţa ta întrégă .....

sciinţa analitică şi filosofia fiindu-le de ajunsŭ pentru inspirarea cântecelorŭ lorŭ.

Negreşitŭ, firmamentulŭ cu sórele, cu luna, cu stelele, oceanulŭ,

(1) *Lecomte de Lisle*, Poèmes antiques. 1ère edition. Paris. Lemerre. Préface.

pădurile, animalele de totŭ felulŭ sunt interesante; dar şi eŭ sunt interesantŭ, eŭ omulŭ! *Eulŭ* meŭ trăesce, iubesce, cugetă, sufere şi speră, şi acestŭ eŭ, sdrénță póte în comparaţiune cu universulŭ, dar sdrénță scumpă mie, are totŭ atâta dreptŭ câtŭ şi restulŭ lumeĭ a-şĭ exprimà dragostea, credinţa, visurile saŭ năzuinţele sale. Poeţiĭ când ne vorbescŭ despre dînşiĭ ne placŭ şi-ĭ ascultămŭ cu dragŭ, de ce? fiind-că vorbindu-ne de eĭ, vorbescŭ despre noĭ şi noĭ ne lipimŭ de aceia carĭ ne mişcă sufletulŭ!

Iată şcolĭ, iată idealurĭ deosebite, amîndouĕ nobile, amîndouĕ umane din punctulŭ lorŭ de vedere, nicĭ una însă nu este negaţiunea însuşirilorŭ şi fireĭ nóstre, nicĭ una nu-şĭ croesce drumulŭ vieţeĭ spre iadulŭ cu muncile de vecĭ, spre care decadenţiĭ şi nevropaţiĭ de adĭ vorŭ să ne mâne pentru mântuirea sufletuluĭ!

Alecsandri şi Eminescu vorŭ trăi în memoria tuturorŭ, căcĭ făcuţĭ pentru a da cântece în schimbulŭ impresiunilorŭ ce primiaŭ, înviorézã inima, mişcă suflete de ómenĭ, şi acestea sunt darurĭ nemuritóre ale geniuluĭ! Ceĭ-alalţĭ, apostolĭ aĭ deşertăciuneĭ şi aĭ desnădejdeĭ, vorŭ peri cu unda vremeĭ, ca idoliĭ de lutŭ aĭ uneĭ religiunĭ barbare cu temple pustiĭ şi altare fără focŭ sacru!

«Mehr licht» murmurà Gœthe în ultimele clipe ale vieţeĭ, şi urmaşiĭ înţelegêndu-lŭ aŭ făcutŭ din acestŭ secolŭ secolulŭ lumineĭ. Nu numaĭ cuceririle politice saŭ răsboinice facŭ gloria uneĭ epoce, ci şi cuceririle şciinţeĭ şi ale arteĭ. Adevĕrulŭ şi frumosulŭ sunt idealurĭ către carĭ lumea se avîntă pe căile neumblate ale viitorimeĭ, iar istoria, martorŭ nepărtinitorŭ alŭ vîrstelorŭ, aşéză la locŭ de onóre, ca pe cele maĭ strălucite evenimente ale lumeĭ, vécurile de aurŭ, aĭ cărorŭ pacĭnicĭ eroĭ aŭ fostŭ poeţiĭ, artiştiĭ, filosofiĭ, învĕluindŭ pe Ministriĭ, pe Generaliĭ, pe Favoriţiĭ acelorașĭ vremĭ, sérbede şi trecĕtóre ilustraţiunĭ, în adînculŭ uităreĭ neturburate. Geniulŭ, scântee divină, se înalţă singurŭ către nemurire, pe când puterea mânată de ambiţiune, de glorie, de interesŭ nu durézã nimicŭ statornicŭ, dacă nu e încăldită de tainica luĭ înrîurire. Vécurile, asemenea sóreluĭ, apunŭ unele într'unŭ curcubeŭ strălucitŭ de raze, iar altele

în norĭ, saŭ turburĭ de negură, saŭ roșiĭ de o văpae ca sângele!

Dar cine póte ghici misterele viitoruluĭ?.....

..... Dum loquimur, fugerit invida
Ætas! Carpe diem, quam minimum credula postero?

Cum dice sentențiosulŭ Horațiu. Mâne? mâne?.... Cine scie?!...

Cine scie, pentru noĭ póte, dar pentru ceĭ ce și-aŭ făcutŭ rêndulŭ pe pămîntŭ și ne-aŭ lăsatŭ viéța și munca lorŭ deschisă ca o carte în fața eternitățeĭ, acelŭ faimosŭ «carpe diem» a încetatŭ la marginea mormîntuluĭ.

Diua lorŭ este diua de mâne, căcĭ judecata posterităţeĭ le așéză cunune luminóse pe capŭ orĭ îĭ sprăvale în prăpastia nopțeĭ!

Alecsandri trăindŭ a fostŭ obiectulŭ multorŭ critice:

Căcĭ geniulŭ în viéță după-o nedréptă lege,
A munceĭ sale róde arare-orĭ culege; (1)

iar după mórte, până acum altulŭ afară de mine nu i-a turburatŭ încă somnulŭ! Elŭ a fostŭ firesce atacatŭ de uniĭ, lăudatŭ de alțiĭ. Ataculŭ însă s'a îndreptatŭ maĭ vîrtosŭ asupra omuluĭ decât asupra lucrăreĭ, iar lauda, e dreptŭ a dice, lăsândŭ persóna-ĭ de oparte, s'a ocupatŭ numaĭ de însușirile lucrăreĭ.

Despre ceĭ d'întâĭ ómenĭ, carĭ critică pe alțiĭ recunoscêndu-șĭ numaĭ lorŭ merite și talentŭ, dice amiculŭ nostru Iacobŭ Negruzz, fórte bine:

. . . . . Voindŭ să vînturŭ nomolulŭ de cuvinte,
Ce autoriĭ d'astădĭ aŭ scosŭ din a lorŭ minte
Șĭ-aŭ totŭ înscrisŭ în tomurĭ pân'a 'nălțatŭ unŭ munte,
Am datŭ de plévă numaĭ, dar vaĭ! nicĭ d'unŭ grăunte. (2)

Iar dintre ceĭ d'aĭ doilea, vomŭ luà pe unulŭ singurŭ, alŭ căruĭ cuvîntŭ puternicŭ și plinŭ de adevĕrŭ resumă și caracteriséză părerea uneĭ întregĭ generațiunĭ. «In Alecsandri, dice d-lŭ Maiorescu,

(1) *Jacobŭ Negruzzi*, Scrisóre în versurĭ către Alecsandri. Convorbirĭ Literare. Anulŭ 1877.
(2) Idem, loc. cit.

vibréză tótă inima, tótă mișcarea compatrioților sei, câtŭ s'a pututŭ întrupà într'o formă poetică în starea relativă a poporuluĭ nostru de astădĭ. Farmeculŭ limbeĭ române în poesia poporală, elŭ ni l'a deschisŭ; iubirea omenéscă și dorulŭ de patrie în limitele celorŭ maĭ mulțĭ dintre noĭ, elŭ le-a întrupatŭ; frumusețea proprie a pămîntuluĭ nostru natalŭ și a aeruluĭ nostru, elŭ a descris'o; *șovinismulŭ* «Ginteĭ latine» și ura contra Evreilorŭ, elŭ le represintà. Când societatea maĭ cultă a pututŭ avé unŭ teatru în Iașĭ și în Bucurescĭ, elŭ a rĕspunsŭ la acéstă dorință, scriindŭ drame și comediĭ; când a fostŭ chematŭ poporulŭ să-șĭ jertféscă viéța în răsboiulŭ din urmă, elŭ singurŭ a încăldițŭ pe ostașiĭ noștri cu raza poesieĭ. A luĭ liră multicordă a rĕsunatŭ la orĭ ce adiere ce s'a putută deșteptà din mișcarea poporuluĭ nostru în mijlocia luĭ.» (1)

De aceea, cu încredere potŭ dice, că:

Din lucrarea luĭ de o jumĕtate de secolŭ timpulŭ va respectà ceea ce este puternicŭ și înțeleptŭ, dândŭ vînturilorŭ totŭ ce e pulbere și sunetŭ!

Ș'acum, copiĭ nemuritorĭ,
  Tovarășĭ de eterne lupte,
Pe lira-ĭ cea cu córde rupte
  Și pe mormîntu-ĭ punețĭ florĭ!
A vóstre inimĭ vecinicŭ calde
  Țĕrîna luĭ să le simțéscă,
Și lacrimele șiroiască,
  Isvorŭ neprețuitŭ, s'o scalde;
Iar mîndrulŭ rĕsăritŭ de sóre,
  O! Muse sfinte cu viŭ graiŭ,
Să facă pe alŭ Moldoveĭ plaiŭ
  Să crescă flóre lângă flóre. (2)

1893 Decembre 26.

(1) *T. Maiorescu,* Critice. Convorbirĭ Literare.
(2) *D. C. Ollănescu,* Teatru. La mormîntulŭ Poetuluĭ.

RESPUNSULŬ D-LUI IACOBŬ C. NEGRUZZI

LA

DISCURSULŬ DE RECEPŢIUNE ALŬ D-LUI DUMITRU C. OLLĂNESCU

Sire,
Alteță Regală,
Domniloră Colegĭ, iubite Colegŭ Ollănescu,

Chematŭ în cursulŭ sesiuneĭ generale din anulŭ trecutŭ în Academia Română, ți-aĭ alesŭ, iubite colegŭ, dreptŭ subiectŭ alŭ discursuluĭ de intrare pe neuitatulŭ nostru poetŭ Vasile Alecsandri, și astădĭ amŭ ascultatŭ cu celŭ maĭ viŭ interesŭ studiulŭ ce aĭ făcutŭ asupra luĭ. Ne-aĭ înfățișatŭ pe Alecsandri sub tóte privirile, și ca omŭ și ca bărbatŭ politicŭ și ca culegĕtorŭ de poesiĭ poporale, și cu de amĕruntulŭ maĭ alesŭ ca autorŭ, ca poetŭ.

Aĭ analisatŭ cu băgare de sémă și pĕtrundere scrierile de prosă ale luĭ Alecsandri, poesiile sale lirice, baladele și legendele ce a compusŭ, precum nu maĭ puținŭ operele sale dramatice, începêndŭ dela cele întâĭ încercărĭ ale tinereţeĭ până la ultimele sale drame în versurĭ, pe carĭ le-amŭ admiratŭ și aplaudatŭ cu toțiĭ pe scena Teatruluĭ Naționalŭ.

Pentru mine, care am primitŭ din partea colegilorŭ noștri plăcuta

însărcinare să rĕspundŭ la frumósele și învĕțatele cuvinte ce aĭ rostitŭ aicĭ, acestŭ subiectŭ erà celŭ maĭ interesantŭ din câte se puteaŭ alege, căcĭ Alecsandri a fostŭ acelŭ ce a legănatŭ cu dulcile sale cântărĭ copilăria maĭ tuturora din generațiunea din care facŭ parte și în specialŭ copilăria mea proprie. In adevĕrŭ, de când eram în vîrstă de 8 saŭ 9 anĭ am cunoscutŭ pe marele nostru poetŭ, atuncĭ unŭ tînĕrŭ înfloritorŭ, cu fața deschisă, cu privirea frumósă, cu zîmbetulŭ blândŭ. Și dinaintea sa am fostŭ pusŭ de tatălŭ meŭ să recitezŭ câte-va din cele d'întâĭ doine compuse de dînsulŭ și carĭ făcuse unŭ efectŭ așà de adîncŭ asupra contemporanilorŭ sĕĭ. Ba odată am declamatŭ chiar cântecululŭ comicŭ «Herșcu Boccegiu», și se vede că îndestulŭ de bine, căcĭ îmĭ aducŭ aminte cum Alecsandri m'a desmerdatŭ, mi-a datŭ bombóne dintr'unŭ saltarŭ și mi-a dișŭ: bravo, aĭ să devĭĭ unŭ mare actorŭ, ca și Millo!

Maĭ târdiŭ îlŭ vedeam adese orĭ în casa părintéscă, căcĭ o harnică împreună lucrare, și ceea ce e maĭ multŭ, o prietenie strînsă legà pe Vasile Alecsandri cu Constantinŭ Negruzzi, fără ca în tótă viéța lorŭ unŭ singurŭ nourŭ să fi turburatŭ seninătatea relațiunilorŭ lorŭ. Câtŭ timpŭ am fostŭ prin școlĭ, cele maĭ frumóse ale mele momente de lectură aŭ fostŭ acelea în carĭ cetiam poesiile luĭ Alecsandri ce apăreaŭ succesivŭ, fie că eraŭ «*Doinele și Lăcrămiórele*» saŭ versurile ce adresà patrieĭ saŭ Cântecele bĕtrânescĭ, adunate și întocmite de elŭ. Și maĭ târdiŭ în sfîrșitŭ, când urmândŭ uneĭ chemărĭ neînfrênate, am pășitŭ și eŭ pe calea acelorŭ ce aŭ mânuitŭ limba română, și maĭ alesŭ de când am luatŭ asupră-mĭ înființarea și dirigiarea uneĭ reviste literare, relațiunile mele cu Alecsandri aŭ devenitŭ dese și intime: convorbirĭ frecuente în visitele ce-ĭ făceam la Mircescĭ, pentru mine tot-deauna încântătóre, saŭ în visitele luĭ Alecsandri la Iașĭ, când veniă să iea parte la adunările literare ale societățeĭ «Junimea», și o corespondență regulată, avêndŭ de obiectŭ literatura națională, aŭ trebuitŭ să deștepte între noĭ acea prietenie ce a ținutŭ 25 de anĭ, prietenie care pentru Alecsandri erà póte numaĭ transportarea asupra fiuluĭ a simțemintelorŭ ce avusese odinióră pentru tată, iar pentru mine erà urmarea en-

tusiasmuluĭ naivŭ alŭ copiluluĭ în bărbatulŭ ajunsŭ la maturitate, care acuma lucrà şi producea însuşĭ.

Dela aparițiunea «Convorbirilorŭ Literare» și până la mórtea sa, Alecsandri a încurajatŭ cu sfaturile sale și maĭ alesŭ cu o colaborare statornică şi activă de aprópe unŭ sfertŭ de secolŭ pe toțĭ bărbațiĭ ce succesivŭ se arĕtaŭ pe câmpulŭ literarŭ și-mĭ încredințaŭ spre publicare întâiele lorŭ încercărĭ. Aceĭ carĭ scriaŭ o limbă simplă și curată, dela Alecsandri aŭ învĕțat'o; o generațiune întrégă a imitatŭ formele frumóse create de talentulŭ sĕŭ, căcĭ toțĭ îlŭ consideraŭ pe dînsulŭ ca pe celŭ întâĭ poetŭ alŭ Românilorŭ. Și când în anulŭ 1878 o mare societate literară străină a încoronatŭ poesia «Cântecululŭ ginteĭ latine», întréga națiune română s'a simțitŭ mîndră de poetulŭ eĭ, căcĭ *Elŭ* făcuse ca popórele latine din apusulŭ Europeĭ să recunóscă și să pue alăturĭ cu dînsele pe tînĕra soră dela rĕsăritŭ, abià de curînd deșteptată la o nouă viéță. Dar, atuncĭ Alecsandri a fostŭ consideratŭ ca celŭ întâĭ poetŭ alŭ nostru de toțĭ Româniĭ fără deosebire de vîrstă, fără deosebire de provincie, fără deosebire de clase sociale, în adevĕratŭ dela opincă până la Vlădică, ba multŭ maĭ sus decât până la Vlădică, chiar până la înălțimea Tronuluĭ de pe care perechea regală conduce cu atâta ințelepciune și strălucire destinele patrieĭ nóstre: Carmen Sylva a fostŭ și este o admiratóre a poetuluĭ, sfătuindu-se cu elŭ în multe lucrărĭ ce a făcutŭ și traducêndŭ unŭ șirŭ de poesiĭ de ale luĭ în limbele rĕspândite ale Occidentuluĭ. Ceĭ maĭ mulțĭ din poețiĭ contemporanĭ aŭ cântatŭ pe Alecsandri în versurile lorŭ. Schiletti într'o poesie ce-ĭ dedică, adreséză museĭ luĭ Alecsandri următórele strofe:

Ca unŭ sóre ce străluce
  P'între negrulŭ vĕlŭ de norĭ,
Ast-felŭ Tu cu maiestate
  Te arĕțĭ mie dese orĭ.

. . . .

In durerea cea maĭ mare,
  Prin Carpațĭ te-am întîlnitŭ,
Cântândŭ doine jelitóre
  De poporulŭ tĕŭ iubitŭ.

Şĭ-a ta voce-armoniósă
Sus în cerurĭ s'a suitŭ;
România maĭ voioasă
D'atuncĭ dulce a zîmbitŭ!

Eminescu în poema sa «Epigoniĭ» numesce pe Alecsandri «acelŭ Rege alŭ poesieĭ, vecĭnicŭ tînĕrŭ şi ferice.»

Eŭ însumĭ i-am adusŭ omagiele mele în maĭ multe poesiĭ, iar maĭ ales tu, iubite colegŭ, i-aĭ cântatŭ laudele la deosebite ocasiunĭ. Oda ce aĭ compusŭ în Constantinopole în anulŭ 1883 şi în care vorbescĭ de imnulŭ secularŭ alŭ luĭ Horaţiu, sfîrşesce cu următórele versurĭ adresate poetuluĭ nostru, versurĭ în adevĕrŭ pornite dintr'o nobilă inspiraţiune:

De mult trecut-a faima ta
De-alŭ ţĕrilorŭ hotarŭ,
Cum a trecutŭ pe-alŭ vîrsteĭ sborŭ
Şi imnulŭ secularŭ.

De lângă mare pân' la Prutŭ,
Din Tisa în Céhlăŭ,
Resună 'n piepturĭ româneseĭ
Duiosŭ cântecului tĕŭ,

Precum în Roma, la Sabinĭ
Şi la Lucanĭ şi 'n Laţiu,
Gingaşŭ odată resună
Cântarea luĭ Horaţiu.

Iar doinele-ţĭ pline de dorŭ,
Smăltatele pastele
Şi strălucitele poveştĭ
Aŭ pusŭ cununĭ de stele

Pe fruntea-ţĭ largă de poetŭ,
Pe care 'n ḑi de Maiŭ,
Ursita descântândŭ sădi
Unŭ farmecŭ ruptŭ din raiŭ.

De-atuncea dulcele tĕŭ versŭ,
Maĭ tînĕrŭ şi maĭ blândŭ,
E purtătorŭ de mângâerĭ
In suflete intrândŭ:

De-atuncĭ în jurulŭ tĕŭ cu dragŭ
Remânŭ toţĭ în uimire,
Şi ascultându-te, iubescŭ
Şi credŭ în fericire.

Iar voĭ, cununĭ de raze viĭ
De dafinŭ şi măslinŭ,
Trimiteţĭ muse din Olimpŭ
Poetuluĭ latinŭ!

O aşà de frumósă inspiraţiune erà naturalŭ să-ţĭ vie, căcĭ pe Vasile Alecsandri îlŭ iubiaĭ şi admiraĭ de multŭ, din copilăria fragedă, pe când te-am cunoscutŭ întâĭ ca şcolarŭ harnicŭ alŭ Institutuluĭ Academieĭ din Iaşĭ. De pe atuncĭ cetindŭ pe Alecsandri cu entusiasmŭ juvenilŭ în orele tale de recreaţiune, aĭ simţitŭ póte tainica dorinţă de a-lŭ imità, de a te încercà să păşescĭ odată pe urmele sale.

Aceste visurĭ ale copilărieĭ le-aĭ îndeplinitŭ ca bărbatŭ. Plăcerea de a scrie şi talentulŭ cu care natura darnică te-a înzestratŭ, fericirea ce aĭ simţitŭ de a mânuì limba română, te-aŭ îndemnatŭ la lucru spornicŭ şi sperŭ că te vorŭ îndemnà totŭ ast-felŭ şi pe viitorŭ.

Ca şi modelulŭ ce ţi-a strălucitŭ dinaintea ochilorŭ te-aĭ încercatŭ aprópe în tóte genurile literare. Aĭ începutŭ cu teatru, traducêndŭ în versurĭ armoniόse încă în anulŭ 1877 drama luĭ Victor Hugo «Ruy Blas», care a făcutŭ unŭ efectŭ aşà de mare pe scena nóstră, a statŭ neclintitŭ în repertoriulŭ eĭ până aḑĭ şi va rĕmâné şi de acum înainte. Aĭ scrisŭ unŭ şirŭ de piese originale în versurĭ şi în prosă: maĭ întâĭ *Pe malulŭ gârleĭ,* comedie inspirată de o mare nedreptate politică ce s'a făcutŭ statuluĭ şi poporuluĭ românŭ. In acéstă comediόră amŭ avutŭ mulţumirea să vedemŭ debutândŭ pe compatrióta nóstră d-şóra Agata Bărsescu, care maĭ târḑiŭ s'a distinsŭ aşà de multŭ pe scenele cele maĭ vestite din Austria şi Germania. Apoĭ aĭ scrisŭ comediile: *După răsboiŭ, Oştenii noştri,*

Pribégulŭ, Fanny, Primulŭ balŭ, tóte jucate cu succesŭ; te-aĭ încercatŭ în alegoriĭ, între carĭ una, ***La mormîntulŭ poetuluĭ,*** s'a representatŭ în Teatrulŭ Naţionalŭ după mórtea luĭ Vasile Alecsandri.

Pe lângă piese, şi odată cu ele, scriaĭ poesiĭ lirice de totŭ soiulŭ, corecte în formă şi ca limbă şi frumóse ca cugetare. Nu rare orĭ când mĕ adresam la harniculŭ şi statorniculŭ meŭ colaboratorŭ *Ascanio* (numele literarŭ ce ţi-aĭ alesŭ), invitându-lŭ să-mĭ maĭ trimită câte cevà din scrierile sale pentru revista ce dirigŭ, primiam curîndŭ dreptŭ rĕspunsŭ unŭ plicŭ greŭ, încărcatŭ celŭ maĭ desŭ cu versurĭ carĭ se odihneaŭ în cartónele tale şi nu se grăbeaŭ să caute lumina tiparuluĭ. Căcĭ după povăţuirea ce dă Horaţiu in faimósa luĭ epistolă către Pisonĭ:

. . . . nonum que prematur in annum
Membranis intus positis. . .

tu laşĭ timpŭ îndelungŭ să trécă peste fie-care scriere aşternută pe hârtie, până a nu o rĕspândì în lume.

După o plecare naturală, alegêndu-ţĭ cariera diplomatică şi servindŭ ţéra, atâtŭ în Ministeriulŭ trebilorŭ din afară, succesivŭ ca şefŭ alŭ serviciuluĭ consularŭ alŭ divisiuneĭ politice şi ca secretarŭ generalŭ, câtŭ şi în deosebite ţĕrĭ străine ca representantŭ alŭ Regeluĭ şi alŭ patrieĭ, momentele libere ce-ţĭ lăsaŭ delicatele tale funcţiunĭ le întrebuinţaĭ maĭ întâĭ, precum este şi naturalŭ, la studiulŭ istorieĭ şi caracteruluĭ poporuluĭ în mijloculŭ căruia te găsiaĭ. Astfelŭ aĭ scrisŭ o întinsă disertaţiune istorică şi literară asupra Turcilorŭ şi Persanilorŭ şi o a doua nu maĭ puţinŭ interesantă, intitulată «Nevruz», asupra serbăreĭ religióse numită «Muharem», pe care Persaniĭ din Constantinopole o observă cu stricteţă şi pasiune. Ambele aceste studiĭ le-am publicatŭ în «Convorbirĭ Literare». Insă aceste ocupaţiunĭ nu te împedecaŭ să te întorcĭ iarăşĭ şi iarăşĭ la scrierĭ de imaginaţiune propriŭ ḑise, cu carĭ îmbogăţiaĭ literatura naţională. Ca însărcinatŭ de afacerĭ la Constantinopole saŭ la Viena, ca Ministru plenipotenţiarŭ la Atena, aĭ servitŭ cu succesŭ, adesea în momente grave, interesele politice ale ţĕreĭ, însă tot-deauna când aceste în-

sărcinări însemnate îţi lăsaŭ câtŭ de puţinŭ răgazŭ şi linişte, tu te întorceaĭ cu mulţumire la munca, pentru momentŭ maĭ puţinŭ strălucită dar cu timpulŭ maĭ rodnică şi credŭ maĭ însemnată, aceea a cultivăreĭ literelorŭ române.

Aicĭ e loculŭ să spunŭ pentru onórea şi lauda nóstră, că în opunere póte cu ceea ce se întîmplă la alte naţiunĭ, mulţĭ din aceĭ ce aŭ representatŭ şi represintă încă ţéra nóstră pe lângă Guverne străine, aŭ profitatŭ de liniştea sufletéscă în care se găsiaŭ în străinătate, prin depărtarea lorŭ de luptele politice interne, lupte prin natura lorŭ tot-deauna pasionate, pentru a lucrà cu hărnicie şi cu succesŭ în ogorulŭ literatureĭ naţionale.

Pe lângă *Vasile Alecsandri*, care în aniĭ din urmă aĭ vieţeĭ sale a fostŭ, precum se scie, Ministrulŭ plenipotenţiarŭ alŭ Românieĭ la Paris şi dă aserţiuneĭ mele cea maĭ strălucită confirmare, găsimŭ pe multŭ respectatulŭ fostŭ Preşedinte alŭ corpuluĭ nostru, d-lŭ *Ion Ghica*, care ne trimetea din Londra, unde era representantulŭ ţĕreĭ, o mare parte din acelŭ interesantŭ şirŭ de scrisorĭ către Alecsandri, în carĭ reîmprospĕtà în colorĭ atâtŭ de viĭ viéţa politică şi socială a Principatelorŭ române dela începutulŭ acestuĭ secolŭ. Actualulŭ Ministru românŭ din Belgia, d-lŭ *Gheorghe Bengescu*, a obţinutŭ laudele celeĭ maĭ strălucite din Academiĭ, ale Academieĭ franceze, pentru meritósele sale lucrărĭ bibliografice asupra luĭ Voltaire şi a fostŭ alesŭ membru corespondentŭ alŭ Academieĭ nóstre, maĭ alesŭ pentru studiile sale erudite asupra luĭ Alecsandri, studiĭ scrise óre-cum sub ochiĭ chiar aĭ mareluĭ poetŭ. D-lŭ *Gheorghe Vârnavŭ-Liteanu*, fostŭ Ministru alŭ nostru la Berlin, scrià şi elŭ studiĭ interesante totŭ asupra luĭ Alecsandri şi póte într'o epocă unde misiunea sa în străinătate erà din cele maĭ grele. Eruditulŭ nostru colegŭ d-lŭ *Alexandru Odobescu*, pe când erà primulŭ secretarŭ alŭ Legaţiuneĭ române din Paris, publică învĕţatele sale cercetărĭ archeologice asupra tesauruluĭ dela Petrósa. D-lŭ *Duiliu Zamfirescu*, acum întâĭ secretarŭ la Legaţiunea română din Bruxela, scrie romanurĭ, novele, poesiĭ originale şi reproduce cu talentŭ în limba română multe din operele minunate ale marilorŭ poeţĭ aĭ

Italieĭ moderne. Să maĭ menționezŭ pe regretațiĭ *Petru Mavrogheni* și *Obedenaru,* pe venerabilulŭ nostru colegŭ d-lŭ *Nicolae Crețu-escu* și maĭ alesŭ pe simpaticulŭ nostru membru corespondentŭ d-lŭ *C. Esarcu,* carĭ toțĭ, deși în timpulŭ câtŭ aŭ representatŭ România în străinătate nu aŭ scrisŭ opere literare originale în limba română, totușĭ aŭ cercetatŭ bogatele archive ale Europeĭ apusene, maĭ alesŭ ale Italieĭ, și aŭ înzestratŭ cu copiĭ ale multorŭ documente istorice din cele maĭ importante biblioteca Academieĭ Române.

Insă póte și maĭ multŭ decât aceștĭ bărbațĭ, tu, iubite colegŭ, aĭ profitatŭ de epocele de liniște și seninătate sufletéscă ce veĭ fi avutŭ în țĕrĭ străine, pentru a te adînci în lucrările tale favorite. Aĭ lucratŭ în prosă și în versurĭ. Afară de scrierile menționate, aĭ scrisŭ romanulŭ *Ghiță Bucoveanu,* alŭ căruĭ sfîrșitŭ regretămŭ că nu s'a publicatŭ încă; novelele *Ḑile de plóe* și *Fata spânzuratuluĭ,* carĭ aŭ primitŭ ospitalitatea «Convorbirilorŭ Literare»; aĭ compusŭ multe poesiĭ și piese originale și maĭ alesŭ te-aĭ ocupatŭ anĭ îndelungațĭ cu traducerea operelorŭ luĭ Horațiu, lucrare plină de meritŭ, care a fostŭ încoronată sunt acum doĭ anĭ de Academia Română, în urma raportuluĭ ce am avutŭ onórea să înfățișezŭ.

Cum și când ți-a venitŭ fericita idee să reproducĭ în versurĭ române capodoperele vestituluĭ poetŭ filosofŭ latinŭ? Avut-aĭ o plecare pentru acestŭ autorŭ minunatŭ încă în întâia tinerețe, când ilŭ studiaĭ cu învĕțătoriĭ tĕĭ în liceŭ, cu regretatulŭ nostrŭ colegŭ Massimŭ, căruia, precum singurŭ ḑicĭ în prefața volumuluĭ tĕŭ din 1891, îĭ datorescĭ multŭ dragostea și admirațiunea ce aĭ pentrŭ Horațiu, saŭ învĕțatuluĭ nostrŭ colegŭ Quintescu, la care de asemenea aĭ studiatŭ limba latină? Venitu-ți-a ideea să traducĭ scrierile luĭ Horațiu în aniĭ în carĭ urmaĭ cursurile universitare, saŭ póte maĭ târḑiŭ în călĕtoriile tale prin Italia și maĭ alesŭ la Roma?

In vre una din escursiunile ce veĭ fi făcutŭ atuncĭ la Tivoli, ițĭ veĭ fi adusŭ aminte că în vecinătatea aceluĭ orășelŭ, numitŭ odinióră Tibur, se găsiă moșióra luĭ Horațiu, unde poetulŭ, bucurându-se de liniștea câmpenéscă, a scrisŭ multe din poemele sale. Acolo la Tibur ilŭ așéză Alecsandri în comedia sa *Fontâna Blanduzieĭ,* la care aĭ scrisŭ o așà

de interesantă prefață. Saŭ póte, plimbându-te pe stradele și piețele cetățeĭ eterne, ruinele pe carĭ le întîlniaĭ în drumulŭ tĕŭ ți-aŭ reînfățișatŭ în minte, prin unulŭ din acele jocurĭ de imaginațiune ce sunt propriĭ poețilorŭ, viéța trecută a Romeĭ antice? Tu nu veĭ fi gânditŭ atuncĭ la faptele istorice mărețe ce se petreceaŭ odinióră în *Forulŭ romanŭ*, pe *Délulŭ Palatinŭ* saŭ la *Capitolŭ*, ci maĭ de grabă la viéța ḑilnică, reală, cu interesele variate, comune saŭ protivnice, ale ómenilorŭ, cu nevoile, vițiile saŭ părțile ridicole ale lorŭ, așà precum ni le descrie poetulŭ latinŭ în satirele sale. Cine scie dacă vre unŭ versŭ de alŭ luĭ Horațiu și póte și traducerea română nu ți s'a presentatŭ înainte tocmaĭ pe aceleașĭ locurĭ pe unde le compusese autorulŭ romanŭ cu vre o 20 de vécurĭ înainte? In vuetulŭ Romeĭ moderne veĭ fi revĕḑutŭ mișcarea maĭ sgomotósă de odinióră, ce opriă pe Horațiu la fie-care pasŭ în preumblările sale matinale. Aicĭ îlŭ întîmpină unŭ cârdŭ de vite ce intră sbierândŭ în orașŭ, destinate consumațiuneĭ miliónelorŭ de locuitorĭ aĭ Romeĭ dela începutulŭ imperiuluĭ; dincolo întîlnesce o glótă de cliențĭ, ce alérgă grăbițĭ în casele saŭ palatele patronilorŭ lorŭ; maĭ încolo se apropie de unŭ tribunalŭ, spre care se grămădesce mulțimea de impricinațĭ, chezașĭ, advocațĭ, martorĭ, curioșĭ — ceea ce nu turbură liniștea și gravitatea cu care pretorulŭ îĭ ascultă și-șĭ pronunță sentințele; maĭ departe vede pe vre unŭ fiŭ de familie, unŭ patricianŭ în togă albă, în mijloculŭ uneĭ mulțimĭ ce-lŭ încunjură, cum salută în drépta și stânga și strînge mâna cu intimitate celuĭ maĭ de rêndŭ, făcêndŭ curte la toțĭ ómeniĭ micĭ în tunică surie, căcĭ mulțĭ din aceștia sunt alegĕtoriĭ dela votulŭ cărora va atîrnà intrarea în funcțiunile și onorurile la carĭ aspiră — cam totŭ așà cum facŭ candidațiĭ la Cameră și Senatŭ și în timpurile nóstre; icĭ întîlnesce o dómnă bogată, purtată în jețŭ și încunjurată de unŭ numĕrŭ nesfîrșitŭ de servitorĭ, de sclavĭ, iar colo unŭ magistratŭ, *póte chiar unŭ consulŭ*, precedatŭ de 12 lictorĭ ce pășescŭ gravŭ unulŭ după altulŭ, ținândŭ în mână vergele, embleme ale autorităţeĭ. — De se va fi întîmplatŭ să fie o Duminecă și să te uițĭ la poporulŭ ce eșià din bisericĭ și alergà la petrecerĭ publice, îțĭ veĭ fi adusŭ aminte

că totŭ ast-felŭ mulţimea alergà odată în ḍile de sĕrbătorĭ la pantomime saŭ la teatru, ca să admire pe mariĭ eĭ actorĭ. Şi póte întocmaĭ ca la noĭ astăḍĭ, când după o piesă de musică seriósă executată de orchestră, auḍimŭ de odată o voce puternică pornindŭ din galerie şi cerêndŭ: *Sêrba* saŭ *Chindia*, totŭ ast-felŭ odinióră la Roma, publiculŭ vulgarŭ sătulŭ de a admirà pe Varius şi Fundanius, cerea cu strigăte întreruperea uneĭ piese serióse pentru a se înfăţişà vre unŭ ursŭ saŭ o luptă de gladiatorĭ.

In mijloculŭ acesteĭ lumĭ îţĭ închipuiaĭ deci pe Horaţiu vorbindŭ veselŭ cu unŭ prietenŭ orĭ cunoscutŭ, saŭ opritŭ în locŭ cu sila pe Via sacra de vre unŭ supĕrăciosŭ, aşà cum îlŭ descrie în a IX-a satiră, saŭ păşindŭ gânditorŭ şi melancolicŭ în spre palatulŭ luĭ Mecena, care-lŭ aşteptà cu prânḍulŭ şi unde într'unŭ cercŭ de amicĭ iubitorĭ de poesie — o societate literară cum rarŭ s'o fi vĕḍutŭ maĭ inteligentă — îşĭ recità câte-va din odele, satirele saŭ epistolele sale próspĕtŭ compuse.

Orĭ cum fie şi orĭ care să fi fostŭ tainiculŭ impulsŭ ce te-a îndemnatŭ, ideea odată bine hotărîtă, te-aĭ pusŭ cu zelŭ, cu dragoste şi cu răbdare la lucru, pentru a duce la bunŭ capĕtŭ opera începută.

Aĭ tradusŭ Odele, Epodele, Carmen Saeculare, aĭ tradusŭ din Satire şi Epistole; tóte scrierile luĭ Horaţiu aŭ să fie în scurtŭ timpŭ reproduse în versurĭ românescĭ, spre fericirea amicilorŭ literatureĭ clasice şi pentru mulţumirea tuturora, căcĭ Horaţiu este poetulŭ ce trebue să placă în tóte timpurile. In precuvîntarea la volumulŭ din 1891 tu ḍicĭ cu dreptŭ cuvîntŭ:

... «poesia horaţiană are printre multe darurĭ pe acela de a fi ca unŭ tovarăşŭ bine-voitorŭ alŭ durerilorŭ saŭ bucuriilorŭ nóstre, ca şi cum purtatŭ de atâte vécurĭ, glasulŭ eĭ n'ar fi perdutŭ nimicŭ din duiósa-ĭ frăgeḍime.

«Oglindîndŭ în cântecele luĭ profunde orĭ uşóre impresiunile şi simţemintele nestrămutate ale fireĭ omenescĭ, nemuritorulŭ poetŭ este într'adevĕrŭ contemporanulŭ tuturorŭ vîrstelorŭ, ţiindu-se negreşitŭ socotélă de prefacerea vremurilorŭ, a năravurilorŭ şi de propăşirea lucrurilorŭ lumescĭ.»

Sciŭ bine că sunt școlĭ moderne, ce și-aŭ făcutŭ apariţiunea și la noĭ, carĭ condemnă studiulŭ trecutuluĭ ca netrebuitorŭ, carĭ credŭ că poesia, precum artele în generalŭ, nu trebue să aibă dreptŭ obiectŭ numaĭ frumosulŭ, ci alte scopurĭ practice, politice saŭ sociale. Eĭ vorŭ poesia nu ca scopŭ în sine, ci ca mijlocŭ pentru dobândirea unorŭ resultate la carĭ aspiră; alţiĭ iarășĭ, înrudiţĭ cu aceștia, descriŭ în versurĭ așà numite decadente ceea ce-ĭ maĭ puţinŭ frumosŭ în viéţa nóstră și în natură, pare c'arŭ voi anume să pue în reliefŭ părţile cele maĭ urîte ale omenireĭ. Negreșitŭ că adepţiĭ acestorŭ școlĭ nu vor găsi plăcere în cetirea traducerilorŭ din Horaţiu, dar să ne mângâemŭ cu ideea că fenomene de acéstă natură sunt de puţină durată, sunt trecĕtóre; în totŭ casulŭ nu potŭ trăi maĭ multŭ decât îndeplinirea dorinţelorŭ saŭ prefacerea ideilorŭ uneĭ generaţiunĭ, pe când elementulŭ celŭ statornicŭ, care a fostŭ obiectulŭ descriereĭ artiștilorŭ și poeţilorŭ marĭ aĭ tuturorŭ timpurilorŭ, este interesantŭ astădĭ și va fi interesantŭ și mâne, căcĭ se ţine de ceea ce e strînsŭ legatŭ cu însășĭ natura omenéscă.

De aceea, pe când multe opere ale unorŭ poeţĭ maĭ noĭ, chiar cu talentŭ, nu trăescŭ adesea decât o epocă relativŭ scurtă, ceĭ în adevĕrŭ genialĭ ca Horaţiu se cetescŭ cu plăcere chiar după unŭ așà lungŭ șirŭ de vécurĭ.

Când poetulŭ latinŭ ne descrie frumuseţea natureĭ, când vorbesce de adevĕratele plăcerĭ ale vieţeĭ saŭ de scurtimea eĭ și când — admirabilŭ moralistŭ, — ne dă poveţe de purtare și de înţelepciune, când tractéză de deșertăciunea măririlorŭ umane saŭ de valórea caracterelorŭ energice și tarĭ, tóte aceste sunt adevĕrate astădĭ cum aŭ fostŭ adevĕrate odinióră.

Iată câte-va versurĭ despre întórcerea primăvereĭ, din Oda IV, C. I către Sextius, în frumósa traducere ce aĭ făcutŭ:

Érna aprigă se duce, căcĭ fiorĭ de primăvară
Cu dulcĭ adierĭ de vînturĭ aŭ cuprinsŭ pămîntulŭ iară;
Vasele ce fără cârmă amorţise pe uscatŭ,
Legănându-se pe pîrghiĭ către mare aŭ plecatŭ;

Turma tristă 'n adăposturĭ câmpulŭ netedŭ îlŭ doresce
Şi plugarulŭ cu plăcere vatra caldă-şĭ părăsesce;
Iar câmpiele 'nverdite multŭ voióse se desbracă
De a lorŭ haină argintie cu vělŭ albŭ de promorócă.
Iată la lumina luneĭ mîndră horă s'a încinsŭ,
Unde graţiile blânde şi cu nimfele s'aŭ prinsŭ
. . . .
Acum să ne 'ncingemŭ fruntea cu mirtŭ verde şi cu florĭ,
Căcĭ pămîntulŭ ne deschide tinerele luĭ comorĭ.

Totŭ ast-felŭ Alecsandri în pastelulŭ *Sfîrşitŭ de érnă* ḑice:

S'a dusŭ zăpada albă de pe întinsulŭ ţěreĭ,
S'aŭ dusŭ ḑilele babeĭ şi nopţile vegхereĭ,
Câmpia scóte aburĭ, pe umedulŭ pămîntŭ
Se 'ntindŭ cărărĭ uscate de-alŭ primăvereĭ vîntŭ.

Lumina e maĭ caldă şi 'n inimă pětrunde,
Prin rîpĭ adîncĭ zăpada de sóre se ascunde,
Pîraele umflate curgŭ iute şopotindŭ
Şi muguriĭ pe cracă se vědŭ îmbobocindŭ.

Aceeaşĭ descriere a natureĭ după 2000 de anĭ, cu deosebire numaĭ că Horaţiu ne vorbesce de joculŭ Graţiilorŭ şi Nimfelorŭ ce vedeaŭ pe câmpie contemporaniĭ sěĭ în frumósa lorŭ închipuire, pe când Alecsandri ne ḑice de babele ce-şĭ scutură cojócele, imaginea caracteristică dar maĭ puţinŭ senină din credinţele poporuluĭ românŭ de astăḑĭ.

Nu vreaŭ să înmulţescŭ citaţiunile din frumósele tale traducerĭ, ci mě voiŭ mărgini a te îndemnà să lucrezĭ câtŭ maĭ repede la desěvêrşirea opereĭ începute, căcĭ după cum ḑice totŭ Horaţiu, trebue;

să-ţĭ měsorĭ maĭ d'inainte
A speranţelorŭ lungime cŭ-alŭ vieţeĭ scurtŭ cuprinsŭ.

Nu te oprescă în lucrarea ta criticele acelorŭ ce nu aŭ gustulŭ literatureĭ clasice, ci mergĭ hotărîtŭ înainte pe drumulŭ ce ţĭ-aĭ alesŭ.

Iubite Colegŭ, eştĭ nu numaĭ din ceĭ maĭ curîndŭ intraţĭ în Sec-

țiunea literară a Academiei, dar aĭ marele privilegiŭ să fiĭ dintre noĭ și celŭ maĭ tînĕrŭ. Patria nóstră, în urma unuĭ răsboiŭ sângerosŭ și gloriosŭ, trece acum printr'o epocă de liniște, de pace, de bogată desvoltare internă; totulŭ concură pentru a îndemnà pe ceĭ aleșĭ la lucrările frumóse ale imaginațiuneĭ, ale literatureĭ.

Trecutulŭ tĕŭ ne este chezașŭ pentru viitorŭ, și sunt sigurŭ că veĭ urmà cu vechiulŭ succesŭ pe calea ce ți-aĭ însemnatŭ.

Cu acéstă convingere, cu acéstă credință, îțĭ urezŭ din inimă să fiĭ bine-venitŭ în sînulŭ Academieĭ Române!

ACADEMIA ROMÂNĂ

CUVÎNTŬ DE PRIMIRE

ROSTITŬ ÌN ȘEDINȚA SOLEMNA DELA 2 (14) APRILIE 1894

SUB PREȘEDINȚA

M. S. REGELUI

#18

DE

A. NAUM

MEMBRU ALŬ ACADEMIEÏ ROMÂNE

CU

RĔSPUNSULŬ

D-LUÏ

T. MAIORESCU

MEMBRU ALŬ ACADEMIEÏ ROMÂNE

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DOMNEÏ 16
1894.

Prețulŭ 40 Banĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

CUVÎNTŬ DE PRIMIRE

ROSTITŬ IN ŞEDINŢA SOLEMNĂ DELA 2 (14) APRILIE 1894

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

DE

A. NAUM

MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU

RĚSPUNSULŬ

D-LUĬ

T. MAIORESCU

MEMBRU ALŬ ACADEMIEĬ ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DOMNEI 16

1894.

Sire,
Scumpĭ Colegĭ,

Infățișându-mĕ astădĭ înaintea Academieĭ ca să depunŭ mulțămirile mele pentru onórea la care m'a chematŭ, spiritulŭ meŭ, comparândŭ în taină rĕsplătirea ce mi s'a acordatŭ cu neîndestulătórele mele titlurĭ, a rĕmasŭ cu dreptŭ cuvîntŭ îngrijitŭ de atâta indulgență.

Dacă decĭ, pentru presentŭ, acéstă îngrijire nelinișteşce pe noulŭ venitŭ, ea-lŭ nelinișteşce și maĭ multŭ pentru viitorŭ.

Afară de acésta, o alegere în Academie nu se face nicĭ odată fără întristare în aducerea aminte a acelorŭ carĭ aŭ dispărutŭ; și precum trecerea din viéță a uneĭ persóne iubite nu se întîmplă fără lacrimĭ, asemenea alegerea unorŭ noĭ membri nu se face fără ca să nu se simtă și să nu se deplângă perderea celorŭ de maĭ înainte.

Recunoscŭ pe de altă parte, că orĭ câtŭ de modestŭ și orĭ câtŭ ar fi de desbrăcatŭ de iubirea de sine acelŭ alesŭ, elŭ nu se póte apĕrà în adînculŭ sufletuluĭ sĕŭ de acea bucurie măgulitóre, pe care o simte în asemenea momente, căcĭ așà este natura omenéscă; dar nu este maĭ puținŭ adevĕratŭ, că din acea bucurie tainică și ascunsă în inima sa, ese ceva amarŭ:

Surgit amari aliquid.

Cugetarea acésta mĕ apropie de subiectulŭ meŭ.

Academia a perdutŭ din sînulŭ eĭ, și unulŭ după altulŭ, pe Michailŭ Kogălnicénu, pe Episcopulŭ Melchisedec, pe marele Alecsandri, pe Gheorghe Sion, pe Grigorie Cobălcescu și, abià alesŭ Președinte alŭ eĭ, pe Gheorghe Barițiŭ.

Michailŭ Kogălnicénu. Cine rostesce numele luĭ, spune o jumĕtate de secolŭ de lupte patriotice, de reforme în legĭ și în administrațiune.

Istoricŭ, omŭ de statŭ, oratorŭ, tótă viéța luĭ a luptatŭ pentru libertățile și pentru egalitatea socială. Intocmaĭ ca unŭ eroŭ din anticitate, elŭ a apĕratŭ cetatea nóstră prin pană și cuvîntŭ și la momente grele prin sfaturile sale. Tînĕrŭ încă și abià eșitŭ din școlĭ, elŭ a schițatŭ celŭ întâĭ o Istorie a patrieĭ și a deschisŭ unŭ cursŭ de acestŭ studiŭ la Academia din Iașĭ, dimpreună cu unŭ altŭ veteranŭ politicŭ alŭ nostru, pe care avemŭ fericirea a-lŭ păstrà încă în viéță, venerabilulŭ membru și maĭ de multe orĭ Președinte alŭ acesteĭ Academiĭ, d-lŭ Ion Ghica.

Vrednicululŭ urmașŭ alŭ luĭ M. Kogălnicénu în acéstă Academie, amiculŭ și colegulŭ meŭ d-lŭ A. D. Xenopol va desfășurà într'o ḑi viéța acestuĭ omŭ neobositŭ, una din figurile cele maĭ imposante ale istorieĭ nóstre contemporane.

Despre Episcopulŭ Melchisedec, acestŭ neobositŭ cercetătorŭ alŭ curentelorŭ ascunse ale credințelorŭ omenescĭ și ale istorieĭ poporelorŭ, preotŭ eruditŭ, cu ideĭ noue, care lăsà la o parte disputele nerodnice ale teologieĭ și căută a îndreptà spiritele bisericescĭ către studiile fructuóse ale părințilorŭ bisericeĭ creștine, întrerupte la noĭ de atâtea veacurĭ, d-lŭ I. Kalinderu, colegulŭ nostru bine-venitŭ în acéstă Academie, printr'unŭ studiŭ consciințiosŭ și elocinte, a descrisŭ aicĭ viéța și operele acestuĭ venerabilŭ prelatŭ, demnŭ representantŭ alŭ bisericeĭ nóstre și una din podóbele eĭ.

Pana entusiastă și plină de tinerețe a d-luĭ D. C. Ollănescu a expusŭ viéța mareluĭ Alecsandri, a căruia mórte a fostŭ o perdere nemângâiată pentru Academie și pentru țéră.

Suvenirea poetuluĭ dela Mircescĭ este și pentru mine o relicuă sfintă, căcĭ m'am bucuratŭ în aniĭ din urmă de sfaturile și de încuragarea sa. Din mânile sale am primitŭ unŭ darŭ prețiosŭ dela Academia «*Jocurilorŭ florale*» din Tulusa, pentru traducerile mele din Mistral în 1882, când coborîtoriĭ de astăḑĭ aĭ strălucițilorŭ trubadurĭ provențalĭ, în frunte cu marele lorŭ poetŭ Mistral

aŭ oferitŭ luĭ Alecsandri preşedinţa serbăreĭ «*Jocurilorŭ florale*» şi când, pentru întâia óră, aŭ resunatŭ strofele «*Gintel Latine*», acestŭ altŭ *Carmen seculare* neo-latinŭ, în mijloculŭ aplauselorŭ entusiaste ale întregeĭ adunărĭ a Felibrilorŭ dela apusŭ.

Cu câte-va ḑile înaintea morţeĭ sale, iĭ adresam aceste versurĭ în fruntea uneĭ elegiĭ:

Nobilŭ fiŭ alŭ Românieĭ, bardŭ iubitŭ, Alecsandri,
Câtŭ pe cerulŭ ţĕreĭ nóstre stéua ta va strĕluci,
N'aibă témă fiica Romeĭ, pribegita'n depărtare,
De dispreţŭ, de nesciinţă nicĭ de jalnica uĭtare.
Tu aĭ fostŭ alŭ nostru preotŭ, cerulŭ a vroitŭ cu tine,
Căcĭ şi'n ḑile de durere şi în ḑilele de bine,
Când c'o blândă veselie, când cu lacrimĭ de poetŭ,
Ca o mamă prea duiósă cŭ-alŭ tĕŭ versŭ ne-aĭ mângâetŭ.

Poetŭ, ministru, diplomatŭ, Alecsandri este una din gloriile cele maĭ curate ale ţĕrilorŭ nóstre. Istoriciĭ şi criticiĭ francezĭ ilŭ comparaŭ cu Lamartine alŭ lorŭ. Lungă şi gloriósă carieră! Ciclu cu aureolă rĕsfăţată, poetŭ fericitŭ, bucurându-se în totŭ cursulŭ vieţeĭ sale de libertate şi de independenţă, de plăcută varietate în traiŭ după nobilele sale fantasiĭ, condiţiunĭ rare şi admirabile pentru inspiraţiunĭ poetice. Stăpânŭ pe timpulŭ sĕŭ, elŭ n'a cunoscutŭ nicĭ odată cea ce se numesce *lupta pentru existenţă*, care adese, vaĭ!... rĕşluesce, dacă nu înăduşă de totŭ, talentulŭ în momentulŭ îmbobocireĭ sale. Maĭ multŭ încă, poetŭ predestinatŭ, căcĭ a fostŭ din aceĭ rarĭ favoriţĭ aĭ sórteĭ, carĭ s'aŭ bucuratŭ, în viéţă fiindŭ, de isbânḑile şi de gloria lorŭ meritată; poetulŭ poesiilorŭ nóstre poporale, autorulŭ pastelurilorŭ nemuritóre, poetulŭ nostru prin excelenţă, celŭ maĭ naţionalŭ, celŭ maĭ cunoscutŭ în tóte clasele societăţeĭ, autorulŭ înfiorătórelorŭ strofe «*Pahod na Sibir*», alŭ elegieĭ neuitate «*Adio la Moldova*» şi a atâtorŭ elegiĭ suspinate, carĭ staŭ viĭ şi până astăḑĭ în tóte memoriile.

Dacă este adevĕratŭ, cum că poeţiĭ liricĭ nu sunt nicĭ odată cântăreţiĭ timpurilorŭ fericite şi că poesia lirică este multŭ maĭ adâncă şi maĭ durerósă în timpurĭ de restrişte decât în timpurĭ li-

niştite, Alecsandri a cunoscutŭ amîndouĕ aceste epoce de emoţiune sufletéscă ale poetuluĭ. Elŭ a cântatŭ fericirile nóstre în timpurĭ de veselie; versurile sale aŭ mângâiatŭ douĕ generaţiunĭ, la unŭ timpŭ când existenţa nóstră naţională erà în pericolŭ, iar viitorulŭ plinŭ de negre îngrijirĭ; acea epocă de ahtiare politică şi socială, când România trunchiată aspirà după unire întocmaĭ cum aspiră bolnavulŭ după aerulŭ de viéţă, când versulŭ patrioticŭ alŭ luĭ Grigorie Alexandrescu:

Fraţĭ a cărorŭ neunire a avutŭ sfîrşitŭ amarŭ,

devenise o convicţiune durerósă pentru dînsa, atuncĭ cine a cântatŭ în versurĭ maĭ mângâietóre şi maĭ pline de speranţă pentru viitorŭ decât Alecsandri acelŭ dorŭ alŭ Românieĭ, de a se vedé una şi nedespărţită, acelŭ *Hoc erat in votis* alŭ poetuluĭ strĕbunŭ?...

Ómeniĭ din generaţiunea mea n'aŭ uitatŭ încă acele ḑile de posomorîtă nelinişte, când cu toţiĭ tremuramŭ între frică şi speranţă pentru viitorulŭ patrieĭ nóstre, şi dacă acea generaţiune a avutŭ vre o fericire în viéţa sa, este că Dumneḑeŭ i-a învoitŭ a ajunge pentru a vedé încoronarea acelorŭ dorinţĭ în tótă întregimea lorŭ. Intocmaĭ ca soldatulŭ, care în cursulŭ uneĭ crâncene şi lungĭ lupte pentru independenţa ţĕreĭ sale, a scăpatŭ cu viéţă, acea generaţiune asistă acum şi se înveselesce de tóte bucuriile date de o strălucită biruinţă!

O! câtŭ eramŭ atuncĭ de departe de ceea ce suntemŭ astăḑĭ! Atuncĭ neunitĭ, necunoscuţĭ, contestaţĭ chiar, astăḑĭ, în cursulŭ uneĭ domniĭ glorióse, prosperĭ şi respectaţĭ, cu locŭ de onóre printre naţiunile Europeĭ, generósă recompensă pe care Dumneḑeŭ a acordat'o patrieĭ nóstre în schimbulŭ suferinţelorŭ sale din trecutŭ.

Atuncĭ provinciile surorĭ aspiraŭ la unire. Unirea ţĕrilorŭ erà stéua polară a existenţeĭ nóstre naţionale. Ca unŭ cârmaciŭ în perdiţiune pe o navă bântuită de furtună, geniulŭ Românieĭ avea privirea aţintită asupra eĭ.

Amintindŭ aceste perderĭ încercate de Academie, cum s'ar puté ca aceĭ ce vorŭ fi chemațĭ să intre în Ea, să nu simță distanța ce-ĭ desparte de ceĭ ce i-aŭ precedatŭ și să nu fie cuprinșĭ de o sacră sfială în momentulŭ când le vorŭ ocupà loculŭ? Sfiala acésta a avut'o și Academia însașĭ, când prin o mĕsură plină de deferență pentru memoria luĭ Alecsandri și a luĭ Kogălnicénu, a lăsatŭ locurile lorŭ neocupate, pentru ca doliulŭ și lipsa lorŭ să fie și maĭ multŭ simțite.

Amŭ perdutŭ apoĭ, în afară de Academie și în flórea tinereţeĭ sale, pe nemuritorulŭ Eminescu, poetŭ bironianŭ, adâncŭ cugetătorŭ și adâncŭ simțitorŭ, a căruia influență, și ca fondŭ și ca formă, a deschisŭ poesieĭ nóstre căĭ luminóse de înălțare. Plinŭ de poesia lirică germană, admiratorŭ entusiastŭ alŭ luĭ Lenau maĭ cu sémă, din care adesea se inspiră cu talentulŭ sĕŭ independentŭ și cu simțirea sa originală, și întocmaĭ ca Leopardi, cu care are maĭ multe asemĕnărĭ în momentele sale de rĕsvrătire sufletéscă și de négră melancolie, unŭ singurŭ volumŭ de poesiĭ a fostŭ de ajunsŭ să-lŭ rădice la înălțimea unuĭ întemeetorŭ de școlă! Elŭ a rĕmasŭ nechematŭ de d-vóstre, negreșitŭ din causa tinereţeĭ sale, elŭ, celŭ maĭ meritosŭ; dar pentru poesie și pentru publicŭ, perderea sa a fostŭ cu atâtŭ maĭ multŭ durerósă.

Mĕ oprescŭ acum înaintea figureĭ simpatice a luĭ Gheorghe Sion. Născutŭ dintr'o veche familie, crescutŭ în cunoscința limbeĭ eline și franceze, Sion din tinereţe s'a dedatŭ poesieĭ și literatureĭ. Titlurile sale sunt neșterse la recunoscința contemporanilorŭ sĕĭ pentru talentulŭ și perseverența sa, la unŭ timpŭ când cariera curatŭ literară nu promitea nicĭ independență, nicĭ bunulŭ traiŭ. Simțemîntulŭ patrioticŭ, desinteresarea sa, acestŭ cultŭ nativŭ alŭ arteĭ pentru artă, gustulŭ pentru studiŭ, acea îmboldire tainică a vocațiuneĭ, care pentru mulțĭ se preface într'o durerósă desilusiune, aŭ fostŭ singurele sale recompense.

Elŭ însușĭ ne spune, în «Suvenirile» sale, tribulațiunile amare, prin carĭ a trecutŭ, și energia statornică, la care s'a supusŭ. Acésta

este sórta tuturorŭ talentelorŭ, ce nu sunt stăpâne pe timpulŭ lorŭ. Sion'a sciutŭ să triumfe, și acesta este încă unulŭ din meritele sale.

Muncitorŭ neobositŭ, poetŭ și prosatorŭ umoristicŭ, publicistŭ, fabulistŭ, conferențiarŭ, traducĕtorŭ în versurĭ și în prosă; atâtea genurĭ literare deosebite, atâtea încercărĭ isbutite, justifică renumele sĕŭ și loculŭ, pe care l'a ocupatŭ cu onóre în cursŭ de atâția anĭ în Academie.

Operele luĭ G. Sion sunt numeróse și diverse, scrise într'o limbă curată și curgĕtóre. Celŭ întâĭ romanŭ alŭ sĕŭ, intitulatŭ «*Zafiru*», este de o composițiune veselă și atrăgĕtóre. O comedie într'unŭ actŭ, intitulată «*Influența morală*», dedicată luĭ Alecsandri, i-a deschisŭ teatrulŭ; unŭ volumŭ de poesiĭ, «*Césurile de mulțămire*», dintre carĭ cele maĭ populare sunt: «*Punga mea*» și «*Limba românéscă*», sunt în memoria tuturorŭ:

Multŭ e dulce și frumósă
  Limba ce vorbimŭ,
Altă limbă-armoniósă
  Ca ea nu găsimŭ.

Săltă inima'n plăcere
  Când o ascultămŭ,
Și pe buze-aduce miere
  Când o cuvîntămŭ

Românașulŭ o iubesce
  Ca sufletulŭ sĕŭ.
O! vorbițĭ, scrițĭ românesce
  Pentru Dumneḑeŭ!

«*Rândunelele proscrisuluĭ*», imitată din Beranger; «*Bucovina*», versurĭ patriotice adresate familieĭ Hurmuzaki; unŭ «*Fragmentŭ din Paradisulŭ luĭ Milton*», traducere în versurĭ; o comedie, «*Candidatŭ și Deputatŭ*», subiectŭ de actualitate; o dramă într'unŭ actŭ, «*La Plevna*»; «*Alzira*» de Voltaire; «*Atalia*», «*Fedra*» din Racine; «*Mórtea luĭ Socrat*» din Lamartine; «*Sĕrutarea*», comedie într'unŭ actŭ; «*Femeia luĭ Socrat*» tradusă din Banville; «*Istoria*

Daciei» de Fotino, tradusă din grecesce și unŭ volumŭ de 101 fabule.

Din tóte genurile literare și poetice tractate de Sion, fabula a fostŭ din cele maĭ grele. Acestŭ genŭ, după perfecționarea dată la Francezĭ de neîntrecutulŭ La Fontaine, descuragiază. Cu tóte aceste, Sion, prin alegerea subiectelorŭ, prin sprintena făptură a fraseĭ, prin limba curată de care se servià, a făcutŭ cetirea lorŭ atrăgĕtóre, plăcută și instructivă. Inainte de elŭ, Țichindeal, Alexandrescu, Donicĭ deschisese calea cu succesŭ. Sion a continuat'o, viitorulŭ o va perfecționà.

In partea poetică, accentulŭ liricŭ alŭ luĭ Sion este patrioticŭ ca și acela alŭ luĭ Bolintinénu. Simțemîntulŭ acesta domnià în literatură, în poesie, în politică. Starea precară a țĕrilorŭ nóstre, suferințele lorŭ din trecutŭ, speranțele lorŭ pentru viitorŭ, făceaŭ din simțemîntulŭ acesta principalulŭ obiectivŭ alŭ tuturorŭ cugetătorilorŭ de atuncĭ. Acesta erà idealulŭ: *Patria înainte de tóte.*

In repedea și minunata nóstră regenerare, poețiĭ liricĭ aŭ binemeritatŭ dela patrie.

Tot-deauna și pretutindenĭ poesia lirică a avutŭ o înrîurire nemărginită asupra sórteĭ și a aspirațiunilorŭ popórelorŭ, la carĭ a strălucitŭ maĭ cu asupra-de-mĕsură.

Odată viitorulŭ patrieĭ asiguratŭ, idealulŭ poețilorŭ noștri liricĭ se măresce; elŭ devine și subiectivŭ și obiectivŭ totŭ de odată. Glasulŭ mareluĭ Alecsandri ridicase vĕlulŭ spre unŭ orizontŭ și maĭ înaltŭ.

Omulŭ fiindŭ o ființă nemărginită prin suferințele sale, mărginită prin puterile sale, poesia mângâie suferințele sale tot-deauna în timpurĭ de restriște, dar în timpurĭ de liniște înaltă sufletele, înobiléză inimile și aspirațiunile sale pe pămîntŭ.

Acea elocință armoniósă, glasŭ intimŭ alŭ cugetăreĭ omuluĭ, va fi simțire pentru sufletŭ, musică pentru auḑŭ, pornire pentru idealŭ! Dar acelŭ idealŭ este ca orizontulŭ, elŭ se va depărtà tot-deauna. Poetulŭ alérgă necontenitŭ după dînsulŭ; o putere nevĕḑută îlŭ împinge spre elŭ ḑi și nópte, de pe înălțimea munțilorŭ, de pe plaiurile oceanelorŭ, de pe marginele prăpastiilorŭ. Acelŭ glasŭ va luà

câte odată de sborŭ puterea nevĕḑută a vînturilorŭ, frémĕtulŭ codrilorŭ, mișcarea undelorŭ strălucitóre, purpura auroreĭ, rotirea misteriósă a planetelorŭ, orchestrarea cântăreților ŭ cerescĭ! In auḑulŭ accentelorŭ sale, omulŭ se desbracă de înjosita sa materie, lasă vestmîntulŭ usatŭ alŭ existențeĭ sale, scapă de realitățile triste ale existențeĭ sale pe pămîntŭ și se găsesce într'o lume maĭ bună.

Iată pentru ce limba poetuluĭ, când este bine vorbită, încântă și înalță prin admirațiune sufletulŭ omenescŭ! Atuncĭ unŭ farmecŭ nespusŭ cuprinde pe omŭ, îlŭ pune într'unŭ extasŭ plinŭ de bucuriĭ interióre, pe carĭ nicĭ elŭ nicĭ altulŭ nu le póte descrie. Elŭ se găsesce atuncĭ în starea fericită a prunculuĭ, care adórme zîmbindŭ la strofele legănătóre ale uneĭ mame duióse.

Eĭ bine, acéstă limbă, acestŭ glasŭ mângâietorŭ pentru omenirea în suferință, nu va peri nicĭ odată. Nenorocirea acésta nu o póte amenință, căcĭ este singura consolațiune dată eĭ pe pămîntŭ!

Pentru noĭ Româniĭ, poesia lirică, chiar dela începutulŭ seculuĭ acestuia, maĭ întâĭ sub forma sa poporală, pe urmă sub forma sa artistică, ne-a păstratŭ curățenia și frumusețile limbeĭ, a hrănitŭ prin căldura sa foculŭ sacru alŭ iubireĭ de patrie și alŭ simțemîntuluĭ naționalŭ. Incepêndŭ dela «*Jalnica tragodie*» și până la poețiĭ contemporanĭ, ea a legănatŭ speranțele nóstre și a alinatŭ suferințele prin carĭ amŭ trecutŭ.

De atuncĭ și până acum toțĭ poețiĭ noștri liricĭ: ***Konaki, Văcărescu, Boliacŭ, Cârlova, Alexandrescu, Eliade, Chrisoverghi, Bolintinénu, Sion, Negruzzi, Alecsandri, Eminescu*** și ceĭ-lalțĭ, toțĭ până la unulŭ, aŭ hrănitŭ acestŭ focŭ sacru, fie prin imitațiunĭ, fie prin traducerĭ, fie prin inspirațiunĭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ puternice, fie-care după talentulŭ sĕŭ.

Epoca lorŭ — vorbescŭ de ceĭ maĭ bĕtrânĭ — coincidéză cu acea sguduire dela Apusŭ, ce a împrăștiatŭ din sînulŭ eĭ o mulțime de ómenĭ, carĭ aŭ adusŭ la noĭ gustulŭ pentru frumusețile literatureĭ franceze din secolulŭ XVII-lea, iar maĭ cu sémă a aceleia din secolulŭ XVIII-lea. Așà se explică marea influență a literatureĭ franceze asupra născêndeĭ nóstre literaturĭ.

Bĕtrânulŭ Konaki traduce fragmente din clasiciĭ francezĭ și romanurĭ din aceiașĭ limbă. Alexandru Chrisoverghi traduce cele maĭ tânguióse elegiĭ ale luĭ André Chénier, acéstă victimă duiósă a uneĭ epocĭ de aberațiune socială și de luptă fratricidă. Bĕtrânulŭ Vasile Pogor traduce la 1838 *Henriada* luĭ Voltaire, căreia, dacă i se contestă titlulŭ de *epopee* în adevĕratulŭ înțelesŭ alŭ acestuĭ cuvîntŭ, nu este maĭ puținŭ o «*Jalnică tragodie*» a societățeĭ franceze dela sfîrșitulŭ secoluluĭ XVI-lea, în realitate o istorie plină de lacrimĭ și de versurĭ frumóse.

Erà laboriósă și curagiósă generațiunea aceea!... A trebuitŭ multă îndrăsnélă acestuĭ omŭ, pentru ca în anulŭ mântuireĭ 1838 și în starea în care se aflà atuncĭ limba nóstră, să întreprindă o traducere literară din limba franceză, după ce ea trecuse prin pana scriitorilorŭ francezĭ din secolulŭ XVIII-lea. Dreptŭ care traducĕtorulŭ a alipitŭ la sfîrșitulŭ traducereĭ sale unŭ glosarŭ pentru înțelegerea cuvintelorŭ noue; până la atâta expresiunile, maĭ alesŭ acele abstracte, lipsiaŭ în limba nóstră!

Intocmaĭ ca lampadodromiĭ din Grecia antică, carĭ în Panateneele-Marĭ treceaŭ din mână în mână făcliile aprinse, simbolulŭ nemurireĭ sufletuluĭ din generațiune în generațiune, *lampada tradunt*, după expresiunea luĭ Lucrețiŭ, poețiĭ noștri aŭ transmisŭ lirismulŭ mângâietorŭ din generațiune în generațiune, și cu elŭ simțemîntulŭ iubireĭ de patrie și speranța pentru viitorŭ.

In curînd, unulŭ din poețiĭ noștri, celŭ maĭ tînĕrŭ dintre toțĭ, a dusŭ lirismulŭ tânguitorŭ și plinŭ de o adîncă simțire la culmea desvoltăreĭ sale. Vorbindŭ de strălucita pleiadă a predecesorilorŭ sĕĭ, elŭ a lăsatŭ în memoria tuturorŭ versurile următóre:

Când privescŭ ḑilele de-aurŭ a scripturilorŭ române,
Mĕ cufundŭ ca într'o mare de visărĭ dulcĭ și senine,
Și în jurŭ par'că-mĭ colindă dulcĭ și mîndre primăverĭ,
Saŭ vĕdŭ nopțĭ ce'ntindŭ de-asupra-mĭ oceanele de stele,
Ḑile cu treĭ sorĭ în frunte, verḑĭ dumbrăvĭ cu filomele,
Cu isvóre-ale gândireĭ și cu rîurĭ de cântărĭ.

Vĕdŭ poețĭ, ce-aŭ scrisŭ o limbă ca unŭ fagure de miere,
Cichindeal gură de aurŭ, Mumuleanŭ glasŭ de durere,
Prale firea cea întórsă, Daniilŭ celŭ tristŭ şi micŭ,
Văcărescu cântândŭ dulce a iubireĭ primăvară,
Cantemirŭ croindŭ la planurĭ din cutițe şi pahară
Beldimanŭ vestindŭ în stihurĭ de răsboiulŭ inimicŭ.

Liră de argintŭ Sihleanu, Doniciĭ culbŭ de'nțelepciune,
Care, cum rarŭ se întîmplă, ca să mediteze pune
Urechile ce-sŭ prea lunge orĭ córnele dela cerbŭ.
Unde-ĭ boulŭ luĭ cu minte, unde-ĭ vulpea diplomată?
S'aŭ dusŭ toțĭ şi s'aŭ dusŭ tóte pe o cale ne'nturnată,
S'a dusŭ Pann, finulŭ Pepeleĭ, celŭ istețŭ ca unŭ proverbŭ.

Eliad zidea din visurĭ şi din basme seculare
Delta biblicelorŭ sfinte, profețiilorŭ amare,
Adevĕrŭ scăldatŭ în minte, sfinxŭ pĕtrunsă de'nțelesŭ,
Munte cu capulŭ de pétră, de furtune detunată,
Stă şi adĭ în fața lumeĭ o enigmă ne'xplicată,
Şi veghiaz'o stâncă arsă dintre nourĭ de eresŭ.

Boliacŭ cântă iobagiulŭ ş'a luĭ lanțurĭ de aramă;
L'ale țĕreĭ flamurĭ negre Cârlova oştirea chiamă,
In presentŭ vrăjeşte umbre dintr'alŭ seculelorŭ planŭ;
Şi ca Byron, trézŭ de vîntulŭ celŭ sĕlbaticŭ alŭ dureriĭ,
Palidŭ stinge Alexandrescu sfînta candel'a sperăreĭ,
Descifrândŭ eternitatea din ruina unuĭ anŭ.

Pe-unŭ patŭ albŭ ca unŭ lințoliŭ zace lebĕda murindă,
Zace palidă virgina cu lungĭ gene, voce blândă.
Viéța-ĭ fu o primăvară, mórtea-o părere de rĕŭ.
Iar poetulŭ eĭ celŭ tînĕrŭ o privià cu îmbĕtare,
Şi din liră curgeaŭ note şi din ochĭ lacrimĭ amare,
Şi ast-felŭ Bolintinénu începù cântecululŭ sĕŭ.

Murĕşanŭ scutură lanțulŭ cu-a luĭ voce ruginită,
Rumpe córde de aramă cu o mână amorțită,
Chiamă pétra să învie, şi ca miticulŭ poetŭ,
Smulge munțilorŭ durerea, bradilorŭ destinulŭ spune,
Şi bogatŭ în sărăcia-ĭ, ca unŭ astru elŭ apune,
Preotŭ deşteptăreĭ nóstre, semnelorŭ vremeĭ profetŭ.

Iar Negruzzi şterge colbulŭ de pe chronice bĕtrâne,
Căcĭ pe mucedele paginĭ staŭ domniile române,
Scrise de mâna cea veche a'nvĕţaţilorŭ mirenĭ;
Móie pana în colórea unorŭ vremĭ de multŭ trecute,
Zugrăvesce din noŭ iarăşĭ pânzele posomorîte,
Ce-arĕtaŭ faptele crunte unorŭ domnĭ tiranĭ, viclenĭ.

Ş'acelŭ rege alŭ poesieĭ, vecĭnicŭ tînĕrŭ şi ferice,
Ce din frunze îţĭ doĭnesce, ce cu fluerulŭ îţĭ ḑice,
Ce cu basmulŭ povestesce — veselulŭ Alecsandri,
Ce'nşirândŭ mărgăritare pe-a steleĭ blândă raḑă,
Acum seculiĭ străbate, o minune luminósă,
Acum rîde printre lacrimĭ, când o cântă pe Dridri.

Străbătêndŭ trecutulŭ găsimŭ că poesia lirică, dela cea maĭ înaltă anticitate a fostŭ maĭ întâĭ strigătulŭ de admiraţiune alŭ omuluĭ, scosŭ din peptulŭ sĕŭ în faţa minunilorŭ şi a tainelorŭ creaţiuneĭ. In luminosulŭ Orientŭ, sub cerulŭ arḑĕtorŭ alŭ Indieĭ, acestŭ strigătŭ la începutŭ se adresà puterilorŭ impunĕtóre ale natureĭ vĕḑute. Foculŭ şi puterea sfărmătóre eraŭ singurele ḑeităţĭ, fără templurĭ maĭ întâĭ, în curînd cu templurĭ mărețe, în carĭ imnurile religióse rĕsunaŭ spre lauda acelorŭ ḑeităţĭ.

O concepţiune multŭ maĭ înaltă, nemĕsuratŭ superióră acesteĭ teogoniĭ materialiste şi mărginite a Indiilorŭ, o concepţiune genială, uimitóre prin măreţia şi prin lumina eĭ, sbucnesce maiestósă din mijloculŭ unuĭ poporŭ, micŭ la numĕrŭ dar mare prin credinţele sale religióse şi prin poesia sa lirică. Acéstă concepţiune este idea unuĭ singurŭ Dumneḑeŭ.

De acum înainte, imnurile ce se vorŭ înălţà la cerŭ, vorŭ cuprinde sub forma unuĭ cultŭ curatŭ lauda unităţeĭ Fiinţeĭ divine, A-totŭ-puternice, A-totŭ-creatóre şi de sine şi înaintea timpurilorŭ existentă.

Fie că acestŭ poporŭ, scăpândŭ de sub biciulŭ aprigilorŭ stăpânirĭ ieratice din valea Niluluĭ, trece biruitorŭ apele ca pe uscatŭ, iar în urma luĭ ***calulŭ şi călăreţulŭ sunt aruncaţĭ în mare;*** fie că, străbătêndŭ pustiulŭ, călĕuzitŭ nóptea de unŭ sulŭ de focŭ, caută

o patrie nouă, ce-ĭ este făgăduită; fie că, plătindŭ greșalele strămoșescĭ, ***delicta majorum,*** tîrîe lanțulŭ robieĭ, spânzurându-șĭ harpele sale de aurŭ pe ramurele sălciilorŭ plângĕtóre de pe rîulŭ Babilonuluĭ, unde ***s'a opritŭ și a plânsŭ;*** fie că, înflăcăratŭ de glasulŭ profeteseĭ Debora, elŭ înalță zelulŭ religiuneĭ, iubirea de patrie, bucuria biruințeĭ și veselia desrobieĭ; fie că se supune mustrăreĭ legiuitoruluĭ, care se cobóră cu tablele credințeĭ de pe muntele Sinaĭ, saŭ ascultă glasulŭ profețilorŭ, carĭ în numele celuĭ prea înaltŭ admonestéză pe regiĭ călcătorĭ de pravilă; în ce pustiĭ, sub care stele, la ce poporŭ frumusețea acestorŭ imnurĭ, cu tótă depărtarea timpurilorŭ și slăbănogirea lorŭ prin palide traducțiunĭ, n'aŭ pĕtrunsŭ!..

In curînd aceste imnurĭ sacre, religióse, patriotice, devinŭ sub profețĭ uniculŭ obiectŭ de învĕțămîntŭ regulatŭ pentru poporŭ. Sub ceĭ întâĭ regĭ, musica se învĕță împreună, și istoria ne spune că 4000 de cântărețĭ, aleșĭ dintre levițĭ, împărțițĭ în 24 clase, sub numeroșĭ maiestri, luaŭ parte la celebrarea imnurilorŭ religióse. Maĭ multŭ încă, în timpulŭ regeluĭ psalmistŭ, îlŭ vedemŭ pe elŭ însușĭ regulândŭ și presidândŭ concertele sacre, ce trebuiaŭ să se execucute în templu.

Ne putemŭ acum lesne închipui la ce înălțime de frumusețe, la ce ritmŭ intimŭ de sacră emoțiune, la ce melodie armoniósă, poesia lirică în așà condițiunĭ și avĕndŭ a cântà măreția uneĭ asemenea teogoniĭ, menită în curînd a regenerà lumea, a trebuitŭ să ajungă!...

Citezŭ unulŭ din aceste sublime imnurĭ:

«Atuncĭ cântà Moise și cu dînsulŭ fiiĭ luĭ Israelŭ acéstă cântare către Dumnedeŭ și diceaŭ:

«Voiŭ cântà pentru Domnulŭ, căcĭ elŭ a făcutŭ să strălucéscă gloria sa. Calulŭ și pe călărețulŭ i-a aruncatŭ în mare.

«Puterea mea, gloria cântăreĭ mele este Domnulŭ. Elŭ este Dumnedeulŭ meŭ, îlŭ voiŭ serbà; elŭ, Dumnedeulŭ părinteluĭ meŭ, îlŭ voiŭ înălțà.

«Domnulŭ s'a ridicatŭ ca unŭ răsboinicŭ. Jehova este numele sĕŭ.

«Carulŭ luĭ Faraonŭ, armia sa, le-a aruncatŭ în mare. Căpete-

niile sale alese le-a înnecatŭ în Marea Roşie; apele i-aŭ acoperitŭ, şi ca petrele cele grele eĭ aŭ cădutŭ în fundulŭ noianuluĭ.

«Drépta ta, Dómne! este glorificată în puterea eĭ, drépta ta, Dómne! a sfărămatŭ pe duşmaniĭ tĕĭ!

«Prin mărirea glorieĭ tale, tu sfăramĭ pe ceĭ ce-ţĭ staŭ împotrivă. Mânia ta merge înainte, care-ĭ mistue ca pe unŭ paiŭ.

«La suflarea nărilorŭ tale, apele se desfacŭ în douĕ, valurile se grămădescŭ ca unŭ zidŭ în mijloculŭ mărilorŭ.

«Duşmanulŭ dicea: îĭ voiŭ urmărì, îĭ voiŭ perde, îĭ voiŭ prădà, îmĭ voiŭ săturà sufletulŭ, îĭ voiŭ străpunge cu sabia mea, mâna mea îĭ va ucide.

«Tu aĭ trimesŭ suflarea ta: marea i-a înghiţitŭ, eĭ s'aŭ acufundatŭ ca plumbulŭ sub valurile turburate ale mărilorŭ.

«Cine este de o potrivă cu tine printre ceĭ tarĭ, o Dómne? Tu eştĭ glorificatŭ în sanctuarŭ, lăudatŭ cu spaimă pentru minunile tale!

«Tu aĭ întinsŭ mâna ta, şi pămîntulŭ i-a mistuitŭ; tu conducĭ prin dreptatea ta pe acestŭ poporŭ, pe care l'aĭ mântuitŭ.

«Popórele aŭ aflatŭ minunea ta şi aŭ tremuratŭ; desnădăjduirea a cuprinsŭ pe Filistenĭ, eĭ aŭ tresăritŭ; domniĭ din Edom şi căpeteniile Moabiţilorŭ şi toţĭ aceĭ din Chanaan s'aŭ îngălbenitŭ de spaimă.

«Pice peste eĭ turbarea şi spaima! Rĕmâe încremeniţĭ ca petrele prin puterea braţuluĭ tĕŭ, până când acestŭ poporŭ se va adăpostì sub legea ta.

«Călĕuzéză-lŭ, aşéză-lŭ pe muntele moştenireĭ tale, în loculŭ în care ţi-aĭ clăditŭ locuinţa ta, în sanctuarulŭ tĕŭ, Dómne! pe care mânile tale l'aŭ desĕvêrşitŭ.

«Domnulŭ să domnéscă peste secolele tóte!

«Căcĭ calulŭ luĭ Faraonŭ, cu carele şi călăreţiĭ sĕĭ, s'aŭ coborîtŭ în mare, şi Domnulŭ a adusŭ înapoĭ peste capetele lorŭ totŭ nămolulŭ apelorŭ; însă fiiĭ luĭ Israelŭ aŭ trecutŭ marea ca pe uscatŭ.»

*

La Grecĭ acelașĭ fenomenŭ în origine, dar în curînd la eĭ poesia lirică se dedubléză, se ramifică, se diferențiază și înșiră tótă gama musicală, nemĕsuratŭ de bogată, a imaginațiuneĭ unuĭ poporŭ gravŭ și veselŭ, filosofŭ și oratorŭ, răsboinicŭ și iubitorŭ de petrecerĭ, dar tot-deauna și în tóte artistŭ prin excelență, începêndŭ dela imnurile adresate deilorŭ bine-făcĕtorĭ aĭ omenireĭ, dela imnurile omerice, dela corurile luĭ Eschyle și a luĭ Sofocle și străbătêndŭ prin ditirambele luĭ Pindar, prin veselele accente ale luĭ Anacreon și stingêndu-se încetŭ încetŭ, ca unŭ ecoŭ plăcutŭ și depărtatŭ în pleiada alexandrină, iar la Roma în bucolicele luĭ Virgiliŭ, în elegiile luĭ Tibulŭ, ale luĭ Ovidiŭ și în odele luĭ Horațiŭ.

Să dămŭ unŭ exemplu de lirismŭ din ***Perșiĭ*** luĭ Eschyle.

Xerxe s'a pornitŭ de multŭ cu marea sa armată să cuceréscă Grecia. Nicĭ o veste de atâta timpŭ.... Se aștéptă unŭ trimesŭ; așteptare durerósă!... Împĕrătésa mamă se trezesce în revĕrsatulŭ zorilorŭ; de pe fruntea eĭ picură sudorile grijeĭ și ale neliniștei. Sclavele sale nu îndrăsnescŭ să se uite în fața sa. Curteniĭ palidĭ staŭ nemișcațĭ.

«O amiciĭ meĭ,» strigă regina, aiurită în urma uneĭ nopțĭ plină de visurĭ torturătóre, «Acéstă Atenă în ce locŭ alŭ lumeĭ se află?...»

CORULŬ

«Departe, departe spre apusŭ, sub cele de pe urmă rade ale sóreluĭ.

ATOSA

«Și acésta este cetatea pe care fiulŭ meŭ vroesce să o cuceréscă cu atâta nerăbdare?...

CORULŬ

«Atena cucerită, tótă Grecia va fi a regeluĭ.

ATOSA

«Și are ea o armie atâtŭ de mare?

CORULU

«Destulŭ de mare pentru a fi făcutŭ Medilorŭ multŭ rĕŭ!

ATOSA

«Şi aŭ eĭ pe lângă acésta şi avuţiĭ prin casele lorŭ?

CORULŬ

«Unŭ isvorŭ de argintŭ le este deschisŭ, comóră a pămîntuluĭ.

ATOSA

«Cu ce sunt înarmate braţele lorŭ? Aŭ arcurĭ şi săgeţĭ?...

CORULŬ

«De felŭ; aŭ arama şi lancea întinsă, iar pentru adăpostŭ aŭ scutulŭ lorŭ.

ATOSA

«Cine este păstorulŭ acesteĭ turme de ómenĭ?... Cine este stăpânulŭ acesteĭ armiĭ?

CORULŬ

«Eĭ nu sunt nicĭ sclaviĭ nicĭ supuşiĭ a nicĭ unuĭ omŭ trăitorŭ.

ATOSA

«Cum arŭ îndrăsni eĭ să aştepte pe duşmaniĭ străinĭ, carĭ mergŭ spre dînşiĭ?...

CORULŬ

«Totŭ precum aŭ îndrăsnitŭ să sfărame armia frumósă a luĭ Dariŭ.

ATOSA

«Intristătóre gândurĭ daĭ tu mamelorŭ acelora, carĭ sunt duşĭ la răsboiŭ.

CORULŬ (Vĕḑĕndŭ pe trimesulŭ care sosesce dela răsboiŭ.)

«Tu veĭ aflà acum totŭ adevĕrulŭ dela omulŭ acesta, căcĭ ora de a sci ce facŭ Perşiĭ a sositŭ; de sigurŭ trimesulŭ acesta aduce o veste bună saŭ fatală.

TRIMESULŬ

«O cetate a întregeĭ Asiĭ! O pămîntŭ alŭ Persieĭ! O lacŭ adîncŭ de avuţie! Cum dintr'o singură lovitură, a căḑutŭ acéstă nemărginită mărire! Cum a peritŭ flórea Persieĭ! Vaĭ! nefericitulŭ de mine de a povesti celŭ întâĭ atâtea rele! Dar trebue să descoperŭ tótă nenorocirea Perşilorŭ! tótă armia barbară este perdută.(1)

«Armia de uscatŭ şi armia de mare, navele cu aripele negre îĭ dusese, vaĭ! şi navele i-aŭ perdutŭ! Navele ciocnite unele de altele, fatalŭ, fatalŭ!.... regele însuşĭ, scăpatŭ abià din mânile Ionienilorŭ, după cum am aflatŭ, a fugitŭ de-alungulŭ şesurilorŭ Tracieĭ şi de-alungulŭ drumurilorŭ omorĭtóre ale acesteĭ ţĕrĭ.»

Atuncĭ sbucnesce din inima unuĭ poporŭ perdutŭ elegia funebră, imnulŭ desnădăjduireĭ, durerosulŭ miriologŭ, elegia funebră a naţiuneĭ persane:

«O rege Joe! Acum fruntea falnică a acestorŭ Perşĭ, nenumĕratele lorŭ şirurĭ de răsboinicĭ, armia tótă, tu aĭ sfărămat'o! Tu aĭ prăpăstuitŭ într'o jale întunecósă cetăţile Suza şi Ecbatana. Multe femeĭ cu slabele lorŭ mânĭ vorŭ rumpe vĕlulŭ de pe frunţile lorŭ, udându-şĭ sînurile cu lacrimĭ în durerea lorŭ cea mare!...

«Acum pămîntulŭ Asieĭ geme pustiŭ. O femeie împĕrătésă! strigă corulŭ, venerabilă Perşilorŭ, trimete, trimete prinósele tale în locuinţele subpămîntene; iar noĭ mergemŭ să invocămŭ în imnurile nóstre îndurarea ḑeilorŭ, carĭ sunt călĕuziĭ morţilorŭ sub pămîntŭ!»

(1) Cuvîntulŭ barbarŭ nu este pusŭ aicĭ fără intenţiune în gura unuĭ trimesŭ persŭ. Cuvîntulŭ sbucneşte ca pentru o armie învinsă; o distracţiune vroită din partea poetuluĭ, admirabilă prin naturalulŭ şi neaşteptarea eĭ.

Să ascultămŭ acum accentulŭ unuĭ poetŭ, totŭ de sub cerulŭ ardĕtorŭ alŭ Grecieĭ, dar dela pólele Taygetuluĭ:

O ubi campi,
Sperchiusque et Virginibus bacchata Lacænis Taygeta!

E nópte. Poetulŭ contemplândŭ natura în liniștea eĭ adîncă, care corespunde cu pacea sufletuluĭ sĕŭ, ḑice:

«Totulŭ dórme și crestele și gâtlejurile munților și promontoriile și rîpele și plantele și tîrîtórele, pe carĭ le hrănesce sînulŭ negruluĭ pămîntŭ, și animalele sĕlbatice de prin munțĭ și némulŭ albinelorŭ și monstriĭ în adîncimile mărilorŭ albastre. Dormŭ încă și triburile pasĕrilorŭ, carĭ sborŭ cu aripele întinse.»

Aceste versurĭ ale poetuluĭ Alcman aŭ trecutŭ de douĕ miĭ de anĭ și vorŭ trece pentru tot-deauna în memoriile ómenilorŭ câțĭ vorŭ puté să cetiască pe Virgiliŭ, care cu simțirea sa înăscută le-a imitatŭ:

Nox erat, et placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras; silvæque et sæva quierant
Aequora, cum medio volvuntur sidera lapsu;
Cum tacet omnis ager; pecudes pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti,
Lenibant curas et corda oblita laborum;
At non infelix animi Phœnissa.

Ce contrastŭ admirabilŭ sbucnesce în modŭ naturalŭ între liniștea adîncă a nopțeĭ și furtuna teribilă, ce bubue în peptulŭ nenorociteĭ Phœnisse!

Arta secoluluĭ XVI-lea păstréză în statuaria sa douĕ minunĭ neimitabile; aceste sunt ***Moise*** a luĭ Michel-Angelo și ***Mercuriŭ*** alŭ luĭ Giovanni di Bologna.

Intreitulŭ geniŭ alŭ sculptoruluĭ dela Caprese a pusŭ pe fruntea luĭ Moise douĕ limbĭ de focŭ, carĭ simbolizéză ședătórea poesie a Ebreilorŭ și neînvinsa vroință a legiuitoruluĭ lorŭ, iar imaginațiunea aeriană a luĭ Giovanni di Bologna a animatŭ pe têmplele

și la gleznele mesageriuluĭ luĭ Joe acele patru aripĭ zimțuite, cu ajutorulŭ cărora stafetarulŭ Olimpuluĭ străbate spațiulŭ în tóte direcțiunile cu repeḑiciunea porumbițeĭ.

Aceste două statuĭ simbolizéză admirabilŭ amîndouĕ genurile de poesie lirică din anticitate: una arde, iar cea-laltă sbóră grațiósă și sprintenă de-alungulŭ vécurilorŭ trecĕtóre.

Creștinismulŭ, cu blândețea sa de mielŭ, a suptŭ laptele lirismuluĭ anticŭ dela amîndouĕ aceste sînurĭ isvorîtóre și vecĭnicŭ nesecate, însușindu-șĭ frumusețile lorŭ. Dela ceĭ întâĭ părințĭ aĭ bisericeĭ, trecêndŭ prin epopeele luĭ Dante, ale luĭ Torquato Tasso și ale luĭ Milton, prin elocința de focŭ a luĭ Bossuet și a luĭ Pascal, prin corurile luĭ Racine și până la liriciĭ modernĭ dela tóte popórele, suflarea lirismuluĭ anticŭ a predominatŭ.

De atuncĭ și până acum o vedemŭ când gravă, când filosofică, când culpabilă chiar de stricare de moravurĭ, precum la Roma, la Florența în o epocă de civilisațiune înaintată și rafinată, pe țĕrmurile Mediteraneĭ sub crestele vecĭnicŭ sorite ale Pirineilorŭ, cu trubaduriĭ falnicĭ și bătăioșĭ și către sfîrșitulŭ vestiteĭ domniĭ a luĭ Ludovic XIV.

In timpulŭ aceleĭ marĭ convulsiunĭ din Francia, care a rĕsturnatŭ din temelie vechile și nedreptele instituțiunĭ sociale, politice și religióse ale feudalitățeĭ, o vedemŭ scâlciată ca o Eumenidă, plină de focuiŭ cruḑimeĭ și a nedrepteĭ rĕsbunărĭ. Sub epoca imperială ea se ascunde pentru unŭ momentŭ, dar în curînd apare, elocintă, biruitóre, cu vestminte noue și luminóse, în *Odele* luĭ Hugo, în ***Meditațiunile*** luĭ Lamartine și în acele strofe neîntrecute ale luĭ Musset, carĭ, întocmaĭ ca soția apĕrătoruluĭ Troeĭ în momentele de adio, rîdŭ printre lacrimĭ.

In timpurile nóstre și la societățile în cursŭ de formațiune și a întregireĭ naționalitățilorŭ, ea este melancolică, nedumerită, timidă, desperată, iar câte odată de unŭ mare curagiŭ. Așà o vedemŭ în Englitera cu Byron și Yung, în Italia cu Leopardi, în Germania cu Lenau; așà a fostŭ și la noĭ.

Dela aparițiunea luĭ Byron încóce se face poesieĭ lirice o acu-

sațiune, care se încumetéză a-ĭ întunecà óre-cum strălucita și secularara sa aureolă. I se face o crimă din aceste strigăte de desperare, ce isbucnescŭ câte odată din inima poetuluĭ, adesea chiar fără voia sa, la vederea unorŭ marĭ catastrofe sociale, saŭ chiar la vederea acestuĭ spectacolŭ neschimbatŭ alŭ neantuluĭ nostru pe pămîntŭ, la acele prăbușirĭ cu sunetŭ, răpedĭ și năprasnice, a totŭ ce se credea maĭ temeĭnicŭ pe lume, la acestŭ vîrtejŭ învăpăiatŭ și infernalŭ alŭ vieței omenescĭ, care aruncă în genunea Nesciutuluĭ generațiunĭ peste generațiunĭ cu patimile lorŭ, cu speranțele lorŭ nerealisate, cu aspirațiunile lorŭ perdute.

In furtunósa sa pornire, când cuprinsŭ de veselie, când cuprinsŭ de o négră melancolie, poetulŭ invită acum la viéță, acum la mórte. In auḑulŭ unorŭ strofe ca acestea, spre exemplu, elŭ va fi acusatŭ de unŭ scepticismŭ descuragiatorŭ:

A fi? nebunie și tristă și gólă;
Urechia te minte și ochiulŭ te 'nșélă;
Ce-unŭ secolŭ ne ḑice, ceĭ-lalțĭ o desḑicŭ.
Decât unŭ visŭ sarbĕdŭ, maĭ bine nimicŭ!

Poțĭ zidi o lume 'ntrégă, poțĭ s'o sfarmĭ; orĭ ce aĭ spune,
Peste tóte o lopată de țĕrină se depune;
Mână, care-a doritŭ sceptrulŭ universuluĭ, și gândurĭ,
Ce-aŭ cuprinsŭ totŭ universulŭ, încapŭ bine 'n patru scândurĭ.

Dar nu este exemplu unde, după unŭ momentŭ de revoltă sufletéscă, poetulŭ să nu se întórcă blândŭ și bunŭ, și atuncĭ inima sa înflăcărată de foculŭ iubireĭ de patrie va strigà în forma cea maĭ poporală, pentru înțelegerea tuturora dela Nistru până la Tisa:

Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu maĭ sta,
Las' archimandrituluĭ
Tótă grija schituluĭ,
Lasă grija sfințilorŭ
In séma părințilorŭ,

Clopotele să le tragă
Ḑiua 'ntrégă nóptea 'ntrégă,
Dór s'o 'ndură Dumneḑeŭ
Ca să-ţĭ mântuĭ némulŭ tĕŭ.

Desperarea luĭ va isbucni saŭ în urma unuĭ spectacolŭ emoţionantŭ, saŭ în urma uneĭ cugetărĭ intime asupra unorŭ probleme nedeslegate, pe carĭ mintea omenéscă nu le póte pricepe nicĭ resolvà, şi maĭ presus de tóte problema cea înfricoşată a existenţeĭ omuluĭ pe pămîntŭ înaintea Infinituluĭ, acelŭ dorŭ ce-lŭ istovesce, pentru că nu póte rĕspunde la întrebarea: «*Cine este? de unde vine? şi unde se duce?*»

Nimenĭ n'a descrisŭ în versurĭ maĭ sfâşietóre acéstă stare durerósă a poetuluĭ faţă cu Infinitulŭ, ca Alfred de Musset:

Tant que mon faible cœur, encore plein de jeunesse,
A ses illusions n'aura pas dit adieu,
Je voudrais m'en tenir à l'antique sagesse,
Qui du sobre Epicure a fait un demi-Dieu,
Je voudrais vivre, aimer, m'accoutumer aux hommes,
Chercher un peu de joie et n'y pas trop compter,
Faire ce qu'on a fait, être ce que nous sommes,
Et regarder le ciel sans m'en inquiéter.
Je ne puis; — malgré moi, l'infini me tourmente.

*

Şi acum, ca să nu obosescŭ maĭ multŭ Academia, voiŭ spune, că limba, literatura şi poesia nóstră aşteptă dela ea sprijinulŭ şi sancţiunea eĭ. Ea va veghià ca şi până acum, la completarea şi la înavuţirea limbeĭ, precum şi la unitatea eĭ; va perfecţionà gustulŭ prin critica sa bine-voitóre dar severă, va încuragià munca prin exemplulŭ sĕŭ, va rĕsplăti talentele prin dreptatea sa.

De mult acum laboriósele sale lucrărĭ aŭ şi atrasŭ atenţiunea şi consideraţiunea Academiilorŭ surorĭ din alte ţĕrĭ. Generaţiunea nouă se folosesce de tesaurele de limbă, de literatură, de istorie,

de sciință, pe carĭ Academia le rĕspândesce cu atâta hărnicie în tóte părțile Românieĭ, căcĭ aicĭ celŭ puținŭ patria este întrégă!

O naționalitate póte într'unŭ modŭ trecĕtorŭ să fie geograficesce știrbită; dar geograficesce nu dă nicĭ unŭ dreptŭ, ea nu are nicĭ o opiniune. Naționalitatea acea nu rĕmâne pentru acésta maĭ puținŭ întrégă și intactă, una și nedespărțită înaintea consciințeĭ sale propriĭ și înaintea omenireĭ întregĭ, prin unitatea limbeĭ, prin unitatea producerilorŭ spirituluĭ sĕŭ și prin unitatea cugetăreĭ sale.

Politica egoistă și raparită a seculuĭ XVIII-lea a pututŭ să lase urme de însovolnicii în maĭ multe locurĭ, dar viitorulŭ se însărcinéză a înfrăți popórele și a le apropià unele de altele tocmaĭ prin respectarea mutuală și reciprocă a drepturilorŭ și a teritoriilorŭ lorŭ.

Nobilă în aspirațiunile eĭ, pacinică în cugetarea sa, Academia Română este însuflețită numaĭ de acelŭ focŭ alŭ iubireĭ de patrie, la a căreia renascere, înflorire și menire este chemată a lucrà prin sciință și talentŭ, prin munca neinteresată, prin geniulŭ naționalŭ, pe care-lŭ personifică tot-deauna.

Aicĭ patimile nu intră, aicĭ intriga și prepusulŭ nu intră; fără spiritŭ de sistemŭ, fără spiritŭ de părtinire, Academia este ca unŭ prismŭ, care întrunesce tóte radele luminóse ale geniuluĭ naționalŭ, orĭ din ce parte arŭ venì.

In sfera înaltă, în care o pune menirea sa, ea înfățișéză fruntea senină a naționalitățeĭ nóstre; Ea este ceea ce poetulŭ numià *Templa serena!*

RĔSPUNSULŬ D-LUI T. MAIORESCU

LA

DISCURSULŬ DE RECEPŢIUNE ALŬ D-LUI A. NAUM

Sire,

Forma discursuluĭ de recepţiune şi rĕspunsuluĭ obligatorŭ a împrumutat'o Academia nóstră dela Academia Franceză (şi aicĭ trebue să mĕ oprescŭ dela orĭ ce observare asupra aceste ĭ şi asupra altorŭ împrumutărĭ, a cărorŭ oportunitate póte fi controversată).

Odată forma primită, cerŭ voe dela Maiestatea Ta să păzescŭ din obiceiurile aceluĭ Institutŭ francezŭ şi regula, ca rĕspunsulŭ unuĭ maĭ vechiŭ «Academicianŭ» la discursulŭ «recipiendiaruluĭ» să se adreseze de-adreptulŭ acestuia şi să cuprindă, pe lângă relevarea meritelorŭ literare saŭ sciinţifice ale colegului noŭ alesŭ, şi câte-va notiţe biografice asupra luĭ.

Te rogŭ dar,

Domnule şi iubite Colegŭ,

să nu-mĭ iaĭ în nume de rĕŭ, dacă în trécĕtŭ voiŭ atinge şi viéţa d-tale, cu tóte că-mĭ este cunoscută extrema reservă, aş puté ḑice timiditatea, ce te caracteriséză şi care face din d-ta unŭ felŭ de ἅπαξ λεγόμενον printre scriitoriĭ noştri contemporanĭ.

Născutŭ la Iașĭ în Ianuarie 1829 (înaintatŭ în vîrstă viĭ în mijloculŭ nostru, iubite Colegŭ!) aĭ avutŭ nefericirea să perḑĭ amîndoĭ părinţiĭ, pe când eraĭ încă în copilărie. Tatălŭ d-tale, Românŭ macedonénŭ de origine, a agonisitŭ din comerciulŭ sĕŭ o mică avere, care te-a pusŭ în stare, după terminarea învĕţămîntuluĭ secundarŭ în Academia Mihăilénă din Iașĭ, să urmezĭ timpŭ de 9 anĭ la școlile maĭ înalte din Paris. Acolo, la Facultatea de Litere și la Collège de France, aĭ dobânditŭ acea cunoscinţă a clasicităţeĭ antice și a clasicismuluĭ francezŭ, care transpiră din tóte scrierile d-tale, ca și din discursulŭ de recepţiune ce ni l'aĭ rostitŭ astăḑĭ; care te-a îndemnatŭ să traducĭ în românesce «Arta poetică» de Boileau, «Filemon și Baucis» de La Fontaine și unele poesiĭ de André Chénier, dar care nu te-a opritŭ să fiĭ impresionatŭ și de lirismulŭ școleĭ romantice și să ne traducĭ poesiĭ de ale luĭ Victor Hugo, Alfred de Musset și Lamartine, până și contestabila comedie maĭ modernă a fórte contestabiluluĭ François Ponsard.

Reîntorsŭ la Iașĭ în anulŭ 1865, aĭ găsitŭ maĭ tótă moștenirea risipită prin neîngrijirea celorŭ ce te-aŭ epitropisitŭ și te-aĭ alesŭ numaĭ cu o mică vie la Copoŭ—mângâere prea anacreontică pentru o epocă, în care mulţĭ ómenĭ îșĭ închipuescŭ cu totŭ dinadinsulŭ că religiunea și poesia vorŭ puté fi înlocuite cu economia politică.

Aĭ fostŭ dar și d-ta silitŭ să-ţĭ asigurĭ traiulŭ vieţeĭ printr'o funcţiune, și la vîrsta de 39 de anĭ te vedemŭ numitŭ provisorŭ alŭ liceuluĭ din Iașĭ, apoĭ profesorŭ la Șcóla militară, și astăḑĭ propuĭ și literatura franceză în Șcóla normală superióră alăturată pe lângă Universitatea din Iașĭ.

Profesorŭ consciinţiosŭ și respectatŭ, aĭ rĕmasŭ însă maĭ alesŭ impresionabilŭ pentru poesie și din când în când aĭ căutatŭ să-ţĭ și exprimĭ impresiunile. Multe pagine ale «Convorbirilorŭ Literare» cuprindŭ lucrărĭ de ale d-tale, fie traducerĭ, fie poesiĭ propriĭ, și chiar în numerele din urmă ale acesteĭ reviste se publică epopea eroi-comică «Povestea Vulpeĭ». — Ce isvorŭ de tinereţe este arta, chiar la vîrsta de 65 de anĭ!

In afară de citatulŭ poemŭ, care nu a apărutŭ încă întregŭ, lu-

crarea d-tale literară se resumă în cele două volume tipărite la Iașĭ în 1890, unŭ volumŭ de 425 pagine traducerĭ și unŭ volumŭ maĭ micŭ de versurĭ propriĭ.

Traducerile sunt tóte din limba franceză; obiectulŭ lorŭ l'am arĕtatŭ maĭ sus. Trebue să maĭ adaugŭ însă în acéstă rubrică «Toboșerulŭ dela Arcola» și cântulŭ alŭ patrulea din «Mireio» de Mistral, pentru a cărorŭ traducere juriulŭ «Jocurilorŭ florale» alŭ Felibrilorŭ din Provența, cu prilejulŭ serbărilorŭ «latine internaționale» dela Forcalquier și Gap, ți-a oferitŭ în anulŭ 1882 unŭ condeiŭ de aurŭ «împodobitŭ cu briliante», cum nu uită să observe anume raportulŭ. Alecsandri, însărcinatŭ să-țĭ aducă acestŭ darŭ din depărtare, l'a însoțitŭ cu cuvintele: ***pour traduire Mireille, il faut une plume d'or.***

Fără a exagerà importanța întreguluĭ felibrigiŭ, n'am putută totușĭ să trecŭ cu vederea acestŭ evenimentŭ externŭ din viéța d-tale, de altminterĭ așà de retrasă.

Maĭ interesante pentru noĭ sunt propriile d-tale poesiĭ. Pe volumulŭ lorŭ aĭ pusŭ data 1878—1890. Va să ḑică ele aŭ fostŭ concepute tocmaĭ în vremea, când mișcarea nóstră literară erà însemnată prin acea originalitate, în care scriitoriĭ noștri de frunte, pornindŭ dela poesia poporală, s'aŭ inspiratŭ de viéța națională și ne-aŭ înfățișatŭ sub forma frumosuluĭ o realitate etnică, adecă ceea ce este și cum simte Românulŭ după propria sa fire. «Pastelurile» și «Ostașiĭ» luĭ Alexandri, poveștile și «Amintirile» luĭ Creangă, poesiile luĭ Eminescu — pentru a nu vorbì decât de ceĭ încetațĭ din viéță, sunt manifestările acesteĭ epoce de renascere literară.

D-ta, în mijloculŭ uneĭ asemenea mișcărĭ, fiindŭ în intime relațiunĭ personale cu representanțiĭ eĭ de frunte, asistândŭ chiar la înfăptuirea succesivă a operelorŭ caracteristice, aĭ rĕmasŭ în poesiile d-tale credinciosŭ altuĭ idealŭ, te-aĭ transportatŭ în timpurĭ și în locurĭ îndepărtate. Pentru d-ta, parte anticŭ și parte romanticŭ, în raḑele lumineĭ de astăḑĭ totŭ ***nox erat*** (precum începĭ volumulŭ d-tale de poesiĭ); nu te trezescĭ din ***Aegri somnia,*** scriĭ ***In memoriam, Batil către Lidia, Batil către Lania, Spintarus către Lidia, Niobe,***

apoĭ ***Dona Clara, Don Padil, Dona Serafita,*** maĭ scriĭ o ***rugăciune*** și câte-va ***elegiĭ*** și terminĭ volumulŭ cu ***După o lectură din Horațiŭ***.

Așà cum ni se înfățișéză în întregulŭ lorŭ aceste poesiĭ, ele sunt între altele și unŭ noŭ exemplu pentru a dovedì (dacă dovadă se maĭ cere) erórea óre-cum elementară a celorŭ ce pretindŭ, că autorulŭ este esențialŭ determinatŭ în opera de artă prin mijloculŭ socialŭ contemporanŭ. In concepțiunile artistice nu aĭ fostŭ atinsŭ întru nimicŭ de atmosfera nóstră contemporană; din vechia Heladă, din Roma antică, din Spania cavaleréscă, din fabula medievală se inspiră poesia d-tale.

Atena! mîndra culme! lăcașŭ alŭ frumuseţeĭ!
învĕţătórea mamă, légănŭ alŭ libertăţeĭ,
alŭ Greciei odorŭ!
Cetate fără sémĕnŭ! Pe pragulŭ tĕŭ odată
uitată sta mulţimea, din lume adunată,
la glasu-ţĭ sciitorŭ!

Aicĭ domni cuvîntulŭ cu dulce armonie,
și marea elocvenţă, și marea poesie,
și artele divine;
sciinţa, înţelepciunea, idea nemurireĭ,
înalta cugetare, nobleţa omenireĭ,
sunt darurĭ dela tine!

Și acum reînviezĭ «antica sĕrbătóre a Greciei unite», Panatenea cea mare:

Vinŭ șirurĭ de copile cu vĕlŭ și albe haine,
purtândŭ în mânĭ patere și vasele de taine,
metece servitóre;
vinŭ mîndre canefore, alese și menite
să ducă pea lorŭ braţe panerele umbrite,
Ḑeiţeĭ domnitóre!

Lampadodromiĭ sprintenĭ cu faclele luciόse,
gimnastiĭ și atleţiĭ cu braţele vînjóse
și cestiĭ lucitorĭ:

Se începe mîndra luptă, Atena e în serbare,
impartŭ judecătoriĭ cununĭ nemuritóre
la ceĭ biruitorĭ!

Făcliele aprinse cutreeră în fugă
și trecŭ din mână în mână cu imnele de rugă,
ce veselŭ audiamŭ!
Imaginea vieţeĭ! simbolulŭ nemurireĭ,
a sufletuluĭ pară în sînulŭ omenireĭ
trecêndŭ din némŭ în némŭ!

. . . .

La drépta se înalţă in marea depărtată,
scheletulŭ unuĭ templu pe-o stâncă fulgerată,
o dorică ruină;
e Sunium! Aice... Platon odinióră
cu farmeculŭ gândireĭ a scris întâia óră
cerésca sa doctrină.

Și-a învĕţatŭ pe lume să crédă, să spereze,
și omulŭ după mórte totŭ încă să vieze;
unŭ sufletŭ elŭ i-a datŭ,
pe care în timpulŭ nostru nemernica sciinţă
și cruda indoială și trista necredinţă
în veci l'a sfărîmatŭ!

Și totŭ așà încântă pe poetŭ cu farmeculŭ sĕŭ melancolicŭ «Italia strĕbună și Latium anticŭ»:

De-aicĭ porniaŭ odată, pe căĭ nestrăbătute,
spre cele patru unghiurĭ a lumeĭ cunoscute,
cu vulturiĭ în capŭ
și fasce consulare, cohortele ne 'nvinse;
acvilele romane cu aripele 'ntinse
sub sóre abià încapŭ!

Dela Britanulŭ aspru, de lume despărţitŭ,
și până la Persanulŭ și Scitulŭ necioplitŭ
și negrulŭ Africanŭ;

a Romeĭ domnitóre se 'ntinde 'mpĕraţia!
Cu toţĭ simţescŭ atuncĭ puterea şi tăria
călcâiuluĭ Romanŭ!

Insă nu e monocordŭ poetulŭ nostru; une orĭ, deşi nu adese, îşĭ aduce aminte, că în poesia vechia există şi unŭ Anacreon şi unŭ Ovidiŭ (ce e dreptŭ, fără a merge cu gândulŭ până la realismulŭ cinicŭ alŭ luĭ Aristofane, necum alŭ fragmentaruluĭ Herondas) şi că în tradiţiunea medievală sunt multe urme de veselie robustă. Dar sfiiciosŭ precum este, maĭ alesŭ aicĭ îşĭ distanţiază tema în timpŭ şi în spaţiŭ, îşĭ îmbracă amorulŭ în vestminte antice saŭ îlŭ transportă în Spania, şi nu-şĭ permite veselia decât în fabula de animale.

Am citatŭ titlulŭ poesiilorŭ *Batil către Lania, Spintarus către Lidia*. Citămŭ acum din *Dona Clara*, póte cea maĭ cunoscută din poesiile nouluĭ nostru colegŭ, câte-va strofe:

Sub veranda elegantă de mĕtase vişinie,
ondulată de suflarea zefiruluĭ sburătorŭ,
stă la umbră, gânditóre, pe unŭ jîlţŭ de iasomie,
Dona Clara, şi îngână o romanţă de amorŭ.

N'a zîmbitŭ pe lume încă o guriţă maĭ frumósă,
nicĭ vĕdutu-s'a vr'odată unŭ piciorŭ maĭ mititelŭ,
şi Murillo de-ar maĭ face pe madona cea faimósă,
negreşitŭ pe Dona Clara ar luà-o de modelŭ!

Dona Clara dela Jaën, o minune andaluză;
aĭ sĕĭ umerĭ sunt de fildeşŭ, sînulŭ eĭ curatŭ de crinŭ.
Dar ce are de e tristă, şi pe rumena eĭ buză
vecĭnicŭ stă mâhnirea négră, vecĭnicŭ sbóră unŭ suspinŭ?.....

«Dona Clara, ḑicŭ veciniĭ, totŭ mâhnită acum este....
de când bravulŭ Don Fernando a plecatŭ la óste erĭ;
ce blestemŭ maĭ sunt pe lume şi răsbóiele aceste....
câţĭ vitejĭ nu pierŭ în ele şi câţĭ nobilĭ cavalerĭ!»

Şi-a luatŭ cu elŭ pe pagiulŭ Don Paëz din Alcantara...
De când a plecatŭ la óste Don Fernando soţulŭ sĕŭ,
câte lacrămĭ nóptea 'n taĭnă, întristata Dona Clara
a vĕrsatŭ pe-a eĭ dantele.... scie numaĭ Dumneḑeŭ!

. . . .

Dar ce tropotŭ se aude pe pavéua sunătóre?
Pe-o cavală din Murcia despre porţile de Fez,
ca unŭ fulgerŭ sbóră în spaţiŭ, aducêndŭ cu elŭ scrisóre,
pentru Dona Clara, sigurŭ, pagiulŭ tinĕrŭ Don Paëz.

Madrilenele alérgă la balcóne, la ostreţe:
«Don Paëz din Alcantara! eşiţĭ, fete, să-lŭ privimŭ!
ca o trestie-alŭ luĭ mijlocŭ, bucle blonde şi musteţe,
a luĭ pintenĭ sunt de aurŭ, par'că e unŭ heruvimŭ!»

Pagiulŭ intră, se închină cu genunchiulŭ la pămîntŭ,
numaĭ ochiĭ sĕĭ se mişcă.... ce aŭ însă amîndoĭ?...
Dona Clara 'nmărmurită nu rostesce unŭ cuvîntŭ.
Don Paëz îĭ dă scrisórea şi pornesce înapoĭ.

Ce se întîmplă acum, nu vĕ aşteptaţĭ să v'o spue reservatulŭ nostru poetŭ cu naivitatea antică. Aicĭ devine maĭ alesŭ medievalŭ misticŭ şi ne învĕlue tótă istoria în raḑele tremurătóre ale luneĭ:

Dar ce umbră se strecóră sub veranda vişinie?...
A săltatŭ ceva în aerŭ?... A sburatŭ ceva de vîntŭ?
Nóptea ochiulŭ te înşală... póte-o stafie să fie...
licuricĭ, fantome, trestiĭ, orĭ unŭ pintenŭ de argintŭ...

O! e luna, luna bréză
curiósă,
şi cumĕtră... cu-a eĭ razĕ
imitéză
chiar în nopţile senine
pe orĭ cine!

Cu-a eĭ gene argintiĭ,
luna bréză
imitéză

bucle creţe
şi musteţe,
trestiĭ, pintenĭ auriĭ!

Curiósă
se aşéză
luna bréză
cu-a eĭ razĕ
indiscrete
pe părete;
se cobóră
pe covórĕ,
şi strĕbate prin zebrele,
şi cu 'ncetulŭ se lăţesce,
de colanurĭ se lipesce
şi prin colţurĭ se ascunde,
orĭ şi unde,
şi se 'ndésă prin perdele,
sub alcovurĭ se aşterne
pe sub perne!...
Ochiulŭ sĕŭ celŭ argintiŭ
se încurcă prin dantele,
sparge gratiile grele,
când e colo, când e ice,
duhŭ sburdalnicŭ, licurice,
par'c'ar fi unŭ argintŭ viŭ!

A! e luna, luna bréză,
curiósă
şi cumĕtră... cu-a eĭ razĕ
imitéză
chiar în nopţile senine
pe orĭ cine!

Pentru a completà acéstă mică schiţă prin ultima trăsătură, terminŭ citările cu ***prologulŭ*** din epopea eroi-comică «Povestea vulpeĭ». La vîrsta de 63 de anĭ începe poetulŭ să o scrie, şi o scrie în altŭ tonŭ decât poesiile anteriόre. Din valurile lumeĭ se află acum cu desĕvîrşire retrasŭ în portulŭ liniştitŭ alŭ uneĭ vieţĭ fără pre-

tenţiunĭ şi, simţindu-se în siguranţă, îndrăsnesce să lase maĭ liberŭ sborulŭ uneĭ vesele satire:

Când Adamŭ de-a sa soţie, ca totŭ omulŭ înşelatŭ,
Din opritulŭ pomŭ să guste nu s'ar fi alunecatŭ,
Elŭ şi aḑĭ, fără de grijă, fericitŭ şi 'n abundenţă,
N'ar fi cunoscutŭ pe lume lupta pentru existenţă!
Óre-aşà a fostŭ să fie?... Ce-ĭ lipsia în Paradisŭ?! —
Din locaşulŭ acelŭ falnicŭ, aḑĭ căḑutŭ ca dintr'unŭ visŭ,
Viéţa luĭ e o tortură! Spinĭ şi mărăcinĭ în cale.
Ia priviţi-lŭ cum trăesce prin sudórea frunţeĭ sale!

Spunŭ legendele antice că a luĭ Adamŭ cădere
După mulţĭ anĭ de osîndă n'a fostŭ făr' de mângâere,
Că, făcêndu-i-se milă într'o ḑi luĭ Dumneḑeŭ
De întâia sa făptură, chemă pe îngerulŭ sĕŭ,
Şi luă cu a sa mână din pădurile cerescĭ
Unŭ toiagŭ de acele care, dacă apele lovescĭ,
Esŭ din ele prin minune miĭ de vieţuitóre,
Omuluĭ pentru viéţă blânde şi multŭ priitóre.

Cum luă Adamŭ toiagulŭ, repede pe ţĕrmŭ sosesce,
Şi maĭ repede pe mare cu toiagulŭ sfîntŭ lovesce,
O minune!... ese-o óie!... óie gata de-a fătà,
Bietulŭ omŭ de bucurie, a începutŭ a şi cântà!...
O să am de acuma caşurĭ, lapte bunŭ şi próspĕtŭ untŭ,
Buturĭ de berbece fripte, lână móle în locŭ de pruntŭ!...
Totŭ ce-ĭ bunŭ pe lângă casă, tóte şi cu prisosinţă;
Iarăşĭ bine-cuvintéză Domnulŭ a mea locuinţă.
Ast-felŭ ḑice. Eva însă, vecĭnicŭ cum o sciţĭ, ţîfnósă,
Îĭ aruncă o privire de dispreţŭ, şi... mâniósă,
Nu-ĭ rĕspunde, dar s'aruncă... iea toiagulŭ şi lovesce;
Marea limpede se schimbă, unŭ valŭ negru se ivesce,
O minune!... unŭ lupŭ ese de sub valurile sure,
Repede înşfacă óia şi cu ea fuge 'n pădure,
Eva se înfuriază!... Omulŭ plânge şi suspină:
«Daţi-mĭ óia!... strigă jalnicŭ!... Daţi-mĭ óia mea cea plină!...
Nime-aice nu-mĭ ajută!... Daţi-mĭ óia înapoĭ!....
Peste-unŭ anŭ, celŭ multŭ de sigurŭ, turmă aşĭ fi avutŭ de oĭ!...

Ce-aţĭ lăsatŭ să-mĭ iee óia!...» — Iea toiagulŭ şi lovesce,
Marea se înseninézǎ, unda repede sosesce:
O minune!... unŭ câne ese de sub valurile sure,
Câne sdravĕnŭ, mîndru, harnicŭ şi alérgǎ 'n spre pădure,
Câne păḑitorŭ de casă, câne păḑitorŭ de oĭ,
Muşcă lupulŭ, scapă óia şĭ-o aduce înapoĭ.
Óia la Adamŭ alérgă, elŭ o iea 'şi o sĕrută —
Dómna Eva lângă apă totŭ pufnesce şi strănută,
Nu se lasă, iea toiagulŭ, maĭ lovesce mâniósă;
Unŭ stolŭ negru de lăcuste sborŭ pe marea sgomotósă!...
Dar Adamŭ iar bate apa!... de sub noriĭ trecĕtorĭ
Esŭ trimeşiĭ primăvereĭ, cocostîrciĭ călĕtorĭ.

. . . .

De atuncĭ avemŭ pe lume totŭ ce-ĭ bunŭ şi totŭ ce-ĭ rĕŭ,
Insă rĕulŭ e maĭ mare — scie numaĭ Dumneḑeŭ! —
Ce-a eşitŭ de sub toiagulŭ luĭ Adamŭ, e bunŭ şi blândŭ,
Ce-a eşitŭ de sub alŭ Eveĭ, numaĭ spaimă insuflândŭ,

. . . .

In sfîrşitŭ, vĕḑêndŭ minunea, căcĭ minunea e vĕdită,
Falnica strĕbuna nóstră înciudată, umilită,
Blestemândŭ toiagulŭ sacru, blestemândŭ atâta muncă,
Rupe în bucăţĭ toiagulŭ şi în mare îlŭ aruncă!...
Atuncĭ se vĕḑù pe ape o imensă rînjitură!...
Ce e bestia acésta?... — Este-o nouă creatură!...
Ea nu fuge, ci din contra, sfiiciósă şi spăşită,
Ochiulŭ taĭnicŭ, códa strînsă şi spinarea copleşită,
Timidă şi nepĕtrunsă, labele pe peptŭ crucite,
Ea păşesce, se închină, şi cu buze ipocrite
«Dumneḑeŭ A-totŭ-puternicŭ să vĕ bine-cuvinteze!
Nobila vóstră prăsilă pe pămîntŭ să o păstreze!»
Ḑice ea, «în cerurĭ pace, ş'între voĭ bună voire,
— «Iadulŭ rîde» — «sunt venită pentru-a vóstră fericire!
«De-acum ura să lipséscă şi urgia dintre fraţĭ.»
— Cine-ĭ bestia acésta? — E vulpoiulŭ! salutaţĭ!
Adamŭ crede şi se plécă; ca sub pomulŭ celŭ opritŭ,
Înc'odată pică jertfa spirituluĭ ipocritŭ.
Eva îmbrăţişézǎ vulpea şi zîmbindŭ cu viclenie,
Ḑice 'n taĭnă mulţumită: «Totŭ pe-a mea a fostŭ să fie?»

Iubite Colegŭ,

Am căutatŭ să scotŭ la ivélă deosebitele fețe ale opereĭ d-tale poetice, și dacă întru acésta am adusŭ maĭ multe și maĭ lungĭ citate decât este obiceiulŭ, am făcut'o pentru a precisà maĭ bine caracterulŭ Domnieĭ Tale literarŭ înaintea acelorŭ auditorĭ, carĭ nu aŭ avutŭ timpulŭ să se ocupe de întréga nóstră mișcare literară și cărora le veĭ fi rĕmasŭ prea puținŭ cunoscutŭ.

Căcĭ opera Domnieĭ Tale nu este din acele, ce se impunŭ atențiuneĭ tuturorŭ. Domnia Ta, care însuțĭ sciĭ să prețuescĭ fără reservă sinceritatea, eștĭ și prea pĕtrunsŭ de acelŭ spiritŭ alŭ societățeĭ «Junimea», din care făceaĭ parte și care, în deosebire de cele ce s'aŭ ḑisŭ asupră-ĭ, se distingea tocmaĭ prin cea maĭ aspră critică a lucrărilorŭ membrilorŭ sĕĭ, pentru a nu-mĭ recunósce dreptulŭ și chiar datoria de a judecà valórea relativă a poesiilorŭ Domnieĭ Tale, abstracțiune făcĕndŭ de orĭ ce colegialitate academică și de orĭ ce prietenie. Nicĭ Academia, nicĭ vre o altă instituțiune politică a unuĭ poporŭ, nu póte autorisà lingușirile banale, și strictulŭ adevĕrŭ exprimatŭ în formă cuviinciósă, dar exprimatŭ după întréga și bine chibzuita convingere, trebue să ne călĕuzéscă pe toțĭ și întru tóte.

Da, opera Domnieĭ Tale nu este din acele ce se impunŭ atențiuneĭ obștescĭ. Cadrulŭ archaicŭ alŭ multorŭ poesiĭ ale Domnieĭ Tale, felulŭ rafinatŭ de religiositate și de melancolie alŭ maĭ tuturorŭ, se adreséză la unŭ genŭ restrînsŭ de cetitorĭ, abatŭ poesia dela calea cea mare a emoțiuneĭ generale și eternŭ omenescĭ, o ducŭ pe poteca unorŭ predilecțiunĭ prea individuale, și chiar ceĭ ce te urméză cu plăcere pe acestŭ drumŭ, se oprescŭ une orĭ mirațĭ de cotiturile luĭ.

Și totușĭ lucrarea Domnieĭ Tale, întréga atmosferă din care trăesce, pórtă semnulŭ uneĭ înălțimĭ, de care se cuvine să ne dămŭ sémă maĭ alesŭ în vremea de astăḑĭ. Este înălțimea, la care te-a rădicatŭ și la care rădică și pe cetitoriĭ Domnieĭ Tale, acea curată aspirare ideală, ce pururea te-a însuflețitŭ.

Nicăerĭ și nicĭ odată nu aĭ făcutŭ operă tendențiósă, nu aĭ vînatŭ scopurĭ practice în afară de menirea arteĭ, nicĭ nu ți-aĭ înjositŭ lira în urmărirea intereselorŭ materiale. Acea ***auri sacra fames***, care începe să bântue pe uniĭ autorĭ din tînĕra generațiune, nu te-a atinsŭ. Aĭ fostŭ tot-deauna de-asupra ceteĭ de scriitorĭ, carĭ de abià țină condeiulŭ cu o mână și pe cea-laltă o și întindŭ spre câștigŭ, carĭ credŭ că numaĭ cestiunile de capitalŭ și de salariŭ potŭ să miscе omenirea și carĭ, sub cuvîntŭ de proletariatŭ intelectualŭ, vorŭ să facă și arta proletară și cerșetóre. Aĭ rĕmasŭ nemolipsitŭ de acéstă vremelnică rătăcire a unorŭ spirite, aĭ rĕmasŭ în tótă activitatea Domnieĭ Tale literară unŭ ***idealistŭ***.

Pentru Domnia Ta, ca și pentru noĭ, arta are în sine însașĭ tótă valórea eĭ; precum este creată din entusiasmŭ impersonalŭ, așà trebue să și deștepte o emoțiune desinteresată; întru acésta stă înalta eĭ moralitate. Frumósele cuvinte, păstrate în ruinele unuĭ templu romanŭ din regiunile Cartagineĭ, arta adevĕrată le póte adresa tuturorŭ celorŭ ce se apropie de ea și sunt în stare să o pricépă: ***bonus intra, melior exi!***

Și fiind-că ***ideală*** este și menirea Academieĭ Române, fiĭ cu acéstă însușire principală a Domnieĭ Tale bine-venitŭ în mijloculŭ nostru, pentru ca să întărimŭ cu toțiĭ împreună o credință, fără de care nu este de închipuitŭ viitorulŭ uneĭ națiunĭ de cultură.

ACADEMIA ROMÂNĂ

MICHAIL KOGĂLNICEANU

DISCURS DE RECEPŢIUNE # 19

ROSTIT IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

LA 17 MARTIE 1895

DE

A. D. XENOPOL

MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU

RĔSPUNSUL

D-LUĬ

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16

1895.

Preţul 1 Leŭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

MICHAIL KOGĂLNICEANU

DISCURS DE RECEPŢIUNE

ROSTIT IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

LA 17 MARTIE 1895

DE

A. D. XENOPOL

MEMBRU AL ACADEMIEÏ ROMÂNE

CU

RĚSPUNSUL

D-LUÏ

DIMITRIE A. STURDZA

MEMBRU AL ACADEMIEÏ ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16

1895.

Lito-Tipografia Carol Göbl, Bucurescĭ.

Maiestate,

Onoraţĭ Colegĭ,

Bărbatul, ce sunt chemat a înlocuì în acest corp învĕţat, a umplut cu înalta luĭ personalitate maĭ bine de 50 de anĭ din istoria neamuluĭ românesc. Literator distins, istoric fruntaş, mare orator şi încă maĭ mare om de stat, Michail Kogălniceanu a fost una din acele naturĭ alese, ce greŭ încap câte douĕ alăturea în un veac; pentru care timpul cât l'a trăit a fost prea scurt şi spaţiul, în care i-a fost învoit să se misce, prea neîncăpĕtor, spre a desvoltà uriaşa putere a concepţiunilor, cugetărilor şi năzuinţelor luĭ. Puterniceĭ firĭ a luĭ Kogălniceanu i-ar fi trebuit, spre a sa deplină desfăşurare, un teatru de lucrare mare şi întins; el ar fi trebuit să se nască în sînul uneĭ marĭ împĕrăţiĭ şi să conducă destinele eĭ. Dacă însă *extensiv* bogata luĭ natură cereà o maĭ largă sferă de lucrare, greutăţile, prin carĭ a trecut poporul nostru tocmaĭ în vremea celeĭ maĭ spornice a sale activităţĭ, aŭ dat acesteĭ naturĭ geniale putinţa de a desvoltà *intensiv* tótă plenitudinea însuşirilor sale; şi dacă Kogălniceanu nu s'a putut înălţà atât de sus, precum o merità, în istoria lumeĭ, lucrarea luĭ în folosul poporuluĭ sĕŭ este atât de însemnată, că fără dînsa starea, în care astăḑĭ ne aflăm, nicĭ n'ar puté fi gândită. Dacă Kogălniceanu nu ar fi pus puternicul sĕŭ umĕr, spre a urni din loc carul destinelor române, el ar fi rĕmas încă înnomolit în balta noroiósă, în care păreà că trebue să putreḑéscă. Natura însă, în raţionala eĭ alcătuire, care personificată capĕtă numele de pro-

videnţă, s'a îngrijit ca, potrivit cu greutăţile ce eraŭ de învins, să croiască şi puterile acelor ce trebuiaŭ să încingă lupta, din carĭ unul, şi dintre ceĭ maĭ marĭ, a fost Michail Kogălniceanu. Chiar din făptura trupuluĭ sĕŭ, de o statură mijlocie, însă vînjósă şi bine legată, cu capul mare, fruntea largă şi înaltă, ochiĭ fulgerătorĭ de sub stufóse sprincene, pătrundea în afară uriaşa putere a minţiĭ şi voinţeĭ luĭ. Cine a vĕḑut pe Kogălniceanu o singură dată în viéţa luĭ şi nu şĭ-a maĭ adus aminte de el? Erà din acele firĭ alese, ce se impun prin exteriorul lor ochiuluĭ, prin interiorul lor minţiĭ. Farmecul ce-l rĕspândià în jurul sĕŭ erà fără de sémĕn.

Pentru a expune viéţa şi rolul unuĭ asemenea om, ar trebui marginile încăpĕtóre ale unuĭ volum, şi nu minutele numĕrate ale uneĭ cuvîntărĭ. Ce voiŭ spune, va fi numaĭ un palid reflex al celor ce ar trebuì să spun.

I.

Familia Kogălniceanu se trage, după numele eĭ, din acel al unuĭ rîuşor Kogalnicul saŭ Kogâlnicul, ce se varsă în lacul Conduc din judeţul Cahululuĭ al Basarabieĭ retrocedate (1). Nu scim până întru cât acéstă origine a eĭ din Bugeac îndreptăţesce a o luà drept de neam tătăresc, cum eraŭ familiile Cantemir, Aslan, Macsut şi Cehan. Orĭ-care ar fi însă obîrşia eĭ, se vede că a intrat de timpuriŭ în corpul naţiuniĭ moldovene şi a fost primită în boeriile eĭ. Un chrisov din 1563 ne arată pe Despot Vodă dăruind luĭ Vasilie Kogălniceanu, diac de visterie, moşia Rîpele din judeţul Fălciŭ, care moşie se află până astăḑĭ la coborîtoriĭ sĕĭ (2).

(1) Kogălniceanu, în un discurs al sĕŭ din Divanul ad-hoc, spune: «D-l Logofĕt Sturdza a ḑis că e Român şi că vorbesce ca Român. Imĭ va da voe să-ĭ întîmpin că şi eŭ sunt Român, şi maĭ mult decât dumnia-luĭ; neam de neamul meŭ aŭ fost Românĭ; sunt răzeş, *vechiŭ băştinaş de pe Kogâlnic*». *Buletinul şedinţelor Divanuluĭ ad-hoc al Moldoveĭ*, şedinţa XV, al II-lea suplement.

(2) Al. Papadopol-Calimach, *Notiţă istorică asupra oraşuluĭ Botoşanĭ*, în *Analele Academieĭ Române*, Seria II, tom VIII, secţ. II, p. 145.

De atuncĭ până în veacul XVIII se perd urmele familieĭ Kogălniceanu în istoria Moldoveĭ (1).

In anul 1735 găsim pomenit însă pe Pitarul Vasilie Kogălniceanu, în casele căruia, de lângă biserica Barnoschi, Grigorie Ghica găzduesce pe Sara Mahomet Pașa, curțile domnescĭ fiind pe atuncĭ arse. Vasilie Kogălniceanu aveà doĭ fiĭ: pe Enache chronicarul și pe Constantin Medelnicerul, maĭ apoĭ Stolnicul, străbunul direct al luĭ Michail. Asupra Stolniculuĭ Constantin Kogălniceanu, avem órecarĭ sciințe prin chronicĭ și documente, carĭ concură a-l arĕtà ca un om de o mare pricepere și energie, în cât regăsim, conform legiĭ atavismuluĭ, în suitoriĭ luĭ Michail Kogălniceanu, însușirile ce aŭ culminat în persóna luĭ. Constantin Kogălniceanu, simplu Medelnicer pe timpul luĭ Ioan Calimach, fu chemat a purtà trebile visterieĭ în următórea grea împrejurare: Calimach, deși de obîrșie Român, fiind aprópe pe deplin grecisat în lunga luĭ petrecere în Constantinopole, se încunjură de Grecĭ în domnia luĭ din Moldova. Maĭ ales cu mare vadă și putere erà unul Stavarachi, care rĕmase în Constantinopole în însușire de Capu-Chehae. Nevoile de banĭ fiind marĭ și țéra bejenită, din pricina uneĭ prădăciunĭ tătărescĭ, nu se găsià nicĭ un boer care să priméscă periculósa, în asemenea condițiunĭ, slujbă a vistierieĭ. Stavarachi, audind de aceste greutățĭ, vine el însușĭ în Iașĭ, «pre carele, cum spune chronicarul, cu mare cinste l'a primit Domnul, și luând tóte trebile pe mânile luĭ, pot dice că erà al doilea Domn. După înțelegerea avută cu Calimach, se chemă vechil al visterieĭ Constantin Kogălniceanu, care fu înălțat la rangul de Stolnic, dicêndu-ĭ Domnul să-l vadă. Atuncĭ a stătut cu tótă silința, tocmind isprăvniciile pe afară, făcênd ómenĭ de slujbă, învĕțându-ĭ în ce chip vor urmà la tóte, iar în puțină vreme a îndreptat tóte ținuturile, începênd a veni banĭ în visterie, care lucru erà cu mirare tuturor.»

Deși póte, fiind date împrejurările, însărcinarea îndeplinită de

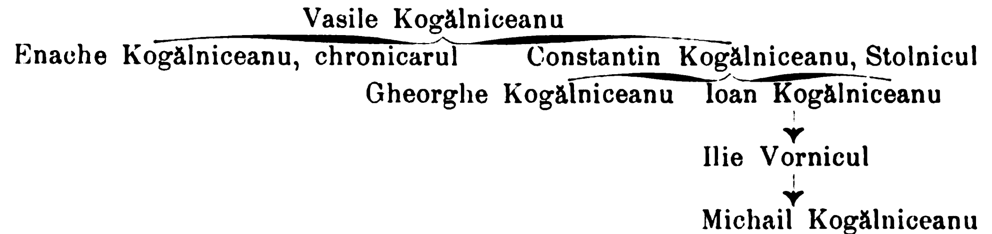
---

(1) Enache Kogălniceanu, *Letopisețe*, ed. I, t. III, p. 244 (ed. veche).

Constantin Kogălniceanu nu este din cele maĭ laudabile, însemnăm numaĭ energia şi priceperea de care a trebuit să dea dovedĭ, însuşirĭ ce le vom găsi la ilustrul sĕŭ strănepot, aplicate acum nu maĭ mult spre dauna, ci spre folosul neamuluĭ.

Aceeaşĭ tărie îndărătnică de caracter a luĭ Constantin Kogălniceanu reese din o daraveră dintre el şi Iordache Archip, asupra căreĭ ni s'aŭ păstrat nisce documente, marture ale vigórii cu care fostul vechil al visterieĭ scià să apere chiar o posiţiune nedréptă contra celuĭ jignit de el (1).

Constantin Kogălniceanu avù de fiĭ pe Gheorghe Kogălniceanu şi pe Ioan, tatăl luĭ Ilie şi bunul luĭ Michail Kogălniceanu. Iată deci spiţa neamuluĭ Kogălnicenesc de la 1735 încóce:

II.

Michail Kogălniceanu s'a născut la 6 Septembre 1817, în Iaşĭ. Tatăl sĕŭ Ilie aveà de soţie, cu care născuse pe Michail, pe Catinca, fiica Medelniceruluĭ Stavilă, familie românéscă din Basarabia. Kogălniceanu se trăgeà deci, lăsând la o parte originea îndepărtată a neamuluĭ sĕŭ, prin tată şi prin mamă, din neam românesc, şi cu dréptă mulţumire exclamă el: «De pe tată şi de pe mamă, din moşĭ şi strămoşĭ, mĕ fălesc dar că sunt Român moldovén, şi cu mîndrie recunosc că familia mea nu a căutat nicĭ odată originea eĭ în ţĕrĭ şi în neamurĭ străine» (2). Data nasceriĭ luĭ Michail Kogălniceanu, luată de el de pe un ceaslov al tatăluĭ sĕŭ, este adeverită prin îm-

(1) *Treĭ scrisorĭ dintre Iordache Archip şi Constantin Kogălniceanu*, publicate de I. Tanoviceanu în *Archiva*, organul Societăţiĭ sciinţifice şi literare din Iaşĭ, V, 1894, p. 351.

(2) Introducere la *Letopiseţe*, ed. II, Bucurescĭ 1892, I, p. XIII nota.

prejurarea, că el se vede trecut în 1831 în matricula pensionatuluĭ frances al luĭ Lincourt, Chefneu și Bagarre, ca avênd vîrsta de 14 anĭ. Cu dreptul decĭ respinge Kogălniceanu data de 1813, atribuită de uniĭ nasceriĭ sale (1). Michail Kogălniceanu fu botezat de Domnița Marghióla Calimach, soția Logofĕtuluĭ Grigorie Sturdza, tatăl luĭ Michail Sturdza, Domnul Moldoveĭ dintre 1834—1849. La săvîrșirea eĭ din viéță, recomandă pe Kogălniceanu fiuluĭ eĭ, ce erà unul din boeriĭ ceĭ maĭ învĕțațĭ aĭ timpuluĭ și încă din 1814 membru în epitropia școlelor.

După ce Michail Kogălniceanu primì, ca copil, începuturĭ de învĕțătură în casa părinteluĭ sĕŭ, fu pus maĭ târḑiŭ în pensionatul frances amintit maĭ sus, unde-l găsim la examenul din 1832 ca premiant, alăturea cu Grigorie Sturdza, fiul luĭ Michail vistierul, și cu Panaite Radu, fiul Agăĭ Manolache. Se vede că Kogălniceanu erà o natură cóptă de timpuriŭ, de óre-ce la vîrsta de 14 anĭ se nasce în inima luĭ o simțire, îndestul de vie pentru fiica unuĭ profesor de grecesce din acel pensionat. Opt anĭ după aceea, în 1841, Kogălniceanu povestesce cu multă plăcere întâia îngânare a iubireĭ în inima luĭ pentru frumósa Nicetă (2). Totușĭ, deșì Kogălniceanu lăsă de timpuriŭ să pĕtrundă raza fermecătóre a frumosuluĭ în sufletul sĕŭ și deșì tótă viéța sa i-a rĕmas credincios, nu ea erà să devină isvorul hrănitor al cugetărilor luĭ. Haină ușóră pentru el, o îmbrăcà numaĭ în ḑile de sĕrbătóre, iar mintea luĭ erà să-șĭ îndrepte lucrarea pe un alt tărîm, în afară, în lumea reală, spre a îndreptà rĕul și a înfrînà abusurile, spre a da o nouă formă și direcțiune vieții românescĭ, și nu în domeniul intern al fantasticeĭ închipuirĭ.

Când Michail Sturdza ajunse Domn în 1834, el îșĭ trimise copiiĭ la învĕțătură în Francia, la colegiul din Luneville, unde cunosceà pe profesorul abatele Lhommé, ce-ĭ fusese luĭ însușĭ profesor în

(1) *Letopisețe*, ibid.; *Albina românéscă*, 1832, p. 245; Xenopol și Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași, Acte și documente*, Iași 1885, p. 132.

(2) *Intâiul amor* de Michail Kogălniceanu, 1841, reeditat în *Michail Kogălniceanu, schiță urmată de câte-va scrierĭ ale ilustruluĭ defunct*, Bucurescĭ 1891.

Iașĭ în curs de maĭ mulțĭ anĭ de ḑile. După ce-l crescuse pe el, îĭ încredință acum în depărtare odraslele sale, și alăturea cu Dimitrie și Grigorie Sturdza, fu trimis și Michail Kogălniceanu, cu cheltuiala Domnuluĭ, spre îndeplinirea sfîntă a ultimeĭ voințe a mameĭ sale, Domnița Calimach. La același colegiŭ maĭ fusese trimișĭ și doĭ fiĭ aĭ luĭ Lupu Balș și unul al luĭ Nicolae Casu. Kogălniceanu se deosebi aicĭ prin rîvna sa pentru învĕțătură, când de odată, pe la sfîrșitul luĭ 1835, trebui să părăséscă Francia și să se strămute la Berlin.

Anume Rușiĭ, ce eraŭ pe atuncĭ a-tot-puternicĭ în țĕrile române, se îngrijaŭ ca crescerea tinerilor Moldovenĭ în Francia să nu-ĭ îmbuibeze cu ideĭ revoluționare, și Consulul rusesc din Iașĭ făcù Domnitoruluĭ respectuóse observațiunĭ asupra trimiteriĭ propriilor sĕĭ copiĭ la învĕțătură în focularul ideilor rĕsturnătóre. Domnitorul se grăbi a face pe placul Impĕratuluĭ Alexandru; luă copiiĭ sĕĭ, și decĭ și pe Kogălniceanu, de la Luneville și-ĭ trimise la Berlin (1).

Mare înrîurire avù asupra desvoltăriĭ ideilor luĭ Kogălniceanu transferarea luĭ în capitala Prusieĭ. Lucru ce ar păré póte nefiresc, aicĭ își găsi plecarea natureĭ sale intime, hrana după care umblà, ideile liberale; aicĭ învĕță el maĭ ales a prețui iubirea de țéră. Kogălniceanu eși din școlele din Berlin ceea ce a rĕmas în tot decursul vieții: un partisan al propășiriĭ și un mare patriot.

Berlinul erà pe atuncĭ inima vieții germane; concentrà în el două marĭ aspirațiunĭ: acea după unitatea politică a întreguluĭ corp al națiuniĭ germane, care întrețineà tot-deauna în sufletul tuturor focul dragostiĭ către patria comună, și acea după emanciparea claselor desmoștenite din lanțurile vremurilor trecute, lanțurĭ carĭ în Prusia nu se rupsese încă. Pe Kogăniceanu îl atinse mult maĭ viŭ desfășurarea însășĭ a lupteĭ pentru rĕsturnarea privile-

(1) *Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boerescĭ și emanciparea țĕranilor*, discurs rostit la 1 Aprilie 1891 în Academia română de Michail Kogălniceanu, 1891, p. 5. Comp. Michail Sturdza către Comitele Nesselrode, 9 Aprilie 1838, *Documente privitóre la Istoria Românilor*, Supl. I, t. IV, p. 176: «Mes fils élevés à Berlin d'après les intentions du Ministère Impérial.»

giilor, de cum ar fi putut'o face acea a uneĭ biruințe acum repurtate. In silințele puse de poporul prusian pentru îndrumarea egalitățiĭ civile și politice, viitorul om de stat vedeà pare că în depărtare pe acele, ce trebuiaŭ să deslănțuiască pe propriul sĕŭ popor din fearele în carĭ zăcea.

Marele romancier Willibald Alexis, cu care Kogălniceanu făceà întinse preumblărĭ pe jos prin insula Rügen, îl inițià mereŭ în tóte taĭnele mișcăriĭ ce frământà mințile germane. Pe de altă parte pastorul Jonas, unde Kogălniceanu își aveà gazda, îĭ arĕtà seria întrégă de marĭ acte reformatóre, prin carĭ Prusia trecuse sub domnia luĭ Frideric-Wilhelm, maĭ ales acela al emancipăriĭ țĕranilor. Și când Kogălniceanu vedeà ce s'a făcut în acea țéră, în aparență atât de feudală, se puteà óre ca mintea să nu se întórcă către țĕrișóra luĭ, unde atâtea și atâtea eraŭ de făcut, unde totul trebuià transformat, dacă năzuiam să ne numim ómenĭ!

Prea bine caracteriséză însușĭ Kogălniceanu efectul, pe care îl avù asupra mințiĭ luĭ petrecerea în capitala Prusieĭ. «Mulțumită contactuluĭ meŭ cu atâția bărbațĭ însemnațĭ aĭ Germanieĭ și primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocasiune și putința de a-mĭ îmbogăți mintea cu ideile reformatóre, ce atuncĭ inspiraŭ înaltele inteligențe ale Germanieĭ. Da, Universitățiĭ din Berlin, a doua mea mamă, exempluluĭ ce mi l'a dat amorul pentru patria germană și pe care l'am găsit în tóte păturile societățiĭ germane, fie nobilime, fie burghesime, datoresc eŭ amorul pentru patria română și spiritul liberal, carĭ m'aŭ însuflețit în tóte actele viețiĭ mele. In lungile lupte și lucrărĭ, în prigonirile înverșunate, carĭ nu odată s'aŭ încercat a mĕ zdrobi, pururea am avut înaintea ochilor meĭ acele frumóse cuvinte, pe carĭ, în memoriul seŭ către Rege, le arată Principele de Hardenberg ca puternicul mijloc de a reînălță caracterul și bărbăția poporuluĭ german, pentru desrobirea sa de jugul străin, pentru ridicarea și mărirea Germanieĭ: principiĭ democratice într'un guvern monarchic» (1).

(1) Discursul din 1 Aprilie, p. 11.

Michail Kogălniceanu nu erà însă să priméscă în Berlin numaĭ neşterse întipărirĭ. Când oţelul lovesce în cremene, se desfac din el scânteĭ de foc iuţĭ şi fierbinţĭ, ce rěspândesc lumină şi aprind unde cad. Aşà şi mintea luĭ Kogălniceanu, când se atinse de cultura apusénă, deveni producĕtóre de ideĭ. La o vîrstă când ceĭ maĭ mulţĭ ómenĭ abià se desfac din lanţurile copilărieĭ, vedem pe Kogălniceanu producênd una după alta treĭ scrierĭ însemnate, al căror scop erà înălţarea poporuluĭ sěŭ în mintea omeniriĭ culte a Europeĭ apusene.

Prilejul, care făcù pe Kogălniceanu să scrie cele întâĭ ale luĭ încercărĭ, fu cunoscinţa vestituluĭ naturalist Alexandru de Humboldt, pe care-l întîlni la nu maĭ puţin renumitul profesor de drept roman Francisc de Savigny. Humboldt dorià să cunóscă ceva despre limba şi literatura Românilor, şi Kogălniceanu, pentru a rěspunde acesteĭ dorinţe, schiţă în revista luĭ Lehmann pe anul 1837 prima luĭ încercare de condeiŭ: *Limba şi literatura românéscă de un Moldovén* (1). Tot pentru Humboldt scrie Kogălniceanu, în acelaşĭ an 1837, al doilea al sěŭ studiŭ, de astă dată în limba francesă şi nu maĭ mult sub vĕlul anonimuluĭ: *Schiţă asupra istorieĭ, moravurilor şi a limbeĭ Ţiganilor* (2).

Tot atuncĭ sfîrşesce de scris şi tipăresce Kogălniceanu, tot în limba francesă, a treia a sa lucrare de tinereţe, mult maĭ însemnată şi maĭ întinsă decât cele-lalte douĕ, anume primul volum al uneĭ istoriĭ a neamuluĭ românesc, care trebuià să pórte titlul general de: *Istoria Valachieĭ şi Moldoveĭ şi a Valachilor transdanubienĭ,* din care volumul întâiŭ, singurul ce a apărut, cuprindeà istoria Dacieĭ, a Valachilor de peste Dunăre şi a Munteniei (3).

---

(1) *Romänische oder wallachische Sprache und Litteratur* von einem Moldauer, Lehmann's Magasin für die Litteratur des Auslandes, II, no. 8, p. 29—30; no. 9, p. 34 35; no. 10, p. 39—40. Acéstă lucrare a luĭ Kogălniceanu, absolut necunoscută la Românĭ, a fost aflată şi tradusă de d-l I. G. Sbiera după rugămintea mea şi inserată în *Archiva*, organul Societăţeĭ sciinţifice şi literare din Iaşĭ, V, 1894, no. 9—10.

(2) *Esquisse sur la langue et les mœurs des Cigains*, Berlin 1837.

(3) *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin 1837, un vol. in-8º de 478 pagine. La 1854 se publică a doua ediţiune a acestuĭ volum, ca o operă de sine stătătóre, sub titlul sěŭ propriŭ: *Historie de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie* nouvelle édition, Berlin 1854.

III.

Să cercetăm aceste treĭ lucrărĭ ale primeĭ tinereţĭ a luĭ Kogălniceanu.

Ceea ce trebue să ne pună, chiar de la întâia privire aruncată asupra lor, în adîncă mirare, sunt cunoscinţele întinse documentate de Kogălniceanu asupra unor materiĭ, ce nu eraŭ de loc cuprinse în cadrul studiilor sale.

In schiţa asupra Ţiganilor, deşi se folosesce de cartea luĭ Grafender, din care împrumută notiţele privitóre la limba lor, totuşĭ el adaoge şi multe sciinţe propriĭ, maĭ ales asupra moravurilor acestuĭ popor. Cum şi le-a putut el procurà, când la vîrsta de 16 anĭ părăsì ţéra? Se vede că spiritul sĕŭ observator îĭ atrăsese în chip neconscient luarea aminte asupra Ţiganilor pe când erà încă copil în ţéră şi că memoria luĭ cea prea bine înzestrată prefăcuse în cunoscinţe positive, atuncĭ când avù nevoe de ele, noţiunile neconsciente ce pătrunsese într'însa. Cât despre modul cum Kogălniceanu privià din punctul de vedere omenesc pe acest neam desmoştenit, acésta se póte vedé din cele câte-va cuvinte ale introduceriĭ luĭ, în care mustră pe apusenĭ că ar alcătuì societăţĭ filantropice pentru suprimarea sclăvieĭ din America şi nu s'ar uità că în sînul chiar al continentuluĭ lor, în Europa, 400.000 de ómenĭ robĭ aştéptă liberarea lor din lanţurile nesciinţeĭ şi ale barbarieĭ.

Incercarea asupra literaturiĭ române este încă şi maĭ de sémă. Kogălniceanu o întreprinde fără absolut nicĭ o lucrare pregătitóre, şi cu tóte aceste dovedesce în ea nisce cunoscinţe positive şi amĕnunţite asupra acestuĭ câmp, până atuncĭ cu totul neexplorat, al vieţiĭ poporuluĭ nostru. Ca un marinar inimos îşĭ îndréptă barca pe o mare necunoscută către descoperirea de nouĕ pămînturĭ, avênd drept călĕuză o judecată sănătósă şi o provisiune însemnată de cunoscinţe. Dar de unde câştigase Kogălniceanu pe aceste din urmă? Spre a înţelege însemnătatea acesteĭ întrebărĭ, trebue să ne străpurtăm cu 58 anĭ în urmă, când un nor gros şi nepătruns cu-

prindeà întrégа viéţă intelectuală a poporuluĭ român, când nu se făcuse absolut nicĭ un studiŭ în acéstă direcţiune, când nu se tipărise absolut nicĭ o lucrare, când nu existà nicĭ o bibliotecă, nicĭ o colecţiune a rarităţilor literatureĭ nóstre, când, în un cuvînt, totul trebuià adunat, studiat, coordonat. Numaĭ atuncĭ, când, desfăcêndu-ne ochiĭ din via lumină în care eĭ sunt deprinşĭ să înnóte astădĭ, vom puté prin o încordare a închipuiriĭ să reconstituim pentru un moment acele timpurĭ de întunerec şi de nesciinţă, ce năbuşiaŭ orizonul vieţiĭ românescĭ, numaĭ atuncĭ, dic, vom puté preţui în adevĕrata eĭ valóre acea minte strălucită, care, spărgênd pentru prima óră vĕlul ce acoperià producerile literare ale poporuluĭ român, arĕtă lumeĭ civilisate că şi el gândise, şi el încercase să îmbogăţéscă, fie cu o cât de slabă contribuţiune, lumea ideilor.

In a treia şi cea maĭ însemnată a luĭ lucrare, Istoria poporuluĭ român, Kogălniceanu procede pe basa isvórelor la expunerea trecutuluĭ luĭ. Uriaşa luĭ putere de muncă se vede din nămolul de scrierĭ ce a consultat, cu tóte că în acelaşĭ timp trebuià să se îndeletnicéscă cu însuşirea de cunoscinţe, cu totul altele, pentru dobândirea cărora el mersese în străinătate. Volumul I al scrieriĭ luĭ, care cuprindeà istoria Dacilor, a Românilor de peste Dunăre şi a Munteniеĭ până la 1792 (1), a trebuit să fie lucrat la Berlin în decursul celor doĭ anĭ, de la Septembre 1835, când se strămută acolo, până la aceeaşĭ lună 1837, când, punêndu-şĭ volumul la tipar, îĭ scrie prefaţa.

Atât prin încercarea asupra literaturiĭ românescĭ, cât şi prin istoria poporuluĭ român, Kogălniceanu îşĭ propune ca ţintă de a curăţi pe poporul sĕŭ de hula, pe care necunoscinţa împrejurărilor saŭ réua voinţă a duşmanilor o rĕspândise asupra luĭ, şi ţintesce a-l arĕtà Europeĭ în adevĕrata luĭ fiinţă. Kogălniceanu începe studiul sĕŭ asupra literaturiĭ cu observaţiunea, că «din tóte ţĕrile Europeĭ orientale, Moldova şi Muntenia sunt apróре cele maĭ puţin

(1) Kogălniceanu avù de gând să urmeze maĭ departe. Prin o scrisóre a luĭ din 1837, el cereà de la Asachi lămurirĭ asupra Regulamentuluĭ Organic. Vedĭ *Revista Ateneului*, 1894, No. 2.

cunoscute, și cu tóte aceste în nicĭ o privire nu merită aceste Principate atare părăsire. Istoria acestor țĕrĭ este plină de fapte eroice, carĭ ar fi făcut onóre Grecilor și Romanilor.» Iar în prefața la Istoria Românilor revine asupra aceste̮ teme într'un chip maĭ rostit. El spune, că «ceea ce l'a împins a scrie istoria poporuluĭ sĕŭ, a fost adînca necunoscință în care se află lumea civilisată despre destinele luĭ; că cele maĭ micĭ țĕrĭ ale Africeĭ și Americeĭ sunt maĭ cunoscute decât aceste două Principate; că el s'a silit a arĕtà lumeĭ că Moldo-Româniĭ posedă virtuțĭ carĭ cu greŭ s'ar reaflà la alt popor, și că metehnele lor nu sunt decât tristele urmărĭ ale releĭ cârmuirĭ, sub care aŭ fost supușĭ până acum. Pentru a arĕtà Europeĭ ce sunt Moldo-Româniĭ și ce aŭ făptuit eĭ în vremile trecute, a întreprins el a le scrie istoria.»

Iată decĭ simțemîntul cel nobil ce împingeà pe Kogălniceanu, abià eșit din vîrsta copilărieĭ, a se pune pe muncă. Voià să-șĭ înalțe neamul în ochiĭ lumiĭ, să-l ridice din deconsiderarea, în care zăceà, la locul pe care se cuvenià să-l ocupe între popóre. De aceea, nicĭ nu s'a scris vre-o apĕrare maĭ strălucită a unuĭ popor pe nedreptul hulit, pe nedreptul apĕsat, pe nedreptul calomniat, decât aceste două scrierĭ ale luĭ Kogălniceanu, și cu tóte acestea, în întréga lor întindere, nu se întîlnesce o singură frasă de efect, o singură declamațiune, nicĭ măcar o cugetare de revoltă asupra stăriĭ în care nemilósa sórtă îĭ aruncase neamul. Istoria scrisă de Kogălniceanu pare eșită, nu din pana unuĭ Român ce simte pentru poporul a căruia sórtă o expune, ci din acea a unuĭ străin rece și nepărtinitor, utilisând materialul întrebuințat și de alțiĭ și adeseorĭ împrumutat din propriele lor scrierĭ, dar care material se transformă, ca sub lovitura uneĭ vĕrguțe magice, sub pana luĭ Kogălniceanu, se arată în adevĕrata luĭ fire și îmbracă, în locul huleĭ pe care o găsiaŭ străiniĭ, cu glorie și laudă pe un neam desmoștenit, arĕtându-l, nu ca nedestoĭnic de a se frămîntà în viéță, ci ca apĕsat și copleșit de o vitregă sórtă.

Cât de minunat lucrà Kogălniceanu pentru ridicarea poporuluĭ sĕŭ! El cugetà fórte bine, că pentru a-l scóte din întunerecul și

nesciința rușinósă, în care zăceà, aveà nevoe de sprijinul Europeĭ; iar pentru a dobândi acest sprijin, trebuià să câștige simpatia eĭ, ceea ce iar nu se puteà ajunge decât prin punerea Europeĭ în o maĭ dréptă cunoscință a trecutuluĭ luĭ. Căcĭ, precum ḑice prea bine învĕțatul jurisconsult belgian Arntz, tot despre poporul român: «căutațĭ să se pătrundă țéra vóstră de acest adevĕr, că istoria uneĭ națiunĭ exercită o mare înrîurire asupra considerațiuniĭ de care ea se bucură la cele-lalte națiunĭ: am convingerea intimă că o bună istorie a patrieĭ vóstre va avé de urmare a o pune maĭ sus în stima popórelor străine și a demonstrà acestora, că naționalitatea română are adîncĭ rădăcinĭ în trecut, după cum póte fi chemată la frumóse destinurĭ în viitor» (1). Și într'adevĕr, dacă erà de mare nevoe pentru poporul român să se cunóscă el însușĭ, spre a-șĭ pune inima la loc și a aspirà către progres și cultură, nu erà maĭ puțin de lipsă a da acéstă istorie în cunoscința lumiĭ europene, pentru că numaĭ prin ajutorul acesteĭ lumĭ se putea revĕrsà lumina și civilisațiunea pe mintea luĭ ințelenită.

Kogălniceanu ne arată încă din 1837 una din nevoile cele maĭ neapĕrate ale desvoltăriĭ nóstre: darea firiĭ nóstre în cunoscința mareluĭ tot, din care nu suntem decât o mică frântură. Nu e de ajuns, ca numaĭ noĭ să ne cunóscem maĭ bine, din scrutarea tot maĭ amănunțită a trecutuluĭ nostru Suntem datorĭ noĭ, carĭ am împrumutat tot dela civilisațiunea apusénă, a căreia așchie suntem aicĭ în Rĕsărit, să ținem în curent pe mama nóstră intelectuală despre orĭ-ce progres făcut în acéstă direcțiune. Istoria unuĭ popor este singurul mijloc de a-l cunósce, și cunoscința luĭ cresce în raport cu adîncirea istorieĭ sale. Când facĭ cunoscință cu un individ chiar, și te prinḑĭ cu el în vorbă, ce lucru îl întrebĭ întâĭ? De unde este, cine i-aŭ fost părințiĭ, unde a învĕțat, ce a suferit, cum de a ajuns acolo unde-l veḑĭ, fie în fericire, fie în nenorocire? De ce te interesezĭ, când te apropiĭ de o făptură omenéscă? De desvoltarea eĭ. Pentru ce? Pentru că omul este o ființă istorică.

(1) Scrisórea luĭ Arntz către T. Mândru, publicată in *Archiva* din Iașĭ, IV, 1893, p. 563.

El se desvoltă, propăşesce saŭ decade; în orĭ-ce cas, el nu este de la început aşà cum îl cunóscem, ci devine ceea ce se arată, şi procesul de devenire este aceea ce ne intereséză în viéţa unuĭ om. Cu atât maĭ mult sporesce acest interes la un popor, al căruĭ corp acopere întinse spaţiurĭ şi a căruĭ viéţă se întinde peste atâtea veacurĭ; să nu uităm decĭ învĕţătura mareluĭ bărbat a căruĭ amintire o sĕrbătorim astădĭ, să ţinem tot-deauna pe popórele apusene în cunoscinţa propăşiriĭ pe care o facem în studiul trecutuluĭ nostru (1). Maĭ ales să nu ne temem de un lucru: că adîncirea trecutuluĭ nostru ne-ar face să roşim. Nu! o afirm cu tărie: trecutul poporuluĭ român este mîndru şi glorios, nu numaĭ prin faptele cele marĭ ale eroilor sĕĭ, dar încă şi prin răbdarea şi statornicia cu carĭ a putut înfruntà loviturile destinuluĭ. Şi ce póte fi maĭ mare în acéstă lume, decât a suportà, fără a desperà, gréua luptă a existenţeĭ!

IV.

Kogălniceanu se întórse în Moldova în 1838, precedat de o reputaţiune de om învĕţat, pe care şĭ-o câştigase cu drept cuvînt prin scrierile sale asupra poporuluĭ român. Ca unul ce fusese proteguitul luĭ Michail Sturdza, trimis în străinătate şi învĕţat cu a

(1) După exemplul mareluĭ bărbat, acéstă lucrare, rĕmasă de la Kogălniceanu cu totul în părăsire, a fost reluată de mine. Din 1881, a apărut regulat în fie-ce an în *La Revue historique* din Paris a luĭ Gabriel Monod câte un buletin, în care analisez tóte scrierile, fie românescĭ, fie străine, asupra istorieĭ Românilor. Am maĭ publicat în 1885 *Les Roumains au Moyen-âge, une énigme historique*, Paris, Leroux, ediţiune francesă a teorieĭ luĭ Rösler, prin care am isbutit a întórce pe mulţĭ învĕţaţĭ străinĭ nepărtinitorĭ la adevĕrul istoric. In 1885 am tipărit în Iaşĭ, Şaraga, *Etudes historiques sur le peuple roumain*, care cuprinde în partea întâia răsbóiele dacice ale Impĕratuluĭ Traian, în a doua răsbóiele ruso-turce până la 1812. D-niĭ Lavisse şi Rambaud, propunĕndu-mĭ colaborarea la întinsa lor publicaţiune, *Histoire générale depuis le IV-me siècle jusqu'à nos jours*, a apărut până acum în volumele II, III şi V, părţile relative la istoria Românilor, în o carte ce va face încunjurul lumiĭ. In sfîrşit, am intreprins publicarea uneĭ *Histoire des Roumaines de la Dacie-Trajane*, în două volumurĭ, carĭ vor apăré în curînd în Paris la editorul Leroux. Pe lângă acésta, aŭ maĭ apărut articole istorice in *La Revue de géographie* a luĭ Ludovic Drapeyron, în *Muséon* din Louvain şi aiurea.

luĭ cheltuială, Domnul primì pe strălucitul tînĕr între aghiotanţiĭ curţeĭ sale.

Kogălniceanu erà un caracter complex, precum sunt tóte naturile geniale. Pe lângă adînca luĭ seriositate, de care dĕduse dovedĭ la o vîrstă atât de fragedă, el posedà un fond fórte bogat de veselie; erà de o fire glumétă, căreia-ĭ plăceà să păcălésca pe prieteniĭ sĕĭ, spre a rîde apoĭ împreună cu eĭ de necazul ce le pricinuise. Este cunoscută minunata farsă jucată de el agăĭ luĭ Vodă, Ştefan Catargiu.

Acest înalt funcţionar aveà obiceiul de a lăsà tot-deauna un mare spaţiŭ onorific între sfîrşitul rapórtelor sale dilnice şi a luĭ subsemnătură. Kogălniceanu tăià regulat, în fie-ce di, partea raportuluĭ de la locul lăsat alb, umpleà acel loc cu o comandă de şampanie saŭ cofeturĭ de la cel maĭ mare cofetar din Iaşĭ din acele timpurĭ, Branzolf, care se grăbià a îndeplini comendile agăĭ, deşi se cam mirà de însemnata consumaţiune, pe care capul poliţieĭ o făceà în al luĭ magasin. Ne putem închipuì hazul ce făceà Kogălniceanu şi cu prieteniĭ luĭ de păcălitura agăĭ şi gustul cu care eĭ beaŭ şi benchetuiaŭ pe socotéla luĭ. De la o vreme Branzolf, vĕdênd că aga tot mereŭ comandă la dulceţurĭ fără a le plătì, se presentă într'o di la el şi-ĭ cere cu tot respectul achitarea socoteliĭ. Aga rĕmâne ca trăsnit, când vede propria luĭ subsemnătură în josul scrisoriĭ luĭ Kogălniceanu. El se jeluesce luĭ Vodă, care bine înţeles că nu a făcut şi el decât a rîde de minunata păcălitură. De acolo înainte aga se oprì de a maĭ manifestà respectul sĕŭ către Domnitor prin un spaţiŭ alb atât de însemnat.

Kogălniceanu erà apoĭ şi fórte iubitor de danţ, şi când făcù prima luĭ apariţiune în Bucurescĭ la 1839, minună salónele capitaleĭ Munteniеĭ prin agerimea picióreor luĭ. Cavaler elegant, curtesan plăcut, prieten glumeţ, ar crede cine-va că viéţa cea nouă ce i se deschideà la reîntórcerea luĭ în ţéră, unde tóte plăcerile îĭ întindeaŭ braţele, ar fi trebuit să ştérgă din mintea luĭ luciul, pe care străinătatea îl aşternuse pe ea; că el ar fi trebuit să uite în petrecerile tinereţiĭ scopurile maĭ adîncĭ, pentru carĭ viéţa este dată

omuluĭ pe pămînt. Firea luĭ Kogălniceanu erà însă multilaterală. El unià gluma cu seriositatea, emoţiunile inimiĭ cu plăsmuirile intelectuale, avîntul şi pornirile înflăcărate ale tinereţeĭ cu cumpĕnirea uneĭ prea timpuriĭ maturităţĭ.

Kogălniceanu nu se lăsă decĭ a fi ademenit nicĭ un moment de viéţa inimiĭ, spre a uità că el erà chemat a devenì ceva în ţéra luĭ, că el aveà de îndeplinit o înaltă menire, ale căreia îmboldirĭ le primise la Berlin şi carĭ lucraŭ asupra strălucitelor luĭ facultăţĭ, împingênd bogatul luĭ ingeniŭ în slujba neamuluĭ din care făceà parte.

Neobositul muncitor pe ogorul intelectual al poporuluĭ român Gheorghe Assachi adăogi, în anul 1838, un suplement literar la gazeta politică *Albina românéscă*, care suplement primi numele de *Alăuta românéscă*. Kogălniceanu, care cunosceà pe deplin meritele luĭ Assachi pentru cultura poporuluĭ sĕŭ, colaboréză, în decursul anuluĭ 1838, la acel suplement, publicând în el maĭ multe lucrărĭ. Dar acéstă scriere periodică este suprimată de Domnitorul Michail Sturdza la începutul luneĭ Septembre 1838, din pricina unuĭ articol asupra filosofieĭ wisthuluĭ, «în care se făceà menţiune de o Putere, al căreĭ nume trebuià să fie venerat atât de Guvern cât şi de cetăţeniĭ uneĭ ţĕrĭ, ce-ĭ este datóre existenţa şi prosperitatea eĭ.» (1)

Alăuta romănescă fiind suprimată, Kogălniceanu se gândesce, în decursul anuluĭ 1839, a scóte o nouă revistă, de astă dată sub propria luĭ direcţiune, şi pentru acésta voesce să întocméscă o tipografie deosebită. El intră în corespondenţă cu Eliade-Rădulescu, care-ĭ procură uneltele trebuitóre, aşà că în 1840 *Dacia literară* apare «la cantora jurnaluluĭ», care în limbagiul de atuncĭ însemnà în propria eĭ editură. *Dacia literară* aveà de scop, cum spune Kogălniceanu în prefaţa eĭ, «a publicà maĭ cu osebire scrierĭ originale şi a prigoni mania traducerilor, de óre-ce traducerile nu fac o literatură, şi însuşirea cea maĭ preţiósă a uneĭ literaturĭ este originalitatea». Revista trebuià să părăséscă cu totul politica şi să se în-

(1) Nota luĭ Michail Sturdza către Consulul rusesc Kotzebue din 5 Septembre 1838, *Documente privitóre la istoria Românilor*, Supl. I, vol. IV, p. 201.

deletnicéscă numaĭ cu literatura națională, și fără deosebire de loc, să fie numaĭ o fóic românéscă, care să publice producțiunile românescĭ, fie din orĭ-ce parte a Dacieĭ, numaĭ bune să fie. (1)

Și în scrierile publicate de Kogălniceanu în acéstă revistă, se regăsesce spiritul ce însuflețià tóte încercările luĭ, de când el apropiase pentru întâia óră pana de hârtie. El considerà literatura, nu ca un scop în ea insășĭ, reproducerea frumosuluĭ, ci ca un mijloc de a sluji, ca și istoria, la înălțarea poporuluĭ.

Așà, chiar în primul sĕŭ articol se ascunde, sub un titlu ce pare frivol: *Noŭ chip de à face curte*, o critică amară a moduluĭ cum se închegaŭ căsătoriile în clasa domnitóre și punerea în o frumósă lumină a sincerităţeĭ și curățenieĭ ce predominà între țĕranĭ asupra aceluiașĭ obiect. In reproducerea din scrierea călĕtoruluĭ rus Demidoff (2), cu tótă recunóscerea că Demidoff ar vorbì despre Românĭ într'un chip ce le-ar face cinste, nu uità a îndreptà în note pe călĕtorul rus, acolo unde crede că ar atinge pe Românĭ. Așà într'un loc Demidoff spune că Dunărea ar fi supusă Turcieĭ, iar Kogălniceanu tăgăduesce acésta într'o notă cu un laconic: *bà nu*. Aiurea, unde Demidoff vorbesce de Românĭ ca de o națiune împestrițată, ce-șĭ schimbă fără încetare obiceiurile și costumurile, Kogălniceanu exclamă cu durere: «Când nu vom maĭ fi arlechinĭ! și când străiniĭ nu ne vor maĭ numì națiune împestrițată!» Intr'un alt loc Demidoff numesce țĕrile române ticălóse provinciĭ turcescĭ; Kogălniceanu întrébă: când vre-odată Moldova și Valachia aŭ fost provinciĭ turcescĭ?

In acelașĭ an 1840, Kogălniceanu, pe lângă fóia luĭ literară, nu lasă în părăsire îndeletnicirea luĭ favorită, istoria. El scóte tomul I al *Archiveĭ românescĭ*, menită «a reproduce documente vechĭ ce

---

(1) Vedĭ frontispiciul și prefața *Dacieĭ literare* din 30 Ianuarie 1840, scris de redactorul eĭ rĕspundĕtor Michail Kogălniceanu. Comp. o scrisóre a luĭ Eliade-Rădulescu către Const. Negruzzi, 28 Aprilie 1839, *Convorbirĭ literare*, XIII, p. 365.

(2) Anatole de Démidoff, *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, Valachie et la Moldavie*, Paris 1839—1849, 4 vol.

ar puté desluşì istoria românéscă» (1). Cu câtă înfocare nu vorbesce Kogălniceanu, în introducerea la revista luĭ istorică, despre însemnătatea sciinţeĭ luĭ de predilecţiune: «Să ne ţinem de limba, de istoria nóstră, cum se ţine un om, în primejdie de a se înnecà, de prăjina ce i se aruncă spre scăpare. Istoria românéscă să ne fie maĭ ales cartea de căpetenie, să ne fie paladiul naţionalităţeĭ nóstre. Intr'însa vom învěţà ce am făcut şi ce trebue să maĭ facem; printr'însa vom prevedé viitorul, printr'însa vom fi Românĭ, căcĭ într'însa este měsura prin care se póte sci dacă un popor propăşesce saŭ dacă se înapoesce. Intrebaţĭ decĭ istoria şi veţĭ sci ce suntem, de unde venim şi unde mergem, trecutul şi viitorul; iată tótă fiinţa nóstră, iată mijlocul de a ne cunósce.»

După jumătate de an de existenţă, *Dacia literară* fu oprită din ordinul Guvernuluĭ, îmboldit de Consulul rusesc, din pricina publicăreĭ poesieĭ luĭ Gr. Alexandrescu, poet muntén, întitulată «Anul 1840». Autorul şi redacţiunea se temeaŭ de publicarea uneĭ poesiĭ aşà de revoluţionare, care între altele conţine versul:

Că lumea moştenire thr... (tâlharilor) s'a dat!

şi de aceea poetul subsemnéză numaĭ *u din B* (Alexandresc*u* din *B*ucurescĭ) (2).

In anul 1843, Kogălniceanu avù prilejul a face un pas maĭ departe în sprijinul intereselor celor maĭ vitale ale poporuluĭ român. Domnitorul îĭ încredinţase catedra de istoria naţională de la Academia Michăileană. Cuvîntarea de deschidere a acestuĭ curs, ţinută în ḑiua de 26 Novembre acel an, fu un eveniment neauḑit până atuncĭ în ţěrile române. In înflăcărarea luĭ pentru studiul cel maĭ iubit al inimeĭ sale, Kogălniceanu se lăsă a fi răpit de farmecul ideilor ce isvoraŭ tot maĭ bogate, maĭ îngrămădite pe pragul

(1) In introducerea la vol. II apărut în 1845 (ed. II, 1863), Kogălniceanu spune: «După maĭ mulţĭ anĭ de intreruptiune, astăḑĭ (14 Decembre 1845) împărtăşesc publiculuĭ tomul al II al *Archiveĭ românesci, începută încă la 1840.*» *Dacia literară* din 1840 reproduce articolul luĭ Kogălniceanu asupra luĭ Gh. Şincai din *Archiva românéscă.*

(2) Fără cuvînt atribue Alecsandri (Opere complete, Prosă, I, p. 587) suprimarea *Dacieĭ literare* laudeĭ aduse în ea de Kogălniceanu luĭ Alexandru cel Bun, laudă ce părea o critică a Guvernuluĭ din 1840. Un asemenea articol nu se află în *Dacia literară.*

buzelor sale. Intr'o frumósă și elocinte inspirațiune, el exclamă: «Inima mi se bate când aud vorbindu-se de numele luĭ Alexandru cel Bun, luĭ Ștefan cel Mare, luĭ Michaiŭ-Vitézul; și nu mě rușinez a dice, că aceștĭ bărbațĭ pentru Românĭ sunt maĭ mult decât Alexandru cel Mare, decât Hanibal, decât Cesar. Aceștia sunt eroiĭ lumeĭ, pe când ceĭ dintâĭ sunt eroiĭ patrieĭ mele. Pentru mine bătălia dela Răsboenĭ are maĭ mare interes decât lupta dela Termopile, și isbândile dela Racova și Călugărenĭ îmĭ par maĭ strălucite decât acele dela Maraton și Salamina, pentru că sunt câștigate de Românĭ. Chiar locurile patrieĭ mele îmĭ par maĭ plăcute decât locurile cele maĭ clasice. Sucéva și Tîrgoviștea sunt pentru mine maĭ mult decât Sparta și Atena; Baia, un sat ca tóte satele pentru străin, pentru Român are maĭ mult preț decât Corintul, pentru că în Baia avanul rigă al Ungarieĭ Mateiŭ Corvin, vitézul vitejilor, craiul crailor, rănit de sabia moldovénă, fu pus în fugă și uĭtă drumul patrieĭ nóstre.»

Sfinte eraŭ asemenea cuvinte, carĭ cădeaŭ pentru prima óră în urechile unuĭ popor deprins până atuncĭ numaĭ cu împilarea, cu înjosirea și cu disprețul proprieĭ ființĭ! Dar Kogălniceanu nu se opresce numaĭ aicĭ. Intorcêndu-șĭ mintea către marele corp din care făceà parte frântura țěreĭ luĭ, el spune: «Departe de a fi părtinitorul unuĭ simțemînt de ură către cele-lalte părțĭ ale neamuluĭ meŭ, eŭ privesc ca patria mea tótă acea întindere de loc unde se vorbesce românesce, și ca istorie națională istoria Moldoveĭ întregĭ înainte de sfâșierea eĭ, a Valachieĭ și a părților din Transilvania». Maĭ jos el revine asupra aceleiașĭ teme, lovind fără crutare în toțĭ aceĭ cărora le rěmăsese pe ghiare aninate bucățĭ din trupul poporuluĭ sěŭ. El spune că: «Moldova se sfâșie în treĭ părțĭ; Valachia este înconjurată cu cetățĭ turcescĭ, zidite pe pămîntul eĭ. Fără ajutor din afară, fără ajutor din lăuntru, Româniĭ scapă tóte prilejurile de mântuire, și în vreme când tóte popórele Europeĭ se înaintéză spre o maĭ sdravěnă întemeere din lăuntru și din afară, noĭ cu aceeașĭ repediciune ne apropiem de peire.» Cine maĭ rostise óre asemenea cugetărĭ pline de adîncă durere asupra sórteĭ mult ne-

fericite, ce urgia vremurilor o adusese preste noĭ? Care om maĭ îndrăsnise óre a vorbì de sfâșierea Moldoveĭ de Rușĭ, Turcĭ și Austriacĭ, când tóte aceste Puterĭ se întreceaŭ una pe alta în a apĕsà pe grumazul ţĕrilor române călcâiul lor asupritor!

Kogălniceanu însă nu se opresce nicĭ aicĭ. Sciind că vorbesce adevĕrul, el nu se sfiesce a atacà cu aceeașĭ energie nedreptatea organisăreĭ lăuntrice, după cum protestase în contra rășluirilor din partea vulturilor ce ne încunjuraŭ. El lovesce drept în faţă «aristocraţia cea nesciutóre, sprijinită de Pórtă, de cler, care pe de o parte ţine în înlănţuire un popor de maĭ bine de douĕ milióne de ómenĭ, iar pe de alta întrebuinţéză isvórele de înavuţire publică numaĭ în folosul unor familiĭ privilegiate». Se înţelege dela sine că boeriĭ, carĭ tocmaĭ se desfătaŭ în sînul acestor privilegiĭ, și Consulul rusesc, care domnià asupra Domnuluĭ, nu eraŭ să învoiască *bonjuristuluĭ* Kogălniceanu să înveţe ast-fel de principiĭ pe bunul popor moldovén, și de aceea chiar de a doua ḑi după lecţiunea de deschidere, ocârmuirea luĭ Michail Sturdza mulţumesce luĭ Kogălniceanu și-l desărcinéză de menirea de a maĭ luminà mintea tinerelor generaţiunĭ.

De abià i se închisese cursul, și Kogălniceanu apărea în publicitate cu a treia revistă literară, care trebuià să pórte numele de *Propășirea, fóie sciinţifică și literară.* Dar Guvernul, speriindu-se de un titlu care însemnà mersul înainte, când elementele domnitóre ale societăţeĭ doriaŭ pe cât se póte să rĕmână pe loc, nu învoì botezarea revisteĭ cu acest nume. Kogălniceanu atuncĭ, prin o inspiraţiune fericită, ca acele de carĭ a fost plină bogata luĭ carieră, lăsă în alb, în chip mult maĭ însemnător, locul menit a primì titlul fóieĭ și puse numaĭ sub el explicativul: *Fóie sciinţifică și literară.* In acéstă fóie, Kogălniceanu scrie câte-va articole istorice: unul, care documentéză tendinţele luĭ, asupra răpireĭ Bucovineĭ și morţeĭ luĭ Grigorie Ghica, pe care o arată ca provenită maĭ ales din causa intrigeĭ boerilor, loviţĭ de Grigorie Ghica prin reducerea ḑilelor de muncă ale ţĕranilor de la 24 la 12. Și acéstă revistă literară are sórta celor-lalte. Fóia luĭ Kogălniceanu este oprită de a maĭ apăré,

de îndată ce cuvîntarea rostită de el în 1843, la deschiderea cursuluĭ de istorie, fu publicată în colónele eĭ (1).

Pe lângă aceste spornice îndeletniciriĭ pentru desvoltarea literatureĭ și a istorieĭ în sînul poporuluĭ român, Kogălniceanu urmăriă de la întórcerea luĭ în ţéră o idee mare, pe care nu o părăsì nicĭ un moment, până când nu o vĕḑù adusă la îndeplinire: anume darea la lumină a chronicelor ţĕreĭ Moldoveĭ. El posedase câte-va din aceste chronice încă de pe când erà în străinătate, găsite probabil la tatăl sĕŭ, care le moștenise de la bunul sĕŭ Enache Chronicarul. In istoria Românilor publicată de el la Berlin în 1837, găsim citate de maĭ multe orĭ, între isvóre, chronica manuscriptă a luĭ Miron Costin, ba chiar și o chronică tot manuscriptă muntenéscă, acea a luĭ Radu Grecénu. Incă în introducerea la *Archiva românéscă* din 1840, el spune că: «Ne-am propus să publicăm o colecţiune a tuturor chronicarilor Valachieĭ și Moldavieĭ. Acéstă întreprindere însă este așà de mare și cere așà de însemnate jertfe în timp și banĭ, și mijlócele nóstre sunt așà de micĭ, în cât noĭ înșine nu putem să hotărîm *epoca* publicăreĭ eĭ.» El începe însă să pună *Letopisețele* sub tipar încă din 1845, de óre-ce în prefaţa vol. II a *Archiveĭ românescĭ* el adaoge că, «depărtându-se pe lungă vreme din ţéră și prin urmare silit a părăsì orĭ-ce ocupaţiune și întreprinderĭ literare, *afară de colecţiunea Letopisețelor, ce se vor publicà până la sfîrșit*», rógă pe public a primì ultimul tom al *Archiveĭ* ca o luare de ḑiua bună, îndemnându-l să nu aibă nicĭ o părere de rĕŭ pentru contenirea aceleĭ reviste, de óre-ce *Archiva românéscă* va lăsà o vrednică clironomie a solieĭ sale în *Magasinul istoric pentru Dacia*, ce apare într'adevĕr în Bucurescĭ în 1845 sub redacţiunea luĭ Niculae Bălcescu și August Treboniŭ Laurian.

Letopisețele Moldoveĭ nu trebuiaŭ să iasă de sub tipar decât în 1852. Deocamdată Kogălniceanu publică din ele nisce extrase

(1) Alecsandri (Opere complete, I) atribuise fără temeiŭ închiderea fóieĭ publicăreĭ nuveleĭ luĭ C. Negruzzi *Toderică jucătorul de cărţi*. Acéstă nuvelă apăruse în numĕrul din 12 Marte 1844, iar fóia este suprimată tocmaĭ după numĕrul din 29 Octobre acelaşĭ an, care conţine discursul de la Academie.

traduse în limba francesă, sub titlul de fragmente trase din chronicele moldovenescĭ și muntenescĭ. Iată titlul deplin: *Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre-le-Grand, Charles XII, Stanislas Leszinski, Démètre Cantémir et Constantin Brancovanu*, Iassy 1846, 2 vol. Aceste fragmente aveaŭ de scop de a pune la îndemâna apusenilor isvórele românescĭ, până atuncĭ necunoscute, asupra luĭ Petru cel Mare și a luptelor sale cu Turciĭ. Se vede cum Kogălniceanu nu lăsà în părăsire idea concepută de el în Berlin, de a stabili o legătură intelectuală între civilisațiunea apusénă și poporul român. După ce atuncĭ căutase el a face cunoscut pe acest popor lumeĭ culte europene, acum voià să arate acesteia, că și Româniĭ contribuiaŭ la înavuțirea cunoscințeĭ istorieĭ generale a Europeĭ, prin chronicariĭ lor.

V.

Cu plecarea luĭ Kogălniceanu la Paris în 1845, se inchee prima periódă a activitățeĭ sale intelectuale. In ceĭ doĭ anĭ ce-ĭ petrecù departe de țéră, în meditațiunĭ și reculegerĭ, el se hotărî la un mare act, acela de a se desbinà de domnia luĭ Michail Sturdza, din pricina principiilor ce ea representà, și a trece de la rĕsfirarea ideilor de regenerare la coborîrea lor în lumea realitățeĭ. Trebui ca Kogălniceanu să facă asupra luĭ o puternică silință, spre a combate pe omul acela, ce fusese proteguitorul luĭ și care îndeplinise cu sfințenie față cu el recomendațiunile făcute pe patul de mórte de propria sa mamă, nașa luĭ Kogălniceanu. S'ar puté aruncà în sarcina luĭ pĕcatul nerecunoscințeĭ, dacă s'ar puté legà prin îndatorirĭ private consciința publică.

Omul este, nu numaĭ individ, ci și membru al societățeĭ din care face parte, și nu se póte pretinde ca partea mințeĭ luĭ ce representă întregul să atîrne de legăturile luĭ individuale.

Kogălniceanu primise în acéstă privință repetate loviturĭ de la ocârmuirea luĭ Michail Sturdza: închiderea succesivă a celor treĭ reviste literare și acea a cursuluĭ sĕŭ de la Academie. Cu tóte

acestea, până în 1844 găsim pe Kogălniceanu tot bine dispus către guvernul luĭ Sturdza, și într'un articol al *Fóieĭ sciințifice și literare* (1), el aduce laudele cele maĭ căldurose ocârmuireĭ pentru proiectul ce chiar atuncĭ fusese votat de adunare asupra desrobireĭ Țiganilor mănăstirescĭ și acelor aĭ statuluĭ. Kogălniceanu erà cu atât maĭ chemat a se rostì asupra acesteĭ mĕsurĭ, că, precum el însușĭ arată în articolul analisat, «el fusese unul din ceĭ dintâĭ Moldovenĭ, ce chemase luarea aminte asupra Țiganilor» (2). El maĭ arată că «bucuria pentru măréța faptă îndeplinită de Guvern nu a fost resimțită numaĭ de el, ci de întregul tineret, care s'a grăbit a mărturisi Domnitoruluĭ, în prosă saŭ în poesie, simpatia și recunoscința sa».

Până la 1845 Kogălniceanu nu se gândise a face oposițiune luĭ Sturdza. El se convinse însă în curînd, că orĭ-ce reformă în sensul propășireĭ erà peste putință, cât timp predomnià Regulamentul Organic și decĭ și Domniĭ instituițĭ în puterea luĭ și carĭ eraŭ ținuțĭ să-l respecteze. Kogălniceanu trecù decĭ în tabăra protivnică Domnuluĭ, dar mintea luĭ cea largă și care-șĭ bătea ca marea puternicele valurĭ vede îndată, că nu erà îndestul a se atacà Domnitorul și că împreună cu el erà neapĕrat a se rĕsturnà principiile antidiluviene ale legiuiriĭ impuse de străinĭ, ale simulacruluĭ de constituțiune hărăzită de autocrata Rusie țĕrilor române.

Cu acéstă schimbare de direcțiune a ideilor luĭ Kogălniceanu, se îndrumézá activitatea luĭ politică, din care trebuià să se desvolte cele-lalte doue însușirĭ ale luĭ: acele de orator și de bărbat de stat. La început însă, Kogălniceanu menține încă cu putere apucăturile sale primordiale de scriitor și producĕtor de gândirĭ teoretice, îmbinând lucrările sale amîndouĕ spre ținta comună, regenerarea neamuluĭ. Maĭ târḑiŭ îl vom vedé îndepărtându-se tot maĭ mult de tărîmul literatureĭ și al istorieĭ, spre a se aplecà către cel politic. Dar dacă Kogălniceanu încetéză de a maĭ scrie istoria, el începe a o face, și anume mare și frumósă, îndreptându-șĭ poporul pe calea largă și mîndră a cultureĭ și a propășireĭ. Și cu tóte

(1) N. 5 din 6 Fevruarie 1844: Desrobirea Țiganilor.

(2) Prin studiul séŭ publicat la Berlin, *Esquisse sur les Cigains*, 1837.

acestea, Kogălniceanu păstréză tot-deauna cultul ideeĭ în sine; el rĕmase tot deauna literat și istoric; literat în forma minunată a cuvîntărilor sale, istoric în faptele sale. Din cultura luĭ literară se alimentà bogata luĭ elocință, din cunóscerea trecutuluĭ poporuluĭ sĕŭ trăgeà el principiile de pus în aplicare pentru a luĭ regenerare. Erà însă firesc lucru ca Kogălniceanu, care chiar de la începutul licăririĭ geniuluĭ sĕŭ îl îndreptase cu durere asupra decăderiĭ în care neamul luĭ se tăvăliă, să pună maĭ către bĕtrânețe tot maĭ mult umĕrul spre a scóte, chiar prin faptă, seminția luĭ din întunerecul și corupțiunea în care erà cufundată.

Mărturisesc că am ajuns la o parte a cuvîntăreĭ mele, care mĕ pune în o mare nedumerire. Să întreprind schițarea viețeĭ politice a luĭ Kogălniceanu; dar acésta ar însemnà a reface istoria a jumĕtate de veac din viéța contemporană a poporuluĭ român, materie neîncăpĕtóre pentru o cuvîntare academică. Apoĭ, activitatea politică are susurile și josurile eĭ. Omul politic, avênd de lucrat asupra ómenilor, carĭ în marea lor majoritate sunt invidioșĭ, lacomĭ, răpitorĭ, lașĭ, nedrepțĭ și ipocrițĭ, trebue adese-orĭ întrebuințate în lupta contra lor aceleașĭ arme. Numaĭ acela va fi adevĕrat talent saŭ geniŭ politic, care va sci să mânuiască tot felul de ómenĭ, și prea fericit va fi el, dacă va puté să rĕmână cu mânile, inima și cugetul curat, el care trebue adese-orĭ să se înmóie până în gât în lacul infect al patimilor omenescĭ. Adese-orĭ însă noroiul îl va stropi. Dar noĭ ne-am adunat aicĭ nu spre a criticà viéța și faptele luĭ Kogălniceanu. Acésta s'a făcut îndestul, cu patimă, cu ură, cu înverșunare, cât timp a trăit. Măcar acuma după mórte, să punem în lumină meritele luĭ; căcĭ observațĭ un lucru: în viéța popórelor, ca și a indivizilor, rĕul este trecĕtor, iar binele rĕmâne; de aceea și omenirea adună tot un maĭ mare capital de bine, de îndemânare, de ideĭ, de lumină; iar relele răsbóielor, epidemiilor, revoluțiunilor, absolutismuluĭ chiar, se sting și se șterg. Așà și Kogălniceanu a putut avé părțĭ umbrite în viéța sa politică, chiar și în viéța sa privată, căcĭ erà om; dar ce sunt aceste umbre, față cu sórele ce se desface tot maĭ mult din noriĭ vremurilor și care va străluci

cu atât maĭ viŭ, cu cât se va îndepărtà maĭ mult pe calea vecĭniciei, pe care a intrat.

M'am maĭ gândit apoĭ, că póte nicĭ s'ar cuveni a se vorbi de politică în templul adevĕruluĭ și al frumosuluĭ, și că Kogălniceanu, dacă a fost admis în sînul celuĭ maĭ înalt Institut de cultură al țeriĭ, a fost chemat la acéstă onóre, nu în însușirea luĭ de bărbat politic, ci în aceea de om învĕțat.

Așà ar fi póte în alte țĕrĭ, nu însă la noĭ. La noĭ, cultura este mult maĭ strîns legată cu viéța națională decât la alte popóre. Suntem dór o odraslă a cultureĭ romane și numaĭ acéstă însușire, care ne-a asigurat superioritatea intelectuală asupra tuturor popórelor cu carĭ am venit în atingere, ne-a apĕrat existența în puhoiul năvălirilor barbare. Când am renăscut la viéță, în secolul XVII, tot prin fapte de cultură ne-am manifestat. La sfîrșitul veaculuĭ trecut și la începutul acestuĭ de față, tot o înflorire a mințeĭ românescĭ a dat un noŭ avînt viețeĭ naționale; și acum, dacă revendicăm dreptul de a trăi ca popor și stat deosebit aicĭ în Orient, o facem tot în virtutea însușirilor nóstre și a destoĭniciei nóstre pentru producerea de ideĭ. Dreptul la traiŭ al poporuluĭ român se întemeiază pe cultură. Cultura la rîndul eĭ și instituțiunile eĭ trebue să se intereseze de basa, pe care și ele se ridică, existența națională.

De aceea bună-óră Academia, chiar în anul trecut, a făcut un act, care nu s'ar prea înțelege în alte Academiĭ: a protestat în contra purtăreĭ necalificabile a Ungurilor față cu frațiĭ noștri din Transilvania. Și cu tóte aceste, cine ar puté să bănuiască că am ridicat și noĭ glasul în susținerea existențeĭ înseșĭ a neamuluĭ nostru? Cine ar puté spune că Academia Română a eșit din rolul eĭ de instituțiune curat culturală și s'a amestecat în daraverĭ politice? Dar ce este politica? Este ea tot-deauna numaĭ jocul de interese, din care se țese viéța de tóte ḑilele? Nu se scobóră une-orĭ până în adîncul ființeĭ poporuluĭ, spre a-ĭ atacà chiar nervul existențeĭ, saŭ a-ĭ asigurà viitorul? Cum, când politica atinge înseșĭ basele existențeĭ poporale, și atuncĭ cel maĭ înalt corp învĕțat să rĕmână

nepăsător și rece la întîmplările ce se petrec? Dacă acésta se póte întîmplà la alte popóre, la cele marĭ, la carĭ, orĭ-cum s'ar întórce lucrurile, nu póte fi vorba pentru ele decât de o coborîre saŭ înălțare a roluluĭ lor, nu tot așà e cu Româniĭ, unde jocul faptelor politice póte atinge chiar existența națională. La noĭ, expușĭ pe tóte ḑilele la o mie de primejdiĭ, se póte tot-deauna aplicà ḑicĕtórea: «primum esse, deinde philosopharie». Academia Română nu este numaĭ inteligența suprem manifestată a poporuluĭ, ea este și inima luĭ. Ea nu numaĭ vrea să-l lumineze, ci îl și iubesce. Ea trebue să se bucure de înălțarea, saŭ să se mâhnéscă și să plângă de căderea luĭ. Orĭ-ce mișcare în viéța poporuluĭ nostru, nu numaĭ acea a ideilor, trebue să aibă rĕsunet în instituțiunea nóstră, și de aceea nu mĕ sfiesc a atinge și faptele politice ale luĭ Kogălniceanu.

Insă, putețĭ fi pe pace! Actele politice ale luĭ Kogălniceanu de carĭ mĕ voiŭ ocupà, nu vor fi de acelea ce se referă numaĭ la ḑilnicele daraverĭ ale ómenilor. El a avut meritul și norocul a creà instituțiunĭ și a îndeplini fapte, ce vor rĕmâné pentru vecie ca factorĭ esențialĭ aĭ viețeĭ și cultureĭ nóstre naționale.

Cea întâĭ manifestare a luĭ Kogălniceanu ca om politic a fost participarea luĭ la mișcarea din 1848. Totușĭ și aicĭ rolul luĭ avù tot un caracter teoretic; s'a mărginit în scrierĭ. Dar nicĭ că erà cu putință de făcut alt-ceva, după grabnica înăbușire a revoluțiuneĭ din Moldova de către Michail Sturdza. Kogălniceanu însă deveni organul nu numaĭ aceluĭ partid, ce încercase să protesteze în potriva ocârmuireĭ Domnuluĭ, ci el atacă, în vestita sa scrisóre *Dorințele partideĭ naționale din Moldova* (1), întréga organisare sub care trăiaŭ statele române în puterea Regulamentuluĭ Organic. Acéstă scriere, însemnată din tóte punctele de vedere, expune întregul program al partiduluĭ liberal și național din acel timp, program ce a fost realisat treptat de mersul lucrurilor în țĕrile române. Ea conține, mult maĭ deplin decât proclamațiunile din Muntenia, enumerarea reformelor de nevoe, spre a ridicà poporul din Princi-

(1) Cernăuțĭ 1848. Reeditată de d-l G. Mârzescu cu un comentar la 1883.

pate din înjosirea în care zăceà. Dacă ţinta practică a revoluţiuniĭ din 1848, scăparea de protectoratul rusesc, a fost desemnată cu putere în Muntenia prin tot decursul mişcăriĭ, Kogălniceanu a dat revoluţiuniĭ nota caracteristică, arĕtând cu ce trebue înlocuit Regulamentul Organic. Revoluţiunea din Muntenia îşĭ luase rolul maĭ mult de a dărîmà zidirea rea, şubredă, ce adăpostià viéţa românéscă; dar tocmaĭ din acea pricină nu avuse timpul a se gândi la amĕnunţimile reclădiriĭ. Partidul naţional din Moldova, prin organul sĕŭ cel maĭ autorisat, Michail Kogălniceanu, expune în o lucrare măréţă, bine cugetată şi adînc motivată, tocmaĭ amĕnunţimile reconstituiriĭ clădiriĭ statuluĭ român. Lineamentele trase de Kogălniceanu sunt acelea ce aŭ fost prefăcute maĭ târḑiŭ în legĭ; unele din ele, şi nu cele maĭ puţin însemnate, precum îngrijirea din partea statuluĭ de cultul catolic al Românilor de acest rit (destul de numeroşĭ în judeţele Bacăuluĭ şi Romanuluĭ) şi cestiunea israelită, una din cele maĭ grave în viéţa nóstră actuală, aştéptă încă deslegarea lor. Noĭ credem că scăpăm de ele, închiḑênd ochiĭ şi prefăcêndu-ne a nu le vedé; iar relele, pe carĭ încă dela 1848 le pĕtrundeà aşà de clar Kogălniceanu, se înfiltrează tot maĭ adînc în trupul naţiuniĭ nóstre.

Superioritatea luĭ Kogălniceanu, şi pricina pentru care luĭ i se încredinţase pana revoluţiuniĭ, sta nu numaĭ în firescile însuşirĭ ale străluciteĭ sale inteligenţe, ci şi în bogatele cunoscinţe cu carĭ o muncă stăruitóre o înzestrase. Maĭ ales îĭ fură de un mare folos cunoscinţele sale istorice. Tótă scrierea sa din 1848 este întemeiată pe un studiŭ adînc şi consciinţios al istorieĭ române. In introducere, el stabilesce, pe basa tractatelor, dreptul la autonomie al ţĕrilor române; iar ultima din dorinţele rostite, încununarea tuturor, unirea ţĕrilor surorĭ, este puternic întemeiată pe un studiŭ amĕnunţit al istorieĭ nóstre maĭ nouĕ. El arată aicĭ tóte jertfele făcute de Românĭ în folosul tuturor împĕrăţiilor vecine, şi cum tóte nu fură rĕsplătite decât cu împilare, despoiare şi răşluire. El lovesce, în acest epilog, tot atât de tare în Michail Sturdza, fostul sĕŭ proteguitor şi binefăcĕtor, şi în Ruşĭ, despre carĭ la Berlin

credeà că vor fi mântuitoriĭ poporuluĭ sĕŭ (1). El calcă tot în picióre, și datoria de recunoscință, și convingerĭ anterióre, pentru că în sufletul sĕŭ se înălțase o icónă puternică, a-tot-stăpînitóre, iubirea moșieĭ și a neamuluĭ, căreia Kogălniceanu închinà tóte facultățile luĭ, căreia i-ar fi jertfit și viéța luĭ, pentru a-șĭ vedé odată poporul înălțat pe mîndrul postament al traiuluĭ liber și vrednic de ómenĭ (2).

VI.

După revoluțiunea din 1848, și în timpul domnieĭ luĭ Grigorie Ghica, găsim pe Kogălniceanu iarășĭ întors la lucrărĭ literare și istorice. Cea maĭ însemnată ródă a acesteĭ reîncepute a sale activitățĭ fu publicarea *Letopisețelor Moldoveĭ,* care se face în anul 1852. Am vĕḑut că el concepuse idea de a da la lumină o culegere a chronicelor Moldoveĭ și Munteniеĭ dela întórcerea luĭ din străinătate; ba e probabil că acéstă gândire îĭ venise în minte încă pe când scrià la Berlin istoria poporuluĭ român. Publicarea se începuse chiar în 1845, dar ea mersese încet, maĭ întâĭ din pricina desțĕrăriĭ luĭ Kogălniceanu în acel an, apoĭ din pricina turburărilor și a revoluțiuniĭ, în sfîrșit din aceea a greutăților materiale, cu carĭ avusese de luptat autorul.

Cea întâĭ, și nu cea maĭ mică, fu adunarea însașĭ a chronicelor, ce zăceaŭ ascunse prin beciurile saŭ podurile mănăstirilor saŭ ale boerilor. Este însemnată stăruința pusă de Kogălniceanu pentru adunarea lor, de óre-ce el singur a descoperit pe toțĭ chronicariĭ Moldoveĭ, și dela el până astăḑĭ, cu tóte silințele puse, nu s'a maĭ descoperit nicĭ un singur chronicar moldovén noŭ, pe când în Muntenia, unde n'a fost un Kogălniceanu, care să se devoteze acesteĭ întreprinderĭ, după publicarea chronicelor muntenescĭ în *Magasinul*

(1) ***Histoire de la Dacie***, 1837, p. 403.

(2) Kogălniceanu maĭ scrie tot în 1848: ***Michail Sturdza, partida națională și comisia*** și ***Noul acatist al marelui Voevod Michail Sturdza***, Cernăuțĭ 1848, reeditat de fiul sĕŭ Vasilie Kogălniceanu în 1894, Bucurescĭ.

istoric, s'aŭ maĭ descoperit alte douĕ chronice fórte însemnate: a luĭ Dionisie Eclesiarchul și a luĭ Zilot Românul. Adunarea materialuluĭ pare a fi fost isprăvită de Kogălniceanu în 1845, când găsesce la vornicul Ioan Beldiman chronica străbunuluĭ sĕŭ Enache Kogălniceanu, ce fusese rătăcită din familia luĭ (1).

O însemnată trudă a trebuit să-șĭ dea Kogălniceanu cu cetirea și confruntarea diferitelor texte după deosebitele manuscripte ce le avea înainte. Cu tóte că el nu ne-a dat ceea ce se numesce o ediţiune critică a textuluĭ chronicarilor, cu variantele de lectură ale materialuluĭ întrebuinţat, totușĭ în reproducerea textuluĭ a făcut o alegere critică a celuĭ ce i s'a părut maĭ aprópe de adevĕr; căcĭ Kogălniceanu însușĭ ne spune, că «m'am ferit de a face cea maĭ mică schimbare, sporire saŭ scurtare în chronicĭ; tótă silinţa mea a fost deosebirea și îndreptarea textelor, saŭ după originalurĭ, unde le-am avut, saŭ de pe cele maĭ vechĭ și maĭ puţin greșite copiĭ ce am putut găsi». Alegerea textuluĭ este făcută de Kogălniceanu cu simţul cel maĭ sănătos. Cea maĭ strălucită confirmare a acesteĭ împrejurărĭ a fost dată prin ediţiunea, în adevĕr critică, a textuluĭ chronicaruluĭ Miron Costin, făcută de d-l V. A. Urechiă, care deși a confruntat maĭ mult de 50 de manuscripte, nu a găsit decât prea puţine îndreptărĭ de făcut la textul dat de Kogălniceanu.

Publicarea *Letopisețelor ţĕreĭ Moldoveĭ* a fost un eveniment capital în desvoltarea intelectuală a poporuluĭ român. Nu se póte câtușĭ de puţin asemĕnă cu acea a chronicelor muntene, făcută maĭ înainte de Bălcescu și Laurian în *Magasinul istoric pentru Dacia*, din causa deosebiriĭ însemnate în valórea intrinsecă a materialuluĭ. Pe când chronicele muntene, apărute în acea revistă, conţin maĭ mult date istorice, cu puţine cugetărĭ asupra evenimentelor raportate, chronicele Moldoveĭ sunt pătrunse, aprópe de la un cap la altul, de focul cel sfînt al iubireĭ de ţéră; se simte în ele că pana ce le încondeià tremură sub bătăile inimeĭ, când mintea în-

(1) Notiţa biografică a chronicarilor Moldoveĭ, la începutul *Letopisețelor ţĕreĭ Moldoveĭ*, Iașĭ 1853, p. XXIV.

chegà rĕsfirarea gândirilor. Pe când apoĭ chronicele muntene reproduc gândirile așà cum ele se urziaŭ în mințile ce le zămisliaŭ, cele moldovene le frământă, pentru a le îmbrăcà în o rostire frumósă; ele aŭ stil.

Ca formă decĭ, pe cât și ca fond, publicațiunea luĭ Kogălniceanu trebuià să aibă cea maĭ mare înrîurire asupra spirituluĭ obștesc al poporuluĭ român.

Ca formă întâĭ, cetirea lor readuse mințile cam aiurate de influența curentuluĭ latinist, ce tocmaĭ pe atuncĭ erà în flóre, înapoĭ la matca adevĕrată a limbeĭ românescĭ, la acea limbă frumósă și vînjósă, de o mlădiere atât de delicată și de o plasticitate atât de minunată, care și astăḑĭ póte fi numaĭ imitată, nicĭ când însă ajunsă, necum întrecută. Acéstă limbă, atât de frumósă, frământată de veacurĭ în cugetul Românuluĭ, limba în care el șĭ-a povestit durerile și veselia luĭ, prin doĭnele și horele sale, limba în care strălucita luĭ închipuire, deschiḑênd aripele în poveștile luĭ, a zburat în plina eĭ atmosferă; acéstă limbă erà atacată, ponegrită, respinsă în teorie și lepĕdată în practică, pentru a fi înlocuită cu o pocitură hîdă și scârbósă, născută din creeriĭ unor indiviḑĭ și nu din spiritul cel mare, nesfîrșit în timp și spațiŭ, al desvoltăriĭ poporuluĭ. Nu e vorba, atare rătăcire îșĭ are explicarea firéscă și necesară, ca tóte faptele ce se petrec în sînul unuĭ popor; erà consecința îndepărtată a ideeĭ aceleia ce aprinsese scânteia redeșteptăriĭ în mintea românéscă, idea că suntem un popor de origine romană, și drept corolarul eĭ neapĕrat, rușinea de a stărui în nesciință și intunerec, când ne coborîm din o așà de strălucită obîrșie; dar fluviile cele maĭ frumóse, aprópe de ale lor gurĭ, nu se perd ele adesea în noroióse bălțĭ? Kogălniceanu el însușĭ, cu acel simț sănătos ce l'a călăuzit în tóte actele vieţeĭ luĭ, recunoscuse încă de la 1843, în cursul sĕŭ de deschidere rostit la Academia din Iașĭ, exagerarea ridiculă la care ajunsese partisaniĭ ideeĭ romane. El spune cu cel maĭ mare temeiŭ: «Petru Maior, de fericită aducere aminte, prin cartea sa despre începutul Românilor, ca un noŭ Moise, a deșteptat duhul național, mort de maĭ mult de un veac, și luĭ îĭ suntem datorĭ cu

o mare parte a impulsuluĭ patriotic, ce de atuncĭ s'a pornit în tus-trele provinciĭ ale vecheĭ Dacie. Pe de altă parte, a avut însă și nevinovata nenorocire să producă o șcólă destul de numerósă de Romanĭ noĭ, carĭ, fără a-șĭ sprijini ḑisele cu faptele, socot să tragă respectul lumeĭ asupră-leșĭ, strigând că se trag din Romanĭ, că sunt Romanĭ și prin urmare cel dintâiŭ popor în lume.» «Acéstă manie s'a întins până acolo, urméză maĭ departe Kogălniceanu, făcênd alusiune la *Istoria Românilor* luĭ Laurian, în cât uniĭ îșĭ însușesc chiar și faptele și istoria bĕtrânilor Romanĭ, de la Romulus și până la Romulus-Augustul.» (1)

In zadar ar fi fost tótă protestarea teoretică a celor cuminţĭ contra stricătorilor de limbă, dacă Kogălniceanu prin întinsa luĭ publicare nu ar fi pus la îndemâna tuturor modelele neperitóre de limbă românéscă, cuprinse în *Letopisețele Moldoveĭ*. Frumusețea povestireĭ aveà, pe lângă efectul eĭ imitativ, readucerea limbeĭ ro-mâne în adevĕrata eĭ albie, încă și acela de a înflăcără inima pen-tru durerile, suferințele și chinurile poporuluĭ, de a înduioșà sim-țirea și a o alipì de icónele trecutuluĭ. Dacă iubirea de țéră este, ca tóte simțemintele, un fenomen sufletesc complex, nu e maĭ puțin adevĕrat că iubirea trecutuluĭ intră pentru o bună parte în alcă-tuirea eĭ. (2)

Cu acéstă observațiune, trecem însă la înrîurirea fonduluĭ de ideĭ cuprins în chronicarĭ asupra generațiuniĭ, căreia Kogălniceanu făcea acel dar neasemĕnat al neobositeĭ sale activitățĭ.

Publicarea *Letopisețelor* se face tocmaĭ asupra unuĭ moment din cele maĭ grele, ce avù de străbătut vre-odată viéța românéscă. Frământarea pentru Unire începuse și primise o puternică îmboldire tot de la Kogălniceanu, prin modul cum acéstă cestiune fusese analisată și presentată în *Dorințele partideĭ naționale*. Poporul român,

(1) *Cuvînt introductiv*, idem, p. XXXII.

(2) Un autor frances, al căruĭ nume îmĭ scapă, dacă nu mĕ înșel este Adolphe Thiers, a spus: «le patriotisme c'est l'amour du passé»; definițiunea e de sigur prea îngustă. Patrio-tismul maĭ este încă și iubirea poporuluĭ și acea a țĕreĭ, dar este netăgăduit și acea a trecutuluĭ, alimentat din studiul istorieĭ, cele două dintâĭ ca element inconscient, acea din urmă ca element conscient.

ce până atuncĭ luptase maĭ mult instinctiv pentru apĕrarea existenţeĭ sale, acum trebuià să cobóre o idee conscientă în viéţa reală a tuturor ḑilelor. Realisarea acesteĭ ideĭ cereà însă o mare înălţare a niveluluĭ moral şi intelectual al poporuluĭ; ea erà să lovéscă în interesele individuale, să le céră jertfe în favórea întreguluĭ. Pentru a învinge atare puternică stavilă, trebuià încordarea supremă a altruismuluĭ, trebuià ca iubirea ţĕriĭ şi a neamuluĭ să neutraliseze şi să înlăture atât de puternica iubire de sine; trebuià ca ómeniĭ uneĭ ţĕrĭ întregĭ să-şĭ nesocotéscă interesele, folósele propriuluĭ traiŭ şi să se facă apostoliĭ uneĭ ideĭ. Nu numaĭ atât, maĭ trebuiaŭ eĭ să lupte contra înrîuririĭ covîrşitóre a treĭ împĕrăţiĭ: Austria, Turcia şi Anglia, carĭ, combătênd unirea, eraŭ să zădăréscă tocmaĭ acele simţeminte egoiste, să pună în lucrare mijlócele cele maĭ urîcióse, abusul de autoritate, presiunea şi corupţiunea, spre a zădărnici realisarea ideeĭ mântuitóre. Şi unde erà să se dea acéstă straşnică luptă, unde erà să-ĭ fie câmpul eĭ de bătae? In sufletele şi în consciinţa poporuluĭ moldovenesc. El trebuià să se înalţe, în întregimea luĭ, la nivelul ideeĭ măreţe, ce plutià încă sus în regiunile eteree. Moldova trebuià să facă Unirea, de la votul eĭ atîrnà totul; căcĭ Muntenia, avênd să câştige prin Unire, erà natural ca ea s'o doréscă, şi ar fi fost prea bătĕtor la ochĭ ca Divanul eĭ să o fi respins. Dacă Unirea s'a făcut, acésta se datoresce exclusiv Moldoveĭ. «Soră maĭ mică, ea trebuià să lase folósele celeĭ maĭ marĭ, mulţumindu-se cu rolul frumos de a fi dat nascere statuluĭ român. De aceea şi ea singură ridică greul lupteĭ, ea puse piept pentru a face să triumfe mântuitórea idee; însă dacă ea sângeră sub cele maĭ scumpe jertfe, tot eĭ se cuvine şi cununa de laurĭ pentru isbânda dobândită» (1).

Dacă aşà eraŭ lucrurile, fără îndoială că orĭ-ce întărire a ideeĭ naţionale, a iubiriĭ de neam, a iubiriĭ de ţéră, în Moldova, dedeà maĭ marĭ sorţĭ de isbândă uniriĭ poporuluĭ român, şi unde aiurea s'a

---

(1) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 546.

putut încăldi poporul moldovenesc, decât la focul vechilor sěĭ scriitorĭ, carĭ plânsese când scrisese durerile ţěriĭ lor?

Iată unde stă marea însemnătate a publicăriĭ *Letopisiţelor* de cătro Michail Kogălniceanu.

De abiă isprăvise Kogălniceanu întinsa sa lucrare şi-l regăsim editând iarăşĭ o revistă periodică, intitulată *Album istorico-literar*, care apărù un singur an în Iaşĭ în 1854; iar în anul următor 1855, îl găsim colaborând la *România literară* a luĭ V. Alecsandri. Chiar în articolul întâiŭ, scris de el în *Album*, «Despre civilisaţiune», îl vedem apěrând ideĭ cu totul înaintate şi căutând să dovedească, că «idea civilisătóre care domnesce pe tóte cele-lalte, este idea care chémă pe toţĭ ómeniĭ să vie să iea loc în mare obştime socială, în alte cuvinte, idea că toţĭ trebue să fie de o potrivă». Intr'un alt articol, «Ştefan cel Mare în tîrgul Băeĭ», el expune luptele dintre eroul Moldoveĭ şi Matias Corvin, regele Ungarieĭ, punĕnd în o vie lumină vitejia poporuluĭ sěŭ sub marele Domn.

Pana luĭ Kogălniceanu se plécă ca o cumpĕnă, când pe partea istorieĭ, când pe acea a libertăţiĭ, cele două vaste câmpurĭ brăzdate de vasta luĭ inteligenţă. El vru, saŭ să încăldéscă sufletul poporuluĭ la măreţele icóne ale trecutuluĭ, saŭ să-ĭ sădéscă în minte ideile înălţătóre, carĭ să-l ridice din întunerec către lumină, din necultură către civilisaţiune. Chiar şi în articolele ce ar păré de alt caracter, precum în acel asupra pauperismuluĭ, din *Albumul literar*, saŭ în acel asupra sclavieĭ, publicat întâĭ ca introducere la *Coliba luĭ moş Toma*, cea tradusă de Th. Codrescu (1) în 1853, şi apoĭ reprodus în *România literară*, Kogălniceanu găsesce tot-deauna mijlocul de a îmbogăţi mintea cetitoruluĭ cu noţiunĭ din istoria ţěriĭ luĭ. In pauperism se ocupă cu breslele calicilor, pe carĭ le arată ca existând de pe vremile luĭ Ştefan cel Mare; iar în studiul asupra sclăvieĭ, consacră o bună parte formeĭ pe care acest aşezămînt îl luase în ţěrile române, ca sclăvie adevĕrată şi ca şerbire.

In tótă activitatea luĭ Kogălniceanu, un singur moment ţéra şi

(1) Iaşĭ 1853.

poporul sěŭ nu sunt scăpate din vedere; către ele se îndreptaŭ tóte puterile străluciteĭ sale inteligențe, pentru că de ele eraŭ atîrnate tóte córdele inimeĭ luĭ, şi aşà precum l'am aflat pe Kogălniceanu în prima parte a vieţiĭ luĭ, aşà va fi până la mormînt.

VII.

Timpul însă se apropià, când Kogălniceanu trebuià să plece iarăşĭ cumpěna inteligenţeĭ sale către fapte; când trebuià să păşască iar de la concepţiunile teoretice la tărîmul vieţiĭ reale, când trebuià să nu maĭ mânuiască numaĭ gândirĭ, ci prin mijlocirea lor, ómenĭ.

Răsboiul Crimeeĭ se sfîrşise, Congresul de Paris deschisese şedinţele sale, şi în curînd Româniĭ încântaţĭ, dar şi înmărmuriţĭ, aflară că areopagul europén erà să-ĭ consulte asupra moduluĭ cum eĭ doriaŭ să-şĭ vadă organisată viéţa în viitor. Toţĭ Româniĭ cugetătorĭ, şi între eĭ cel dintâiŭ Kogălniceanu, îşĭ dědură séma de însemnătatea momentuluĭ şi se hotărîră, ca prin o încordare supremă a cugetelor lor să-l facă a sluji la regenerarea neamuluĭ.

In marea mişcarea ce cuprinse atuncĭ tótă suflarea din Moldova, poporul întreg, de la cel maĭ mic şi până la cel maĭ mare, se rěsculă ca o mare biciuită de vînt contra acelor elemente, ce tindeaŭ să-ĭ înăbuşe gândirea şi voinţa. Kogălniceanu nu puteà fi şi el decât unul din valurile întărîtate; dar unul din acelea pe carĭ în rěstimpurĭ marea le aruncă către ţěrm, încărcat cu grele ape, repeḑindu-se cu o putere înfricoşată, încununat cu o frumósă créstă de spume, şi care, când isbesce în stâncile maluluĭ, detună ca un trăsnet şi dă consciinţa deplină a puteriĭ deslănţuite. In tótă acea luptă straşnică purtată de neamul românesc, Kogălniceanu se întîlnesce în tóte părţile. El redactéză cele maĭ multe proteste, el se mişcă cu cea maĭ mare repeḑiciune, el încuragiază pe toţĭ, sfătuesce pe toţĭ, şi dacă nu se póte ḑice că erà sufletul mişcăriĭ, căcĭ sufletul erà în toţĭ, totuşĭ de sigur că, alăturĭ cu Costache Negri, Costache Hurmuzaki, Anastasie Panu, Dimitrie Ralet, Episcopul Melchise-

dec, Archierul Scriban, Vasilie Alecsandri, şi câţĭ alţiĭ, al căror numĕr este legiune, Kogălniceanu, fiind date însuşirile deosebite de energie şi de inteligenţă carĭ îl deosebiaŭ, a fost de sigur *primus inter pares.*

Sórta *albelor* destine a vrut ca Moldova să triumfe şi să se alégă un Divan ad-hoc adevĕrata rostire a cugetuluĭ poporal. In acéstă adunare, figura luĭ Kogălniceanu se desemnéză cu o deosebită putere Aicĭ se dă la lumină pentru prima óră însemnatul sĕú talent oratoric, care va face în curînd din el gloria şi fala tribuneĭ române. Cea întâĭ cuvîntare rostită în sînul Divanuluĭ ad-hoc, este acea îndreptată în contra egumenilor de Neamţ şi Vorona, ce fusese *numiţi* de Guvern pentru a ocupà scaunele celor doĭ deputaţĭ aĭ mănăstirilor închinate, pe carĭ călugăriĭ grecĭ se refusase a-ĭ alege. Aicĭ însă erà numaĭ de raţionat, şi pasiunea, fără intervenirea căreia graiul nu se póte încălḑi, nu puteà să-şĭ desfăşure aripele.

Primul acord rĕsunător eşit din pieptul luĭ Kogălniceanu şi care lăsà să se întrevaḑă bogata armonie de care erà plin, se auḑi la respingerea întîmpinăriĭ Logofĕtuluĭ Alecu Balş, care credeà că aduce o mare întemeiare glasuluĭ sĕŭ protivnic Uniriĭ, când arĕtă că este proprietar a 80 miĭ de fălcĭ de pămînt. «Este cine-va, îĭ rĕspunde Kogălniceanu, care are o avere înḑecit maĭ mare ca a domnieĭ-tale. Acésta este ţéra, acea ţéră pe care o represintă Adunarea. Domnia-ta, deputat, ḑicĭ că aĭ 80 miĭ de fălcĭ; eĭ bine, noĭ, Adunarea, avem maĭ mult decât chiar 800 de miĭ de fălcĭ, căcĭ represintăm ţéra.» Şi maĭ departe, în şirul aceleĭ răpitóre improvisaţiunĭ, Kogălniceanu se preface a împrumutà dela un deputat pontaş următórea frumósă alegorie: «Să unim Moldova cu Muntenia, să tragem, ca împrejurul unuĭ loc sterp, un gard mare şi sdravăn; locul numaĭ să fie închis, şi în curînd, fără a fi chiar arat, fără chiar a fi semĕnat, vor veni vînturile, vor veni păsĕrile ceruluĭ şi vor aduce sĕmînţă şi de florĭ şi de copacĭ; în curînd, icĭ colea, va rĕsări câte o flóre, icĭ colea câte un copăcel; copaciĭ vor cresce şi la umbra lor vor mirosì florile, şi vom avé o livadă mare şi frumósă. In copacĭ vor cântà păsĕrile şi la umbra lor se vor veseli ómeniĭ, binecuvîntând pe

Dumneḑeŭ şi pe împĕraţĭ. Iată, domnilor deputaţĭ de Roman (Nestoriŭ Hermeziu) şi de Putna (Th. Balş), cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte şi voesce un viitor pentru copiiĭ sĕĭ, pentru naţiunea sa, înţelege Unirea. Inima poporuluĭ nu se înşélă nicĭ odată. Să ascultăm, fraţilor, inima poporuluĭ nostru; să ascultăm glasul şi interesul naţiuniĭ nóstre, care strigă neîncetat: unire, unire! Să gîndim că astăḑĭ este ḑiua cea maĭ mare din vécul nostru; că astăḑĭ nu numaĭ scriem, dar facem istoria ţĕriĭ nóstre» (1).

Cum am puté analisà saŭ măcar enumerà cuvîntările rostite de Kogălniceanu în memorabilele treĭ lunĭ, cât ţinură şedinţele Divanuluĭ ad-hoc! Nu erà ḑi în care să nu iea cuvîntul de douĕ saŭ treĭ orĭ; nu erà propunere liberală saŭ naţională, în care să nu fie subsemnat în frunte, dovadă că el o redactase; amendamentele luĭ la propunerile altora sunt tot-deauna aşà de raţionale, aşà de puternic întemeiate şi motivate, că maĭ tóte sunt primite de Adunare. Kogălniceanu erà din aceĭ deputaţĭ, carĭ fură de părere ca Divanul ad-hoc să nu se mărginéscă numaĭ la rostirea dorinţelor privitóre la organisarea exterióră a statuluĭ român, ci să intre şi în cestiunile de organisare internă, spre a arĕtà Europeĭ că aicĭ, la Dunărea inferióră, trăesce un popor ce înţelege civilisaţiunea şi nevoile eĭ. Kogălniceanu respingeà cele douĕ motive, carĭ făcuse pe Adunarea munténă să se oprésca de a intrà în desbaterea cestiunilor interne. El susţineà că nu s'ar jignì dreptul autonomieĭ, întru cât nu am supune Europeĭ proiecte de legĭ, ci numaĭ óre-şĭ-carĭ principiĭ, carĭ aŭ să presideze la viitórea organisare. Cât despre al doilea motiv de îngrijire, ca nu cum-va cererile Adunăriĭ moldovene să contraḑică pe acele ale Adunăriĭ muntene, el spune, că «în câtă vreme ne vom ţiné de principiile cele marĭ ale fie-căreia societăţĭ moderne, contradicţiunea în rostirea dorinţelor nu póte fi» (2). Rĕmâneà un al treilea pericol, pe care Kogălniceanu nu-l puteà prevedé, din causă că el credeà pe toţĭ deputaţiĭ însufleţiţĭ, ca şi

---

(1) Buletinul şedinţelor Adunăreĭ ad-hoc a Moldoveĭ, No. 3, supl. p. 4.

(2) Ibid., No. 5, p. 4.

el, numaĭ și numaĭ de interesul întreguluĭ, pe când realitatea erà să-ĭ arate că ceĭ maĭ mulțĭ din eĭ nu se deslipiaŭ încă de interesul individual, pentru a se jertfi cu totul bineluĭ obștesc. Discordia și neînțelegerile eraŭ să isbucnéscă în curînd, cu prilejul propuneriĭ pentru desființarea clăciĭ și împroprietărirea țĕranilor.

Cât de fin și de adînc pĕtrundeà spiritul luĭ Kogălniceanu tóte întrebările ce veniaŭ în desbatere, se vede din modul cum el arĕtă și făcù să se priméscă părerile sale în cestiunea libertățiĭ cultelor. După ce apĕră cu mult foc și cu un avînt al gândiriĭ din cele maĭ marĭ principiul toleranțeĭ religióse, în contra maĭ ales a deputaților cleruluĭ, carĭ voiaŭ să-ĭ pună óre-carĭ rĕstrîngerĭ, tot el adaose la sfîrșitul amendamentuluĭ sĕŭ: «cu restricțiunea prevĕḍută în capitulațiunĭ», adecă cu excluderea cultuluĭ mahometan. Iată cum explică el acéstă aparentă contraḍicere: «Dacă nu ne-am aflà într'o posițiune cu totul anormală; dacă de acéstă cestiune n'ar fi lipită însășĭ cestiunea autonomieĭ nóstre, eŭ chiar aḍĭ aș susține libertatea exercițiuluĭ religieĭ mahometane. Insă capitulațiunile nóstre sunt călcate. Uniĭ chiar ne ḍic: unde sunt capitulațiunile vóstre? Unde sunt? Să ne uităm pe tótă întinderea Principatelor. Găsim noĭ o singură geamie, găsim noĭ un singur palmac de pămînt stăpânit de Musulmanĭ? Nu! Apoĭ cum ni se ḍice că suntem pămînt și popor turcesc, că facem parte intregitóre din împĕrăția turcéscă? Intre Inalta Pórtă și Principate sunt încheiate capitulațiunĭ: Oprirea cultuluĭ mahometan și a sălășluiriĭ Musulmanilor în Principate este cea maĭ puternică dovadă a existențeĭ acestor legăminte. Astăḍĭ, când ele ni se contestéză, nu mĕ pot primi ca acéstă mare dovadă a existențeĭ lor să se desființeze.» Argumentare fără replică, cum este cele maĭ adese-orĭ argumentarea luĭ Kogălniceanu, și pricina acesteĭ superiorităţĭ a luĭ este ușor de înțeles: Tot-deauna în decursul lungeĭ sale cariere, Kogălniceanu a apĕrat dreptatea și adevĕrul!

La punctul care stabilià desființarea privilegiilor de clasă, Kogălniceanu, referindu-se la disposițiunile firmanuluĭ de convocare a Adunărilor, care hotărîse alegerea deputaților *după clasele* de atuncĭ ale poporuluĭ, rostesce frumósa cuvîntare: «scopul întruni-

riĭ nóstre a fost să intrăm ca clase și să eşim ca nație» (1), și când Adunarea, mişcată ca de o scântee electrică, se scólă tótă în picióre și votéză prin aclamațiune oborîrea privilegiilor, Kogălniceanu adaoge cuvintele nu maĭ puțin însemnătóre: «că este o fală și o laudă pentru țéră, că a consimțit principiile cele marĭ carĭ ne formézǎ in societatea europenéscă, și că Adunarea, votând că nu maĭ sunt privilegiĭ, a făcut unul din marile acte ale națiuniĭ române.» In cestiunea organisăriĭ bisericescĭ, Kogălniceanu sprijinià amendamentul archimandrituluĭ Melchisedec, mult regretatul nostru coleg, al prelatuluĭ liberal și progresist în trebile biserecii, anume ca în Sinodul biserecii române să fie representațĭ și preoțiĭ de mir. Cum se face că statul nostru, după ce s'a organisat, a părăsit principiul Divanuluĭ ad-hoc și a admis, în constituirea autoritățiĭ sinodale a țeriĭ, iarășĭ principiul retrograd, care respinge de la representarea intereselor eĭ tocmaĭ pe massa cea maĭ importantă a fețelor bisericescĭ,— iată o ghicitóre ce-șĭ aștéptă deslegarea. Kogălniceanu, omul convingeriĭ și care nu se refusà nicĭ odată de a fi convins, Kogălniceanu, care nicĭ odată nu impuneà vederile sale, ci căutà să convingă pe aceĭ ce nu le împărtășiaŭ, în tot decursul ședințelor Divanuluĭ ad-hoc revine asupra lipseĭ mijlocululuĭ celuĭ maĭ potrivit pentru rĕspândirea lumineĭ și a adevĕruluĭ — libertatea preseĭ — pe care Puterile europene, nu scim prin ce aiurare, o mențineaŭ tot încă înainte, cu tóte că țintiaŭ la o *liberă* rostire a dorințeĭ poporuluĭ român. Cât regretà el lipsa unuĭ organ de publicitate, care ar fi putut discutà și pune în lumină importanta cestiune, dacă drepturile politice pot fi date și celor de altă religiune creștină, nu numaĭ ortodoxilor! «Misiunea ne este grea, spune el; nu trebue însă cine-va să se témă de a-șĭ spune opiniunea, cu tóte că lumina a fost împedecată a se rĕspândi; e frumos a avé popularitate, e maĭ frumos însă de a combate și chiar a muri pentru principiul de adevĕr și dreptate.» Cuvîntarea ce urméză acestuĭ oxordiŭ este una din cele maĭ lungĭ și maĭ frumósă ale luĭ Kogălniceanu în Divanul Moldoveĭ. Tóte mijlócele ora-

(1) Ibid., No. 7, p. 2.

torice sunt puse în mişcare de Kogălniceanu, spre a împedecà un exclusivism prea mare al colegilor sĕĭ, care ar fi făcut de sigur un rĕŭ efect asupra Puterilor europene. Şi cu tóte aceste, deşi el susţine să se dea drepturĭ eterodoxilor, o face numaĭ pentru aceia din eĭ ce ar arĕtà dorinţele de a se confundà cu naţionalitatea, în sînul căreia voiaŭ să intre. El nu primesce pe aceĭ ce vin să reclame dreptul cetăţenieĭ, arĕtând pe faţă tendinţa de a rĕmâné tot străinĭ, tot deosebiţĭ de corpul naţiuniĭ. Sunt memorabile cuvintele adresate de el Armenilor, carĭ pretinsese a fi primiţĭ, *ca naţiune arménă*, în sînul naţionalităţiĭ române: «Dacă sunteţĭ naţie arménă, n'aveţĭ nimic a face cu drepturile naţieĭ române! Voĭ carĭ aţĭ desperat de viitorul ţăriĭ vóstre, voĭ carĭ în timpurĭ nenorocite n'aţĭ luat parte la durerile nóstre, ci aţĭ tras sub steagurĭ străine, voĭ pentru mine nu puteţĭ fi pămîntenĭ! Astăḑĭ când sórele începe a lucì şi pentru România, razele sale nu trebue să luminezo decât pe fiiĭ sĕĭ, pe aceĭ ce aŭ răbdat şi viscolul şi restriştea.»

Din acestea şi din restricţiunea cerută de Kogălniceanu la libertatea cultuluĭ mahometan, se póte pătrunde gândul maĭ adînc ce-ĭ slujià de călăuză. Intâĭ el vede naţiunea şi apoĭ libertatea; dacă el jertfià une-orĭ principiile sale liberale ideilor naţionale, nicĭ odată nu-l vom găsì lovind în interesele naţiuniĭ din punctul de vedere al liberalismuluĭ saŭ al pretinselor principiĭ umanitare. Kogălniceanu erà înainte de tóte un naţionalist hotărît şi intransigent; dacă el dorià libertatea pentru poporul sĕŭ, o dorià nu ca scop, ci ca mijloc pentru a desvoltà sîmburele naţional. El împărtăşià principiul unuĭ alt mare patriot român Simion Bărnuţ, că *libertatea nu póte fi decât naţională* (1). Este cea maĭ periculósă confusiune, aceea ce se face între liberalism şi cosmopolitism, şi acéstă confusiune Kogălniceanu în tot decursul vieţiĭ luĭ s'a silit să o înlăture. Numaĭ el nu erà omul de a jertfì nicĭ un fir de pĕr din interesele naţiuniĭ luĭ, în vederea unor ideĭ de pură umanitate. Omenirea nu există

(1) A. Papiu Ilarianu, *Istoria Românilor din Dacia superióră*, Viena 1852, II, p. 334; Cuvîntarea pe Câmpia libertăţiĭ 1848.

in abstracto; ea nu există și nicĭ nu póte există decât sub forme naționale, de óre-ce natura însășĭ a turnat'o în acest calapod, și a o apĕrà pe acest tărîm, este a apĕrà în chipul cel maĭ potrivit înseșĭ interesele omeniriĭ. De aceea, și cu cât înaintéză cultura, cu cât se stabilesc maĭ multe legăturĭ între ómenĭ, cu atât pe de altă parte se închégă tot maĭ strîns formele vieţiĭ naţionale, prin desvoltarea istorică, literară și artistică a popórelor.

S'ar aștepta cine-va ca cel maĭ mare rol să-l fi jucat Kogălniceanu în Divanul ad-hoc, la cestiunea desființăriĭ clăceĭ și a împroprietăririĭ ţĕranilor. El a și lucrat mult pentru a face să triumfe acéstă idee, pe care o trecuse încă în programul dorinţeĭ partideĭ naţionale din 1848. Dar el se sperie singur de deslănţuirea patimilor, pe carĭ propunerea deputaţilor pontașĭ o trezi în sînul Adunăriĭ. Ce e drept, ea erà și făcută pentru a provocà protestările boerilor, căcĭ arĕtà în chip viŭ, energic și într'un limbagiŭ colorat și nespus de frumos, suferinţele seculare ale ţĕrănimiĭ împilate de boerĭ. Proprietariĭ marĭ și micĭ se sculară ca un singur om, când vĕḑură că trebue să-șĭ apere proprietatea, ameninţaţă de a fi desmădulată de numerósa ţĕrănime. Ca un val, ce a fost deslocuit de un cutremur de pămînt, dar în puterea legiĭ greutăţiĭ revine cu violenţă să-șĭ reocupe albia, așà și valul intereselor egoiste, cel ce pentru un moment fusese sguduit și alungat prin entusiasmul ideeĭ Uniriĭ, revenià să pună stăpânire pe suflete.

Ce putere ar maĭ fi avut simţemîntul abstract al patriotismuluĭ, faţă cu o atare jignire a interesuluĭ! Proprietariĭ eraŭ în stare să arunce și Unire și totul în baltă, dacă atare ţel nu puteà fi ajuns decât îmbinat cu ceea ce eĭ credeaŭ ruina lor materială. Tot Kogălniceanu ne spune, că «propunerea deputaţilor pontașĭ a rĕspândit spaima între proprietariĭ de moșiĭ, carĭ aŭ năvălit și aŭ umplut Iașul. Ce bun mijloc pentru a-ĭ întărîtà contra lucrărilor nóstre, pentru a face agitaţiunĭ în ţéră; ce mijloc puternic, ca sub vĕlul proprietăţiĭ ameninţate să se atace voturile naţionale și liberale ale Adunăriĭ și să se întăréscă planurile separatiste și reacţionare!» Kogălniceanu, vĕḑênd deci că cestiunea acésta nenorocită ameninţă să

dărîme întréga clădire ridicată cu atâta trudă, îşĭ dă tote silinţele de a potolì focul cel aprins şi, făcêndu-se a luà el însuşĭ apĕrarea proprietarilor, propune: «facerea uneĭ nouĕ întîmpinărĭ, care, fără a prejudecà cestiunea, să se mărginéscă numaĭ întru respingerea atacurilor ce se va socotì că propunerea deputaţilor obştiilor sătescĭ cuprinde în contra drepturilor nóstre de proprietarĭ de moşiĭ şi a demnităţiĭ nóstre de boerĭ, şi amânarea de orĭ-ce soluţiune a cestiuniĭ.» La acéstă propunere se şi alipesce Divanul, neputêndu-se obţiné majoritatea asupra niciĭ uneia din numerósele mijlóce propuse.

Kogălniceanu învĕţase un lucru însemnat din desfăşurarea aceteĭ daraverĭ: cunoscuse cine sunt boeriĭ proprietarĭ şi de ce gândurĭ şi simţeminte eraŭ eĭ însufleţiţĭ faţă cu majoritatea imensă a poporaţiuniĭ ţeriĭ. Erà să reià el cestiunea acésta încă odată pe mână; însă atuncĭ, nu maĭ mult ca deputat faţă cu colegiĭ sĕĭ, ci ca ministru a-tot-puternic al unuĭ Domn, ca şi el, iubitor de talpa caseĭ, şi atuncĭ erà să-ĭ dea şi deslegarea. Dar despre acest act, cel maĭ mare din întréga viéţă a luĭ Kogălniceanu, vom vorbì maĭ târḑiŭ.

După închiderea Divanuluĭ ad-hoc se ivì a doua cestiune, tot atât de însemnată pentru ţĕrile române, ca şi manifestarea dorinţelor: alegerea Domnuluĭ. Kogălniceanu lucrà cu partidul naţional pentru a încredinţà suprema autoritate unuĭ membru din acest partid şi combăteà candidaturile Principilor Michail şi Grigorie Sturdza. Partidul naţional însă comisese greşala de a nu se înţelege anume asupra căruĭ candidat să-şĭ concentreze voturile şi se gândì la acésta tocmaĭ în ajunul alegerilor. Cu tot patriotismul membrilor ce-l compuneaŭ, cestiunea persóneĭ de ales îĭ desbinà. In séra de 3 Ianuarie, când eĭ se adunară la Costache Rolla, pentru înţelegerea desăvîrşită, Michail Kogălniceanu, vĕḑênd că tóte silinţele eraŭ zadarnice, eşì furios din adunare, spunêndu-le că eĭ vor fi rĕspunḑĕtorĭ de nenorocirea ţĕriĭ. După eşirea luĭ, prin energica intervenire a luĭ Pisoschi, se înţeleseră în sfîrşit deputaţiĭ adunaţĭ asupra luĭ Alexandru Cuza şi se subsemnă un proces-verbal, în care se constată acéstă împrejurare. Alexandru Beldiman fu trimis chiar

în nóptea aceea la Kogălniceanu, spre a subsemnà și el procesul-verbal. Trezindu-l din somn, Beldiman îĭ presintă hârtia, ținênd ascuns cu mâna numele alesuluĭ. Kogălniceanu întrebă că cine este? Michail Sturdza? Nu, rĕspunse Beldiman. Grigorie Sturdza? Iar nu. Atuncĭ dă-mĭ să iscălesc. Când vĕḑù că e Cuza, isbucni în un vesel hohot de rîs.

Rîsul luĭ Kogălniceanu erà prevestirea bucurieĭ țĕriĭ luĭ, ba a ambelor țĕrĭ surorĭ, carĭ curînd fură întrunite într'un singur mănunchiŭ, prin alegerea luĭ Cuza și ca Domn al Munteniеĭ.

VIII.

Cu cât înaintéză maĭ mult pe furtunósa undă a vieţiĭ politice, cu atât Kogălniceanu iea tot maĭ mult în mâna luĭ cârma vasuluĭ ce duceà destinele române. In timpul lupteĭ pentru Unire l'am aflat ca pe unul din aceĭ ce combăteaŭ în frunte; în a doua însemnată isbândă a poporuluĭ român, secularisarea averilor mănăstirescĭ, îl vom vedé chemat a da el lovitura hotărîtóre, într'o împrejurare în care tótă suflarea românéscă erà cu dînsul. In al treilea mare act al vieţiĭ sele, împroprietărirea ţĕranilor, Kogălniceanu va luà singur taurul de córne și, în contra voinţeĭ întregeĭ clase politice a ţĕriĭ, va aduce la îndeplinire una din acele mĕsurĭ, ce aŭ pus fundamentul vieţiĭ nóstre ca stat și popor.

Să cercetăm întâĭ întrebarea mănăstirilor închinate.

Lupta Românilor pentru luarea averilor mănăstirescĭ, înstrăinate către călugăriĭ grecĭ în timpurile de urgie ale istorieĭ neamuluĭ lor, începe dela 1821. Greciĭ, căḑênd atuncĭ în disgraţie la Turcĭ, din pricina rĕscóleĭ contra împĕrăţieĭ lor, aceștia ordonă pe de o parte restatornicirea domniilor pămîntene, pe de alta înlăturarea tuturor Grecilor, chiar și a acelora ce nu luase parte la rĕscólă, dela tóte dregătoriile statuluĭ român, închiderea «temelieĭ tuturor rĕutăţilor», școlelor grecescĭ, și alungarea egumenilor grecĭ din mănăstirile Munteniеĭ și Moldoveĭ. Grigorie Ghica și Ioan Sandu Sturdza rînduesc un comitet pentru administrarea averilor mă-

năstirescĭ, dispunênd ca o treime din veniturile adunate să se lase la disposiţiunea egumenilor pămîntenĭ noŭ rînduiţĭ, o treime să se verse în casa Mitropolieĭ, pentru întîmpinarea unor nevoĭ obştescĭ, iar restul să se trimită «ca embatic la locurile din jos».

Restabilirea relaţiunilor diplomatice între Turcĭ şi Ruşĭ şi încheiarea între eĭ a Convenţiuniĭ dela Akerman din 1826 readuce însă pe egumeniĭ alungaţĭ iar în inima ţĕrilor române. Ruşiĭ, carĭ proteguiaŭ pe Grecĭ, obţin dela Pórtă două firmane, carĭ ordonă Domnilor românĭ înapoiarea mănăstirilor, cu tóte averile lor, călugărilor grecĭ. Cu tótă lovitura dată intereselor ţĕrilor prin o asemenea întórcere a uneĭ mĕsurĭ luate, Domniĭ sunt nevoiţĭ a se supune trufaşilor Grecĭ, ce veniaŭ acuma, furioşĭ pentru încercata lor deposedare, să se vîre maĭ adînc în sînul mănăstirilor, din carĭ primul vînt al reîntregiriĭ vieţeĭ românescĭ păruse că voesce să-ĭ desrădăcineze.

Călugăriĭ începură să caute a întemeià pe base juridice stăpânirea de fapt, pe care până atuncĭ o pusese în lucrare. Eĭ rostiră cuvîntul de proprietate, de drept exclusiv în ocârmuirea averilor *lor;* tăgăduiră Domnilor, Metropolituluĭ, şi în deobşte orĭcăruĭ organ al ţĕrilor, orĭ-ce drept de amestec saŭ de priveghiare asupra moduluĭ cum eĭ înţelegeaŭ să stăpânéscă averile mănăstirilor închinate, susţinênd, cu o putere cu atât maĭ mare cu cât erà maĭ neîntemeiat, acel *jus utendi et abutendi*, ce caracteriséză deplina proprietate.

Ruşiĭ, luând pe mânile lor reorganisarea ţĕrilor române în timpul ocupaţiuniĭ acestora de armatele lor, de la 1828 — 1834, atinseră prin Regulamentul Organic şi cestiunea mănăstirilor închinate. Eĭ introduseră arendarea publică prin mezat a moşiilor mănăstirescĭ şi îndatorirea lor de a participà, în chip proporţional cu veniturile fie-căreia, la sarcinele statuluĭ, întocmind şi o comisiune, compusă din o delegaţiune a Guvernuluĭ şi patru representanţĭ aĭ Sfintelor Locurĭ, pentru întocmirea definitivă a uneĭ orînduelĭ privitóre în causă.

Delegaţiĭ Sfintelor Locurĭ menţinură însă, în întrunirea comisiu-

niĭ, punctul lor de vedere, al dreptuluĭ de exclusivă proprietate. In zadar delegaţiĭ Guvernuluĭ Munteniеĭ, Barbu Ştirbeĭ şi Generalul Mavros, întîmpinară cu cuvinte tot atât de adevĕrate pe cât şi de elocinte, că «averile mănăstirilor se cuvin părinţilor celor de acum cât şi celor viitorĭ; că decĭ ceĭ de acum părinţĭ nu pot întrebuinţà aceste averĭ fără slobozenia statuluĭ, care este primul epitrop al neamurilor viitóre» (1). Călugăriĭ, carĭ sciaŭ că, odată puşĭ sub autoritatea statuluĭ român, era jafurilor şi a nedreptelor îmbogăţirĭ se va închide, refusară chiar de a maĭ veni în comisiune, deşi acésta fusese orînduită de proteguitoriĭ lor, Ruşiĭ. Dar proteguiţiĭ eraŭ maĭ tarĭ decât proteguitoriĭ. Comisiunea bisericéscă, consultată de Kiseleff un an după aceea, în 1834, caută atuncĭ să taie într'un alt chip unghiile călugărilor grecĭ. Ea argumentéză cu mare temeiŭ, că întru cât aceştia nu vor să se supună disposiţiunilor Regulamentuluĭ Organic, care le impusese îndatorirĭ, nu aŭ nicĭ dreptul de a se folosì de sporul de veniturĭ, ce isvoraŭ pentru moşiile mănăstirescĭ din noua legiuire; că veniturile lor întreindu-se aprópe dela introducerea Regulamentuluĭ şi deschiderea porturilor Dunăriĭ, tot prisosul preste ceea ce erà maĭ înainte se cuvenià să fie luat de ţĕrĭ (2).

Adunarea Munteniеĭ votéză acéstă de pe urmă disposiţiune, când Ruşiĭ intervin şi fac să se dea Locurilor Sfinte o amânare pe ḑece anĭ, până la 12 Novembre 1843, în care timp eĭ eraŭ să se foloséscă în întregime de tóte veniturile, spre a le da timpul să pună în stare biserecile şi mănăstirile căḑute în ruină.

Când Gheorghe Bibescu se urcă în scaun, terminul acordat de Ruşĭ chinoviilor grecescĭ ajunsese la capĕt şi tractările eraŭ să fie reîncepute. După multe stăruinţe, puse pe lângă Patriarchiĭ şi Exarchiĭ Sfintelor Locurĭ, Ruşiĭ isbutesc a le stórce următórele concesiunĭ: eĭ consimţiaŭ a arendà moşiile lor la mezat şi a se îndatori la facerea de reparaţiunĭ sub controlul însă numaĭ al autorită-

(1) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, VI, p. 56; *Raportul luĭ Ştirbeĭ şi Mavros către Comitele Kiselef*, 27 Maiŭ 1833, şi Brezoianu, *Mănăstirile ḑise închinate*, Bucurescĭ 1861, p. 151.

(2) *Raportul comisieĭ bisericescĭ*, 22 Octobre 1834, ibidem p. 159.

ţilor rusescĭ şi fără nicĭ un amestec al celor române; se maĭ îndatoréză a da pe an un milon de leĭ pentru instituţiunile de binefacere ale ţĕrilor române, cu condiţiune de a fi dispensaţĭ prin acéstă plată de tóte îndatoririle impuse lor prin actele ctitorilor. Bibescu protestéză contra unor asemenea propunerĭ, «carĭ ar amenință ţĕrile române în legile lor politice, în libertăţile biserecii lor şi chiar în integritatea teritoriuluĭ lor, de óre-ce delegaţiĭ Sfintelor Locurĭ ar voi să iea posesiunea ca de un pămînt cucerit, fără a atîrnă de nicĭ o autoritate, fără a recunósce nicĭ o lege decât pe a interesuluĭ lor, spre a strînge venitul muncitorilor uneĭ a cincea părţĭ din poporaţiune, ca să-l trécă tot în străinătate» (1). Bibescu, vĕdênd că Locurile Sfinte se bucură de protecţiunea Rusieĭ într'un grad maĭ înalt decât Principatele române, se silesce ca, lăsând cestiunea bănéscă la placul autorităţilor protectóre, să înlăture pericolul cel mare, ce se arătă pentru ţéră în instituirea uneĭ autorităţĭ, unuĭ Guvern eclesiastic neatîrnat de Guvernul local, un stat în stat, care ar avé, prin complicaţiunile cărora ar da nascere presenţa luĭ, cele maĭ fatale urmărĭ asupra mersuluĭ trebilor.

Bibescu însă, retrăgêndu-se înaintea mişcăriĭ revoluţionare, călugăriĭ grecĭ păstrară posiţiunea dobândită de eĭ. Barbu Ştirbeĭ, cât şi Grigorie Ghica, încercară tot atât de zadarnic o plecare a trufaşilor călugărĭ sub legile ţĕriĭ, al căreia sânge îl sugeaŭ şi din mĕduva căreia se îngrăşaŭ. Eĭ isbutiră numaĭ atâta, de a face să se arendeze în public, prin mezat, moşiile mănăstiresci, în scopul de a face ca a patra parte din venitul, cu mult sporit prin noua formă de arenduire, să fie întrebuinţat la stingerea datoriilor împovărătóre contractate cu întreţinerea trupelor de ocupaţiune. Dar călugăriĭ refusară să dea acel sfert din veniturile lor la nevoile statuluĭ, în cât numaĭ eĭ se folosiră de sporul veniturilor.

Congresul de Paris însărcină o comisiune internaţională, care hotărî să defere judecata cestiuniĭ mănăstirilor închinate unuĭ ar-

(1) Memoriul luĭ Bibescu Vodă din 20 Septembre 1843 în *Domnia luĭ Bibescu* de Pricipele Gh. Bibescu, Bucurescĭ 1893, tom. I, p. 101.

bitragiŭ. Călugăriĭ grecĭ primiaŭ tóte combinaţiunile de formă, cu condiţiunea subînţelésă ca fondul să fie hotărît după pretenţiunile lor, să fie recunoscuţĭ de proprietarĭ absoluţĭ aĭ mănăstirilor închinate şi aĭ averilor lor şi să le administreze într'un chip cu totul neatîrnat de orĭ-ce amestec al autorităţilor ţĕrilor române.

In timpul periódeĭ de complicaţiunĭ politice, ce urmă îndoiteĭ alegerĭ a luĭ Cuza de Domn în ambele Principate, Ministeriul sĕŭ din Moldova, nevoind să maĭ adaoge greutăţĭ nouĕ la acele ce apĕsaŭ asupra situaţiuniĭ politice a ţĕrilor, consimte, probabil după stăruinţele Rusieĭ, a prelungi încă pe şése anĭ starea de fapt de care se bucuraŭ călugăriĭ grecĭ. După ce Domnitorul strămută capitala la Bucurescĭ şi Puterile, faţă cu sprijinul Francieĭ, fură nevoite să recunóscă faptul îndeplinit, Româniĭ, vĕḑênd posiţiunea lor politică întărită prin acéstă mare isbândă, îşĭ întorc îndată privirile asupra cestiuniĭ arḑĕtóre a averilor mănăstirescĭ. In fruntea acesteĭ nouĕ mişcărĭ găsim pe Kogălniceanu. In una din cele dintâĭ şedinţe ale Camereĭ comune, deschisă în Bucurescĭ în 25 Ianuarie 1862, el interpeléză pe Ministrul de Culte, fost Preşedinte de Consiliŭ din Moldova, asupra prelungiriĭ statuluĭ quo încuviinţat călugărilor grecĭ, şi cere revocarea aceleĭ disposiţiunĭ şi anularea tuturor contractelor de arendare încheiate în puterea eĭ. Camera adoptă moţiunea luĭ Kogălniceanu şi decide ca cestiunea mănăstirilor închinate, ca una ce e de natură internă, să fie resolvită în ţéră şi prin ţéră. Ministeriul de atuncĭ, împins de curentul irresistibil ce se manifestase în ţéră, dar pe de altă parte temêndu-se de complicaţiunĭ externe, iea maĭ multe mĕsurĭ, carĭ, deşi loviaŭ în călugăriĭ grecĭ, nu surpaŭ întru nimic posiţiunea juridică ce eĭ şĭ-o arogase de atâta timp. Aşà în 13 Novembre 1862, Ministeriul, folosindu-se de tânguirea unuĭ Patriarch contra unuĭ egumen delapidator, ordonă ca veniturile bunurilor mănăstirescĭ să fie vĕrsate de acolo înainte la Ministeriul Financelor, fără a îndrăsni să dea pe faţă gândul ce-l împinsese la sechestrarea efectuată, şi care erà acel al secularisăriĭ. Camera însă, în ḑiua de 23 Decembre acelaşĭ an, iea act de mĕsura Ministeriuluĭ şi dispune tot odată ca suma veniturilor să fie trecută în

budget, ca venit al țěriĭ. Ministeriul refusă a se supune acestuĭ vot, spunênd că nu póte luà asupra-șĭ rĕspunderea uneĭ mĕsurĭ atât de grave și că să se aștepte negocierile intervenite cu Puterile străine.

Intr'adevĕr, situațiunea erà îndestul de grea: Turcia, orbită prin stăruințele Rusieĭ, sprijinià pe Grecĭ din rĕsputerĭ. Depeșa luĭ Ali-Pașa către Domnitorul Românieĭ din 1 Ianuarie 1863 este, nu numaĭ amenințătóre, dar și necuviinciósă. Rusia sprijinià comunitățile grecescĭ din interes religios. Către ele se adăugeà Austria, tot-deauna mulțumită, când puteà pune bețe în rótele desvoltăriĭ românescĭ; și dacă și Anglia luptà alăturea cu Rusia contra Românilor, acésta o făceà pentru a nu lăsà numaĭ rivaleĭ sale meritul de a fi sprijinit pe creștiniĭ din rĕsărit. Francia, menținênd punctul eĭ de vedere asupra nevoeĭ de a se întărì statul românesc, aprobà și sprijinià mĕsurile luate contra Grecilor. Italia se alipià pe lângă Francia, iar Prusia urmà înainte aplecarea eĭ pe lângă Rusia.

Ministeriul, pentru a împăcà consciința publică, maĭ decretă și alte mĕsurĭ protivnice Grecilor, precum: introducerea limbeĭ române în slujba tuturor biserecilor țĕriĭ, fără a se exceptà mănăstirile închinate; oprirea advocaților egumenilor grecĭ de a pledà înaintea instanțelor judecătorescĭ fără asistența advocaților statuluĭ.

Este de observat că în adresa Ministeriuluĭ către președințiĭ tribunalelor, se motivéză acéstă disposițiune pe dreptul de *proprietate* ce statul român ar avé asupra mănăstirilor închinate și averilor lor, închinarea neavênd decât un caracter spiritual. Dar acéstă afirmare, atât de însemnată, erà făcută numaĭ într'un act intern. In afară, Ministeriul se ferià de a susținé atare drept al statuluĭ român; ba în sechestrul aplicat, el aveà aorul de a apĕrà interesul Patriarchilor. Guvernul destitue chiar și dă judecățiĭ pe nisce călugărĭ ce nu voiaŭ să se supună ordinelor de a nu maĭ incassà veniturĭ și a nu sluji în limba grécă. Tóte aceste jumătățĭ de măsurĭ nu mulțumiaŭ opiniunea publică; diarele protestaŭ, Camera cereà necontenit o măsură radicală și hotărîtóre. Guvernul fu nevoit să se retragă, și în 9 Octobre se constitui acel Ministeriŭ memorabil, care redete țĕriĭ în stăpânire a cincea parte din teritoriul sĕŭ, care

alungă de pe corpul ţěriĭ haita de lupĭ flămânḑĭ, ce se năpustiaŭ asupra eĭ ca asupra unuĭ cadavru, care arětă Europeĭ că suntem hotărîţĭ a trăi prin noĭ înşine şi nu numaĭ din mila şi din graţia eĭ. Acest Ministeriŭ fu acel care înscrise pentru vecie numele sěŭ în analele patrieĭ nóstre, prin legea din 13 Decembre 1863; acest Ministeriŭ erà acel presidat de Michail Kogălniceanu.

Trebuià un om hotărît şi îndrăsneţ ca el, pentru a înfruntà oposiţiunea Puterilor celor maĭ apropiate şi, basându-se numaĭ cât pe sprijinul îndepărtat al Franciei, să iea asupră-şĭ rěspunderea imensă a unuĭ atare act.

Camera întrégă, şi cu dînsa ţéra de la un capět la altul, tresări de bucurie, când věḑù îndepărtată de pe corpul naţiuniĭ ultima rěmăşiţă a stăpâniriĭ fanariote; când věḑù dispărênd, odată cu stăpânirea călugărilor grecĭ, négra urgie ce torturase şi supsese atâţia amarĭ de anĭ puterile viĭ ale poporuluĭ român. Metropolitul, Preşedinte al Adunăriĭ, întinse mânile asupra eĭ şi spuse, că Dumnezeŭ o binecuvîntéză pentru votul rostit. Camera se despărţi în acea ḑi cu consciinţa că îndeplinise o mare datorie către ţéra ce o representà; iar poporul român rěsuflă din adînc, când věḑù limpeḑindu-se turburele sěŭ orizont.

Orĭ-câtă greutate a maĭ trebuit spre a menţiné câştigul dobândit, totuşĭ nu rěmâne maĭ puţin adevěrat că Kogălniceanu a fost acela care a dat cu piciorul în gaşca putredă a stăpâniriĭ clericale fanariote, făcênd să-ĭ sară ţăndările la tóte vînturile, şi nimenĭ nu le-a maĭ putut vre-odată reculege!

IX.

Venim acum la actul cel maĭ mare al întregiĭ bogate de fapte vieţĭ a luĭ Michail Kogălniceanu, acel act care a dat iar proprietatea la 800.000 de familiĭ române, carĭ fusese lipsite de pămînturile lor prin urgia vremurilor trecute; acel act, care a alipit iarăşĭ pe popor de ţéra ce l'a născut şi a făcut să reîncolţéscă în inima luĭ

iubirea de moșie, ce părea că se stinsese. Acel act, mare între cele mari, a fost împroprietărirea clăcașilor.

Deși nu putem intrà în amănuntele acesteĭ întrebărĭ capitale din viéța poporuluĭ român, totușĭ nu ne putem împedecà de a pune în lumină, prin cadrul istorieĭ, legea binecuvîntată, care fu promulgată în ḑiua de 15 August 1864.

Stabilim, pentru a începe, un punct esențial. Țĕraniĭ nu perduse nicĭ odată proprietatea pămîntuluĭ, pe care se hrănise, și cu drept cuvînt glăsuesce articolul I al legiĭ din 1864, că «săteniĭ clăcașĭ (pontașĭ) *sunt și rĕmân* proprietarĭ pe locurile supuse posesiuniĭ (stăpâniriĭ) lor.» Țĕraniĭ sunt îndatorițĭ a-șĭ rĕscumpĕrà prin legea, rĕŭ cunoscută sub numele de acea a împroprietăririĭ, numaĭ libertatea brațelor lor, îndatorirea clăciĭ, a podveḑilor, a meremeturilor și altor muncĭ, pe carĭ eraŭ ținuțĭ a le prestà boerilor (1). Pămîntul erà al lor, și nu l'aŭ cumpĕrat eĭ prin sumele stipulate de lege ca plătite drept despăgubire proprietarilor. Că țĕraniĭ nu înțelesese nicĭ odată a înstrăinà ocinele lor, și boeriĭ tot atât de puțin să și le însușéscă, reese cu prisosință din vechile documente. Ast-fel, când un țĕran liber se dedeà *rumân* unuĭ boer, el spuneà în actul de supunere, că «să-ĭ fie rumân el cu feciorii luĭ *și cu tótă moșia luĭ*», ceea ce implică idea că el îĭ supunea moșia luĭ cu titlul de rumânie, dar nu că acésta dispăreà prin cumpĕrătură în moșia boeruluĭ. Când rumâniĭ saŭ veciniĭ se rĕscumpĕraŭ din starea lor, se întrebuințà tot-deauna formula: «rĕscumpĕrându-se de rumânie de la stăpâniĭ lor *cu tóte părțile lor de moșie*», dovadă că, deși căḑuțĭ în șerbire, eĭ păstraŭ proprietatea pămînturilor, pe carĭ aceĭ ce se rĕscumpĕraŭ spre libertate le redobândiaŭ îndărăt. Legătura între rumân și moșia luĭ erà așà de strînsă, în cât atuncĭ când se întîmplà să se rĕscumpere rumânul *numaĭ pentru capul luĭ, fără de moșie*, se însemnà anume acésta în document. Când Domnul dăruià vre-o moșie locuită de rumânĭ vre-uneĭ mă-

(1) Ḑicem boerilor și nu proprietarilor, de óre-ce, până la Regulamentul Organic, *propietarul birnic*, adecă neboer, nu aveà drept să céră boeresc de la țĕraniĭ așezațĭ pe moșia luĭ; apoĭ chiar terminul de *boeresc* arată cuĭ trebuiaŭ făcute muncile.

năstirĭ, el nu uità să specifice anume că dăruesce pe aceĭ rumânĭ *cu tóte moşiile lor*. Şi maĭ caracteristică este încă împrejurarea, că chiar atuncĭ când un proprietar vindeà unuĭ altuia un rumân, îl vindeà în tot-deauna «*împreună cu delniţa (moşia luĭ), câtă se va alege partea luĭ din câmp, din pădure, din apă, din vatra satuluĭ, de peste tot hotarul, cât s'ar alege partea luĭ de ocină*». Tot din păstrarea proprietăţiĭ de către ţĕranul ce se vindeà rumân, se explică principiul vechiuluĭ nostru drept, că *ţĕraniĭ de pe o moşie nu pot fi deslipiţĭ de pămînturile lor şi vîndute numaĭ persónele lor*, în deosebire de robiĭ ţiganĭ. Ba acest principiŭ, întors în curînd contra ţĕranuluĭ, aduce căderea luĭ în şerbire, adecă poprirea libereĭ strămutărĭ. Impilatoriĭ luĭ argumentară ast-fel: dacă ţĕranul nu póte fi vîndut fără moşia luĭ, acésta însémnă că e alipit de ea şi că decĭ nicĭ el nu o maĭ póte părăsì (1).

Ţĕraniĭ decĭ păstrară proprietatea pămîntuluĭ lor, cu tótă căderea lor în şerbire. Fusese ştirbită libertatea lor; eĭ îşĭ înlănţuise braţele, munca lor; nu înstrăinase însă către boerĭ partea lor din pămîntul strămoşesc.

Se înţelege că atare principiŭ erà formulat de organele luminate ale intereselor ţĕrănescĭ; aşà, de Michail Kogălniceanu în *Dorinţele partideĭ naţionale* din Moldova, de Eliade în proclamaţiunea de la Islaz. Ţĕraniĭ eĭ înşişĭ, înşelaţĭ prin starea de fapt, perduse consciinţa dreptuluĭ lor şi cereaŭ pămînt; dar de unde să dobândéscă eĭ o atare consciinţă, eĭ carĭ eraŭ cufundaţĭ în cea maĭ négră nesciinţă, eĭ carĭ uitase aprópe că aŭ dreptul de a trăi ca ómenĭ pe pămînt?

Ast-fel în desbaterile din comisiunea de boerĭ şi de ţĕranĭ, pe care Guvernul provisoriŭ din Muntenia o institui în 1848 pentru a regulà acéstă însemnată cestiune, deputaţiĭ ţĕranilor cereaŭ pămînt, iar aceĭ aĭ proprietarilor rĕspundeaŭ, că «a se luà pămîntul dela proprietarĭ spre a-l da ţĕranilor, ar fi un lucru ne maĭ pomenit în istoria popórelor civilisate; că cererea lor se va întinde apoĭ la vite,

(1) *Istoria Românilor din Dacia traiană*, tom II, p. 439; tom III, p. 570.

la banĭ, haĭne și la tot felul de avere; că atuncĭ când s'ar atinge dreptul proprietățiĭ, nimenĭ nu s'ar maĭ sili să se înavuțéscă și lumea se va întórce iar la starea dobitocéscă». Proprietariĭ cereaŭ necontenit ca țĕraniĭ să recunóscă sfințenia proprietățiĭ, la care țĕraniĭ rĕspundeaŭ cu hotărîre: «și noĭ sfințim proprietatea, însă după ce se va împărți, acuma nu putem!» Un alt deputat al proprietarilor mergeà până a recunósce, că pot avé țĕraniĭ trebuință de a fi împroprietărițĭ; dreptul însă a cere atare lucru nu-l aveaŭ (1).

Acéstă mare întrebare veni în desbatere, pentru a doua óră, în Moldova în Divanul ad-hoc, în anul 1857.

Intre alte cererĭ privitóre la îmbunătățirea sórteĭ lor, țĕraniĭ cer prin deputațiĭ lor, într'un chip maĭ dibaciŭ de cum o făcuse la 1848, să se obóre boerescul prin rĕscumpĕrare de la boeriĭ de moșie, și eĭ, țĕraniĭ, să aibă dreptul de a lucrà maĭ departe pămîntul trebuitor pentru hrana lor, fără ca să pótă nimenea a-ĭ alungà de pe el. Copiilor lor să li se dea pămînturĭ, până la acoperirea a două treimĭ din moșia proprietaruluĭ. Acéstă cerere, deși nu rostià cuvîntul, nu însemnà alt ceva decât recunóscerea pe de o parte a țĕranilor de proprietarĭ pe pămînturile lucrate de eĭ până atuncĭ, pe de alta însă dreptul de a fi mereŭ împroprietărite și generațiunile viitóre; despăgubirea o recunosceaŭ că se cuvenià pentru desființarea boeresculuĭ, nu pentru pămînturile cedate.

Proprietariĭ mențineaŭ punctul de vedere, representat de eĭ și în comisiunea din 1848, susținênd și acum că între țĕranĭ și boerĭ erà o alcătuire de *năimire* a pămîntuluĭ de hrană pentru o plată în muncă; eĭ consimt deci numaĭ la libertatea îndatoririĭ țĕranuluĭ din boeresc, rĕmânênd ca pentru hrana luĭ pe pămîntul proprietaruluĭ să facă alcătuirĭ de bună-voe, ceea ce nu însemnà alt ceva decât a lăsà pe țĕran pe deplin la placul proprietaruluĭ. Grigorie Balș, cel maĭ aprig apĕrător al proprietățiĭ, se silià maĭ ales să desveléscă «sofismul machiavelic», ce se ascundeà în pretențiunea țĕ-

(1) *Cestiunea proprietății desbătută de proprietari și țĕranĭ la 1848*, editată de C. D. Aricescu, Bucurescĭ 1862.

ranilor de a rĕscumpĕrà boerescul, iar nu pămîntul; căcĭ, spuneà el, «dacă locuitoriĭ vreaŭ să rĕscumpere ceva, trebue să rĕscumpere pămîntul, ce nu este al lor, iar nu munca, care este proprietatea lor» (1). Deslănţuirea cumplită de patimĭ şi interese, ce tractarea acesteĭ întrebărĭ aduce atuncĭ în Moldova, face, cum am vĕḑut, pe însuşĭ Kogălniceanu să dea înapoĭ în sprijinirea uneia din convingerile sale cele maĭ fundamentale, temêndu-se maĭ ales ca să nu se compromită causa Uniriĭ prin acea a ţĕranilor. El se hotărî să jertfescă marele interes economic maĭ mareluĭ interes politic. Măiastra cuvîntare ţinută de el în Divanul ad-hoc in 19 Decembre 1857 lasă maĭ ales să se prevadă acéstă temere, şi el singur se preface că ţine partea proprietăţiĭ, cel puţin în formă, spre a nu împinge lucrurile la extrem. Ceea ce Kogălniceanu nu aprobà maĭ ales, erà chipul cum propunerea sătenilor fusese informăluită, plină de plângerĭ în contra părţiĭ privilegiate până atuncĭ a naţiuniĭ române, rĕsuflând până la un punct chiar o ură tăinuită a părţiĭ impilate contra celeĭ apĕsătóre. Cu tóte că Kogălniceanu, pentru a nu compromite marea causă a Uniriĭ, e silit a desaprobà formularea tânguirilor deputaţilor sătenĭ, el totuşĭ le dă dreptate în fond, spunênd că «el nicĭ decum nu tăgăduesce drepturile locuitorilor, căcĭ atuncĭ ar atacà chiar acea maĭ mare lege, care consfinţesce şi asigură proprietatea, *dreptatea,* şi un asemenea rol nicĭ odată nu l'ar fi primit». Propunerea susţinută de Kogălniceanu, nepotrivită póte cu caracterul sĕŭ, care, cum însuşĭ o spune, «nicĭ odată nu dedeà îndărăt în faţa uneĭ greutăţĭ», fu de astă dată de a amânà orĭ-ce soluţiune radicală, fie într'un sens, fie în altul; Divanul să se mărginéscă numaĭ în propunerea uneĭ reforme, care să fie un pas înainte în favórea lucrătoruluĭ de pămînt, iar regularea desăvîrşită a întrebăriĭ să se lase matureĭ chibzuinţĭ a viitóreĭ adunărĭ legiuitóre (2).

Pentru a treia óră acéstă arḑĕtóre întrebare a îmbunătăţiriĭ sórteĭ locuitorilor sătenĭ, ce fusese impusă în chip imperios de Con-

---

(1) *Buletinul şedinţelor Adunăriĭ ad-hoc a Moldoveĭ*, Iaşĭ 1858, No. 21, supl. al 7-lea.
(2) Ibid., No. 21, supl. 8-lea: Cuvîntarea luĭ Kogălniceanu.

venţiunea din Paris, veni în desbatere în sînul Comisiunii centrale din Focşanĭ, care lucră cât timp organisarea Principatelor-Unite păstrase încă forma acea stranie ce i-o dăduse acea Convenţiune. In şedinţa din 1 Iulie 1860, se pune în discuţiune un proiect de lege despre relaţiunile dintre proprietariĭ de pămînt şi cultivatorĭ. Majoritatea comisiuniĭ, compusă din partisanĭ aĭ proprietarilor (1), aduce iarăşĭ în argumentarea lor părerile acum cunoscute din desbaterile anterióre: că idea împroprietăririĭ ar fi de o natură subversivă şi ar tinde a rĕsturnà temelia cea maĭ puternică a societăţilor, proprietatea; că ţĕraniĭ ar fi numaĭ nişte *chiriaşĭ* aĭ pămînturilor pe carĭ se hrănesc, *plătindu-şĭ chiria în muncă şi dijmă;* că proprietariĭ şi ţĕraniĭ ar constitui două clase deosebite, carĭ ar alcătui între ele o tovărăşie şi din carĭ cea dintâĭ ar pune capital în pămînt şi monetă, iar cea de a doua în braţe, vite şi exploatare. Ba se maĭ adaoge la acéstă argumentare învechită ceva noŭ în adevĕr, însă care respectă şi maĭ puţin adevĕrul decât vechile sofisme, anume că în tóte legile trecute se regulamentà numaĭ îndatoririle ţĕranilor, *fără măcar a face vre-o vorbire de vre-o îndatorire a proprietaruluĭ de a da vre-o câtime de pămînt ţĕranuluĭ.* O asemenea susţinere erà dată de greş de tóte chrisóvele vechĭ carĭ regulaŭ pontul, şi anume de către acel din 1805 al luĭ Alexandru Moruzi, străbunul membruluĭ care se făceà, în sînul comisiuniĭ, organul unuĭ patent neadevĕr istoric, în scopul de a susţiné pretenţiunile proprietarilor. In zadar V. Mălinescu, în o lungă şi plină de fapte cuvîntare, caută să rĕstórne asemenea părerĭ. El combate maĭ ales idea pusă înainte de representaţiunea proprietăţiĭ, adecă învoelile de bună-voe între ţĕranĭ şi stăpâniĭ moşiilor. «Şi eŭ vreaŭ liberul schimb, exclamă el, dar înainte de a proclamà acest principiŭ, vreaŭ o lichidare a drepturilor reciproce între ambele părţĭ.» Dar ce puteaŭ face argumentele contra interesuluĭ? cum puteaŭ ideile să sfărîme apucăturile egoismuluĭ? De aceea, cu tótă puternica argumentare a luĭ Mălinescu,

(1) Acéstă majoritate erà compusă din opt şi anume: Arsache, Brăiloiu, Teodor Brătianu, Cantacuzin, N. Catargiu, N. Docan, A. Moruzi şi N. Suţu; iar minoritatea din şése: Arghiropol, Mălinescu, Predescu, Steege, Teriachiu şi Golescu.

se votă proiectul așà cum fusese alcătuit de majoritatea membrilor comisiuniĭ (1). Țĕraniĭ eraŭ declarațĭ chiriașĭ aĭ pămîntuluĭ în propria lor țéră, care purtà numele lor, care fusese apĕrată de sângele lor și rodită de vînjósele lor brațe. Iată la ce se puteaŭ așteptà țĕraniĭ, dacă ar fi fost lăsațĭ pe mâna proprietarilor!

O ultimă dată trebuià să vină în desbatere cestiunea țĕranilor, anume în prima Cameră întrunită a țĕrilor surorĭ, în decursul anuluĭ 1862. Și aicĭ eraŭ să se repete aceleașĭ teoriĭ din partea boerilor proprietarĭ. Deosebirea însă între acéstă desbatere și acele carĭ o precedase este, că în ea țĕraniĭ găsise un apĕrător convins și convingĕtor, elocinte și neobosit, care singur, în decursul maĭ multor ședințe, ținù piept tuturor corifeilor partiduluĭ protivnic. Kogălniceanu fu acel ce deschise focul acesteĭ memorabile lupte parlamentare, care nu-șĭ maĭ are părechea eĭ în analele Românieĭ. Nu s'a adus nicĭ odată la tribună și nu s'a deferit unuĭ corp legiuitor o afacere maĭ grea de resolvit, de óre-ce aceĭ ce trebuiaŭ să se rostéscă asupra eĭ eraŭ tocmaĭ interesațiĭ în causă, cărora le lipsià decĭ nepărtinirea trebuitóre pentru a da hotărîrea cerută în lungul și secularul proces dintre proprietarĭ și țĕranĭ. Nicĭ odată nu s'aŭ maĭ repetat asemenea desbaterĭ, în carĭ glasul adevĕruluĭ să rĕsune din un singur organ, să caute a fi înădușit de o legiune de ómenĭ carĭ apĕraŭ propriul lor interes. Kogălniceanu erà singur, dar apĕrà o causă dréptă; protivniciĭ luĭ eraŭ mulțĭ, dar cu toțiĭ se sbăteaŭ în valurile egoismuluĭ interesat. De aceea și silințele lor nu ținteaŭ atât la obiectul ce se tractà, cât a rĕsturnà argumentarea luĭ Kogălniceanu; fiind însă că acésta erà nerĕsturnabilă, apoĭ toțĭ corifeiĭ partiduluĭ adversarilor împroprietăririĭ ișĭ dăduse silințe uriașe de a rĕstălmăci cuvintele Kogălniceanuluĭ, de a-ĭ suspectà intențiunile, de a-l calomnià, atribuindu-ĭ ideĭ socialiste, comuniste; învinuindu-l că ar împărtăși teoriile luĭ Proudhon că proprietatea e un furt, și câte altele de acelașĭ calibru. In tot decursul aceleĭ, tot atât de lungĭ pe cât și de

(1) *Protocoalele Comisiunii centrale a Principatelor-Unite*, sesiunea II, protocolul XXXVIII, 1860.

nedrepte învinuirĭ, Kogălniceanu tăceà, repetând în mintea luĭ cuvintele Evangheliei: «pune pază Dómne guriĭ mele şi stréjă de îngrădire împrejurul buzelor mele». Nimenea nu rĕspunse argumentelor luĭ Kogălniceanu, care susţineà cu documente în mână, că proprietatea în ţĕrile române nu a avut nicĭ odată caracterul absolut şi a fost mărginită de dreptul de usufruct al sătenilor; că aceştia aveaŭ decĭ un *drept real* asupra pămînturilor pe carĭ se hrăneaŭ şi că nu puteaŭ fi declaraţĭ de simpli chiriaşĭ şi trimişĭ la învoelĭ de bună-voe cu proprietariĭ. Vĕdênd Kogălniceanu, că prin propusa lege se luaŭ îndărăt şi pămînturile cleruluĭ, el arĕtă fenomenala nedreptate ce se făceà representanţilor pămîntenĭ aĭ religiuniĭ, pe când aceiaşĭ deputaţĭ, ce susţineaŭ acel proiect monstruos, nu îndrăsniaŭ să reiea moşiile ţĕriĭ din mânile călugărilor grecĭ. Conjură Kogălniceanu Adunarea să priméscă legea prusiană, legea austriacă, legea ruséscă, şi întrebà dacă cel ce face atare propunere, susţinênd introducerea legilor din statele cele maĭ autocratice, póte fi cu cuvînt învinuit de socialist; dar cine-l ascultà? La argumentele fără replică ale luĭ Kogălniceanu, se rĕspundeà cu figurĭ oratorice, cu metafore frumóse, precum bună-óră cea următóre din discursul luĭ Barbu Catargiu, care căutà să apere proprietatea mare contra tendinţeĭ de îmbucătăţire, manifestată în propunerea de împroprietărire: «Aglomeraţiunile capitalurilor, ale averilor marĭ, sunt în ordinea economică ceea ce creatorul a făcut în ordinea fisică a pămîntuluĭ nostru. El a acoperit o parte din faţa pămîntuluĭ cu mărĭ, cu oceane, cu lacurĭ, cu torente, cu gârle, de unde se trag aburiĭ, ce, prefăcêndu-se în plóie, vin de rĕcoresc şi fructifică o mare parte a pămîntuluĭ. Dacă din contră tóte acestea ar fi împărţite uniform, in miĭ de picăturĭ rare şi parcimoniόse de umeḑélă, pămîntul s'ar fi prefăcut într'un corp trist şi uscat ca luna, într'un corp mort ce n'ar fi produs nimic» (1). Frumósă comparaţiune şi vrednică de cel maĭ mare orator prin noutatea şi potrivéla eĭ; dar elocinţa este o armă cu două tăişurĭ; unul din ele spintecă adevĕrul, cel-alalt minciuna.

(1) *Discursul luĭ Barbu Catargiu* din şedinţa din 29 Maiŭ 1862.

Erà dór mare orator și Eschines lângă Demostenes! Dacă însă comparațiunea lui Barbu Catargiu umpleà mintea de o plăcere estetică, cât mai adînc rĕsunaŭ în suflet cuvintele lui Kogălniceanu, care în strălucita perorațiune a strălucitului sĕŭ discurs, exclamă cu durere, nu fățărită, ci adînc simțită: «O! nu drămăluițĭ brazda de pămînt trebuitóre hranei țĕranilor; gândiți-vĕ la durerile, la suferințele, la lipsele trecutului lor; gândiți-vĕ la originea averilor d-vóstre; gândiți-vĕ că cea mai mare parte din ele o datorițĭ muncii și sudorilor lor. Inchipuiți-vĕ că părinții lor s'aŭ luptat cu părinții noștri pentru salvarea țĕrii și a altarului; gândiți-vĕ că mâne póte ora pericolului iarășĭ va sunà, și fără dînșii nu vețĭ puté apĕrà nicĭ patria, nicĭ averile, nicĭ drepturile vóstre, și că odată țéra cădută, nu vețĭ fi decât slugile străinilor, pe când astădĭ sunteți în capul României, în capul unei țĕrĭ libere și autonome» (1).

Dar ce puteaŭ cele mai strașnice înlănțuirĭ ale cugetării în contra motivelor egoiste, ce umpleaŭ cugetele marii majorităței a unei Adunărĭ compuse mai în totalitatea ei din representanții proprietății?

Kogălniceanu rĕmase învins și în acéstă mare luptă; dar din acel moment ochii întregei suflărĭ românescĭ fură ațintițĭ asupra lui. El singur avuse curajul de a susținé dreptatea împilată, de a apĕrà adevĕrul călcat în picióre de órbele pornirĭ ale egoismului.

Legea rurală, propusă de Comisiunea din Focșani și amendată de Adunarea din 1862, declarà pe întreg poporul românesc de nemernic în țéra lui. Se dedeà comunelor dreptul de a luà în vecînică *închiriere* o analogie de trei pogóne de cap de familie. Pentru rest, țĕranul erà lipsit de pămîntul pe care se hrănise până atuncĭ, și el trebuià, pentru a dobândi ogorul trebuitor, să se înțelégă cu proprietarul, prin alcătuirĭ de bună-voe. Ca o mĕsură transitorie, se păstrà starea de lucrurĭ existentă, adecă hrănirea locuitorilor pe pămîntul concedat de Regulamentul Organic în schimbul boerescului; și acésta erà partea cea mai temeinică a legii. Acésta erà să rĕmână, în cât legea din 1862 saŭ nu schimbase întru nimic starea pe care se

(1) *Discursul lui M. Kogălniceanu* din ședința din 29 Maiŭ 1862.

prefăcuse că o modifică, saŭ o modificase în dauna ţĕranuluĭ şi în folosul propietaruluĭ.

Dar Ministriĭ carĭ urmară luĭ Barbu Catargiu, asasinat după cum se scie de o mână misteriósă, nu îndrăsniră să propună Domnitoruluĭ sancţiunea uneĭ asemenea legĭ. Şi cum ar fi îndrăsnit eĭ să alunge din ogórele lor pe ţĕranĭ, pe întréga poporaţiune a Munteniei şi a Moldoveĭ, când sciaŭ că, pentru a reduce stăpânirea teritorială a ţĕranilor la mĕsura maĭ restrînsă prevĕḑută prin Regulamentul Organic, trebuise ajutorul baionetelor moscovite?

In anul 1863, venì Kogălniceanu la Ministeriŭ cu programul lămurit de a presentà legile trebuitóre pentru organisarea ţĕriĭ. El desvoltă în acest memorabil Ministeriŭ o activitate în adevĕr fenomenală. In câte-va lunĭ, de la Octobre până la 3 Martie, când începù între el şi Cameră zizania care aduse votul de blam, Kogălniceanu presentă unul după altul marile şi însemnatele proiecte de legĭ carĭ schimbară cu totul faţa Românieĭ: secularisarea averilor mănăstirescĭ, legea comunală, legea judeţiană, legea pentru Curtea de compturĭ, legea pentru comptabitatea generală a statuluĭ, legea Instrucţiuniĭ publice, codicele penal şi o mulţime altele de o maĭ mică însemnătate. Cu tóte că Adunarea primise de la Ministeriŭ acéstă dovadă de activitate şi de dorinţă fermă şi hotărîtă de a îndeplini organisarea ţĕriĭ, de îndată ce ea află despre proiectul Guvernuluĭ pentru împroprietărirea sătenilor, începù în contra luĭ a se manifestà un curent de neîncredere. După ce douĕ moţiunĭ de blam fură respinse de Adunare cu o majoritate tot maĭ mică, Kogălniceanu presentă proiectul de lege rurală, proiect de la care el aşteptă o immediată limpeḑire a situaţiuniĭ sale parlamentare. Majoritatea respinse proiectul Guvernuluĭ, care prevedeà împroprietărirea locuitorilor pe pămîntul stăpânit de eĭ, şi încuviinţă, prin un contra-proiect, o împroprietărire numaĭ pe 5 pogóne şi în condiţiunĭ mult maĭ îngreunătóre. Ea nu se mulţumi însă cu atât, ci găsind un pretext destul de bine închipuit în împrejurarea că Kogălniceanu publicase prin *Monitor* proiectul Guvernuluĭ, dându-ĭ ast-fel caracterul uneĭ legĭ

votate, în locul acelui al unui simplu proiect, dĕdù un vot de blam Ministeriului, în ḑiua de 13 Aprilie 1864.

Este deci un fapt de netăgăduit, că Ministeriul lui Kogălniceanu, care, deşì nu fusese luat din majoritatea Camerei, se bucurase de încrederea eĭ până atunci, o perduse în momentul ce-şi manifestase cugetarea în cestiunea legii rurale. Kogălniceanu deci trebuià să fie rĕsturnat pentru formularea unei idei, pe care o susţinuse o viéţă întrégă. El preferì să calce Constituţiunea şi să impună împroprietărirea cu ascuţişul baionetelor.

Repet şi aici constatarea ce am făcut'o odată asupra caracterului lui Kogălniceanu şi asupra adîncul ideilor luĭ; ca şi Bărnuţ, el credea că libertatea trebue înainte de tóte să fie naţională. Nici unul nici altul nu admiteaŭ o libertate, care să conducă la uciderea naţională. Bine a făcut, rĕŭ a făcut? cestiune de apreciare morală. Aşà a fost omul, aşà trebue să-l luăm; dar de sigur că resultatul faptei lui a fost un bine imens şi că numele lui va trăi tot-deauna în mintea poporului românesc, de la un capĕt la altul al ţĕrii; iar dacă astăḑi ţĕranul are culcuşul lui, dacă nu maĭ este străin şi nemernic în propria lui ţéră, acésta se datoresce numai şi numai lui Michail Kogălniceanu, şi este de observat că, dacă în cestiunea averilor mănăstiresci, Kogălniceanu avù curajul a păşì, sprijinit pe ţéră, contra voinţei unor mari Puteri, în cestiunea rurală el păşì în contra acestei *ţĕrĭ legale* inseşi, spre a apĕrà *ţéra reală*, spre a realisà o dreptate mai mare, mai sfîntă, deşì nescrisă încă în codicele de legi.

Când cine-va a ajuns aşà de sus, el nu póte ca să se înalţe încă. Kogălniceanu însă nu a dat nici odată îndărăt; tot-deauna a rĕmas omul spre care cugetul ţĕrii se îndreptà în momentele de cumpĕnă, glasul sĕŭ erà tot-deauna ascultat ca acel al unui oracol al ţĕrii, şi el nu se dĕdù nici odată îndărăt a-ĭ închinà tóte facultăţile sale, ori de câte-ori ea le-a cerut, precum în una din cele mai mari primejdii prin cari a trecut România, în răsboiul din 1877—78. Kogălniceanu a făcut atunci parte din trinitatea măréţă, în fruntea căreia sta Maiestatea Vóstră, şi a conlucrat la îndru-

marea acelei purtări înțelepte, care, scăpând țéra de o mare primejdie, o duse la glorie și la mărire.

X.

In decursul întregeĭ sale vieţĭ, Kogălniceanu a urmărit o singură idee: înălţarea neamuluĭ sĕŭ. In slujba acestuĭ patriotism neînduplecat, el puse o putere de cugetare, o bogăţie de mijlóce şi o încordare a voinţeĭ, cum rar numaĭ se pot întîlni îmbinate în aceeaşĭ fiinţă. In puterea acestor însuşirĭ s'a putut el înălţà aşà de sus în sînul uneĭ generaţiunĭ, pentru care iubirea de ţéră şi jertfirea spre binele obştesc eraŭ hrana obicĭnuită a sufletuluĭ. A fost un stîlp al ţĕreĭ, întruparea cea maĭ minunată şi maĭ caracteristică a minţiĭ româneseĭ, cristalisată în geniala luĭ natură. Vesel şi glumeţ, bun şi chiar blajin în relaţiunile sale private, la trébă devenià aspru şi serios, stăruitor şi energic. Scià să facă deosebirea între omul ce aparţineà luĭ şi omul ce aparţineà ţĕriĭ. Inzestrat cu o mare bogăţie de ideĭ, tot-deauna alimentată prin un studiŭ neîncetat, el posedà talentul minunat de a se coborî cu uşurinţă din sfera cugetăriĭ către lumea realităţiĭ, precum şi de a închegà în ideĭ bogata varietate a faptelor. De aceea fu el tot atât de mare legislator pe cât şi orator neîntrecut. Desfătarea luĭ de munca obositóre a carierei politice o găsià în sfera frumosuluĭ(1), în cetirea autorilor marĭ şi în contemplarea creaţiunilor arteĭ. In concepţiune, adevĕrul; în gust, frumosul; în fapte, binele: iată în resumat viéţa luĭ Michail Kogălniceanu.

A murit, căcĭ a trebuit să plătéscă birul neînduplecat al naturiĭ; a lăsat însă după el o mare dungă de lumină, şi generaţiunile viitóre vor întîlni pretutindenea numele sĕŭ alipit de tot ce s'a făptuit mare şi însemnat, în marea şi însemnata epocă a regenerăriĭ nóstre.

(1) Kogălniceanu aveà o bogată colecţiune de tablourĭ, unele din ele de mare preţ; colecţiunea sa a fost vîndută în străinătate, în loc de a fi reţinută în ţéră.

RESPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL D-LUI A. D. XENOPOL

Sire,

Domnilor Colegĭ,

Legea Academieĭ cere, ca membrul noŭ ales să-şĭ facă intrarea în sanctuarul nostru prin o cuvîntare.

Bună şi chibzuită este acéstă lege.

Ca şi în alte ţĕrĭ şi la alte popóre, Academia represintă şi la noĭ impulsiunea organisată dată activităţiĭ sciinţifice şi munciĭ culturale a neamuluĭ. Pentru ca acéstă impulsiune să fie însă rodnică, ea trebue să se exercite fără întrerupere şi fără privire către scurta durată a vieţiĭ omenescĭ. De aceea, Academia se reînnoesce de câte-orĭ ea îşĭ perde un membru al eĭ. Intrarea în Academie a unuĭ noŭ membru este decĭ cu drept cuvînt o ḑi de serbare a Institutuluĭ nostru. Cum s'ar puté însă serbà maĭ bine şi maĭ demn o asemenea ḑi, decât prin rînduiala aşezată a uneĭ cuvîntărĭ din partea celuĭ care intră în corpul Academieĭ şi a uneĭ cuvîntărĭ din partea celor carĭ primesc în sînul lor pe noul coleg!

Academia nóstră a lăsat câmp liber acestor cuvîntărĭ.

Domnia-Vóstră, venit în mijlocul nostru prin importante lucrărĭ pe întinsul câmp al istorieĭ naţionale, Domnia-Vóstră aţĭ ales

spre cuvîntare lauda unuĭ bărbat, care s'a ilustrat nu numaĭ lucrând să reînvie în timpurile nóstre gustul studielor istorice, ci ocupând însuşĭ un loc important în desfăşurarea evenimentelor, în mijlocul cărora el a trăit.

Frumósă intrare în Academie sub patronagiul luĭ Michail Kogălniceanu! Nimenĭ nu va puté dice, că lăudându-l, aţĭ cuvîntat o banalitate.

*

Michail Kogălniceanu a fost unul din luceferiĭ neamuluĭ nostru, în ale sciinţeĭ, în ale ţĕriĭ lucrărĭ.

Inzestrat cu cunoscinţe întinse, bărbatul politic a întrecut însă în cursul uneĭ lungĭ şi bogate vieţĭ pe bărbatul sciinţeĭ. Sciinţa nu a fost pentru Kogălniceanu ţelul munciĭ sale; el a cerut sciinţeĭ numaĭ un ajutor puternic, pentru a aşezà pe temeliĭ solide şi traĭnice edificiul statuluĭ român.

E remarcabil, că începutul şi sfîrşitul luĭ Michail Kogălniceanu sunt caracterisate prin scrierĭ istorice însemnate. In tinereţe el a expus pentru sine şi pentru alţiĭ dreptul la viéţă al neamuluĭ românesc. Inainte de mórte el a descris treĭ puncte luminóse din desvoltarea culturală a poporuluĭ român în timpurile moderne. In amîndouĕ aceste scrierĭ dominéză ochiul ager, inima patriotică şi pana măiastră a bărbatuluĭ superior.

Michail Kogălniceanu a aparţinut uneĭ generaţiunĭ, a căreia laudă vecĭnic va rĕsunà în mijlocul neamuluĭ românesc. Născută în împrejurărĭ apĕsătóre şi într'un timp de umilire şi de degradare naţională, neocupând la începutul acţiuniĭ eĭ o posiţiune socială influentă, nedispunênd vre-odată de mijlóce materiale însemnate, acea generaţiune eşì atât de puternică din sufletul şi din cugetarea naţiuniĭ, în cât ea, representând însuşĭ geniul neamuluĭ nostru, a lucrat la redeşteptarea unuĭ popor, care părea uitat de Dumnedeŭ şi de ómenĭ, a desăvîrşit fapte carĭ se păreaŭ maĭ presus de putinţa omenéscă, şi a devenit ast-fel fundatórea statuluĭ român modern.

Diplomaţĭ consumaţĭ aĭ altor ţĕrĭ, cu o experienţă îndelungată în ale politiceĭ, aŭ considerat mult timp ca zădarnice silinţele de a schimbà starea caotică a lucrurilor în România şi ca nerealisabil planul, de a înfiinţà pe ţĕrmul stîng al Dunăreĭ de jos un stat bine şi temeĭnic organisat. Încă pe la 1871 Comitele de Prokesch-Osten ḑiceà despre aceste năzuinţe: «de vor reuşi, acésta va fi în adevĕr o minune». Dacă acest bărbat de stat, cunoscĕtor profund al cestiuniĭ orientale şi martur ocular al întîmplărilor carĭ aŭ tras după sine fundarea regatuluĭ grecesc, dacă el vorbià ast-fel nu sunt încă trecuţĭ douĕ-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ, ce trebuiaŭ să cugete bărbaţiĭ de stat aĭ Europeĭ pe la 1840, când Kogălniceanu cu tovarăşiĭ sĕĭ începură lupta uriaşă, de a redà şieşĭ neamul românesc?

Michail Kogălniceanu a fost, între fruntaşiĭ acesteĭ marĭ generaţiunĭ, unul din ceĭ maĭ de căpetenie. Puternic dotat de natură, puternic s'a arĕtat în acţiunea sa. El nu a fost nicĭ odată şeful unuĭ grup saŭ al unuĭ partid politic; dar adese-orĭ el a influenţat rînd pe rînd pe ceĭ maĭ autorisaţĭ şefĭ. Rare-orĭ omul póte depărtà de la sine pasiunea momentuluĭ, aprinsă şi împinsă de luptă, şi Kogălniceanu aveà consciinţă că, cu tótă superioritatea sa, el nu eşise în acéstă privire din rîndul ómenilor; dar Kogălniceanu, ca şi tovarăşiĭ sĕĭ, scià să-şĭ impună stavile şi nu lăsà ca pasiunea să-ĭ întunece vederea, până a-l face nesimţitor pentru interesele cele marĭ şi permanente ale patrieĭ. Când un pericol naţional se ivià, când un interes general erà la ordinea ḑileĭ, el uità certele şi se asvîrlià ca un leŭ în luptă pentru moşie şi neam.

Faptele culminante ale vieţiĭ luĭ Michail Kogălniceanu coincid prin urmare în mod natural cu faptele cele marĭ de redeşteptare şi de progres ale poporuluĭ românesc însuşĭ. La tóte aceste fapte el a luat parte, şi o parte însemnată, dând singur impulsiunea pentru a lor îndeplinire, cuvîntându-le lauda când eraŭ desăvîrşite, împingĕnd necontenit înainte spre a recâştigà pentru naţiune timpul perdut. El laudă în 1840 desrobirea ţiganilor, avĕnd în vedere liberarea peste un pătrar de secol a ţĕrănimiĭ, pe care el cu drag o numià talpa caseĭ. El aşterne la 1848 programul politic al

Moldoveĭ, avênd ochiĭ sĕĭ aţintiţĭ asupra viitoruluĭ ce se deschideà poporuluĭ român prin introducerea principiilor liberale în forma luĭ de guvernămînt. Cu inima învăpăiată de iubire de neam, cu o cunoscinţă adîncă a istorieĭ şi a drepturilor Principatelor române, cu o apreciare perfectă a posiţiuniĭ şi a viitoruluĭ lor politic, el a scris la 1857, în tovărăşie cu Constantin Hurmuzaki, memorabilul Act al Uniriĭ, votat de Divanul ad-hoc din Iaşĭ. El a fost eroul ḑileĭ, când acea Adunare a votat desfiinţarea privilegiilor de clasă sub impresiunea fermecătórelor sale cuvinte: «scopul întruniriĭ nóstre a fost să intrăm ca clase şi să eşim ca naţie». El a rĕmas în tot cursul vieţiĭ sale luptătorul convins şi energic al tuturor reformelor sociale, în cât cu greŭ se póte distinge, carĭ cestiunĭ îl agitaŭ maĭ tare, cele sociale saŭ cele politice.

Kogălniceanu a avut fericirea să lege numele sĕŭ de marea reformă agrară — de legea rurală. El a desăvîrşit actul cel mare al secularisăriĭ mănăstirilor ḑise închinate.

In aceste douĕ acte se oglindesce, ca în puţine altele, marea deosebire dintre trecut şi present, radicala deosebire dintre era Regulamentuluĭ Organic şi era inaugurată prin faptele anuluĭ 1848, consfinţită prin Tractatul de Paris din 1856 şi devenită o realitate prin tóte întîmplările de atuncĭ încóce.

Pretindeaŭ călugăriĭ grecĭ nu numaĭ că eĭ sunt stăpânĭ absoluţĭ a uneĭ a cincea parte a teritoriuluĭ românesc, dar că eĭ aŭ dreptul a nu admite vre-un control în administrarea şi în întrebuinţarea uneĭ averĭ teritoriale atât de imense, prin care eĭ, străiniĭ, exercitaŭ o influenţă necontestabilă în tóte afacerile ţĕriĭ, în cele politice ca şi în cele economice. Generaţiunea domniilor regulamentare nicĭ nu a îndrăsnit să cugete măcar la scóterea din mâna călugărilor grecĭ a acesteĭ averĭ, răpite naţiuniĭ în timp de restrişte cu viclenie şi cu forţă. Ca în tóte, Domniĭ regulamentarĭ, umiliţĭ şi cu capul plecat, se sbuciumaŭ să convingă pe stăpâniĭ lor de pe malurile Bosforuluĭ şi ale Neveĭ, ca să înduplece pe călugăriĭ grecĭ să dea statuluĭ român măcar ceva din venitul mănăstirilor, ca o compensaţiune fiscală pentru ocrotirea şi siguranţa ce aveaŭ dela legile

țerii. In memoriul sĕŭ din 1843 Vodă Bibescu propune, ca «licitațiunile pentru arendarea moșiilor mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte să fie reînnoite la șése saŭ nouĕ anĭ, sub priveghiarea Consululuĭ general al Rusieĭ, în presența Logofĕtuluĭ bisericesc și a patru delegațĭ aĭ Locurilor Sfinte»; iar în scrisórea sa către Cancelarul rusesc Comitele Nesselrode, din 1845, el declară «că în via sa dorință de a crută Cabinetuluĭ Imperial dificultățĭ și de a se conformà voințelor acestuia, el nu face nicĭ o opunere ca, conform punerii la cale a Cabinetuluĭ Imperial cu clerul grecesc, terminul de licitațiune publică pentru arendările moșiilor să fie amânat până la anul 1852, precum îl cereà clerul grecesc, iar suma de plată până atuncĭ să fie acea sumă modestă, pe care acel cler a oferià». Vodă Bibescu conchide că «aceste sunt singurele puncte, asupra cărora îĭ este permis de a transige ca șef al statuluĭ; dar că pentru orĭ-ce alt punct, *el nu póte face alt ceva decât să se supună cu respect ordinelor superióre, ce Cabinetul Imperial va bine-voì a-ĭ da.*» In două puncte Vodă Bibescu aderéză la cererile călugărilor grecĭ, în tóte cele-lalte el se supune ordinelor din San-Petersburg. Iată situațiunea Regulamentuluĭ Organic.

Trecuse de atuncĭ două-decĭ de anĭ. România crescuse în mod neînsemnat, în teritoriŭ, în poporațiune, în bogăție; nu se deslegase încă de suzeranitatea Porțeĭ și nu ocupà în Europa posițiunea politică, pe care o are astădĭ. Cu tóte aceste Kogălniceanu nu se uită la interesele altora, nu întrébă dacă făcêndu-șĭ datoria el strîmbéză rostul altora, nu se umilesce urmând numaĭ convenientelor și ordinelor acelora, carĭ nu eraŭ stăpâniĭ țeriĭ; ci într'o bună diminéță el smulge moșiile națiuniĭ din mânile călugărilor grecĭ, îĭ scóte din mănăstirĭ și din bisericĭ, îĭ isgonesce din țéră, și desăvîrșesce un act de mare prevedere politică și economică. S'a vĕdit atuncĭ, că țéra intrase în mânile mariĭ generațiunĭ, care hotărîse să rupă tóte lanțurile ce țineaŭ națiunea încătușată și să împingă poporul român spre un sbor noŭ și înalt.

Acéstă deosebire a faptelor, a situațiunilor, a timpurilor trebue să o avem necontenit în mintea și în judecata nóstră, dacă voim

să înțelegem și să pricepem desfășurarea evenimentelor din România în secolul XIX. Nimenĭ nu póte rĕsturnà rostul faptelor, căcĭ ele sunt prea marĭ, prea decisive, prea impunĕtóre, pentru ca să se pótă vre-odată interverti și să ajungă înjosirea și umilința admirate, saŭ mărimea de suflet și virtutea cetățenéscă nesocotite.

Michail Kogălniceanu nu se mărginesce însă în fapte isolate, personale.

Când bătù óra decisivă a liberăriĭ poporuluĭ român, acea oră găsesce unițĭ într'un singur mănuchiŭ pe cele treĭ făcliĭ ale neamuluĭ românesc, — pe Kogălniceanu, pe Rosetti și pe Brătianu. Atuncĭ, în óra decisivă, eĭ aŭ stat cârmacĭ neobosițĭ aĭ naveĭ în lupta cea mare pentru independență, nu numaĭ apĕrând drepturĭ și situațiunĭ străvechĭ, ci maĭ ales creând drepturĭ și situațiunĭ nouĕ. De aceea aceștĭ bărbațĭ apar ca ceĭ maĭ însemnațĭ dintre toțĭ contemporaniĭ lor. Abnegațiunea, acéstă distinsă virtute a inimilor marĭ, abnegațiunea care-ĭ mișcase în tinerețe, când adevĕrațĭ apostolĭ aprindeaŭ peste tot locul și în fie-care cetățén focul redeșteptăriĭ neamuluĭ, acea abnegațiune a strălucit și în ḑilele lor de maturitate. Eĭ între eĭ aŭ hotărît în timpul acțiuniĭ celeĭ maĭ aprinse, care să fie între dînșiĭ primus inter pares.

In timpul redobândiriĭ independențeĭ și a posițiuniĭ politice a Românieĭ culminéză viéța luĭ Michail Kogălniceanu. In mijlocul acestor împrejurărĭ el a desăvîrșit cel maĭ însemnat act politic al viețiĭ sale, un act care nu numaĭ se cuvine, dar care e datorie a-l scóte cât maĭ mult la lumină, spre admirațiunea contemporanilor și spre exemplu de imitat pentru ceĭ ce vor venì după noĭ.

După ce Plevna și-a închinat steagul dinaintea Regeluĭ Carol I, care, după secolĭ, cel dintâiŭ a dus armata română în luptă și la victoriĭ, Româniĭ s'aŭ întors la vetrele lor, căcĭ eĭ nu mersese în răsboiŭ de mîndrie saŭ de vanitate, ci numaĭ pentru a-șĭ făuri neatîrnarea în fața lumeĭ și pentru a ajutà unuĭ popor creștin ca să devie și el liber; iar Rușiĭ aŭ pășit înainte până sub zidurile Constantinopoleĭ, unde aŭ stors de la Turciĭ îngenuchiațĭ Tractatul de San-Stefano.

Rusia recunoscuse încă din 4 (16) Aprilie 1877 independența României prin un tractat formal, care, îndreptat direct în contra Sultanului, consemnà faptul ruperiĭ vechilor legăturĭ dintre Românĭ și Turcĭ și încetarea lor.

In urmă, Rusia întărià recunóscerea acestuĭ fapt în momente grele, în momentul uneĭ înfrângerĭ neașteptate, chemându-ne să-ĭ dăm ajutor și puind sub comanda Domnuluĭ Românieĭ propria eĭ armată, care asedià Plevna sub înșișĭ ochiĭ Impĕratuluĭ Alexandru II. Dar după înfrângerea inimiculuĭ, serviciul inimos fu uitat și Rusia nu îngădui ca România să participe la tractativele de pace. Maĭ mult, ea decideà într'un tractat de noĭ fără noĭ, stipulând pentru sineșĭ incorporarea districtelor basarabiene, date Românieĭ de Europa prin Tractatul de Paris din 1856 și asigurate eĭ de Rusia prin un articol special al Convențiuniĭ din Aprilie 1877.

Impĕratul Alexandru II trimisese pentru negociarea tractatuluĭ de pace cu Turcia pe unul din ceĭ maĭ agerĭ diplomațĭ aĭ sĕĭ, pe Comitele Ignatiew. Trecĕnd din San-Petersburg spre Bosfor, Comitele Ignatiew se opri în Bucurescĭ, pentru «a lămuri óre-carĭ cestiunĭ.....asupra cărora Rusia nu póte fi îngăduitóre......și pentru carĭ ea așteptà de la Guvernul român o apreciare dréptă și rațională a situațiuniĭ sale și a aceleĭ a Guvernuluĭ împĕrătesc». Așà glăsuià scrisórea Principeluĭ Gorceacow către Michail Kogălniceanu, și Comitele Ignatiew, însărcinat cu înmânarea eĭ, dĕdù explicațiunile cuvenite. Erà vorba de cedarea de bună-voe a teritoriuluĭ basarabian.

Atuncĭ, în acele împrejurărĭ, delicate și primejdióse tot de odată, se vĕḑù ce tărie represintă o țéră de cetățenĭ liberĭ. Un imperiŭ mare și puternic, care sdrobise pe inimicul sĕŭ într'un răsboiŭ victorios, cereà cu stăruință o cesiune de teritoriŭ de la un stat mic și care nu puteà să se mĕsóre în nicĭ un chip cu dînsul. Să se fi petrecut faptul în timpul Domnilor regulamentarĭ! Dacă Bibescu cedà pretențiunilor călugărilor grecĭ și ascultà necondiționat de ordinele ce-ĭ veniaŭ din afară, ce nu ar fi făcut el pentru a îmblânḑi pe

un împĕrat victorios? Cu totul alt-fel s'aŭ petrecut însă lucrurile la 1878.

Când se auḑiră în ţéră pretenţiunile Rusieĭ, se ridică mare larmă. Simţemîntul ţĕriĭ erà; nu avem nicĭ pămînt, nicĭ cetăţenĭ de vînḑare saŭ de schimbare. Simţemîntul ţĕriĭ erà—că a nu apĕrà cu convicţiune şi tărie drepturile ţĕriĭ, este a-şĭ slăbi situaţiunea tocmaĭ în momentul, în care naţiunea se ridicase în ochiĭ sĕĭ propriĭ şi în ochiĭ lumiĭ, tocmaĭ în momentul, în care România îşĭ puneà fundamentul independenţeĭ sale şi a noueĭ sale vieţĭ. Simţemîntul ţĕriĭ erà — că, precum cu sabia în mână şi vitejesce ne-am făcut neatîrnaţĭ, cu aceeaşĭ energie şi convingere trebue să apĕrăm maĭ ales teritoriul nostru, a căruia ştirbire ar pune în cestiune întreg viitorul. Parlamentul român formulă rĕspunsul sĕŭ la propunerile Comiteluĭ Ignatiew in 26 Ianuarie (7 Februarie) 1878, în următorul mod:

«Ascultând explicările Ministeriuluĭ în privinţa disposiţiunilor ce a arĕtat Guvernul rusesc, de a luà o parte din teritoriul Românieĭ, în schimb cu pămînturĭ de peste Dunăre,—Avênd în vedere, că integritatea Românieĭ este garantată de marile Puterĭ europene, — Avênd în vedere, că prin Convenţiunea de la 4 Aprilie 1877, Rusia în special a garantat din noŭ acéstă integritate prin articolul 2, în cuprinderea următóre: «*Pentru ca nicĭ «un inconvenient saŭ pericol să nu resulte pentru România din faptul trecerii «trupelor ruse pe teritoriul sĕŭ, Guvernul Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ tuturor Ru«siilor se obligă a menţiné şi a face a se respectà drepturile politice ale Statuluĭ «român, ast-fel cum resultă din legile interióre şi tractatele existente, precum şi «a menţiné şi a apĕrà integritatea actuală a Românieĭ*»,—Considerând că România şĭ-a îndeplinit cu fidelitate obligaţiunile, carĭ decurg din acea Convenţiune, şi este deplin convinsă de simţemintele de înaltă dreptate ale Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ Rusieĭ,—Considerând marile sacrificiĭ şi chiar sacrificiĭ de sânge făcute de ţéră pentru păstrarea integrităţiĭ şi pentru consolidarea independenţeĭ sale, — Considerând că o Românie independentă şi omogenă rĕspunde atât la interesele vecinilor sĕĭ, cât şi la acelea ale Europeĭ întregĭ, —Senatul şi Camera Deputaţilor din România declară — că sunt hotărîte a menţiné integritatea teritoriuluĭ ţĕriĭ şi a nu admite o înstrăinare din pămîntul eĭ, sub nicĭ o denumire şi pentru nicĭ o compensaţiune teritorială saŭ desdaunare.»

Rusia nu se opri dinaintea acesteĭ protestărĭ și încheiă tractatul de pace, care decideà nu numaĭ unilateral de interesele Românieĭ, ci unilateral de întréga peninsulă balcanică. Echilibrul politic al Europeĭ se aflà ast-fel sdruncinat, și o încăerare generală deveniă inevitabilă, dacă nu se puteà ajunge la o înțelegere între Puterile cele marĭ. Se începură decĭ tractative pentru a împăciui interesele tuturor. Isbutirea acestor tractative necesità un congres europén și țelul politiceĭ rusescĭ erà de a ajunge dinaintea congresuluĭ cu cât maĭ multe cestiunĭ resolvite dinainte, în cât, dispărênd asperitățile, negociațiunile să devie maĭ ușóre și congresul să aibă a da numaĭ sancțiunea sa unor fapte îndeplinite. Ințelegerea se căută cu ceĭ marĭ și cu ceĭ micĭ. De aceea se făcură nouĕ încercărĭ pe lângă Guvernul din Bucurescĭ, de a-l înduplecà să se plece necesităților politice ale mareluĭ imperiŭ de la Nord. Scià Rusia că în congres nu va întîmpinà dificultățĭ, pentru ca vointa eĭ de a incorporà districtele basarabiene să fie înregistrată; dar se dovedì cu acéstă împrejurare, că puterea dreptățiĭ e de o ordine superióră și că chiar ceĭ maĭ puternicĭ doresc cel puțin să nu apară nedrepțĭ.

Kogălniceanu erà Ministrul Afacerilor streine. O corespondență diplomatică din cele maĭ viĭ urmă între Bucurescĭ și San-Petersburg, corespondență remarcabilă prin energia și istețimea, cu care ea a fost condusă de o parte și de alta; Rusia întrebuințând tóte mijlócele ce dă o posițiune precumpĕnitóre, România apĕrându-se cu tótă convicțiunea ce dă o causă dréptă.

In acele momente Kogălniceanu fu nu numaĭ la înălțimea datorieĭ luĭ către țéră și către neam, dar el se ridică la o înălțime istorică, care va cresce cu cât ne depărtăm maĭ mult de timpurile Congresuluĭ de Berlin.

Tractativele culminéză într'o corespondență dintre Kogălniceanu și Baronul de Jomini, mâna dréptă a Cancelaruluĭ Imperiuluĭ rusesc Gorceacow.

Kogălniceanu felicitase pe Baronul de Jomini de inceperea anuluĭ 1878. Atât de importantă erà pentru Rusia cedarea benevolă a districtelor basarabiene, în cât Jomini nu pregetă de a se servi

de acea felicitare, pentru a încercà să convingă pe Kogălniceanu prin o scrisóre amicală despre necesitatea pentru România de a nu se maĭ împotrivì cerințelor Rusieĭ. Jomini ḑiceà în scrisórea sa, din 17 Ianuarie 1878, următórele:

«Te rog să creḑĭ în urările sincere ce fac, ca anul, care începe, să vĕ aducă tótă prosperitatea posibilă. Printre aceste urărĭ este şi aceea, să isbutițĭ a menținé şi a consolidà bunele relațiunĭ stabilite între România şi Rusia şi cimentate pe câmpurile de bătălie. Tentațiunĭ diferite vĕ vor împresurà; vocĭ viclene vor încercà a vĕ convinge, că în politică perfidia este abilitate. Să nu credețĭ tóte aceste. Sinceritatea, bunul simț şi rațiunea sunt călăuziĭ ceĭ maĭ bunĭ şi ceĭ maĭ sigurĭ O experiență de patru-ḑecĭ de anĭ mĭ-a dat acéstă convicțiune. Ea este aplicabilă maĭ ales la popóre. Indiviḑiĭ pot trage câte-odată folóse din duplicitate; dar ómeniĭ trec şi popórele rĕmân. Politica este ca jocul de wisth: ce unul câştigă, altul trebue să pérdă şi cel ce perde caută rĕsbunare. Iată ce uită cu mult prea des bărbațiĭ de stat, carĭ îngrijesc de popóre. Când dorința de rĕsbunare se inspiră uneĭ națiunĭ vecine şi puternice, uneĭ națiunĭ căreia i se datoresce mult din trecut şi de care nu e nevoe a se teme în viitor, fiind-că este îndestul de mare pentru a nu nutrì gândurĭ cuceritóre şi îndestul de tare pentru a nu umblà după despăgubirĭ, se comite o mare greşală, căcĭ se perde un amic şi se nasce un inimic. Acéstă greşală este încă maĭ mare, când, precum e casul vostru, sunteţĭ încunjurațĭ de pericole. . . . Cea maĭ mare chezăşie a neutralităţiĭ şi maĭ ales a independențeĭ vóstre este amiciția Rusieĭ şi interesul capital ce ea are de a avé concursul vostru, pentru a asigurà, în contra a orĭ-ce amenințărĭ viitóre, opera de emancipare, ce ea desăvîrşesce în acest moment.»

Nu e cu putință să nu admire cine-va în acéstă scrisóre pana măiastră a diplomatuluĭ, care scià să îndulcéscă amenințările celuĭ puternic prin perspective măgulitóre pentru viitor.

Măiastră erà scrisórea luĭ Jomini, dar maĭ maiestru erà rĕspunsul bărbatuluĭ de stat român.

Kogălniceanu rĕspundeà Baronuluĭ Jomini în 31 Ianuarie 1878 următórele:

«Voiŭ pune în rĕspunsul meŭ tótă francheța, spre a dovedi că şcóla din care facețĭ parte, fiind-că o recomandațĭ ca un adevĕrat maestru al eĭ

este şi a mea. Veţĭ constată că reputaţiunea ţĕranuluĭ de la Dunăre nu este în ajun de a se perde în România. In primul loc este absolut necesar să spĕl ţéra mea de învinuirea de duplicitate, atât de direct şi de subţire îndreptată în contra eĭ. Faptele vor avé aci o elocinţă maĭ doveditóre de cât orĭ-ce raţionamente, actele decât vorbele. Le voiŭ recapitulà.

«In contra diferitelor opiniunĭ, şi aş puté ḑice a ameninţărilor ce isbucniaŭ din tóte părţile, am încheiat cu Guvernul Imperial Convenţiunea din 4 (16) Aprilie 1877, prin care tóte mijlócele materiale ale ţĕriĭ aŭ fost puse la întréga disposiţiune a Rusieĭ. Când am luat acéstă decisiune, singura nóstră ambiţiune, singurul nostru ţel aŭ fost de a asigurà integritatea teritoriuluĭ nostru. Acéstă integritate a fost stipulată în mod expres prin articolul 2 al aceleĭ Convenţiunĭ.

«Maĭ târḑiŭ, cu tótă nota verbală a d-luĭ de Nelidoff, care în numele A. S. I. Mareluĭ Duce Nicolae declarà neted şi fără perifrase, că Guvernul Imperial desaprobă declaraţiunea nóstră de răsboiŭ făcută Imperiuluĭ otoman şi că nu are nevoe de noĭ, nu am stat la gândurĭ de a sări la întâiul apel ce ni s'a făcut, în urma surprinderilor aduse de evenimentele militare şi în consecinţa necesităţilor strategice celor maĭ urgente.

«Ḑece miĭ de Românĭ dintr'o armată de cincĭ-ḑecĭ de miĭ de ómenĭ dorm astăḑĭ ultimul lor somn împrejurul Plevneĭ şi în câmpiile bulgare. Acest sacrificiŭ vitejesc, dar dureros, noĭ l'am îndeplinit printr'un avînt spontaneŭ, fără condiţiunĭ, fără tractat prealabil, căcĭ pentru noĭ cuvîntul Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ preţuià ca şi tractatele cele maĭ formale şi purtà în sineşĭ cea maĭ înaltă din tóte sancţiunile.

«Tótă perfidia nóstră s'a redus decĭ la o bună credinţă deplină, tótă isteţimea nóstră la o încredere absolută.

«Ne-am ḑis, că dacă integritatea teritoriuluĭ nostru erà asigurată prin singurul fapt al treceriĭ armatelor împĕrătescĭ, ceea ce constituià fără îndoială un concurs pasiv; acéstă integritate ne va fi cu atât maĭ mult garantată din ḑiua, în care armata nóstră a fost chemată la o cooperare activă, care se manifestà deschis ca cea maĭ positivă din tóte alianţele.

. . . .

«Care e rĕsplata ce ne aşteptă? Când a fost vorba de a combate, individualitatea Românieĭ şi posiţiunea eĭ de naţiune aliată nu aŭ fost puse la îndoială. Insă îndată ce cestiunea păciĭ a venit la ordinea dileĭ, de odată încetăm de a fi Stat şi Aliaţĭ şi picàm din noŭ la rangul de o provincie, incapabilă de acte internaţionale. Aŭ să încépă desbaterĭ asupra intereselor nóstre celor maĭ grave, asupra intereselor celor maĭ esenţiale ale vieţiĭ nóstre naţionale. E indiferent; noĭ nu suntem admişĭ

a le expune, a le susţiné. Am fost vrednicĭ a vĕrsà sângele nostru pentru a le apĕrà, dar nu suntem vrednicĭ a le cunósce. Numaĭ Rusieĭ îĭ aparţine de a le aprecià; numaĭ Rusia îşĭ iea sarcina de a le representà şi de a le sprijinì, fără măcar să crédă necesar de a se informà, ce înţelegem noĭ sub interesele nóstre. Ce s'ar dice de un medic, care s'ar presentà nechemat la un bolnav, care ar intrà de-adreptul în camera luĭ şi care ar avé pretenţiunea de a-l însănătoşà, fără a-l întrebà care este rĕul de care sufere şi fără a-ĭ da voe de a vorbì măcar?

«Pe urmă, cu tóte stipulaţiunile exprese ale uneĭ Convenţiunĭ formale, care ne garantéză, în numele Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ şi sub semnă tura sa, integritatea teritoriuluĭ nostru, ni se anunţă intenţiunea de a ne luà înapoĭ Basarabia, fiind-că de dînsa e legată, precum se vede, pentru Rusia, o cestiune de onóre, şi atâta bună-voinţă numaĭ ni se arată, că ni se promit compensaţiunĭ dincolo de Dunăre. Şi precum fie care învĕţătură practică trebue să fie însoţită de o lecţiune morală, suntem preveniţĭ în contra tentaţiunilor ce ne-ar împresurà, în contra suggestiunilor vocilor viclene carĭ ne-ar înşelà, în contra pericolelor duplicităţiĭ, despre care ni se vorbesce cu oróre. Noĭ credeam însă că sinceritatea, bunul simţ şi raţiunea, pe carĭ mile desemnaţĭ ca ceĭ maĭ bunĭ şi maĭ sigurĭ călăuzĭ, că acestea singure ne-aŭ arĕtat calea de urmat.

«România a fost corectă din capul loculuĭ. Ea doresce şi voesce să rĕmână corectă până în capĕt. Cu tóte acestea, dacă a refusà de a cedà pămînt românesc, dacă a nu se supune cu mulţumire şi cu uşurinţă la nisce sacrificiĭ la carĭ nu s'ar supune nicĭ o naţiune şi nicĭ un Guvern ce se respectă; dacă aceste tóte se pot numi duplicitate, atuncĭ mărturisesc, recunosc şi proclam că acusaţiunea e dréptă şi că ţinem cu inimă şi cu onórea nóstră să o merităm.

«Constataţĭ, şi nimenĭ nu cugetă a contestà, că Rusia e tare şi că România e slabă. Prin forţă Rusia póte luà maĭ mult decât Basarabia: ea póte răpì întréga ţéră. Ar puté însă să se ivéscă o situaţiune, în care România, condemnată a perde o bucată din teritoriul sĕŭ ca preţ extraordinar al sforţărilor şi al suferinţelor sale, ar protestà în contra acesteĭ amputărĭ, ar invocà sacrificiile ce şĭ-a impus şi ar apelà la lealitatea, la echitatea Maiestăţiĭ Sale a Impĕratuluĭ Rusieĭ înseşĭ. Căcĭ maĭ presus de forţă este legea justiţieĭ eterne şi a moraleĭ eterne: şi în acest domeniŭ, din care nimenĭ nu ne póte expropriă, noĭ la rîndul nostru devenim tarĭ de acea forţă, care-şĭ trage caracterul eĭ absolut din înseşĭ principiile din carĭ se nasce şi din carĭ se alimentéză.

. . . .

«Orĭ-ce amiciţie, ca să existe şi ca să subsiste, trebue să fie bilate-

rală și să vieze prin o înclinare mutuală și permanentă. Esența amiciției consistă într'un schimb constant de bune oficiĭ și de dovedĭ reciproce de înclinare și de desinteresare. Noĭ din parte-ne ne-am arĕtat întregĭ cu amicia nóstră pentru Rusia. Acum e rîndul Rusieĭ de a ne ajută și de a înțelege, că țĕrile cele micĭ ca și cele marĭ, câte odată chiar cu maĭ multă tenacitate, aŭ simțeminte de conservare și de demnitate și merg până în capĕtul datoriilor ce le sunt impuse prin aceste simțeminte; acum e rîndul Rusieĭ de a înțelege, că pentru o țéră mare iubirea a cincĭ milióne de Românĭ, asigurarea că inimile și brațele lor vor fi tot deauna gata, valoréză maĭ mult decât o bucată mică de teritoriŭ.

. . . .

«Consiliile vóstre aŭ asupra mea o acțiune atât de hotărîtóre, în cât nu mĕ îndoesc un singur moment de a lor eficacitate, dacă ațĭ bine-voi a le da și acelora, de carĭ depinde a cimentà în perpetuŭ legăturile de recunoscință și de devotament ale Românieĭ către Rusia, pentru ca eĭ să cruțe de orĭ-ce atingere integritatea uneĭ națiunĭ, care s'a semnalat prin o încredere absolută în desinteresarea și în mărinimia întrégă a puterniculuĭ sĕŭ vecin.»

Cetirea acestuĭ remarcabil document nu póte decât să producă în orĭ-ce cetitor o mare și profundă impresiune. In lupta încinsă, Kogălniceanu apare prin acest document ca cel victorios pe câmpul înalt al dreptățiĭ eterne, spre care tinde omenirea a se așezà. Admirațiunea ne cuprinde însă, când vedem cum vorbele aŭ devenit fapte și cum acele fapte sue de odată România la o posițiune, spre care ea aspirà, dar care se păreà încă prea depărtată de dînsa.

Se deschisese Congresul de Berlin în 13 Iunie 1878. Cu tóte tractativele urmate în timp de maĭ multe lunĭ, cu tóte înțelegerile prealabile destinate a evità ciocnirĭ nouĕ și înfricoșate, Puterile staŭ încăerate între dînsele prin interese diverse, ce păreaŭ imposibile a se împăcà unele cu altele. Imprejurul meseĭ Congresuluĭ ședeaŭ numaĭ ceĭ marĭ și puternicĭ. In mâna lor sta pacea și răsboiul: eĭ hotăraŭ tot-odată de multe și însemnate interese ale celor micĭ, ale celor maĭ direct interesațĭ în acéstă gâlcévă a popórelor, căcĭ de sórta și de viitorul lor erà vorba. Se ivi atuncĭ o dovadă pipăită, cât de mare a fost progresul făcut de omenire de la începutul secoluluĭ încóce.

Popórele cele micĭ, neînsemnate până acum, socotite fără drepturĭ până maĭ děunădĭ, cereaŭ a fi ascultate de Puterile cele marĭ.

Staŭ în fața Congresuluĭ Grecia, Serbia, Muntenegrul și România. Dar ce diferință în atitudinile lor! Cele treĭ dintâĭ state ridicaŭ pretențiunĭ de sporire de teritoriŭ în dauna Turcilor învinșĭ. România singură cereà respectarea de către ceĭ puternicĭ a teritoriuluĭ eĭ și nimic alt.

Ioan Brătianu și Michail Kogălniceanu se presintară dinaintea Congresuluĭ ca trimișĭ aĭ luĭ Carol I aĭ Românieĭ, «spre a expune și apěrà acolo drepturile țěriĭ lor». Așa glăsuià scrisórea adresată de dînșiĭ Principeluĭ de Bismarck în 1 (13) Iunie 1878.

Ministriĭ românĭ fură introdușĭ în sala Congresuluĭ în 19 Iunie (1 Iulie). Țěraniĭ de la Dunăre se arětară la acéstă ocasiune solemnă demnĭ urmașĭ aĭ legionarilor luĭ Traian.

Ioan Brătianu și Michail Kogălniceanu nu intrară în sala Congresuluĭ cu mîndrie și trufie, dar cu fruntea senină și cu atitudinea impunětóre a unor bărbațĭ, carĭ veniaŭ să apere drepturile lor, drepturile celor slabĭ. Imprejurul meseĭ ședeaŭ pe jețurile lor bărbațiĭ, carĭ țineaŭ în mânĭ destinele Europeĭ. Atitudinea lor erà acea a unuĭ tribunal chemat a condemnà pe ceĭ nevinovațĭ. Singurul care primì pe trimișiĭ românĭ în picióre erà marele Cancelar al Imperiuluĭ german, bărbatul care rosti câțĭ-va anĭ maĭ în urmă cele maĭ falnice cuvinte ce aŭ eșit vre-odată din gura unuĭ bărbat de stat despre neamul sěŭ: «Ne temem numaĭ de Dumnedeŭ și de nimenĭ altul în lume.» Singur Principele Bismarck merse spre ceĭ doĭ bărbațĭ românĭ și le întinse o mână de bună-venire și de salutare. Dinaintea acesteĭ impunětóre scene se muiară toțĭ și se ridicară de pe jețurile lor.

Kogălniceanu vorbi cel dintâiŭ, expunénd «drepturile și dorințele» Românieĭ, pe carĭ el le resumà ast-fel: «Noĭ credem, că după dreptate, nicĭ o parte a teritoriuluĭ actual al Românieĭ nu trebue să fie deslipită de ea.....maĭ virtos că, chiar dela începutul campanieĭ, Rusia a garantat fórte lămurit integritatea actuală a teritoriuluĭ românesc, și că acéstă garanție a fost cerută și dată,

când nu erà încă vorba decât de trecerea armatelor imperiale prin România».

Alocuţiunea luĭ Ioan Brătianu fu scurtă, dar tot atât de elocinte ca a confrateluĭ sěŭ. El a ḑis: «Despuiarea nóstră de o porţiune din patrimoniul nostru nu ar fi numaĭ o durere adîncă pentru naţiunea română, ci ea ar dărîmà în sînul eĭ orĭ-ce încredere în tăria tractatelor şi în sânta pază atât a principiilor de dreptate absolută, cât şi a drepturilor scrise.»

Congresul hotărî în contra Românieĭ, şi România trebuì să cedeze dinaintea sentinţeĭ date de supremul areopag al Europeĭ, dinaintea uneĭ forţe cu totul superióre şi în respectul păciĭ generale atât de dorită de tótă lumea. Cedând Europeĭ, România se înălţà. Precum eşise din răsboiŭ încununată cu laurĭ, asemenea şi din Congresul Puterilor România eşià cu un prestigiŭ de demnitate, care-ĭ ridicà posiţiunea.

Ce diferinţă între aceste timpurĭ şi cele ce se petreceaŭ la Iaşĭ cu douĕ-ḑecĭ de anĭ maĭ înainte, când Ştefan Catargiu, membru al Căimăcămieĭ Moldoveĭ, ḑicea luĭ Anastasie Panu şi Vasilie Sturdza, carĭ nu voiaŭ să se supue poruncilor viziriale ce se trimiteaŭ din Constantinopole: «Unde urméză poruncă, nu încape deliberaţie».

S'a cârtit mult despre perderea Basarabieĭ. Uniĭ ar fi dorit să vindem pe banĭ şi cât maĭ scump teritoriul cerut de la noĭ. Alţiĭ credeaŭ că ar fi bine să ne ridicăm în contra Europeĭ întregĭ. Mulţĭ pretind şi acum, că maĭ înainte de isbucnirea răsboiuluĭ, se stabilise o înţelegere între Rusia şi România pentru cedarea districtelor basarabene şi că dinaintea Congresuluĭ s'a jucat numaĭ o scenă nedemnă de trimişiĭ românĭ, nedemnă de representanţiĭ Puterilor celor marĭ. Neadevĕr patent! Bârfélă uriciósă din partea acelora, carĭ nu cunosc, nu pricep, nu respectéză geniul neamuluĭ românesc! Tóte aceste acusaţiunĭ se spulberă dinaintea actelor diplomatice numeróse privitóre la acéstă cestiune, dinaintea scrisoriĭ luĭ Kogălniceanu către Baronul de Jomini şi dinaintea atitudiniĭ trimişilor românĭ în sînul Congresuluĭ. Dacă cea maĭ mică

înţelegere ar fi avut loc, o scoteà la ivélă Jomini în scrisórea sa către Kogălniceanu, ca să-l facă să amuţéscă pentru tot-deauna; o scoteà la ivélă maĭ ales Principele Gorceacow, când în sala Congresuluĭ Ioan Brătianu şi Kogălniceanu depuneaŭ în faţa Cancelaruluĭ Rusieĭ Convenţiunea din 4 (16) Aprilie 1877 şi Patenta împĕrătéscă întăritóre aceleĭ Convenţiunĭ.

Celor carĭ maĭ întrébă astăḑĭ, de ce n'am cedat de bunăvoe districtele basarabiene, şi nu înţeleg importanţa acesteĭ decisiunĭ, nu rĕmâne decât să li se rĕspundă: populus Romaniae locutus est!

Ast-fel lucraŭ bărbaţiĭ mariĭ generaţiunĭ în timpurĭ de grea cumpĕnă. Precum a lucrat Kogălniceanu în acele timpurĭ alăturĭ cu Ioan Brătianu, asemenea în scurt interval i-a urmat în mormînt. Mână în mână aŭ păşit eĭ spre eternitate; mână în mână vor stà eĭ dinaintea nóstră, în ḑile senine ca şi în ḑile furtunóse.

Erà greŭ bolnav Kogălniceanu, când primi de la Florica acea veste care a îmbrăcat întréga ţéră în doliŭ, cum nu se maĭ întîmplase nicĭ odată. Din patul dureriĭ el adresă vĕduveĭ luĭ Ioan Brătianu o telegramă, lapidară în stil, duiósă în expresiunĭ, vestitóre că în curînd va urmà tovarăşuluĭ sĕŭ de luptă pentru mărirea neamuluĭ românesc.

Iată textul aceleĭ telegrame:

«Bolnav şi eŭ, nu pot face alta decât sà plâng, căcĭ îmĭ lipsesce chiar putinţa de a alergà la Florica şi a-mĭ luà adio de la acela, cu care am lucrat jumĕtate de secol şi de aprópe şi de departe. Nu pot a-ţĭ da altă mângâiere, decât că porţĭ numele întâiuluĭ cetăţén al Românieĭ. Dreptatea posterităţiĭ începe de astăḑĭ pentru Ioan Brătianu; Oameniĭ de astăḑĭ, şi marĭ şi micĭ, pot fi ingraţĭ pentru Ioan Brătianu; istoria însă, şi istoria cea nepărtinitóre, acea care purcede din mintea şi inima uneĭ naţiunĭ întregĭ, va păstrà în litere neşterse memoria aceluia, care şĭ-a pus numele în capul tuturor actelor marĭ naţionale şi politice ale renasceriĭ Românieĭ. Acest nume este al luĭ Ioan Brătianu, şi Domnia-Ta eştĭ ilustra sa vĕduvă. Găsesce-ţĭ mângâerea în acest nume neperitor şi în lacrămile uneĭ întregĭ naţiunĭ, carĭ curg astăḑĭ împreună cu ale Domnieĭ-Tale.»

*

Trebue însă să pun un capĕt cuvîntăriĭ mele.

Generaţiunea presentă, ca şi generaţiunile viitóre, vor avé mult de scris despre faptele luĭ Kogălniceanu, vor avé mult de lucrat, ca să-ĭ dea tributul de recunoscinţă, ce i se datoresce.

Dacă m'am întins întru cât-va maĭ mult asupra epoceĭ memorabile, în care Kogălniceanu şĭ-a desfăşurat activitatea sa; dacă am vorbit despre episode marcante ale vieţiĭ sale, am făcut'o pentru a caracterisà epoca cea mare a renasceriĭ nóstre naţionale.

Domniĭ regulamentarĭ aŭ încheiat o tristă epocă, din al căruia cerc restrîns eĭ nu aŭ putut eşi, rĕmâind ast-fel depărtaţĭ de avîntul ce naţiunea se pregătià a luà şi care frămîntà sufletele poporuluĭ. Domniĭ regulamentarĭ nu s'aŭ putut pătrunde de adevĕrul, că aspiraţiunile poporuluĭ spre desfăşurarea uneĭ vieţĭ cetăţenescĭ libere formézá basa adevĕrateĭ şi neştirbiteĭ neatîrnărĭ a uneĭ ţĕrĭ.

Era nouă a Românieĭ a început în momentul, în care cad lanţurile ce o ţineaŭ încătuşată. Acel moment a creat ómenĭ noĭ, înzestraţĭ cu o putere de convicţiune, de luptă, de sacrificiĭ, dinnaintea căreia trebue să ne închinăm cu respect, cu admiraţiune şi cu dorinţa, ca acea putere să dăinuéscă lung timp printre Românĭ. Când la alegerea luĭ Cuza Vodă de Domn al Moldoveĭ, Kogălniceanu luă cuvîntul în adînca tăcere a Adunăriĭ şi a publiculuĭ emoţionat şi ḑise: «la legĭ noĭ, ómenĭ noĭ», el a ḑis un cuvînt de o elocinţă rară, pentru că caracterisà nu o situaţiune trecută, ci una viitóre. Şi acésta, ca şi multe altele, dovedesc agerimea de spirit a luĭ Michail Kogălniceanu.

Erà natural, ca Domnia-Vóstră, Domnule Coleg, şi eŭ, ca amîndoĭ să concentrăm în acéstă ḑi solemnă atenţiunea Academieĭ asupra unuĭ bărbat, care a respectat şi care a iubit sciinţa istorieĭ, care cunosceà istoria neamuluĭ sĕŭ precum puţinĭ contemporanĭ, care a lucrat însuşĭ în ale istorieĭ şi care singur represintă o pagină din cele maĭ frumóse din istoria modernă a Românieĭ.

Domnia-Ta, stimate Coleg, care ţĭ-aĭ ales maĭ cu deosebire istoria neamuluĭ românesc ca ocupaţiunea şi munca principală a

vieţiĭ şi care cauţĭ renumele şi autoritatea de scriitor în nararea şi judecarea faptelor întîmplate în decursul secolilor; Domnia-Ta aĭ intrat în mijlocul nostru prin o mare muncă, aceea de a te încercà să scriĭ pe rînd rostul istoric al neamuluĭ românesc. Frumósă, dar grea încercare! căcĭ numaĭ cu încetul ies la lumină isvórele, putem ḑice îngropate până maĭ dĕunăḑĭ, şi din lipsa cărora istoria nóstră a stat mută atât amar de timp. Strămoşiĭ noştri ḑiceaŭ: In magnis et voluisse sat est. Şi noĭ putem adaoge: după ce România şi-a luat un sbor puternic, după ce geniul neamuluĭ românesc nu maĭ geme încătuşat, după ce am isbutit prin propriile nóstre silinţe şi prin propria nóstră muncă să ocupăm în lume o posiţiune nu numaĭ respectabilă, dar necesară, îĭ va fi istoriculuĭ maĭ uşor să arate neamuluĭ adevĕrul lucrurilor petrecute, ca din cunoscinţa celor întîmplate şi păţite să ne aşezăm calea, pe care avem să păşim înainte cu siguranţă şi cu încredere în viitor.

Te salutăm cu toţiĭ de bună-venire în mijlocul nostru, stimate Coleg, şi-ţĭ dorim puterĭ necurmate spre îndeplinirea uneĭ muncĭ rodnice în câmpul sciinţeĭ, uneĭ muncĭ folositóre pentru neamul românesc.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DESPRE TRANSMITEREA PROPRIETĂTILOR IMMUNISANTE PRIN SÂNGELE ANIMALELOR IMMUNISATE

DISCURS DE RECEPŢIUNE # 20

ROSTIT IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

LA 24 MARTIE 1895

DE

Dr. VICTOR BABEŞ

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĔSPUNSUL

D-LUĪ

NICOLAE KRETZULESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16

1895.

Preţul 50 Banĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DESPRE

TRANSMITEREA PROPRIETĂŢILOR IMMUNISANTE

PRIN

SÂNGELE ANIMALELOR IMMUNISATE

DISCURS DE RECEPŢIUNE

ROSTIT IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

LA 24 MARTIE 1895

DE

Dr. VICTOR BABEŞ
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CU

RĔSPUNSUL

D-LUI

NICOLAE KRETZULESCU
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI, 16
1895.

Maiestate,

Domnilor Colegĭ,

Natura este una în tóte manifestațiunile sale, deși fenomenele eĭ se proiectéză neîncetat în mod fórte variat asupra câmpuluĭ fertil al creeruluĭ nostru, producêndu-se legăturĭ nenumĕrate între diferitele impresiunĭ, și o impresiune modificând pe cea-laltă, întocmaĭ precum fenomenele naturiĭ se légă și se modifică neîncetat. De aceea, clasificațiunile fenomenelor naturale, pe carĭ le facem pentru înlesnirea studiuluĭ, orĭ-cât de naturale ar fi ele, nu corespund faptelor și nu îndestulesc spiritul scrutător. Cu cât un învĕțat dominéză maĭ mult sciința sa, cu atât vederile sale devin maĭ largĭ, cu atât se întind ele maĭ mult peste marginile înguste ale specialitățiĭ sale.

Cunóscerea profundă a naturiĭ a rĕmas însă privilegiul unor indivizĭ bine organisațĭ, la carĭ s'a putut desvoltà, împreună cu un vast domeniŭ de experiențe, o armonie perfectă între percepțiune și ideațiune, facultatea de a se emancipà de marginile convenționale ale specialitățiĭ, de a distinge și de a criticà cele percepute, precum și de a cunósce momentul când se pot trage conclusiunĭ și generalisărĭ din cele experimentate.

Un atare scrutător de elită erà Cobălcescu.

Regret că l'am cunoscut numaĭ în ultimiĭ anĭ aĭ activitățiĭ sale. Infățișarea omuluĭ modest, mititel, cu ochiĭ neliniștițĭ și scrutătorĭ, cu limbagiŭ precis și cu focul sacru de o convicțiune profundă, când erà vorba de vederĭ generale asupra sciințelor naturale, mĭ-a lăsat o impresiune neștérsă și o mângâere.

Cobălcescu era necesarmente autodidact, căcĭ înaintea sa nicĭ un Român din Moldova nu s'a fost distins în sciințele naturale, și

luptele sale împotriva puţineĭ priceperĭ a însemnătăţiĭ studiuluĭ naturiĭ, eraŭ victoriόse numaĭ graţie organisăriĭ sale bune şi profundeĭ sale convicţiunĭ. Ca băiat de 16 anĭ a înfiinţat un mic laboratoriŭ de chimie şi fisică, şi la vîrsta de 18 anĭ a ajuns profesor de aceste sciinţe la liceul din Iaşĭ. Maĭ târḑiŭ a fost trimis la Paris, unde s'a specialisat maĭ cu sémă în geologie şi mineralogie. Intorcêndu-se în ţéră, după 3 anĭ de studiŭ, fu numit în anul 1868 profesor de geologie şi mineralogie la Universitatea din Iaşĭ, post ce ocupase până la finea vieţiĭ sale. Şi ca profesor, Cobălcescu căută, prin propriele sale mijlόce, să rĕmână în curent cu sciinţa şi întreprinse studiul Carpaţilor, al căruĭ resultat, publicat în comunicaţiunile Institutuluĭ geologic din Viena, i-a procurat cetăţenia lumiĭ în specialitatea sa. In adevĕr, cercetările sale eraŭ originale, de multe orĭ prime, nu eraŭ nisce nuanţe saŭ plagiate ale lucrărilor cunoscute, susţinute de uniĭ autorĭ în străinătate prin complesenţă personală, destinate a înşelà ţéra asupra importanţiĭ şi activităţiĭ sale şi a obţiné succese locale, procedeŭ prea usitat în ḑiua de astăḑĭ.

Lucrările luĭ Cobălcescu asupra terenurilor terţiare şi asupra fauneĭ malacologice, terenurilor neogenice, mult citate în străinătate, maĭ cu sémă însă studiul sĕŭ asupra petroleuluĭ, vor rĕmâné opere de o valόre absolută şi pentru carĭ România anume îĭ datoresce o recunoscinţă eternă. Asemenea meritele luĭ Cobălcescu ca primul geograf sciinţific al Românieĭ sunt netăgăduite şi arată vederĭ largĭ şi cunoscinţele sale enciclopedice.

In timpurile din urmă, vĕḑênd pe Cobălcescu în bόla sa lungă şi recidivă, conversaţiunea nόstră se întindeà de maĭ multe-orĭ asupra conceperiĭ naturiĭ şi asupra legăturiĭ între diferitele ramure ale sciinţelor naturale. Desvoltarea filogenetică a organismelor şi momentele ce intervin la formarea calităţilor distinctive ale speciilor, continuitatea lupteĭ de existenţă şi formele sub carĭ lumea externă şi anume microbiĭ atacă pe indiviḑĭ, preocupaŭ mult pe savantul bolnav. Incercasem a-l urmărì şi ajunsesem la vederĭ, carĭ eraŭ roditόre şi pentru specialitatea mea.

Voiŭ fi dar în spiritul defunctuluĭ, începênd subiectul ce mĭ-am ales pentru discursul meŭ de recepțiune în acest corp de înaltă cultură și cu cele maĭ înalte aspirațiunĭ, invocând nisce ideĭ generale, ce légă diferite doctrine ale sciințeĭ naturale cu sciințele medicale.

Despre transmiterea proprietăţilor immunisante prin sângele animalelor immunisate.

Originea aparatelor de apĕrare ale organismuluĭ în contra microbilor patogenĭ.

In desvoltarea organismelor trebue să presupunem doĭ factorĭ principalĭ : tendinţa progresivă în desvoltarea protoplasmeĭ vie şi lupta de existenţă a organismelor în contra influenţelor vătămătóre ale lumiĭ externe. Acéstă luptă este tot atât de veche ca şi primele organisme, şi fórte curînd după desvoltarea acestora s'aŭ născut anume fiinţe viĭ, carĭ pot trăi numaĭ în socotéla altor organisme, aşà în cât a trebuit să se stabiléscă de la început o luptă între aceste fiinţe parasitare şi între cele-lalte organisme. Maĭ cu sémă microbiĭ, prin locul lor inferior în şirul filogenetic al organismelor, prin simplitatea organisăriĭ lor, prin puţinele lor exigenţe, probéză că provin din epoce geologice fórte depărtate. Eĭ, fiind în mare parte constrînşĭ să trăiască în socotéla altor organisme, cărora le produc bólele şi mórtea, se pricepe că şi lupta organismelor în contra acestor parasiţĭ trebue să-şĭ fi avênd isvorul în primele epoce ale desvoltăriĭ lumiĭ organice.

S'a putut constată chiar în diferitele epoce geologice, nu nunumaĭ presenţa microbilor, dar şi semnele efectelor lor asupra altor organisme.

Dacă microbiĭ ar fi putut desfăşurà deplina lor acţiune asupra altor orgnisme, lumea organică s'ar fi stins de mult; a trebuit, ca în mĕsura în care organismele eraŭ atacate de microbĭ, să se

desvolte la cele dintâĭ nisce arme potrivite, pentru a se apĕrà în contra acestor din urmă, întocmaĭ cum în lupta pentru existenţă s'aŭ desvoltat la animale arme naturale pentru apĕrarea lor în contra organismelor maĭ marĭ, carĭ ameninţaŭ existenţa lor.

Dacă privim proliferabilitatea admirabilă a microbilor şi devastaţiunile enorme causate de eĭ în timpurĭ de epidemiĭ, putem apreciă ce arme puternice aŭ trebuit să se desvolte şi să se moştenéscă la descendenţĭ, pentru a resistà microbilor şi pentru a-ĭ nimici în interiorul organismuluĭ. Precum avem organe pentru menţinerea specieĭ nóstre, pentru dominarea lumiĭ externe, pentru nutriţiunea şi pentru apĕrarea nóstră în contra inimicilor noştri, tot aşà trebue să se fi desvoltat şi diferenţiat un aparat puternic pentru apĕrarea nóstră în contra duşmanilor noştri ceĭ maĭ puternicĭ, carĭ ne înconjóră şi ne pândesc neîncetat, adecă în contra bólelor infecţióse.

Numaĭ în acest şir de ideĭ vom pricepe anume însuşirile admirabile şi nepricepute până acum ale organismuluĭ nostru.

Proprietatea cea maĭ preţiósă în acéstă luptă este, fără îndoială, immunitatea şi posibilitatea organismuluĭ de a se immunisà saŭ fortificà în contra bólelor infecţióse. Acéstă immunitate este orĭ inerentă, orĭ câştigată. Dacă într'o regiune băltósă pot trăi ómenĭ, se pot aclimatisà, pe când noiĭ veniţĭ se prăpădesc de frigurĭ, acésta ţine, fără îndoială, de aceea că generaţiunile anterióre de indigenĭ aŭ suferit de aceste frigurĭ, s'aŭ îmbolnăvit toţĭ, mulţĭ aŭ şi murit, dar ceĭ carĭ aŭ resistat aŭ transmis resistenţa lor, fortificată încă prin trecerea bóleĭ, descendenţilor, aşà în cât s'a desvoltat prin o selecţiune naturală o generaţiune resistentă. Acelaşĭ lucru se întîmplă în urma unor epidemiĭ trecĕtóre. Un microb patogen, făcĕnd invasiunea sa într'o regiune nebântuită până acum de dînsul, va face la început victime numeróse; dar ceĭ carĭ s'aŭ însănătoşat şi alţĭ indivişĭ resistenţĭ vor produce o generaţiune maĭ resistentă, faţă cu care microbul va fi fără putere, epidemia se va stinge saŭ îşĭ va perde caracterul grav. Aşà difteria, care erà teribilă la Bucurescĭ în penultimul deceniŭ, şĭ-a perdut mult din virulenţa sa;

casurĭ carĭ trebue să fie mortale într'un mod fatal şi rapid, aŭ devenit rarĭ şi indiviḑiĭ sănătoşĭ chiar posedă acum în organismul lor o substanţă ce neutraliséză otrava difterică. Am probat în anul 1890 (1) prin o experienţă demonstrativă, cum descendenţiĭ sunt immunĭ sub influenţa calităţilor câştigate de părinţĭ prin trecerea difterieĭ. Am putut constatà, nu numaĭ că puiĭ unor iepurĭ, carĭ aŭ fost infectaţĭ de repetate orĭ cu difterie, nu maĭ mor dacă se infectéză cu bacilul difterieĭ, pe când alte animale infectate în acelaşĭ mod se prăpădesc; dar am arătat că şi efectul bacilulu̮ĭ difterieĭ se póte transmite la puĭ. Am constatat anume, că şi la difteria porumbeilor se nasc, după vindecarea difterieĭ, paralisiĭ ale cefeĭ şi ale membrelor şi că aceste paralisiĭ se pot desvoltà şi la puiĭ animalelor vindecate de difterie. Considerând că paralisiile acestea sunt efectul uneĭ substanţe chimice produse de microbul difterieĭ, am arătat că aceste produse aŭ avut o acţiune chiar asupra puilor porumbeilor infectaţĭ şi vindecaţĭ. Şi microbul devine maĭ slab faţă cu ómeniĭ deveniţĭ maĭ resistenţĭ; dar acelaşĭ bacil, găsind un teren nepreparat, nearmat în contra luĭ, îşĭ căpĕtă curînd forţa sa primitivă, precum vedem acésta în părţile nordice ale Moldoveĭ.

Aşà bacilul cholereĭ va perde mult din virulenţa sa pe un teritoriŭ cu o igienă raţională şi la ómenĭ bine înarmaţĭ în contra sa; dar fiind introdus pe un teritoriŭ neglijat saŭ la ómenĭ în condiţiunĭ rele de igienă, va deveni teribil, ca şi epidemiile cele maĭ devastatóre. In adevĕr, acelaşĭ bacil, care n'a putut să se stabiléscă la Bucurescĭ, a putut încă în anul 1893 a decimà poporaţiunea Sulineĭ.

Immunitatea póte dar să depindă de condiţiunĭ de igienă externă, carĭ permit desvoltarea microbuluĭ în jurul nostru, saŭ póte fi internă, adecă în organismul nostru. Şi immunitatea organismuluĭ póte fi de maĭ multe felurĭ: 1) O immunitate naturală, adecă resistenţa uneĭ speciĭ de animale în contra uneĭ bóle microbice, din causă că căldura corpuluĭ acestor animale este maĭ mare saŭ maĭ mică

(1) *Zeitschrift für Higiene.*

decât acea cerută pentru desvoltarea microbilor în cestiune, saŭ din causa uneĭ condițiunĭ chimice a țesuturilor ce nu convin acestor microbĭ. Așà Pasteur arătase, că pasĕrile carĭ aŭ o temperatură maĭ mare decât aceea ce convine bacilului cărbuneluĭ, resistă injecțiuniĭ, dar dacă rĕcim animalul, el va căpĕtà acéstă bólă. Acelașĭ lucru am arătat pentru tetanus; bróscele infectate cu tetanus nu capĕtă bóla decât dacă sunt expuse la o temperatură maĭ înaltă, la care bacilul tetanusuluĭ se înmulțesce și produce substanțe otrăvitóre. 2) Immunitatea generală, care va constà într'o viéță regulată, igienică, curată și maĭ cu sémă într'o stare de sănătate bună, care involvă o resistență remarcabilă în contra invasiuniĭ microbilor. 3) Felul al treilea de immunitate, ce ne va ocupà maĭ de aprópe, este acea «specifică», adecă calitatea câștigată saŭ moștenită de resistență în contra uneĭ anumite bóle.

Immunitatea specifică.

Acest fel de immunitate este basată pe presența în organism a unuĭ aparat special, ce produce substanțe capabile de a neutralisà efectele microbilor. Atarĭ substanțe circulă în sângele animalelor și ómenilor sănătoșĭ, precum acésta erà demonstrat de Grohman. E adevĕrat că acéstă putere microbicidă a sângeluĭ nu e tare, așà în cât, dacă amestecăm o cantitate de microbĭ cu sânge, microbiĭ vor slăbì, o parte din eĭ vor și murì, dar după câte-va ore microbiĭ încep din noŭ să se înmulțéscă. Unele animale aŭ un sânge maĭ forte decât altele în contra uneĭ anumite bóle.

In adevĕr, Richet și Héricourt afirmă că aŭ putut transmite calitățile sângeluĭ forte prin injecțiunea sa la un alt animal cu un sânge maĭ slab, așà în cât acest din urmă animal a putut resistà în contra infecțiuniĭ cu un microb, care alt-fel l'ar fi omorît.

Sângele, și în genere țesuturile organismuluĭ, câștigă acéstă forță în contra unuĭ microb în diferite modurĭ, și anume prin diferitele procedeurĭ de vaccinațiune, de immunisare și de vindecare prin substanțe specifice. Trebue să notăm însă, că de multe-orĭ

animale fórte sensibile faţă cu acţiunea unuĭ microb aŭ un sânge bactericid, pe când alte animale cu o immunitate naturală nu posedă sânge bactericid, fapt ce se va explicà maĭ de vale.

Immunitatea s'a putut câştigà întâĭ prin obicĭnuire cu un microb, adecă prin vaccinaţiune. Aşà Pasteur, injectând la găinĭ microbĭ slăbiţĭ de cholera găinilor şi apoĭ microbĭ din ce în ce maĭ virulenţĭ, a făcut că organismul a devenit destul de tare de a se luptà şi în contra microbilor celor maĭ virulenţĭ. Dar prin ce mecanism s'a câştigat acéstă obicĭnuinţă? Metschnikoff crede că există în organism un fel de celule, pe carĭ le numesce fagocite, un fel de armată de apĕrare a organismuluĭ. Aceste celule s'ar transportà imediat după introducerea microbuluĭ la locul ameninţat şi ar mâncà şi digerà aceştĭ microbĭ. Obicĭnuindu-se apoĭ a distruge microbiĭ din ce în ce maĭ virulenţĭ, aceste celule ar deveni capabile a mâncà în fine şi microbiĭ ceĭ maĭ virulenţĭ. Acéstă ipotesă însă nu se póte admite în tesă generală, căcĭ s'a probat în urmă că se póte vaccinà şi cu substanţe chimice, solubile, produse de microbĭ. Pentru acest scop filtrăm o cultură saŭ, cum aŭ făcut Salmon şi Smith pentru cholera porcilor, o încălḑim până ce microbiĭ mor şi rĕmân numaĭ substanţele otrăvitóre produse de microbĭ. Apoĭ introducem o cantitate mică la început şi din ce în maĭ mare în corpul animaluluĭ, ce voim să vaccinăm.

In acest cas se desvoltă în sânge, treptat, o substanţă chimică, ce neutraliséză efectul microbilor virulenţĭ, introduşĭ maĭ târḑiŭ în organism. La începutul anuluĭ 1889 am probat, că putem vaccinà în contra turbăriĭ asemenea cu substanţe chimice, şi pornind de áicĭ, ne-am întrebat dacă prin acéstă substanţă chimică nu se produce o altă substanţă vaccinantă.

Mĭ-am ḑis maĭ departe, că substanţa vaccinantă nefiind alt ceva decât substanţa toxică atenuată, acéstă substanţă trebue să producă o obicĭnuinţă a organismuluĭ în contra acesteĭ substanţe toxice, întocmaĭ cum organismul se obicĭnuesce cu morfina saŭ cu arsenicul. Obicĭnuinţa acésta ar puté produce acelaşĭ efect ca şi aclimatisarea despre care am vorbit.

In ce constă însă acéstă obicĭnuință? Óre substanța atenuată saŭ chiar virulentă, cu care am reușit să immunisez animalele în contra turbăriĭ, schimbă chimismul organismuluĭ, așà în cât substanța virulentă saŭ microbul nu-șĭ maĭ póte desvoltà acțiunea; saŭ óre celulele organismuluĭ aŭ devenit capabile să distrugă în urma obicĭnuințeĭ substanța toxică împreună cu microbiĭ?

Immunisarea cu sânge în contra turbăriĭ.

Tot în anul 1889 (1) am descoperit un fapt, care-mĭ explică de o parte procedeul immunisăriĭ și care de alta aduse folóse imense în prevenirea și vindecarea bólelor infecțióse.

M'am întrebat, dacă prin vaccinare nu se produc óre substanțe nouĕ, substanțe carĭ ar fi în stare să neutraliseze substanțele toxice ale microbuluĭ, și dacă, în consecință, lichidele saŭ celulele animalelor immunisate împotriva uneĭ bóle infecțiose nu vor fi în stare să transmită immunisarea la alte animale, întocmaĭ precum o substanță antitoxică, un antidot, paraliséză acțiunea uneĭ substanțe otrăvitóre? Avantagiul unuĭ atare procedeŭ ar fi, că am puté lucrà în contra uneĭ substanțe fórte vătămătóre cu o substanță cu totul inofensivă, adecă cu sucurile saŭ celulele unuĭ animal immunisat, sănătos. Am făcut pentru acest scop o serie de experiențe, din carĭ am publicat în «*Analele Institutuluĭ Pasteur*» pe cele următóre:

1) Doĭ cânĭ vaccinațĭ și revaccinațĭ aŭ furnisat materialul vaccinal.

In timp de 6 ḑile, în fie-care ḑi, s'aŭ luat de la aceștĭ cânĭ 10 grame de sânge din vena jugulară; câte 5 grame aŭ fost injectate la alțĭ doĭ cânĭ sănătoșĭ și nepreparațĭ.

A șéptea ḑi aceștĭ doĭ cânĭ, împreună cu un alt câne, care a servit de control, aŭ fost inoculațĭ prin trepanațiune cu virusul de turbare din creerul unuĭ câne turbat.

Animalul de control a murit de turbare la 16 ḑile după ope-

(1) *Annales de l'Institut Pasteur.*

rațiune, unul din cânii vaccinați a 20-a ḑi și cel-lalt câne vaccinat trăesce și astăḑi.

2) Doi iepuri de casă capĕtă șépte ḑile de-arîndul, ḑilnic, câte 4 grame sânge din câni vaccinați; acești iepuri, împreună cu alți doi de control, sunt injectați sub piele cu virusul de turbare. Cele douĕ animale de control aŭ sucombat de turbare la 8 și 22 ḑile după injecțiune, pe când cei vaccinați aŭ trăit 50 și 62 ḑile și aŭ murit de alte bóle, căci creerul lor nu erà virulent.

3) Patru câni, cărora li s'a ras capul, aŭ fost puși împreună cu un câne turbat și aŭ fost mușcați la cap, căpĕtând lesiuni multiple și profunde. (Atari câni capĕtă turbarea cu siguranță). Doi din acești câni aŭ rĕmas netractați, servind la control. Cei-lalți doi câni aŭ fost tractați cu sângele animalelor vaccinate timp de șépte ḑile. Cei doi câni de control aŭ sucombat de turbare la 16 și 28 ḑile după mușcătură, pe când cei doi câni tractați cu sânge aŭ resistat, unul murind mai târḑiŭ de altă bólă și unul fiind sănătos și astăḑi.

Am urmărit cu aceste experiențe și un alt scop. Se scie că tractamentul antirabic al lui Pasteur se practică introducênd în organismul ómenilor mușcați substanța virulentă atenuată, iar în casuri grave ajungem până la substanțe fórte virulente, cari introducêndu-se în organismul omului mușcat, ar puté avé óre-cari inconveniente.

Sângele însă al animalelor sănătóse, vaccinate în contra turbării, nu produce nici un inconvenient.

Mai departe, tractamentul lui Pasteur duréză mai multe sĕptĕmâni și substanțele vaccinale își exercită efectul lor numai 1 — 2 sĕptĕmâni după terminarea tractamentului, așà în cât în casuri de mușcături grave, mai cu sémă la cap, tractamentul devine de multe-ori insuficient, din causă că bóla eclatéză înainte de ce vaccinul ar puté să-și producă efectul.

Substanța immunisată din sânge își manifestă însă efectele aprópe imediat, așà în cât înlocuesce în mod avantagios metoda lui Pasteur. Acțiunea repede a sângelui immunisat am putut'o probà ușor, amestecând sângele animalelor immunisate cu virus fix. In acest cas vi-

rusul fix îşĭ perde imediat virulenţa, aşà în cât amestecul acesta injectat la animale devine inofensiv.

Am întrebuinţat acest tractament încă în anul 1890 la 30 persóne muşcate în mod teribil în Bucovina de un lup turbat, şi am putut salvà pe tóte aceste persóne, pe când dintre persónele tractate numaĭ după metoda luĭ Pasteur, 3 aŭ sucombat de turbare înaintea sfîrşituluĭ; asemenea a murit şi unica persónă care nu s'a supus tractamentuluĭ.

Am câştigat dar prin descoperirea mea un alt mijloc fórte eficace pentru tractarea ómenilor muşcaţĭ.

Metoda, aşà cum am descoperit'o, erà dejà basată pe nisce procedeurĭ preliminare importante.

A trebuit să ne întrebăm, dacă în tot-deauna sângele cânilor vaccinaţĭ are acelaşĭ efect, saŭ dacă eficacitatea sângeluĭ este diferită, şi anume de ce depinde efectul terapeutic maĭ mare saŭ maĭ mic al acestuĭ sânge?

Mĭ-am ḑis că, întocmaĭ precum resistenţa organismuluĭ cresce în contra otrăvurilor prin o obicĭnuinţă lentă şi continuă, aşà şi forţa de resistenţă a organismuluĭ în contra uneĭ infecţiunĭ trebue să crescă prin obicĭnuinţă, adecă prin vaccinare îndelungată, şi precum pentru obicĭnuirea organismuluĭ cu dose marĭ de otravă trebue să ajungem încetul cu încetul la aceste dose marĭ, tot aşà şi pentru obicĭnuinţă şi resistenţă faţă cu infecţiunĭ trebue să ajungem cu încetul la dose marĭ şi toxice de substanţe immunisante.

Acest principiŭ erà bine cunoscut de Pasteur şi aplicat în tractamentul forte al turbăriĭ. In adevĕr, când am comunicat d-luĭ Pasteur metoda mea de tractament forte al turbăriĭ cu dose amestecate şi de multe-orĭ repetate şi ajungênd până la aplicare de substanţe fórte virulente, d-l Pasteur mĭ-a rĕspuns cu data de 28 Maiŭ 1888: «Vous me demandez de vous communiquer les détails de notre propre traitement; celui que vous avez suivi a bien des rapports avec celui qui nous sert depuis des mois.» Însă d-l Pasteur nu merge cu tractamentul sĕŭ până la aplicarea măduvelor próspete, adecă de virus de tótă virulenţa; pe când noĭ întrebuinţăm în ca-

surĭ grave şi atarĭ substanţe. D-sa ḑice: «En résumé, nous employons des traitements intensifs par quantités, mais les ayant reconnus suffisants et efficaces, nous ne descendons pas aux moelles de deux et d'un jour.» D-l Pasteur nu are însă a face în tractamentul antirabic cu muşcăturile teribile de lup turbat, carĭ sunt atât de frecuente la noĭ. Cred că în atarĭ casurĭ şi d-l Pasteur ar merge în tractamentul sĕŭ până la aplicarea măduveĭ próspete a animalelor infectate cu virusul de pasagiŭ. Eŭ însumĭ, pentru a asigurà eficacitatea tractamentuluĭ în atarĭ casurĭ grave, procedez în modul următor: tractamentul duréză o lună de ḑile, fiind injectate în fiecare ḑi cantităţĭ marĭ de vaccin şi mergênd treptat la inocularea măduvelor din ce în ce maĭ virulente. Dejà în a 3-a—5-a ḑi după începutul tractamentuluĭ, ajungem la inocularea virusuluĭ neatenuat. Apoĭ începem o a doua serie de tractament, mergênd iar în 5—7 ḑile până la măduvele próspete, şi acest metod se repetă până la sfîrşitul tractamentuluĭ.

Noĭ nu ne temem a merge până la incorporare de virus fix, căcĭ am observat, întocmaĭ ca şi d-l Roux, că câniĭ se pot vaccinà într'un mod fórte perfect, injectându-le în anume locurĭ lipsite de nervĭ numaĭ dose marĭ şi repetate de virus fix, fără a le da maĭ înainte virus atenuat saŭ vaccin.

Din acestea reese, că pentru noĭ un om saŭ un animal bine vaccinat şi revaccinat este acela care trebue să fi primit:

1) Un tractament sistematic în timp de o lună saŭ de maĭ multe lunĭ;

2) Cantităţĭ marĭ de vaccin; în casurile grave din anul 1889 am dat până la 30 grame de emulsiune de măduvă pe ḑi;

3) Trebue să fi primit şi virsul tare în dose repetate şi crescènde.

Tóte aceste eraŭ bine stabilite la sfîrşitul anuluĭ 1889, când am început încercările mele de a immunisà animalele cu ajutorul sângeluĭ animalelor vaccinate şi revaccinate, adecă carĭ aŭ fost supuse la un ast-fel de tractament.

Ca şi orĭ-ce descoperire importantă, şi acésta a trebuit să aibă precursorĭ şi să se anunţe prin diferite indiciĭ şi constatărĭ anteriore.

Lucrări premergĕtóre seroterapieĭ. Perfecționarea metódeĭ.

Așà, am spus dejà că Grohman a constatat că sângele animalelor sănătóse e capabil să omóre microbiĭ și Richet și Héricourt aŭ sciut să vindece iepurĭ de casă infectațĭ cu stafilococul alb, care produce o septicemie experimentală, injectând în peritoneul lor o cantitate de sânge de câne (Comptes rendus, 1888 și 1889). Insă aceștĭ autorĭ aŭ căutat să arate că sângele cânilor nectratațĭ maĭ înainte vindecă bóla, și deși la sfîrșitul lucrărilor spun că li se pare că animalele, carĭ aŭ trecut prin bólă, ar avé un sânge maĭ eficace, nu aŭ ḑis nicĭ un cuvînt dacă aceștĭ cânĭ eraŭ immunisațĭ. Așà fiind, lucrarea lor nu are nicĭ o valóre pentru seroterapie și nu póte trece decât ca o lucrare premergĕtóre descopeririĭ seroterapieĭ. In adevĕr, în urma ultimeĭ mele reclamațiunĭ de prioritate la Academia de medicină din Paris, aceștĭ domnĭ n'aŭ maĭ rĕspuns.

Nuttal a constatat dejà în anul 1884, că diferite felurĭ de sânge aŭ o acțiune diferită asupra microbilor, așà serul de sânge de câne nu prea împedecă desvoltarea baciluluĭ cărbuneluĭ, pe când sângele de iepure distruge aceștĭ microbĭ cu mare energie.

Metschnichoff a mers maĭ departe și a arătat în anul 1887, că bacilul cărbuneluĭ e distrus în sângele oilor vaccinate în contra cărbuneluĭ. Insă aceste experințe s'aŭ făcut în epruvete și nu în animal și nu eraŭ nicĭ pricepute nicĭ utilisate.

In anul 1889 am făcut experiențele amintite maĭ sus, din carĭ resultă într'un mod sigur: 1) că putem vaccinà cânĭ în contra uneĭ infecțiunĭ sigure și mortale prin injecțiunĭ repetate cu ser de animale vaccinate și revaccinate în sensul arătat maĭ sus; 2) că putem immunisà chiar cânĭ carĭ aŭ fost infectațĭ maĭ înainte într'un mod sigur prin același procedeŭ, cu alte cuvinte *sângele animalelor immunisate în contra uneĭ bóle infecțióse are proprietatea de a transmite acéstă immunitate și altor animale susceptibile pentru aceeașĭ infecțiune. Acest sânge immunisator este eficace chiar împotriva uneĭ infecțiunĭ anterióre, posedă adecă nu numaĭ calitățĭ profilactice, dar și terapeutice.* Acéstă lucrare erà însă puțin cunoscută, așà în cât la sfîrșitul

anuluĭ următor 1890, Behring și Kitasato (1), făcênd o comunicațiune asupra tetanusuluĭ, descriŭ asemenea nu numaĭ metóde de vaccinare prin infecțiunea cu culturĭ atenuate de tetanus, ci anunță ca o descoperire a lor imunisarea animalelor cu ajutorul sângeluĭ saŭ seruluĭ de sânge al animalelor imunisate.

Lumea sciințifică și maĭ cu sémă Behring, insistând asupra acesteĭ constatărĭ și ignorând lucrările mele anterióre, a desvoltat apoĭ maĭ departe acest principiŭ, l'a aplicat la alte bóle și proclamă sub numele de «lege a luĭ Behring» *principiul descoperit de mine* și care din ce în ce căpětase o importanță maĭ mare. Insă nicĭ eŭ nu am încetat a mě ocupà maĭ departe cu desvoltarea descopeririĭ mele. Considerând că grație descoperirilor epocale ale d-luĭ Pasteur, turbarea, din o bólă misteriósă, a devenit bóla cea maĭ bine cunoscută în ceea ce privesce localisarea virusuluĭ și regularea efectelor sale, am căutat să perfecționez metoda immunisăriĭ cu sângele animalelor immunisate împotriva acesteĭ bóle. Inainte de tóte am profitat de constatarea d-luĭ Charrin, că substanțele eficace din sânge se găsesc anume în serul sângeluĭ, așà în cât am lucrat maĭ mult cu acéstă substanță decât cu sângele. Am căutat maĭ departe să fortific într'un mod regulat puterea immunisătóre a sângeluĭ; în acest scop am repetat, în timp de maĭ mulțĭ anĭ, la maĭ mulțĭ cânĭ, vaccinațiunea antirabică, și la anume cânĭ am înlocuit acest tractament cu injecțiunĭ de multe-orĭ repetate și în dose crescênde cu virus forte.

A rěmas cestiunea, dacă nu există un mijloc bun pentru a aprecià în mod matematic valórea immunisantă a sângeluĭ obținut. Prin încercărĭ comparative și repetate, am ajuns în fine, în anul 1891, la următórele conclusiunĭ: 1) câniĭ aŭ un sânge cu atât maĭ eficace cu cât maĭ multe substanțe vaccinante și cu cât maĭ multă substanță virulentă aŭ primit; 2) o lună saŭ câte-va lunĭ după ultima vaccinațiune, câniĭ noștri posedă un sânge maĭ eficace decât imediat după vaccinațiune. Acest fapt coincide cu faptul găsit maĭ înainte

(1) *Deutsche med. Wochenschrift.*

de d-l Pasteur, că la ómeniĭ tractațĭ împotriva turbăriĭ, efectul tractamentuluĭ se manifestă anume 14 ḑile după sfîrşitul tractamentuluĭ; 3) că sângele immunisat neutraliséză şi în afară de corpul animaluluĭ virusul fix amestecat cu dînsul. Adecă, luând puțin ser sanguin de la un câne forte vaccinat şi amestecând acest ser în epruvetă cu virus fix, amestecătura acésta injectată sub meningele animalelor nu maĭ produce turbarea.

In acelaşĭ timp am maĭ experimentat pentru a găsi explicarea fenomenelor ce se petrec la acéstă immunisare. Am introdus anume măduva animalelor mórte de turbare în sacul limfatic al bróscelor şi am găsit, că acolo aceste substanțe nu sunt distruse decât fórte încet şi că încércă o atenuare succesivă, aşà în cât pot fi întrebuințate pentru vaccinare în contra turbăriĭ; din contra, atare substanțe introduse în corpul animalelor cu sânge cald se comportă în mod diferit; la animalele immunisate substanța infecțiósă se atenuéză asemenea, şi anume maĭ repede decât la bróscă, pe când la animalele neimmunisate îşĭ păstréză totă virulența.

Pot să trec aicĭ preste diferitele metode de atenuare ale virusuluĭ rabic pentru a obține o immunisare maĭ eficace. Cu tóte că Tizzoni pretinde că a găsit o metodă de atenuare fórte eficace, amestecând virusul fix cu sucul gastric, cercetările nóstre aŭ arătat că acest mijloc nu este maĭ bun decât metoda d-luĭ Pasteur, şi că mijlocul cel maĭ bun de vaccinare cu virus atenuat constă întru a injectà animalelor dose crescênde de virus fix în țesutul celular saŭ în vene.

Câniĭ, carĭ, după cercetările mele anteriére, mor dacă îĭ injectăm de odată cu 100 grame de virus fix, suportă cantitățĭ marĭ de acéstă substanță, cu condițiune însă ca, începênd cu dose micĭ, să ajungem treptat la dose marĭ.

Serul obținut de la aceste animale posede calitățĭ importante. Dejà în anul 1892 Tizzoni şi Centanni, basațĭ pe cercetările mele, aŭ ajuns să vaccineze iepurĭ de casă maĭ sigur decât cu metoda d-luĭ Pasteur şi afirmă, că cu serul de sânge al acestor iepurĭ ar puté nu numaĭ vaccinà cu siguranță, dar că sunt în stare să vindece chiar şi turbarea manifestă. Trebue însă considerat, că aceştĭ autorĭ

nu întrebuințéză metóde absolut sigure pentru a documentà acéstă afirmare. Noĭ numaĭ atuncĭ suntem sigurĭ că am vindecat un iepure de casă de turbare, dacă inoculăm între meningele animaluluĭ un virus forte a căreĭ acțiune o cunóscem bine. Numaĭ febra descoperită de mine și de Högyes și numită «febra terminală», o privim ca prima manifestare a bóleĭ, și numaĭ dacă serul injectat în acest stadiŭ vindecă animalul, putem vorbì de vindecarea bóleĭ manifeste. Dar există și o altă febră descoperită de mine și numită febra *premonitorie*, care apare câte-va ḑile după infecțiune, anume atuncĭ când infecțiunea erà maĭ slabă. Acéstă febră trece și dă loc uneĭ stărĭ de sănătate, și numaĭ maĭ târḑiŭ póte să apară febra fatală terminală. Resultă de aicĭ că, dacă Tizzoni și Centanni vindecă animalele la carĭ a apărut acéstă febră, aceștĭ autorĭ nu vor fi vindecat turbarea manifestă, ci numaĭ turbarea în stadiul de incubațiune, ceea ce am făcut eŭ cu mult înaintea lor.

Cu metoda nóstră nouă, adecă prin immunisărĭ forțate și avênd ca probă a activitățiĭ seruluĭ principiul descoperit de Ehrlich, că serul immunisant paraliséză și într'o epruvetă efectul uneĭ masse anumite de virus, suntem însă în stare să vindecăm chiar turbarea manifestă, procedând pentru acésta în modul următor: Un virus cu o acțiune fórte regulată, virusul de pasagiŭ, este introdus prin trepanațiune sub dura-mater. A 4-a ḑi după acésta apare febra terminală. Atuncĭ se injectéză sub pielea animaluluĭ 3 gr. de ser immunisat și în ḑiua următóre aceeașĭ dosă. Animalul, la care a început dejà paralisia, se restabilesce și resistă de aicĭ înainte uneĭ nouĕ injecțiunĭ. Un atare animal, fiind injectat cu o cantitate mare de virus tare, nu maĭ móre de turbare, și fiind repetat acest procedeŭ, animalul ne va da un sânge immunisat de o valóre mare și de multe orĭ superióră aceluĭ cu care erà immunisat.

Cu cantitățĭ maĭ marĭ, spre exemplu de un sânge immunisator a căruĭ valóre este de 10 unitățĭ, adecă din care un gram neutraliséză în epruvetă 10 grame de virus fix, am ajuns odată să vindec și câniĭ la carĭ turbarea este dejà manifestă, adecă carĭ după o injecțiune intracraniană încep să aibă, după timpul cunoscut, 12—14

ḑile, simptomele cele dintâĭ de turbare, refusând mâncarea și arătând o stare de iritațiune neobicinuită.

La atarĭ animale trebue însă o cantitate maĭ mare de ser, în raport cu mărimea lor Dacă un gram de sânge immuniséză saŭ vindecă un iepure de casă de 1000 grame, atuncĭ pentru vindecarea unuĭ câne de 10 kilograme va trebuì 10 grame de ser immunisante. Pentru un om la care turbarea a început dejà a se manifestà, ar trebuì atuncĭ o injecțiune de 60 grame aproximativ din acest ser. Trebue însă pentru acésta, ca un atare om să vină în tractament imediat după ce s'aŭ manifestat primele simptome de turbare.

Greutățile perfecționăriĭ metódeĭ.

In adevĕr, nimic nu se opune la acéstă încercare la om, nu trebue însă ca speranța de succes să fie prea mare, căcĭ lucrurile nu se petrec tot-deauna în natură așà precum ne așteptăm în urma unuĭ experiment reușit.

Așà spre exemplu Behring, care a aplicat principiile de seroterapie asupra ómenilor atinșĭ de tetanus, pretindeà că o anumită cantitate de ser immunisator, câștigat de la animalele immunisate în contra acesteĭ bóle, ar trebuì să vindece și pe omul tetanic. Cu regret însă constat, că s'a înșelat și că numaĭ ómenĭ carĭ presint un tetanus maĭ puțin grav, maĭ chronic, se vindecă în urma seroterapieĭ. Asemenea și Tizzoni, încercând aplicarea seruluĭ la acéstă bólă, n'a avut decât resultate aparente, adecă în formă de tetanus maĭ benigne, carĭ se vindecaŭ probabil și fără aplicarea acestuĭ tractament.

Cu alte cuvinte, trebue să admit că eficacitatea tractamentuluĭ nu depinde numaĭ de valórea seruluĭ și de greutatea animaluluĭ de immunisat, ci și de alțĭ factorĭ, între carĭ gravitatea infecțiuniĭ, mersul maĭ repede saŭ maĭ lent al bóleĭ; de asemenea și felul animaluluĭ trebue să jóce un rol însemnat. S'a constatat anume (Rummo), că sângele saŭ serul de sânge al diferitelor animale nu este în tot-deauna indiferent față cu organismul și că sunt animale

al căror sânge este toxic pentru anumite alte animale. De un atare sânge, orĭ-cât de immunisat ar fi, se va îmbolnăvi animalul de immunisat și toxicitatea sângeluĭ va nimici efectul antitoxineĭ cuprinse în el.

Am stabilit în adevĕr, că un sânge conţinênd substanţe immunisante în contra uneĭ bóle va fi cu atât maĭ eficace, cu cât specia animaluluĭ se apropie de specia animaluluĭ de immunisat. Așà, când pentru immunisarea ómenilor mușcaţĭ de lup turbat am întrebuinţat sânge de om immunisat în contra turbăriĭ, am avut maĭ bun succes decât aplicând în acest scop sângele câneluĭ immunisat.

Și Behring a credut că a aflat o regulă în ceea ce privesce valórea sângeluĭ diferitelor animale; dicea anume că sângele unuĭ animal póte să câștige prin immunisare o valóre terapeutică cu atât maĭ mare, cu cât maĭ sensibil erà acest animal pentru bóla în contra căreia îl immunisăm. S'a înșelat însă și a trebuit să recunóscă că, spre exemplu, calul, care nu este sensibil în potriva difterieĭ, póte să dea un ser fórte eficace în contra acesteĭ bóle, maĭ eficace decât óia, care este fórte sensibilă faţă cu toxina difterieĭ.

La tóte aceste încercărĭ, eŭ m'am găsit într'o situaţiune destul de grea, căcĭ deși eram cel dintâiŭ care am descoperit valórea sângeluĭ immunisat, totușĭ nu mĕ puteam folosi fără modificărĭ de descoperirile făcute maĭ târdiŭ pentru alte bóle infecţióse.

Turbarea este fără îndoială o bólă infecţiósă, contagiósă, o bólă prin plăgĭ particulare, dar îĭ lipsesce o calitate importantă a multor bóle infecţióse, adecă nu s'a găsit încă microbul turbăriĭ.

Nu sufere nicĭ o îndoială că trebue să existe un microb al turbăriĭ, dar este greŭ de constatat. Presupun că se va găsi în interiorul unor nodulĭ micĭ caracteristicĭ, descoperiţĭ de mine în creerul animalelor turbate; am și vĕdut acolo, în mijlocul celulelor nervóse, niște corpusculĭ particularĭ, dar de aicĭ până a puté dice că s'a găsit microbul turbăriĭ este încă departe.

Va să dică, nu posedăm culturĭ de microbul turbăriĭ, cu carĭ aș fi putut experimentà, și pe care l'aș fi putut întări spre a câștigà o substanţă concentrată și fórte eficace pentru immunisare.

A trebuit, pentru ca să mĕ lămuresc, să întrebuinţez pentru

immunisare, în loc de culturĭ atenuate și virulente, măduva și creerul animalelor turbate, carĭ pentru mine represintă culturile microbuluĭ în interiorul organismuluĭ. Numaĭ prin trecerea acestuĭ virus prin corpul purceluluĭ de India, am putut obţiné un grad și maĭ tare de virulenţă decât acela obţinut de d-l Pasteur; dar prin nicĭ o metodă artificială n'am reușit să concentrez și să întăresc în consecinţă virulenţa materialuluĭ meŭ. Deși regret acest inconvenient, nu pot să mĕ plâng de insuficienţa metódeĭ întrebuinţate, căcĭ substanţa creeruluĭ animalelor nóstre póte concură cu virulenţa uneĭ culturĭ. In adevĕr, din toxina difterieĭ, cu care se immuniséză animalele pentru a puté da un sânge immunisat, trebue 0,1 gr. pentru a produce mórtea unuĭ purcel de India; pe când deja 0,01 gr. din măduva animalelor nóstre produce turbarea la aceeașĭ specie de animale.

Inainte de a merge maĭ departe în comparaţiunea turbăriĭ cu alte bóle infecţióse din punct de vedere al seroterapieĭ, voiŭ expune în scurt ceea ce s'a obţinut în acéstă privinţă pentru alte bóle infecţióse.

Tetanus. Neutralisarea toxinelor. Vaccinarea prin toxine neutralisate.

In Septembre 1890, Behring și Kitasato aŭ aflat că serul sanguin al animalelor immunisate în contra tetanusuluĭ, injectat fiind la alte animale sănătóse, saŭ deja infectate cu bacilul tetanusuluĭ, immuniséză și aceste animale.

Greutatea cea maĭ mare eră immunisarea saŭ vaccinarea animalelor destinate la furnisarea seruluĭ. Fără a intră în diferitele incercărĭ și metóde găsite pentru acest scop, voiŭ aminti numaĭ pe acea întrebuinţată de mult de Baccelli, care injectéză la ómenĭ bolnavĭ de tetanus cantităţĭ marĭ de acid fenic. Eŭ însumĭ, împreună cu d-l Pușcariŭ, descoperind că și cânele póte căpĕtă tetanusul, am putut vindecă prin acésta metodă maĭ mulţĭ cânĭ bolnavĭ de tetanus și, întrebuinţând atarĭ injecţiunĭ la ómenĭ bolnavĭ de tetanus, am obţinut maĭ multe vindecărĭ.

Behring a introdus în immunisarea în contra tetanusuluĭ un principiŭ, ce erà întrebuințat de mult la vaccinarea în contra cărbuneluĭ, adecă amestecarea culturilor cu substanțe antiseptice, cu scopul de a slăbi aceste culturĭ, anume acid fenic, trichloridul de iod (Behring), saŭ soluțiune de iod (Vaillard și Vincent). Prin acest mijloc produce o slăbire a virulențeĭ; și, întrebuințând pentru vaccinare o serie de culturĭ amestecate cu cantitățĭ měsurate de trichlorid, începênd cu cele maĭ mult slăbite și mergênd până la culturĭ virulente, obținem o immunisare remarcabilă a animalelor întrebuințate. Cu cât ne apropiem maĭ mult de culturĭ virulente, cu atât immunitatea animaluluĭ devine maĭ tare, și dacă, cum face Ehrlich, urmăm tractamentul introducênd cantitățĭ din ce în ce maĭ marĭ de culturĭ virulente, ajungem în fine la o immunisare forțată, așà în cât se acumuléză în sângele animaluluĭ o cantitate ma. e de substanțe immunisătóre.

Idea luĭ Behring, că nu trebue prea mult immunisate animalele pentru a se produce mult ser antitoxic, nu erà, așà se vede, justificată. D-l Behring crede, că dacă un animal este mult immunisat în contra uneĭ bóle, se apropie de un animal immunisat natural, al căruĭ sânge nu este antitoxic, însă încercările luĭ Vaillard și Roux, precum și ale luĭ Aronson, aŭ arătat, că și animalele carĭ nu capĕtă o anumită bólă pot da un ser fórte antitoxic, dacă li se injectéză cantitățĭ marĭ de toxină. Așà, autoriĭ francesĭ aŭ arătat că găina, care nu este susceptibilă pentru tetanus, dacă se tractéză cu cantitățĭ marĭ de toxină de tetanus, capĕtă un sânge fórte antitoxic, și chiar Behring întrebuințéză acum calul, aprópe autoimmun în contra difterieĭ, pentru producțiunea seruluĭ anti-difteric. Din acéstă constatare reese, că avem să ne preocupăm în timpul immunisăriĭ, dacă animalul este saŭ devine immun în contra bóleĭ căreĭ vaccinăm. Este adevĕrat că animalele, după ce aŭ fost immunisate și după ce daŭ sânge fórte immunisant, încetéză cu timpul să furniseze atare ser; acéstă slăbire a seruluĭ produs provine probabil din schimbarea sângeluĭ după atâtea venisecțiunĭ și din alte momente necunoscute,

niciĭ decum însă din causă că animalul devine așà ḑicênd autoimmun, cum pretinde Behring.

In timpul immunisăriĭ se observă fenomene interesante asupra animalelor. După injecţiunea de vaccin, animalele capĕtă anume simptome, precum febră, slăbiciune trecĕtóre, și în timpul acesteĭ bóle de vaccinaţiune, sângele încércă óre-carĭ modificaţiunĭ. Anume serul se desparte maĭ greŭ de chiagul sângeluĭ și valórea immunisătóre a seruluĭ este în acéstă epocă scăzută; după trecerea acesteĭ stărĭ de reacţiune, acéstă valóre devine în timp de câte-va ḑile din ce în ce maĭ mare, până când ajunge la un grad maĭ mare decât ce aveà înaintea vaccinaţiuniĭ; apoĭ scade puţin, pentru a rĕmâné stabilă maĭ multe sĕptĕmânĭ saŭ lunĭ și tot maĭ mare decât înaintea vaccinaţiuniĭ. Dacă nu maĭ urmăm cu tractamentul, substanţa immunisantă aflătóre în sânge se elimineză prin secreţiunile organismuluĭ, însă se și reproduce, dar din ce în ce maĭ puţin, așà în cât, după un timp óre-care, animalul nu maĭ păstreză în sânge decât o cantitate mică de substanţă immunisătóre.

Dacă însă urmăm cu vaccinaţiunea, întrebuinţând o dosă maĭ mare saŭ maĭ tare de cultură decât cea din urmă, vom puté observà din noŭ o scădere rapidă a valóreĭ immunisante a sucurilor animale, și apoĭ o crescere de-asupra graduluĭ de immunitate și de valóre immunisătóre obţinută prin ultima vaccinaţiune. Pentru a ridicà repede forţa immunisantă a sângeluĭ, este bine de a repetà injecţiunile vaccinante tocmaĭ în momentul în care valórea sângeluĭ ajunsese la gradul cel maĭ mare. Acéstă regulă, găsită de Brieger și Ehrlich, ne indică tot de odată timpul în care trebue luat sângele animaluluĭ cu scopul de a immunisà saŭ de a vindecà alte animale. Vom alege adecă pentru scóterea sângeluĭ immunisator momentul, când aŭ dispărut cu totul febra, slăbiciunea și inapetenţa, produse prin ultima injecţiune. Lăsăm apoĭ sângele să stea o ḑi la recélă și apoĭ ridicăm cu pipeta serul ales, care se póte apoĭ amestecà cu acid fenic 0,5 la sută saŭ maĭ bine după Aronson cu tricresol.

Bacilul tetanusuluĭ aparţine grupuluĭ microbilor carĭ nu se rĕspândesc în corpul animalelor, ci rĕmân localisaţĭ în plaga prin care

aŭ intrat, producênd acolo substanţe toxice carĭ se resorb şi produc simptomele bóleĭ. Dacă filtrăm o cultură de tetanus, vom aflà în filtratul, unde nu se maĭ găsesc microbiĭ tetanusuluĭ, o cantitate cu atât maĭ mare de otravă, cu cât cultura e maĭ veche şi cu cât bacilul cultivat erà maĭ virulent. Cu acest filtrat producem bóla tot aşà sigur ca şi cu baciliĭ, şi putem vaccinà cu acest lichid tot aşà bine ca şi cu baciliĭ, şi prin injectare de ser antitetanic putem vindecà tot aşà de bine bóla produsă de otrava tetanusuluĭ ca şi pe acea produsă prin introducerea baciluluĭ.

Tetanusul este dar o intoxicaţiune şi serul care lucréză în contra substanţeĭ toxice se póte numi şi antitoxină. Constatarea luĭ Ehrlich, că antitoxina neutraliséză şi în epruvetă toxina, a fost întrebuinţată apoĭ de Behring pentru aprecierea valóriĭ antitoxineĭ.

Maĭ înainte Behring a apreciat gradul immunisăriĭ prin antitoxina sângeluĭ într'un mod destul de complicat. D-sa numià unitate de immunisare cantitatea de ser capabilă de a pune pe un animal în stare să supórte acţiunea doseĭ celeĭ maĭ micĭ de toxină, ce produce încă mórtea unuĭ animal de aceeaşĭ greutate. Dacă antitoxina erà în stare să apere în contra doseĭ duble de toxină, atuncĭ serul avea valórea de două unităţĭ vaccinale, şi animalul ce suportă în urma immunisăriĭ o dosă de două orĭ mortală de toxină, va avé un grad dublu de resistenţă. Pentru a avé o apreciare maĭ generală a *valóreĭ* uneĭ antitoxine, s'a socotit apoĭ valórea antitoxineĭ pentru o anume greutate a animaluluĭ. Dacă un gram de antitoxină erà în stare să immuniseze un gram de animal în contra doseĭ minime mortale de toxină, atuncĭ valórea acestuĭ ser erà de un ser normal; dacă însă un gram de ser vaccinéză spre exemplu un iepure de 1000 grame în contra uneĭ cantităţĭ minime mortale de toxină, acest ser va avé valórea de 1000 de unităţĭ antitoxice. Deşi Behring vorbià de acéstă mĕsură ca de ceva absolut şi matematic, noĭ nu putem să privim acéstă determinare decât ca fórte relativă şi variabilă. Anume toţĭ factoriĭ esenţialĭ ce intervin la acéstă determinare sunt variabilĭ.

Sunt animale de aceeaşĭ specie maĭ resistente decât altele,

așa în cât pentru un animal trebue maĭ multă toxină decât pentru altul, ca să-l omóre; toxina nu are în tot-deauna aceeașĭ toxicitate și toxicitatea variază și se slăbesce în anume împrejurărĭ, așà sub influența lumineĭ și căldureĭ, și antitoxina este supusă aceleeașĭ influențe. Din tóte aceste cause, și *titrarea* acestor substanțe va da un resultat maĭ puțin sigur decât presupuneaŭ Behring și colaboratoriĭ sĕĭ. Este cu mult maĭ ușóră, deși nu cu mult maĭ sigură, apreciarea valóreĭ unuĭ ser antitoxic prin cantitatea de toxină pe care o neutraliséxă în epruvetă, precum am arătat'o maĭ sus, când vorbiam de immunisarea în contra turbăriĭ.

Dacă amestecăm spre exemplu 1 gram de toxină tetanică, din care o anumită cantitate omóră un iepure de 1000 grame, cu 1 gram de antitoxină, și dacă acest amestec, injectat fiind la un animal susceptibil, nu maĭ produce mórtea animaluluĭ, atuncĭ vom avé a face cu ser de o valóre de o unitate.

Dacă 0,01 gram din toxina întrebuințată omóră 1 kilo de animal, atuncĭ 0,01 gram de ser anti-tetanic, ce immuniséză asemenea 1 kilo de animal, va avé valórea de 100.000 unitățĭ immunisante, adecă o unitate neutralisantă va fi egală cu 100.000 de unitățĭ immunisante.

Neutralisarea acésta nu se póte însă comparà, precum a făcut'o Behring, cu o neutralisare chimică, cum un acid ar neutralisà spre exemplu o basă, formându-se un corp neutral; nicĭ nu putem dice în general, că fie-care antitoxină din sânge neutraliséză în epruvetă o cantitate anumită de toxină respectivă. Așà serul anti-choleric saŭ anti-pneumonic nu are în epruvetă nicĭ un efect asupra toxineĭ acestor bóle.

Probă că neutralisarea despre care am vorbit diferă de neutralisarea chimică, este că, precum arătase Calmette, dacă încăldim amestecul de toxină și de antitoxină până la un punct óre-care, antitoxina se póte distruge și numaĭ toxina rĕmâne, producênd mórtea animaluluĭ ce inoculăm cu dînsa.

Și Roux a făcut nisce încercărĭ în acéstă privință; neutraliséză un toxin prin ser antitoxic, inoculéză o cantitate mică de acest

amestec la 10 animale, 8 din ele resistă, dar 2 animale totuşĭ capĕtă bóla. Buchner a arătat că un atare amestec póte să fie neutralisat pentru o specie de animal, dar omóră o altă specie; în fine se póte ca 1 cm. c. din amestec să nu producă bóla, dar o dosă maĭ mare să fie încă toxică. Nu numaĭ atâta, dacă producem amestec de toxină şi antitoxină tetanică exact neutralisat, acesta nu va avé nicĭ o influenţă asupra animalelor perfect sănătóse, dar alte animale sănătóse, carĭ eraŭ maĭ nainte immunisate în contra microbuluĭ cholereĭ, injectate fiind cu aceeaşĭ dosă din toxina paralisantă, vor murì de tetanus.

Am căutat să profit de neutralisarea toxineĭ prin ser antitoxic, pentru a produce repede o stare de immunitate remarcabilă la animale susceptibile pentru toxină. Inainte de tóte m'am convins, că animalele pot fi immunisate nu numaĭ cu toxină, dar şi cu un amestec neutralisat de toxină şi de ser. Un iepure de casă saŭ un purcel de India suportă 1 gram de amestec neutralisat de aceste substanţe, dar móre, cum am vĕḑut, dacă injectăm o cantitate maĭ mare din acest amestec; dacă însă injectăm, începênd de la dose micĭ, din acest amestec, dose din ce in ce maĭ marĭ, ajungem uşor la incorporarea masselor marĭ din acest amestec, şi animalele supórtă fără nicĭ o derangiare gravă introducerea în organismul lor de o cantitate enormă de atarĭ toxine neutralisate. Aceea ce este însă şi maĭ important, e faptul că, cu tótă inofensitatea acestuĭ noŭ procedeŭ, animalele devin ast-fel repede şi într'un mod perfect immune în contra toxineĭ, şi immunitatea acésta, câştigată prin tractare cu toxină neutralisată saŭ paralisată, este mult maĭ durabilă decât acea câştigată prin injecţiunĭ cu ser. Sunt convins că întrebuinţând şi la om acéstă metodă, găsită la Institutul nostru de bacteriologie, vom obţiné, în contra difterieĭ spre exemplu, o vaccinaţiune mult maĭ eficace decât ce obţinem prin dose preventive de ser anti-difteric şi vom obţiné o vaccinaţiune antirabică maĭ repede şi maĭ perfectă decât prin metoda d-luĭ Pasteur.

Rolul celulelor în seroterapie. Producțiunea seruluĭ antitoxic.

Metschnikoff și Roux căută să explice aceste fapte curióse prin acțiunea celulelor animalelor experimentate.

Pentru a susține tesa lor, acești autorĭ distinșĭ aduc maĭ multe fapte, carĭ constată că, injectând la două animale aceeașĭ cantitate de toxină cu scopul de a le immunisà, dar dând acéstă dosă la un animal în dose puține și marĭ, la cel-lalt animal în dose multe și micĭ, cel din urmă va căpĕtà un sânge cu mult maĭ antitoxic de cât cel dintâiŭ. Acest lucru se explică, după Roux, prin aceea că toxina excită celulele ca să secrete antitoxinele; aș puté ḑice că injecțiunĭ repetate, deși micĭ, produc tot mereŭ atare excitațiunĭ și celulele se vor obicĭnui a secretà antitoxina, pe când dose marĭ vor avé o acțiune maĭ puțin excitantă decât violentă și póte chiar paralisantă asupra acesteĭ celule, așà în cât secrețiunea de antitoxină va fi mult maĭ slabă.

O experiență făcută de Klemperer pare a vorbi și maĭ mult pentru presupunerea că antitoxina ar fi un produs celular. Acest, autor află că gălbenușul ouluĭ găinelor immunisate este antitoxic pe când albușul nu are acéstă proprietate. In adevĕr, gălbenușul, precum și albușul, sunt productele unor glande diferite și sunt produse sub influența unor celule glandulare.

Atâta se póte dar admite, că antitoxinele nu sunt distribuite într'un mod egal saŭ difus în organism, ci că prin anume glande trec aceste substanțe, prin altele nu. Dar tóte faptele invocate de Metschnikoff și Roux se pot explicà și fără a presupune că antitoxina este produsul unor anumite celule.

In adevĕr, pe când acest lucru este privit ca sigur pentru acțiunea toxinelor carĭ distrug microbiĭ, Roux face încă óre-carĭ restricțiunĭ pentru toxinele carĭ nu distrug microbiĭ, ci numaĭ otrava lor.

După părerea mea, acéstă conclusiune este prematură, căcĭ nu avem până acum nicĭ o probă sigură pentru acțiunea celulelor în immunisare. Este adevĕrat, și erà cunoscut de mult, că microbiĭ pot fi înglobațĭ și transportațĭ în interiorul celulelor; unele din aceste

celule posedă o putere reductivă fórte mare, altele produc alte sub stanțe vătămătóre pentru microbĭ, precum sunt acidele, așà în cât aceste celule vor avé, fără îndoială, o influență vătămătóre asupra microbilor; nu cred însă că ar fi dovedit că acéstă însușire să fie în legătură cu o altă însușire a celulelor, adecă de a înglobà corpurĭ străine organismuluĭ. Celulele pot într'adevĕr îngloba atarĭ substanțe, precum ar fi microbiĭ, fără să le distrugă în acelașĭ timp. Ni se pare dar nedocumentat până acum a presupune, că aparatul de apĕrare al organismuluĭ în contra microbilor să fie representat exclusiv de anume celule, de fagociţiĭ luĭ Metschnikoff, carĭ s'ar concentrà în locul ameninţat de microbĭ și carĭ ar mâncà și nimicì pe aceștĭ inimicĭ aĭ organismuluĭ. Tóte faptele încercate de Metschnikoff și de școla sa în favórea acesteĭ teoriĭ frumóse se pot explicà și în alt mod, prin o atracțiune a celulelor la locurĭ iritate, prin influenţa vatămătóre a protoplasmeĭ unor celule asupra unor microbĭ, maĭ cu sémă încă prin proprietatea anumită a celulelor de a înglobà corpusculĭ micĭ și anume microbĭ slăbiţĭ saŭ morţĭ. De altă parte, înglobându-se microbĭ viabilĭ și fórte patogenĭ, vedem de multe orĭ că aceste celule sunt de complicitate cu microbiĭ, transportându-ĭ în părţĭ depărtate ale organismuluĭ, saŭ că microbiĭ intraţĭ în celule le distrug în loc de a fi distrușĭ microbiĭ. Și maĭ puţin documentată este ipotesa luĭ Metschnikoff, basată pe acéstă ipotesă nebasată, că adecă antitoxinele să fie nisce stimulante saŭ «stimuline», cum ḑice acest autor, care ar îndemnà celulele să mănânce microbiĭ patogenĭ, saŭ că vaccinațiunea prin toxină ar stimulà, ar îndemnà aceste celule să secreteze nisce substanţe chimice, destinate a distruge toxinele microbilor.

Concepţiunea acésta este încă departe de a corespunde observaţiunilor obiective și pornesce din un punct de vedere *teleologic* și cu totul schematic, așà în cât nu póte fi adoptată de ocamdată de sciinţă. Dacă sub influenţa unor substanţe toxice se nasc în organism antitoxine, acest lucru trebue, fără îndoială, să fie basat pe nisce aparate speciale și fórte rĕspândite la tóte organismele. Este evident că locul unde se produce antitoxina trebue să aibă rapor-

turĭ intime cu sângele, și fiind-că tóte funcțiunile organismuluĭ sunt legate de procese vitale, adecă de celule, nu este îndoială că și celulele trebue să aibă un rol la producțiunea antitoxinelor; dar nu scim dacă acest rol este în tot-deauna activ, dacă avem a face cu o producțiune prin celule saŭ numaĭ cu o secrețiune, în fine nu suntem de loc orientațĭ asupra loculuĭ unde s'ar petrece producțiunea acésta și suntem încă departe de a puté ḑice, că aceleașĭ celule ce intervin la distrucțiunea microbilor sunt și aceste ce secretéză antitoxina, saŭ să ḑicem că celulele, despre carĭ nicĭ nu se scie cu siguranță dacă sunt fagocite de meserie, cum vrea Metschnikoff, sunt stimulate prin toxină, făcênd ca să-șĭ esercite acéstă meserie cu maĭ multă energie. De altă parte, am puté chiar să ne întrebăm, dacă antitoxina nu s'ar puté forma din toxină, prin un proces chimic, întocmaĭ cum se nasce vaccinul din virus. D-l Roux crede a puté combate o atare presupunere prin faptul, că arată cum, după immunisare, sângele animaluluĭ conține și produce neîncetat o cantitate mult maĭ mare de antitoxină decât cantitatea toxineĭ introdusă pentru immunisare. Acest fapt arată numaĭ că formațiunea antitoxineĭ nu este un proces chimic simplu, ci toxina ar puté avé acelașĭ efect asupra sucurilor din organism ca și anumite fermente neorganisate, ce daŭ impulsul pentru formarea continuă a anumitelor transformațiunĭ chimice.

Ast-fel cunóscem fapte unde antidotele aŭ o acțiune directă asupra microbilor, fără intervențiunea celulelor; așà chinina are o acțiune vătămătóre directă asupra hematozoaruluĭ maladieĭ, și anume antitoxine omóră microbiĭ și in vitro. Dar nu numaĭ atât. Sonnenburg a arătat că sulfatul de sodă, prin descompunerea sa și substituirea fenoluluĭ prin restul aciduluĭ sulfuric, devine un antidot în contra intoxicațiuniĭ cu acid fenic. Prin administrarea sulfatuluĭ de sodă, putem chiar immunisà în contra intoxicațiuniĭ ulterióre cu acid fenic. Acest lucru se explică prin un proces chimic destul de simplu. Acidul fenic se transformă în organism în idrochinon și acéstă substanță este neutralisată prin sulfat de sodă, care rĕmâne mult timp în organism și care se combină cu acéstă sub-

stanţă, producêndu-se un corp netoxic. Behring, pornind de la acest exemplu, pledéză pentru o acţiune imediată a antitoxineĭ asupra toxinelor. Insuşĭ Behring devine unilateral în vederile sale. D-sa négă absolut influenţa celulelor asupra vindecăriĭ bólelor infecţióse şi posibilitatea de a produce vindecarea prin o acţiune modificătóre saŭ stimulantă asupra lor. Dînsul se resumă, ḑicênd că terapia va trebui să evite saŭ să distrugă influenţele vătămătóre din afară, dar să se lase în pace celulele viĭ. Numaĭ în comunicărĭ ulteriόre, Behring recunósce şi acţiunea celulelor asupra producţiuniĭ antitoxinelor.

Faţă cu aceste certe, nu pot decât să repet ce am ḑis cu ocasiunea discuţiuniĭ fagocitoseĭ la Congresul internaţional din Londra: «Cestiunea nu este până acum luminată prin probe absolut irefutabile; mĕ voiŭ mărgini a experimentà şi a notà faptele, din carĭ apoĭ se va detaşà de sine adevĕrul.» Pot să adaog că, în ceea ce privesce rolul celulelor în acţiunea vaccinelor chimice şi a fabricăriĭ sângeluĭ immunisat, Metschnikoff încércă să întindă fagocitosa sa asupra tuturor proceselor celulare ce se petrec în lupta organismuluĭ cu microbiĭ, ceea ce nu e admisibil, cácĭ alt ceva este un rol óre-care al celulelor în producţiunea substanţelor antitoxice şi anti-microbiane din sânge. O atare intervenţiune a celulelor nu se maĭ póte numì fagocitosă, şi nu numaĭ că nu susţine teoria luĭ Metschnikoff, dar o combate. Saŭ óre suntem în drept să pretindem că nu numaĭ canibaliĭ mănâncă ómenĭ, adecă sunt antropofagĭ, dar şi noĭ toţĭ, carĭ contribuim la nimicirea ómenilor prin răsbóie orĭ condamnând pe cine-va la mórte!

Seroterapia în difterie, tuberculosă, choleră, etc.

Maĭ mult sgomot decât seroterapia turbăriĭ şi a tetanusuluĭ a făcut cu drept cuvînt acea a difterieĭ.

Acéstă bólă, produsă de bacilul luĭ Löffer, a fost mult studiată de diferiţĭ autorĭ, printre carĭ Roux şi Yersin ocupă un loc de onóre

căcĭ eĭ aŭ constatat că bacilul difteriei produce și o toxină, căreia se datoresc simptomele bólei și mórtea.

Eŭ însumĭ am contribuit la cunóscerea microbuluĭ, arătând că el face parte din un grup mare de microbĭ cu caractere analóge, din carĭ uniĭ nu sunt patogenĭ, alțiĭ jócă un rol la diferite procese de gangrenă, în fine că microbul nu lucréză numaĭ prin toxine, ci în anumite casurĭ și prin presența sa în organism, maĭ departe că prin metódele obicĭnuite nu reușim a vaccinà împotriva bóleĭ și că putem din contra combate bóla prin aplicarea anumitor substanțe chimice asupra părților afectate.

Apoĭ C. Fränkel și Ferran aŭ găsit un mod de vaccinațiune prin încăldirea culturilor, și pornind de aicĭ, Behring constatase că sângele animalelor vaccinate posedă putere antitoxică.

Diferițĭ autorĭ aŭ ajuns apoĭ în mod independent la întrebuințarea caluluĭ pentru a produce un sânge fórte antitoxic.

La acest animal, puțin sensibil în potriva baciluluĭ și toxineĭ sale, injectéză cantitățĭ crescênde de toxină, adecă de culturĭ vechĭ de bacilĭ în bulion, trecuțĭ prin filtri saŭ aĭ căruĭ microbĭ sunt nimicițĭ prin substanțe desinfectante. Un cal, căruia s'a injectat în mod sistematic în timp de două lunĭ o cantitate de un litru de toxină, posedă apoĭ un sânge al căruĭ ser are o valóre mare antitoxică, adecă un gram din acest ser paraliséză acțiunea uneĭ dose de 600 până la 2.000 grame de toxină tare.

Un atare ser nu numaĭ că vindecă iepurĭ de casă saŭ purceĭ de India, dar și copiĭ atinșĭ de difterie.

Cu tóte că Behring caută să găséscă în acest efect asupra copiilor un fapt bine explicabil și în concordanță cu experiențele la animale, trebue să mărturisesc, că pornind de la experiențele cu tetanus, efectul curativ al toxineĭ difterieĭ este surprindĕtor, căcĭ pe când o cantitate de toxină tetanică, ce ar trebui, după experiențele cu animale, să vindece un om cu tetanus, nu e în stare să producă acest efect așteptat, o cantitate de ser anti-difteric, care după experimentele nóstre nu e suficientă pentru a salva un copil difteric, posede totușĭ acest efect salutar. Acest fenomen are de

bună sémă causele sale, între carĭ nu pot să nu menţionez faptul că o bólă naturală este cu totul alt ceva decât o bólă experimentală; pe când am constatat că nu putem produce o difterie la un animal, dacă nu-ĭ facem maĭ înainte o rană, copilul capĕtă difteria şi fără rană, de bună sémă în urma uneĭ stărĭ particulare saŭ în urma pregătiriĭ sângeluĭ prin un alt microb. Aceştĭ factorĭ şi alţiĭ necunoscuţĭ modifică, fără îndoială, în bine saŭ în rĕŭ şi modul cum se comportă bóla şi microbul la om.

In anul 1882 am încercat să tractăm animale tuberculóse cu sânge anti-tuberculos, dar fără succes mare, căcĭ câniĭ vaccinaţĭ pe carĭ i-am infectat în urmă aŭ devenit toţĭ tuberculoşĭ; asemenea resultate problematice aŭ obţinut şi Richet şi Héricourt.

La începutul anuluĭ 1892 am făcut asemenea încercărĭ într'un mod maĭ sistematic şi am ajuns iar în modul următor la resultate încurajatóre. Mĭ-am ḑis că, pentru a obţiné sânge anti-tuberculos, nu e necesar să introducem cantităţĭ marĭ de tuberculină aviară şi umană.

Numaĭ după ce animalele aŭ fost bine fortificate în contra reacţiuniĭ tuberculiniĭ, am început să le injectez culturĭ de tuberculosă aviară şi apoĭ cantităţĭ crescênde de tuberculosă umană.

In acest mod am obţinut câţĭ-va cânĭ, iepurĭ de casă şi cobaĭ, precum şi o vacă, al căror sânge şi ser de sânge a fost în stare să prevină şi să vindece chiar tuberculosa la iepurĭ de casă şi la purceĭ de India. Am făcut injecţiunĭ cu acest ser la ómenĭ tuberculoşĭ şi am obţinut ameliorărĭ remarcabile. Cu acéstă ocasiune am putut constată faptul, că putem vaccină de o parte în contra baciluluĭ tuberculoseĭ, adecă în contra tuberculoseĭ, şi că de altă parte putem vaccină în contra toxinelor tuberculoseĭ. La anumite animale vaccinate şi resistente în contra baciluluĭ, am putut produce reacţiunĭ fórte însemnate cu ajutorul tuberculineĭ, ceea ce probéză că tuberculosa este o bólă complexă, produsă şi de acţiunea directă a microbilor şi de toxinele lor. Am probat acelaşĭ lucru pentru morvă; este posibil ca un animal să fie vindecat de morvă, dar reacţionéză încă asupra productelor morveĭ, adecă asupra maleineĭ.

Un alt grup de bóle se comportă ïar cu totul alt-fel faţă cu serul lor antitoxic. Aşà animalele vaccinate prin culturĭ atenuate împotriva cholereĭ porcilor, cholereĭ, pneumonieĭ şi febreĭ tifoide, câştigă prin acésta un sânge immunisat împotriva acestor bóle. Dar serul de sânge al acestor animale nu lucréză ca o antitoxină, nu neutraliséză saŭ paraliséză toxina bóleĭ. Un animal odată otrăvit cu otrăvurile microbilor acestor bóle nu se maĭ póte salvà prin seroterapie, dar aceste serurĭ omóră direct microbiĭ bóleĭ, ceea ce nu face serul anti-difteric saŭ anti-tetanic. Şi în epruvetă amestecând serul microbicid al cholereĭ cu o cultură de bacilĭ cholericĭ, microbiĭ din cultură se vor nimici, dar otrava din cultură va rĕmâné eficace.

Aicĭ avem dar a face cu un al treilea grup de producte sanguine, carĭ omóră bacilul şi nu omóră toxinele sale.

Mĕ întreb însă, dacă acest resultat nu depinde de modul de immunisare al animalelor şi dacă nu vom reuşì să obţinem cu metóde potrivite şi antitoxina sanguină împotriva acestor bóle.

Metschnikoff explică acţiunea acestor corpurĭ ast-fel, că aceste substanţe ar stimulà celulele din organism ca să mănânce microbiĭ. Dar mĕ întreb, cum se privesce acéstă ipotesă cu faptul că aceste substanţe omóră microbiĭ şi în epruvetă, unde nu sunt celule, şi cum se póte că aceste substanţe omóră baciliĭ cholereĭ introduşĭ în peritoneul purceilor immunisaţĭ, în câte-va minute, când nu s'a produs încă nicĭ un exsudat celular. Metschnikoff vrea să probeze acţiunea fagocitoseĭ şi în acest cas, ḑicênd că, deşi nu se vĕd celule multe puţin timp după introducerea bacililor în peritoneŭ, s'a format dejà un exudat celular în locurĭ maĭ ascunse ale peritoneuluĭ. Dar să mĕ erte d-l Metschnikoff, dacă afirm că în câte-va minute nu se forméză în peritoneŭ un exudat celular. Trebue încă adaos, că maĭ cu sémă microbiĭ carĭ sunt liberĭ în lichidul peritoneal arată după câte-va minute o degenerescenţă evidentă a microbilor.

Roux, pentru a susţiné idea luĭ Metschnikoff, invócă faptul că o substanţă immunisantă póte să fie eficace şi în contra maĭ multor bóle infecţióse. Dar dacă antitoxicele ar lucrà numaĭ ca stimulante ale celulelor, atuncĭ de o parte şi alte substanţe cunoscute ca sti-

mulante ar trebuì să producă acelașĭ efect ca și substanțele immunisante din sânge, de altă parte ar trebuì atuncĭ ca aceste substanțe să atingă o acțiune reciprocă generală. Vedem însă de multe-orĭ tocmaĭ contrariul, și anume Roux singur arată că vaccinațiunea unuĭ animal în potriva unuĭ microb face animalul maĭ sensibil față cu alțĭ microbĭ saŭ față cu toxinele lor. Numaĭ excepțional observăm că un sânge immunisant în potriva uneĭ bóle să aibă efect immunisant și în potriva uneĭ alte bóle infecțióse. Anume la bóle de o natură analogă, până la un punct putem observà o asemenea reciprocitate, însă și aicĭ numaĭ excepțional; de regulă vedem contrariul, așà în cât Pfeiffer întrebuințéză chiar specificitatea acțiuniĭ immunisante a sângeluĭ ca reactiv fórte fin, pentru a distruge microbiĭ fórte asemĕnătorĭ, precum sunt microbiĭ curbĭ, semĕnând cu aceĭ aĭ cholereĭ, saŭ microbĭ semĕnând cu aceĭ aĭ febreĭ tifoide.

Localisarea seruluĭ antirabic în organisme. Asociațiunea microbiană. Incercărĭ de isolarea substanțelor immunisante.

Am întreprins în timpul din urmă o serie de cercetărĭ, pentru a găsì locul în organism unde se află substanțele immunisante. Ca loc principal am găsit sângele, descoperind ast-fel valórea immunisantă a sângeluĭ animalelor immunisate. Ehrlich a găsit că și laptele conține substanțe immunisante, dar într'o cantitate maĭ mică decât sângele. Mĭ-am ḑis însă, că aceste substanțe trebue să aibă un loc maĭ întins saŭ maĭ limitat, unde se nasc, se localiséză și se regenerézǎ. Óre locul unde se nasc substanțele immunisante, nu are raporturĭ cu locurile unde se produce și sângele? Óre localisațiunea substanțelor immunisante să nu fie locurile unde se localiséză și substanțele virulente ale bóleĭ împotriva căreia lucrézǎ?

Nu se póte închipui o bólă maĭ potrivită pentru studiul acestor cestiunĭ decât turbarea, unde d-l Pasteur a documentat că virusul, afară de glandele salivare, este localisat în sistemul nervos central, unde am arătat că numaĭ nerviĭ marĭ și bulbul ochiuluĭ și câte-

odată splina, în fine pancreasul, conțin virusul rabic, pe când tóte cele-lalte organe sunt inofensive.

Am căutat dar, dacă afară de sânge, organele citate ale animalelor immunisate maĭ conțin, și în ce cantitate, substanța antitoxică. Resultatul cercetăriĭ nu erà însă cel așteptat. Organele carĭ sunt sediul turbăriĭ nu conțin la animalele immunisate o cantitate mare de substanțe antitoxice; nicĭ sucul glandelor salivare, nicĭ creerul, nu posedă o putere immunisantă maĭ mare decât serul sanguin, dar lichidele ce se găsesc în cavitățile sistemuluĭ nervos posedă o valóre superióră sângeluĭ.

O altă cestiune însemnată și care complică și împedecă mult eficacitatea seroterapieĭ, este acea a asociațiunilor microbiene.

Cestiunea acésta, asupra căreia am atras atențiunea bacteriologiștilor, erà cu totul negligiată de savanțĭ, până când am arătat prin cercetărĭ vaste și sistematice, că abià există la om o bólă bacteriană pură, adecă care să nu fie influențată în mod esențial de alțĭ microbĭ. De multe-orĭ microbiĭ, carĭ singurĭ n'ar avé nicĭ o importanță, devin fatalĭ, dacă se asociază cu alțĭ microbĭ. Nu numaĭ atâta, am arătat în discursul meŭ la Congresul internațional din Berlin că și produsele acestor bacilĭ influențéză bólele și procesul de vindecare. Dacă tuberculina luĭ Koch a fost compromisă aceea ține, cum am documentat, în mare parte de presența asociațiunilor bacteriene în tuberculosa umană; și dacă serul anti-difteric nu vindecă tóte casurile, și aceea se datoresce acestuĭ fapt important. In acest șir de constatărĭ Roux a arătat, că serul anti-difteric amestecat cu cantitățĭ abundente de toxină tetanică nu produce tetanus la animalele infectate, dar tetanusul eclatéză dacă injectăm la aceste animale alte producte microbiene. Am pronunțat într'un discurs ținut la Congresul tuberculoseĭ la Paris, că dacă împotriva bólelor infecțióse vom lucrà cu mijlóce specifice, în contra asociațiunilor bacteriene trebue să lucrăm maĭ mult cu mijlócele generale ale igieneĭ, ale medicineĭ preventive și ale antisepsieĭ, căcĭ am probat că microbiĭ asociațĭ sunt în întâia linie microbiĭ puroiuluĭ și aĭ proceselor septice.

Multe cestiunĭ importante se légă însă de seroterapie, dar cele expuse, în a căror deslegare am luat o parte activă, sunt de o valóre fundamentală. O singură cestiune, şi anume acea ale căreĭ deslușirĭ ar fi satisfăcut maĭ mult un spirit bine disciplinat, a rĕmas întunecósă, fără însă ca acéstă lacună să fi împedecat desvoltarea seroterapieĭ şi aplicarea eĭ binecuvîntată.

Vorbesc de isolarea substanţeĭ terapeutice din sânge; dar precum la începutul bacteriologieĭ, botaniştiĭ aveaŭ pretenţiunea de a oprì mersul sciinţeĭ nóstre, prin nisce obiecţiunĭ pedante în ceea ce privesce sistematica bacteriilor, aşà în timpul din urmă maĭ mulţĭ chimiştĭ, în numele chimieĭ, care a sciut să pătrundă esenţa atâtor corpurĭ anorganice şi organice, aŭ căutat să înglobeze bacteriologia în domeniul chimieĭ; însă acţiunea materieĭ vie, atât a bacteriilor precum şi a organismuluĭ nostru, n'a putut fi explicată până acum prin chimia pură; albumina şi protoplasma aŭ rĕmas enigmatice în manifestaţiunile lor vitale şi nicĭ ptomainele nicĭ toxalbuminele, proclamate ca expresiunea chimică a acţiuniĭ microbilor, nu represintă substanţele active cele maĭ importante ale microbilor. Tóte încercările de până acum de a găsì pe o cale chimică şi de a isolà substanţele immunisante din sânge, aŭ rĕmas deşarte; numaĭ atât s'a putut aflà, şi acésta nu prin cercetărĭ de chimie pură, ci prin lucrărĭ de domeniul patologieĭ experimentale, că ele sunt tot atât de active în cantităţĭ infinit de micĭ ca şi toxinele, dar că sunt maĭ puţin stabile decât cele din urmă, carĭ aŭ o resistenţă remarcabilă faţă cu acţiunĭ chimice.

Mintea omenéscă, faţă cu aceste substanţe, se aflà încă înaintea unor probleme, însă adevĕratul savant nu se oppresce înaintea unuĭ singur problem şi, eşind din cercul strîns al uneĭ doctrine, se folosesce de sciinţele naturale experimentale în totalitatea lor, fiind călăuzit nu numaĭ de impulsul spirituluĭ scrutător spre sciinţă şi adevĕr, dar şi de îndemnul imperios al instinctuluĭ de conservarea neamuluĭ omenesc, al lupteĭ nóstre pentru existenţă.

RESPUNSUL D-LUI NICOLAE KRETZULESCU

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL DOCTORULUI VICTOR BABEŞ.

Maiestate,
Domnilor Colegĭ,

Plăcuta însărcinare ce mĭ-a încredinţat Academia, de a rĕspunde la discursul de primire al confratelui nostru, tinĕrul dar dejà renumitul doctor Victor Babeş, mĭ-a dat prilejul de a studià viéţa unuĭ adevĕrat învĕţat, activitatea unuia din ceĭ maĭ aprigĭ şi înfocaţĭ apostolĭ aĭ bacteriolismuluĭ, sciinţă nouă, care nu datéză de maĭ mult de 25 anĭ, dar care a deschis omenirii un câmp întins de descoperirĭ fecunde.

Via satisfacţiune ce simt la acéstă ocasiune, satisfacţiune împărtăşită de d-vóstre toţĭ, Domnilor Colegĭ, este cu atât maĭ mare pentru mine, că aparţinênd uneĭ generaţiunĭ mult maĭ anterióră acelor din carĭ d-vóstre toţĭ faceţĭ parte, am apucat timpurile de un adînc întunerec în care zăceà ţéra nóstră, cunoscută în străinătate numaĭ pe chartele geografice sub numirea de Valachia şi Moldova, timpurĭ pe carĭ maĭ toţĭ d-vóstre nu le-aţĭ putut cunósce.

In faţa măreţeĭ solemnităţĭ la care asistăm, aruncându-mĭ un ochiŭ retrospectiv asupra trecutuluĭ de acum maĭ mult de o jumătate de secol şi comparând acea tristă epocă cu starea de lumină în care am ajuns astădĭ, drumul ce am făcut în acest interval întrece imaginaţiunea omuluĭ cu cele maĭ întinse prevederĭ;

progresele realisate în țéra nóstră, în ultimul pătrar de secol maĭ cu sémă, sunt colosale și ne daŭ tot dreptul a ne fălì cu ele. Nu vorbesc acì decât de progresele în viéța intelectuală, progresele sciințifice, progrese de natură în realitate maĭ presus de orĭ-care alt a recocomendă și a înălță o națiune. In adevĕr, Domnilor, dacă numele bărbaților învĕțațĭ, prin operele și descoperirile lor, străbat în mijlocul tuturor națiunilor, țĕrile cărora eĭ aparțin câștigă considerațiune și renume.

Eram acum vre-o cincĭ anĭ în Bretania pe țĕrmurile măriĭ și, ducêndu-mĕ la St. Malo, am avut ocasiunea a face cunoscința medicului-șef al spitaluluĭ principal din acel port de mare. Visitând împreună cu dînsul spitalul, am fost surprins în modul cel maĭ plăcut, când l'am audit vorbindu-mĭ de lucrările și descoperirile ce citise în *Analele Academieĭ* și în gazetele medicale ale Parisuluĭ ca făcute în Bucurescĭ de doctorul Babeș. Dacă noțiunile aceluĭ distins medic despre România, din punctul de vedere politic, nu eraŭ fórte întinse, el o cunosceà din punctul de vedere sciințific. Da, Domnule Babeș, Domnia-Ta astădĭ, prin nenumĕratele lucrărĭ bacteriologice, prin descoperirile ce aĭ făcut în acéstă nouă sciință, prin însemnatele Domnieĭ-Tale studiĭ în anatomia patologică a diferitelor bóle infecțióse, nu eștĭ cunoscut numaĭ în capitalele Europeĭ, dar și în colțurile cele maĭ depărtate ale diferitelor țĕrĭ, și reputațiunea dobândită prin laboriósa Domnieĭ-Tale activitate sciințifică se revarsă asupra națiuniĭ române la care aparțiĭ.

Academia, chemându-te pe Domnia-Ta a înlocuì pe confratele nostru, eminentul naturalist Cobălcescu, nu puteà face o alegere maĭ nemerită; schița ce ne-aĭ făcut despre viéța sciințifică a învĕțatuluĭ bărbat Cobălcescu, presintă sub maĭ multe puncte de vedere cea maĭ vĕdită asemĕnare cu viéța sciințifică, ce Domnia Ta aĭ percurs până astădì cu atâta distincțiune. Domnia-Ta, ca și d-l Cobălcescu, grație uneĭ organisațiunĭ privilegiate, prin neobositele vóstre studiĭ, prin întinsele vóstre cunoscințe, v'ațĭ putut consacrà, încă tinerĭ, maĭ la aceeașĭ vîrstă de vre-o 18 anĭ, la învĕțămîntul public, fie-care în specialitatea sa. Cobălcescu, care s'a

distins în sciinţele naturale, a început a fi profesor la liceul din Iaşi şi câţi-va anĭ în urmă profesor la Universitate. Prin studiele sale asupra Carpaţilor şi terenurilor terţiare, publicate prin comunicările făcute la Institutul din Viena, s'a făcut cunoscut în străinătate. Providenţa înzestrase pe Cobălcescu nu numaĭ cu o inteligenţă pătrundĕtóre şi scrutătóre, ci şi cu o inimă rară. El erà respectat şi iubit de compatrioţiĭ sĕĭ pentru simţemintele sale patriotice, ce l'aŭ distins în tótă viéţa luĭ, şi pentru caracterul sĕŭ onest şi leal, calităţĭ morale pe carĭ nu le apreciăm póte îndestul şi trecem cam cu uşurinţă pe lângă dînsele.

Domnia-Ta, Domnule Babeş, din cea maĭ fragedă tinereţe, prin activitatea Domnieĭ-Tale intelectuală şi prin neobosita aplicaţiune, eraĭ tot deauna primul între camaradiĭ Domnieĭ-Tale în studiele gimnasiale, ca în cele universitare. Maĭ în urmă, consacrându-te în timp de ḑece anĭ la studiul medicineĭ, la 1882 aĭ dobândit diploma de doctor la Viena; dar în tot acest lung interval de ḑece anĭ, începênd de la 1871, Domnia-Ta aĭ ocupat postul de demonstrator de anatomie pe lângă celebrul profesor Langer la Viena; puţin maĭ în urmă aĭ fost primul asistent de anatomia patologică şi, în sfîrşit, docent de istologia patologică la Budapesta, iniţiând ast-fel eleviĭ în medicină în aceste sciinţe ale natureĭ. Tot în acelaşĭ timp, întreprinḑênd investigaţiunile cele maĭ adîncĭ asupra morfologieĭ şi biologieĭ microbilor morveĭ şi mijlócelor propriĭ pentru a o preveni şi a o diagnosticà, aĭ descoperit microbul acesteĭ teribile bóle infecţióse, l'aĭ descris într'un jurnal medical din Budapesta, şi autoriĭ, carĭ s'aŭ ocupat maĭ în urmă de etiologia morveĭ, aŭ confirmat descripţiunea făcută de Domnia-Ta. Maĭ în urmă, în dorinţa de a cunósce maĭ de aprópe ideile şi sistemele celebrităţilor medicale ale diferitelor Universităţĭ din Germania şi din Francia, te-aĭ dus să asculţĭ în timp de vre-o doĭ anĭ lecţiunile somităţilor profesorale din München, Heidelberg, Strassburg şi în fine la Paris, unde, pe lângă celebrul profesor de anatomie patologică Cornil, aĭ fost ca preparator de anatomie patologică. Ast-fel Domnia-Ta aĭ avut fericirea a urmà de aprópe pe celebrul Pasteur, creatorul noueĭ sciinţe bacteriologice,

care stabilind cu cea maĭ mare certitudine strînsa legătură ce există între fermentațiunĭ și unele bóle cu desvoltarea și viéța microorganismelor speciale înăuntrul lichidelor și țesuturilor, a fixat într'un mod definitiv basele doctrineĭ panspermatice, a transformat sciința și practica medicineĭ și chirurgieĭ. Prin atenuațiunea virusurilor a creat o nouă sciință. Constatând asemenea posibilitatea de a atenuà aceste virusurĭ, a varià virulența lor și a le conservà prin culturĭ apropriate, a aplicat acéstă metodă maĭ întâĭ la medicina animalelor, preservându-le de mortalitatea pricinuită de maĭ multe bóle epizootice.

Aplicațiunea însă la om a acesteĭ doctrine, asigurându-l contra teribileĭ bóle a turbăriĭ, erà menită a avé resultatele cele maĭ fericite. Nu mě pot opri de a reproduce acì câte-va rîndurĭ din discursul prin care marele filosof Renan a rěspuns luĭ Pasteur cu ocasiunea primiriĭ luĭ în Academia Francesă, la Aprilie 1882: «Suntem fórte necompetințĭ, ḑiceà Renan, pentru a lăudà ceea ce face adevěrata d-tale glorie, acele minunate experiențe prin carĭ ajungĭ până la hotarele vieții, acel mod ingenios de a întrebà natura, care din parte-ĭ țĭ-a dat rěspunsurile cele maĭ limpeḑĭ, acele descoperirĭ prețióse carĭ se transformă în fie-care ḑi în cucerirĭ de prima ordine pentru omenire. Nimenĭ n'a străbătut într'un mod maĭ sigur cercurile natureĭ elementare. Viéța d-tale sciințifică este ca o cale luminósă în întunerecul cel mare al ființeĭ infinit de micĭ, în acele ultime abisurĭ ale natureĭ, unde se nasce viéța.»

Trebue să constatăm acì că metódele luĭ Pasteur în bacteriologie se mărgineaŭ în cercul Institutuluĭ sěŭ; prin metódele concepute de Domnia-Ta și de șcóla germană, aĭ introdus în Francia bacteriologia modernă, ceea ce renumitul anatomo-patologist și bacteriolog Cornil a recunoscut exprimându-se: «că nu doctorul Babeș a învěțat de la noĭ, ci noĭ suntem eleviĭ luĭ Babeș în bacteriologie.»

De la Paris Domnia-Ta aĭ trecut la Berlin și acì aĭ urmat pe nu maĭ puțin celebrul bacteriologist Koch și pe Wirchov; acesta din

urmă te-a însărcinat cu conducerea provisorie a lucrărilor bacteriologice din Institutul sĕŭ.

La 1886, chemat la Budapesta ca profesor de istologia patologică și de bacteriologie, aĭ primit direcțiunea Institutuluĭ bacteriologic; peste vre-un an Guvernul nostru, în dorința de a pune învĕțămîntul sciințelor medicale la nivelul progreselor Universităților occidentale, informat de întinsele Domnieĭ-Tale cunoscințe în anatomia patologică și maĭ cu sémă în bacteriologie, țĭ-a propus direcțiunea Institutuluĭ de patologie și bacteriologie, care erà a se înființà în Bucurescĭ.

Deși Universitatea din Budapesta a insistat a te reține acolo pentru acelașĭ scop, totușĭ Domnia-Ta, în simțemintele patriotice de carĭ eștĭ însuflat, nu aĭ esitat de loc de a lăsà în lăturĭ avantagiele ce ți se oferiaŭ la Budapesta și aĭ preferit să viĭ în România liberă, puindu-ĭ în serviciŭ tot talentul și tótă activitatea Domnieĭ-Tale sciințifică.

In Bucurescĭ, ca director al Institutuluĭ de bacteriologie, aĭ organisat acest așezămînt ast-fel, că el n'a întârḑiat a dobândi un renume meritat în tótă Europa. Ca profesor de bacteriologie, prin cursurile Domnieĭ-Tale practice, aĭ lărgit instrucțiunea elevilor în medicină și veterinărie; nu te-aĭ mulțumit numaĭ cu predarea lecțiunilor cu carĭ eraĭ însărcinat, ci i-aĭ deprins la studiĭ serióse, le-aĭ deschis calea care are a-ĭ conduce în viéța lor sciințifică, i-aĭ inițiat la investigațiunile ce la rîndul lor vor fi chemațĭ a face, și prin experiențele și observațiunile făcute de Domnia-Ta asupra animalelor viĭ, aĭ limpeḑit multe părțĭ întunecóse și dubióse în doctrina bacteriologică.

Prin conferințele Domnieĭ-Tale, urmate nu numaĭ de toțĭ mediciĭ în funcțiunĭ publice, dar de mulțĭ din colegiĭ Domnieĭ-Tale dela Facultatea de medicină, aĭ vulgarisat în țéră noua doctrină sciințifică, atât de folositóre pentru medicină și igiena publică.

Numerósele tese de doctorat în medicină și chirurgie elaborate de eleviĭ Domnieĭ-Tale asupra maĭ multor cestiunĭ de bacteriologie și de anatomia patologică, sunt cea maĭ pipăită dovadă de întinsele

cunoscințe, cu carĭ aĭ sciut să-ĭ înzestrezĭ în Institutul dirigiat de Domnia-Ta.

In timpul cât aĭ petrecut la Paris pe lângă Pasteur și Cornil, neobosit în activitatea Domnieĭ-Tale intelectuală, aĭ publicat în colaborațiune cu acest eminent profesor frances cartea intitulată: *Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologique des maladies infectieuses.* Resumând prin acéstă operă starea cunoscințelor de atuncĭ asupra bacteriilor patogene și aplicațiunilor lor la patologie, aĭ condensat, controlat și clasificat mulțimea materialelor și faptelor risipite în numeróse publicațiunĭ în diferite limbĭ asupra acesteĭ nouĕ doctrine, aĭ arătat tótă însemnătatea bacteriologieĭ, puind'o la îndemâna acelora ce ar dori să se consacre la studiul eĭ. Prin modul strălucit cu care aĭ descris lesiunile istologice produse de microbiĭ parasițĭ patogenĭ, descoperițĭ în mare parte de Domnia-Ta, aĭ înlesnit investigațiunile viitóre și aĭ pregătit nouĕ descoperirĭ. De aceea Academia de sciințe din Paris, în ședința dela 26 Februarie 1887, a conferit premiul Monthyon opereĭ Domnieĭ-Tale atât de folositóre.

Dintre maĭ multe descoperirĭ ce aĭ făcut și carĭ aŭ apărut în diferite publicațiunĭ în limba francesă, germană și română, descoperirĭ carĭ n'aŭ întârḑiat a fi recunoscute de bărbațiĭ învĕțațĭ competințĭ, voiŭ cità descoperirea microbuluĭ aceleĭ stărĭ anormale a pieleĭ numită *asudarea roșie,* a microbilor carĭ produc infecțiunile emoragice ca scorbutul, a microbilor bronchitelor și broncho-pneumoniilor, a microbilor ce causéză bólele septice la copiĭ și complicațiunile atât de grave ce însoțesc adese-orĭ bólele eruptive, ca scarlatina, variola, rugeola. Aĭ demonstrat importanța legăturilor ce există între diferițiĭ microbĭ și a concurențeĭ vitale, saŭ maĭ bine ḑicênd a lupteĭ între aceste ființe; aĭ demonstrat că, precum în tot organismul corpusculele cele maĭ micĭ îșĭ aŭ nucleul saŭ sîmburele lor, asemenea fie-care microb îșĭ are nucleul sĕŭ, prin care se reproduce; aĭ descoperit microbiĭ ce produc acele epizootiĭ mortale, clasificându-ĭ în sistemul organismuluĭ între plante și animale. Dar óre căruĭ alt este datorită descoperirea causeĭ

acelor bóle frecuente și primejdióse, a nefritelor, arătând în urma observațiunilor ce aĭ făcut, că cele maĭ multe din ele provin din anumițĭ microbĭ? Aĭ demonstrat pătrunderea în organism a microbilor diferitelor bóle infecțióse, nu numaĭ prin membranele mucóse lesionate, dar chiar prin piele și prin mucóse în starea lor normală. Aĭ arătat că gangrenele ce provin la rănĭ, saŭ la unele bóle grave, nu sunt causate decât de microbiĭ descoperițĭ de Domnia-Ta. Prin numerósele observațiunĭ anatomo-patologice, aĭ constatat că maĭ multe anomaliĭ congenitale, considerate până acì fără importență, devin causele fatale ale bólelor celor maĭ grave; tot prin observațiunile cele maĭ delicate ce aĭ facut, aĭ demonstrat că causa necunoscută până aci a maĭ multor bóle nervóse nu este datorită decât lesiuniĭ extremităților periferice ale nervilor; aĭ descoperit bacilul descris maĭ târḑiŭ ca acela al *influenței* și aĭ provocat cercetările cele maĭ însemnate asupra acesteĭ bóle, care în anul curent maĭ cu sémă a făcut numeróse victime.

Maĭ tóte aceste descoperirĭ și lucrărĭ și multe altele, a cărora enumerațiune ar fi fórte întinsă și pe carĭ Domnia-Ta le-aĭ făcut ca director al Institutuluĭ patologic și bacteriologic, aŭ fost apreciate atât în țéră cât și în străinătate. Domnia-Ta cel dintâiŭ aĭ demostrat și aĭ aplicat chiar la om puterea preventivă a sângeluĭ animalelor immunisate în contra bólelor infecțióse, și urmărind cercetările și experiențele în acéstă privință, aĭ putut preveni și vindecà maĭ multe bóle infecțióse; aplicând noua metodă la persóne mușcate de lupĭ turbațĭ aĭ obținut resultatele cele maĭ convingĕtóre, carĭ ți s'aŭ recunoscut și în străinătate într'un mod oficial. Seroterapia, ale căreĭ binefacerĭ am avut ocasiunea a le admirà în cele din urmă și maĭ cu sémă în combaterea epidemieĭ difterice de peste Milcov, nu este întemeiată decât pe acéstă metodă; aplicațiuniĭ eĭ la timp asupra tînĕruluĭ nostru Principe Carol datorim potolirea aceleĭ marĭ nelinișțĭ, de care fu cuprinsă câte-va momente țéra întrégă.

Numerósele aceste lucrărĭ ale Domnieĭ-Tale, descoperirile asupra asociațiuniĭ bacteriilor, asupra sterilisăriĭ apeĭ prin precipitare și asupra tractamentuluĭ bólelor nervóse prin injecțiunĭ de substanțe

nervóse, lucrărĭ de cea maĭ mare însemnătate, aŭ fost urmărite cu cel maĭ viŭ interes în străinătate și Academia de medicină din Paris te-a ales membru corespondent al eĭ.

Cele maĭ de căpetenie reviste străine de patologie și bacteriologie, ca *Analele Institutuluĭ luĭ Pasteur, Archivele de igienă și de bóle infecțióse* ale luĭ Koch și alte publicațiunĭ importante, te numĕră între colaboratoriĭ lor.

Investigațiunile din timpurile din urmă în anatomia patologică a centrelor nervóse, cercetărĭ făcute de maĭ mulțĭ anatomiștĭ și patalogiștĭ germanĭ și francesĭ, ca Broca și Charcot, aŭ demonstrat că centrele nervóse se compun de fibre ascendente, descendente și în asociațiunĭ, dovedindu-se acésta și prin experiențe asupra animalelor viĭ. Maĭ multe observațiunĭ aŭ dovedit asemenea raporturĭ intime ce există în viéța intelectuală între lesiunile unor puncte din centrele nervóse cu anume bóle nervóse; din comparațiunea acestor lesiunĭ cu simptomele manifestate, s'a putut constată că fiecare punct din creerĭ și din mĕduva spinăriĭ aŭ o destinațiune specială, localisându-se ast-fel multe fenomene nervóse. Școla maĭ tînĕră ce a succedat anatomo-patologiștilor ce menționaiŭ maĭ sus, continuând investigațiunile lor, a contribuit a lămuri multe fenomene inexplicabile până aci. Domnia-Ta din parte-țĭ, Domnule Babeș, urmând aceste studiĭ și specialisând diferitele bóle inerente centrelor nervóse, aĭ demostrat că în multe casurĭ lesiunile anatomice nu se propagă numaĭ de-alungul și în direcțiunea fibrelor nervóse, ci urméză direcțiunea vaselor carĭ se distribue în centrele nervóse; aĭ constatat asemenea că de multe-orĭ aceste bóle îșĭ aŭ originea în infecțiune saŭ în ereditate, și ast-fel prin experiențele și observațiunile Domnieĭ-Tale aĭ contribuit a lumină maĭ multe fenomene morbide și multe părțĭ întunecóse ale acestuĭ fel de bóle. Atlasul ce se află în curs de publicațiune în Germania sub direcțiunea Domnieĭ-Tale și care are de colaboratorĭ pe ceĭ maĭ distinșĭ nevro-patologiștĭ, nu este decât expresiunea acesteĭ nouĕ școle.

Neobosita Domnieĭ-Tale activitate sciințifică, Domnule Babeș, prețiósele descoperirĭ ce aĭ făcut și lucrările însemnate ce aĭ săvîrșit,

aŭ adus dejà ródele lor în ţéră. România liberă, care te a îmbrăţişat cu iubire, se póte făli de noul eĭ cetăţén.

Aĭ tot viitorul înaintea Domnieĭ-Tale; Domnule Babeş; continuă calea ce ţĭ-aĭ tras, aplicând ca şi până acum acea minunată metodă, ce are drept călăuză şi drept control observaţiunea şi experienţa şi care ţĭ-a dat atât de bune resultate în folosul omeniriĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXI.

ARCHIEPISCOPUL ŞI MITROPOLITUL

ANDREIU BARON DE ŞAGUNA

DISCURS ROSTIT LA 13 (26) MARTIE 1900
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ
SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

DE

NICOLAE POPEA
EPISCOPUL CARANSEBEŞULUĬ

CU RĔSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900

Preţul 50 banĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXI.

ARCHIEPISCOPUL ŞI MITROPOLITUL ANDREIU BARON DE ŞAGUNA

DISCURS ROSTIT LA 13 (26) MARTIE 1900
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ
SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

DE

NICOLAE POPEA
EPISCOPUL CARANSEBEŞULUI

CU RĔSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURŢII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

Andreiu Bar. de Şaguna

Institutul de Arte Grafice CAROL GÖBL Bucuresci.

Maiestatea Vóstră,

Alteță Regală,

Onorați Colegĭ,

Mulțămesc maĭ întâiŭ luĭ Dumnedeŭ că m'a învrednicit să vĕd cu ochiĭ unele din cele maĭ însemnate şi maĭ avîntate gândirĭ şi aspirațiunĭ ale tinerețelor mele, încă ca student, dejà deplin realisate.

Intre acelea, la loc de frunte, se numĕră firesce şi Academia Română, al căreĭ membru maĭ întâiŭ onorar, iar acum activ, avuiŭ fericirea de a fi ales din bunăvoința d-vóstre, pentru care vĕ şi aduc, Domnilor Colegĭ, respectuósele mele mulțămirĭ.

Acéstă împrejurare îmbucurătóre mi-a şi dat impulsul ca, pe lângă tóte greutățile, să mĕ presint astădĭ în mijlocul acestuĭ Corp luminat, între aĭ căruĭ membri cu plăcere vĕd maĭ mulțĭ bărbațĭ eminențĭ, ca tot atâțĭ amicĭ bunĭ aĭ meĭ încă din tinerețe, — pentru a-mĭ împlinì una din datorințele ce le prescriŭ statutele Academieĭ nóstre.

Cincĭ-decĭ de anĭ sunt, Onorațĭ Colegĭ, de când întâiaşĭ dată piciorul meŭ a călcat pămîntul Românieĭ. A fost acésta în timpul mişcăriĭ popórelor, în memorabiliĭ anĭ 1848—49, care a sguduit Europa întrégă şi prin urmare şi Monarchia nóstră austro-ungară, şi în special şi patria nóstră maĭ îngustă, Transilvania, când, în urma răsboiuluĭ civil, sute şi miĭ de aşà numițĭ «băjenarĭ» trecurăm în România, căutând adăpostire aicĭ la d-vóstre.

Dar, ce deosebire isbitóre între atuncĭ şi acum! Ce schimbărĭ radicale! Ce progrese colosale în tóte direcțiunile viețiĭ sociale! Atuncĭ Principatele Dunărene vasale, astădĭ mărețul Regat independent român, grație înțelepteĭ, energiceĭ şi eroiceĭ ținute şi ocârmuirĭ a *Maiestățiĭ Sale Carol I, Regele Românieĭ!*

Iertaţĭ-mĭ, Onoraţĭ Colegĭ, acéstă mică digresiune, dacă se póte numì aşà, la prima mea păşire în acest Corp luminat. Român şi eŭ, şi ca Român, n'am putut şi nu pot să rĕmân indiferent faţă de progresele culturale, de viitorul îmbucurător al Românilor peste tot; n'am putut şi nu pot să-mĭ smulg din inimă simţemintele naţionale, sădite de mâna Creatoruluĭ în natura omenéscă.

Trecênd la subiectul, despre care am să vorbesc, mult mĕ bucur că, între marginile statutelor Academieĭ, mi-am putut alege o personalitate, al căreĭ nume strălucit, rĕsunând între păreţiĭ acestuĭ palat al sciinţelor, încă şi maĭ mult va contribuì la împodobirea nimbuluĭ Academieĭ nóstre. Spiritul luĭ înalt, sciinţele luĭ temeinice, activitatea luĭ neobosită, purtarea luĭ fină şi seriósă, frumuseţea luĭ naturală şi figura luĭ maiestatică şi impunĕtóre, rarĭ calităţĭ la un muritor, eraŭ tot atâtea puterĭ atrăgĕtóre, carĭ îĭ puceriaŭ inimile tuturor.

Archiepiscopul şi Mitropolitul *Andreiŭ Baron de Şaguna*, căcĭ despre el e vorba, este omul istorieĭ. Acésta — fie cea bisericéscă, cea naţională, orĭ politică — nu se póte scrie fără de istoria luĭ. Maĭ mult: istoria Mitropolituluĭ Şaguna e aprópe istoria poporuluĭ românesc însuşĭ din Transilvania într'un pătrar de secol, cât timp a condus el afacerile şi destinele nóstre naţionale de acolo. Aşà de strîns viéţa luĭ e legată de viéţa poporuluĭ românesc, aşà de tare aceste douĕ sunt conţesute într'una, după cum din cele următóre se va vedé.

Fericitul Bariţiŭ, fost membru şi ales Preşedinte al Academieĭ, ḑice despre Şaguna: «Acela, care îĭ va compune biografia în spirit obiectiv saŭ, după cum se exprimă Tacit, *sine ira et studio*, va bine-merità de Biserică, de patrie şi de naţiune.»

Da, grea, dar măréţă problemă a avut Şaguna de resolvit. El însuşĭ ne-o spune la sfinţirea sa de Episcop în Carlovĕţ, când ḑice: «*Tu, Dómne, sciĭ că către scopul meŭ a alergà doresc, pe Românii transilvăneni din adîncul lor somn să-ĭ deştept şi cu voie către tot ce e adevĕrat plăcut şi bun să-ĭ trag!*»

Mitropolitul Şaguna a vĕḑut lumina ḑileĭ în 20 Decembre 1808 (1 Ianuarie 1809) la Mişcolţ în Ungaria, primind numele din botez Anastasie. Părinţiĭ luĭ, tatăl Naum şi mama Anastasia, eraŭ neguţătorĭ, Macedo-Românĭ de origine din Grabova, unde după uniĭ şi astăḑĭ s'ar maĭ aflà membri de aĭ familieĭ lor. Prin urmare, eĭ eraŭ descendenţĭ aĭ acelor bravĭ fraţĭ aĭ noştri, carĭ, în veacul al XVII-lea şi într'al XVIII-lea, constrînşĭ de furia semiluneĭ, părăsindu-şĭ patria cu familiile lor, îm-

poporară orașele din România, Transilvania și Ungaria până la Viena și până în Polonia, constituind multe din cele maĭ distinse comune bisericescĭ de ale nóstre, dând impuls comerciuluĭ, pe care, maĭ ales cel levantin, maĭ numaĭ eĭ singurĭ îl purtaŭ, fundând biserici și școle în numĕr considerabil și în mod elegant, dându-ne mulțĭ bărbațĭ renumițĭ din sînul lor și contribuind ast-fel în grad mare la cultura intelectuală și morală și la starea bună materială a Românilor din tóte părțile.

Incă de timpuriŭ, ca student gimnasist, perḑêndu-șĭ pe tatăl sĕŭ, se strămută cu mama sa și cu fratele sĕŭ Avreta la unchiul sĕŭ Atanasie Grabovschi, negutător de frunte, om cu avere și cu vaḑă în Pesta, care, luând pe mama cu copiiĭ la sine sub ocrotirea sa, pe Avreta îl dădù la negutătorie, iară pe Anastasie îl lăsă să-șĭ continue studiele gimnasiale, filosofice și juridice, îngrijind de el ca un adevĕrat părinte. In casa unchiuluĭ sĕŭ, învĕță Anastasie și limba română, pentru că Grabovschi erà un bun Român, chiar un Mecenate al Românilor, maĭ ales de când venise în contact cu ceĭ maĭ învăpăiațĭ Românĭ de atuncĭ: cu Petru Maior, Neagoi, Bojincă și alțiĭ.

Atanasie Grabovschi duceà casă deschisă și sta în relațiunĭ amicale cu persóne înalte: cu Episcopĭ, cu aristocrațĭ din Pesta și cu boerĭ de aicĭ din Bucurescĭ, cu deosebire cu familia Golescilor. Adese-orĭ cu plăcere istorisià Șaguna că bĕtrânul Golescu, tatăl fraților Golescĭ, la unchiul sĕŭ Grabovschi îșĭ aveà cuartirul, când treceà prin Pesta. Prin urmare, tînĕrul Anastasie Șaguna puteà aicĭ, în casa unchiuluĭ sĕŭ Grabovschi, să priméscă o crescere alésă, deplin corespunḑĕtóre posițiuniĭ sale înalte din viitor. Parte prin vaḑa și trecerea unchiuluĭ sĕŭ, parte prin conexiunile sale colegiale în școlă, în liceŭ și la Universitate, el îșĭ făcuse cunoscuțĭ și aveà intrare în casele cele maĭ de frunte din Pesta. Renumitul Maghiar literat și bărbat de Stat, fost ministru, Baronul Eötvös, steteà în legăturĭ amicale cu Șaguna încă din tinerețe.

Sub ast-fel de împrejurărĭ favorabile: absolut jurist, înzestrat cu cele maĭ eminente însușirĭ trupescĭ și sufletescĭ, crescut în abondență, avênd conexiunĭ amicale cu persóne influente, tînĕrul Anastasie ar fi putut să-șĭ alégă o altă carieră maĭ avantagiósă și maĭ seducĕtóre, cum fac ceĭ maĭ mulțĭ de condițiunea luĭ, stându-ĭ pretutindenea porțile deschise, căutând a-șĭ satisface și el pasiunile și ambițiunile sale omenescĭ; dară nu, el preferì starea preoțéscă, căreia se consacrase, cum se vede, din aplecare naturală, fiind destinat de Providență a sparge cu toiagul în mână ghéța și a face cale poporuluĭ român

către ţinta năzuinţelor şi aspiraţiunilor sale. Nu odată îl audirăm dicênd: «De m'aş nasce de o sută de orĭ, tot preot m'aş face!»

Şi acest pas resolut al luĭ a fost de cea maĭ mare însemnătate; pentru că el a fost decidĕtor nu numaĭ pentru întréga viéţă ulterióră a tînĕruluĭ Anastasie, ci tot odată şi pentru viitorul Bisericiĭ ortodoxe române şi al poporuluĭ român din Transilvania. Apucând pe altă cărare în acel moment decisiv, Mitropolitul Şaguna puteà, fără îndoială, să se înalţe prin însuşirile sale eminente până la cele maĭ marĭ demnităţĭ ale Statuluĭ; puteà, rĕmânênd bun Român, să facă mult bine pentru naţiunea sa, ca şi d. e. amicul sĕŭ Gojdu, dară să desgrópe o mitropolie îngropată cu 150 de anĭ înainte de dînsul n'ar maĭ fi putut nicĭ odată!

Un alt moment nu maĭ puţin însemnat din acelaşĭ timp este că, cunoscênd străiniĭ valórea luĭ încă de atuncĭ, ca student, în tot modul se încercară a-l trage în partea lor, îndemnându-l să-şĭ părăséscă religiunea strămoşéscă; dară dînsul, sprijinit şi de mamă-sa, o femeie evlavi ósă, precum şi de unchiul sĕŭ, un bun ortodox, sciù resistà cu bărbăţie la tóte ispitele acestea confesionale, ca şi la acelea ce i se făcură maĭ târdiŭ ca Episcop din partea altuĭ demnitar bisericesc, respingênd cu dispreţuire promisiunile de munţĭ de aur ce i se oferiră din ambele părţĭ.

Ast-fel, după absolvirea drepturilor (1829) la Universitatea din Pesta, cu succesul cel maĭ bun, atât din îndemnul propriŭ, cât şi din îndemnul Episcopuluĭ Manuilovics din Vêrşeţ, Român de nascere şi amic al unchiuluĭ sĕŭ Grabovschi, se duse la Vêrşeţ la ascultarea sciinţelor teologice.

După absolvirea teologieĭ, celebrul Mitropolit sêrbesc Stratimirovics luă pe tînĕrul Anastasie la sine în Carlovĕţ, aşezându-l profesor de teologie şi notar consistorial şi secretar al sĕŭ. Aicĭ, la Mitropolitul Stratimirovics, avù Anastasie Şaguna ocasiunea cea maĭ bună de a se perfecţionà şi maĭ mult în sfera bisericéscă, de a se face maĭ de aprópe cunoscut cu afacerile bisericescĭ şi de a rĕscolì archivul şi a rĕsfoì cărţile şi foliantele din biblioteca mitropolitană, făcêndu-şĭ diversele notiţe, carĭ maĭ târdiŭ aveaŭ să formeze basa năzuinţelor şi acţiunilor sale pentru emanciparea Bisericiĭ şi restaurarea vecheĭ mitropoliĭ române, precum şi a numeróselor sale opurĭ canonice, după cum însuşĭ mărturisià adese-orĭ atât cu graiul viŭ, cât şi în scriptele sale, şi anumit în precuvîntarea opuluĭ sĕŭ: *Elementele Dreptuluĭ canonic* din anul 1854, unde dice: «Fiind norocos a fi protosincel la mitropolia nóstră din Carlovĕţ şi, pe lângă datorinţele, ce le aveam

ca profesor de tologie, avênd ceasurĭ slobode, le întrebuinţam cu cetirea cărţilor canonicescĭ. Acésta puteam să o fac cu înlesnire, căcĭ eram şi bibliotecar al bibliotecei mitropolitane. In cărţile canonicescĭ aflam multe, carĭ mĕ şi silià a le descrie, căcĭ nu aveam nădejde că voiŭ puté şi eŭ óre-când foliantele acelea să mi le cumpĕr; apoĭ şi aceea am gândit, că cine scie unde mĕ va aruncà sórtea de la Carlovĕţ, puté-voiŭ avé şi acolo foliantele acelea.»

Mitropolitul Stratimirovics îl iubià mult. Nu e mirare decĭ că secretarul archiepiscopesc şi profesorul Şaguna înaintă repede din tréptă în tréptă pănă la cea archieréscă. El primì cinul monachal în 1 Novembre 1833 la mânăstirea Hopova în Sirmiŭ, dându-i-se numele Andreiŭ. De archimandrit, maĭ întâiŭ titular al mănăstiriĭ Hopova, s'a înaintat în 1842, iar de archimandrit actual al mănăstiriĭ Coviluluĭ în diecesa Neoplanteĭ în 1845. In acéstă calitate din urmă îl află pe el mórtea Episcopuluĭ Ardealuluĭ Vasilie Moga la anul 1845, al căruĭ succesor în scaun a ajuns dînsul.

Prea lesne puteà archimandritul Şaguna să rĕmână la Sêrbĭ, înălţându-se treptat până la Mitropolit sêrbesc; dară el n'a voit, ci a preferit să vină la o episcopie săracă, pentru că erà Român, şi ca Român aveà o misiune înaltă de îndeplinit. Chiar şi ca Episcop al Ardealuluĭ s'ar fi putut el întórce la dorinţa Sêrbilor, la carĭ erà plăcut şi steteà în mare vadă, şi să urmeze Mitropolituluĭ Rajacsics în scaun; dar el nu o făcù nicĭ acésta, ci maĭ bucuros rĕmase în eparchia sa română, continuându-şĭ lupta pentru recâştigarea drepturilor străvechĭ ale Bisericiĭ române.

De acì încolo se încep faptele cele mărete ale Mitropolituluĭ Şaguna, fapte carĭ fac epocă în viéţa nóstră bisericéscă şi naţională, ţinêndu-se lanţ până la sfîrşitul vieţiĭ sale.

Când venì Şaguna în Ardeal află Biserica şi naţiunea amorţite şi înţelenite de suferinţele cele grele seculare, lipsite de tóte drepturile dumnedeescĭ şi omenescĭ.

Ce e drept, poporul de la ţéră nu se maĭ vindeà acum ca vitele; preoţiĭ românescĭ nu maĭ eraŭ tractaţĭ în mod injositor, ca pe timpul Mitropolituluĭ Sava, şi fiiĭ lor nu se maĭ opriaŭ de a se îmbrăcà în haine vinete şi de a umblà la şcólă, cum eraŭ opriţĭ odinióră, după cuprinsul legilor ţĕriĭ.

De acéstă pată a omenimiĭ, de acest jug ruşinător pentru demnitatea omenéscă, iĭ eliberă pentru tot-deauna pe Românĭ filosoful şi umanul Impĕrat Iosif II. Dară pentru aceea starea lor totuşĭ erà

încă de tot apĕsătóre, nesuportabilă de alţiĭ decât numaĭ de bieţiĭ Românĭ, crescuţĭ în suferinţe de secole.

Româniĭ tot se nesocotiaŭ şi acum în patria lor, tot se priviaŭ, după nomenclatura legislaţiuniĭ ţĕriĭ, de *misera plebs contribuens*, lipsiţĭ de tóte drepturile politice prin neomenósele legĭ ale ţĕriĭ, numite *Aprobate şi Compilate*. Pentru că poporul de la ţéră, lucrătorul de pămînt, deşì acum nu maĭ erà legat de glie ca odinióră, erà însă iobagiŭ saŭ clăcaş, aveà să facă ḑile de lucru domnuluĭ pămîntesc, care, nefiind legat prin lege, prin vre-o normă urbarială positivă, îl ţineà cât vrea, de multe orĭ şi sĕptĕmâna întrégă, în brazdă la lucrul sĕŭ domnesc. Iobagiul erà legat de voia domnuluĭ sĕŭ ast-fel, că acesta puteà dispune de el după plac. Aceeaşĭ sórtă o aveaŭ şi preoţiĭ românĭ; eĭ încă nu se deosibiaŭ maĭ întru nimica de poporeniĭ lor. Eĭ dedeaŭ contribuţiune şi purtaŭ greutăţile în rînd cu cel-lalt popor; ba, ce este maĭ mult, eĭ dedeaŭ ḑecime preoţilor de alte confesiunĭ, pe când aceştia eraŭ scutiţĭ de orĭ-ce dare, de orĭ-ce greutate, socotiţĭ fiind în clasa celor privilegiaţĭ. Iară fiiĭ Românilor, deşì se admiteaŭ şi eĭ acum la şcólă şi le erà iertat să se îmbrace şi în haine vinete, ce folos! căcĭ eraŭ eschişĭ de la tóte funcţiunile Statuluĭ, nefiind nicăierĭ primiţĭ ca Românĭ, ci numaĭ dacă îşĭ schimbaŭ religiunea şi naţionalitatea, trecênd adecă la vre-una din cele patru confesiunĭ şi treĭ naţiunĭ recepte. Treĭ tinerĭ Românĭ, cetăţenĭ din Braşov, juriştĭ absolutĭ, anume: Constantin Secărénu, Constantin Gheorghe Ioan şi Vasile Lacea, se judecară şi purtară proces până la Curtea de casaţie cu Saşiĭ din Braşov, pentru ca să fie admişĭ la Magistratul de acolo de canceliştĭ, dar fără de nicĭ un resultat. Abià anul 1848 sparse acest zid chinezesc din Evul mediŭ, făcênd loc şi Românilor spre înaintare.

Cât despre învĕţămînt, el se aflà tot în starea primitivă. Afară de şcólele liceale din Blaj şi de cele primare de prin comunele mărginaşe (din judeţele săsescĭ), altele nu maĭ existaŭ. In cele-lalte părţĭ ale Ardealuluĭ, locuite maĭ întregĭ de Românĭ, nu erà nicĭ o şcólă. De vre-o cultură maĭ înaltă, despre profesorĭ şi învĕţătorĭ cu o cualificaţiune sciinţifică, pedagogică, nicĭ vorbă nu puteà fi. Iară cărţile scolastice eraŭ tot cele vechĭ chirilice.

Presa română erà representată în acest period maĭ întâiŭ prin «*Fóia Duminecii*», sub editura luĭ Radu Orghidan şi redacţiunea translatoruluĭ magistratual Ioan Barac, în Braşov. Acésta a fost cea dintâiŭ fóie periodică la Româniĭ din Ardeal şi din care s'a născut apoĭ «*Gazeta Transilvanicĭ*» cu «*Fóia pentru minte, inimă şi literatură*» de G.

Barițiŭ, tot în Brașov. Iară la finea acestuĭ period apărù «*Organul Luminăriĭ*», sub redacțiunea luĭ Cipariŭ în Blaj.

Institute, asociațiunĭ, reuniunĭ literare, industriale, comerciale, lipsiaŭ în timpul acesta la Românĭ cu desăvîrșire.

Fundațiunĭ, stipendiĭ pentru ajutorarea și încurajarea tinerimiĭ școlare nu se aflaŭ de loc.

Iară Biserica română? Acésta, fiind desbinată ca și astăḍĭ în cea română ortodoxă și cea română unită saŭ greco-catolică, însășĭ de sine ne póte înfățișà cea maĭ învederată icónă a stăriĭ sale.

Biserica română ortodoxă erà încă și maĭ asuprită decât națiunea română peste tot luată; pentru că ea de mult dejà îșĭ perduse autonomia și independența sa, subordonându-se încă în 9 Octobre 1783 și 8 Decembre 1786, în contra canónelor bisericescĭ, Mitropolituluĭ sêrbesc din Carlovĕț.

Episcopul nostru, lipsit și el de drepturile politice, fără vre-o subsistență corespunḍĕtóre, avisat numaĭ la contribuirile bine-voitóre ale credincioșilor și la modestul salariŭ de 4.000 fl. din taxele sidoxiale, pe lângă aceea legat prin instrucțiunea regéscă din 21 Decembre 1810 ce o primise la întărirea sa de Episcop, erà de tot mărginit în activitatea și chemarea sa episcopală, fără nicĭ o vaḍă și fără nicĭ o autoritate. După acéstă instrucțiune, Episcopul aveà să nu-șĭ uite că «clerul neunit este numaĭ tolerat» și că visitațiunile canonice în eparchia sa aveà să le facă «în presența a doĭ comisarĭ politicĭ».

Iară preoțiĭ și credincioșiĭ Bisericiĭ ortodoxe române eraŭ asuprițĭ și batjocorițĭ până la extrem. La orașe nu le erà iertat a zidì bisericĭ cu turn și clopote și cu frontul către stradă, ci ascunse în fundul uneĭ curțĭ. Preoțiĭ n'aveaŭ salariĭ, nicĭ porțiunĭ canonice saŭ sesiunĭ, cum aveaŭ preoțiĭ celor-lalte confesiunĭ, ci eraŭ avisațĭ numaĭ la grația poporenilor și la lucrul mânilor, la sudórea fețeĭ lor spre câștigarea pâniĭ de tóte ḍilele pentru sine și familiile lor. Maĭ presus de tóte necazurile și suferințele lor, erà darea ce trebuiaŭ preoțiĭ noștri să o dea preoților de alte confesiunĭ de la veniturile lor. Iară în privința instrucțiuniĭ intelectuale, încă nu steteaŭ maĭ bine. Ceĭ maĭ mulțĭ dintre eĭ aveaŭ numaĭ școlele elementare după sistemul vechiŭ și rar se aflaŭ între preoțĭ cu câte una saŭ douĕ clase gimnasiale.

Acésta erà starea, în care a găsit Mitropolitul Șaguna Biserica și poporul sĕŭ din Ardeal.

Episcopul Vasilie Moga încetând din viéță în 27 Octobre 1845, eparchia ortodoxă română a Transilvanieĭ devenise vacantă. Sórta a

voit ca, în urma ingerinţeĭ mitropolieĭ sêrbescĭ din Carlovĕţ, să se numéscă în 1846 de Vicar general al eparchieĭ ardelene archimandritul mănăstiriĭ Coviluluĭ, Andreiŭ Şaguna; iar în anul epocal 1848, prin resoluţiunea regéscă din 5 Februarie (24 Ianuarie), adusă pe basa alegeriĭ ce se făcuse în oraşul Turda în 2 Decembre 1847, tot el să fie numit şi Episcop al aceleĭ eparchiĭ, primind în 18 Aprilie acelaşĭ an (la Dumineca Tomiĭ) şi chirotonia de Episcop de la Mitropolitul sêrbesc Rajacsics, în Carlovĕţ.

Cu datul acesta o eră nouă se începù pentru Biserica ortodoxă şi poporul român din Transilvania. Insemnătatea şi valórea Mitropolituluĭ Şaguna, cu suirea luĭ pe scaunul episcopesc, îşĭ luară începutul. Scopul luĭ erà *ca pe Româniĭ ardelenĭ din adîncul lor somn să-ĭ deştepte şi cu voie către tot ce e adevĕrat, bun şi plăcut să-ĭ tragă*, cum arătaiŭ la început. Şi în adevĕr el şi rĕmase strîns şi serios pe lângă acest scop înalt şi greŭ, pe lângă acéstă promisiune sĕrbătoréscă, care ca un fir roşu se trage peste intréga viéţa luĭ următóre. Orĭ în ce lucru din parte-ĭ, fie încă pe atât de mic şi neînsemnat, peste acest scop dăm, firul acesta îl zărim tras cu multă măestrie, cu multă seriositate, cu multă perseverenţă.

Când Şaguna se numì Episcop, nouriĭ ceĭ negri dejà începuseră a se îngroşà tot maĭ mult pe firmamentul politic al Europeĭ; iară când el se sfinţì de Episcop, catastrofa cea îngrozitóre dejà isbucnise în unele părţĭ, iară în Transilvania ameninţà cu explodarea în tot minutul şi cu tótă furia, ce nu peste mult produse torente de sânge. De aicĭ se vede că el, suindu-se pe scaunul episcopesc între tunete şi fulgere politice, chiar la începutul mişcărilor furtunóse din 1848—49, a trebuit să aibă o posiţiune fórte grea din tóte punctele de vedere. El însuşĭ ne mărturisesce acéstă grea situaţiune, când ḑice: «De unde (din Carlovĕţ) întorcêndu se noul Episcop (Şaguna) în eparchie, a avut posiţie grea din pricina mişcărilor politice, carĭ cu atât maĭ mare grijă îĭ făceaŭ, cu cât maĭ limpede a priceput că acele mişcărĭ tăiaŭ în viéţa Bisericiĭ şi a cleruluĭ şi poporuluĭ, atât în privinţa intereselor religionare, cât şi a intereselor naţionale şi politice.» (1)

Ce rol însemnat politic-naţional a avut Şaguna peste tot în decursul acelor doĭ anĭ furtunoşĭ, cât a maĭ făcut şi petrecut el pentru naţiune şi Biserică, s'ar cere un volum ca să se pótă scrie tóte deamăruntul. Maĭ întreg timpul acelor doĭ anĭ sgomotoşĭ îl petrecù el, între împrejurărĭ grele împreunate cu pericolul vieţiĭ, pe la Pesta,

(1) *Istoria bisericéscă*, de Episcopul Şaguna, t. II, p. 209 şi 210.

Viena, Innsbruck, Olmütz şi Praga, ca conducĕtor al numeróselor deputaţiunĭ naţionale la tronul imperial.

Incă în Carlovĕţ aflându-se Şaguna la sfinţire, vre-o douĕ treĭ stafete iĭ sosiră ca să grăbéscă acasă. Ochiĭ tuturor eraŭ ţintiţĭ asupra luĭ. Partea cea maĭ mare a inteligenţeĭ române, în frunte cu Bărnuţiŭ, se adunase la Sibiiŭ şi-l aşteptà cu nerăbdare. Sosind el puţin înainte de adunarea de la Blaj, îl primiră Româniĭ cu o pompă, ca şi care puţine maĭ vĕḑuse Sibiiul până atuncĭ. Până şi garda naţională săsécă iĭ eşise spre întîmpinare; iară séra în aceeaşĭ ḑi i se făcù un conduct imposant cu torţe, la care ocasiune, şi anumit la cuvîntul de bineventare al luĭ Bărnuţiŭ, Episcopul Şaguna pe lângă altele rĕspunse: «Manifestaţiunile de onóre, ce d-vóstre, cum se vede, le aduceţĭ nu numaĭ demnităţiĭ, dar şi persóneĭ mele, mĕ îmbucură fórte. Eŭ le primesc acestea sub acea condiţiune că d-vóstre, precum până acum, aşà şi în viitor, tot-deauna veţĭ rĕmâné credincioşĭ Caseĭ imperiale austriace. Nu este nicĭ un om în lume, care să aibă o inimă maĭ bună decât bunul nostru părinte Ferdinand. Precum speraţĭ de la Dumneḑeŭ ca să vĕ ajute vouĕ şi pruncilor voştri, aşà să rĕmâneţĭ pururea în neclătită credinţă către dînsul. In convingerea acésta vĕ împărtăşesc binecuvîntările mele.» (1)

Şi aceste cuvinte, acest creḑ politic al luĭ, se prefăcură în devisa naţiuniĭ române întregĭ, în aceştĭ doĭ anĭ furtunoşĭ şi în tot decursul anilor următorĭ.

Peste vre-o câte-va ḑile urmă grandiósa şi memorabila adunare naţională de la Blaj din 3 (15) Maiŭ acelaşĭ an.

Ce activitate a desvoltat Şaguna la acea adunare naţională memorabilă, ca preşedinte al eĭ împreună cu Episcopul Lemeni, ne spun protocólele adunăriĭ, ne spun cele ce ni le păstréză încă memoria nóstră din acele timpurĭ, precum şi cele ce se cuprind în scrierile diverşilor autorĭ despre acea adunare.

E destul a amintì aicĭ că el erà sufletul, adevĕratul conducĕtor, atât în lăuntrul cât şi afară de adunare, faţă cu ceĭ doĭ comisarĭ aĭ regimuluĭ, cu Generalul Schurter, comandantul miliţieĭ trimise acolo pentru susţinerea ordiniĭ, şi cu comanda generală din Sibiiŭ. El fu acela, care, vĕḑênd starea cea critică a lucrurilor, înţelegênd de timpuriŭ că miliţia comandată la Blaj erà numerósă şi aveà ordin să oprécă orĭ-ce exces cât de mic, îndată după sosirea sa din Carlovĕţ alergă

(1) *Istoria Românilor*, de A. Papiu-Ilarian, t. II, p. 189 şi *Siebenbürg. Volksfreund* din 1848, No. 24.

la comandantul militar Puchner şi-l rugă ca, spre incunjurarea orĭcăror neplăcerĭ, să bine-voiască a rîndui de comandant al miliţieĭ din Blaj pe un bărbat inteligent şi neinteresat, anume pe Generalul Schurter, ceea ce Puchner îĭ şi acordă. Căcĭ, ce nu se puteà întîmplà, dacă nu se luà acéstă disposiţiune precaută?

Şi cum că Episcopul Şaguna a sciut ţiné sémă de tóte împrejurările la acéstă adunare numerósă, ne póte documentà şi următórea scrisóre oficială a comandantuluĭ general îndreptată către dînsul:

«A ajuns la cunoscinţa comandeĭ generale că P. S. Ta (Şaguna), cu ocasiunea adunăriĭ naţiuniĭ române la Blaj, aĭ făcut un dar în banĭ pentru feciorii regimentuluĭ de infanterie Baron Zivcovich Nr. 41, carĭ aŭ fost rînduiţĭ acolo pentru susţinerea ordiniĭ.

«Intru recunoscinţa buneĭ voinţe, ce prin acésta o arătaşĭ faţă cu miliţia, cu plăcere se folosesce comanda generală de ocasiune a aduce P. S. Tale pentru acéstă faptă mulţămirea cea maĭ deobligătóre, cu acea asigurare că nu vom întârḑià a aduce acéstă faptă patriotică atât la cunoscinţa publică, cât şi a locurilor maĭ înalte. — Sibiiŭ, în 27 Iunie 1848, No. 2361.»

De la adunarea naţională din Blaj Şaguna pornì, în fruntea uneĭ deputaţiunĭ numeróse, alésă de adunare, spre Viena, şi de acolo maĭ departe spre Innsbruck, unde, în urma turburărilor din Viena, se strămutase Curtea imperială, pentru a aşterne Monarchuluĭ petiţiunea naţională.

La întórcere, el se maĭ oprì cât-va timp şi în Pesta la Dietă, ca regalist; dar îngroşându-se lucrurile tot maĭ tare, în cât chiar şi viéţa îĭ venì în pericol, căută căĭ şi mijlóce ca să părăséscă Pesta, şi aşà numaĭ ca prin urechile aculuĭ, schimbându-şĭ portul şi numele, îĭ succese a se strecurà prin pustele Ungarieĭ către casă la Sibiiŭ.

Intr'aceea situaţiunea politică se schimbă cu totul, înverşunarea spiritelor ajunsese la culme. Dieta ţĕriĭ dejà se disolvase. Ungaria se puse în stare de asediŭ şi Generalul comandant Puchner luă însuşĭ frînele guvernuluĭ pentru Transilvania, ordonându-se tot odată înarmarea generală a poporuluĭ. Ba în 2 Decembre urmă chiar şi abdicarea Impĕratuluĭ Ferdinand şi suirea pe tron a Maiestăţiĭ Sale Impĕratuluĭ-Rege *Francisc Iosif I.*

In acest timp critic, la provocarea luĭ Puchner, Şaguna convocă şi ţinù sub presidiul sĕŭ, în 16 (28) Decembre, la Sibiiŭ, o nouă adunare naţională numerósă, de vre-o 3—400 de Românĭ inteligenţĭ şi onoraţiorĭ din tótă ţéra. La acéstă adunare, ţinută între cele maĭ grele împrejurărĭ politice, aŭ fost de faţă atât trimişiĭ comandantuluĭ Puchner

ca comisarĭ, între carĭ şi Generalul Pfersmann, cât şi membriĭ Comitetuluĭ naţional român. Cuvîntarea de deschidere a Episcopuluĭ preşedinte Şaguna a fost una din cele maĭ importante ale luĭ din punct de vedere politic. Fericitul Laurian, publicând protocolul aceleĭ adunărĭ, scrie despre acea cuvîntare următórele:

«Episcopul preşedinte Andreiŭ Şaguna deschise adunarea cu o cuvîntare acomodată împrejurărilor celor grele de faţă.... După aceea, continuându-şĭ preşedintele cuvîntarea, detalià în aceeaşĭ starea presentă a ţĕriĭ nóstre cu cele maĭ viĭ colorĭ, marcà în trăsurĭ agere patriotismul cel adevĕrat şi cel fals, deosebì adevĕrata naţionalitate de cea închipuită, basând-o pe aceea pe moralitate; el atinse mĕsurile luate spre a duce resbelul cu cea maĭ mare posibilă umanitate. In fine, după ce recomandă el adunăriĭ cu înteţire ca să se consulte serios şi potrivit însemnătăţiĭ obiectuluĭ asupra căilor şi mijlócelor, carĭ ar duce la restaurarea păciĭ ţĕriĭ şi la încetarea scenelor înfiorătóre, aduse la cunoscinţa adunăriĭ abḑicerea Impĕratuluĭ Ferdinand şi suirea pe tron a nepotuluĭ sĕŭ, Archiduceluĭ Francisc Iosif, care încunosciinţare din urmă întréga adunare o primì cu un întreit «vivat» însufleţitor.» (1)

In acéstă adunare se alese o nouă deputaţiune, cu însărcinarea de a duce omagiul naţiuniĭ române la noul Impĕrat şi, în conţelegere cu deputaţiĭ românĭ din cele-lalte provinciĭ austriace, a stăruì la Tron pentru resolvirea favorabilă a petiţiuniĭ generale. Cu conducerea acesteĭ deputaţiunĭ se însărcină iară Şaguna.

Destul că Şaguna, în puterea iernei, care erà una din cele maĭ grele, pe un ger cumplit, peste munţĭ şi căĭ nefăcute şi periculóse, pe la *Turnul-Roşu,* se vĕḑù constrîns a întreprinde o a doua călĕtorie, şi încă acum, fiind comunicaţiunea în Transilvania şi Ungaria întreruptă din causa răsboiuluĭ civil, — prin *România, Moldavia, Bucovina* şi *Galiţia,* până la *Olmütz* în *Moravia,* unde se aflà Curtea imperială. Îşĭ póte orĭcine închipuì greutăţile, lipsurile şi fatalităţile ce a trebuit el să întîmpine în acea călĕtorie lungă, în acel timp şi prin acele locurĭ. Ajungĕnd la Curtea-de-Argeş, se vĕḑù silit a-şĭ vinde caiĭ şi trăsura proprie, ca să-şĭ facă banĭ de drum. Aicĭ în Bucurescĭ a petrecut maĭ multe ḑile. Eraŭ tocmaĭ sĕrbătorile *Nasceriĭ Domnuluĭ.* Dar şi acì avù necazurĭ din altă parte, de unde maĭ vîrtos se aşteptà ajutor şi sprijinire. Şaguna erà descris la guvernul Românieĭ de atuncĭ de capul Românilor liberalĭ din Transilvania, una cu liberaliĭ refugiaţĭ din România, periculos pentru regimul de atuncĭ. Pentru aceea acest din

(1) *Die Romänen der österr. Monarchie,* I Heft, p. 135.

urmă nu numaĭ că grăbià cu neastîmpăr depărtarea luĭ de acì, ci încă îl pusese şi sub pază poliţiană, până ce trecù granița dincolo. Cum că Episcopul Şaguna erà conducĕtorul Românilor ardelenĭ în adunările de la Blaj şi Sibiiŭ, şi peste tot în aceĭ doĭ anĭ viscoloşĭ, e adevĕrat; dară că el s'ar fi amestecat cătuşĭ de puţin în afacerile Românieĭ, saŭ că ar fi avut vre-un înţeles cu liberaliĭ de aicĭ, nu póte fi adevĕrat, pentru că el, cum se amintì maĭ sus, în timpul acela, nicĭ nu se aflà acasă, ci pe la Pesta, Viena şi Innsbruck în fruntea deputaţiunilor. Din contră, Mitropolitul de atuncĭ al Românieĭ, fericitul Neofit, îl primì cu multă bunăvoinţă, ca un adevĕrat frate în Christos, făcêndu-ĭ tóte înlesnirile posibile.

Dară durerile şi necazurile luĭ Şaguna, în carĭ se aflà el în timpul acela, îngrijirea luĭ de poporul sĕŭ şi din depărtare, precum şi corectitatea luĭ în conducerea afacerilor publice ce i se încredinţară, maĭ clar se cunosc din propriile luĭ cuvinte, carĭ se cuprind în maĭ multe scrisorĭ şi pastorale din Bucurescĭ, adresate din parte-ĭ către unele corporaţiunĭ române din Transilvania, cu deosebire: către Consistoriul diecesan, către clerul şi poporul eparchial, către Comitetul naţional şi către comuna bisericéscă din Braşov, scrisorĭ interesante, pline de iubire, mângăiere şi îngrijire părintéscă.

«După multele ne maĭ păţitele greutăţĭ şi necazurĭ», ḑice el în scrisórea către Consistoriŭ, «am ajuns cu ajutorul Tatăluĭ ceresc la Bucurescĭ şi încă în 24 a acesteĭ lunĭ m'am înfăţişat, împreună cu deputatul naţieĭ săsescĭ, profesorul Müller, la Generalul trupelor rusescĭ de Lüders, punêndu-ĭ înainte cererea cunoscută a celor două naţiĭ din Ardeal ş. c. l.»

«Iată», ḑice el în pastorala către clerul şi poporul eparchial, «iubită în Christos turmă, iară m'am depărtat din sînul tĕŭ, iată că iară sunt în călĕtorie departe de tine, pe care întru atâta te iubesc. Călĕtoresc, pentru că te iubesc, călĕtoresc după sfătuirea ce o am avut cu fraţiĭ noştri protopopĭ, preoţĭ şi naţionalişti, către isvorul bunătăţilor, către înălţatul nostru noul Impĕrat prea înalt, căruia, cu alţĭ Românĭ împreună, mĕ voiŭ străduì din tóte puterile a-ĭ arătà neclătita credinţă cu care s'a deosebit prin veacurĭ întregĭ naţia nóstră română către părinţiĭ, moşiĭ şi strămoşiĭ sĕĭ, şi care e gata a-şĭ vĕrsà sângele şi pentru Prea Înălţia Sa. Mĕ voiŭ străduì iară cu alţĭ fraţĭ aĭ noştri ca să se înfiinţeze şi pună în lucrare petiţiunile naţiuniĭ nóstre din 15 Maiŭ şi din 16 Decembre a. c. Voiŭ face tot ce-mĭ va sta în putinţă pentru binele şi fericirea neamuluĭ nostru, nepunênd la uitare jalnica stare a plângêndeĭ nóstre patriĭ ş. c. l. Precum de altă dată, aşà şi acum se vor ivì pismaşiĭ şi clevetitoriĭ meĭ şi aĭ neamuluĭ meŭ, şi vor scornì clevete asupra mea, spunêndu-vĕ că aş fi prins, chinuit şi

omorît; dară voî, nebăgêndu-ĭ în sémă, să fiţĭ cu bărbăţie şi cu virtute, aducêndu-vĕ aminte că eŭ m'am dus la tatăl meŭ şi la tatăl vostru, la Impĕratul meŭ şi la Impĕratul vostru Francisc Iosif I. Să vĕ aduceţĭ aminte că cu noĭ este Dumneḑeŭ, care nu ne va lăsà în vecĭ ş. c. l.»

«. . . In urma acestora», scrie el în scrisórea către Comitetul naţional, «de nu mi s'ar fi împotrivit sănătatea-mĭ prea slăbită prin călĕtorie, eŭ aş fi acum departe pe drum către Olmütz; dar din pricina acésta mĕ vĕd silit a păzì încă până Lunĭ ce vine casa, când cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ voiŭ pornì spre Cernăuţĭ. Decĭ vĕ rog frăţesce să-mĭ faceţĭ o descriere circumstanţială despre tóte lucrurile nóstre din Ardeal şi să mi-o trimiteţĭ la Cernăuţĭ. (Mi-ar păré bine, dacă s'ar înfiinţà hotărîrea nóstră ca să vină numaĭ decât după mine d-l Laurian.) Am primit însciinţare că poporul nostru se află în mare rătăcire cu cugetarea la plecarea mea. Decĭ iară vĕ rog să aveţĭ bunătate a face poporuluĭ cunoscut scopul călĕtorieĭ mele prin subalternii onorat. domniilor vóstre, ca încaĭ din partea acésta să-mĭ fie inima liniştită.»

«Cu prilegiul acesta», scrie el în scrisórea către comuna bisericéscă Braşov, «vĕ daŭ încă de scire că lucrurile cele maĭ momentóse şi preţióse ale episcopieĭ nóstre le-am adus în 6 lăḑĭ la Cânenĭ şi le-am lăsat acolo la vamă, unde se află şi sfitele, carĭ le-am cumpĕrat cu darul d-vóstre, pentru care încă sunt dator a vĕ da socotélă. Mângăierea mea despre aceea că d-vóstre precunósceţĭ starea mea finanţială îmĭ dă îndrăsnélă ca să vĕ rog ca, de cum-va este cu putinţă, să bine-voiţĭ a-mĭ da un cât de mic ajutor din veniturile bisericescĭ. In sfîrşit, poftindu-vĕ ca Domnul puterilor să vĕ trimită îngerul sĕŭ, ca timpul acesta de ispită să-l puteţĭ întîmpinà cu bărbăţie şi ca anul acesta noŭ să vĕ aducă dorita mângăiere şi intemeierea fericiriĭ obştescĭ pentru tot neamul nostru ş. c. l.»

Implinindu-şĭ Şaguna misiunea la Bucurescĭ şi restaurându-şĭ în cât-va sănătatea, pornì la drum maĭ departe spre Cernăuţĭ. In Cernăuţĭ petrecù maĭ multe ḑile la ospitala familie a Hurmuzăkescilor, aflându-se în mijlocul acestora ca acasă. Dar o minunată coincidenţă se întîmplă aicĭ. Bărbatul naţional Bariţiŭ tocmaĭ atuncĭ se află şi el acolo arestat din partea Ruşilor. Spre norocirea luĭ, sosirea luĭ Şaguna în Cernăuţĭ la moment a fost fórte bine venită, căcĭ fără de intervenirea acestuia la locurile competente, atât în Cernăuţĭ cât şi la Olmütz, la Ministrul-preşedinte, Principele Schwarzenberg, cine scie ce s'ar fi ales de bietul Bariţiŭ. In sfîrşit, *per varios casus, post tot discrimina rerum*, sosì în 4 Februarie la Olmütz.

Indată după sosire, el avù audienţă la Maiestatea Sa Impĕratul, fiind fórte bine primit, dându-i-se cele maĭ îmbucurătóre promisiunĭ pentru naţiune. După aceea, adunându-se şi ceĭ-lalţĭ deputaţĭ, se pre-

sentară a doua óră cu toţiĭ la împĕratul, aşternênd petiţiunea comună, la care iarăşĭ primiră cele maĭ asigurătóre promisiunĭ.

Intreg anul acesta până către tómnă, după liniştirea turburărilor în patrie, eĭ îl petrecù în Olmütz, Praga, Viena, desvoltând cea maĭ mare activitate în tóte direcţiunile.

E fórte interesant a cunósce maĭ de aprópe activitatea luĭ Şaguna din timpul indicat, pentru că ea privesce exclusiv causa comună naţională şi revarsă o completă lumină asupra lucrurilor şi împrejurărilor din punct de vedere politic-naţional. El nu perdù din vedere nicĭ o ocasiune bine venită, de a o folosì în interesul causeĭ celeĭ drepte române. El nu încetă a intervenì pretutindenea, unde cereà trebuinţa, cu puterea morală şi autoritatea episcopală, pentru a trage atenţiunea, a câştigà influenţa binefăcĕtóre a bărbaţilor competenţĭ şi a asigurà ast-fel resultatul cel maĭ bun posibil năzuinţelor române. Acésta se póte vedé din propriile luĭ acte originale, pe carĭ esactitatea şi diligenţa dînsuluĭ isbutiră a ni le păstrà încă nealterate şi pe carĭ, în interesul adevĕruluĭ, al istorieĭ naţionale şi al proprieĭ sale justificărĭ, datorĭ suntem a le scóte la lumina ḑileĭ, ca pe unele carĭ clarifică pe deplin situaţiunea şi arată cursul cel adevĕrat al causeĭ naţionale fără şovăire.

Ca să amintesc totuşĭ vre-o câte-va, notez aicĭ că maĭ întâiŭ se adresă el către comandantul militar din Transilvania, Baronul Puchner, încunosciinţându-l şi pe el despre sosirea sa la Olmütz.

Iar a doua scrisóre, expediată nu mult după aceea către aceeaşĭ persónă, are un conţinut admirabil şi fórte pătrunḑĕtor. El ḑice:

«Adînc mişcat de înfiorătórele scene ne maĭ auḑite şi de pustiirile cele barbare, carĭ bună starea Ardealuluĭ o nimiciră pe veacurĭ înainte şi cu deosebire pe biata naţiune română, lipsită din tóte părţile de vre-un ajutor, o aduseră aprópe la totală ruină, nu maĭ pot resistà îndemnuluĭ inimiĭ mele rănite până în fund, de a nu mĕ adresà către Excelenţia Ta, ca către acela care maĭ mult decât toţĭ alţiĭ eştĭ în stare a turnà balsam mângăietor peste ranele sângerânde ale acesteĭ naţiunĭ neclintit credincióse.

«Excelenţia Ta îţĭ veĭ aduce aminte de purtarea cea exemplară a naţiuniĭ nóstre, calomniată din partea celor-lalte de o massă crudă, sĕlbatecă şi lipsită de tóte simţemintele nobile, — de acea purtare fără păreche a eĭ în adunarea din Blaj în luna luĭ Maiŭ, care trase admiraţiunea Excelenţieĭ Tale şi dădù ansă la raportul Excelenţieĭ Tale către prea înaltul Tron, onorabil pentru întréga naţiune.

«. . . Acéstă consciinţă mĕ silesce a te conjurà pe Excelenţia Ta, în puterea oficiuluĭ meŭ de păstor sufletesc, ca . . . . peste tot pentru naţiunea română să fiĭ aceea ce Excelenţia Ta aĭ promis în luna luĭ Maiŭ, un înger păzitor! etc.»

În 7 Aprilie 1849 se adresă Şaguna către Colonelul Urban, care pè atuncĭ se aflà în Bucovina, iară până la trecerea armateĭ imperiale în România, el luptà în Transilvania ca comandant al uneĭ trupe de armată şi al grănicerilor românĭ, un bărbat cu influenţă şi bun cunoscut al dînsuluĭ,—cu o scrisóre, în care, comunicându-ĭ petiţiunile Românilor în copie, îl rugà pentru sprijinirea causeĭ române, pe lângă notificarea că el Şaguna l'a propus Ministruluĭ-preşedinte, Principele Schwarzenberg, pentru a-l promovà de General şi a-l numì comandant suprem al trupelor din Transilvania.

Tot în timpul acesta el se adresă cu o scrisóre şi către comandantul armateĭ imperiale în Ungaria, Principele Windischgrätz, în interesul causeĭ române şi în special «pentru organisarea şi înarmarea glótelor române şi pentru susţinerea principiuluĭ egaleĭ îndreptăţirĭ, promisă de Maiestatea Sa tuturor popórelor austriace».

Trecênd atât timp la mijloc, Şaguna stăruià cu înteţire pentru resolvirea causeĭ române, a petiţiunilor deputaţiuniĭ naţionale aşternute la tronul imperial. El nu puteà şi nicĭ nu voià să se întórcă acasă fără vre-o resoluţiune mângăietóre pentru poporul român. Pentru aceea, după maĭ multe încercărĭ, făcute parte în persónă de-adreptul, parte prin ómeniĭ sĕĭ, la regim, spre scopul amintit, maĭ pe urmă se vĕḑù constrîns a se adresà şi în scris către Ministrul-preşedinte, Principele Schwarzenberg, rugându-l pentru deciderea petiţiunilor amintite.

Vĕḑênd el că armatele imperiale vor învinge şi că restaurarea păciĭ şi a ordiniĭ în curînd va urmà de o parte, iar de alta sciind prea bine că de la bărbaţiĭ ataşaţĭ pe lângă comandanţiĭ supremĭ aĭ armateĭ ca comisarĭ imperialĭ va atârnà totul în ţĕrile împăciuite, se silià mult ca în părţile locuite de Românĭ, în Ardeal, Banat şi Mureşul-dejos, să pótă mijlocì de la regim bărbaţĭ naţionalĭ românĭ de comisarĭ, carĭ, cunoscuţĭ cu împrejurările locale şi naţionale, să dea informaţiunĭ esacte şi să nu lase să se seducă opiniunea acelor comandanţĭ şi tot de-odată guvernatoriĭ militarĭ prin inimiciĭ Românilor, spre dauna acestora şi a regimuluĭ însuşĭ. Spre acest scop intervenì el la regimul imperial cu tot dinadinsul, recomandând pe ceĭ maĭ distinşĭ bărbaţĭ naţionalĭ, şi încă cu succes. Şi tot pe atuncĭ intervenì el la regim pentru înfiinţarea unuĭ corp român de voluntarĭ.

Nemijlocit înainte de plecarea sa acasă, Şaguna maĭ săvîrşì un act ce nu se póte trece cu vederea. Intorcêndu-se adecă armata imperială din România, împreună cu trupele auxiliare rusescĭ, pentru reocuparea ţĕriĭ Transilvanieĭ, comandantul general al aceleia, Comitele Clam-Gallas, emise din Braşov o proclamaţiune, care trebuià să se adreseze

către tóte popórele ţĕriĭ, şi în special către Românĭ şi Saşĭ, ca către popórele cele credinciósе tronuluĭ în timpul răsboiuluĭ. El însă se adresă în aceea numaĭ către naţiunea săséscă, asigurând-o de scutul sĕŭ, iar de naţiunea română nu făcù nicĭ cea maĭ mică menţiune. Acéstă procedare a comandantuluĭ trupelor indignă de tot pe Românĭ, carĭ îndată încunosciinţară pe Şaguna, comunicându-ĭ şi un exemplar din proclamaţiunea amintită. Şaguna, cât primì scirea acésta, alergă cu proclamaţiunea în mână la Impĕratul, se plânse pentru acéstă ignorare şi cerù satisfacţiune în numele naţiuniĭ române. Se duse după aceea şi la Ministrul-preşedinte, Principele Schwarzenberg, şi resultatul a fost că Clam-Gallas, care erà să fie tot odată şi Guvernator al Ardealuluĭ, rĕmase pe jos, numindu-se în locul luĭ Generalul Wohlgemuth.

In sfîrşit, după atâtea lupte, ostenelĭ şi necazurĭ, făcênd armata imperială marĭ propăşirĭ în reocuparea ţĕriĭ, Şaguna, părăsind Viena şi Olmützul, unde petrecuse atât timp, pornì la sfîrşitul luĭ August spre casă şi, fiind-că călĕtoria directă prin Ungaria şi Transilvania, carĭ ţĕrĭ încă nu se liniştiră deplin, erà imposibilă, a trebuit să se întórcă iară pe unde se dusese, pe drumul cel lung şi periculos, prin Galiţia, Bucovina, Moldavia şi România. Când el ajunse la graniţa Ardealuluĭ, la vama Timişuluĭ, Braşoveniĭ, Secele niĭ şi toţĭ Bârseniĭ îĭ eşiră înainte până în România spre întîmpinare, îl aduseră la Braşov cu marĭ ovaţiunĭ şi tot aşà, ca în triumf, îl petrecù poporul duios, între lacrimĭ de bucurie, până la Sibiiŭ. Presenţa luĭ între Românĭ îĭ întărì şi însufleţì din noŭ în aşteptările şi dorinţele lor, deşì el plângeà în sine de întristare pentru cele ce aveaŭ să urmeze.

Ajungênd la Sibiiŭ, ce privelişte tristă! Reşedinţa sa episcopéscă cu desăvîrşire devastată şi prefăcută în formală casarmă. Tot mobilierul, argintăria etc., din carĭ nu se scosese nimica şi pe carĭ atuncĭ şi le procurase,—capela episcopéscă, biblioteca luĭ însemnată întrégă, până şi archivul consistorial, cu un cuvînt tóte eraŭ prădate, rĕmânênd numaĭ păreţiĭ goĭ în fiinţă. Faţă cu aceste crude evenimente, Şaguna, înfrânt cu inima, se vĕḑù silit a trage la un cuartir privat până la repararea reşedinţeĭ, procurându-şĭ din noŭ cele ce i se prădară.

Incetând răsboiul civil, se introduse în monarchia nóstră regimul absolutistic militar. Luptele luĭ Şaguna cu acest regim aŭ fost colosale. Maĭ numaĭ el singur luptà, apĕrând ce se puteà, căcĭ tótă activitatea altor bărbaţĭ naţionalĭ erà paralisată prin mĕsurile poliţiene ale aceluĭ regim. Bărbaţiĭ ceĭ maĭ de frunte începuse a se prinde şi a se pune în închisóre. După prefecţiĭ şi tribuniĭ Românilor din ceĭ

doĭ anĭ 1848—49 se făceà formală vînătóre. Chiar şi Şaguna încă primise de la Guvernatorul militar Wohlgemuth o scrisóre ameninţătóre, atât pentru sine cât şi pentru preoţime, sub cuvînt că ar fi agitat poporul, pe care însă dînsul o respinse cu mare indignaţiune, rĕspungêndu-ĭ în mod oficial unele ca acestea:

«Eŭ cred că credinţa către prea graţiosul nostru Monarch şi înaltul sĕŭ regim aşà de eclatant o am documentat în timpul cel fatal de curînd trecut, în cât cu atât maĭ dureros a trebuit să mĕ atingă, înţelegênd acea acusă, ce prin emisul Excelenţieĭ Tale din 29 Octobre a. c., No. 27, asupra preoţimiĭ mele, în privinţa pretinselor machinaţiunĭ ale aceleia, ba chiar şi asupra mea, în privinţa uneĭ asemenea influenţărĭ, mi se aduse la cunoscinţă. Eŭ dăduiŭ Excelenţieĭ Tale din causa acesteĭ inculpaţiunĭ dejà cu graiul desluşirĭ, carĭ arată clar cum că denunţările în contra preoţimiĭ mie subordinate, şi însuşĭ în contra mea, ca netemeinice cad şi se nimicesc în sineşĭ, şi cu rĕspunsul meŭ present către Excelenţia Ta am de scop numaĭ a protestà şi oficios în contra a tot ce pe calea secretă a denunţăriĭ se aduce asupra mea şi a cleruluĭ meŭ.

«Eŭ sunt în stare a produce multe documente neperitóre, carĭ vor mărturisì la auḑul lumiĭ că eŭ nu lăsaiŭ să trécă nicĭ o ocasiune pentru a instruì clerul meŭ în interesul prea veneratuluĭ şi cavalerescululuĭ nostru Monarch cu tótă seriositatea, şi printr'însul a-ĭ procurà intrare şi la popor. Eŭ sunt aşà dară în posiţiune a documentà faptic în tóte părţile orĭ-ce acusaţiune de o blasfemie grosolană asupra oficiuluĭ meŭ archipăstoresc...

«Dacă însă Excelenţia Ta din declaraţiunea mea acésta nu ţi-aĭ câştigà deplină convingere că eŭ nu sunt culpabil.... apoĭ îmĭ permit a te rugà ca să bine-voescĭ Excelenţia Ta a-mĭ notificà, dacă nu persónele denunciante, cel puţin locul şi obiectele, carĭ să arate inculparea pronunţată asupra mea, pentru ca ast-fel să vin în posiţiune de a puté da la mânile Excelenţieĭ Tale claritatea lucrărilor mele în modul acela, în care eŭ m'am obicĭnuit ş. c. l.» (1)

Acest conflict, maĭ urmându-ĭ încă şi altele, causă căderea luĭ Wohlgemuth. Pentru că asupririle Românilor din partea aceluĭ guvern şi a organelor luĭ se înmulţiaŭ tot maĭ tare, în cât maĭ pe urmă Şaguna se vĕḑù constrîns a păşì cu tótă energia la Guvernatorul în contra acelora, ameninţând că el le va arătà la regim, Guvernatorul îl rugă să nu le arate, că le va cercetà şi va pedepsì pe ceĭ vinovaţĭ. Cercetarea s'a făcut, dar modul de pedépsă nemulţămindu-l pe Şaguna, ducên-

(1) Sibiiŭ, 13 Novembre 1849.

du-se în acelaşĭ an (1850) la Viena, la Sinodul episcopesc, făcù arătare la regim despre cele întîmplate. Wohlgemuth fu citat la Viena, dară, bolnăvindu-se pe drum, murì în Pesta şi se îngropă în Hietzing lângă Viena. Acest cas produse mare sensaţiune în tótă ţéra.

Despre acéstă întîmplare scrie şi Eugen Friedenfels maĭ pe larg în opul sĕŭ întitulat: *Joseph Bedeus von Scharberg. Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens im 19. Jahrhundert*, Viena 1877, Partea a II-a, p. 195 şi 196.

De acì încolo îl vedem pe Şaguna iară pornind la drumurĭ grele continue prin locurĭ îndepărtate în interesul Bisericiĭ şi al naţiuniĭ. Cele maĭ multe le făcù el la Viena, unde maĭ în toţĭ aniĭ se duceà, une-orĭ şi de câte 2—3 orĭ într'un an. Abià sosì acasă de la Sinodul episcopesc din Viena şi trebuì să întreprindă o altă călĕtorie şi maĭ grea la Cernăuţĭ în Bucovina, la invitarea şi împreună cu noul Guvernator al Ardealuluĭ, Principele Carol de Schwarzenberg, spre întîmpinarea Maiestăţiĭ Sale Monarchuluĭ nostru, care în acel an visitase acea provincie. Aicĭ, în Cernăuţĭ, sprijinit de Guvernatorul Schwarzenberg, îĭ succese luĭ a mijlocì de la Impĕratul 24.000 fl. ca rebonificare a speselor ce le făcură ceĭ treĭ prefecţĭ Iancu, Axente şi Balint în ceĭ doĭ anĭ 1848—49 pentru apĕrarea causeĭ celeĭ drepte. Şi nu mult după aceea, tot la invitarea şi împreună cu Principele Schwarzenberg, călĕtorì el şi la Sighişóra, la desvĕlirea monumentuluĭ Generaluluĭ rusesc Scariatin, care în 1849 căḑuse acolo în bătaie.

Tot atuncĭ intervenì el la regim şi mijlocì şi reapărerea «*Gazeteĭ Transilvanieĭ*» suspendate.

Îl vedem maĭ încolo pe Şaguna în anul 1853 iară la Viena, în fruntea uneĭ deputaţiunĭ diecesane, pentru a manifestà bucuria diecesanilor sĕĭ către Monarch pentru că-l scăpase Dumneḑeŭ din mânile ucigaşuluĭ Libeni, când cu atentatul; la cununia Maiestăţiĭ Sale în 1863; la nascerea Principeluĭ de corónă Rudolf în 1868. In anul 1857 întreprinse el o călĕtorie maĭ îndepărtată şi maĭ grea, prin *Bănat, Sirmiŭ, Viena* până la *Triest*, pentru o colectă pe séma bisericiĭ catedrale, primind la acea ocasiune de la Maiestatea Sa un frumos dar de 1.000 galbenĭ.

Îl vedem maĭ departe pe Şaguna în anul 1860 la Senatul imperial înmulţit în Viena, ca representant al Românilor ardelenĭ, unde păşirea luĭ înţeléptă şi energică pentru apĕrarea Românilor făcù mare sensaţiune în tóte părţile, secerând nu numaĭ luĭ, dară întregeĭ naţiunĭ, onóre şi respect general, ridicând-o la un factor respectabil cu privire la regularea afacerilor interne ale Imperiuluĭ. La acel Senat imperial ex-

celă Şaguna prin vorbirile şi tactul sĕŭ, atât ca bărbat de Stat cât şi ca naţionalist şi patriot în grad mare. In special, marcantă a fost păşirea luĭ în conflictul ce-l avuse cu representanţiĭ maghiarĭ Mailath şi Jakab, aplaudată aprópe de tóte popórele din monarchie, trimiţêndu-i-se numeróse adrese de mulţămire din Ungaria şi Transilvania. De asemenea îl vedem la Conferinţa regnicolară din Alba-Iulia în anul 1861, la Dieta din Sibiiŭ şi Senatul imperial din Viena în aniĭ 1863—64—65, la Dieta din Cluj acelaşĭ an şi în Casa magnaţilor din Budapesta, excelând pretutindenea prin vorbirile şi atitudinea sa politică.

Îl vedem în sfîrşit pe Şaguna la tóte conferinţele şi congresele nóstre naţionale, permanent ca preşedinte şi conducĕtor al Românilor, ca punctul de razim şi de concentraţiune al tuturor Românilor, începênd de la 1848, de la adunarea cea mare din Blaj, până chiar la sfîrşitul vieţiĭ sale mult sbuciumate.

Trecênd la Biserică în special, principalul teren de activitate al unuĭ Episcop, trebue să accentuez şi aicĭ că la venirea luĭ Şaguna în Ardeal Biserica ortodoxă română se aflà încă tot în starea cea deplorabilă de maĭ înainte: asuprită, necăjită, batjocorită şi despoiată de tóte drepturile şi beneficiile. El maĭ nu aveà unde să-şĭ plece capul, aşà erà ea de miseră şi de umilită. Dar maĭ bine ne-o presintă Şaguna însuşĭ într'o representaţiune către Monarchul, când ḍice: «Istoria Bisericiĭ greco-orientale în Ardeal a fost un şir de nevoĭ şi de suferinţe grele, înfăţişând tipul uneĭ sclave, care, ferecată în cătuşe, numaĭ din graţia tolerăriĭ îşĭ maĭ duce viéţa în amărăciune.» (1)

Indată după sosirea sa, Şaguna se puse pe lucru şi lucră bărbătesce, pentru că totul aveà să-l facă în întregul sĕŭ. Erà grea posiţiunea luĭ, unde tóte eraŭ de făcut. El se apucă maĭ întâiŭ de cele maĭ uşóre, aşteptând timpul ca să încépă şi la cele maĭ grele. Dară, dându-i-se ocasiunea, şi de lucrurile cele maĭ marĭ se apucă el dintr'odată, pentru că erà omul, care scià precumpĕnì momentul şi ocasiunea bine venită nu o lăsà din mână neexploatată. El pândià după asemenea ocasiunĭ; multe acte însemnate în modul acesta le efectuì el, sciindu-se folosì de unele împrejurărĭ momentane. Aşà d. ex. ţinerea Sinoduluĭ prim diecesan din anul 1850, când ţéra se aflà în stare de asediŭ, sub un regim militar. La o ocasiune bine venită, exprimându-se către dînsul Guvernatorul Wohlgemuth că Universitatea săséscă duréză prea mult şi arătându-şĭ neplăcerea, Şaguna îndată-ĭ observă: că ar fi bine să se

(1) Recursul cel mare al luĭ Şaguna către Monarch, din 1 Decembre 1855.

paraliseze acea Universitate prin ţinerea unuĭ Sinod diecesan bisericesc, care ar fi timpul cel maĭ potrivit să se ţină din partea Românilor ortodoxĭ. Guvernatorul se învoĭ, Sinodul se convocă, făcêndu-se ast-fel începutul sinodalităţiĭ bisericescĭ întrerupte de veacurĭ. El tocmaĭ cugetà la modurĭ cum ar puté îndupleca pe Guvernatorul la încuviinţarea unuĭ Sinod. Să nu se fi sciut el folosì în acel moment bine-venit de cuvintele luĭ Wohlgemuth, cine scie când s'ar maĭ fi putut ţiné vreunul şi ce s'ar maĭ fi ales de sinodalitate şi de tóte de câte se bucură Biserica astădĭ? De la un moment de multe orĭ atârnă totul!

Am dis că totul erà de făcut, pentru că pămîntul erà înţelenit, numaĭ mărăcinĭ şi pălămidă. Se póte dice că din capul loculuĭ ţinta şi năzuinţele luĭ principale, idea luĭ de predilecţiune pe terenul bisericesc eraŭ: deplina emancipare a Bisericiĭ sale şi organisarea eĭ pe base tarĭ, autonome şi independente, în sensul canónelor şi instituţiunilor bisericescĭ. Va să dică, scopul şi dorinţa luĭ ferbinte în privinţa bisericéscă eraŭ: câştigarea şi asigurarea uneĭ posiţiunĭ legale în Stat, atât faţă cu acesta cât şi cu cele-lalte Bisericĭ, şi egala îndreptăţire perfectă a Bisericiĭ ortodoxe române de o parte, iar de alta deslegarea legămîntuluĭ nenatural al Românilor cu Sêrbiĭ, un legămînt impus lor de vitregitatea timpurilor trecute, saŭ cu alte cuvinte: despărţirea Românilor de Sêrbĭ şi restaurarea mitropolieĭ celeĭ vechĭ române canonice, autonome şi independente, pentru toţĭ Româniĭ ortodoxĭ din Ardeal, Bănat şi părţile Ungarieĭ propriĭ, apoĭ organisarea eĭ constituţională pe basa canónelor şi a recerinţelor timpuluĭ present, înflorirea Bisericiĭ, luminarea cleruluĭ şi poporuluĭ şi promovarea bineluĭ şi fericiriĭ lor.

Acest scop îl urmărià Şaguna diua-nóptea cu stăruinţă de fier; de la acela el nu se abătù nicĭ o linie în dilele vieţiĭ sale. De se întîmplà une-orĭ ca, din causa împrejurărilor nefavoritóre, să nu pótă luà cuvînt şi să fie activ întru urmărirea ulterióră a scopuluĭ, atuncĭ el aşteptà îndreptarea lucrurilor, pentru ca cu atât maĭ cu mare zel şi înlesnire să-l pótă continuà după aceea. In scurt, Şaguna cu idea acésta de predilecţiune se ocupà neîncetat, până ce maĭ pe urmă, după multe ostenelĭ şi necazurĭ, Dumnedeŭ îĭ ajută să o realiseze cu desăvîrşire, vĕdêndu-şĭ ast-fel dorinţele împlinite, stăruinţele sale neobosite încoronate cu succesele cele maĭ îmbucurătóre, precum în de obşte se scie, căcĭ în ale luĭ rĕsuflă şi se mişcă spiritul luĭ, faptele luĭ sunt carĭ umbresc pe fiiĭ provincieĭ nóstre mitropolitane din Ungaria şi Transilvania.

Şi óre cum, prin ce mijlóce putù el repurtà un triumf aşà de stră-

lucit, maĭ imposibil la vedere: totala emancipare a Bisericiĭ sale? Avut-a el nescarĭ patronĭ prepotențĭ, carĭ să-ĭ fi asigurat întreprinderile prin influența lor la locurile decidĕtóre? Avut-a el nescarĭ averĭ la dispozițiune, carĭ să-ĭ fi înlesnit năzuințele în mersul lor, să-ĭ fi ușurat greutățile în mod maĭ satisfăcĕtor, cel puțin în partea financiară? Nicĭ pe de parte; nicĭ unul din aceste mijlóce luĭ nu i-a stat la îndemână.

In cât pentru averĭ, acestea eraŭ de tot modeste, salariul luĭ de Episcop abià ajungeà ca să-șĭ pótă acoperì lipsurile și trebuințele cele maĭ necesare; iară Biserica, se scie că nicĭ odată nu s'a bucurat de bine-voitorĭ, ci numaĭ de rĕŭ-voitorĭ, carĭ căutaŭ la ea peste umerĭ, nu să o ajute și să-ĭ facă vre-un bine. Da, a avut el și cunoscuțĭ și patronĭ bunĭ, chiar maĭ târḑiŭ străinĭ se înțelege, neaflându-se pe atuncĭ între Românĭ bărbațĭ în posițiune de a-ĭ fi putut da vre-un ajutor, vre-o sprijinire maĭ de valóre. Aveà, ḑic, patronĭ chiar de influență și cu autoritate; dară pe aceștia el însușĭ și-ĭ câștigase prin hărniciile și virtuțile sale proprii, eĭ eraŭ adicțĭ persóneĭ luĭ, dar nu Bisericiĭ, ca să-ĭ fi voit binele. Tot binele ce i-l făcură — și-ĭ făcură mult bine aceĭ bărbațĭ în posițiune înaltă: Baronul *Samuil Jozsika*, cancelar aulic transilvan, Principele *Felix Schwarzenberg*, Ministru-președinte, Principele *Carol Schwarzenberg*, Guvernatorul Ardealuluĭ, Generalul de divisiune *Bordolo*, adlatus acestuia, ministriĭ *Schmerling*, *Rechberg*, *Nádasdy*, Baronul *Eötvös* și alțĭ mulțĭ — îl făcură așà dară persóneĭ luĭ Șaguna, din respect către el, dară nicĭ decum către Biserica ce o representà dînsul; va să ḑică și aicĭ erà meritul luĭ însușĭ, căcĭ a-șĭ câștigà ast-fel de persóne înalte și de influență de cunoscuțĭ și bine-voitorĭ e meritul propriŭ. Se scie positiv că însășĭ mitropolia, maĭ vîrtos pentru meritele cele marĭ ale luĭ Șaguna, maĭ mult din considerațiune către persóna luĭ, ca să-l mulțăméscă, s'a încuviințat. Șaguna aveà mare trecere la Curtea imperială, însușĭ Monarchul erà mare bine-voitor al luĭ.

Și cu tóte acestea, mijlócele, prin carĭ Șaguna îșĭ ajunse scopul dorit eraŭ cu totul altele: *sciința* și *moralitatea!* Armele luĭ eraŭ principiile morale, adevĕrul și dreptatea, canónele, pe carĭ el nicĭ odată nu le-a șters din lexiconul sĕŭ! Cu acestea și pentru acestea luptà el neîncetat pretutindenea. El bătù, și iarășĭ bătù, și tot mereŭ bătù, până i se deschise,--cerù și trebuì să i se dee! Ast-fel e arma morală, ea trebue să învingă, dacă se mânuesce cu cap. El însușĭ mărturisesce acésta, când într'o epistolă privată ḑice: «De ne va da el (Dumneḑeŭ) morală, vom învinge, căcĭ și până acum n'am avut alte arme decât

morale şi intelectuale . . . Şi mi s'a deschis uşa şi am fost ascultat, căcĭ moralul şi sciinţa nu uşor se pot ignorà saŭ dispreţuì.»

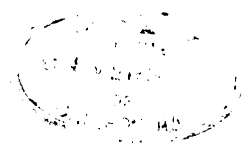
Nu se pot înşirà aicĭ tóte actele, întreprinderile şi luptele luĭ pe la tóte autorităţile, pe la toţĭ factoriĭ decidĕtorĭ în privinţa restaurăriĭ vecheĭ mitropoliĭ şi a celor-lalte aşezăminte şi îmbunătăţirĭ bisericescĭ, căcĭ atuncĭ am trebuì să scriem întregĭ volume, faţă cu numerositatea acelora. Amintesc numaĭ că împrejurările eraŭ de tot grele, numaĭ braţul cel de fier al luĭ Şaguna putù respinge loviturile inimicilor Bisericiĭ. Tóte elementele se porniră asupra bieteĭ mitropoliĭ române. Dară el, cu credinţa în Dumneḑeŭ, în causa cea dréptă şi în puterile sale propriĭ, suscepù lupta pe tóte terenurile, luptând cu bărbăţie admirabilă, deşì cu arme neegale, cu succesul cel maĭ satisfăcĕtor, până ce, în sfîrşit, *prin autograful imperial din 24 Decembre 1864, se aduse la deplină valóre restaurarea mitropolieĭ române, numindu-se Şaguna Mitropolit al eĭ.*

Restaurându-se mitropolia după un secol şi jumătate de umilinţă, de apunere chiar; efectuându-se despărţirea Bisericiĭ române de cea sêrbéscă, cu care până acì ea erà încurcată într'o legătură nenaturală; recunoscêndu-se în fine autonomia şi independenţa Bisericiĭ române ortodoxe pe deplin din partea Statuluĭ şi garantându-se aceste recerinţe esenţiale prin legea ţĕriĭ, nu maĭ remăsese de făcut decât ca, prin o organisare corespunḑĕtóre, să se pună coróna edificiuluĭ întreg bisericesc, şi ast-fel Biserica, în deplinătatea libertăţiĭ sale constituţionale, să prospereze, înflorind din ḑi în ḑi pentru toţĭ timpiĭ. Acésta încă se făcù prin legea fundamentală, prin «*Statutul organic*» ce se aduse la Congresul bisericesc naţional din 1868, convocat de Mitropolitul Şaguna la Sibiiŭ, îndată după inarticularea mitropolieĭ în legile ţĕriĭ în Dieta din Budapesta, unde, în Casa magnaţilor, tot el o apĕrase.

Bucuria, ce strălucià pe faţa bĕtrânuluĭ Mitropolit şi satisfacţiunea ce o simţià el în sufletul sĕŭ la deschiderea acestuĭ prim Congres nu se pot descrie. Memorabila luĭ cuvîntare la deschiderea Congresuluĭ se începe ast-fel:

«Innoesce-te, innoesce-te, noule Ierusalime, că ţi-a venit ţie iarăşĭ lumina şi mărirea Domnuluĭ peste tine a rĕsărit. Acéstă casă Tatăl o a zidit; acéstă casă Fiul o a întărit; acéstă casă Duhul sfînt o a înnoit.

«Cu acéstă cântare bisericéscă, care o cântăm în fie-care an în 13 Septembre, când serbăm amintirea înnoiriĭ bisericiĭ de la mormîntul Domnuluĭ,—cu acéstă cântare bisericéscă, ḑic, vĕ salut pe Domniile-Vóstre astăḑĭ, când noĭ, ca membri aĭ noŭ reînfiinţateĭ nóstre mitropoliĭ române de religia greco-rĕsăriténă din Ungaria şi Ardeal, întâia óră ne-am adunat în Con-

gresul nostru bisericesc național.... Dară astădĭ, când ți-a venit ție, noule Ierusalime, iarășĭ lumina și mărirea Domnuluĭ peste tine a rĕsărit,—depun cu desăvîrșită odihnă sufletéscă tótă competența legislativă și administrativă a Bisericiĭ nóstre naționale în mânile Congresuluĭ present și ale celor viitóre, carĭ singure sunt representanțele legale și canonice ale întregeĭ nóstre provinciĭ mitropolitane ș. c. l.»

Iată faptă nobilă, faptă rară, ce puține exemple ișĭ va fi maĭ aflând în istoria popórelor! Mitropolitul Șaguna, nesilit de nimenĭ, din propriul sĕŭ îndemn, depuse puterea administrativă și legislativă în mânile Congresuluĭ.

Și Congresul încă secundà din parte-șĭ la bucuria Mitropolituluĭ sĕŭ, dându-ĭ o adresă fórte frumósă de mulțămită pentru luptele, ostenelele și sacrificiile sale multe și grele de uriaș, ce le aduse pe altarul Bisericiĭ naționale. In urma aceste adrese, prea veneratul Mitropolit, adînc mișcat de cuvintele de recunosință ce i se adresară, din noŭ luă cuvîntul și, între lacrimĭ duióse, ca și cum ar fi prevĕḑut că i se apropie sfirșitul viețiĭ gloriόse, maĭ rostì încă câte-và cuvinte pătrunḑĕtóre, ḑicênd:

«Nu voiŭ, Domnilor, nicĭ cu prilejul acesta să ostenesc atențiunea domniilor-vóstre, decĭ fie-mĭ iertat a ḑice numaĭ: *că efectul lucrărilor nóstre maĭ departe atârnă de la d-vóstre!* Aș dorì să vĕ spun multe în momentele acestea de despărțire, esența acestora însă este: *să fițĭ rîvnitorĭ legiĭ, să dațĭ sufletele vóstre pentru legătura părinților voștri; aduceți-vĕ aminte de lucrările lor, carĭ le-aŭ făcut întru generațiunile lor, aĭ căror următorĭ suntem noĭ, și vețĭ luà mărire mare și nume etern. Amin!»* (1)

Dară nu numaĭ în afară, față cu regimul politic și cu jurisdicțiunile bisericescĭ străine, luptà Șaguna pentru libertatea, autonomia și egala îndreptățire a Bisericiĭ sale, ci și în lăuntrul acesteia în tóte direcțiunile chemăriĭ sale archierescĭ, pentru a-ĭ restituì valórea și prestigiul, pentru a-ĭ procurà buna stare spirituală și materială. El ridică clerul și poporul, ambele decăḑute, la gradul de cultură și la demnitatea ce le compete; el restaură ordinea și disciplina în cler și peste tot în Biserică; el restituì vaḑa Bisericiĭ, care se perduse și se călcase de tot în picióre în timpurile de suferințe.

Și sciind el că spre acest sfîrșit se cer mijlóce materiale înainte de tóte, încă de timpuriŭ se îngrijì în acéstă privință în două modurĭ: în sus către regim și în jos către poporul eparchial. In modul prim

(1) A se vedé protocolul Congresuluĭ din acel an.

se îngrijì el că, pe basa egaleĭ îndreptăţirĭ, cerù de la regim din vistieria Statuluĭ ajutóre şi dotaţiunĭ corespun̦ĕtóre pentru Biserică, şi anumit: pentru Consistoriŭ, pentru Seminariŭ şi pentru preoţimea şi învĕţătoriĭ eparchialĭ şi pentru tóte ramurile şi pentru tóte recerinţele bisericescĭ şi şcolare ale eparchieĭ ardelene, până şi pentru cantorĭ şi clisierĭ, în asemĕnare cu aĭ altor confesiunĭ din ţéră. Nenumĕrate sunt suplicele luĭ aşternute la regim în privinţa acésta, răzimate tóte pe egala îndreptăţire, pe fidelitatea şi alipirea către Tron şi pe sacrificiile credincioşilor.

«Maiestate! — d̦iceà el în o representaţiune — tóte cele-lalte Bisericĭ din ţéră se bucură; numaĭ Biserica nóstră oftéză în profundă întristare. Numaĭ noĭ nu ne putem ridicà ochiĭ întru bucurie; numaĭ noĭ trebue să simţim în tóte d̦ilele că religiunea nóstră este numaĭ suferită, Biserica nóstră înapoiată.» Şi maĭ încolo: «Maiestate Prea Inaltă! Noĭ suferim o durere nespusă. Biserica nóstră predică principiĭ aşà de curate ca orĭ-care din celelalte. Biserica şi şcóla nóstră cresc Maiestăţiĭ Tale suditĭ nu maĭ puţin credincioşĭ şi supuşĭ Statuluĭ nu maĭ puţin harnicĭ şi de omenie decât cele-lalte religiunĭ. Biserica nóstră şi fiiĭ eĭ credincioşĭ aŭ stat pe lângă causa împĕrătéscă cu credinţă tare, neclătită. Eĭ aŭ susţinut pe câmpul de luptă proba de foc cu bărbăţie. Eĭ nu permit a fi întrecuţĭ în credinţă, ascultare şi sacrificiĭ de nicĭ un popor al Monarchieĭ. Şi aceştĭ fiĭ jelesc, căcĭ Biserica lor se bucură de maĭ puţine drepturĭ decât orĭ-care dintre cele-lalte din ţéră.»

Nu se împlinì dorinţa luĭ în privinţa dotaţiunilor acestora, cerute de la Stat, în modul şi suma propusă de dînsul, dară totuşĭ îĭ succese, în urma stăruinţelor sale de-adreptul la Monarch, a câştigà pentru scopurile preatinse, în deosebite rîndurĭ, considerabile sume de la Stat, şi anumit 54.000 fl. anual şi 73.200 fl. odată pentru tot-deauna.

Iară în jos, faţă cu clerul şi poporul eparchial, el se sciù purtà aşà, că la deosebite ocasiunĭ făcù numeróse colecte, cu carĭ apoĭ a înfiinţat felurite fundaţiunĭ şi fondurĭ şi a cumpĕrat maĭ multe realităţĭ la archiepiscopie. Dară nu numaĭ din colecte, ci şi din averea sa privată a înfiinţat el maĭ multe fundaţiunĭ şi a provĕd̦ut cu realităţĭ considerabile archidiecesa. Intre cele dintâĭ sunt următórele:

1) Fundaţiunea «Francisc Iosefină» pentru ajutorarea studenţilor săracĭ ortodoxĭ românĭ; 2) Fondul bisericiĭ catedrale; 3) Fondul archiepiscopieĭ; 4) Fondul Seminariuluĭ Andreian; 5) Fondul preoţimiĭ archidiecesane; 6) Fondul personaluluĭ bisericiĭ catedrale; 7) Fondul personaluluĭ cancelarieĭ archidiecesane şi 8) Fondul Sinoduluĭ archidiecesan.

Iară din averea sa privată a creat el următórele fundaţiunĭ şi fondurĭ:
1) Tipografia archidiecesană şi fondul eĭ; 2) «Fundaţiunea Pantaziană» pentru preoţimea eparchială; 3) Fondul bisericilor sărace; 4) Fondul învĕţătorilor săracĭ; 5) Fundaţiunea pentru bisericile şi şcólele sărace eparchiale; acéstă fundaţiune mare se numì în onórea luĭ: «Fundaţiunea Şaguniană»; 6) Prin testament lăsă el pentru douĕ episcopiĭ, ce se vor maĭ înfiinţà, câte 25.000 fl., la olaltă 50.000 fl. şi 7) Pentru biserica din Rĕşinarĭ 4.000 fl. pentru conservarea cripteĭ sale.

Afară de aceste fundaţiunĭ şi fondurĭ, Şaguna înzestră archidiecesa cu numeróse realităţĭ, case şi grădinĭ, în Sibiiŭ, între carĭ cele maĭ frumóse sunt reşedinţa archiepiscopéscă şi Seminariul pedagogic-teologic, numit «Andreian» în onórea luĭ.

Şi în fine, ce să maĭ ḑic de odórele cele preţióse archierescĭ, de fondul instruct archiepiscopesc şi de alte multe lucrurĭ folositóre, cu carĭ înzestră el archiepiscopia? Ce să maĭ ḑic în special şi de biblioteca luĭ de mare preţ, de vre-o 3—4.000 tomurĭ, ce o procurase el din averea proprie, după deprădarea celeĭ vechĭ în timpul rĕscóleĭ din 1848? Numaĭ din Pesta cumpĕrase el douĕ de-odată, una a fericituluĭ Teodori, a literatuluĭ naţional de odinióră.

Iată decĭ ce de ajutóre, ce de fundaţiunĭ şi fondurĭ, ce de realităţĭ sciù Şaguna să procure Bisericiĭ sale, parte de la Stat, parte prin colecte de la clerul şi poporul eparchial şi parte din averea sa proprie! Iată cât de înfrumuseţată şi respectată lăsă el Biserica la mórtea sa, acea Biserică, care, la venirea luĭ în Transilvania, maĭ nu aveà unde să-ĭ dea adăpost! Şi pe lângă tóte acestea el maĭ lăsă prin testament Bisericiĭ sale încă şi întrégă averea sa considerabilă de aprópe 300.000 fl., căştigată cu marĭ sudorĭ.

Terenul şcolar la venirea luĭ Şaguna încă erà sterp şi pustiŭ de tot. El cel dintâiŭ se apucă de o raţională cultivare a aceluia. Activitatea luĭ pe acest teren încă a fost colosală, ce se póte vedé din numĕrul cel mare al şcólelor înfiinţate de dînsul. El cunoscuse deplin că causa înapoieriĭ Românuluĭ a fost lipsa de cultură şi că acésta numaĭ în şcóle bune sĕ póte câstigà. El scià bine că sciinţa e putere; pentru aceea atât zel din parte-ĭ pentru a o rupe cu obscurantismul, împrăştiând întunericul şi făcĕnd lumină, condiţiunea esenţială a existenţeĭ şi prosperăriĭ naţionale şi bisericescĭ; pentru aceea atâtea silinţe din parte-ĭ întru înfiiinţarea a tot felul de institute şi şcóle: teologice, pedagogice, gimnasiale capitale şi elementare, ce lipsiaŭ cu totul; pentru

aceea atâtea sacrificiĭ din parte-ĭ pentru învĕţămînt, atâtea stipendiĭ pentru tinerimea şcolară, atâta îngrijire pentru cualificarea tinerilor de profesorĭ şi învĕţătorĭ.

Cu adevĕrat grele lupte şi sacrificiĭ îl costă pe Şaguna învĕţămîntul peste tot, dară el le învinse, pentru că devisa luĭ erà: Inainte!

El se îngrijì pentru întreg învĕţămîntul de o potrivă. Dar totuşĭ lipsa cea de tot simţită în eparchie îl silise să se intereseze şi ocupe în prima linie şi maĭ de aprópe cu Seminariul eparchial. Acesta îĭ causă marĭ grijĭ şi-ĭ dădù mult de lucru, până ce îl putù aduce la stare corespundĕtóre.

Când primise cârma eparchieĭ, el află numaĭ un aşà numit curs de preoţie de şése lunĭ. Nu mult după aceea ridică cursul acesta la un an, şi maĭ târḑiŭ la doĭ anĭ, separând despărţămintele teologic şi pedagogic unul de altul. In sfîrşit, isbutind el a procurà mijlocéle materiale, parte de la regim, parte din colecte, şi cumpĕrând o casă corespundĕtóre, anume spre acest scop, din averea proprie, putù completà Seminariul în mod corespundĕtor.

Şi ast-fel organisând Şaguna acest institut creat de dînsul în mod satisfăcĕtor, ajunse a-şĭ vedé, şi în direcţiunea acésta, una din operele sale cardinale adusă la îndeplinire, în cât Sinodul din 1874 şi 1875, după mórtea luĭ, cu tot dreptul, în semn de prea meritată recunoscinţă, spre eterna memorie şi veneraţiune a dînsuluĭ, îĭ dădù numele după fundatorul luĭ de: «*Andreian*».

Nu maĭ puţin zel a desvoltat Şaguna şi pentru şcólele mediĭ: gimnasiale, reale şi comerciale. El îndemnà în scris, cu graiul şi cu fapta, tot-deauna la înfiinţarea lor şi nu cruţà nicĭ avere, nicĭ sănătate, când cereà trebuinţa să se facă paşiĭ necesarĭ în interesul acelora.

Gimnasiul complet din Braşov în mare parte luĭ are să-ĭ mulţăméscă existenţa sa. El însuşĭ puse pétra fundamentală la edificiul cel măreţ gimnasial la anul 1852, cu mare solemnitate. La aprobarea gimnasiuluĭ din partea regimuluĭ tot el în persónă duse acéstă scire la Braşov, ḑicênd în cuvîntarea sa: «Iubiţilor meĭ fiĭ! am sciut că veţĭ avé mare bucurie de darul împĕrătesc, am venit să mĕ bucur şi eŭ împreună cu voĭ, primiţi-mĕ şi pe mine la ospĕţul bucurieĭ vóstre.»

Şi în fine, la publicarea dreptuluĭ de publicitate al aceluiaşĭ gimnasiŭ, tot el însărcină pe profesoriĭ gimnasialĭ ca, în ḑiua publicăriĭ, fie-care în câte o biserică din cele patru din Brasov să ţină câte o cuvîntare despre însemnătatea şi istoria gimnasiuluĭ lor.

Dar nu numaĭ ajutóre morale, ci şi materiale, şi încă considerabile, dădù Şaguna gimnasiuluĭ acestuia; pentru că la înfiinţarea luĭ el con-

curse cu 2000 fl., pentru jurnale scolastice pe séma profesorilor cu 50 fl. anual, pentru locuinţa stabilă a directoruluĭ gimnasial cu 4—5.000 fl. şi tot pentru acel gimnasiŭ mijlocì el o subvenţiune anuală de 4.000 fl. de la Stat.

Relativ la gimnasiul din Brad, în Zarand, el sprijinì la regim înfiinţarea gimnasiuluĭ şi îmbărbătă preoţimea şi poporul, ca pe fundatoriĭ aceluia, la perseverenţă în acéstă întreprindere salutară, şi tot el le compuse şi statutele şi se îngrijì pentru asigurarea fonduluĭ gimnasial, la care el încă concurse cu 2000 fl.

In sfîrşit, maĭ făcù el câte o fundaţiune pentru şcóla capitală din Sălisce de 700 fl. şi pentru cea din Făgăraş numită *Negru-Vodă* de 600 fl.

Dară grija, atenţiunea şi ocupaţiunea luĭ Şaguna pe terenul învĕţămîntuluĭ le absorbiaŭ fară îndoială şcólele poporale în mĕsură şi maĭ mare. Silinţele şi luptele luĭ în acéstă direcţiune aŭ fost admirabile, nesuportabile de alţiĭ decât numaĭ de spirite înalte, menite a săvîrşì lucrurĭ marĭ. El a privit şcóla poporală de aceea ce este în adevĕr, *de fundamentul învĕţămîntuluĭ întreg*.

La venirea luĭ, cum se amintì, şcólele poporale, şi încă cele maĭ elementare, carĭ singure formaŭ tot învĕţămîntul la Românĭ, eraŭ fórte puţine, icĭ colo câte una. Nenumĕrate sunt actele luĭ Şaguna: representaţiunile la regim şi organele sale, ordinaţiunĭ şi alte disposiţiunĭ către clerul şi poporul eparchial în afacerĭ şcolare, şi anumit pentru înfiinţarea, dotarea şi buna organisare a şcólelor poporale. Numaĭ circularele luĭ îndreptate în acéstă privinţă către clerul şi poporul eparchial ar da un material amplu, din care am puté cunósce în mod satisfăcĕtor începutul şi desvoltarea succesivă a şcólelor poporale până în timpul present, precum şi cât de clare şi sănătóse ideĭ aveà el în privinţa caracteruluĭ şcólelor confesionale şi cât de bine scià el apĕrà drepturile autonomice ale şcólelor poporale faţă cu orĭ-ce eventualitate.

Pe lângă un ast-fel de zel documentat din partea luĭ Şaguna pe terenul scolastic, atât în cele teoretice cât şi în cele practice, nu e mirare, decĭ, că la mórtea luĭ se aflaŭ în archidiecesă: un institut pedagogic teologic archidiecesan, saŭ «Andreianul», un gimnasiŭ complet cu şcóle reale, comerciale şi de fetiţe, cu un personal din ceĭ maĭ cualificaţĭ profesorĭ, în Braşov, un gimnasiŭ inferior în Brad, 10 şcóle capitale saŭ normale şi la vre-o 6—700 şcóle elementare.

Pe terenul literar nu sciŭ în adevĕr ce să admir maĭ mult: talentul şi erudiţiunea, orĭ activitatea luĭ Şaguna? Considerând ocupaţiunile luĭ

multe și diferite în afacerĭ bisericescĭ, politice-naționale, scolastice, apoĭ trebue să ne prindă mirarea că iĭ maĭ putù rĕmâné timp încă și pentru studiĭ literare, și încă profunde și grele, pe căĭ necălcate de alțiĭ la noĭ înaintea dînsuluĭ. Da, în mijlocul luptelor continue, el maĭ află timp și pentru studiĭ serióse, prin carĭ ne înavuțì literatura în mod considerabil, parte compunênd însușĭ o mulțime de cărțĭ: dogmatice, canonice, istorice și școlare de mare preț, parte retipărind tóte cărțile voluminóse bisericescĭ rituale, trecêndu-le însușĭ prin revisiune. Până chiar și manuscriptele și corecturile încă le adunà și legà spre păstrare. Diligența luĭ erà fără sémăn. Studiul canonic erà puțin cunoscut până la dînsul între Românĭ, el maĭ cu sémă ne familiarisă cu acela și cu literatura bisericéscă peste tot.

Mare e numĕrul operelor date la lumină de Șaguna. Operele acestea se împart peste tot: în opere compuse de el însușĭ, în cărțĭ retipărite de dînsul și în cărțĭ ce le încredințase el altora spre compunere orĭ traducere și apoĭ le tipărì în Tipografia archidiecesană. El însușĭ ne spune acésta, ḑicênd:

«Am atins maĭ sus că am lucrat maĭ mulțĭ anĭ la acest op (Dreptul canonic), și mărturisesc acésta și a doua óră, însă nu pentru că aș fi fost indiferent către întrerprinderea mea acésta, ci pentru că eram prea mult ocupat cu lucrurĭ oficiale încă atuncĭ când eram în posturĭ subalterne bisericescĭ, iară de când am primit, înainte cu douĕ-ḑecĭ de anĭ, ca Episcop, cârma Bisericiĭ nóstre din Ardeal, și maĭ mult mi s'aŭ înmulțit trebile; pentru că am cunoscut numaĭ decât necesitatea cea mare și întețitóre pentru unele cărțĭ bisericescĭ și școlare, carĭ nu iertà fără pagubă învederată a bineluĭ comun amânarea retipăririĭ unora și compuneriĭ și edăriĭ altora, dintre carĭ cele bisericescĭ tóte le-am retipărit, iar dintre cele școlare și sciințifice unele le-am compus eŭ și altele le-am încredințat unor bărbațĭ sciințificĭ spre compunere orĭ traducere, și așà le-am tipărit în tipografia, care o am fundat eŭ și o am dăruit Bisericiĭ nóstre din Ardeal.» (1)

Operele compuse și date la lumină de Șaguna sunt:

1. Promemoria despre dreptul de autonomie a Bisericiĭ ortodoxe române din Ardeal (1849).
2. Adaos la acéstă Promemorie (1850).
3. Promemoria către Ministrul austriac de Culte (1851).
4. Elementele Dreptuluĭ canonic (1854).
5. Cunoscințe folositóre despre trebile căsătoriilor (1854).

(1) Introducerea în *Compendiul de Dreptul canonic*, de Andreiŭ Baron de Șaguna etc., p. XII.

6. 26 cuvîntări la sĕrbători mari (1855).
7. Recurs saŭ gravamine în contra Ministrului austriac de Culte Thun (1855).
8. Respingerea unor atacuri privitóre la traducerea Bibliei (1858).
9. Datorințele supușilor către Monarchul lor (1858).
10. Istoria bisericéscă, în 2 tomuri (1860).
11. Antorismul saŭ deslușiri comparative la dorințele clerului din Bucovina (1861).
12. Tot acesta, tradus în limba germană.
13. Hirotesier și Hirotonier (1861).
14. Instrucțiune pentru învĕțători (1862).
15. Rînduiala sfințirii bisericilor prin archiereŭ (1862).
16. Proiect de regulament pentru afaceri bisericesci, școlare și fundaționale (1864).
17. Actele sinódelor bisericesci din 1850, 1860 și 1864.
18. Instrucțiune pentru directorii școlari (1865).
19. Rînduiala sfințirii de Episcop (1865).
20. Instrucțiune pentru profesorii Seminariului archidiecesan (1865).
21. Scrisori apologetice (1867).
22. Compendiŭ de Dreptul canonic (1868).
23. Drepturile și datorințele civile pentru școlele poporale (1870).
24. Enchiridion, carte manuală de canóne (1871).
25. Manual de studiul pastoral (1872).
26. Calindarul Tipografiei archidiecesane.

Cărțile revĕḑute, corese și retipărite de Șaguna sunt tóte cărțile rituale bisericesci, începĕnd cu Biblia ilustrată, în numĕr de 37; iară cărțile compuse și traduse de alții la disposițiunea lui sunt diverse cărți școlare, în numĕr de 26.

Șaguna, cunoscĕnd însemnătatea și folosul cel mare al unei tipografii pentru înaintarea în cultură a poporului și sprijinirea autorilor români, înființă încă la anul 1850 Tipografia archidiecesană împreună cu fondul aceleia. Mare fu bucuria lui la inaugurarea tipografiei sale, la actul sfințirei apei în localul aceleiași în luna lui August 1850, celebrat cu solemnitate, și când vĕḑù el cel dintâiŭ product literar eșit la moment din téscurile nouei tipografii. Acel prim product a fost o poesióră ocasională dedicată lui însuși de laureatul poet Andreiŭ Mureșianu, care, după aceea, ca un imn al lui Șaguna, se cântă la tóte ocasiunile și este următórea:

«Respiră Românime, dedată'n suferințe,
Vĕḑĕnd că aspra-ți sórtă începe a se schimbă;

Destul zăcuşĭ în umbră, în órba nesciinţă,
Trecută cu vederea, dar nu din culpa ta.
Respiră, căcĭ Pronia, ce pórtă cârma'n lume
Mişcată de durere şi vechiul tĕŭ suspin,
Trimise turmeĭ sale păstoriŭ al căruĭ nume
Insuflă reverinţă, respect şi la străin.
In el româna gintă privesce-al sĕŭ părinte,
Renăscĕtor d'un popul înfrânt de jugul greŭ,
Ce'n semn de mulţămire îĭ strigă'n dulcĭ cuvinte:
Trăiasc' Andreiŭ Şaguna, prea demnul archiereŭ!»

Cunoscênd el maĭ încolo necesitatea şi puterea preseĭ, fundă, cu începutul anuluĭ 1853, şi ḑiarul naţional «*Telegraful Român*», sub redacţiunea cunoscutuluĭ literat Aron Florian.

Şi ce să ḑicem în sfîrşit de prima asociaţiune română, de «Asociaţiunea transilvană română pentru literatura română şi cultura poporuluĭ român» ? (1) Şaguna a fost aprópe fundatorul şi ocrotitorul eĭ. El îmbrăţişă acéstă idee cu căldură; el se puse în frunte cu bunăvoinţă; la el se compuse prima petiţiune către regim pentru încuviinţare; el o subscrise la primul loc, îĭ mijlocì cele-lalte subscrierĭ şi o aşternù regimuluĭ; el intervenì la regim, purtă corespondenţele şi primì resoluţiunile acestuia, şi în fine convocă conferinţa pentru compunerea statutelor, precum şi prima adunare constituantă în 1861, funcţionând la ambele ca preşedinte; el compuse şi proiectul de statute şi conduse singur tóte afacerile până la inaugurare.

Cipariu, fost membru al Academieĭ, ḑice la inaugurarea Asociaţiuniĭ:

«Să urăm, domnĭ şi fraţĭ, şi aceluĭ mare bărbat al naţiuniĭ, carele de la început cu căldură a cuprins la sineşĭ şi fără preget a condus până în momentul de acum idea acesteĭ asociaţiunĭ, care astăḑĭ din idee trece în realitate. Să-ĭ urăm din inimă căldurósă, cu sinceritate nefăţărită şi cu rĕsunet strălucitor, ca cel ce l'a înălţat la acéstă mare tréptă să-ĭ insufle purtarea de grijă părintéscă pentru naţiunea română, nu numaĭ în cele sânte şi dumneḑeescĭ, ci şi în cele ce se ţin de bună starea unuĭ popor demn de o sórtă maĭ bună; de bună starea nu numaĭ materială, ci şi maĭ vîrtos de acea stare eminentă, ce distinge pe o naţiune cultă de un popor, precum cuvîntul distinge pe om de alte vieţuitóre pe acest pămînt. Să-ĭ urăm ca să-şĭ vadă efectuate intenţiunile mărinimóse, ce le nutresce către naţiunea română, să-şĭ vadă naţiunea fericită, maĭ fericită de cum o aflase la începutul păstorieĭ sale, să-şĭ vadă mângăierea cu ochiĭ, repausul şi mulţămirea sufletuluĭ încă şi în viéţa acésta. Să-ĭ cerem ḑile fericite, în mijlocul

(1) Aḑĭ cuvîntul «transilvan» e şters, la disposiţiunea regimuluĭ.

naţiunii ajunse la fericire, ḑile multe şi împreunate cu neîncetata mulţămită din partea acelei naţiuni bune şi tinĕr simţitóre; cerênd şi rugându-ne ca şi de acì înainte să bine-voiască a cuprinde şi a adăposti, a ajutà şi a sprijinì acéstă tinĕră societate, pe care o a iubit şi o a ocrotit de la légăn până în momentul de faţă. Să trăiţi Excelenţia Vóstră!»(1)

Iară Bariţiŭ, tot în acéstă materie scriind despre Şaguna, după ce citéză câte-va paragrafe din statutele Asociaţiunii, apoi adaoge:

«Sciţi d-vóstre al cui spirit vorbesce mai vîrtos din aceşti paragrafi ai statutelor? La constituirea ei (Asociaţiunii) a fost adunată flórea şi lamura naţiunii, cu Mitropoliţii şi cu toţi funcţionarii înalţi în fruntea sa; redactorul însă al statutelor nóstre a fost Mitropolitul Andreiŭ Baron de Şaguna, după cele trei proiecte elaborate separat de T. Cipariu, G. Bariţiŭ, Ioan Puşcariŭ...

«Generaţiuni, cari succedaţi celei bĕtrâne, onoraţi umbra redactorului statutelor din 1861 ş. c. l.» (2)

Interesante sunt şi vorbirile ce le ţinù Şaguna la cele două adunări, la conferinţă şi la prima adunare constituantă, precum şi la a doua adunare generală din Braşov la 1862. Dar unde ne permite spaţiul şi timpul de a reproduce cevà dintr'însele aici?

Insemn numai mai încolo că Şaguna a fost cel dintâiŭ, care a introdus limba română în oficiŭ faţă cu jurisdicţiunile civile şi care a primit şi introdus literele latine în oficiul sĕŭ după sistemul ortografic al Comisiunii filologice, la adunarea generală din Braşov în 1862.

Mitropolitul Şaguna sta în mare stimă şi veneraţiune în tóte părţile, la Români, ca şi la străini. El erà un patriot dintre cei mai buni; pentru aceea îl vedem adese-ori în cuvîntările sale provocându-se la patriotism, la simţeminte patriotice. El erà un sudit credincios şi leal, un apĕrător zelos al tronului şi dinastiei. Pentru aceea se şi bucurà dînsul de graţia Monarchului nostru în mare mĕsură. Meritele lui cele mari le recunoscù Monarchul în repeţite rînduri, decorându-l la anul 1850 cu ordinul Leopoldin, comandor; la anul 1852 conferindu-i Baronatul şi denumindu-l Consilier intim al Maiestăţii Sale; la anul 1864 decorându-l cu ordinul Corónei de fier clasa I şi la anul 1867 cu ordinul Leopoldin, crucea cea mare; apoi la anul 1848 denumindu-l de regalist la Dieta din Cluj şi Pesta; în 1860 denumindu-l de membru

(1) *Actele privitóre la urzirea Asociaţiunii*, p. 85 şi 90.
(2) «*Transilvania*», Fóia Asociaţiunii etc., No. 2 din 1876, p. 24.

la Senatul imperial înmulţit; după aceea de membru pe viéţă la Senatul imperial Casa de sus, de membru al Caseĭ magnaţilor la Dieta din Pesta; şi peste tot distingêndu-l la deosebite ocasiunĭ. Diploma imperială, prin care se decoră el cu crucea de comandor al ordinuluĭ Leopoldin, are mare însemnătate pentru naţiunea română, fiind-că în aceea noĭ Româniĭ întâiaşĭ dată suntem numiţĭ «naţiunea română», prin următórele cuvinte:

«Am hotărît ca ţie, iubituluĭ şi credinciosuluĭ Nostru Episcop diecesan al Bisericiĭ rĕsăritene în Ardeal, Andreiŭ Şaguna, să-ţĭ dăm crucea de comandor al ordinuluĭ ces. austr. Leopoldin al Nostru întru prea graţiósa recunoscinţă a neclătiteĭ tale credinţe şi alipirĭ sub cele maĭ grele împrejurărĭ către Noĭ şi casa Nóstră şi zelóseĭ tale conlucrărĭ în interesul cel adevĕrat al Statuluĭ şi al naţiuniĭ române în Ardeal în de obşte, apoĭ maĭ de aprópe din privinţă că tu, în adunarea naţională din Blaj, cu rară circumspecţiune şi dexteritate te-aĭ silit a însufleţì întru credinţa statornică către regimul legitim pe Românĭ, la carĭ, prin virtuţile şi multele tale merite, ţi-aĭ sciut câştigà cea maĭ intimă veneraţiune, şi cu deosebire aĭ făptuit că naţiunea acésta, pe lângă tóte năpăstuirile ce a avut a suferì în epoca revoluţionară, cu abnegare şi sacrificiĭ şi-a păstrat neclătit înăscuta sa alipire către Noĭ şi întréga patrie ş. c. l.»

In scurt, Monarchul, îndemnat, cum se vede, de calităţile excelente şi de meritele strălucite ale luĭ Şaguna pentru Tron, patrie, naţiune, Biserică, şcólă ş. a., devenise cel maĭ mare bine-voitor al luĭ, în cât graţieĭ imperiale avù de a mulţămì resultatul cel bun al celor maĭ multe şi maĭ măreţe lucrurĭ ce le săvîrşì el pentru naţiune şi Biserică.

Se póte ḑice că nicĭ un Român înainte şi după el până aḑĭ, în cât cunóscem trecutul, nu se bucură de atâta graţie împĕrătéscă şi nu ajunse la demnităţĭ aşà înalte de Stat, ca Şaguna. Şi el a primit aceste distincţiunĭ onorifice, cum adese-orĭ ḑiceà, pentru vaḑa şi decorul Bisericiĭ şi naţiuniĭ române, maĭ înainte de tot ignorate. In urma acestuĭ ordin i s'a conferit Baronatul.

Iară Biserica şi naţiunea, poporul român peste tot îl iubià şi venerà cu pietate rară. Numeróse sunt manifestaţiunile de recunoscinţă şi mulţămire din partea acelora către conducĕtorul destinelor lor, către făcĕtorul de bine al lor, în modul cel maĭ expresiv şi entusiastic. Amintesc aicĭ numaĭ generala şi entusiastica luĭ întîmpinare la întórcere-ĭ de la sfinţirea de Episcop din Carlovĕţ în 1848, când însuşĭ Bărnuţiŭ îĭ ţinuse cuvîntarea solemnă de primire; întîmpinarea luĭ la reîntórcerea-ĭ din Viena şi Olmütz în 1849, în România, la Braşov şi până la

Sibiiŭ; deputaţiunile, ovaţiunile şi adresele cele numeróse la numirea luĭ de Mitropolit în 1864 şi la jubileul luĭ de 25 anĭ aĭ activităţiĭ sale în eparchia Ardealuluĭ, iniţiat şi celebrat cu mare solemnitate din partea archidiecesanilor sĕĭ la 1871, şi la câte alte manifestaţiunĭ ocasionale în Sibiiŭ şi pe aiurea în diferite locurĭ şi timpurĭ.

Dară şi după încetarea-ĭ din viéţă încă se aduseră maĭ multe concluse din partea Sinoduluĭ archidiecesan spre lauda, preamărirea şi eterna memorie a Mitropolituluĭ Şaguna, dându-i-se atributul de «Marele Andreiŭ», numindu-se Seminariul archidiecesan «Andreian», iar fundaţiunea cea mare a luĭ «Şaguniana», după numele luĭ, şi deciḑêndu-se ridicarea unuĭ monument în memoria luĭ ş. a.

Din adresele cele multe către dînsul, nu pot omite neatinsă în special pe cea sosită luĭ din Ţéra-Oltuluĭ de la Făgăraş, patria luĭ Negru-Vodă, subscrisă de peste o sută de nobilĭ Românĭ, între carĭ şi şése Mailatistĭ. Aceste adrese priviaŭ conflictul, în respect naţional, între Şaguna şi Mailath şi Jakab, representanţĭ maghiarĭ în Senatul imperial înmulţit din 1860, unde Mailath apelase la votul universal, iară Şaguna la votul popórelor nemaghiare din Ungaria. O altă adresă încă merită atenţiune, a Slavilor din Ungaria, cu un exemplar din fóia slavonă şcolară şi literară «*Ciril* şi *Metod*» din Buda, în a căreĭ frunte se află un elogiŭ în limba latină şi slavonă, dedicat Episcopilor Strossmayer şi Şaguna, ca apĕrătorilor naţionalităţilor în Senatul imperial. Până şi de la micuţul popor din Walachisch-Meserics în Moravia încă i se trimise o adresă, împreună cu maĭ multe tablourĭ despre portul lor.

Dară şi înaintea străinilor Şaguna aveà mare vaḑă şi autoritate. Aceştia stima şi veneraţiunea lor către dînsul şi-o manifestară de repeţite orĭ, atât deadreptul cât şi mijlocit prin presă, foĭ literare şi opurĭ scienţifice variĭ, vorbind şi scriind despre el ca despre o celebritate europeană. Numele luĭ erà amintit şi preamărit în tóte părţile, de la un capĕt al Europeĭ până la celă-lalt.

In locul tuturor acelor scrierĭ şi preamărirĭ numeróse, încheiŭ cu o epistolă privată către Şaguna, a eruditului bărbat de Stat, fost ministru în România, Constantin Hurmuzaki, extragênd următórele:

«Aducêndu-mĭ cel maĭ graţios testimoniŭ despre părintésca bine-voinţă şi indulgenţă a cu drept mărituluĭ cap al naţiuniĭ nóstre către mine şi aceĭ, pe carĭ cu mîndrie îĭ numesc aĭ meĭ părinţĭ şi fraţĭ, scrisórea Inalt Prea Sânţieĭ Vóstre mi-a insuflat cea maĭ vie şi maĭ profundă recunoscinţă. Şi dacă simţeminte neexprimabile şi nemărginite sunt capabile de crescămînt saŭ de gradaţiune, atuncĭ scrisórea Inalt Prea Sânţieĭ Vóstre, acea plină de cele maĭ nobile şi maĭ generóse cugetărĭ şi simţeminte, a putut

numaĭ mărì şi întărì sincera admiraţiune, de care este şi tot-deauna va fi pătruns nu numaĭ tot Românul, ci şi tot străinul bine cugetător,—admirare pe cât generală, pe atât şi dréptă, fiind fundată pe cunoscinţa rarelor şi strălucitelor virtuţĭ ce Inalt Prea Sânţia Vóstră aţĭ desvĕlit în mijlocul celor maĭ nefericite încungiurărĭ ale vieţiĭ naţionale. Cine n'a admirat tăria sufletuluĭ şi neasemănabilul curagiŭ, cu care Inalt Prea Sânţia Vóstră nu osteniţĭ a apĕrà sânta causă a naţiuniĭ nóstre? Cine nu cunósce părintésca solicitudine şi blândeţă, cu carĭ nu încetaţĭ a consolà pe acéstă nobilă gintă în a eĭ nemeritate nefericirĭ, a-ĭ înălţà sufletul amărît şi amorţit de atâtea suferinţe şi, chiar în mijlocul nedreptăţilor celor maĭ asupritóre şi maĭ umilitóre, a-ĭ insuflà speranţă şi răbdare, precum şi încredere în guberniul legitim, şi încă a o conţiné în calea legalităţiĭ şi a credinţeĭ către tronul imperial? — cale, din care Românul nicĭ atuncĭ nu s'a abătut, când se vĕdù sacrificat şi părăsit în voia întîmplărilor..........

«..... Cine n'a admirat înfocatul zel, cu care împliniţĭ măréţa vóstră chemare de a lucrà pentru emanciparea, egala îndreptăţire, propăşirea şi fericirea românimiĭ, a combate pe neadormiţiĭ eĭ inimicĭ cu armele neînvingibile ale adevĕruluĭ şi ale legalităţiĭ? Cine n'a salutat în convocarea Sinoduluĭ una din cele maĭ măreţe şi maĭ nemerite fapte de patriotism şi de înţelepciune politică? Aceste şi multe alte merite ale Inalt Prea Sânţieĭ Vóstre, prin carĭ aţĭ sciut a încungiurà şi îmblândì cruda sórtă a Românilor, a alinà cumplitele lor pătimirĭ, a şterge amarele lor lacrimĭ, sunt cele maĭ puternice garanţiĭ a reeşiriĭ sânteĭ nostre cause şi tot atâtea legiuite şi marĭ titlurĭ de generală admirare şi recunoscinţă, ce vi se cuvine, nu numaĭ de către întréga românime, ci cu aceeaşĭ dreptate şi de către înaltul guberniŭ, precum şi de către toţĭ amiciĭ întregităţiĭ uneĭ monarchiĭ libere şi puternice ş. c. l.» (1)

Iată, Domnilor Colegĭ, cine a fost Mitropolitul Şaguna! Faptele luĭ ni-l arată pe el în întréga sa mărime şi splendóre. Ele ni-l arată pe dînsul ca pe un grădinar bun şi înţelept, care, spărgênd ţelina cu isteţime, din pămîntul cel înţelenit, lucrându-l şi cultivându-l în sudórea feţeĭ sale în timp de 27 de anĭ, formă o grădină mare şi frumósă şi, umplênd-o cu tot felul de florĭ şi pomĭ roditorĭ, o lăsă la mórte Bisericiĭ şi naţiuniĭ de moştenire; ca pe un părinte duios, care prin înţelepciunea şi zelul sĕŭ neobosit, isbutì a adunà tóte părţile desmembrate din risipiturile lor la corpul natural, la mama lor comună, precum îşĭ adună găina puiĭ sub aripele sale; ca pe un eliberator, restaurator şi regenerator al poporuluĭ sĕŭ, făcêndu-se ast-fel, prin geniul sĕŭ, punct de legătură între un trecut dureros şi un viitor ce

(1) Iaşĭ, în 13 Martie 1850.

ne promiteà cele maĭ bune speranţe. Faptele luĭ ni-l presintă maĭ încolo ca pe un geniŭ al naţiuniĭ sale, în care, ca într'un centru, se întruniaŭ tóte pornirile şi acţiunile poporuluĭ român; ca pe un cârmaciŭ expert şi probat, care, ajuns în fruntea naţiuniĭ, conduse naia naţională în timpiĭ ceĭ maĭ furtunoşĭ, prin valurile şi stâncile cele maĭ periculóse, fără de a fi păţit când-va vre-un naufragiŭ; ca pe un demn representant saŭ «cap al naţiuniĭ române», cum îl numesce Constantin Hurmuzaki, care, în puterea ierneĭ, pe un ger cumplit şi prin locurĭ îndepărtate şi periculóse, se duse la Impĕratul ca să céră dreptate pentru poporul român. Da, naţiunea se află într'un imens chaos la venirea luĭ Şaguna; el cel dintâiŭ dădù direcţiune causeĭ naţionale, ce până la dînsul orbecà în întunerec; el cel dintâiŭ sparse ghéţa în tóte, dădù vadă şi respect poporuluĭ român şi-l aduse la o valóre, ce n'o maĭ avuse de secolĭ înainte. Aceleaşĭ fapte în fine ne arată pe Şaguna ca pe cel ce ne dădù şcóle, ne formă în străinătate profesorĭ şi învĕţătorĭ, ne creă institute şi fundaţiunĭ; ca pe cel ce, cu făclia în mână, împrăştiând întunerecul şi deşteptând pe Românĭ din somnul cel de mórte, îĭ scóse din întunerec la lumină, din mórte la viéţă. Şaguna, voind a-şĭ fericì poporul, ca un far luminos îĭ arătă calea, ce duce la adevĕrata fericire. Tot el ne înavuţì literatura cu numeróse opere, împrietenindu-ne cu canónele şi cu literatura bisericéscă.

Resumând, eŭ ḑic că Mitropolitul Şaguna a fost un bărbat aprópe extraordinar, trimis de Providenţă pentru fericirea poporuluĭ sĕŭ; că el a fost un *Moise*, pentru că şi el ca şi acela a eliberat poporul sĕŭ, conducêndu-l în pămîntul autonomieĭ şi independenţeĭ; şi el ca şi acela dădù poporuluĭ sĕŭ tablele legiĭ: Statutul organic; şi el în fine lovì în pétră şi dădù apă ceréscă poporuluĭ sĕŭ: sciinţă, lumină, cultură!

Despre un ast-fel de bărbat cu drept cuvînt se póte ḑice: că el pururea va strălucì ca un lucéfĕr pe orizontul Bisericiĭ şi naţiuniĭ române!

RĔSPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL P. S. S. EPISCOPULUĬ NICOLAE POPEA

Sire,

Alteță Regală,

Domnilor Colegĭ,

Am simțit cu toțiĭ o adîncă bucurie sufletéscă, când am audit rĕsunând în Academie vocea Prea Sfințituluĭ Episcop Nicolae Popea. Avem mulțumirea de a vedé în mijlocul nostru pe unul din ceĭ maĭ distinșĭ membri aĭ Bisericiĭ. Avem fericirea de a salutà pe bărbatul, care a stat Mitropolituluĭ Șaguna, cât a fost în viéță, credincios conlucrător în via Domnuluĭ, iar după mórte-ĭ credincios urmaș. Se maĭ adaoge și simțemîntul recunoscințeĭ, căcĭ Prea Sfințitul Episcop a călcat peste povara anilor și peste ostenelele uneĭ călĕtoriĭ depărtate, pentru a ne întîmpinà cu o căldurósă cuvîntare, care mult timp va rĕmâné adînc întipărită în inimile nóstre.

Prea Sfințitul Episcop Nicolae Popea a făcut intrarea sa în Academie, vorbindu-ne de Andreiŭ Șaguna. Cine altul puteà să ne cuvinteze maĭ cu însuflețire despre marele preot al Bisericiĭ, despre marele fiŭ al neamuluĭ? Óre nu a fost Prea Sfinția Sa carele, îndată după săvîrșirea din viéță a Mitropolituluĭ Andreiŭ, s'a grăbit a ne înfățișà cu vioiciune figura luĭ, munca luĭ, faptele luĭ? Maĭ târdiŭ tot Prea Sfinția Sa i-a împrospătat memoria într'o scriere alésă prin formă și plină de învĕțătură prin conținut, arătându-ne cine a fost Mitropolitul Andreiŭ pentru Biserica sa, pentru poporul sĕŭ; și după acésta

a început publicarea *Memorialului Andreian*, a căruia terminare se aştéptă cu o vie dorinţă de toţĭ ceĭ cu inima deschisă pentru o viéţă bogată în muncă harnică şi dréptă.

Doĭ archiereĭ a avut neamul românesc în secolul al XIX-lea, carĭ aŭ stat făcliĭ luminătóre în timpul cât aŭ trăit şi aŭ rĕmas făcliĭ luminătóre ale timpuluĭ care a urmat după dînşiĭ: — Veniamin Costaki şi Andreiŭ Şaguna. Numele acestor doĭ bărbaţĭ, posteritatea îl va pronunţà cu o veneraţiune nu numaĭ neschimbată, dar crescêndă. Aceştĭ doĭ marĭ Mitropoliţĭ aŭ strălucit în mijlocul neamuluĭ lor prin virtuţile lor, prin credinţa lor, prin faptele lor. Eĭ aŭ fost adevĕraţĭ apostolĭ aĭ luĭ Christos, vrednicĭ archiereĭ aĭ Bisericiĭ creştinescĭ, în tótă puterea cuvîntuluĭ — «păstorĭ bunĭ, carĭ şi-aŭ pus sufletul lor pentru oĭ». De aceea şi viéţa amîndurora presintă multă asemănare.

Ca ómenĭ, ca Românĭ, ca clericĭ, eĭ aŭ trăit o viéţă devotată datorieĭ lor, ale căreĭ ţel şi cale eĭ înşişĭ le-aŭ aşezat la o mare înălţime. Plinĭ de osîrdie pentru ale Evangelieĭ Mântuitoruluĭ şi ale Bisericiĭ luĭ Christos, eĭ aŭ luptat pentru rĕspândirea lumineĭ sufletescĭ, fiind nu numaĭ propovĕduitorĭ aĭ celor bune şi drepte, dar dând, după poveţele Apostoluluĭ Pavel, — «pildă credincioşilor cu viéţa, cu dragostea, cu duhul, cu credinţa, cu curăţia, băgătorĭ de sémă aĭ daruluĭ ce-l aŭ, păzindu-se pre sineşĭ, ca să se mântuiască eĭ şi să se mântuiască şi ceĭ ce-ĭ vor ascultà pre eĭ».

Slugĭ ale Domnuluĭ, eĭ aŭ avut neclintite dinaintea lor învĕţăturile Apostolilor şi sfaturile marilor învĕţătorĭ aĭ Bisericiĭ şi nu s'aŭ oprit nicĭ odată dinaintea greutăţiĭ sarcineĭ ce luase asupră-le, ci maĭ ales se bucuraŭ de dînsa. Eĭ sciaŭ ce se cade să fie un Episcop, căcĭ cetise Scriptura cu pricepere şi pătrundere, cu inima curată şi cu sufletul înălţat. Eĭ sciaŭ că Episcopul se cade să fie:—fără prihană,—curat la gândire şi la faptă,—înfrînat în viéţa sa şi în faţa altora,—tréz la minte,—plin de cumpĕnélă şi de blândeţe, — iubitor de dreptate, — întreg în credinţă, — împodobit cu învĕţătură,—sîrguitor ca învĕţător, — nesmintit în răbdare,—din convicţiune evlavios,--neiubitor de argint,—nepoftitor de agonisire necinstită,—nelacom,—nu iute,—nu mânios,—nu sumeţ, — nesfadnic,—oştindu-se nu trupesce, ci pentru a surpà izvodirile minţiĭ şi tótă înălţarea care se rădică împotriva luĭ Dumneḑeŭ. Eĭ cunosceaŭ sfatul Sfîntuluĭ Ioan Gură-de-aur, că nu se cuvine a alergà după archierie după cum alérgă mulţĭ după un serviciŭ lumesc, căcĭ Episcopul, năzuind să strălucéscă dinaintea ómenilor, se perde dinaintea luĭ Dumneḑeŭ. Eĭ sciaŭ că păcatul unuĭ Episcop trage după sine o maĭ mare pedépsă decât aceea cuvenită unuĭ mirean, căcĭ Episcopul

trebue să fie: — cel întâiŭ în învĕţătura Bisericiĭ, nedespărţit de credinţă, — cel întâiŭ cu îndelunga răbdare, — cel întâiŭ care nu năzuesce nicĭ a primì, nicĭ a împărţì favorurĭ, — cel maĭ tréz la muncă, — cel întâiŭ despre care turma cuvîntătóre scie că nu e dedat nicĭ la somn, nicĭ la lenevie. Pentru dînşiĭ cinstea archieréscă nu erà spre vanitate, ci eĭ staŭ, după povaţa Bisericiĭ, de priveghiaŭ ḑi şi nópte pentru mântuirea sufletelor omenescĭ şi pentru fericirea celor păstoriţĭ de dînşiĭ. Eĭ nu aŭ uitat nicĭ odată că de aceea credincioşiĭ numesc pe membriĭ cleruluĭ sfinţiţĭ, cucernicĭ, cuvioşĭ, iar pe archiereĭ prea sfinţiţĭ şi înalt prea sfinţiţĭ, pentru că Biserica şi poporul aŭ convicţiunea că, prin putererea daruluĭ care i-a însufleţit, întréga lor viéţă e sfinţită şi exemplu de virtute.

Ast-fel staŭ aceştĭ păstorĭ sufletescĭ dinaintea poporuluĭ lor, — respectaţĭ şi veneraţĭ pentru viéţa lor neprihănită, pentru osîrdia lor neîncetată, pentru munca lor neobosită, pentru patriotismul lor neclintit. Ast-fel vestea lor a trecut peste hotar şi în străinătate rĕsunetul numeluĭ lor nu erà maĭ mic decât în patria lor: şi de la dînşiĭ multă pildă a bineluĭ a fost luată peste tot locul.

Cu tóte aceste marĭ însuşirĭ şi cu tóte că eĭ staŭ în cinstea Bisericiĭ şi a Statuluĭ, eĭ n'aŭ fost scutiţĭ de suferinţe şi de durerĭ şi aŭ dus o viéţă adesea plină de amărăciune. Eĭ însă nu s'aŭ dat în läturĭ, ci tóte încercările le-aŭ primit cu inima înfrântă şi smerită şi n'aŭ dosit de la muncă, care sub mâna lor cresceà, ci maĭ ales luaŭ asupră-şĭ tóte ostenelele şi necazurile, căutând să le învingă, ca să stea lumină şi îmbărbătare pentru toţĭ.

Biserica o conduceaŭ eĭ, ca să întăréscă în credinţă pe toţĭ câţĭ se apropiaŭ de dînsa, ca să atragă spre dînsa şi pe ceĭ carĭ staŭ de o parte nedumeriţĭ asupra vieţiĭ pămîntescĭ şi asupra celeĭ cerescĭ. Când eĭ se îmbrăcaŭ în vestmintele lor archierescĭ şi eşiaŭ în mijlocul bisericiĭ cu înfăţişarea lor blândă şi nemeşteşugită, impunĕtóre prin puterea credinţeĭ de care eraŭ cuprinşĭ; când înălţaŭ vocea lor limpede în rugăciunĭ şi în cântărĭ către Cel A-Tot-Puternic, nu erà inimă şi suflet, ca să nu fi fost răpite în regiunĭ maĭ înalte şi să nu se plece spre îmbunătăţire şi îndreptare.

Apostolĭ eraŭ mângâind pe ceĭ triştĭ şi asupriţĭ, ajutând pe ceĭ nevoiaşĭ, apĕrând pe ceĭ nedreptăţiţĭ, dând exemplul răbdăriĭ când de timpurĭ grele eraŭ împresuraţĭ, stând neînfrânţĭ şi cu mintea întrégă la muncă şi datorie, când cerul erà senin, ca şi când băteà vijelia.

Apostolĭ eraŭ când rĕspândiaŭ învĕţătura, scriind singurĭ bibliotecĭ întregĭ, saŭ împingĕnd şi ajutând pe alţiĭ la compunerea de scrierĭ,

menite a luminà poporul. Apostolĭ eraŭ când revedeaŭ textul cărţilor bisericescĭ, de la cărţile de rugăciune pentru copiĭ până la céslóve, de la cărţile usuale ale serviciuluĭ bisericesc până la scrierile marilor dascălĭ şi învĕţătorĭ aĭ Bisericiĭ şi la cărţile Vechiuluĭ şi Nouluĭ Testament. Apostolĭ eraŭ când cu rîvnă fundaŭ şi cu zel conduceaŭ tipografiile lor mitropolitane, prin carĭ rĕspândiaŭ:—cărţĭ bisericescĭ, abecedare, geografiĭ, istoria patrieĭ, manualurĭ de patriotism şi manualurĭ ale vieţiĭ creştinescĭ.

Apostolĭ eraŭ când stăruiaŭ să întăréscă organisarea canonică a Bisericiĭ, purtând în inima lor acea convicţiune, despre care Mitropolitul Andreiŭ ast-fel scrià în 1861:—«Eŭ, carele mĕ ocup neîntrerupt cu perfecţionarea în sciinţele şi cunoscinţele bisericescĭ, nu cunosc maĭ mare tesaur în lume decât moralul ce dă legea cristiană, socotită după adevĕratele eĭ principiĭ, ce se află în Evangelie, dar nu în cuvîntările şi faptele ómenilor, carĭ sunt fără morală şi fără sciinţă sistematică».

Şi când ne gândim acum în ce timpurĭ grele şi întunecate aŭ trăit aceştĭ bărbaţĭ aĭ luĭ Dumneḑeŭ; câte pedicĭ eĭ aŭ avut a înlăturà din calea lor; cum lucrarea lor cu tóte aceste a păşit lin şi fără încetare înainte, până ce ea s'a îndeplinit; cum eĭ nu aveaŭ decât un gând, înfigerea credinţeĭ în inimile ómenilor şi îndreptarea vieţiĭ lor spre lauda luĭ Dumneḑeŭ; cum eĭ aŭ murit amîndoĭ pentru sine în sărăcie: putem ḑice că eĭ după mórtea lor s'aŭ înălţat şi că se vor înălţà necontenit dinaintea posterităţiĭ.

Mitropolitul Veniamin la sfîrşitul vieţiĭ sale s'a retras într'o mănăstire depărtată de vuetul lumiĭ, a îmbrăcat acolo haina unuĭ simplu călugăr şi s'a pus sub ascultarea egumenuluĭ sĕŭ, ţiind pana în mâna sa şi rugăciunea în graiul sĕŭ, rĕmâind sărac şi nelăsând după sine nicĭ cea maĭ mică avere pămîntéscă.

Mitropolitul Andreiŭ a înaintat spre sfîrşitul sĕŭ, păstorind cu stăruinţă şi cu blândeţe, adesea amărît de pedicele ce întîmpinà din loc neaşteptat, nedreptatea omenéscă storcêndu-ĭ odată jalnicele cuvinte:—flere possum sed juvare non.— dar neoprindu-se şi trecênd în viéţa de vecĭ cu nădejdea în Dumneḑeŭ, care-ĭ ajutase să lase după sine o Biserică bine şi canonicesce organisată şi recunoscută de Stat. Agonisélа vieţiĭ sale a lăsat-o Bisericiĭ şi şcóleĭ, nu în neorînduială, ci bine regulate şi spre folosul poporuluĭ rînduite.

E o binecuvîntare de sus că astăḑĭ am auḑit lauda Mitropolituluĭ Andreiŭ în incinta Academieĭ Române şi că am reînnoit în mijlocul

nostru memoria acestuĭ bărbat dimpreună cu memoria fericituluĭ întru pomenire Mitropolit Veniamin.

Datorim acéstă serbare sufletéscă Prea Sfinţituluĭ Episcop Nicolae Popea, care din 1877 este membru onorar al Instituţiuniĭ nóstre şi pe care din anul trecut îl numĕrăm printre membriĭ eĭ ordinarĭ. Viéţa sa şi munca sa l'aŭ înălţat în treptele bisericescĭ şi sociale. Viéţa sa şi munca sa ne vor servì de exemplu, ca ast-fel să ne facem folositorĭ patrieĭ şi neamuluĭ şi să contribuim la întărirea şi înălţarea institutuluĭ românesc al Academieĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXII.

VIÉȚA ȘI ACTIVITATEA LITERARA A PROTOSINGHELULUI NAUM RÎMNICÉNU

DISCURS ROSTIT LA 17 (30) MARTIE 1900
IN ȘEDINȚA SOLEMNĂ
SUB PREȘEDINȚA
M. S. REGELUI

DE
CONSTANTIN ERBICEANU
CU RĔSPUNS DE
DIMITRIE A. STURDZA
SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEÏ ROMÂNE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

Prețul 1 Leŭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXII.

VIÉŢA ŞI ACTIVITATEA LITERARĂ

A

PROTOSINGHELULUI NAUM RÎMNICÉNU

DISCURS ROSTIT LA 17 (30) MARTIE 1900
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

SUB PREŞEDINŢA

M. S. REGELUI

DE

CONSTANTIN ERBICEANU

CU RĔSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GŐBL
FURNISOR AL CURŢII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1900.

Sire,

Alteţă Regală,

Inalt Prea Sânţiţĭ şi Prea Sânţiţĭ Părinţĭ,

Domnilor Colegĭ,

Chemat prin votul Academieĭ Române din 8 (20) Aprilie, anul expirat, ca să ocup un loc între membriĭ ordinarĭ aĭ acestuĭ înalt sanctuar de cultură naţională, mĕ simt dator, înainte de tóte, de a mulţămì din tótă puterea mea sufletéscă pentru marea şi distinsa onóre ce mi s'a făcut, apreciându-se modestele mele lucrărĭ literare, pe carĭ în curgere de maĭ mulţĭ anĭ le-am publicat, atât pe terenul istorieĭ nóstre politice, cât şi pe acela al celeĭ bisericescĭ naţionale.

Conformându-mĕ usuluĭ şi regulamentuluĭ acesteĭ înalte Instituţiunĭ, de a-mĭ face solemna mea intrare în colegiul d-vóstre prin pronunţarea uneĭ cuvîntărĭ în public, mi-am ales ca subiect de tractat: *Descrierea vieţiĭ şi activităţiĭ literare a Protosinghelului Naum Rîmnicénu,* un călugăr român, care, în tótă viéţa sa, a scris în istoria nóstră naţională şi a învĕţat carte pe fiiĭ némuluĭ nostru românesc peste o jumătate de secol. Timpurile vitregĭ şi desele prefacerĭ şi în lucrurĭ şi în persóne, cât a trăit acest apostol al neamuluĭ nostru, aŭ întins un vĕl negru peste persóna şi activitatea sa întrégă, şi ele aŭ rĕmas nevĕḑute şi nesciute până acum, ca şi asupra altora, nu puţinĭ, de felul acestuia; aşà că, dacă acele evenimente, vrăjmaşe nouĕ, n'ar fi încetat şi némul nostru nu s'ar fi recules şi nu s'ar fi ridicat din starea chaotică în care-l aruncase vremurile grele, multe persóne de merit şi de valóre din poporul nostru românesc ar fi fost date uităriĭ pentru vecĭnicie! Nu maĭ eram pe atuncĭ aĭ noştri, deşì trăiam pe pămîntul strămoşesc.

Iérna grea şi viforósă de secole dispărênd acum, a fost natural să-ĭ urmeze şi o primăvară, în care agricultoriĭ harnicĭ aĭ naţiuniĭ să-şĭ încépă cultura câmpuluĭ lor naţional, alegênd grîul din neghină, smulgênd plantele exotice, lăsând numaĭ pe cele endemice, aruncând la o parte scaiul, pălămida şi ciulinul şi lăsând să créscă şi să înfloréscă pe ogorul românesc numaĭ ceea ce-ĭ din fire menit a prosperà. Numaĭ atuncĭ, adecă după anul 1821, aŭ început Româniĭ a respirà liber de chinul şi umilinţa îndelungată a Fanarioţilor şi a Turcilor şi cu repejune a se dedà la cultivarea şi desvoltarea lor lăuntrică ca naţiune. Până la acest an moşia strămoşéscă întrégă erà arendată străinilor. De aceea orĭ-ce plantă, orĭ-ce flóre cu miros şi colóre naţională de pe ogorul românesc erà înăduşită, dispreţuită, urgisită, ba şi persecutată de străinĭ. Aşà a păţit şi Naum călugărul.

Aŭ fost, stimaţĭ Colegĭ, cum scim cu toţiĭ, mulţĭ bărbaţĭ, în secolul trecut, plinĭ de dorul ţĕriĭ şi, cu sufletul şi cu inima, consciĭ de nedreptatea ce se făceà neamuluĭ nostru, carĭ, cu durerea în inimă şi cu suspinul înăduşit în piept, cu întristarea zugrăvită pe faţa lor, spuneaŭ suferinţa Românilor; dar aŭ fost toţĭ orĭ exterminaţĭ, orĭ exilaţĭ, orĭ cel puţin dispreţuiţĭ şi daţĭ uităriĭ de către ceĭ de alt neam, cărora alţiĭ ne arendaŭ pe pieţele Stambululuĭ, ca pe nisce fiinţe necuvîntătóre! Aceştĭ nemernicĭ precupeţĭ de pe lângă Stambul îşĭ aveaŭ sprijinul lor puternic şi la popórele ce ne învecinaŭ şi carĭ favorisaŭ, pentru scopurĭ dăunătóre nouĕ, pe aceştĭ cinstiţĭ neguţătorĭ de popóre.

Acestea sunt causele pentru carĭ noĭ Româniĭ, de la Constantin Brancovénu Basarabă şi de la Dimitrie Cantemir, timp de un secol şi maĭ bine, n'am maĭ putut numĕrà în istoria nóstră bărbaţĭ marĭ politicĭ, ómenĭ culţĭ, literaţĭ şi poeţĭ românĭ etc., carĭ prin jertfele şi glasul lor să ţină aprinse în poporul nostru simţul naţional şi mîndria românéscă.

Străiniĭ conduceaŭ destinele neamuluĭ nostru şi numaĭ acele plante şi florĭ cresceaŭ—din Carpaţĭ şi pân'la mare—carĭ se asimilaŭ străinilor, pentru că străiniĭ ne stăpâniaŭ!

Glasul Românuluĭ erà apĕsat, înăduşit, nu se auḑià decât glas străin şi de limbă şi de sânge!

Abià în munţĭ maĭ rĕsună frumosul vers al doineĭ jalnice, cântat cu dor de libertate de panduriĭ şi bandiţiĭ codrilor!

Chiar numele nostru scump şi iubit de *Român* erà o înjosire de a fi pronunţat de un boer al neamuluĭ înstrăinat. Ne pogorîse tocmaĭ pe trépta ultimă a umilinţeĭ şi a injosiriĭ! Greciĭ fanarioţĭ cu bagagiul lor murdar şi Româniĭ grecisaţĭ, sub apĕsarea tiranică a Paşalelor din Constantinopole, administraŭ pentru eĭ ţéra nóstră şi-ĭ pre-

gătiaŭ orĭ robia perpetuă, orĭ mormîntul. De maĭ multe orĭ s'aŭ încercat Turciĭ a preface aceste ţĕrĭ în Paşalîcurĭ.

Cu tóte aceste grele împrejurărĭ, se iviaŭ din când în când persóne din neamul nostru, ca meteoriĭ pe vastul cer, carĭ, pentru scurt timp, cugetaŭ, scriaŭ şi lucraŭ romănesce şi numaĭ pentru Românĭ. Aşà aŭ fost Ghiciĭ şi Brâncoveniĭ, Negriĭ şi Negruzziĭ, Văcăresciĭ şi Beldimaniĭ, Hasdeiĭ şi Hurmuzakiĭ etc.

Cele maĭ multe persóne însă, ce se strecuraŭ printre mulţime, necunoscute, şi carĭ ne-aŭ făcut binele şi serviciile cele maĭ însemnate naţionale, pe acele vremurĭ grele, pentru că staŭ în maĭ de aprópe raport cu pămînteniĭ, talpa ţĕriĭ, eraŭ dintre clericĭ. La noĭ, clerul românesc, oprit, prin vechile sale aşezăminte, de a ocupà funcţiunĭ politice, erà lăsat în tótă libertatea luĭ în exerciţiul afacerilor sale bisericescĭ. Aceştĭ bunĭ Românĭ s'aŭ dedat maĭ întâiŭ la cultura limbeĭ naţionale, trebuitóre în serviciile bisericescĭ, traducênd maĭ întâiŭ din slavonesce, apoĭ din grecesce, tot serviciul ritualistic şi alte multe cărţĭ de mare folos sufletesc şi trupesc, avênd pentru acest scop înfiinţate tipografiĭ în deosebite localităţĭ printre Românĭ. Prin desele reimprimărĭ şi revederĭ ale vechilor traducerĭ, pe nesimţite, s'a îmbunătăţit graiul românesc, s'a înfrumuseţat vorbirea, s'a îmbogăţit limba, s'a format stilul dulce şi plăcut al fraseĭ bisericescĭ, plină de gravitate şi seriositate. Ast-fel, pe la finea seculuĭ al XVII-lea, avem o limbă bisericéscă fórte bine îngrijită. De la Varlaam, Mitropolitul Moldoveĭ, şi până la Veniamin, de la Ştefan, Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, şi până la Grigore IV, Biserica nóstră naţională, împreună cu scriitoriĭ noştri civilĭ, ne-aŭ dat limba desăvîrşită bisericéscă-românéscă, care-ĭ de model şi până acum şi ca construcţiune şi ca gravitate. In mitropoliĭ şi episcopiĭ, ba şi în unele mănăstirĭ, aŭ existat pururea şcóle bisericescĭ curat romănescĭ, în carĭ mulţĭ din ómeniĭ bisericescĭ, maĭ ales călugăriĭ, se dedaŭ la traducerĭ şi decopierĭ orĭ prescrierĭ de documente, prin carĭ îşĭ făuriaŭ şi mintea şi inima în graiul romănesc. Sub acest scut bisericesc, sub rasa de călugăr, sub denumirea de om bisericesc, aŭ apărut, în epoca fanariotă, aprigiĭ propagatorĭ aĭ neamuluĭ romănesc, în tóte părţile locuite de Românĭ. Ceĭ civilĭ eraŭ urmăriţĭ, persecutaţĭ, surguniţĭ, ba şi striviţĭ; pe când clericiĭ, sub pretext că cultivă cartea bisericéscă pentru trebuinţele religióse ale poporuluĭ, eraŭ mult maĭ păsuiţĭ, ba câte-odată şi încuragiaţĭ. Sub acéstă formă apar în Transilvania aceĭ giganţĭ bărbaţĭ aĭ seculuĭ al XVIII-lea, carĭ aŭ pus basele pentru totdeauna nestrămutate ale istorieĭ nóstre naţionale. Sub acéstă formă apar în Moldova lucrărĭ literare de la bărbaţĭ bisericescĭ ca Iacobiĭ,

Veniaminiĭ; tot sub acéstă formă se manifestă şi în Valachia prin Antimiĭ, Damaschiniĭ, Inocenţiĭ, Filareţiĭ şi Grigoriĭ. Biserica nóstră naţională a fost vatra ce a încăldit pururea secole întregĭ şi trupul şi sufletul neamuluĭ nostru prin cultivarea limbeĭ şi prin propovăduirea cuvîntuluĭ în românesce; apoĭ şi prin ajutorul bănesc de care dispuneà în scopurĭ patriotice. Mulţĭ dintre clericiĭ inferiorĭ ne-aŭ adus multe serviciĭ reale în cestiunea conservăriĭ şi cultivăriĭ limbeĭ naţionale. Numĕrul mare de manuscripte bisericescĭ rĕmase, ce ni s'aŭ conservat prin mitropoliĭ, episcopiĭ şi mănăstirĭ, fac până astădĭ bogăţia şi mîndria nóstră literară naţională şi o parte mare din basa literatureĭ nóstre românescĭ. De felul acestora aŭ fost în Valachia un Macarie Ieromonachul, smeritul dascăl al Evangheliеĭ şi tipograful sf. mitropoliĭ, un Chiriach Ieroschimonachul supranumit Rîmnicénul, un Macarie dascălul de cântărĭ bisericescĭ, un Dionisie Eclesiarchul, un Naum Rîmnicénul etc.; iar în Moldova vestita şcólă de traducătorĭ din mănăstirea Némţuluĭ, cultivată de Paisie egumenul etc. etc. Am vĕdut multe lucrărĭ seriόse de la aceştĭ modeştĭ călugărĭ, şi multe din ele de valóre: ca traducerĭ din istoriciĭ bisericescĭ, Sf. Părinţĭ, descrierĭ de locurĭ ce le-aŭ vĕdut, însemnărĭ istorice de evenimentele ce s'aŭ petrecut, date şi observărĭ asupra mersuluĭ nostru politic şi religios. Tóte acestea sunt astădĭ un material preţios pentru completarea istorieĭ nóstre bisericescĭ şi naţionale.

Nu-mĭ propun acum a vĕ expune, cu acéstă ocasiune solemnă, decât pe unul din aceştĭ călugărĭ, anume pe *Naum Rîmnicénu*. De la acest monach, Român de neam, întîmplarea a făcut să ni se conserve maĭ multe manuscripte, pe carĭ le-am găsit cu deosebire prin mănăstirĭ, la călugărĭ particularĭ şi prin micile lor bibliotecĭ. Aceştĭ călugărĭ cărturarĭ adese îşĭ purtaŭ tot avutul lor cu sine, ca şi Şincai, în desagiĭ sĕĭ, scrierile sale, adecă cărţile şi manuscriptele lor, căcĭ atâta posedaŭ, prin trăiştĭ, desagĭ, şi care avut al lor aveà aceeaşĭ sórtă nestatornică ca şi viéţa lor. De aceea multe din lucrările de preţ ale acestor călugărĭ orĭ s'aŭ perdut cu mórtea lor, orĭ aŭ fost nimicite de ceĭ după eĭ, necunoscêndu-le valórea lor. Când întîmplător încetaŭ din viéţă în vre-o mănăstire, se păstraŭ scriptele lor pe la ceĭ-lalţĭ călugărĭ şi prin bibliotecĭ. Aceştĭ clericĭ monachĭ, ce posedaŭ niţică cunoscinţă de carte românéscă bisericéscă, nu trăiaŭ de ordinar numaĭ în mănăstirĭ, ci prin mitropoliĭ, episcopiĭ, orĭ învĕţaŭ pe copiiĭ Românilor carte, eraŭ dar dascălĭ orĭ profesorĭ privaţĭ prin tîrgurĭ, pe la sate şi prin casele boerescĭ.

N'am întîlnit şcólă de traducătorĭ şi scriitorĭ stabilă, din ultima ju-

mătate a secoluluĭ al XVIII-lea, decât în mănăstirea Némţuluĭ, acea fundată de Paisie, stareţul aceluĭ chinoviŭ. Călugăriĭ noştriĭ cărturarĭ imitaŭ în acésta pe ceĭ Grecĭ, carĭ furnicaŭ prin ţĕrile nóstre, prin oraşe, şi sate, sub cuvînt că îndepliniaŭ îndatorirea de dascălĭ particularĭ, şi contra cărora guvernul şi ierarchia timpuluĭ de atuncĭ aŭ luat aspre mĕsurĭ. De felul acestora a fost şi Naum Rîmnicénul.

Socot că-ĭ bine a expune înaintea d-vóstre biografia şi activitatea acestuĭ vrednic călugăr, aşà cum resultă obiectiv din scrĭerile sale variate. Voiŭ adaoge apoĭ şi o expunere maĭ amănunţită a scrierilor luĭ, arătată prin analisa manuscriptelor sale.

Protosinghelul Naum Rîmnicénul, căcĭ la atâta rang bisericesc s'a putut înălţà, îşĭ trage originea sa dintr'un trunchiŭ bĕtrân al unuĭ arbore românesc de dincolo de Carpaţĭ şi care a trecut în céstă-laltă parte, în Oltenia, constrîns de persecuţiunĭ religióse, după cum singur ne spune.

«La létul 1788, începêndu-se rĕsmeriţa Turcilor cu Muscaliĭ şi cu Nemţiĭ, din ḑilele luĭ Nicolae-Vodă Mavrocordat, ca unul ce eram din eparchia Rîmniculuĭ, aflându-mĕ eŭ peste Olt şi spaimă făcêndu-se de robie şi tăiere, căcĭ Nemţiĭ se pogorîseră în judeţul Gorjuluĭ cu lagărul, adecă ordia, unde se şi biruise Turciĭ odată şi de doue orĭ. Din acéstă pricină mulţĭ boerĭ şi egumenĭ de peste Olt aŭ fugit la Sibiiŭ, între carĭ m'am numĕrat şi eŭ, împreună cu un sfetagoreţ, călugăr procopsit în limba elinéscă; dar fiind eŭ în vîrstă de 24 de anĭ şi diacon al Mitropolituluĭ Filaret, stareţul meŭ (care atuncĭ erà Episcop Rîmniculuĭ), şi ca un adăpat în limba elinéscă, avuiŭ perierghie la multe lucrurĭ, între carĭ (ca unul ce crescusem de la ţîţele maiceĭ mele în sud Muscel, la satul Corbiĭ de la rîul Dómneĭ), fiind-că auḑisem de la părinţiĭ meĭ că ni se trage némul din militariĭ unuĭ mare sat, anume *Jivna*, nu departe de Sibiiŭ. După ce mi s'aŭ dat paşaportul de la Sibiiŭ ca să merg la una din mănăstirile Bănatuluĭ, m'am abătul la numitul sat al Militarilor şi, spuind eŭ numele părinţilor meĭ şi maĭ vîrtos numele moşuluĭ meŭ după tată, care a fost militar, căcĭ tată-meŭ a fost preot şi protopop în Ţéra-Românéscă. Şi aşà m'am făcut cunoscut militarilor de rudă a lor şi le-am spus că merg la o mănăstire în Banat până se va face pace între Turcĭ şi Nemţĭ...» (1)

Din acéstă pericopă se constată că călugărul nostru Naum de origine erà neaoş Român, din Jivna, de lângă Sibiiŭ, şi din satul Militarilor, o parte orĭ cătun al mareluĭ sat Jivna. Causa emigrăriĭ lor o spune tot Naum în o altă scriere a sa, că aŭ fost constrîngerĭ religióse,

(1) Veḑĭ Προπαίδεια τῆς γραμματικῆς, manuscript al luĭ Naum, în biblioteca mea; *Cronicariĭ grecĭ*, Introducere, p. XLI şi XLII.

pentru carĭ s'aŭ ridicat în massă o parte din satul Militarilor şi s'aŭ aşezat în Muscel, şi pentru care strămutare aŭ beneficiat aceĭ coloniştĭ de unele dărĭ, timp îndelungat, în Ţéra-Românéscă.

Iată ce ne spune:

«Dar şi eŭ am familie în Valachia, acum de 70 de anĭ, din ḑilele strămoşuluĭ meŭ după tată Ioan. Acesta din neamul militarilor, adecă al militarilor Marieĭ Teresieĭ, Impĕrăteseĭ Austrieĭ, din causa constrîngeriĭ Unaţieĭ numită, ca un zelos al credinţeĭ ortodoxe, după ce mult timp s'aŭ împrotivit cu militariĭ sĕĭ şi împreună cu tatăl meŭ după trup (care erà şef în acéstă împrejurare), cu tóte că aŭ învins şi s'aŭ dat ordin împĕrătesc, după reclama lor comună ca acest corp de armată să rĕmână nesupĕrat în cele ale religieĭ lor, dar fiind-că s'aŭ ivit uniĭ vrăjmaşĭ şi ameninţătorĭ aĭ vieţiĭ părinteluĭ şi unchiuluĭ meŭ, eşind din ţéra lor Transilvania în Valachia, s'aŭ aşezat în districtul Muscel, lângă apa numită rîul Dómneĭ, în localitatea ḑisă Corbiĭ, unde cu trecerea timpuluĭ s'aŭ şi îngropat şi unchiul şi familia mea. Cu chipul acesta părintele şi unchiul meŭ s'aŭ făcut conducĕtoriĭ uneĭ colonisărĭ atât de mare a Transilvănenilor în România-Valachia, pe care părintele meŭ o cunoscuse înainte de colonisare. Că după cum îmĭ amintesc din cuvintele părinteluĭ meŭ, că el, încă tînĕr fiind, a învĕţat carte aicĭ în Bucurescĭ, la un dascăl numit Lupu, şi dincolo, peste Olt, în prea sfînta episcopie a Rîmniculuĭ. Apoĭ după căsătoria sa în Transilvania, nicĭ chirotonia n'a primit-o de la archiereul de pe atuncĭ al Ortodoxilor, ci, pogorîndu-se în Valachia, a fost chirotonit diacon şi preot de către Grigorie, Episcopul de atuncĭ al Rîmniculuĭ, dupre cum dovedesce gramata de chirotonie a sa. După aşezarea sa aicea părintele meŭ aŭ fost cinstit cu protopopia de către Mitropolitul Grigorie de atuncĭ...» (1)

Acestea le scrià Naum pe la 1825, în o jalobă către Domnul ţĕriĭ. Ast-fel Naum este în a treia generaţiune de când s'aŭ strămutat din Transilvania în Valachia. Părintele sĕŭ, cum ne spune însuşĭ, a fost dar protopop pe timpul Mitropolituluĭ Grigorie, între aniĭ 1760-1787. Tot după o însemnare a sa ne spune precis data nasceriĭ sale:

«Eŭ, fiind născut la létul 1764, Noembre 27, cum am găsit scris de tatăl meŭ, urmez anul al 59-lea de la nascerea mea, atâţia anĭ avênd cu locuinţa în Valachia...» (2)

Ce se întîmplă după acea cu educaţiunea şi instrucţiunea sa, unde şi le-a făcut? Intr'o jalbă, iarăşĭ dată Domnuluĭ Grigorie Ghica, în 1822, ḑice:

(1) Manuscriptul No. IX, în biblioteca mea, grecesce. Pe părintele sĕŭ l'a chemat Bucur Protopop, idem manuscriptul citat.

(2) Manuscriptul Κώδιξ οἰκιακός μου, în biblioteca mea.

«Prea Inălţate Dómne, cu prea plecată jalobă arăt Inălţimiĭ Tale că, încă în ḑilele Prea Sfinţituluĭ Grigorie Mitropolitul, tatăl meŭ, protopop fiind, locuitor în jud. Muscel, satul Corbiĭ, care este pe rîul Dómneĭ, unde şi moşiĭ meĭ după tată şi părinţiĭ meĭ sunt îngropaţĭ, de acolo în vîrstă de 6 anĭ m'a adus aicĭ în Bucurescĭ şi, voind să mĕ dea la vre-un duhovnic în sfînta mitropolie, de când sunt 52 anĭ. După ce m'aŭ scos înaintea Prea Sfinţieĭ Sale Mitropolituluĭ şi a vĕḑut fragedă vîrsta mea şi cum că, nu numaĭ că nu pot fi de vr'un ajutor duhovniculuĭ, ci maĭ vîrtos eŭ am trebuinţă de ajutor, a sfătuit pe tatăl meŭ ca saŭ să mĕ întórcă la mama mea acasă să maĭ cresc, saŭ să găséscă aicea un creştin bun familist, ca să mĕ încredinţeze în mâna luĭ şi să învĕţ la şcólă. Aşà a şi urmat tatăl meŭ şi, lăsându-mĕ în Bucurescĭ cu cheltuiala sa, am învĕţat carte grecesce şi românesce până am ajuns la vrîsta de 12 anĭ şi atuncĭ m'a luat în casă Prea Sfinţia Sa Părintele Filaret, încă mireon fiind, şeḑător în sfînta mitropolie. Iară după ce s'a făcut Episcop Rîmniculuĭ, acolo, cu îndemnarea Prea Sfinţieĭ Sale şi cu mâna Prea Sfinţieĭ Sale, m'am tuns rasofor şi m'am chirotonit diacon în vrîsta de 15 anĭ...»(1)

In o altă jalobă, dată către Divanul ţĕriĭ, la 1822, Iunie 27, spune cu ce se ocupă ca călugăr:

«Iar după câte-va vreme trimis fiind de Prea Sfinţia Sa la mănăstirea Horezu ca să prescriŭ o condică, acolo, din întîmplarea uneĭ bóle de mórte, al doilea m'am tuns în cinul Mantieĭ, la 1784 (manuscriptul No. VIII), de mâna numituluĭ egumen, fără a-mĭ schimbà numele cel pus de Prea Sfinţia Sa stareţul meŭ Filaret, care nume până acum îl port. Dintr'acéstă pricină, încă tînĕr fiind eŭ, orînduindu-mĕ Prea Sfinţia Sa ca să rĕmân acolo la mănăstire până când va poruncì Prea Sfinţia Sa. Şi după 4 anĭ, urmând rĕsmeriţa cu Nemţiĭ, în ḑilele Măriеĭ Sale Nicolae-Vodă Mavrogheni, atuncĭ, împreună cu alţiĭ, m'am înstrăinat de la Horez în ţéra nemţéscă, unde zăbovindu-mĕ cu dăscălia grecéscă 7 anĭ şi, la al 8-lea an întorcêndu-mĕ aicea, n'am găsit viŭ pe Prea Sfinţia Sa stareţul meŭ. Pe urmă dar am slujit şi Prea Sfinţieĭ Sale Părinteluĭ Dositeiŭ şi Prea Sfinţieĭ Sale Părinteluĭ Nectarie, încă Episcop Rîmniculuĭ fiind, şi Prea Sfinţieĭ Sale Părinteluĭ proin Buzĕŭ Constandie...»(2)

Din acéstă istorisire a sa scim positiv când s'a călugărit, cât a stat la mănăstirea Horezul şi cu ce se ocupă — cu transcriere de documente, — lucru ce de sigur i-a suggerat gustul pentru cunoscinţe istorice şi valórea scriptelor vechĭ. Din causa rĕsmeriţeĭ dintre Turcĭ şi Nemţĭ el se retrage în Transilvania, vechia sa patrie, şi la care rĕsmeriţă a luat parte şi Domnitorul ţĕriĭ Nicolae Mavrogheni, când şi-aŭ arătat, atât el cât şi Româniĭ, vitejia lor, învingênd de maĭ multe orĭ pe Nemţĭ, în deosebite localităţĭ, după cum ni se spune într'un poem

(1) Manuscriptul Κῶδιξ οἰκιακός μου, în biblioteca mea.

(2) *Ibidem.*

epic contimporan, scris în grecesce de Manolache Perian Căminar, la 1789, prin care laudă vitejia luĭ Mavrogheni, Domnul Valachieĭ. Din acéstă poesie cetesc numaĭ următórele versurĭ:

«᾿Απὸ τὸν φόβον ᾿πὄλαβον ἐν ὅσῳ πολεμοῦσαν,
Γιατὶ νὰ φαν᾿τατοιο σπαθὶ δεν τὸ ἐκαρτεροῦσαν.
Εὐθὺς ᾿π᾿αὐτὰ τὰ τρόπαια ἐστάλθησαν καὶ ἄλλα.
Εἰς τὸ τυργοζύγου παρ᾿εὐθὺς ᾿έγιναν πλιὸ μεγάλα.
Καὶ ἀκολούθως ν᾿άρχωνται ἀπό κάθε ποΥάζι,
Στὴν κορτην τοὺς ἐπρόσμεναν διὰ νὰ κάμνουν χάζι.
Τόπια, δαβούλια, φλάμπουρα, σκλάβους τζακιφελέκια
᾿Ακαταπάυστως ἔφερον κιαμέτρητα τουφέκια.
Αὐτὰ ἔιναι τοῦ Φωκσανιοῦ, ἐκείν᾿ ἀπ ᾿τὸ Βαλένι,
Τἄλλα ἀπὸ τήν Κίμπιναν καὶ τἄλλα ἀπ᾿τὸ Κινένι . . .»

«De frica ce aŭ luat Nemţiĭ, pe când se răsboiaŭ, pentru că nu puteaŭ să sufere atâta ucidere; curìnd după aceste trofee, s'aŭ trimis și altele. Indată vin cele de la Tîrgul-Jiuluĭ, carĭ aŭ fost şi maĭ marĭ, şi în urmă aŭ venit şi din alte laturĭ la Curte aicea, pe carĭ le aşteptaŭ, spre a face haz: tunurĭ, instrumente musicale, stégurĭ, sclavĭ, unelte de răsboiŭ neîncetat aduceaŭ şi puscĭ nenumĕrate. Unele eraŭ de la Focşanĭ, altele de la Vălenĭ, acestea din Câmpina, acele de la Cânenĭ...»(1)

Pentru greutăţile timpuluĭ Naum, spre a-şĭ asigurà viéţa, împreună cu alţĭ compatrioţĭ, s'aŭ refugiat pe teritoriul Austrieĭ. Trecênd în Transylvania cu un asociat al sĕŭ călugăr sfetagoreţ, s'a dus la locul originiĭ familieĭ sale, şi-a vĕḑut rudele din Jivna, satul Militarilor, şi apoĭ s'a stabilit maĭ întâiŭ în mănăstirea Hodoş, la 1788. La o altă mănăstire îl maĭ întîlnim, tot acolo, la Lipova, în 1789. Ierodiaconul Naum îşĭ câştigă în Transilvania cele de trebuinţa vieţiĭ cu dăscălia, dând lecţiunĭ de limba grecéscă. Aşà îl găsim subscris în cel întâiŭ manusscript al sĕŭ întitulat: *Meşteşugul Psaltichiceĭ.* (2)

După ce s'a întors în ţéră, s'a apucat şi aicĭ de meseria sa, de a da lecţiunĭ prin casele particulare, şi-l întîlnim pe la Mărginenĭ, pe la mănăstirea Sinaia din Prahova, pe la episcopia Buzĕuluĭ, ceea ce însémnă că umblà din loc în loc, spre a-şĭ găsì şi el vre-o chivernisélă pentru o viéţă maĭ ticnită, cum se ḑiceà pe atuncĭ. La Buzĕŭ a fost chirotonit ieromonach, adecă preot, şi cinstit cu rangul de protosinghel, de către Costandie Episcopul, la anul 1802.

---

(1) Συνοπτικὴ περίληψις τῶν ἡρωϊκῶν κατωρθωμάτων ῾Υψηλοτάτου, εὐσεβεστάτου τε καὶ τροπαιούχου Αὐθέντου ἡμῶν καὶ ᾿Ηγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας Κυρίου, Κυρίου ᾿Ιω: Νικολάου Πέτρου Μαυρογένη Βοεβόδα 1789, imprimată în Bucurescĭ.

(2) Veḑĭ analisa manuscriptuluĭ.

Din o corespondenţă conservată în un manuscript din 1805, Τῶν πρωτοπείρων Εἰσαγωγή (Introducere pentru începĕtorĭ), un fel de abecedar în grecesce şi romănesce, iată ce-ĭ scrià fostul Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ, Dositeiŭ Filitis :

«Τῆς ὁσιολογιώτιτος σου εὐχέτης πρός Θεόν ἔνθερμος Πρ. Μ. Δοσίθεος.

«Πάντες ἐσμὲν πάροικοι καὶ παρεπίδημοι, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀκατάστατοι, τόπον ἐκ τόπου ἀμέιβοντες, ὅτι ἐν τούτῳ πολλὰ κακὰ ἐνιζάνουσι. Μένε λοιπόν τοῦ λοιποῦ ἐν ᾧ ἐξελέξω τόπῳ, ἵνα μὴ τό τέλος τοῦ βίου ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ σε καταλάβῃ, ὅπερ καὶ σοὶ. ἀπευχόμενος ἐπεύχομαι καὶ ἐπιθυμῶ νά ἀκόυω ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ἐπαύσω τῆς πλάνης.»

«Cuvioşieĭ sale călduros rugător către Dumneḑeŭ.

«Toţĭ suntem vremelnicĭ şi trecĕtorĭ, dar pentru acésta nu şi nestatornicĭ, schimbându-ne din loc în loc, pentru că în acéstă residă mult rĕŭ. Stăĭ dar de acum în locul ce ţi-aĭ ales, spre a nu te găsì sfîrşitul vieţiĭ pe drumurĭ, ceea ce, displăcêndu-mĭ mie, nicĭ ţie nu-ţĭ doresc. Aş poftì să aud că de acum înainte aĭ încetat de a fi un rătăcitor.»

Acéstă laconică şi plină de adevĕr epistolă a Mitropolituluĭ Dositeiŭ caracteriséză întru cât-va viéţa plină de peripeţiĭ a luĭ Naum Rîmnicénul. Nu-l vom găsì în adevĕr stabilit nicĭ odată în viéţa luĭ, ci umblând din loc în loc şi amestecându-se în tóte afacerile bisericescĭ, politice şi sociale. Aşa-ĭ erà caracterul sĕŭ.

La 1807 scrie *Epifonematele* sale, carĭ sunt pline de ideĭ patriotice, demonstrând cine sunt Româniĭ şi ce răsbóie aŭ purtat în trecut. Decĭ să-şĭ aducă aminte Româniĭ că aŭ o patrie, pe care trebue s'o apere contra străinilor. Acéstă scriere este probabil motivată de o publicaţiune de rĕscólă orĭ rĕsvrătire a Grecilor contra Turcilor, spre a-şĭ eliberà Elada, patria lor. Naum aplică acéstă măréţă idee la renascerea poporuluĭ român. (1)

Daŭ aicea în traducere românéscă proclamaţiunea Comitetuluĭ revoluţionar grecesc din 1807, ce-şĭ aveà reşedinţa în Bucurescĭ, prin care îndemnaŭ la rĕscólă contra Turcilor, chiar pe atuncea, pe toţĭ Greciĭ din Principate. In acest timp a fost înrolat în armata Rusieĭ şi Tudor Vladimirescu. Iată acea proclamaţiune, necunoscută nouĕ până acum, după cât sciŭ eŭ :

«*Restituirea Grecieĭ către fiiĭ sĕĭ.*

«Nenorocita Grecie, din adîncul eĭ suspinând, chémă pe fiiĭ sĕĭ pentru mângăierea sa, care este vĕduvă de treĭ veacurĭ şi jumătate, acum întristată de frumósa-ĭ libertate perdută, plină de rănĭ, devenită ruşine între popóre,

(1) Veḑĭ aceste *Epifonemate* în *Cronicariĭ grecĭ*, p. 230—258.

sub jugul şi tirănia altor némurĭ, în genuchĭ rógă pe fiiĭ sĕĭ să-ĭ vină într'ajutor, spre câştigarea situaţiuniĭ sale cele strălucite de maĭ înainte.

«Da, plângênd, îmĭ ḑice nefericita: Până când să suferim? Până când să fim tiranisiţĭ? Până când un barbar Otoman să se îmbuibeze şi să se desfăteze în avutul nostru, cu femeile nóstre, cu sângele nostru propriŭ? Iată timp potrivit ca să se scuture acest blestemat jug şi sclăvia nóstră! Iată împrejurare favorabilă ca să redobândim aceea ce am fost odinióră. Iată, în sfîrşit, situaţiune potrivită spre a dovedì că noĭ Greciĭ încă trăim şi că nu suntem în neputinţă ca să recâştigăm în scurt timp gloria nóstră cea din început.

«Este de ajuns numaĭ voinţa nóstră ca să se realiseze cele nerealisate şi ca scopul nostru să iea reuşita dorită. Nu vedeţĭ, prea iubiţĭ fiĭ aĭ meĭ, Regatul Franciеĭ, cunoscut nouĕ tuturor? Nu mĕ întind spre a vĕ vorbì public pentru lucrurile vechĭ şi neexistente; în timpurile nóstre a avut loc un ast-fel de fapt. Exemplul este de ajuns ca să ne dovedéscă câtă putere are concursul şi unirea unuĭ popor. Dar pentru ce să alerg la ţĕrĭ aşà de îndepărtate şi peste munţĭ şi să nu vĕ pun sub privire mica superioritate a Serbieĭ, care în aşà de scurt timp a ajuns să ciuntéscă tirănia, care schingiuesce şi pe nenorocita Grecie, şi acum lucesce admirată ca autonomă? Numaĭ acésta de se va considerà, plin de ruşine trebue să se entusiasmeze neamul nostru cel filotim. Intru cât datorim noĭ Grecieĭ şi dăm superioritatea Sîrbilor? Pentru învĕţătura lor óre? La mulţimea lor numerică? orĭ la marele lor bogăţiĭ? Nu, nu, pentru nicĭ una din acestea de sigur. Pentru că în genere ne lăudăm că suntem superiorĭ lor.

«De aceea, prea iubiţiĭ meĭ fiĭ, dacă există în poporul nostru însădită vre-o scânteie de iubire pentru nenorocita sclavă Grecia, mama nóstră, dacă aveţĭ dragostea de a fi liberĭ, şi nu sub jugul tiran, unde nu respiră alt decât nimicirea vóstră înşivĕ, dacă în sfîrşit vĕ iubiţĭ pe voĭ înşivĕ, însufleţiţĭ-vĕ de acéstă împrejurare, care este singura pentru reînălţarea vóstră proprie, alergaţĭ cu toţiĭ, bărbaţĭ, femeĭ, micĭ şi marĭ, tinerĭ şi bĕtrânĭ, fie-care să depună ajutorul sĕŭ putincios. Cel voinic să se armeze cu armătura sa, cel bogat contribuéscă cu baniĭ sĕĭ, iar cel sărac să dea banul vĕduveĭ, cum ḑice Evanghelia, altul să procure o parte din cele de trebuinţă expediţiuniĭ nóstre şi care dintr'aceştia este lipsit să contribuiască şi el cu rugăciunile sale din inimă pentru buna nóstră restabilire. Acest mic corp al Grecilor, ce acum îşĭ iea fiinţa, alt scop în mişcarea luĭ nu nutresce, ci numaĭ şi numaĭ voinţa de libertate a patrieĭ nóstre sclavă, încredinţându-vĕ prin jurămînt că nu în deşert se vor face aceste contribuţiunĭ din partea vóstră. In scurt timp se va arătà şi fructul de aşà fel, după cum vi-l făgăduesce zelul vostru. In sfîrşit, orĭ-ce mers ar luà lucrurile, este de ajuns numaĭ mulţumirea consciinţeĭ fie-căruia că a contribuit pentru patrie cu ceea ce a putut.

«La 3 Maiŭ, anul 1807, în Bucurescĭ.

«Din partea poporuluĭ Grec şi a mumeĭ nóstre Ellada se subscrie conducĕtorul lor şi gradele militare de sub el.

«(Subscrişĭ) Nicolae Pangal, Constantin Manu, Carl Serviŭ.

«Casierul tainic a aceluiaşĭ corp: Chiriţă Poliandriu. (S'a trecut în condică, fila 115, originalul în grecesce).»

Aceste ideĭ de renascere, de revendicarea drepturilor unuĭ popor ce zace sub tirănia altuia, de nedreptatea ce se face de cel maĭ puternic faţă de cel maĭ mic şi maĭ slab, aŭ mişcat şi sufletul călugăruluĭ nostru Naum, privind cu indignare cum o mână de intriganţĭ abilĭ, sub scutul Stambuluĭ, ţineaŭ încătuşat şi desbinat pe un popor întreg secole, în sclăvia şi în umilinţa cea maĭ înjositóre. Acestea l'aŭ făcut pe Naum să descrie cu atâta rîvnă de neam şi foc patriotic starea ţĕrilor prin *Epifonematele* sale.

Acéstă lucrare originală a luĭ Naum n'ar fi putut să fie publicată pe atuncĭ, pentru ideile patriotice cuprinse în ea, cu tóte că Naum dedică acéstă scriere a sa Domnuluĭ Fanariot Alexandru Constantin Moruzi-Voevod. (1)

Din anul 1808 ne-a rĕmas o altă lucrare a sa, curat literară, intitulată: Φράσεων Ἑλληνικῶν ἑβδομήκοντα, Şépte-ḑecĭ de frase elenice. (2) Ceea ce însémnă că se ocupà serios cu studiul limbeĭ vechĭ grecescĭ.

Tot după reîntórcerea sa din Transilvania, fiind timpurile maĭ liniştite, urméză şi la cursurile Academieĭ Domnescĭ din Bucurescĭ, unde îşĭ înmulţesce cunoscinţele sale literare şi sciinţifice şi de unde maĭ ales se făuresce în ideile naţionale şi simţemîntul către patrie. Pe timpul sĕŭ profesaŭ în Academia Domnéscă vestiţiĭ eruditĭ şi marĭ patrioţĭ grecĭ, ca Lambru Fotiade, Constantin Ioan Filosoful, Vardalah, călugărul Duca etc. Iată ce ne spune Naum despre eĭ:

«Ρέουσι οὖν πάντοθεν οἱ τῶν χαρισμάτων ποταμοὶ τῆς σοφίας. Πόθεν δῆλον; Κατὰ τόν φιλόσοφονζῆλον τοῦ Θεοφρουρήτου Ὕψους ἡμῶν, ᾠκονόμησεν ὁ Θεὸς ἄνδρας ἀξίους καὶ ἐπιστημονικοὺς, τοὺς σοφολογιωτάτους φημὶ Λάμπρον Φωτιάδην καὶ Κωνσταντῖνον Ἰωαννου, καύχημα ἀμφοιέρους Ἰωαννίνων, οὓς ἅπασα ἡ Βλαχία ἐπιγιγνώσκει κορυφαίους καθηγητὰς τῆς ἐν ταῦθα πανδήμου τοῦ Βουκουρεστίου σχολῆς, ταῖς τῶν μουσῶν χάρεσι καταγλαΐζοντας αὐτήν καὶ τὸ φῶς τῆς ἀγαθῆς παιδείας, ὡς ἄλλον Ἥλιον, πᾶσι προθύμως παρατείνοντας, ὧν ἐγὼ προτόπρειρος μαθητὴς, ἐι καὶ οὐκ ἄξιων κληθῆναι, ἀλλ' ἐι καταχρηστικῶς, ὡς ἀκροατὴς ἐν βραχὺ καιρῷ. Πολλὴν δὲ χάριν ἔχω τῷ Θεῷ ἐις τοσοῦτον ὀνομάζεσθαι, οἰδὼς ὅτι καὶ ὁ τοῖς ὀλίγοις εὐχαριστούμενος ἔστιν εὐτυχὴς καὶ ἥσυχος.» (3)

(1) Veḑĭ analisa manuscriptuluĭ No. II.
(2) Manuscriptul No. IV.
(3) Veḑĭ analisa manuscriptuluĭ No. IX.

«Curg de pretutindenea rîurile de darurĭ ale înţelepciuneĭ. De unde se vede acésta? Prin zelul înţelepţial păziteĭ de Dumneḑeŭ Inălţimiĭ Vóstre, a economisit Dumneḑeŭ bărbaţĭ vrednicĭ, ómenĭ de sciinţă, pe prea învĕţaţiĭ, ḑic, Lambru Fotiade şi Constantin Ioan, ambiĭ fala Ioanineĭ, pe carĭ tótă Valachia îĭ recunósce ca pe profesoriĭ corifeĭ aĭ şcóleĭ universitare de aicea din Bucurescĭ, infrumuseţând-o cu graţiile muselor şi rĕspândind lumina adevĕrateĭ instrucţiunĭ, ca un alt sóre, tuturor cu bună voinţă, cărora am fost şi eŭ ucenic începĕtor.»

După ce Naum şi-a îmbogăţit mintea cu nouĕ cunoscinţe, s'a hotărît a lucrà în direcţiunea naţională românéscă, cu totul opusă scopurilor şcóleĭ grecescĭ, adecă: După cum profesoriĭ şcóleĭ grecescĭ înflăcărаŭ şi aprindeaŭ zelul şi focul sacru în inima studenţilor lor Grecĭ, în prelegirile ce le ţineaŭ în Academia bucurescénă, tot aşà şi-a propus să facă şi Naum, predând la şcolariĭ luĭ Românĭ carte românéscă şi grecéscă. Erà şi natural ca Româniĭ cărturarĭ să aplice teoriile patriotice, pe carĭ dascăliĭ Grecĭ le rĕspândiaŭ între studenţiĭ lor, să le aplice ḑic în folosul naţiuniĭ lor, care de atâta timp suferià împilată de înriurirea fanariotă. Iată un exemplu de modul entusiast cu care-şĭ făceaŭ prelegerile lor profesoriĭ Şcóleĭ Domnescĭ din Bucurescĭ, pe la 1820.

La 1815, Gheorghie Ghenadie, renumit literat, erà profesor în Bucurescĭ sub direcţiunea luĭ Neofit Duca. Ghenadie a trecut pentru un timp profesor la Odesa, apoĭ adus iarăşĭ în Bucurescĭ de către Domnitorul Alexandru Suţu, Ghenadie, ḑic, sciind că se apropie timpul hotărît când trebue să se încépă revoluţiunea Grecilor, în lecţiunile luĭ din şcólă neîncetat înflăcărà, aprindeà şi aţîţà simţemintele patriotice în tinerimea studiósă, împreună cu Duca, Vardalah, Clonari şi alţiĭ.

Un ucenic a luĭ Ghenadie iată cum ne descrie modul expunerilor lecţiunilor profesoruluĭ sĕŭ în clase:

«Mi-l amintesc, ḑice ucenicul sĕŭ, când în şcóla publică din Bucurescĭ, în auḑul mulţimiĭ nenumĕrate, la care eraŭ presenţĭ şi fiiĭ Domnitoruluĭ, propunênd pe Isocrat în Panegiricul sĕŭ, sĕrbătorind strălucirea şi reputaţiunea mare a vecheĭ Athene, s'a simţit cu totul transportat şi ca cuprins de delir, de acele marĭ figurĭ, şi, poruncind a se închide uşa claseĭ, a început prin cuvinte pline de foc, expunênd cât de mare a fost Elada, învĕţătórea şi coróna popórelor, pe când strălucià sórele libertăţiĭ în ea, şi cum a ajuns de rîsul popórelor şi dispreţuită, de când a căḑut sub jugul sclavieĭ. Şi întru atâta s'a mişcat descriind speranţa gloriósă, care pe atuncĭ se considerà ca o crimă, în cât vocea luĭ a fost întreruptă prin lacrămĭ; iar entusiasmul tinerilor sĕĭ ascultătorĭ, ridicat la cel maĭ înalt grad, a erupt în aplause detunătóre.»

(1) Consultă Νεοελληνική Φιλογογία de K. N. Σάθα, Atena 1868, p. 721.

Nu erà numaĭ Ghenadie care predicà revolta contra Turcilor, ci toţĭ profesoriĭ Academieĭ, dintre carĭ uniĭ aŭ fost înrolaţĭ chiar în corpul sacru ἱερὸν λόχον. Se puteà să se abţie de la rĕspândirea Eterieĭ Neofet Duca, care erà şi preşedintele Comitetuluĭ eterist? Dar Vardalah, om plin de erudiţiune? Ce să maĭ ḑic despre Lambru Fotiade, cea maĭ mare capacitate literară a timpuluĭ?

Cum se puteà ca un Român, auḑindu-ĭ, să nu se foloséscă de ocasiune şi să nu se gândéscă cât este el de înjosit sub stăpânirea fanariotă? Cum puteà un Naum să nu se indigneze, cunoscêndu-le tóte ascunsurile şi scopurile lor dăunătóre nouĕ?

De aceea şi Naum a început a le povestì şcolarilor sĕĭ Românĭ originea nobilă a némuluĭ lor, însemnătatea numeluĭ de Român din trecutul nostru, vitejia străbunilor, a le vorbì de Ştefan şi Michaiŭ şi a deplânge cu lacrămĭ de sânge starea nenorocită a neamuluĭ românesc, suferind secole jugul străin. A început a îndemnà pe Românĭ la unire, la lucrul sfînt al eliberăriĭ ţĕriĭ lor de sub robia turco-fanariotă. Iată un exemplu:

«De n'ar fi că Domnul erà între noĭ, când s'aŭ ridicat ómeniĭ asupra nóstră, iată, de viĭ ne-ar fi înghiţit pre noĭ. Iată a trecut sufletul nostru apa cea fără stare (stavilă)».

Acest moto e luat din Sf. Scriptură; apoĭ continuă maĭ departe, spunênd între altele:

«Şi din alte limbĭ aŭ năvălit asupra nóstră; maĭ ales TătariĬ adese bântuiaŭ patria nóstră românéscă, în care vremĭ îndată proftaxà (sosià) ajutorul cel de sus, ridicând Dumneḑeŭ vitejĭ din némul Românilor, în cât unul singur îndrăsnià să intre cu sabia între patru sute şi între cincĭ sute de vrăjmaşĭ. Uniĭ ca aceştia aŭ eşit din Calomfirescĭ şi din Căplescĭ, din Buzescĭ şi din Florescĭ, prin carĭ Dumneḑeŭ aŭ păzit aceste douĕ domniĭ, a Valachieĭ şi a Moldoveĭ, ca pe doĭ stâlpĭ aĭ pravoslavieĭ, cu tótă slobodenia care vĕd ochiĭ noştri în politiile şi în bisericile şi în ţinutul acestor patriĭ....» (1)

Din aceste rîndurĭ cetitorul străvede că Naum face alusiune la starea nenorocită a ţĕriĭ sale şi îndémnă pe Românĭ a-şĭ revendicà drepturile incălcate, amintindu-le vechia lor vitejie. El nu puteà să se ridice făţiş contra Grecilor fanarioţĭ, pentru că sórta ce-l aşteptà erà surgunul într'o mănăstire orĭ peste Dunăre, cum aŭ suferit fórte mulţĭ din boeriĭ acestuĭ timp, maĭ ales, dintre Văcărescĭ, poetul satiric Alexandru Văcărescoglu. (2)

(1) Manuscriptul citat Κῶδιξ οἰκιακός μου.
(2) *Biserica Ortodoxă*, XXI, 1897—1898, p. 322.

Naum, în cariera sa spinósă de dascăl privat, câştigându-şĭ pânea ḑilnică, tot ce-ĭ prisosià cheltuià pe cărţĭ îşĭ ajutà familia şi făceà şi alte fapte bune, ajutând pe copiiĭ săracĭ. Incă de pe la 1814 îl vedem că studià cu punere, atât cărţĭ clasice, Sf. Părinţĭ, cât şi maĭ ales cărţĭ istorice privitóre la neamul sĕŭ. Metoda luĭ de studiŭ erà: a-şĭ face extracte din tot ceea ce cetià, pe carĭ extracte le scrià spre amintirea sa. De felul acestor resumate sunt maĭ tóte manuscriptele ce ne-aŭ rĕmas de la Naum, afară de cele ce cuprind materiale şi documente istorice relative la Românĭ. Notele séle sunt tóte aprópe scrise în grecesce. Naum se interesà de a cunósce şi a fi în curent cu tot ce se petreceà în lumea mare, maĭ ales cea românéscă. Aşà, intervine la Mitropolitul ţĕriĭ ca imprimatele bisericescĭ ritualistice din Transilvania să fie cu multă reservă primite între Româniĭ din Principate, pentru că ar cuprinde, ḑice, unele lucrurĭ străine Bisericiĭ ortodóxe. El propune să se trimită secret doĭ treĭ ómenĭ culţĭ din Transilvania la Bucurescĭ «şi aşà, întîlnindu-se cu mine, să aducă semn de încredinţare de la domnul Molnar, scrisóre cum că aceştia sunt şi credincioşĭ patrieĭ şi iubitorĭ de patrie şi impodobiţĭ cu învĕţătură în limba latinéscă şi de neam firesce Dacĭ şi peste tot pravoslavnicĭ adevĕraţĭ, ca şi eŭ desăvîrşit să mĕ încredinţez lor şi să le descopĕr prin viŭ glas cele ce prin condeiŭ nu pot să le arăt.» (1)

Cetise Naum cu multă sete scrierile luĭ Petru Maior: *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, şi în cele ce nu-ĭ convenià îşĭ făceà reflexiunile sale; dar cartea luĭ Petru Maior îl mână silit pe Naum a admite că noĭ Româniĭ din present nu suntem «nicĭ curat Romanĭ, nicĭ Valachĭ, ci chiar şi'ntr'adevĕr şi firesce Dachĭ, însă amestecaţĭ cu sânge râmlenesc şi elinesc, dupre mărturia pisaniilor patrieĭ, din care amestecare s'aŭ născut acéstă nouă limbă a Dachilor care o întrebuinţăm şi cu care ne slujim şi noĭ, păstrând într'aceeaşĭ şi firescĭ dachicescĭ nenumĕrate cuvinte...» Naum susţine că elementul slavon în limba nóstră este venit din vechime de la Leşĭ-Polonĭ şi că noĭ n'avem nimic rusesc în limbă, de nu câte-va cuvinte cu totul posterióre. El, cunoscênd mersul politic al Românilor de pretutindenea şi observând abusurile fără marginĭ ce se petreceaŭ în Principate între aniĭ 1810 până la 1816, indignat în sufletul sĕŭ că totul erà o venalitate-precupeţie, vînḑêndu-se ca la mezat tóte slujbele, titlurile, onorurile etc., descrie cu mîhnire adîncă către un prietin al sĕŭ, boerul Silvestru Filitis, starea nenorocită a patrieĭ sale Valachia. Intre altele ḑice:

(1) Manuscriptul Σιμειώσεις ἐκ τοῦ βίβλου τοῦ Ἰοβ.

«Ce vedem şi la noĭ? pe uniĭ că-şĭ cumpĕră caftanele, pe alţiĭ slujbele, pe alţiĭ protecţia domnéscă şi aşà maĭ departe, isprăvnicaturile, polcovnicaturile, căpitănaturile, vătăjiile de plaiurĭ şi zapciaturile de plăşĭ. Ce urméză din acestea? Greutăţĭ peste greutăţĭ, poverĭ peste poverĭ, siluirĭ, nedreptăţĭ, jafurĭ, pustiirĭ. Semnul cel adevĕrat al acestora sunt ceĭ ce staŭ ţintuiţĭ în mijlocul pieţeĭ! O, nenorocire! O, nelegiuire! Din pricina acésta sufere tótă obştimea, tagma bisericéscă ca şi cea politicéscă, districtele, mahalalele, localităţile, ţéra...» (1)

Fiind-că Naum erà cam limbut de firea luĭ, cum se ḑiceà pe atuncĭ, orĭ că spuneà adevĕrul, care nu plăceà guvernanţilor străinĭ aĭ acestor Principate, a fost pus la index şi nicĭ a maĭ putut înaintà în vre-o tréptă orĭ rang bisericesc în ierarchia ţĕriĭ, în tótă viéţa sa.

Nu-mĭ explic cum Constandie,Episcopul de Buzĕŭ, chirotonindu-l ieromonach, i-a dat tot atuncĭ şi rangul de protosinghel; póte pentru că erà profesor la şcóla episcopală.

Tot Naum ne spune şi causa adevĕrată, ḑicênd că «din vreme în vreme atâta s'aŭ schimbat cele vechĭ bune obiceiurĭ ale patrieĭ, în cât se vindeà pe banĭ tot felul de cuviinţe şi de laudă şi de vrednicie şi de cinste şi de chiverniséló şi de alegere şi de dreptate. Aşà că eŭ, împreună cu alţiĭ, fiĭ aĭ patrieĭ, am rĕmas la spatele unor cumpĕrătorĭ ca aceştia...» (2) N'aveà banĭ Naum, ca să dea celor influenţĭ pe atuncĭ spre a se înălţà şi el la vre-un episcopat, ca Greciĭ, ce ne stăpâniaŭ averile mănăstirescĭ ḑise închinate!

Pe la 1818 Naum erà profesor la Ploescĭ în o şcólă formată de el, numită *Panaghia*, şi în care, la un examen public, a ţinut o cuvîntare asupra stăriĭ Românilor şi a originiĭ lor, de o mare însemnătate pe atuncĭ şi în care ajunge la aceste patru puncte, ce-s un prognostic al timpurilor orĭ întîmplărilor din 1821. Iată acele puncte:

I. Că poporul nostru al Dachilor este o amestecătură cu Latinĭ şi Grecĭ. (Naum înţelege peGreciĭ colonisaţĭ în Italia şi din carĭ aŭ venit şi în Dacia ca coloniştĭ, în timpul luĭ Traian.)

II. Că după cum pe Faraon nu l'aŭ cuminţit cele ḑece pedepse şi a ajuns în fundul Măriĭ Roşiĭ, de asemenea şi pe Dachĭ nu i-aŭ cuminţit întâiele prefacerĭ orĭ schimbărĭ de localităţĭ, iar după Regat aŭ ajuns să-şĭ pérdă şi propriile lor egemoniĭ (fiind adecă guvernaţĭ de străinĭ).

III. Că precum tótă Iliada luĭ Omer are în vedere unirea Grecilor, iar Greciĭ, din potrivă lucrând, prin răsbóiele civile, s'aŭ sfărămat între

(1) Manuscriptul citat maĭ sus.
(2) Manuscriptul Κωδίξ οἰκιακὸς μου.

eĭ, de asemenea şi Dachiĭ, nepăḑind unirea între eĭ, în multe aŭ ajuns rĕmăşiţĭ de ale némuluĭ şi patrieĭ.

IV. Că precum Tătariĭ aŭ fost nimiciţĭ de către strămoşiĭ noştri Dachĭ din Moldo-Vlachia, asemenea fie-care în propria sa patrie trebue să-şĭ arate vitejiile sale, curăţind, de-ĭ posibil, ciuliniĭ sĕĭ. (1)

Din anul 1819 ne-a maĭ rĕmas de la el un manuscript numit Σχολεῖον β, Şcóla a doua. Cartea o dedică patrieĭ Dacilor, iar Naum se numesce Dac, în oposiţiune cu Greciĭ ce se preparaŭ de Zaveră orĭ Eterie şi carĭ se numiaŭ între eĭ cu mîndrie Ἄνδρες Ἕλληνες, Bărbaţĭ Elinĭ. De aceea Naum nu s'a numit Vlach orĭ Valach, care în grecesce în sémnă om prost, de rînd, mărginit; ci Dac.

Naum Rîmnicénu presimţià mişcarea Eteriştilor şi pregătirile lor, scià că centrul de activitate pentru a iniţià pe Grecĭ în ideile Eterieĭ eraŭ Bucurescii şi că şeful orĭ preşedintele aceleĭ societăţĭ secrete erà profesorul călugăr Duca din Academia Domnéscă. Prevĕḑênd ceea ce erà să se întîmple în Principate, făuresce douĕ tractate, în carĭ descrie în colorile cele maĭ naturale orĭ reale situaţiunea Valachieĭ, din tóte punctele de vedere, politic, religios, moral, economic, administrativ şi judiciar, şi conchide că prin Greciĭ fanarioţĭ ni s'aŭ apĕsat şi înăduşit simţemintele naţionale, ni s'aŭ corupt şi sufletul şi trupul, devenind noĭ, din stăpânĭ, sclavĭ aĭ nemernicilor adăpostiţĭ la noĭ; că totul este la Românĭ o precupeţire, totul putred. Acéstă situaţiune o expune în douĕ epistole, una ca scrisă de un Moldovean către un Muntean, descriindu-ĭ ce se petrece în Valachia, alta de un Muntean, rĕspunḑêndu-ĭ şi expunêndu-ĭ că maĭ gróznice şi maĭ înfricoşate sunt lucrurile în Muntenia. Dacă Naum Rîmnicénul n'ar fi scris decât numaĭ aceste douĕ epistole, încă tot ar merità ca numele luĭ să figureze printre scriitoriĭ noştri românĭ. (2) Daŭ aicĭ numaĭ un tabloŭ din cele multe pe carĭ ni le represintă Naum:

Scrisórea Moldoveanuluĭ cătră un bocr Muntean.

«Frăţéscă îmbrăţişare.

«*Moldoveanul.* Intr'adins îţĭ povestesc că, întorcêndu-mĕ din călĕtoria ce făcusem către părţile Ţarigraduluĭ, m'am zăbovit câtă-va vreme în

(1) Manuscriptul Προπαίδεια γραμματικῆς κατ' ἐρωταπόκρισιν, Propedia gramaticeĭ prin întrebărĭ şi rĕspunsurĭ.

(2) Aceste epistole aŭ fost publicate de mine în *Biserica Ortodoxă*. Originalele se păstrézā în Academia Română, manuscriptul No. 322, f. 154—163 şi 182—209. Veḑĭ şi analisa manuscriptuluĭ.

orașul Bucurescilor, carele este cel maĭ de frunte oraș al Țěriĭ-Românescĭ. Acolo mi s'aŭ întîmplat să umblu pe la multe părțĭ cu luare aminte într'adins, pentru ca să mě încredințez de cele ce audisem pentru orașul acesta și pentru locuitoriĭ țěriĭ. Am cercetat pravilele acestuĭ popor, am luat aminte la chipul ocârmuiriĭ Biericiĭ, la mijlócele stăpâniriĭ Domnuluĭ, la caracterul bocrilor celor marĭ aĭ țěriĭ, la întocmirea orașuluĭ și de obște la viețuirea celor-lalțĭ locuitorĭ. Intre acestea am legat strîmtă cunoscință și prieteșug cu Mitropolitul țěriĭ, cu unul din sfetniciĭ Voevoduluĭ, cu un neguțitor, cu un plugar și cu un Căpitan de Arnăuțĭ, carĭ eraŭ întrebuințațĭ pentru paza orașuluĭ....»

După ce expune fórte clar și patetic nenorocirea țěriĭ, după relațiunile și informațiunile ce a căpětat acest Moldovean anonim de la representanțiĭ acestor autorităţĭ, a rěmas ca în extas și nedumerire de abusurile ce a audit că se săvîrșiaŭ înainte de începerea Eterieĭ orĭ Zavereĭ. Atuncĭ, spre a pricepe în fond planul șefilor eteriștĭ, merge și la președintele comitetuluĭ Eterieĭ, Chir Neofet Duca, profesor și director al Academieĭ Domnescĭ, de la care se informéză de tot planul diabolic al Eteriștilor. Iată acéstă pericopă, care arată, în esență, sdrobirea și nimicirea némuluĭ nostru proiectată de Eteriștĭ.

«*Duca:* Dar pentru că-mĭ eștĭ bun simpatriot și prietin de aprópe și maĭ vîrtos fiind-că Prea Sf. Sa Părintele Mitropolitul țěriĭ mi-a dis că, de veĭ venì la mine și de te voiŭ vedé că eștĭ rîvnitor al némuluĭ nostru, maĭ întâiŭ să te fac a fi și tu unul din noĭ, adecă de un cuget, și apoĭ, nu numaĭ să-țĭ daŭ rěspuns la întrebarea ce-mĭ făcușĭ, ci și alte multe tainė să-țĭ arăt. Ci dar, de pohtescĭ, fă maĭ întâiŭ sfînt jurămînt, întru numele Dumnedeuluĭ Marte, că veĭ fi credincios, tainic și împreună lucrător, și apoĭ veĭ dobândì ceea ce doreścĭ și ceea ce-țĭ va fi de folos ție în parte și némuluĭ nostru de obște.

«*Moldoveanul.* Atuncĭ audind eŭ numele acestuĭ, străin mie, Dumnedeŭ și, socotindu-l de nimic, precum și este, am săvîrșit jurămîntul cu mâinile pe altarul luĭ Aris — Marte (Ἄρης, pe care altar îl aveà Chir Neofet într'o cămăruță a sa tăinuită) și m'am legat cu făgăduință că voiŭ fi tainic întru tóte, Grec întru adevěr și de o potrivă cu toțĭ Greciĭ; și a început a-mĭ dice așà:

«*Duca:* De vreme ce te-aĭ jurat că veĭ păzì taina ce-țĭ voiŭ spune, să sciĭ că, de cum va eșì vorbă destăinuitóre de la tine și vor simțì Româniĭ cugetul nostru, negreșit veĭ fi ucis de noĭ pe taină. Eŭ îĭ dic:

«*Moldoveanul:* Așà să fie; iar el îmĭ dice, ascultă:

«*Duca:* Pricina că nu vedĭ nicĭ un Român în școla elinéscă este acésta, eŭ nu voesc să mě port după politica cea veche a rěposatuluĭ Lambru, carele, ca un nerod și becisnic, a învěțat pe ceĭ maĭ mulțĭ din nobiliĭ Românĭ; ci, privind la interesul nostru, meșteșugesc chipurĭ politicescĭ de nu-șĭ orînduesc

boeriĭ românĭ pe copiiĭ lor să învețe aicĭ în șcólă; întâiŭ pentru ca nu cum-va să se lumineze acest neam desăvîrșit; al doilea, pentru ca nu cum-va, fiind eĭ între aĭ noștri, să afle uneltirile nóstre; și al treilea, pentru ca să avem noĭ sciință de tóte câte se vorbesc și se lucréză prin casele lor și maĭ vîrtos pentru ca să aflăm tóte ascunsurile.

«Drept acea mĕ silesc din tóte chipurile, scot câte un ucenic din Greciĭ noștri maĭ împodobit cu sciință și-l orînduesc dascăl la vre-o casă boeréscă pentru cuvintele carĭ îțĭ spuseiŭ. Și așà maĭ prin tóte casele boerilor românĭ sunt asemenea *pânditorĭ*, sub mască de învĕțătorĭ, ucenicĭ de aĭ meĭ, carĭ sunt poruncițĭ ca, pe de o parte, învĕțând copiiĭ lor *să pândéscă*, iar pe de alta să fie gata la arme, ca în vreme să se arate vrednicĭ strănepoțĭ aĭ slăviților acelor bărbațĭ. Acésta este deslușirea întrebăriĭ ce-mĭ făcușĭ. Dar pentru jurămîntul ce l'aĭ făcut în numele Dumnedeuluĭ nostru Ἄρης și după vorba ce am luat cu părintele Mitropolitul nostru pentru tine, iată-țĭ arăt acestea: Câtă-va vreme este de când noĭ Greciĭ, *rîvnind*, am hotarît să însinețim acéstă Țéră-Românéscă pe séma nóstră și s'o stăpânim desăvîrșit și s'o numim *Νέαν Γραικίαν*. Complotul acesta se lucréză fórte tainic de ceĭ maĭ marĭ și maĭ învĕțațĭ aĭ noștri; și fieș-carele, de la cel maĭ mare și până la cel maĭ mic trup, carele pórtă într'însul suflet de Grec, a pus la casa acestuĭ complot mulțime de banĭ pentru cumpĕrătórea celor trebuincióse răsboiuluĭ; și fieș-carele aŭ adus aicea din téra nóstră mulțime de ómenĭ Grecĭ, dintre cariĭ uniĭ s'aŭ făcut negutătorĭ până la vremea îndemânăriĭ nóstre, alțiĭ arnăuțĭ, alțiĭ egumenĭ, alțiĭ boerĭ, alțiĭ școlarĭ și alțiĭ șĕd pândind numaĭ și mâncând léfa nóstră, în cât maĭ s'aŭ umplut Țéra-Românéscă, și spre înmulțirea trebuinciosuluĭ capital am aflat destule mijlóce să strîngem banĭ, când cu numirea pentru facerea vre-uneĭ mănăstirĭ la cutare loc, când pentru tipărirea cutăreĭ cărțĭ, când pentru ajutorul cutăruia spital, când pentru împiciorogarea cutăreĭ familiĭ scăpătate, când pentru măritișul cutăreĭ fete sărace, când pentru desrobirea câtor-va creștinĭ carĭ aŭ cădut în mânile Agarenilor, pentru alcătuirea cutăreĭ școle, și maĭ vîrtos prin marafetul călugărilor grecĭ, carĭ umblă în tótă Serbia, Bulgaria, Moldova și până aicĭ cu móște și strîng banĭ, afară de un factufec ce se daŭ de la visteria țĕriĭ cu deosebite pricinuirĭ și afară de sîrmăiaua ce am avut-o fieș-carele și am pus-o la cassa Eterieĭ, și nădăjduim că peste puțină vreme vom săvîrșĭ socotéla nóstră pe deplin.

«*Moldoveanul.* Atuncĭ prefăcêndu-mĕ eŭ că am dobândit destulă plăcere și bucurie pentru acésta, i-am poftit bună norocire și i-am dis: Rogu-te, am înțeles ceea ce aĭ spus și m'am veselit. Vĕd însă că nu are asemĕnare nicĭ potrivire adunarea Grecilor noștri de aicĭ cu locuitoriĭ Românĭ aĭ țĕriĭ, fiind prea mulțĭ pe lângă suma ómenilor noștri; apoĭ acésta cum s'o puté săvîrșĭ? Iar numitul îmĭ dice:

«*Duca*: Prea bine, și ascultă: tertipul este întocmit la vremea îndemânăriĭ nóstre, care va fi la diua hotărîtă, este să se scóle cu arme aicĭ în Bucurescĭ mulțimea arnăuților noștri, sistema dascălilor grecĭ, adunarea școla-

rilor tembelĭ de pe la cafenele şi toţĭ Greciĭ sub masca de călugărĭ, de boerĭ, de negustorĭ şi altele şi să ucidă pe tótă boerimea şi pe toţĭ Româniĭ cu stare bună; şi aşà, răpindu-le bunurile şi averile lor, să dăm foc Bucurescilor şi să ne retragem către munte. Asemenea şi grecimea pe care am presărat-o prin tóte judeţele, adecă călugăriĭ grecĭ, arnăuţiĭ, boerenaşiĭ, arendaşiĭ, simigiiĭ şi tot Grecul, sunt poruncițĭ ca, în ceasul ce vor auḑì rebelia aicĭ în Bucurescĭ, să încépă şi eĭ prin judeţe, asemenea lucrând precum şi noĭ; apoĭ dacă vor perì boeriĭ ţĕriĭ şi toţĭ ceĭ marĭ aĭ Românilor, socotescĭ că vom avé vr'o propişte?

«Pe aceştia să-ĭ vedem noĭ isprăviţĭ, pentru că aceştia pot să năvăléscă la sprijinirea învecinatelor Puterĭ, şi să-ĭ ocrotéscă; iar pe Româniĭ ceĭ proştĭ îĭ avem în mână şi vom fi vrednicĭ numeluĭ care îl purtăm.

«*Moldoveanul.* L'am întrebat pentru soroc, când va fi, şi mi-a ḑis:

«*Duca:* că nu este hotărît până acum.

«*Moldoveanul.* Şi iar i-am ḑis: Dascăle! la mare mirare mĕ aflu, cum boeriĭ şi Româniĭ ceĭ maĭ de frunte nu simt acéstă rĕutate, care pentru dînşiĭ se gătesce? Şi-mĭ ḑise:

«*Duca:* Ticăloşiĭ!!! Dar nu veḑĭ cum s'aŭ fermecat, nesciind ce fac, se hulesc între dînşiĭ? nu-ĭ veḑĭ în ce stare aŭ ajuns? Apoĭ de la asemenea bărbaţĭ rĕsvrătiţĭ şi nedoritorĭ de aĭ lor, ce póte aşteptà cine-va? Lasă-ĭ că dorm!! şi vor dormì în vecĭ!» (1)

Cum vedem, acì este vorba nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin decât de o junghiere a tot ce-ĭ cult şi nobil în Bucurescĭ şi în tótă Muntenia; se urzià o Vesperină siciliană saŭ un Saint-Barthélemy.

Aşà plănuiaŭ buniĭ noştri óspeţĭ pentru carĭ atâta am contribuit timp de maĭ multe secole spre a-şĭ puté susţine viéţa, iar graniţele ţĕriĭ le aŭ fost vecĭnic deschise.

Asta-ĭ recunoscinţa celor adăpostiţĭ de necaz şi de durerĭ? Providenţa a făcut că planurile lor aŭ căḑut!

Că faptul proiectat de Eterişti erà o realitate şi că, dacă n'a avut loc acea ucidere orĭ măcel în Bucurescĭ, după părerea mea, nu se datoresce decât vrajbeĭ întroduse între Tudor Vladimirescu şi Eteriştĭ, acésta ne-o dovedesce în cât-va şi Naum într'o Predoslovie ce a făcut la o carte a unuĭ prieten, după rugăciunea sa. Iată ce ne spune:

«.... Cuvîntul se apropie acum de starea nóstră în care ne aflăm şi-mĭ veţĭ da iertăciune, fiind-că aduc posomorîre şi întristare, sgândărind ranele ce le avem pe spinare, dar însă silit sunt a grăì, aflându-mĕ şi eŭ tot întru aceeaşĭ osîndă şi cuprins de durere ca un patriot, că dóră şi cu adîncul tînguiriĭ mele, dimpreună cu a tóteĭ obştiĭ, dumneḑeésca Pronie va bine-voì

(1) *Biserica ortodoxă,* 1889—90, p. 167. Manuscriptul No. 322 Acad. Rom.

a luà vre-un mijloc de deşteptare între noĭ. Dormim, fraţilor, dormim... şi cu tóte că se ḑice că somnul este o cercare a morţiĭ, dar la noĭ somnul acesta de mulţĭ anĭ ne aduce mórte cu adevĕrat. A dormit ceĭ 7 cuconĭ din Efes anĭ 372, de la Impĕratul Dechie al Rîmuluĭ până la împĕrăţia luĭ Teodosie celuĭ Mic în Ţarigrad, dar aceia, dormind, nu şi-aŭ perdut ființa; iar somnul nostru aprópe a fost să ne ridice cu totul şi acea ticălósă ființă ce ne-a maĭ rĕmas, de nu ar fi apucat drépta judecată a mareluĭ Dumneḑeŭ să arunce pe gonaciĭ noştri chiar în cursele lor, ce le întinsese pentru noĭ, ca să ne ştérgă pomenirea de pe faţa pămîntuluĭ. Noĭ astă dată am ajuns a fi un neam rătăcit şi un norod amăgit şi cel maĭ ticălos, suntem puşĭ în rĕspîntie, ca să ne smulgă şi să ne necinstéscă verĭ-ce călĕtor, şi pentru că din nenorocire ne aflăm sub jugul asiaticesc, suntem cuprinşĭ şi de dobitocie asiatică, lipsiţĭ cu totul de învĕţătură şi de alte sciinţe trebuinciose şi folositóre

«Care dar este pricina scăderiĭ nóstre şi de atâta de vrednică de jale ticăloşie? Inşine noĭ. Pentru că n'am lucrat nicĭ odinióră datoriile nóstre, ce s'aŭ ḑis maĭ sus, ci s'aŭ întemeiat între noĭ cu statornicie mîndria, zavistia, lăcomia şi urîciunea între fraţĭ, carĭ aŭ adus tótă dărăpĕnarea patrieĭ nóstre şi aŭ dat loc străinilor să se foloséscă cu stînjinirea nóstră. Nu ne-am deşteptat să ne apĕrăm de ceia ce ne-aŭ voit şi ne-aŭ lucrat peirea; şi cu tóte că am fost în lipsă de luminărĭ, de învĕţăturĭ şi de sciinţe, dar iscusirea duhuluĭ cea firéscă, hărăzită neamuluĭ romănesc, erà îndestul să ne deştepte, de n'am fi fost nărăviţĭ de patimĭ şi zavistiĭ între noĭ; şi am călcat şi acest dar al firiĭ, ce puteà să ne aducă mult folos. S'a depărtat Dumneḑeŭ, pentru că noĭ ne-am depărtat de dînsul. Nicĭ odată nu l'am chemat într'ajutor cu mijlócele deselor datoriĭ, de aceea ne-aŭ cuprins necazurile...

«Fraţilor, ce aşteptăm? se vede că nimic alt fără numaĭ grópa în care să fim aruncaţĭ, pentru ca să ni se ştérgă de tot pomenirea! Până este lumină să ne grijim întru acéstă lumină pentru folosurile patrieĭ nóstre, ca să nu ne cuprinḑă pe noĭ întunerecul desnădĕjduiriĭ. Românĭ suntem fraţilor, cu bună sémă şi cu bună dovadă, istoriile ne adeveréză şi tóte neamurile Europeĭ ne cunosc. Neamul nostru a fost vestit, pentru ce să nu ne cunóscem noĭ evghenia neamuluĭ nostru? Nu este minune căcĭ am căḑut din slava şi din cinstea nóstră, pentru că multe neamurĭ după vremĭ aŭ căḑut; ci este minune cum de suferim să rĕmânem căḑuţĭ şi să ne perdem cu totul, neavênd mijlóce a ne ridicà dintr'acéstă cădere, desmeticindu-ne dintr'acéstă amăgire şi a ne dobândì ființa nóstră?!!» (1)

Pentru a se înţelege maĭ bine scopul comitetuluĭ secret al Eteriştilor, că adecă voiaŭ să ucidă, să jefuiască şi să dea foc Bucurescilor şi apoĭ să devină stăpânĭ pe Valachia, aduc acì o pericopă din *Istoria Zavereì*, scrisă în grecesce de Naum. Intre altele iată ce ḑice:

«Indată ce a sosit scirea că Ipsilante a călcat pe pămîntul Valachieĭ şi se

(1) Academia Română, manuscript No. 322, p. 219 c.t.

apropie de Mizil, districtul Sĕcuenii, jefuind şi desbrăcând tot ce-ĭ eşià înainte, şi că Tudor se apropie de Bucurescĭ, atuncĭ şi boeriĭ desnădĕjduițĭ, carĭ eraŭ îngreuiațĭ de bătrânețe, de bóle trupescĭ şi cu greutățĭ de familiĭ, aŭ fost nevoițĭ să fugă, suferind rĕŭ prin trecerea munților greŭ de percurs, în lăuntrul Austrieĭ, ca să nu cadă jertfă miserabilă a rĕutățiĭ rĕsvrătitorilor. Caimacamiĭ Domnuluĭ Calimach aŭ fugit peste Dunăre. Consulul Rosieĭ Pinis, după ce a dus rĕul la sfîrşit, după cum dorià, a fugit şi el împreună cu dragomanul sĕŭ, Gheorghe Moraitul, în pămîntul Austrieĭ. A rĕmas în Bucurescĭ Mitropolitul cu Episcopul de Argeş, cu cel de Buzĕŭ şi cu treĭ dintre boeriĭ marĭ, maĭ tinerĭ şi maĭ uşor de fugit, fără familiĭ, adecă Marele Dvornic Grigorie Bălénu, Dvornicul Gheorghe Slătinénu şi Logofĕtul Alexandru Filipescu. Toțĭ aceştia, fiind şi marĭ la suflet şi cu maĭ mult zel pentru patria lor, încurajațĭ maĭ ales de presența şi tăria de caracter a înțeleptuluĭ şi curagiosuluĭ lor archiereŭ şi archipăstor, s'aŭ sfătuit şi s'aŭ unit toțĭ într'o gândire şi în acelaşĭ scop laudabil, adecă să aştepte venirea luĭ Tudor cu hotărîre, saŭ să-şĭ primejduiască viéța lor pentru iubirea patrieĭ lor, saŭ să reuşéscă a-l atrage pe Tudor de la unirea cu Ipsilante şi să-ĭ pue pe amîndoĭ în luptă, în cât saŭ unul saŭ altul să se pérdă, saŭ şi amîndoĭ, şi să se mântue Valachia de acéstă ticălósă privelişte a înfricoşatelor nenorocirĭ, carĭ cu ajutorul a-tot-puternicululĭ Dumneḑeŭ, singurul sprijin al nevinovățieĭ, aŭ şi realisat-o în puține ḑile.—La 17 Martie a sosit în Bucurescĭ Tudor cu armata luĭ de pandurĭ şi şi-a pus lagărul la mănăstirea Cotrocenĭ, pe care l'a întărit cu şanțurĭ adîncĭ şi cu alte pregătirĭ de răsboiŭ. Mitropolitul împreună cu amintițiĭ boerĭ s'aŭ dus spre întîmpinarea luĭ şi din acea ḑi s'a început a-l trezì, spre a-şĭ amintì că-ĭ Român şi că acel loc unde pradă este patria luĭ şi că asta-ĭ misiunea luĭ Ipsilante, şi alte plângerĭ ale neamuluĭ românesc. Acela se mişcă cu neamul sĕŭ pentru a detronà pe Sultanul şi pentru recâştigarea libertățiĭ Grecieĭ, patria luĭ, după cum dovedesc proclamațiunile luĭ, şi trecĕnd prin Moldova şi Valachia, purtând înainte crucea, caută să nimicéscă tot neamul românesc. Iar noĭ n'avem acum nicĭ o neînțelegere cu Pórta Otomană, ci numaĭ ne plângem că ni s'aŭ desconsiderat prerogativele pămîntuluĭ şi strigăm contra dinastieĭ grecescĭ, care a afamisit țéra şi a înjosit-o, după cum arată anaforalele sale trimise către Devlet prin Paşalele de pe malul Dunăriĭ. Decĭ, din ce pricină sufere acum pe Ipsilante sub ochiĭ sĕĭ să jefuiască fără îndurare în genere tot avutul compatrioților sĕĭ Românĭ? Şi de ce nu socotesce necinste de a fi de acord şi de a uşurà scopurile tălhărescĭ ale străinilor pentru sfărâmarea patrieĭ luĭ, pe când are datoria de a i se împotrivì şi de a luptà din tóte puterile contra acestor scelerațĭ şi dovedițĭ vrăjmaşĭ aĭ neamuluĭ Românilor? Şi de ce să nu-şĭ vie în sine şi să recunóscă că este înşelat de Ipsilante, şi la urma urmeĭ va puté să se primejduiască şi el însuşĭ, după ce Ipsilante îşĭ va realisà scopurile sale cu pornirile sale fanariotice ascunse? Iată tóte faptele luĭ Ipsilante strigă pe față prin proclamațiunile séle. Acesta (Ipsilante) garantéză în scris din partea luĭ şi a armateĭ sale siguranța per-

sónelor şi a proprietăţilor locuitorilor Valachieĭ; iar de fapt nu-ĭ pare rĕŭ niciĭ chiar de poporul prost, ca să nu-l săcătuéscă până la óse!

«Acesta câte amenință cu îngâmfare, prin cuvinte suptile, să facă contra dinastieĭ turcescĭ, le săvîrşesce aicea asupra Românilor. Óre proclamaţiunile luĭ nu le-a întrebuinţat numaĭ spre înşelăciune, ca să încurageze poporul să rĕmână în ţéră până va venì să-l jefuiască? Şi ce óre ne împedică ca să credem că Ipsilante, prin recrutarea de puţinĭ ómenĭ asemenea luĭ în cugetărĭ deşarte, înfricoşiturĭ numaĭ pentru Româniĭ neînarmaţĭ, pe carĭ îĭ desbracă, nu va puté să trécă Dunărea, ca să se opue la o Împĕrăţie cu putere, ci se va mulţumì să rĕmâe în Valachia, după ce o va curăţì de Românĭ? Şi pentru ce puternica Împĕrăţie, care are a venì în urmă (dacă-ĭ adevĕrat), să ajungă să proteguiască Valachia cu Grecĭ în ea, în locul Românilor, şi să n'o sprijinéscă cu locuitoriĭ sĕĭ, băştinaşĭ Românĭ, după cum o cere dreptatea? Ce aştéptă dar de nu vine ca să cunóscă acéstă înfricoşată înşelăciune a vrăjmaşilor şi să ridice armele asupra scopurilor periculóse ale luĭ Ipsilante? S'ar păré că este cu neputinţă să-şĭ închipuiască cine-va că acea puternică Împĕrăţie, care se subscrie Protectórea Moldo-Vlachilor, să fi învĕţat pe Ipsilante ca să aducă sfărâmarea totală a acestor douĕ Provinciĭ. Cu aceste cuvinte sfătuitóre şi îndemnătóre, carĭ nu sunt departe de adevĕr, luptându-se bunul păstor cu boeriĭ din jurul sĕŭ, a deşteptat din buimăcire spiritul îngust al neînvĕţatuluĭ şi grosolanuluĭ Tudor. A început şi el să recunóscă maĭ lămurit lucrurile şi s'a retras din asociaţia luĭ Ipsilante, revenind însă la alte cugetărĭ maĭ înalte, că el ca localnic se cuvine să guverneze singur, ca neatârnat, în tótă întinderea Valachieĭ...»

După ce descrie Naum jafurile Eteriştilor în Bucurescĭ, şi carĭ aŭ trebuit să se retragă spre Tîrgovişte, arată câte nelegiuirĭ aŭ făptuit prin districte. Iată o pericopă, spre a ne convinge de nelegiuitele lor fapte:

«..... După aceea, împrăştiându-se blestemaţiĭ de Albanezĭ în tótă întinderea acestuĭ district Dîmboviţa şi în urmă în tóte districtele de munte, pe la oraşe, sate şi mănăstirĭ şi pe la proprietăţile boerescĭ, furaŭ, prădaŭ, ardeaŭ, ómenĭ ucideaŭ, bisericile sfinte le călcaŭ, în genere tóte productele de tot felul, pe unele le răpiaŭ, pe altele le aruncaŭ spre mâncare la porcĭ, şi acestea făcĕnd strigaŭ: că grija şi scopul şi hotărîrea lor este nu ca să trécă Dunărea, ci ca să nimicéscă în de obşte pe toţĭ Româniĭ şi să cuprindă eĭ ţéra Românilor, numind-o *Grecia Nouă;* iar numele de Valachia şi Valachienĭ să nu se maĭ pomenéscă în vecĭ. Acestea audindu-le Tudor, a înţeles, cel greŭ de cap, în ce labirint greŭ de trecut se află. A credut în cuvintele şi sfaturile înteleptuluĭ archipăstor şi ale boerilor patrioţĭ din jurul sĕŭ ca fórte adevĕrate, dar sciă bine că adecă în acel timp Ipsilante devenise maĭ puternic decât el.....»

După ce Naum ne istorisesce cum ţéra erà împărţită în două, partea despre munţî erà în mâna Grecilor, iar cea de pe şes în mâna luî Tudor de-ocamdată, apoî spunêndu-ne ce s'a întîmplat şi cu Tudor şi cu Ipsilante, face următórea reflexiune:

«..... Priviţî, Românî, Pronia dumneḑeéscă şi vě spăimântaţî! Numaî în treî lunî acest lucru satanic a triumfat şi s'a terminat. Erà necesar ca Valachia să fie pedepsită pentru păcatele sale, prin îngăduirea dumneḑeéscă. Vedeţî însă cum Dumneḑeŭ strivesce organele de pedépsă şi vě veţî convinge că Dumneḑeŭ nu póte fi luat în bătaie de joc şi că cinstita cruce nu-şî complace cu ceî ce lucréză fără de legea; ea grăbesce nimicirea lor.

O! Prea «Sfinţite Stăpâne şi prea nobilî boerî, carî v'aţî luptat lupta cea bună, cât vě datoresce patria pentru zelul vostru cel generos în favórea ţěriî! Neîndoios, zelul a fost virtutea vóstră şi Pronia dumneḑeéscă, primind ast-fel de jertfe ale vóstre, v'a inspirat şi chipul înţelept cum să realisaţî desbinarea raporturilor dintre ceî doî înfricoşaţî bărbaţî, pe carî îndemnul cel rěŭ al Sataneî îî unise spre perderea a tot neamul românesc. Alt-fel perḑarea şi-ar fi ajuns sfîrşitul eî. Iată cât de prea folositor lucru este şi prea păstrător de existenţa neamuluî românesc, ca ţéra să aibă tot-deauna archiereŭ din neamul sěŭ şi nicî odată străin. Am věḑut de fapt câte daune în deosebite timpurî şi câte zguduirî a suferit ţéra de la Greciî archiereî. Aceştia ni-aŭ răpit şi documentele cele maî de trebuinţe ale diferitelor prerogative localnice şi altor instituţiunî obştescî din timpurî, carî aŭ fost depuse în prea sfînta mitropolie spre păstrare, ca în un tesaur local şi sigur, şi ni le-aŭ jefuit pismătariţiî şi rěŭ-voitoriî, pe carî bunurî răsbóiele şi tractatele de pace ni le-aŭ recunoscut. Óre ce s'ar fi întîmplat, dacă, din nenorocire, în acéstă fatală împrejurare s'ar fi aflat un archipăstor Grec? Şi celor orbî este evident că fără nicî o îndoială s'ar fi nimicit neamul românesc după proiectul lor satanic.» (1)

Rěmâne dar dovedit, după Naum, că a existat un complot secret eterist cu scop de a ucide şi jefuì Bucurescii şi apoî a-î da foc şi a se retrage la munţî şi ast-fel a-şî însineşì lor Valachia, curăţind-o de boeriî marî şi de proprietariî avuţî.

Să revenim acum la cestiunea nóstră, urmărind firul vieţiî luî Naum Rîmnicénu.

De la Zaveră orî Eteria grécă, Naum, cu tóte că iubià mult limba grécă, a început a fi vrăjmaş pe faţă tuturor pornirilor grecescî, în special contra adunăriî din jurul Domnitoruluî fanariot, pentru că a věḑut cu ochiî sěî jafurile şi nelegiuirile lor, batjocurile şi depravaţiunea

(1) Academia Română, manuscriptul No. 322; *Biserica ortodoxă*, No. 5 şi 6 din 1899, traducerea din grecesce a *Eterieî* luî Naum.

Eteriştilor, carĭ aŭ lăsat pustiire peste tot pe unde treceaŭ, ca şi focul şi apa. N'aŭ rĕmas în urma Eteriştilor decât jale şi pârjolirĭ, cenuşe şi praf, atât în Valachia cât şi în Oltenia. Indignat în sufletul sĕŭ de atâta rĕutate şi cruḑime, deşĭ erà în vrîstă aprópe de şése-ḑecĭ de anĭ, iea condeiul în mână şi descrie fórte caracteristic şi natural isbândele ridicule ale Eteriştilor şi sórta lor, adecă istoria Zavereĭ. (1)

Apoĭ, spre a-şĭ rĕsbunà şi maĭ mult pentru neomenósele fapte ale Eteriştilor, compune o serie de poesiĭ epice şi elegiace, pline de sarcasm, la adresa vitejilor Eteriştĭ, carĭ voinicesce se luptaŭ din zorĭ şi până în sfinţite, golind cramele de vin, cârciumile de ţuică şi basamac, iar casele Românilor nearmaţĭ şi inocenţĭ până şi de sdrenţele netrebnice, insultând, tăind fără milă şi siluind, sub cuvînt de vitejie! Descrie ironic starea lor plină de îngâmfare şi nesaţiŭ orĭ hrăpirĭ, începênd de la archistrategul lor şi terminând cu cel de pe urmă zavragiŭ, înrolat ca Eterist, care purtà cruce şi cocardă şi strigà: *ζήτω ἡ ἐλευθερία!* (2)

Naum ne-a lăsat asupra Zavereĭ un material istoric de cel maĭ mare preţ, pentru că singur a fost martor ocular al acelor evenimente şi a avut calitatea de a înţelege faptele, a stat în relaţiune cu ómeniĭ timpuluĭ, Grecĭ şi Românĭ, maĭ multe ḑecimĭ de anĭ şi a putut prin urmare aprecià cu dreptate resultatele întîmplărilor. Naum până la Eterie nu erà un vrăjmaş prevenit asupra Grecilor, dar faptele săvîrşite de Eteriştĭ, îngrozindu-l, l'aŭ hotărît a spune ce a vĕḑut.

Pentru a se pricepe maĭ bine evenimentele din 1821, pe carĭ maĭ de demult le plănuiaŭ în gândul lor Greciĭ din Principate, apoĭ nenorocirea ce-ĭ amenință ḑilnic pe Românĭ, dacă n'ar fi putut Româniĭ a se eliberà de sub stăpânirea civilă şi bisericéscă a Fanarioţilor, Naum îşĭ propune a scrie un *Cronic*, începênd cu anul 1768 şi pe care-l duse până la 1812. Acest cronic este o continuare a istorieĭ nóstre naţionale şi pe alocurea este sprijinit de documentele timpuluĭ. Multe fapte şi date ni s'aŭ conservat de Naum în acest cronic, pe care de aiurea nu le-am fi putut aveà decât cu multe greutăţĭ. Cronicul sĕŭ nu-ĭ făcut în genere numaĭ pe anĭ, ci este fórte specific câte odată, pogorîndu-se până la ḑile, şi enumeră în resumat tóte faptele şi evenimentele ce aŭ avut loc în lumea întrégă, dar în special în ţĕrile nóstre. Acest material este cuprins în treĭ manuscripte,

(1) Am tradus şi publicat de curînd şi acéstă bucată istorică, necunoscută până acum, tot în *Biserica ortodoxă*, şi care-i cuprinsă în manuscriptul Academieĭ Române No. 322.

(2) Veḑĭ poesiile luĭ Naum, publicate în *Cronicariĭ grecĭ*, transcrise după manuscriptul Academieĭ Române No. 258.

proprietatea Academieĭ Române, dăruite eĭ de către neîntrecutul şi neobositul nostru stimat coleg în ale istorieĭ naţionale, d-l D. A. Sturdza. (1)

După ce ne face cronicul anilor 1768 — 1812, apoĭ continuă istoria ţěriĭ până după anul 1827, în care rěstimp 1812--1827 descrie numaĭ evenimentele şi numaĭ pe icĭ colea pune şi datele la faptele cele maĭ însemnate. Cred că şi-a făcut acéstă reservă pentru că multe din persónele ce aŭ participat la evenimente trăiaŭ încă şi a esitat de a le numì. Maĭ pe larg însă a descris Eteria, conservându-ne multe acte şi documente prin carĭ le pricepem astăḑĭ fórte bine în curgerea lor. Multe relaţiunĭ particulare, multe epistole private, pe carĭ le alătură ca documente de ale Eterieĭ, sunt de o mare valóre istorică. (2)

Când a scris Naum acest bogat material şi de unde şi l'a procurat? Asupra timpuluĭ mě pot pronunţà positiv, că l'a adunat şi scris între aniĭ 1822—1828, în care timp îl întîlnim ca dascăl privat la un mare numěr de familiĭ românescĭ şi din jurul Bucurescilor. Naum aveà de demult desvoltat în el gustul de cercetărĭ istorice, cum se probéză din multele séle manuscripte ce păstrez şi în carĭ se găsesc resumate de tot ce a cetit şi în special de datele şi faptele privitóre la Istoria Românilor. Fiind el dar, ca dascăl privat şi cunoscut, ca cărturar şi bun elinist, apoĭ şi ca caligraf, în zelul luĭ de a face cevà pentru neamul sěŭ, după modelul compatrioţilor sěĭ din Transilvania, şi-a propus de sigur a colectà documentele timpuluĭ sěŭ de pe la boeriĭ ţěriĭ, ómenĭ politicĭ, şi pe cea maĭ mare parte posedându-le el singur, pentru că le pricepeà valórea, cu chipul acesta a putut grupà maĭ tóte actele fără multă greutate. Aşà îmĭ explic în mod natural adunarea documentelor sale, cuprinse în cele treĭ volume amintite. Să presupun ca să-l fi şi invitat şi plătit cine-va pentru acéstă colecţiune, dar nicăirĭ n'am intîlnit în cuprinsul acestor volume cevà de felul acesta şi nicĭ măcar vre-o subscriere a sa. Tóte cele-lalte manuscripte ale sale sunt pline de subsemnărĭ şi de alte note de mare însemnătate, în aceste volume însă nimic decât documente. Cele treĭ volume sunt aprópe o repeţire a aceloraşĭ documente prescrise şi iarăşĭ prescrise şi adaose tot maĭ mult. Acesta însémnă acurat că tot materialul este opera sa, şi numaĭ a sa, continuŭ îmbogăţită cu nouě documente.

Dacă nu putem fixà data precisă când a scris Naum materialul istoric, de atâta însemnătate pentru noĭ, lucrul nu ni se presintă tot

(1) Acest Cronic l'am tradus şi publicat în *Cronicariĭ grecĭ*, p. 259—294. Manuscriptele din Academie pórtă numerele 322 şi 323.

(2) Academia Română, manuscriptul No. 258.

ast-fel şi cu alte lucrărĭ ale sale. Aşà, cunóscem precis că la 1822 se ocupà şi cu compunerĭ de cărţĭ didactice pentru şcolariĭ sĕĭ, iar la 1823, într'un alt manuscript, găsim un numĕr însemnat de poesiĭ în grecesce şi românesce, compuse pentru şcolariĭ sĕĭ, de a le pronunţà la sĕrbătorĭ marĭ părinţilor lor; apoĭ la 1826 a lucrat în două volume resumate din Sf. Ioan Chrisostom, în formă de Omiliĭ morale. La 1828 Προπαίδεια τῆς Γραμματικῆς, la 1829 Χρηστοήθεια Νέα, tom. 'Α, Buna obicĭnuinţă nouă, o carte scrisă în poesie grecéscă fórte corect şi în românesce în poesie albă. Eŭ presupun că acest manuscript a fost cunoscut de vestitul Anton Pann şi că, în scrierea sa în poesie *Scóla moraleĭ* a imitat pe Naum, versificând numaĭ textul românesc. (1) Intre aniĭ 1829—1833, când intră în mănăstirea Cernica de lângă Bucurescĭ, unde a stat până la mórtea sa, la începutul anuluĭ 1839, Naum ne-a maĭ lăsat următórele manuscripte: Σειρὰ Πατέρων, vol. I, Seria Părinţilor, carte împrimată de Grigorie Ghica la 1772; apoĭ, *Practicalele* şi *Canónele Sinódelor*. Cetind aceste cărţĭ, a extras tot ce-l interesà într'un volum plin de note.

De la 1833 ni s'aŭ maĭ conservat resumate din diferite cărţĭ religióse de conţinut ascetic. In fine la 1834, la Cernica, se maĭ ocupă din noŭ cu cestiunĭ despre originea Românilor şi arată vechile nóstre relaţiunĭ cu Bulgariĭ, dovedind că, cu tot contactul nostru cu eĭ de secole, noĭ Româniĭ ne-am păstrat datinele şi limba nóstră românéscă. La sfîrşitul acestuĭ manuscript, cetesc în grecesce următórele reflexiunĭ ale luĭ Naum asupra vieţiĭ séle sdruncinate şi pline de peripeţiĭ şi desilusiunĭ. Iată acéstă pericopă, ca o mărturisire a sa:

«Mărturisesc că sunt recunoscĕtor pentru fire Creatoruluĭ naturiĭ pentru treĭ fericirĭ ale mele: *a*) că m'am născut bărbat şi nu femeie, în cât m'a cruţat de durerile nasceriĭ; *b*) că m'am născut din părinţĭ ortodoxĭ şi prin har din nobilĭ—ca fiŭ de Protoiereŭ—şi nu din poporul de rînd; *c*) că am învĕţat treĭ limbĭ, cea a părinţilor meĭ românéscă, cea vulgară grecéscă şi cea elină, pe cariĭ Greciĭ născuţĭ n'o sciŭ de la părinţĭ. Apoĭ iarăşĭ cea maĭ mare recunoscinţă mărturisesc Proniеĭ dumneḑeescĭ pentru alte treĭ darurĭ: *a*) că după ce am învĕţat sciinţele copilărieĭ cu cheltuelile părintescĭ, apoĭ de la al 13-lea an al vîrsteĭ mele că m'am educat la piciórele archierescĭ ale pururea amintituluĭ meŭ bĕtrân Mitropolitul Filaret; *b*) deşì fără voia mea, de către însuşĭ bĕtrânul meŭ, prin chiar mânile luĭ, am fost tuns în schima monachală, în al 15-lea an al vîrsteĭ mele şi m'a chirotonit diacon în ḑiua a doua; şi al *c*) că m'a învrednicit pe mine a fi profesor, dascăl, neamuluĭ meŭ

(1) Manuscriptele No. VIII — XV, în biblioteca mea; veḑĭ şi analisa lor.

românesc, deşì, din causa nestatorniciei, înstrăinându-mĕ din Valachia, mi-am stricat obiceiurile mele bune prin contact străin şi pentru aceea m'am economisit rĕŭ, în cât sunt şi ruşinea ómenilor şi nimicnicie neamuluĭ meŭ. La urma urmeĭ dumneḑeésca Pronie, pentru rugăciunile părinţilor meĭ şi a celor duhovnicescĭ, nădĕjduesc în mântuirea mea neîndoios, fără de care în zadar am ajuns la al 71-lea an al vieţiĭ mele.

«Acestea am scris la 1836, Septemvrie 9, în petrecerea mea la chinoviul Cernica.» (1)

Ultima lucrare a luĭ Naum este traducerea *Istorieĭ bisericescĭ universale* a luĭ Meletie al Atenelor, în treĭ marĭ volume.

Intrând bĕtrân în mănăstirea Cernica, la anul 1833, i s'a dat de către stareţul sĕŭ, renumitul Calinic, cunoscut pentru virtuţile sale monastice şi care a fost şi Episcop al Rîmniculuĭ-Noul Severin, i s'a dat, ḑic, spre ascultare şi în cercare de răbdare, de a traduce în românesce importanta carte, pe care singur a tradus-o, deşì n'a vieţuit spre a o terminà cu totul. Naum voià ca la sfîrşitul vieţiĭ sale să îmbrace schima mare, adecă să fie schivnic; de aceea stareţul sĕŭ, primindu-ĭ dorinţa, i-a dat de lucru în ceea ce se pricepeà. Traducerea luĭ Naum este superióră celeĭ a Mitropolituluĭ Veniamin şi ca stil şi ca esactitate, după cum m'am convins din comparaţiunea ce am făcut ambelor traducerĭ. Manuscriptul original, isvódele luĭ Naum, ni s'aŭ păstrat şi există în biblioteca mănăstiriĭ Cernica. După ce el termină un volum de tradus, stareţul şi pune pe un alt călugăr caligraf de-l prescrie. Iată ce notă găsesc la sfîrşitul volumuluĭ al treilea, pusă de un monach Casian, care a prescris isvódele luĭ Naum:

«Că cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ aŭ luat sfîrşit de prescriere şi acest al treilea tom al Bisericesceĭ Istoriĭ a Prea înţăleptuluĭ Meletie, Mitropolitul Atenelor, care s'aŭ tălmăcit de pe grecie aicĭ în sfînta mănăstire Cernica de cuviosul Naum ieromonachul-protosinghel, care, venind cu tâlmăcirea până la veacul al XIV-lea, cap 12, bolnăvindu-se, aŭ trecut către Domnul, numindu-se întru primirea sfîntuluĭ mareluĭ cin al schimnicieĭ Nichita ieromonach....»

Aceste le scrie decopiatorul traduceriĭ luĭ Naum, Casian monachul, la 1839 Februarie. Din acéstă notă resultă că Naum Rîmnicénu la sfîrşitul vieţiĭ sale a primit, după dorinţă, marea schimă a schimnicieĭ şi s'a numit din Naum Nichita, apoĭ că a murit cu tótă certitudinea la finele anuluĭ 1838 saŭ la începutul anuluĭ 1839, în etate de 73 anĭ împlinițĭ.

Acésta se probéză şi prin manuscriptul No. XVII, din care se con-

(1) Manuscriptele No. XVI — XVIII, în biblioteca mea; veḑĭ şi analisa lor.

stată că la 1838 Iunie 25 erà în viéță. (1) După încetarea sa din viéță, a fost îmormîntat în cimintirul mănăstiriĭ Cernica, după cum m'a încredințat fostul stareț al aceĭ mănăstirĭ Ioil, arătându-mĭ și mormîntul unde a fost îngropat Naum, sub numele de Nichita.

După spusele aceluĭ stareț Ioil și ale' altor bătrânĭ călugărĭ ce l'aŭ apucat în viéță, Naum erà mic la statură, uscățiv și aveà un mers repede,—ceea ce însemnà că erà plin de activitate și nervos,—brun la față, ochiĭ căpriĭ, vecĭnic vorbià și nicĭ odată loculuĭ nu steteà, decât când scrià, apoĭ neîncetat cetià ḑi și nópte și ceea ce cetià însemnà.

Acésta-ĭ în trăsăturĭ generale viéța luĭ Naum Rîmnicénu, necunoscut Românilor până acum și care și-a sacrificat, după câtă-putință a avut, tótă viéța sa pentru neamul românesc, scriind și învĕțând carte pe fiiĭ neamuluĭ nostru de la 1779 până la 1839, adecă 60 de anĭ.

Dacă considerăm în genere activitatea sa literară și valórea eĭ din manuscriptele ce ne-aŭ rĕmas, resultă că Naum Rîmnicénu a fost un bărbat cu inimă și suflet, Român luminat și cărturar, și-șĭ dădeà bine séma de starea nenorocită a neamuluĭ românesc, îĭ cunosceà trecutul sĕŭ istoric destul de bine, după gradul cunoscințelor istorice de pe vremile sale; că a învĕțat și carte românéscă și grecéscă pe Românĭ ca profesor particular în un însemnat numĕr de familiĭ boerescĭ din Transilvania, Bucurescĭ, Ploescĭ, Pitescĭ, Pétra, Câmpina, Mărginenĭ, Contescĭ etc. etc., timp de 60 de anĭ aprópe. Maĭ scim că în tinerețele séle a decopiat documentele mănăstiriĭ Hurezu, apoĭ a colectat orĭ adunat date și documente pentru *Cronicul* sĕŭ între aniĭ 1768—1812, și în fine a cules cu multă pricepere date și documente de mare importanță privitóre la Eteria grecéscă orĭ Zaveră.

Naum aveà și talent poetic. Multe din poesiile séle, rĕspândite prin manuscriptele séle, nu sunt lipsite de valóre, unele însă sunt necontestat meritoriĭ și ca conținut și ca formă; el posedă germenele orĭ imaginațiunea poetică în natura sa. Pentru a probà acésta, citez numaĭ poesiile sale în românesce asupra Eterieĭ, apoĭ în grecesce în cartea sa întitulată: *Χρηστοήθεια*. Poesiile séle grecescĭ sunt admirabile și ca limbă și ca formă, așà că ne putem mîndrì că un Român scià așà de bine a mânuì condeiul sĕŭ în o limbă atât de grea și de bogată în expresiunĭ.

Scrierĭ propriĭ și de mare însemnătate istorică națională sunt și tractatele sale despre starea țĕrilor nóstre înainte de anul fatal 1821 și pe carĭ ni le presintă sub o formă epistolară între un Moldovean și un

(1) Manuscriptele No. XX și XXI, în biblioteca mea; veḑĭ și analisa lor.

Muntean. In aceste tractate ne represintă icóna vie a stăriĭ bisericescĭ şi politice, administrative şi judecătorescĭ, economice şi sociale. Ce să maĭ ḑic despre *Istoria Zavereĭ*, pe care a scris-o ca martur ocular? Apoĭ tractatul despre originea Românilor expus în *Epifonemate*? Materialul scolastic rĕmas în manuscriptele séle îşĭ are şi el importanţa sa, pentru că din el ne convingem positiv cum se învĕţà şi ce se învĕţà în şcólele nóstre pe acele timpurĭ de tristă memorie, până spre 1830.

Naum aveà, atât în românesce cât şi în grecesce, un stil clar, lămurit, apoĭ o dicţiune alésă, maĭ ales când scrià în grecesce, fie în limba elină, fie în cea vorbitóre, pentru că posedà pe deplin cunoscinţa aces-teĭ limbĭ şi întrebuinţà expresiunile cele maĭ alese, maĭ elegante şi clasice; de aceea şi stilul adesea este înflorit şi pompos. Maĭ tóte manuscriptele séle sunt scrise numaĭ grecesce, pentru că acésta erà pe atuncĭ limba timpuluĭ la noĭ. Cu tóte că limba nóstră erà pe atuncĭ, după uniĭ, lipsită de expresiunĭ propriĭ spre a presentà ironicul, sarcasmul şi subtilul, apoĭ terminiĭ sciinţificĭ lipsiaŭ, Naum, ca unul ce erà cleric, cunosceà perfect limba naţională, pentru că cetise şi recetise cărţile bisericescĭ şi pe istoriciĭ noştri, în carĭ este cea maĭ frumósă frasă românéscă până astăḑĭ, de aceea el când scrie românesce, stilul sĕŭ este viguros, câte odată vehement, înflorit şi, când descrie nenorocirĭ, plin de patetic! Erà un aprig apologist al scrieriĭ cu buchĭ chirilice, al conservăriĭ vocalelor închise î şi ă, ca şi a consonantelor Ξ, Ψ şi Щ. Combăteà cu tótă puterea luĭ amestecul de litere cu slovele cirilice în imprimate, susţinênd că prin acest amalgam se schilodesce limba nóstră cea dulce şi sonoră. Decĭ, ḑice el, orĭ că scriem numaĭ cu buchĭ, orĭ numaĭ cu litere latine, alt-fel vom perde frumuseţea limbeĭ strămoşescĭ.

Acestea asupra calităţiĭ lucrărilor luĭ Naum şi a valóreĭ lor.

Dacă am putut reuşĭ, prin descrierea ce am desfăşurat-o înaintea d-vóstre asupra vieţiĭ şi activităţiĭ literare a luĭ Naum Rîmnicénu, basat pe monumente scrise, a desmormîntà amintirea-ĭ perdută, a alungà de pe figura sa patriotică pâcla şi céţa grósă ce-l întunecà până acum, fiind pentru aceste cuvinte necunoscut nouĕ urmaşilor lor de sânge şi neam, dacă, ḑic, am isbutit a vi-l presentà ca pe un luptător vajnic şi aprig al Românismuluĭ, timp de peste o jumătate de secol, contra impilătorilor neamuluĭ nostru, atuncĭ merită, i se cuvine, cred, să-şĭ reià şi el locul între luptătoriĭ naţionalităţiĭ nóstre şi să-l enumĕrăm şi pe Naum între ostaşiĭ neamuluĭ românismuluĭ, împre-

ună cu ceĭ-lalţĭ luptătorĭ încununaţĭ dejà pentru vitejia lor, înţeleg între literaţiĭ noştri Românĭ.

Căcĭ luptă bună şi sfîntă s'a luptat pentru conservarea limbeĭ şi a neamuluĭ nostru românesc.

Memoria veterum renovandum.

Maiestate! a fost menit de Providenţă ca prin Voĭ, sub Voĭ şi cu Voĭ să se renască neamul românesc!

A fost sortit, Sire, ca prin sfatul şi înţelepciunea Vóstră să se aşeze basele Instituţiunilor nóstre naţionale!

A fost predestinat ca Voĭ, după cum aţĭ condus la biruinţe strălucite armatele române, asigurând ţĕriĭ neatârnarea sa, tot Voĭ să mergeţĭ înainte, purtând facla aprinsă a luminiĭ conştiinţelor şi stând neclintit în fruntea acestuĭ înalt sanctuar al cultureĭ române, să rĕvărsaţĭ lumina în urma Vóstră, ajutând, contribuind şi pururea sfătuindu-ne a ne susţiné limba, a ne apĕrà moşia strămoşéscă prin întregirea istorieĭ patrieĭ nóstre!

Aşà a fost să fie, ca tot sub cumpĕtata şi prudenta Vóstră înaltă protecţiune neîncetat să créscă şi să se îmmulţéscă desmormîntările faptelor şi ale bărbaţilor noştri din trecut, spre fala neamuluĭ, dintre carĭ acum şi acest smerit călugăr Naum Rîmnicénu, în scop de a se tot îmbogăţì literatura nóstră naţională.

Şi cum puté fi alt-fel când Voĭ sunteţĭ Preşedinţele de onóre al Academieĭ Românie?

Cât mĕ privesce pe mine, primindu-mĕ cu tótă bunăvoinţa în mijlocul d-vóstre ca membru activ al acestuĭ înalt Institut de cultură naţională, mulţumindu-vĕ încă odată cu recunoscinţă, vĕ declar public că voiŭ muncì încă câte ḑile voiŭ trăì, adunând şi publicând materiale privitóre la istoria ţĕriĭ nóstre iubite; vĕ maĭ declar că veţĭ găsì în mine pururea pe omul modest şi cu dor nestins pentru prosperarea tuturor Instituţiunilor de cultură din tótă românimea, pentru ca neamul nostru întreg să créscă şi să înflorescă mereŭ, până va ajunge la nivelul popórelor în adevĕr civilisate.

RĔSPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA

LA

DISCURSUL D-LUI CONSTANTIN ERBICEANU

Sire,

Alteţă Regală,

Inalt Prea Sfinţiţi şi Prea Sfinţiţi Părinţi,

Domnilor Colegi,

Cuvîntarea d-luĭ Constantin Erbiceanu ne-a transportat din vuetul mişcăriĭ sgomotóse a timpurilor presente în chiliuţa strîmtă a unuĭ monach, al căruia nume zăceà în uitare, cu tóte meritele de carĭ e încunjurat, cu tótă recunoscinţa ce datorim uneĭ muncĭ, care zadarnică nu a fost în ḑilele eĭ şi care astăḑĭ chiar ne procură o bucurie sufletéscă curată şi limpede.

Lucrările numeróse ale d-luĭ Constantin Erbiceanu sunt îndreptate spre o ţintă înaltă: a înfăţişà influenţa salutară a Bisericiĭ asupra cultureĭ neamuluĭ nostru. Fără a fi membru al cleruluĭ, osîrdia sa pentru ale Bisericiĭ i-a dat un loc distins în Facultatea de Teologie a Universităţiĭ din Bucurescĭ. Munca sa neobosită pe câmpul istorieĭ naţionale i-a deschis uşile Academieĭ Române.

In timp de ḑece anĭ, d-l Erbiceanu a stat în capul redacţiuniĭ revistelor bisericescĭ şi le-a fost cel maĭ zelos lucrător. El a scris is-

toria Seminariuluĭ Veniamin de la mănăstirea Socola şi a şcólelor grecescĭ din ţéră. El a dat la lumină preţiósa expunere a Istorieĭ Mitropolieĭ de Iaşĭ. El a publicat multe din scrierile Mitropolituluĭ Antim şi Eteria luĭ Badenschi, Protocanonul luĭ Petru Maior, biografiile marilor dragomanĭ aĭ Imperiuluĭ Otoman de Epaminonada Stamatiadi, Cronicariĭ grecĭ carĭ aŭ scris despre Românĭ în epoca Fanarioţilor şi multe alte lucrărĭ teologice şi istorice.

Fără îndoială, d-l Constantin Erbiceanu e unul din ceĭ maĭ harnicĭ şi maĭ zeloşĭ bărbaţĭ devotaţĭ sciinţelor.

D-l Constantin Erbiceanu ne-a vorbit astăḑĭ despre Protosinghelul Naum Rîmnicénu, care a trăit pe la începutul secoluluĭ al XIX-lea, aducênd, în imprejurărĭ grele şi fără a se gândì la laudă şi la onorurĭ, partea sa de muncă pentru a înlăturà relele de carĭ suferià ţéra şi societatea şi pentru a deschide calea spre o desvoltare normală sufletéscă şi patriotică a poporuluĭ român.

Naum Rîmnicénu aparţineà cu trupul şi cu sufletul Bisericiĭ sale, cu trupul şi cu sufletul patrieĭ séle. Acţiunea sa însă a pornit din Biserică, pentru că pe acele timpurĭ Biserica erà în societatea şi în Statul român cea maĭ de căpetenie instituţiune care remăsese legată de naţiune şi prin care naţiunea puteà să-şĭ ţie fiinţa eĭ proprie. Acţiunea sa se răzimà pe rîvna sa pentru amîndouĕ instituţiunile fundamentale ale societăţiĭ omenescĭ — pentru Stat şi Biserică — şi purtà semnele cumpĕneleĭ înăscute a poporuluĭ românesc.

Religiunea represintă organisarea sistematică a năzuinţelor sufletescĭ ale omuluĭ, nedespărţite de fiinţa luĭ şi strîns legate de viéţa tuturor popórelor. Forma cea maĭ înaltă a acesteĭ organisărĭ ne-o dă Biserica luĭ Christos, care ne arată în modul cel maĭ clar, cel maĭ simplu şi cel maĭ sigur, cum putem să ne îndrumăm pe calea perfecţionăriĭ sufletescĭ şi cum putem să ne menţinem într'însa. Pentru ajungerea acestuĭ scop, Biserica luĭ Christos şi-a format regule hotărîtóre în dogmele credinţeĭ şi într'un ritual menit a ne înălţà cugetările şi a ne îndreptà faptele în conformitate cu dînsele.

De aceea Biserica face parte din viéţa popórelor. Precum popórele nu pot trăì, nu pot progresà, nu pot prosperà decât în Stat, adecă în societatea organisată pentru scopurile pămîntescĭ, de asemenea popórele nu pot face abstracţiune nicĭ de Biserică, necesară pentru a le ţiné în sfera cea maĭ înaltă a vieţiĭ sufletescĭ. S'aŭ făcut încercărĭ de a suprimà Biserica, precum s'aŭ făcut încercărĭ de a suprimà Statul; însă aceste încercărĭ zadarnice aŭ rĕmas, căcĭ ele se lovesc de legĭ carĭ staŭ peste puterea omenéscă.

In faţa acestor legĭ, tot atât de stabile ca şi legile întregeĭ naturĭ, în mijlocul căreia omenirea vieţuesce, rĕmâne de deslegat o problemă, şi anume de a înjghebà între Stat şi Biserică un ast-fel de legămînt în cât cercul de activitate a fie-căreia din aceste două instituţiunĭ să nu fie jignit şi ca ele amîndouĕ să conlucreze la scopul final de a duce popórele şi omenirea la perfecţiunea cea maĭ înaltă. Problema constă într'aceea ca viéţa comună în Stat să nu fie împedicată în avîntul eĭ de viéţă comună în Biserică, ci din contra ajutată de dînsa, pentru ca ast-fel ómeniĭ să nu rătăcéscă în rĕutate şi desnădejde.

Legea întregeĭ naturĭ este ordinea. Statul şi Biserica nu pot face şi nu fac excepţiune de la acéstă lege. Nicĭ unul, nicĭ alta nu pot să se misce în anarchie. Istoria stă martură că conlucrarea armonică a acestor douĕ marĭ instituţiunĭ e absolut necesară, pentru ca Statele şi popórele să fie fericite. Certele politice ca şi certele religióse aŭ adus asupra Statelor şi popórelor nenorocirĭ cu consecinţe incalculabile pentru existenţa lor. Tot atât de periculóse ca şi certele sunt tendinţele de dominaţiune, fie ale Statuluĭ asupra Bisericiĭ, fie ale Bisericiĭ asupra Statuluĭ.

Dogmele Bisericiĭ presintă regule nestrămutate, pe când organisarea Statelor e mişcătóre după posiţiunea, geniul şi cultura popórelor. Evanghelia ne arată certe căĭ pentru a ajunge la perfecţionarea sufletéscă, care fără îndoială trage după sine şi o perfecţionare socială şi politică, pe când nicĭ o societate omenéscă nu póte să rĕmână neclintită în organisarea eĭ socială şi politică.

Ce reese din acéstă situaţiune pentru deslegarea problemeĭ, de care am vorbit? Dacă Biserica isbutesce a dominà Statul, desvoltarea acestuia este împedicată, stă loculuĭ, pentru că trece asupra Statuluĭ mişcător organisarea nemişcătóre a Bisericiĭ. Dacă Statul face din Biserică o servitóre a sa, întrebuinţând credinţele sufletescĭ pentru a produce resultate lumescĭ, se introduce în Biserică ipocrisia, născĕtóre a necredinţeĭ şi a ireligiosităţiĭ. Ast-fel, şi într'un cas şi în altul, maĭ mult încă în casul din urmă, amîndouĕ instituţiunile îşĭ perd fundamentul lor moral şi ajung a se materialisà, părăsind ţelurile lor eterne şi înalte, pentru a rătăcì şi a se perde în urmărirea de apucăturĭ efemere, unde interesele de ordin inferior jócă rolul principal.

Se ridică dar dinaintea ómenilor cerinţa absolută a uneĭ lucrărĭ paralele, bine chibzuite, a Statuluĭ şi a Bisericiĭ. Nu trebue nicĭ odată să uităm că Statul şi Biserica sunt organisme viĭ de progres omenesc.

Imbrăţişând Biserica ortodoxă a Rĕsărituluĭ, Româniĭ, popor mic la

numĕr, aŭ cuprins instinctiv situaţiunea lor şi aŭ voit să-şĭ asigure desvoltarea şi viitorul. Eĭ aŭ ales Biserica ortodoxă a Rĕsărituluĭ; nicĭ odată însă eĭ nu s'aŭ gândit a se despărţì de Biserica creştinéscă şi a se asvârlì în braţele ireligiosităţiĭ şi ale necredinţeĭ. Româniĭ aŭ ales Biserica ortodoxă a Rĕsărituluĭ ca fundament al vieţiĭ lor sufletescĭ, pentru că, dintre Bisericile creştinescĭ, ea este aceea care s'a abţinut de a dominà sfera de activitate a Statuluĭ şi pentru că eĭ aŭ aflat în acéstă Biserică siguranţa că centrul activităţiĭ lor religióse nu va fi transportat peste hotarele Statuluĭ lor. Statele se feresc a nu fi dominate din afară nicĭ politicesce, nicĭ economicesce. Cum să nu se feréscă de a nu fi dominate din afară nicĭ bisericesce?

Istoria ne arată că nu trebue să nesocotim Biserica nóstră, căutând saŭ să-ĭ schimbăm organisarea eĭ dogmatică şi canonică, saŭ să o secularisăm, precum s'aŭ încercat uniĭ să facă.

Dacă nesocotim Biserica, perdem îndrumarea nóstră sufletéscă şi morală şi facem să se nască pe tărîmul religiuniĭ separaţiunĭ, carĭ la început se par fără importanţă, dar carĭ tind a se mărì ast-fel, în cât rup poporul în coteriĭ ce se combat cu înverşunarea înăscută certelor religióse şi filosofice. Tot istoria însă ne arată că trebue să ne ferim de a face din Biserica nóstră un instrument politic, fie de împilare, fie de manopere momentane; căcĭ atuncĭ se perde puterea morală, luminătóre şi întăritóre a Bisericiĭ şi distrugem prin urmare prestigiul eĭ. Dar tot istoria neamuluĭ nostru ne arată că membriĭ Bisericiĭ trebue să se feréscă de a intrà în răsboiŭ cu Statul, ca ast-fel să rĕmână tot-deauna ascultătorĭ de poveţele Apostoluluĭ în amîndouĕ direcţiunile desemnate de dînsul.

Nu numaĭ despre omul singuratec vorbesce Apostolul, ci despre însăşĭ Biserica luĭ Christos şi despre aceĭ carĭ sunt servitoriĭ eĭ, când ḑice: — «De aş grăì în limbile omenescĭ şi îngerescĭ, iar dragoste nu am, făcutu-m'am aramă sunătóre şi chimval rĕsunătór; şi de aş avé prorocie, şi de aş sci tóte tainele şi tótă sciinţa, şi de aş avé tótă credinţa cât să mut şi munţiĭ, iar dragoste nu am, nimic nu sunt; şi de aş împărţì tótă avuţia mea, şi de aş da trupul meŭ să-l arḑă, iar dragoste nu am, nicĭ un folos nu-mĭ este. Dragostea îndelung rabdă, se milostivesce; dragostea nu pismuesce; dragostea nu se semeţesce, nu se trufesce, nu se pórtă cu necuvinţă, nu caută ale sale, nu se întărîtă, nu gândesce rĕul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevĕr; tóte le sufere, tóte le crede, tóte le nădĕjduesce, tóte le rabdă; dragostea nicĭ odinióră nu cade.»

Nu numaĭ către cetăţenĭ, ci şi către înşişĭ servitoriĭ Bisericiĭ luĭ

Christos vorbesce Apostolul, când arată ţelul de activitate a Statului şi importanţa luĭ în societatea omenéscă, prin următórele cuvinte: — «Tot sufletul stăpânirilor celor maĭ înalte să se supună, — că nu este stăpânire fără numaĭ de la Dumneḑeŭ şi stăpânirile, carĭ sunt, de la Dumneḑeŭ sunt rînduite. Pentru aceea cela ce se împotrivesce stăpâniriĭ, rînduelii luĭ Dumneḑeŭ se împotrivesce; şi carĭ se împotrivesc, judecată îşĭ vor luà loruşĭ, — că dregătoriĭ nu sunt frică faptelor bune, ci celor rele. Iar de voescĭ să nu-ţĭ fie frică de stăpânire? — fă bine şi veĭ avé laudă de la dînsa, că slujitóre a luĭ Dumneḑeŭ este, — ţie spre bine. Iar de facĭ rĕŭ, — teme-te, că nu în zadar pórtă sabia; — că slujitor al luĭ Dumneḑeŭ este, isbânditor spre mânie celuĭ ce face rĕul. Pentru aceea trebue să vĕ supuneţĭ nu numaĭ pentru mânie — ci şi pentru consciinţă. Că pentru acésta şi dăjdiĭ daţĭ, că slujitorĭ aĭ luĭ Dumneḑeŭ sunt, spre însăşĭ acésta îndeletnicindu-se.»

Urmărind istoria nóstră, vom constatà că înălţările şi scăderile nóstre sunt strîns legate de sórta Bisericiĭ nóstre naţionale. Sub dominaţiunea Fanarioţilor nu numaĭ centrul politic se strămutase în Fanar, ci şi centrul bisericesc suferià de acéstă dependinţă. Mult timp a durat acéstă stare de lucrurĭ, spre dauna desvoltăriĭ nóstre sufletescĭ. Incă în anul 1842 s'a solicitat de la Patriarchia ecumenică aprobarea demisiuniĭ Mitropolitului Veniamin şi a numiriĭ locoţiitoruluĭ scaunuluĭ mitropolitan din Iaşĭ. Când vîntul renasceriĭ a început a suflà peste poporul român, Biserica s'a pus în capul mişcăriĭ Uniriĭ şi acţiunea eĭ, tocmaĭ în momentele cele maĭ grele, nu a fost pentru puţin în isbânda nóstră.

Pe calea sminteleĭ se cuvine dar să nu umblăm nicĭ în ale Statuluĭ, nicĭ în ale Bisericiĭ, ci maĭ ales să ne silim să nu eşim nicĭ odată din învĕţătura Apostolilor şi din doveḑile ce ne dă istoria neamurilor şi istoria nóstră proprie.

Naum, necunoscutul până ce a fost scos la lumina ḑileĭ de colegul nostru Constantin Erbiceanu; Naum, devotat Bisericiĭ şi devotat neamuluĭ; Naum s'a ţinut pe calea cea dréptă. Scrierile luĭ, menite a servì contemporanilor sĕĭ, rĕsuflă pietate şi patriotism, înţelegere despre nevoile Statuluĭ şi ale Bisericiĭ şi despre a lor conlucrare armonică pentru progresul poporuluĭ românesc. Scrierile Protosingheluluĭ Naum sunt strîns legate de evenimentele anuluĭ 1821. Ele sunt un rĕsunet armonios al aceluĭ timp, în care bărbaţĭ, ale cărora nume nu trebue să le dăm uităriĭ, aŭ făurit cu multă pricepere şi cu multă putere începuturile de renascere ale neamuluĭ nostru, încoronate în ḑilele nóstre cu succese atât de minunate.

Este un mare merit al profesoruluĭ Constantin Erbiceanu că trage la lumină faptele bărbaţilor, carĭ cu frica luĭ Dumneḑeŭ, cu consciinţa limpede, cu iubire de neam, aŭ muncit cu credinţă ca să se îndrumeze poporul român spre închegarea Statuluĭ, făcênd ast-fel posibilă înălţarea Regatuluĭ român sub marele nostru Domn şi Rege Carol I.

Analisa manuscriptelor ce ni s'aŭ conservat de la Protosinghelul Naum Rîmnicénu.

Manuscriptul No. I. — 1788.

Inceputul cu Dumnedeul cel sfînt al semnelor meşteşuguluĭ psaltichieĭ, al glasurilor celor suitóre şi celor pogorîtóre, al trupurilor şi al duhurilor şi a tótă darea îndămână şi urmarea, care s'aŭ alcătuit într'însa de ceĭ vechĭ şi ceĭ noĭ făcĕtorĭ, cariĭ după vreme s'aŭ arătat.

Acest manuscript este scris de Naum pe când erà tînĕr şi începuse a învĕţà psaltichie. Manuscriptul presintă cea maĭ mare valóre pentru cântăreţiĭ şi ómeniĭ contemporanĭ literaţĭ, carĭ s'ar ocupà cu studiul cântărilor bisericescĭ în ţérà la noĭ. Este o gramatică orĭ teoreticon în românesce, în care ni s'a păstrat valórea notelor psaltichieĭ vechĭ, aşà că acum póte iubitorul de studiŭ să înţelégă tóte notele de psaltichie întrebuinţate de ceĭ vechĭ psalţĭ până la sistema nouă, întocmită în Orient după începutul secoluluĭ al XIX-lea, iar la noĭ de către Macarie psaltul, reformatorul cărţilor de cântărĭ bisericescĭ la Românĭ. Cartea fiind scrisă în românesce, póte fi cu uşurinţă consultată de orĭ-ce Român.

De pe coperta cărţiĭ se constată că Naum, pe la 1791, erà dascăl de grecesce.

După gramatica de psaltichie urméză apoĭ o serie de cântărĭ, tóte în grecesce. Manuscriptul nu este complet. La sfîrşitul manuscriptuluĭ cetesc în grecesce acestea: «Am scris atuncĭ când am eşit din Valachia 794, Maiŭ 31. Nu, ci la 1788, Iulie 23. Fiind-că pe când am eşit din Muntenia anul erà 1788, Iulie 23. Naum ierodiaconul. In Caniţa 794, Maiŭ 31». Tot aicea îl găsesc subscris: Naum dascălul (în grecesce). Apoĭ Ναοὺμ τῆς ἁγίας ἐπισκοπῆς διδάσκαλος—Naum profesorul sfinteĭ episcopiĭ (Buzĕŭ). Prin urmare, cât a stat Naum la episcopia Buzĕuluĭ, după întórcerea sa din Transilvania, a fost şi profesor le şcóla episcopieĭ. Pentru că pe la episcopiĭ în tot-deauna, ca şi pe la mitropoliĭ, eraŭ şcóle, în carĭ se preparaŭ în cărturărie şi în cântările bisericescĭ, tipic şi rînduelile serviciuluĭ cultuluĭ, ceĭ ce voiaŭ să intre în cler, orĭ să devie psalţĭ însemnaţĭ.

Maĭ cetesc şi o altă iscălitură tot pe acest manuscript: Naum ieromonachul, la Hodoş în Ungaria, lângă Mureş. Apoĭ în mănăstirea Hodoş 1788, Noemv. 10, şi în Lipova 1791, Fevruar 29.

Manuscriptul No. II. — 1805.

Τῶν πρωτοπείρων Ἐισαγωγή. 1805. Ὀκτ. 11.
Ἐκ τῶν τοῦ Ναοὺμ Ἱεροδ.
Introducere pentru începĕtorĭ 1805, Oct. 11.
Din ale Ierod. Naum.

Manuscriptul este un abecedar, Azbucóvna, în grecesce şi românesce. Prin acéstă metodă, ucenicii luĭ Naum învĕţaŭ de odată şi cetirea şi slovenirea ambelor limbĭ. Se nevoesce Naum a apropià gramatica română de cea grecéscă.

După slovenirĭ şi cetirĭ de cuvinte grele şi variate, apoĭ are rugăciunĭ, cu carĭ se termină cartea. Este dar un abecedar complet, după care învĕţà pe începĕtorĭ a cetì, scrie etc.

După acestea manuscriptul maĭ cuprinde încercărĭ de a învĕţà limba ruséscă, pe la 1808. Apoĭ, fiind la Mărginenĭ ca dascăl, a extras unele sentinţe din filosofiĭ grecĭ, din cartea Φιλόθεος etc. Manuscriptul se termină cu câte-va copiĭ de epistole, una către Dosoteiŭ Mitropolitul, din 1810, în care spune că Dosoteiŭ Filitis erà atuncĭ de 75 de anĭ. Insemnez aicĭ cele 7 socotinţe cuviinciόse ale luĭ Naum, după Socrat:

1) A fi curat la tinereţă. 2) Vesel la bĕtrâneţă. 3) Răbdător la sărăcie 4) Milostiv cu bogăţie. 5) Smerit când aĭ mărire. 6) Răbdător în primejdiĭ. 7) Ţiitor (abstinent) adecă înfrînat poftelor.

Manuscriptul No. III. — 1807.

Ἀνάθημα συγγράμματος. Ἐπιφώνημα ʹΑ.
Dedicaţiunea scrieriĭ Cuvîntul I-iŭ de laudă.

Cartea este dedicată Domnuluĭ Ioan Alexandru Constantin Moruzi VV. La început sunt treĭ cuvinte de laudă, apoĭ urméză laude aduse neamuluĭ Românilor, răsbóiele neamuluĭ Romanilor, întîmplările neamuluĭ Dacilor, laude patrieĭ, către patrioţiĭ Dacieĭ întregĭ; apoĭ laude noueĭ domniĭ a luĭ Ioan Michail Suţu VV., cu care se termină manuscriptul. Tóte aceste Epifonemate le-am tradus românesce şi le-am imprimat în *Cronicariĭ grecĭ*, editaţĭ de mine. Ele tractéză despre originea Românilor şi voinicia lor şi se adreséză şi celor presenţĭ a continuà pe strămoşĭ. Acestea înainte de Eterie. Cartea fiind in-4° mare, numaĭ pe jumătate fóie sunt scrise Epifonematele sale, iar pe cea-laltă jumătate sunt diferite note gramaticale, un început de Grama-

tică greco-română şi termină cu un tractat adresat la ortodoxiĭ românĭ despre însemnătatea neamuluĭ şi să nu se ruşineze că sunt Românĭ.

Cartea-ĭ scrisă cu mult simţemînt patriotic, care-ĭ face onóre călugăruluĭ român, pentru că scopul sĕŭ este trezirea şi desvoltarea simţemîntuluĭ naţional între Românĭ, amorţit prin influenţe străine.

Manuscriptul No. IV. — 1808.

Φράσεων Ἑλληνικῶν Ἑβδομίκοντα.
Frase grecescĭ şépte-ḑecĭ.

Cuprinde frase din limba grécă veche, explicate în limba nouă vulgară, până la pagina 33, apoĭ Παροιμιῶν διαφόρων, Diferite proverbe. De la pag. 34 verso cuprinde Μύθους δἰ ἐκείνους ὅπου λέγουν τὰ ψευδῆ, Miturĭ pentru ceĭ ce spun minciunĭ. După acestea la pag. 35 începe sintaxa verburilor, apoĭ a prepoziţiunilor, adverbelor etc.

Acéstă carte a scris-o pe când încă studià el însuşĭ limba veche grécă. Formatul este un in-8⁰ şi cartea e scrisă în unele părţĭ cu îngrijire.

Manuscriptul No. V. — 1814.

Σημειώσεις τοῦ βίβλου τοῦ Ἰωβ. 1814. Νοεμβ. 7.
Insemnărĭ din cartea luĭ Iov. 1814, Noemv. 7.

Cartea începe pe copertă cu titlul ce-l purtă Michaiŭ Bravul, după care urméză pe o fóie socotelí şi liste de şcolarĭ şi primirĭ din léfa sa ca dascăl, după care urméză Iov, din care extrage numaĭ sentinţele în grecesce. După aceste extrase, iarăşĭ continuă cu însemnărĭ de şcólă şi catalóge de şcolarĭ până la finele anuluĭ 1815. Cartea e nenumerotată.

După acestea are în întregime câte-va rĕspunsurĭ ale Patriarchuluĭ Eremia, trimise protestanţilor din Tubing, decopiate din scrierea *Κριτῆς τῆς Ἀληθείας*, Judecătorul adevĕruluĭ.

Apoĭ iarăşĭ continuă cu înscrierĭ scolastice din anul 1817 şi apoĭ *Κανόνες τῆς κοινῆς διαλέκτου*, Regule de ale limbiĭ de obştie, scrise în grecesce şi românesce, pentru şcolariĭ sĕĭ.

De aicĭ încep extracte din Chrisant *Συνταγμάτιον*, imprimată în Tîrgovişte, şi termină iar cu însemnărĭ scolastice.

Apoĭ urméză o relaţiune a sa către Mitropolitul ţĕriĭ asupra scrieriĭ luĭ Petru Maior despre începutul Românilor. Acéstă epistolă este o recensiune la cartea luĭ Petru Maior. Îl laudă pentru zelul sĕŭ, dar nu este în totul de acord cu el în ceea ce privesce începutul Românilor. «Iar cea adevĕrată istorie, ḑice Naum, şi desăvîrşită se adună din pisaniile Dachieĭ, din stâlpul luĭ Traian cel din Roma pentru Dachia, din istoriile latinescĭ şi grecescĭ, lângă carĭ adaugă şi alte mărturiĭ maĭ nouĕ, carĭ le arată chir Petru

Maior şi pre tóte din firea lucrurilor, care se potrivesce cu scrisorile celor ce aŭ scris cu iubire de adevĕr.» Apoĭ adaoge: «Ci mult este cuvîntul, ci în scurt ḑicem că, din tóte cele maĭ sus arătate, acest adevĕr se adună, că noĭ nicĭ Rumânĭ suntem, nicĭ Valachĭ, ci chiar şi întru adevĕr şi firesce Dachĭ însă amestecaţĭ cu sânge râmlenesc şi elinesc, după mărturia pisaniilor patrieĭ, din care amestecare s'aŭ născut acéstă nouă limbă a Dachilor, care o întrebuinţaŭ şi cu care ne slujim şi noĭ, păzind întru aceeaşĭ şi firescĭ dachiceştĭ nenumĕrate cuvinte, spre cunoscinţa nóstră că neamul nostru cel dachicesc este neam schithicesc şi decât cu alţiĭ maĭ aprópe de toţĭ cu Leşiĭ.... Că Dachiĭ ceĭ vechĭ aĭ noştri, nestâmpĕraţĭ fiind în locurile lor şi dintru acésta vrăjmaşiĭ lor făcênd marĭ Împĕrăţiĭ, nevoia i-a silit a primì cu economie multe nume străine, precum: Goţĭ de la ceĭ dintâĭ Goţĭ, Valachĭ de la Italienĭ, Romanĭ din Râmlenĭ, Pacinaţĭ din relele urmărĭ ale strămoşilor noştri, care este cel maĭ adevĕrat semn de cunóscerea celor din început Dachĭ, fiind-că Râmleniĭ n'aŭ avut acest obiceiŭ, nicĭ l'aŭ urmat...»

După acéstă epistolă are alta către Mitropolit asupra imprimăriĭ cărţilor bisericescĭ de Molnar, în Transilvania. Între altele ḑice:

«Aş voì maĭ întâiŭ să sciŭ oficià şi scrie despre partea mea unele ca acestea: să pue silinţă, de ar fi cu putinţă, prin cheltuiala sa, a trimite treĭ saŭ doĭ dintr'aceĭ învĕţaţĭ să vie aicĭ la Bucurescĭ cu numele şi cu cuvînt pentru vederea politieĭ, fără de a nu spune nimic altă pricină de venirea lor. Şi aşà, întîlnindu-se cu mine, să aducă semn de încredinţare de la domnul Molnar, scrisóre cum că aceştia sunt şi credincioşĭ patrieĭ şi iubitorĭ de patrie şi împodobiţĭ cu învĕţătură în limba latinéscă şi de neam firesce Dachĭ şi peste tot pravoslavnicĭ adevĕraţĭ, ca şi eŭ desăvîrşit să mĕ încredinţez lor şi să le descopĕr prin viŭ glas cele ce prin condeiŭ nu pociŭ să le arăt..... Atuncĭ, pe lângă acésta, şi tóte cele-lalte cărţĭ vor avé trecere aicĭ în Bucurescĭ, la Moldova şi în tóte părţile dachicescĭ.» Acestea la 1815.

După aceste epistole are o însemnare asupra inscripţiuniĭ de la Silistria. Iată-o: «In şanţul ce se sapă acum la Silistria lângă marginea Dunăriĭ s'aŭ aflat în pămînt o surpătură de dumneḑeéscă biserică, unde şi icóne de ale sfinţilor şi altele, lângă acestea şi o pétră de-asupra praguluĭ bisericiĭ, care aveà acésta de maĭ jos iamvicéscă pisanie.» (Veḑĭ pisania în manuscript.)

După inscripţiune urméză note de şcólă, apoĭ are o cerere către boeriĭ din protipendadă, de a-ĭ încuviinţà să i se imprime cartea sa de şcólă, intitulată: Προπαίδεια τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, Σχολεῖον Ά; apoĭ va urmà a II-a şi a III-a. In acéstă cerere a sa, scrisă în grecesce, dovedesce, după el, că noĭ Româniĭ suntem maĭ mult Dacĭ şi înşiră toţĭ autoriĭ bisantinĭ, spre a probà acésta. Aceste cărţĭ eraŭ cu totul scolastice şi menite a uşurà pe şcolariĭ claselor primare. Cuprindeaŭ rugăciunĭ, începuturĭ de gramatică, sentinţe, începuturĭ de aritmetică etc.

N'aŭ avut norocul să fie imprimate. Ele eraŭ scrise în grecesce şi româ-

nesce, pentru că Naum aşà propuneà în şcóla luĭ în amîndouĕ limbele. Aceste cărţĭ sunt scrise la *1816.*

In o epistolă din 1815 Octobre 3, descrie cu colorile cele maĭ posomorîte starea adminstrativă şi economică a ţĕriĭ către boerul Silvestru Filiti. Extrag în romănesce câte-và pericope, spre cunoscinţa nóstră şi spre a ne face o idee de simţul patriotic de care erà inspirat Naum Rîmnicénu: «Ce vedem şi la noĭ contra obiceiuluĭ prin acele blestemate de Dumneḑeŭ ḑise răşferte? Pe uniĭ că-şĭ cumperă caftanele, iar alţiĭ slujbele, iar alţiĭ protecţia egemonieĭ, şi aşà maĭ departe: isprăvnicaturile, polcovnicaturile, căpitănaturile, vătăjiile de plaiurĭ şi zapciaturile de plăşĭ. Ce urméză din acestea? Greutăţĭ peste greutăţĭ, poverĭ peste poverĭ, siluirĭ, nedreptăţĭ, pustiirĭ. Semnul cel adevĕrat al acestor jafurĭ sunt ceĭ ce staŭ ţintuiţĭ în mijlocul pieţeĭ. O, nenorocire! o, nelegiuire! Din pricina acésta sufere tótă obştimea, tagma bisericéscă ca şi cea politicéscă, districtele, mahalalele, localităţile, ţéra, orĭ-ce întreprindere, viile, sĕmĕnăturile, fermele şi orĭ-ce afacerĭ. Unde maĭ există disciplină bisericéscă? Unde îngrijire de mănăstirĭ? Unde curînd vor fi ruine pretutindenĭ!...» După aceea trece în a dovedì originea nóstră a Romănilor, susţinênd că suntem o amestecătură din Dacĭ, Romanĭ şi Grecĭ, la care aŭ predominat civilisaţiunea romană şi limba vulgară a Romanilor şi pentru aceea ne numim Românĭ.

La urmă în acéstă epistolă îşĭ însémnă singur, cum şi în alte locurĭ, originea familieĭ luĭ şi-şĭ descrie pe scurt viéţa sa.

In o altă epistolă cere să i se dea mănăstirea Hurezu, unde a fost tuns monach, şi ḑice că în zadar se acusă că a eşit din episcopia Buzĕuluĭ: «Imĭ este uşor a mĕ apĕrà, că la Episcopul de Buzĕŭ eram plătit, nu eram considerat ca om al caseĭ, şi de aceea am cerut voie să es la un boer, înainte de ciumă, şi de atuncĭ mĕ întreţin cu funcţiunea profesoratuluĭ....»

După alte douĕ epistole, prin carĭ cere ca să fie primit măcar ca psalt la Sf. Dimitrie din Bucurescĭ, metocul Buzeuluĭ, spre a-şĭ cresce la şcólă nisce nepoţĭ, ceea ce nu i se admite, apoĭ maĭ urméză iarăşĭ însemnărĭ de şcolarĭ şi catalóge până la finele manuscriptuluĭ.

Iată în ce terminĭ elogioşĭ se exprimă într'o epistolă din 1815 către boerul Silvestru Filits despre erudiţiunea în limba grécă a luĭ Filipescu şi maĭ ales a luĭ Brâncovénu: «'Αλλ' ἐπειδὴ τοῦ μεγάλου Φιλιππέσκου. μᾶλλον τόν υἱόν αὐτοῦ Νικολάκη τὸν Ἄγαν, γνωρίζω σπουδαιότερον περὶ τὰ γράμματα, δἰ αὐτοῦ καὶ τό παραστατικόν μου πεφανερῶσθαι τῷ πατρί αὐτῷ. Βραγκοβάνος δὲ, μόνος ἱνανὸς ἐστὶ καὶ ἀναγινώσκειν καὶ σονιέναι καλῶς τὰ γεγραμμένα ἐλληνικώτερον καὶ τόν σκοπὸν Ὁμήρου διὰ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων, ὅπερ ἐστὶ κοινὴ ὁμόνοια πάντων τῶν πατριωτῶν ἁπασης Δακὶας.

«Dar pentru că cunosc maĭ ales pe Neculache Aga, fiul mareluĭ Filipescu, maĭ sîrguitor la carte, prin el i s'a presentat recomandarea mea părinteluĭ sĕŭ. Brâncovénu este singurul capabil şi de a cetì şi de a înţelege bine

cele ce sunt scrise mai elinesce şi scopul luĭ Omer prin poesiile sale, care este conînţelegerea obştéscă a patrioţilor a tótă Dacia.»

Manuscriptul No. VI. — 1818.

Κατάστιχον εἰσοδων καὶ ἐξόδων.
Catastich de intrări şi eşiri (cheltuelĭ şi veniturĭ).

Acest manuscript a luĭ Naum Rîmnicénu este de mare valóre, pentru că cuprinde liste de elevĭ pe carĭ i-a învĕţat carte românéscă şi grecéscă, în diferite localităţĭ, afară din Bucurescĭ, ca profesor particular. In aceste note se maĭ cuprind un numĕr mare de familiĭ ce-şĭ daŭ copiiĭ la şcólă, ca: Constantin Drăghicĭ, Polcovnicul Panaghiot, Manolache Cutzarida, Vist. Barbu, Scorţanu, Vist. Movilă, Prodan, Nenciu, Scorpan, Ivanciu, Manoli, Zografache, Nicola etc. etc. Aceste note cuprind aniĭ 1818—1822.

Apoĭ urméză o epigramă pe mormîntul Mareluĭ Clucer Gheorghe Deşliu, scrisă la 1825 în grecesce, din care traduc numaĭ o parte ce are însemnătate istorică: «Cine sunt nu mĕ sciţĭ? sunt boer nobil, Gheorghe Deşliu; neamul meŭ este din Albania, oraşul cel întâiŭ, adecă din Arghirocastru, cetăţean şi patriot. Fiŭ prin norocire a luĭ Constantin şi Profira. Din causa incursiunilor Turcilor de acolo am venit în Valachia la vîrsta de opt anĭ. Am fost norocos în tóte şi am înaintat şi în cinurĭ şi m'am învrednicit şi de Cavade, fiind cinstit cu Cluceria, am câştigat moşiĭ şi mi-am zidit palat frumos şi am fost îndestulat de tot bunul, de nimic n'am fost lipsit.» Pe acele timpurĭ numaĭ străiniĭ se îmbogăţiaŭ în ţĕrile nóstre! La 1821, în Martie 18, dă socotélă fostuluĭ Mare Căminar Iordache Cantacuzin despre şcóla şi salariul sĕŭ la Ploescĭ. Din acest timp avem conservate liste de şcolariĭ din şcóla sa şi preţul cu care eraŭ angagiaţĭ. Şcóla sa aveà 4 divisiunĭ orĭ clase. După aceste note are nisce pericope din cartea numită *Ὠγύγια*, adecă *Archeologie.* Urméză apoĭ un discurs al şcolarilor sĕĭ din Ploescĭ, la şcóla numită *Panaghia,* în 1818. Acest discurs ni s'a păstrat şi în grecesce şi în românesce. Apoĭ alt discurs al luĭ Naum dascălul, ca rĕspuns şcolarilor, care-ĭ fórte frumos; apoĭ urméză extracte din Πρόδρομος Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης şi iarăşĭ socotelĭ de şcólă. Urméză iarăşĭ resumate din a luĭ Pavel din Medicĭ, din Evreĭ, studiŭ de morală. Apoĭ din Reimond, studiĭ morale. In fine manuscriptul se termină tot cu socotelĭ şi cu catalóge de şcolarĭ şi de părinţĭ şi la urmă cetesc nota următóre: «Pe la 25 Marte 1818 m'am învoit cu uniĭ boerĭ din Ploescĭ ca dascăl fiilor lor şi la 5 Aprilie mi-am adus ale mele din Bucurescĭ la Ploescĭ, în Prahova, şi am intrat în şcólă, care erà situată în curtea bisericeĭ *Panaghia*, ş'am făcut contract. La 22 Aprilie am început dăscălia. Naum Protosinghelul.»

Manuscriptul No. VII. — 1818.

Προπαίδεια γραμματικῆς κατ᾽ἐρωταπόκρισιν.
Propedia gramaticeĭ prin întrebărĭ şi rĕspunsurĭ.

Acéstă scriere a sa este de pe timpul luĭ Caragea VV. şi încă prin stihurĭ politice laudă pe Caragea, pe Nectarie Mitropolitul, pe Episcopul de Buzĕŭ Costandie, pe profesoriĭ Şcóleĭ Domnescĭ, pe Eforiĭ şcólelor timpuluĭ sĕŭ, apoĭ pe Dacĭ (Românĭ), p. 1—15. Un fel de *Precuvîntare.*

Cartea începe cu un prolog către uceniciĭ sĕĭ iubiţĭ, din care extrag în traducere română o parte privitóre la ideile luĭ Naum, respective la originea Românilor şi a limbeĭ nóstre:

«După rĕspândirea ómenilor pe suprafaţa pămîntuluĭ în deosebite timpurĭ, variate prin dorinţa de a posedà, aŭ fost silniciĭ, răsbóie, pentru că pe alocurea se înmulţiaŭ, în cât se stenahorisaŭ, şi aŭ făcut ómeniĭ diferite colonisărĭ şi amestecărĭ între eĭ, în cât aŭ uitat caracterele limbilor vechĭ şi-aŭ ajuns să vorbéscă deosebite limbĭ, maĭ slabe şi maĭ speciale, precum sunt în de comun cele din timpul nostru.

«Nu numaĭ acésta se pare, ci una şi aceeaşĭ limbă în deosebite locurĭ are idiotismele sale propriĭ. De exemplu: Cypriĭ se deosebesc de Atenienĭ, Ateneniĭ de Peloponesienĭ, Peloponesieniĭ de Tesalienĭ, Tesalieniĭ de Epiroţĭ Ruşiĭ de Bulgarĭ, Bulgariĭ de Sîrbĭ, Sîrbiĭ de Croaţĭ |şi cele-lalte popóre de asemenea.

«Pe lângă acésta, numirĭ diferite aŭ primit şi locurile şi popórele. Precum Tracia să se numéscă Rumelia, pentru coloniile Romanilor în acele părţĭ, iar locuitoriĭ Rumelioţĭ, Grecia şi părţile din jurul eĭ Turcia, Daciĭ Vlachĭ pentru coloniile cesariene din Italia (fiind-că, după geografĭ, pe Italienĭ cele-lalte popóre ale Apusuluĭ îĭ numesc Volochĭ), dar nu de la Flac, cum s'aŭ părut unora. De asemenea Dacia împărţită în treĭ părţĭ principale: una se numesce Transilvania latinesce, Eptapol nemţesce, Erdel de către Ungurĭ; alta Moldavia, iar alta Muntenia, în conformitate cu epigrama 11 a Dacieĭ latinesce, apoĭ Valachia după obiceiul obştesc al limbilor străine.

«După acelaşĭ chip Pannonia se numesce Ungaria pentru întemeerea acolo a coloniilor poporuluĭ Ungurilor.

«Macedonia însă îşĭ conservă numele eĭ vechiŭ, iar locuitorĭ are diferite neamurĭ, între carĭ sunt şi ceĭ ce se numesc Cuţovlachĭ. Despre aceştia trebue să notăm, din geografiile Grecilor maĭ nouĕ, că aŭ fost alungaţĭ din părţile Dacieĭ-Moldova.

«De unde este evident că şi ḑişiĭ Cuţovlachĭ, fiind atuncĭ colonişti romanĭ în Dacia, aŭ fost alungaţĭ atuncĭ din părţile Moldavieĭ la întâiul atac al reîntórceriĭ strămoşilor noştri Dacĭ, după mórtea Cesaruluĭ Traian, cum se va spune. In scurt ḑicênd, maĭ n'a rĕmas loc în lume fără colonisărĭ şi amestecărĭ.

«Ceprops a adus coloniĭ în Atena, Danaŭ în Pelopones, Cadmu în Beoţia şi Pelops în Argos. Iar alte locurĭ ale Italieĭ, partea despre méḑă-ḑi (după geografĭ) se numià Grecia Mare, pentru marea mulţime a coloniştilor greci, carĭ şi acum italianiséză în limbă şi religiune, îşĭ conservă însă, cum spun, multe idiotisme şi obiceiurĭ grecescĭ, despre carĭ ar fi mult de vorbă. De aceea să lăsăm de a vorbì lung despre alte limbĭ şi popóre şi să venim cert şi în scurt posibil la poporul nostru dacic şi la limba luĭ, cum se presintă lucrurile.

«Ne este cunoscut, o iubiţilor meĭ ascultătorĭ ucenicĭ! că din secole îndepărtate, orĭ chiar de la împrăştierea popórelor pe suprafaţa pămîntuluĭ (cum mărturisesc geografiĭ ceĭ maĭ vechĭ, între carĭ şi Strabon, înainte de Christos), Daciĭ se găsesc ca autochtonĭ a tot pămîntul Dacieĭ. Iar vechia limbă a Dacilor s'a corupt mult prin amestecarea cu coloniştĭ cesarienĭ în Dacia, în cât apare alta din altă, iar caracteristica limbiĭ nóstre naturale, deşì corupt, se conservă până la noĭ. Erà limba firéscă a Dacilor maĭ aceeaşĭ cu limba leşéscă, afară de câte-và idiotisme, după obiceiul popórelor. Iar acésta se mărturisesce şi se întăresce cu siguranţă nu atât din uniĭ istoricĭ —la Petru Maior,—pe cât din limba firéscă a nóstră. De unde numele Voevod, Vel Ban, Dvornic, boiar, Clucer, Sluger şi alte boeriĭ? Precum şi când ḑicem bogat, milostiv, slăvit, uşor, vesel, cinstit, darurĭ, trebuincios şi alte nenumĕrate cuvinte şi câte din ele se derivă sunt firescĭ ale limbeĭ dace şi leşescĭ. Şi fie-care din noĭ învaţă acéstă limbă strămoşéscă fără să se contopéscă de loc cu neamul leşesc, pentru că este firéscă, fiind-că naturalul nicĭ odată nu se perde, deşì corupt. Dar şi acésta este de mirat ca mulţĭ Dacĭ vieţuitorĭ pe malul Dunăriĭ, avênd continuŭ contact cu Bulgariĭ, nicĭ odată n'aŭ întrebuinţat idiotisme bulgărescĭ în limba dacică, pe când şi Bulgariĭ sunt uniĭ din neamurile Slovenilor, după cum şi noĭ Daciĭ. Când însă ḑicem om, bun, scriŭ, fac, noĭ, voĭ şi alte nenumĕrate cuvinte carĭ se derivă din ele, cum din scriŭ, scriitor, scrisóre, scriptură, sunt firescĭ ale limbeĭ latinescĭ şi puţine italienescĭ.

«Iar seminţiile Dacilor sunt 4 în tótă Dacia (cum însamnă Impĕratul Constantin Porfirogenitul, pe la începutul seculuĭ X-lea după Christos, în cartea *Περὶ θεμάτων*, cap. 39, carĭ până la 105 de la Christos, fiind unite între ele, aŭ avut un Regat vechiŭ stabil. Iar locul de reşedinţă al Regilor dacĭ a fost Eptapolul Dacieĭ, adecă Transilvania. Iar strămoşiĭ noştri Dacĭ aŭ fost, după istoricĭ, răsboinicĭ şi bravĭ. După cum însă eraŭ răsboinicĭ şi bravĭ, ca să spunem adevĕrul, de asemenea aŭ fost nestabilĭ şi turbulenţĭ, ceea ce în vechime a fost nota distinctivă a Dacilor. Pentru că nemulţumindu-se a se liniştì în patria lor proprie, continuŭ făceaŭ invasiunĭ în ţĕrĭ străine, din care causă s'aŭ şi rădicat asupra lor mulţĭ vrăjmaşĭ, nu numaĭ obştescĭ, dar şi Împĕraţĭ tarĭ, din care causă la urma urmeĭ a venit şi sfărâmarea Împĕrăţieĭ Dacilor şi pe timpul Cesaruluĭ Traian patria nóstră a ajuns la o ruină completă şi desolaţiune.

«Cu iubire de adevĕr vom vorbì ceea ce este sigur despre patria nóstră

Dacia, după cum ne învĕţăm din istorie şi după cum ne informézā şi însăşĭ şi firea lucruluĭ. Decĭ, pe la 132 înainte de Christos, venind Daciĭ în contact cu Romaniĭ (pe când Romaniĭ îşĭ întindeaŭ stăpânirea lor peste tot pămîntul), cel întâiŭ răsboiŭ l'aŭ avut cu Flacu, Generalul Romanilor, care şi-a luat de confinie Dunărea, ca să nu trécă Daciĭ asupra supuşilor romanĭ. Al doilea răsboiŭ aŭ avut cu August Cesarul, dar a rĕmas Regatul Dacilor în stabilitatea sa. Al treilea răsboiŭ aŭ avut cu Cesarul Dometian şi ajunsese Romaniĭ de plătiaŭ tribut saŭ dare în banĭ la Dacĭ, timp de 16 anĭ, pentru ca să nu supere Daciĭ părţile mărginaşe ale Romanilor, după cum aŭ păţit într'un timp şi Ruşiĭ din causa Tătarilor. Al patrulea răsboiŭ l'aŭ avut pe la anul 102 de la Christos cu Cesarul Traian şi prin tractate de pace s'a întors Cesarul la Roma. Dar a doua óră cu multă putere a venit Cesarul Traian asupra Dacilor, pe la anul 105 de la Christos, a sfărămat Regatul Dacilor, decapitând pe Rege, iar capitala sa cucerind-o, i-a sfărămat armatele şi tot pămîntul dacic l'a pustiit prin foc şi sabie. Atuncĭ refugiul orĭ scăparea Dacilor (precum într'altele ne convingem şi din Columna luĭ Traian din Roma despre răsboiul general asupra Dacilor) a fost ţéra leşéscă, la ceĭ de o limbă cu eĭ, şi în alte părţĭ de ţĕrĭ megieşite, unde s'aŭ şi liniştit strămoşiĭ noştri Dacĭ doĭ-spre-ḑece anĭ, până la mórtea Cesaruluĭ Traian (care a murit în al 117-lea an de la Christos). In timpul de doĭ-spre-ḑece anĭ aŭ adus Romaniĭ deosebiţĭ coloniştĭ spre locuinţă în Dacia. Intre aceştia aŭ adus şi din Campania Italieĭ, dintre urmaşiĭ Grecilor lacedemonienĭ, după cum se probézā prin epigrama Dacieĭ No. 42 şi 43. Fiind-că pe Campanienĭ, ḑisul istoric Justin (pe care din latinesce l'a tradus Ioan Macala Atenianul), în cartea 20, îĭ dovedesce de urmaşĭ drepţĭ aĭ Lacedemonienilor, cu carĭ avem multă amestecare noĭ Daciĭ. Aŭ adus o colonie şi din Macedonia, după cum probézā epigrama Dacieĭ No. 59.

«Aŭ maĭ adus şi din alte deosebite părţĭ, după cum mărturisesce Eutropiu în cartea a VII-a, mulţime nenumĕrată de coloniştĭ în Dacia, şi cu toţiĭ s'aŭ numit Dacĭ.

«După mórtea Cesaruluĭ Traian, fără amânare, Daciĭ pribegiţĭ, ce eraŭ autochtonĭ, reluând înarmările lor după putinţă, ajutaţĭ şi de ceĭ de o limbă cu eĭ Sarmaţĭ saŭ Leşĭ, aŭ făcut începutul răsbóielor neîntrerupte pentru patria lor asupra coloniştilor cesarienĭ, pe timpul Cesaruluĭ Adrian, succesorul luĭ Traian. De aceea Eutropiu notézā în viéţa luĭ Adrian că, după un an, aŭ mişcat răsboiŭ asupra Alanilor, Sarmaţilor şi Dacilor. Din acésta este evident că Cesarul Adrian, nu asupra coloniilor cesariene din Dacia s'a sculat din noŭ cu răsboiŭ, ci asupra Dacilor autochtonĭ, a strămoşilor noştri.

«Decĭ aceste continue răsbóie ale Dacilor şi sub numele lor şi sub numele altor neamurĭ, pe care le luaŭ într'ajutor, aŭ ţinut maĭ o sută de anĭ, până pe timpul Cesaruluĭ Caracala, care a împĕrăţit pe la anul 212 după Christos.

«Decĭ atuncĭ, supunêndu-se Daciĭ Romanilor, le-aŭ primit limba şi obiceiu-

rile Romanilor; de aceea s'aŭ şi încetăţenit Dacii de Cesarul Caracala, după cum spune acéstа Germanul Bysigg în tomul al II-lea al Geografieĭ sale. Din acest timp nobilii dintre Dacĭ între altele aŭ şi prerogativa de la Romanĭ despre ceea ce se numesc ţiganĭ, pentru că acéstă prerogativă a fost proprie Romanilor, după cum se scrie în interpretarea Vechiuluĭ Testament: «A fost sclavă şi este încă Perşilor şi Romanilor sĕmînţă luĭ Hanaan, iar eĭ nimenĭ». Decĭ unindu-se Dacii cu coloniştiĭ cesarienĭ, ast-fel s'a înrădĕcinat limba latină în limba nóstră dacică. De la acest timp trebue să dăm tótă lauda strămoşilor noştri Dacĭ, maĭ întâiŭ pentru că în locul Regatuluĭ de maĭ înainte aŭ instituit opt egemoniĭ (Republicĭ-Municipiĭ etc.) în tótă Dacia. Aceste egemoniĭ ale Dacilor se expun pe nume de către Împĕratul Constantin Porfirogenitul, în cartea sa *Περὶ θεμάτων*, cap. 37, pe la începutul secoluluĭ al XII-lea, de la Christos. Apoĭ, nota distinctivă a Dacilor autochtonĭ, şi după instituirea celor opt egemoniĭ, s'aŭ făcut cunoscută lumiĭ; pentru că iarăşĭ nu s'aŭ liniştit în patria lor, ci adese făceaŭ incursiunĭ în ţĕrĭ străine, în Tracia, în Macedonia şi în alte părţĭ ale Rosieĭ, arḑênd localităţĭ şi nimicind ceea ce întîmplător întîlniaŭ. De aceea s'aŭ numit şi Pacinaţĭ, de la pecem (πέτζεμ) a arde, după cum spune Culiniski. Şi Varin la litera Ą ḑice: «Dacii, carĭ acum se numesc Pacinaţĭ». Iar amintitele egemoniĭ ale Dacilor o parte s'aŭ sfărâmat de coloniile Ungurilor în Pannonia, prin secolul al XI-lea după Christos, venind din părţile Măriĭ Caspice ale Sciţieĭ, înmulţindu-se în jurul rîuluĭ *Ungra*, de unde şi-aŭ luat şi numirea. De aicĭ se pare ca şi Banatul Craioveĭ s'a numit Ungro-Vlachia. Dar şi maĭ înainte de Ungurĭ Atila, şeful Hunilor, nu puţină sfărâmare a adus Dacilor şi chiar până în părţile cele maĭ lăuntrice ale Europeĭ. Scim că şi Cesarul Aurelian, pe la aniĭ 270 de la Christos, a strămutat mare parte din coloniştiĭ romanĭ din Dacia în Moesia, numind-o Dacia Nouă, din causa năvălirilor repeţite ale popórelor nomade; iar parte de către Impĕratul Alexie Comnen, prin secolul al XII-lea după Christos, după cum scrie Ana Comnena. După ce însă s'a periclitat maĭ întâiŭ însuşĭ Împĕratul în o expediţiune asupra Pacinaţilor în ţĕrile Împĕrăţieĭ luĭ, reîntărindu-şĭ tótă puterea de care dispuneà, a luat în ajutor şi o seminţie de ale Pacinaţilor, numită Cumanĭ (despre carĭ povestesce şi Anna Comnena în capitolul VIII), carĭ eraŭ fórte supĕraţĭ asupra Pacinaţilor din Dacia (pe când eĭ trăiaŭ pe litoralul drept al Dunăriĭ), pacificându-se cu Împĕratul Alexie, din causa furtişagurilor de maĭ înainte ale răsboiuluĭ, pentru că nu le dăduse partea cuvenită, aŭ făcut alianţă spre nimicirea propriilor lor fraţĭ. Anna Comnena în capitolul VIII dovedesce că Cumaniĭ sunt de aceeaşĭ limbă cu Pacinaţiĭ din Dacia; de aicĭ este evident că şi aceştia sunt confraţiĭ noştri, asemenea amestecătură cu coloniştĭ romanĭ, în carĭ localităţĭ aŭ fost colonisaţĭ de Cesarul Aurelian în Moesia. In împrejurarea amintită s'aŭ reîntors în partea cea-laltă a Oltuluĭ, după cum însémnă acéstа Cronicul muntenesc al Dacieĭ. De aicea se deduce fără îndoială că de către aceştĭ Cumanĭ s'aŭ înfiinţat Bănia Craioveĭ maĭ întâiŭ la Cerneţ, ca aliaţĭ aĭ Împĕratuluĭ Alexie Comnen, din causa

jafurilor de răsboiŭ, cum s'a ḑis, apoĭ la Strehaia şi în urmă la Craiova. Cât despre istoria Anneĭ Comnena, deşi s'ar părê unora că nu spune adevĕrul şi că ar lăudà pe Impĕratul, părintele eĭ, dar natura lucrurilor probéză că spune adevĕrul. Pentru că din secolul al XII-lea maĭ până la finele secoluluí al XIII-lea părţile Valachieĭ şi ale Moldoveĭ aŭ rĕmas sub stăpânirea şi incursiunea Tătarilor. Pe la sfîrşitul secoluluĭ al XIII-lea, pogorîndu-se aicea Radu-Voevod Negru cu nouă egemonie dacică, Banul Craioveĭ a venit şi i s'a închinat, şi puţin câte puţin Tătariĭ cu totul s'aŭ nimicit din tóte părţile Valachieĭ, retrăgêndu-se spre părţile Moldoveĭ. După 50 de anĭ a venit şi acolo Dragoş Voevodul, cu o altă egemonie dacică, ş'aŭ nimicit pe Tătarĭ şi din Moldova. Din tóte acestea resultă patru puncte:

«1) Că poporul nostru al Dacilor este o amestecare de Latinĭ şi Grecĭ.

«2) Că după cum pe Faraon nu l'aŭ cuminţit cele 10 pedepse şi aŭ ajuns în fundul Măriĭ Roşiĭ, de asemenea pe Dacĭ nu i-aŭ cuminţit întâiele prefacerĭ orĭ schimbărĭ de localităţĭ, iar după Regat aŭ ajuns să-şĭ pérdă şi propriile egemoniĭ.

«3) Că precum tótă Iliada luĭ Omer are în vedere unirea Grecilor, iar Greciĭ, dimpotrivă lucrând, prin răsbóie civile (interne), s'aŭ sfărâmat între eĭ, de asemenea şi Daciĭ, nepăzind unirea între eĭ, în multe aŭ ajuns rĕmăşiţĭ de ale neamuluĭ şi patrieĭ.

«4) Că după cum Tătariĭ aŭ fost nimiciţĭ de către strămoşiĭ noştri Dacĭ din Moldo-Valachia, asemenea fie-care în propria sa patrie trebue să-şĭ arate vitejiile sale, curăţind, dacă-ĭ posibil, ciulinele sale.»

După acestea ḑise, Naum termină cu nisce frase enigmatice, pentru că nu puteà vorbì deschis, că eraŭ străiniĭ maĭ tarĭ şi maĭ marĭ în ţĕrile nóstre pe atuncĭ. Iată şi aceste sentinţe profetice şi îndemnătóre de a nu sta pe loc Româniĭ:

«Străin fiind, este maĭ bine a tăcé decât a strigà.» (Naum nu erà străin, dar se consideră ca străin în ţéra sa!)

«Să ducem viéţă maĭ înţeléptă. Cel ce încércă cevà contra sórteĭ luĭ Dumneḑeŭ să scie că este greŭ a lovì în ascuţiş. O Dacie, multă este îndurarea luĭ Dumneḑeŭ spre tine, căcĭ ţi-a lăsat, ca un locaş glorios, douĕ egemoniĭ orĭ domniate! Tu însă te desfătezĭ fără simţire, cu indiferenţă, dispreţuescĭ pe eterodoxĭ. Decĭ ce bine aştepţĭ de acum înainte de la Dumneḑeŭ? Vină-ţĭ în tine. Veḑĭ piositatea către cele dumneḑeescĭ ale strămoşilor tĕĭ, pe carĭ o privescĭ în atâtea temple sfinţite, ce strălucesc ca nisce stele pe suprafaţa pămîntuluĭ tĕŭ. Reîntórce-te către Dumneḑeŭ şi revină-ţĭ în tine. Preveḑĭ cele de pe urmă ale tale şi nu te veĭ pocăì nefolositor!»

După acestea, prologul luĭ Naum tractéză despre aflarea literelor, despre limbile cele originale; apoĭ, venind la limbile derivate cu timpul, iată ce ḑice despre limba nóstră.

«De aceea şi noĭ Daciĭ, voind să îmbogăţim cu erudiţiune şi pe neamul nostru prin cunoscinţe adevĕrate şi omenescĭ şi dumneḑeescĭ, avênd şi o

inclinaţiune naturală atât pentru latinesce cât şi pentru grecesce, pentru că neamul nostru este în legătură de rudire cu acestea, este drept, se cuvine să iubim *latinésca* precum şi *elinésca*...» Decĭ termină ḑicênd acestea la urmă, în formă de scholie: «Presenta propedie este citită şcolarilor de către profesor. Iar în cât privesce ceea ce se ḑice obicĭnuit epigrafic Muntenia Dacieĭ, iată: din epigrama a 11-a a Dacieĭ cunóscem că acesta este numele cel vechiŭ şi adevĕrat al Vlachieĭ, ce se ḑice latinesce *Provincia Collia* de Fridvalski Jesuitul, care a adunat epigramele Dacieĭ. Se face amintire în epigrame şi de Dacia Moldavieĭ, aşà: Praefectus Municipii Dacorum Iassiorum, de Hristofor, în cartea II, capitolul VIII. Moldova între altele a avut şi oraş traianic, cu acéstă denumire: Caput Bovis, la Procopiu, cartea IV, cap. 7. Iar numele Transilvania Dacieĭ se spune de către toţĭ geografiĭ, Eptapol de Nemţĭ, Erdel de Ungurĭ. Fie şi acestea spre cunoscinţa celor ce nu sciŭ.»

De aicĭ Naum îşĭ continuă propedia gramaticeĭ sale în grecesce. Introducerea cuprinde 40 foĭ, iar textul conservat 32.

Manuscriptul este in-8°, scris pe hârtie ordinară.

Manuscriptul No. VIII. — 1819.

Σχολεῖον Β.
Şcóla a doua.

Scrierea este dedicată: «Prea iubiteĭ patriĭ a Dacilor, autorul Dac o dedică. 1819.»

După dedicaţiune urméză textul B. 35 de foĭ. Este o parte din gramatica grécă. Textul tot grecesce. Se vede că Naum aveà metoda sa, după care învĕţà grecesce pe copiĭ, pentru că n'am întîlnit nicăirĭ că el ar fi întrebuinţat cărţĭ împrimate la şcolariĭ sĕĭ. Prin acésta-ĭ deprindeà la scris.

Manuscriptul No. IX. — 1822.

Κῶδιξ οἰκιακός μου.
Condica mea de casă.

In acéstă condică ni s'a păstrat cea maĭ multă corespondenţă a luĭ Naum, cum şi afacerile luĭ particulare. Manuscriptul este in-folio. Mare parte din materialul acesteĭ condice a fost publicat de mine în «*Biserica ortodoxă*», revista Sf. Sinod.

Maĭ întâiŭ felicită pe blagorodniciĭ şi slăviţiĭ Caimacamĭ aĭ Valachieĭ din 1822, în care iată cum se exprimă despre ţéră: «Mergênd, mergeà şi plân- «geà, şi venind, vor venì cu bucurie», care cuvînt adecă şi de obşte se potrivesce la toţĭ mult ticăloşiĭ şi prea ticăloşiţiĭ patrioţĭ, iar maĭ vîrtos la prea cinstita şi slăvita persónă a d-vóstre, carĭ, pentru dragostea prea

iubiteĭ patriĭ, n'aţĭ băgat în sémă nicĭ primejdia vieţiĭ, care făr de nicĭ o îndoire puteà să o simtă sufletul d-vóstre.»

Apoĭ în o altă jalobă către Divan, în care, după ce-şĭ spune originea sa, cere să i se dea şi luĭ vre-o ocupaţiune. Spune apoĭ că şépte anĭ a pribegit în străinătate, unde a fost zăbovindu-se cu descălia grecéscă; arată apoĭ abusurile din trecut. «Insă fiind-că din vreme în vreme atâta s'aŭ schimbat cele vechĭ bune obiceiurĭ ale patrieĭ, în cât se vindeà pe banĭ şi tot felul de cuviinţe şi de laudă şi de vrednicie şi de cinste şi de chivernisélă şi de alegere şi de dreptate; aşà şi eŭ, împreună cu alţĭ fiĭ aĭ patrieĭ, am rĕmas la spatele unor cumpĕrătorĭ ca aceştia .... Apoĭ, cu încetul, acéstă lepră lăţindu-se, aŭ ajuns şi la alte mărirĭ, ca să nu ḑic la tóte de obşte, a se da, sub mână de arendaşĭ, la felurĭ de bresle, la călugărĭ străinĭ, boerănaşĭ, neguţătorĭ, băcanĭ şi arnăuţĭ ....

«Aceste rele aŭ silit şi pre mulţĭ călugărĭ a-şĭ părăsì mănăstirile Postriguluĭ lor şi a umblà din loc în loc cu primejdiĭ sufletescĭ, ca nisce oĭ ce n'aŭ păstor, rĕmânênd în locul lor slujitorĭ sfîntuluĭ altar popĭ încălţaţĭ cu opincĭ. Unele ca acestea m'aŭ silit şi pe mine a mĕ depărtà de pragurile archiereilor şi a mĕ chivernisì în lume cu dăscălia, nevoie avênd a ajutà şi casa părintéscă, 40 de anĭ fiind de când a murit tatăl meŭ, Protopopul Bucur ot satul Corbiĭ, sud Muscel, şi a cresce pe nepoţĭ, săracĭ de părinţĭ.

«Ce folos este şi la ceĭ ce-şĭ cumpĕră slujbele de afară? Dările lor neavênd nicĭ o cuviinciósă mĕsură, fără numaĭ a fi şi siliţĭ ca să facă nedreptăţĭ şi răpirĭ, ca să-şĭ scótă baniĭ ce aŭ dat (carĭ póte nicĭ i-aŭ avut, ci i-aŭ luat cu dobândă) şi să le rĕmână şi lor cevà spre chivernisélă, căcĭ unele ca acestea să pot vedé şi la zapciiĭ plăşilor, şi la căpitanĭ şi la polcovnicĭ şi la vătajĭ şi la ispravnicĭ şi la protopopĭ, carĭ strecóră ţînţarul şi înghit cămila....» (acestea românesce).

Are apoĭ o jalobă către Domnitorul Grigorie Ghica, arătându-ĭ şi luĭ acestea. In o alta arată vitejia Românilor spre a se scuturà de barbarĭ. «Năvăliaŭ asupra nóstră şi din alte limbĭ, maĭ vîrtos Tătariĭ adese bântuiaŭ patria românéscă, în carĭ vremĭ îndată profitase ajutorul cel de sus, ridicând Dumneḑeŭ vitejĭ din neamul Românilor, în cât unul singur îndrăsnià să intre cu sabia în 400 şi 500 de vrăjmaşĭ. Uniĭ ca aceştia aŭ eşit din Calomfirescĭ şi din Căplescĭ, din Buzescĭ şi din Florescĭ, osebit de alţiĭ, între carĭ maĭ mulţĭ Domnĭ aĭ Valachieĭ şi aĭ Moldoveĭ, prin carĭ Dumneḑeŭ a păzit aceste douĕ Domniĭ, ca pre doĭ stâlpĭ aĭ pravoslavieĭ, cu tótă slobodenia care vĕd ochiĭ noştri în politiĭ şi în bisericĭ şi în tot ţinutul acesteĭ patriĭ.—Unele ca acestea am pătimit şi noĭ de la apostaţiĭ nebiruiteĭ Împĕrăţiĭ, carĭ în anul trecut aŭ năvălit asupra patrieĭ nóstre cu acest fel de pornire, întocmaĭ cum ḑice prorocul: Omul, întru cinste fiind, n'aŭ priceput, alăturatu-s'aŭ cu dobitócele cele fără de minte şi s'aŭ asemănat lor. Primind eĭ socotelile cele urîte luĭ Dumneḑeŭ, ale celor smintiţĭ la minte, turburătorĭ aĭ lumiĭ şi vĕrsătorĭ de sângele omenesc, marea şi uscatul umplêndu-le de sânge nevinovat şi stricând liniştea a tot locul şi ţinutul, în cât

φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν — ḑicênd că sunt înţelepţĭ, aŭ înebunit.....
După ce aŭ pustiit pămîntul patrieĭ nóstre şi aŭ sărăcit lumea, pe urmă aŭ început să caute şi să strice şi ascunḑătorile patrieĭ, de unde răpind scule de argint şi de aur, aŭ răpit dimpreună şi grămeḑĭ de chrisóve şi alte cărţĭ de moşiĭ, cum se vede cu socotélă a se face eĭ şi moşnenĭ în locul nostru!»

După acésta are un engomiŭ către Domnitorul Ghica în grecesce, altă jalbă către Vodă Ghica, apoĭ alta tot în grecesce. La 1823 un engomiŭ Mitropolituluĭ Grigorie grecesce, altul romănesce şi în care se exprimă: «Slavă Prea Sfinteĭ Troiţĭ, că se află şi din prostimea neamuluĭ nostru luminătorĭ spre luminarea celor acoperiţĭ de întunericul neînvĕţăturiĭ, ca să se numere şi neamul nostru între ceĭ slăviţĭ cu învĕţăturĭ şi ştiinţe.» (1823 Februarie 19).

Urméză apoĭ însemnărĭ în grecesce din Chiriacodromiul de Nichifor Teotoche. Apoĭ o scriere *Μέθοδος τῶν ἱερῶν γραμμάτων, Meşteşugul sfiintelor cărţĭ*, care-ĭ şcóla I-a, orĭ un Abecedar. Titlu: «*Şcóla întâia a noilor începĕtorĭ tinerĭ. Acum întâiŭ, în ḑilele Prea Inălţatuluĭ şi prea blagostivuluĭ nostru Domn Ioan Grigorie Dimitrie Ghica Voevod şi oblăduitor a tótă Valachia Dacieĭ, Archiepiscop fiind preasfinţitul, prea cuvîntăreţul şi de Dumneḑeŭ alesul stăpânul nostru Mitropolit Chirio Chir Grigorie, spre neurmată adică pildă până acum alcătuită, însă din maĭ vechĭ şi noĭ scriitorĭ adunată, spre cel de obşte folos al neamuluĭ nostru celuĭ Dachicesc şi Pravoslavnic, de nevrednicul Protosinghel al sfinteĭ Episcopiĭ Buzeul, Naum, din Sfinta Episcopie a Rîmniculuĭ, în anul al cincĭ-ḑecĭ şi nouĕ al vîrsteĭ mele.*»

Cartea începe cu o mare prefaţă scrisă în grecesce şi românesce, în care arată originea nóstră şi nevoia de a învĕţà tot Românul carte, pe care o numesce «*sfintă*».

Urméză apoĭ tot studiĭ de ale sale, textul şi interpretarea în limba aplà a luĭ Vasilie Macedon, Împĕratul Romeilor, către fiul sĕŭ Leon filosoful, studiŭ pentru şcólă. La sfîrşit se ḑice: «Pe când mĕ aflam în casa mareluĭ boer, Vornicul Scarlat Grădiştênu, 1825, Maiŭ 25, în Bucuresciul Valachieĭ nóstre.»

După acésta iarăşĭ extrase din Chiriacodromiŭ, din Istoria universală a luĭ Dommair, traduse în grecesce, şi în fine sentinţe morale.

De aicĭ începe o serie de poesiĭ făcute de Naum pentru uceniciĭ luĭ, pe carĭ le pronunţaŭ la sĕrbătorĭ marĭ copiiĭ părinţilor. Aşà sunt şcolariĭ: Grigorie Porumbaru, Iancu Porumbaru, Dimitrie Constantin, Elencu Grădiştênu, Marióra Grădiştênu, etc.

Apoĭ transcrie proclamaţiunea luĭ Napoleon în Egipet şi anaforaua Grecilor către Congresul Împĕraţilor din 1822.

Urméză apoĭ o cerere a sa către Mitropolitul Grigorie de a-ĭ da o mănăstire, şi în schimb se făgăduesce de a se ocupà cu lucrărĭ literare, cum a făcut în tótă viéţa sa, când a avut linişte:

«... Mĕ făgăduesc tótă rĕmăşiţa vieţiĭ mele a mĕ ostenì şi a lucrà, după putinţă, cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ, tot ce va fi de folos patrieĭ, după cum lucrez când am vreme şi prilej...»

Prin altă petiţiune către Mitropolitul Grigorie, descrie starea de miserie în care s'aŭ lăsat mitropolia, episcopiile, mănăstirile şi avutul lor de către Grecĭ, când le-aŭ părăsit; expune situaţiunea clerului de mir ca fórte înjosită. «Pentru tóte dar bunele rînduelĭ ale sfintelor locaşurĭ silindu-te Prea Sfinţia Ta, mare plată veĭ avé de la Dumneḑeŭ. Că vedem mireniĭ înălţându-şĭ case marĭ, hanurĭ, din ziḑurĭ de la cele dărăpănate metóşe. Póte să nu fie tocmaĭ adevĕrată vorba care am auḑit că Căminarul Tresnea a luat prodosie numaĭ pentru mănăstirea Găiseniĭ talerĭ 30 de miĭ, dând-o în arendă la alt mirean pe 10 anĭ, osebit de embaticul ce este dator pe fie-care an, în cât stricătoriĭ patrieĭ a se vedé din însuşĭ patrioţiĭ eĭ. Lângă acestea veĭ sci Prea Sfinţia Ta că, fiind la unele bisericĭ preoţĭ vĕduvĭ, prin dare de banĭ ieaŭ voie de la protopopĭ a ţiné muierĭ tinere în casă şi a slujì preoţiĭ ale sfinteĭ leturghiĭ. Acéstă pildă am vĕḑut-o în Ploescĭ, una făcută de protopopul proin la Sf. Ioan de acolo.»

În o altă petiţiune către Divan descrie situaţiunea economică şi socială a Bucurescilor, apoĭ causa scumpeteĭ întreţineriĭ vieţiĭ bucurescene: «Decĭ cu lacrimĭ vĕ rog, milostiviţi-vĕ asupra creştinătăţiĭ şi, pentru îndurările a tóte făcĕtoruluĭ nostru Dumneḑeŭ, judecaţĭ cu scumpĕtate cele cuprinḑĕtóre şi de găsiţĭ cu cale a face o de obşte anafora către Prea Inălţatul nostru Domn, dimpreună făcĕnd aceste sciute şi cunoscute şi prea cinstituluĭ şi slăvituluĭ Divan al Moldoveĭ, ca împreună cu un cuget şi cu o bună rîvnă a se face o vecĭnică hotărîre prin domnescĭ chrisóve, de aicea şi de acolo, cu tarĭ legăturĭ. Maĭ întâiŭ adecă, judecătoriile, ca un lucru dumneḑeesc, a se păzì sfinte şi nemitarnice. Al doilea, bucatele creştinilor într'aceste pravoslavnice pămînturĭ, cele de post nicĭ odată să nu fie maĭ scumpe decât cele de carne (şi mănânce fieş-care ce va vrea, dacă nu-l mustră sciinţa), ca să nu fie creştiniĭ ceĭ strîmtoraţĭ siliţĭ, pentru greutatea caselor lor şi a chiverniseleĭ, de nevoie a călcà şi la acestea sfintele legĭ şi posturile lor cu suspinurĭ şi cu lacrimĭ din strîmtorare a le face, ci cu dragoste şi cu bucurie. Hotar a se pune carneĭ, legumelor şi pesceluĭ i proci. Numaĭ la 100 de oca, pescarul, câştigând câte 2 parale la oca, câştigă talerĭ 5; câte 4, talerĭ 10; la 1000 de oca talerĭ 50 şi talerĭ 100. Aŭ dóră matrapazlîc? Şi precupeţiĭ sunt neguţătoriĭ patrieĭ la acestea? Hotar să se pue fieş-căruia. Iar de nu se mulţămesc neguţătoriĭ pescarĭ şi precupeţiĭ, Vistieria patrieĭ póte să găséscă şi să orînduiască ómenĭ într'adins şi câştigul va intrà în Visterie d'apururea. Lângă altele, hotar să se pună cum să vînḑă ţĕraniĭ orĭ şi ce şi cum să se vînḑă tóte la politiile ţĕriĭ. Tot felul de icre a avé preţul îndoit al fieşte-căruia neam de pesce, iar nu maĭ mult; raciĭ, vîrlaniĭ după mărimea lor, numĕrul şi preţul. Urméză trebuinţa a se înSciinţà acestea şi stăpânitorilor vecinĭ aĭ Dunăriĭ, arătând că limbile străine prin rĕsmeriţĭ aŭ isgonit berechetul din patria nóstră. A se face scumpă cercetare şi băcăniilor, cu ce preţ aduc mărfurile lor şi cu ce preţ le vînd în patria nóstră. Asemenea şi altor bresle, cum tăbacilor, cârciumarilor, căcĭ cine aŭ făcut tóte mĕsurile lor mincinóse, iar ale cumpĕrăturiĭ lor drepte? Fără

numaĭ lăcomia de avuţie. Puneţĭ dar înainte, de găsiţĭ cu cale, Măriei Sale că Împĕraţii şi Domniĭ ceĭ vrednicĭ de laudă în multe chipurĭ s'aŭ silit să-şĭ facă nume nemuritor în lume: Uniĭ adecă cetăţĭ zidind, alţiĭ mănăstirĭ făcênd, alţiĭ şcóle înzestrând şi alţiĭ altele....» (1823 Februarie 16).

Un discurs ţinut la 1823, Martie 13, către Domnitorul Grigorie Ghica, prin care-l felicită că este de neam Român.

Altă felicitare tot către Domnul Grigore Ghica.

După acestea iarăşĭ o oraţiune pentru şcolarĭ, din 1830 şi socotelĭ de casă. Acì întîlnesc nota următóre din 1823, Aprilie 23: «Ḑiua Lunĭ după Dumineca Pascelor a urmat un foc înfricoşat aicĭ în Bucurescĭ, în Podu-Beilicului, şi aŭ ars, cum spun, peste 500 case.»

Apoĭ extrase din diferiţĭ autorĭ.

Pe coperta acestuĭ manuscript cetesc nota următóre în grecesce:

«1823 'Απριλλίου 17 μοὶ ἐδόθη παρὰ του Πανιερωτάτυ καὶ Θεοπροβλήτου Δεσπότου ἡμῶν Μητροπολίτου πάσης Βλαχίας Δακίας, Κορίου μοὶ Κορίου Γρηγορίου ἡ 'Ηγουμενικὴ ῥάβδος τοῦ ἱερου Μοναστηρίοου τῶν ἁγίων 'Αποστόλων καὶ σεσημείωταί μοι εἰς ἐνθυμησιν, ἐν Βουκουρεστίῳ Βλαχίας. 'Ο δὲ λογοθέτης 'Ιωαννίτζας τοῦ Διβανίου ἀνέγνω τὸ αὐθεντικὸν γράμματοῦ 'Ηγουμενείου μου, παρὸντος καὶ τοῦ ἁγίου 'Εκκλησιάρχου τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως κυρ Γαβριὴλ, ἀποσταλέντος ὑπὸ του ἁγίου Μητροπολίτου, καὶ 'ἐξωσθη τοῦ 'Ηγουμενείου ὁ προκάτοχός μου, κὺρ Συνέσιος 'Αγιορείτης. Ἔγραφα δε τῇ ἐμοὶ χειρὶ. ὁ Πρωτοσύγκελος Ναοὺμ ἡγόυμενος ἀποστολιάνος.»

«1823, Aprilie 17. Mi s'a dat de către Prea Sfinţitul şi de Dumneḑeŭ alesul, stăpânul meŭ, Mitropolitul a tótă Valachia Dacieĭ, Domnul meŭ Domn Grigorie, cârja egumenéscă a sfinţiteĭ mănăstirĭ a Sfinţilor Apostolĭ, şi s'a însemnat de mine spre amintire în Bucurescii Valachieĭ. Iar Logofĕtul de Divan Ioniţă a cetit cartea domnéscă a egumenieĭ mele, fiind de faţă şi sfînţitul eclesiarch al sfinţiteĭ mitropoliĭ, chir Gavriil, trimis de către sfinţitul Mitropolit, şi s'a dat afară predecesorul meŭ din egumenie, chir Sinesie Agioritul. Am scris cu mâna mea. Protosinghelul Naum, egumen Apostolénu.»

N'a stat mult Naum ca egumen, pentru că a scormonit tóte datoriile făcute de fostul egumen Grec şi, vĕḑênd că nu i se face dreptate, a demisionat.

Iată câte-va poesiĭ tot din 1823, Ianuarie I, în grecesce, lucrate pentru şcolariĭ sĕĭ.

I.

Φρίξον ἥλιε καὶ γὴ	Infricoşéză-te sóre şi pămînt
Θεὸς ἦλθεν ἐνσαρκὶ.	Că a venit Dumneḑeŭ în trup.
Τό δὲ πῶς, οἶδεν οὐδεὶς,	Dar cum? nu scie nimenĭ.
'Ω φιλόστοργοι Γονεῖς.	O părinţĭ filostorgĭ!

Καὶ αὐτὸς περιτμηθεὶς,
Ὁ καιροὺς καὶ χρόνους θεὶς,
Ἐν ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ,
Θείᾳ γνώσει καὶ σοφίᾳ,
Τέλος δίδωσι ταῖς πάλαι
Νῦν νομοθεσίαι ἄλλαι.
Εὔχομαι οὖν ἐκ καρδίας
Μετὰ πάσης προθυμίας,
Ἔτους μὲν παρῳχημένου
Εὐτυχῆ μὴν ἔξοδον,
Τοῦ νυνὶ δὲ ἀρχομένου
Θυμήρη τὴν ἔισοδον.
Πλουσίαν περὶοδον
Κάλλιστον μεθόριον.
Τῆτες καὶ ἐς Νέοτα
Παρόντα καὶ μέλλοντα.
(Subscris) *Grigorie Gradiştĕnu.*

Şi acesta circumcis,
Care a pus timpiĭ şi aniĭ
Cu puterea luĭ proprie,
Prin cunoscinţă şi înţelepciune [dumneḑeéscă
A dat sfîrşit celor vechĭ,
Acum sunt alte legislaţiunĭ.
Decĭ vĕ doresc din tótă inima,
Cu tótă bunavoinţă,
Ca anul trecut
Să-şĭ aibă sfîrşitul norocit,
Iar cel ce începe acum
Intrare cu veselie,
O periódă bogată
Şi un sfîrşit şi maĭ bun.

II.

Ἀντὶ Πάππου τὸν Αὐθέντην
Τῶν βλαχίας ἀρχηγέτην,
Νυν μετὰ χαρᾶς εὑρίσκω,
Οὗ γενέθλια μιμνήσκω,
Ἐπικαλῶ δὲ ἱκέτην
Ὑπὲρ ἐλέους ὑγείας
Γρηγόριον ὑψηπέτην
Σάλπεγκα θεολογίας.
Ζήτω ἐπιμήκιστα
Ἅμα καὶ πανόλβια
Γρηγόριος Βοεβόδας.
(Subscris) *Dimitrie Ghica.*

In locul unchiuluĭ pe Domnitorul
Valachieĭ, pe conducĕtorul
Il aflu acum cu bucurie,
A căruĭ ḑi de nascere-ĭ amintesc.
Decĭ invoc ca rugător,
Pentru îndurărĭ şi sănătate,
Pe Grigorie cel întraripat,
Pe trâmbiţa teologieĭ,
Să trăiască cât maĭ mulţĭ anĭ
Şi fericiţĭ tot odată
Grigorie Voevod.

Pe margine cetesc: Ποιήμα Ναοὺμ Πρωτοσυγκέλλου καὶ τὰ ὄπωθεν—Poesiĭ ale luĭ Naum Protosingelul şi cele din urmă.

Poesiĭ de felul acesta are fórte multe Naum în scriptele sale, ceea ce însémnă că aveà scânteia poetică din fire.

Alte poesiĭ din 1823. Ianuarie 6, pronunțate de doue școlărițe ale luĭ Naum.

III.

Σήμερον ὁ πάντων Κτίστης,
Κύριος ἡμῶν καὶ ρύστης,
Περιτομὴν ὑποφέρει,
Ὃν πᾶσα κτίσις γεραίρει.
Τό σωτήριον λαμβάνει
Ὄνομα, καὶ νῦν προφθάνει
Ἰησοῦς ἡ σωτηρία,
Τῶν ἐθνῶν ἡ προσδοκία.
Τὸ πέλαγος τοῦ ἐλέους,
Σώζων τοὺς Ἀδαμιαίους,
Ἔτος εὐλογῇ τό νέον
Ἅπαν καινουργεῖ τό δέον
Χαίρει δὲ ἐν τοῖς Ὑψίστοις
Τοῦ Χριστοῦ ὁ Μέγας μύστης,
Βασίλειος Ἱεράρχης
Πάντων ἡμῶν ὁ Προστάτης
Προσκαλῶν έις ευωχίαν
Νῦν, καὶ έις πολυετίαν
Ζώητε ἐν ὑγιείᾳ
Καὶ ἄκρᾳ πανευτυχίᾳ.
(Subscrisă) *Elencu Gradiștênu.*

Astăḑĭ a tóte creatorul,
Domnul nostru curățitorul,
Sufere circumcisiune,
Pe care tótă natura-l cântă.
Iea nume de Mântuitor
Și acum îșĭ are loc
Mântuirea prin Isus,
Așteptarea neamurilor,
Mulțimea îndurărilor,
Mântuind pe ceĭ din Adam.
Binecuvîntă anul noŭ
Și tot ce-ĭ de nevoie înnoesce.
Bucură-te întru ceĭ de sus
Mare tăinuitor a luĭ Christos
Ierarche Vasilie,
Protectorul nostru al tuturor,
Poftindu-vĕ și bună petrecere
Acum și la mulțĭ anĭ,
Să trăițĭ cu sănătate
Și în tótă fericirea.

IV.

Νέου ἔτους τὴν ἀρχὰν,
Καὶ Χριστοῦ περιτομήν,
Ἑορτάζοντες καὶ νῦν,
Ἡμέραν δεσποτικήν.
Δεῦτε πάντες σὺν ἡμῖν
Εὐφρανθῶμεν κατ' αὐτήν,
Ὑμνοῦντες τόν ποιητήν
Ὡς Θεός καὶ λυτρωτήν.
Δόξαν αὐτῷ καὶ τιμὴν
Προσφέροντες ἀρετὴν
Τήν ζωήν ἡμῶν σεμνὴν,
Διανύοντες καλήν,
Πρός ἀξίαν πληρωμὴν,
Τήν θεῖαν ἀνταμειβὴν.

Inceputul anuluĭ noŭ
Și circumcisiunea luĭ Christos
Sĕrbătorindu-le acum,
Ḑi stăpânéscă (sĕrbătóre),
Venițĭ acum împreună cu mine
Să ne veselim într'însa,
Lăudând pe ziditorul
Ca pe un Dumneḑeŭ eliberator.
Glorie luĭ și cinste
Producêndu-ĭ virtutea,
Viéța nóstră morală.
Săvîrșind ce-ĭ bine
Spre plinire vrednică
De rĕsplată dumneḑeéscă.

Ζώητε ἐτῶν πληθὺν,
Καὶ πανευτυχῶν. Ἀμήν,
(Subscrisă) *Marióra Gradiştênu.*

Să trăiţĭ anĭ mulţĭ
Şi întru tot fericiţĭ. Amin.

Altă poesie românéscă. — 1829, Decembre 25.

V.

Tótă mintea omenéscă,
Maĭ vîrtos şi îngeréscă,
Nu póte să povestéscă
Şi bine să tâlcuéscă
Taina cea din vecĭ ascunsă
Şi de îngerĭ nesciută,
Pentru Dumneḑeŭ cuvîntul,
Al tuturor începutul,
Care astăḑĭ s'a 'mplinit,
După cum s'aŭ prorocit,
Că se va nasce Mesia,
Din prea fecióra Maria,
Ca lumea să mântuéscă,
De tiran s'o izbăvéscă,
Raiul nouĕ să deschiḑă
Unde omul lăcuisă,
De unde s'aŭ isgonit
Omul cel întâiŭ zidit,
Pentru călcarea porunceĭ,
Căḑênd în gheena munceĭ,
Rob singur vĕḑêndu-se,
Vrăjmaşuluĭ dându-se.
Şi l'aŭ stăpânit tiranul
Până ce a venit Domnul.
Veniţĭ dar să prăznuim,
Astăḑĭ să ne veselim,
Ḑiua Nasceriĭ cinstind
Şi pe Precista slăvind.
Astăḑĭ noue s'aŭ născut
Cu trup cel făr'nceput,
Din pântece fecioresc,
Pe care tóte-l slăvesc,
Îngeriĭ şi ómeniĭ,
Slăvesc ḑiua Nasceriĭ.
O! să vĕ învrednicéscă acum şi pe
d-vóstre şi la mulţĭ anĭ fericiţĭ
a prăznuì cum doriţĭ. Amin.
(Subscris) *Dimitrie Constantinid.*

Altă poesie din 1829 Δεκεμβρίου 25, ἐν Ποτλοζίῳ.

VI.

Χριστὸς γηνᾶται, καὶ καθορᾶται,
Ἐν τῷ σπηλαίῳ, μητρὶ ἐνθέῳ,
Χριστὸς γενᾶται, καὶ ψηλαφᾶται
Ἐν ἀνθρωπίνῃ, σαρκὶ σπηλίνῃ.
Χριστὸς γενᾶται, πιστοὶ βοᾶτε.
Δόξα τῷ Πατρὶ, Ἀνάρχῳ νοΐ.

Δόζα τῷ υἱῷ, τῷ δημιουργῷ.
Δόξα Πνεύματι, Παντοκράτορι.
Τῷ μόνῳ θεῷ, τῷ ἀληθινῷ.

Christos se nasce şi se privesce,
În peştera, la dumneḑeésca Maică.
Christos se nasce şi se pipăe
În omenire, în trup de lut.
Christ se nasce, credincioşĭ strigaţĭ:
Mărire luĭ Dumneḑeŭ, minţiĭ ceĭ fără [început.
Mărire Fiuluĭ şi Ziditoruluĭ.
Mărire Duhuluĭ, A-tot-ţiitoruluĭ,
Singuruluĭ Dumneḑeŭ, celuĭ ade-[vĕrat.

Δόξα καὶ μιᾷ, μόνᾳ Παραγιᾷ,
Κόρῃ Μαριὰμ, θυγατρὶ Ἀδάμ.
Δι' ἧς οἱ πιστοὶ, ὅλοι ἐν τῇ γῇ,

Ἀνεπλάσθημην, κ'ἐλυτρώθημεν
Ἀπὸ τυράννου, τοῦ κοσμοπλάνου.
Ζήτω ἡ εὐγενία σας ἐς ἔτη πολλὰ
Μ'ὅλα τἄγαθὰ. Ἀμήν.

Mărire şi unia singure Prea Sfinte
Feciore Maria, fiica luĭ Adam,
Prin care credincioşiĭ toţĭ de pe
[pămînt
Ne-am refăcut şi ne-am mântuit
De tiranul, înşelătorul lumiĭ.
Trăiască nobleţa vóstră la mulţĭ anĭ,
Cu tóte bunurile. Amin.

Γιάγκος Πορουμπάρης. — Iancu Porumbaru.

Alta a aceluiaşĭ din 1827, Decembre 25.

VII.

Fraţilor creştinĭ!
Astăḑĭ eŭ mĕ sîrguesc
Ca să vĕ hiritisesc
Pentru sfînta Nascere,
Nouĕ spre prefacere.
Taina cea din veac ascunsă
Şi de îngerĭ nesciută,
Pentru Dumneḑeŭ cuvîntul
Astăḑĭ a luat sfîrşitul,
Cuvîntul trup s'aŭ făcut
Şi 'n lume aŭ petrecut,
Pentru Adam cel căḑut,
Prunc în lume s'aŭ vĕḑut,
Din pântece feciorese,
Tóte pe el îl slăvesc.
Raiul astăḑĭ s'aŭ deschis,
Ucigaşiĭ furĭ s'aŭ prins.
Draciĭ încuibaţĭ în idolĭ
Erà închinaţĭ de ómenĭ,
Eĭ Dumneḑeĭ se numiaŭ
Şi 'ntr'înşiĭ lumea credeaŭ,
Părăsind pre ziditorul
Şi a tóte făcĕtorul.
In cât cum prorocul ḑice:
Draciĭ, vrênd lumea să strice,
Jertfe, fiĭ, fete cereà,
Pe care 'n foc îĭ ardeà.

O mare cruḑimea lor!
Cum voiaŭ părinţiĭ lor?
Ticăloşiĭ şi orbiţiĭ
Şi de dracĭ împrilestiţiĭ,
Ca să dea pe fiiĭ lor
Pentru jertfă dracilor!
Iar draciĭ se bucurà
Cât maĭ mult sânge vĕrsà,
Omuluĭ fiind vrăjmaşĭ
D'inceput cumplіţĭ pizmaşĭ,
Ca nisce dĕ'n cer căḑuţĭ
Împetriţĭ, nepocăiţĭ.
O Dumneḑeule sfinte
Şi al tuturor părinte!
Cine nu se va mirà
De multă răbdarea ta,
Că tu poţĭ câte voescĭ,
Şi mânia îţĭ oprescĭ,
Că vremea în vecĭ va fi
Pe ceĭ rĕĭ a pedepsì.
Ce vom rĕsplătì dar noĭ,
Ómeniĭ ceĭ de apoĭ,
Să căḑem cu pocăinţă,
Să ne'nchinăm cu credinţă,
Mulţumind luĭ Dumneḑeŭ
Că ne-aŭ scăpat de cel rĕŭ,
Chipul robuluĭ luând,
Pe credincioşĭ mântuind.

Astăḑĭ Adam dănţuesce
Şi Eva se veselesce.
Îngeriĭ şi ómeniĭ
Cinstesc ḑiua Nasceriĭ.
Pămîntul s'aŭ luminat
Şi cerul s'aŭ minunat,
Capiştele s'aŭ surpat,
Bisericĭ s'aŭ ridicat.
Adevĕrul s'a ivit
Şi idoliĭ s'aŭ sdrobit.,
Creştiniĭ s'aŭ mântuit,
Iar draciĭ s'aŭ isgonit.
Să se veseléscă cerul,
Să se bucure pămîntul,
Să salte credincioşiĭ
Împreună cu strămoşiĭ,
Că Christos Mântuitorul
Şi a tóte făcĕtorul,
Prorociile plinind,
Astăḑĭ la noĭ aŭ venit,
Pe credincioşĭ să 'nnoiască
Şi pre toţĭ să mântuiască
La cerésca împĕrăţie,
Fie tuturor şi mie!
Dumné-vóstre bucurie
Şi întru mulţĭ anĭ să vĕ fie. Amin.

(Scrisă pentru *Mateiŭ Conţescu.*)

Apoĭ urméză acéstă scrisóre către capul Ierarchieĭ ţĕriĭ.

«*Tainică scrisóre şi duhovnicesce.*

«Prea Sfinţite şi de Dumneḑeŭ alesule Stăpâne!

«Dă pricină înţeleptuluĭ şi maĭ înţelept veĭ fi. Incă odată dar daŭ şi maĭ mult nu adaug. Sluga Prea Sfinţieĭ Vóstre, numaĭ o aducere aminte fac, datorie ca un fiŭ al patrieĭ socotind; iar Prea Sfinţia Ta veĭ lucrà ca un miluit de Dumneḑeŭ, cum te va luminà Dumneḑeŭ. Nicĭ de vre-un respuns al Prea Sfinţieĭ Vóstre am trebuinţă, ci numaĭ punerea în lucrare de s'ar face, socotesc lucru plăcut luĭ Dumneḑeŭ. Incă de m'aş învrednicì eŭ să pătimesc şi vre-un rĕŭ pentru cele ce sunt după Dumneḑeŭ, cu dragoste şi cu bucurie aş primì.

«Inălţimea Sa dar şi Prea Sfinţia Ta şi d-lor veliţiĭ boerĭ, de aveţĭ poruncă a se scóte Greciĭ de la mănăstirile lor cele închinate la locurĭ străine, urméză negreşit fără nicĭ o voie veghiată a împlinì împĕrătésca poruncă. Şi maĭ întâiŭ, maì vîrtos a curăţì scaunele, adecă episcopiile şi mănăstirile patrieĭ de Grecĭ, fiind vremea primită, care altă dată póte să fie cu anevoie. Şi acele mănastirĭ închinate la locurĭ străine pot să le iea din boeriĭ patrieĭ supt epitropie, cu o rînduială ce se va găsì cu cale. Şi prin sfatul de obşte înscris a se hotărî: ca de acum înainte numaĭ însuşĭ mănăstirile cele marĭ, carĭ sunt închinate la locurile cele străine, să aibă şi să fie primiţĭ egumenĭ de la acele locurĭ străine, iar nu şi la metócele lor, care sunt închinate la aceste mănastirĭ, să aibă egumenĭ străinĭ, ci pămîntenĭ, cu cuviinciósele embaticurĭ ale lor, ca să nu se maĭ înmulţéscă iarăşĭ egumeniĭ şi stăpânirile Grecilor în pămîntul patrieĭ. Care cu sfat de obşte prin anafora să se

arate Inălţimiĭ Sale, arătând şi pricina pentru carele mănăstirile aŭ ajuns la multă dărăpănare şi cufundate în grele datoriĭ.

«Pe lângă aceste, de este vre-o bună rîvnă de obşte pentru patrie, să se facă întărirĭ scrise, că de acum înainte nicĭ scaunul sfinteĭ mitropoliĭ, nicĭ scaunele episcopicescĭ, nicĭ în tóte mănăstirile ţěriĭ, nicĭ în tóte mănăstirile micĭ, care sunt metóşe mănăstirilor celor marĭ, să nu se priméscă povăţuitorĭ de altă limbă, ci numaĭ din patrioţiĭ credincioşĭ. Mare dărăpănare şi vrednică de jale se vede şi la metóşele Sfîntuluĭ Pantelimon şi însuşĭ la ale sfinteĭ mitropoliĭ, care în anul trecut, aflându-mě la Ploescĭ, s'aŭ întîmplat óreş-care de le-am věḑut cu ochiĭ însuşĭ, ca nisce grajdurĭ pustiĭ cele din lăuntru a acelor metóşe. Dintre carĭ, mergênd din întîmplare şi la schitul Blejóia, metohul sfinteĭ mitropoliĭ, am věḑut că n'are măcar nicĭ un gard prost împrejurul bisericiĭ; ci în amvonul bisericiĭ eraŭ culcuşurĭ şi baligĭ de vacĭ. Şi un grămătic ce l'am găsit acolo îmĭ spuneà că nicĭ preotul n'are biserică de sunt 6 anĭ, şi locuitoriĭ din prejur alérgă la alte sate pentru sfintele slujbe şi alte nevoĭ sufletescĭ. In cât se cade a se îndatorà şi epistaţiĭ metóşelor ca în fieş-care an să facă şi meremeturĭ, cât va fi cu putinţă.

«Ce hal vrednic de lacrimĭ aŭ şi metóşele Sfîntuluĭ Panteleimon! Pentru care asemenea cu sfat de obşte, prin anafora, ar fi bine a se da voie şi poruncă de a se căutà aşezămînturile tóte ale tuturor sfintelor locaşurĭ de la fericiţiĭ ctitorĭ cum s'aŭ orînduit? Cum, ce fel de aşezămînt? De se hotărêsc călugărĭ saŭ mirenĭ, a cărora laudă cum că le chivernisesc maĭ bine decât călugăriĭ se vede deşértă. Pentru tóte dar bunele rînduelĭ ale sfintelor locaşurĭ silindu-te Prea Sfinţia Ta, mare plată veĭ avé de la Dumneḑeŭ. Că vedem mireniĭ înălţându-şĭ case şi hanurĭ de la cele dărăpănate metóşe. Póte să nu fie întocmaĭ adevěrată vorba care am auḑit, că Căminarul Trăsnea a luat prodosie numaĭ pentru mănăstirea Găisenĭ talerĭ 30 de miĭ, dând-o în arendă la alt mirean pe 10 anĭ, osebit de embatichiul ce este dator în fiesce-care an; în cât stricătoriĭ patrieĭ a se vedé din însuşĭ patrioţiĭ eĭ. Lângă acestea, veĭ sci Preaosfinţia Ta că, fiind la unele bisericĭ preoţĭ věduvĭ, prin dare de banĭ ieaŭ voie de la protopopĭ a ţiné muierĭ tinere şi a slujì neopriţĭ ale sfinteĭ liturghiĭ. Acéstă pildă am věḑut-o în Ploescĭ, una făcută de Proin protopopul... la biserica Sf. Ioan de acolo şi alta făcută de protopopul... la Sfîntul Nicolae de la isprăvnicat. In cât aşà streeóră ţînţarul şi înghit cămila. Iar de se întîmplă nisce věduvĭ ca aceştia să aibă copiĭ, cel puţin o babă bětrână să aibă voie a ţiné, saŭ a se părăsì de sfînta leturghie; saŭ de n'aŭ copiĭ, a merge la mănăstire, saŭ a se chivernisì cu alte deprinderĭ mirenescĭ, iar nu cu slujirea Sfintelor Taine, saŭ pentru mare nevoie de preot şi de alte pricinĭ, cum am citit la mănăstirea Hurezu nisce pravile vechĭ scrise cu mâna, a fi lucru atâta de acoperit, în cât slujitorul sfintuluĭ altar a nu da nicĭ cea maĭ mică pricină de scandal noroduluĭ, şi aşà să îndrăsnéscă a se apropià de sfîntul jertfelnic prin slujirea sfinteĭ liturghiĭ.

«Iartă, Prea Sfinţite Stăpâne, căcĭ îndrăsnesc ca la un părinte de obşte şi al slugeĭ Prea Sfinţieĭ Tale, însă mĕ rog ca acéstă scrisóre de nimenĭ altul să nu se vadă, ci numaĭ însuşĭ de Prea Sfinţia Ta. Iar prea sfintele rugăciunĭ şi blagoslovenia Prea Sfinţieĭ Tale fie pururea cu mine.

«1823, Februarie 5. «Al Prea Sfinţieĭ Tale prea plecată slugă.
«*Naum Protosinghelul.*»

«*Nota.* — Numaĭ Prea Sfinţituluĭ Părinteluĭ Buzeŭ, de vețĭ socotì, putețĭ s'o arătațĭ, spre zidirea celor coprinḑĕtóre. Nicĭ să socotescĭ Prea Sfinţite că sunt prea ahtiat pentru Hurez, firesce mulţămindu-mĕ şi cu un metoh mic şi bun. Şi nu atâta pentru alta, ci pentru mijloc să scap de nisce datoriĭ şi să găsesc loc de óreş-care odihnă ómenilor meĭ, carĭ după Dumneḑeŭ la mine privesc.»

Jaloba ce a dat un boer la 1822 către Domnitor şi prin care descrie ce a suferit în timpul Zavereĭ de la Eterişti.

Jaloba este compusă de Naum.

«Prea Inălţate Dómne!

«Mărturisind Sf. Scriptură la Iov că strigarea săracilor şi strigarea lipsiţilor le va auḑì Dumneḑeŭ, şi dimpreună adeverind şi Psalmistul că Dumneḑeŭ va face judecată săracilor şi isbândă lipsiţilor, am luat îndrăsnélă şi eŭ, cel cu totul nenorocit, cu ferbinţĭ lacrimĭ a mĕ arătà înaintea păziteĭ de Dumneḑeŭ Înălţimiĭ Tale şi cu suspinurĭ din inimă a mĕ jăluì: că treĭ-ḑecĭ de anĭ şi maĭ bine sunt de la nascerea mea avênd, nicĭ odată nu m'am învrednicit măcar de cea maĭ mică chivernisélă în pămîntul patrieĭ şi nu m'am mâhnit atâta de mult, stăpânire străină vĕḑênd în pămîntul patrieĭ şi mulţĭ acéstă nedreptate pătimind. Avênd eŭ şi puţină mângâiere doue prăvălióre ce mi-aŭ rĕmas de la părinţĭ; iar în acésta de pe urmă perḑênd şi acéstă puţină mângâiere, am ajuns şi la desnădĕjduire din multa primejdie. Căcĭ în anul trecut de patru orĭ am căḑut în mâinile apostaţilor, carĭ, neavênd într'înşiĭ lacrimă de creştinătate, m'aŭ jefuit până la cămaşe, arḑêndu-mĕ şi cu fier ars, ca să le daŭ banĭ, şi, abià scăpând din mânile lor numaĭ cu sufletul, îmbrăcat în abale albe, am fost năzuit la Braşov, ca să nu-mĭ perd şi viéţa. Unde neavênd nicĭ cheltuiala cea de tóte ḑilele, de mare nevoie mi-am amanetat acele doue prăvălióre, de am trăit până acum, care şi acestea, viind aicea, le vĕḑ cu totul dărăpănate de aşcherliĭ împĕrătescĭ, neavênd ticălosul de unde să ieaŭ măcar o parà spre a-mĭ întîmpinà cheltuiala cea din tóte ḑilele.....»

Aceste suferinţe le-aŭ îndurat toţĭ locuitoriĭ ţĕriĭ şi de la Eteriştĭ şi de la Turcĭ, pretutindenea pe unde aŭ trecut.

Despre originea limbiĭ nóstre românescĭ iată cum se exprimă într'un engomiŭ ce-l face Mareluĭ Postelnic Michail Ghica: «Ὅσαι γὰρ λέξεις τῆς διαλέκτου ἡμῶν οὐ λατινικαὶ εἰσι, πᾶσαι δακικαὶ τυγχάνουσι φύσει, τῆς νέας ἡμῶν διαλέκτου, γεννηθείσης ἐκ διαφθαρμένης λατινίδος· καὶ διαφθαρμένης παλαιᾶς

ἡμῶν δακίδος. Καὶ Ῥωμᾶιοι ἤτοι Ῥωμᾶνοι καὶ Νέοι Δάκες ἡμεῖς ονομαζόμενοι. ὡς σύμμικτοι τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀποικίας πρὸ ἐτῶν *1700.* Εὐλόγως οὐ μόνον οὐκ ἀποστρεφόμεθα τήν Ἑλληνικήν συγγένειαν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θεῖαν ἐντολὴν αὐτήν ἀγαπῶμεν, τό καλόν τοῦ πλησίον ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας εὐχόμενοι, καὶ μόνους τοὺς ἀποστάτας αἰτιώμενοι οὐχὶ δὲ καὶ ἀθώους. Ἐν ᾧ καὶ ʼεκ τῶν ἐνδαῦθα μερῶν τοῦ Ὄλτου ἐφάνησαν ἄποστάται καὶ πολλοὶ παντοχόθεν συνηρπάγησαν τάυτῃ τῇ σατανικῇ πλάνῃ.»

«Căcĭ câte cuvinte ale limbeĭ nóstre nu sunt latinescĭ, natural tóte dacice, ale limbeĭ nóstre celeĭ nouĕ, provenite din latina coruptă şi din vechia nóstră limbă dacică coruptă. Şi numindu-ne noĭ Romanĭ saŭ Românĭ şi noĭ Dacĭ, ca o amestecătură a coloniilor Romanilor cu 1700 de anĭ maĭ înainte, cu drept cuvînt nu numaĭ nu respingem înrudirea nóstră grecéscă, ci ca prin un ordin dumneḑeesc o iubim, dorind din adîncul inimeĭ binele aprópeluĭ, şi nu acusăm decât numaĭ pe apostaţĭ, nu şi pe ceĭ nevinovaţĭ Pentru că şi din părţile de aicea de peste Olt s'aŭ arătat apostaţĭ şi mulţĭ de pretutindenea s'aŭ atras în acéstă înşelăciune satanică.»

Naum erà gata la orĭ ce ocasiune a-şĭ manifestă simţemintele sale patriotice, maĭ ales la sĕrbătorĭ şi festivităţĭ naţionale. Iată un discurs din cele multe ce le-a pronunţat ocasional şi în care se descrie bucuria sa că vede pe tronul ţĕriĭ şi pe scaunul mitropolieĭ Românĭ, iar nu străinĭ ca până acum. Acest cuvînt l'a pronunţat când li s'a dat mănăstirilor egumenĭ Românĭ, alungând pe ceĭ Grecĭ.

«Cuvînt vorglăsuit către Prea Înălţatul nostru Domn Ioan Grigorie Dimitrie Ghica Voevod.

«Prea Înălţate şi de Dumneḑeŭ păzite Dómne!

«Maĭ înainte de tóte şi în tótă vremea datorĭ suntem cu mulţămire către Dumneḑeŭ pentru tóte bunătăţile, care pururea primim de la dînsul, şi pentru că în tot chipul ca un iubitor de ómenĭ caută mântuirea sufletelor nóstre. In cât, de ne şi pedepsesce ca un drept judecător şi stăpân, dar iarăşĭ ne miluesce ca un prea milostiv şi ziditor al nostru.

«Nenumĕrate mulţămirĭ suntem datorĭ şi prea puterniculuĭ nostru Împĕrat, întâiŭ adică ca unuia ce de Dumneḑeŭ ne este dat, cum mărturisesce Sfînta Scriptură, că nu este stăpânire fără numaĭ de la Dumneḑeŭ; al doilea, că, de Dumneḑeŭ fiind îndemnat, smerenia acesteĭ patriĭ întru slavă o aŭ schimbat şi lacrimile patrioţilor întru bucurie le-aŭ întors.

«Iar neîncetate rugăciunĭ către Dumneḑeŭ suntem datorĭ pentru Înălţimea Vóstră, ca după cum sfînta şi dumneḑeésca Pronie v'aŭ chemat şi v'aŭ ales Domn şi oblăduitor patrieĭ Înălţimiĭ Vóstre, aşà să vĕ acopere şi să vĕ păzéscă, ca de-apururea neclătită întărire întru prea luminatul domnesc scaun al Înălţimiĭ Vóstre, păzind sfintele legĭ şi dreptăţile dumneḑeescĭ, spre nestrămutată şi vecînică moştenire a domnesceĭ slave, prin cea necurmată diadochie a prea luminatuluĭ sânge al Înălţimiĭ Vóstre, ca pururea să se

laude acéstă pravoslavnică patrie Valachia cu prea luminatul neam al Înălţimiĭ Vóstre.

«Iar către cea de obşte cuvîntare a Înălţimiĭ Vóstre, pentru chemarea şi alegerea părinţilor egumenĭ spre cinstea şi stăpânirea ce li se încredinţéză, acesta este respunsul, cu tótă plecăciunea şi închinăciunea până la pămînt: Să trăiască Înălţimea Vóstră întru mulţĭ şi prea fericiţĭ anĭ cu pacĭnică şi liniştită viéţă, ca şi slugile Înălţimiĭ Vóstre, părinţiĭ egumenĭ, să pótă vieţuì cu norocire în prea luminatele ḑile ale Înălţimiĭ Vóstre, rugând pe Dumneḑeŭ pentru Înălţimea Vóstră.

«Dar ce óre póte să socotéscă maĭ cu de-amăruntul fie-care din părinţiĭ egumenĭ pentru chemarea şi alegerea lor spre cinstea şi stăpânirea ce li se încredinţéză? Sluga Înălţimiĭ Vóstre socóte că le săltéză inima de bucurie şi fie-care dintr'înşiĭ nu se socotesce îndestulat a mulţămì după cum se cade Înălţimiĭ Vóstre, cum şi Prea Sfinţituluĭ nostru Stăpân şi Mitropolit şi Prea Sfiinţiilor lor Părinţĭ Episcopĭ şi Domniilor lor prea cinstiţilor veliţilor boerĭ aĭ patrieĭ. Încă de se vor întrebà şi în ce chip este bucuria lor, pot să rěspundă fie-care cuvîntul Scriptureĭ pentru suflet: «Că în ce chip «se veselesce mirele de mirésă, aşà se va veselì Domnul de tine.» Acest fel de bucurie póte să aibă fie-care din părinţiĭ egumenĭ în inima lor. Căcĭ şi egumeniile sunt căsătoriĭ duhovnicescĭ şi, precum căsătoria cea luméscă face părinţĭ trupescĭ, aşà şi căsătoria cea duhovnicéscă face părinţĭ duhovnicescĭ. Şi precum este stăpânire luméscă, aşà este şi stăpânire duhovnicéscă; pentru care urméză a înmulţì cuvîntul, de nu este cu îngreunare Înălţimiĭ Vóstre.

«Mare este Dumneḑeŭ şi minunate lucrările sale; tóte îndoite şi spre folos le-aŭ făcut. Este lume simţitóre şi este lume gânditóre, sunt trupurĭ pămîntescĭ şi sunt trupurĭ cerescĭ, este slavă pămîntéscă, este şi slavă ceréscă. Ci şi fie-care om îndoit este: omul cel din afară, adică trupul cel zidit din pămînt de mâna luĭ Dumneḑeŭ, omul cel din lăuntru, adică sufletul cel zidit prin insuflarea luĭ Dumneḑeŭ, după chipul luĭ Dumneḑeŭ.

«Duh este Dumneḑeŭ, duh este şi sufletul omuluĭ; decĭ ḑice Sf. Evanghelie: Duhul este carele înviază; trupul nu folosesce nimica (Ioan 6). Adică duhul luĭ Dumneḑeŭ este carele înviază tóte, iar trupul nu folosesce nimica spre miş care, căcĭ este de sineşĭ firesce nemişcător. In cât, de óre-ce din trup lipsind duhul cel de viéţă, trupul rěmâne nesimţitor. Asemenea şi Solomon ḑice: Πνεῦμα Κυρίου ἐπλήρωσε τήν οἰκουμένην — duhul Domnuluĭ a umplut lumea etc. Duhul dar cel de viéţă de la Dumneḑeŭ mişcă şi luminătoriĭ ceruluĭ spre cea dea pururea învîrtejire împrejurul pămîntuluĭ, cum ḑice Solomon într'alte locurĭ în Sf. Scriptură.

«Duhul de viéţă de la Dumneḑeŭ mişcă şi apele spre cea d'apururea curgere. Duhul de viéţă dă putere şi pămîntuluĭ spre rěsărirea celor dintr'însul. Duhul de viéţă mişcă şi copaciĭ şi erburile spre crescere şi spre rodire. Duhul de viéţă mişcă şi tóte trupurile jivinelor, ale celor marĭ şi ale celor micĭ: ale dobitócelor şi ale paserilor şi ale pescilor să umble pre pămînt, în vězduh

şi în ape, şi tótă suflarea cu duh de viéţă de la Dumneḑeŭ se mişcă, tóte trupurile pămîntescĭ fiind de sineşĭ nemişcătóre şi nesimţitóre.

«Iar sufletul omuluĭ fiind zidit prin însuflarea luĭ Dumneḑeŭ, cum mărturisesce dumneḑéesca Scriptură, mare osebire are de tóte zidirile acesteĭ lumĭ.

«Căcĭ nu numaĭ cuvîntul este şi gânditor, ci şi nemuritor este, după dar, ca o însuflare şi chip al nemuritoruluĭ Dumneḑeŭ. În cât după cum este omul îndoit, aşà şi hrana omuluĭ îndoită este. Trupul cel din pămînt hrană avênd din pămînt; iar sufletul, ca un duh, duhovnicéscă hrană avênd. Şi după cum sórele luminéză şi încălḑesce trupurile cele din pămînt, aşà şi Dumneḑeŭ luminéză sufletul omuluĭ şi pe cel vrednic îl aprinde cu dumneḑeesc darul sĕŭ.

«Cade-se dar, şi duhovnicescii părinţĭ, ca şi ceĭ trupescĭ, pe ceĭ nevrîstnicĭ fiĭ a-ĭ hrănì cu laptele învĕţăturiĭ, iar pre ceĭ vrîstnicĭ a-ĭ hrănì cu maĭ tare hrană duhovnicéscă, prin învĕţătură, şi a îngrijì şi pentru hrana şi îmbrăcămintea lor cea trupéscă, că ḑice Apostolul către Timoteiŭ: «Dacă «cine-va nu îngrijesce de aĭ sĕĭ şi maĭ vîrtos de aĭ caseĭ sale, se lépădă de «credinţă şi este maĭ rĕŭ decât păgânul.» În cât şi căsătoria şi stăpânirea saŭ luméscă saŭ duhovnicéscă cu nevrednicie pricinuitóre este de maĭ mare osîndă. Pentru aceea şi înţelepţiĭ ḑic că şi căsătoria şi stăpânirea este un rĕŭ poftit şi dorit de ómenĭ. Şi precum marea, focul şi muierea se ḑice de dînsele treĭ rele, însă nu înţeleg firea acestor lucrurĭ ale sale, ci primejdia măriĭ, primejdia foculuĭ şi rĕutatea muierilor celor rele; aşà şi la căsătorie şi la stăpânire nu înţeleg rea firea lucrurilor, fiind de la Dumneḑeŭ orînduite, ci înţeleg greutăţile şi ostenelele caseĭ şi gréua privighere a stăpâniriĭ. Căcĭ într'alt chip ce este maĭ trebuincios omuluĭ decât focul, cine pórtă maĭ multă bogăţie decât marea şi cine póte lăsà diadochie neamuluĭ sĕŭ fără muiere?

«Decĭ tot cel ce doresce şi poftesce acest fel de căsătorii şi stăpânirĭ cade-se cu bucurie şi cu dragoste a îmbrăţişà şi sarcinele acestora, cum s'aŭ ḑis maĭ sus. Pentru care de la Dumneḑeŭ li se făgăduesce plată ceréscă şi de la ómenĭ laudă pămîntéscă. Iar împotrivă la acestea cine-va arătându-se cu nevrednicie, tóte împotrivă li se găsesce.

«Şi precum turma nu se póte păzì fără păstor, nicĭ supuşiĭ a fi fără povăţuitor, aşà şi sfintele mănăstirĭ, fiind zidite de prea fericiţiĭ ctitorĭ, ca de nisce desăvîrşiţĭ stăpânitorĭ aĭ moşteniriĭ lor, spre podóba patrieĭ şi spre vecĭnica lor pomenire, cu tarĭ legăturĭ şi aşezămînturĭ, după sfînta orînduială a lor, urméză a avé şi egumenĭ spre chivernisirea lucrurilor celor închinate luĭ Dumneḑeŭ, că aşà este voia luĭ Dumneḑeŭ.

«Înmulţéscă dar Domnul Dumneḑeŭ şi créscă puterile nebiruituluĭ nostru Împĕrat, care de Dumneḑeŭ ne este dat, ca să putem şi noĭ trăì cu linişte şi cu pace în pămîntul patrieĭ nóstre, ca nisce d'apururea credincioşĭ supuşĭ prea puterniceĭ Împĕrăţieĭ sale.

«Păzéscă Domnul Dumneḑeŭ şi pre Înălţimea Vóstră pururea nestrămutată întru moştenirea domnesceĭ slave, cu lungime de viéţă şi cu bune sporirĭ

întru tóte prin ajutorul Celuĭ de sus şi prin cel nescădut har al prea puterniceĭ Împĕrăţiĭ, ca dimpreună cu tótă obştea patrioţilor şi părinţiĭ egumenĭ, cu cel d'apururea har al Înălţimiĭ Vóstre şi cu prea sfînta blagoslovenie a Prea Sfinţituluĭ nostru Archiepiscop şi Mitropolit a tótă Ungro-Vlachia şi a Prea Sfinţiţilor Părinţĭ Episcopĭ, cum şi cu neînceputul nazir al dumnélor prea cinstiţilor şi prea blagorodnicilor veliţĭ boerĭ aĭ patrieĭ fiind întăriţĭ, să se arate vrednicĭ slujitorĭ sfintelor lăcaşurĭ şi împlinitorĭ datorieĭ lor, după plăcerea luĭ Dumnedeŭ şi a Înălţimiĭ Vóstre şi a tótă slăvita obşte.

«Al Înălţimiĭ Vóstre prea plecată slugă şi nevrednic rugător, Naum Protosinghelul. — 1823 Martie 23.»

Manuscriptul No. X.—1823.

Ἀγωγὴ εὐχαριστικὴ καὶ αἰτητική.
Reclamă de mulţumire şi de cerere (către Mitropolitul).

In acest an este scos din egumenia de la Sf. Apostolĭ şi cere să i se iea curînd socotelile pe trecut, prin Medelnicerul Tocilescu, asemenea să fie regulat la şcólă saŭ să scie ce să facă. (Românesce). Urmézǎ:

O epistolă în versurĭ către Elenca Grădiştenu, acum Gănéscă, felicitare; apoĭ versurĭ grecescĭ scrise pentru studentele şi şcolariĭ sĕĭ şi pe carĭ le pronunţaŭ la sĕrbătorĭ. Aşà: Maria Grădiştenu, Grigoraşcu Grădiştenu, Const. Gheorghiu. Către Elenca Gănésca la Craiova, românesce, în 1824. Asemenea în 1825. Acésta însémnă că Naum erà profesor de casă la familiile Grădiştenu etc.

Urmézǎ apologia luĭ din 1825 în grecesce (tradusă de mine în românesce şi publicată în «*Biserica ortodoxă*», anul XXIII, No. 5, August 1899).

Alte poesiĭ de ale sale tot pentru şcolarĭ, din 1825: Grigoraşcu Grădiştenu, altă felicitare românéscă etc.

O jalobă dată Mitropolituluĭ şi în care se cetesce: «La létul 1814, când abià încetase năprasnica bólă a ciumeĭ, întorcêndu-mĕ şi eŭ din băjănie aicĭ în Bucurescĭ şi tocmindu-mĕ cântăreţ la Sf. Nicolae din Şelarĭ, nu după multă vreme, într'o diminéţă, după săvîrşirea sf. slujbe, eşind din biserică şi vĕdênd câte-va jupânese adunate împrejurul uneĭ copiliţe, lepădată înaintea bisericiĭ şi înfăşată în nisce trenţe, am rĕmas şi eŭ zăbovindu-mĕ la acea privélă. Atuncĭ s'a întîmplat a trece pe acolo şi o babă, Mira ot biserica Dobroteseĭ, şi stând şi ea la acéstă privélă, oftând cu plângere, spuneà că toţĭ aĭ caseĭ sale s'aŭ prăpădit de ciumă. Apoĭ, luând sémă copiliţeĭ şi vĕdênd că făcuse dinţişorĭ, diceà că póte să fie de 5 saŭ 6 lunĭ născută şi, dându-ĭ cevà cald la gură, a început copiliţa să mănânce. Atuncĭ am dis babeĭ că, dacă-ĭ este milă, să o ieà, că póte să o crescă şi fără doică; iar baba cu oftărĭ rĕspunde că este vĕduvă, săracă şi se hrănesce cu lu-

crul mânilor, n'are putere să o crescă. Deci iar am dis babei că, de va voi să o ieà, o voiŭ ajutà şi eŭ cu câte taleri 5 pe lună. Acésta dar audind baba şi căutând se vadă de are rĕvaş de botez, n'aŭ găsit, şi luând pe copiliţă fără sfială în braţele sale, am chemat-o la odaia mea şi i-am dat în scris făgăduinţa ajutoruluĭ meŭ.»

Acésta denotă inima nobilă a luĭ Naum, luându-şĭ însărcinarea de a cresce acel suflet orfan, ceea ce a şi făcut. Acéstă copilă a moştenit pe bĕtrână şi a fost recunoscĕtóre către Naum, care a ajutat-o şi la măritiş.

Tot în 1825, Maiŭ 3, dă o jalobă la Domn, prin care cere să fie şi el rînduit vre-un egumen, ca mulţĭ alţiĭ, pentru că a adus serviciĭ ţĕriĭ tot timpul vieţiĭ sale. Spune că este ʽεξηκοντούτης—*de şése-decĭ de anĭ*, că-ĭ din părinţĭ nobilĭ şi apoĭ expune originea familieĭ sale. După aceea maĭ spune că în timpul Eterieĭ a stat în ţéră, la Ploescĭ şi Câmpulung; că a influenţat mult asupra Turcilor de a nu sfăşià pe boeriĭ românĭ, carĭ eraŭ calomniaţĭ de rĕsvrătiţĭ de către aĭ luĭ Ipsilant. Tot acésta am făcut, dice, şi la Câmpina.

În o altă jalobă tot către Domn spune iarăşĭ că-ĭ de 60 de anĭ, că părinţiĭ luĭ aŭ fost conducĕtoriĭ uneĭ marĭ coloniĭ din Transilvania, cu 70 de anĭ înainte, şi nu puţin folos aŭ adus Vistierieĭ. Apoĭ că unchiul sĕŭ n'a plătit nicĭ o dare în ţéră până la mórte, după cum nicĭ înainte, pentru că erà numĕrat în armată, că părintele sĕŭ a fost protopop la Rîmnic; că după 18 anĭ de la colonisare aicea, Domnul Alex. Ipsilante a hotărît prin chrisov că orĭ-care familie din acestea să plătéscă anual doĭ-spre-dece leĭ; că Domniĭ după el, considerând că aceştĭ coloniştĭ sunt tot de acelaşĭ neam cu Valachieniĭ, i-aŭ asemănat în dărĭ, şi se rógă ca şi sub Domnia Sa să fie supuşĭ aceloraşĭ dărĭ cu ceĭ-lalţĭ Românĭ.

După acésta urméză iarăşĭ o serie de poesiĭ grecescĭ de felicitărĭ, compuse pentru şcolariĭ sĕĭ, la 1827. Tot în acest an iarăşĭ cere de la Mitropolitul să-ĭ dea vre-o mănăstire, cum se daŭ şi altora, dar în zadar. În o altă scrisóre către Grădiştĕnu, Marele Vornic, spune că s'a îngreuiat şi de şcolarĭ, *βάρος οὖν ἔχων καὶ τούς μαθητὰς* — se săturase de dăscălie.

Tot în 1827 mijlocesce la Vodă pentru un nobil scăpătat, Conţescu, care aveà copiĭ mulţĭ, să le dea măcar cărţĭ spre a-ĭ puté învĕţà, cum şi cărţĭ bisericescĭ, a-ĭ deprinde la slujbele bisericescĭ, cum eraŭ feciorii de boerĭ maĭ înainte. Apoĭ despre el dice: «Că şi patrieĭ am să-ĭ închin câte Dumnedeŭ mĕ va ajutà. Că cu ajutorul luĭ Dumnedeŭ pot, după cum am arătat şi nobiluluĭ boer Scarlat Grădiştĕnu, înainte de plecarea mea, că un an întreg m'am nevoit, am tradus şi-am compus *Τὴν ʽΕλληνικὴν χρειστοήθειαν*, *Bunele obiceiurĭ*, grecesce, în stihurĭ metrice, atât în grecesce cât şi românesce, într'un chip cum nu s'aŭ vĕdut până acum nicĭ la Grecĭ, nicĭ la Românĭ.»

La 1828 Ianuarie 1, dă o jalobă către Mitropolit şi-ĭ declară că voesce să ducă o viéţă de sihastru la Călugărenĭ; dar ducêndu-se, n'a găsit la acel

schit nicĭ un călugăr şi nicĭ chip de a sta n'a fost, pentru că nu eraŭ nicĭ case. Apoĭ îl rógă să-ĭ dea un alt locaş. După acesta iar urméză o serie de poesiĭ în grecesce şi românesce, felicitărĭ la şcolariĭ sĕĭ pentru părinţiĭ lor. Urméză apoĭ o felicitare a sa către Mitropolitul Grigorie, la 1828, de ḑiua onomastică. De aceste felicitărĭ maĭ sunt şi pentru alţĭ boerĭ.

Naum caută să se retragă la vre-o mănăstire încă din 1828. Iată ce ne spune el în o epistolă trimisă către Mitropolitul ţĕriĭ:

«Prea Sfinţite şi de Dumneḑeŭ alesule Stăpâne!

«Scim că tot binele este de la Dumneḑeŭ, şi noĭ cum am intrat, aşà goĭ vom eşì din lume. Că noianul nemărginiteĭ bunătăţĭ a luĭ Dumneḑeŭ tóte făcêndu-le, orĭ lumea gânditóre, orĭ lumea simţitóre, tóte acestea sunt isprăvĭ şi aevea doveḑĭ ale nemărginiteĭ bunătăţĭ a luĭ Dumneḑeŭ, împreună vĕḑênd; şi al doilea noian nemărginit al sfinteĭ dragosteĭ sale către fapturile sale, orĭ pe aleşiĭ sĕĭ în cer păzind, orĭ pe pămînteni suferind; asemenea şi acestea tóte sunt isprăvĭ ale milostiviriĭ luĭ Dumneḑeŭ. Orĭ Ghena înainte gătind spre semn de chemare la pocăinţă şi nu maĭ înainte vreme muncind pe îngeriĭ ceĭ căḑuţĭ; orĭ în lumea cea de jos pe unul născut Fiul sĕŭ în trup omenesc îmbrăcându-l şi trimiţêndu-l ca să înnoiască pe om. Tóte acestea asemenea sunt isprăvĭ şi aevea doveḑĭ ale milostiviriĭ sale ceĭ necoprinse. Decĭ omul despre chipul şi asemănarea luĭ Dumneḑeŭ fiind zidit, de nu se va împărtăşì bunătăţiĭ şi dragoste şi milostiviriĭ luĭ Dumneḑeŭ, cum se va puté ḑice: «şi după asemănare». Eŭ dar, Prea Sfinţite Stăpâne (ca să nu maĭ lungesc cuvîntul), de la trecutul Septembre 23, luând voia şi blagoslovenia Prea Sfinţieĭ Vóstre şi eşind din Bucurescĭ, am venit unde mĕ aflu la Conţesciĭ-de-jos, în jud. Dimboviţa, cu socotéla însă de a călcà în drumul vieţiĭ sihăstricescĭ; care auḑind de un schit, anume Călugăreniĭ, care este aprópe aicĭ, ca un ceas şi jumătate cale, la care şi mergênd şi negăsind nicĭ un călugăr (fără numaĭ un preot de mir şi biserică de zid), nicĭ locaş de zid (pentru un trup neputincios, cum este al meŭ, din stricarea a felurĭ de bóle de mulţĭ anĭ, carĭ am pătimit), ci maĭ vîrtos de două părţĭ şi ocolit de casele locuitorilor de acolo, cu anevoie mi s'a părut a-mĭ dobândì dorirea drumuluĭ sihăstricesc la acel loc. Milă-mĭ este şi de prietenul boerănaş, la care locuesc aicĭ, la Conţesciĭ-de-jos, căcĭ are patru fiĭ, care învaţă la mine, cu uşóră plată (doĭ puindu-ĭ la gramatica elinéscă şi doĭ la china), căcĭ vĕḑ că bună rîvnă aŭ şi evlavie la cele dumneḑeescĭ, dar pentru sărăcia lor nicĭ cărţile cele trebuincióse nu le aŭ şi nicĭ eŭ nu am putere să le cumpĕr; iar biserica sa de zid aprópe de casă fiind, prea mult iubesce ca fiiĭ sĕĭ să se deprindă şi la citirea şi cântarea celor bisericescĭ, la care sunt şi eŭ sîrguitor după putinţă, cu tóte că nicĭ cele 12 minee nu le are, nicĭ grecescĭ, nicĭ românescĭ, nicĭ altă carte bisericéscă grecéscă nu aŭ. Într'acest chip dar rĕmâind acì la acest boerănaş, anume Pană Conţescu, despre o parte mĕ socotesc cum să-mĭ dobândesc dorirea cea maĭ sus ḑisă şi dimpreună să-mĭ câştig şi tovarăşĭ, măcar unul saŭ

doĭ, de o potrivă la cuget, după cuvîntul ce ḑice: că maĭ bunĭ sunt doĭ decât unul. Despre altă parte, vĕḑênd că m'aŭ întîmpinat şi aicea cu jalubă nepoţiĭ meĭ ceĭ maĭ de apróре, cu de isnóvă vestire că casa trupescilor meĭ părinţĭ este căḑută de vechime şi eĭ şed pe la rude, ca nisce înstrăinaţĭ, neavênd putere să o ridice, de care neavênd putinţă de ajutorat, nu puţină mâhniciune am în sufletul meŭ de mila lor. Alt mijloc însă neavênd, urméză a-mĭ mărturisì neputinţa şi a-mĭ perde urma şi de aicĭ, lăsând pe morţĭ să-şĭ îngrópe morţiĭ sĕĭ, deşì sciŭ ce ḑice Apostolul către Timoteiŭ: Εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται καὶ ἔστω ἀπίστου χείρων, La acésta se vor învinovăţì ceĭ ce pot şi nu voesc. De este dar vre-o aducere aminte şi de ceĭ prea micĭ şi nevrednicĭ, de este vre-o cuviinţă şi dreptate, de este vre-o vestire în sufletul Prea Sfinţieĭ Tale, de este vre-o bunăvoinţă după Dumneḑeŭ a mĕ miluì şi pe mine cu un sfînt locaş, măcar cât de mic, într'acest judeţ, saŭ într'altă parte, care să fiŭ vecĭnic sub mână de epistat credincios şi practicos la ale economieĭ, caḑ şi mĕ rog să mi se dea, că cu acest chip creḑ că şi drumul meŭ cel dorit cu lesnire pot să-l găsesc şi tovarăş de un gând să dobândesc şi părintésca casă să ajutorez. Şi cum Duhul Sfînt vĕ va luminà pe Prea Sfinţia Vóstră. Rob al Prea Sfinţieĭ Tale. 1828, Ghenar 1».

Adresa: «Întru prea sf. blagoslovitórea dréptă a Prea Sf. Mitropolit, cu adîncă închinăciune, la Bucurescĭ. În sf. mitropolie.»

În o petiţiune scrisă în grecesce la 1825 şi dată Domnitoruluĭ, între altele iată ce ne spune Naum despre prerogativele de carĭ s'aŭ bucurat coloniştiĭ transilvănenĭ la început:

«Dejà înainte de 70 de anĭ moşul meŭ şi părintele meŭ aŭ fost conducĕtoriĭ uneĭ marĭ coloniĭ de Românĭ din Transilvania, în deosebite părţĭ ale Valachieĭ, adăugênd nu puţin veniturile Vistieriei domnescĭ. Din care pricină aŭ aflat şi har moşul şi tatăl meŭ înaintea guvernuluĭ de atuncĭ. Moşul meŭ (care împreună şi cu tatăl meŭ s'aŭ arătat şi rîvnitorĭ aĭ ortodoxieĭ în împrejurărĭ cu ereticiĭ), colonisându-se aicea, până la mórtea luĭ a fost scutit de dărĭ, după cum erà şi înainte de colonisare, pentru că erà numĕrat în catalogul soldaţilor. A încetat din viéţă cu 55 de anĭ maĭ înainte, la satul numit Corbiĭ, moşie a episcopieĭ Argeşuluĭ, situată la rîul Dómneĭ, districtul Muscel, unde pentru întâia dată moşul meŭ a pus temelia colonisăriĭ. Iar părintele meŭ, care a fost chirotonit dejà înainte de colonisare în diacon şi preot, de către Grigorie Episcopul de pe atuncĭ al Rîmniculuĭ, împreună cu moşul meŭ, s'aŭ strămutat aicĭ, ş'a fost cinstit cu protopopia asupra tuturor coloniştilor românĭ în cele 17 districte. A rĕposat şi acesta cu 46 de anĭ înainte, în acelaşĭ loc cu moşul meŭ. Fie şi acésta cunoscută Înălţimiĭ Vóstre, că după 18 anĭ de la amintita colonisare, la începutul întâieĭ domniĭ a Eghemonuluĭ Alexandru Ipsilante, prin chrisov, s'a hotărît darea acelor întâĭ coloniştĭ românĭ până la 12 leĭ anual pentru fie-care familie. Dar Domnitoriĭ următorĭ, considerând pe coloniştĭ că sunt de acelaşĭ neam

cu Românii localnici, aŭ ordonat ca dările lor să fie una cu ale localnicilor, ceea ce se urmézǎ până astăḑĭ.»

In o altă petiţiune, tot în grecesce, dată către Domn în 1825, ne spune că n'a stat ca egumen la Sf. Apostolĭ din Bucurescĭ decât opt lunĭ, din causă că a voit să îndrepte lucrurile mănăstirii şi creditoriĭ l'aŭ rĕsturnat, în cât a trebuit să se retragă: «Πρὸς τοῖς ἄλλοις λοιπὸν ἡ ἀπολογία μου ἄυτη ἐστιν. Ὀκτὼ μῆνας ἐχρημάτισα ἡγούμενος εἰς τό ἐνδαῦθα ἱερὸν μοναστήριον τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κατὰ τό 1823 ἔτος, ἀπὸ Ἀπριλλίου 17, ἕως Δεκεμβρίου 18.»

«Pe lângă altele dar apĕrarea mea acésta este: am fost opt lunĭ egumen la sf. mănăstire de aicea a Sfinţilor Apostolĭ, în anul 1823, de la 17 Aprilie până la 18 Decembre.»

Acéstă epistolă a fost trimésă Mitropolitului prin Pafnuţie, un bĕtrân servitor al mitropoliei, căruia iată ce-ĭ scrie în poesie; o reproduc pentru curiositate.

«Ἁμαρτωλός Ναοὺμ τῷ σοφῷ γέροντι Παφνουτιῷ.

«Ἰδοὺ γέρων γέροντι ἡδέως ὁμιλεῖ, τῷ 'εν Χριστ ῷ μοι προσφιλεῖ, Πρώτη μου δὲ εὐχὴ καὶ χαρά ἄυτη ἐστί. Ἡ ἐπιστολή μου νὰ σᾶς εὕρῃ ὑγιῆ. Τὰς θείας ἑορτὰς καλῶς νὰ περάσῃ, εἰς ἔτει πολλὰ πανευτυχῶς νὰ φθάσῃ. Κἀγὼ κατὰ τὸ σῶμα ἔχω τὴν ὑγίειαν, ὅσα δὲ γράφω προς τὸν δεσπότην θελεται ἰδῇ τήν ἀξίαν. Ὅθεν ἐν καιρῷ ἵνα ἐγχειρήσῃ παρακαλῶ, καὶ τῆς απαντήσεως μὴ ἀπαξιωθῶ. Μενὼν ὅλως ἐν Χρὶστῷ ὑμῖν ταπεινὸς Ναοὺμ.

«*Nota.*—Εἰ ἔστι καὶ τις συμβουλῆ ἐιλικρινής,
γέτοιτο πρὸς με ἄφ' ὑμῶν ἀληθῆς.»

«*Nota.*—Nu se cădeà şi acésta a ḑice (însă celor iubiţĭ duhovnicescĭ nu vatĕmă) că încă de la începutul trecutuluĭ post voiam să taiŭ d'apururea mâncarea de carne, (după datorie), dar ca să nu daŭ într'acéstă vreme îngreuere sărăcieĭ boerănaşuluĭ la care mĕ aflu, a rĕmas voinţa cu hotărîre la următorul lăsat de carne, avênd viéţă.»

(Traducerea epistoleĭ grecescĭ.)

«Naum păcătosul înţeleptuluĭ bĕtrân Pafnuţiŭ.

«Iată bĕtrân bĕtrânuluĭ cu plăcere vorbesce, celuĭ mic în Christos prea iubit. Întâia mea dorinţă şi bucurie este acésta: epistola mea să te afle sănătos şi să petrecĭ sfintele sĕrbătorĭ cu bine şi să te ajungă în mulţĭ anĭ întru tot fericit. Şi eŭ respectiv de trup sunt sănătos, iar cele ce le scriŭ pentru Stăpânul (Mitropolitul) se va vedé resultatul. De aceea mĕ rog ca să se înmâneze la timp şi de rĕspuns nu mĕ voiŭ învrednicì. Rĕmânênd în Christos cu totul supus vouĕ, Naum.

«*Nota.*—Dacă-ĭ necesară şi o vorbă sinceră, facă-se pentru mine din parte-vĕ adevĕrată.»

Tot în acéstă apologie a sa ne spune că ocupaţiunea luĭ principală este căr-

turăria, adecă scrierea diferitelor tractate. Iată ce declară el: «Ὁ δὲ δοῦλος της τοῦτο δεόμαι θερμῶς καὶ προσπίπτω, ὑπὲρ ἐμοῦ μέν, ἄν κρίνῃ εὔλογον ἤ τὸ μετόχιον Γαϊσένη νά μοι δοθῇ, μὲ τό ἐτήσιων ἐμβατίκι, χωρις ἄλλου ἐπιφορτισμοῦ, ἐπὶ διορία τριῶν ἐτῶν, ὅπου νὰ βάλλω ἐπιστάτην πιστὸν καὶ πρακτικόν, έις ἡσυχίαν καὶ εὐκαιρίαν πρὸς συγγραφήν.»

«Iar servul vostru acésta vĕ rógă cu căldură şi cade înaintea vóstră pentru el, dacă socotiţĭ de cuviinţă să mi se dea saŭ metohul Găisenĭ cu embatic anual, fără altă îndatorire pentru timp de treĭ anĭ, unde să pun îngrijitor credincios şi practic, spre liniştea mea şi găsirea de timp bun pentru scrierĭ.»

Manuscriptul No. XI. — 1826.

Ἑρμηνεία Χρυσοστόμου εἰς τό κα τὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλειον.
Explicarea luĭ Chrisostom în Evangelia de la Ioan.

Pe coperta cărţiĭ stă scris: «1826 Ianuarie. Insemnărĭ din tâlcuirile luĭ Zlataust la trimiterile Apostoluluĭ Pavel şi la faptele Sf. Apostolĭ. Πρῶτον δὲ ἀπὸ τὴν 25 ὁμιλίαν ἐις τὴν κατὰ Ἰωάνην ἑρμ. Χρυσοσ. ἕις τέλος, Maĭ întâiŭ din omilia a 25-a la explicările luĭ Chrisostom, după Ioan, până la sfîrşit.»

La pagina întâia a manuscriptuluĭ cetesc în grecesce nota următóre, pe care o traduc în romănesce, fiind importantă: «La 1827 al anuluĭ mântuiriĭ nóstre, Septemvre 8, la ora treĭ din ḑi şi ḑiua Joĭ, a adormit în Domnul al doilea bĕtrân al meŭ, Prea Sfinţitul Chir Costandie, fost al Buzĕuluĭ, şi s'a înmormîntat aicea în biserica Sf. Mareluĭ Mucenic Dimitrie, în Bucurescĭ, metoh fiind sfinteĭ episcopiĭ a Buzĕuluĭ. Şi este tuturor sciut că acéstă biserică a Sfîntuluĭ Dimitrie de a doua óră s'a ridicat din temelie de către Prea Sfinţia Sa şi s'a înfrumuseţat cum se vede, în cât este şi al doilea ctitor al acesteĭ bisericĭ. Iar dumneḑeésca Provedinţă l'a învrednicit ca în ea să se îngrópe şi vecînic să se pomenéscă. Am ḑis al doilea bĕtrân al meŭ, pentru că de către el am fost chirotonit preot şi am fost onorat Protosinghel, după ce maĭ întâiŭ am fost servit Prea Sfinţiĭ Sale şi am fost socotit maĭ cu fiiĭ sfinteĭ episcopiĭ. Intâiul bĕtrân al meŭ a fost Prea Sfinţitul şi pururea pomenitul Archiepiscop a tótă Ungro-Valachia Chir Filaret, care, din al Mirelor făcêndu-se al Rîmniculuĭ, apoĭ al Ungro-Valachieĭ, a adormit în Domnul în anul....» Interpretările din Evangelistul Ioan ţin de la fila 1 până la 56. Naum nu transcrie în grecesce pe Sfîntul Ioan Chrisostom, ci extrage din interpretările luĭ pericopele cele maĭ însemnate, sentinţele sale etc., de sigur pentru a le întrebuinţă la timp şi a se versă şi singur în cunoscinţele teologice şi în Sfinţiĭ Părinţĭ. El citéză tot-deauna omilia şi pagina de unde a extras bucata pe care o transcrie cu monograma sa ℞. De la fóia

1 până la 83 cuprinde interpretărĭ în Epistola către Filipenĭ, tot extrase din Sf. Ioan Chrisostom.

Forma. Manuscriptul este in-4°, conţinênd file 1—56 şi 1—83, adecă 139 foĭ.

Manuscriptul No. XII. — 1826.

Ἐκ τῶν τοῦ Χρυσοστάμου ἑρμηνειῶν συμειώσεις τινές εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.
Din ale luĭ Chrisostom interpretărĭ, unele însemnate la Mateiŭ.

O parte din însemnărĭ sunt grecesce şi românesce, pag. 1—21, iar de aicĭ numaĭ grecesce; maĭ cuprinde şi din Ioan. Manuscriptul este voluminos, cuprinde 137 de foĭ, iar interpretările sunt numaĭ în resumate, făcute de Naum pentru cunoscinţa luĭ.

Manuscriptul No. XIII. — 182..

Τετράστιχα Νουθετινά.
Tetrastihe învĕţătóre.

Iaràşĭ o carte în care sunt numaĭ note din studiele sale şi transcrierĭ, ca Tetrastihele, decopiate după Dimitrie Darvari, din cartea sa Παιδαγωγὸς, Pedagogul, imprimată la Viena în 1804.

În interiorul manuscriptuluĭ a maĭ început o prescriere: Din ale Astronomilor, despre nascerea omuluĭ (zodie); dar n'are decât patru lunĭ.

Manuscriptul No. XIV.—1828.

Προπαίδια τῆς γραμματικῆς.
Propedia gramaticeĭ.

Manuscriptul începe cu acéstă lucrare, care-ĭ scrisă grecesce şi românesce de la pagina 1 — 16, apoĭ numaĭ grecesce până la pagina 37. După acésta urmézā *Ἐισαγωγὴ ἔς τὴν Ἑλληνικὴν γραμματικήν, Introducere la Gramatica elinéscă,* scrisă în ambele limbĭ, de la pag. 1—8. Apoĭ altă întroducere în gramatică cu întrebare şi rĕspuns.

După acestea urmézā corespondenţe de ale luĭ Naum din 1833. Către Formache, prin care-ĭ cere a-ĭ plătì léfa sa de profesor la copiiĭ sĕĭ şi în care la urmă cetesc: «Cu tóte acestea, îţĭ mărturisesc şi acésta, că şcolariĭ meĭ nu se silesc nicĭ a ḑecea parte. Cu tóte acestea, la acéstă vîrstă n'are loc bătaia şi la fete, cum ḑice Sf. Vasile, ci sfaturile părintescĭ ale nobleţeĭ vóstre şi mustrărĭ şi privaţiunea de ceea ce poftesc, orĭ voesc, adecă îmbrăcăminţĭ saŭ alte mĕsurĭ de iubire. De aceea, la din contră, în cât să mĕ

învinuesc eŭ maĭ în urmă, maĭ bine este să mĕ retrag în linişte, dacă nu este alt chip.» Eraŭ dar copiiĭ leneşĭ.

Apoĭ urméză transcrierea pisanieĭ Sf. Ierarch Nicolae din Tîrgovişte.

Urméză apoĭ o altă scrisóre către profesorul din Pitescĭ chir Nicolae Simionid — *κοινῷ διδασκάλῳ τῆς Πολτείας Πιτεστίου Κὺρ Νικολάῳ Σιμιωνίδῃ*, din 1833 Iulie 20, căruia se jeluesce de greutăţile familiare, bĕtrâneţe şi altele. «Apoĭ că din timpul cholereĭ am rĕmas vătĕmat, din causă că, fugind din Tîrgovişte de téma cholereĭ, am ridicat douĕ lădĭ grele, pline cu cărţĭ.» Apoĭ spune că s'a hotărît să se învrednicéscă de marea schimă (schivnicie) spre liniştirea şi a sufletuluĭ şi a trupuluĭ. Acestuĭ Nicolae Simionide îĭ dă şi biblioteca sa şi-l rógă să-ĭ scótă nisce datoriĭ, pentru că-ĭ este obligat, că el a educat şi pe tatăl sĕŭ şi pe dînsul şi a cheltuit mulţĭ banĭ. Acestea la 1833.

In acest manuscript ni s'a conservat de Naum şi un contract între el şi Formache Nichita, prin care se îndatorà a fi profesor fiilor sĕĭ în schimbul unuĭ salariŭ. Pentru curiositatea conţinutuluĭ, fiind póte unicul ce ni s'a păstrat, îl traduc în romănesce în tótă cuprinderea luĭ.

«Prin acest de faţă al meŭ înscris se face sciŭt că m'am învoit cu chir Naum Protosinghel, fost Apostolénu, să fie profesor cu anul în casa prea iubiţilor meĭ fiĭ, de la începutul adecă al luĭ Maiŭ al anuluĭ trecĕtor, cu următorul chip: Din partea adecă a cuvioşieĭ sale, afară de sfinţiĭ marĭ şi de sĕrbătorile împĕrătescĭ şi de ḑilele de Duminicĭ, se îndatoresce ḑilnic, după timpul bisericiĭ de diminéţă, să înveţe pe copiiĭ meĭ *cincĭ ceasurĭ*, cu sîrguinţă şi cu iubire părintéscă, iar după masă *douĕ ceasurĭ*, până la timpul vecernieĭ, întrebuinţând şi câte metóde ar aflà pentru sporirea fiilor meĭ. Şi alt şcolar nimenea de afară, în acest hotărît timp, fără voia mea, să nu fie primit la învĕţătură şi nicĭ să se ocupe de loc de el. Fiind-că, pe lângă altele, şi acésta datoresce, când aş voì să mĕ duc eŭ împreună cu casa mea, să vină şi cuvioşia sa cu sinodia mea orĭ-unde aş dorì să mĕ duc, saŭ la moşie, saŭ la vie, orĭ la Bucurescĭ, şi într'un cuvînt orĭ-unde s'ar întîmplà şi datoria m'ar chemà şi voia mea, să se supue şi el, însă cu liniştea luĭ. Pe lângă acésta să fie şi scriitor la trebuinţă al meŭ. Din partea copiilor meĭ, să-ĭ păzéscă datoritul respect şi ascultare ca la un profesor. Şi cucernicia sa, pe lângă altele, să înveţe pe copiiĭ meĭ şi manierele (χρηστά ἤθη) în o oră deosebită şi în o cameră separată cu linişte, pentru studiŭ. Iar din partea mea plata sa pe an să i se dea după chipul următor: adecă leĭ una sută treĭ-ḑecĭ întâia tetraminie, la începutul luĭ Maiŭ şi începutul învoeliĭ al anuluĭ trecător, a doua tetraminie leĭ 130 la începutul luĭ Septembre viitor, a treia tetraminie leĭ 130 la începutul luĭ Ianuarie al anuluĭ ce vine. Şi acestea regulat şi fără nicĭ o amânare de la ḑisul timp. Iar întreţinerea sa să se dea în chipul următor, împreună cu tóte cele de nevoia luĭ la casa sa, hotărît de mine: una pâne pe ḑi, o oca de mălaiŭ pentru sluga sa, câte o litră de vin la dejun şi la masă, mâncărĭ, plus alte mezelicurĭ, treĭ; treĭ ocale de lumînărĭ pentru vară, de la 1 Maiŭ până la 1

Septembre, şi 12 ocale de luminărĭ de seŭ în timpul ierneĭ, de la 1 Septembre până la sfîrşitul anuluĭ; de asemenea şi lemne treĭ care pentru vară, de la 1 Maiŭ până la 1 Septembre, şi douĕ-spre-ḑece care pentru iérnă, de la 1 Septembre până la sfîrşitul anuluĭ, lemne însă bune, neamestecate verḑĭ cu uscate, pe carĭ este îndatorit rîndaşul meŭ să le taie şi să le aşeze în ordine. Iar casa sa hotărîtă să fie cu reparaţiunea trebuitóre pe din lăuntru şi pe din afară, atât camera cât şi bordeiul, la care să fie şi hogeag şi cele de trebuinţă, ca să fie şi bucătărie şi locuinţa slugeĭ sale iérna şi vara. Să se facă pe lângă acésta şi o cămăruţă, cum se va găsì de cuviinţă. Incă şi o gaură spre trebuinţă cu acoperămîntul trebuitor, pórtă în curte şi o mică încuetóre afară de curte. Şi aşà acéstă învoire să-şĭ aibă tărie şi siguranţa obligatóre. Şi fiind-că la şcólele patrieĭ cele cincĭ predărĭ de învĕţămînt nu se fac, aicĭ la Tîrgovişte se va face acésta de cuvioşia sa preparativele pentru piaţa de afară a sĕptĕmâneĭ. De aceea s'aŭ dat înscrisurĭ de asemenea şi să fie spre amintire. 1833 Maiŭ 1. (Subscris) Nichita Formache.»

1833, luna Martie, cetesc următórea tânguire tot în acéstă carte. Descrierea ţĕriĭ de maĭ jos este mult maĭ veche, de pe timpul domnieĭ luĭ Caragea.

«*Obştéscă tânguire.*

«Cum că Ţéra-Românéscă pururea înnotà în necontenite nevoĭ, precum ne adeveréză însăşĭ istoria eĭ, dar până ce aŭ început să vie Domnĭ din Fanarioţĭ eram maĭ mult bunĭ în simbatriotismos. Iar după ce aŭ început domniile din Fanarioţĭ, cu tóte mijlócele lor cele politicescĭ, prin faptele lor cele diavolescĭ, încet încet ne-aŭ supt cu totul vrerelor lor. Ne-aŭ împopilat necazuluĭ, ne-aŭ slăbit braţul armelor, ne-aŭ răpit dragostea patrieĭ şi cu un cuvînt cu totul ne-aŭ adus maĭ rĕŭ decât pe popórele cele din Africa şi din America. Prea vechiĭ strămoşiĭ noştri, prin biruinţe nouĕ, neaŭ câştigat slobodenie, iar noĭ şi părinţiĭ noştri am adus ţéra la cea maĭ rea stare şi tirănie. Şi acéstă tirănie de se va suferì maĭ mult, vaĭ de ticăloşia ţĕriĭ! Că numaĭ acum în curgerea vremeĭ de şépte anĭ, tiranul Caragea nu s'aŭ arătat maĭ puţin întru neamul omenesc ... decât acel tiran al Sichilieĭ. Tirănia acestuia aŭ dărăpănat pe norodul cel prost. Tirănia acestuia aŭ dărăpănat tot. Mîndria luĭ şi pomba familieĭ luĭ prin afront fórte scăḑură cuviinţa boerilor celor marĭ şi alte multe mijlóce aŭ întins prin sfetniciĭ, d-luĭ Post. Vlahuţă, ginerele Mărieĭ Sale, şi cu d-luĭ Logofĕt Belu, căruia îĭ suntem datorĭ toţĭ patrioţiĭ să-ĭ mulţumim scrâşnind din dinţĭ, când ne vom întîlnì pe pod, fiind-că prin sfaturile d-lor Măria Sa a pipăit durerile noroduluĭ şi s'aŭ siguripsit viéţa din primejdie, lăsând schiptrul şi fugind ḑiua nameḑu-mare, după ce de abià cu sufletul ne-aŭ lăsat, încă şi pe cel maĭ mic lucru aŭ luat. Oh! Dachie, Dachie! Fiiĭ tĕĭ plâng şi suspină, ca un pom ce îngrădire n'are, cine trece pe cale rumpe şi te lasă jale. Fraţĭ boerĭ simpatrioţĭ, iubiţi-vĕ de acum înainte, fiţĭ şi îm

preună însoţiţĭ, să punem în lucrare folosurile patrieĭ, ce lipsesc, a fugì pisma de la unul asupra altuia. Ci de acum înainte să ne iubim precum maĭ înainte am fost.»

Acestea le scrià Naum pe timpul fugiriĭ luĭ Caragea!

Hotărîndu-se Naum a intrà în mănăstire, chémă prin o scrisóre pe unul din nepoţiĭ sĕĭ, la 1833, Iulie 20.

În o altă scrisóre către Ilarion al Rîmniculuĭ, arată serviciile sale de 57 de anĭ şi că a servit pe atâţia archiereĭ Mitropoliţĭ: Grigorie, Cosma, Filaret, Dosoteiŭ, Ignatie, Nectarie, Dionisie şi Grigorie, şi cere să i se dea şi luĭ un metoh spre linişte, dar în zadar. Cu ocasiunea faceriĭ testamentuluĭ luĭ Stamate Chiriacopol, la 1829, Naum erà la Potlogĭ şi făceà pe dascălul, când scrie şi acest testament.

Manuscriptul No. XV. — 1829.

Χρηστοήθεια Νέα. Τόμος 'Α.
Buna obicĭnuinţă nouă. Tomul I.

Acest manuscript este o lucrare cu totul de altă natură decât cu care se ocupă de obiceiŭ Naum. Se vede c'a lucrat-o în vederea trebuinţeĭ la educaţiunea şcolarilor sĕĭ, cărora, pe lângă instrucţiune, le predà şi lecţiunĭ de buna cuviinţă socială (bontonul în societate). Cartea a tradus-o din grecesce, apoĭ a compus-o în poesie grécă, cu traducere în poesie albă românéscă.

Din comparaţiunea ce am făcut între scrierea luĭ Naum şi a luĭ Anton Pann, ce tractéză tot acest obiect, intitulată *Şcóla moraleĭ,* se constată că Anton Pann a cunoscut scrierea luĭ Naum şi a format numaĭ poesia românéscă după cea grecéscă a luĭ Naum, care-ĭ admirabil scrisă şi într'un stil elegant şi o limbă grécă corectă şi alésă, spre a puté fi cetită de toţĭ şi tóte. Cartea cuprinde IX capitole în 168 de foĭ.

Acéstă scriere este dedicată Împĕratuluĭ Nicolae Pavlovicĭ, şi lucrul se înţelege uşor, pentru că la 1829 eraŭ dejà Ruşiĭ şi, după cum erà timpul, nădĕjduià şi el cevà în sfera bisericéscă! Dar cartea sa a rĕmas în manuscript.

La început are o introducere către Românĭ şi arată în ea însemnătatea buneĭ obicĭnuinţe sociale, la tóte vîrstele omenescĭ, maĭ ales la copiĭ, spre a se deprinde cu maniere bune din pruncie. La sfîrşitul aceseĭ prefaţe ḑice: «Dintr'acésta dar şi că îndrăsnélă luând şi după putinţă ostenindu-mĕ, maĭ întâiŭ de tóte spre iscusinţa însuşĭ a mea şi al doilea spre semn aevea aceĭ către toţĭ voĭ curată dragoste şi spre pomenirea mea după mórte, dar prea de jos aduc vouĕ şi patrieĭ pîrga ostenelelor mele, cea spre acésta făcută; pe care voĭ cu mulţămită frăţéscă priimind-o şi necăutând la prostimea aduceriĭ, ci la osîrdia celuĭ ce aduce, rugaţi-vĕ şi

pentru mine către Domnul, ca milostiv să-mĭ fie şi mie, când va judecà tóte cu foc şi cu muncă. 1829 pe la Noemvre.» Pe o notă pusă jos se arată şi metrul poesieĭ grecescĭ, luat din o poesie a luĭ Simeon Noul Teolog, la rugăciunile împărtăşiriĭ, carĭ încep: Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων — ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας etc.

La început are o predoslovie în poesie, despre trup şi suflet.

Cap. I. Evlavia către Dumnedeŭ; II. Pentru buna orînduială la adunărĭ; III. Pentru primirea şi vorbirea cu prietenĭ; IV. Pentru câte se cuvine la povăţuire şi mustrare; V. Pentru podóba hainelor; VI. Pentru buna orînduială la umblet; VII. Pentru buna orînduială la împreună vorbire; VIII. Pentru buna orînduială de la masă; IX. Cum se cade a se purtà fieş-care către prieteniĭ sĕĭ.

Iată un exemplu de poesie din acest manuscript:

Κεφάλαιον Ε. Capitolul V.

Περὶ στολισμοῦ τῶν ἐνδυμάτων. Pentru podóba hainelor.

Δέν εἶναι ἐμποδισμένον	Nu este lucru poprit
Νὰ στολίζωνται καὶ ἄνδρες	Podóba şi la bărbaţĭ.
Ἄλλὰ τοῦτο νὰ τὸ κάμνουν	Ci acésta să o facă
Ὄχι καὶ παρὰ τὸ πρέπον	Nu şi peste cât se cade
Εἰς τό ὑποκείμενόν τους	La însuşĭ persóna lor,
Ἵνα μὴ κατηγοροῦνται.	Ca să nu se defăimeze.
Πρὸς τούτοις καὶ ζεμιώδες	Încă şi de pagubă
Εἶναι τὸ παρὰ τὸ πρέπον,	Este cea peste mĕsură,
Ὡς ὑπὲρ τὴν δύναμιν των,	Fiind şi peste putere,
Ὅταν ἔξοδα δὲν φθάνουν.	Când cheltuelĭ nu s'ajung,
Ἀλλά καὶ ἀνοησίας	Ci şi semn de nebunie
Πρόδηλον εἶναι σημεῖον.	Aevea arătat este.
Ἔτι τῶν ἀτόπων εἶναι	Însă fără cuviinţă
Καὶ νὰ περιεργασθῇ τις	Este a-şĭ iscodì,
Ὅμοια μὲ τάς γυναῖκας,	Ca muerile întocmaĭ,
Καὶ τὰ ροῦχα καὶ τὰς τρίχας	Hainele şi pĕrul sĕŭ
Καὶ τὸ γένειον καὶ μπόϊ,	Şi barba şi statul luĭ,
Σημεῖα ἀπαιδευσίας.	Semne de nepedepsire.
Ὅθεν πρέπει νὰ φυλάττῃ	Decĭ se cade fieş-cine
Πᾶς τις μίαν εὐταξίαν	Să păzéscă-o rînduială
Καὶ εἰς τὰ φορέματά του,	Şi la 'mbrăcămintea sa,
Νὰ μή φαίνηται τοιοῦτος,	Acest fel, să nu s'arate
Ὄυτε βδελυρός, μουρδάρης,	Nicĭ urîcios, nicĭ murdar,
Ὄυτε πολλὰ τρυφερώδης.	Nicĭ iarăş prea frăgetos.

Σκούφιά του ἤ καλπάκι
Μὴ πολὺ νὰ κατεβάσῃ,
Τοὺς ὀφθαμοὺς νὰ σκεπάσῃ,
Μὴ τε πολὺ ν'ανεβάσῃ,
Ὥστε ὅπου νὰ κλονῆται
Ἐπάνο τῆς κεφαλῆς του.
Ἐπειδὴ τά δύο ταῦτα
Εἶναι κατηγορημένα.
Καὶ πρέπει νὰ τὰ φυλάττῃ
Μὲ τήν θέσιν τήν μετρίαν.
Μήτε στραβὰ νά τὸ βάλῃ,
Καθῶς τό κάμνουν οἱ ναῦται.
Ἄς ἠξεύρῃ δὲ καὶ τοῦτο,
Ἔμπροθεν ἐις τοὺς ἀνθρώπους
Μήτε τὴν ζώνὴν νά λύσῃ
Ἀλλὰ μήτε νὰ ζωσθῇ τις,
Εκτὸς μόνον ἐξ ἀνάγκης
Καὶ τὸτε μὲ συστολὴν του,
Ἄν ἴσως ἄσχημον εἶναι
Τό ζωνάρι τοῦ νὰ λύσῃ
Ἔμπροθεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους
Πλεον ἄσχημνν θὰ εἶναι
Νὰ φανῇ ἡ βρακοζοῦνα,
Ἢ τὸ κέντημα νὰ δείξῃ.
Μισητὸν εἶναι καὶ τοῦτο
Νὰ προετοιμάζηταί τις
Ἔμπροσθεν ὑποκειμένων
Διὰ νὰ εὔγῃ στὴν χρείαν,
Ἔπιτα καὶ νὰ πιάσῃ
Ἄνιπτος κανὲνα πρᾶγμα.
Εὔτακτον δὲ εἶναι τοῦτο
Καὶ ὑγιὲς είς τό σῶμα,
Ὅταν συκωθῇ ἐξ ὕπνου
Ἡφροντίδα σου νὰ εἶναι
Χεῖρας καί τὸ πρόσωπόν σου
Νὰ νίψῃς ἀπεριέγος.
Λέγω δὲ ἀπεριέργος,
Ὅτε τὸ νὰ νιφθῇ τις
Πολλήν ὥραν μὲ σαποῦνι,
Τρίβοντας τὰς παρειὰς του,
Πανδελῶς δέν διαφέρει
Τοῦ ἔργου τῶν ἑταιρίδων.
Δέν πρέπει νὰ ἀμελήσῃ
Ὀυδὲ τὰ φορέματά του

Căciula orĭ işlicul
Nu prea mult să o scobóre,
Ochiĭ să i s'acopere,
Nicĭ prea mult s'o ridice,
In cât a se şi clătì
De-asupra capuluĭ sĕŭ,
Că aceste amîndouĕ
Categorisite sunt;
Şi se cade.a le păzì
Cu de mijloc aşezare.
Nicĭ strâmb iarăşĭ să o pue,
Pe cum fac corăbieriĭ.
Iar să scie şi acésta:
Înaintea ómenilor,
Nicĭ brîul să şi-l deslege,
Nicĭ iarăşĭ a se încinge,
Fără numaĭ de nevoie
Şi atuncea cu sfială.
Şi de este urît lucru
Brîul sĕŭ să şi-l deslege
Înaintea ómenilor,
Maí urît lucru va fi
Să se vadă brîuşorul
Saŭ s'arate cusetura.
Urît este şi acésta,
Maĭ nainte a se gătì,
Fiind persónă de faţă,
Să iasă la umblătóre.
Apoĭ încă să apuce
Şi vr'un lucru nespĕlat.
Iar bun lucru este acesta
Şi trupuluĭ sănătos,
Când te veĭ sculà din somn
În grija ta să-ţĭ fie
Mâĭnile şi faţa ta
Să-ţĭ spelĭ fără iscodire.
Şi dic fără iscodire,
Căcĭ şi-a se spĕlà nescine
Multă vreme cu săpun,
Frecându-şĭ fălcile sale,
Nimic osebire are
De a curvelor lucrare.
Nu se cade-a lenevì,
Nicĭ îmbrăcămintea ta,

Μὲ τρόπον νὰ τὰ φυλάξῃς	Cu chip ca să le păzescĭ
Παστρικὰ καὶ σκουπισμένα.	Curate şi măturate,
Καὶ νὰ μὴν εἶναι σχισμένα,	Şi să nu fie şi rupte,
Ὅσον δυνατὸν σοὶ εἶναι.	Cât iţĭ este cu putinţă.
Ὅθεν ἅπαξ τῆς ἡμέρας	Decĭ câte-odată 'n ḑi
Ἃς φροντίζωμεν καὶ τοῦτο	Să 'ngrijim şi de acestea,
Νὰ παστρεύσομεν τά ροῦχα	Să curăţim hainele
Ἀπὸ τόζι ἢ καὶ λάσπην	De praf saŭ şi de noroiŭ,
Ἢ ἄλλο τι μουρδαλίκι	Saŭ alt cevà murdalîc,
Κἄμιᾶς ἀκαθαρσίας.	De vre-o necurăţie.

La sfîrşitul prefeţeĭ cetesc: «Scrisu-s'aŭ de mine acestea, după pilda acestor stihurĭ: «Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων, Ἀπό βδελυρᾶς καρδίας», o rugăciune în versurĭ la canonul împĕrătesc.»

Manuscriptul No. XVI. — 1828.

Σειρὰ Πετέρων, Τομ. ʹΑ.
Seria Părinţilor, Tom. I.

Se scie că sub Grigorie Ghica, fiul luĭ Alexandru Ghica, s'a început în Moldova imprimarea serieĭ Sf. Părinţĭ, carĭ aŭ comentat Sf. Scriptură a Vechiuluĭ şi Nouluĭ Testament. Acéstă operă măréţă şi fórte importantă în Biserica ortodoxă în genere a fost întreprinsă în scop de a se rĕspândì cultura teologică, după Sf. Părinţĭ, în clerul ortodox. N'a apărut decât un volum in-folio, dedicat Domnitoruluĭ Grigorie Ghica, din causa nestatornicieĭ vremilor. Mitropolitul Veniamin întreprinsese şi el continuarea aceşteĭ marĭ lucrărĭ, dar evenimentele de la 1821 şi retragerea Grecilor în patria lor aŭ făcut imposibilă executarea acestuĭ mare scop.

Naum, avênd acest volum sub ochĭ, l'a cetit şi a făcut extracte din acest imprimat şi din altele. Acesta erà obiceiul sĕŭ, de a extrage din autoriĭ cetiţĭ bucăţile principale, sentinţele etc., spre a şi le întipărì şi a se deprinde tot odată cu limba Sf. Părinţĭ. Aşà îmĭ explic asemenea extragerĭ de pericope din Sf. Părinţĭ.

In acest manuscript se vĕd extragerĭ asupra cărţilor Genesa şi Exodul, după carĭ urméză însemnărĭ din canónele Apostolilor. Apoĭ maĭ are bucăţĭ din alte canóne ale altor sinóde locale şi termină cu sinodul I şi II ecumenic. Cu alte cuvinte, Naum a cetit şi tóte practicalele şi canónele sinódelor publicate la Paris de Spiridon Milea la 1761, 2 volume in-folio.

Manuscriptul No. XVII. — 1833.

'Εκλογαὶ καὶ ἴσαι 'Επιστολῶν ἀγωγῶν ἂν τύχῃ.
Extracte și asemenea epistole învinuitóre de s'ar întîmplà.

Manuscriptul începe cu însemnărĭ din Filocalia grécă, carĭ se întind până la pag. 67, din diferițĭ Sf. Părințĭ.

Apoĭ note din sintaxa luĭ Ștefan Comita în 1836, la Cernica; apoĭ iar din Filocalie, extracte din Marele Antonie.

De aicĭ însemnărĭ în românesce, din cartea Apocalipsul, interpretat de Andreiŭ, Archiepiscopul Neo-Cesarieĭ, și imprimat românesce la 1705. «Acum», ḑice Naum, «în Cernica am însemnat alegerile, carĭ maĭ jos se vĕd, scrise de mâna mea, a luĭ Naum Protosinghelul și proegumenul mănăstiriĭ Sf. Apostolĭ din Bucurescĭ, lét. 1837, luna Septembre.» Urméză apoĭ extrase dintr'un cuvînt a luĭ Efrem Sirul în românesce. Manuscriptul se termină cu un cuvînt al sĕŭ la mórtea rĕposatuluĭ tinerel Constantin Mavrodin, românesce. Acest cuvînt este scris la 1838, Iunie 25 și în el se subscrie: Nichita Schivnicul, în Cernica. Făcêndu-se schivnic, și-a schimbat numele din Naum în Nichita.

Manuscriptul No. XVIII.—În Cernica, 1834 August 7.

La începutul acestuĭ manuscript cetesc în grecesce și românesce următórea relațiune istorică, pe care o transcriŭ în întregime:

«Lucru vrednic de minune este cu adevĕrat, că de la al V-lea véc de la Christos, cu Bulgariĭ, Dachiĭ, ca cu nisce vecinĭ și împreună ajutătorĭ în răsboiŭ, avênd pururea împreună petrecerea, nicĭ odată limba lor n'aŭ învĕțat, eĭ aŭ păzit pe cea firéscă ilyricéscă, deșĭ stricată, latinéscă, cea de 50 saŭ 60 de anĭ, din vremea Cesaruluĭ Caracala, până la Cesarul Aurelian, carele aŭ strămutat râmlenescele strămutărĭ din Dachia în Moesia cea din jos, pe care și Dobrogea o aŭ chemat. De unde râmlenescele strămutărĭ, după venirea Bulgarilor din locurile cele împrejurul apeĭ Volgeĭ, s'aŭ împrăștiat. Și o parte în cele două Banaturĭ, ḑic adecă al Severinuluĭ și al Temeșvaruluĭ, s'aŭ întors și cu firesciĭ noștriĭ Dachĭ iarășĭ s'aŭ amestecat. In cât în ḑiua de astăḑĭ nicĭ cunosc pre sineșĭ care este din firesciĭ noștri Dachĭ și care este din râmlenescele strămutărĭ (ἀποικιῶν). Carĭ strămutărĭ, după slăvitul istoric Eutropiu (cartea 7 latinéscă), din tot ocolul stăpâniriĭ râmlenescĭ sunt adunăturĭ.»

După acéstă însemnare, urméză extrase din Filocalie în grecesce și românesce, până la pagina 16. Naum eră în mănăstirea Cernica în 1834 Octobre. Tot din Filocalie urméză cu extragerĭ din Sf. Părințĭ până la anul 1836.

Pe fila ultimă cetesc în grecesce însemnarea următóre despre sine:

«Mărturisesc că sunt recunoscĕtor pentru fire Creatorului natureĭ pentru treĭ fericirĭ ale mele: *a)* că m'am născut bărbat, nu femeie, în cât m'a isbăvit de durerile nascerii; *b)* că m'am născut din părinţĭ ortodoxĭ, şi prin har din nobilĭ, ca fiŭ de Protoiereŭ, şi nu din poporul de rînd; *c)* că am învĕţat treĭ limbĭ, cea a părinţilor meĭ românéscă, cea vulgară grécă şi cea elină, pe care Grecii inculţĭ n'o sciŭ de la părinţĭ. Apoĭ iarăşĭ cea maĭ mare recunosciinţă mărturisesc Pronieĭ dumneḑeescĭ pentru alte treĭ darurĭ: *a)* că după ce am învĕţat sciinţele copilărieĭ cu cheltuelĭ părintescĭ, apoĭ de la al 13-lea an al vîrsteĭ mele eŭ m'am educat la piciórele archierescĭ ale pururea amintituluĭ meŭ bĕtrân Mitropolitul Filaret; *b)* deşì fără voia mea, de către însuşĭ bĕtrânul meŭ, prin chiar mânile luĭ, am fost tuns în schima monachală în al 15-lea an al vîrsteĭ mele şi m'am chirotonit şi diacon, curînd, în ḑiua a doua; şi al *c)* că m'a învrednicit pe mine a fi profesor neamuluĭ meŭ românesc, deşì, din causa nestatornicieĭ vremilor, înstrăinându-mĕ din Valachia, mi-am stricat obiceiurile mele bune, prin contact străin, în pămînt străin, şi pentru aceea m'am economisit rĕŭ, în cât sunt şi ruşinea ómenilor şi nimicirea neamuluĭ meŭ. La urma urmeĭ dumneḑeésca Pronie, pentru rugăciunile părinţilor meĭ şi ale celor duhovnicescĭ, sper în mântuirea mea neîndoios, fără de care (tóte) în zadar am ajuns la al 71-lea an al vieţiĭ mele. Acestea am scris la 1836 Septembre 9, în petrecerea mea la chinoviul Cernica».

Manuscriptul No. XIX. — 1834.

Al Bisericescii Istorii, tomurĭ treĭ.

«Acum într'acest chip prescris, după însuşĭ isvodul cel tălmăcit după grecie de cuviosul Naum Protosinghelul, proin Apostolénu, din Bucurescĭ, care le-a tălmăcit aicĭ în sfînta obştejitie Cernica, din blagoslovenia cuviosuluĭ părinteluĭ nostru Chir Calinic archimandritul, înainte stătătorul şi stareţul acesteĭ de Dumneḑeŭ păzite obştejitiĭ, în ḑilele Prea Înălţatuluĭ Domn a tótă Ţéra-Românéscă Alexandru Dimitrie Ghica Voevod, întru însuşĭ acea mănăstire Cernica.»

In prefaţa de la volumul I, pe care manuscript nu-l posed, cetesc, în copia ce ni s'a păstrat, scrisă de Naum, No. XXI, următórele: «Decĭ acestea şi eŭ sciind, încă din anul trecut 1834, în următórea lună Novembre 25, prin iubitórea de Dumneḑeŭ bună rîvnă şi blagoslovenie a sf. sale prea cinstituluĭ şi prea cuviosuluĭ archimandrit şi stareţ al sfînteĭ obştejitiĭ a Cernicheĭ, Chir Calinic, mie duhovnicesc părinte, întîmplându-mĕ şi eŭ aicea (acum al doilea an, într'acéstă sfîntă obştijitie, între ceĭ făgăduiţĭ spre cercare, de voiŭ puté adecă ca să petrec până la sfîrşit într'acéstă sfîntă obştejitie şi să mĕ şi săvîrşesc cu primirea mareluĭ cin îngeresc, care se numesce schimnicie) spre ascultare şi în chip de rucodelie, până la al

treilea an al ispitirii mele, dându-mi-se bisericésca istorie grecéscă, cea scrisă de Meletie, Mitropolitul Atenelor, însă tălmăcită în limba cea prόstă grecéscă, ca să o tălmăcesc în limba nόstră cea românéscă spre folosul patriei şi al tuturor blagocestivilor iubitorĭ de cetire, de atuncĭ, de la numitul soroc, cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ, iată m'am apucat de acéstă tălmăcire.

«Şi cu tόte că despre o parte adecă n'am avut ajutor de scriitor la tălmăcire, ci singur am tălmăcit şi singur am scris isvόdele (carele, prin voia şi blagoslovenia numituluĭ şi prea cinstituluĭ părinte stareţ, le-aŭ prescris curat sf. sa Chir Casian monachul, unul din mădulările acesteĭ sfinte obştejitiĭ din ostrovul Cerniche), iar despre altă parte, deşì m'am zăticnit la urmarea acestuĭ lucru, din trupésca bόlă, maĭ treĭ lunĭ, iată cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ într'acéstă lună Octomvre s'aŭ isprăvit tălmăcirea şi prescrierea tomuluĭ I. Şi acum cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ, iarăşĭ din numita lună, a acestuĭ vlét de acum 1835, am început tălmăcirea tomuluĭ a II-lea, cu asemenea prescriere, dupre isvόdele mele, de Chir Casian monachul Cernicanu; nădĕjduind la sfintele rugăciunĭ ale prea cinstituluĭ nostru părinte stareţ a ne învrednicì să ajungem şi la sfirşirea acestuĭ al II-lea tom. Ca iarăşĭ cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ să tălmăcim şi să scriem curat în limba nόstră şi al III-lea tom. Lângă care de alţĭ scriitorĭ maĭ de pe urmă s'aŭ adăogat la acéstă bisericéscă istorie şi tomul al IV-lea, care şi acela tălmăcindu-se, se va pune lângă cele treĭ tomurĭ ale luĭ Meletie al Atenelor.»

Apoĭ la sfîrşitul volumuluĭ III se cetesce următόrea notă pusă de Casian, monachul, privitόre la Naum. Iată-o:

«Către ceĭ ce vor cetì aceste treĭ tomurĭ ale BisericesciĭIstoriĭ. Iată, o prea cinstiţĭ cetitorĭ, că cu ajutorul milostivuluĭ Dumneḑeŭ aŭ luat sfîrşit de prescriere şi acest al III-lea tom al Bisericesciĭ Istoriĭ a prea înţeleptuluĭ Meletie, Mitropolitul Atenelor, care s'aŭ tălmăcit de pe grecie aicĭ în sfînta mănăstire Cernica de cuviosul Naum ieromonachul, protosinghelul, care, venind cu tălmăcirea până la vécul al XVI-lea, cap. 12, bolnăvindu-se, a trecut către Domnul, numindu-se întru primirea sfîntuluĭ mareluĭ cin al schimnicieĭ Nichita ieromonach, şi rĕmâind nesăvîrşit de tălmăcire acest tom, l'am isprăvit după alt όre-care tom, scris tot de mână, tălmăcit de Prea Sfinţitul Mitropolit al Moldoveĭ Chir Veniamin, la létul 1829; după al căruia izvod am aşezat şi scara, atât la acest al treilea tom, cât şi la cel dintâiŭ, la care nu se făcuse de rĕposatul tălmăcitor. Decĭ plecat rog dragostea vόstră, câţĭ veţĭ cetì aceste prea minunate cărţĭ, întru care nu puţin folos veţĭ aflà, să treceţĭ cu vederea greşalele câte şi eŭ ca un om voiŭ fi greşit, rugându-vĕ Domnuluĭ ca, trecênd noianul acesteĭ vieţĭ, să dobândim bunătăţile cele vecinice în Christos Iisus Domnul nostru, amin. 1839 Fevruarie.»

Isvόdele originale ale traduceriĭ luĭ Naum se păstrézăîn biblioteca aceleĭ mănăstirĭ. Eŭ nu posed decât volumul al III, prescris de Casian monachul. Volumele întâiŭ şi al doilea nu scie ce se vor fi făcut. Manuscriptele sunt in-folio şi fόrte lisibile. Traducerea luĭ Naum este fόrte corectă şi înţelésă, superiόră pe alocurea celeĭ a Mitropolituluĭ Veniamin.

Manuscriptul No. XX.—1835.

Ἐκλογαὶ τινες.
Unele extracte.

Acest manuscript cuprinde maĭ întâiŭ extracte din cartea *Νύκτα καὶ ἡμέρα, Nóptea şi ḑiua,* orĭ despre ḑeiĭ poporuluĭ slav.

După acésta are o controversă, orĭ dispută gramaticală, asupra scrieriĭ cu buchĭ, adresată Mareluĭ Logofĕt Gheorghe Golescu şi profesorilor şcólelor naţionale din Bucurescĭ şi în care susţine: că, până când scrim cu buchĭ, trebue să întrebuinţăm diftongiĭ ѣ, ю şi consonantele duple Ξ, Ψ, Щ; tótă discuţiunea este în românesce.

Apoĭ iarăşĭ extracte din Nicifor Teotoche, din didachiĭ. Apoĭ tot în 1835 compune o întroducere în românesce la vol. I al Istorieĭ Bisericescĭ de Meletie al Atenelor, pe care a tradus-o maĭ tótă, fiind în Cernica ca monach; aicea a transcris o copie.

După introducere are nisce note, tot în grecesce, spre amintirea sa. In fine extracte în grecesce din tomul I, *Περιηγήσεις τοῦ Κύρου Βασιλέως τῶν Περσῶν,* Expediţiunea luĭ Cirus Împĕratul Perşilor. Despre monachism; apoĭ iarăşĭ însemnărĭ variate.

Manuscriptul No. XXI.—1836.

Τριττὴ Ἀπολογία πρός τ'αντία τῇ ἀληθείᾳ.
Întreită apologie către cele contrare adevĕruluĭ.

Probabil că acest manuscript să fi fost vre-o apĕrare aşà în contra unor învinuirĭ, dar nu ni s'a conservat din el decât o parte numaĭ din prolog. Manuscriptul este scris grecesce şi românesce.

Iată şi alte resturĭ din manuscripte perdute:

1. Aicĭ maĭ notez o parte din un manuscript al luĭ Naum, scris grecesce şi românesce şi care am constatat că este un tractat religios-moral. Nu ni s'a păstrat decât p. 7—32.

2. Un alt fragment, întitulat: «*Adunare în scurt de istoriĭ,* care se încépe de la zidirea lumiĭ până la împĕrăţia luĭ Constantin Împĕrat Paleologul, cel de pe urmă Împĕrat al Grecilor, şi cu urmare pentru Sultaniĭ Osmanliilor, carĭ aŭ împĕrăţit în Ţarigrad, încă şi pentru Veneţia când s'a zidit, câţĭ Principĭ aŭ fost stăpânitorĭ şi pentru Patriarşiĭ Ţarigraduluĭ.»

De sigur că Naum şi-a propus să traducă în românesce cartea cunoscută la Grecĭ, după care se învĕţă Istoria universală în secolul trecut în tóte şcólele grecescĭ şi la noĭ. Iată şi titlul eĭ: Βιβλίον ἱστορικόν περιέχον ἐν συνόψει διαφόρους καὶ ἐξόχους ἱστορίας, ἀρχόμενον ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τῆς

ἁλώσεως τῆς Κωνσταντίνου πόλεως καὶ τῶν ἀκολούθων Σουλτάνλωτ, 1692 în Veneţia. Cartea este dedicată luĭ Duca-Vodă al Moldoveĭ şi are şi portretul luĭ Zotu Ţigara. Fragmentul nu cuprinde decât 24 de pagine.

La începutul acestuĭ fragment maĭ cetesc şi titlul următor: «Hronograf saŭ Leatopiseţ, adecă scrierea anilor, care cuprinde în scurt şi povestesce multe felurĭ de alese istoriĭ, începênd de la zidirea lumiĭ până la luarea Ţarigraduluĭ de Turcĭ şi cu urmare povestirile pentru Sultaniĭ turcescĭ.

«Acum din limba grecéscă tălmăcindu-se în românesce prin îndemnarea şi osîrdia prea blagorodniculuĭ fiŭ al patrieĭ Valachieĭ, d-néluĭ Pan Scarlat Grădiştênu biv vel Dvornic».

Se vede dar că prin îndemnul şi cu cheltuiala luĭ Scarlat Grădiştênu, în casa căruia a fost Naum mult timp şi ca profesor la copiĭ, a întreprins acéstă tălmăcire. Cartea-ĭ destul de voluminósă în originalul grecesc şi cuprinde mult material privitor la Românĭ. Dar, dacă Naum a terminat acéstă traducere, eŭ nu cunosc, pentru că nu posed decât acéstă mică parte; alt-fel restul s'a perdut cu timpul.

3. Un alt fragment: *Pentru zidirea lumiĭ,* în grecesce şi românesce, cuprinḑênd paginele 19—26 inclusiv. Nu mĕ pot pronunţă ce lucrare să fi fost acésta.

4. Un discurs — Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα ἐγκμιον — La sfintele Pascĭ engomiŭ, 1827, Aprilie 3.

5. 1810 Μαρτίου 13. *Ἐντῇ ἱερᾷ Μονῇ Σινᾷ τῆς Πράχοβας,* 1810 Martie 13, *În sfinţita mănastire Sinaia din Prahova. Pildă de învĕţătură din viéţa Sfîntuluĭ Simeon cel pentru Christos nebun.* Prin urmare este o învĕţătură morală, un discurs în formă de omilie, ce l'a pronunţat Naum în faţa-călugărilor.

6. *Plângerea şi tânguirea patrieĭ asupra nemulţumiriĭ străinilor ce aŭ derăpănat-o.* 1) *Despre nedreptatea ce i s'a făcut.* 2) *Blestem despre nemulţumirea lor.* 3) *Rugăciunea.* 4) *Sfat asupra fiilor patrieĭ.*

Acestea sunt poesiĭ scrise de Naum în contra Eteriştilor.

Mulţĭ susţin până astăḑĭ că Mumuleanu ar fi autorul tuturor acestor poesiĭ, eŭ însă cu probe în mână dovedesc că mare parte din acele poesiĭ sunt scrise şi concepute de Naum, pentru că posed scriptele luĭ, între carĭ şi acesta, ca probă. Apoĭ stilul din aceste poesiĭ este absolut identic cu al luĭ Naum, terminĭ bisericescĭ şi descrierĭ amănunţite asupra jafurilor, pe carĭ numaĭ Naum le puteà sci, pentru că el a stat în ţéră şi chiar şi în Bucurescĭ pe timpul Eterieĭ, apoĭ maĭ erà cunoscut cu mulţĭ din şefiĭ Eteriştĭ, în cât scià tot planul lor.

Manuscriptul No. XXII (fără dată).

Academia Română. Manuscriptul No. 322.

Acĭ enumĕr numaĭ documentele cuprinse în cele treĭ volume, dăruite de d-l D. A. Sturdza Academieĭ.

1. La început întîlnim un chrisov de la Moruzi, din 1799, dar care nu-ĭ scris de Naum. Documentul vorbesce despre schitul mitropolieĭ Sf. Elefterie, prin care Domnul hărăzesce schituluĭ 20 de luḍĭ pentru serviciul caseĭ, fóia 1—3.

2. Articolele păciĭ între Ruşĭ şi Pórta Otomană la Cuciuc-Cainargi, 1774 Iulie 10.

3. Articolele păciĭ între Anglia şi Franţa, 1783 Februarie 10.

4. Apoĭ între Anglia şi Spania.

5. Între Anglia şi Statele-Unite din America, f. 4—18.

6. Causele pentru ce s'a declarat răsboiŭ de Turcĭ Rusieĭ în 1787, August 3.

7. Divanul Turcieĭ încunosciinţéză pe Paşĭ şi pe Beĭ despre răsboiul din 1787 contra Rusieĭ, f. 18.

8. De la pagina 20 este un Cronic, începênd de la 1768 şi merge până la 1798 Septembre 10. (Există imprimat în *Cronicariĭ grecĭ.)*

9. Manifestul Rusieĭ în răsboiul cu Pórta 1787, f. 22—26.

10. Ponturile armistiţiuluĭ între armata crăiască şi turcéscă, 1790 Septembre 25, f. 26.

11. Articolele păciĭ între Austria şi Pórtă, f. 26 verso.

12. Preliminările păciĭ între Rusia şi Pórtă, 1774. Mórtea luĭ Potemkin, care a fost înmormîntat la Golia în Iaşĭ, 1791. Tot în acest an 1791, s'a încheiat pacea la Iaşĭ între Turcia şi Rusia, în casele Hatmanuluĭ Costache Ghica. Apoĭ urméză tractatul de pace în 13 articole, f. 27—29.

13. Decretul împĕrătesc al Inalteĭ Porţĭ, dat la 1798 contra Franţeĭ.

14. Proclamarea răsboiuluĭ asupra Francesilor de Pórtă, 1798, f. 32—34.

15. Patriarchul Grigorie dă o enciclică contra insularilor Grecĭ, de a se ferì de rĕsvrătirĭ şi ideĭ revoluţionare, 1798, f. 34.

16. Istorisirea expediţiuniĭ luĭ Napoleon în Egipt, f. 37—40.

17. Manifestul luĭ Napoleon către Egiptenĭ pentru libertatea lor, f. 40.

18. Continuarea Croniculuĭ, anul 1799—1802, f. 41.

19. Se interpune hotărîrea sfîntă a Porţiĭ, dată în favórea Principatelor, după răsboiul cu Nemţiĭ, f. 47—52.

20. La fóia 54 verso sunt nisce preḍicerĭ asupra anuluĭ 1806.

21. Articolele de pace între Franţa şi Germania din 1806. Apoĭ între Rusia şi Turcia.

22. La pagina 57 se continuă Cronicul de la 1806 August 6.

23. La pagina 59 se interpune proclamaţiunea luĭ Dombrovski către Polonĭ.

24. Manifestul Împĕratuluĭ către Domn, cler şi boeriĭ Principatelor, prin care justifică intrarea armiilor în ţĕrile Românilor.

25. Jurămîntul de credinţă pe Sf. Evangelie şi cruce, că Româniĭ vor fi credincioşĭ Ţaruluĭ. Domnul Ipsilant chémă pe toţĭ la jurămînt, 1807, f. 61—62.

26. Afacerile anglo-rusescĭ la Înalta Pórtă: între altele la punctul *5 să se dea tótă Vlacho-Bogdania Rusieĭ,* Serbia independentă; apoĭ urméză nota Porţiĭ pentru eşirea consuluĭ Angliéĭ, 1807, f. 63.

27. Constantin Alexandru Ipsilant, Domnul Valachieĭ, invită pe Dositeiŭ Mitropolitul şi pe boerĭ să vină din Braşov în ţéră, 1807, f. 64.

28. Manifestul sinoduluĭ rusesc către Ruşĭ că a intrat Napoleon în Rusia.

29. Unele observărĭ asupra ultimuluĭ decret al luĭ Bonaparte către I-a Adunare, f. 66—70.

30. Manifestul luĭ Napoleon, f. 70—72.

31. Pitacul Domnuluĭ Constantin Alexandru Vv. că se suspendă veniturile Visterieĭ de la oficiile Statuluĭ, 1807 Aprilie 23. Pe contra-pagină reformele propuse de Domn Statuluĭ spre a se îmbunătăţì situaţiunea ţĕriĭ, f. 72.

32. Câţĭ-va boerĭ cer la Domn să dea mănăstirile ajutor pentru impositele puse de răsboiŭ. Spătăria, Agia, Armăşia să mérgă la răsboiŭ, asemenea şi Marele Vistier. Alt-fel să plătéscă a 10-a parte din veniturĭ.

33. Un comitet secret îndémnă pe Grecĭ la revoluţiune, spre a eliberà Grecia. Comitetul residă în Bucurescĭ, 1807 Maiŭ 3. Pe contra-pagină vorbirea Generaluluĭ Miloradovicĭ către ispravnicĭ, 1807, Bucurescĭ.

34. Se însciinţéză prin scrisóre că ienicerii aŭ detronat pe Sultanul Selim şi aŭ ridicat pe Sultan Mustafa.

35. Napoleon face pace cu tótă Europa sub sciute condiţiunĭ, f. 74 verso.

36. Generalul Feld-Mareşal Prozorowski spune Divanuluĭ ţĕriĭ ca Împĕratul s'a milostivit să aşeze pe Domn la Moscva şi-ĭ dă el de cheltuială, iar pentru veniturile din Valachia şi Moldova, a le strînge şi regulà, s'a pus Sovednicul Cavaler Chişnicov, care a şi sosit în Iaşĭ, f. 76 verso.

37. Se reguléză cum să se facă serviciile în bisericile românescĭ: să se pomenéscă tótă familia împĕrătéscă şi sinodul, iar de Mitropolit pe Gavriil Exarchul, f. 80 verso.

38. La pag. 81. Continuă Cronicul de la 1808, iar la pag. 82 se face o adresă din partea Valachieĭ, felicitând pe Împĕratul Rusieĭ de victoriile sale contra Turcilor.

39. Manifestul Rusieĭ contra Sfedieĭ; apoĭ urméză Cronicul până la f. 84.

40. Mitropolitul Gavriil dă o enciclică către egumenĭ de a nu primì posluşnicĭ străinĭ fără scirea mitropolieĭ. Dată din Iaşĭ, 1808 Noemvre 27, f. 85.

41. Mitropolitul Gavriil dă regule pentru judecăţĭ, procedură în judecată, Iaşĭ 1809, f. 85. Apoĭ continuă Cronicul sĕŭ.

42. Resumat din pacea dintre Franţa şi Austria, 1809, f. 90.

43. Cuvîntul pronunţat de Napoleon în Corpul legislativ, 1809, f. 90.

44. Se îndepărtéză din scaun Dositeiŭ Mitropolitul de către Cuşnicov, prin o predlojenie, 1809 Dechemvre 23, f. 90 verso.

45. Ucazul Sinoduluĭ rusesc pentru scóterea din scaun a luĭ Dositeiŭ şi instalarea luĭ Ignatie, 1810 Noemvre 15. Apoĭ alte disposiţiunĭ ale Generalilor, 1810 Ghenarie 26.

46. Pangration, comandirul infanterieĭ, iea disposiţiunĭ pentru formarea Divanuluĭ ţĕriĭ şi administraţiunea eĭ, 1810 Septemvre 28, f. 93—95. Apoĭ urméză Cronicul, f. 97.

47. Discursul Mitropolituluĭ Ignatie la venirea sa în Bucurescĭ, apoĭ acel

pronunţat în Mitropolie, când a venit Niculae Camenski, şeful armateĭ, 1810 Noemvre 11, f. 97—98.

48. O pericopă din *Fóia de Francfort*, privitóre la Românĭ.

49. Proclamaţiunea luĭ Ipsilant, imprimată la Iaşĭ, Martie 1821, f. 101.

50. Isbucnirea şi urmările Zavereĭ din 1821 (traduse de mine şi publicate acum), f. 116—121.

51. Jaloba Românilor din Valachia către Impĕratul Rusieĭ, reclamându-şĭ vechia lor libertate, Domnĭ pămîntenĭ şi alungarea Grecilor, din 1821, f. 124—128.

52. O scriere românéscă, prin care se îndémnă ca Româniĭ să fie unițĭ într'o glăsuire şi statornicĭ în tóte, că voĭ sunteţĭ patria, f. 128—132.

53. Altă jalobă către Impĕratul Rusieĭ, cerênd reforme, în 23 de articole, f. 140—141.

54. O alta către Generalul comandant, din 1821 Octomvre, dar nu s'a trimis, f. 134—140.

55. Proclamaţiunea luĭ Tudor Vladimirescu, arzul luĭ Vladimirescu către Pórtă, jurămîntul luĭ Vladimirescu, tóte din 1821 Martie 23, f. 144--145.

56. Mitropolitul cu boeriĭ însciinţéză de cele ce se întîmplă pe Meternich.

57. Divanul Moldoveĭ scrie către ispravnicul din Bacăŭ să se feréscă de apostaţĭ şi să-ĭ urmăréscă, apoĭ să cerceteze pe ómeniĭ străinĭ, fără garanţie, 1822 Maiŭ 4, f. 146.

58. Un anonim scrie din Seceli, 1822 Maiŭ 25, către Mitropolitul ţĕriĭ şi către Episcopĭ asupra Eterieĭ, f. 147.

59. Îndreptarea ţĕriĭ, propunerĭ în 17 puncte, f. 148.

60. Pentru unire, f. 149.

61. Boeriĭ veliţĭ daŭ în mâna Slugeruluĭ Grecénu la Braşov, în 1822, o împuternicire de a reclamà nedreptăţile ce li s'aŭ făcut, f. 150.

62. Cererea boerilor din Ţarigrad, 1822 Maiŭ, pentru organisarea ţĕriĭ, în 26 de puncte, f. 150.

63. Cuvîntul funebru al Episcopuluĭ Ilarion Argeşiu la mórtea în Braşov a Generaluluĭ Constantin Ghica, f. 151.

64. O scrisóre a unuĭ Moldovean asupra păsurilor ţĕriĭ, f. 154—163.

65. Cugetul adevĕratuluĭ Român către adevĕraţiĭ sĕĭ Românĭ, în opt puncte, anonim, f. 166—167.

66. O învĕţătură morală în 7 puncte, f. 167 verso.

67. Propunerea făcută de Vilara Alecu şi neprimită de nimenĭ, f. 168—170.

68. Despre Unirea Românilor, 1822 Iunie 20, f. 172—173.

69. Rĕspunsul Munteanuluĭ la epistola Moldoveanuluĭ (ambele transcrise şi imprimate de mine), f. 182—209.

70. Lista boerilor fugiţĭ la Braşov, f. 211.

71. Încunosciinţarea Mitropolituluĭ şi a boerilor fugiţĭ în Braşov către guvernul Austrieĭ. Alta la guvern pentru apostaţĭ, 1821 Iunie, f. 212. Alta iarăşĭ către guvernul Ardealuluĭ, 1821 Iunie 7, f. 213.

72. Instituirea clironomilor la casa Logofětuluĭ Câmpinénu, mort la Braşov, 1821.

73. Arzul către Pórtă din partea Valachieĭ, 1821 Octomvre 2, f. 214.

74. Altul făcut de boerĭ la Braşov, 1821 Iunie 1.

75. O jalobă către Impěratul Austrieĭ, f. 215.

76. Mitropolitul Dionisie Lupu întăresce în Braşov, la 1822, o înfiere, f. 216.

77. Caragea Domnul dă un chrisov pentru dajdiĭ, rusumaturĭ, f. 217.

78. Predoslovia ce am făcut la o carte a unuĭ prietin, f. 219.

79. Lucrărĭ privitóre la adopţiunea Vorniculuĭ Gheorghe Slătinénu. Un pitac, 1821 Februarie 28, f. 220.

80. Darea în judecată a celuĭ înfiat şi scrisórea Banuluĭ Văcărescu tot în acéstă cestiune.

81. Chrisovul luĭ Racoviţă, pentru a nu se însurà străiniĭ în pămîntul Ţěriĭ-Românescĭ, f. 221.

82. Un pămîntén, al căruĭ nume nu se arată, tractéză despre originea şi drepturile Românilor.

83. Arzul obştesc pentru Vladimirescu, trimis întâia dată Porţiĭ, f. 223.

84. Scrisórea luĭ Tudor din 1821 Februarie 11, f. 224.

85. Arzul comun către Domnul Moldoveĭ Michail Suţu asupra luĭ Tudor Vladimirescu.

Daŭ aicea în traducere română acéstă scrisóre de la ultimul număr, pentru că-mĭ pare că n'a fost publicată până acum. Iată-o:

«Scrisórea comună a boerilor Valachieĭ, trimisă către Domnul Moldoveĭ, istorisind cele privitóre la Tudor Vladimirescu.

«1821 Februarie 2.

«Prea Înălţate, prea piosule şi prea măritule Domn!

Primejdia neaşteptată, ce a turburat aicea Valachia Mică de-odată cu încetarea din viéţă a pururea amintituluĭ nostru Domn Alexandru Suţu Voevod, se va fi însciinţat Înălţimiĭ Vóstre celeĭ de Dumneḑeŭ păzite, din servilul nostru magzar, trimis închis, pe care lupta ce ne ameninţă acum asupra întîmplărilor ne-a nevoit ca să-l trimetem către puternica şi hrănitórea nóstră Împěrăţie. Serviĭ eĭ aŭ creḑut la început mişcarea acestuia de rěŭ făcětor, ca tâlhărésců, a luĭ Tudor Vladimirescu; de aceea am şi pus în practică tóte měsurile trebuitóre pentru nimicirea luĭ, prin care nădějduiam că nu va întârḑià să iea cele cuvenite îndrăsneliĭ luĭ, ca şi alţĭ haiducĭ asemenea cu el.

«Dar fiind-că şi fapta a arătat altă faţă şi ḑisul Tudor s'a arătat pe faţă vrăjmaş autorităţiĭ, însciinţând în scris scopurile luĭ primejdióse şi inspirând duh de rěsvrătire supuşilor, cu făgăduinţă de a-ĭ eliberà de supunerea către Domn şi boerĭ, am cunoscut de ajuns că acest vrăjmaş obştesc

și rĕsvrătitor asupra autorităţiĭ este precugetat și pregătit pentru tótă întinderea Valachieĭ, și în acésta maĭ ales ne întăresc cele de față, cuprinse în lăuntru, asemenea și din însciințările ce am primit; pe lângă acésta, că ḑi cu ḑi îșĭ măresce puterile sale cu ómenĭ înarmaţĭ, atrăgênd sufletele cele maĭ simple cu bombastice cuvinte de libertate și asociându-șĭ și pe ceĭ maĭ curagioșĭ și, asemenea cu făcĕtorul de rĕŭ, în puţine ḑile a reușit să aibă o putere de ajuns în jurul sĕŭ. Cu tóte acestea, noĭ serviĭ sĕĭ, cugetându-ne ḑilnic, punem în lucrare tóte mijlócele după putinţă, prin administratoriĭ Valachieĭ Micĭ, pentru a se oprì răsboiul comun. Am oprit trecerea lor din óre-carĭ districte aicea, ridicând tóte podurile de pe rîul Olt și lăsând numaĭ pe cel de la Ipotescĭ (?), cu păzitorĭ de ajuns, pentru trecerea celor trebuitóre și pentru comunicaţiunea cu administratoriĭ de dincolo de Olt. Am pornit de aicea și o armată de 200 de ómenĭ, cu patru conducĕtorĭ, poruncindu-le cele trebuitóre pentru împotrivire la mișcările rĕsvrătituluĭ. Acestea respectiv de noĭ, Prea Înălţate Dómne! Aicea suntem și póte vom primì și maĭ multe decât acestea. Ne luptăm cât putem spre a ne împotrivì, fără să avem nădejde că vom reușì și să stabilim liniștea loculuĭ. Sensul celor cuprinse ne mână să recunóscem că cugetul rĕsvrătituluĭ, pe care-l rĕspândesce unde póte, trece peste puterile nóstre mintale și situaţiunea ţĕriĭ.

«De aceea ne rugăm cu căldură Înălţimiĭ Vóstre ceĭ de Dumneḑeŭ păzite, să ne însufleţéscă prin prudentele vóstre îndemnurĭ asupra acesteĭ împrejurărĭ, să ne lămuréscă nedumerirea cu experimentatul și pătrunḑĕtorul înalt spirit al vostru și să ne conducă la ceea ce este de făcut, îngrijindu-vĕ de credincioșiĭ supușĭ locuitorĭ aĭ provincieĭ acesteia a puterniculuĭ nostru Împĕrat. Iar aniĭ Străluciriĭ Vóstre fie de la Dumneḑeŭ prea mulţĭ și prea fericiţĭ.

«Aĭ de Dumneḑeŭ păziteĭ Vóstre Înălţimĭ, avêndu-ĭ către Dumneḑeŭ rugătorĭ și slugĭ supuse.»

Manuscriptul No. XXIII (fără dată).

Academia Română, No. 323.

1. Hatihumaiumul Sultanuluĭ Baiazet, din 1393. Alt Hatihumaium de la Sultanul Mehmet II, din 1460. Altul din timpul luĭ Mehmet IV, din 1663. Aceste cuprind punctele de capitulaţiunĭ, iar cel din urmă despre boerĭ, f. 1—2.

2. Firmanul Sultanuluĭ Abdul-Hamid către Nicolae Mavrogheni pentru declararea răsboiuluĭ din 1787, f. 2 verso.

3. Hatihumaiumul Sultanuluĭ Selim IV despre Valachia și Moldova, tractând vechile pronomiĭ ale ţĕriĭ și altele, dat sub Constantin Alexandru Ipsilant în 1803, f. 2—10.

4. Resumatul chrisovuluĭ luĭ Alexandru Ipsilant despre trimiterea zahereleĭ la împĕrăţie: oerit etc. Altul prin care întăresce dispoziţiunile făcute în ţéră, f. 10—14.

5. Înfiinţarea uneĭ orfanotrofiĭ sub Dumitraşcu Vv. la 1781, f. 21—26, (Românesce).

6. Nota luĭ Strogonof către Pórtă, din 1821 Iulie 6 (18), f. 27—31 (şi în franţuzesce aceeaşĭ).

7. Rĕspunsul Porţiĭ către Ministrul Rusieĭ, din 18 Iulie, f. 35—39.

8. Traducerea uneĭ note oficiale a Porţiĭ către Lordul Strahgford, 1821 Dechemvre 2, f. 39—41 (franţuzesce).

9. Traducerea magzaruluĭ Porţiĭ către ţéră, pentru Moldova, f. 41—45.

10. Copie de pe o scrisóre a luĭ Capo d'Istria către Alexandru Ipsilant, 1821 Martie 14 (26) (franţuzesce), f. 45—47.

11. Proclamaţiunea luĭ Ipsilant în românesce, din Focşanĭ; alta către locuitoriĭ din Moldova (franţuzesce). Proclamaţiunea luĭ Tudor Vladimirescu din 21 Martie 1821 (franţuzesce). Proclamaţiunea luĭ Ipsilant către Bucurescenĭ. Plângerea unor locuitorĭ aĭ Valachieĭ către consulul rus, din 1821 Iunie 21. Scrisórea oficială a Mareluĭ Vizir Hady-Schalih-Paşa, August 1, 1821. Nota oficială a Porţiĭ către ambasadorul Anglieĭ, 1822 Fevruarie 28. Nota ambasadoruluĭ Anglieĭ pentru numirea Gospodarilor, 1822 Iunie 10. Nota Porţiĭ la Curtea Austrieĭ, 1822 Aprilie 18. Proclamaţiunea luĭ Alexandru Ipsilant din Rîmnic, 8 (20)Iunie 1821. Firmanul Mareluĭ Vizir, prin care Stefanache Vogoride este numit Caimacam în Moldova. Declaraţiunea Rusieĭ asupra înterprinderilor luĭ Ipsilante, 1821 Martie 29. Tractatul de armistiţiŭ între Pórtă şi Rusia, subsemnat la Slobozia, lângă Giurgiu, în 1807 August 12. Rĕspunsul ministruluĭ Rusieĭ către Pórtă asupra dificultăţilor dintre aceste două Puterĭ, 1823, 6 (18) Maiŭ. Nota Secretaruluĭ de Stat rusesc LorduluĭStrahgford al Anglieĭ asupra neînţelegerilor cu Pórta, 1823 Maiŭ 7 (19). Pacea perpetuă între Rusia şi Pórta Otomană (tóte în franţuzesce). Pacea între Rusia şi Turcia de la Adrianopole, 1829 Septemvre 2 (14), f. 77—84.

12. Arzul luĭ Tudor Vladimirescu către Pórtă. Proclamaţiunea sa către poporul român, f. 84.

13. Nota consululuĭ Anglieĭ către Pórtă, 1824 Aprilie 10, f. 86—98.

14. Traducerea firmanuluĭ adresat Voevoḑilor către Grigorie Ghica, 1827 Aprilie, f. 99—110 (în franţuzesce).

15. Grigore Ghica dă un chrisov pentru judecăţĭ, 1827 Maiŭ 20, f. 110—111.

16. Traducerea în grecesce a pitaculuĭ luĭ Grigorie Ghica pentru dărĭ, 1827, f. 124.

17. *Constituţionalul* din Transilvania, edat în Cronstadt (Sibiiŭ), 20 Sept. f. 126.

18. Declaraţiunea de răsboiŭ a Rusieĭ către Pórtă. Proclamaţiunea către locuitoriĭ Moldoveĭ şi Valachieĭ din partea Ţaruluĭ (franţuzesce), f. 127—139.

19. Manifestul turcesc la declaraţiunea Rusieĭ, 1828 Iunie 4, f. 129 — 148 (franţusesce).

20. Nota adresată Divanuluĭ Valachieĭ prin agentul Austrieĭ, cu ocasiunea intrăriĭ trupelor rusescĭ în Principate (franţuzesce), 1828 Maiŭ 9. Altă notă către Domnul Grigorie Ghica de către agentul Austrieĭ, f. 151—153.

21. O proclamaţiune prin care se vestesce că armata ruséscă intră în ţéră, f. 153.

22. O vestire către Mitropolitul Grigorie al Valachieĭ că armatele trebuesc să intre în Bucurescĭ spre siguranţă, dar locuitoriĭ să stea, 1828 Aprilie 9, f. 155.

23. Clerul cu boeriĭ ţĕriĭ scriŭ către Kisilef despre modul cum duceaŭ afacerile ţĕriĭ Românii, f. 156—158. Rĕspunsul luĭ Kisilef. Acésta, f. 158.

24. Un suplement al *Jurnaluluĭ de Petersburg* în franţuzesce, cu explicarea tractatuluĭ de Bucurescĭ din 1826, f. 160—162.

25. Graful Palin pentru contribuţiunĭ la armată, cu un imprimat de preţurile productelor etc. (romănesce), f. 163.

26. Împĕratul Nicolae al Rusieĭ mulţămesce luĭ Kiselef pentru organisarea Principatelor după tractatul din Adrianopole, mulţămesce şi boerilor ţĕriĭ pentru devotament (romănesce), f. 168.

27. Pentru vamă, f. 170.

28. Un berat al Sultanuluĭ către Alexandru Ghica Voevod, prin care se opresc consuliĭ străinĭ a se amestecà în afacerile Românilor, apoĭ să nu dea consuliĭ paşapórte la Românĭ, nicĭ să-ĭ priméscă sudiţĭ, etc., f. 175—176.

29. Minciaki, representantul Rusieĭ, îşĭ arată drepturile séle către Domnitor, f. 180—181 (franţuzesce).

30. Rĕspunsul Domnuluĭ Ghica către Timony, când s'a presentat, f. 182.

31. *Curierul romănesc* No. 58, prin care se înfiinţéză în Bucurescĭ de către Marele Dvornic Michail un Museŭ, în 1844, f. 184—186.

32. Călĕtoria luĭ St. Marc-Girardin la Constantinopole f. 186—192 (franţuzesce).

33. Extrase din jurnalul *le Temps*. Corespondenţă privată din Iaşĭ, 1835, privitóre la Românĭ (franţuzesce), f. 192—195.

34. Extrase din călĕtoria Mareşaluluĭ Duce de Ragusa, 1835 (franţuzesce). f. 196—200.

35. Scrisórea Mitropolituluĭ Grigorie către Palin despre veniturile mitropolieĭ şi exilul sĕŭ, 1829 Ianuarie 26 (franţuzesce), f. 200 verso.

36. Acte privitóre la Mitropolitul Grigorie, pe când erà la mănăstirea Căldăruşanĭ (romănesce), f. 201—207.

37. Exigenţele abusive ale păstorilor transilvănenĭ (franţuzesce), f. 208—211.

38. Partenie, Patriarchul Constantinopoleĭ din 1641, prin Sinod dă o hotărîre ca unele mănăstirĭ să rĕmână neluate de străinĭ, ci romănescĭ, f. 212—214.

39. Chrisovul luĭ Leon-Vodă pentru numirea egumenilor pe la mănăstirĭ, 1630 Aprilie 7, f. 214—220.

40. Hotărîrea ce s'a făcut în Divan în ce chip să se facă hotărârile, f. 220, din 1776.

41. Ponturile către ispravnicĭ pentru judecăţĭ, din 1775, f. 221—224.

42. Cartea Domnuluĭ Ipsilant Alexandru pentru urmarea ce aŭ a face ceĭ opt boerĭ orînduiţĭ epitropĭ pentru trebuinţa obştieĭ, din 1775 (romănesce), f. 226—228.

43. Firmanul împĕrătesc către Michail Suţu pentru orînduelile sudiţilor păstorĭ, din 1792, f. 228—232.

44. Articole privitóre asupra Moldoveĭ şi Valachieĭ din tractatul de la 1812, f. 231—235 (românesce).

45. Chrisovul Domnuluĭ Alexandru Nicolae Suţu pentru milele ce are oraşul Focşanĭ (românesce), f. 235—239.

46. Arzul locuitorilor Valachieĭ la Pórtă pentru ivirea luĭ Tudor Vladimirescu. Nota boerilor ţĕriĭ către consulul Rusieĭ Pini pentru rĕsvrătirea luĭ Tudor. Înscrisul dat de boerĭ şi Mitropolit luĭ Tudor Vladimirescu. Arzul locuitorilor către Pórtă în favórea luĭ Tudor Vladimirescu. Arzul locuitorilor, ce s'a trimis Paşeĭ din Giurgiu, f. 240—150 (românesce).

47. Lista de clădirĭ bisericescĭ, mitropolie, episcopiĭ, mănăstirĭ etc., f. 250—259.

48. Acì începe Cronicul sĕŭ (publicat de mine) din 1768—1810, f. 281—297.

49. Articolele păciĭ între Turcia şi Rusia din 1774, la Cuciuc-Cainargi, f. 297—302. Alte articole ale păciĭ între Anglia şi Franţa din 1783, f. 302 verso.

50. Pórta încunosciinţéză pe consulĭ despre causele proclamăriĭ răsboiuluĭ cu Rusia în 1787, f. 303. Apoĭ se însciinţară şi Paşiĭ, f. 304.

51. Proclamaţiunea lu Alexandru Ipsilant la Iaşĭ, 1821 Fevruarie 23. Alta către Moldovenĭ şi Muntenĭ, din 1821 Fevruarie 24, din Iaşĭ. Sfătuirea armateĭ din lagărul de la Iaşĭ, Fevruarie 24, 1821. Către locuitoriĭ Dacieĭ în Martie 1821, tot din Iaşĭ. Către Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, din Roman, la 6 Martie 1821. Către locuitoriĭ Bucurescilor, din lagărul de la Mizil, 1821 Martie 18. Încunosciinţarea către Puterile Europeĭ, din partea luĭ Petru Mihali, 1821 Martie 25, f. 305—309.

52. Constantin Negrea, Caimacamul luĭ Calimach, către Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, 1821 Aprilie 3. Tudor Vladimirescu către Mitropolit, 1821 Aprilie 5. Hârtia trimisă către boeriĭ din Braşov de către Ipsilant, din Tîrgovişte, la 1821 Aprilie 10. Ultima scrisóre a luĭ Ipsilant, când a trecut în Austria, f. 309—311.

53. Cartea Domnuluĭ Scarlat Calimach către Mitropolitul şi boeriĭ ţĕriĭ, din Ţarigrad, la 1821, în românesce scrisă, f. 311.

54. Cartea sinodală a Patriarchuluĭ Grigorie, interḑicênd Zavera. Asemenea către Moldova, din 1821, luna Martie, f. 312—313. Arzul către puternica Împĕrăţie al celor din Braşov, la 1821 Maiŭ 9. Către Domnul Scarlat Calimach, tot din Braşov, 1821 Maiŭ 9. Metcupul Paşilor trimis la Bucurescĭ prin Udriski, secretarul Austrieĭ. Firmanul împĕrătesc, prin care se întăresce în Căimăcămie Postelnicul Negrea. Scarlat Calimach face cunoscut că este numit Domn al Valachieĭ, 1821 Maiŭ 21. Caimacanul Negrea către Mitropolit, ca să se întórcă în Bucurescĭ, 1821 Maiŭ 31. Tot Negrea către boeriĭ din Braşov, ca să se întórcă în ţéră. Rĕspunsul boerilor către Negrea, 1821 Iunie 12. Publicaţiune către popor a sta în linişte (românesce). Iarăşĭ Negrea către Mitropolitul şi boeriĭ din Braşov de a se întórce în ţéră. Cedlodag-beĭ scrie

iarăşi către aceştia. Rĕspunsul celor din Braşov. Felicitare din partea boerilor din Braşov către Paşa Silistrieĭ Velesi. Arz-magzar către Înalta Pórtă din partea ţĕriĭ. Către Domnitorul Scarlat Calimach din partea ţĕriĭ. Metcupul Prea Înaltuluĭ Paşă de Silistria către Chehaia-beĭ, Caimacamul şi boeriĭ ţĕriĭ. Firmanul împĕrătesc către Paşa de Silistria. Vizirul mectup către Postelnicul Negrea Caimacam. Bughĭuldìul Prea Înălţatuluĭ Mehmet Paşa de Silistria Velesi. Bughĭuldì al luĭ Mehmet-Paşa de Silistria Velesi către Chehaia-beĭ din Bucurescĭ pentru Sava... Michali (romănesce). Salih-Paşa publică din Iaşĭ, la 1821 Septembre 7, un Hatihumaium. Hotărîrea sfîntă către prea Înalţiĭ Vĭzĭrĭ Muhavezi din Silistria şi Vidin şi altor Paşale. Firmanul împĕrătesc către Paşa de Silistria Velesi. Un alt firman tot către el. Abdul-Hamid-Paşa, secretarul armieĭ otomane din Macedonia, Tesalia, etc. Epistola unuĭ anonim către alt anonim din Constantinopole, 1821 Aprilie 13 (25). Din gazetele francese. Punctele de împăcare din tractatele de la Cainargi. O notă a Rusieĭ rĕspundĕtóre Porţiĭ, pe la jumătatea luĭ August 1821. Manifestul Rusieĭ în răsboiul cu Pórta, 1787. Ponturile de armisiţiŭ între armia crăiască şi turcéscă. Articolele de pace între Austria şi Pórta Otomană, f. 312—340.

Manuscriptul No. XXIV (fără dată).

Academia Română, No. 258.

1. Proclamaţiunea luĭ Alexandru Ipsilant, Iaşĭ, 1821 Fevruarie 23. Idem către Moldovenĭ şi Valachienĭ, 1821 Fevruarie 24, Iaşĭ. Idem îndemn la luptă, din lagărul Iaşĭ, 1821 Fevruarie 24. Apel cătreRomânĭ (Δάκες), 1821 Martie, Iaşĭ. Idem către Mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, Episcopĭ, boerĭ, etc., 1821 Martie 6, Iaşĭ. Către locuitoriĭ din Bucurescĭ, 1821 Martie 18. Din lagărul de la Mizil. Petru Mihali şi Senatul Mesinieĭ din Calamata fac cunoscut Puterilor Europeĭ începerea Revoluţiuniĭ, 1821 Martie 25. Caimacamiĭ luĭ Scarlat Calimach către Mitropolit, 1821 Aprilie 3, f. 19—29.
2. Teodor Vladimirescu către Mitropolit, 1821 Aprilie 15 (român.), f. 29.
3. Către boeriĭ din Braşov de către Ipsilant, din Tîrgovişte, 1821 Apr. 10, f. 30—31. Ultima scriere a luĭ Ipsilant din Valachia, când aŭ trecut în Austria, f. 32.
4. Scarlat Calimach către Mitropolit (rom.), 1821 Martie, f. 23—36.
5. Enciclica Patriarchuluĭ Grigorie, 1821 Martie. Alta către Mitropolitul Veniamin, 1821 Martie 11. Arzul către Pórtă al boerilor din Braşov, 1821 Martie 9. Către Domnul Calimach tot din Braşov, 1821 Martie 1. Metcupul Chehaeĭ Paşa de Silistria trimis către ceĭ din Bucurescĭ prin Udriski, secretarul austriac. Firmanul împĕrătesc, prin care se întăresce Negrea ca Caimacam al Valachieĭ, către Mitropolit. Scarlat Calimach către Caimacamul Negrea, 1821 Martie 21. Caimacamul către Mitropolit şi către boeriĭ din Bra-

şov, 1821 Maiŭ 31. Résspunsul boerilor din Braşov către Negrea, 1821 Iunie 12. O publicaţiune către ţéră despre situaţiunea eĭ, 1821 Iunie 12 (românesce). Postelnicul Negrea către Mitropolitul şi boeriĭ din Braşov, 1821 Iunie 14. A luĭ Chedhoda-beĭ către ceĭ din Braşov; rĕspunsul boerilor de acolo, 1821 Iunie 27. Felicitarea boerilor din Braşov către Paşa de Silistria Velesi. Arz-magzarul către puternica Pórtă, către Domnul Calimach, 1821 Iunie 23. Metcupul Prea Înălţatuluĭ Paşă de Silistria Velesi către ţéră (românesce). Firmanul împĕrătesc către Silistrianul. Vizirul Mustafa către Caimacamul Negrea. Bughĭuldì al luĭ Mehmet-Paşa Velesi. Bughĭuldì al luĭ Paşa Velesi către Chehaia din Bucurescĭ pentru Sava, Gencea şi Michali (românesce). Publicaţiunĭ pe la judeţe (românesce). Publicarea luĭ Salih-Paşa, şeful armateĭ turcescĭ în Iaşĭ, a unuĭ hatişerif împĕrătesc, 1821 Septemvre 7. Sfînta hotărîre către Înaltul Vizir şi toţĭ demnitariĭ Porţiĭ. Firmanul împĕrătesc trimes la Braşov, 1821 Octomvre 4 (românesce). Alt firman către Silistrianul Velesi, 14 Dechemvre 1821. Arzul luĭ Mehmet-Paşa al armateĭ turcescĭ din Macedonia către Tesalonichenĭ, f. 36—85.

6. Epistola unuĭ anonim către alt anonim din Constantinopole, 1821 Aprilie 13 (25). Din jurnalele francese extrase în grecesce. Articolele tractatuluĭ dela Cainargi, 1774 (românesce). Nota Rusieĭ către Pórtă din 1821. Nota Porţiĭ către consulul austriac, din 1821 Dechemvre 6 (românesce). Traducerea din franţuzesce în grecesce a devletuluĭ către Internunţiul Austrieĭ, 1821 Dechemvre 6. Traducerea în grecesce a noteĭ Porţiĭ către consulul Anglieĭ, 1821 Dechemvre 2. Extracte din jurnale din Paris, din Francfort, 1822 Aprilie 2. Traducerea noteĭ turcescĭ către consulul Anglieĭ, 1821 Fevruarie 28, f. 90—127.

7. Porunca cetită în bisericĭ, că Austria şi Rusia nu susţin Eteria, 1821, Braşov. S'a cetit acésta şi în bisericile din Braşov la Iunie 26, 1821. Poruncă pentru rebeliaşĭ (românesce), 1821 August 20. Poruncă pentru băjenariĭ din Ţéra-Românéscă. Porunca guvernuluĭ către boeriĭ din Valachia-Mică, 1821 Septemvre 18. Rĕspunsul guvernuluĭ Transilvanieĭ către Mitropolit şi boerĭ pentru un împrumut la o Bancă imperială. Rĕspunsul fostuluĭ Mitropolit Ignatie către Mitropolitul Dionisie, la Braşov, 1821. Anaforaua boerilor din Bucurescĭ către Biserica mare despre Mitropolitul Dionisie, Episcopul de Buzĕŭ Gerasim şi Ilarion de Argeş, 1821 Octomvre 2. Către Mehmet Selim, Paşa de Silistria, boeriĭ ţĕriĭ cer Mitropolit, 1821 Octomvre. De la fostul Mitropolit Ignatie către boerĭ, f. 90—138.

8. Descrierea răsboiuluĭ din Galaţĭ şi Sculenĭ de Iacob Rizu. Economul din Economĭ, cuvînt la înmormîntarea Patriarchuluĭ Grigorie, 1821 Iunie 19, f. 140—167.

9. Nota Porţiĭ către Baronul Strogonof, 1821 Iunie 6 (18), f. 170—177.

10. Însciinţarea Spătaruluĭ Costache Slugearoglu din Odesa către Beizadea Nicolae Suţu, fiul rĕposatuluĭ Domn Alecu Şuţu, la Braşov. Ceĭ ucişĭ în Constantinopole din poruncă, ceĭ exilaţĭ, ceĭ încarceraţĭ. Fugiţiĭ în Odesa. Îndemn de a ajută pe Greciĭ săracĭ din Odesa şi Braşov, 1821 Iulie 24. *Te-*

legraful din 1821, Maiŭ 22. Varşovia 28 Maiŭ, etc. etc. extrase din jurnalele străine, f. 178—188.

11. Renascerea Greciei, traducere din nemţesce de Anastasie Palizoid. Un apel la insularĭ ca să se revolte, 1821 Iunie 2, f. 190—201.

12. Din jurnalul nemţesc *Allgemeine Zeitung*, No. 199, scrie Marquise de Champagne, f. 202—212.

13. Epistola luĭ Capo d'Istria, 1821 Martie 14 (26). Iarăşĭ a luĭ Capo d'Istria, trimisă luĭ Ipsilant, 1821 Martie 8. Combaterea Grecilor la epistola luĭ Capo d'Istria trimisă luĭ Ipsilant. Contra consululuĭ Pini, f. 214—243.

14. Epistola unuĭ Grec către un Frances prieten, f. 144—149.

15. Buciumul ocugetăriĭ (ὁμονοίας), grecesce şi românesce, f. 251—270.

16. Un tractat despre originea Românilor, f. 276—285.

17. Un tractat contra Turcilor de A. Dimochide, f. 289—298.

18. Raportul consululuĭ austriac, raporteză la Viena despre Moldova. Din gazeta Vılna din 16 Octomvre, 1821. Corespondenţă din Nürenburg. Resumate din rĕspunsul Parlamentuluĭ Franţeĭ la discursul Împĕratuluĭ. Din Odesa, 1821, etc. etc. extrase din jurnale, f. 298—362.

19. Către prea nobilul boer Vornicul C. C. din Bucurescĭ, 1821 Octomvre 15, f. 382—399.

20. Arz-magzarul boerilor moldovenĭ către Pórtă 1821, prin boeriĭ Teodor Balş, Alecu Mavrocordat şi Caminar.... traducerea luĭ în românesce, f. 401—413.

21. *Poesiĭ*. Plângerea ţĕriĭ Valachieĭ, 1821 Noemvre 10. Blestemul. Pentru Eteriştiĭ grecĭ etc. Pentru Ţéra-Românéscă. Apel la Românĭ, f. 417—441.

22. Adunarea fericiţilor (rĕposaţilor) cu Plutone, de Dr. Costandache, f. 458—466.

23. Dialogul preoţilor nenorocițĭ în Braşov, de Costandache, f. 467.

24. Rĕspuns la versurile de cârciumă ale bătăuşuluĭ profesor asupra Prea Sfinţituluĭ Mitropolit al Ungro-Vlachieĭ, 1819. Făcute în Ploescĭ.

La începutul acestuĭ volum cetesc nota următóre:

«Cumpĕrat de Cesar Bolliac de la Michalache Ghica, iar de la Bolliac de Dimitrie A. Sturdza, care l'a dăruit Academieĭ, împreună cu alte douĕ volume din aceeaşĭ provenienţă şi de acelaşĭ cuprins.» (Notiţa este scrisă de mâna d-luĭ D. A. Sturdza).

[illegible]

Scriere românéscă a luĭ Naum Rîmnicénu, 1823 Februarie 19. — Manuscriptul No. IX.

Πρόλογος.

τὴν Ῥάδουλον βοεβόδα τὸν Νέγρεων, ἐφ' οὗ τινος ἡ καθέδρα καὶ σώζεται εἰς τὸν νῦν ἑξακοσιοστὸν ἤδη τρέχον ἔτος.

Ἐκ τούτων δὴ πάντων τέσσαρα τινὰ ἀποθεωρεῖν πρόκειταί μοι, ὅτι τὸ ἔθνος τοῦτο τῶν Δακῶν, συμμικτόν ἐστιν ἐκ Λατίνων, καὶ Ἑλλήνων. Δεύτερον δέ, ὅτι καθὼς τὸν Φαραὼ δὲν ἐσωφρόνισαν αἱ δέκα πληγαί, καὶ κατέστησαν εἰς τὸ βάθος τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης· οὕτω τοὺς Δάκας δὲν ἐσωφρόνισαν αἱ τοσαῦται μεταβολαί, καὶ μετὰ τὸ βασίλειον κατέστησαν καὶ χάσιν καὶ τῆς ἰδίας ἡγεμονίας. Τρίτον δέ, ὅτι καθὼς ὅλοι μὲ ἡ [illegible] τοῦ Ο[illegible] [illegible], εἰς ὁμόνοιαν ἀποβλέψας τοῦ [illegible]. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἀντιφερόμενοι, διὰ τοῦ [illegible] πολέμου [illegible] ἀπώλοντο † Οὕτως οἱ Δάκες τὴν ὁμόνοιαν μὴ φυλάξαντες, εἰς [illegible] τὸ τέλος εἰς τῆς πατρίδος [illegible]. Οἱ [illegible] τηλεν[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] οἱ Λακεδαιμόνιοι· τοὺς δὲ [illegible] οἱ Θηβαῖοι· [illegible] δὲ [illegible] οἱ [illegible].)

Scriere grecéscă a luĭ Naum Rîmnicénu. — Manuscriptul No. VII.

Scriere și semnăturĭ grecescĭ ale luĭ Naum Rîmnicénu. — Manuscriptul No. I.

Semnătură românéscă a luĭ Naum Rîmnicénu. — Manuscriptul No. X.

Monograma luĭ Naum Rîmnicénu. — Manuscriptul No. VII.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIII.

UGRINUS—1291

DISCURS ROSTIT LA 9 (22) MARTIE 1901
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN PUȘCARIU
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU RĔSPUNS DE

B. PETRICEICU-HASDEU
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
Furnisor al Curțiĭ Regale
16, STRADA DÓMNEI, 16
1901

Prețul 20 banĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXIII.

UGRINUS—1291

DISCURS ROSTIT LA 9 (22) MARTIE 1901
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN PUŞCARIU
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU RĔSPUNS DE

B. PETRICEICU-HASDEU
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
Furnisor al Curţiĭ Regale
16, STRADA DÓMNEI, 16
1901

Domnilor Colegi,

Ales fiind de membru al Academieĭ Române în două rîndurĭ — prima dată la anul 1877 de membru onorar, iar în anul expirat 1900 de membru ordinariŭ,—mĕ vĕd astădĭ în prea fericita posiţiune d'a puté să vĕ exprim şi în persónă profunda şi omagiala mea mulţămită pentru rara onóre d'a fi primit în sînul acesteĭ ilustre corporaţiunĭ, şi d'a mĕ presentà cu următorul discurs de recepţiune.

I.

De temă a discursuluĭ meŭ, am ales pe *Ugrinus* de la anul 1291, care din partea istoriografilor maĭ vechĭ şi maĭ noĭ a fost adus adeseorĭ în legătură cu migrarea Fogărăşenilor peste Carpaţĭ, şi cu fondarea Statuluĭ Român sub Radu Negru-Vodă, fără însă d'a fi putut devenì la un resultat positiv.

Nicĭ eŭ nu am pretenţiunea d'a puté deslegà acest nod gordian, spre mulţumirea obştéscă, ci totul, ce pot — în urma cercetărilor mele — să vĕ presentez, se reduce la reasumarea unor momente maĭ remarcabile ce ating istoria Românilor de pe timpul pretitulatuluĭ Ugrinus, lăsând ca conclusiunile să urmeze de sine.

Numele *Ugrinus* erà des usitat prin secoliĭ XII—XIV.

Katona, în Epitome, la anul 1103, amintesce de un *Ugra* ca Ban al

Croaţieĭ, carele se vede a fi identic cu Archiepiscopul de Calocea *Ugrinus* de pe timpul acela.

Katona ne descopere maĭ departe pe un *Ugrinus,* la anul 1175, ca episcop de Zagrabia — la anul 1188 ca episcop de Geurin (Györ), — şi la anul 1204 ca Archiepiscop la Strigon, carele ar fi luat parte şi la expediţiunile Cruciate, 1219—1221. In fine, Katona amintesce la anul 1299 şi de adversarul Regeluĭ Andrea III, cu numele *Ugrinus* Vilakius, Ujlaki de genere Hedervár, descendent din Comiţiĭ Henneburg din Germania (Nagy Iván, Magy. Családai, V — 73).

Intre Baniĭ de Severin aflăm la anul 1268 şi 1275 pe *Ugrinus,* fiul luĭ Pousa (Hurmuzaki, Doc. I, pag. 333, 406, 408); iar la Comitele Ios. Kemény, în seria Voivoḑilor transilvanĭ, la anul 1274, pe un asemenea *Ugrinus* (Trans. 1869, pag. 23).

Din documentele de la anul 1281 publicate de Teutsch und Firnhaber (Urkundenb. I, pag. 121—122), aflăm că episcopul Albense P. (Petrus) cede moşia de 12 aratri din Baratpüspöki-Gerend) (1) magistruluĭ *Ugrinus* şi fraţilor sěĭ Michail şi Barch, fiilor Comiteluĭ Barch de genere Chak, ce (după Nagy Iván, l. c.) derivă de la Sabolcs, fiul luĭ Elend, unul din ceĭ şépte ducĭ, sub carĭ aŭ sosit Unguriĭ în Panonia.

Numele Chak însă acì figuréză numaĭ ca nume de botez, pentru că aflăm în seria Voivoḑilor transilvanĭ înşiraţĭ de Comitele Kemény (l. c.), la anul 1231, pe un Pousa, şi la anul 1252 pe Chak, fiul luĭ Pousa, pe carele Nagy Iván (IX, pag. 531) îl derivă de genere Radvan. Cu tóte acestea, documentul de la anul 1284 (Trans. 1871, pag. 79) descopere pe un Pousa, fiul luĭ Unus (Onu?), serv al dómneĭ de Koplen, pe carele acésta îl eliberéză din servitute.

Asemenea aflăm şi despre familia de Chak din documentul anuluì 1268 (Hurm., Doc. I, 336), că Ştefan, Ducele Ardéluluĭ, maĭ târḑiŭ Rege al Ungarieĭ, ridică pe treĭ fraţĭ aĭ luĭ Chaki din Bihor din condiţiunea de colonĭ la starea de Cavalerĭ, din care ar descinde şi Michail Chaki, fostul Cancelar al luĭ Zapolya, pe la anul 1569, pe carele italianul Andrea Gromo îl numesce Vallaco.

Contele Ios. Kemény (în «Archiv des Vereins für Siebenb.,» 1855. II, pag. 75) recunósce, că Cancelarul Michail Chaki e de origine română, însă din stirpea celor treĭ fraţĭ bihorenĭ din anul 1268, iar nu din viţa Comiţilor Chaky, carĭ derivă de genere Saac (Chak), descendenţĭ din ducele Elend. Totuşĭ Nagy Iván înşiră pe toţĭ în una şi aceeaşĭ tabelă genealogică.

(1) Alţiĭ pun: *Selend* în Biharia.

Dar fie tréba cum va fi, noĭ scótem acì numaĭ consecinţa, că tóte maĭ sus atinsele nume de Ugrinus, Pousa, Chak, etc., pe la început aŭ figurat numaĭ ca nume de botez, ce se refer la deosebite familiĭ, din deosebite epoce şi din deosebite naţionalităţĭ, şi că tóte acelea numaĭ cu timpul s'aŭ format în conume, la carĭ s'aŭ maĭ adăogat apoĭ şi predicatele lor.

De când Anonimul Notar al Regeluĭ Bela din sec. XII şi Simon de Keza din sec. XIII, în cronicele lor, imitând epopeele antice, aŭ suit scara de ascendenţă a familiilor maĭ distinse după timpul lor până la ceĭ şépte ducĭ şi la cele 108 némurĭ ale migraţiuniĭ maghiare, şi pe aceştia până la Nimrod şi până în naia luĭ Noe, maĭ tóte familiile de frunte aŭ adoptat la numele lor şi genul primitiv, din care descind.

Dar genealogul Nagy Iván se exprimă în privinţa acésta fórte nimerit, când ḑice:

«Unde în privinţa începutuluĭ istoric, atât al naţiuniĭ cât şi al familiilor «singuratice încetă positivitatea, acolo rola o jócă numaĭ invenţiunile poe«tice. Poesia însă nu limpeḑesce întunerecul, ci maĭ adese-orĭ numaĭ învĕlue «şi îngreunéză posibilitatea ulteriórelor cercetărĭ. Maĭ fie-care familie se fo«losesce de atarĭ surogate datate maĭ de demult saŭ maĭ de curînd, ca să «suplinéscă golul timpurilor, ce trece peste documentele istorice, şi ca aşà «să pótă merge cu istoria familieĭ sale peste cuprinsul pergamentelor celor «d'abià de şése sute de anĭ, până ajung în chaosul cel nepătruns al întu«nereculuĭ, unde poesia să se pótă îmbrăţişà cu adevĕrul fără de sfiélă. «Chiar şi cele maĭ vechĭ familiĭ avitice ale patrieĭ nóstre — peste tot luate— «d'abià pot trece peste secolul XII, şi maĭ cu sémă peste al XIII-lea, cu docu«mentele autentice spre adeverireaserieĭ neîntrerupte a generaţiuniĭ lor. «Peste acestea în colo, spre completare, se face provocare numaĭ la naraţiunĭ «fabulóse, numite tradiţiunĭ (carĭ însă — cum s'a ḑis — în cele maĭ multe «casurĭ sunt scorniturĭ din timpurile maĭ recente). Genealogiĭ fantasticĭ «rare-orĭ se îndestulesc cu purul adevĕr.» (Nagy Iván, l. c. XII, pag. 368).

II.

După ce am trecut cu revista sumară peste maĭ toţĭ *Ugriniĭ*, ce ne întîmpină în actele maĭ vechĭ, acum *venio ad fortissimum.*

La anul 1291 Andreas III, ultimul Rege al Ungarieĭ, descendent în linie bărbătéscă din dinastia luĭ Arpad, avĕnd în vedere că aristocraţia cea puternică — şi alt-cum divisată în partidele ce gravitaŭ spre pretendenţiĭ din ramurile femeescĭ ale dinastieĭ, — ocupaseră maĭ tóte domeniurile regale, se vĕḑù necesitat să convóce, între altele, şi la Alba-

Iulia, o adunare obştéscă a Nobililor, a Saşilor, a Secuilor şi a Olachilor *pro reformatione status eorum.*

Acolo se înfăţişă şi unul cu numele *Magister Ugrinus*, cu pretenţiunea d'a i se restituì posesiunile de la Fogăraş şi Sâmbăta de lângă rîul Oltuluĭ, ce aŭ fost ale luĭ şi ale antecesorilor sĕĭ, dar aŭ fost înstrăinate din stăpînirea sa. Regele, după cercetarea causeĭ, le adjudecă şi le restitue luĭ Ugrinus şi succesorilor, cu tóte drepturile şi folósele ce le-aŭ avut antecesoriĭ sĕĭ, extrădând diploma din Dumineca *Invocavit* în anul Domnuluĭ 1291 (Hurmuzaki, Doc., I, 510).

Un act de introducţiune, cum se recereà după procedura de atuncĭ cu clausula de: *nemine contradicente*, nu există, şi nicĭ alte urme de stăpînirea faptică a acelor moşiĭ prin Ugrinus, saŭ prin óre-carĭ succesorĭ aĭ sĕĭ, n'a lăsat, şi cu atât maĭ puţin se scie, că cine aŭ fost antecesoriĭ sĕĭ.

Diploma citată ne lasă cu totul în nedumerirea, ce ne constrînge la întrebarea, că cine a fost acest *Ugrinus?* De unde se trage, şi de unde a rĕsărit el la adunarea obştéscă din Alba-Iulia la anul 1291? Ce titlu special de drept a avut el la posesiunile pretinse la Fogăraş şi Sâmbăta? Cine a fost adversarul sĕŭ la procesul intentat în obştésca adunare din anul 1291? Şi, în fine, ce consecinţe politico-istorice se pot deduce din existenţa şi acţiunea acésta a luĭ Ugrinus?

Din diploma citată nu vedem alta decât, că acest Ugrinus se titulézǎ simplu *Magister*, ceea-ce Românul pe atuncia ĭ-ar fi ḑis: *jupânul*, maĭ târḑiŭ: *Logofĕtul* saŭ *Coconul*, astăḑĭ: *D-l Ugrin*—şi alta nimic!

Dar Rösler află luĭ Ugrinus de la 1291 cu totul alt leac! El, cu provocare la actele din anul 1281 (citate maĭ sus), găsesce că, cu ḑece anĭ înainte de 1291, a maĭ existat un Ugrinus, fiul Comiteluĭ Barch de genere Chak, carele a purtat cu episcopul de Alba-Iulia un proces pentru douĕ-spre-ḑece pluguri de pămînt la Baratpüspöki-Selend în Biharia, prin urmare acest Ugrinus a trebuit să fie identic cu Ugrinus, carele cu ḑece anĭ maĭ târḑiŭ figurézǎ ca pretendent al moşiilor de la Fogăraş şi Sâmbăta, şi că chiar şi adversarul acestuia în proces n'a putut fi altul decât tot episcopul de la Alba-Iulia.

Baculus in angulo-ergo pluit!

Asta ar însemnà cam atâta, de exemplu: dacă un Coconu Ion — să ḑicem—de la Bacăŭ, ar purtà proces cu episcopul de acolo pentru 12 pogóne de pămînt, iar alt Coconu Ion din Bucurescĭ ar pretinde locurile de la Cişmigiŭ, aceştĭ Ionĭ — ba póte toţĭ Ioniĭ de pe faţa pămîntuluĭ românesc—ar trebuì să fie identicĭ, şi că toţĭ aceştĭ Ionĭ

n'aŭ putut avé de adversarĭ în procesele lor decât pe episcopul de la Bacăŭ!

O ast-fel de logică a luĭ Rösler pricép-o orĭ-şi-cine va vré! *Credat Iudaeus Apella!* Eŭ unul însă nu mĕ pot înălţà până la sublimitatea unuĭ ast-fel de silogism miraculos!

In diploma din anul 1291 nu se ḑice, că Ugrinus amintit în ea ar fi vre-un fiŭ al Comiteluĭ Barch, şi nicĭ de genere Chak-Elend, saŭ că ar fi avut proces cu episcopul de Alba-Iulia, precum se ḑice de Ugrinus cel din actele anuluĭ 1281.

Afară de aceea, Rösler n'a vrut a luà notiţă şi despre aceea, că Ugrinus de la 1291, pe lângă maghiarul Ugrinus de la anul 1281, a maĭ avut un omonim din aceeaşĭ epocă: pe Ugrinus de Ujlak de la anul 1299, de originea germană Henneburg.

Acum stând Ugrinus al nostru din anul 1291 între doĭ alţĭ Ugrinĭ, unul de la anul 1281 de origine maghiară, şi altul de la 1299 de origine germană, vine întrebarea, că de ce origine şi naţionalitate a fost Ugrinus de la Fogăraş din anul 1291?

Din dilema acésta aŭ cercat uniĭ să ne scótă cu provocare la istoricul Engel, carele scrie: «La anul 1290 erà un născut român cu numele «Ugrinus, Domn şi stăpîn al Fogăraşuluĭ şi Sâmbeteĭ. Familia Văcă«rescilor ţine stema saŭ ţimirul Fogăraşuluĭ până astăḑĭ întru adu«cere aminte, că l a stăpînit óre-când, precum scrie Eder (Şincai, la «a. 1291.)

Iată aşà dar între Ugrinus maghiar de la anul 1281 şi între Ugrinus german de la anul 1299, am găsit tocmaĭ la mijloc, la anul 1291, şi pe un Ugrinus néoş român! — Tres faciunt collegium!

De unde a luat Engel, eventual Eder, etc., dovada că Ugrinus de la a. 1291 a fost român? Eŭ unul nu sciŭ.

Dar dacă stă hipotesa, că Severineniĭ, pe la anul 1170—1180, aŭ cucerit Fogăraşul, póte că a rĕmas dintre eĭ vre-un puiŭ de Basarab pe la Fogăraş, din care să descindă şi românul Ugrinus de la 1291, şi asta póte că a dat ansă unora să identifice pe Ugrinus acela cu Negru-Vodă, cu Udristea, cu Văcărescii, etc.

Incidental observ acì, că stema Fogăraşuluĭ astăḑĭ stă dintr'o luntre pe apă (apa Oltuluĭ), în care se vĕd doĭ bărbaţĭ, unul conduce luntrea, cel-lalt ţine o cunună ridicată în sus; pe când stema Văcărescilor, după cum ne spune O. Lecca (în «Familiile boerescĭ»), ar cuprinde o cetate, d'asupra un cavaler, în drépta un steag albastru, în stînga un vultur negru. Când a intrat variaţiunea, nu pot sci.

Dar fie Ugrinus de la 1291 de origine maghiară, germană saŭ ro-

mână, pentru noĭ astăḑĭ cestiunea a devenit irrelevantă. Totul ce ne maĭ interesézǎ de acest Ugrinus e întrebarea: Ce a vrut Rösler et Comp. să scótă din el?

Nu alta decât intenţiunea manifestată în tóte scriptele sale, d'a căutà şi cumulà doveḑĭ peste doveḑĭ că ţéra Fogăraşuluĭ — numită şi *terra Blachorum*—pe la anul 1291, a fost a maghiaruluĭ Ugrinus, prin urmare n'a putut fi a luĭ Radu Negru-Vodă, şi de aceea nicĭ migraţiunea Românilor de la Fogăraş peste Carpaţĭ n'a putut avé loc, nicĭ pe atuncĭ şi nicĭ altă dată, pentru că Româniĭ s'aŭ format în peninsula Balcanică, de unde, trecênd Dunărea succesiv, aŭ împopulat Valachia, şi de acì prin secolul XIII aŭ trecut şi în Ardél.

Pentru spargerea ólelor din carul teorieĭ acesteia a luĭ Rösler et Comp., s'aŭ aflat alte măciucĭ maĭ sdravene ca a mea, în cât mie puţin mĭ-a rĕmas d'a maĭ contribuì şi eŭ la spargerea aceea. Totuşĭ, cu privinţă la obiectul nostru, trebue să observez măcar atâta, că supoziţiunea aceea a luĭ Rösler, precum că Ugrinus de la 1291 ar fi fost Domn stăpînitor peste ţéra Fogăraşuluĭ, e cu totul falsă şi absurdă.

Abstrăgênd de la aceea, că pe atuncĭ Fogăraşul erà în stăpînirea luĭ Ştefan Mailat, aliatul Voivoduluĭ secuesc Roland, e destul a luà în vedere, că diploma de la anul 1291 nu ḑice alta decât că Ugrinus pretinde posesiunile sale avitice de la Fogăraş şi Sâmbăta; iar despre aceea, că luĭ ĭ-ar compete domnia peste tótă ţéra Fogăraşuluĭ, peste întréga *terra Blachorum*, nu se găsesce nicĭ o urmă în diploma aceea, şi nicĭ aiurea.

Ţéra Fogăraşuluĭ n'a constat numaĭ din cele două comune Fogăraş şi Sâmbăta, ci aveà şi pe atuncĭ, ca şi astăḑĭ, peste 70—80 de sate, ce în parte mare le stăpîniaŭ boeriĭ de baştină, după cum aflăm din testimoniul anuluĭ 1231 (Trans. 1871, pag. 43), că chiar în nemijlocita vecinătate a Sâmbeteĭ se aflà comuna Voila, ca proprietate a luĭ Thrul (Tatul?), fiuluĭ luĭ Choru, *a temporibus jam, quibus ipsa terra Blachorum terra Bulgarorum existisse fertur.*

Următoriĭ luĭ Thrul în Voila astăḑĭ sunt familiile boeronale de acolo Şerban, Gabor, etc., după cum se află şi în cele-lalte comune din ţéra Fogăraşuluĭ numeróse familiĭ boerescĭ, ce le descrie maĭ în special «Datele istorice despre familiile nobile române», publicate de mine, în două tomurĭ (Sibiiŭ, Tip. archid., 1892 şi 1895). Din acestea se vede, că chiar şi Sâmbăta a fost donată la anul 1432 prin Vlad-Vodă luĭ Roman din Voivodenĭ.

Numaĭ una o nimeresce şi Roesler, adecă că pe la anul 1290 n'a existat nicĭ un Radu Negru-Vodă, şi că o descălecare epocală a Fo-

gărăşenilor peste Carpaţĭ la Câmpulung pe atuncĭ nu s'a întîmplat. Acésta o recunosc şi eŭ, dar nu din motivele aduse de Roesler, şi nicĭ de frica vre-unuĭ Ugrinus de pe atuncia.

III.

Trecênd acuma la cestiunea migraţiunilor şi descălecărilor române, trebue să premit, că chronicariĭ românĭ încă aŭ avut slăbiciunea celorlalţĭ chronicarĭ din evul mediŭ, d'a îmbrăcà tradiţiunile despre începutul staturilor române în aureola poetică a epopeelor obicĭnuite pe atuncĭ maĭ la tóte naţiunile.

Colegul nostru d-l Hasdeŭ a nimerit cuiul tocmaĭ în cap, când a ḑis, că Statul Ţĕriĭ-Românescĭ n'a fost intemeiat vre-odată de un singur principe, ci e opera succesivă a maĭ multora, etc. (Introd. la Etym. magn. Romaniae, tom IV, pag. XXVIII).

La acéstă enunciaţiune cutez şi eŭ să adaog afirmaţiunea, că migraţiunile Românilor peste Dunăre şi Carpaţĭ, şi vice-versa, aŭ fost continue, încępênd de la colonisarea luĭ Traian până în ḑiua de astăḑĭ, când acésta se întîmplă chiar şi sub ochiĭ noştri.

Totul, ce putem registrà din aceste migraţiunĭ, se reduce la cestiunea, care dintre ele aŭ lăsat urme istorice maĭ marcabile, şi cu ce efecte epocale? şi în fine ce cause impulsive le-aŭ pus pe acelea în mişcare?

Dacă luăm la sondare pretinsa migraţiune de la anul 1290 sub Radu Negru-Vodă, ce ne-o descopere chronica luĭ Const. Căpitanul, etc. apoĭ trebue să reflectăm că, abstrăgênd de la împrejurarea, că pe atuncĭ n'a existat nicĭ un Radu Negru-Vodă, nu aflăm nicĭ o causă plausibilă, şi nicĭ un impuls probabil, ce ar fi putut pune pe Fogărăşenĭ tocmaĭ pe atuncĭ în mişcare de emigraţiune cu grămada peste Carpaţĭ. Cel mult dacă economiĭ de vite de pe atuncĭ, ca şi mocaniĭ noştri de astăḑĭ, treceaŭ cu vitele lor la văratic pe munţiĭ Carpaţilor, şi la ernatic pe câmpiile Dunărene până în Bărăgan, în bălţile Borceĭ, în Basarabia, Dobrogea, etc. şi se reîntorceaŭ periodic cu ele acasă. Dar aceste mişcărĭ n'aŭ fost acţiunĭ de întemeere a vre-unuĭ stat.

Fotino pune migrarea Fogărăşenilor cu Radu Negru-Vodă pe la anul 1241, ca urmare a invasiuniĭ mongolice. Insă, de óre-ce acéstă invasiune s'a fost întins nu numaĭ peste Ardél, ci a trecut şi în ţéra Ulaghilor, locuitoriĭ din şesurĭ şi d'o parte şi de alta s'aŭ putut retrage spre vîrfurile Carpaţilor până a trecut nevoia, dar o trecere a

luĭ Radu Negru-Vodă de la Fogăraş în Valachia pe atuncĭ e cu atât maĭ puţin verosimilă, cu cât curînd după aceea aflăm pe la anul 1247 ca voivodĭ stăpînitorĭ în stînga Oltuluĭ pe Seneslaŭ, iară în drépta pe Michail Liteanu.

Şincai, cu provocare la anonimul românesc şi la inscripţiunile de la biserica Adormiriĭ din Câmpulung, susţine, că Radu Negru-Vodă, Ducele Fogăraşuluĭ şi Amlaşuluĭ, a trecut Carpaţiĭ maĭ nainte de anul 1215, când a zidit biserica numită.

Acéstă versiune mi se pare a se apropià maĭ tare de adevĕr şi e justificabilă prin constelaţiunile politice şi religióse premerse anuluĭ 1215.

Scim despre o parte, că fraţiĭ Asan, din drépta Dunăriĭ, revoltându-se asupra luĭ Isac Anghel în anul 1186, aŭ purtat cu Bizantiniĭ maĭ multe răsbóie, în carĭ de câte-orĭ Româniĭ eraŭ bătuţĭ, d'atâtea orĭ se refugiaŭ în stînga Dunăriĭ, unde, recrutând pe Româniĭ de la munţiĭ Carpaţilor şi pe Cumaniĭ din şesurile Dunărene, se reîntorceaŭ şi băteaŭ pe Grecĭ, până ce le succese a întemeià Imperiul Blacho-Bulgar.

Despre altă parte scim şi aceea că, pe la mijlocul sec. XII, Saşiĭ — sub scutul expediţiunilor cruciate—sosind în Ardél aŭ colonisat între altele şi terenul dintre Mureş şi Olt, a Varos usque Boralt, ce maĭ nainte formà ducatul de Omlas, despre care voiŭ vorbì cu altă ocasiune maĭ pe larg.

Ba, de acì cu timpul, trecênd şi peste Olt, aŭ ocupat şi din ţéra Fogăraşuluĭ unele puncte strategice pe ţĕrmul stîng al acestuĭ rîŭ, precum a fost Cârţa — Kertz exemptam de Blachis, — Şercaia şi altele, de unde apoĭ se explică influenţa regală tot maĭ intensivă şi asupra administrăriĭ ţĕriĭ Fogărăşene şi a celor-lalte districte românescĭ strîmtorite la munţĭ.

Strîmtorirea acésta a Românilor spre munţiĭ Carpaţilor, unde poporaţiunea lor, împinsă de coloniştiĭ Saşĭ, a trebuit naturalmente să se îndeseze peste măsură şi peste putinţa d'a trăì acolo, iar despre cea-laltă parte frămîntarea, dospirea şi formarea de state nouĕ la Dunăre, aŭ dat cel maĭ plausibil, ba putem ḑice cel maĭ iresistibil impuls şi cea maĭ bine venită ocasiune spre aceea, ca o parte din eĭ să trécă peste Carpaţĭ şi să influenţeze acolo o nouă ordine jurisdicţională.

Inscripţiunile de la biserica catedrală din Câmpulung ne-aŭ păstrat un document preţios despre aceea, că biserica acésta, reparată de Mateiŭ-Vodă la anul 1636, a fost la început zidită într'adevĕr de Radu Negru-Vodă la anul 1215.

Colegul nostru d-l Hasdeŭ are meritul d'a fi precisat seria ascendentă a Negrilor Basarabĭ până la Basarab-Ban (al luĭ Raşid), între

aniĭ 1230—1241, în care el află pe Radu Negru-Vodă I. D-l Hasdeŭ însă, când află primele urme ale luĭ Radu Negru-Vodă pe la anul 1230, aşà cred, n'a susţinut nicĭ de cum, că acest Radu Negru-Vodă n'a existat şi n'a domnit şi înainte de anul 1230. Şi de óre-ce d-l Hasdeŭ a sciut să extindă dominaţiunea luĭ Alexandru-Vodă Câmpulungeanul de la anul 1350 până la anul 1365, adecă peste 55 de anĭ, cred că nimica nu ne împedecă d'a extinde şi domnia luĭ Radu Negru-Vodă I peste anul 1230 în sus încă cu cel puţin 30—40 de anĭ, aşà ca să ajungem cu el nu numaĭ peste anul zidiriĭ bisericiĭ din Câmpulung din anul 1215, dar chiar şi până la timpul fraţilor Asanĭ, carĭ probabil aŭ chemat într'ajutor în contra Grecilor chiar şi pe Fogărăşenĭ cu Radu Negru-Vodă, saŭ cu tatăl sĕŭ Negru-Vodă în frunte.

O coincidenţă maĭ naturală a împrejurărilor, spre a constatà un fapt istoric din evul mediŭ atât de sărac de documente, arare-orĭ ni se dă, ca cele premise, ce probéză cu destulă evidenţă descălecarea luĭ Negru-Vodă cu Fogărăşeniĭ la Câmpulung, pe la finele seculuĭ XII saŭ la începutul secoluluĭ XIII.

Prin acésta nu vreaŭ să afirm tot de-odată şi aceea, că acest Negru-Vodă, îndată după descălecarea sa a cuprins tótă România. Consolidarea acestuĭ stat sub un singur domnitor a urmat — cum s'a ḑis — numaĭ treptat şi succesiv.

S'aŭ dificultat inscripţiunile de la biserica cestionată din Câmpulung, ca apocrife, sub cuvînt, că înainte de anul 1366 n'a existat în România nicĭ o mânăstire, apoĭ că inscripţiunile acelea fiind aşezate numaĭ posterior pe timpul repărăriĭ bisericiĭ sub Mateiŭ-Vodă, la anul 1636, nu sunt basate pe documente contemporane cu zidirea de la anul 1215, etc.

Insă inscripţiunile acestea nu amintesc cu nicĭ un cuvînt, că biserica zidită la anul 1215 ar fi fost vre-o mânăstire, şi chiar Greceanu ḑice apriat, că la început a fost biserică de mir. Numaĭ cu timpul a luat caracter şi numire de mânăstire. De altă parte:

Inscripţiunea internă de la biserica din cestiune se provócă la: «*Cum scrie şi în cărţile cele bătrîne*», pe carĭ ceĭ-ce aŭ reparat biserica la anul 1636 aŭ trebuit să le fi vĕḑut, pentru că nu putem presupune o scornitură mincinósă de la eĭ, şi cu atât maĭ puţin de la Mateiŭ-Vodă.

Dar chiar dacă n'ar fi existat nicĭ un chrisov contemporan luĭ Negru-Vodă de la anul 1215, avênd noĭ chiar şi acum inscripţiunĭ contemporane pe bisericile zidite prin secol. XII şi XIII, ale Saşilor din Ardél, dintre carĭ—cum spun chronicele — chiar şi Negru-Vodă ar fi dus meşterĭ să zidéscă biserica aceea din Câmpulung,—şi maĭ vĕḑênd

şi aceea că chiar şi pe cele-lalte biserici române, fie cât de vechĭ, se zugrăviaŭ titoriĭ cu numele lor, şi cu datul fundăriĭ, trebue să presupunem, că şi biserica din Câmpulung zidită la anul 1215 a avut atarĭ zugrăviturĭ, inscripţiunĭ, pomelnice, etc., pe carĭ ceĭ de la anul 1636 le-aŭ maĭ putut vedé pe ruinele bisericiĭ surpate numaĭ cu opt anĭ maĭ nainte, saŭ a le avé în próspĕtă memorie.

IV.

In nex causal cu reminiscenţele de la Câmpulung, permiteţi-mì să reflectez cu câte-và cuvinte şi la inscripţiunea genealogică a Monescilor din Veneţia inferióră, gravată în pétră şi pusă pe casa sa de Ionasc Mone, Protopop şi Notareş soboruluĭ mare din anul 1700. Genealogia familieĭ Mone de pe acésta pétră începe cu Grigorie Veneţianul, Vistiernic al luì Negru-Vodă între aniĭ 1185 — 1216, ceea-ce incide de minune cu timpul luĭ Negru-Vodă indicat maĭ sus.

Şi acéstă inscripţiune genealogică a fost dificultată din motive, că în ea se află o lacună chronologică între aniĭ 1279 şi 1390, şi că acest Protopop la anul 1728, când a compus acea genealogie, anevoie a maĭ avut la îndemână documentele justificătóre din trecut.

Spre lămurirea acestor aparenţiĭ, trebue să observez, că eŭ, carele la anul 1860 am decifrat, încât s'a maĭ putut, acéstă inscripţiune de pe pétră cam deteriorată prin tempestăţĭ, luând de pe ea şi un facsimile, pe care apoĭ d-l Nic. Densuşianu l-a reprodus în «Columna luĭ Traian», din anul 1883, pag. 175, am făcut următórele băgărĭ de sémă: Maĭ întâiŭ mĭ-a bătut la ochĭ, că sculptorul a gravat aniĭ chronologicĭ marginal, la începutul rîndurilor chiar şi cu întreruperea cuvintelor, şi cu rĕmânerea anilor îndĕrăt de persónele la carĭ se refer, şi că între rîndurile indicate cu aniĭ 1279 şi 1399 n'a maĭ avut unde să supiinéscă săritura aparentă. — Alta că, pe când la începutul şi la sfîrşitul inscripţiuniĭ, descendenţa persónelor se indică cu cuvîntul *genuit*, de exemplu *Gregorius Venetus 1185 genuit Grigorascum 1216*, hic genuit Gregorium 1250, etc.,— pe atuncĭ de acì încolo, de la anul 1279 până la anul 1390 se continuă cu terminul *ex quo* (sub-înţelegêndu-se *descendunt) Mailat, filia Comana et II Gregorius, hi divisi*, etc., ceea-ce presupune cel puţin două saŭ treĭ generaţiunĭ şi o împărţire a moşiilor între unchĭ şi nepoţĭ condivisionalĭ, carĭ suplinesc golul chronologic dificultat.

Referitoriŭ la isvórele, de carĭ s'a putut folosì Ionasc Monea la

compunerea genealogieĭ sale, pot da asigurarea din propria mea experienţă, că familiile boerescĭ din ţinutul Fogăraşuluĭ păstréză cu scumpĕtate documentele avitice în sicrine depuse la senioriĭ lor, şi le grijesc ca Israiltenii sicriul cu legile luĭ Moise.

Intre acestea şi acum se maĭ găsesc chrisóve vechĭ în original saŭ copie şi traducerĭ legalisate, precum sunt: Chrisovul luĭ Mircea Vodă din anul 1392, prin care se confere boerilor Stanciu Egumenul şi frateluĭ sĕŭ Călin satul Scoreĭ; din anul 1400 boerilor Micu şi Stoia satul Mundra; din anul 1417 boerilor Borcea şi Călian Vadul Şercaiĭ; maĭ departe chrisovul luĭ Vlad-Vodă II din anul 1432, prin care se confer luĭ Roman satul Voivodenĭ, Săsciorĭ şi Sâmbăta; din anul 1437 luĭ Tatul, Ursul şi Bera satul Mărginenĭ; apoĭ al luĭ Vlad III din anul 1452 dat boeruluĭ Stanciu Mailat din Dezsani, etc. Aceste şi alte asemenea chrisóve vechĭ, scrise în limba paleoslavică, aŭ fost revĕḑute maĭ întâiŭ prin căpitanul suprem al Fogăraşuluĭ Paul Thomori, ajuns maĭ târḑiŭ Archiepiscop de Calocea, căḑut în bătaia de la Mohács, 1526, expedând despre ele sentinţe aduse în scaunul de 12 boerĭ *juxta ritum et veterem huius terrae Fogarasiensis consuetudinem*, spre recunóscerea drepturilor exemţionale. Intre ast-fel de sentinţe aflăm şi pe a boerilor Sandor de Vist, cu provocare directă la chrisovul original de la Mircea-Vodă.

Chrisóvele acestea vechĭ reţinêndu-se se reînoiaŭ cu diplome nouĕ scrise în limba latină, maĭ târḑiŭ maghiară, sub titlul de *nova donatio*. Boeriĭ eraŭ datorĭ din timp în timp să-şĭ continue arborele genealogic al familieĭ sale prin inquisiţiunĭ la faţa loculuĭ, că alt-cum cădeaŭ din prerogativele lor, numindu-se apoĭ *boerì căḑuţĭ*, iar moşiile lor deveniaŭ fiscale.

Intre ast-fel de împrejurărĭ, stă afară de tótă îndoéla, că şi Ionasc Mone a trebuit să aibă archivul familieĭ sale, din care a putut compilà tabla sa genealogică.

Ce e drept, istoriograful e dator să examineze urmele istorice cu sonda criticeĭ celeĭ maĭ severe, dar despre altă parte să nu cadă în patima scepticismuluĭ d'a dificultà cu orĭ-ce preţ anticităţile şi tradiţiunile naţionale.

Tradiţiunea despre Negru-Vodă e atât de înrădăcinată în memoria poporuluĭ nostru, încât negaţiunile tuturor savanţilor din lume nu sunt în stare d'a le alterà saŭ d'a le şterge nicĭ în veciĭ vecilor.

Vox populi—vox Dei!

V.

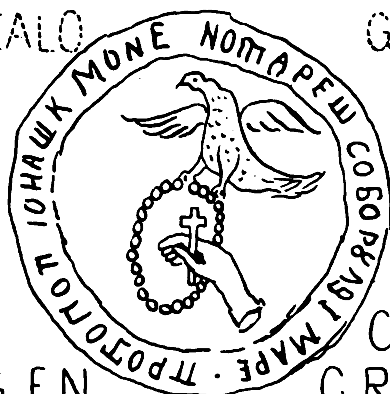
După aceste excursiunĭ, reîntorcêndu-mĕ la firma discursuluĭ meŭ, regret că nu am putut ridicà pe Ugrinus al nostru de la anul 1291 la însemnătatea unuĭ eroŭ romantic, a unuĭ fĕt-frumos din poveştĭ, carele să vĕ cucerésca admiraţiunea!

A intrat şi el în istoria Românilor ca Pilatus în Credo, dar parale — nu face!

Mulţumind pentru graţiósa pacienţă, cu care aţĭ ascultat modestul meŭ discurs, vĕ rog să-mĭ păstraţĭ binevoitórea consideraţiune şi pe viitor!

Să trăéscă Academia Română!

VIXIT GRi· VENETUS ANNO DOMINI
1185) GENEALO GIA AUTHEN
TICA MO NESTICA
GREGO RĪ VENETUS
THESAURA RĪ VAIVODAE
NIGRO : A QVO DONATUS
IV VALiBUS CŪ SILVIS ET
CAMPIS: GEN. GRiGORASCUM

A. 1216). HICG.GRiGOR, EX QVO MAiLAT FI
1250) LiA KOMANA ET II GRiGOR · HI DIVISI
1279) M. IĀ VAL KUTSULATA. K. II VAL. G. III VAL
1390) VENECZIĀ ETRIVOLŪ SALSŪ SORT S
GR. GEN. III GRIGOR KOMAN SZTOIKA THOM: DIVISi
GR QVARTĀ INTEGRA SORTiT, GEN STEPHANŪ GR.
1449) HICG·SALAMONĒ (A MATRE MONE DICT:)
ĒT STEPHANŪ MONE. SALAMON. GE MĀNMONE
1499) HIC G. STEPHAN MONE II· HiC GEN VOIK
MONE. HIC G. MANMONE. HIC GEN IOANĒ MONE
EX QVO IONAS MONE V. VICAR, A 1728
ERECTO

S'aŭ desemnat prin mine după însușĭ pétra ce se află pe casele cele vechĭ ale luĭ Ionask Mone în Veneția de jos.—Sign. aci a. 1860.— ***Pușcariu,*** **Pretor.**

RĚSPUNSUL D-LUI B. PETRICEICU-HASDEU

LA

DISCURSUL D-LUĬ IOAN PUŞCARIU

Să fiĭ bine venit între noĭ, dorite colegă!

Cerusem eŭ însumĭ şi sunt fericit de a te salutà din partea Academieĭ Române. Acéstă plăcută sarcină o îndeplinesc pentru a doua óră. Prima dată, sunt acum 20 de anĭ, rěspunseĭ acì la discursul de recepţiune al luĭ Ion Ghica; astădĭ, cu aceeaşĭ veneraţiune şi cu aceeaşĭ dragoste—dragoste nefăţarnică şi veneraţiune neslugarnică—rěspund luĭ Ioan Puşcariu.

Ca şi D-ta, Ion Ghica erà om de litere şi bărbat politic tot-odată. Ion Ghica lucrase aicĭ între noĭ, şi de aceea ne este nouě maĭ bine cunoscut. D-ta însă viĭ de dincolo, din miadă-nóptea némuluĭ românesc, unde lupta contra intemperielor de tot felul este maĭ grea şi cerul e adesea maĭ întunecos decât la noĭ, acolo aĭ muncit şi de aceea nouě ăstora ne eştĭ maĭ puţin cunoscut. Mulţĭ nu sciŭ la noĭ, că Puşcariu a fost şi poet, cântând «Struguriĭ» şi «Měrul», a fost şi naturalist în «Consideraţiunĭ despre timp şi spaţiŭ,» a fost şi filolog, şi publicist şi... şi nu este de mirare într'o naţiune tîněră încă. In adevěr, într'o civilisaţiune bătrână tóte ramurile culturiĭ sunt de mult aşezate solid pe nisce base definitive, ast-fel că fie-care ramură înfăţişéză o specialitate vastă, suficientă ea singură pentru avîntul unuĭ geniŭ orĭ cât de puternic. Nu aşà este la începutul uneĭ nouě civilisaţiunĭ, unde nimic nu e pregătit de maĭ nainte, tóte sunt în aşteptare, tóte sunt de dorit, şi iată de ce acolo talentele maĭ energice, unele maĭ bine, altele maĭ rěŭ, se apucă de tóte, dornice de a deschide tóte uşile viitoruluĭ. In Germania actuală un Leibnitz s'ar fi distins într'o singură

specialitate; la debutul însă al sciinţeĭ germane, Leibnitz a trebuit să fie şi filosof, şi matematic, şi filolog, şi istoric, şi jurist, adecă nu uni-specialist, ci multi-specialist de nevoie. Talentele diferă între ele, unele maĭ marĭ, altele maĭ micĭ, dar principiul este acelaşĭ. România n'a avut pe uriaşul Leibnitz; a avut totuşĭ pe o tréptă modestă pe un Asachi saŭ pe un Eliade, carĭ aŭ fost siliţĭ a se vîrî în tóte, scotocind pretutindenea. Eŭ nu acus dar pe Puşcariu de a fi scris versurĭ saŭ de a-şĭ bate capul cu probleme ortografice, ci din contră: îl justific pe de o parte, pe de altă parte constat marea vivacitate a inteligenţeĭ sale.

Noul nostru coleg este un Ardelén, Ardelén în tótă puterea cuvîntuluĭ, condiscipol cu Bărnuţ şi cu Papiŭ, şi tocmaĭ acì îĭ stă importanţa luĭ, căcĭ nimenea maĭ bine, prea puţinĭ d'o potrivă, aŭ brodit adevĕratele nevoĭ ale Ardéluluĭ, fie în politică, fie în sciinţă.

Ca om de acţiune, d-l Puşcariu a înţeles şi a propagat prin propriul sĕŭ exemplu, că politica cea maĭ sănătósă şi cea maĭ sigură pentru fraţiĭ noştri de dincolo este de a biruì pe duşmanĭ prin cultură. O probă îmĭ ajunge. Pus în capul uneĭ fundaţiunĭ, anume a Macedonénuluĭ Gozsdu, d-l Puşcariu a rădicat fondul de 92 miĭ florinĭ la aprópe 3 milióne de francĭ, din al cărora venit se dă astădĭ vr'o sută treĭ-decĭ de stipendiĭ anuale la studenţĭ săracĭ românĭ.

Ca om de sciinţă, d-l Puşcariu a priceput că la Româniĭ de peste Carpaţĭ multiseculara luptă contra elementelor cotropitóre, vigórea de resistenţă şi vitalitatea din ce în ce maĭ sporindă, se întemeiéză de la început pe instituţiunea kinezaturilor, pe existenţa uneĭ nobilimĭ naţionale, pe o aristocraţie curat românéscă, după cum a fost şi la noĭ ceştĭ de la Dunăre. Fără o boierime pămînténă ca sîmbure, ca rădăcină, fără o asemenea boierime, o democraţie naţională nu se póte nasce, ci se va desvoltà numaĭ dóră un cosmopolitism democratic. Cele două volume, cuprinḑênd documente în mare parte descoperite de însuşĭ d-l Puşcariu, despre familiile nobile române de peste Carpaţĭ, aruncă o viuă nouă lumină asupra istorieĭ Românimiĭ de acolo; şi unicul regret al meŭ este că nu se publică maĭ curînd alte tesaure documentale, culese tot de iubitul nostru coleg în curs de un semi-secol şi maĭ bine.

Dar ce ḑic eŭ despre *semi-secol!* când d-l Puşcariu e aprópe octogenar, póte maĭ veteran decât noĭ toţĭ ceĭ-lalţĭ din Academie. Şi profit de acéstă împrejurare a vîrsteĭ, venerabile d-le Puşcariu, profit, pe de o parte pentru a-ţĭ urà mulţĭ anĭ de activitate ulteriórĕ pe aceeaşĭ cale, pe de altă parte pentru a stigmatisà acì acea nouă direcţiune a junimiĭ actuale ḑise române, care cârtesce ne 'ncetat contra bătrânilor, uniĭ asasinând babele din teorie, alţiĭ din teorie colomniând

pe moşnegĭ. Noĭ ăştia, moşnegiĭ, şi suntem cam mulţĭ în Academie, să ne rĕsbunăm: să ne rĕsbunăm binecuvîntând tînĕra generaţiune şi dorindu-ĭ să ne întrécă. Dacă noĭ am făcut prea puţin, de! cu atât maĭ lesne va fi întrecerea pentru urmaşiĭ noştri, pe când noĭ, iniţiatoriĭ, din nenorocire, nu aveam pe cine să întrecem, trăgênd brasdă prin ţelină.

Încă odată, să fiĭ binevenit între noĭ, moşule Puşcariu, acela care la 1848 ţi-aĭ căpĕtat numele de *stegar al Românilor* pe câmpul Libertăţiĭ de la Blaj!

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURÍ DE RECEPȚIUNE

XXIV.

ACTIVITATEA SCIINȚIFICĂ

A LUÍ

ION GHICA

DISCURS ROSTIT LA 5 (18) APRILIE 1902
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

Dr. CONSTANTIN I. ISTRATI
MEMBRU AL ACADEMIEÍ ROMÂNE

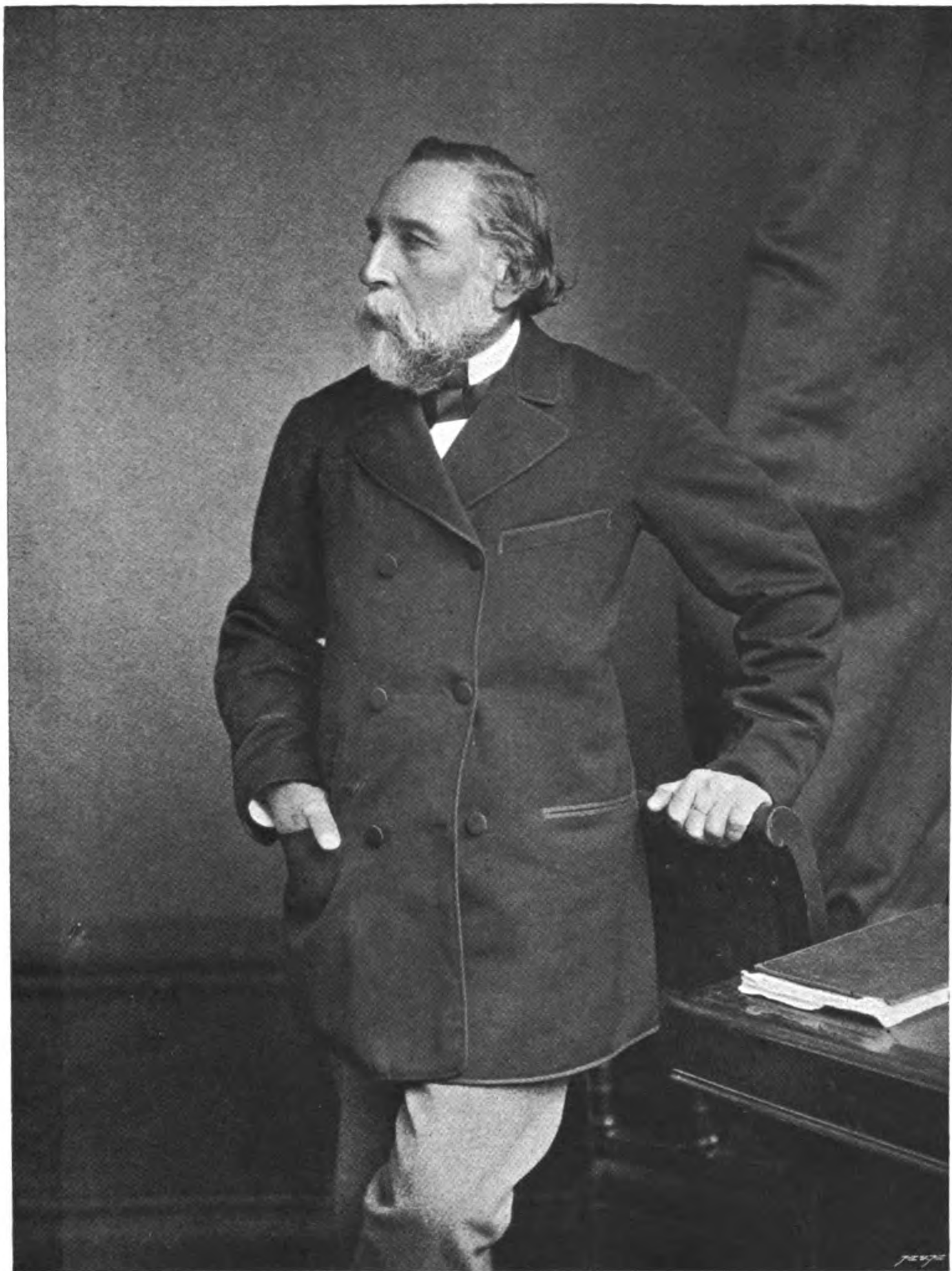
CU RĔSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
MEMBRU AL ACADEMIEÍ ROMÂNE.

BUCURESCI
INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL" S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DÓMNEI, 16
1902.

Prețul 50 banĭ.

12 August 1816—1897 Aprilie 22.

Domnilor Colegĭ,

Am avut marea onóre a fi ales membru al acestuĭ Institut naţional, care are menirea de a întrupà cugetarea înaltă şi munca intelectuală a némuluĭ românesc, în şedinţa de la 7 Aprilie 1899.

În curînd decĭ se vor împlinì treĭ anĭ de la acéstă dată memorabilă pentru mine, şi cu tóte că Statutele nu prevĕd un termen pentru a indicà un maximum de timp, de care să pótă beneficià noul ales, spre a se presintà în mod oficial în faţa colegilor sĕĭ -- omisiune ce póte ar trebuì completată —, cred totuşĭ că cel mult un an ar puté fi acordat, în acest scop, recipiendaruluĭ.

Eŭ am depăşit decĭ acest termen, şi culpa mea este cu atât maĭ mare, cu cât singur în gând îmĭ indicasem altă linie de purtare.

Încep prin urmare a mĕ recunósce vinovat şi a cere să fiŭ ertat.

Împrejurărĭ independente de voinţa mea m'aŭ făcut ca, aprópe doĭ anĭ, să nu fi putut găsì timpul necesar, pentru a alcătuì o lucrare, care să fie maĭ demnă de domniile-vóstre, Domnilor Colegĭ.

Îndată însă ce am avut timpul necesar, am căutat să mĕ conformez prescripţiunilor Statutelor nóstre.

Să-mĭ permiteţĭ, cu acéstă ocasiune, a face o mică digresiune, pe care o cred necesară.

Cel ce a făcut Statutele nóstre la 1879, de sigur, s'a inspirat de practica lucrurilor de la Academia francesă. Academia francesă are însă secţiunile sale cu totul separate, deosebindu-se între ele chiar şi prin modul de a procedà la primirea oficială a membrilor lor.

Ast-fel pe când alesul Instituttuluĭ Franciei — adecă al secţiuniĭ de sciinţe — iea parte la şedinţe fără .nicĭ o întroducere oficială, colegului sĕŭ ales la secţiunea surοră, aceea a Academieĭ francese propriŭ ḑise — adecă la partea literară şi istorică — i se face primirea cu forma solemnă.

Ḑiua în care noul primit îşĭ pronunţă cuvîntarea este o sĕrbătóre pentru toţĭ ceĭ ce-l ascultă, un eveniment pentru toţĭ cugetătoriĭ de pretutindenea.

Şi e firesc să fie ast-fel.

Cum voiţĭ d-vóstre, ca un matematic, un fisician, saŭ un naturalist, presintându-se la o şedinţă de asemenea natură, să fie nu numaĭ priceput, dar şi urmărit cu plăcere în cestiunĭ ce pot fi de ordine superióră, ca sciinţă, dar carĭ maĭ în tot-deauna sunt cu totul speciale, aride, saŭ greóe, pentru atenţiunea publiculuĭ mare! Ast-fel de cestiunĭ pot fi presintate publiculuĭ cel mult sub forma de vulgarisare, dar vulgarisările nu pot avé caracterul unor discursurĭ de recepţiune academică.

Ar resultà dar ca membriĭ secţiuniĭ sciinţifice şi de la noĭ să nu se presinte în faţa domniilor-vóstre decât ca în Francia, fără nicĭ o formalitate specială.

Cum am rĕmâné atuncĭ cu cerinţele art. 25 al Statutelor Academieĭ nóstre, care prevede că:

«Recepţiunea solemnă a membrilor Academieĭ se face prin lectură în public, din partea nouluĭ ales, a unuĭ operat original, relativ de preferinţă la o ramură óre-care a desvoltăriĭ naţionale.»

S'ar păré chiar, că membriĭ secţiuniĭ de Sciinţe, din acest punct de vedere, se presintă óre-cum pe o scară de inferioritate faţă cu colegiĭ lor de la Litere şi Istorie.

La Academia francesă, forma cuvîntăriĭ recipiendaruluĭ este tot-deauna admirabilă, şi dacă nu tot-deauna întâlnim persóne de valórea luĭ Renan, Taine şi alţiĭ, ale căror cuvîntărĭ aŭ făcut epocă, adesea chiar nemuritoriĭ de mâna a doua se fac interesanţĭ, dacă nu prin cugetările şi vederile lor originale, cel puţin prin forma îngrijită în care fixéză trăsăturile vieţiĭ şi lucrările membrilor pe carĭ ĭ-aŭ înlocuit.

Multe din aceste biografiĭ sunt clasice.

La Institutul Franciei, acestea se fac de Preşedinte şi de Secretarul perpetuŭ, după mórtea colegului lor. Berthelot a făcut ca Secretar perpetuŭ biografiĭ, carĭ aŭ eternisat figurile multor savanţĭ francesĭ, puind în evidenţă şi vastele sale cunoscinţe, precum şi frumósele sale merite literare.

Prin urmare, cerinţele art. 25, pentru ceĭ de la Sciinţe, ar puté fi interpretate în sensul de a ni se permite să vorbim despre membrul ce ne-a precedat.

Ilustrul meŭ predecesor, Ion Ghica, a înţeles lucrul tot ast-fel. Dar fiind-că scaunul sĕŭ, în sînul acesteĭ Academiĭ, nu maĭ fusese ocupat înaintea sa, el se presintă cu biografia luĭ Ioan Câmpineanu.

Ḑiceam maĭ adineaorĭ, că modul de primire de la Academia francesă

ar păré că constitue o stare de inferioritate pentru ceĭ de la Sciinţe. Astădĭ însă se scie de toţĭ, că ómeniĭ de sciinţă aŭ adus serviciĭ nepreţuite omeniriĭ, chiar în ceea ce privesce seninătatea şi înălţarea gândiriĭ, pe terenul sinteseĭ abstracte, al cercetăriĭ causelor şi legăturiĭ efectelor, al filosofieĭ, cu un cuvînt, unde eĭ şĭ-aŭ dat contingentul lor însemnat. Aceĭ din membriĭ Institutuluĭ Franciceĭ carĭ, ca Berthelot, Bertrand şi Pasteur, aŭ fost, în acelaşĭ timp, şi membri aĭ Academieĭ francese, aŭ dovedit-o în de ajuns, prin cuvîntările lor, acolo.

Discursurile lor în sînul Academieĭ francese şi în genere ale tuturor ómenilor de sciinţă, carĭ aparţin şi Institutuluĭ Francieĭ, aŭ avut tot-deauna un farmec deosebit, o neuitată originalitate de cugetare.

Ele aŭ desvĕlit, pe lângă cunoscinţele lor generale, pe lângă vederile lor profunde, şi o parte isvorîtă din frumuseţea sciinţelor positive. Acésta face ca concepţiunea omuluĭ de sciinţă să îmbrăţişeze orizonturĭ ce scapă omuluĭ numaĭ de litere.

Vederile fisicianilor ating, în ce privesce viéţa pămîntéscă, ideĭ utile transformăriĭ în bine a omeniriĭ, iar în ce privesce viéţa universală, ele fac să se tréčă cu maĭ multă siguranţă şi în mod maĭ convingĕtor de la atom şi legile ce-l conduc la infinit şi legile universale — de la suflet, scântee divină, la acel tot, pe care omul de sciinţe îl simte maĭ bine ca orĭ-şi-cine —, tot, pe care-l admiră şi urmăresce în opera sa grandiósă, fără ca să-l pótă pătrunde creerul nostru — cel puţin în conformaţiunea luĭ actuală — creer, care este organul limită între om şi univers, între suflet şi Dumnedeire!

În aşteptarea unor învĕţaţĭ superiorĭ, pe cari-ĭ doresc din tot sufletul pentru binele némuluĭ românesc şi carĭ vor face, la intrarea lor în sînul Academieĭ Române, ceea ce a făcut un Bertrand saŭ un Pasteur în sînul Academieĭ francese, ridicând adecă cugetarea, întărind credinţa şi înălţând sufletele, daţi-mĭ voe mie astădĭ, Domnilor Colegĭ, să vorbesc despre Ion Ghica, pe care am avut onórea a-l înlocuì în sînul acesteĭ Academiĭ.

Pentru a mĕ conformà cu totul prevederilor art. 25, presint cu acéstă ocasiune şi un memoriŭ sciinţific, care cuprinde resultatul ultimelor mele cercetărĭ în chimie, cercetărĭ carĭ, dacă nu ar câştigà nimic prin a fi cetite în şedinţa solemnă, vor înfăţişà, sper, óre-care interes pentru cetitoriĭ specialĭ aĭ lucrărilor de sciinţă din Analele Academieĭ nóstre.

A vorbì despre Ion Ghica, recunosc de la început că este fórte greŭ.

O adevĕrată biografie a unuĭ om ce, prin munca şi activitatea sa, depăşesce pe semeniĭ luĭ, se face rar în mod exact şi adevĕrat. Biografia nu se mărginesce numaĭ în a înscrie cronologicesce faptele şi lucrările produse şi nicĭ chiar a face, maĭ mult saŭ maĭ puţin, critica lor. Activitatea omenéscă fiind determinată de două cause: pornirea personală, aceea care plécă din însuşirile persónei nóstre, şi mediul social în care trăim, pentru care şi adesea contra căreia a luptat ea, — adevĕrata biografie trebue să-şĭ deà sémă de amândouĕ aceste cause.

Biograful trebue să înţelégă epoca celuĭ pe care l studiéză, să înţelégă sufletul aceluia, să fie imparţial în judecare, exact în observaţiune.

Ion Ghica a putut face o biografie în sensul de maĭ sus, şi el a pus inimă şi devotament în a descrie şi justificà viéţa contemporanuluĭ sĕŭ Ioan Câmpineanu, al căruĭ amic fusese.

Pentru mine însă greutatea este maĭ mare, din causă că nu numaĭ n'am avut fericirea de a fi fost amicul luĭ Ion Ghica, dar abià m'am întreţinut cu domnia-sa în câte-và rîndurĭ.

Cu tóte că a părăsit viéţa pămîntéscă numaĭ la 22 Aprilie 1897, totuşĭ Ion Ghica se retrăsese cu mulţĭ anĭ maĭ înainte la Gherganĭ unde, din causa vîrsteĭ înaintate, trăià retras, mulţumindu-se a ascultà cele ce i se cetiaŭ — adesea din operele luĭ Hurmuzaki publicate de Academie — îngrijit şi înconjurat cu iubire de distinsa sa soţie şi de familie.

O bună parte din viéţa sa nu trăise în ţéră, fiind între 1881—1888 representantul ţĕriĭ la Londra; iar maĭ înainte de răsboiul Independenţeĭ, diferinţa de vîrstă, de ocupaţiunĭ şi de situaţiune socială şi politică, ce exislà între d-sa şi mine, nu eraŭ din acelea ce puteaŭ a mĕ apropià de acest om, pe care din nenorocire îl cunosceam, la acea dată, maĭ mult după articolele calomnióse ale uneĭ prese pasionate, decât după scrierile sale, pe carĭ am început a le cetì numaĭ cu puţin înainte de 1880, pe când lucram la «O pagină din Istoria contemporană a Românieĭ».

Pe urmă, dificultatea alcătuiriĭ biografieĭ luĭ Ion Ghica se maĭ îngreunéză şi prin alte împrejurărĭ: El s'a născut la 12 August 1816 în Bucurescĭ, şi a trăit în epoca renasceriĭ şi a constituiriĭ Statuluĭ românesc, în mijlocul atâtor frămîntărĭ, atâtor lupte, atâtor năzuinţe şi dorinţe sfinte, şi atâtor obstacole greŭ de învins, înăuntru şi în afară!

Istoria némuluĭ nostru se póte împărţì în 3 marĭ epoce: Prima admirabilă, impunĕtóre, presintându-se în cea maĭ splendidă lumină de

credință, de voință, de propășire și resistență: este fasa sa de viéță de sub domniile pămîntene din epoca Basarabilor și Mușetescilor. Tot trecutul nostru de fală, de mărire, de glorie, aparține acesteĭ epocĭ.

Româniĭ s'aŭ istovit în urmă, în luptele lor cu creștiniĭ veciniĭ, carĭ nu-ĭ înțelegeaŭ și-ĭ pismuiaŭ; iar pe de altă parte în luptă cu hordele Tătare și Musulmane, făcênd un stăvilar din pepturile lor, transformând țéra în timp de 2 secole într'un locaș de suferințe, la spatele căreia Europa puteà să trăéscă liniștită și să prospereze.

Ast-fel începù epoca a doua de quasi agonie a acestuĭ ném, ce dură tot timpul domniilor Fanariote și pe care putem s'o oprim în primul pătrar al véculuĭ XIX, la Lazăr și Tudor.

1816 și 1821, condeiul și spada, voința hotărîtă a unuĭ ném de a trăì, afirmându-se prin cultură și prin forță, alcătuesc hotarul dintre căderea și ridicarea Românilor!

De la aceste date și până la 1877—78, ultima fasă a renasceriĭ nóstre, în ce-và maĭ mult de o jumătate de secol, noĭ Româniĭ am făcut enorm și trebue să constatăm acésta cu fală, aducênd mulțumirĭ proniei ceresci.

Acéstă epocă de mișcare, de lupte, de sacrificiĭ și în fine de biruință, în alte țĕrĭ, aŭ [illegible]ole.

Neapĕrat că, veniți maĭ în urmă, am profitat de experiența și de faptele câștigate prin munca altor némurĭ.

Prin acésta Europa cultă și-a plătit însă, fără a se gândì, datoria sa de onóre către noĭ, carĭ stătusem vécurĭ întregĭ ca zid de apĕrare la Dunăre. Totușĭ trebue să nu uităm nicĭ odată, că orĭ-cât datorim culturiĭ occidentale, orĭ-cât datorim Dreptuluĭ ginților, înscris odată pe stégul surorii nóstre Francia și memorieĭ, scumpă nouĕ, a luĭ Napoleon III, orĭ-cât am căutà să fim de modeștĭ, viéța nóstră de popor o datorim în primul rînd voiniciei și vînjoșieĭ némuluĭ nostru.

Dumnedeŭ ne-a ajutat, luĭ înainte de tóte, în acest templu al Românismuluĭ, să aducem mulțumirile nóstre!

Iată în ce epocă a trăit Ion Ghica, iată greutatea ce întîmpină acela ce voesce a descrie viéța sa.

Om fericit! Léganul sĕŭ îl vedem cu ochiĭ mințeĭ, în acea vreme de întunecime, de umilință, de jaf și siluire, epoca Cârjaliilor (1), în

(1) «Până la 1826, Cârjaliĭ făceaŭ incursiunĭ prin țéră și veniaŭ până la barierele Bucurescilor tăind și pârjolind». Ion Ghica, *Scrisorĭ către Alecsandri*. Introducțiune, pag. V.

care Semi-Luna ne lumină şi Fanarul ne dădeà legĭ, în care nu maĭ existaŭ Românĭ politicesce; epocă, în care sentimentul naţional se maĭ păstră dór în doine şi balade, în cântece şi suspine, şi abià în câte-và inimĭ alese.

Pruncul crescênd găsesce prima şcólă nouă românéscă; ideia naţională câştigă teren; domniile pămîntene renasc; un început de armată românéscă face ca frunţile să se ridice şi inimile să se înalţe; Semi-Luna apune pe ḑi ce merge, sub influenţa raḑelor binefăcĕtóre ale culturiĭ occidentale, ce pătrund până la noĭ şi carĭ ne învioréză de odată cu redeşteptarea sentimentuluĭ naţional şi cu amintirea faptelor mărețe ale trecutuluĭ nostru!

Ţĕrile se unesc, Universităţile se întăresc şi prosperă, o epocă nouă de stabilitate şi de bună îndrumare începe după 1866; Vulturiĭ stégurilor nóstre înaintéză falnic spre Plevna şi Vidin sub bărbătésca şi înţelépta conducere a M. Sale Regeluĭ; lanţurile sunt rupte şi ceea ce Eroiĭ şi Părinţiĭ némuluĭ doriaŭ atât de mult în sufletul lor se realiséză în parte.

Un popor de sine stătător, un Regat noŭ, România, se înscrie în *statul civil* al planeteĭ nóstre, şi Ion Ghica, spre apusul vieţiĭ sale, are fericirea de a o represintà — ca Ministru Plenipotenţiar la Londra. Ce fericită generaţiune aceea din care a făcut parte el!

Dacă copil, pe la 1862—64, învĕţând lecţiunea mea de Istorie, plângeam de durere şi umilinţă şi în dorinţa, tot de odată, de a vedé ţéra mea liberă, ce a trebuit să se petrécă în inima acestor ómenĭ, carĭ copilărise la începutul secoluluĭ, când ţi se spuneà că eştĭ Român, ca o insultă numaĭ, şi când umilinţele de tot felul eraŭ hrana ḑilnică a acestuĭ ném!

Cu mândrie, omul ce a vĕḑut atâtea fapte disparate şi importante, povestitorul neîntrecut, le enumĕră în modul următor:

«Am vĕḑut pe Baş-beşli-aga părăsind casarma beiliculuĭ şi eşind cu trupele sale pe la bariera Şerban Vodă, pe când pe la bariera Moşilor Generalul Roth intrà în Bucurescĭ cu avantgarda ruséscă.

«Am vĕḑut ţéra guvernată de Pahlen, de Zaltuchin şi de Kisselef cu Bârzof şi cu Pazarnicul.

«Puneam nóptea urechia pe pămînt la Gherganĭ, şi numĕram tunurile carĭ băteaŭ Silistria.

«Am pomenit domnia luĭ Grigore Vodă Ghica şi pe a frate-sĕŭ Alexandru Vodă, domnia luĭ Bibescu cu Căpitan Costache Kehaia, ucenicul şi imitatorul Pazarniculuĭ.

«Pe atuncĭ scriitoriĭ cancelariilor se ḑiceaŭ *Piseri,* şefiĭ de serviciŭ *Na-*

cialnicĭ, masă saŭ biuroŭ se numià *Stol* şi şeful de masă Stol-nacialnic; scriptele cancelarieĭ se numiaŭ *Ciornă, Sprafcă, Otnoşenie, Pricaz şi Sdelcă*; ofiţeriĭ se numiaŭ *Prapurcicĭ, Porucicĭ, Polcovnicĭ şi Pot-Polcovnicĭ*.

«Slavismul îşĭ încercà conchista prin biurocraţie şi prin armată, precum odinióră o încercase prin biserică cu *blagoveştenie, preobrejenie, blagoslovenie, bogoslov, zlatauz, pristol şi denie*.

«Am asistat la înfiinţarea Societăţiĭ literare şi a societăţiĭ «Frăţia» şi la rĕscularea de la 1848.

«Am vĕḑut îndoita alegere a luĭ Cuza Vodă, proclamarea Uniriĭ-Principatelor şi lovitura de Stat.

«Am asistat la nóptea de 11 Fevruarie, la plebiscitul luĭ Vodă Carol de Hohenzollern, apoĭ la declararea Independenţeĭ Românieĭ şi a Regatuluĭ şi la încoronarea Regeluĭ Carol I. . . .» (1).

Iată viéţa sa!

Faţă de un specialist, care tótă viéţa sa a muncit într'o singură direcţiune, biograful se póte mănţiné a-ĭ caracterisà activitatea şi opera. Faţă de Ion Ghica care, pe lângă Asachi, este al doilea enciclopedist al némuluĭ nostru, biograful într'un discurs de recepţiune simte nevoia de a se mărginì.

El a fost profesor de matematicĭ, de geologie şi de sciinţele economice la vechia Academie din Iaşĭ.

Tóte cunoscinţele umane în clasificaţiunile clasice, datorite luĭ Auguste Comte saŭ luĭ H. Spencer, sunt cuprinse între aceste treĭ ramurĭ.

Tóte scrierile sale se resimt de acéstă educaţiune sciinţifică, positivă.

Neapĕrat că în altă ţéră inginerul Ghica ar fi lăsat în urma sa tractate precise, procedeurĭ nouĕ şi un nume ilustru în sciinţa pură şi a ingineriei de mine.

Ce voiţĭ însă când, întors la 1841 în ţéră, el nu găsì decât abià un început de şcóle şi o desăvârşită lipsă de mişcare culturală sciinţifică.

Am cunoscut o altă ilustraţiune românéscă, scumpă memorieĭ nóstre, pe Bacaloglu, pregătit cum nu am avut încă un al doilea pe terenul sciinţelor positive, de óre-ce făcuse cercetărĭ originale, atât în matematicĭ, cât şi în fisică şi chimie.

Importantele publicaţiunĭ străine de pe vremurĭ, de matematică (2), fisică (3), şi chimie (4) conţin numeróse lucrărĭ, datorite activităţiĭ sale.

---

(1) Ion Ghica, *Scrisorĭ către Alecsandri*. Introducţiune, pag. XVIII.

(2) **Schlömlich's** *Zeitschrift für Mathematik und Physik;* **Grunert's** *Archiv der Mathematik und Physik*. — *Les mondes*.

(3) **Poggendorff's** *Annalen der Physik und Chemie*, din Berlin. — *Cosmos*, par l'abbé **Moigno**.

(4) **Erdmann's** *Journal für praktische Chemie*.

Bacaloglu însă maĭ are meritul că, reîntors în ţéră, se ocupă numaĭ cu sciinţele. El sosì în Bucurescĭ, 20 de anĭ după Ghica, şi cu tóte acestea mediul, la 1861, erà încă atât de puţin priincios sciinţelor, în cât el erà atât de isolat, de neînţeles şi de puţin ajutat, că an cu an se póte observà descurajarea luĭ — ceea ce am dovedit în biografia ce ĭ-am consacrat — şi acest om, care ar fi putut fi o glorie a orĭ-căruĭ ném, sfârşesce prin a face articole de vulgarisare!

Ce puteà dar să facă Ion Ghica cu 20 anĭ maĭ înainte, la 1841?

Neavênd pregătirea cu totul sciinţifică, pe care o câştigase Bacaloglu, fiind însă superior acestuia prin o cultură maĭ variată, el înţelese îndată ce-ĭ rĕmâneà de făcut şi arcul sĕŭ avênd maĭ multe săgeţĭ, le întrebuinţă pe rînd, pentru a aduce servicíĭ, când pe câmpul cultural, când pe câmpul luptelor politice saŭ pe acel al îndrumăriĭ cestiunilor sociale şi economice.

Ion Ghica fu un pionier din ceĭ maĭ importanţĭ al renasceriĭ nóstre culturale, sociale, politice şi naţionale.

Activitatea luĭ apare în acea epocă, despre care d-l Hasdeŭ cu drept cuvînt ḑiceà în sînul acesteĭ Academiĭ:

«Într'o civilisaţiune bătrână, tóte ramurile culturiĭ sunt de mult aşezate solid pe nisce base definitive, ast-fel că fie-care ramură înfăţişéză o specialitate vastă, suficientă ea singură pentru avîntul unuĭ geniŭ orĭ-cât de puternic. Nu aşà este la începutul uneĭ nouĕ civilisaţiunĭ, unde nimic nu e pregătit de maĭ înainte, tóte sunt în aşteptare, tóte sunt de dorit, şi iată de ce acolo talentele maĭ energice, unele maĭ bine, altele maĭ rĕŭ, se apucă de tóte, dornice de a deschide tóte uşile viitoruluĭ» (1).

Iată de ce în numerósele sale volume găsim de tóte, căcĭ nu se puteà alt-fel din partea unuĭ om, care a fost inginer de mine, profesor de matematicĭ, de sciinţe şi economie politică, revoluţionar şi exilat, Guvernator al insuleĭ Samos, Ministru şi Preşedinte de Consiliŭ, membru şi în maĭ multe rîndurĭ Preşedinte al Academieĭ Române, istoric şi archeolog, scriitor neobosit şi variat, director general al Teatrelor, mare proprietar şi agricultor, Ministru plenipotenţiar şi descendent al uneĭ familiĭ cu trecut şi nume în acéstă ţéră.

Maĭ rĕmâne încă, el care a întrodus alfabetul român în şcóle şi administraţiune şi care a scris atâtea paginĭ admirabile, să fie studiat şi din punctul de vedere literar, ca unul din ceĭ maĭ distinşĭ prosatorĭ românĭ.

(1) Rĕspunsul d-luĭ B. Petriceicu-Hasdeŭ la discursul d-luĭ Ioan Puşcariu, veḑĭ: Discursurĭ de recepţiune. XXIII. *Ugrinus*, 1291, de Ioan Puşcariu, Bucurescĭ 1901.

Adăogaţĭ la acestea pe omul politic şi pe marele patriot şi veţĭ vedé cât e de vast câmpul activităţiĭ sale.

Fiindu-mĭ imposibil ca să ating tóte aceste direcţiunĭ, într'un timp aşà de scurt, mĕ voiŭ oprì maĭ mult la omul de sciinţă.

Ghica studiă cu succes la şcóla de Mine şi la Şcóla centrală din Paris, urmând şi cursurile de fisică şi chimie la Sorbona, în acel moment în care Capitala Franciei aveà pe Gay-Lussac, Regnault, Ampère, Thénard, Dumas, Arago şi atâţia alţiĭ; şi pe când Liebig din Bavaria şi Humboldt din Prusia se duceaŭ să se inspire la Paris, la urmaşiĭ luĭ Lavoisier.

Întors, el se gândì îndată la avuteie mine de sare de la noĭ, presintând un proiect de exploatare ce nu fu admis, salinele nóstre fiind atuncĭ arendate.

În luptă cu prejudecăţile, fu nevoit a se duce la Iaşĭ, unde un om superior, Nicolae Suţu, îl numì profesor la Academia Michăiléнă. Cursul sĕŭ erà urmat şi de persóne străine şcóleĭ şi nu aveà ca rival decât pe Kogălniceanu, în splendidul sĕŭ curs de istorie.

Ca organisator al şcólelor, el fu primul, care în publicaţiunile:

Însemnărĭ asupra învĕţăturiĭ publice, încă de la 1844; (1)

Programul şcólelor pentru partea literară, istorică şi filosofică a învĕţămîntuluĭ secundar, dat la 1844 luĭ Alexandru Balş, «Epitrop al învĕţăturilor publice în Moldova» (2);

Epistola, care e un adevĕrat studiŭ, către redacţiunea *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* din Braşov, din 1847, *relativă la reorganisarea învĕţămîntuluĭ în Moldova;* (3)

Convorbirĭ economice, două volume, etc., se ocupă de acéstă cestiune serios, vĕḑù limpede de la început şi indică maĭ cu deosebire cum trebue să fie învéţămîntul nostru primar.

Să mĕ opresc puţin la acéstă parte, de óre-ce ea mĕ interesézà maĭ mult, pe lângă partea sciinţifică, care va constituì fondul acesteĭ lucrărĭ.

Ast-fel în primul sĕŭ studiŭ de la 1844, Ion Ghica spuneà că:

«Ar fi fórte îndrăsneţ să pretindĭ, ca aceste câte-và feţe să slujéscă de o sistemă de învĕţătură publică în Ţĕrile româneşcĭ; însă *ţinta mea va fi nimerită, dacă óre-carĭ ideĭ aruncate de timpuriŭ încă ar*

(1) *Foaie sciinţifică şi literară.* Anul I. 1844 (Studiŭ neterminat prin suprimarea foiĭ). No. 2 din 16 Ianuarie, No. 3 din 23 Ianuarie, No. 10 din 12 Martie, No. 24 din 25 Iunie, No. 25 din 2 Iulie.

(2) Studiŭ fórte amănunţit publicat în *Foaie pentru minte*, etc., No. 43, 44 şi 45 din 1847.

(3) Şi rĕspuns la un articol semnat I.I. (de sigur I. Ionescu), N. 31, 32, 33.

puté slujì de vadă celor ce cârmuesc învĕțătura publică la întocmirea uneì organisațiĭ marĭ și largĭ, care să fie loculuĭ și lor monument mare și de veșnică slavă...» (1).

Nu pot de asemenea, față cu aceĭ ce vĕd încă un bine în învĕțămîntul primar uniform, la orașe și la tóte satele, să nu reproduc următórele din lucrarea luĭ Ion Ghica. — Cum să avem aceleașĭ programe, să cerem a se îndeplinì aceeașĭ lucrare, când la țéră, de regulă, avem un singur profesor pentru cincĭ clase. — Sătênul nostru nu va puté aprecià nicĭ odată atențiunea, de lăudat de alt-fel, a acelor ce-ĭ daŭ *în formă* o școlă ca la oraș, dar el le ar fi de sigur mult maĭ recunoscĕtor, dacă le-ar da ceea ce *le trebue* copiilor lor.

Iată în esență programul sĕŭ:

«Învĕțătura în aceste școlĭ trebue să îmbrățișeze numaĭ părțile cele maĭ însemnate și maĭ de căpetenie, precum sunt: cetirea și scrierea, religia, calculul și musica vocală. . .» (2).

Iar în urmă, el crede necesar a se trece la un învĕțămînt maĭ utilitar și în raport cu nevoile sătenilor, neuitând bine înțeles partea educațiuniĭ sufletescĭ, pe care o arată cât e de utilă:

«Odată ce tineriĭ ar fi câștigat mecanismul cetiriĭ și al scrieriĭ, s'ar da în mânile lor ca exercițiĭ la cetire cărțĭ cuprindĕtóre de articolele legiuirilor nóstre, carĭ să le arate îndatoririle lor către Stat, și datoriile reciproce ce sunt între locuitorĭ și proprietarĭ; cunoscințe de religie, de morală și de agricultură. *Ce maĭ bună învĕțătură morală, ce maĭ bună filosofie decât creștinismul? Cât nu s'ar îmbunătățì starea inimiĭ și a gânduluĭ țĕranuluĭ printr'o cetire bine tâlcuită a Evangheliei și a Bibliei!* Cât nu s'ar înălțà ideile luĭ prin óre-carĭ cântărĭ (psalmurĭ) din cele maĭ alese ale luĭ David?

«Starea luĭ materială s'ar îmbunătățì prin cunoscințe de agricultură ce ar puté aflà în cărțĭ și publicațiunì elementare de agricultură; duhul luĭ maĭ deștept ar cercà nouĕ întreprinderĭ.

«Un orator de slăvită memorie, într'un raport de la 6 Florial anul al 10-lea al Republiceĭ Francese, ḑice: «Cer ca una din cele dintâĭ cărțĭ, carĭ «se vor da în mânile copiilor de la țĕră, să le deà cunoscințe agricole, nu «voiŭ ḑice folositóre, dar neapĕrate. Óre-carĭ icóne scóse pe tipar de lemn în «capul fie-căreĭ lecțiĭ ar împironì băgarea lor de sémă; stampe de câte ḑece «centime (ḑece parale) puse pe perețiĭ școlelor, înfățișând cel maĭ bun plug, «grapele cele maĭ cuviincióse, un copaciŭ roditor bine tăiat, un stup bun și «cele-lalte.» *Aceste cuvinte ḑise pentru Franța, care în tótă vremea s'a bizuit*

(1) *Foaie sciințifică și literară*, No. 2 din 16 Ianuarie 1844, pag. 9.
(2) Ibidem, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 186.

a fi o nație tot de odată agricolă și manufacturială, se aplică cu atât mai bine la noi, cari nu putem și nu trebue să fim multă vreme încă, câte-và vécuri póte, decât o nație numai agricolă.

«Adăogând la învĕțăturile de maĭ sus cunoscințe de facerea contractelor și de chipul de a ține o carte de cheltuelĭ și veniturĭ, țĕranul ar primì o învĕțătură destulă pentru comerciul vieții luĭ. Aceste învĕțăturĭ s'ar puté face fórte lesne în treĭ anĭ; copiiĭ ar merge la școlă între vârsta de 7 și 10 anĭ și doĭ anĭ încă să se maĭ exerciteze, vîrstă până la care părințiĭ nu se pot slujì de dînșiĭ. *Așà nicĭ un copil nu ar ajunge în vîrsta de dece anĭ fără de a fi îndeplinit aceste cunoscințe; pe urmă s'ar ține, ca să nu uite ceea ce a învĕțat, cu publicațiĭ eftine și folositóre trebuințelor și impre-jurărilor. Li s'ar da o fóie periodică, care să cuprindă cunoscințele elementare de metodurile cele maĭ bune și descoperirĭ nouĕ în agricultură, și numaĭ acele carĭ pot să se aplice și la noĭ*; deslușirĭ și *povĕțuirĭ la interesele țĕrănescĭ; table de prețurile ce aŭ grânele în deosebitele târgurĭ, productele carĭ se caută maĭ bine,* în acea vreme, ș. c. l., atuncĭ instituția foilor sătescĭ din Moldova și Valachia va puté luà adevĕratul duh ce trebue să aibă și misia lor este mare.» (1).

Câte vederĭ juste! ce om practic! inspirându-se de nevoile nóstre și numaĭ de starea nóstră reală! *Aceste sfaturĭ sunt absolut și acum — din nenorocire — de actualitate.* Mĕ întreb numaĭ, unde am fi fost noĭ, dacă aceste ideĭ se realisaŭ de la 1840? De sigur am fi fost în o stare de necomparat maĭ înfloritóre și astăḑĭ România ar fi fost considerată pe dreptate: Belgia Orientuluĭ.

Maĭ găsim încă *următórele*, pe carĭ nu mĕ pot împedicà de a le reproduce:

«Sâmbăta după amiaḑĭ li se tâlcuesce Evanghelia, care are să se cetéscă a doua ḑi la leturghie. . .» (2).

și de asemenea:

«Douĕ lecțiĭ pe sĕptămână pentru o cetire *dintr'o carte, care trebue să fie tovarăș nedespărțit al vieții lor în care se află povĕțuirĭ asupra metodeĭ celeĭ maĭ obicĭnuite și celeĭ maĭ cuviinciósе de agricultura țĕrilor românescĭ și pentru acésta ar trebuì să ne povĕțuim mult de la Ardelenĭ, la carĭ agricultura a luat o mare desvoltare;* cunoscințe despre măsurile întrebuințate în Principate și despre măsuratul pămîntuluĭ, adică împărțirea în fălcĭ, în pogóne, prăjinĭ, etc. Óre-carĭ părțĭ din Biblie, din David și din Evanghelie;

(1) *Foaie sciințifică și literară*, No. 2 din 16 Ianuarie 1844, pag. 11.
(2) Ibidem, No. 10 din 12 Martie 1844, pag. 74.

ideĭ lămurite despre îndatoririle reciproce între locuitorĭ şi proprietarĭ; datoriile către Stat; drepturile ţĕranuluĭ, etc... (1).

. . . .

«Saŭ dacă uniĭ cunosc vre-un meşteşug, precum rotăria, dogăria, etc., să se pótă îndeletnicì la dînsul în acele césurĭ. . . . » (2).

Iată ce cugetă el despre aceste şcolĭ şi cât regret că sfaturile sale nu ne-aŭ atras maĭ multă atenţiune, ca programele străine, pe carĭ adesea le-am copiat în mod copilăresc.

În ce privesce alegerea profesorilor sătescĭ, Ion Ghica cugetă în modul următor:

«Aceştĭ profesorĭ să se alégă cu cea maĭ mare băgare de sémă *şi să fie ómenĭ cu cele maĭ frumóse sentimente şi cu o adâncă şi temeinică filosofie, pentru că lor se încredinţéză viitorul şi destinul naţieĭ întregĭ. . . .* » (3).

Iată de ce cereà el, în ce privesce şcólele normale de învĕţătorĭ:

«La primirea tinerilor trebue să se caute maĭ mult disposiţiile firescĭ decât cunoscinţele ce ar aduce viind în şcólă . . . » (4).

În ce privesce modul cum urmà să se facă pregătirea viitorilor învĕţătorĭ în aceste şcolĭ, iată ce credeà el:

«*În aceste şcolĭ trebue să domnéscă maĭ cu sémă iubirea de Dumnedeŭ şi dorinţa de a îmbunătăţì starea morală a ţĕranilor . . .* (5).

. . . .

«Profesoriĭ trebue să insufle tinerilor iubirea de ómenĭ şi de îndeletnicirĭ plăcute şi folositóre, precum grădinăria, cultura pomilor, crescerea vitelor, etc . . . (6).

. . . .

«Îndeletnicirea profesorilor trebue să fie necontenit a obişnuì tineriĭ elevĭ a se gândì şi a se chibzuì, exersându-ĭ la scriere, la cetire, la calcul şi la cântare; să-ĭ aducă în stare de a se puté desăvârşi singurĭ maĭ pe urmă. . .» (7).

Iar în ceea ce privesce rostul ulterior al şcóleĭ sătescĭ şi al miceĭ literaturĭ anumite, pe care o cereà el, iată care erà vederea sa justă:

«Cât folos n'ar eşì dacă ar puté să se deà în mânile plugaruluĭ cărţĭ elementare de agricultură, carĭ să vorbéscă despre îmbunătăţirile ce se pot aduce producerii? Acésta ar fi un isvor de îmbogăţire. Afară de acésta, ce-

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 10 din 12 Martie 1844, pag. 74.
(2) Ibidem, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 188.
(3) Ibidem, pag. 186.
(4) Ibidam, No. 25 din 2 Iulie 1844, pag. 193.
(5) Ibidem.
(6) Ibidem, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 188.
(7) Ibidem.

tirea ĭ-ar desvoltà înţelesul şi l-ar face să gândéscă la întreprinderĭ şi la îmbunătăţirĭ, ce ar puté să aducă stăriĭ luĭ... » (1).

Acest program al luĭ Ion Ghica, enunciat clar încă de la 1844, face cea maĭ mare onóre numeluĭ şi memorieĭ sale. Maĭ rĕmâne să maĭ adaog ceea ce credeà el faţă cu copilele de sătén, carĭ frecuentaŭ de mult încă, în mic numĕr, şcólele de la sat, şi pe carĭ reformatoriĭ de la oraşe nu găsiaŭ bine a le lăsà în contact cu băeţiĭ:

«A trimite fetele la aceeaşĭ şcólă cu băeţiĭ nu mi se pare o măsură, care să aibă vre-o necuviinţă; însă fiind-că desvoltarea înţelegeriĭ lor este maĭ timpurie, ar trebuì ca vîrsta lor de şcólă să fie cu câţĭ-và anĭ maĭ înaintată, şi să se permită între şése şi doĭ-spre-ḑece anĭ... » (2).

Ca economist scrierile sale sunt de o importanţă excepţională şi, afară de Marţian, nimenĭ n'a vĕḑut maĭ clar, ca el, situaţiunea ţĕriĭ şi este primul şi singurul, care a vulgarisat cestiunile economice sub forma de convorbire.

Ca administrator, aptitudinile sale aŭ fost puse în evidenţă, în mod absolut, în insula Samos, unde până astăḑĭ se păstréză cu sfinţenie memoria numeluĭ sĕŭ. Ion Ghica stârpì ultimele resturĭ ale pirateriei, în Europa, din Archipelag.

Ca istoric şi scriitor are paginĭ admirabile în carĭ vigórea şi coloritul stiluluĭ sĕŭ denotă în fie-care moment temperamentul artistic al luĭ Ion Ghica.

«Omul a stat — ḑice el — mult timp în uimire dinaintea minunilor creaţiuniĭ, admirând când cerul azuriŭ cu luminosul sóre, când luna cea bălae şi stelele învăpăiate, când câmpia verde însmăltată cu florĭ colorate, carĭ maĭ de carĭ maĭ frumóse, maĭ mândre şi maĭ graţióse, contemplând falniciĭ copacĭ încărcaţĭ cu róde gustóse, privind cu respect uriaşiĭ munţĭ şi ascultând în extas cântările armonióse ale pasĕrilor ceruluĭ, murmurul apelor şi şóptele frunzelor...» (3)

În corespondenţa sa cu Alecsandri, inginerul de mine este departe de a face tristă figură faţă cu Bardul Latinităţiĭ.

Ca om de guvernămînt şi ca om politic, cu siguranţă Ion Ghica a fost cine-và, şi dintre ceĭ ce aŭ luat parte la revoluţiunea de la 1848, dacă Ion Ghica n'a avut entusiasmul luĭ Bălcescu, devotamentul luĭ Al. Golescu, convingerea hotărîtă a luĭ Eliade în pericolul ce ne ameninţă din partea Rusieĭ, a fost cel maĭ bine pregătit dintre eĭ, ceea ce

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 2 din 16 Ianuarie 1844, pag. 10.
(2) Ibidem, No. 3 din 23 Ianuarie 1844, pag. 19.
(3) Ion Ghica, *Pămîntul şi omul*, 1884, pag. 3.

se póte constatà cu uşurinţă din corespondenţa publicată în urmă, privitóre la acea epocă.

Ca patriot, Ion Ghica póte servì de exemplu. În tóte scrierile sale, iubirea de ném este nota sa caracteristică.

Ca om de sciinţă însă, Ion Ghica va apăré pentru mulţĭ póte sub o lumină nouă.

Ion Ghica nu numaĭ că a fost un admirator entusiast al sciinţelor, dar în tóte scrierile sale, el dovedesce adâncĭ cunoscinţe, atingênd cestiunĭ, carĭ la acea epocă eraŭ abià cunoscute. Maĭ mult decât atâta, el posedà metoda sciinţifică. Procedà de la simplu la compus, de la fapte positive la ipotese nouĕ, de la analise la sintese, în tóte scrierile sale, în tóte studiile sale, fie ele de sciinţe, de economie, de istorie saŭ politică.

Iată principalele sale scrierĭ sciinţifice :

Măsurĭ şi greutăţĭ (1) şi *Ochire asupra sciinţelor* (2), din 1844, publicate în «*Foaie sciinţifică şi literară*» ;

Măsurĭ şi greutăţĭ, din 1847, «care puteà să serve la transformarea măsurilor nóstre în măsurile cele maĭ usitate;» (3)

Vade mecum al inginerulŭ şi al comerciantuluĭ, din 1865, şi *Ajutorul comerciantuluĭ, al agricultoruluĭ şi al inginerulŭ,* din 1873, lucrare admirabilă şi completă asupra căreia mĭ-atrase atenţiunea, cu entusiasm, un distins ofiţer superior al armateĭ, şi la care a avut ca colaborator pe d-l D. Sturdza;

Despre Calendar, rĕspuns la cuvîntarea de recepţiune, în Academia Română, a luĭ Emmanoil Bacaloglu, la 20 Martie 1880.

De asemenea următórele publicate de Academie:

Omul şi începutul sĕŭ. Anale, ser. I, t. XI, I, 181 (nu a fost publicată, nicĭ manuscriptul lăsat Academieĭ) ;

Începutul omuluĭ. Ser. I, t. XI, II, 61—86 ;

Despre rasele umane. Ser. II, t. I, 25, 276 ;

Seminţiile, Soiurile saŭ Rasele. Ser. II, t. II, 389—404.

Precum şi din importanta sa lucrare:

Pămîntul şi Omul, Bucurescĭ 1884, partea I, pag. 146.

Din scrierile sale sciinţifice, se póte vedé la fie-care pagină seriositatea cunoscinţelor ce posedà în acéstă direcţiune. E de necredut numĕrul autorilor ce citéză şi cestiunile ce el atinge.

---

(1) *Foaie sciinţifică şi litrară,* No 23 din 18 Iunie, No. 26 din 9 Iulie, No. 27 din 16 Iulie 1844.

(2) Ibidem, No. 26 din 9 Iulie, No. 27 din 16 Iulie, No. 30 din 30 Iulie 1844.

(3) Veḑĭ *Vade mecum,* prefaţa.

La cunoscinţa mea, doi Românî de vadă s'aŭ încercat să definéscă sciinţa.

Emmanoil Bacaloglu a definit-o în modul următor:

«*Sciinţa este interpretaţiunea naturii şi omul este interpretul acesteia.*»

Ion Ghica a definit-o încă de la 1844 în modul următor:

«*Sciinţa, in înţelegerea cea mai întinsă, este cunoscinţa legilor firei.* Matematica, fisica, chimia şi cele-lalte sciinţe nu sunt decât nisce părţi mici respândite ale sciinţei. *Când tóte aceste părţi şi altele despre cari astădi nu avem nici o idee, când tóte aceste materialuri se vor strânge, atunci geniul unui Newton va venì să închee bolta sciinţei, monument ce omul va închinà lui Dumnedeŭ spre recunoscinţă pentru înţelegerea ce i-a dat...*» (1)

Mult mai în urmă, la 1884, el a schimbat ast-fel acéstă definiţiune:

«*Sciinţa în accepţiunea cea mai largă a cuvintului este cunoscinţa legilor naturii fisice şi morale a lucrurilor şi a fiinţelor universului.* Cunoscinţele matematice, fisice, chimice, istoria naturală, filosofia propriŭ disă şi sciinţele morale şi politice nu sunt decât materialul adunat pentru edificarea sciinţei universale, care se va ridicà atunci, când elementele adunate vor puté fi îndestul de numeróse şi când va venì acel geniŭ, care va sci să le adune şi să le coordoneze într'un tot armonios; când va venì, cum diceà Socrate, acela care va explicà natura morală şi fisică prin raţiune...» (2).

Ca o completare a formulei date de Bacaloglu, Ion Ghica face şi el legătura între natură şi interpretul ei:

«*Nimic nu este mai vast* — dice dînsul — *decât sciinţa, fiind-că nimic nu este întins ca spiritul omului...*» (3).

Şi progresul sciinţelor este indefinit, de óre-ce, adăogà el:

«*Cine póte spune unde se află limita desvoltării spiritului omenesc...*» (4)

Sciinţa pentru Ion Ghica resumà secretul înaintării omului:

«*Astădi nu e propăşire fără sciinţe...*» (5).

Afirmà el, precum şi:
«Secolul nostru este al sciinţei...» (6).

Secolul al XIX-lea, despre care el scrià:

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 26 din 9 Iulie 1844, pag, 202.
(2) *Pămîntul şi Omul*, pag. 8.
(3) Ibidem, pag. 36.
(4) Ibidem, pag. 91.
(5) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 213.
(6) *Pămîntul şi Omul*, pag. 74.

«*Secol mare și luminos între tóte, menit a schimbà fața lucrurilor pe pămînt, de la apus la resărit, secol care a adus cu dînsul o civilisațiune cu totul și cu totul nouă, nebănuită și nevisată de timpi anteriori; civilisațiune eșită din descoperirile sciințifice datorite geniului omenesc, care a dat riurilor, mărilor și oceanelor vapórele, a înzestrat continentele cu drumuri-de-fer, a luminat pămîntul cu gaz și cu scânteia electrică, ne-a dăruit telegrafia, telefonia, fotografia; prin mecanică și prin chimie a transformat tóte artele și măestriile, a însutit și îmmiit producțiunea și a ridicat pe om din robie și din apĕsare la egalitate și la libertate; a vĕdut renăscĕnd ca din cenușă state noue, ca Grecia, Belgia, România, Serbia și Bulgaria. Secolul acesta a vĕdut la lucru atâția ómeni de geniu, cari s'aŭ ilustrat în sciințe, în arte și în litere, pe Humboldt, pe Cuvier și pe Arago; pe Goethe, pe Byron și pe Victor Hugo; pe Beethoven, pe Meyerbeer, pe Rossini și pe Wagner; pe Watt, pe Franklin și pe Pasteur...*» (1).

Ion Ghica unià maĭ tóte cunoscințele omenescĭ în un singur mănunchiŭ; ca adevĕrat enciclopedist, el pătrunsese în intimitatea tuturor ramurilor maĭ marĭ și cu drept cuvînt a putut dice:

«În lumea acésta ordinul fisic realiséză ordinul intelectual...» (2).

Nu pot să nu reproduc una din cele maĭ frumóse paginĭ din scrierile sale, căcĭ din ea se póte vedé și înălțimea cugetăriĭ sale și credința sa:

«Când în acțiunea sa, spiritul părăsesce preocupațiunile fisice și trece la o viéță de un alt ordin, străbate regiunĭ maĭ înalte, în carĭ adevĕrul îĭ apare strălucit și limpede, ca luĭ Galilei, luĭ Keppler și luĭ Newton; atuncĭ se sue până la descoperirea legilor mișcăriĭ corpurilor cerescĭ, la causele efectelor și în admirarea frumuseților naturiĭ fisice și morale, caută necontenit a aflà ceea ce nu cunósce, caută a descoperì adevĕrurĭ nouĕ. *Dar cu cât își înavuțesce maĭ mult spiritul, cu atât înțelege maĭ bine, cât îĭ este de inaccesibil absolutul, adecă: causa universalitățiĭ causelor și se convinge că ea va rĕmâné tot-deauna pentru dînsul o taină mare.* Înțelege tot odată că, deșì nu-ĭ este dat a ajunge la perfecțiune, póte însă înaintà necontenit pe scara perfectibilitățiĭ. Omul aplicat la studiul frumuseților și al armonieĭ naturiĭ, fie prin investigațiunĭ microscopice, fie prin cercetărĭ telescopice, prin studiul asupra infinitelor micĭ, saŭ infinitelor marĭ, nu se póte oprì de a recunósce pretutindenĭ o inteligență supremă și o chibzuință nemăsurată, care îĭ dovedesce că tóte aŭ fost bine combinate și prevĕdute și că tóte aŭ fost plăsmuite cu cumpĕnă și măsură.

«Cu cât aprofundăm, cu atât ne convingem, că Universul este opera uneĭ

(1) Ion Ghica, *Scrisorĭ către Alecsandri*, 1887. Introducțiune, III.
(2) *Pămîntul și Omul*, pag. 67.

puterĭ maĭ presus de concepţiunea nóstră, recunóscem puterea cea mare şi înţeléptă în lucrurile cele maĭ micĭ şi maĭ umile, ca şi în cele maĭ complexe şi maĭ mǎreţe.

«Cele infinit de micĭ sunt tot atât de admirat, ca şi cele infinit marĭ; organele şi funcţiunile uneĭ furnicĭ nu sunt maĭ puţin vrednice de mirare decât mişcarea lumilor cerescĭ.

«Cercetând legile carĭ reguléză raporturile dintre fenomene şi asigură flinţa şi conservarea lor, nu se póte tăgăduì, că ele purced tot de la o singură şi aceeaşĭ voinţă. Aceĭ carĭ aŭ avut fericirea de a îmbogăţì cunoscinţele omenescĭ cu descoperirĭ de fenomene necunoscute maĭ înaintea lor şi carĭ aŭ înaintat sciinţa prin descoperirĭ aŭ recunoscut acest adevĕr. Eĭ aŭ fost ceĭ maĭ marĭ Deiştĭ. Cel dintâiŭ cuvînt din cartea luĭ Linné este «Dumnedeŭ.» Vreĭ să-l numescĭ *Sórte?* dice el, poţĭ, fiind-că de la el depind tóte. Vreĭ să-l numescĭ *Natură?* tot el este, fiind-că este Autorul a tot ce există; de-l veĭ numì *Provedinţă*, este prevĕdĕtorul care cârmuesce universul. Retras într'un altar nestrăbătut simţirilor nóstre, nu se arată decât sufletuluĭ . . . » (1)

Iată omul! iată credinţa sa! Acéstă credinţă, exprimată atât de cald şi în mod atât de clar, reflectéză credinţa adâncă a mediuluĭ în care a trăit el, credinţa absolută a Românuluĭ! Totul pentru el vine de sus şi devisa: Nihil sine Deo! pe care Augusta nóstră Dinastie a alipit-o la destinele poporuluĭ Român, rĕspunde, după cum vedeţĭ, în mod desăvârşit firiĭ acestuĭ popor.

Avem bucurie a constată, că în acéstă direcţiune Ion Ghica e alăturea cu mariĭ cugetătorĭ aĭ omeniriĭ.

În acéstă ţéră, în care spoéla unuĭ învĕţămînt positiv, greşit înţeles, a produs atâtea rele şi atâtea victime prin distrugerea credinţeĭ, fără a înălţà sufletul nicĭ în un alt mod; în acéstă ţéră, în care o falsă civilisaţiune şi o rea îndrumare a dat atâţĭ scăduţĭ la suflet, copiĭ scepticĭ şi ómenĭ incapabilĭ de o muncă seriósă; în acéstă ţéră în care, în şcóla Statuluĭ chiar, copiiĭ puneaŭ la vot existenţa luĭ Dumnedeŭ; în acéstă ţéră, e un bine că un fruntaş ca Ion Ghica, înălţându-se cu cugetarea sa către Cer, dădeà exemplul de credinţă în o fiinţă provedinţială, şi atrăgeà încă atenţiunea celor carĭ cugetaŭ spre regiunile senine.

Am însă o mică reservă de făcut, în ceea ce privesce părerea luĭ Ion Ghica, citată maĭ sus şi a altora, că:

«*Cu atât înţelege maĭ bine, cu cât îĭ este de inaccesibil absolutul, adecă causa universalităţiĭ causelor şi se convinge că ea va rĕmâné tot-deauna pentru dînsul o taină mare . . .* ».

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 65.

Iată, în ce mĕ privesce, o părere prea absolută, căcĭ am nu numaĭ o ilusiune ce mĕ mângâe, dar o credinţă hotărîtă ce păstrez este că omul va pătrunde, ḑi cu ḑi maĭ mult, misterele ce-ĭ staŭ în cale.

Creerul omenesc are o ast-fel de putere, de care nu ne-am dat încă sémă. El e organul cel maĭ perfectibil, în funcţiunea sufletuluĭ.

Ce a fost creerul la omul peşterilor; ce a ajuns el să fie la cugetătoriĭ Indieĭ; cât s'a desvoltat de atuncĭ chiar până la Newton şi de la acesta până în present! Astăḑĭ înţelegem lucrurĭ, pe carĭ omenirea nicĭ nu le puteà închipuì maĭ înainte. Omul a măsurat vitesa corpurilor cerescĭ, le-a determinat greutatea, volumul şi massa. El prevede fenomenele astronomice; a calculat şi determinat vitesa vertiginósă a luminiĭ şi electricităţiĭ; a aflat Helium maĭ întâiŭ în sóre şi apoĭ pe pămînt. Şi tóte acestea în ce puţin timp, din lunga sa viéţă pămîntéscă ! Şi dacă, prin o simplă regulă de treĭ, vom pune, în un termen, de unde am plecat şi ce anume am făcut în un anumit timp, timpul trecut, şi ce vom puté face în viitor, în al doilea termen, ne vom convinge că nimenĭ nu póte prevedé limita la care se va oprì pătrunderea omeniriĭ în infinitul timpuluĭ.

Omul, pe planetă, represintă în cel maĭ mare grad viéţa intelectuală. Acésta e o părticică din viéţa universală, pe care el va înţelege-o necontenit din ce în ce maĭ mult. Causa causelor probabil nu va maĭ fi un mister.

Încă de la 1840, Ion Ghica arătà în mod hotărît şi convins ce credeà el despre sciinţă şi religiune; el vedeà întocmaĭ ca cugetătoriĭ din vechime şi, din fericire, după tendinţa ce s'a accentuat din ce în ce maĭ mult între învĕţaţiĭ sfârşituluĭ seculuĭ trecut, ca majoritatea celor în viéţă.

Vorbind de eĭ Ghica ḑiceà încă de la 1844:

«Toţĭ aceştĭ ómenĭ sunt insuflaţĭ în ostenitórele lor lucrărĭ de mărimea Ziditoruluĭ. Nimenea n'a sciut să slăvéscă pe Dumneḑeŭ maĭ bine decât acele geniurĭ. Nimenea nu vede maĭ bine mărimea faptelor luĭ Dumneḑeŭ, decât aceĭ carĭ se îndeletnicesc cu asemenea descoperirĭ. Spre dovadă, slujéscă rugăciunea făcută de Keppler către Dumneḑeŭ, pe care părintele Bucland o dă din cuvînt în cuvînt...» (1).

Şi maĭ departe:

«Dumneḑeŭ voesce ca toţĭ ómeniĭ să fie luminaţĭ şi să pótă ajunge la cunoscinţa adevĕruluĭ, ca să-l pótă cinstì şi slăvì pe dînsul...» (2).

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 211.
(2) Ibidem, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 188.

Şi în fine:

«După cum am putut vedé, sciinţele ne învaţă să slăvim pe Dumneḑeŭ întru adevĕrata mărire a luĭ; ele ne daŭ mijlócele de a ne procurà tóte trebuinţele şi mulţumirile ce-ĭ este dat omuluĭ să guste pe acest pămînt...»(1).

Legând progresele morale şi cu deosebire pe cele materiale, ce caracterisézӑ secolul trecut, el pare a legà epoca contimporană, atât de strălucitóre, de epoca măréţă a iviriĭ Creştinismuluĭ:

«Epoca iviriĭ Creştinismuluĭ este cea maĭ mare întîmplare în Istorie...», ḑiceà el (2).

În adevĕr, pentru transformarea morală a omuluĭ, un mare inspirat sosì pe pămînt, spuse cuvîntul sĕŭ şi, cu sacrificiul trupuluĭ şi cu durerea martiruluĭ, pecetluì trecutul şi insuflă omeniriĭ calea înălţăriĭ sufletescĭ.

Pentru transformarea materială a omeniriĭ, aŭ trebuit să vie între noĭ Geniĭ şi muncitorĭ numeroşĭ, ca prin priceperea şi munca lor să sistematiseze şi să îndrumeze activitatea omenéscă.

Pentru propaganda cuvîntuluĭ, 12 Apostolĭ aŭ fost suficienţĭ, o singură carte, Evanghelia, arătă totul; revoluţiunea s'a făcut şi trecutul sângeros, cu puterea órbă şi pătimaşă, precum şi lipsa de milă ce-l caracterisézӑ, a rĕmas departe, şi ar fi rĕmas cu totul în întuneric dacă omul ar fi urmat cu maĭ multă credinţă exemplul dat.

Căcĭ cum ḑiceà Ion Ghica:

«Este mare lucru un popor de ómenĭ creştinĭ, înţelepţĭ şi bunĭ...» (3).

Pentru propaganda verităţilor sciinţifice, geniilor marĭ, ca Galileŭ, ca Newton, ca Lavoisier, se alipesc cu miile cercetătoriĭ resfiraţĭ pe tótă suprafaţa pămîntuluĭ şi carĭ ḑi cu ḑi, luminând întunerecul prin descoperirile sciinţeĭ, adaogă pagină cu pagină la acea carte, sfîntă şi ea, cartea progreselor sciinţifice în care se înscriŭ ḑilnic cele ce cunóscem despre mărirea opereĭ Dumneḑeiriĭ.

«Progresul şi toleranţa seculuĭ în care trăim, ḑice Ion Ghica, n'aŭ permis ca aceştĭ învĕţaţĭ să fie trataţĭ ca Galilei, din contra, Clerul anglican maĭ ales a fost gelos a căutà şi a aflà cum s'ar puté pune scriptura în acord cu descoperirile sciinţifice. Reverendul părinte Doctorul Bucland a scris o

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 213.
(2) Ibidem, No. 26 din 9 Iulie 1844, pag. 203.
(3) Ibidem, No. 24 din 25 Iunie 1844, pag. 189.

carte fórte însemnată asupra acestuĭ obiect. Geologiĭ aŭ deschis un câmp vast filosofieĭ naturiĭ . . . » (1).

Şi maĭ în urmă:

«Două cărţĭ cu carĭ Orientul a înzestrat lumea aŭ scos pe om din întuneric: Biblia şi Evanghelia; cea dintâĭ l-a supus la legĭ morale, făgăduindu-ĭ bunurile pămîntuluĭ; cea-laltă ĭ-a arătat viéţa din lumea acésta, ca un timp de încercare, ca o vale de durere, cu o mulţumire eternă ca rĕsplată pentru sufletele celor bunĭ; *a arătat omuluĭ, că perfectibilitatea sufletuluĭ este sentimentul bunătăţiĭ, al carităţiĭ şi al iubiriĭ. Ast-fel creştinismul a devenit légănul perfectibilităţiĭ omuluĭ, a proclamat progresul, sporirea bineluĭ şi a frumosuluĭ, aspiraţiunea către o fericire perpetuă* şi a devenit religiunea lumiĭ civilisate:

«Legea ne este dată prin Moise, iar darul ne-a venit de la Christos», ḑice Ioan . . . » (2).

Dacă intrăm ce-và maĭ adânc în fie care ramură specială din cele cunoscute de Ion Ghica, îl întâlnim acelaşĭ: înalt ca cugetare, fermecător ca stil, profund în cunoscinţe.

Încep cu verităţile absolute:

«Astronomia şi istoria naturală— scrià el—preumblă spiritul omuluĭ între cele două marginĭ neaccesibile, între înfinitul mare: spaţiul şi timpul, şi infinitul mic: momentul şi punctul...» (3).

Cum s'ar puté óre scrie maĭ frumos şi maĭ exact?!

Iar la 1844 scrià:

«Pămîntul, la început colosul universuluĭ, pe care se rézimă bolta ceréscă, îl vedem micşorându-se încet, încet, cu cât omul deschide ochiĭ, şi astăḑĭ nu este decât un atom pe cer. Picătura de apă, grăuntele cel maĭ subţire al nisipuluĭ măriĭ, nu maĭ sunt cea de pe urmă despărţire a materieĭ. O nenumĕrată sumă de flinţe vieţuesc în cea maĭ mică picătură de apă; fiecare are organismul sĕŭ din lăuntru; ne perdem când socotim la micşorarea acelor organe. Dar nu este nimic încă micşorimea lor pe lângă a atomelor?» (4).

Patru-ḑecĭ anĭ maĭ în urmă, la 1884, scrià iarăşĭ:

«Cu cât admiraţia omuluĭ pentru mărirea globuluĭ sĕŭ a scăḑut, cu atât admiraţia pentru mărirea Ziditoruluĭ universuluĭ a crescut. A crescut de la grăuntele de nisip şi de la organele flinţelor microscopice şi microbice

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 72.
(2) Ibidem, pag. 67.
(3) Ibidem, pag. 72.
(4) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 212.

până la mărimea boltei ceresci, cu cât s'aŭ întins cunoscințele și investigațiunile...» (1).

Natural că nu Ion Ghica, care încă de la 1842 a propus introducerea sistemului metric și a impus *Monitorului Oficial* și stilul noŭ, ar fi putut să tacă față cu persistența nóstră de a ne mănțină încă cu un calendar, care astăḑĭ presintă o diferință de 13 ḑile, în înscrierea adevĕrată a scurgeriĭ timpuluĭ.

El a rĕspuns luĭ Bacaloglu în sînul acesteĭ Academiĭ, când acesta cuvîntà despre Calendar, cu ocasiunea primiriĭ sale oficiale.

Ion Ghica, Bacaloglu și Panaite Donicĭ aŭ dreptul la recunoscința nóstră de a fi scris și luminat opiniunea publică la noĭ asupra acesteĭ cestiunĭ. Lucrările luĭ Panaite Donicĭ aŭ fost cerute oficial în numele Sinoduluĭ din Petersburg de Pobiedonoscev, pentru care primì felicitărĭ alese.

Ion Ghica ne dete paginĭ admirabile în acéstă privință. Cu drept cuvînt el ḑice:

«Dacă am urmà a calculà timpul tot după Calendarul cel vechiŭ saŭ Iulian, peste câte-và secole în România canicula va fi în luna Ianuarie, iar în luna luĭ Iulie se va puté trece Dunărea pe ghiéță....» (2).

Și:

«Nesciința face pe uniĭ să crédă și acum, că adoptarea Calendaruluĭ ar fi o cestiune de ortodoxie, pe când nu este decât o cestiune de Astronomie și de calcul. Mântuitorul lumiĭ a fost maĭ înainte de toțĭ seculiĭ și întru nimic nu i se póte atinge gloria sa cea cerésca și eternă, admițĕnd că s'a întrupat 12 ḑile maĭ înainte saŭ maĭ în urmă. Nu am devenì Papistașĭ calculând timpul după sistemul luĭ Lilio, ḑis al Papeĭ Grigore XIII; precum nu suntem adoratoriĭ Ḑeilor Olimpuluĭ, calculând după Calendarul luĭ Sosygenes, ḑis al Împĕratuluĭ roman Iuliŭ Cesar; precum nu suntem adoratorĭ aí luĭ Joe, ḑicêndu-ne descendențiĭ legiunilor idololatre aduse acì de Traian.

«*Ceea ce póte fi maĭ plăcut luĭ Dumneḑeŭ*—ḑice el—*ar fi să calculăm timpul după legile prin carĭ el a regulat mersul corpurilor ceresci.* Cunoscința acestor legĭ este în atribuțiunile ómenilor de sciință, ale astronomilor, iar nu ale Împĕraților, ale Papilor, saŭ ale Mitropoliților. Numaĭ Astronomiĭ ne pot spune într'un mod precis de câte-orĭ s'a învârtit pămîntul împrejurul sóreluĭ de la anul 752 după zidirea Romeĭ (anul nasceriĭ Mântuitoruluĭ) până astăḑĭ...» (3)

(1) *Pămîntul și Omul*, pag. 73.
(2) Ibidem, pag. 20.
(3) Ibidem, pag. 21.

Şi pentru a completà, el maĭ adaogă:

«Englesiĭ şi Germaniĭ protestanţĭ n'aŭ admis la început Calendarul Gregorian, făcênd şi eĭ dintr'acésta o cestiune religiósă, *dar în urmă înţelegênd că religiunea nu are nimic a face cu acéstă cestiune de un ordin pur sciinţific astronomic*, Germaniĭ la 1699 şi Englesiĭ la 1752 aŭ adoptat noul Calendar, dând ḑileĭ de 2 Septemvrie data de 14 Septemvrie . . .» (1).

Iar în sînul Academieĭ, adresându-se luĭ Bacaloglu, el, care cunosceà ţéra sa, îĭ ḑise:

«Subiectul cu care inauguraţĭ astăḑĭ lucrările vóstre în sînul Academieĭ este nu numaĭ de o mare importanţă sciinţifică, dar are şi o mare importanţă politică şi socială; bine aţĭ făcut de l-aţĭ ales. Om exclusiv al sciinţeĭ, nu vi se vor puté imputà nicĭ scopurĭ politice, nicĭ anti-religióse; om din popor, cuvintele vóstre pot avé maĭ multă trecere şi acţiune asupra mulţimiĭ, pot pătrunde în clasele de jos, ca să gonéscă întunerecul şi să propage lumina şi adevĕrul . . .» (2).

Căcĭ el scià că:

«Eresurile se împlântă atât de adânc în inimile mulţimiĭ, în cât desrădăcinarea lor devine fórte anevoe şi cere un timp îndelungat, pe când adevĕrul se propagă anevoe şi încet.....» (3).

El scià de asemenea că:

«Credinţele şi obiceiurile învechite sunt nisce resistenţe cu carĭ filosofiĭ şi politiciĭ trebue să compteze, când îşĭ propun a luminà şi reformà un popor..... (4).

Să sperăm că, faţă cu iniţiativa luată de Societatea de sciinţe din Bucurescĭ; faţă cu curentul ce s'a născut, din fericire, în opiniunea nóstră publică; faţă cu luminarea mulţimiĭ şi cu faptul că la noĭ clerul naţional a mers tot-deauna alăturea cu reformatoriĭ noştri; în curînd vom schimbà calendarul şi vom socotì şi noĭ în viitor scurgerea timpuluĭ în mod exact

Să ne întórcem acum din depărtările spaţiurilor interplanetare pe mica nóstră planetă, şi să ne ocupăm cu legile materieĭ terestre; să trecem de la astronomie, la fisică şi chimie.

Ion Ghica vede just când ḑice:

---

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 21.
(2) Rĕspuns la cuvîntarea luĭ Bacaloglu, în şedinţa Academieĭ de la 20 Martie 1880.
(3) *Pămîntul şi Omul*, pag. 22.
(4) Ibidem.

«Fisica, chimia şi mecanica s'ar puté reduce la una şi aceeaşĭ sciinţă...» (1).

Tot ast-fel când vorbesce că:

«Observaţiunea şi experienţa a luat locul imaginaţiunii, al hipoteselor şi al teoriilor; sciinţa se mărginesce a constatà şi a coordonà faptele. Când numĕrul observaţiunilor asupra unuĭ ordin de fenomene s'a mărit în destul ca să se pótă stabilì regulele şi legile cărora sunt supuse, acel grup de fenomene se claséză, se coordonéză şi constitue o sciinţă saŭ un ram al uneĭ sciinţe...» (2).

Întrebările ce şi le pune presupun multă sciinţă şi multă cugetare; iată ca exemplu una relativă la originea căldurii:

«Dar ce sunt ele acele raḑe, ce este căldura? Iată probleme marĭ neresolvate ale sciinţeĭ fisice şi astronomice, nedomirirĭ la carĭ uniĭ cred că aŭ rĕspuns, când ḑic: «Căldura este efectul mişcăriĭ! fiind-că orĭ-unde este «mişcare este şi desvoltare de căldură». Dar asemenea rĕspunsurĭ nu fac alta decât a ocolì dificultatea, a o mutà dintr'un loc într'altul, fără de a o deslegà: într'alte cuvinte, este a se învârtì într'un cerc viţios, căcĭ nasce o altă întrebare: Ce este mişcarea?...» (3).

Şi faţă cu lucrările actuale ale luĭ Marconi, e bine de a cità următórea parte scrisă înainte de 1884:

«Glasul se transmite la miĭ de kilometri cu repeḑiciunea gânduluĭ; greutăţile cele marĭ sunt ridicate şi duse cu foc şi cu apă, oraşele se pot luminà ca ḑiua prin sciinţa electrică. Locomobila şi vasul cu aburĭ aŭ schimbat starea lumiĭ într'o jumătate de secol. *Nicĭ o revoluţiune politică şi socială*, ḑice el, *n'a putut aduce în lume o prefacere comparabilă cu acea adusă de drumurile-de-fer, de navigaţiunea vapórelor şi de telegrafia electrică.* În tóte ḑilele omul dobândesce puterĭ nouĕ... (4).

Saŭ încă:

«Archimede, dacă ar învià, de odată cu tóte cunoscinţele şi cu tótă sciinţa sa, ar rĕmâné în uimire şi nedomirire dinaintea uneĭ locomotive, alergând ca năluca, ducênd după dînsa o sută de vagóne; dacă ar auḑì în telefon vocea unuĭ amic de la un capĕt al pămîntuluĭ la altul...» (5).

Tot ast-fel în ce privesce chimia, el vede just când scrie următórele:

«Chimia s'a făcut una din cunoscinţele cele maĭ neapĕrate ale omuluĭ. Ea se amestecă în tóte trebuinţele materiale ale nóstre. Nu este materie de con-

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 77.
(2) Ibidem, pag. 74.
(3) Ibidem, pag. 31.
(4) Ibidem, pag. 69.
(5) Ibidem, pag. 91.

sumaţiune, nu este fabricaţiune, unde chimia să nu jóce cel dintâiŭ rol, şi ţĕrmurile unde se va mărginì influenţa eĭ în societate sunt fórte depărtate...» (1).

Iar în privinţa unităţiĭ materieĭ, al căreia convins partisan sunt, găsim următórele ideĭ:

«Din diamant ea face cărbune, şi nu este îndoélă, că într'o ḑi o să ne arate mijlocul d'a face diamant din cărbune . . .» (2).

Fapt ce a fost realisat just o jumătate de secol maĭ în urmă de Moissan. Tot la acea epocă, 1844, el maĭ ḑiceà cu drept cuvînt:

«Ceĭ ce aŭ óre-care cunoscinţă de acéstă sciinţă nu pot socotì de nebunĭ pe ceĭ ce caută a face aur din plumb şi din alte materiĭ . . .» (3).

Şi maĭ în urmă:

«Dumneḑeŭ maĭ scie dacă aflarea petriĭ filosofale se maĭ póte consideră ca o chimeră . . .» (4).

În privinţa sciinţelor naturale are paginĭ admirabile şi principiul pus înainte de Lamarck, Wallace şi Darwin îl resumă în următórea cugetare, frumósă şi adevĕrată:

«Selecţiunea naturală îşĭ are sorgintea în admiraţiunea frumosuluĭ şi în vitejiĭ . . .» (5).

Vorbind despre originea şi transformarea omuluĭ, găsim că:

«Némul omenesc pornesce de la misterul neînţeles încă al creaţiuniĭ a unuĭ singur mascul şi a uneĭ singure femele. Dar cum de la o singură sorginte s'aŭ produs atâtea seminţiĭ, atâtea soiurĭ şi atâtea varietăţĭ de ómenĭ, atât de deosebite între dînsele prin formă, colorĭ, inteligenţă şi aptitudinĭ? Sciinţa este până la un punct acum chiar în stare a ne explică acest fenomen . . .» (6).

Şi:

«Orĭ-care ar fi clasificarea la care se va oprì sciinţa, teoria luĭ Blumenbach, de o singură şi comună origine, rĕmâne neatinsă, căcĭ deşi vedem o mulţime de soiurĭ de caĭ, de oĭ, de cânĭ, de porumbĭ şi de găinĭ, unele de o colóre, altele de alta, unele cu pĕrul lin, altele cu pĕrul creţ, diferind prin forme şi prin calităţĭ, precum sunt şi ómenĭ, uniĭ cu barbă, alţiĭ spânĭ

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 27 din 16 Iulie 1844, pag. 210.
(2) Ibidem.
(3) Ibidem.
(4) *Pămîntul şi Omul*, pag. 71.
(5) Ibidem, pag. 55.
(6) Ibidem, pag. 100.

unii cu unghiul facial maĭ ascuţit, alţiĭ avêndu-l maĭ teşit; însă şi eĭ, ca şi cele-lalte némurĭ animale, se reduc la un singur om, la o singură pereche, şi seminţiile nu sunt decât formele unuĭ ném unic, care se imperechéză, păstrând însuşirile şi facultăţile secundare ce se perpetuă prin transmiterile din generaţiune în generaţiune...» (1).

În altă parte a scrierilor sale rĕmâne cu drept cuvînt uimit despre puterea creeruluĭ omenesc:

«Esenţa materieĭ cerebrale este ce-và, care întrece orĭ-ce imaginaţiune. Este în adevĕr de mirat cum o câtime aşà de mică de acéstă substanţă póte da o aşà de mare desvoltare activităţiĭ...» (2).

Şi arată progresul omuluĭ prin următórele:

«Câţĭ secolĭ trebue să fi trecut — ḑice el — până ce ómeniĭ să fi ajuns a nu se maĭ mâncà între dînşiĭ şi până aŭ putut să-şĭ reguleze relaţiunile sociale? Câţĭ secolĭ vor trebuì să maĭ trécă, până vor ajunge a nu se maĭ invidià, a nu se maĭ persecutà uniĭ pe alţiĭ şi până vom înţelege cu toţiĭ, că fericirea unuia este un bine pentru toţĭ, precum nenorocirea fie-căruia este un rĕŭ comun...» (3).

Şi:

«Scara intelectuală la om este fórte întinsă, de vom comparà pe guşaţiĭ cretinĭ din valea de Aosta şi-ĭ vom pune în cumpĕnă cu ómeniĭ civilisaţĭ, ce vedem chiar în vecinătatea lor, cu un J. J. Rousseau, cu un de Saussure, saŭ cu un Decandolle; se sperie mintea omuluĭ de abisul care desparte aceste fiinţe de acelaşĭ ném...» (4).

Şi o caracteriséză ca un artist în modul următor:

«Ne-am puté închipuì scara soiurilor de ómenĭ ca un lavi cu tuş care, începênd de la albul hârtieĭ, ar ajunge la negrul cel maĭ întunecat prin cuşe subţirĭ şi succesive, trecênd prin tóte tonurile intermediare...» (5).

În altă parte exclamă cu dreptul, privind pe de o parte, atâtea milióne de anĭ în urmă, în viéţa primitivă a primilor ómenĭ, a omeniriĭ animale, a vieţiĭ inferióre, şi trece cu gândul la lumina şi armonia viitoruluĭ, lumină datorită creeruluĭ şi armonie datorită sufletuluĭ omenesc.

---

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 99.
(2) Ibidem, pag. 59.
(3) Ibidem, pag. 90.
(4) Ibidem.
(5) Ibidem, pag. 137.

Îmĭ pare admirabilă cu deosebire următórea cugetare, în ce privesce mórtea şi viéţa, care se aplică tot atât de bine individuluĭ, ca şi naţiuniĭ:

«Formarea şi disoluţiunea, viéţa şi mórtea sunt nisce condiţiunĭ fatale, de carĭ nimenĭ nu póte scăpà. Materia şi forma, tóte-ĭ sunt supuse. Spiritul le adună şi le dă o viéţă. Când el se corumpe, când materia se strică, se desface şi se disolvă. O ginte, o seminţie dispare, dar reapare sub altă formă şi în alte condiţiunĭ, ca să primésca spiritul, care numaĭ el póte da viéţă, legĭ şi unitate...» (1).

E curios de a observà, cu acéstă ocasiune, cum şi Ion Ghica, ca şi numeróse inteligenţe superióre, şi până şi popóre primitive chiar, fără voe, fără a-şĭ da sémă, simt, pătrund, li se revelézá noţiunea vieţiĭ perpetue şi legarea eĭ provisorie cu materia tangibilă.

Iată cum resumă el de magistral continua evoluţiune, materială şi morală:

«Pretutindenea apariţiune, perfectibilitate şi dispariţiune...» (2).

Cugetare, care admite dispariţiunea conform cu vederile nóstre actuale.

Dispariţiunea uneĭ ființe însă presupune dispariţiunea unuĭ complex de organe, ce implică în ființa lor materie şi forţă. De mult dejà, graţie luĭ Lavoisier, avem axioma sciinţifică: Nimic nu se perde, nimic nu se crează în natură. Nimic nu se perde, nimic nu se crează ca materie, a dovedit-o Lavoisier; nimic nu se perde, nimic nu se crează ca forţă, ca energie, aŭ dovedit-o fisicianiĭ seculuĭ trecut.

Materia, acest substrat vagabond, care alcătuesce corpurile nóstre, se primenesce necontenit: O moleculă de carbon, care se póte aflà astăḑĭ în parfumul mirositor al uneĭ rose, a putut aparţiné erĭ uneĭ molecule de bioxid, provenind din putrefacţiunea cărnurilor luĭ Cęsar, saŭ a vre-uneĭ insecte; din focul nestins al sorgintelor de hidrocarburĭ, ce es pe alocurea din pămînt, saŭ din vréscurile aruncate de Vestale, pentru a întreţiné focul nestins al credinţelor trecutuluĭ, dispărute ca şi popórele carĭ le-aŭ profesat, saŭ din tămâia ce se arde la altarele creştine.

O moleculă de apă din sângele nostru mâne póte fi dusă de vînturĭ spre a cădé în rouă pe piscurile Carpaţilor, pe carĭ cresc imaculate florile Regineĭ; luată de o raḑă a sóreluĭ din ţesutul lor, ea

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 108.
(2) Ibidem, pag. 85.

va fi înălţată în senin, va puté fi dusă, spre a alcătuì cu altele ploile binefăcĕtóre saŭ ciclónele teribile, apa adâncurilor oceanurilor, saŭ al isvoruluĭ tainic şi rĕcoritor.

Perpetuă schimbare, perpetuă mişcare, necontenită viéţă şi mórte, necontenită transformare.

Dar totul nu este numaĭ materie ponderabilă...

Ce-vă maĭ subtil pătrunde Universul; o materie maĭ eterică, nesupusă legilor atracţiuniĭ, umple spaţiul infinituluĭ.

Este óre vre-o legătură între viéţa terestră şi viéţa universuluĭ, graţie acesteĭ materiĭ? Este şi viéţa o energie care, ca şi materia, póte să se transforme fără a-şĭ perde entitatea sa? Iată cestiunĭ pe carĭ sciinţa le va pune la disposiţiunea filosofieĭ, căcĭ, după cum fórte bine ḑiceà Ion Ghica:

«Astăḑĭ nu este filosofie fără sciinţă....» (1).

Iată cine a fost Ion Ghica.

Om superior, cugetător înalt, om de sciinţă, factor cultural important în desvoltarea nóstră, mare scriitor, observator de valóre, vulgarisator de sémă, sclav însă al epociĭ în care a trăit.

Operele sale literare şi sciinţifice, pe cât de variate, pe atât de importante, vor trăì şi vor face ast-fel parte din tesaurul preţios al cugetăriĭ şi munciĭ românescĭ; ele constitue o glorie şi un titlu de mândrie pentru numele sĕŭ şi némul nostru.

În viitor, ómeniĭ de talia luĭ Ion Ghica vor puté face maĭ mult: Specialisându-se, lucru posibil în present, pătrunḑênd maĭ adânc într'o direcţiune, eĭ vor puté, prin munca lor, să ieà parte la progresul general al omeniriĭ.

Ion Ghica presimţise, şi nu numaĭ că dorià, dar credeà indispensabil şi de urgenţă, ca representanţĭ aĭ némuluĭ nostru să ieà parte şi eĭ la manifestările superióre ale omeniriĭ în calea veşnică a propăşiriĭ.

Să salutăm dar cu tot respectul, datorit celor maĭ vitejĭ, pe fruntaşiĭ cariĭ adeseà cad implântând stindardul la locul de onóre!

Să salutăm pe demniĭ dispăruţĭ carĭ, prin munca lor, aŭ făcut ca România să intre şi ea pe calea frumósă şi utilă a înaintăriĭ sciinţelor!

Aceste prime ilustraţiunĭ ale némuluĭ se numesc: Emmanoil Bacaloglu, Grigorie Cobâlcescu, Doctorul Dimitrie Brândză, Doctorul Obedenaru, Doctorul Marcovicĭ, Constantin Gogu, Doctorul Assaky, Doctorul Z. Petrescu. Eĭ sunt, în fruntea miceĭ falange a Românilor, carĭ

(1) *Foaie sciinţifică şi literară*, No. 26 din 9 Iulie 1844, pag. 201.

aŭ înavuţit prin activitatea lor nu numaĭ ceea ce datoriaŭ către némul lor, dar aŭ contribuit cu ce-và şi la ceea ce datorim omeniriĭ.

Căcĭ în viéţa omeniriĭ, tóte popórele, carĭ voesc să trăéscă cu demnitate, trebue să contribue cu ce-và la mersul eĭ înainte. Alt-fel nu avem raţiune de a trăì.

Ion Ghica de mult a ḑis:

«Astă-ḑĭ maĭ mult decât orĭ-când, existenţa şi perpetuarea uneĭ ginte este strîns legată de desvoltarea sa morală şi intelectuală; orĭ-ce popor este condamnat a perì, dacă nu are o misiune de împlinit, saŭ dacă nu o înţelege, nu îngrijesce de dînsa şi nu se aplică la realisarea eĭ . . . .» (1).

Onóre dar primilor noştri antemergĕtorĭ în acéstă nobilă misiune pentru omenire şi neapĕrată datorie pentru némul nostru!

Odată cu independenţa ţĕriĭ, am intrat într'o fasă nouă, fasa a IV-a, aşĭ puté-o numì, în mersul vieţiĭ românescĭ.

La afirmarea nóstră pe tóte terenurile cunoscinţelor omenescĭ şi pe câmpul sciinţelor, vedem ridicându-se din ce în ce maĭ numeroşĭ aceia carĭ, prin inteligenţa, cultura şi munca lor, se disting pe terenul minunat al sciinţelor, contribuind din ce în ce maĭ mult la mişcarea de progres a omeniriĭ, de care légă nu numaĭ numele lor, dar şi numele scump al némuluĭ nostru.

Dorinţa luĭ Ion Ghica se îndeplinesce. Secţiunea de sciinţe a Academieĭ Române din ce în ce adună material maĭ numeros. Facultatea de sciinţe din Iaşĭ îşĭ publică lucrările sale importante. Ómeniĭ de sciinţă din Bucurescĭ dispun de maĭ multe societăţĭ, în fruntea cărora *Societatea Română de sciinţe* culege şi unesce în acelaşĭ mănunchiŭ cercetările făcute de Românĭ de pretutindenea saŭ lucrările ce ne vin de la orĭ-cine, relative la fauna, flora şi solul ţĕriĭ. Ea a serbat luna trecută a 100-a sa şedinţă. Buletinul eĭ conţine 289 memoriĭ, cuprinḑênd lucrărĭ nouĕ.

Mulţumită Domnuluĭ, avem representanţĭ demnĭ aĭ tuturor specialităţilor: nume române gĕsim acum în mod curent în bibliografiile străine; iar în Buletinul Academieĭ de sciinţe din Paris, acest înregistrator al progreselor marĭ şi generale, s'aŭ publicat, până la 1 Ianuarie 1901, 119 memoriĭ datorite la cercetătorĭ din ţéra nóstră.

Faţă cu grijile şi necazurile momentuluĭ inerente vieţiĭ popórelor, să avem încredere în viitorul nostru, să punem în munca nóstră tot maĭ multă voinţă, pricepere şi devotament, şi să mulţumim ómenilor

(1) *Pămîntul şi Omul*, pag. 108.

de bine aĭ némuluĭ nostru, Maiestăţiĭ Sale Regeluĭ, care a realisat, în timpul fericiteĭ sale Domniĭ, stabilitatea, ordinea şi tendinţele bune, carĭ sunt isvórele sciinţeĭ şi ale fericiriĭ unuĭ popor; să mulţumim în fine a-tot-puterniculuĭ Dumnedeŭ, care nu ne-a păstrat de sigur fără cuvînt timp aprópe de 2.000 anĭ, care a dat raseĭ nóstre calităţĭ superióre şi care ne-a trimis pe actualul Rege, ca cu înţelepciunea, priceperea şi devotamentul ce-l pune pentru interesele de la carĭ decurge viitorul ţĕriĭ, să ducă, cu căpeteniile acestuĭ ném, ţéra şi némul nostru mult iubit acolo, unde le este calea indicată, şi să ieà parte cu temeiŭ la începutul acesteĭ a IV-a epocĭ din viéţa nóstră naţională, în care poporul român va devenì şi el un factor în mişcarea de propăşire a omeniriĭ.

RĚSPUNSUL D-LUI DIMITRIE A. STURDZA
LA
DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUĬ DR C. I. ISTRATI.

Ațĭ audit cuvîntarea colegului nostru Doctor Istrati în amintirea luĭ Ion Ghica, al căruĭ nume îl pronunțăm astădĭ și-l vor pronunță până în timpurĭ îndepărtate generațiunile viitóre cu respect și cu însuflețire.

Ni s'a presintat înfățișarea luĭ Ion Ghica. A excelat fără îndoélă acest mare bărbat al némuluĭ nostru printre ceĭ maĭ de frunte eruditĭ aĭ Românieĭ și printre ceĭ maĭ distinșĭ prosatorĭ aĭ eĭ: ceea ce ridică pe Ion Ghica la o înălțime covîrșitóre este faptul că, în mijlocul Academieĭ, el singur ar fi putut ocupă cu egală competință un loc de onóre în fie-care din cele treĭ secțiunĭ ale acestuĭ Institut cultural.

Activitatea luĭ Ion Ghica este caracterisată maĭ ales prin o muncă harnică și neobosită în tóte direcțiunile desvoltăriĭ poporuluĭ românesc. El puteà în adevĕr dice despre sine: *homo sum et humani nihil a me alienum puto.* — În cercetărĭ sciințifice și teoretice, ca și în viéța practică și politică, neuitatul Președinte al Academieĭ Române se mișcà cu siguranța ce daŭ cunoscințele profunde și o rară pătrundere a lucrurilor omenescĭ.

Aceste aptitudinĭ marĭ aŭ ridicat pe Ion Ghica la posițiunea unuĭ bărbat de stat de prima ordine și unuia din căpeteniile mareĭ generațiunĭ, care a înălțat némul românesc și a făcut posibilă fundațiunea Românieĭ moderne. El e unul din bărbațiĭ, carĭ aŭ avut o influență hotărîtóre asupra transformăriĭ nóstre politice și sociale, prin cultura sa cu totul alésă, prin curățenia sufletuluĭ sĕŭ, prin rîvna sa întru cele bune și folositóre némuluĭ și patrieĭ, prin puterea sa de muncă și prin încrederea sa nestrămutată în puterile viĭ ale poporuluĭ românesc.

Academia în deosebĭ va păstrà o recunoscință eternă acestuĭ mun-

citor emerit. El a dat acesteĭ instituţiunĭ direcţiunea prin care a devenit cea maĭ înaltă instituţiune culturală a némuluĭ nostru. Desvoltăriĭ Academieĭ Ion Ghica a devotat aniĭ maturĭ aĭ vieţiĭ sale. În mijlocul nostru el, în loc de a îmbătrânì, sufletesce întinerià.

Munca care-l atrăgeà maĭ cu deosebire erà aceea, care îmbrăţişà viéţa socială. Cu ochiŭ ager el a observat mişcările, tendinţele şi nevoile diferitelor clase ale poporuluĭ, relele economice şi morale carĭ le bântue; cu pénă maestră el a descris cele bune de urmat şi a biciuit cele rele ce întîmpină. Ion Ghica e fără îndoélă economistul cel maĭ distins ce l-a avut România, şi bărbatul care în acéstă direcţiune a tras brazde adâncĭ şi binefăcĕtóre.

Munca însă statornică a vieţiĭ sale a fost îndreptată spre desrobirea politică, economică şi morală a patrieĭ. În acéstă direcţiune el a fost unul din ceĭ maĭ vrednicĭ luptătorĭ şi conducĕtorĭ. De dînsul se póte ḑice, că a fost absorbit de ale patrieĭ nevoĭ.

În momentele cele maĭ importante ale transformăriĭ Statuluĭ român, Ion Ghica a avut o acţiune din cele maĭ hotărîtóre.

În 1848, spiritul conducĕtor al mişcăriĭ erà Ion Ghica. De aceea el a fost trimis la Constantinopole, ca să se pună în contact cu diplomaţia europénă. Lipsa luĭ în Bucurescĭ fu imediat şi greŭ simţită. La 30 Iulie 1848, Constantin Rosetti îĭ scrià: — «Lipsa ta am simţit-o atât «de mult, în cât de ḑece orĭ pe fie-care ḑi ḑiceam: Unde este Ion?»

Nu maĭ puţin a fost Ion Ghica unul din principaliĭ promotorĭ, unul din ceĭ maĭ energicĭ luptătorĭ aĭ mişcăriĭ naţionale din 1866.

În precuvîntarea la cartea: «Treĭ-ḑecĭ de anĭ de Domnie aĭ Regeluĭ Carol I» stă scris:

«A trebuit o muncă uriaşă pentru a eşì din labirintul de greu«tăţĭ în care se aflà Guvernul provisoriŭ de la 11 Fevruarie 1866 şi a «ne oprì de odată în faţa luĭ Carol de Hohenzollern, a unuĭ Principe «capabil de a înţelege deplin şi de a îmbrăţişà cu căldură misiunea sa. «A trebuit o lucrare uriaşă pentru a schimbà opiniunea Puterilor marĭ «ale Europeĭ. A trebuit, maĭ presus de tóte, o mare sinceritate de con«vincţiunĭ, o mare curăţenie de suflet, o voinţă clară şi hotărîtă din «partea bărbaţilor, carĭ aveaŭ în mânĭ direcţiunea mişcăriĭ, pentru a «isbutì, ca dorinţa ţĕriĭ să devie o realitate.» — Se póte adăogì la aceste cuvinte, că ḑilele de 8 Aprilie şi de 10 Maiŭ — plebiscitul alegeriĭ Principeluĭ Carol de Hohenzollern ca Domn al Românieĭ şi intrarea luĭ în Bucurescĭ pentru a luà frînele Domnieĭ oferite luĭ de poporul românesc — se datoresc maĭ ales la treĭ bărbaţĭ, carĭ aŭ fost neclintiţĭ la postul lor de credincioşĭ aĭ patrieĭ lor: luĭ Ioan Brătianu,

bărbatuluĭ celuĭ maĭ de încredere al poporuluĭ, luĭ Nicolae Haralambie, bărbatuluĭ celuĭ maĭ autorisat al armateĭ, luĭ Ion Ghica, diplomatuluĭ celuĭ maĭ distins pe care-l aveà România. Nicĭ un singur moment aceştĭ treĭ bărbaţĭ nu aŭ lăsat să fie muşcaţĭ de şérpele ambiţiuniĭ, nu aŭ şovăit: ḑi şi nópte eĭ aŭ lucrat în acel timp de grea cumpĕnă, ca să triumfe geniul némuluĭ românesc. De aceea şi munca lor nu a rĕmas zadarnică; iar reuşita a fost deplină. De aceştĭ treĭ bărbaţĭ s'a aşezat temelia Regatuluĭ Român.

În acele ḑile marĭ de la 11 Fevruarie până la 10 Maiŭ 1866, am avut fericirea a sta ḑi şi nópte alăturea cu Ion Ghica şi a urmărì tóte mişcările sale. Puteà el prin posiţiunea sa în ţéră, prin relaţiunile sale cu ceĭ dintâĭ bărbaţĭ de stat aĭ lumiĭ europene, prin capacitatea sa, pe care nimenĭ nu o contestă şi care dominà consciinţele tuturora: puteà el să îndrăznéscă tot, maĭ ales că erà Ministrul Afacerilor străine şi Preşedintele Consiliuluĭ de Ministri. Precum Nicolae Haralambie nu s'a gândit un minut măcar să întrebuinţeze armata pentru a se înălţà pe sineşĭ; precum Ioan Brătianu a pus în cumpĕna acelor ḑile puterea fermecătóre a geniuluĭ sĕŭ pentru a aduce resultatul dorit de toţĭ, dar de a căruĭ realisare mulţĭ se îndoiaŭ: asemenea şi Ion Ghica şĭ-a încordat tóte puterile sale, pentru ca pe de o parte să convingă pe bărbaţiĭ de stat, carĭ ţineaŭ în mânile lor conducerea afacerilor europene, că ceea ce doriaŭ şi voiaŭ Româniĭ erà în folosul desvoltăriĭ pacĭnice a Orientuluĭ Europeĭ, în folosul păceĭ generale, şi pe de altă parte să îndrepteze acţiunea internă pentru a nu zădărnicì pe cea externă. Şi în acele împrejurărĭ, Ion Ghica a dovedit o muncă neobosită, o credinţă înălţătóre şi un simţimînt profund de datorie către menirea maĭ înaltă a omuluĭ, darurĭ ale celor aleşĭ aĭ luĭ Dumneḑeŭ.

A ocupà locul, văduv de un bărbat atât de însemnat, este o mare onóre. Noĭ, vechĭ conlucrătorĭ aĭ luĭ Ion Ghica, felicităm Academia că Doctorul Istrati este urmaşul unuĭ bărbat atât de ilustru al némuluĭ nostru. Ne bucurăm de acéstă ḑi de sĕrbătóre, căcĭ muncă proprie şi activitate stăruitóre aŭ adus în mod natural pe Doctorul Istrati printre noĭ. Înainte de a fi membru al Academieĭ, domnia-sa s'a distins prin cercetărĭ însemnate în sciinţa chimieĭ: de când muncesce cu noĭ, Doctorul Istrati a arătat cel maĭ viŭ interes pentru propăşirea Instituluĭ nostru. Ast-fel cunóscem şi îmbrăţişăm pe Doctorul Istrati ca pe un bărbat cu mintea şi cu inima deschisă, ca pe un lucrător de frunte în via némuluĭ românesc. Ca atare îĭ dorim putere şi sănătate, resultate numeróse şi temeinice în ale activităţiĭ sale.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURĬ DE RECEPŢIUNE

XXV.

MIJLÓCE DE INVESTIGAŢIUNE

ALE METEOROLOGIEĬ

DISCURS ROSTIT LA 30 MARTIE (12 APRILIE) 1903
ÎN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

STEFAN C. HEPITES
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE

CU RĔSPUNS DE

Dr. I. FELIX
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE.

BUCURESCI
INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL" S-sor ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DÓMNEĬ, 16
1903.

8705

Preţul 60 banĭ.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURÎ DE RECEPȚIUNE

XXV.

MIJLÓCE DE INVESTIGAȚIUNE

ALE METEOROLOGIEÏ

DISCURS ROSTIT LA 30 MARTIE (12 APRILIE) 1903
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

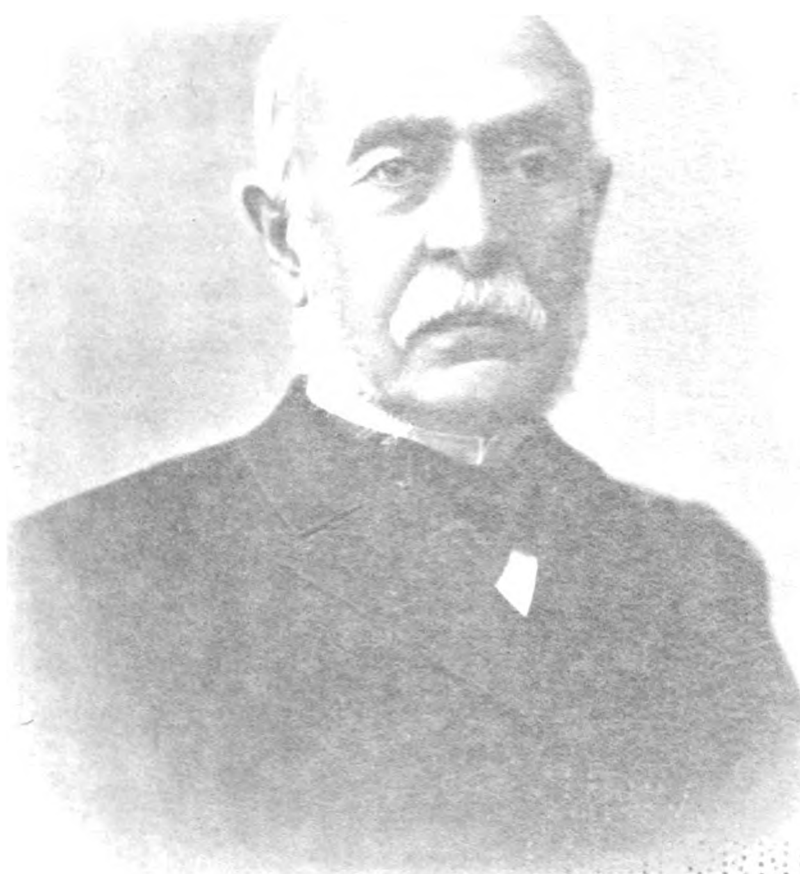
STEFAN C. HEPITES
MEMBRU AL ACADEMIEÏ ROMÂNE

CU RĔSPUNS DE

Dr. I. FELIX
MEMBRU AL ACADEMIEÏ ROMÂNE.

BUCURESCI
INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDESCU
16. STRADA DÓMNEI, 16
1903.

NICOLAE KRETZULESCU

1 Martie 1812—1900 Iunie 26.

NICOLAE KRETZULESCU

1 Martie **1812—1900** Iunie 26.

MIJLÓCE DE INVESTIGAȚIUNE

ALE

METEOROLOGIEĬ.

«Si l'on considère toutes les causes qui troublent l'équilibre de l'atmosphère, sa grande mobilité due à son fluidité et à son ressort, l'influence du froid et de la chaleur sur son élasticité, l'immense quantité de vapeurs dont elle se charge et se décharge alternativement, enfin les changements que la rotation de la terre produit dans la vitesse relative de ses molécules, par cela seul qu'elles se déplacent dans le sens des méridiens; on ne sera point étonné de la variété de ses mouvements qu'il sera très difficile d'assujétir à des lois certaines.»

De Laplace, *Exposition du Système du Monde*, 6-me éd., pag. 300, 4°, Paris 1835.

Prea stimațĭ Colegĭ,
Onorată Adunare,

Calitatea în care am privilegiul de a mĕ presintà Domniilor-vóstre este cea maĭ mare onóre la care pot aspirà năzuințele omuluĭ de sciință în țéra nóstră.

Mulțumită activitățiĭ sciințifice desfășurate de la înființarea eĭ de Academia Română și de cele-lalte Societățĭ sciințifice din țéră, în fruntea cărora se cuvine să citàm pe cea maĭ bătrână, Societatea de Medicĭ și Naturaliștĭ din Iașĭ și Societatea de Sciințe din Bucurescĭ, România, sub luminata conducere a Mareluĭ sĕŭ Rege, se póte fălì că «în epoca actuală ea este teatrul unuĭ însemnat avînt sciințific.» [1])

Ca unul din ceĭ maĭ din urmă intrațĭ în acest areopag al sciințeĭ, n'așĭ fi îndrăsnit—deșì o cred cu desăvârșire justă—n'așĭ fi îndrăsnit, ḑic, să formulez acéstă măgulitóre apreciațiune la adresa acelora carĭ se ocupă cu sciințele la noĭ în țéră, tocmaĭ pentru că ea este fórte măgulitóre pentru România și eŭ în tot-deauna m'am ferit de șovinism.

---

[1]) *Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des sciences,* tome CXXXV, pag. 946, Paris 1902.

De ea însă trebue să ţinem socotélă, căcĭ exprimă părerea unuia din ceĭ maĭ ilustri membri aĭ Institutuluĭ Francieĭ. D-l Loewy, învĕţatul director al Observatoriuluĭ din Paris şi profesorul primuluĭ nostru astronom Căpităneanu, presintând Academieĭ de Sciinţe din Paris, în şedinţa sa de la 1 Decemvrie 1902, unele din recentele mele publicaţiunĭ relative la lucrările astronomice executate în România până la finele seculuĭ al XIX [2]), se exprimà în următoriĭ termenĭ [3]):

«Acéstă înfăţişare a activităţiĭ astronomice în România pune în lumină, într'un chip ce nu se póte contestà, că în epoca actuală, acéstă ţéră este teatrul unuĭ însemnat avînt sciinţific.»

România, în tot-deauna gata de a înlesnì prin tóte mijlócele şi căpĕtarea instrucţiuniĭ, de la cea maĭ elementară până la cea maĭ înaltă, şi producerea lucrărilor sciinţifice, n'are de ce regretà sacrificiile ce şĭ-a impus, căcĭ, mulţumită lor, avem astădĭ o pleiadă de bărbaţĭ, eminenţĭ chimiştĭ, matemateciani, geologĭ, botaniştĭ, fisicianĭ, medicĭ, inginerĭ, carĭ fac onóre ţĕriĭ şi ar puté-o face orĭ-căreĭ ţĕrĭ unde eĭ s'ar aflà. Avem—după cum diceam într'o altă ocasiune [4])—avem în mod netăgăduit elemente carĭ să lucreze cu succes şi să facă şi pe alţiĭ să lucreze pentru cunoscinţa lor şi pentru sciinţă în genere.

Şi dacă n'ar fi decât să pomenesc numele chirurguluĭ Assaky, al fisicianuluĭ Bacaloglu, al botanistuluĭ Brândză, al geologuluĭ Cobâlcescu, al matematicianuluĭ Gogu, al clinicianuluĭ Kalinderu, al terapeuticianuluĭ Zaharia Petrescu şi al fisiologistuluĭ Vitzu, pentru a nu cità decât pe uniĭ din ceĭ ce nu maĭ sunt, şi carĭ cu toţiĭ aŭ aparţinut acesteĭ Academiĭ, se va vedé cât de justă este alegaţiunea mea.

Îngăduit să-mĭ fie de a arătà acì mulţumirile ce din inimă aduc colegilor meĭ de astădĭ, pentru însemnata onóre ce mĭ-aŭ făcut prin votul lor de la 3 Aprilie 1902, dându-mĭ în Academia Română, cel maĭ înalt institut de cultură al némuluĭ românesc, locul unuia din ceĭ maĭ

[2]) **Hepites St. C.**, *O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele seculuĭ al XIX-lea*, publicată în *Analele Academieĭ Române*, Seria II, tom. XXIV, *Memoriile Secţiuniĭ sciinţifice*, pag. 451—610, Buc. 1902.

Idem, *Schiţă istorică a lucrărilor astronomice în România*, publicată în *Buletinul Societăţiĭ de Sciinţe din Bucurescĭ*, An. XI, Buc. 1902.

Idem, *Astronomul Căpităneanu*, 8⁰, Buc., p. 30, 1902.

[3]) *Comptes rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des Sciences*, tome CXXXV, pag. 946, Paris 1902:

«Ce tableau de l'activité astronomique en Roumanie met en lumière d'une manière incontestable que ce pays est, à l'époque actuelle, le théâtre d'un remarquable essor scientifique.»

[4]) **Hepites St. C.**, *O primă încercare*, etc., pag. 158 din Extras.

ilustri membri aĭ sĕĭ, fórte regretatul și de în vecĭ neuitată memorie, Doctorul Nicolae Kretzulescu [5]), care a fost om de sciință și om de inimă, iubitor de țéră și iubitor de ném.

Secretarul general al Academieĭ, d-l D. Sturdza, a arătat în acéstă incintă, cu sciința-ĭ recunoscută, meritele aceluia care, mulțĭ anĭ de-a rândul, a făcut cinste Academieĭ Române [6]) și o voce maĭ autorisată ca a mea vĕ va spune îndată cine a fost Nicolae Kretzulescu.

Printre meritele sale sciințifice, țin a semnalà acì unul singur. Întocmaĭ ca Ion Ghica și ca Emanoil Bacaloglu, Doctorul Kretzulescu, încă din timpul când erà Ministru al Cultelor și Instrucțiuniĭ publice, s'a exprimat în favórea introduceriĭ la noĭ a Calendaruluĭ Gregorian, o reformă pe care cu nerăbdare o aștéptă toțĭ ómeniĭ de sciință aĭ acesteĭ țĕrĭ [7]).

Timpul trece repede, prea repede, și cu dînsul cresce erórea calendaruluĭ nostru, așà că diferința de 11 ḑile ce erà între cele două calendare pe timpul luĭ Chrisantie Notara, bursier al Brâncoveanuluĭ [8]) și elev al luĭ Cassini, și care ne-a transmis în cartea sa: *Introductio ad geographiam et sphæram*, publicată în grecesce la Paris în 1716 [9]), primele determinărĭ astronomice făcute în țéra nóstră [10]), s'a urcat astăḑĭ dejà la 13 ḑile.

Să-mĭ fie permis de a arătà acì interesul cu care Nicolae Kretzulescu urmărià desvoltarea serviciuluĭ meteorologic, solicitudinea ce aveà pentru cele maĭ micĭ încuragiărĭ date lucrărilor sale și bună-voința adevĕrat părintéscă, cu care mĕ susțineà în momentele de descuragiare.

Marea deosebire de vârstă ce există între Doctorul Kretzulescu și

---

[5]) Născut la 1812, încetat din viéță în al 89-lea an de vârstă la 26 Iunie 1900. El a fost ales membru al Academieĭ Române în Secțiunea sciințifică la 9 Septemvrie 1871.

[6]) *Analele Academieĭ Române*, tom. XXIII, *Desbaterĭ*, pag. 17 și 84.

[7]) **Haret Sp., Hepites St., Pangratti C. A., Emmanuel D., Coculescu N., Miculescu C., Mirescu D., Bungetianu D., Țițeica G., Ianculescu M.**, *Proiect de lege pentru introducerea Calendarului apusan drept Calendar al Statuluĭ în viéța civilă. Memoriŭ justificativ* publicat în *Noua Revistă Română* de la 15 Fevruarie 1900, Bucurescĭ, pag. 149–152.

[8]) **Istrati C. I.**, *Buletinul Societății de sciințe fisice din Bucurescĭ*, Anul I, pag. 94.

[9]) **Chrisanti Notara**, *Presbiteri et Archimandritæ sanctissimæ patriarchalis et apostolicæ sedis hyerosolymæ Introductio ad geographiam et sphæram in gratiam illustrissimi ac spectatissimi Domini Scarlati Mavrocordati dignissimi filii celsissimi, piissimi et sapientissimi Domini Ioannis Nicolai Alexandri Mavrocordati Principis ac Domini totius Vallachiæ*, in-folio, de 176 paginĭ și 4 foĭ cu stampe, maĭ multe figurĭ în text și cu un frumos portret al autoruluĭ, Paris 1716.

[10]) **Hepites St. C.**, *O primă încercare*, etc., pag. 3 din Extras.

mine erà negreşit un obstacol la stabilirea unor relaţiunĭ de prietenie între noĭ. Însă prietenia ce acest om de bine avusese pentru părintele meŭ, pe când erà profesor la Şcóla naţională de medicină, şi buna amintire ce-ĭ lăsase calităţile sale, pe carĭ adesea-orĭ cu plăcere mi le reamintià, o revĕrsase cu prisosinţă asupra mea, pentru care în totdeauna ĭ-am fost şi îĭ voiŭ fi recunoscĕtor.

* * *

Atmosfera este pătura de aer care înconjóră pămîntul pe o grosime de aprópe 80 de kilometri [11]), distanţă nulă faţă de depărtarea imensă care ne desparte de sóre şi incomparabil maĭ mică decât rađa pămîntuluĭ.

Într'însa trăesce omul şi existenţa sa, ca şi a tuturor vieţuitórelor, este datorită presenţeĭ sale. Fără aer viéţa este imposibilă.

«Atmosfera este viéţa! Plante, florĭ, animale, ómenĭ, totul respiră»,

---

[11]) Cifrele date de către diferiţĭ cercetătorĭ pentru înălţimea atmosfereĭ variéză fórte mult. Pe când observaţiunile barometrice făcute de **Humboldt** şi **Boussingault** în munţiĭ Chimboraço şi Antisona, ca şi observaţiunile făcute de **Gay-Lussac** în ascensiunea sa pentru studierea descresceriĭ temperaturiĭ cu înălţimea, conduseră pe **Biot** [a] la cifra de 23 kilometri; ultimele cercetărĭ asupra curbelor crepusculare, asupra bolidilor şi stelelor cădĕtóre [b] aŭ dat maĭ mult de 300 km. În genere se admite înălţimea de 80 km. După cum densitatea aeruluĭ la o înălţime óre-care este datorită presiuniĭ exercitate de straturile superióre ale atmosfereĭ, ea descresce repede cu înăţimea, aşà că la 10 km omul nu maĭ póte trăi din causa lipseĭ suficienteĭ cantităţĭ de aer şi la 20 km densitatea aeruluĭ este aprópe nulă.

a) **Biot I. B.**, *Traité élémentaire d'Astronomie physique*, 5 vol., 3e éd., Paris, 1841—1857. Tom. I, pag. 158: «Si la relation rectiligne qui a existé entre les pressions et les densités dans les seize dernières observations de M. Gay-Lussac pouvait être supposée se continuer dans tout le reste de l'atmosphère, c'est-à-dire jusqu'à ce que la pression devînt nulle, on trouve que la hauteur totale de l'atmosphère serait d'environ 23.000 mètres; et à sa limite, l'air conserverait une égale densité à 0.09666, ou presque $^1/_{10}$ de la densité primitive qu'il avait au niveau de l'Observatoire lors de l'expérience dont il s'agit. . . . .

Şi maĭ departe la pag. 104:

„Si la relation rectiligne entre les densités et les pressions, qui a lieu dans les observations de M. de Humboldt, était prolongée jusqu'à la limite de l'atmosphère, elle y laisserait une densité finale égale à 0.138263 de celle qui avait lieu au niveau de la mer Pacifique; et elle donnerait la hauteur totale de l'atmosphère au-dessus de cette mer égale à 20.679 m. Cette valeur de la densité finale est sensiblement plus forte que celle qui résulterait des observations de Paris; et par une conséquence nécessaire, la hauteur totale de l'atmosphère qui y correspond se trouverait inférieure d'environ 2.000 mètres à celle qui donnerait la droite de M. Gay-Lussac. Mais indépendamment des variations que les accidents météorologiques des couches inférieures peuvent introduire dans le résultat de ce calcul, ils ont été obtenus ainsi, dans la supposition de la persistance du lieu rectiligne qui n'est nullement certaine; et en outre, sans tenir compte de la force centrifuge due au mouvement de rotation de la terre, laquelle étant plus forte à l'équateur qu'à la latitude de Paris, doit, indépendamment de toute autre cause, rehausser la hauteur équatoriale, et y affaiblir conséquemment la densité limite, dans une proportion que le calcul ainsi complété pourrait faire connaître.

b) **Guillemin A.**, *Le Monde physique*, Paris 1885, tom. V, pag. 52—65.

după cum exclamă astronomul-poet Flammarion [12]), care începe importanta sa publicaţiune *L'Atmosphère* cu întrebarea: «dacă dintre tóte subiectele carĭ pot solicità atenţiunea nóstră studiósă, ar fi posibil să se găséscă unul care să aibă un interes maĭ direct, maĭ perpetuŭ, maĭ important decât acela al Atmosfereĭ? [13]).

Negreşit că nu.

Într'adevĕr, ce póte fi maĭ necesar pentru om decât cunóscerea mediuluĭ în care el trăesce şi în care, după cunoscinţele căpĕtate de propria-ĭ experienţă, se petrec o mulţime de fenomene a căror varietate şi complexitate aŭ dat loc creăriĭ sciinţeĭ numite **Meteorologia** [14]) de Aristoteles, cel maĭ mare naturalist al anticităţiĭ?

Meteorologia este o sciinţă de observaţiune, iar nu experimentală. Ca tóte sciinţele de observaţiune, ea nu póte progresà decât fórte încet, maĭ încet decât orĭ-care altă sciinţă, căcĭ scopul sĕŭ este studiarea unor fenomene fórte complexe, împrăştiate şi fugitive. Ea reclamă dar pentru progresul sĕŭ şi mulţĭ observatorĭ şi mult timp. De aceea, deşì Meteorologia, ca nume, este fórte veche, ca sciinţă ea este cu totul recentă. Câte-và exemple ne vor lămurì:

Cu tóte că cu patru secole înainte de Christos, Aristoteles a descris formarea roueĭ prin rĕcire [15]) şi depunerea eĭ de preferinţă atuncĭ când cerul e senin [16]), a trebuit să trécă 21 de secole, pentru ca Musschenbroek [17]) să arate, în 1725, că roua nu se depune egal pe tóte corpurile, observaţiune ce a permis luĭ Wells [18]), un secol maĭ târḑiŭ, a da, în 1816, adevĕrata teorie a acestuĭ hidrometeor descris de marele naturalist al anticităţiĭ, cu 22 de secole maĭ nainte.

Deşì în secolul VI înainte de Christos, şi póte chiar maĭ nainte, Etrusciĭ cunosceaŭ — după cele ce raportéză Plinius [19]) şi Titus Li-

---

[12]) **Flammarion** C., *L'Atmosphère*, 8°, Paris 1888, pag 3:
«L'atmosphère c'est la vie! Plantes, fleurs, animaux, hommes, tout respire».

[13]) Idem, pag. 1.

[14]) La început acest cuvînt cuprindeà cu totul alt ce-và de ceea ce astăḑi dînsul exprimă: studiile fenomenelor pentru cunóscerea timpuluĭ. *Meteorologia* luĭ **Aristoteles** cuprindeà studiul tuturor fenomenelor natureĭ; în cele 4 cărţĭ ale sale autorul se ocupà fórte mult cu corpurile ceresci, cu valurile măriĭ, cu cutremurele de pămînt, etc.

[15]) **Aristoteles**, *De cœlo*, lib. II, cap. 14.

[16]) „ *Meteorologica*, lib. I, cap. 10.

[17]) **Musschenbrœk**, *Introductio ad philosophiam naturalem*, Leyda, 1762, 2 vol. in-4°, tom. II, § 2.395.

[18]) **Thomson**, *Annals of philosophy*, vol. V, p. 251.

[19]) **Plinius**, *Historia naturalis*, lib. II, cap. 53.

vius [20]) — mijlocul de a atrage trăsnetul, nicĭ astăḑĭ, după 26 de secole, nu s'a găsit acela de a utilisà enorma energie desvoltată de acest admirabil, dar îngrozitor fenomen;

Lucreţius [21]), la mijlocul secoluluĭ care a precedat începutul ereĭ creştine, menţionéză trombele; astăḑĭ deşì cunóscem ce-và din causa produceriĭ lor, suntem totuşĭ departe de a puté prevedé producerea lor;

Strabone [22]), cu două secole înaintea nasceriĭ luĭ Christos, sciè că temperatura descresce cu înălţimea. Legea însă după care se face acéstă descrescere şi împrejurările carĭ o modifică încă astăḑĭ nu ne sunt cunoscute [23]);

În fine pentru a mě oprì cu enumerarea fenomenelor atmosferice şi de Fisică a globuluĭ cunoscute din anticitate, voiŭ maĭ adăugà că, deşì Chinesiĭ întrebuinţaŭ busola încă din anul 2623 înainte de Christos [24]), aú trebuit să trécă maĭ bine de 37 de secole pentru ca, în anul 1111 după Christos, să se descopere, de către Keoutsoungehy [25]), tot în China, declinaţiunea aculuĭ magnetic [26]); cincĭ secole în urmă, în anul 1600, venì luĭ Gilbert ideia magnetismuluĭ pămîntesc [27]). Astăḑĭ, după 45

[20]) **Titus Livius**, *Historia*, lib. I, cap. 31.

[21]) **Lucretius**, *De rerum natura*, lib. VI, v. 423.

[22]) **Strabone**, *Res geographicae*, lib. I şi XII, p. 83 şi 537 din ediţiunea luĭ Casaubon.

[23]) Asupra descrescerii temperaturiĭ cu înălţimea se póte vedé **W. J. van Bebber**, *Lehrbuch der Meteorologie*, 8°, Stuttgart 1890, p 50—57.

[24]) **Klaproth**, *Lettre de l'invention de la boussole*, Paris 1834.

[25]) » Idem, pag. 68.

[26]) În Europa declinaţiunea magnetică erà cunoscută de Peregrini în anul 1269, după cum arată **A. de Humboldt** în *Histoire de la géographie du Nouveau Continent*, ed. in 8°, tom. I, pag. 240, nota 1.

[27]) **Gilbert**, *De magnete*, Londra, in-4°. O excelentă analisă a aceste̋ celebre opere a fost făcută acum de curând în *The Popular Science Monthly* ce apare la New-York, de către **Potamian**, profesor la Colegiul Manhattan din New-York; ea a fost tradusă în franţusesce în revista *Ciel et Terre* (a) din Bruxelles sub titlul *Tricentenarul sciinţeĭ electrice şi magnetice.* Din acéstă analisă resultă:

A. Că Gilbert erà în curentul tuturor faptelor relative la magnetism cunoscute în timpul sěŭ;

B. Că dînsul mărì mult numěrul acestor fapte;

C. Că el le coordonă şi stabilì legile carĭ le guvernézà; şi în fine

D. Că el, cel dintâiŭ, explică în mod sciinţific direcţiunea busoleĭ şi inclinaţiunea (b) aculuĭ magnetic, precum şi alte fenomene atribuite de dînsul. cu drept, stăriĭ magnetice a globuluĭ pămîntesc.

«Chiar dacă **Gilbert** n'ar fi făcut nimic alt ce-và, ḑice **Potamian**, decât să stabi-

(a) Anul 23, 1902.

(b) Acest fenomen fu observat pentru întâia óră în 1576 de către **Robert Norman Hansteen**, *Recherches sur le magnétisme*, Christiania 1823.

de secole de la întrebuinţarea busoleĭ, sunt regiunĭ pe globul pămîntesc încă neexplorate din punctul de vedere magnetic — probă expediţiunile polare magnetice ce chiar astăḑi lucréză în acéstă direcţiune — şi afară de dependinţa ce se pare stabilită între variaţiunile elementelor magnetismuluĭ pămîntesc şi petele solare [28]), nu cunóscem decât fórte puţin, cu tóte admirabilele lucrărĭ ale luĭ Hansteen, Gauss, Lamont, şi alţiĭ asupra condiţiunilor magnetismuluĭ pămîntesc.

Fenomenele meteorologice aŭ fost observate, după cum se vede, din cea maĭ veche anticitate; însă doctrina Meteorologieĭ este cu totul recentă.

Ca şi în Astronomie, unde singura causă care determină mişcările nenumĕratelor corpurĭ ceresci este gravitaţiunea universală [29]) descoperită de nemuritorul Newton, causa unică a diverselor fenomene cu carĭ se ocupă Meteorologia este Sórele.

Astronomia, «care prin demnitatea subiectuluĭ sĕŭ şi prin perfecţionarea teoriilor sale este, după expresiunea mareluĭ de Laplace [30]), cel maĭ frumos monument al spirituluĭ omenesc şi cel maĭ nobil titlu al inteligenţeĭ sale», a avut trebuinţă de aprópe 50 de secole pentru a cunósce mişcările sistemuluĭ planetar, deşi pentru observaţiunea tuturor mişcărilor ceresci, astronomul nu are trebuinţă decât de o odaie şi de două singure instrumente: luneta şi pendula.

Meteorologia, considerată multă vreme ca o anexă a Astronomieĭ, în Observatoriile căreia îşĭ aveà, în timpiĭ din urmă, părticica sa, este în prea strînsă legătură cu fenomenele pe carĭ le studiéză Fisica, pentru ca ea să se pótă desvoltà fără de progresele acesteĭ din

---

léscă, basat pe observaţiunĭ şi experienţe, teoria sa că pămîntul este un mare magnet, numele sĕŭ încă ar trăì pentru vecie în analele sciinţeĭ, înconjurat de o aureolă pe care nedreptele atacurĭ ale Cancelaruluĭ **Bacon** ar fi neputinciόse de a le întemeià. Dar dacă considerăm sagacitatea spirituluĭ sĕŭ, progresele ce le realisă în aceste două ramurĭ importante ale sciinţeĭ (Electricitate şi Magnetism) nu putem esità, de acord cu **Poggendorff**, de a-l numì «Galileul magnetismuluĭ» şi cu **Pristley**: «Fundatorul electricităţiĭ moderne».

«Şi dacă ni s'ar cere, termină d. **Potamian**, să facem o inscripţiune pentru statua sa, am propune pur şi simplu aceste vorbe:

«**Gillbert**

Christof Columb al lumiĭ electrice.»

[28]) **Angot A.**, *Sur la variation diurne de la déclinaison magnétique au Parc Saint-Maur*, pag. B 93—B 130 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1899, tome I, *Mémoires*, Paris 1901.

[29]) Un fórte interesant istoric al atracţiuniĭ newtoniane se găsesce în **Houzeau** I. C., *Vade-mecum de l'Astronomie*, pag. 249. 8°, Bruxelles 1882, pag. 1144.

[30]) **De Laplace**, *Exposition du système du Monde*, 6-me éd., in-4°, 1835, pag. 453.

urmă sciinţe, care nu şi-a luat un adevĕrat avînt decât în timpurile cele maĭ din urmă.

Pentru a ne da séma de încéta desvoltare a Meteorologieĭ, trebue să se ţină maĭ întâiŭ socotélă de faptul că cel maĭ util dintre instrumentele [31]) sale, termometrul, n'a fost descoperit decât la finele seculuĭ al XVI [32]); că între acéstă invenţiune şi aceea a barometruluĭ [33]) s'a strecurat o jumătate de secol; a trebuit apoĭ să trécă maĭ mult de un secol până la descoperirea higrometruluĭ luĭ Saussure [34]) şi iarăşĭ o jumătate de secol pentru a trece de la higrometrul cu pĕr la psichrometrul luĭ August [35]) care, după o altă jumătate de secol, a fost perfecţionat de d-l Assmann [36]) luându-şĭ ast-fel, d'abià acum în ḑilele din urmă, forma sa raţională şi póte definitivă.

Instrumentele fundamentale ale Meteorologieĭ, ca şi metodele de observaţiune — carĭ nicĭ astăḑĭ n'aŭ ajuns la uniformitatea [37]) atât de mult necesară perfecteĭ comparabilităţĭ a observaţiunilor făcute în diferitele părţĭ ale globuluĭ pămîntesc — sunt cu totul recente [38]).

Ceea ce datéză de maĭ mult sunt explicaţiunile, maĭ în tot-deauna eronate, ale diferitelor fenomene meteorologice. Aceste explicaţiunĭ, basate, în cea maĭ mare parte, pe fapte necomplet observate, fiind ad-

[31]) Cel dintâiŭ instrument de Meteorologie a fost descoperit cu un secol înainte de era nóstră. Erà o giruetă. Ea a fost aşezată de către **Andronicus Cyrrhestes** pe Turnul Vînturilor în Atena. **Hellmann Dr. G.**, *Die Anfänge der meteorologischen Beobachtungen und Instrumente*, Berlin 1890, pag. 9. Anemometrul a fost inventat în 1578 de către **Egnatio Danti**, care l-a descris în opera sa *Anemographia*, în **Hellmann**, ibid., p. 11.

[32]) La 1597 **Galileu** inventă termometrul cu aer. **Galileo**, *Trattato della sfera*, p. 189 ; **Nelli**, *Vita di Galileo*, tom. I, p. 72.

[33]) La 1643 **Torricelli** inventă barometrul. **Torricelli**, *Lezzione academiche*, Florenza 1715, in-4°. **Fabroni**, *Vitae italorum doctrina excellentium*, Pisa 1778—1805, 20 vol. in-8°, tom. I.

[34]) La 1783 **De Saussure** inventă higrometrul cu pĕr. **De Saussure**, *Essais sur l'hygrométrie*, 1783, Neuchâtel.

[35]) În 1825, **Poggendorff**, *Annalen der Physik und Chemie*, Bd. V, p. 69.

[36]) **Assmann R.**, *Das Aspirations-Psychrometer. Ein Apparat zur Bestimmung der wahren Temperatur und Feuchtigkeit der Luft.* Nr. 5, pag. 114—210 din vol. I din *Abhandlungen des königlich Preussischen Meteorologischen Instituts*, Berlin 1892.

[37]) Apĕrătórele de termometre carĭ influenţéză, după cum se scie, destul de mult asupra temperaturiĭ indicate de instrumente, încă până astăḑĭ, nu sunt de o construcţiune uniformă în diversele ţĕrĭ, după cum nicĭ cetirea instrumentelor nu se face pretutindenĭ la aceleaşĭ momente.

[38]) Pentru progresele în Meteorologia modernă a se vedé pag. 271—317 din primul volum din însemnata operă a d-luĭ **W. J. van Bebber**, *Handbuch der ausübenden Witterungskunde*, 8°, 2 vol., Stuttgart 1885.

mise în sciință, aŭ fost tocmaĭ causa puținelor, fórte puținelor progrese făcute de Meteorologie.

Ca tóte sciințele de observațiune, Meteorologia trebue să aibă drept basă exclusiv observațiunea, iar speculațiunile teoretice nu trebuesc ținute în sémă decât într'atât cât ele vin să confirme resultatul observațiunilor.

Un exemplu tipic va pune în lumină, în mod fórte simplu, ceea ce doresc a spune.

Domniile-Vóstre toțĭ, Domnilor Colegĭ, cu mine dimpreună am învĕțat, încă de pe băncile școlelor, să apreciem importanța pădurilor într'o țéră agricolă și dese-orĭ bântuită de secetă, căcĭ ni se spuneà: acolo unde sunt pădurĭ plouă maĭ mult, de óre-ce — ni se spuneà și se spune încă în multe cărțĭ — marea, enorma evaporațiune ce se face prin foile copacilor, întreține de-asupra masivuluĭ păduros o atmosferă umedă propice precipitațiunilor atmosferice sub formă de plóe, zăpadă, etc. Maĭ târḑiŭ s'a inventat o expresiune maĭ sugestivă pentru a exprimà acéstă salutară influență a pădurilor în țĕrile secetóse. Acum se ḑice: nu vĕ atingețĭ de pădurĭ, căcĭ ele atrag plóia. Acéstă idee atât de mult rĕspândită — pentru că din primul moment ea se pare atât de naturală — s'a perpetuat din carte în carte, așà în cât tótă lumea — învĕțată ca și cea neînvĕțată — o consideră ca o dogmă sub formula: tótă lumea scie ce mare influență are pădurea asupra climeĭ.

Dacă acéstă influență este într'adevĕr atât de mare pe cât se pretinde, apoĭ nimic n'ar fi maĭ lesne decât a o constatà. Ar fi de ajuns un pluviometru în masivul păduros, altul la marginea sa și un al treilea la o depărtare de câțĭ-và kilometri de acolo. Observate într'o periodă maĭ mult saŭ maĭ puțin lungă, va trebuì negreșit să conducă la resultatul voit.

Eĭ bine, tóte încercările de soiul acesta nu aŭ condus la nicĭ un resultat definitiv.

Să-mĭ fie permis a cità conclusiunea d-luĭ G. E. Curtis [39]) dintr'o lucrare a sa relativă la influența pădurilor asupra căderiĭ ploiĭ, publicată, în 1893, în *Buletinul Ministeruluĭ Agricultureĭ* din Washington: «Singura conclusiune care resultă din datele statistice este aceea că, dacă pădurile influențéză plóia, efectul constatat nu întrece, în cele maĭ multe casurĭ, totalul erorilor comise în observațiunĭ». Saŭ după

---

[39]) **Curtis G. E.**, *Analysis of the causes of Rainfall with special relation to surface conditions*, pag. 274—282, din *The American Meteorological Journal*, vol. X, 1894 Boston.

cum ḑiceam într'o lucrare a mea: *Clima şi Pădurile* [40]), raportând studiul d-luĭ Henry Gannet, asupra observaţiunilor udometrice din Statele-Unite ale Americeĭ: «Fie că e pădure, fie că nu este, fie locul sterp saŭ fie el acoperit de culturĭ, cantitatea de plóe nu se vede influenţată în chip însemnat».

Observaţiunea nu confirmă prin urmare ceea ce teoria părea că explică aşà de uşor. Causa este că şi acì, ca în multe altele, teoria nu ţine socótélă de toţĭ factoriĭ carĭ concură la fenomenul produceriĭ ploiĭ, asupra căruia lucrările recente aŭ modificat ideile curente, înlăturând unele condiţiunĭ carĭ se credeaŭ favorabile la producerea ploiĭ [41]).

Dacă pentru producerea ploiĭ [42]) în regiunile păduróse ar fi de ajuns cantitatea maĭ mare de vaporĭ de apă ce se găsesc de-asupra lor, este evident că, în condiţiunĭ egale, ţĕrmurile mărilor ar trebuì să fie cele maĭ bine udate de precipitaţiunile atmosferice, căcĭ acolo aerul atmosferic este negreşit şi maĭ mult încărcat cu vaporĭ de apă. O simplă aruncătură de ochĭ asupra *Charteĭ regimuluĭ pluviometric al României*, ce am întocmit pe observaţiunile a 232 de staţiunĭ într'o periodă de 15 anĭ [43]), dovedesce că nu este ast-fel. În genere ţĕrmurile măriĭ sunt maĭ puţin udate de precipitaţiunĭ atmosferice decât interiorul

---

[40]) **Hepites St. C.**, *Clima şi Pădurile*, publ. în *Revista Pădurilor*, pag. 33—45, An. XVII, 1899, pag. 8 din Extras. Într'acéstă lucrare, ca şi în altele printre carĭ: *Schimbatu-s'a Clima*, Buc. 1898, 78 pag., se póte vedé părerea nóstră asupra influenţeĭ pădurilor asupra ploiĭ.

[41]) **Curtis G. E.**, *op. citat*, la pag. 275, arată că, după causele carĭ pot da nascere la o mişcare ascendentă a aeruluĭ, se pot deosebì treĭ felurĭ de ploĭ: a) *Plóia convectivă* provine din curenţiĭ ascendenţĭ produşĭ în timpul cel maĭ cald al ḑileĭ; b) *Plóia orografică* provine din causa curentuluĭ care, întâlnind un obstacol ce se opune mişcăriĭ sale, este silit a se urcà şi, din orizontal ce erà, curentul devine ascendent. Ast-fel se explică, spre exemplu, abundenţa ploilor în partea sudică a Carpaţilor Munteniei şi în partea estică a Carpaţilor Moldoveĭ; c) *Plóia ciclonică* provine din causa regimuluĭ ciclonic şi cuprinde o mare varietate de tipurĭ de plóe.

[42]) **Hildebrandsson H. H. şi Teisserenc de Bort L.**, *Les bases de la Météorologie dynamique*, 8°, Paris, 1, 2, 4, 5, 1900—1; la pag. 169—180 din fasc. 2, autoriĭ, ocupându-se de *Causele ploiĭ*, demonstréză:

1. Că amestecul a doué masse de aer saturat nu póte produce nicĭ odată o plóe intensă;

2. Că un curent de aer descendent nu póte produce ploĭ, dar că, din contră, trebue să măréscă uscáciunea şi temperatura; şi

3. Că causa principală şi ordinară a ploiĭ este răcirea unuĭ curent de aer ascendent.

[43]) **Hepites St. C.**, *Régime pluviométrique de Roumanie*, 4°, Buc. 1900, pag. 7?, 3 fig. et 8 cartes.

ţĕriĭ [44]), până într'atât în cât asupra regiuniĭ care cuprinde Sulina şi Chilia-veche cade în mijlociŭ, în cursul unuĭ an, şi maĭ puţină plóe decât în porţiunea cea maĭ săracă a Bărăganuluĭ [45]). După ideile moderne principala causă a produceriĭ precipitaţiunilor atmosferice abundente este rĕcirea dinamică a aeruluĭ, lucru ce experienţa nu dovedesce că se produce de preferinţă de-asupra regiunilor păduróse.

Sunt maĭ bine de două deceniĭ de când meteorologiştiĭ aŭ dovedit mult exagerata influenţă atribuită masivelor păduróse asupra cantităţiĭ precipitaţiunilor atmosferice şi cu tóte acestea la fie-care moment vedem, basându-se pe vechile credinţe, apĕrându-se acéstă pretinsă influenţă, şi negreşit că va trebuì să trécă încă mult timp până ce să se renunţe la o influenţă — care ar fi negreşit fórte bine-făcĕtóre dacă ar fi reală, dar care nu este nicĭ de cum demonstrată.

N'aşĭ voì să se crédă din cele ce am spus — aşà după cum am fost şi sunt învinovăţit, — că eŭ neg pădurilor acţiunile binefăcĕtóre ce ele presintă în regiunile unde ele se găsesc în mare cantitate.

Feréscă Dumnedeŭ!

Pădurile aŭ atâtea rolurĭ în univers şi atâtea folóse se pot trage dintr'însele, în cât îngrijirea care se dă într'un Stat pădurilor póte fi luată drept criterium al graduluĭ sĕŭ de civilisaţiune.

Ţinta nóstră a tuturor să fie decĭ sporirea pădurilor în România: căcĭ în prima linie tocmaĭ enormeĭ lor influenţe asupra curgeriĭ apeĭ la faţa pămîntuluĭ — ceea ce mĕ face a considerà pădurea ca un regulator al apeĭ (iar nu după cum în deobşte se dice un regulator al ploiĭ saŭ al climeĭ) — se datoresce faptul că la noĭ, ca şi în tóte statele civilisate, s'aŭ făcut, după cum se scie, legĭ speciale în contra despăduririlor în acele regiunĭ unde precipitaţiunile atmosferice, pe un loc neîmpădurit, pot produce torenţĭ provocatorĭ de inundaţiunĭ [46]).

---

[44]) Acésta nu este propriŭ numaĭ ţĕriĭ nóstre. Pe cóstele măriĭ de Nord, în Belgia, spre exemplu, ca şi în Francia, Olanda şi Englitera, plouă maĭ puţin decât în interiorul acestor ţĕrĭ. A se vedé pag. 210 din A. Lancaster, *La Pluie en Belgique*, 8°, Bruxelles 1894.

[45]) Insula Şerpilor este, după cum se scie, cu totul isolată în Marea Négră la 45 km depărtare de Sulina şi la 39 metri de-asupra niveluluĭ apeĭ. De treĭ anĭ am înfiinţat acolo o staţiune udometrică. Mijlocia celor treĭ anĭ de observaţiunĭ udometrice (1900—1902) dă pentru acéstă localitate 319 mm, pe când în aceeaşi periódă la Sulina şi Chilia-veche, carĭ sunt cele maĭ apropiate staţiunĭ udometrice de pe cóstele acesteĭ mărĭ, am avut respectiv 397 şi 506 mm. Anul 1901 a fost relativ fórte ploios la Chilia-veche.

[46]) Hepites St. C., *Clima şi Pădurile*, 1899, pag. 15 din Extras.

Revenind la ideia care mĕ preocupă, repet că Meteorologia trebue să aibă drept basă observaţiunea. Greutatea însă pentru acéstă sciinţă este tocmaĭ acì. Căcĭ pe când Astronomuluĭ îĭ ajunge, pentru tóte cercetările sale, un observatoriŭ, Fisicianuluĭ, Chimistuluĭ un laboratoriŭ [47]), Meteorologistul are trebuinţă de observaţiunĭ în tóte regiunile de pe faţa globuluĭ, pe uscat ca şi pe apă, la ecuator ca şi la polurĭ [48]), la basa atmosfereĭ ca şi la diferite înălţimĭ.

A trebuit însă să trécă fórte multă vreme [49]) de la descoperirea termometruluĭ până la înfiinţarea celeĭ dintâĭ reţele de staţiunĭ meteorologice. Acésta a avut loc d'abià în 1825, când Societatea de agricultură din Stuttgart organisă reţéua meteorologică din Württemberg [50]).

---

[47]) «Dans la plupart des sciences, le savant recueille ou prépare lui-même les matériaux de son travail; il peut souvent même varier à son gré les circonstances au milieu desquelles se produisent les phénomènes qu'il étudie et il arrive promptément à découvrir leurs lois. Le chimiste et le physicien *expérimentent* ainsi la nature dans les conditions fixées par eux; le naturaliste quand il *observe* simplement des faits, dont il n'est pas maître, peut au moins transporter dans son cabinet l'objet de son étude et l'examiner à loisir. Le metéorologiste est simple spectateur de phénomènes passagers dont il ne notera bientôt plus nulle trace ; il doit être là où le phénomène se produit, et ce phénomène embrasse à la fois ou successivement d'énormes étendues de la surface terrestre en variant ses caractères suivant les régions.» **Marié Davy H.**, *Les Mouvements de l'Atmosphère et les variations de temps*, 8°, Paris 1877, pag. 23.

[48]) Sunt în momentul acesta în lucrare pentru scopurĭ sciinţifice 4 expediţiunĭ în spre polul sud: una germană cu bastimentul **Gauss**, sub conducerea prof. **von Drygalki**; alta englesă cu bastimentul **Discovery**, sub conducerea căpitanuluĭ **Scott**; a treia scoţiană cu bastimentul **Scotia** sub conducerea d-luĭ **W. S. Bruce** şi în fine a patra suedeză cu bastimentul **Antarctic** sub conducerea Dr. **O. Nordenskjöld**. Tóte aceste expediţiunĭ se găsesc de la începutul anuluĭ 1902 în regiunile îngheţate ale poluluĭ sud; observaţiunile lor sunt completate prin acele carĭ se fac la observatoriile instalate în insulele Kuerguelen şi în insula Statelor. Din iniţiativa Guvernuluĭ german s'aŭ făcut observaţiunĭ speciale şi simultane pe tótă întinderea globuluĭ în cursul anuluĭ 1902, care a fost un an de observaţiunĭ internaţionale.

[49]) La 1780 se fondă la Manheim Societatea meteorologică palatină, care a jucat în câţĭ-và anĭ un rol fórte important în progresul observaţiunilor meteorologice prin înfiinţarea de staţiunĭ meteorologice în diferitele părţĭ ale Europeĭ şi chiar în America, la Bradford şi Cambridge. Asupra roluluĭ acesteĭ Societăţĭ, precum şi asupra întreguluĭ istoric al Meteorologieĭ în Germania, a se vedé importanta publicaţiune a d-luĭ **Hellmann G.**, *Repertorium der deutschen Meteorologie. Leistungen der deutschen in Schriften, Erfindungen und Beobachtungen auf dem Gebiete der Meteorologie und des Erdmagnetismus von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse des Jahres 1881*, 8°, Leipzig 1883, p. 905.

[50]) În *Annuaire de l'Observatoire de Bruxelles, 45-e Année*, 1878, se află un fórte important *Catalog chronologic al descoperirilor în Meteorologie*, ale căruĭ indicaţiunĭ ne-aŭ servit în maĭ multe părţĭ ale acestuĭ Memoriŭ. Acest *Catalog* se termină

Maĭ mult de o jumătate de secol a trebu it să trécă de la acéstă epocă

---

printr'un al doilea întocmit de învĕţatul meŭ prieten d-l **Lancaster**, membru al Academieĭ regale a Belgieĭ şi Director al serviciuluĭ meteorologic belgian, relativ la progresele succesive ale organisaţiuniĭ meteorologice până în 1877. După rugămintea mea, d-l **Lancaster** a binevoit a promite că va completà acest Catalog într'o viitóre publicaţiune. Îl dăm acì, cu autorisaţiunea autoruluĭ sĕŭ:

1825. — Biuroul central al Societăţiĭ de agricultură din Stuttgart organisă o reţeà meteorologică în Würltemberg.

1834. — Crearea uneĭ reţele meteorologice in Rusia. (Amănunte se pot vedé în **Rykatchew**, *Histoire de l'Observatoire physique central pour les premières 50 années de son existence, 1849—1899*, 4°, Part. 1, St. Petersburg 1900, p. 290+84. Primul capitol al acesteĭ lucrărĭ, din care cu nerăbdare aşteptăm publicarea părţiĭ a doua, se ocupă de starea studiilor meteorologice în Rusia înainte de 1825. H.)

1843. — Organisarea uneĭ reţele meteorologice belgiane.

1846. — Societatea finlandesă de Sciinţe din Helsingfors stabilesce o reţeà meteorologică în Finlanda şi în Laponia.

1848. — Înfiinţarea Institutuluĭ meteorologic al Prusieĭ la Berlin. (Pentru Germania a se vedé *Chronologische Tabelle zur Geschichte der Meteorologie und Erdmagnetismus in Deutschland*, pag. 963—971, din **Hellmann,** *Repertorium der deutschen Meteorologie*, Leipzig 1883. H.)

1849. — Fundarea Observatoriuluĭ fisic central al Rusieĭ la St. Petersburg. (A se vedé asupra istorieĭ sale **Rykatschew**, op. cit. H.)

1849. — Fundarea Institutuluĭ meteorologic al Olandeĭ, la Utrecht.

1849. — Instituţiunea Smithsoniană din Washington stabilesce o vastă reţeà meteorologică în Statele-Unite.

1850. — Fundarea Societăţiĭ meteorologice din Londra.

1851. — Fundarea Institutuluĭ imperial şi regal pentru meteorologie şi magnetism pămîntesc la Viena. (Pentru istoricul acestuĭ Institut a se vedé **I. M. Prenter,** *Historische Anleitung*, pag. I-XXX, din *Jubelband zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes der k. k. Central-Anstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus*, care formézà vol. 23 din *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 4°, Wien 1901. H.)

1851. — Fundarea Societăţiĭ meteorologice din Insula Mauriciŭ.

1852. — Fundarea Societăţiĭ meteorologice a Franciei, la Paris.

1853. — Conferinţa maritimă ţinută la Bruxelles după iniţiativa luĭ Maury.

1854. — Crearea serviciuluĭ meteorologic în Englitera.

1854. — Fundarea Observatoriuluĭ meteorologic al Infanteluĭ Don Luiz, la Lisabona.

1855. — Observatoriul din Paris supune Guvernuluĭ frances proiectul uneĭ reţele de telegrafie meteorologică.

1855. — La 19 Fevruarie, Observatoriul din Paris primesce pentru prima óră, prin telegraf, observaţiunĭ meteorologice făcute în aceeaşĭ ḑi în maĭ multe staţiunĭ francese.

1855. — Fundarea Societăţiĭ meteorologice scoţiene, la Edimburgh.

1856. — Academia regală de sciinţe din Stockholm organiséză o reţeà meteorologică în Suedia.

până ce bunul patriot **Ioan Câmpineanu**, primul titular al Departamentului Agriculturii, să decidă, în 1884, înființarea Institutului Meteorologic al României și al rețelei sale meteorologice care, din an în an,

---

1857. — Societatea meteorologică din Edimburgh stabilesce o rețeà meteorologică în Scoția.
1861. — *Meteorological Committee of Board of Trade* începe câte-và încercări de avise de tempeste prin mijlocul semnalelor.
1863. — Societatea de naturaliști din Brünn stabilesce o rețeà meteorologică în Moravia și în Silesia.
1863. — Observatoriul din Paris publică, la 11 Septemvrie, prima chartă de timp. Publicarea se face regulat de la 16 ale aceleiași luni.
1863. — Organisarea serviciului meteorologic în Saxonia.
1863. — Organisarea rețelei meteorologice elvețiane.
1863. — Societatea geografică din Darmstadt organiséză o rețeà meteorologică în Marele Ducat de Hessa.
1864. — Crearea serviciului meteorologic în Italia.
1864. — Organisarea în Francia a sistemului pentru observațiunea furtunelor (orages).
1865. — Organisarea serviciului meteorologic în Ispania.
1866. — Fundarea Observatoriului magnetic și meteorologic din Batavia.
1866. — Fundarea Institutului meteorologic din Christiania.
1866. — Fundarea Societății meteorologice austriace la Viena.
1867. — Fundarea *Meteorological Office*, din Londra.
1867. — Organisarea serviciului meteorologic în Bengal.
1867. — Fundarea Comisiunii meteorologice la Capul de Buna Speranță.
1868. — Organisarea serviciului meteorologic în Marele-Ducat de Baden;
1869. — Fundarea Observatoriului meteorologic de la Montsouris, lângă Paris.
1869. — Fundarea Observatoriului fisic central la Constantinopole.
1870. — Fundarea Institutului regal ungar pentru meteorologie și magnetism, la Buda-Pesta.
1870. — Organisarea serviciului meteorologic în Statele-Unite *(Signal Service)*.
1870. — Organisarea serviciului meteorologic în Canada.
1872. — Fundarea Institutului meteorologic danes, la Copenhaga.
1872. — Fundarea Institutului meteorologic al Suediei, la Stockholm.
1872. — Crearea serviciului meteorologic în Australia.
1872. — Fundarea Observatoriului magnetic și meteorologic de la Zi-ka-wei (China).
1873. — Primul congres al meteorologiștilor se ține la Viena
1873. — Organisarea serviciului meteorologic în Republica Argentina.
1873. — Fundarea Observatoriului meteorologic de la Pic-du-Midi de Bigorre (Francia).
1874 — Organisarea serviciului meteorologic algerian.
1874. — La 1 Ianuarie încep observațiunile meteorologice simultane în emisferul boreal, făcute după cererea Generalului Myer, Directorul *Signal Service* din Statele-Unite.
1874. — Organisarea serviciului meteorologic în Württemberg.

s'a întins [51]) aşà că actualmente ea cuprinde 402 staţiunĭ, din carĭ una de întâiul ordin la Bucurescĭ-Filaret, 56 de al doilea ordin şi 355 udometre. Astăḑĭ tóte ţĕrile cu o cultură maĭ desvoltată îşĭ aŭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin complete, reţelele lor meteorologice. Cu tóte acestea, fórte întinse regiunĭ de pe faţa globuluĭ sunt şi acum necunoscute sub raportul meteorologic [52]). Regiunile arctice şi antarctice formézǎ încă un gol pe charta globuluĭ în sciinţa meteorologieĭ, tot aşà după cum, acum aprópe două deceniĭ, un ilustru meteorologist

1875. — Înfiinţarea *Deutsche Seewarte*, la Hamburg.
1876. — Organisarea serviciuluĭ meteorologic la Observatoriul din Bruxelles.
1877. — Cu începere din Fevruarie, *New-York Herald* anunţă tempestele carĭ, din America, se îndreptézǎ către cóstele Europeĭ.
1877. — Crearea Observatoriuluĭ meteorologic central în Mexico.

[51]) **Hepites St. C.**, *Organisation du Service météorologique de Roumanie*, 4°, Bucarest 1899, pag. 70, une carte et 36 planches.

[52]) Excelentul *Atlas of Meteorology* (preparat de **I. G. Bartolomew** şi **A. J. Herbertson** şi publicat de **Alex. Buchan**, Westminster 1899) conţine, chiar la început, un mapemond pe care este represintată distribuţiunea tuturor staţiunilor meteorologice ce eraŭ în fiinţă la începutul anuluĭ 1898. O simplă aruncătură de ochĭ asupra sa arată în ce mod cu totul neuniform este acéstă distribuţiune. Pe când Europa, India, Japonia, o parte a Oceanieĭ şi Statele-Unite ale Americeĭ sunt convenabil acoperite cu reţele meteorologice, cea maĭ mare parte din Africa, Asia şi America centrală şi sudică sunt aprópe cu totul lipsite de staţiunĭ meteorologice. Mapemondul în cestiune este întocmit pe datele conţinute în apendicele *Atlasuluĭ* unde se arată, în mod amănunţit, diversele serviciĭ meteorologice din lume cu compunerea reţelelor lor meteorologice şi publicaţiunile ce ele daŭ la lumină. Tóte aceste date sunt recapitulate într'o mică tabelă la pag. 39 a *Atlasuluĭ*, pe care o reproducem acĭ:

CONTINENTE	NUMĔRUL STAŢIUNILOR METEOROLOGICE					
	1-iul Ordin	2-lea Ordin	3-lea Ordin	Udometrice	Neclasificate	TOTAL
1	2	3	4	5	6	7
Europa	146	1877	2 729	11.418	163	16 333
Asia	27	173	191	4.051	136	4 578
Africa	1	109	28	373	230	741
America de Nord. .	120	140	485	296	4.028	5.069
America centrală şi de Sud	22	60	34	488	30	684
Oceania	60	200	135	1.789	1.380	3.564
Total . . .	376	2.559	3.602	18.415	6.017	30.969

din Hamburg d-l W. Köppen se exprimă că represintă România pe charta Europeĭ [53]).

Deosebindu-se de tóte sciințele, Meteorologia cere, pentru progresul eĭ, concursul observațiunilor îndelungate din tóte părțile lumiĭ. Cu tóte expedițiunile arctice şi antarctice, din carĭ chiar astădĭ maĭ multe sunt în lucrare, suntem încă departe de a avé o rețeà meteorologică care să îmbrățişeze întreg globul.

Meteorologistul în starea actuală — incomparabil de superióră celeĭ de acum o jumătate de secol — este în imposibilitate de a sci, la un moment dat, ceea ce se petrece în atmosferă şi este învederat că numaĭ în asemenea cas ĭ-ar fi posibil să studieze, în tóte amănuntele sale, împrejurările în carĭ s'a produs un fenomen atmosferic, spre a puté deduce legile cari-l guvernéză şi causele cari-l produc.

Iată pentru ce, după cum diceam adinéorĭ, Meteorologia, care ca nume datéză de maĭ multe secole, este o sciință cu totul recentă, atât de recentă, în cât d'abià acum a început să se studieze în mod rațional una din legile eĭ fundamentale: variațiunea temperaturiĭ aeruluĭ cu altitudinea.

* * *

Dintre tóte gândirile de emancipare carĭ aŭ muncit creerul omenesc, nicĭ una nu este negreşit maĭ măréță decât aceea de a desprinde pe om de legăturile ce-l légă de suprafața pămîntuluĭ spre a se înălță la cer.

Cine nu cunósce istoria erouluĭ grec Dedalos care, spre a fugì din faimosul Labirint construit de el însuşĭ, dar în care, spre pedépsa uneĭ crime, fusese închis cu fiul sĕŭ Icar, făcù nisce aripĭ cu carĭ scăpară amândoĭ din închisóre? Istoria adaugă că Icar, apropiându-se prea mult de sóre, perì victima temerităţiĭ sale, căcĭ topindu-se céra din care eraŭ făcute aripile, el a cădut în marea care de atuncĭ se numesce icariană. Dedalos, maĭ prudent, neurcându-se la o înălțime aşà de mare, se coborî pe pămînt într'o altă parte de unde plecase [54]).

---

[53]) . . . Man traut seinen Augen kaum, wenn man diese Masse von schön und zweckmässig publicirtem Material sieht, das aus einem Lande stammt, welches vor einigen Jahren für unsere Wissenschaft nur einen leeren Fleck auf der Karte von Europa darstellte..... *Meteorologische Zeitschrift*, Berlin, Bd. XXIII, 1888, Seite [83].

. . . Abià te încredĭ ochilor când vedĭ acéstă aglomerațiune de material publicat frumos şi rațional, provenind dintr'o țéră care acum câțĭ-và anĭ represintă pentru sciința nóstră un gol pe charta Europeĭ..... *Anal. Inst. meteor. al Rom.*, tom. III, pag. 38*.

[54]) Decharme, *Mythologie de la Grèce antique*, pag. 623, 8°, Paris 1879.

După multe şi multe secole, după multe proicte de maşinĭ de înălţare, în carĭ imaginaţiunea jucà rolul sciinţeĭ, d'abià la finele seculuĭ al XVIII-lea, maĭ întâiŭ la 5 Iunie 1783 la Annonay, şi apoĭ la 19 Septemvrie acelaşĭ an la Paris, fraţiĭ Montgolfier [55]) putură înălţà, în faţa lumiĭ mirate, un aerostat prin ajutorul aeruluĭ cald.

«Trebue să spunem, pentru onórea sciinţelor, dice marele **Lavoisier** [56]) în raportul ce a adresat Academieĭ de Sciinţe din Paris, asupra maşineĭ aerostatice a fraţilor Montgolfier, construită cu cheltuéla Academieĭ, că nicĭ odată o experienţă nu s'a făcut cu maĭ mare strălucire şi cu atâta pompă şi n'a avut spectatorĭ nicĭ atât de ilustrì, nicĭ în aşà mare numĕr. Înainte de experienţă, Regele se duse la locul unde erà maşina aerostatică, trecù sub estrada unde se aflà mangalul, pentru a vedé pregătirile şi a ascultà explicaţiunile d-luĭ de Montgolfier asupra mijlócelor ce va întrebuinţà pentru a umflà acéstă mare massă atât de informă pentru un moment, spre a o face să se înalţe în aer; Regina şi familia regală urmară exemplul Regeluĭ.»

Trebue să cetéscă cine-và diarele ce se tipăriaŭ la acea epocă pentru a-şĭ puté da séma de entusiasmul ce a provocat, atât acéstă experienţă publică, precum şi acelea ce în curând aŭ urmat de către artistul Robert şi fisicianul Charles [57]) carĭ ceĭ dintâĭ aŭ întrebuinţat hydrogenul, de către Pilâtre de Rozier care cel dintâiŭ se urcă într'un balon captiv, dar maĭ ales celebra ascensiune de la 21 Noemvrie 1783, când, în balonul liber umplut cu aer cald, s'aŭ urcat, pentru întâia óră, doĭ ómenĭ, Pilâtre de Rozier şi Marchisul d'Arlandes. Totuşĭ demonstraţiunea posibilităţiĭ practice a călĕtoriilor cu balonul se datoresce ascensiuniĭ ce făcură, în diua de 1 Decemvrie 1783, Robert şi Charles, carĭ aŭ creat dintr'odată aprópe tot materialul aerostatic cu o siguranţă de concepţiune într'adevĕr admirabilă. Charles este cel dintâiŭ care, în ascensiunea ce a făcut-o imediat după ce tovarăşul sĕŭ Robert se coborîse din balon, a însemnat temperatura de — 5° la înălţimea de aprópe 2.000 metri la care ajunsese; la faţa pămîntuluĭ eraŭ + 7°.

---

55) **Joseph-Michel Montgolfier**, membru al Academieĭ de Sciinţe din Paris, s'a născut la Vidalon-les-Annonay, departamentul Ardèche (Francia) în 1740 şi a murit la 1810.

56) Pag. 727 din *Rapport fait à l'Académie des Sciences sur la machine aérostatique de MM. de Montgolfier* par MM. **Le Roy, Tillet, Bussier, Cadet, Lavoisier, Bossut, de Condorcet** et **Demarest**, 1783, care ocupă pag. 719—735 tom. III din *Oeuvres de Lavoisier* publiés par les soins de S. Exc. le Ministre de l'Instruction publique, Paris 1865.

57) La 26 August 1783.

Din primele momente ale descoperirii aerostatului se și înțeleseră avantagiile ce sciința ar puté trage din sondarea atmosferiĭ, căci iată ce cetim la pag. 734 a raportuluĭ despre care am vorbit, al luĭ Lavoisier, părintele Chimieĭ [58]):

«Aerostatul va puté fi întrebuințat la multe cercetărĭ de Fisică, după cum ar fi cunóscerea maĭ bine a iuțeliĭ și direcțiuniĭ diferitelor vînturĭ carĭ suflă în atmosferă, saŭ pentru a duce electroscópe la înălțimĭ mult maĭ marĭ decât se póte face cu smeurile, în fine, pentru ca omul să se înalțe până în regiunea norilor în scopul de a observà meteoriĭ.»

În realitate d'abià trecù un an de la experiențele fraților Montgolfier, experiențe carĭ fac epocă în istoria descoperirilor celor maĭ importante, când, la 30 Noemvrie 1784, un tînĕr medic american, Dr. John J. Jeffries, făcù la Londra, sub conducerea aeronautuluĭ Blanchard, căruia-ĭ plătì 100 de guinee (aprópe 2.800 leĭ), cea d'întâĭ ascensiune cu scop curat sciințific [59]). Însemnările ce ne-aŭ rĕmas de la acéstă primă ascensiune sciințifică dovedesc grija cu care aŭ fost făcute observațiunile asupra temperaturiĭ, barometruluĭ, etc. O a doua ascensiune a luĭ Jeffries, făcută la 7 Ianuarie 1785, nu dete nicĭ un resultat sciințific, de óre-ce nu luase cu dînsul decât un barometru și o busolă, însă avù un mare resunet de óre-ce, efectuată la Douvres în Englitera, ea se termină într'o pădure în Guines, aprópe de orașul Calais în Franța. Pentru întâia óră dar Canalul *La Manche* fu trecut în balon. În onórea aeronauților Blanchard și Jeffries se ridică,

---

[58]) *Oeuvres de Lavoisier*, tom. III, pag. 734.

[59]) Se pare că acéstă ascensiune n'a avut nicĭ un resunet în lumea sciințifică de la începutul secoluluĭ al XIX-lea, căcĭ până în ultimul deceniŭ al sĕŭ tratatele cele maĭ importante nicĭ nu menționéză numele **Dr. Jeffries** și indică pe belgianul **Robertson** și pe francesiĭ **Biot** și **Gay-Lussac**, ca ceĭ dintâĭ carĭ aŭ făcut ascensiunĭ în scopurĭ sciințifice. Prietenul nostru, prof. **Dr. G. Hellmann** din Berlin, bine cunoscut în lumea sciințifică și prin lucrările sale sciințifice și prin erudițiunea sa bibliografică, a scos la ivélă meritele luĭ **Jeffries** în notița sa: *Die erste Ballonfahrt zu wissenschaftlichen Zwecken*, ce a apărut la Berlin în 1892, în *Zeitschrift für Luftschiffahrt und Physik der Atmosphäre*, Nr. 1. D-l **Hellmann** este autorul fórte interesanteĭ publicațiunĭ: *Neudrucke von Schriften und Karten über Meteorologie und Erdmagnetismus*, din care a apărut până acum 14 volume.

Numele doctoruluĭ **Jeffries** îl găsim menționat de d-l **W. de Fonvielle**, la pag. 84 din cartea sa: *Aventures aériennes*, 8°, Paris 1876, pag. 464, unde se vorbesce de ascensiunea făcută la 7 Ianuarie 1785 de către **Blanchard**.

chiar în locul unde aerostatul a căḑut, o colónă comemorativă [60]).

Două decenii trecură de la prima ascensiune sciinţifică a medicului american, fără ca din multele ascensiunĭ ce se făcură în acest interval în deosebite ţĕrĭ [61]), sciinţa să fi profitat ce-và în cunóscerea condiţiunilor în carĭ se găsesce atmosfera.

D'abià în 1803 ascensiunea făcută la Hamburg de fisicianul Robertson şi de compatriotul sĕŭ Lhoest procură sciinţeĭ câte-và indicaţiunĭ. În anul următor, la interval de două lunĭ, alte două ascensiunĭ: una la 30 Iunie 1804 la St Petersburg, sub auspiciile Academieĭ de Sciinţe,

---

[60]) Inscripţiunea după acéstă colónă este următórea, după **I. Lecornu**, *La navigation aérienne,* la pag. 105:

Sous le règne de Louis XVI
MDCCLXXXV
Jean Pierre Blanchard, des Andelys de Normandie,
Accompagné de Gefferies, Anglais,
Partit du château de Douvres
Dans un aérostat,
Le sept janvier à une heure un quart;
Traversa le premier les airs
Au-dessus du Pas-de-Calais,
Et descendit à trois heures trois quarts
Dans le lieu même où les habitants de Guines
Ont élevé cette colonne
A la gloire des deux voyageurs.

La pagina 19 din primul volum al d-lor **R. Assmann**, **A. Berson** şi **H. Gross**, *Wissenschaftliche Luftfahrten* se arată aceeaşĭ inscripţiune însă în latinesce. Pentru a hotărî care este adevĕrata inscripţiune de pe monumentul comemorativ, m'am adresat Primaruluĭ oraşuluĭ Pas-de-Calais din Franţa, d. E. **Basset**, care, la 5 Martie 1903, a binevoit a-mĭ rĕspunde următórele:

«En réponse à votre lettre du 28 février, j'ai l'honneur de vous faire connaître que le procès-verbal de la cérémonie d'inauguration de la Colonne Blanchard (7 janvier 1786) nous apprend que *deux* inscriptions, l'une en *latin* et l'autre en *français*, furent gravées sur le piédestal de la colonne.

«Ces inscriptions existaient encore au commencement de 1830, mais il n'en restait plus trace en 1885, lors de la célébration du centenaire de la traversée du détroit. La colonne fut alors restaurée et une nouvelle inscription dont je ne possède pas le texte y fut gravée en français.»

M'am adresat primaruluĭ comuneĭ Guines (departamentul Pas-de-Calais) pentru a obţiné acéstă inscripţiune. Prin scrisórea sa de la 14 Aprilie 1903, d-sa a binevoit a-mĭ transmite inscripţiunea în cestiune. Ea este identică cu cea dată maĭ sus, cu aceste două singure deosebirĭ; în loc de numele **Gefferies** se găsesce **Jean Jeffries** şi în loc de cuvîntul **Sept** este numĕrul VII.

[61]) Asupra ascensiuniĭ luĭ **Blanchard** la Berlin, în 27 Septemvrie 1788, se pot vedé pag. 15 şi urm. din **Dr. Fr Linke**, *Moderne Luftschiffahrt*, 8°, Berlin, pag. 296, 1903.

de către fisicianul Robertson și de către Sacharoff [62]), fisician și chimist însemnat; cea-laltă, la 24 August 1804, făcută la Paris, din iniţiativa Institutuluĭ Franţeĭ, de către celebriĭ învĕţaţĭ Biot și Gay-Lussac [63]) avură scopurĭ curat sciinţifice. Puţin timp după acésta, Gay-Lussac [64]) singur făcù o nouă ascensiune, la 16 Septemvrie 1804, în scopul de a elucidà cestiunea variaţiuniĭ intensitățiĭ magnetismuluĭ pămîntesc cu înălţimea.

Preocuparea principală a celor ce în urmă se înălţară în aer fiind aceea a descopeririĭ cârmeĭ balonuluĭ, se perdură din vedere folósele ce Meteorologia puteà trage din cunóscerea condiţiunilor în carĭ se găsesce atmosfera la înălţimĭ marĭ, așà că aŭ trecut aprópe cincĭ decenii, până ce să se încépă o serie de ascensiunĭ aerostatice cu intenţiunea studieriĭ acestor condiţiunĭ.

Maĭ întâiŭ cele douĕ ascensiunĭ făcute de Barral [65]) și Bixio [66]) în 1850, pentru carĭ însușĭ marele Régnault pregătì instrumentele sciinţifice ce trebuiaŭ duse la marĭ înălţimĭ. Într'una dintr'însele se atinse, la 27 Iulie, altitudinea de 7.049 metri. Apoĭ cele patru ascensiunĭ făcute în 1852 de Welsh [67]), sub auspiciile Observatoriuluĭ de la Kew lângă Londra, în scopul bine determinat de a studià «fenomenele meteorologice și fisice carĭ se produc în cele maĭ înalte regiunĭ ale atmosferiĭ terestre» [68]). În fine o serie de 28 de ascensiunĭ sciinţifice în balon în intervalul de 4 anĭ, de la 1862 la 1866, executate, sub auspiciile Asociaţiuniĭ britanice pentru înaintarea sciinţelor, de către celebrul meteorologist Glaisher [69]),

---

[62]) Carĭ ajunseră la înălţimea de 2.703 metri.

[63]) Carĭ ajunseră la înălţimea de 4.000 metri.

[64]) Pentru tóte aceste ascensiunĭ, ca și pentru cele făcute de **Barral și Bixio** și de către **Welsh**, a se vedé **Fr. Arago**, *Oeuvres*, tom. IX, *Sur les voyages aéronautiques exécutés dans l'intérêt de l'avancement des sciences*, pag. 489–534.

[65]) **Barral** erà repetitor de chimie la Șcóla politechnică din Paris.

[66]) **Bixio** erà directorul publicaţiuniĭ *Journal de l'Agriculture pratique*.

[67]) **John Welsh** erà directorul Observatoriuluĭ meteorologic de la Kew, lângă Londra.

[68]) În prima ascensiune, la 17 August, **Welsh** atinse 5.947 metri; în a doua, la 26 August, 6.096 metri; în a treia, la 24 Octomvrie, 3.853 metri, și în a patra, la 10 Noemvrie, balonul se urcà până la 6.959 metri, înregistrând o temperatură minimă de —23°.6. **Fr, Arago**, *Oeuvres*, tom. IX, pag. 529.

[69]) **James Glaisher**, astronom și meteorologist engles, născut la 7 Aprilie 1809 la Londra, a încetat din viéţă la 7 Fevruarie 1903, în vârstă de 94 anĭ. **Glaisher** s'a ilustrat prin numeróse ascensiunĭ aerostatice întreprinse în scopurĭ curat meteorologice în intervalul de la 1862 la 1866. Resultatele cercetărilor sale aŭ fost mult timp luate ca basă în Meteorologie. El a fost director al Serviciuluĭ meteorologic și magnetic la Observatoriul din Greenwich până în 1874 De la dînsul ne-a rĕmas un mare numĕr de lucrărĭ referitóre maĭ cu sémă la Astronomie și la Meteorologie.

care fu până în 1874 directorul serviciuluĭ meteorologic şi magnetic al Observatoriuluĭ de la Greenwich.

În celebra sa ascensiune de la 5 Septemvrie 1862, balonul atinse cea maĭ mare înălţime la care până atuncĭ ajunsese vre-un om, 8.840 metri de asupra niveluluĭ măriĭ [70]).

D'abià se termină în Englitera acéstă insemnată serie de ascensiunĭ aerostatice cu scop curat sciinţific, când se reîncepù în Francia o altă serie, cu scopurĭ de asemenea sciinţifice, de către maĭ mulţĭ tinerĭ învĕţaţĭ, printre carĭ merită să menţionăm pe Camille Flammarion, Gaston Tissandier şi W. de Fonvielle.

În intervalul de la 30 Maiŭ 1867 până la 27 Iulie 1880, Flammarion execută o serie de 12 ascensiunĭ descrise cu măestrie de însuşĭ poetul-astronom în lucrarea sa: *Mes voyages aériens* [71]).

Gaston Tissandier [72]), fórte cunoscutul fundator al importanteĭ reviste parisiene *La Nature*, a povestit el însuşĭ—maĭ înainte de a se dedà problemeĭ navigaţiuniĭ aeriane [73])—cele 24 de ascensiunĭ aerostatice ce le-a făcut în diferite scopurĭ sciinţifice, dar maĭ ales meteorologice, în intervalul de la 1868 la 1877 [74]). Printre acestea se cuvine să menţionăm două ascensiunĭ: una de lungă durată şi alta care s'a

70) Pentru descrierea ascensiunilor luĭ **Glaisher**, a se vedé:
Partea întâia, pag. 1—129, şi Apendicele, pag. 563 –573 din **Glaisher J.**, **Flammarion C.**, **W. de Fonvielle şi Tissandier G.**, *Voyages aériens*, 8°, Paris 1870, pag. 612; şi pag. 75—103 din **W. de Fonvielle**, *La Science en ballon*, 8°, Paris, pag. 143; iar pentru valórea observaţiunilor sale, a se vedé pag. 47—81 din tom. I, al d-lor **Assmann R.**, **Berson A.**, **Gross H.**, *Wissenschaftliche Luftfahrten*, 4°, Berlin, 3 vol., 1900.

71) **Camille Flammarion**, *Mes voyages aériens*, *Impressions et études*, *Journal de bord de douze voyages scientifiques en ballon*, 8°, Paris, 4-me éd., 1882, pag. 384. Resultatele sciinţifice ale acesteĭ seriĭ de ascensiunĭ aŭ fost comunicate treptat Academieĭ de Sciinţe din Paris şi recapitulate în *Etudes météorologiques faites en ballon*, care ocupă pag. 216—240 din tom. VI al publicaţiuniĭ: *Etudes et lectures sur l'Astronomie* de **Camille Flammarion**.
Unele din aceste ascensiunĭ se găsesc descrise în partea a doua, pag. 131—300, şi în Apendicele, pag. 574—586 din volumul **Glaisher J.**, **Flammarion C.**, **W. de Fonvielle şi Tissandier G.**, *Voyages aériens*, 8°, Paris 1870, pag. 612.

72) Născut la 1843, încetat din viéţă la Paris în 1899. La început se ocupă cu Chimia devenind director al Laboratoriuluĭ Uniuniĭ naţionale, apoĭ se consacră aprópe exclusiv aerostaţiuniĭ.

73) **Gaston Tissandier**, *Histoire de mes ascensions*, 8°, pag. 344, Paris 1878. O parte din aceste excursiunĭ aŭ maĭ fost descrise în volumul: *Voyages aériens* de **Glaisher J.**, **Flammarion C.**, **W. de Fonvielle şi Tissandier G.**, care a apărut în 1870.

74) **Gaston Tissandier**, *Les Ballons dirigeables. Applications de l'électricité à la navigation aérienne*, 8°, Paris.

făcut în scopul de a atinge cea maĭ mare înălţime şi care a causat mórtea a doĭ curagioşĭ şi fórte însemnaţĭ aeronauţĭ, Sivel şi Crocé-Spinelli.

La 23 Martie 1875, sub patronagiul *Societăţiĭ francese de navigaţiune aeriană*, Gaston şi Albert Tissandier, Sivel, Jobert şi Crocé-Spinelli, urcându-se cu balonul Zénith, aŭ stat în atmosferă timp de 22 ore 40 minute. La 15 Aprilie, acelaşĭ an, luară loc în *nacela* aceluiaşĭ balon, în scopul de a se ridicà cât maĭ sus posibil, treĭ celebri aeronauţĭ: Sivel [75]), Crocé-Spinelli [76]) şi Gaston Tissandier. Din acéstă călĕtorie numaĭ cel din urmă se întórse cu viéţă, după ce ajunsese la o înălţime de 8.500 metri, care nu maĭ fusese atinsă maĭ înainte decât o singură dată de Glaisher; ceĭ-lalţĭ doĭ avură straniul privilegiŭ, funesta onóre, de a murì ceĭ dintâĭ acolo unde noĭ ḑicem că este cerul [77]).

Cea d'a treia persónă ce voiam să citez printre cercetătoriĭ francesĭ aì atmosferiĭ este d-l Wilfrid de Fonvielle. Prieten al Brătienilor, al Golescilor şi al luĭ Rosetti, el este prieten al Românilor. Născut la 1826, acest vechiŭ profesor de matematicĭ, admirator al luĭ Glaisher [78]), «care a tras drumul de urmat în ascensiunile sci-

[75]) Oficer de marină, născut în 1831.

[76]) Inginer din Şcóla Centrală din Paris, născut la 1845.

[77]) În comuna Ciron unde descinse aerostatul, se înălţă, în piéţă, un monument simplu în onórea acestor doĭ martirĭ aĭ sciinţeĭ. Pe faţa sa anterióră, sub desemnul aerostatuluĭ Zenith este inscripţiunea:

«A la mémoire de Th. Sivel et de Crocé-Spinelli, morts pour la science dans les hautes régions de l'atmosphère à 8.500 mètres d'altitude, descendus près de Ciron avec leur compagnon de voyage Gaston Tissandier, survivant de la catastrophe. Le 15 avril 1875».

Pe faţa opusă, se cetesce numele martirilor:

Sivel (Henri Théodore)
né le 10 novembre 1831
dans la commune de Sauve, département du Gard,
mort en ballon le 15 avril 1875.

Crocé-Spinelli (Joseph Eustache)
Ingénieur des Arts et Manufactures, né le 10 juillet 1845
à Montbazillac, département de la Dordogne,
mort en ballon le 15 avril 1875.

[78]) Pe când scriam aceste rândurĭ, primesc No. 943 din *Cosmos*, unde d-l **de Fonvielle**, la pag. 223, aduce vestea morţiĭ luĭ **James Glaisher** în următoriĭ termenĭ:

«Mórtea venerabiluluĭ decan al aeronauţilor este departe de a mé surprinde şi chiar de a mé întristà; căcĭ când l-am véḑut, acum doĭ anĭ, el se perdeà din causa neputinţeĭ de a trăì, după cum ḑice **Fontenelle**. Erà pironit în fotoliul sĕŭ şi tot devotamentul fiuluĭ sĕŭ, celebrul matematician, nu maĭ póte întârḑià mult timp inevitabilul sfârşit al orĭ-căreĭ existenţe omenescĭ. Vederea mea l-a însufleţit, şi am

inţifice», [79]) şi al luĭ **Le Verrier** şi colaborator al luĭ **Gaston Tissandier**, este póte singurul dintre francesĭ care, cu o stăruinţă de admirat, a luat parte la tóte lucrările referitóre la studiile sciinţifice în atmosferă. Scriitor de talent, neobosit cercetător, el este «tînĕrul» secretar al Comitetuluĭ internaţional aeronautic, despre care vom vorbì numaĭ decât. Scrierile sale sunt numeróse şi multe dintr'însele se ocupă de cercetărĭ sciinţifice ale atmosferiĭ cu ajutorul balónelor saŭ smeurilor [80]).

«El a recunoscut în 1876 [81]) că, în urma ascensiunilor luĭ **Glaisher**,

---

vorbit mult de timpul deja depărtat, când pregătiam împreună ediţiunea volumuluĭ *Voyages aériens*, al căruĭ succes se datoresce în mare parte frumóselor sale ascensiunĭ.

«Erà fericit că află amănuntele ce-ĭ dam asupra moduluĭ în care aeronautul german **Berson**, inspirând cu lăcomie oxigenul reparator, a putut să-ĭ ieà *recordul* altitudinilor.

«**Glaisher** erà Meteorologia incarnată, el aveà pasiunea cifrelor, a tabelelor şi a resultatelor numerice. Cu tóte că-ĭ plăceà Astronomia, el o părăsì în 1846 pentru a luà direcţiunea Serviciuluĭ magnetic şi meteorologic al Observatoriuluĭ de la Greenwich. Cele 29 [a]) ascensiunĭ ale sale aŭ fost executate în treĭ anĭ, de la 30 Iunie 1862 la 2 Octomvrie 1865, la o epocă când nu se cunosceaŭ înregistrătórele Richard; de aceea şi caietele sale de note eraŭ înţesate de cifre. Fie-care din cifrele publicate în tabelele din *Voyages aériens* este mijlocia a patru cetirĭ făcute cu precisiune de o ḑecime de secundă, o ḑecime de milimetru şi o ḑecime de grad. **Glaisher** erà neobosit pentru rĕspândirea sciinţelor şi în discuţiunea sciinţifică a observaţiunilor. El erà presidentul Comisiuniĭ meteorilor luminoşĭ a Asociaţiuniĭ britanice. El înfiinţă şi presidă Societatea aeronautică, Societatea meteorologică şi Societatea fotografică. Calitate rară, **Glaisher** iubià Francia, şi cu tóte că a fost unul din ceĭ maĭ călduroşĭ partisanĭ aĭ luĭ Gladstone la a căruĭ numire la Greenwich a contribuit mult în alegerile atât de importante din 1868 şi 1874, nu-ĭ ertă de a ne fi părăsit în timpul anuluĭ teribil. **Glaisher** credeà în viitorul navigaţiuniĭ aeriane.»

a) D. **W. de Fonvielle** repetă maĭ de multe orĭ în scrierile sale că **Glaisher** a făcut 29 ascensiunĭ, alţĭ autorĭ arată numĕrul de 30. D-l **Assmann**, în *Wissenschaftliche Luftfahrten*, tom. 1, pag. 47, arată că învĕţatul engles a făcut 28 ascensiunĭ, câte 8 în aniĭ 1862, 1863 şi 1864; 3 în 1865 şi în 1866.

[79]) **W. de Fonvielle**, *La Science en ballon*, dedicaţiune.

[80]) Printre ele vom cità:

W. de Fonvielle, *La Science en ballon*, 8°, Paris 1869, pag. 143; **Glaisher J.**, **Flammarion C.**, **W. de Fonvielle** et **Tissandier G.**, *Voyages aériens*, 8°, Paris 1870, pag. 612. Partea a treia a acestuĭ volum, cuprinḑĕnd pag. 301--560 şi pag. 58 — 606 din *Anexe*, este datorită d-lor **W. de Fonvielle** şi **Tissandier G.**

W. de Fonvielle, *Aventures aériennes*, 8°, Paris 1876, pag. 464.

» *Manuel pratique de l'Aéronaute*, 8°, Paris, pag. 247.

» *Les Ballons-sondes de MM. Hermite et Besançon et les ascensions internationales, précédé d'une introduction par M. Bouquet de la Grye*, 8°, Paris, 1898, pag. 113.

[81]) **W. de Fonvielle**, *Aventures aériennes*, pag. 309.

nicĭ un observator n'a atins un aşà grad de precisiune în observaţiunĭ. Cifrele pe carĭ el le-a arătat sunt singurele carĭ merită încredere şi singurele pe carĭ se pot basà calcule seriósen. [82])

Germania din partea sa nu se lăsă maĭ pe jos. Sub patronagiul Împĕratuluĭ şi al Societăţiĭ germane pentru progresul navigaţiuniĭ aeriane s'aŭ făcut la Berlin, München şi Strassburg multe şi fórte importante ascensiunĭ în scopurĭ sciinţifice. Merită să fie citată acĭ maĭ întâiŭ călĕtoria doctoruluĭ A. Berson de la Institutul Meteorologic al Prusieĭ, executată la 4 Decemvrie 1894, în care ajunse la altitudinea de 9.150 metri pe o temperatură de $-47^{o}.9$ [83]) şi apoĭ memorabila ascensiune de la 31 Iulie 1901 a d-lor Berson şi Süring carĭ, în scopul de a controlà indicaţiunile aparatelor meteorologice înregistrătóre, ajunseră la o altitudine de nimenĭ atinsă până acum, 10.800 metri. Ultimele cetirĭ la instrumente s'aŭ făcut la 10.225 m, maĭ înainte ca observatoriĭ să cadă în sincopă, cu tótă respirarea oxigenuluĭ a căruĭ eficacitate s'a constatat până la 10.250 metri. La înălţimea de 10.225 metri temperatura erà de $-39^{o}.7$, iar la faţa pămîntuluĭ $+26^{o}$ [84]).

Istoricul ascensiunilor aerostatice ar fi infinit maĭ lung decât schiţarea ce am făcut-o Domniilor-vóstre, dacă ar trebuì să citez fórte numerósele încercărĭ carĭ aŭ avut de scop navigaţiunea aeriană, [85]) despre ale căreĭ progrese am întreţinut, acum 18 anĭ, în 1885, într'o şedinţă solemnă, Societatea geografică română [86]). Progresele realisate în ultimiĭ 3—4 anĭ în navigaţiunea aeriană sunt într'adevĕr fórte importante [87]). M'am mărginit însă la indicarea fórte succintă numaĭ a acelor ascensiunĭ carĭ aŭ avut de scop studiul atmosferic, maĭ cu sémă din punctul de vedere meteorologic.

Tóte aceste ascensiunĭ, prin câte-và observaţiunĭ importante ce ele

---

[82]) Asupra valoriĭ reale a observaţiunilor luĭ **Glaisher**, a predecesorilor şi a urmaşilor sĕĭ, a se vedé pag. 15—90 din tom. I din **Assmann R.**, **Berson A.**, **Gross H.**, *Wissenschaftliche Lufttahrten*, 4°, Berlin, 3 vol., 1902.

[83]) **Lecornu J.**, *La Navigation aérienne*, pag. 355, 8°, Paris 1903.

[84]) **Assmann R.** und **Berson A.**, *Ergebnisse der Arbeiten am Aëronautischen Observatorium in den Jahren 1900 und 1901*, pag. 225, 4°, Berlin 1902. *Cea maĭ mare înălţime atinsă de un balon cu ómenĭ*, pag. 207 din *Buletinul lunar al observaţiunilor meteorologice din România*, tom. X, pe anul 1901.

[85]) **Henry de Graffigny**, *La Navigation aérienne et les ballons dirigeables*, 8°, Paris 1888.

[86]) **Hepites St. C.**, *Ultimele progrese ale navigaţiuniĭ aeriene*, pag. 139 -151 din *Buletinul Societăţiĭ geografice române*, an. VI, 1885.

[87]) Asupra lor se póte vedé: **Lecornu J**, *La Navigation aérienne*, 8°, Paris 1903, pag. 484.

aŭ procurat, ne-aŭ lămurit óre-carĭ ideĭ asupra condiţiunilor meteorologice la diferite înălţimĭ. S'aŭ putut ast-fel culege câte-và date, cu totul nesuficiente, atât din punctul de vedere al cantităţiĭ cât şi al calităţiĭ lor [88]), relative la variaţiunea temperaturiĭ şi umedeliĭ aeruluĭ cu înălţimea; s'a putut studià maĭ de aprópe înălţimea, forma, structura şi grosimea norilor; s'aŭ putut căpĕtà óre-carĭ date relative la iuţéla vîntuluĭ şi la mişcările generalè ale atmosferiĭ.

Tóte aceste date, obţinute cu atâta ostenélă, cheltuélă şi, ce este maĭ mult, cu sacrificiĭ de vieţĭ de ómenĭ, sunt însă cu totul insuficiente pentru a ne face să cunóscem în mod definitiv cele maĭ esenţiale legĭ carĭ determină fenomenele produse în atmosferă.

Ele aŭ avut de resultat bun constatarea necesităţiĭ absolute a determinărilor cât maĭ dese a elementelor climatice la diferitele înălţimĭ ale atmosferiĭ în maĭ multe puncte pe faţa globuluĭ.

S'a credut la început că, până la un óre-care punct, se va puté atinge scopul prin întocmirea observatoriilor de munte la marĭ înălţimĭ. Cu crearea însă a staţiuniĭ meteorologice din vârful Turnuluĭ Eiffel la Paris, la 300 metri de-asupra soluluĭ, s'a vĕdut, odată maĭ mult, marea influenţă a soluluĭ asupra curenţilor aerianĭ [89]). Deosebirea cea

---

[88]) Dintre tóte observaţiunile meteorologice făcute la diferite înălţimĭ în atmosferă, este incontestabil că acelea ale luĭ **Glaisher** întrunesc maĭ multe condiţiunĭ de exactitate; totuşĭ ele sunt fórte departe de a întrunì condiţiunile cerute, ca în temeiul lor să se întocméscă legile variaţiuniĭ elementelor meteorologice în atmosferă. Într'un fórte important studiŭ întreprins de prof. **Assmann** asupra observaţiunilor instrumentelor şi întrebuinţăriĭ lor în ascensiunile cu balonul până în 1887, care formézá capitolul II, pag. 15—90, Tom. I din monumentala operă, *Wissenschaftliche Luftfahrten*, a domnilor **R. Assmann**, **A. Berson**, **H. Gross**, autorul, făcênd critica sciinţifică a resultatelor obţinute de **Glaisher**, ajunge la pag. 50, la conclusiunea: «Alle diese Momente vereinigten sich zu der Wirkung, dass **Glaisher's** Temperaturbeobachtungen fast durchweg, aber in uncontrollirbarem Maasse zu hoch ausfielen, so dass sie als ungeeignet für die Aufstellung von «Gesetzen» erachtet werden müssen».

[89]) **Angot A**,. *Résumé des Observations météorologiques faites au Bureau central et à la Tour Eiffel pendant les cinq années, 1890—1894*, pag. B. 145—B. 188 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1894, I.

Id., *Résumé des Observations anémométriques faites au Bureau central et à la Tour Eiffel pendant les six années 1890—1895, pag. B. 171—B. 200 din Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1897, I.

Autorul încheie precum urmézá acéstă din urmă publicaţiune:

«On doit donc admettre comme fait d'observation que le vent éprouve réellement en moyenne, au sommet de la Tour Eiffel, une déviation de 25° environ à droite de celui qu'on observe dans les couches voisines du sol. Le sens de cette déviation est précisément celui qui résulterait d'une diminution de frottement; mais on ne

mare între resultatele obținute la observatoriile de munte la 1 saŭ 2.000 metri și cele din Turnul Eiffel provine dintr'aceea că vârful acestuĭ Turn este un adevĕrat punct liber în spațiŭ la înălțimea de 300 metri, unde nu se opune curenților aerianĭ nicĭ o resistență din partea soluluĭ, pe câtă vreme la observatoriile cele maĭ înalte, ce actualmente există pe fața globuluĭ, încă se resimte acéstă influență.

Întreținerea observatoriilor la marĭ înălțimĭ, după cum sunt acele de la Peak's Peak la 4.310 metri în America, Obergipfel la 2.045 m și Sonnblick la 3.100 m în Austria, Brocken la 1.441 m, Schneekoppe la 1.600 m și Zugspitze la 2.960 m în Germania, Säntis la 2.470 m în Elveția, Ben-Nevis la 1.343 m în Irlanda și Mont Ventoux la 1.900 m, și Pic-du-Midi la 2.860 metri în Francia [90]), costă enorm de mult, căcĭ, afară de costul lor propriŭ, trebue să se construéscă, cu fórte marĭ cheltuelĭ și greutățĭ în locurĭ muntóse, drumurĭ și mijlóce de comunicațiune carĭ trebuesc apoĭ întreținute, ceea ce reclamă sume considerabile de banĭ.

Pe de altă parte, chiar dacă s'ar face sacrificiul unor asemenea sume, îmmuțindu-se numĕrul observatoriilor de munte, totușĭ altitudinea fórte limitată la care ele pot fi construite nu va permite nicĭ odată să ajungem, prin mijlocul lor, la cunóscerea celor ce se petrec la 10, 15 și chiar 20 kilometri, lucru ce astădĭ dejà ne este posibil prin ajutorul balónelor-sondă, ast-fel numite, după scopul ce ele urmăresc de a sondà diferitele straturĭ ale atmosferiĭ în scopurĭ meteorologice bine determinate.

Ele sunt nisce balóne ordinare de hârtie, de mătase saŭ de cauciuc, de o capacitate mică, umplute cu hidrogen. La înălțimile unde se urcă, ele duc cu ele instrumente meteorologice înregistrătóre, ale căror indicațiunĭ sunt fórte prețióse pentru a arătà, în funcțiune de timp și altitudine, mersul elementelor meteorologice [91]).

---

peut encore affirmer que ce soit la cause unique ou même principale du phenomène. Peut-être y a-t-il simplement un effet de la ville qui se traduit, comme nous l'avons indiqué depuis la première année d'observations, par une augmentation locale de température et une diminution de pression pouvant entrainer une déviation des vents inférieurs. Pour être fixé sur cette cause, il sera indispensable d'étudier les variations de l'angle que fait le vent avec le gradient au sommet de la Tour et près du sol dans les différentes situations atmosphériques».

[90]) În România cele maĭ înalte stațiunĭ de al doilea ordin sunt: Scropósa la 1.200 metri în munțiĭ Dâmbovița; Susaiŭ la 1.330 metri și Sinaia la 860 metri, ambele în Prahova.

[91]) Greutatea cea maĭ mare în obținerea temperaturiĭ exacte la marĭ înălțimĭ provine din causa mareĭ radiațiunĭ solare și acésta pentru că balonul de hârtie saŭ de

Chiar de la primele resultate sciinţifice obţinute de Gay-Lussac şi alţiĭ prin ascensiunile lor aerostatice, învĕţaţiĭ aŭ trebuit să se întrebe dacă nu cum-và s'ar puté obţiné asemenea resultate, fără ca balónele să ducă cu ele şi persóne. Ca dovadă despre acésta avem premiul publicat în 1809, de către Societatea din Copenhaga cu următorul conţinut:

«Ce a câştigat Meteorologia şi sciinţa stăriĭ straturilor înalte ale atmosferiĭ prin experimentele făcute până acum? Cum s'ar puté face cercetărĭ cu puţine cheltuelĭ şi cu balóne micĭ fără persóne, pentru ca să se pótă cunósce legile relative la electricitatea atmosferiĭ înalte, cantităţile de oxigen, de azot şi de acid carbonic ce se găsesc la o înălţime dată într'un volum dat, direcţiunea vîntuluĭ la înălţimĭ marĭ, temperatura şi alte asemenea cunoscinţe? [92]).

Premiul n'a fost acordat şi acéstă interesantă problemă a fost dată uităriĭ până ce, după 80 de anĭ, prin 1890, doĭ tinerĭ francesĭ începură să experimenteze aşà ḑisele «ballons perdus» iar la 4 August 1892, d-niĭ Hermite şi Besançon înălţară cel dintâiŭ balon-sondă de la usina de gaz Noisy-le-Sec [93]).

Domnul L. Teisserenc de Bort, proprietarul şi directorul Observatoriuluĭ dinamic de la Trappes lângă Paris, şi căruia Academia de Sciinţe din capitala Franciei ĭ-a decernat, în ultima şedinţă publică

---

mătase, deschis la basa sa, înălţându-se din ce în ce maĭ încet pe măsură ce se apropie de punctul sĕŭ cel maĭ înalt, ventilaţiunea termometruluĭ este micşorată şi temperaturile înregistrate sunt influenţate de insolaţiune, de cantităţĭ cu totul necunoscute. De aceea şi în critica ce face indicaţiunilor aduse de balónele-sondă, la pag. 670—760, tom. II din *Wissenschaftliche Luftfahrten*, d-l **Assmann** conchide în următoriĭ termenĭ, la pag. 760: «Bauet brauchbare Instrumente, unde führt, bis wir solche haben, lieber eine *bemannte* Fahrt als drei Aufstiege mit dem *Ballon-sonde* aus.»

Balónele închise formate din materiĭ expansibile, cum e cauciucul, aŭ avantagiul de a se înălţà cu o iuţélă din ce în ce maĭ mare, până ce plesnesc. Acéstă iuţélă asigură ventilaţiunea instrumentelor. D-l **Assmann**, care preconiséză acest sistem, dă descripţiunea sa la pag. 32 din *Ergebnisse der Arbeiten am Aëronautischen Observatorium in den Jahren 1900 und 1901*. Balonul este provĕḑut de un «parachute», aşà că instrumentul cade la faţa pămîntuluĭ fără să se avarieze.

[92]) **Assmann R.** und **Berson A.**, *Wissenschaftliche Luftfahrten*, tom. I, pag. 7.

[93]) Pag. 393 din **W. de Fonvielle**, *La Navigation aérienne; catastrophes et progrès*, care cuprinde pag. 389—405 din *Revue des deux Mondes* de la 15 Ianuarie 1903. Asupra numeróselor încercărĭ făcute de aceştĭ doĭ aeronauţĭ, a se vedé lucrarea aceluiaşĭ autor: *Les Ballons-sondes de M. M. Hermite et Besançon et les Ascensions internationales, précédé d'une introduction de M. Bouquet de la Grye*, 8°, Paris 1898, pag. 112.

anuală, de la 22 Decemvrie 1902, premiul Houllevigue «pentru cercetările sale asupra stăriĭ atmosferiĭ la marĭ înălţimĭ cu ajutorul smeurilor şi al balónelor-sondă» [94]) a arătat, în mod strălucit, resultatele ce se pot obţiné prin mijlocul acestor maşinĭ aerostatice [95]).

Dejà în 1896, Conferinţa internaţională a meteorologiştilor ce s'a ţinut la Paris, studiind în deosebĭ cercetările la marĭ înălţimĭ cu ajutorul balónelor făcute de d-niĭ Teisserenc de Bort, Hermite şi Besançon la Paris, d-l Assmann la Berlin, d-l Hergesell la Strassburg şi alţiĭ, s'a pronunţat în favórea acestor studiĭ, exprimând desideratul ca ascensiunile sciinţifice să fie încuragiate şi îmmulţite, şi ca asemenea ascensiunĭ, fie cu balóne cu ómenĭ, fie cu balóne-sondă, să se facă simultan în diferite staţiunĭ [96]).

Pentru realisarea acestor desiderate, Conferinţa a numit din sînul sĕŭ o *Comisiune de observaţiunĭ aeronautice* care, sub preşedenţia d-luĭ prof. Hergesell, directorul Serviciuluĭ meteorologic al Alsacieĭ,

---

[94]) *Comptes-rendus hebdomadaires des Séances de l'Académie des Sciences*, 4°, Paris, tom. CXXXV, 1902, pag. 1.242.

[95]) **Teisserenc de Bort L.**, *Résultats principaux des lancers de Ballons-sondes à l'Observatoire de Météorologie dynamique*, pag. 199—203 din *Procès-Verbaux des séances et Mémoires du Congrès international de Météorologie, Paris 1900*, 8°, Paris, 1901, pag. 272.

Teisserenc de Bort L, *Etude sur la température et ses variations dans l'atmosphère libre d'après les observations recueillies par 100 ballons-sondes*, pag. C 1—C 34 din *Annales du Bureau central Météorologique de France*, Année 1897, I. Paris 1899.

[96]) **Hepites St. C.**, *Analele Institutuluĭ Meteorologic al Românieĭ*, tom. XII, pag. A 12 şi *Rapport de la Conférence météorologique internationale. Réunion de Paris*, 1896, 8°, Paris 1897, pag. 20.

Iată aceste desiderate:

a) Conferinţa recunósce marea importanţă a experienţelor aeronautice pentru sciinţa meteorologică şi exprimă dorinţa ca ascensiunile sciinţifice să fie încuragiate şi îmmulţite;

b) Conferinţa exprimă dorinţa ca experienţele aeronautice sciinţifice, fie cu balóne cu ómenĭ, fie cu balóne-sondă, să se facă simultan în diferite staţiunĭ;

c) In starea actuală, Conferinţa nu póte recomandà nicĭ metode speciale, nicĭ instrumente particulare; dar dinsa exprimă dorinţa ca, în ascensiunile simultane cu balóne-sondă, să se întrebuinţeze pe cât posibil instrumente identice;

d) Publicarea cât de repede a observaţiunilor brute, maĭ cu sémă a acelora făcute în ascensiunĭ simultane, este de o primă importanţă;

e) Este de dorit ca observaţiunile cu balóne captive nelocuite să fie executate într'un mod regulat;

f) Faţă de resultatele satisfăcĕtóre ce daŭ la Blue Hill smeurile carĭ duc instrumente înregistrătóre până la 2.000 metri, este de dorit ca asemenea cercetărĭ să se facă şi aiurea.

a şi pus în executare ascensiunĭ internaţionale simultane cu balóne-sondă după norme uniforme. Până acum s'aŭ executat 35 ascensiunĭ internaţionale simultane. În genere, ele pornesc din Bath în Anglitera lângă Londra, din Paris, Strassburg, München, Berlin, Viena, St. Petersburg, Moscova şi Blue Hill în America de Nord.

La Congresul meteorologic internaţional ce s'a ţinut la Paris în 1900, s'a vorbit de importanţa ce ar avé asemenea ascensiunĭ pornite de la Institutul meteorologic din Bucurescĭ şi s'aŭ făcut chiar multe intervenţiunĭ pe lângă directorul sĕŭ, pentru a concurà la acest studiŭ al atmosferiĭ în partea sud-estică a Europeĭ. Până acum însă, nu ne-am putut organisà pentru îndeplinirea acestuĭ scop.

Printre desideratele exprimate de acest Congres [97]), relative la studiul atmosferiĭ la marĭ înălţimĭ, este unul prin care se rógă Guvernul frances de a arătà, pe cale diplomatică, Guvernelor străine, necesitatea ce este ca Institutele Meteorologice din diversele ţĕrĭ să participe la acest studiŭ, aşà după cum lucrul se face dejà în maĭ multe ţĕrĭ [98]).

Pomeniĭ adineaorĭ în trécĕt numele doctoruluĭ Assmann. Se cuvine să ne oprim puţin spre a semnalà, în mod deosebit, serviciul ce acest învĕţat a adus sciinţeĭ atmosferiĭ prin cercetările la marĭ înălţimĭ ce a întreprins de la 1888 încóce — maĭ întâiŭ cu concursul Societăţiĭ pentru progresul navigaţiuniĭ aeriane din Berlin şi apoĭ ca director al Observatoriuluĭ aeronautic al Instituluĭ Meteorologic prusian — cu maĭ mulţĭ colaboratorĭ, printre carĭ trebuesc menţionaţĭ în prima linie Dr. Berson, al căruĭ nume l-am pronunţat dejà ca representând pe al omuluĭ

---

[97]) **Angot A.**, *Congrès international de Metéorologie, Paris, 1900. Procès-Verbaux des Séances et Mémoires*, pag. 51, Paris 1901:

Asupra propositiuniĭ Comisiuniĭ internaţionale de aerostaţie, şi avênd în vedere frumósele resultate dejà obţinute prin explorarea atmosferiĭ înalte, Congresul exprimă următórele desiderate:

a) Este necesar pentru progresul Meteorologieĭ de a se face în mod periodic ascensiunĭ internaţionale simultane la epoce fixate dinainte;

b) Aceste ascensiunĭ vor fi completate prin înălţărĭ de smeurĭ şi prin observaţiunĭ relative la norĭ;

c) Este de dorit ca stabilimentele de aerostaţie militară şi Institutele meteorologice să fie invitate de către Guvernele lor respective de a participà la aceste ascensiunĭ, după cum acésta există dejà in maĭ multe ţĕrĭ;

d) Congresul rógă Comitetul meteorologic internaţional de a face demersurile necesare pe lângă Guvernul frances, pentru ca acest desiderat să fie realisat în Francia şi transmis pe cale diplomatică tuturor Guvernelor străine.

[98]) **Teisserenc de Bort L.**, *Sur l'Organisation des sondages aériens à l'Observatoire de Météorologie dynamique*, pag. 169—172 din *Procès-Verbaux des Séances et Mémoires du Congrès international de Metéorologie, Paris 1900*, 8°, Paris 1900, pag. 273.

care, împreună cu Dr. Süring, a ajuns până astădĭ la cea maĭ mare înălţime, 10.800 metri, şi căpitanul Gross, un excelent constructor şi conducĕtor de balóne.

Nepreţuita operă *Wissenschaftliche Luftfahrten* [99]), publicată de Assmann şi Berson în 1900, în 3 marĭ volume, prin liberalitatea bine cunoscută pentru lucrările sciinţifice a Împĕratuluĭ Wilhelm II, este un adevĕrat monument ridicat cunoscinţelor atmosferiĭ la finele secoluluĭ al XIX-lea [100]).

De la înfiinţarea lângă Berlin, în Iulie 1899, a unuĭ Observatoriŭ aeronautic de către Institutul Meteorologic al Prusieĭ, cu scopul de a studià Meteorologia straturilor înalte ale atmosferiĭ, profesorul Assmann, directorul sĕŭ, a desvoltat o activitate ce se póte aprecià după

---

[99]) *Wissenschaftliche Luftfahrten* ausgeführt vom Deutschen Verein zur Förderung der Luftschiffahrt in Berlin unter Mitwirkung von **O. Baschin, W. von Bezold, R. Börnstein, H. Gross, V. Kremser, H. Stade** und **R Süring**, herausgegeben von **Richard Assmann** und **Arthur Berson**, 3 vol., 4°, Braunschweig 1900. O dare de sémă, fórte bine făcută de prof. **Hergesell**, se găsesce în *Meteorologische Zeitschrift.* Jahrg. 1901, pag. 439—459.

[100]) Iată conţinutul fie-căruia din cele 3 volume ale acesteĭ publicaţiunĭ:

a) Volumul I, în 370 paginĭ şi 76 planurĭ, care se ocupă cu *Istoricul ascensiunilor sciinţifice* şi cu *Materialul de observaţiunĭ*, conţine patru părţĭ. În prima parte, *Istoricul ascensiunilor sciinţifice*, se arată succesiv: Desvoltarea ascensiunilor sciinţifice până în 1887, Observaţiunile, Instrumentele şi întrebuinţarea lor în ascensiunile sciinţifice până în anul 1887 şi critica resultatelor obţinute; motivele pentru cererea şi necesitatea nouĕlor cercetărĭ, în fine desvoltarea nouĕlor ascensiunĭ sciinţifice. A doua parte, care se ocupă cu ascensiunile sciinţifice ale Societăţiĭ germane pentru progresul ascensiunilor din Berlin, studiéză maĭ întâiŭ materialul balónelor apoĭ instrumentele şi metodele de observaţiune şi în fine metodele de calcul şi de reducere. A treia parte conţine observaţiunile obţinute în cele 75 ascensiunĭ sciinţifice făcute la Berlin în anii 1888 şi 1889. În fine o parte este un atlas în care se arată graficesce drumurile parcurse de aerostate şi principalele resultate ale acestor 75 de ascensiunĭ.

b) Volumul II, în 706 pagine, este consacrat *descrieriĭ şi resultatelor diferitelor ascensiunĭ.* Aceste ascensiunĭ se împart în *ascensiunĭ pregătitóre*, 6 la numĕr, executate de la 1888 la 1891; *ascensiunĭ principale*, 40 la numĕr, în 1893 şi 1894; *ascensiunĭ suplementare*, 29 la numĕr, în anii de la 1894 la 1899. În fine volumul se termină cu arătarea resultatelor ascensiunilor cu balóne-captive şi ale balónelor-sondă.

c) Volumul III, în 313 paginĭ, este negreşit cel maĭ important, pentru că cuprinde nisce monografiĭ ale diverselor elemente meteorologice în atmosferă: temperatura aeruluĭ; distribuţiunea vaporilor de apă; noriĭ, direcţiunea şi iuţéla vîntuluĭ; radiaţiunea solară şi electricitatea atmosferică. Un ultim capitol, datorit învĕţatuluĭ director al Institutuluĭ Meteorologic al Prusieĭ, d-l **W. von Bezold**, tratéză despre nisce consideraţiunĭ teoretice.

marele numĕr de ascensiunĭ ce aŭ fost efectuate: 119 [101]) în intervaluĭ de doĭ anĭ, de la 1 Octomvrie 1899 până la 20 Septemvrie 1901.

Cea maĭ mare înălţime ce s'a atins a fost de 17.345 metri de balonul-sondă înălţat, tot în ḑiua de 31 Iulie 1901, când d-niĭ Berson şi Süring atinseră altitudinea de 10.800 metri.

Recenta publicaţiune a d-lor R. Assmann şi A. Berson, cea dintâĭ a Observatoriuluĭ aeronautic din Berlin [102]), conţine descripţiunea magistrală a resultatelor căpĕtate din aceste 119 ascensiunĭ.

În acelaşĭ timp cu balónele şi cu balónele-sondă se utiliséză de cât-vă timp, pentru investigaţiunĭ ale atmosferiĭ, un alt mijloc fórte comod şi avantagios pentru transportul instrumentelor înregistrătóre la înălţimĭ relativ fórte marĭ.

Smeurile, sub forma celulară ce le-a dat Hargrave, presintă tocmaĭ acest avantagiŭ asupra balónelor-sondă că, pe când este cu desăvârşire greŭ de a înălţà balónele pe vînt, smeurile aŭ trebuinţă de el pentru a se depărtà de pămînt.

De când datéză smeul? nu se scie. Ceĭ care-l atribuesc celebruluĭ filosof pitagorician Archytas [103]), consideră negreşit drept smeŭ faimosul sĕŭ porumbel sburător, care a fost semnalat drept capul-de-operă al Mecaniceĭ vechĭ [104]).

Se pare, după afirmaţiunile d-luĭ J. Lecornu [105]), că smeul nu figuréză pe nicĭ un fel de monument antic, grec saŭ roman, şi că nicĭ o

---

[101]) Dintr'însele 10 balóne cu persóne, 67 balóne-sondă şi 42 ascensiunĭ de smeurĭ.

[102]) *Ergebnisse der Arbeiten am Aëronautischen Observatorium in den Jahren 1900 und 1901*, **Richard Assmann** und **Arthur Berson**, 4°, Berlin 1902, pag. 279.

Acest Observatoriŭ a fost înfiinţat în anul 1899 la nord de Berlin pe câmpul de manevre de la Tegel, pe şoséua ce duce la Spandau. Volumul acesta se ocupă maĭ întâiŭ cu descrierea amănunţită a diferitelor localurĭ ale Observatoriuluĭ, şi anume: clădirea principală ocupată de biurourĭ şi locuinţele personaluluĭ sciinţific, şoprónele pentru păstrarea aerostatelor şi a smeurilor, atelierul mecanic, laboratoriul pentru încercarea instrumentelor, şi altele. Urméză apoĭ descrierea materialuluĭ de care se servă Observatoriul aeronautic, ca balóne de persóne, balóne-sondă, smeurĭ şi instrumente înregistrătóre. Partea cea maĭ interesantă a volumuluĭ este negreşit aceea care cuprinde pag. 69—277, în care se raportéză, în cele maĭ micĭ amănunte, condiţiunile atmosferice în carĭ s'aŭ făcut ascensiunile şi resultatele obţinute de la 119 ascensiunĭ făcute până la 28 Septemvrie 1901. Balónele-sondă sunt de gumă şi smeurile de sistemul Hargrave. Vinciul, pe care se înfăşóră cablul lor, este acţionat de un motor electric pus în mişcare de o maşină cu vaporĭ de 7 caĭ putere.

[103]) Născut la Tarante către anul 430 înainte de era nóstră.

[104]) **Franck Ad.**, *Dictionnaire des sciences philosophiques*, 2-me éd., 1875, pag. 90.

[105]) **Lecornu J.**, *Les Cerfs-volants*, 8°, Paris, 1902, pag. 1.

urmă de dînsul nu s'ar găsì în anticitățile egiptene, asiriene, feniciene, etc. Pe de altă parte, istoricii chinesi susțin că adevĕratul inventator al smeuluĭ ar fi un general numit H a n - S i n, care trăià cu 206 anĭ înainte de era nóstră și care-l imaginase în scopul de a stabilì o comunicațiune între un oraș împresurat și trupele de ajutor. S'ar păré însă, după alte lucrărĭ, că generalul chines n'ar fi făcut decât să aplice, la un cas particular, un aparat cunoscut de mult [106]).

Orĭ cum ar fi, originea smeuluĭ e fórte veche. Definițiunea sa dată în: *Supplément à l'Encyclopédie ou Dictionnaire, des Sciences des Arts et des Métiers*, publicat la Amsterdam în 1776 este următórea:

«Se numesce ast-fel o figură făcută din hârtie și din vergele de trestie, care altă dată servià de jucărie copiilor; eĭ îl légă de o sfóră cu care îl înalță în aer, când vîntul este destul de tare. Fisicianiĭ modernĭ însă s'aŭ servit de el pentru a trage focul electric din norĭ, așà că acéstă jucărie a ajuns în mânile lor un instrument de Fisică; acesta este cuvîntul pentru care vorbim de el acì.»

«Acéstă excelentă *Enciclopedie*, după cum fórte bine observà d-l L e c o r n u, se scuséză, după cum se vede, puțin cam rușinósă, de a vorbì de o jucărie de copiĭ într'o operă atât de seriósă. Și cu tóte acestea, marele matematician E u l e r scrisese dejà (1756) acéstă frasă pe care o putem reține: «Smeul, acéstă jucărie de copiĭ, desprețuită de învĕțațĭ, póte cu tóte acestea da loc la reflexiunile cele maĭ profunde» [107]).

Definițiunea de maĭ sus face alusiune la celebra experiență făcută la 1752 de către F r a n k l i n la Philadelphia și de către d e R o m a s la Nérac lângă Bordeaux în Franța, și carĭ aŭ constatat că un smeŭ se póte electrisà sub influența norilor, demonstrând ast-fel identitatea dintre trăsnet și scânteia electrică [108]).

---

[106]) **Lecornu J.**, *Les Cerfs-volants*, pag. 2.

[107]) **Idem**, pag. 4.

[108]) «Onórea primeĭ ideĭ a întrebuințăriĭ smeurilor la cercetarea electricitățiĭ atmosferice și a norilor se cuvine luĭ **de Romas**, proprietar la Nérac, și luĭ **Benjamin Franklin**. Într'o scrisóre pe care cel dintâiŭ a adresat-o, la 12 Iulie 1752, Academieĭ de Sciințe din Bordeaux, spune nu numaĭ că la 9 ale aceleeașĭ lunĭ a fost fericit de a trage dintr'o vargă de fer materiĭ electrice, dar că același lucru l-a obținut dintr'un smeŭ electric. În același timp, și cu desăvârșire independent de **de Romas** și fără a sci ce-và despre cercetările sale, **Benj. Franklin** din Philadelphia avù aceeașĭ ideie în Iunie 1752, pe care o realisă într'un chip fericit». *Gehler's Physikalisches Wörterbuch, neu bearbeitet*, Leipzig, tom. II, 1826, pag. 58, la cuvîntul *Drache, elektrischer*.

Asupra primelor cercetărĭ relative la electricitatea atmosferică se póte vedé **Hellmann G.**, *Ueber Luftelektricität*, 1746—1753, care formézá al II-lea volum din *Neudrucke*

Se scie însă astădĭ, din maĭ multe isvóre [109]), şi acum de curând dintr'o scrisóre pe care a publicat-o, în 1896, amicul meŭ d-l A. Lawrance Rotch, directorul şi proprietarul Observatoriuluĭ din Blue-Hill lângă Boston, în *Symons's Monthly Meteorological Magazine* [110]) din Londra, că nicĭ Franklin şi nicĭ de Romas nu aŭ fost ceĭ dintâĭ carĭ aŭ întrebuinţat smeul în scopurĭ sciinţifice. Într'adevĕr, în Iulie 1749, cu treĭ anĭ decĭ înaintea experienţelor făcute de bine cunoscutul american şi de francesul de Romas, un scoţian, Dr. Alexander Wilson, profesor de Astronomie practică la Glascow, cu un elev al sĕŭ Thomas Melville, aŭ explorat, la Camlachie, temperatura atmosferiĭ cu maĭ multe smeurĭ înşirate pe aceeaşĭ sfóră (aşezate în tandem, cum se dice astădĭ în limbagiul sportiv), termometrele fiind fixate la cele maĭ înalte dintr'însele [111]).

A trebuit să trécă aprópe un secol şi jumătate de la acéstă primă experienţă a luĭ Wilson şi Melville, pentru a se da importanţa ce merită explorăriĭ sciinţifice a atmosferiĭ cu ajutorul smeurilor.

Nu dóră că în tot acest interval de timp nu s'a făcut nimic spre a se ajunge la resultate satisfăcĕtóre; din contră, s'aŭ adus necontenite perfecţionărĭ, atât în construcţiunea smeurilor cât şi a instrumentelor destinate de a fi ridicate de ele în regiunile înalte ale atmosferiĭ, în scopul de a se ajunge înălţimĭ din ce în ce maĭ marĭ [112]).

---

von Schriften und Karten über Meteorologie und Erdmagnetismus ale aceluiaşĭ autor.

Un istoric fórte bine făcut al cercetărilor experimentale şi teoretice asupra electricităţiĭ atmosferice datorim d-luĭ **Chauveau A. B.**, sub titlul: *Introduction historique et bibliographique à l'étude de l'électricité atmosphérique*, care cuprinde pag. C 1—C 70 din *Annales du Bureau central météorologique de France*, Année 1899, tom. I, *Mémoires*, Paris 1901.

[109]) **Kämtz L. Fr.**, *Lehrbuch der Meteorologie*, vol. II, pag. 395, Halle, 1832.

[110]) Vol. XXXI, pag. 100.

[111]) Amănunte asupra experienţelor luĭ **Wilson** şi **Melville** aŭ fost publicate în *Transactions of the Royal Society of Edinburgh*, 1825, vol. II, pag. 279—297. Acest memoriŭ al luĭ **Wilson** a fost cetit Academieĭ regale în şedinţa de la 2 Fevruarie 1789, însă nu s'a tipărit atuncĭ, de óre-ce autorul a luat manuscrisul spre a-l completà. El a fost găsit în urmă printre hârtiile lăsate de **Patrich Wilson**, care de asemenea fusese profesor de Astronomie practică la Universitatea din Glascow, şi s'a tipărit în volumul pe 1825 din *Transactions*. Un extras al acestuĭ memoriŭ a fost publicat în lucrarea *Kite experiments at the Weather Bureau* (datată din Iulie 1896) a profesoruluĭ **Marvin**, în *Monthly Weather Review*, vol. XXIV, 1896, Washington, pag. 113.

[112]) Un excelent studiŭ al smeurilor se póte vedé în lucrarea fórte bine cunoscutuluĭ meteorologist de la Seewarte din Hamburg. d-l **W. Köppen**, *Bericht über die Erforschung der freien Atmosphäre mit Hülfe von Drachen*, din care a apărut numaĭ

Iată câte-vă date interesante privitóre la istoricul întrebuinţăriĭ smeuluĭ în Meteorologie [113]):

La 1756, Musschembroek înălţă un smeŭ la o înălţime de 200 metri;

La 1775, Tiberio Cavallo, născut la Napoli în 1749 şi mort la Londra în 1809, începù la Islington lângă Londra observaţiunile sale asupra electricităţiĭ atmosferice cu ajutorul smeurilor;

La 1782, Amiralul Bach, comandantul vasuluĭ *Terror* în explorarea regiunilor arctice, înălţă smeurĭ cu termometre în strîmtórea Hudson. În anul următor Căpitanul Sir William Parry şi G. Fisher, aflându-se în insula Igloolik (long. 8°42′ W de la Gr.; lat. 69° 21′ N), înălţă la 122 metri un smeŭ de hârtie care duse cu dînsul un termometru maximum şi minimum;

Către 1834, Meteorologistul american Espy întrebuinţéză la înălţarea smeuluĭ sârmă şi un vinciŭ. Smeul ajunge până într'un cumulus la 1.097 metri de înălţime;

La 1847, W. R. Birt şi Ronalds înălţară, la 14 Septemvrie, la Observatoriul de la Kew, lângă Londra, un smeŭ care duceà cu el instrumente meteorologice;

La 1876, D-l Cleveland Abbe întrebuinţéză pe cóstele Jersey, în Statele-Unite din America, smeurĭ pentru a determinà înălţimea briseĭ de mare;

La 1883, E. Duglas Archibald începù în Englitera o serie de ascensiunĭ de smeurĭ cu instrumente meteorologice, maĭ cu

---

prima parte — Partea technică — în pag. 1—104 şi 6 pl. din: *Aus dem Archiv der Deutschen Seewarte*, Jahrgang XXIV, 1901, No. 1, 4°, Noemvrie 1902. Partea a doua a acesteĭ lucrărĭ — Resultatele meteorologice — va face subiectul unuĭ al doilea raport, care se va publicà în aceeaşĭ colecţiune.

Partea technică cuprinde 8 capitole în care se tratéză succesiv:

1. Studiul atmosferiĭ libere. Desvoltarea cercetărilor meteorologice cu smeurile şi staţiunea de smeurĭ de la Seewarte;
2. Fixarea problemeĭ. Relaţiunea dintre înălţime şi unghiul de urcare, tracţiune, iuţéla vîntuluĭ, etc.;
3. Condiţiunĭ pentru înălţarea smeuluĭ;
4. Diferite tipurĭ de smeurĭ;
5. Materiale pentru construcţiunea smeurilor;
6. Legarea smeuluĭ cu solul;
7. Manipularea smeuluĭ;
8. Instrumente.

[113]). Vincent J., *L'emploi des Cerfs-volants en Météorologie*, 8°, Bruxelles, 1900, pag. 49 şi 1 pl. Extras din *Annuaire de l'Observatoire royal de Belgique pour 1900*.

sémă pentru a studià crescerea iuţelii vîntuluĭ cu altitudinea. La început întrebuinţă o linie de sfóră, apoĭ una de sârmă; cu modul acesta putù să înălţe anemometre până la 450 de metri de altitudine;

La 1885, se făcù la Observatoriul de la Blue-Hill, lângă Boston, prima ascensiune de smeurĭ de către d-l McAdie pentru a studià electricitatea aeruluĭ. În acelaşĭ an meteorologistul Cleveland Abbe presintă un proiect pentru întrebuinţarea smeurilor la studiul temperaturiĭ, al umeḑeliĭ şi al vîntuluĭ în regiunile înalte;

La 1890, William A. Eddy din Bayonne (N. Y. Statele-Unite) începù studiile sale cu smeurile şi în anul următor, la 4 Fevruarie, înălţă, la aprópe 200 metri, un smeŭ de care erà atârnat un termometru;

La 1893, Lawrence Hargrave, din Sydney (Australia), presintă Congresuluĭ aeronautic din Chicago smeul cu două celule ce astăḑĭ este aşà de mult întrebuinţat;

La 1894, d-niĭ A. McAdie şi S. A. Potter începură la Weather Bureau din Washington încercările lor cu smeurile, şi la 4 August d-l Eddy înălţă la Observatoriul din Blue-Hill, la altitudinea de 436 metri, un smeŭ cu un termograf Richard modificat, combinat cu un barograf. Pentru prima óră un instrument înregistrator în mod continuŭ a fost înălţat cu smeul.

Resultatul acesteĭ importante experienţe a fost punctul de plecare al numeróselor cercetărĭ ce s'aŭ făcut şi carĭ se continuă încă pentru a se dobândì instrumente înregistratóre satisfăcĕtóre şi smeurĭ carĭ să se pótă înălţà cât de sus.

Dejà în 1896 smeurile d-luĭ Rotch ajunseră la Blue-Hill altitudinea de 2.840 metri [114]). Acésta motivă Conferinţa meteorologică internaţională ce se întrunì în acelaşĭ an la Paris, ca, odată cu crearea Comisiuniĭ aeronautice, să recomande şi întrebuinţarea smeurilor în studiul condiţiunilor meteorologice ale straturilor înalte ale atmosferiĭ.

În anul următor, d-l Willis L. Moore, directorul luĭ *Weather Bureau*, înfiinţéză 17 staţiunĭ de smeurĭ carĭ funcţionară regulat la înălţimĭ de 1.000 la 2.000 metri. În acelaşĭ an, d-l Teisserenc de Bort începù

---

[114]) **Rotch A. Lawrance**, *Emploi des Cerfs-volants pour enlever des instruments météorologiques enregistreurs à l'Observatoire de Blue Hill, Mass*, pag. 85 din *Rapport de la Conférence météorologique internationale, Réunion de Paris 1896*, 8°, Paris 1897, pag. 102.

urcarea smeurilor la Observatoriul sĕŭ de la Trappes, lângă Paris. În 1900 ele duseră instrumentele înregistrătóre până la 4.800 metri de înălţime la Observatoriul de la Blue Hill, în 1901 Januarie ele ajunseseră la 5.150 metri la Observatoriul de la Trappes, şi ḑilele trecute, la 9 Decemvrie 1902, d-l Assmann, directorul Observatoriuluĭ aeronautic de la Tegel (Berlin), a putut ridicà, cu ajutorul a 6 smeurĭ, instrumente până la 5.475 de altitudine [115]). D-l Assmann are astăḑĭ *recordul* în înălţarea smeurilor.

Mulţumită fórte numeróselor, dar fórte costisitórelor încercărĭ şi perfecţionărĭ ce s'aŭ făcut în materialul care permite cercetarea, în fie-care moment, a stăriĭ climatologice în care se găsesce atmosfera nóstră, se simte nevoie de o întreprindere mare internaţională, care să ne deà posibilitatea de a cunósce în mod continuŭ ceea ce se petrece la diferite înălţimĭ în atmosferă şi acésta în diversele puncte după faţa globuluĭ, întocmaĭ aşà după cum, în starea actuală a Meteorologieĭ pentru prevederea timpuluĭ, se fac, chiar la suprafaţa soluluĭ, observaţiunĭ meteorologice în diferitele staţiunĭ carĭ compun reţéua meteorologică internaţională.

Dejà în prima sa întrunire la Strassburg, în 1898, Comisiunea internaţională aeronautică—infiinţată după cum am spus, de către Conferinţa internaţională meteorologică ce s'a ţinut în 1896, la Paris—a decis de a se invità tóte Institutele centrale meteorologice «de a întreprinde studiile făcute de d-l Rotch, cu ajutorul smeurilor» [116]). Unele dintr'însele aŭ şi rĕspuns acesteĭ invitaţiunĭ, totuşĭ până acum nu

---

[115]) Asupra acesteĭ ascensiunĭ *Monitorul Imperial German* publică un interesant raport al d-luĭ **Assmann**, din care sunt extrase cele ce urméză: «Cele 6 smeurĭ aŭ fost înălţate în serie pe o aceeaşĭ sârmă a căreĭ lungime a fost de 10 kilometri. Curentul de la E. care suflà la faţa soluluĭ cu o iuţélă de $2^{m},5$ pe secundă, atinse 15 la 20 metri către 1.000 metri de înălţime pentru a deveni furtunos maĭ sus. La altitudinea maximă care a fost atinsă, umeḑéla relativă erà nulă. Temperatura aeruluĭ la suprafaţa soluluĭ erà de $-14^{\circ},7$; apoĭ instrumentele străbătură regiunĭ maĭ calde: -8° câte 1.200 metri, -10° la 2.500 metri, maĭ sus se constată o descrescere destul de încétă. D-l **Assmann** atribue frigul intens şi timpuriŭ de la începutul ierniĭ acestuĭ puternic curent de aer fórte uscat, precum şi existenţeĭ stratuluĭ maĭ cald gros de 3.000 la 4.000 metri; o asemenea disposiţiune póte într'adevĕr să împedice ascensiunea aeruluĭ, formarea norilor şi a precipitaţiunilor atmosferice. ***Cosmos***, An. 52, No. 946 de la 14 Martie 1903, pag. 319.

[116]) ***Protokoll über die vom 31. März bis 4. April 1898 zu Strassburg i. E. abgehaltene erste Versammlung der internationalen aëronautischen Commission***, 8°, Strassburg 1898, pag. 32 şi 67.

s'a putut realisà, așà după cum ar trebuì, acest desiderat fórte important pentru progresul Meteorologieĭ.

Dacă ascensiunile internaționale simultane, carĭ se fac odată pe lună, ne permit a cunósce distribuțiunea în verticală a elementelor climatice în vre-o 8 localitățĭ de pe fața globuluĭ, maĭ tóte în Europa, studiarea succesiuniĭ condițiunilor climatologice nu se va puté face cu sorțĭ de isbândă decât atuncĭ când smeurĭ și balóne ne vor aduce, pentru maĭ multe puncte în atmosferă, înscrierea instrumentelor meteorologice într'un interval destul de lung, în care timp să fi trecut asupra instrumentelor diversele intemperiĭ ce se pot ivì. Cu alte cuvinte, după cum stațiunile meteorologice permanente ne daŭ, în mod neîntrerupt, înscrierea tuturor datelor climatologice la fața pămîntuluĭ, trebuesc de asemenea create, cu ajutorul balónelor și al smeurilor, stațiunĭ meteorologice permanente [117]), carĭ să procure înscrierea continuă a fenomenelor meteorologice ce se produc la altitudinile unde ele se află.

Până la o asemenea realisare — pe care în interesul sciințeĭ o dorim cât maĭ neîntârḑiată — cel maĭ aprig dintre cercetătoriĭ atmosferiĭ la marĭ înălțimĭ, învĕțatul nostru prieten, d-l L. Teisserenc de Bort, nemulțumit cu resultatele ce ĭ-a putut da starea relativ liniștită a atmosferiĭ în regiunea Parisuluĭ, unde îșĭ are Observatoriul sĕŭ dinamic, s'a dus, pentru a face studiul atmosferiĭ, în regiunea cea maĭ des frecuentată de cicloniĭ carĭ fórte adesea-orĭ periclitéză vasele pe cóstele scandinave. În unire cu bine cunoscuțiĭ meteorologiștĭ, d-niĭ H. Hildebrand Hildebrandsson, directorul Observatoriuluĭ meteorologic din Upsala, și Adam Paulsen, directorul Institutuluĭ Meteorologic al Danemarceĭ, aŭ ales în Iutlanda platoul de la sud de Limfjord, unde s'a construit, cam la 10 km depărtare de Viborg, stațiunea franco-scandinavă pentru sondage aeriane în nordul Iutlandeĭ [118]).

Lucrările acesteĭ stațiunĭ sunt conduse de însușĭ d-l Teisserenc de Bort, ajutat, pentru partea sciințifică, de 7 amploiațĭ, din carĭ 2 francesĭ, 1 danes și 4 suedesĭ. Personalul întreg al Observatoriuluĭ, afară de director, se compune din 28 persóne, și costul lunar al întrețineriĭ este

---

[117]) *Protokoll*, etc., pag. 33 și 67: «Conferința exprimă dorința ca Observatoriile cele marĭ să-șĭ procure câte un balon-smeŭ, pentru ca să putem avé un óre-care numĕr de stațiunĭ meteorologice permanente.»

[118]) **Assmann R.**, *Die französisch-skandinawische Station zur Erforschung der höheren Luftschichten in nördlichen Jütland*, pag. 270—279 din *Das Wetter*, 19 Jahrgang, 1900. Un resumat fórte complet al aceșteĭ notițe se găsesce și la pag. 587—591, din *Ciel et Terre*, 23-me Année.

de aprópe 9.000 leĭ, cea maĭ mare parte fiind în sarcina d-luĭ Teisserenc de Bort.

Balónele ca şi smeurile tind negreşit a devenì, ba chiar aŭ şi devenit, cel maĭ puternic mijloc de investigaţiune al Meteorologieĭ. Prin acésta s'a realisat un fapt cu mult maĭ curând chiar decât credeà Wilfried de Fonvielle, cel care scrià, acum 30 de anĭ, următórele cuvinte profetice [119]: «Este necesar ca meteorologiştiĭ şi astronomiĭ să înţelégă că în maĭ puţin de un secol nu va maĭ fi nicĭ Astronomie nicĭ Meteorologie fără balon. Eĭ trebuesc să înţelégă că sciinţa cu care se mulţumesc, stând legaţĭ de stâncile carĭ pardosesc fundul atmosferiĭ se reduce la nimic. Atuncĭ teoriile de carĭ dînşiĭ sunt maĭ mândri vor servì póte a arătà cât de mare erà nesciinţa lor, când respingeaŭ observaţiunile aerostatice......»

Să sperăm că transportând ast-fel în mijlocul mareĭ circulaţiunĭ atmosferice instrumente capabile de a înregistrà condiţiunile meteorologice în care ea se produce, se va ajunge, cu un minut maĭ nainte, la descoperirea acelor legĭ carĭ regulézǎ acéstă circulaţiune, cunoscinţeĭ cărora se va datorà Prevederea timpuluĭ la faţa pămîntuluĭ, care este problema cea maĭ sublimă ce-şĭ póte pune Meteorologia, şi pentru deslegarea căreia s'aŭ imaginat atâtea şi atâtea soluţiunĭ, una maĭ puţin fundată decât alta.

* * *

Este lesne de admis că *Prevederea Timpuluĭ* a fost o dorinţă a ómenilor din anticitatea cea maĭ depărtată. Un secol şi un sfert însă d'abià a trecut de când, către anul 1780, un învĕţat marinar frances, membru al Academieĭ de Sciinţe, Borda [120]), a exprimat, pentru întâia óră, părerea că «cunoscinţa faptelor carĭ privesc schimbările de timp va permite prevederea acestor schimbărĭ» [121]). Ḑece anĭ maĭ târḑiŭ, în 1790, Lavoisier, la pag. 771 din *Règles pour prédire le changement*

---

[119]) **W. de Fonvielle**, *Aventures aériennes et expériences mémorables des grands aéronautes*, pag. 458, 8°, Paris 1876, pag. 464.

[120]) **Borda Jean—Charles**, căpitan de bastiment şi matematician, născut la Dax în 4 Maiŭ 1733, mort la Paris la 20 Fevruarie 1799. La 1771 fu ambarcat pe fregata *La Flore* în calitate de comisar al Academieĭ de Sciinţe, cu **Pingré** şi **Verdun de la Crenne**, pentru a încercà pe mare césórnicele construite de **Berthout.** Când se făceaŭ lucrările pentru adoptarea sistemuluĭ metric, el fu însărcinat, cu **Delambre** şi **Méchain**, să măsóre arcul de meridian cuprins între Dunkerque şi Barcelona. Ultimiĭ şéĭ anĭ fură consacraţĭ lucrărilor Comisiuniĭ de măsurĭ şi greutăţĭ (Din *La grande Encyclopédie*, tom XII, p. 374)

[121]) **Lavoisier,** *Oeuvres*, tom III.

de temps d'après les variations du Baromètre [122]), se exprimà ast-fel:

«Prevederea schimbărilor timpuluĭ este o artă care are principiile şi regulele sale, care cere o mare experienţă şi atenţiunea unuĭ fisician fórte exercitat; datele necesare acesteĭ arte sunt: observaţiunea ḑilnică a variaţiunilor înălţimiĭ mercuruluĭ din barometru, a tărieĭ şi direcţiuniĭ vîntuluĭ la diferite înălţimĭ, a stăriĭ higrometrice a aeruluĭ.

«Cu aceste date, este aprópe în tot-deauna posibil de a prevedé, cu una saŭ două ḑile dinainte, cu o probabilitate destul de mare, timpul ce va fi; credem chiar, ḑice Lavoisier, că nu ar fi imposibil de a publicà, în tóte dimineţile, un jurnal de prevedere, care ar fi de o mare utilitate pentru societate.»

Când Chappe [123]) descoperì, în 1793, telegrafia aeriană, Gilbert Romme [124]), în *Raportul* ce a adresat, în şedinţa de la 1 Aprilie 1793, Convenţiuniĭ Naţionale asupra acesteĭ invenţiunĭ, menţionéză posibilitatea în care telegrafia ar pune pe fisicianĭ de a prevedé sosirea tempestelor şi de a avisà porturile de mare şi pe agricultorĭ [125]).

Acéstă întrebuinţare interesantă a telegrafieĭ optice a rĕmas fără nicĭ o aplicaţiune practică, pe tot timpul cât ea s'a mănţinut. De fapt, cu tóte silinţele ce şĭ-a dat Lavoisier pentru a înmulţì numĕrul localităţilor cu observaţiunĭ meteorologice, nu eraŭ decât fórte puţine în tótă epoca cât a precedat noua invenţiune a telegrafieĭ electrice.

Pe când începuse să se vorbéscă de acest fel de telegrafie, de realisarea căreia maĭ mulţĭ fisicianĭ şĭ-aŭ legat numele nemuritor, şi o

[122]) **Lavoisier,** *Ouevres*, tom. III, pag. 715—771. Aceste *Regule* sunt extrase din *Literary Magazine* din Octomvrie 1790; la ele s'aŭ adăugat câte-và reflexiunĭ ale Societăţiĭ Analelor, la care conlucrà **Lavoisier.** Editorul operelor luĭ **Lavoisier** adăugă sub acéstă menţiune următórele cuvinte: «Reflexiunile carĭ termină aceste *Regule* sunt negreşit propriĭ şi personale ale luĭ **Lavoisier.** Ele resuméză un *ansamblu* de vederĭ, carĭ se găsesc în diverse scrierĭ şi scrisorĭ de mâna sa.»

[123]) **Chappe, Claude,** inginer frances, născut în 1763, mort la Paris în 1805, îmbrăţişase maĭ întâiŭ religia. Maĭ târḑiŭ se devotá. studiilor sale preferite, Mecanica şi Fisica, înfiinţând la Paris un laboratoriŭ. În curând atrase atenţiunea lumiĭ cu ocasiunea unor cercetărĭ de electricitate. În 1792, ajutat de fraţiĭ sĕĭ, de asemenea ómenĭ cu cunoscinţe întinse, inventă telegrafia optică care, cu autorisarea guvernuluĭ, fu pentru prima óră instalată, în 1794, între Paris şi Lille (Din *La grande Encyclopédie*, tom. X, pag. 574).

[124]) **Romme Charles Gilbert,** om politic şi învĕţat frances, născut la 1750, mort la 1795. Amestecat în mişcarea revoluţionară, fu ales deputat. El contribuì mult la adoptarea telegrafieĭ optice şi elaboră Calendarul republican din punctul de vedere sciinţific (Din *La grande Encyclopédie*, tom. XXVIII, p. 909).

[125]) **Bouchez** şi **Roux,** *Histoire parlementaire de la révolution française*, tom. XXV, p. 255

jumătate de secol după raportul luĭ **Gilbert Romme**, un învĕţat, asistent al Observatoriuluĭ astronomic din Praga, devenit în urmă celebru prin crearea Institutuluĭ Meteorologic al Austrieĭ şi prin întocmirea primelor chărţĭ magnetice ale sud-vestuluĭ Europeĭ, cu care ocasiune a făcut, în 1857, cele dintâĭ determinărĭ magnetice sciinţifice în câte-vă puncte din ţéră nóstră, la Calafat, Bucurescĭ, Galaţĭ, Sulina şi Insula Şerpilor [126]), **Carl Kreil** [127]), a fost cel dintâiŭ care, isbit de tempesta ce, la 17 şi 18 Iulie 1841, percurse în 30 de ore drumul ce desparte sudul Italieĭ de Praga, propuse, în 1842, într'o importantă lucrare [128]), întrebuinţarea telegrafieĭ electrice la transmiterea observaţiunilor meteorologice făcute simultan în diferite părţĭ ale Europeĭ în scopul de a se face prevederea timpuluĭ [129]).

---

[126]) **Hepites St. C.**, *Contribuţiunĭ la Fisica Globuluĭ. IV. Determinărĭ magnetice în România în anul 1891*, pag. 88, din *Analele Academieĭ Române*, tom. XX, *Memoriile Secţiunii sciinţifice*. Buc. 1899

[127]) **Kreil Carl**, care este fundatorul Institutuluĭ Meteorologic din Viena, înfiinţat în Maiŭ 1851 de către chiar actualul Impĕrat **Franz Ioseph I**, a fost un dibaciŭ şi învĕţat astronom şi meteorologist. Născut în 1798, a studiat la Viena dreptul şi astronomia. Cu începere din 1826, succesiv în calitate de elev, asistent şi de adjunct, el a lucrat în Observatoriile din Viena, Milan şi Praga. Numit director al acestuĭ din urmă Observatoriŭ în 1845, a fost chemat la Viena în 1851 pentru organisarea Institutuluĭ Meteorologic, al căruĭ director a fost până în 1862, când a încetat din viéţă, în vârstă de 74 de anĭ.

Publicaţiunile sale sunt fórte numeróse. Maĭ multe volume se raportéză aprópe exclusiv la determinările geografice şi magnetice pe carĭ le-a făcut în diferitele state ale Imperiuluĭ austriac, ca şi în alte ţĕrĭ, în intervalul de 22 anĭ, de la 1836 până la 1858.

Pentru determinările geografice făcute în România a se vedé:

Kreil Carl, *Magnetische und geographische Ortsbestimmungen im südöstlichen Europa und einigen Küstenpunkten Asiens*, 4°, Wien, 1862, pag. 94 şi 8 pl.

Hepites St. C., *O primă încercare asupra lucrărilor astronomice din România până la finele secoluluĭ al XIX-lea*, 4°, Bucurescĭ 1902, pag. 160.

[128]) *Bedingungen unter welchen die Vorausbestimmung der Witterung möglich gedacht werden kann*, pag. 227—235 din *Astronomisch-meteorologisches Jahrbuch für Prag* von **Carl Kreil**, Adjunkten an der K. K. Sternwarte, Zweiter Jahrgang 1843, 17×10 cm, Prag, pag. 296.

Datorĭ suntem a exprimà d-luĭ prof. **Weinek** mulţumirile nóstre pentru bunavoinţă cu care ne-a împrumutat, din biblioteca Observatoriuluĭ sĕŭ din Praga, volumul, astădĭ fórte rar, cu lucrarea luĭ **Kreil**.

[129]) În acelaşĭ an, **Piddington** arătă în maĭ multe rândurĭ profitele ce ar puté trage navigaţiunea, dacă telegraful ar fi fost întrebuinţat pentru a transmite porturilor avise relative la apropierea uraganelor. *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, vol. XI, 1842, p. 6, 605, 971, citaţiune din *Annuaire de l'Observatoire royal de Bruxelles*, 43-me année, pag. (83).

Acéstă lucrare, publicată în 1843—la un moment adecă când încă nu se începuse construcţiunea liniilor telegrafice — fu dată uitării în acelaşi timp cu meritul lui Kreil în acéstă privinţă. Acest merit nu fu pus în evidenţă decât acum în urmă de către al treilea succesor al sĕŭ în direcţiunea Observatoriuluĭ astronomic al Universităţiĭ germane din Praga, învĕţatul selenograf, prof. Ladislaus Weinek [130]).

Kreil [131]) stabilesce în următoriĭ termenĭ basa pentru realisarea

[130]) **Weinek Prof. Dr. L.**, *Astronomie an der deutschen Carl-Ferdinands-Universität in Prag während der letzten fünfzig Jahre*, 27×19 cm, Prag 1899, pag. 3. Extras din *Festschrift der k. k. deutscher Universität in Prag anlässlich des 50 jährigen Regierungsjubiläums Sr. Majestät des Kaisers Franz Iosef I.*

Hildebrandsson H. H. et **Teisserenc de Bort L.**, *Les bases de la Météorologie dynamique*, 28×18 cm, Paris 1900, tom. I, pag. 63.

[131]) Sub titlul: *Versuch einer Witterungs-Ephemeride*, care ocupă pag. 63—241 din *Astron.-meteor. Jahrbuch für Prag*, II-ter Jahrg., 1843, **Carl Kreil** expune principalele fapte cunoscute la acea epocă pentru determinarea timpuluĭ. În paragraful 32, *Bedingungen unter welchen die Vorausbestimmung der Witterung möglich gedacht werden kann*, adecă *Condiţiunile în carĭ ar fi posibilă prevederea timpuluĭ*, autorul face propunerea întrebuinţăriĭ telegrafieĭ electrice. Prin importanţa acesteĭ lucrărĭ, care arată starea cunoscinţelor meteorologice acum 60 de anĭ, şi prin dificultatea de a se găsì originalul memoriuluĭ, am fost condus a crede că traducţiunea sa, pe care o datorim d-luĭ **B. V. Vermont**, şeful staţiuniĭ meteorologice din oraşul Bucurescĭ, nu ar fi deplasată acì:

«Întocmaĭ ca şi orĭ-ce alt fenomen al naturiĭ, schimbarea timpuluĭ este şi dînsa o consecinţă a condiţiunilor necesare şi îndeplinite pentru acest scop. Ea se póte decĭ preḑice cu acelaşĭ grad de siguranţă, dacă cunóscem acele condiţiunĭ maĭ înainte de îndeplinirea lor.

«Ceea ce dorim să scim de maĭ nainte sunt maĭ cu sémă fenomenele neobicĭnuite şi însemnate; or tocmaĭ acestea se pare că sunt acelea carĭ se pot preḑice, de óre-ce efectele marĭ presupuind şi cause puternice, ar urmà să se pótă cunósce dinainte şi un mers al timpuluĭ care se abate mult de la cel obicĭnuit. Pentru a puté însă recunósce dinainte o asemenea abatere, negreşit că nu trebue să ne mărginim numaĭ la localitatea unde facem noĭ înşi-ne observaţiunĭ meteorologice; din contră cu cât va fi maĭ întinsă regiunea al căreĭ mers climatic îl putem vedé maĭ complet în acelaşĭ timp, cu atât maĭ mare va fi gradul de siguranţă cu care vom puté preḑice schimbările viitóre.

«Dacă, spre exemplu, în Europa avem érnă dulce, fiind-că la noĭ vînturile dominante sunt cele de la sud, în schimb găsim în nord-estul Asieĭ un frig fórte intens. Acésta probéză că acéstă regiune este supusă vîntuluĭ alizeŭ de nord, pe când noĭ ne găsim în curentul alizeuluĭ de sud.

«Aceştĭ curenţĭ septentrionalĭ se întind în Europa după legile ce le-am indicat dejà şi se apropie din ce în ce maĭ mult de noĭ. Când eĭ ne-aŭ ajuns, atuncĭ eĭ învĕluesc iarăşĭ cu haina rigurósă a erniĭ regiunile nóstre carĭ póte strălucesc dejà în primele podóbe ale primăveriĭ. Lumea se miră atuncĭ de unde vin aceste ernĭ persistente şi aceste gerurĭ târḑiĭ. În urmă însă când observaţiunile meteorologice, fă-

prevederii timpului: «Comunicarea repede a datelor meteorologice din

cute în acele regiuni depărtate, ajung la cunoscința nóstră și când le putem compară cu ale nóstre, vedem cum frigul se apropiă din ce în ce de regiunile nóstre împingênd curenții calḑi de la sud încetul cu încetul silindu-i a cedă terenul vînturilor de nord; atuncĭ, firesce, că înțelegem *că așà trebuià să fie*. Dacă, prin urmare, am fi putut să fim pușĭ maĭ dinainte în cunoscința acelor observațiunĭ depărtate, maĭ nainte de a fi putut sosì în regiunile nóstre a doua érnă, atuncĭ am fi sciut că *așà va trebuì să fie*, și prin urmare am fi putut ḑice agricultorilor noștri: «Păziți-vĕ fructele câmpuluĭ, nu vĕ luațĭ după acéstă căldură prematură, căci aŭ să maĭ vie gerurĭ persistente» Am fi putut spune marinaruluĭ: «Amână-ți, dacă poțĭ, călĕtoria pentru vre-o douĕ sĕptămânĭ, căcĭ vin furtuni carĭ aŭ să-țĭ sdrucine rĕŭ vasul».

«*Comunicarea repede a datelor meteorologice din regiunĭ întinse, carĭ să cuprindă o mare parte a pămîntuluĭ, este deci condițiunea primordială, pe basa căreia va fi cu putință de a preḑice schimbările viitóre din atmosfera nóstră.*

«Este evident că acéstă comunicare trebue neapĕrat să fie maĭ repede făcută decât propagarea evenimentelor atmosferice. Modul însă cum se comunică astăḑĭ scirile nu este de ajuns, chiar dacă s'ar face cu ajutorul telegrafuluĭ astăḑĭ în funcțiune [1]), de óre-ce propagarea este prea încétă și întreruptă nóptea și pe timp urît. Pentru acest scop ar trebuì o alt-fel de telegrafie, spre exemplu, cea electromagnetică, care lucréză pe distanțele cele maĭ depărtate fără vre-o perdere însemnată de timp și fără ca să fie supusă întreruperilor. Numaĭ când se vor pune în practică nisce asemenea mijlóce și când meteorologistul va fi pus în posițiune de a vedé, cu ajutorul lor, *în acelașĭ timp*, mișcările meteorologice carĭ aŭ loc pe marĭ întinderĭ, numaĭ atuncĭ i se póte cere ca să preḑică timpul și el o va puté face cu atât maĭ multă siguranță cu cât, până atuncĭ, se vor cunósce maĭ bine legile generale ce domnesc în atmosfera nóstră [2]) și cu cât meteorologistul va fi studiat maĭ bine efectele împrejurărilor locale, carĭ predomnesc în localitatea unde-șĭ face observațiunile.

«Iuțéla cu care se propagă fenomenele atmosferice nu este așà de mare, în cât să nu fie întrecută cu mult de aceea cu care s'ar puté face comunicărĭ telegrafice electromagnetice. Un exemplu din timpurile cele maĭ recente ne dă dovada cea maĭ bună în acéstă privință. Dintre tóte fenomenele meteorologice, furtunele sunt acelea carĭ se propagă cu cea maĭ mare iuțélă. Cine nu-șĭ aduce aminte de acea furtună violentă care a bântuit prin tótă Europa la 18 Iulie 1841 și care se ridicase în mod atât de neașteptat, ținênd un timp așà de scurt, în cât păreà a fi anume făcută ca să ne arate cu ce iuțélă se propagă asemenea fenomene. După rapórtele concordante sosite din Italia meridională, acéstă furtună s'a deslănțuit acolo în orele de dinainte de amiaḑă la 17 Iulie. La Praga ea a ajuns la 18, pe la 5 ore 25 minute p. m. I-a trebuit dar cel puțin 30 de ore pentru a se propagă din regiunile Italieĭ meridionale până în acele ale Germanieĭ centrale. Dacă ar fi existat o linie de telegrafie electrică între aceste douĕ țĕrĭ și dacă s'ar fi găsit de cuviință de a o întrebuință și pentru comunicarea fenomenelor meteorologice, am fi fost prevenițĭ încă din ajun de sosirea furtuneĭ.

«Importanța unor asemenea comunicărĭ firesce că nu se înțelege așà de lămurit

[1]) Este vorba de telegrafia optică. N. T.

[2]) La acea epocă Buys-Ballot nu descoperise încă legea care pórtă numele sĕŭ. N. T.

regiunĭ întinse carĭ să cuprindă o mare parte a pămîntuluĭ este condițiunea primordială pe basa căreia va fi cu putință de a preḑice întîmplările viitóre din atmosfera nóstră» şi ce-và maĭ departe adaugă: «Dacă însă nu se cruță nicĭ ostenelĭ nicĭ cheltuelĭ pentru a aflà cât maĭ curând un eveniment politic care se petrece într'o țéră depărtată, numaĭ şi numaĭ pentru a câştigà saŭ a scăpà ce-và parale prin cumpĕrarea saŭ vinderea de efecte la bursă, mi se pare că s'ar cuvenì să sacrificăm ce-và lucru şi banĭ pentru a prevedé fenomenele naturale carĭ devasteză țĕrĭ întregĭ, spre a ne puté apĕrà în contra lor, întru

în țĕrile continentale, ca de către națiunile carĭ se ocupă cu navigațiunea şi la carĭ fericirea atâtor familiĭ şi viéța atâtor ómenĭ atârnă de ora la care pléçă un vas saŭ la care el sosesce în port.

«Dacă însă nu se cruță nicĭ ostenelĭ, nicĭ cheltuelĭ pentru a aflà cât maĭ curând un eveniment politic care se petrece într'o țéră depărtată, numaĭ şi numaĭ pentru a câştigà saŭ a scăpà câte-và parale prin cumpĕrarea saŭ vinderea de efecte la bursă, mi se pare că s'ar cuvenì să sacrificăm ce-và lucru şi banĭ pentru a prevedé fenomenele naturale carĭ devasteză țĕrĭ întregĭ, spre a ne puté apĕrà în contra lor, întru cât, bine înțeles, este permis slabilor muritorĭ de a se apĕrà în contra unor asemenea fenomene.

«Acì am ajuns pe un teren a căruĭ cultivare trebue să o lăsăm urmaşilor noştri. După ce am indicat posibilitatea de a trage profite marĭ din cultura înaintată a omenirii în scopul care ne preocupă, să ne întórcem acum şi să vedem ceea ce maĭ putem face *noĭ* pentru a progresà pe acest teren.

«Nicĭ nouĕ nu ne lipsesce lucrul, căcĭ cu tóte mijlócele materiale şi cu invențiunile cele maĭ strălucite, urmaşiĭ noştri vor luptà în zadar pentru resolvirea acestor probleme, dacă nu le vom pregătì noĭ terenul, dacă nu vom studià noĭ cu atențiune fenomenele ce se petrec în atmosferă, pentru a deduce regulele după carĭ ele se produc, tot aşà după cum contimporaniĭ noştri s'ar osteni degéba cu locomotive şi maşinĭ cu aburĭ, dacă învĕțațiĭ premergĕtorĭ nu ar fi găsit legile pe carĭ le urméză aburul la nascerea şi la trecerea sa în stare licidă.

«De acì se póte deduce în acelaşi timp a doua condițiune esențială, a căreĭ îndeplinire este indispensabilă înainte de a ne puté gândì la prevederea timpuluĭ. Acéstă condițiune este: ***Determinarea cât se póte de exactă şi de generală a legilor după carĭ se produc schimbările în mersul fenomenelor meteorologice.***

«Din cele ce preced, cetitorul va fi observat că în acéstă privință s'aŭ făcut dejà multe progrese; şi pot adăugà cu plăcere că timpul pare a fi sosit când acéstă ramură a sciințeĭ se va aprecià după adevĕrata sa valóre, şi că ea va fi condusă pe singura cale ce-ĭ convine, adecă aceea a observațiuniĭ. Liniamentele generale sunt dejà trase; cel puțin pentru țĕrile carĭ ne sunt maĭ apropiate, cunóscem destul de bine mersul ḑilnic şi anual al fenomenelor meteorologice, însă până acum numaĭ mersul lor *mijlociŭ*, adecă întru cât el se póte deduce din seriĭ de observațiunĭ carĭ se întind pe perióde de câte o lună. Aceste cunoscințe nu sunt însă de ajuns, de óre-ce la acéstă alcătuire trebue să rĕmână ascunse multe oscilațiunĭ, a căror aflare şi studiŭ amănunțit ar puté lărgì, într'un mod însemnat, cunoscințele nóstre privitóre la mecanismul mişcărilor atmosferice.»

cât, bine înţeles, este permis slabilor muritorĭ de a se apĕrà în contra unor asemenea fenomene.»

A trebuit să maĭ trécă aprópe un deceniŭ de la propunerea făcută de Kreil, până ce un german, medicul Joseph Wittmann din Mainz, să publice la 2 Octomvrie 1850, în *Didascalia* din Frankfort a. M., un proiect pentru prevederea timpuluĭ prin comunicaţiunile telegrafuluĭ electric — *Vorschlag zu einer Vorhersagung der Witterung durch Mittheilung des elektrischen Telegraphen* [132]) — în care, probabil fără să fi avut cunoscinţă de lucrarea luĭ Kreil, se arată maĭ amănunţit cum s'ar puté ajunge la acest resultat:

«Se scie, ḑice J. Wittmann, că tóte încercările făcute până acum pentru prevederea timpuluĭ nu aŭ reuşit; acésta nu este decât natural. Nu se va reuşì pe cât timp se va întrebuinţà tot drumul urmat până acì. Numaĭ într'un singur chip se pare posibil de a ne apropià de scopul propus, şi anume prin întrebuinţarea telegrafuluĭ electric pentru transmiterea repede a circumstanţelor meteorologice observate cu instrumente asemenea, pe o porţiune cât maĭ mare pe suprafaţa globuluĭ nostru. Importanţa prevederiĭ timpuluĭ, chiar pentru un scurt interval, este atât de evidentă pentru agricultor, comerciant, speculator şi pentru diferitele ramurĭ ale industrieĭ, că nu ne putem închipuì, acum când se desvoltă din ce în ce maĭ mult în tóte ţĕrile reţéua telegrafică, că diferitele state ale Europeĭ nu vor luà în băgare de sémă acest proiect. Pentru a atinge scopul propus, ar trebuì negreşit să se înfiinţeze staţiunĭ meteorologice în multe oraşe şi regiunĭ ale Europeĭ. Aceste staţiunĭ ar trimite relaţiunĭ prin telegraful electric, maĭ întâiŭ în mod regulat la momente determinate din ḑi, apoĭ imediat în cas de evenimente meteorologice extraordinare; aceste avise vor trebuì să ajungă până la staţiunile cele maĭ depărtate.»

În aceste câte-và vorbe se găsesce procedeul ce şi astăḑĭ se întrebuinţéză de serviciile meteorologice din diferitele părţĭ ale lumiĭ, pentru a-şĭ adunà materialul care servesce de basă la formularea prognoseĭ.

Dacă nu luĭ Le Verrier se cuvine onórea — după cum multă vreme i s'a atribuit şi i se atribue încă — de a fi emis cel dintâiŭ ideia întrebuinţăriĭ telegrafuluĭ electric la prevederea timpuluĭ, acestuĭ ilustru

---

[132]) **Vincent J.**, *Un précurseur de Le Verrier*, pag. 296—300 din *Ciel et Terre*, An. III, 1883. Este fórte instructiv de a cetì în întregul sĕŭ articolul Doctoruluĭ **Wittmann**, din care nu am dat maĭ sus decât un paragraf, pentru a se vedé ideile juste ce aveà autorul asupra schimbărilor timpuluĭ, într'o epocă când nu se cunosceà importanta lege a luĭ **Buys-Ballot**.

astronom, descoperitor neîntrecut al planeteĭ Neptun, datorim organisarea serviciuluĭ pentru prevederea timpuluĭ [133]).

Dejà în 1856, un numĕr de 13 stațiunĭ francese trimiteaŭ, în fiecare ḑi, la Observatoriul din Paris, câte o depeşă meteorologică. În August 1863 se expediă, pentru prima óră la porturĭ, avise relative la timpul din ḑiua următóre, maĭ cu sémă cu privire la vînt şi la posițiunea isobarelor.

Astăḑĭ, Biuroul central meteorologic al Franciei, unde din 1878 a trecut serviciul prevederiĭ timpuluĭ ce se organisase la Observatoriul din Paris, primesce, în fie-care diminéță, observațiunile meteorologice internaționale de la 140 de localitățĭ din diferitele părțĭ ale Europeĭ, Africeĭ şi Americeĭ [134]). Aceste depeşĭ servesc la alcătuirea ḑilnică a publicațiuniĭ *Bulletin international du Bureau central météorologique de France.*

Într'o conferință ce am ținut acum 20 de anĭ, la Societatea Geografică Română, am arătat, vorbind de *Chartele sinoptice pentru prevederea timpuluĭ* [135]), marile beneficiĭ aduse omeniriĭ de când Meteorologia, putênd studià regimul vînturilor pe marele Oceane, a scurtat, în mod considerabil timpul întrebuințat pentru călĕtoriile în America şi Australia. Fără de a reamintì apĕrarea, în fie-care an, a miĭ de vieță omenescĭ, de când marele meteorologist olandes Buys-Ballot a enunciat, în 1862, legea vînturilor care pórtă numele sĕŭ [136]) şi care permite unuĭ bastiment să fugă la timp de ciclonul ce l-ar puté duce la peire, voiŭ spune numaĭ — pentru a ne face o idee de beneficiile bănescĭ ce de la Maury încóce, adecă de aprópe vre-o 50 de anĭ, Meteorologia a adus navigațiuniĭ — că pe fie-care an ele sunt de o sută de milióne de leĭ, la carĭ ar trebuì să se adauge şi enormele beneficiĭ aduse agricultorilor în țĕrile unde, făcêndu-se prevederile de timp, eĭ sunt destul de consciențĭ pentru a ține socotélă de ele.

---

[133]) Asupra meritelor luĭ **Le Verrier** ca Meteorologist, a se vedé **W. de Fonvielle,** *La Prévision du Temps,* 8°, Paris, 1878, pag. 102 şi **Brault L.,** *Le Verrier Météorologiste* în *Annales du Bureau central météorologique de France, Année 1879, I,* pag. B 105—B 113, Paris 1881.

[134]) Pentru desvoltarea telegrafieĭ timpuluĭ în principalele state din lume, a se vedé pag. 318—368 vol. I din fórte instructiva operă a d-luĭ **W. J. van Bebber,** *Handbuch der ausübender Witterungskunde,* 2 vol., Stuttgart 1885.

[135]) **Hepites St. C.,** *Meteorologia practică. Chărțile sinoptice pentru prevederea timpuluĭ,* pag. 3—35 din *Buletinul Societățiĭ Geografice Române,* An. II, Buc. 1884.

[136]) **Buys-Ballot,** *Verslagen en Mededeelnigen der Akademie von Wettenschappen te Amsterdam,* vol XIII, p. 430, 1862:

Căcĭ, Domnilor, prevederea de timp pe base sciinţifice nu este nicĭ de cum o utopie. Într'adevĕr, aşà după cum ḑiceà acum 113 anĭ nemuritorul Lavoisier, ea îşĭ are principiile şi regulele sale.

Nu este intenţiunea mea de a expune D-vóstre investigaţiunile făcute de Meteorologie pentru a ajunge la acest resultat; le-am desvoltat, în 1892, într'o conferinţă ce am făcut asupra *Prevederiĭ Timpuluĭ* la Societatea «Progresul silvic» [137]); mĕ voiŭ mărginì de a indicà principiile aşà după cum le-am expus într'o lucrare a mea maĭ recentă: *Prevederea Timpuluĭ şi Agricultura* [138]).

Este dovedit faptul că schimbarea timpuluĭ este provocată de *ciclonĭ*. Un ciclon este un mare vârtej de aer ascendent. El este caracterisat prin următórele două fenomene: printr'o micşorare treptată a presiuniĭ atmosferice până la centrul sĕŭ şi prin vînturĭ convergente carĭ, în emisferul nostru, merg în sens invers de cum se mişcă acele unuĭ césornic. Regimul ciclonic aduce vînt, plóe şi vreme urîtă.

În general ciclonil se formézä în zona toridă, dar eĭ se pot formà în zona stîmpĕrată ca şi în cea îngheţată.

Dacă dar, la un moment dat, am cunósce starea atmosferiĭ asupra întregeĭ Europe, am sci în care parte a sa se află regimul ciclonic şi prin urmare unde este vremea rea.

Acest lucru se face în fie-care ḑi în tóte serviciile meteorologice printr'un mijloc fórte simplu. Fie-care Institut meteorologic al unuĭ Stat primesce în tóte ḑilele, la 8 ore diminéţa, nisce telegrame meteorologice din diferitele părţĭ ale continentuluĭ. Depeşile sunt formulate după o convenţiune internaţională şi cuprind principalele date meteorologice de la 7 saŭ 8 ore diminéţa şi din séra precedentă. Serviciul meteorologic al Rusieĭ, care actualmente este cel maĭ bine organist în acéstă privinţă, primesce ast-fel la Observatoriul fisic central Nicolae din St. Petersburg, în fie-care ḑi, depeşĭ meteorologice din 157 de localităţĭ din tóte părţile Europeĭ şi din unele din Asia [139]).

Cu ajutorul lor se alcătuesc imediat nisce chărţĭ carĭ servesc a determinà, pentru orĭ şi care parte a continentuluĭ, carĭ sunt, în fie-care localitate a sa, principalele elemente climatologice, ca temperatura, pre-

---

[137]) **Hepites St. C.**, *Prevederea Timpuluĭ*, pag. B 65 – B 83 din *Analele Inst. Meteor. al Românieĭ*, tom. VII, Buc. 1893.

[138]) *Agrarul*, Anul I, pag. 50.

[139]) Indicate în *Bulletin météorologique de l'Observatoire physique central Nicolas de Saint-Pétersbourg*, folio, autografiat.

siunea atmosferică, vîntul şi plóia [140]). În general acéstă lucrare este terminată la 11 ore diminéţa. La acest moment se scie decĭ, la serviciile meteorologice din London, Hamburg, Paris, Bruxelles, Bern, Roma, Viena, Budapesta, St. Petersburg, etc., care erà situaţiunea atmosferică la 8 ore diminéţa în tótă Europa şi prin urmare se scie cu siguranţă unde se află centrul ciclonuluĭ, dacă un asemenea regim se găsesce pe întinderea suprafeţeĭ sale.

Pe de altă parte, se scie că un ciclon odată format nu rĕmâne pe loc, ci el este necontenit în mers; se maĭ scie că în general ciclonii intră în Europa pe la vestul sĕŭ şi o străbat de la vest la est. Se maĭ scie în fine că iuţéla cu care eĭ se mişcă nu este maĭ nicĭ odată maĭ mare ca aceea a trenurilor exprese; în general însă eĭ aŭ o iuţélă de 40 kilometri pe oră.

Dacă dar scim, spre exemplu, că erĭ un ciclon acoperià Insulele Açores [141]) şi că astăḑĭ el se află într'un punct de pe cóstele Francieĭ,

---

[140]) Pentru modul cum se prelucréză indicaţiunile ce conţin depeşile de timp, a se vedé pag. 50—114 din vol. II din **W. J. van Bebber**, *Handbuch der ausübenden Witterungskunde,* 2 vol., Stuttgart, 1885—6.

[141]) Asupra serviciuluĭ meteorologic internaţional propus a se face în Insulele Açores, a se vedé **F. A. Chaves**, *Rapport sur l'établissement projeté du service météorologique international des Açores*, 4°, Monaco 1900, pag. 68 şi 8 pl., făcut din ordinul A. S. S. Principeluĭ Albert I, Principele suveran de Monaco.

Însemnătatea transmisiunii în Europa a observaţiunilor meteorologice ce se fac în Insulele Açores este de mult cunoscută şi în maĭ multe rândurĭ Comitetul internaţional de meteorologie s'a pronunţat în favórea sa. Un exemplu cu totul recent, acela al tempesteĭ de la 2 Martie 1903, pune în lumină importanţa unuĭ serviciŭ internaţional meteorologic ce s'ar stabilì în Açores.

În şedinţa de la 2 Martie 1903, d-l **Mascart**, învĕţatul director al Biurouluĭ central meteorologic al Franţeĭ, făcù următórea comunicare Academieĭ de Sciinţe din Paris asupra tempesteĭ de la 2 Martie 1903 (*Comptes rendus de l'Académie des Sciences*, tome 134, pag. 529):

«Tóte cóstele Francieĭ, de la golful Gasconieĭ la marea Norduluĭ, şi chiar Mediterana, suferă astăḑĭ una din cele maĭ violente tempeste carĭ aŭ fost observate. De câte-và lunĭ primim în fie-care ḑi din insulele Açores o depeşă meteorologică care ne dă sciinţele cele maĭ utile asupra stăriĭ atmosferice în Oceanul Atlantic şi permite de a îmbunătăţì avisele relative la prevederea timpuluĭ, cel puţin în limitele ce ne permit cunoscinţele nóstre actuale. Guvernul portuges a organisat într'adevĕr în insulele Açores un serviciŭ meteorologic şi magnetic, dirigiat, cu cea maĭ mare îndemânare, de d-l căpitan **Chaves**.

«Sunt fórte fericit de a profità de acéstă circumstanţă pentru a semnalà preţiosul concurs ce ne dă serviciul portuges din Açores.

«Astăḑĭ diminéţă, la 7^h, înălţimea barometruluĭ erà de 775 mm la Horta (Açores), pe un timp liniştit, şi cădeà la 725 mm pe cósta nordică a Irlandeĭ, ceea ce face o

vom cunósce direcţiunea în care el se propagă. Se va puté întîmplà ca el să ieà drumul spre România; despre acésta ne vom asigurà în ḑiua următóre când ciclonul a ajuns, spre exemplu, în Elveţia. Din acéstă ţéră şi până să atingă România, ciclonuluĭ îĭ trebuesc în general 2 saŭ 3 ḑile şi numaĭ excepţional o singură ḑi.

De acì urméză că, în general cu treĭ ḑile înainte, vom fi preveniţĭ de posibilitatea sosiriĭ unuĭ ciclon care aduce vreme urîtă. În cel maĭ rĕŭ cas, şi pentru cicloniĭ cu o iuţélă excepţională, vom sci, cu 24 de ore înainte, vremea ce vom avé.

Din cele ce spuseĭ resultă decĭ că prevederea timpuluĭ nu este nicĭ de cum lăsată capriciuluĭ noroculuĭ, de óre-ce ea nu este decât consecinţa uneĭ stărĭ atmosferice pe care o cunóscem. Se maĭ vede încă că Statele carĭ se găsesc la vestul Europeĭ sunt cele maĭ rĕŭ situate pentru prevederea timpuluĭ, de óre-ce, după cum am spus, cicloniĭ pe acolo intră în continentul nostru.

Dacă decĭ Londra, Parisul saŭ Hamburgul fac prevederile de timp pentru 24 de ore cu o probabilitate de reuşită de 90 la 95%, este evident că la Bucurescĭ se va puté face acelaşĭ lucru cu cel maĭ puţin două ḑile înainte şi cu o probabilitate de reuşită negreşit maĭ mare.

Timpul cu care se vor puté face dinainte prevederile de timp şi probabilitatea reuşiteĭ lor va cresce încă şi maĭ mult acum când, după multele sale cercetărĭ, învĕţatul meteorologist din Hamburg, d-l van Bebber[142]) a reuşit să stabilésca reproducerea unor anumite situaţiunĭ atmosferice, pe carĭ învĕţatul autor le numesce *Wettertypen*, tipurĭ de vreme, carĭ aduc cu ele aceleaşĭ fenomene meteorologice.

Departe de noĭ ideia că prevederile timpuluĭ, aşà cum cunoscinţele meteorologice actuale ne permit a le face, satisfac pe deplin spiritul şi trebuinţele practice; trebue însă să recunóscem că progresele realisate în acéstă aplicaţiune a Meteorologieĭ în ultimele două deceniĭ sunt aşà de marĭ, în cât numaĭ ceĭ carĭ nu sunt în curentul lor, şi carĭ se fac a crede că numaĭ ce este desăvârşit trebue încuragiat, pot fi

---

diferinţă de 50 mm într'aceste două staţiunĭ. Gradientul barometric are decĭ o valóre excepţională şi ajunge a explicà violenţa vîntuluĭ. El este maĭ puţin simţit în interiorul continentuluĭ, însă regiunile înalte sunt maĭ mult expuse. În vârful turnuluĭ Eiffel, iuţéla vîntuluĭ a fost astă-nópte aprópe de 40 m pe secundă.

«Pot adăugà că tempesta actuală şi acele din ḑilele precedente aŭ fost anunţate prin semnale destul de timpuriŭ pentru a prevestì populaţiunile nóstre maritime.»

[142]) W. J. van Bebber, *Wissenschaftliche Grundlage einer Wettervorhersage auf mehrere Tage voraus*, în *Aus dem Archiv der deutschen Seewarte*, XXII Jahrg. 1899, No. 5, pag. 26, şi XXIV Jahrg. 1901, No. 2, pag. 16.

vrăjmaşĭ saŭ cel puţin indiferenţĭ sforţărilor ce fac meteorologiştiĭ pentru a ajunge la realisarea, din ce în ce maĭ precisă, a prevederiĭ timpuluĭ.

Insuccesele lor sunt tocmaĭ motive pentru îmmulţirea mijlócelor capabile de a pune pe meteorologiştĭ în posiţiune de a-şĭ completà cunoscinţele şi informaţiunile, iar nu, după cum s'a propus de ómenĭ *terre à terre*, de a le considerà ca o neputinţă a sciinţeĭ şi prin urmare a le suprimà, saŭ cel puţin a-ĭ reduce mijlócele, dejà fórte minime, de carĭ în general dispune Meteorologia [143]).

De când óre nesuccesele Chirurgieĭ, cea maĭ înaintată dintre sciinţele medicale, pot fi considerate ca motive pentru suprimarea învĕţămîntuluĭ eĭ?

Şi cu tóte acestea Chirurgia ca sciinţă datéză de maĭ multe secole, pe câtă vreme Prevederea timpuluĭ ca sciinţă este cea maĭ recentă dintre acele carĭ compun Meteorologia, care ea însăşĭ este, după cum am stabilit, o sciinţă cu totul nouă.

Nicĭ 50 de anĭ nu aŭ trecut de când catastrofa întîmplată, la 14 Noemvrie 1854, flotelor englese şi francese din causa grozaveĭ tempeste ce s'a întîmplat pe Marea Négră, a dat ilustruluĭ Le Verrier [144]), directorul Observatoriuluĭ din Paris, ideia—iscodită negreşit de Mareşalul Vaillant—de a căutà dacă nu cum-và s'ar fi putut prevenì flotele de sosirea eĭ. Din cele 250 de documente ce a putut obţiné asupra stăriĭ atmosferice în ḑilele de la 12 la 16 Noemvrie [145]), Le Verrier

---

[143]) Un cas excepţional trebuesce menţionat acì. Statele-Unite ale Americeĭ, care de mult aŭ dat dovadă că înţeleg adevĕrul acestuĭ cuvînt al luĭ **Priestley**, cel care în chimie a netezit drumul pe care trebuià să clădéscă **Lavoisier**: «Orĭ-ce sciinţă care nu este utilă fericiriĭ poporuluĭ nu este decât o vană expunere a cercetărilor pedante şi n'are nicĭ un drept real la admiraţiunea nóstră», Statele-Unite aŭ apreciat la justa sa valóre importanţa Meteorologieĭ, de aceea Serviciul meteorologic, numit acolo Weather Bureau, adecă «Biuroul timpuluĭ», este cel maĭ important dintre tóte serviciile carĭ compun Ministerul Agriculturiĭ. Budgetul sĕŭ anual este de aprópe 6.000.000, ḑic şése milióne de leĭ. Fie-care locuitor dintr'acéstă ţéră contribuesce pe an 7 banĭ şi jumătate pentru Meteorologie. La noĭ, ţéră eminamente agricolă, după cum ne place a o numì la fie-care moment, locuitorul nu contribue nicĭ cu un ban pe an pentru studiul condiţiunilor atmosferice al ţériĭ ce locuesce. Pentru o ţéră eminamente agricolă, unde cunóscerea timpuluĭ este o necesitate absolută, acésta este într'adevĕr prea puţin.

[144]) Pentru meritul luĭ **Le Verrier** în stabilirea baselor Prevederiĭ timpuluĭ, a se vedé **W. de Fonvielle**, *La Prévision du temps*, 8°, Paris 1878, pag. 103.

[145]) Pag. XXXIII din **Mohn H.**, *Les phénomènes de l'Atmosphère*, trad. de **Decaudin-Labesse**, cu o introducere de **Henri de Parville**, 8°, Paris 1884, pag. LXIII 487, «La 16 Fevruarie 1855, am avut onórea, scrie **Le Verrier** luĭ **Matteuci**, de a supune M. S. Împĕratuluĭ proiectul uneĭ vaste reţele de meteorologie destinată de a încunos-

a putut stabilì într'adevĕr că ciclonul s'a propagat încet de la vest la est şi că s'ar fi putut anunţà prin telegraf sosirea sa în timp util. «Le Verrier a demonstrat dintr'odată, ḑice d-l Henri de Parville [146]), importanţa *metodeĭ simultane* şi fundă, pe base statornice [147]), sistemul de prevedere a timpuluĭ prin depeşĭ telegrafice, una din cele maĭ frumóse cucerirĭ ale Meteorologieĭ moderne.»

Fără îndoiélă, prea stimaţĭ Colegĭ şi onorată adunare, avem mijlóce pentru a face prevederea timpuluĭ pe un scurt interval; nu suntem însă încă în putinţă de a o face pe un interval lung, un an saŭ chiar o lună saŭ o sĕptămână, deşì multă lume se baséză încă, când voesce a sci cum are să fie primă-vara saŭ vara, pe indicaţiunile din *Calendarul de o sută de anĭ* saŭ dintr'un *Almanach* óre-care. Dar ce să-ĭ facĭ? «Locuitorilor curióseĭ planete care gravitéză între Marte şi Venus le place erórea şi se agaţă de dînsa, întocmaĭ după cum edera se agaţă de zidurile vechĭ» ḑice, cu drept cuvînt, astronomul Flammarion [148]).

* * *

Cercetările carĭ aŭ început să se facă în straturile înalte ale atmosferiĭ, şi carĭ sperăm că se vor întinde pe o scară din ce în ce maĭ mare [149]) cu ajutorul balónelor şi al smeurilor, pe de o parte; studiile basate pe observaţiunile meteorologice simultane transmise prin telegraf de altă parte; aceste douĕ nouĕ mijlóce de investigaţiune ale Meteorologieĭ actuale, şi despre care m'am încumetat a vĕ spune câte-và vorbe, ne vor conduce negreşit, pe noĭ saŭ pe urmaşiĭ noştri, la resolvarea problemelor de cea maĭ însemnată utilitate practică, ce s'aştéptă de la sciinţa nóstră, Meteorologia, căcĭ, prea stimaţĭ Colegĭ, este fórte adevĕrat ceea ce tot Flammarion ḑice într'una din cele maĭ recente ale sale publicaţiunĭ [150]): «Nu sunt cause fără efecte: hazard nu este.

---

ciinţà pe marinarĭ de sosirea tempestelor. Acest proiect, fórte complet, a primit înalta aprobare a M. S. şi chiar a doua ḑi, 17 Fevruarie, am fost autorisat cu d-l **Vougy**, directorul general al liniilor telegrafice, de a-l pune în practică şi să-l continuăm.»

146) Idem pag. XXXVIII.

147) S'a vĕḑut, din cele ce s'aŭ arătat maĭ sus, întru cât acéstă fundare se datoresce nemuritoruluĭ **Le Verrier**.

148) **Flammarion C.**, *Les prophéties du temps*, pag. 332--337 din *Bulletin de la Société astronomique de France*, An. 1902, pag. 334.

149) Dejà în numĕrul din Fevruarie 1903 al revisteĭ *Das Wetter*, găsim pentru întâia óră publicată o represintare grafică a mersuluĭ ḑilnic al distribuţiuniĭ verticale a temperaturiĭ, după observaţiunile executate de Observatoriul aeronautic din Berlin, în cursul luniĭ Ianuarie 1903.

150) **Flammarion C.**, *Les prophéties du temps*, pag. 332—337 din *Bulletin de la Société astronomique de France*. An. 1902, pag. 337.

Meteorologia este supusă unor legĭ tot atât de absolute ca şi Astronomia. Aceste legĭ însă sunt maĭ greŭ de descurcat din examinarea fenomenelor; este un fel de ghem de aţă destul de încurcată. Să nu ne îndoim însă că va venì ḑiua în care Meteorologia va fi o sciinţă tot atât de sigură şi de precisă ca aceea a luĭ Hipparc, Copernic, Kepler şi Newton.»

Şi atuncĭ, onorată adunare, se va realisà ceea ce scrià, acum vre-o 20 de anĭ, celebrul geograf Elisée Reclus [151]), cu cuvintele căruia voesc să termin:

«Cunoscinţa anticipată a alternativelor climeĭ va fi una din cele maĭ marĭ cucerirĭ ale omuluĭ. Stăpân dejà pe present prin lucrul sĕŭ, omul va fi stăpân şi pe viitor prin sciinţă. Atuncĭ acest pămînt, care ḑice că-ĭ aparţine, va fi într'adevĕr al sĕŭ: va utilisà după cum va voì puterea productivă şi va întrebuinţà tóte vietăţile inferióre, animale şi plante, pentru bunul traiŭ al proprieĭ sale vieţĭ. Însă, odată ajuns posesor al pămîntuluĭ, va maĭ trebuì încă să se facă stăpân pe el însuşĭ, să triumfeze de propriile sale pasiunĭ şi să se înveţe a trăì în pace pe acéstă planetă, atât de dese-orĭ udată de sânge.»

---

[151]) **Elisée Reclus**, *Les phénomènes terrestres*, 8°, 2 vol., Paris, 5-me éd. 1884–6, vol. 2, pag. 229.

RĔSPUNSUL D-LUĬ I. FELIX

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL D-LUĬ ST. C. HEPITES.

Prieten al părinteluĭ d-vóstre C. C. Hepites şi colaborator cu dînsul, acum 41 de anĭ, în Direcţiunea generală a Serviciuluĭ sanitar, am urmărit cu atât maĭ mult interes lucrările d-vóstre meteorologice, cu cât ele sunt într'o strînsă legătură cu una din sciinţele medicale, căreĭ am devotat tótă viéţa mea: Igiena, care studiéză tóte modificările mediuluĭ în care trăesce omul. Succesele ce aţĭ sciut a obţiné într'acéstă sciinţă aŭ atras asupra d-vóstre de mult timp atenţiunea Academieĭ Române, care încă din anul 1880 v'a chemat în sînul sĕŭ ca membru corespondent. Astădĭ, când vĕ faceţĭ intrarea solemnă ca membru activ în Academia Română, sunt fericit că mi s'a dat sarcina de a vĕ dice în numele sĕŭ: Bine aţĭ venit între noĭ şi marĭ să vĕ fie în viitor isbândele pe terenul sciinţific.

Să nu uitaţĭ nicĭ odată, că în acéstă Instituţiune înlocuiţĭ pe regretatul nostru coleg Nicolae Kretzulescu, care în curs de 30 de anĭ a ocupat cu demnitate unul din locurile eĭ de frunte. Kretzulescu a avut marele merit de a fi fost printre ceĭ dintâĭ carĭ aŭ rupt cu tradiţiunea, care lăsà numaĭ ómenilor de rând şi străinilor profesiunile liberale. Astădĭ înţelegem cu greŭ, cum s'a făcut o vină tînĕruluĭ, aparţinĕnd uneia din cele maĭ marĭ familiĭ boerescĭ, fiind-că a îmbrăţişat medicina spre a o practicà. Nu tot ast-fel erà acum 64 de anĭ. La întórcerea în ţéră de la Paris, unde-şĭ luase diploma de doctor în medicină, Nicolae Kretzulescu a audit din gura luĭ Alexandru Vodă Ghica aceste cuvinte, carĭ pe mulţĭ ĭ-ar fi putut sdruncinà: «Ce idee aĭ avut, ca să înveţĭ medicina, ea nu e de tine, să o laşĭ în lăturĭ şi să urmezĭ cariera părinţilor şi moşilor teĭ». (N. Kretzulescu, *Amintirĭ istorice,* în «Ateneul Român», I, Bucurescĭ 1894).

Cu curagiul care-l are omul superior, convins de sfinţenia misiuniĭ,

sale, tînĕrul Doctor Kretzulescu, fecior de boer mare, rĕspunse că timpurile vechĭ aŭ trecut, că trebue să căutăm şi noĭ a păşì înainte cu popórele civilisate; că scopul sĕŭ, îmbrăţişând medicina, n'a fost şi nu este decât a ridicà profesiunile liberale, atât de despreţuite la noĭ în ţéră şi considerate de publicul român de domeniul exclusiv al străinilor, lor numaĭ aparţinênd a fi medic, farmacist, inginer, architect, artist. I-am spus, adaogă D-rul Kretzulescu, în *Amintirì istorice*, dorinţa ce aveam de a înfiinţà într'unul din spitalurile Capitaleĭ o şcólă de chirurgie şi a mĕ însărcinà cu învĕţămîntul; l-am rugat să nu stărue în propunerile ce-mĭ făceà, şi să priméscă ideia ce emiteam şi care va avé pentru ţéră cel maĭ bun resultat, moral şi material.

Stăruind în acéstă cale a isbutit, ca după doĭ anĭ, în Ianuarie 1842, să se înfiinţeze la spitalul Colţea mica şcólă de subchirurgĭ, care a devenit originea învĕţămîntuluĭ medical în România. Vodă Ghica a asistat în persónă la deschiderea cursurilor acesteĭ şcóle. Doctorul Kretzulescu a luat parte la desvoltarea succesivă a acestuĭ învĕţămînt, până la transformarea sa în Facultate de Medicină, la a căreĭ creare a luat parte activă 27 de anĭ maĭ târḑiŭ, în calitate de Ministru al Instrucţiuniĭ publice.

În lucrarea mea, *Istoria Igieneĭ în România*, am arătat (1) istoricul desvoltăriĭ învĕţămîntuluĭ Medicineĭ la noĭ şi nu am intenţiunea de a-l expune acì. Facultatea de Medicină din Bucurescĭ provine direct din transformarea Şcóleĭ naţionale de Medicină, la a căreĭ creare şi desvoltare aŭ dat luĭ Carol Davila concursul lor càţĭ-và bărbaţĭ cu inimă, cu abnegaţiune şi cu curagiŭ, între carĭ şi C. C. Hepites, părintele d-vóstre, iubite coleg.

Între alte scrierĭ, C. C. Hepites a publicat în anul 1847 prima lucrare asupra apelor minerale din Muntenia, «Balta-Albă», de vreme ce isvórele minerale din Moldova fuseseră examinate şi descrise cu mulţĭ anĭ maĭ nainte de Hacquet în 1790—1796, de Plusq 1811, de Zotta 1830.

C. C. Hepites a fost însărcinat de C. Davila cu elaborarea primeĭ Farmacopee Române, un mare volum de 790 pagine in-quarto, care apărù în limba latină şi română la 1862, lucrare meritorie care face onóre defunctuluĭ autor.

În relaţiunĭ ḑilnice cu dînsul în curs de maĭ mulţĭ anĭ, am putut aprecià şi vastele-ĭ cunoscinţe şi nesfârşitu-ĭ dor de muncă pe terenul sciinţific.

(1) *Analele Academieĭ Române*, tom XXIII, *Mem. Secţ. Sciinţ.*, pg. 220 şi urm.

Cu un asemenea exemplu dinaintea ochilor, colegul nostru de astădĭ Ştefan Hepites a făcut studiĭ solide şi întors în ţéră în 1875, după ce se retrăsese din armată, cu diploma de Doctor în Sciinţele fisice şi matematice şi cu aceea de Inginer de geniŭ civil de la Universitatea din Bruxelles, a intrat în serviciul technic al Statuluĭ.

Orânduit Inginer al cheuluĭ în constructiune la Brăila, v'aţĭ dat imediat séma, iubite coleg, că studiul cresceriĭ niveluluĭ Dunăreĭ şi al inundaţiunilor produse de acest fluviŭ nu se póte face fără un studiŭ amănunţit al precipitaţiunilor atmosferice. Imediat după terminarea gloriosuluĭ nostru răsboiŭ, la care aţĭ luat parte ca comandant de baterie, aţĭ înfiinţat în 1828 la Brăila, cu spesele d-vóstre, o mică staţiune meteorologică, care puteà servì de model atât pentru instalarea sa, cât şi pentru râvna cu care se făceaŭ observaţiunile carĭ eraŭ cu atât maĭ preţióse, cu cât în tótă ţéra observaţiunĭ meteorologice nu se făceaŭ decât în treĭ locurĭ: la Bucurescĭ, la Iaşĭ şi la Sulina. Dar nu v'aţĭ mulţumit numaĭ cu atât, ci aţĭ sciut să interesaţĭ la studiul ce urmăriaţĭ şi districtul Brăila, care v'a pus la disposiţiune mijlócele necesare pentru înfiinţarea unor staţiunĭ udometrice în judeţ, cât şi pe Inspectorul general al serviciuluĭ hidraulic, D. Frunză, de la care aţĭ obţinut că să se înfiinţeze, în principalele porturĭ d'a lungul Dunăreĭ, 12 staţiunĭ udometrice. Acésta a fost începutul creăriĭ reţeleĭ meteorologice, ce ca o plasă de păiangen aveà în curând să se întindă asupra întregiĭ ţĕrĭ. Zelul ce puneaţĭ în desvoltarea acesteĭ reţele şi importantele lucrărĭ meteorologice ce începuserăţĭ a da la lumină aŭ atras atenţiunea Academieĭ Române, care în 1880 v'a ales membru corespondent în secţiunea sciinţifică şi v'a însărcinat cu alcătuirea unuĭ proiect pentru organisarea Serviciuluĭ Meteorologic.

Cinstea de a fi înţeles importanţa ce are pentru orĭ-ce ţéră, dar maĭ ales pentru una agricolă, un serviciŭ meteorologic oficial, se cuvine primuluĭ titular al Departamentuluĭ Agricultureĭ, Ioan Câmpineanu; care a fost convins că pentru ca să putem aprecià situaţiunea nóstră agricolă, avem nevoie de un studiŭ climatologic aprofundat.

Câmpineanu a avut o inspiraţiune fericită când s'a adresat d-vóstre, căcĭ din momentul ce v'aţĭ lăsat de inginerie, unde negreşit aţĭ fi fost un element util, v'aţĭ devotat cu tot sufletul propăşiriĭ Meteorologieĭ în România.

Dovada munciĭ d-vóstre inteligente se găsesce în cele 15 volume de *Anale ale Institutuluĭ Meteorologic*, în cele 11 volume de *Buletine lunare ale observaţiunilor meteorologice din România*, în cele 9 volume din *Buletinul Meteorologic ḑilnic al Româniеĭ* ce aţĭ publicat

până acum, şi în fórte numerósele memoriĭ sciinţifice ce, de 23 de anĭ încóce, publicaţĭ în *Analele Academieĭ Române* şi în alte publicaţiunĭ din ţéră şi din străinătate.

Aţĭ ridicat un adevĕrat monument Meteorologieĭ Românieĭ; geograful, inginerul, agricultorul, balneologul, igienistul găsesce într'însul elementele pentru deslegarea problemelor, în carĭ intervine unul din factoriĭ carĭ constituesc clima.

Lucrările d-vóstre, scumpe Coleg, sunt atât de numeróse şi de variate (1), în cât nu mĕ pot încumetà de a le analisà. Nu pot totuşĭ să trec cu vederea unele din studiile de cea maĭ mare importanţă pentru ţéra nóstră, ce vi se datoresc.

Regimul pluviometric al Românieĭ, ce aţĭ presintat Academieĭ în şedinţa de la 3 Decemvrie 1899 (2) şi care, tradus în franţuzesce, a fost expus, împreună cu frumósele chărţĭ ce-l însoţesc (3), la Exposiţiunea universală din Paris la anul 1900, este într'adevĕr o lucrare care pentru prima óră arată distribuţiunea precipitaţiunilor atmosferice asupra Regatuluĭ întreg. Nu v'aţĭ mulţumit de a studià într'însul numaĭ repartiţiunea anuală, lunară şi pe anotimpurĭ a precipitaţiunilor sub formă de plóie saŭ zăpadă, dar aţĭ determinat, pentru Bucurescĭ, şi mersul lor diurn, lucru ce până acum se cunósce pentru puţine localităţĭ din lume.

Climatologie du littoral de la Mer Noire, studiŭ ce aţĭ presintat Congresuluĭ de Idrologie şi de Climatologie întrunit la Liége în anul 1898, ne-a făcut să cunóscem condiţiunile climatologice ale regiuniĭ locuite de Ovidiŭ în exiliul sĕŭ.

Negreşit că numaĭ din causa lipseĭ observaţiunilor pe un interval destul de lung, nu ne-aţĭ putut încă da un studiŭ climatologic, care să îmbrăţişeze întreg Regatul; însă, mulţumită monografiilor climatologice ce vĕ datorim pentru Sulina, Păncescĭ-Dragomirescĭ, Sinaia, Brăila şi Iaşĭ, precum şi *Albumuluĭ Climatologic* în care se găsesc principalele date caracteristice relative la condiţiunile climatologice a 19 localităţĭ din diferite părţĭ ale ţeriĭ, întrevedem dejà marele aliniamente ale studiuluĭ pe care-l aşteptăm asupra Climatologieĭ Românieĭ.

Seria studiilor ce aţĭ întreprins asupra *Meteorologieĭ Agricole*, din

(1) O listă a acestor diverse lucrărĭ se găsesce în *Analele Academieĭ Române*, tom. XXIII, *Desbaterĭ*, pag. 576.

(2) *Anal. Acad. Române*, tom. XXIII, *Memor. Secţ. Şciinţ.*, pag. 211—280, 3 fig. şi 18 chărţĭ.

(3) *Régime pluviométrique de Roumanie*, 4°, Bucurescĭ 1900.

carĭ ne-aţĭ făcut dejà să cunóscem *Condiţiunile climatologice ale vegetaţiunii viţeĭ de vie,* va contribuì a definì condiţiunile în carĭ ar trebuì cultivat porumbul, care forméză principala, aprópe exclusiva hrană a populaţiuniĭ rurale; în fine marea şi fórte importanta lucrare ce aţĭ făcut în curs de maĭ mulţĭ anĭ, relativă la *Determinările elementelor magnetice* în 72 de puncte, în scopul întocmiriĭ chărţilor magnetice ale Regatuluĭ, completéză în mod fericit prima încercare făcută de învĕţatul astronom şi meteorologist Kreil care, acum aprópe o jumătate de secol, a făcut cele dintâĭ determinărĭ magnetice sistematice în ţéra nóstră: la Bucurescĭ, Galaţĭ, Sulina şi Insula Şerpilor.

Ceea ce este îmbucurător, şi o constatăm cu o deosebită plăcere—după cum se exprimà colegul nostru C. Istrati în raportul ce a făcut Academieĭ asupra lucrărilor domnieĭ-vóstre (1) este că munca depusă de d-vóstră e atât de bine apreciată în străinătate de învĕţaţĭ de întâiul rang, în cât cinstea ce resultă nu se resfrânge numaĭ asupra d-vóstre, dar în mare parte şi asupra ţĕriĭ.

Aşà este, şi ca probă maĭ putem aduce cinstea ce se resfrânge asupra Românieĭ prin alegerea ce s'a făcut în persóna colegului nostru ca membru în Comitetul internaţional de Meteorologie, unde lucréză de maĭ bine de ḑece anĭ, alăturĭ cu învĕţaţiĭ distinşĭ, cu ceĭ maĭ autorisaţĭ representanţĭ aĭ sciinţeĭ Meteorologieĭ din Franţa, Germania, Englitera, Austria, Rusia şi Suedia, la unificarea metodelor de observaţiune şi la propăşirea Meteorologieĭ; tot după cum, ca membru ales în Comitetul internaţional de măsurĭ şi greutăţĭ, o altă onóre de care se bucură colegul nostru, luptă pentru unificarea măsurilor şi greutăţilor prin adoptarea universală a sistemuluĭ metric.

Prin frumosul şi interesantul sĕŭ discurs de astăḑĭ, colegul nostru Ştefan Hepites ne-a arătat şi sforţările ce se fac de meteorologiştĭ pentru studiul regiunilor înalte ale atmosfereĭ, şi speranţele bine fundate ce aŭ dînşiĭ de a ajunge, cu maĭ mulţĭ sorţĭ de isbânda de cum se póte face astăḑĭ, la realisarea «celeĭ maĭ frumóse conchiste a Meteorologieĭ moderne», prevederea timpuluĭ.

Să urăm nouluĭ nostru coleg isbândă deplină.

---

(1) *Analele Academieĭ Române,* tom. XXIV, *Desbaterĭ,* pag. 175.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXVI.

DESPRE INTRODUCEREA LIMBII ROMÂNEȘTI IN BISERICA ROMÂNILOR

DISCURS ROSTIT LA 21 MARTIE (3 APRILIE) 1904
ÎN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ
SUB PREȘEDINȚA
M. S. REGELUI

DE

IOAN BIANU

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
SECRETAR GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI
INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEĬ, 16
1904.

Sire,

Alteță Regală,

Domnilor Colegi,

S'au împlinit în zilele trecute două-zeci și cinci de ani, de când mă aflu în serviciul Academiei. Bunăvoința cu care am fost întâmpinat aici de la început nu s'a împuținat, ci mai vârtos a crescut an cu an și s'a întins la toți membrii acestei instituțiuni, dintre cari mulți nu mai sunt astăzi de față între noi. Toți au aprețiat cu atâta bunătate lucrarea mea, în cât la 25 Martie 1887 m'au ales membru corespondent și m'au legat ast-fel cu totul de această instituțiune, spre care ca și către un Olimp al culturii naționale a neamului meu, eram obicĭnuit din copilărie a vedeà îndreptate privirile tuturor, în orășelul școlar al Blajului, unde am crescut. Domniile-Voastre ați întins acum doi ani bunăvoința față de mine până la treapta cea din urmă, dându-mi scaun și glas hotărîtor alături de Domniile-Voastre în acest templu al culturii întregului nostru neam.

Este prea firesc ca o emoțiune greu de stăpânit să frământe sufletul meu acum, când viu să-mi ocup locul, la care m'ați chemat între Domniile-Voastre, în modul solemn indicat de legea fundamentală a Academiei; și emoțiunea este cu atât mai puternică, cu cât nimeni nu știe mai bine decât mine cât de puțin am făcut din cât ași fi dorit eu însumi, și mai ales din cât ar fi trebuit să fac, spre a fi cucerit cu deplin merit locul la care Domniile-Voastre m'ați chemat, judecând cu bunăvoință puținul ce am putut face.

Despre un lucru sunt însă deplin convins și sunt încredințat că sunteți convinși și Domniile-Voastre: că am dat și dau Academiei tot sufletul, toate puterile mele. Numai ast-fel pot înțelege toată bunăvoința arătată mie de Domniile-Voastre de un întreg pătrar de secol și

încoronată acum prin acordarea onoarei celei mai înalte spre care poate năzuì un cărturar român.

Aşà fiind, simţemintele mele de recunoştinţă nu-mi este cu putinţă şi nici nu încerc a vi le exprimà; un singur lucru vă declar însă cu toată solemnitatea acestei zile — pentru mine cea mai solemnă a întregei vieţi — că precum până acum, aşà voiu da şi în viitor tot sufletul meu, toate puterile mele, pentru creşterea şi întărirea Academiei Române menită a împrăştià raze de lumină şi de încălzire naţională în toate colţurile pământului unde trăesc Români şi se vorbeşte limbă românească.

Sire,

Alteţă Regală,

Domnilor Colegi,

Ce subiect mai potrivit aşi fi putut alege pentru cuvântarea mea de astăzi decât să vă vorbesc despre limba românească, a cărei studiare şi cultivare a fost ideea iniţială, misiunea sublimă, a înfiinţării Academiei noastre? Ce poate aveà pentru noi un interes mai viu decât să studiem organismul, să cercetăm fazele prin cari a trecut limba noastră până acum? Ce misiune mai înaltă, mai nobilă, mai sfântă, ar puteà aveà o instituţiune decât de a îngrijì să se mănţină tot-deauna unitatea şi să se asigure buna desvoltare în viitor a acestei limbi, care uneşte şi trebue să unească în veci într'un singur tot întreagă gândirea întreg neamului românesc, să stabilească legătura organică între cele mai strălucite saloane, cei mai mari învăţaţi, cei mai geniali poeţi, cei mai elocuenţi oratori şi bărbaţi de stat, — cu cele mai modeste şezători de sat, cu ciobanii cari cântă pe lângă turme, cu voinicii cari cântă după coarnele plugului, cu fetele cari cântă la secere şi cu moşnegii şi babele cari povestesc nepoţilor cu farmec neasemănat poveşti minunate şi întâmplări din vremile de demult?

Academia Română şi-a deschis rostul în lume la 1 August 1867, vorbind Românimii, care aşteptà cuvântul ei dătător de viaţă şi de direcţie, prin glasul atât de autorisat al vecînic neuitatului Timoteiu Cipariu, care

a proclamat — între altele — datoria acestei instituţiuni «de a îngrijì «ca limba română să scape de tot jugul despotismului sub care de «secoli a gemut.» Şi Cipariu aveà adâncă cunoştinţă despre mulţii secoli în lungul cărora biata noastră limbă, această scumpă comoară a sufletului românesc, a stat sub jugul despotismului altor limbi, ale cărui urmări cu durere le simţim până astăzi şi le vom simţì încă multă vreme, căci sunt cauzele de întârziere ale desvoltării culturii noastre.

Mă voiu silì să expun înaintea D-voastre astăzi fazele principale ale unei laturi a izbânditelor năzuinţe de emancipare a limbii româneşti de sub «jugul despotismului» limbilor străine, despre care cu atâta amar vorbià Cipariu la 1867, şi anume despre năzuinţele prin cari în secolii XVI, XVII şi XVIII limba noastră a ajuns a fi, la noi, limba cultului religios, limba bisericească, limba rugei.

I.

Când Românii se ivesc din chaosul medieval şi vin — târziu de tot — să-şi ieà locul între popoarele formate din fărămăturile şi rămăşiţele împrăştiate ale marelui popor roman şi între cele ivite la viaţa istorică prin mişcarea profundă pe care a produs-o desmembrarea imperiului lumii, până atunci crezut etern, — atunci Românii se arată într'o stare în multe privinţe deosebită de cele-lalte popoare romanice. Ei se ridică din mijlocul unei lumi nouă — a lumii slave, cu care printr'o convieţuire seculară se amestecară, în a cărei biserică se închinau, a cărei organizare socială în multe o primiră şi şi-o prefăcură în obiceiu.

Organizarea politică a statelor noastre fusese luată după cea bizantină cunoscută de ai noştri de la Bulgari, şi mai presus de toate biserica Românilor erà aceeaşi cu a acestor Slavi, având limba lor în toată slujba religioasă, în toată cartea, în tot scrisul, şi prin urmare şi în viaţa formală şi oficială a Statului. Limbii româneşti, nobilei continuătoare a limbii legiunilor neînvinse, îi rămăsese modesta stare de limbă vorbită în relaţiile zilnice, de limbă casnică, de limbă nescrisă, neîntrebuinţată nici la altarul şi strana bisericii sau în serviciile religioase de ori-ce fel,

nici în scrisul actelor de cancelarie a puterii Domneşti, care erà «toată cârma» ţării.

Aşà a fost la început, în întâiele secole ale închegării statelor româneşti şi a vieţii noastre bisericeşti şi sociale. Dar cu cât întreagă această viaţă se închegà mai bine, cu atât erà natural să se simtă tot mai mult greutatea de a întrebuinţà limba străină, pe care numai prea puţini şi cu prea multă osteneală o puteau învăţà şi înţelege.

Pre acele timpuri cartea erà un instrument bisericesc şi erà atât de strâns legată de biserică, în cât cărturarii erau aproape numai feţe bisericeşti — preoţi şi călugări; ei au fost de aceea şi întâii însemnători şi povestitori ai faptelor istorice. Intre ei erà natural să se simtă mai întâi trebuinţa de a se întoarce şi pe limba înţeleasă de toţi cărţile sfinte cari cuprind fundamentele credinţei, pentru ca ast-fel să fie cu putinţă a răspândì mai uşor înţelegerea sfintelor învăţături în massele poporului şi mai întâi între cei mărunţi şi numeroşi, cari se pregătiau spre a fi slujitorii bisericii în mănăstiri şi în sate, şi cari alt-fel trebuiau să steà mulţi ani sub dascălii mânăstirilor spre a învăţà limba slavă, cea străină şi greu de învăţat.

Intâiele traduceri româneşti de acest fel par a fi fost făcute în mânăstirile Moldovene din Bucovina, către sfârşitul domniei Marelui Ştefan. Gloriosul şi înţeleptul Domn, la 1475 prin două chrisoave, a înzestrat cu sate vechea mânăstire a Homorului pomenită de la 1428, a înălţat însuşi acolo alte patru mânăstiri mari, Putna la 1470, Pătrăuţii la 1478, S-tul Ilie şi Voroneţ la 1488, şi tuturor le-a dat sate şi moşìi. Ast-fel a produs o mare înviorare a activităţii culturale şi artistice interne a mânăstirilor din acea parte a ţării, ceea ce se vede şi din frumoasele manuscripte de Evanghelii făcute atunci, câte au ajuns până la noi.

Pentru a da elementele instrucţiunii teologice călugăraşilor români adunaţi în mare număr în aceste mânăstiri, pare să se fi tradus după slavoneşte cel puţin *Noul Testament,* temeiul credinţei, şi *Psaltirea* comoară de cea mai înaltă poezie prin care sufletul omenesc umilit se înalţă spre Dumnezeire. Traducerile acestea au fost făcute în felul vorbirii locale, caracterisat faţă de vorbirea triumfătoare de mai târziu prin cunoscuta particularitate fonetică a schimbării lui *n* între vocale

în *r*, particularitate care pare a fi fost pe atunci caracteristica limbii în regiunea nordică şi apusană — Moldova de sus şi Ardealul de miazănoapte şi de apus, precum caracteristică este şi astăzi fărămăturii de limbă, câtă a mai rămas până la noi, în Istria.

Ast-fel se întrevede în ceața trecutului îndepărtat — către sfârşitul secolului XV — întâia încercare de a se înălță limba noastră la starea de limbă de carte, de limbă literară. Incercarea aceasta a rămas însă fără urmare.

II.

Activitatea literară religioasă atât de modestă în sine, dar atât de însemnată pentru urmările ei, se începe curând a doua oară, pe la mijlocul secolului XVI, în părțile de miază-zi ale țărilor româneşti.

Pe la începutul acelui secol vin în Țara-Românească prelați, clerici, cărturari slavi, de peste Dunăre, să se adăpostească la noi şi să-şi continue aici lucrarea pe care nu o mai puteau face în țările lor din dreapta marelui fluviu, căzute sub stăpânirea neînduratului Islam învingător. Ei aduc meşteşugul tipografiei pe care-l învățară de la Venețiani, şi de la 1508 până după 1550 se tipăresc la Târgovişte cărți bisericeşti în limba slavă, înfrumusețate cu frontispicii în elegante arabescuri cari înconjurau stema domnească a țării. Nici prin gând nu puteà trece cui-và pe atunci la Târgovişte că ar trebuì, că s'ar cuvenì, să se tipărească asemenea cărți şi în limba țării, în limba profană vorbită de poporul românesc.

Un vânt nou venit din apus aduce însă până lângă granițele țării idei nouă. În lumea catolică de sub ascultarea milenară a Papei de la Roma se întâmplă marea răzvrătire a reformei germane. Luther, călugărul genial şi îndrăzneț, personifică mişcarea şi între altele scrie pe steagul său de luptă cuvintele marelui Apostol Pavel (I, Corint., 19), după cari cuvântul sfânt trebue să fie spus popoarelor în limbile lor, ca să-l înțeleagă cei mulți, cei umiliți, iar nu în limbi străine şi moarte, înțelese numai de puțini învățați.

Saşii, vecinii de peste munte, au adus repede din patria lor primitivă şi au îmbrățişat cu toții reforma cu ideile ei liberale şi democra-

tice. Ei au fost îndată urmaţi de marea majoritate a Ungurilor ardeleni, dar foarte curând, la 1563—4, s'au despărţit aceste două elemente atât de deosebite, formând două biserici protestante deosebite. Una după alta amândouă aceste biserici — cea luterană a Saşilor şi cea calvinistă a Ungurilor — s'au năzuit să atragă către dînsele pe oropsiţii Români, conlocuitorii lor, cari se ţineau de biserica ortodoxă de abià tolerată, dar cari erau cei mulţi, marea majoritate a locuitorilor principatului, cari munciau pentru folosul tuturor şi erau lipsiţi de toate, până şi de mângâerea de a înţelege rugăciunile, slujbele şi cântările bisericii căci toate acestea se cetiau pentru dînşii în limba slavonă, pe care nici poporul nici preoţii nu o înţelegeau.

Protestanţii Saşi mai întâi au voit ca tocmai, prin punerea în aplicare şi pentru Români a cuvintelor Apostolului, să-şi atragă încrederea şi simpatia acestora şi apoi mai mult. Sibienii încep lucrarea tipărind la 1544 *Catechismul* lui Luther în limba românească, dar pare că ei s'au oprit acì. 16 ani mai târziu aceeaşi lucrare a fost reluată de Braşoveni şi condusă fără încetare timp de peste 20 de ani. Cheltuelile însemnate făcute în acest timp de bogatul oraş săsesc cu întocmirea tipografiei cirilice şi cu tipărirea cărţilor pentru Români nu puteau fi făcute fără un scop bine chibzuit de acei cari de secoli erau oficial declaraţi de *prudentes et circumspecti*. Dacă la 1544 s'a crezut trebuincios a se face cheltueala pentru a se tipărì catechismul protestant pentru Români în limba acestora, spre a-i lămurì şi a-i atrage spre noua biserică, — cu atât mai vârtos devenise pe la 1560 o necesitate pentru Saşi lucrarea în această direcţiune, după ce eĭ se certară cu protestanţii Unguri, şi ce-và mai târziu, la 1563—4, s'au şi despărţit de tot în două biserici deosebite, cum au rămas până astăzi; ast-fel Saşii, depărtaţi de patria lor germană, rămaseră şi bisericeşte cu totul izolaţi.

În Martie 1559 Braşovenii, la îndemnul judeţului cetăţii lor, Ioan Benkner, hotărăsc să atragă pe Români la biserica reformată; şi se pun pe lucru. La 1560 tipografia cirilică este aşezată la Braşov, doi cărturari şi tipografi români sunt aduşi de la Târgovişte. In anul

următor 1561, «jupânul Hanăş Begner de în Braşov» dă Românilor întâia oară *Evanghelia* tipărită pe limba lor.

Lucrarea Braşovenilor nu erà fără socoteală: ea pare a fi fost începută cu ştiinţa Mitropolitului de la Târgovişte, capitala Ţării-Româneşti şi ortodoxe de peste munţi, cu care relaţiile erau zilnice şi de toate felurile şi care inspirà încredere fraţilor Români ortodoxi ai Ardealului. Cărturarul de căpetenie al acestei activităţi literare religioase de peste două decenii a fost Diaconul Coresi de la Târgovişte şi ajutorul său, Tudor Diac, venit probabil tot de acolo.

Motivarea acestui lucru nou şi ne mai pomenit până atunci în românime o spune «jupânul Hanăş Begner de în Braşov» aşà: «am avut «jelanie pentru sfintele cărţĭ româneştĭ Tetroevanghel şi am scris «acéste sfente cărţĭ de învăţătură să fie popilor rumâneştĭ să înţelégă, «să înveţe Româniĭ cine-s creştinĭ,» iar temeiul acestei hotărîrĭ sunt pomenitele cuvinte ale Apostolului Pavel, cari vor fi mereu repetate ca justificare în epilogurile saŭ în precuvântările tuturor cărţilor tipărite româneşte în această epocă. După Evanghelie a venit *Praxiul* sau *Faptele Apostolilor.*

Se vede însă că protestanţii Unguri calvinişti au voit să ieà din mâna Saşilor acest mijloc de a atrage pe Români spre reforma lor, căci pe la 1564 Forró Micloş, nobil de Haporton, o însemnată personalitate a timpului între Ungurii calvinişti, plăteşte cheltueala pentru o mare carte românească, *Tâlcul Evangheliilor,* adecă Cazania, care s'a tipărit de acelaşi Coresi tot la Braşov. In fruntea acestei cărţi Coresi spune că dacă a văzut «că mai toate limbile au cuvântul luĭ Dum«nezeŭ în limba lor numaĭ noĭ Româniĭ n'avem» ... a tipărit Evanghelia şi Praxiul: «după acéia, dacă a văzut jelenia a mulţĭ preuţĭ de «tâlcul Evangheliilor, cum să poată şi eĭ propăvăduì şi a spune oame«nilor învăţătură după cetitul Evangheliei» .... a aflat aceste tâlcuiri ale Evangheliei şi lui îi plăcură şi le-a tipărit. Intr'o învăţătură din această carte se aduce iar vorba despre traducerea cărţilor bisericeşti în limba românească şi se zice deschis că în biserică: «să spue cu«vîntul luĭ Dumnezeu, Sfînta Evanghelie, în limba pre carea grăesc «oamenii, să putem înţelege noi mişelamea. Ce folos e lor dacă popa

«grăiaşte în limbă străină, Românilor sărbeşte, de nu înţeleg, sau pre «altă limbă ce nu vor înţelege ascultătorii.»

La 1570 Coresi tipăreşte româneşte, iar la 1577 româneşte cu slavoneşte *Psaltirea*, cartea principală a cultului la Protestanţi şi care la noi erà asemenea socotită de cea mai creştinească carte din întreagă Sfânta Scriptură.

Seria cărţilor tipărite româneşte de luteranii Braşoveni se închee cu marea şi frumoasa *Evanghelie cu învăţătură* de la 1581, în fruntea căreia şi-a pus stema familiară «Jupân Lucaci Hrăjil (Lucas Hirscher) judeţul Braşovului şi a tot ţinutul Bârsei» şi pe al cărei titlu s'au împreunat cu numele de o parte «Batăr Crişţov (Cristof Batori), «Voevodâ în toată Ţéra Ungurească şi în Ardél» cu «marele de Dumne«zeu luminat arhiepiscop Ghenadie... cărmuitor legiei creştinéscă,» de cea-laltă «bunul creştin şi dulce Mihnea Voivodâ, despuitorĭu în toată «Ţéra Românéscă şi spre despusul domnieĭ luĭ cârmuitorĭu legiei creş«tine Marele Serafim arhiepiscopul.» Nici o altă carte românească nu a apărut sub auspicii atât de puternice şi de înalte ale atâtor stăpânitori politici şi bisericeşti preste ţări locuite de popor românesc! In asemenea împrejurări cartea nu mai puteà fi bănuită de tendinţe, mai ales că chiar textul ei — spune darnicul şi evlaviosul judeţ Braşovean — l-a fost aflat în Ţara-Românească, la Archimitropolitul Serafim în cetate în Târgovişte, care i-a trimis cartea, — apoi s'a sfătuit «cu lumi«natul Mitropolitul Marele Ghenadie de în tot ţinutul Ardélului şi al «Orăziei şi cu mult cliros de preoţi ce le trebuià acéstă carte,» — s'a mai sfătuit şi cu toţi sfetnicii lui, şi numai «cu voia tuturor acestora «şi cu voia Mitropolitului Marelui Serafim» a dat-o lui Coresi Diaconul, «meşter învăţat într'acest lucru, de o scoase de în cartea sărbéscă pre «limba românéscă.»

Această ne mai pomenită profuziune de precauţiuni se explică pre de o parte prin neîncrederea cu care Românii primiau cărţile tipărite în limba lor din dragostea şi dărnicia neobicĭnuite ale Saşilor luterani, pre de altă parte pentru a susţineà concurenţa pre care le-o făceau confraţii lor în reformă, Ungurii calvinişti, cari erau mult mai puternici, având guvernul ţării în mânile lor.

De la început Saşii lucrează cu precauţiune, ferindu-se de a jignì tradiţia bisericii româneşti. Ast-fel de abià tipărise la 1561 Evanghelia românească, şi acelaşi judeţ Ioan Benkner tipăreşte Evanghelia şi în slavoneşte prin aceiaşi cărturari şi tipografi, Diaconul Coresi şi Tudor Diacul. Asemenea de observat este că Saşii nu s'au atins de cărţile de slujbă bisericească, nu au tipărit nici una de acestea în limba românească, ci au mărginit lucrarea lor la cărţile de cetire şi de învăţătură. Calvinii mai încrezători în puterea lor, de la întâiul amestec în această lucrare merg până la capăt, voind introducerea deplină a limbii române în locul celei slavone în biserica Românilor. Ast-fel la sfârşitul *Tâlcului Evangheliilor* tipărit la Braşov în 1564 de Coresi pentru Forro Miclăuş se află alipit, am puteà zice ascuns, *Molitvenicul*, cartea cea mai trebuincioasă preotului ortodox, tipărit întreg româneşte şi având la început această deschisă declaraţie reformatoare: «Româneşte am scris acest Molitvenic, cum să înţeleagă «şi popa ce zice însuşĭ şi oamenіĭ ce ascultă, că alte limbĭ înţeleg, şi «Dumnezeŭ aşà aŭ fost lăsat şi Prorocilor şi Apostolilor să gră«ĭască în limba cum înţeleg oamenіĭ.» Şi sfârşeşte zicând: «Fraţiĭ «meĭ popĭ, cu bun înţeles şi mare frică şi cinste pomeniţĭ numele «Domnuluĭ, nu boscorodiţĭ, că va bate voĭ Domnul!» A *boscorodì* însemnează a mormăì, a spune cuvinte fără înţeles. Este în afară de îndoeală că Molitvenicul nu a fost găsit tradus din vechiu, nici nu a fost tradus de Coresi dimpreună cu Tâlcuirile, ci el a fost tradus de vre-un Ungur calvinist care ştià româneşte sau de vre-un Român de acolo care ştià ungureşte, căci numai aşà se pot explicà neobicĭnuit de multele ungurisme, cari nici odată nu au fost cunoscute nici chiar Românilor de peste Carpaţi.

Tradiţia limbii slavone în slujba bisericii româneşti a fost respectată şi apărată, şi atunci ca şi mult mai târziu, de Domnii şi Mitropoliţii Ţării-Româneşti. Vedem ast-fel că acelaşi Coresi cu ucenicii lui tipăreşte la 1568 în slavoneşte *Mineiul de praznice*, în numele lui Alexandru Voevod, Domnul Ţării-Româneşti, şi al Mitropolitului Eftimie; la 1574 şi 1575 acelaşi Domn s'a sfătuit cu acelaşi Mitropolit şi a pus de s'a tipărit tot slavoneşte *Octoihul cel mare*, înfrumuseţat cu

frumoase frontispicii, cu stema şi cu pecetea domnească a ţării; câţi-và ani în urmă s'au tipărit *Triodul* şi *Octoihul cel mic*, toate cărţi de cult, de slujbă bisericească.

Autoritatea acestor cărţi slavoneşti înaintea Românilor ardeleni erà mare fără îndoeală, căci ele purtau insemnele domneşti ale Voevodului român şi ortodox.

Surprinzătoare sunt în desvoltarea acestei acţiuni două cărţi tipărite slavoneşte cu stema domnească a Batoreştilor, una este *Evanghelia* tipărită la 1579 de un Lorinţ Diac în Belgrad, capitala Ardealului, «din «porunca mareluĭ Voevod Batăr Crişţov», cea-laltă este *Mineiul cel mic* tipărit la Sas-Sebeş la 1580 de cunoscutul diacon Coresi pentru Mitropolitul Ghenadie al Ardealului, care se jelueşte că s'a făcut «în timpu«rile din urmă din partea popoarelor de altă credinţă mare stricăciune «şi scădere a sfintelor bisericĭ, precum şi împuţinarea Dumneze«eştilor cărţĭ.» Evidentă aluziune la propagande Saşilor.

Aceste cărţi se vede a fi fost făcute de Ungurii calvinişti pentru a strică efectul propagandei săseşti luterane; numai aşà cred că se poate explicà şi faptul ciudat că în Evanghelia slavonească de la 1579 sunt—pe lângă stema princiară a Batoreştilor — frontispicii cu stema domnească a Ţării Româneşti, pusă ca un semn neîndoios pentru Români de dreaptă ortodoxie.

Totuşi seria cărţilor româneşti tipărite în această epocă se închee cu una făcută de Calvinişti, *Paliĭa*, tipărită la Orăştie de diacii Şerban Coresi şi Marien «cu ştirea MărieĭĬ luĭ Bator Jigmon Voivodul Ardé«luluĭ şi a Ţăriĭ Ungureştĭ şi cu ştirea şi cu voia a toţĭ domnilor «marĭ şi sfétnicĭ aĭ Ardéluluĭ *pentru întrămătura Beséricei sfîntă a «Romănilor.*» Cartea cuprinde întâiele două cărţi ale lui Moise, Facerea şi Eşirea, scoase de mai mulţi cărturari unguri calvinişti şi români din limbile jidovească, grecească şi sârbească pe limba românească; ea este întărită cu autoritatea stemei familiei domnitoare a Batoreştilor şi cu numele lui Tordaş Mihaiu, Episcopul Românilor, şi al calvinistului Ştefan Hercze, «propoveduitorului Evangheliei lui Hristos» în oraşul Sebeş. Cheltueala a făcut-o un puternic al vremii «Gesti

«Frénți alesu hotnogíu Ardélulul și țarâeĭ ungureștĭ» și cartea o a dat în dar «vouă frațĭ Românilor.»

Acestea sunt cărțile românești tipărite în Ardeal «cu cheltuĭală multă» de protestanții luterani și calviniști între 1560 și 1582, cu scop de propagandă între Români. Vârtejul politic în care a intrat acea țară de la 1581, după moartea lui Cristof Batori, a silĭt pentru vre-o 50 de ani pe stăpânitorii ei a căutà de alte griji mai grabnice.

Scopul urmărit de Sașii luterani și de Ungurii calvini erà de a atrage pe Români la una din aceste confesiuni. Pentru a-l ajunge, ei au dat acestora ceea-ce nu avură până atunci: cărți religioase tipărite pe limba lor, însă numai cărți de cetire, de învățătură, fără a se atinge de cărțile de slujbă, de ritual, afară de încercarea lui Foró Miclăuș de la 1564; iar cărțile de cult, de slujbă, s'au tipărit slavonește de Domnii și de Mitropoliții Țării-Românești și au fost întărite oficial cu stema domnească a țĕrii.

Urmarea acestei întregi mișcări literare bisericești dintre 1560 și 1582 a fost că întâia oară s'au împrăștiat între Români multe cărți tipărite pe limba lor și s'a făcut ast-fel întâiul pas hotărîtor pentru înălțarea limbii noastre la starea de limbă literară, și ast-fel a pregătit-o spre a ajunge mai târziu și limbă bisericească și de stat.

Traducerile tipărite de Coresi și de conlucrătorii lui erau făcute în limba vorbită în Țara-Românească, și ast-fel s'a făcut întâiul pas pentru ca acest dialect să devină limba literară pentru toți Românii.

III.

Activitatea literară bisericească dintre aniĭ 1560 și 1582 a produs o slabă mișcare în lumea românească de atunci și mai ales în cler, care a continuat a se țineà strâns de tradiția seculară slavonă.

Șase-zeci de ani nu s'a mai făcut nimic pe acest teren; de sub teascurile tipografice nici dincolo nici dincoace de Carpați nu au mai eșit nici cărți românești pentru înțelesul Românilor, nici cărți slavonești pentru slujba bisericii lor. Cărțile românești tipărite de Coresi și de contemporanii lui s'au împrăștiat și au rămas în întunecimea uitării, de unde

le-a scos de abià în zilele noastre Cipariu, părintele filologiei româneşti, pentru a desgropà din ele formele vechi ale limbii.

Lucrarea se reiea la 1635 de odată de amândouă laturile Carpaţilor şi este dusă iarăşi timp de 20 ani până la 1656 cu scopuri mai lămurit spuse şi într'un spirit războinic ofensiv şi defensiv mai deschis decât în epoca lui Coresi.

Acţiunea românească şi ortodoxă a fost desvoltată în Ţara-Românească cu sprijinul statornic al luĭ Mateiu Vodă Basarab, fiind ajutată în scurtul timp de trei ani (1643—1646) de o asemenea lucrare făcută în Moldova cu ajutorul lui Vasile Vodă Lupu.

Lucrarea desvoltată în Principate erà acum necesară pentru a apărà biserica ortodoxă strămoşească, pentru a apărà o parte a neamului de cucerirea religioasă cu care erà ameninţat din partea Ungurilor calvinişti a-tot-puternici în Ardeal, în timpul domniei puternicului principe Gheorghe Rákóczi şi a fiului şi urmaşului acestuia.

Cele două domnìi româneşti contemporane au fost dintre cele mai lungi, relativ mai liniştite şi mai fericite pentru greu muncitele noastre Principate. Erà deci natural ca şi învăţăturile să fie mai îngrijite, căci îndemnuri veniau şi de o parte şi de alta din cele ce vedeau ai noştri preste hotar — cei de la Târgovişte, la capitala Ardealului Belgrad, la Braşov şi la Sibiiu, — cei de la Iaşi, în Polonia cea strălucită şi la Kiev. Un mare prelat ortodox şi român, de neam domnesc, Petru Movilă de la Kiev, apare ca îndemnătorul şi ajutătorul de căpetenie pentru cultivarea cărţii de ai noştri în acest timp; de la dînsul aduce Mateiu Basarab tipografie şi tipografi, «oamenĭ învăţaţĭ pe de o parte în sfintele scrip«turĭ şi pricepuţĭ pe de alta în meşteşugul acesta al tipografieĭ», — cum se spune în scrisoarea de închinare a celei dintâi cărţi, tipărite la 1635; îi aşează întâi în mânăstirea de la Câmpulung, unde se tipăreşte la 1635 întâia carte, urmată de altele la 1642 şi 1650; altă tipografie este aşezată la Govora, unde se tipăresc cărţi la 1637, 1640, 1642; apoi la mânăstirea Dealu la 1644, 1646, 1647; în sfârşit în capitala Târgovişte în 1646, 1649, 1651, 1652.

Fără îndoeală tot de la Petru Movilă a adus şi Vasile Lupu tipografia

aşezată în mânăstirea Trei Sfetitele din Iaşi, care a lucrat numai 3 ani, 1643—1646, şi a tipărit numai trei cărţi.

Multe feluri de trebuinţe au îndemnat pe înţeleptul Mateiu Vodă să aducă iar tipografia în ţară, unde lucrase atât de frumos în secolul precedent; dar fără îndoeală că un puternic îndemnător întru aceasta a fost lumina acelui timp, Udrişte Năsturel, fratele Doamnei Elena, bărbat învăţat, cu ştiinţă de multe limbi, care traduceà din latineşte în slavoneşte şi din slavoneşte în româneşte, şi care a fost conducătorul activităţii literare din timpul acelei luminoase domnìi.

Evenimente din afară veniau asemenea să îndemne o curte luminată şi patriotică, cum a fost a lui Mateiu Vodă, să se ocupe de aproape de biserică, în care pe atunci erà concentrată întreagă viaţa intelectuală a ţării, şi să se folosească de binecuvântatul meşteşug al tiparului, spre a răspândì în cler şi între puţinii cărturari profani cărţi multe — se înţelege religioase — în dar sau mult maĭ eftine decât copiile făcute cu mâna prin mânăstiri.

Protestanţii continuau lupta cu catolicii şi au întins-o şi în lumea ortodoxă. Însăşi Patriarchia din Constantinopole fusese învăluită în aceste lupte înverşunate, în cari armele nu mai erau argumentele teologice, ci intrigile cele mai veninoase. Patriarchul Ciril Lucaris îşi perduse scaunul, şi biserica ortodoxă de răsărit ferbeà între insinuările şi ispitele pre cari i le suflau, într'o ureche protestanţii, în cea-laltă catolicii, unii în potriva altora.

Principatele noastre româneşti nu numai că nu au rămas în afară de aceste ferberi, ci din potrivă ele au slujit ortodoxiei de port de mântuire, de loc liniştit şi adăpostit, în care să se descurce intrigile, să se desameţească capetele, spre a se ferì de nouă sfâşieri şi de frământări viitoare. Pentru aceasta s'a ţinut la 1641 sinodul de la Iaşi.

Preste Carpaţi, în Ardealul vecin şi românesc, Calviniştii Unguri fiind a-tot-puternici, căci aveau în mână tronul şi stăpânirea, au început o lucrare directă asupra Românilor, spre a-i supune prin măsuri tot mai tari sub stăpânirea bisericii lor. Acţiunea aceasta este fără asemănare mai puternică decât cea din secolul precedent. La 1640 se tipăreşte româneşte *Catehismul calvinesc*, la 1641 se retipăreşte

Cazania cea mare a lui Lucas Hirscher de la 1581, *Noul Testament* la 1648, *Psaltirea* la 1651. Insuşi Principele Gheorghe Rákóczi a dat poruncă şi ajutcr pentru tipărirea acestor cărţi româneşti socotite necesare pentru a pregătì pe Românĭ pentru calvinizare. Nu atât prin convingere şi prin cărţi voiau însă Calvinii puternici să atragă pe Români, ci prin poruncă, prin puterea statului care le erà în mână. Pentru aceasta a dat Principele Rákóczi diploma din 1643, prin care porunceşte Românilor şi episcopului lor să primească şi să răspândească învăţăturile calvine, şi în locul întâi să propovăduească cuvântul lui Dumnezeu în limba românească înţeleasă de popor.

Conducătorii Principatelor şi ai bisericii ortodoxe româneşti nu puteau sta nepăsători faţă de siluirea ce se făceà Românilor de preste Carpaţi, fraţi de neam, de limbă şi de religiune, a căror biserică erà, din timpuri nepomenite, atârnătoare de mitropolia Ţării-Româneşti. In fruntea luptei în potriva acţiunii calviniste s'a pus Varlaam Mitropolitul Moldovei, cu toţi prelaţii amânduror Principatelor, cari s'au strâns în sinod la 1645 şi au tipărit în acelaşi an româneşte cunoscutul *Răspuns* în potriva Catechismului calvinesc de la 1640. Acţiunea pentru împedecarea calvinizării s'a continuat apoi indirect prin puternica influenţă pe care Principatele au avut-o tot-deauna la Românii de peste Carpaţi.

S'a spus că pe timpul lui Mateiu Basarab şi Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român: «*Se introduce în slujba obştească şi oficială a bisericii limba română în locul acelei slavone întrebuinţate până atunci*». Această afirmare s'a repetat de multe ori, şi trece drept un adevăr stabilit; ea nu este însă conformă cu faptele.

Este destul să privim lista cărţilor tipărite în Ţara-Românească între 1635 şi 1652, spre a ne încredinţà că lucrurile stau alt-fel. Din toate tipografiile lui Mateiu Vodă, pentru cari cumintele Domn făcuse în ţară şi moară de hârtie, au eşit 17 cărţi, — 9 slavone, 5 româneşti, şi 3 amestecate. Aceste cărţi trebuesc deosebite după cuprinsul şi scopul lor în: *a)* cărţi de ritual, *b)* cărţi de cetire sau de învăţătură religioasă

şi profană. Cele cinci cărţi tipărite româneşte sunt *numai* cărţi de cetire: trei cazanii şi două cărţi de legi, nici una singură carte de slujbă religioasă; între cele 9 cărţi tipărite slavoneşte sunt trei de cetire (două ediţiuni de Psaltire şi Imitaţia lui Christos) şi şase cărţi de slujbă: *Liturghia*, *Molitvenicul*, *Antologhion* sau *Mineiul ales*, *Triodul înflorit*, *Penticostariul* — adecă toate cărţile trebuitoare preotului la slujbele bisericeşti în biserică şi afară.

Din această enumerare se vede lămurit că Mateiu Basarab nu a scos limba slavonească din biserică, ci mai vârtos a păstrat-o în tot ritul, în toată slujba bisericească. Şi mai puţin se poate atribuì această reformă lui Vasile Lupu, din a cărui tipografie au eşit numai trei cărţi: *Cazania*, *Şapte taine* şi *Cartea de legi*, cari nu au nici o legătură cu slujbele religioase ale bisericii.

Nici nu puteà aveà în gând Mateiu Vodă să facă atunci această reformă. Limba slavonească erà de veacuri singura limbă bisericească la Români, această limbă erà legătura vie între toţi creştinii ortodoxi: Românii de la Dunăre şi din Carpaţi şi Slavii Bulgari şi Sârbi din Peninsula Balcanică. De la căderea lor deplină sub stăpânirea Turcilor, popoarele creştine de peste Dunăre îşi îndreptau priviri de speranţe spre noi; 40 ani înainte de Mateiu Vodă ele au tresărit la lucirea paloşului lui Michaiu Viteazul, şi speranţele de mântuire s'au întărit şi privirile s'au întors şi mai mult spre ţările româneşti. De aceea Mateiu Basarab la 1637 şi 1638, tipărind de două ori *Psaltirea* în slavoneşte, spre a o împărţì în dar tuturor acestor popoare, adresează domnescul său cuvânt aşà: «drept credinciosului şi evlaviosului neam «al patriei noastre *şi altor neamuri înrudite cu noi după credinţă* «*şi având acelaşi vestit dialect slavonesc ca limbă*, şi cu deosebire «*Bulgarilor*, *Sârbilor*, *Ungrovlachilor*, *Moldovlachilor şi celor-lalţi.*»

Insăşi Doamna Elena face cheltueala pentru a tipărì *Triodul înflorit* şi *Penticostariul* la 1649 în slavoneşte, pe care îl închină călugărilor sârbi din S-tul Munte al Atonului.

Către sfârşitul domniei bunului şi înţeleptului Mateiu Vodă se face un pas însemnat înainte: în anii 1650 — 1652 s'au tipărit trei cărţi

pentru slujbe bisericeşti cu totul speciale: *Îmmormântarea preoţilor* (1650), *Botezarea şi Miruirea* (1651), *Sfinţirea bisericilor* (1652). Aceste cărţi nu mai sunt făcute pentru tot clerul ortodox, slav şi român, ci numai pentru preoţii şi archiereii români, dar şi într'însele se cuprind dovezi neîndoioase că nici gând nu fusese în această epocă de a introduce în slujbele bisericii limba românească în locul celei slavone. Româneşte s'au tipărit în aceste cărţi *numai arătările tipicului*, adecă instrucţiunile cum trebue să se facă slujba, cântările şi rugăciunile, rămânând toate în slavoneşte.

Mitropolitul Ungrovlachiei Ştefan, care a tipărit la 1651 cartea despre *Botez şi mir*, pune în fruntea ei o lungă prefaţă şi spune lămurit că preoţii ţării sunt în neştiinţă şi că se face mare imputare ţării şi preoţilor «mai vârtos de către hulnicii de lege» — evidentă aluzie la Calviniştii din Ardeal — «cum nu ştim slujì taĭnele sfinteĭ Bisericĭ»; de aceea «gândiiŭ — zice Mitropolitul — să iéu imputarea batjocurilor «de asupra aceste ţărişoare» şi a tipărit «nu cum aŭ fost până acum «slavoneşte tipicurile», «ce tot româneşte toate pre rând». Atât erà de puternică ţinerea la tradiţia slavonească, în cât şi numaĭ pentru atâta Mitropolitul întâmpină o puternică opoziţie, căci zice: «de am maĭ «dres rânduĭalele şi le-am propus româneşte ... nu să cade vouă ... «să vă înponcişaţĭ şi să vă scârbiţĭ în potriva păstoruluĭ vostru.»

Se închee domnia lui Mateiu Basarab şi încetează iar activitatea literară bisericească timp de trei-zeci de ani, dar Românii păstrează cu stăruinţă în slujbele bisericesci limba slavă, care în faţa propagandei calvine va fi socotită încă mult timp înainte ca un semn caracteristic al ortodoxiei, iar introducerea limbii poporului în biserică va fi socotită şi combătută ca o tendinţă protestantă calvinistă.

IV.

Activitatea literară religioasă se reîncepe, de astă dată în Moldova, de zelosul prelat şi cărturar Dosofteiu, episcop la Huşi şi la Roman, apoi 15 ani Mitropolitul ţării (1671—1686). De unde a venit acest prelat şi unde şi-a câştigat întâia învăţătură nu ştim; el aveà însă

multă ştiinţă de carte pentru acel timp şi cultură polonă, aşà în cât probabil este să fi învăţat la Kiev saŭ într'o mânăstire de aceeaşi şcoală. Dosofteiu a primit fără îndoeală unele idei protestante; aşà se explică faptul că dînsul, prin muncă grea de «cinci ani foarte cu osârdie «mare», a făcut în limba românească *Psaltirea versificată*, lucru cu totul protestant; şi apoi că erà cu totul câştigat pentru ideea de a introduce pe de-a întregul în locul celei slave limba românească în toată slujba bisericească.

Pentru realizarea acestei idei — pe lângă mai multe preţioase cărţi de învăţătură religioasă traduse şi tipărite de dânsul — el a tradus şi tipărit întâia oară cu totul în limba românească câte-và din cărţile principale ale cultului: *Liturghia* la 1679 şi 1683, *Molitvenicul* la 1681, *Octoihul* la 1683.

Lucrarea Mitropolitului Dosofteiu a rămas însă o încercare cu totul izolată şi făcută într'o epocă prea agitată în Moldova, în cât nu printr'însa se puteà înlăturà tradiţia seculară.

Lucrarea cu rost se reiea în Ţara-Românească, în timpul celor două lungi domnìi, a lui Şerban Vodă Cantacuzino (1679—1688) şi a lui Constantin Brâncoveanu (1688—1714), de doi mari Mitropoliţi, Teodosie şi Antim, şi alţi câţi-và prelaţi cărturari.

La 1680 luminatul Mitropolit Teodosie reîncepe lucrarea, de unde a lăsat-o la 1651 Mitropolitul Ştefan, făcând un mic pas înainte. El tipăreşte cu cheltueala lui Şerban Vodă una după alta trei frumoase cărţi româneşti, *Liturghia* la 1680, *Evanghelia* la 1682 şi *Apostolul* la 1683, cari se împart în dar în toată ţara, cu scop cel puţin tot atâta politic cât şi bisericesc.

În fruntea *Liturghiei* de la 1680 Mitropolitul a tipărit o minunată scrisoare de închinare către Domn, pre care o numeşte cu vorbe latine «*Epistola dedicatoria*» şi în care — după ce arată cât este de greu a se folosì cărţile în limbi străine — zice:

«Acésta dar văzănd şi noĭ, că necum lipséşte în limba noastră de a fi ca să înţelégă Năroduluĭ, ce încă şi mulţĭ, de nu maĭ mulţĭ Preoţĭ, şi alalt cin beserecesc de a cunoaşte orănduĭala şi ţeremoniile eĭ cum a să slujì trebue, şi fieşte care la vrémé eĭ, de a să zice şi de a se glăsuì, putincioşĭ nu sănt. Şi maĭ vărtos acĭasta şi den neînvăţătură, şi den neînţelégeré

limbiĭ pogoară, care noao jalnic şi plănguros lucru ĭaste într'atăta micşorare şi călcare rodului nostru cestuĭ rumănesc, carele odată, şi elŭ numărat între putérnicile némurĭ, şi între tariĭ oameni să număra, ĭară acum atăta de supus, şi de ocărăt ĭaste, căt nice învăţătură, nice ştiinţă, nice armă, nicĭ legĭ, nice un obiceĭu întru tot rodul, ce să pomenéşte astăzi rumăn (1) nu ĭaste, ce ca neşte nemérnici şi orbi într'un obor învărtindu-se şi înfăşurăndu-se, de la streini şi dela varvari, doară şi dela vrăjmaşiĭ roduluĭ nostru, cer şi să împrumutéză, şi de carte şi de limbâ, şi de învăţăturâ. O grea şi duroasă întămplare!

«Însă dar, ca de tot în praf şi în cenuşă lucrurile noastre să nu să ducâ, dirept că căt neştine va puté pentru ca să ajute rodul şi félĭul luĭ datorĭu ĭaste; şi măcar o scăntée cătră atăté miĭ ale altora la focuri mari ce se văd zgăndărănd, de a lumina dentr'un tăcĭunaş căt de mic, încă neştine a o lăsa şi a se lenevi de a nu o mişca ne trebue. Precum şi noĭ acuma pentru folosul cunoscănd al némuluĭ nostru, maĭ vărtos al cétiĭ Beserecești, *nevoit-am de cĭastâ dată de am dat în lumină Lyturghĭĭa, şi nu maĭ mult alta am făcut* (săvaĭ că găndim că altă dată ca acĭasta nu s-aŭ făcut), *fără căt tipicul eĭ tot di pe izvod grecesc pre orânduĭala lui, pre limba noastră am întors, pentru ca preoţiĭ şi diaconiĭ, măcar căt de puţin ar şti, lesne să să povăţuĭascâ, de a puté cunoaşte*, ce ĭaste a face, şi a sluji. **Iarâ Lyturghĭĭa toatâ a o prepune pre limba noastrâ şi a o muta, nice am vrut, nice am cutezat,** drept mărturisesc **pentru multe alte pricini** ce m'au înpins, săvaĭ că şi pentru scurtâ limba noastrâ ce ĭaste; o am făcut şi pentru lipsa dăscăliilor (cum am zis) ce nu sănt întru ticălos rodul nostru şi pentru neînţelégeré Năroadelor, tăinile ce sănt şi ce însemnéză, şi şi pentru neobicĭaĭul beséreciĭ noastre ce pănă astăzi n'au ţinut.»

Aceste mişcătoare cuvinte ale Mitropolitului Teodosie de la 1680 ne arată că nici atunci nu puteà fi încă vorba de a se scoate limba slavă din slujba bisericii şi a pune în locul ei pre cea românească.

Un hotărît pas înainte se face totuşi atunci chiar sub autoritatea cuvântului Domnesc: la 1682 se tipăreşte româneşte *Evanghelia* şi la 1683 *Apostolul* spre a se cetì în biserică în limba poporului. Insuşi Domnitorul se pune cu numele său în fruntea acestor două cărţi, pre cari le dă în

(1) «Între Rumănĭ ce zicem, cuprindem şi pre Moldovénĭ, că tot dintr'o făntână curâ.»

«dar pre la toate biserecile țării noastre.» Despre Evanghelie zice Domnitorul: «Ne-am nevoit de am săvârșit acest lucru dumnezeesc, svântă acéstă «Evanghelie..., poruncit-am fratelui nostru Iordachie Cantacuzino vel «Stolnic de o aŭ îndreptat,... alcătuindu-se și svintele cuvinte *spre «mai alésă înțelegere a limbii românești»;* iar despre Apostol spune: «poruncit-am a știuților și învățaților... de aŭ tălcuit sfânta scriptură «cea nouă *spre bună înțelegerea a limbii noastre.»*

Șerban Vodă a introdus deci în serviciul bisericesc cetirea Evangheliei și a Apostolului în limba românească, cari și ele se cetiau până atunci slavonește.

Peste Carpați, după 1680, vedem tot mai des cărțile de slujbă bisericească prefăcute cu totul în românește, fără cântări slavone; aceasta se vede nu atât din cele câte-và cărți tipărite la îndemnul Calviniștilor, pe atunci încă în cei din urmă ani de putere *(Ceaslovețul* la 1685, *Rânduiala Diaconstvelor* la 1687, *Moltivenic* la 1689), cât mai ales din cărțile manuscrise, cari în număr destul de mare ne-au rămas din acel timp, *Ceaslov*, *Octoih*, și altele. Acestea arată că preoții pe acolo nu mai puteau face slujbele sfinte în slavonește și începuse a le face românește după cărți traduse și scrise cu mâna mai ales de un dascăl mers în țara Crișurilor din Moldova, numit Vasilie Sturzea Moldoveanul.

Dar nu la bieții Români de peste Carpați avem să căutăm păstrarea sau părăsirea conștientă a vechei tradiții slavone în ritul bisericesc, nici în Moldova, unde — după plecarea Mitropolitului Dosofteiu la 1686 — activitatea literară religioasă încetează aproape cu totul până spre sfârșitul secolului XVIII. Acea tradițiune s'a păstrat în Țara-Românească, unde Vodă Brâncoveanu, urmând lui Șerban-Vodă, voià să întunece întru toate domnia acestuia.

In lunga domnie de 26 ani a lui Brâncoveanu s'au făcut în țară mai multe tipografii mari la Snagov, Buzău, Râmnic, București;—s'au tipărit cărți bisericești, și de slujbă și de învățătură, mult mai multe ca până atunci, mult mai mari și mai bogate. Atunci s'au tipărit întâia oară la noi, la Buzău, de Episcopul Mitrofan, *Mineele* cele mari în 12 volume și toate cărțile de slujbă ale ritului ortodox, în forma lor cea mai desvoltată. In toate aceste cărți tipărite în anii 1698—1702,

românește sunt tipărite numai arătările tipicului și cetirile, Evanghelia, Apostolul, și cele-lalte cetiri; iar toate cântările, tot ce auzià creștinul din gura preotului de la altar și de la cântărețul din strană, toate se rostiau numai în limba slavă până spre sfârșitul domniei lui Brâncoveanu.

Dar iată un fapt interesant din acest timp, tocmai pentru că este izolat: un prelat progresist, foarte probabil neobositul cărturar și tipograf Antim Ivireanu, a voit să facă în românește serviciul cununiei unuia saŭ mai multor fii domnești, beizadele, cum se ziceà atunci. A tradus spre acest scop românește slujba logodnei și a cununiei, adăugând la sfârșit o rugăciune deosebită spre a se rostì în fața Domnului pentru fericirea lui și a familiei domnești. Această traducere, frumos scrisă, se găsește lipită lângă un exemplar legat al cărții despre Botez și Mir tipărită la 1651.

Dar ce dovadă maĭ hotărîtoare trebuește spre a ne arătà că până în domnia lui Brâncoveanu nu limba românească, ci cea slavă erà la noi limba ritului bisericesc, decât vestitele porunci pre cari, la 1698, le-a dat, în Mitropolia din București, Dionisie, Patriarchul Ierusalimului, lui Atanasie, Episcopul Ardealului, atunci sfințit? Aceste porunci date episcopului românesc de peste munți spre a se întoarce acolo întărit cu ele, ca să păstorească turma cea bântuită de eresuri străine, au fost scrise și în *Condica sfântă* a Mitropoliei Ungro-Vlachiei.

La punctul 5 al lor se zice: «Trebue arhieria ta, slujba bisericiĭ, ade«căte *Ohtaĭul*, *Miniaele* și alalte cărțĭ ce se cântă Duminecile și sărbăto«rile și slujba de toate zilele, să te nevoeștĭ în deadinsul *să se cetéscă «toate pe limba slavonéscă* saŭ elinéscă, iar **nu românéscă** saŭ într'alt «chip». La punctul următor adauge ca Evanghelia să pue să se cetească au slavonește au românește; iar la punctul 2 se spune episcopului să propoveduească cuvântul lui Dumnezeu la Sârbi și la Ruși pe limba slavonească, iar la Români pe limba românească.

Spre sfârșitul domniei lui Brâncoveanu, la 1713, s'au tipărit în țară la Târgoviște, întâia oară, cele două principale cărți de ritual — *Liturghia* și *Molitvenicul*, întregi în limba românească.

Aceasta este întâia ruptură a tradiției slave. De acum cărțile tipărite

numai româneşte sunt tot mai dese, iar cele cu cântări în limba slavă tot mai rare, la 1715, 1717, 1726 şi cea din urmă la 1736.

Din aceste fapte se vede lămurit că scoaterea limbii slave din biserica Românilor şi ridicarea limbii noastre naţionale ca limbă liturgică în locu-i, s'a îndeplinit numai în întâiele 3 decenii ale secolului XVIII. Această schimbare atât de însemnată în istoria noastră culturală nu s'a făcut de odată, nici prin porunci domneşti, nici prin hotărîri de sinoade şi de prelaţi, ci cu încetul, prin trebuinţa din ce în ce mai mult simţită de toţi şi după ce încetară şi cauzele cari făcuse să se creadă că păstrarea limbii slave în biserica noastră erà o necesitate pentru păstrarea ortodoxiei.

Sire,

Alteţă Regală,

Domnilor Colegi,

Această cuvântare, poate prea obositoare, a avut scopul de a arătà cum şi când limba românească şi-a îndeplinit emanciparea bisericească luându-şi locul de singură limbă a altarului şi a stranei în bisericile poporului românesc, poziţiune în care nu mai fusese nici odată şi de la care fusese ţinută departe îndelungi secoli de limba slavă.

Emanciparea s'a început tot lângă biserică către sfârşitul secolului XV şi în secolul XVI; apoi limba noastră a devenit limbă literară, limba cărţii profane şi a celei religioase în secolul XVII, şi de abià în întâiele trei decenii ale secolului XVIII a ajuns ea şi limba altarului, limba rituală a întregului cult bisericesc. Aşà se vede din cercetarea cărţilor vechi.

Un mare dar de la Dumnezeu este acea calitate a neamului nostru, care este înţelepciunea, cumpătul. Acest cumpăt şi această înţelepciune s'au manifestat tot-deauna, atât în desvoltarea noastră culturală şi literară, cât şi în cea politică. Incet şi fără sguduire s'a înlăturat în secolii XVI, XVII şi XVIII limba slavă din cartea şi din biserica Românilor, din ac-

tele particulare şi din cele oficiale ale cancelariei domneşti; fără sguduire am intrat în spiritul culturii apusene, am schimbat direcţiunea de desvoltare a limbii şi am părăsit scrierea cirilică luând în locu-i pe cea latină, mai întâiu în scrierea privată, apoi în cea oficială, şi la sfârşit de tot — în zilele noastre — şi în cărţile bisericeşti. Toată această mare reformă s'a făcut fără siluire, fără sguduiri, prin convingerea tuturor. De aceea ea este temeinică şi efectele ei vor fi eterne, căci eternă va fi şi viaţa şi lucrarea neamului nostru.

De abià sunt două sute de ani, de când în casa Domnului Românul îşi aude numai limba lui strămoşească. Din Sătmar până la Mare şi de la gura Tisei până la Hotin preotul şi cântăreţul cetesc şi cântă Românului în limba lui părintească, iar acum de câte-và zecimi de ani Românimea de peste Balcani, înviorată de viaţa noastră de aici, se năzuesce să şi-o aibă şi dînsa în şcoala şi în biserica ei.

Această limbă este legătura sfântă, care face unitatea vieţii sufleteşti a tuturor părţilor neamului nostru, împrăştiat sub deosebite stăpâniri. De aceea se cuvine să ne atingem de ea cu acel respect cu care omul cu minte se apropie de tot ce este sfânt. Respectul trebue să fie îndoit, înzecit, când este vorba de limba bisericii, de limba sfintei rugăciuni şi a sfintelor cântări, cari ne înalţă când suntem în bine, ne mângâe şi ne întăresc în amar şi în necazuri. Limba cărţilor bisericeşti trebue să fie respectată şi statornică, şi numai atunci se cuvine să fie scos dintr'însa un cuvânt, când el nu mai este înţeles de cei de astăzi, şi numai atunci este bine să fie introdus un cuvânt nou, când el a ajuns în întrebuinţarea şi în înţelegerea tuturor, altfel se calcă cuvântul sfânt al Apostolului şi se închide în vorbe neînţelese învăţătura şi ruga care trebue să înalţe sufletele celor mulţi şi umiliţi.

Cele două mai înalte instituţiuni sufleteşti şi culturale ale neamului nostru — Biserica şi Academia — au în sarcina lor îngrijirea pentru buna păstrare şi înţeleapta desvoltare a acestei limbi, prin care se unesc într'un singur suflet şi într'o singură viaţă toate sufletele vieţuitoare şi toate minţile lucrătoare ale neamului românesc.

Sire,

Cele două mari calităţi ale neamului nostru: cumpătul şi înţelepciunea, moştenite de la strămoşi, ne-au scăpat de peire în secolii de grele vijelii prin cari am trecut. Inţelepciunea strămoşească este personificată acum în persoana Maiestăţii Voastre, căruia Cel-de-sus I-a dat în grijă conducerea acestei ţări de aproape patru-zeci de ani. Românii privesc cu admiraţiune nesfârşită progresele uimitoare îndeplinite şi cu speranţă adâncă şi neclintită viitorul asigurat. Iubirea caldă şi statornică ce Maiestatea Voastră arată zilnic prin cuvinte şi prin fapte limbii româneşti, şi pe care o va lăsà moştenire scumpă Augustelor Odrasle ale Augustei noastre Dinastii Regale, asigură şi limbii româneşti, ca întregei noastre vieţi naţionale, o desvoltare înţeleaptă şi glorioasă.

Să trăiţi Maiestate, Rege înţelept şi glorios! Trăească Augusta noastră Dinastie Regală!

Să trăească România şi limba românească în vecii vecilor!

Trăească Academia Română!

RĂSPUNSUL D-LUI D. A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL D-LUI I. BIANU

Sire,

Ziua în care Maiestatea Voastră veniţi în mijlocul nostru şi prezidaţi şedinţele Academiei Române, este o zi de sărbătoare, căci ni se reaminteşte viu tot ce acest Institut de cultură naţională datoreşte muncii şi râvnei neobosite a Maiestăţii Voastre.

Protecţiunea acordată de Maiestatea Voastră Academiei nu a fost numai acel ajutor ce se revarsă asupra unui Institut de cultură din partea Suveranului înţelept, ci a fost şi este o conlucrare, care dirige şi îndreptează spre ţeluri înalte, clar şi bine definite.

Această conlucrare s'a accentuat de la prima zi, când membrii Academiei s'au prezintat Maiestăţii Voastre, în 27 August 1867. Cuvintele Voastre au fost atunci:

«*Sunt convins că frumoasa operă, demna lucrare ce aţi intreprins,* «*nu va întârzià de a fi încoronată de cel mai bun succes.*»

Un an mai tărziu, în 15 Septemvrie 1868, viind în sânul Academiei ne-aţi amintit că:

«*O naţiune, care ţine la desvoltarea artelor şi a ştiinţelor, ajunge* «*lesne la acest scop fericit, care este mărimea, tăria şi independenţa* «*unui popor.*»

Ast-fel, din înnălţimea pe care staţi, ne-aţi indicat de la început ţelul de urmărit.

Ziua de astăzi însă este o zi de sărbătoare deosebită, căci împrejurul datei de 21 Martie se grupează un şir de amintiri, cari sunt o

dovadă vie, câtă solicitudine părintească Maiestatea Voastră acordaţi acestui Institut naţional.

Se împlinesc chiar astăzi două-zeci şi trei de ani, de când Maiestatea Voastră, răspunzând Academiei pentru felicitările ce ea Vă aduceà cu ocaziunea proclamării Regatului, aţi precizat ţeluri depărtate prin următoarele cuvinte:

«*Academia are o frumoasă misiune: ea este şi va fi focarul ştiin-* «*ţelor, care va străluci departe peste hotarele noastre.*»

După zece ani aţi adăugat:

«*Sunt tocmai două-zeci şi cinci de ani, de când Academia s'a ri-* «*dicat ca prevestitoare a Domniei Mele, care a avut fericirea de a* «*întemeià Regatul român. De la început s'a dat tinerei noastre so-* «*cietăţi a Academiei o deosebită importanţă, chemând ca membri pe* «*mulţi bărbaţi de Stat, cari au lucrat şi luptat pentru Unirea Princi-* «*patelor române şi cari au fost sfetnicii Mei credincioşi în timpul* «*renaşterii României. Ei au scris dar prin fapte istoria noastră mo-* «*dernă, ei au făcut prin cercetările lor istorice lumină asupra unui* «*trecut întunecos şi au deşteptat simţimântul naţional, care ne-a dus* «*la izbândă şi ne-a dat neatârnarea. Academia are ast-fel o fru-* «*moasă parte la desvoltarea şi întărirea ţării. Doresc ca şi în viitor* «*lucrările Domniilor-Voastre să încălzeaseă inimile tinerimii şi să* «*înflăcăreze în ele iubirea de patrie.*»

Peste câte-và zile, în 27 Martie, se împlinesc două-zeci şi cinci de ani, de când prin lege Academia Română a fost declarată Institut Naţional.

Academia nu poate însă să nu-şi reamintească astăzi trei zile însemnate, trei zile istorice din viaţa ei proprie, datorate tus-trele Maiestăţii Voastre.

Intâia zi este cea de 25 Martie 1890, când Maiestatea Voastră aţi introdus în Academie pe prea graţioasa şi mult iubita noastră Regină Elisaveta, zicându-ne:

«*Academia are astăzi o şedinţă, care va rămâneà memorabilă în* «*analele sale—Regina va luà cuvântul. Nu s'a întâmplat nici odată* «*ca o Regină să vorbească înaintea unui corp ştiinţific. Sunt mândru,*

«că tocmai Academia Română poate să înscrie în «curriculum vitae «suae», încă înaintea nunţii sale de argint, acest fapt unic, pe care-l «salutăm noi toţi cu o vie mulţumire.»

A doua zi este cea de 16 Martie 1890, când aţi prezintat Academiei pe Moştenitorul Tronului, şi aţi cuvântat însemnătatea zilei ast-fel:

«Invăţând de timpuriu frumoasa limbă românească şi preţuind «de pe acum istoria naţională, atât de bogată în evenimente mari şi «glorioase, Principele Moştenitor ştie preţuì desvoltarea şi propăşirea «Statului românesc. Având acum pe Moştenitorul Meu lângă Mine, «voiu deşteptà şi voiu încălzì necontenit în inima sa simţimântul «datoriei către ţară şi al iubirii de patrie, pentru ca la timpul său «să poată ocupà cu vrednicie locul înalt, de unde e chemat să fie un «apărător convins al instituţiunilor ţării, un sprijinitor plin de râvnă «şi înfocat al limbii şi al literaturii strămoşeşti, pe care am îmbră«ţişat-o cu atâta statornicie şi dragoste din ziua când numele Meu «a fost înscris în fruntea Academiei. Această onoare o pot răsplătì «numai prin o voinţă hotărîtă de a face ce este în puterea Mea, «ocrotind istoria naţională prin fapte vrednice ale neamului românesc.»

Aceste două zile sunt şi vor rămâneà scumpe Academiei Române, pentru că ele ne arată voinţa Maiestăţii Voastre, ca familia noastră Regală să rămână în veci strâns legată de marele Institut cultural ce reprezintăm, îmbărbătându-ne precum de mult aţi zis la *«muncă «conştiinţioasă şi la cugetări serioase, singure în stare a da unui «stat putere şi viaţă.»*

A treia zi din Martie este intim legată de cercul de activitate mai special al Academiei, de însuşi fundamentul pe care această instituţiune a fost aşezată, de cestiunile privitoare la limba noastră naţională şi la istoria patriei, — de acele două cestiuni, cari leagă într'un lanţ neîntrerupt trecutul, prezentul şi viitorul, şi dau însufleţire şi impulziune rostului ori-cărui popor şi la deslegarea cărora Maiestatea Voastră aţi pus mâna Voastră energică, lucrând cu noi, dându-ne nouă îndemn luminat şi sprijin inimos.

In cuvântarea memorabilă din ziua de 23 Martie 1884 aţi zis:

«Lucrările de căpetenie ale Academiei sunt istoria şi limba, teme-

«liile existenței noastre naționale. Țara datorește Academiei un șir «de documente istorice, ... cari răspândesc o nouă lumină asupra «trecutului neamului românesc, nu mai puțin însă trebue să ne ocu-«păm și de viitor — de limba noastră, care s'a păstrat neatinsă în «câmpiile roditoare ale Dunărei, în plaiurile mărețe ale Carpaților. «Ce sarcină mai dulce poate aveà Academia decât a luà sub paza sa «această limbă veche, pe care poporul o înțelege și o iubește? Mân-«ținem frumoasele expresiuni întrebuințate de străbuni și nu ne temem «de cuvinte, cari au căpătat de veacuri împământenirea. Să ne ferim «însă de o îmbelșugare de expresiuni moderne cari, nepunând o sta-«vilă la timp, vor înstrăinà poporului limba sa».

Supuind atunci chibzuirii Academiei intreprinderea «Marelui Etimologic al României», ne-ați dat un sfat prea înțelept zicând:

«Lucrarea aceasta este foarte întinsă, poate chiar nemărginită: să «ne amintim însă cuvintele lui Horațiu — est modus in rebus, sunt «certi denique fines—, și sunt convins că opera Academiei, care își «va ridicà sie-și un monument neperitor, va fi încoronată de o iz-«bândă fericită».

Au trecut de atunci două-zeci de ani. Nu s'a rezolvit încă marea problemă pusă înainte de Maiestatea Voastră, dar avem speranța întemeiată că lucrarea Tezaurului limbii române, schițată de Maiestatea Voastră cu atâta măestrie în câte-và cuvinte, se va aflà în scurt timp în mânile fie-cărui Român, servind ca un dreptar al desvoltării limbii românești în mod natural și logic, împedicând-o să rătăcească pe câmpii lăturalnice spre dauna frumuseții ei.

Privind la greutățile de cari ședințele plenului Academiei sunt încunjurate în luna luĭ Martie, adesea ne-am gândit să schimbăm epoca acestor întruniri anuale. Greu însă ne va fi nouă, celor bătrâni ai acestui institut, să ne despărțim de această lună, la amintirea înălțătoarelor zile ale ei, în cari s'au făurit legături sfinte între Maiestatea Voastră și Academie și s'a dat lucrărilor noastre o impulsiune, care va trece departe peste capetele multor generațiuni.

Astăzi chiar, tot în luna lui Martie, nu serbăm oare una din zilele cele mari ale Academiei, când Fundatorul însuși al Regatului român,

care în scurt timp şi-a luat loc în mişcarea cea mare a lumii, ne-a arătat prin cuvântarea Sa, cum istoricul poate pătrunde cele de mult petrecute, când el are înţelegerea prezentului, şi cum numai înţelegerea timpului în care trăim ne poate conduce a reconstruì timpurile de mai înainte.

Trebue însă cu toţii să mărturisim, şi se cade ca această mărturisire Academia să o facă dinaintea Augustului ei Protector, că nimic nu poate întărì într'un popor mai cu temeinicie convicţiunea unui viitor asigurat, ca faptul, rar în istoria omenirii, că Acela, care a schimbat faţa unei ţări, ridicând-o din lângezeala în care se aflà, că Acela, care a reînnoit şi înălţat viaţa unui popor, conducându-l la fapte mari şi glorioase, că Acela, care a fundat cu înţelepciune şi cu rost aşezământul unui stat şi unui popor, nu numai ţiind sus cu mână puternică stindardul lor, ci arătând calea viitorului prin practicarea proprie a virtuţilor casnice şi cetăţeneşti, a virtuţilor bărbatului învăţat şi de stat, a virtuţilor Suveranului; că Acela însuşi desfăşură dinaintea fundaţiunii Sale legăturile intime cari leagă prezentul de trecut, şi cum aceste legături se mănţin peste ani, peste veacuri, devenind factori importanţi ai vieţii prezente şi viitoare.

Noi, contimporanii Maiestăţii Voastre, suntem martorii acestui fapt măreţ, şi mulţumind Cerului că l-am văzut şi l-am pipăit, vom păstrà cu sfinţenie în inimile noastre amintirea lui, transmiţând-o urmaşilor noştri. Marturi vii suntem nu numai că aţi fundat pe temelii sănătoase Regatul României, dar că aţi dat fundaţiunii Voastre şi poporului român o direcţiune, pe care nici timpul, nici oamenii nu o pot schimbà. A trecut patria noastră prin multe şi grele suferinţe, dar a ajuns corabia în port asigurat de valuri şi de furtuni, şi aceasta se datoreşte Marelui şi Inţeleptului Rege Carol I. Iată istoria modernă a poporului român de la Dunărea de jos.

Fie-mi ertat ca în urma mişcătoarei cuvântări a Maiestăţii Voastre, care îmbrăţişà într'o singură privire fapte mari istorice ale ilustrei familii Hohenzollern şi ale vitejiei româneşti, despărţite prin cinci veacuri şi unite prin avânturi sufleteşti, cari înalţă inimile popoarelor, să aduc şi eu aminte câtevà momente din memorabila Voastră călătorie în Rusia. Am avut fericirea de a mă aflà în suita Maiestăţii Voastre,

când ați vizitat la St. Petersburg pe Impăratul Nicolae II, nepotul prietenului Vostru de arme în luptele eroice ale armatei ruso-române din jurul Plevnei. De la Petersburg, călătoria Voastră s'a îndreptat spre Moscova și Kiev. In Moscova ați luat cu ai voștri reședința în vestitul palat al Kremlinului. Intr'una din zile eraŭ strânși, Români și Ruși, în sala palatului numită a Sfântului Vladimir împrejurul Generalului Stolipin, care primise pe Maiestatea Voastră la Nicopole. Bătrânul ostaș ne da explicațiuni istorice și artistice asupra acelei frumoase săli, peste care se ridică o boltă impunătoare. De odată el se oprește în vorbirea sa și uitându-se, la noi, Românii, ne arată pe pept insemnele de cavaler ale marei cruci a ordinului Sfântului Vladimir, și ne zice că amândouă aceste mari distincțiuni ostășești, primite în diferite epoce depărtate una de alta, le datorește la doi ofițeri de artilerie români, cari au facilitat prin admirabila conducere a bateriilor lor trecerea Dunărei, trupelor de sub comanda sa la Brăila în 1854, când a căpătat crucea de cavaler a Sfântului Vladimir, și la Nicopoli în 1877, la trecerea Dunării pentru ocuparea acestei cetăți, când i s'a dat marea cruce a Sfântului Vladimir. Această reamintire a faptelor ostășești a produs asupra celor ce ascultau o adâncă impresiune, ca și inscripțiunile din sala Sfântului Gheorghe, unde, pe păreții ei albi, se află înscrise numele eroilor cari s'au ilustrat în jurul Plevnei, și unde strălucește și numele Maiestății Voastre. La Kiev am fost martor scenei mișcătoare, când vestitul General Dragomirow, care primise chiar atuncĭ Marea Cruce a Stelei României reclamă, după două-zeci de ani de la căderea Plevnei, Crucea de fer românească a Trecerii Dunării și Virtutea Militară Românească, două decorații militare pe cari el le declară de o valoare covârșitoare pentru ori-ce ostaș. La pornirea de la Kiev s'a petrecut o altă scenă mișcătoare. Luând rămas bun de la Maiestatea Voastră, bătrânul erou cu lacrămi în ochi sărută dinaintea a zecimi de mii de cetățeni din Kiev mânile Aceluia, care căpătase în cursul călătoriei Sale triumfale prin marele și puternicul Imperiu al Rusiei ovațiuni împărătești, precum nici un alt Suveran străin. In această călătorie s'a făurit în timp de pace frățietatea de arme din timpuri eroice. Ea a fost triumful înțelepciunii Voastre și al vitejiei românești.

Sire,

Daţi-mi voe, să mă întorc acum către tânărul nostru coleg, care a ţinut astăzi dinaintea Maiestăţii Voastre prima sa cuvântare în sânul Academiei.

Cei bătrâni dispar şi cei tineri le ieau locul. Aşà e rostul omenirii. Unde acest rost e bine aşezat, unde cei bătrâni văd sub ochii şi sfatul lor crescând o tinerime viguroasă şi serioasă, conştiincioasă şi muncitoare, care cu certitudine va ţineà pasul celor bătrâni şi-l va întrece, — acolo desvoltarea normală a poporului e asigurată, bătrânii nu se despart de viaţă ca cei cari nu au nădejde, şi tinerii intră în viaţă ca să înlocuească cu vrednicie pe cei bătrâni.

Atare lucru este, când această pregătire şi însufleţire devine în tinerime conştientă, când ea se stabileşte ca o datorie, când ea se sprijineşte pe o instituţiune, unde invidia, această mare vrăjmaşă a omenirii, nu există, unde munca conştiincioasă comună viează pe câmpul întins al ştiinţelor şi făptuirilor omeneşti.

Suntem obicĭnuiţi să numim Academia cel maĭ înalt institut de cultură al neamului românesc, şi este cert că aşà este, căci cine intră în Academie, intră într'o atmosferă însufleţită de cugetări cari au un mare ţel — dăinuirea vecĭnică a neamului românesc.

Greu este a ne urcà pe înălţimile cele înalte, de unde se desfăşură privilor noastre o panoramă, care pare că cuprinde întreg pământul; mai greu este însă să ne mănţinem pe acele vârfuri în contra furtunelor, tocmai acolo mai puternice. Trebue să fii bine pregătit.

Ioan Bianu, eşind din fundul unei frumoase văi a Carpaţilor, a fost în juneţea sa, un modest şcolar al Blajului; dar acolo a avut fericirea de a fi pregătit spre o viaţă înălţătoare de un mare dascăl, de Timoteiu Cipariu, al cărui nume se va pronunţà tot-deauna cu veneraţiune de întreaga Academie prezentă şi viitoare. La Cipariu a învăţat Bianu a vorbì, a scrie, a cultivà limba românească şi a simţì româneşte.

Când a venit în Bucureşti ca să-şi urmărească studiile, Bianu a fost

îmbrățișat cu căldură părintească de un alt dascăl mare, Laurianu, care l-a introdus în Academie ca scriitor. Sub aceste auspicii, în 1876, Bianu a avut onoarea de a vedeà publicată în *Analele Academiei* prima sa lucrare — Disertațiunea asupra lui Samuil Clain. — Acesteia a urmat în 1879 edițiunea Psaltirei în versuri a Mitropolitului Dosofteiu, după originalul manuscript păstrat de Academie. Doi ani mai târziu i s'a încredințat ca profesor catedra limbii române în cursul superior la liceul Sfântul Sava; și curând după aceasta el a obținut prin concurs bursa pentru filologia romanică și a fost trimis la Milano în școala lui Ascoli și la Paris în școala lui Gaston Paris.

In anul acesta s'au împlinit 25 de ani, de când Bianu a fost numit Bibliotecarul și Archivarul nostru.

Când a intrat în Academie, Biblioteca numărà 3.000 de volume; astăzi ea conține peste 100.000 volume tipărite, peste 4.000 volume manuscripte, peste 30.000 documente românești, cea mai însemnată colecțiune de monete românești și cea mai mare colecțiune de stampe, de portrete și de chărți geografice privitoare la istoria românească.

In această situațiune Bianu a publicat edițiuni de texte românești vechi și a început lucrări bibliografice, cari sunt la înălțimea științei moderne.

Ast-fel colegul nostru s'a suit treptat până a ajuns prin sine însuși în acest templu. El poate zice: «sic itur ad astra», căci serbează astăzi cu noi, ca egal îndreptățit, o sărbătoare frumoasă, care pentru dânsul s'a resfrânt în o zi sfântă a vieții sale.

Dar și noi Academia simțim o mare satisfacție de a fi crescut un bărbat, care ocupă astăzi loc de frunte în știință și învățământ, și care a devenit pentru noi nu numai un slujbaș vrednic, dar un ajutător indispensabil. Prin zelul și activitatea lui neobosită colecțiunile noastre au crescut și prin ordinea introdusă de dînsul acì, colecțiunile noastre pot fi utilizate de toți cari lucrează în vasta câmpie a științelor. In această muncă minuțioasă, care nu poate fi întreruptă un singur moment fără a zmintì lucrările Academiei și lucrările acelor cari vin la noi să-și adăpostească munca lor; în mijlocul acestei sârguințe, Ioan Bianu ne-a dat chiar astăzi dovada vie, că merge îna-

inte în cercetările ştiinţifice, că munca sa proprie nu a încetat, şi nu e pe calea de a încetà. El ne-a dovedit că e conştient, că omul vrednic numai atunci încetează a lucrà, când îşi închide ochii pentru cele pământeşti, deschizându-şi sufletul pentru cele cereşti.

Sire,

Nu ne putem despărţì de această memorabilă şedinţă fără să mulţumim Maiestăţii Voastre cu inimi recunoscătoare, că, în mijlocul ocupaţiunilor şi preocupaţiunilor Voastre de Suveran, aţi putut găsì un moment de linişte ca să vorbiţi cu noi, ca să ne încurajaţi pe noi, ca să ne daţi exemplul muncii voioase, neîntrerupte şi îndreptată spre ţeluri înnalte, exemplul îndeplinirii cu sfinţenie a datoriilor.

Nu mai puţin recunoscători suntem, că Moştenitorul Tronului a venit să se bucure cu noi de această sărbătoare, simţind cu noi toţi importanţa ei şi luând parte la lucrările noastre.

Să trăiţi Maiestatea Voastră şi prea graţioasa noastră Regină!

Să trăească Principele şi Principesa României cu Principii Carol şi Nicolae, cu Principesele Elisaveta şi Maria!

Să trăească România şi să se întărească Academia Română în muncă mântuitoare pentru neamul românesc!

Nota I— la pagina 16.

Păreri și afirmări despre introducerea limbii românești în biserica Românilor.

A. D. Xenopol, *Istoria Românilor pentru clasele primare de ambe-sexele*, București 1879:

Pag. 73: «(Mateiu Basarab) introduce limba română în biserică în locul celei slavone.»

Pag. 81: «(Vasile Lupu) ca și domnitorul muntean, nu este însemnat prin răsboaele sale, ci prin introducerea în școli și biserică a limbei române în locul celei slavone, care până atunci domniă pretutindenea.»

Pag. 74: «Pentru a combate această încercare (de a întoarce pe Românii Ardeleni către luteranism) Mateiu Basarab în Muntenia și Vasile Lupu în Moldova introduseră și ei limba română în biserică și înființară tipografii pentru tipărirea de cărți religioase românești.»

(Asemenea în ed. din 1885, Bucurescĭ, pp. 76, 77 și 84.)
(» » » » 1890, Iașĭ, pp. 111 și 115.)

Idem, *Istoria Românilor pentru Gimnasii și Licee*, Iași 1886:

Pag. 144: «Domniile luĭ Mateiu Basarab și Vasile Lupu sunt caracterisate în privința cultureĭ printr'un fapt însemnat: *introducerea limbei române în slujba bisericească.* Până la ei predomnise limba slavonă atât în biserică cât și în stat.»

Idem, *Curs de Istoria Românilor pentru școalele secundare*, Iași 1895:

Pag. 187: «Punerile pe românește ale textelor bisericești erau întrebuințate numai de privați în rugăciunile făcute în casele sau în paraclisele lor. Nu erau întrebuințate în slujba oficială publică a bisericelor, în care se slujiă numai în limba slavonă.»

«Limba română se introduce în slujba oficială a bisericii mai întâi la Românii din Transilvania și anume prin disposițiunile luate de protestanții acestei țări.»

Pag. 189: «Și în țările române limba slavonă e părăsită din slujba oficială a bisericei; dar aceasta se face mai târziu de cât în Transilvania, anume pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu (1633—1654) și din alte pricini decât cele ce aduseră această schimbare în Transilvania.

«Mateiu Basarab și Vasile Lupu, văzând că preoții care eșiau din școalele de popie nu mai sciau slavonește și deci nu puteau cetì cărțile slavoane ce se aflau în toate bisericele pentru sfânta slujbă,... iar cărțile în limba

grecească nu aveau cine să le citească, de oare-ce preoţii greci nu vroiau să se ducă la bisericele sărace, — pune să se tipărească cărţi de slujba bisericească traduse din grecească în limba românească.»

(Asemenea, ed. 1897, Iaşi, revăzută şi adausă, la pp. 137, 138 şi 139.)

A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană,* Iaşi 1891, Tom. IV:

Pag. 66: «Pe timpul lui Mateiu Basarab şi Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român. Se introduce în slujba obştească şi oficială a bisericii limba română în locul acelei slavone întrebuinţată până atunci. Limba română slujise în toate timpurile ca organ de închinare alăturea cu cea slavonă însă numai în chip privat şi nu oficial şi sărbătoresc. Sub aceşti domni limba română face un pas însemnat în predomnirea cugetării poporului român, fiind introdusă şi în slujba obştească a dumnezeirii ca organ de rostire, şi trecând apoi curând de la asemenea întrebuinţare şi în cancelariile domneşti. Să căutăm a ne da seamă despre pricinile care determinară asemenea însemnată noire. Acest fapt al introducerii limbii române în slujba religioasă a poporului român se făcù maĭ întâiu peste munţi, în ţara Ardélului, şi după aceea în ţările române de la poalele lor. Nu numai timpul introducerii idiomului naţional în închinarea sărbătorească către Dumnezeu este deosebit, ci şi pricinile care provocară asemenea schimbare în ambele regiuni.

«Peste munţi introducerea limbii române în slujba oficială bisericească fu datorită propagandei luterane şi calvine, şi am cercetat aiure faptele ce se referă la această împrejurare.»

(Asemenea ediţia populară, Iaşĭ 1896, VII, p. 48.)

Pag. 69—70: «La atâta însă se mărginì îmboldirea dată de teama lăţirii calvinismului între ortodoxi, în biserica ţărilor române şi introducerea limbii române în slujba religioasă a Românilor de dincoace de munţi nu fu datorită, precum greşit s'a admis până acuma, unei reacţiuni contra propagandei calvine, care întrebuinţând limba română, spre a pătrunde în cugetul închinătorilor, ar fi provocat şi pe Români a se slujì de acelaşi organ, spre a respinge eretica doctrină. S'a susţinut ca o dogmă în necritica noastră istorie de până acum că Mateiu Basarab şi Vasile Lupu, văzând pericolul ce ar izvorì pentru dreapta credinţă, din doctrinele conţinute în cărţile de peste munţi *tipărite româneşte,* s'ar fi hotărît a oferì şi ei doritorilor de cetire cărţi de cetire scrise româneşte, însă curate de ori-ce erezie şi astfel ar fi luat două măsuri de odată: punerea cărţilor de religie pe româneşte şi mai grabnica lor răspândire prin mijlocul tiparului. Intreaga mişcare culturală, provocată prin introducerea limbii române în biserica Munteniei şi Moldovei ar fi deci datorită indirect unei îmboldiri apusene; nu ar fi fost un product al propriei noastre desvoltări.»

(Asemenea ediţia populară, VII, pp. 50—51.)

Pag. 72: «E uşor de a dovedì că nu întâlnirea întâmplătoare a catehismului calvinesc între cărţile cele nouă, arătate de Udrişte Năsturel, Mitropolitului

Varlam, a determinat marele eveniment al introducerii limbii române în biserică.»

(Asemenea ed. pop., VII, p. 53.)

Pag. 76—77: «Căci să se observe: nu poate fi vorba de introducerea limbii române în biserică în sensul acela că întrebuinţarea ei în slujba dumnezeească s'ar fi făcut pentru prima oară pe timpul domnilor îngemănaţi, întru cât am întâlnit *manuscripte* româneşti de cărţi bisericeşti încă din decursul veacului al XVI-lea, poate chiar şi mai vechi. Introducerea limbii române în biserică pe timpul lui Mateiu Basarab şi Vasile Lupu poate aveà numai înţelesul primei ei întrebuinţări în *slujba obştească* a ţărilor române, pentru care se şi luară măsuri de răspândire a cărţilor române prin mijlocul tiparului.»

«Intru cât deci se constată întâi existenţa de manuscripte româneşti, de texte bisericeşti mai vechi chiar decât protestantismul, nici nu se poate pune întrebarea determinării introducerii limbii române în biserică prin o reacţiune contra calvinismului.»

. . . .

«Dacă nu se poate aflà pricina introducerii limbii române în slujba obştească a bisericii principatelor, în mişcarea de reacţiune contra propagandei calvine, să căutăm a determinà causele adevărate ale acestui însemnat eveniment.»

(Asemenea ed. pop., VII, p. 55—56.)

Ar. Densusianu, Istoria limbei şi literaturei române, Iaşi 1885:

Pag. 57: «*Periodul II* cuprinde timpul de la a. 1544 până la 1780, când apare întâia gramatică a limbei române. In acest period distingem două epoce, şi anume cea d'intâi de la 1544 până la a. 1698, când o parte din Românii de peste Carpaţi s'au unit cu biserica Romei, fapt de mari consecinţe pentru deşteptarea şi cultura Românilor în general, *şi care coincide cu introducerea generală în biserică a limbei române în locul celei slavoane.*»

(Asemenea în ed. 2-a, Iaşi 1894, pag. 158).

Idem — ediţiunea a doua, Iaşi 1894:

Pag. 122: «S'a susţinut de unii, chiar dintre Români, că numai reformaţiunei avem de a mulţumì introducerea limbei româneşti în biserică. Această părere s'a născut până nu se ştia, că dejà cu mult înainte de reformaţiune limba română se întrebuinţa în scris şi că se tradusese în ea cărţi bisericeşti. Reformaţiunea a ajutat tipărirea de cărţi româneşti, dar nici de cum n'a dat întâiul impuls la traducerea lor, căci din contră este probat că propagatorii reformei tipăresc cea mai mare parte traduceri vechi (v. lit. biser.).

«După Luterani începură şi Calvinii a lucra ca să atragă pe Români în secta lor, şi fiind-că principele ţărei erà calvin, acţiunea lor devine din ce în ce mai violentă. Calvinii incep a impune Românilor prin lege episcopi calvini.

«Episcopul Ilie Iorest (1641—1643) este pus cu condiţiune ca să tipărească şi să introdusă cărţi româneşti cu dogme calvine, neîmplinind condiţiunile a fost depus la an. 1643, şi în locul lui s'a numit Simion Ştefan (1641—1651), care a primit *Catechismul calvinesc* tipărit, cum se vede, în acel an (iam exhibitum. Magaz. ist. 236 sq. Şincai an. 1643), şi cele-lalte cărţi preparate sub influenţa calvină.»

Pag. 124: «Tot-odată în acest secol începuse a se generalizà tot mai tare limba română în biserică. Sub Mateiu Basarab în Muntenia şi sub contimporanul său Vasile Lupul în Moldova dejà pe la 1652 în bisericile domneşti din Iaşi şi Târgovişte se cântà româneşte în strana din stânga (1). Cele dintâi decisiuni oficiale pentru introducerea limbei române şi scoaterea celei slavoane din biserică s'au făcut la Românii din Transilvania în mai multe rânduri sub mitropolitul Sava Brancovici (1656—1680), din cari ni s'a păstrat conclusul marelui Sinod ţinut la Alba-Julia la a. 1675 (2).»

Pag. 125: «Pe când însă Românii de peste munţi duceau o luptă atât de energică pentru a pune limba română în drepturile ei, dincoace i se pregătea un nou jug. Grecii, care cu începutul secolului al XVIII-lea pun mâna pe tronurile Munteniei şi al Moldovei, erau o nouă epocă de sclăvie şi întunerec pentru limba română. Şcoala şi biserica se grecisează, limba societăţii mai bine devine greacă.»

Gr. G. Tocilescu, *Istoria română pentru şcoalele primare de ambe sexe*, Bucureşti 1887:

Pag. 185: «Biserica română, care devenise dajnică (?) străinătăţii, el (Mateiu Basarab) o desrobeşte; limba română, care până acì erà despreţuită, el o introduce în biserică şi la curte în locul limbii slavone, în care se făceà serviciul divin, în care erau scrise actele şi poruncile domneşti.»

(Asemenea în ediţia din 1889, Bucureşti, p. 131.)

(» » » » 1890, » » 82.)

(» (puţin schimbat ca redacţie) în ed. din 1894, p. 62—63.)

(» în *Manual de Istoria Română pentru şcoalele secundare de ambe sexe*, 1894, pag. 131.)

Pag. 166: «El (Vasile Lupu) introduse limba română în serviciul bisericesc, ca şi în şcolile de prin Mânăstiri, Episcopìi şi biserici, unde până acì se întrebuinţà mai mult limba slavonă.»

---

(1) «Călătoria archidiaconului Paul de Alepo prin Moldova şi Muntenia între anii 1652—1660 în Archiva istor. a României, t. I. prt. 2, p. 70, 98 — 100.»

(2) «El sună: «Cuvântul lui Dumnezeu cu carele ĭaste mai de lipsă creştinilor şi ne-«învăţaţilor, ca şi cum ĭaste de lipsă lumina în vreme întunerecului, aşa şi cuvântul «lui Dumnezeu, ca să se vestească în limba noastră rumâneşte carele ne am născut, «ca să înţeleagă toţi creştinii, săvai că în toate săboarele maĭ dinainte vreme am «dojenit şi am poruncit, aşa şi acum. Iară carii se vor aflà făcând amintrile, cu bin-«tătuială, carele s'au dat în condiţiile dintâi într'alţi ani se va bintătui.» (Cipariu, Acte şi fragm. Blasiu 1855 p. 148).»

(Asemenea în ediția din 1899, p. 258 și 269 și revăzută și adaosă din 1900. p. 346 și 356).

Petre Dragomirescu, *Încercări literare asupra traducerii cărților de ritual în biserica românească.* Teză pentru licență în teologie. București 1895:

Pag. 32: «Pe timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu se petrece un eveniment din cele mai însemnate pentru istoria culturală a poporului român. Se face începutul întroducerii în limba română a slujbei obștești și oficiale a bisericii, în locul celei slavone întrebuințată până acum. Limba română a servit în toate timpurile ca organ de închinare, alăturea cu cea slavonă, însă numai în chip privat. Sub acești domni limba română face un pas însemnat în predomnirea cugetării poporului român, fiind introdusă oficial în biserică, de unde apoi maĭ târziu trece și în cancelariile domnești.»

Pag. 33: «De acea dar (pentru a satisface trebuințele religioase ale poporului) Mateiu Basarab și Vasile Lupu fură nevoiți a *declarà* limba românească ca limbă oficială a bisericilor, luând și măsuri prin înființarea de tipografiì de a tipărì în românește *cărțile de ritual bisericesc.*»

Pag. 35. «Slavonismul, fiind slăbit de grecism, face pe Mateiu Basarab și Vasile Lupu de a *declarà* ca limbă oficială în biserică și în stat limba românească.»

Dr. I. G. Sbiera, Mișcări culturale și literare la Românii din stânga Dunării în răstimpul de la 1504—1714, Cernăuțĭ 1897, pag. 19—23:

«§ 6. *Graiul românesc n'a fost decretat ca oficial.*

«S'a crezut până nu demult, și chiar astăzi mai esistă pe la unii alții socotința, că graiul românesc și-a căpătat calitatea sa de graiu oficial în biserică și în domniatele Românilor abià în secolul al 17-lea în urma lățirii și întemeierii reformațiunii printre Sașii și Ungurii din Ardeal, și ca un efect al acesteia. Se presupuneà adecă că vederile și ideile reformațiunii, răspândindu-se printre Românii din Ardeal, Moldova și Țara Românească (1), au îndemnat pe aceștia de a traduce românește cărțile bulgaroslavice folosite de ei pân'acum în biserică, și apoi de a decretà întroducerea celor românești în locul celor bulgaroslavice. Cele dintâi traduceri românești se credeau a fi fost încercate abià în jumătatea a doua a secolului al 16-lea, iar decretarea întroducerii lor oficiale se admiteà ca făcută pentru Românii din ambele domniate naționale în urma sinodului din Iași din 1642, sau în urma celui din 1644 sau 1645, iar pentru Românii din Ardeal în urma sinodului din 1675 (2).

(1) «Vezi în manuscript cursul meu asupra istoriei limbii și literaturii românești.»

(2) «Pumnul A., Lepturariu romànesc, t. 3. Viena, 1862, pg. 37. — Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania de A. Tr. Laurian, Viena 1850, pg. 129.»

«Această părere însă nu este întemeiată.

«Incât despre traduceri sau compuneri româneşti, noi am arătat la restimpul precedent (1) şi vom mai arătà la vale, că ele au esistat mai înainte de a fi păşit Luther în public cu ideile sale reformatoare, şi cu deosebire mai înainte de a se fi răspândit ele printre Români.

«Cu toate acestea nu se poate negà, precum am văzut mai sus, că mişcarea reformistă de prin ţările ocupate de Români a avut înrâurinţă bună şi puternică asupra năzuinţilor lor literare. Reformaţiunea n'a produs la Români această mişcare literară, dar ea i-a dat un impuls mare şi un avânt puternic, îmbărbătând spiritele timide şi nedecise de mai înainte şi impingându-le înainte pe calea apucată.

«Cea-laltă opiniune însă, că graiul românesc s'ar fi întrodus în biserică şi stat în mod solemn şi oficial, adecă prin două sinoade, unul ţinut în Iaşi în 1642, sau în 1644, ori 1645, iar altul în Ardeal în anul 1675, încă nu o putem admite din următoarele consideraţiuni.

«Cunoaştem pertractările şi decisiunile sinodului din Iaşi din 1642 (2). În ele nu găsim nici o alusiune măcar la scoaterea graiului bulgaroslavic din biserica Românilor, sau la întroducerea graiului românesc în locul lui, ori pe lângă el. Acest sinod nici nu se puteà ocupà de ast-fel de lucru; el erà convocat cu o misiune specială, de tot religioasă şi încă nu locală, ci universală. El aveà adecă să arate şi să precizeze în mod cert, ce este dogmă în biserica resăritului, şi ce nu. O discuţiune dară, ori de să se folosească sau nu graiul românesc în biserica Românilor, nici nu încăpeà aici; şi chiar de s'ar fi pus înainte această întrebare, nu credem că s'ar fi resolvit în favoarea graiului românesc, fiind că la acest sinod au participat atât Ruşii din Chiev cât şi Grecii din Constantinieana, şi nici unii nici alţii n'ar fi consimţit tocmai la scoaterea graiurilor lor din biserica Românilor.

«Poate că ar fi dispuşi unii să creadă că această cestiune s'a pus înainte şi s'a resolvit în al doilea sinod din Iaşi, ţinut în anul 1644 ori 1645 în contra catihismului calvinesc publicat de principele Ardealului George Racoţi I (1630—1648) în Alba-Iulia în anul 1640 şi impus bisericii româneşti de acolea (3). Este adevărat că acest sinod erà curat local, că erà convocat într'o cestiune care atingeà de aproape folosirea graiului românesc în biserică, şi că la el participaseră bărbaţi competenţi din ambele domniate româneşti, Moldova şi Ţara Românească (4). Aici mai de grabă s'ar fi

(1) «Vezi în manuscript cursul meu asupra istoriei limbii şi literaturii româneşti.»

(2) «Kimmel E. I., Monumenta fidei ecclesiae orientalis, Iannae 1850, p. I. pg. 408 — 420; — Harduinii Acta conciliorum, t. XI. Parisiis 1715, pg. 171—179, 231.»

(3) «Cipariu T., Analecte, Blaj, 1858, pg. XXI, 1. — Documente istorice de A. Tr. Laurianu, Viena, 1850, pg. 111, pg. 115, Nr. 2. — Bariţ G., Catihismul calvinesc. Sibiiu, 1879, pg. 100 — 101.»

(4) «Melchisedec, Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul şi special cu calvinismul în veacul al XVI şi cele două sinoade din Moldova contra calvinilor. Bucureşti, 1890. — Dobrescu M. S., Împrejurările ce au provocat sinodul de la Iaşi din 1642. Bucureşti, 1890.»

putut pertractà ast-fel de cestiune și congresiștii fiind toți de aceeași naționalitate mai ușor s'ar fi putut înțelege împreună și decretà scoaterea graiului bulgaroslavic din biserică și întroducerea celui românesc în locul lui. Noi însă credem că nici într'acest sinod particular n'a fost vorba despre aceasta, și că nu s'a făcut nici o decisiune de felul acesta. Motivele ce ne întăresc în această credință sunt mai multe.

«Cel dintâiu este că nici nu erà trebuință de un lucru ca acesta, de oare-ce cu aproape un secol mai înainte se tipăriseră în Ardeal cărți românești bisericești, se răspândiseră pretutindinea și se întroduseră prin bisericile Românilor cu plăcere și fără de nici o protestare din vre-o parte. Chiar în ambele domniate românești se tipăriseră înainte de acest sinod cărți românești, precum în Țara Românească Pravila cea mică în Govora în 1640, iar în Moldova Cartea românească de învățătură a Mitropolitului Varlaam în Iași în 1643. Graiul românesc erà așà dar întrodus de fapt, nu mai erà trebuință de vre-o decretare, maĭ ales că nime nu se opuneà la aceasta.

«Alt motiv nu mai puțin concludent este, că atât înainte cât și după ținerea acestor sinoade preoții Românilor au continuat, încă timp îndelungat, a se folosì de graiul bulgaroslavic la ceremoniile religioase și bisericești, ba încă întroduseră pe ici coleà pe lângă el încă și pre cel grecesc, dar tot odată se folosiau și de cărți românești în acea măsură în care dispuneau de ele și le aveau la îndemână. Cărțile românești nu făcuseră încă de prisos cărțile bulgaroslavice, pentru că ele nu fuseseră nici traduse nici tipărite toate deodată, ci numai pe încetul și în decursul timpului, așà în cât nici pe la finea răstimpului acestuia n'am puteà zice că au fost toate traduse și răspândite pretutindeni.

«Mai alt motiv pentru opiniunea noastră, tot atât de puternic și convingător, il găsim în fapta, că și după ținerea acestor sinoade a continuat graiul bulgaroslavic a fi învățat prin școalele Românilor, nu numai în cele două Academii din Iași și București, dar încă și prin școalele de pe la episcopìi, lucru care nu s'ar fi tolerat, dacă s'ar fi fost decretat scoaterea lui din bisericile Românilor.

«Remarcabilă din mai multe puncte de vedere, și poate decisivă în privința aceasta, este în fine și instrucțiunea ce s'a dat Mitropolitului Ardealului, Atanasiu, la sânțirea sa în București în Ianuariu 1698, adecă cu mai bine de 50 de ani în urma sinoadelor din Iași. Într'această instrucțiune cetim sub numărul 5) următoarele: «Trebue arhieriea ta slujba bisericii, «adecă *Ohtaiul*, *Mineele* și *alte cărțĭ* ce se cântă duminecile și sărbătorile, «și *slujbă de toate zilele*, să te nevoiești cu deadinsul să se cetească *toată* «pre limba *slovonească* sau elenească, iar nu *românește* sau într'un alt chip». Numai cetitul Evangheliei se permiteà românește cu oare-care răstrângere, precum și predicarea, căci sub numărul 6) din această instrucțiune se zice: «Trebue arhieriea ta *Evanghelie* să pui să se cetească au *slovenește* au *ro-«mânește* precum s'au tipărit în zilele blagocestivului și luminatului Domn

«Ion Constantin Basarab Voevod a toată Ungrovlahia», iar sub numărul 2) se zice: «Trebue arhieriea ta să *propovăduieşti* cuvântul lui Dumnezeu la «*Sârbi* şi la *Ruşi* pre limba *slovenească*, iar la *Români, pre limbă românească*, «atâta duminecile cât şi la cele-lalte sărbători, atâta la biserici, cât şi la «pogribanii (înmormântări), şi mai pe scurt în toată vremea şi în tot locul, «când va trebuì, după cum ţi-e putinţa, să propovădueşti cuvântul lui Dum-«nezeu.» (1).

«Această instrucţiune este dată de Dositeiu, Patriarhul Ierusalimului, carele se aflà pe atunci după mile în Bucureşti, «*împreună* cu prea sfinţitul «*Mitropolitul Ungrovlahiei,* chir Teodosie, *şi cu cei ce s'aù aflat aici arhierei*». Disposiţiunile de sub numărul 5 şi 6 din ea n'ar fi putut fi nici admise de capii bisericii din Ţara Românească, nici primite de noul cap al bisericii din Ardeal, de cumvà ar fi existat mai înainte nişte decisiuni sinodale sau nişte decrete domneşti carile ar fi fost oprit folosirea graiului bulgaroslavic prin bisericile Românilor!

«Dacă, după cunoştinţile noastre de până acum, n'am dat de urme de vre-o decretare solemnă a întroducerii graiului românesc ca oficial în biserica şi statul Românilor din ambele domniate naţionale, nici de vre-o urgisire şi oprire a celui bulgaroslavic, apoi cam nu tot aşà au mers lucrurile în ambele privinţi la Românii din Ardeal şi Ungaria, mai ales nu încât priveşte folosirea graiului românesc. Aici, îndată ce s'au recunoscut de stat confesiunile protestante: luterana, calvina şi unitara, ca religiuni egal îndreptăţite cu cea romano-catolică, au căutat atât Saşii cât şi Maghiarii ca să atragă pre toţi locuitorii ţării, prin urmare şi pre Români, către nouele vederi confesionale.

«Spre a ajunge la acest scop, Saşii nu numai că îndemnară pre toate limbile ca să-şi traducă cărţile religioase şi bisericeşti pe graiul lor, dar se puseră de tipăriră mai multe cărţi greceşti, bulgaroslavice şi chiar româneşti (2). Românii se folosiră cu plăcere de aceste îndemnuri binevoitoare şi de acest curent liberal, traduseră şi tipăriră chiar mai multe cărţi bisericeşti în Braşov, Sibiiu, Sebeş şi Orăştia. Chiar mulţi din ei şi-au organizat biserica după nouele vederi, sau cel puţin erau în aplicare s'o facă, căci în adunarea generală a ţării, ţinută în anul 1577 sub principele Cristofor Batori (1576—1581), s'a decis între altele: «ca *Românii, cari vor vrea* «*să părăsească legea grecească* şi să asculte dogmele calvine *în limba lor,* să «aibă voie a-şi alege episcop care să atârne tot-deauna de la episcopul cal-«vin» (3).

(1) «Cipariu T., Acte şi fragmente ist. bis. Blaj, 1855, pag. 243—244.»

(2) «Popp V., Disertaţie asupra tipogr. rom., Sibiiu 1838, pg 11—12; Teutsch G. D., Geschichte der Siebenbürger Sachsen, 2. Aufl. Bd. 1. Leipzig, 1874, pg. 335; — Bariţ G., Catechismul calvinesc, pg. 95—101.»

(3) «Documente istorice despre starea pol. şi ier. a Rom. din Trans., Viena, 1850, pg. 87.»

«Această dispoziţiune este prima care vorbeşte despre folosirea graiului românesc în cele bisericeştĭ, dar ea nu priveşte pre toţi Românii fără deosebire, ci numai pre aceia cari se vor face calvini, dar şi acestora nu li se impune în mod imperativ, ci se zice «şi *vor vrea* să asculte dogmele cal«vine în limba lor»; cei rămaşi în legea strămoşească cu ritul grecesc continuau a se folosì în biserică, după plac şi putinţă, de care graiu voiau; nimica nu li erà nici impus, nici oprit.

«În secolul al 17-lea, sub amândoi Racoţenii, George I (1630—1648) şi George II (1648—1657), carii cu deosebire se interesau de convertirea Românilor la calvinism, încă nu găsim din partea lor, în privinţa folosirii graiului românesc sau opririi celui bulgaroslavic, alte dispoziţiuni, decât că impuneà Mitropoliţilor, la recunoaşterea lor ca atari, «ca Dumineca şi «în cele-lalte sărbători, atât în biserici cât şi la îngropăciuni, şi în alte lo«curi unde se va cere, *să predice* cuvântul cel sfânt al lui Dumnezeu după «sfânta biblie *în limba lor cea naţională,* şi să grijască ca *toţi cei-lalţĭ preoţi* «*să predice aşà,* şi ca să primească catehismul (tipărit româneşte în Alba«Iulia, 1642) ce li s'a dat lor şi că va face să se primească de cei-lalţi, şi «că-l va propune junimii şi că va face să se propună şi de cei-lalţi», precum se vede din diploma de denumire dată Mitropolitului Ştefan Simoniciu într'a 10 Octomvrie 1643; sau iarăşi că Mitropolitul va primì «veni«turile sale cele legitime ca să aibă de unde acoperì spesele sale *pentru ti«părirea cărţilor în limba naţională a bisericilor* de sub jurisdicţiunea lui, «*pentru ţinerea şcoalelor* şi pentru onorariul principelui», precum se cunoaşte din diploma de denumire a Mitropolitului Sava Brancoviciu dată într'a 28 Decemvrie 1658 (1).

«În ambele aceste două diplome nu este de fel vorba nici despre vre-o favoare acordată graiului românesc, nici despre vre-o urgisire şi scoatere din biserică a altor graiuri naţionale, ci din contră se admit toate graiurile *naţionale* ale credincioşilor ca egal îndreptăţite şi se impune numai epitropilor şi preoţilor ca ei să predice şi să tipărească cărţi, nu româneşte ci «*în limba naţională a bisericilor*» de sub ei, adecă pentru Români româneşte, pentru Bulgaroslavi bulgarosloveneşte, pentru Greci greceşte, etc. Atâta şi nimica mai mult.

«Dar cu toate aceste dispoziţiuni bine intenţionate ale principilor calvini de a aveà diferiţii credincioşi graiul propriu naţional prin bisericile lor, Românii tot au continuat a se servì şi mai departe, pe ici colea, de graiul bulgaroslavic îndătinat la ei din vechime. Aceasta o făceau sau pentru că nu aveau cărţi româneşti la dispoziţiune, sau pentru că nu se desbăraseră încă de oare cari prejudeţii pentru cărţile bulgaroslavice, sau pentru că voiau să treacă în ochii mulţimii ca mai învăţaţi şi mai pre sus de cât ea.

(1) Documente ist. despre starea pol. şi ier. a Rom. din Trans., Viena, 1850, pg. 114 — 115 şi 127 — 128.

«Că Românii din Transilvania n'au fost încetat a se folosi de graiul bulgaroslavic pe lângă al său propriu, se vede limpede din dispoziţiunile sinodului ţinut în anul 1675. Aici se stătueşte sub numărul 1) ca «cuvântul «lui Dumnezeu .. să se *vestească* în limba noastră *rumânească*, în care ne-am «născut, ca să înţeleagă toţi creştinii, săvai că în toate săboarele mai din«nainte vreme am dojenit şi am poroncit, aşa şi acum. Iară cari se vor aflà «făcând amintrile, cu bintătuiala (pedeapsă) carele s'au dat în condiţiile «dintâi într'alţi ani, se va bintătuì (pedepsì)». Această dispoziţiune însă se repoartă numai la predicământ, nu cuprinde dară nimica nou de cât aceea ce erà impus de principii calvini ai ţării. In canonul al 8-lea al acestui sinod însă găsim o dispoziţiune care seamănă a merge ceva mai departe. Ea sună: «*Popii cari nu se nevoesc cu rumânie, ce tot cu sărbie*, unii ca «aceia şi loruş facu'şi de către Dumnezeu pedeapsă şi de către poporani «urâciune şi săborului scădere, aceia cu un cuvânt *săse oprească din popie*» (1).

«Acest canon este unicul care opreşte preotului român folosirea graiului bulgaroslavic, sub pedeapsă de despreuţie. Dar şi acesta nu este de luat în toată lărgimea şi rigoarea lui. El a căpătat chiar din partea Mitropolitului Sava I. Brancoviciu (28 Decemvrie 1656 până 2 Iulie 1680), carele a preşăzut la acest sinod, o interpretare conformă împrejurărilor bisericeşti, iar nu lărgimii şi rigorii canonului. In scrisoarea circulară, prin care se vestesc în diecesă dispoziţiunile sinodului, Mitropolitul Sava drept că impune preoţilor ca să predice româneşte, dar despre serviciul religios din biserică şi din afară de ea nu vorbeşte în deplinul înţeles al canonului 8 citat, ci zice numai: «*Care cărţi sămtu scrise şi scoase pe limba rumânească* să se citească şi să «se înveţe în biserica creştinilor şi într'alte locuri unde va fi lipsă», de unde rezultă că cele-lalte cărţi cari nu erau încă «scrise şi scoase pe limba ru«mânească», dar cari eraŭ de trebuinţă la serviciul dumnezeesc, se puteau cetì la ceremoniile religioase fără de a cădeà sub pedeapsa despopiei. Deci şi acest sinod n'a urgisit graiul bulgaroslavic, nici nu l'a scos din biserica Românilor, ci numai a impus preoţilor ca, întru cât sunt şi au la dispoziţiune cărţi româneşti, să se folosească numai de acestea, iar nu şi de cele bulgaroslavice.

«Numai dintr'acest punct de vedere ne putem explicà, de ce Mitropolitul Ardealului Atanasiu, sfinţit în Bucureşti în Ianuarie 1698, a primit, fără contrazicere, instrucţiunea despre care am vorbit mai sus, măcar că este reacţionară faţă cu dispoziţiunile sinodului din 1675.

«Deci, din câte am adus aici înainte, precum şi din cele arătate în paragraful precedent, resultă fără pic de îndoială că graiul românesc n'a fost decretat ca oficial, nici în biserică nici în stat, ci că el s'a întrodus încetul cu încetul, mai întâi pe lângă cel bulgaroslavic, a căruia întrebuinţare a făcut'o tot din ce în ce mai de prisos, până ce în fine i-a ocupat tot terenul.»

(1) Cipariu T., Acte şi frag., pg. 148—156.

Rânduiala Logodnii și a Cununii, traduse românește în timpul lui Brâncoveanu.

RÂNDUIALA LOGODNII.

După dumneziiasca leturghie, stănd preotul în besérecă, iară cei ce vor să se logodéscă, să mérgă să stia innainté sfintelor uși: bărbatul d'a drépta și muiaré de a stănga; și să se pue despre drépta pre svănta masă inélele lor 2, unul de aur, altul de argint: cel de argint despre drépta, iară cel de aur despre stănga, aproape unul de altul. Iară preotul face cruce tinerilor г҃щı [de trei ori] *și le dă lor lumini aprinse. Si ducăndu-i pre dănșii în besérică în lăuntru cădéște cruciș și zice diiaconul: blagoslovéște stăpăne, iară preotul zice:*

— Bine iaste cuvăntat Dumnezeul nostru tot-de-auna, acum și pururé și în vécii vécilor.

Iară căntăreții zic: amin; apoi diiaconul zice:

— Cu pace Domnului să ne rugăm.

— De pacé de sus și de măntuiré sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

— De pacé a toată lumé și de bine-staré svintelor beséricilor lui Dumnezeu și de unicuné tuturor, Domnului să ne rugăm.

— De svănta casă acasta și de ceia ce întră într'ănsa cu credință și cu cucernicie și cu frica lui Dumnezeu, Domnului să ne rugăm.

— De Arhiepiscopul nostru .м҃. (cutare), de cinstita preoțiia lui și de slujba lui Hristos, și de tot clirosul și oamenii, Domnului să ne rugăm.

— De robii lui Dumnezeu, carii să logodesc acum, unul cu altul și de măntuiré lor, Domnului să ne rugăm:

— Pentru ca să le dé lor coconi spre priimiré rodului, și toată céreré de măntuire, Domnului să [ne rugăm];

— Pentru ca să li să triméță lor dragoste desăvrășit și cu pace și de agiutoriu, Domnului să ne [rugăm];

— Pentru ca să să blagoslovéscă ei întru unire și întru credință mare, Domnului să ne rugăm;

— Pentru ca să le dăruiască lor Domnul Dumnezeul nostru nuntă de cinste și pat nespurcat, Domnului să ne [rugăm];

— Pentru ca să ne izbăvim de toată scărba, și mănia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

— Pomenind pururé pe pré svănta, și curata, și pré bine-cuvăntata stăpăna noastră născătoaré de Dumnezeu și pururé fecoar[ă] Maria, cu toț[i] svinții; și înșine pre sine și toată viiața noastră lui Hristos Dumnezeul să o dăm.

Văzglaşenie.

— Că ţie ţi să cade toată slava, şi cinsté, şi închinăcĭuné tatuluĭ şi fiĭuluĭ şi duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor.

Preotul [zice] mlt͠va cu glas tare: Domnuluĭ să ne rugăm.

Dumnezeul cel vécĭnic, carele céle înpărţite le-ai adunat întru unire şi aĭ pus legătură de dragoste nespartă, şi aĭ blagoslovit pre Isaac şi pre Reveca, şi ĭ-aĭ făcut pre dănşiĭ moştenii făgăduinţii tale; însuţ[ĭ] blagoslovéşte pre robiĭ tăĭ aceşté şi-ĭ îndreptéză spre tot locul bun.

Văzglaşen[ie].

— Că eşti Dumnezeu milostiv şi ĭubitoriŭ de oameni, şi ţie mărire înnălţăm, tatuluĭ şi fiĭuluĭ şi duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécií vécilor, amin.

Мίръ вс҄ѣм [Pace tuturor] *ĭară să zică Preotul: pace tuturor; iară diaconul să zică: capetele voastre plecaţi-le Domnuluĭ.*

Do[a]mne Dumnezeul nostru, carele de în păgăni ţ-aĭ logodit ţie besérica fecĭoară curată, blagoslovéşte logodna ac̆asta, şi unéşte şi păzéşte pre robii tăĭ aceşté în pace şi întru unicĭune.

Văzglaşenie.

— Că ţie ţi să cade toată slava, cinsté şi închinăcĭuné, tatăluĭ şi fiĭuluĭ şi duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

Apoĭ luond preotul inélele; de întăĭ al bărbatuluĭ, cel de auru; şi după acéĭa al muerĭĭ, cel de argint, şi dăndu-l bărbatuluĭ zice:

Să logodéşte robul luĭ Dumnezeu .нм҃. [cutare] cu roaba luĭ Dumnezeu .нм҃. [cutare] în numele tatăluĭ şi al fiĭuluĭ, şi al duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor. *După acéĭa zice* şi muerii: să logodéşte roaba luĭ Dumnezeu .нм҃. [cutare] cu robul luĭ Dumnezeu [cutare] în numele tatăluĭ şi al fiĭuluĭ şi al duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

Şi când zice fieştĭ căruĭa de dănşii, căte de treĭ ori face cruce cu inelul pre capetele lor; şi le pune în dégetele măĭneĭ drépte. Iară după acéĭa nunul saŭ preĭatenul gineruluĭ schimbă inélele logodiţilor, iară preotul zice molitva.

Domnuluĭ să ne rugăm.

Doamne Dumnezeul nostru, carele când mergé sluga Patriarhuluĭ Avraam, în Mesopotamie fiind trimes, ca să logodéscă muĭare stăpăn-său luĭ Isaac, şi cu solia vasuluĭ de apă ĭ-aĭ descoperit luĭ să logodéscă pre Reveca, — însuţi stăpăne blagoslovéşte logodna robilor tăĭ acestora .нм҃. [cutari]; şi întăréşte cuvăntul ce s'au grăit la dănşii şi-i încredinţază pre dănşii de la tine cu svănta unire.

Că tu de început aĭ zidit parté bărbătéscă şi mueréscă, şi de la tine să logodéşte muĭaré bărbatuluĭ într'ajutoriŭ şi întru priimiré némuluĭ omenesc. Însuţĭ dară Doamne Dumnezeul nostru, carele aĭ trimes adevărul întru moşteniré ta şi făgăduinţa ta spre robii tăĭ, părinţii noştri, de în ném în ném întru aleşii tăĭ, — caută spre robul tău şi spre roaba ta ; şi le întăréşte logodna lor, în credinţă şi întru unire şi întru adevăr şi dragoste, că tu, Doamne, aĭ arătat ca să-s[ă] dé logodna şi a să întări întru toate; că pentru inel s-au dat biruinţă luĭ Iosif în Eghipet, pentru inel s'au proslăvit Daniil în ţara Vavilonuluĭ, pentru inel s'au arătat adevărul Tamarei, pentru inel Părintele nostru cel den cerĭu au fost îndurat spre fiĭul său, c'aŭ zis: daţi-i inelul în drépta luĭ şi viţelul cel hrănit să-l junghem, şi măncănd să ne veselim. Acéstă mila ta dréptă Doamne pre Moĭsi l-au într'armat în maré mohorâtă, că cu cuvăntul tău cel adevărat s'au întărit cerĭurile şi s'au urzit pămăntul. Şi drépta robilor tăĭ să blagoslovi cu cuvăntul tău cel ţiitorĭu şi cu braţul tău cel înnalt.

Drept acéĭa stăpănule însuţ[ĭ] şi acum blagoslovéşte puneré acésta a inélelor cu blagoslovenĭa cerésca; şi îngerul Domnuluĭ să mérgă înainté lor în toate zilele vieţii lor: că tu eşti cela ce blagosloveşti şi svinţeşti toate căte sunt, şi ţie mărire înălţăm, tatăluĭ şi fiĭuluĭ -i duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

Apoĭ Ecteniile.

Помл͠ѹй н͠а б[ж]е по велицѣи м͠лти твоей м͠лтти. Еще м͠лимса ѡпрѣѡс цинѡ архїеп͠кпѣ н͠шє. .и.м. и прочеи.

[Milueşte-ne pre noi, Dumnezeule, după mare mila ta rugămu-ne ; încă ne rugăm pontru preaosfinţitul nostru Archiepiscop (cutare) şi cele-lalte].

Еще м͠лимса ѡ рабѣх бжїихъ .им͠. ѡбрѹчающи са дрѹгъ дрѹгѹ. рцѣмъ вси гдⷭи ѹслыши и помил. Еще м͠лим за всю братїю н͠шѹ и за всѧ право славныѧ х͠ртїане.

[Incă ne rugăm pentru robii luĭ Dumnezeu (cutari), cari s'au logodit unul cu altul ; şi zicem toţi : Doamne, auzi-ne şi ne milueşte ; încă ne rugăm pentru toţi fraţii noştri şi pentru toţi pravoslavnicii creştini.]

Văzglaasenie.

— Că eşti Dumnezeu milostiv şi ĭubitorĭu de oameni, şi ţie mărire înălţăm tatăluĭ şi fiĭuluĭ şi duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécĭ.

RĂNDUÏALA CUNUNIÏ.

După svărşitul Dumnizieştiĭ leturghiĭ pune preotul pre ceĭa ce vor să se cunune înainté svăntuluĭ oltariŭ, şi ĭa cununile şi le pune pre svănta masă; şi luond cadelniţa, cădéşte pre ceĭ ce vor să sà cunune şi pre ceĭa ce stau acolé, pre toţĭ. Iară căntăreţiĭ căntă psalom 127:

Fericiţĭ sănt toţi ceĭa ce să tem de Dumnezeu şi umblă în căile luĭ; ostenélele rodurilor tale veĭ mănca. Fericit eşti şi-ţ[ĭ] va fi bine, muĭaré ta ca o viţă roditoare în laturile caseĭ tale, fečoriĭ tăĭ ca odraslele maslinuluĭ, în pregĭurul mésii tale. Iată aşa să va blagoslovi omul cel ce să téme de Dumnezeu. Blagoslovi-te-va Domnul den Sion şi veĭ vedé binele Ierusalimuluĭ în toate zilele vieţiĭ tale, şi veĭ vedé fečoriĭ fečorilor tăĭ, pace spre Israil.

Şi îndată după svrăşitul psalomuluĭ zice Dĭiaconul ecteniile:

— Cu pace Domnuluĭ să ne rugăm.

— De pacé de sus şi de spăsenié sufletelor noastre Domnuluĭ să ne rugăm.

— De pacé a toată lumé şi de binestaré svintelor besérĭcelor luĭ Dumnezeu şi de unicĭunea tuturor, Domnuluĭ să ne rugăm.

— De sfânta casa acésta şi de ceĭa ce întră într'ănsa cu credinţă şi cu cucernicie şi cu frica luĭ Dumnezeu, Domnuluĭ să ne rugăm.

— De arhiepiscopul nostru şi de cinstita preoţiía luĭ şi de slujba luĭ Hristos şi tot clirosul şi o[a]menii, Domnuluĭ să ne rugăm.

— De robiĭ luĭ Dumnezeu . нм҃., cariĭ acum s'au înpreunat unul altuĭa, cu înpreunaré nunţiĭ şi de spăsenia lor, Domnuluĭ să ne rugăm:

— Pentru ca să să blagoslovéscă nunta ačasta ca şi la Cana Galileĭuluĭ, Domnuluĭ să ne rugăm;

— Pentru ca să le dé lor minte întrégă şi rodul pănteceluĭ de folos, Domnuluĭ să ne rugăm;

— Pentru ca să să veselĕscă eĭ în vedéré fečorilor şi a fételor sale, Domnuluĭ să ne rugăm;

— Pentru ca să li să dăruĭască primire de buni fečori, şi de lăcuinţă fără de prepus, Domnuluĭ să ne rugăm;

— Pentru ca să li să dăruĭască şi lor şi noao toate ceririle, Domnuluĭ să ne rugăm;

— Pentru ca să ne izbăvim de toate scărbele şi nevoile, Domnuluĭ să ne rugăm;

— Foloséşte, măntuĭaşte, miluĭaşte şi ne păzéşte pre noi, Doamne, cu darul tău.

— Pomenind pururé pre prea svănta şi pré curata şi pré bine-cuvăntata stăpăna noastră născătoaré de Dumnezeu şi pururé fečóră Maria, cu toţi svinţiĭ şi înşine pre sine, şi toată viaţa noastră luĭ Hristos Dumnezeul să o dăm.

Văzglaşenie.

— Că ţie ţi să cade toată slava şi cinsté, şi închinăčiuné tatăluĭ şi fiiuluĭ şi duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécií vécilor. *Diaconul: Domnuluĭ să ne ru[găm]*.

Doamne pré curate şi ziditoriule a toată făptura, carele coasta stremoşuluĭ Adam, pentru iubiré de oameni o aĭ făcut muĭare şi aĭ zis: nu ĭaste bine să fie omul pre pămănt singur; ci ĭ-aĭ făcut luĭ ajutoriŭ, şi ĭ-aĭ blagoslovit pre dănşii, zicănd: créşteţ[ĭ] şi vă înmulţiţ[ĭ] şi domniţi pămăntul. Şi pre dănşii pre amăndoĭ ĭ-au făcut un trup, pentru înpreunaré. Că pentru ačasta au zis: va lăsà omul pre tată-său şi pre mumă-sa şi să lipéşte muerii sale, şi vor fi amăndoĭ un trup. Şi pre carii au înpreunat Dumnezeu omul să nu dăsparţă. Carele aĭ blagoslovit pre robul tău, pre Avraam şi aĭ deşchis păntecele Sareĭ şi l-aĭ făcut pre dănsul părinte a multe limbi, carele aĭ dăruit luĭ Isaac pre Reveca şi aĭ blagoslovit naşteré eĭ, carele pre Iacov l-aĭ înpreunat Rachileĭ şi de într'ănsul aĭ arătat 12 patriarşĭ, carele pre Iosif l-aĭ înpreunat cu Asineta şi le-aĭ dăruit lor rod de a faceré coconi, pre Efrem şi pre Manasiĭa, carele aĭ înpreunat pre Zahariia cu Elisafta şi le-aĭ arătat lor naşteré Preditecii, carele de în rădăcina luĭ Ieseĭ după trup aĭ crescut pre céĭa ce ĭaste pururé fečoară şi de într'ănsa te-aĭ întrupat şi te-aĭ născut spre măntuiré némuluĭ omenesc, carele pentru nespusa mila ta şi bunătaté cé multă ai venit în Cana Galileii şi nunta caré era acolo o aĭ blagoslovit şi aĭ făcut minune numai ca să arăţi că ĭaste cu voĭa ta nunta pre lége şi naşteré coconilor de într'ănsa.

Însuţĭ stăpăne pré svinte priiméşte rugăčiunea noastră, robilor tăĭ; precum acolo, aşa şi aicé venind cu nevăzuta staré ta blagoslovéşte nunta ačasta; şi dă robilor tăĭ acestora viĭaţă cu pace şi lungime zilelor şi înţelepčune întrégă şi dragoste unuĭa cu altul întru legătura păcii; sămănţă cu viĭaţă îndelungată şi dar de coconi şi cununa slaveĭ cé neveştejită, Şi-ĭ învredniceşte pre dănşiĭ să vază coconiĭ coconilor săĭ, şi aşternutul lor fără de ponos îl păzéşte şi le dă lor den róda ceriuluĭ de sus şi de în grăsimé pămăntuluĭ, umple casele lor de grău, de vin, de unt şi de toată bunătaté ca să dé şi celor lipsiţi şi dănd de înpreună şi celor ce sănt cu dănşiĭ toată céreré de măntuire. Că eşti Dumnezeul mileĭ şi al îndurăriĭ şi al iubirei de oameni; şi ţie mărire înălţăm cu cel fără de 'nceput tatăl tău şi cu presväntul şi bunul şi făcătoriul de viĭaţă duhul tău, acum şi pururé şi 'n vécii vécilor, amin.

Diaconul să zică: Domnuluĭ să ne rugăm.

Popa să citéscă molitva ačasta:

Bine eşti cuvăntat Doamne Dumnezeul nostru, carele eşti lucrătoriu de svinţiré tăĭnuiteĭ şi pré curateĭ nunţi, şi păzitoriŭ neputrejuneĭ şi tocmitoriu de binele aceştiĭ vieţi. Insuţĭ şi acum stăpănule, carele de'nceput aĭ zidit pre om şi l-aĭ pus pre dănsul înpărat şi stăpăn făpturiĭ şi aĭ zis: nu

ĭaste bine să fie omul pre pămănt săngur, ci să-ĭ facem luĭ ajutorĭu după dănsul. Şi luond una de în coastel[e] luĭ aĭ făcut pre muĭare, pre care văzăndu-o Adaam zise: ĭată acum os din oasele méle şi trup de în trupul mieu; acéĭa să va chiema muĭare. Că din bărbatul său fu luată aceasta. Pentru acasta las[ă] omul pre tată-său şi pre mumă-sa şi vor fi amăndoi un trup. Şi pre carii ĭ-au înpreunat Dumnezeu, omul să nu desparţă. Insuţĭ şi acuma stăpăne Doamne Dumnezeul nostru trimite darul tău cel ceresc spre robii tăĭ aceşté, şi dă cocoaneĭ aceştiĭa ca să-s[ă] pléce bărbatuluĭ său, şi robuluĭ tău acestuĭa întru toate ca să fie el cap mueriĭ, ca să vieţuĭască după voĭa ta; blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Avraam şi pre Sarra, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Isaac şi pre Reveca, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Iacov şi pre Rahil, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Iosif şi pre Asineta, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Moĭsi şi pre Sepfora, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Ioachim şi Anna, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Zaharia şi pre Elisafta, păzéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ păzit pre Noe în Corabie, păzéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ păzit pre Ionà în păntecele chituluĭ, păzéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ păzit pre ceĭ 3 svinţĭ coconĭ de în cuptorĭu tremeţănd lor roao de în cerĭu. Şi să vie spre dănşiĭ bucuriĭa acéĭa caré au avut fericita Elena, cănd au aflat cinstita cruce. Adu-ţi amente de dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum ţe-aĭ adus aminte de Enoh, de Sim şi de Ilie. Adu-ţĭ aminte de dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum ţe-ai adus aminte de ceĭ 40 de svinţĭ mucenicĭ, trimiţăndu-le lor de în cerĭu cununi. Adu-ţi amente Doamne şi de părinţii lor, cariĭ ĭ-au hrănit, pentru ca rugăcĭunile părinţilor întăresc temeliile caselor fecorilor. Adu-ţi amente Doamne de robii tăĭ carii s'au însurat şi s'au adunat la bucuria acasta. Adu-ţi aminte Doamne de robul tău .н҃м. [cutare] şi de roaba ta .н҃м. [cutare] şi-ĭ blagoslovéşte pre dănşiĭ; dă-le lor rodul păntecelui, şi coconi buni, şi ungănd trupuluĭ şi sufletuluĭ înnalţă-ĭ pre dănşii ca chedrii Libanului. Şi ca o viţ[ă] cu bune odrasle, dă-le lor sămănţa spicului ca avănd de toate deajuns să sporéscă spre tot lucrul bun şi ţie bine plăcut. Şi să vază pre fecorii fecorilor săĭ ca odraslele céle tinere de maslin înpregurul méseĭ lor. Şi îngăduind bine întru toate înnainté ta să strălucască ca nişte lumini la cerĭu întru tine Domnul Dumnezeul nostru: Că ţie să cade toată slava şi ţinéré, cinste şi închinăcune neînceputuluĭ părintelui tău şi duhuluĭ tău celuĭ de viĭaţă făcător, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

Diaconul să zică: Domnului să ne rugăm.

Preotul să zică molitva acasta cu glas:

Dumnezeul cel svănt, carele de în ţărănă aĭ zidit pre om şi de în coastă

pre muiare, şi o aĭ inpreunat luĭ să fie ajutoriŭ, pentru că aşa au plăcut mărimeĭ tale, cum să nu fie omul săngur pre pămănt. Insuţĭ şi acum stăpănule trimite măna ta, de întru svănt lăcaşul tău şi înpreună pre robul tău acesta .нм. [cutare] cu roaba ta aceasta .нм. [cutare], pentru că de la tine să înpreună bărbatuluĭ muiaré, inpreună-ĭ pre dănşiĭ într'o înţelepčune, cunună-ĭ pre dănşii întru un trup, dăruiaşte-le lor rodul pănteceluĭ şi priimire de coconi buni, că a ta iaste ţinéré şi a ta iaste înpărăţiia şi putéré şi slava a părinteluĭ şi a fiiuluĭ şi a duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

După ačasta luond preotul cununile, cunună întăi pre ginerile, grăind: Cunună-se robul lui Dumnezeu .нм. [cutare] în numele tatălui şi al fiiului şi al duhuluĭ svănt; *apoĭ cunună şi pre nevastă, grăind:* cunună-se roaba luĭ Dumnezeŭ .нм. [cutare] în numele tatălui şi al fiiu[luĭ] şi a duhului svănt. *Şi aici se apucă de mănă unul cu altul; după acéia-ĭ blagoslovésce pre dănşii* гщı [de treĭ orĭ] *zicănd:* Doamne Dumnezeul nostru, cu slavă şi cu cinste ĭ-aĭ cununat pre dănşiĭ. Про гла .н. [Prochimenul, glas 8]: Pusa-ĭ pre capetele lor cunună de piatră scumpă, viaţă aŭ cerşut la tine şi le-ai dat lor. *Stih:* Doamne, cu putéré ta să va veseli înpăratul.

Апла къ Єфесїѡ. *[Apostol către Efeseni]*

Fraţilor, Mulţimind pururé de toate, întru numele Domnului nostru Isus Hritos şi a lui Dumnezeu părintele, plecăndu-ne unul altuia, întru frica luĭ Dumnezeu. Muerilor plecaţi-vă bărbaţilor voştri ca şi Domnuluĭ, pentru că bărbatul iaste cap muerii, cum şi Hristos iaste cap besérecii. Şi el iaste măntuitoriŭ trupuluĭ, dece precum să pléčă besérica luĭ Hristos, aşa şi muerile bărbaţilor săĭ întru toate. Bărbaţilor, iubiţi-vă muerile voastre, cum şi Hristos a iubit besérica şi pre sine s'au dat pentru dănsa, ca să o svinţéscă, curăţindu-o cu baia apeĭ, cu cuvăntul, ca să o pue înainté sa besérică slăvită, neavănd spurcăčiune nici ponos sau altă ceva dentru unele ca acésté, ce ca să fie svănt şi nevinovat. Aşa sănt dator[ĭ] bărbaţii a-şĭ iubi mueril[e] sale ca trupuril[e] sale. Că cela ce şĭ iubésce pre muiaré sa, pre sine să iubéşte; că nimé nic[ĭ] odineoar[ă] nu ş-aŭ urăt trupul său, ce-l hrănéşte şi-l încălzéşte, cum şi Domnul besérica, că săntem mădularil[e] trupuluĭ luĭ, den trupul luĭ şi den oasel[e] luĭ. Pentru acésta, zic, va lăsă omul pre tată-său şi pre mum[ă]-sa şi se va lipi muerii sale. Şi vor fi amăndoĭ un trup. Taina ačasta mare iaste. Iară eu zic în Hristos şi în besérică, încă şi voĭ fieş carele să iubéscă muiaré sa ca pre sine. Iară [ea] să témă de bărbatul său.

Evanghelie de la Ioan.

În vrémé ačaia fù nuntă în Cana Galileiĭ, şi erà muma lu Isus acolo. Şi fù chemat şi Isus cu ucenicii la nuntă. Şi neajungănd vin, zise muma luĭ Isus către dănsul: nu au vin; iară Isus zise eĭ: ce-mĭ iaste mie şi ţie muiare

ĭaste bine să fie omul pre pămănt săngur, ci să-ĭ facem luĭ ajutorĭu după dănsul. Şi luond una de în coastel[e] luĭ aĭ făcut pre muĭare, pre care văzăndu-o Adaam zise: ĭată acum os din oasele méle şi trup de în trupul mieu; acéĭa să va chiema muĭare. Că din bărbatul său fu luată aceasta. Pentru acasta las[ă] omul pre tată-său şi pre mumă-sa şi vor fi amăndoi un trup. Şi pre carii ĭ-au înpreunat Dumnezeu, omul să nu despartă. Insuţĭ şi acuma stăpăne Doamne Dumnezeul nostru trimite darul tău cel ceresc spre robii tăĭ aceşté, şi dă cocoaneĭ aceştiĭa ca să-s[ă] pléce bărbatuluĭ său, şi robuluĭ tău acestuĭa întru toate ca să fie el cap mueriĭ, ca să vieţuĭască după voĭa ta; blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Avraam şi pre Sarra, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Isaac şi pre Reveca, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Iacov şi pre Rahil, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Iosif şi pre Asineta, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Moĭsi şi pre Sepfora, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Ioachim şi Anna, blagoslovéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ blagoslovit pre Zaharia şi pre Elisafta, păzéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ păzit pre Noe în Corabie, păzéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ păzit pre Ionà în păntecele chituluĭ, păzéşte-ĭ pre dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum aĭ păzit pre ceĭ 3 svinţĭ coconĭ de în cuptorĭu tremeţănd lor roao de în cerĭu. Şi să vie spre dănşiĭ bucuriĭa acéĭa caré au avut fericita Elena, cănd au aflat cinstita cruce. Adu-ţi aminte de dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum ţe-aĭ adus aminte de Enoh, de Sim şi de Ilie. Adu-ţĭ aminte de dănşiĭ Doamne Dumnezeul nostru, cum ţe-ai adus aminte de ceĭ 40 de svinţĭ mucenicĭ, trimiţăndu-le lor de în cerĭu cununi. Adu-ţi amente Doamne şi de părinţii lor, cariĭ ĭ-au hrănit, pentru ca rugăcĭunile părinţilor întăresc temeliile caselor fecorilor. Adu-ţi amente Doamne de robii tăĭ carii s'au însurat şi s'au adunat la bucuria acasta. Adu-ţi aminte Doamne de robul tău .н.м. [cutare] şi de roaba ta .н.м. [cutare] şi-ĭ blagoslovéşte pre dănşiĭ; dă-le lor rodul păntecеluĭ, şi coconi buni, şi ungănd trupuluĭ şi sufletuluĭ înnalţă-ĭ pre dănşii ca chedrii Libanului. Şi ca o viţ[ă] cu bune odrasle, dă-le lor sămănţa spiculuĭ ca avănd de toate deajuns să sporéscă spre tot lucrul bun şi ţie bine plăcut. Şi să vază pre fecorii fecorilor săĭ ca odraslele céle tinere de maslin înpregurul méseĭ lor. Şi îngăduind bine întru toate înnainté ta să strălucască ca nişte lumini la cerĭu întru tine Domnul Dumnezeul nostru: Că ţie să cade toată slava şi ţinéré, cinste şi închinăcune neînceputuluĭ părintelui tău şi duhuluĭ tău celuĭ de viĭaţă făcător, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

Diaconul să zică: Domnului să ne rugăm.

Preotul să zică molitva acasta cu glas:

Dumnezeul cel svănt, carele de în ţărănă aĭ zidit pre om şi de în coastă

pre muïare, şi o aï inpreunat luï să fie ajutorïu, pentru că aşa au plăcut mărimeï tale, cum să nu fie omul săngur pre pămănt. Insuţï şi acum stăpănule trimite măna ta, de întru svănt lăcaşul tău şi înpreună pre robul tău acesta .нм҃. [cutare] cu roaba ta aceasta .нм҃. [cutare], pentru că de la tine să înpreună bărbatuluï muïaré, înpreună-ĭ pre dănşiï într'o înţelepčune, cunună-ĭ pre dănşii întru un trup, dăruïaşte-le lor rodul păntecelui şi priimire de coconi buni, că a ta ïaste ţinéré şi a ta ïaste înpărăţiïa şi putéré şi slava a părinteluï şi a fiïuluï şi a duhuluï svănt, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin.

După acasta luond preotul cununile, cunună întăi pre ginerile, grăind: Cunună-se robul lui Dumnezeu .нм҃. [cutare] în numele tatălui şi al fiïului şi al duhuluï svănt; *apoï cunună şi pre nevastă, grăind:* cunună-se roaba luï Dumnezeŭ .нм҃. [cutare] în numele tatălui şi al fiïu[luï] şi a duhului svănt. *Şi aici se apucă de mănă unul cu altul; după acéïa-ĭ blagoslovésce pre dănşii* г҃щı [de treï orĭ] *zicănd:* Doamne Dumnezeul nostru, cu slavă şi cu cinste ĭ-aĭ cununat pre dănşiĭ. Про гл҃ .н҃. [Prochimenul, glas 8]: Pusa-ĭ pre capetele lor cunună de piatră scumpă, viaţă aŭ cerşut la tine şi le-ai dat lor. *Stih:* Doamne, cu putéré ta să va veseli înpăratul.

Ап҃лъ къ Ефесѡ҃. *[Apostol cătră Efeseni]*

Fraţilor, Mulţimind pururé de toate, întru numele Domnului nostru Isus Hritos şi a lui Dumnezeu părintele, plecăndu-ne unul altuïa, întru frica luï Dumnezeu. Muerilor plecaţi-vă bărbaţilor voştri ca şi Domnuluĭ, pentru că bărbatul ïaste cap mueriĭ, cum şi Hristos ïaste cap besérecii. Şi el ïaste mântuitorïu trupuluï, dece precum să plécă besérica luï Hristos, aşa şi muerile bărbaţilor săĭ întru toate. Bărbaţilor, ïubiţi-vă muerile voastre, cum şi Hristos a ïubit besérica şi pre sine s'au dat pentru dănsa, ca să o svinţéscă, curăţindu-o cu baïa apeï, cu cuvăntul, ca să o pue înainté sa besérică slăvită, neavănd spurcăcïune nici ponos sau altă ceva dentru unele ca acésté, ce ca să fie svănt şi nevinovat. Aşa sănt dator[ĭ] bărbaţii a-şĭ ïubi mueril[e] sale ca trupuril[e] sale. Că cela ce şĭ ïubésce pre muïaré sa, pre sine să ïubéşte; că nimé nic[ĭ] odineoar[ă] nu ş-aŭ urăt trupul său, ce-l hrănéşte şi-l încălzéşte, cum şi Domnul besérica, că săntem mădularil[e] trupuluï luï, den trupul luï şi den oasel[e] luĭ. Pentru acésta, zic, va lăsă omul pre tată-său şi pre mum[ă]-sa şi se va lipi muerii sale. Şi vor fi amăndoï un trup. Taïna acasta mare ïaste. Iară eu zic în Hristos şi în besérică, încă şi voï fieş carele să ïubéscă muïaré sa ca pre sine. Iară [ea] să témă de bărbatul său.

Evanghelie de la Ioan.

În vrémé acaïa fù nuntă în Cana Galileiĭ, şi erà muma lu Isus acolo. Şi fù chemat şi Isus cu uceniciĭ la nuntă. Şi neajungănd vin, zise muma luí Isus cătră dănsul: nu au vin; ïară Isus zise eĭ: ce-mĭ ïaste mie şi ţie muïare

încă n'aŭ venit časul mieu. Zise muma luĭ slugilor: ce va zice voao să faceţĭ. Şi erà acolo 6 vase de piatră de tréba apeĭ, zăcănd după curăţiré jidovéscă, în carel[e] încăpé căte 2 saŭ 3 védre. Iară Isus zise lor: unpleţĭ vasele de apă. Şi le unplură pănă desupra. Şi zise lor: Turnaţĭ acum şi duceţĭ nunuluĭ şi aduseră. Iară déca gustă nunul vinul carele s'aŭ făcut den apă, şi nu ştia de unde ĭaste. Iară slugil[e] cariĭ turnase apa ştĭà, strigăndu-l pre ginere şi-ĭ zise luĭ: tot omul maĭ întăĭ dă vin dă cel bun, ĭară déca să 'nbat[ă], atunce dă cel maĭ prost. Iară tu aĭ ţinut vinul cel bun pănă acum.

Ačasta au făcut Isus începătur[ă] minunelor în Cana Galileiĭ, şi ş-aŭ arătat slava sa. Şi au cezut într'ănsul uceniciĭ luĭ.

După aceaĭa Diaconul zice ecteniile.

Рцѣмъ вси ѿ всеѧ дꙋшѧ и ѿ всегѡ помышлениѧ Гди вседержителю бжє ѡцъ нашихъ. Помилꙋй нас бжє по велицей млти твоей. Єще молимсѧ ѡрабѣхъ бжїихъ .їм.

[Să zicem toţi din tot sufletul şi din tot cugetul: Doamne a toate ţiitor, Dumnezeul părinţilor noştri; miluеşte-ne pre noi Dumnezeule după mare mila ta; încă ne rugăm pentru robii luĭ Dumnezeu (cutare)].

Văzglăşen[ie].

-- Că eştĭ milostiv şi ĭubitoriŭ de oamenĭ, Doamne şi ţie slavă înălţăm părinteluĭ şi fiĭuluĭ şi duhuluĭ svănt, acum şi pururé şi în vécii veacilor, amin.

Diaconul să zic[à]: Domnuluĭ să ne rugăm.

Iar preotul zice molitva ačasta:

Doamne Dumnezeul nostru, carele cu măntuitoaré ta purtare de grijă aĭ învrednicit în Cana Galileiĭ a arăta nuntă cinstită cu veniré ta, însuţi şi acuma pre robii tăĭ pre carii bine aĭ voit a să înpreuna unul cu altul păzéşti ĭ în pace întru unečiune. Şi arată nuntă de cinste şi păzĭaşte aşternutul lor nespurcat. Şi le voĭaşte lor viĭaţa lor să fie nespurcată şi-ĭ învrednicéşte pre dănşiĭ întru bătrănéţe să să săvrăşască. Cu inemă curată lucrănd poruncile tale, că tu eşti Dumnezeul nostru, Dumnezeul carele milueşti şi ţie mărire înălţăm cu fără începutul părinte şi cu a tot svăntul şi bunul şi făcătorĭul de viaţă duhul tăŭ, acum şi pururé şi în véciĭ vécilor, amin.

Ecteniile.

застꙋпѝ спⷭ҇е помⷧ҇ꙋй ıсъхра. агг҃ла мíрна вѣ́рна настáвника млⷭ҇тъ ѝ ѡс- тавлені́е грѣхѡ́въ ѝ прегрѣше́нїе добры́хъ ѝ поле́зныхъ дшⷶ҇ нш҃ам хрⷭ҇тїанскíа кⷪ҇́нчины жи́вота нш҃го соедине́нїе вѣ́ры ѝ прича́стїамъ.

[Apară, mântueşte, milueşte şi păzeşte; înger de pace, credincios, îndreptător; milă şi ertare de păcate şi de greşelĭ; în cele bune şi de folos sufletelor noastre sfârşit creştinesc vieţii noastre împreunarea credinţii şi înpărtăşirea (sfântuluĭ duh, Domnului să cerem).]

Preotul să zică: Văzglaşenie

Şi ne învrednicéşte pre noĭ Stăpâne cu îndrăznél[ă], fără de osândă a cuteză şi a chiemă pre tine cerescul Dumnezeu Părinte, şi a zic[e]: **Ѿч҃е нш҃ ѝже́еси на нбⷭ҇ехъ** [Tatăl nostru carele eşti în ceruri]. *După* **Ѿчь нш҃ь** *să zică preotul văzlaşenie:* că a ta ĭaste înpărăţĭa şi putéré şi slava a părinteluĭ şi a fiĭuluĭ şi a svăntuluĭ duh, acum şi pururé şi în vécĭ.

мíръ всѣ. *Pace tuturor. Capetele voastre plecaţi-le Domnuluĭ. După acéĭa aduc păharul de obşte şi să blagoslovéşte, zicănd preotul molitva acasta:*

Doamne cela ce aĭ făcut toate cu tăria ta, şi aĭ întărit toată lumé şi aĭ înfrumuseţat cunună tuturor faptelor tale şi păharul acesta de obşte, dându-l celor ce să numără întru înpreunaré nunţiĭ, blagoslovéşte-ĭ cu blagoslovenie sufletéscă.

Văzglaş[*enie*].

Că s'au blagoslovit numele tău şi s'au proslăvit înpărăţiĭa ta, a părinteluĭ şi a fiĭuluĭ şi a svăntuluĭ duh, acum şi pururé şi în vécii vécilor, amin. *După acéĭa ĭa preotul în măna dréptă păharul cel* [*de*] *obşte şi le dă lor de trei ori: întâĭ bărbatuluĭ, după acéĭa muerii şi îndată luondu-ĭ preotul ĭară priĭatenul gineruluĭ ţine cununile de ĭapoi şi încunĭurănd în preĭurul naloĭuluĭ de trei ori şi căntă cu oamenii, troparele acéstĭa pre glas 5:*

Joacă Isaio că fečoara au priimit în păntece şi au născut fiĭu pre Emanuil, şi om şi Dumnezeu, răsărit numele luĭ, pre carele mărindu-l pre tine fečoară mărim. *Altul glas 6:* Svinţii mucenici, carii bine aţi chinuit şi v'aţĭ încununat, rugaţi-vă cătră Domnul a să milui sufletele noastre.

Slavă ţie, Hristoase Doamne, lauda apostolilor şi bucuriĭa mucenicilor a cărora mărturisire ĭaste troiţa cé într'o fiinţă.

Apoĭ ĭa cununile, întăĭ de la ginere, zicănd: să fiĭ mărit, ginere, ca Avraam, şi să fii slăvit ca Isaac, şi să te înmulţeştĭ ca Iacov, umblănd cu smerenie şi lucrănd cu dreptate poruncile luĭ Dumnezeu. Apoĭ zice şi nevéstiĭ:

Şi tu nevastă să fii mărită ca Saara, şi să te veseleşti ca Reveca, şi să te înmulţeşti ca Rahila, veselindu-te cu bărbatul tău, păzind rănduĭalele

legii, pentru că aşa bine au vrut Dumnezeu. *Apoĭ zice diaconul: Domnuluĭ să ne rugăm. Preotul zice molitva ačasta:*

Doamne Dumnezeul nostru, carele ai venit în Cana Galileiĭ şi ai blagoslovit nunta care era acolo, blagoslovéşte şi pe robii tăĭ aceşté cu socotéla ta, carii s'aŭ înpreunat întru înpreunaré nunţii, blagoslovéşte ducerele şi întoarcerele lor, îmulţéşte întru bine viaţa lor, priméşte cununele lor, întru împărăţiia ta, nespurcaţi şi nebăntuiţĭ şi nevinovaţĭ, păzindu-ĭ în vécii vécilor, amin. *Pace tuturor. Capetele voastre plecaţi-le Domnuluĭ.*

Preotul să zică molitva ačasta:

Părintele şi fiĭul şi duhul svănt a tot sväntă şi întru o fiinţă troiţă făcătoare de viaţă, o Dumneziire şi o Înpărăţie să vă blagoslovéscă pre voĭ şi să vă dé voao viaţă îndelungată, şi coconi buni, sporiŭ în viaţă şi în credinţă, şi să vă umple de tot binele ce ĭaste pre pământ, să vă învredničască pre voĭ a vă îndulcì şi de binele cel făgăduit pentru rugăčunile a svinteĭ născătoare de Dumnezeu şi a tuturor svinţilor, amin.

Carele în Cana Galileiĭ cu veniré sa au arătat nunta de cinste, Hristos adevăratul Dumnezeul nostru, pentru rugăčunile pre-curateĭ maiceĭ-tale, a svinţilor şi a tot lăudaţilor apostoli, a svinţilor şi de Dumnezeu încununaţi şi tocma cu apostolii Constantin şi Elena, a sväntului şi marelui mucinic Procopie, şi a tuturor svinţilor ne miluĭaşte şi ne mäntuĭaşte pre noĭ ca un bun şi ĭubitor de ómeni.

Molţemim milostivuluĭ Dumnezeu, căcĭ aŭ învrednicit pre Măriĭa voastră a vedé astă-zi pre pré ĭubitul fiĭu al Măriilor voastre, că au luat blagosloveniĭa luĭ Hristos pre capul luĭ, supt dumnezeĭască cunună, întru cinstita înpreunare a căsătorieĭ cu ačastă de Dumnezeu alésă fiică a Măriilor voastre. De care eŭ ca un fierbinte rugător al Măriilor voastre, rog pre Sfinţiĭa sa, ca să păzéscă pre Măriĭa voastră cu îndelungată viĭaţă, cu fericită sănătate întru mulţĭ ani; învrednicindu-vă a vedé şi ĭubite roade dintr'aceştĭ pré ĭubiţĭ fiĭ aĭ Măriilor voastre, nepoţĭ şi strănăpoţĭ. Şi cu toate darurile céle bune să-ĭ încoronéze Hristos, amin.

Cărţile de ritual româneşti scrise şi tipărite în anii 1635 – 1741.

Anul	CARTEA	LOCUL	LIMBA			OBSERVAŢIUNI
			Tipic	Citiri	Cântări	
1635	Molitvenic	Câmpulung	slav.	slav.	slav.	
1639	Molitvenic. Mss. No. 167.	—	»	»	»	Scris de Toader Dascălul din Calofendeşti (?).
1643	Antologhion.	Câmpulung	»	»	»	
1646	Liturghie	Măn. Deal	»	»	»	
»	Slujebnic.	Târgovişte	»	»	»	
1649	Triod	»	»	»	»	
1650	Pogribania preoţilor .	»	rom.	slav.	slav.	
1651	Mystirio sau Sacrament	»	»	»	»	
1652	Tărnosanie	»	»	»	»	
1673	Acatistul Născătoarei .	Uniev	slav.	rom.	rom.	
1679	Liturghie (Dosofteiu) .	Iaşi	rom.	rom.	rom.	
1680	Liturghie (Teodosie) .	Bucureşti	rom.	slav.	slav.	De la Duminica pogorârii S-tului Duh, şi rugăciunile sunt româneşte.
1681	Molitvenic (Dosofteiu).	Iaşi	rom.	rom.	rom.	
1682	Evanghelia	Bucureşti	»	»	—	
1683	Apostolul	»	»	»	—	
1683	Liturghie (Dosofteiu) .	Iaşi	»	»	rom.	
»	Octoih (Dosofteiu) . .	»	»	»	»	Fragment.
1685	Ceasloveţ	Bălgrad	»	»	»	
1685	Ceaslov. Mss. 714 . . .	—	»	»	»	Scris de Popa Pătru.
1686	Slujbe şi Molitve. Mss.545	—	»	»	»	Scris de Matei Bojdar din Urşova.
1687	Diaconstvele.	Bălgrad	»	»	»	
1689	Molitvenic.	Bălgrad	»	»	»	
1693	Octoih. Mss. No. 1838 .	—	»	»	»	Scris de Vasile Sturdze Moldoveanul.
1695	Ceaslovăţ. Mss. No. 1838.	—	»	»	»	Idem.
1696	Slujba S-lor Constantin şi Elena	Snagov	rom.	rom.	slav.	
»	Paraclisul S-tei Fecioare Mss. 712.	—	rom.	rom.	rom.	
1696-1701	Ceaslov, Evanghelie, etc. Mss. 706	—	»	»	»	Idem.
1698	Mineiu	Buzău	rom.	rom.	slav.	
1699	Molitvenic.	»	»	»	»	
1700	Octoih.	»	»	»	»	
»	Triod	»	»	»	»	
1701	Molitvenic	»	»	»	»	
»	Penticostar	»	»	»	»	

Anul	CARTEA	LOCUL	LIMBA Tipic	Citiri	Cântări	OBSERVAŢIUNI
1702	Liturghie	Buzău	rom.	slav. şi rom.	slav.	
1704	Mineiu. Mss. No. 942 .	—	»	rom.		Scris de Diacul Daniil din Coruţ (Ardeal).
1705	Antologhion	Râmnic	rom.	rom.	slav.	
1706	Slujba Născătoarei . .	»	»	»	»	
»	Octoih	»	»	»	»	
1710	Slujba Sf. Antim. Mss. 406	—	»	»	»	Scris în Bucureşti, din porunca luĭ Antim Ivireanul.
1713	Liturghie	Târgovişte	rom.	»	rom.	
»	Molitvenic	»	»	»	»	
1714	Sinopsis	Iaşi	rom.	rom.	rom.	Afară de pavecerniţa cea mare şi slujba pricestaniei, unde *numaĭ tipicul* este românesc.
1715	Liturghie	»	rom.	slav şi rom.	slav.	
»	Ceaslov	Târgovişte	rom.	rom.	rom.	
1717	Triod. Mss. No. 759 .	—	rom.	rom.	slav.	Varlam (M-rea Sibiel)
1720	Octoih mic	—	rom.	rom.	rom.	
1723	Evanghelie	Bucureşti	—	»	-	
1726	Antologhion	Iaşi	rom.	rom.	slav.	
»	Slujba marelui canon .	Bucureşti	rom.	rom.	rom.	
»	Triod	—	»	»	»	
1728	Liturghie	Bucureşti	»	»	»	
1729	Molitvenic	»	»	»	»	
1730	»	Râmnic	»	»	»	
1731	Triod	»	»	»	»	
1734	Molitvenic. Mss. 2.003. .	—	rom.	rom.	rom.	
»	Cântări din Triod, etc. Mss. 35.	—	--	»	»	Popa Ion de la Stiopi (Ungaria)
1736	Antologhion	Bucureşti	rom.	slav. şi rom.	slav.	
»	Octoih	»	»	»	»	
1738	Prăznicar. Mss. 138 . .	—	rom.	rom.	rom.	Stefan Dascălul Mold.
1739	Acatistul Sf. Nicolae. Mss. 471	—	»	»	»	
»	Liturghie. Mss. 1.832 .	—	»	»	»	
1741	Liturghie	Bucureşti	»	»	»	
»	Molitvenic	»	»	»	»	
»	Strastnic. Mss. 710 . .	—	»	»	»	

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXVII.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ
ŞI
PROBLEMELE EI ACTUALE

DISCURS ROSTIT LA 8 (21) APRILIE 1905
ÎN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN BOGDAN

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREŞTI
INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1905.

Preţul 40 bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXVII.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ
ŞI
PROBLEMELE EI ACTUALE

DISCURS ROSTIT LA 8 (21) APRILIE 1905
ÎN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

IOAN BOGDAN

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA

SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREŞTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-SOR ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1905.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

ŞI

PROBLEMELE EI ACTUALE

Domnilor colegi,

Alegându-mi ca subiect al discursului meu de recepţiune «istoriografia română şi problemele ei actuale», am crezut mai întâiu că, pentru o societate de învăţaţi, al cărei scop principal a fost dela început studiul limbei şi al istoriei naţionale, nu puteam găsì un subiect mai interesant decât acesta, interesant şi pentru noi cei ce căutăm să ducem mai departe ştiinţa istorică, interesant şi pentru cei ce urmăresc cu dragoste silinţele noastre, menite să dea o directivă sănătoasă spiritului public; în al doilea rând, subiectul ce voiesc să-l tratez înaintea Domniilor voastre îmi va da ocazia să arunc o privire retrospectivă asupra activităţii rodnice ce a desvoltat Academia Română pe terenul istoriei naţionale încă dela înfiinţarea ei ca «Societate Academică» în 1867, dar mai ales dela stabilirea actualei organizaţiuni în 1879. Reamintindu-ne progresele istoriografiei române din acest ultim pătrar de secol, vom fi îndemnaţi a ne aruncà privirile spre viitor şi a ne întrebá: în ce direcţie trebuesc îndreptate puterile noastre de aci înainte, ca «cultura istoriei naţionale» să prospereze şi să fructifice întreaga cultură românească. Căci nu trebue să perdem din vedere nici un singur moment faptul că, oricât de importante ar fi pentru viaţa intelectuală modernă ştiinţele exacte şi numeroasele lor aplicaţiuni, pentru un popor mic, deşteptat de curând la viaţa naţională şi ameninţat din multe părţi în desvoltarea

lui, crearea unei culturi proprii trebue să fie întâia și ultima țintă a educației lui. O educație temeinică națională, o încredere nestrămutată în puterea de viață și în trăinicia neamului nostru, nu le putem câștigà însă fără cunoașterea aprofundată a trecutului, fără conștiința clară a primejdiilor ce am întâmpinat și a faptelor mari ce am săvârșit. Aceste fapte ne sunt păstrate, ca cel mai scump patrimoniu al trecutului, în monumentele istoriografiei, care pentru noi sunt un titlu de glorie și de mândrie, tot așà ca și faptele povestite în ele.

I.

Istoriografia română se poate împărți în trei perioade mari, ce se întrețes una în alta: perioada *analiștilor*, a *cronicarilor* și a *istoricilor;* cea dintâiu cuprinde sec. XV—XVI, a doua cuprinde sec. XVII—XVIII, iar a treia începe cu acest din urmă secol și ajunge la o înflorire însemnată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Ca la toate popoarele vechi și nouă, dela Herodot și până în sec. XVIII, istoriografia narativă a început și la noi cu *analistica*. Meritul de a fi pus bazele ei îl au niște modești călugări din mănăstirile Moldovei, nu mult după înființarea acestui stat, care în sec. XV și XVI, în urma domniilor lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, se distingeà între celelalte țeri locuite de Români printr'o înaltă cultură literară. Erà o cultură de origine străină ce ne venise de peste Dunăre, dela două popoare slave cu care împrejurările istoriei răsăritene ne siliseră să împărtășim aceeaș soarte, fiindcă aveam aceeaș credință, pe atunci unicul factor ce puteà cimentà legături intime între popoarele învecinate. Dacă însă analele mănăstirilor dela Bistrița, Putna, Pobrata, Slatina și altele sunt scrise în limba pe care o întrebuințase înaintea noastră Bulgarii și după chipul cum se redactase și se redactau încă în sec. XV și XVI analele sârbești, ale noastre au o superioritate incontestabilă asupra modelelor lor. Admirabila simplitate a stilului, amplitudinea și desăvârșita obiectivitate a narațiunii pun analele noastre la acelaș nivel cu cele mai bune produse similare din apusul Europei. Deși în mănăstiri se însemnau de obiceiu faptele ctitorilor, înfrângerile și biruințele ace-

stora sunt povestite cu aceeaş dragoste de adevăr, atribuindu-se cele dintâiu greşelilor şi păcatelor, cele din urmă gândurilor bune şi pioase ale făptuitorilor. Elementul personal lipseşte cu totul în aceste însemnări de fapte contimporane, ceea ce le face să rămână pentru totdeauna cele mai preţioase izvoare pentru istoria politică a principatelor.

Din nefericire, aceste anale nu ni s'au păstrat în versiunea lor originală decât pentru Moldova; avem însă indicii sigure că ele au existat şi în Ţara Românească, ce e drept, subt o formă mai săracă decât în Moldova şi din timpuri mai nouă. Cu toate că mănăstirile Ţerii Româneşti sunt mai vechi decât ale Moldovei, în nici una din ele nu ni s'au transmis faptele lui Mircea cel Bătrân, ale lui Vlad Dracul sau Vlad Ţepeş. Târziu numai, cariera răsboinică a lui Mihai Viteazul a deşteptat într'un călugăr dorul de a o veşnicì prin câteva notiţe analistice destul de precize, anexate la nişte anale sârbeşti ce ni s'au păstrat în traducerea latină a lui Pejachevich şi care conţin ştiri din istoria principatelor până la 1618. Cronica lui Moxa dela 1620—o prescurtare în româneşte după traducerea bulgărească a cronicei lui Manasses, cu un adaos de anale sârbeşti — se mulţămeşte a reproduce din istoria ţărilor române numai ştirile ce se aflau în aceste din urmă anale, completându-le cu data înfiinţării Moldovei, ce nu se află în ele. Curiozitatea istorică a acestui călugăr învăţat nu trecea peste strâmtul orizont al intereselor pur religioase de care erà însufleţit hronograful bizantin; după compilaţia lui, ne putem închipuì ce fel de analistică a putut să existe în Ţara Românească înainte de Mihai Viteazul, a cărui strălucită domnie a provocat prima cronică în limba română, acea a lui Teodosie Rudeanul.

Cu o jumătate de secol mai veche decât aceasta, este întâia ***cronică*** moldovenească în limba bulgară, a episcopului de Roman Macarie. Scrisă la 1542 din porunca unui domn neastâmpărat, doritor de fapte mari şi de glorie, a lui Petru Rareş, cronica lui Macarie, ca şi a continuatorului său Eftimie, egumenul dela Neamţ care scrià pe la 1554—55 din porunca lui Alexandru Lăpuşneanu, cad încă în epoca de predomnire exclusivă a limbei bulgare şi a litera-

turei bizantino-slave. Aceste două producţiuni ale istoriografiei moldoveneşti din sec. XVI sunt cele mai caracteristice expresiuni ale bizantinizmului în literatura noastră profană. Tonul lor encomiastic, stilul lor obscur şi peste măsură de înflorit, imitat în totul după al Bizantinului Manasses din sec. XII, contrastează în mod neplăcut cu simplitatea analiştilor de dinaintea lor şi cu naturaleţa şi claritatea cronicarilor ce au scris în româneşte după dânşii. Constatarea acestui fapt ne arată ea singură ce influenţă binefăcătoare au trebuit să aibă asupra culturei moldoveneşti relaţiile cu Polonii, popor cu civilizaţie apuseană şi cu o literatură istorică bogată, pătrunsă de spiritul renaşterii şi al humanizmului.

Primele semne ale acestui nou curent se văd în cronica lui Grigorie Ureche, care pe la 1646—47, dupăce fusese mare vornic şi se apropiá de sfârşitul vieţii, se puse să scrie, din propriul său îndemn, «ca să nu se înece anii cei trecuţi», istoria ţerii sale dela întemeerea ei şi până la sfârşitul sec. XVI; el ne-a păstrat, într'o limbă românească plină de miez, întreaga analistică dinainte de dânsul. E întâiul cronicar moldovean care are conştiinţă de originea comună a celor două ţeri surori.

Această conştiinţă, cam vagă la Ureche, ajunge la deplină claritate şi se afirmă cu mândrie la continuatorul său Miron Costin, atât în cronica sa românească (c. 1675), cât şi în cele două opere polone, una în versuri şi dedicată regelui Sobieski, alta în proză şi adresată prietenului său Lubomirski (1684). Miron logofătul jucase un rol politic însemnat; el avusese ocazie să cunoască, în diferite misiuni şi expediţii, toate ţerile locuite de Români, el ştia că Muntenii, Ardelenii, Maramurăşenii şi Cuţovlahii sunt de acelaş neam cu Moldovenii şi spuneà cu durere că toţi au avut «aceeaş soartă şi aceleaşi suferinţe». Deşi partizan al politicei polone, ca unul ce-şi făcuse educaţia la Bar, el caută să fie nepărtinitor în povestirea sa, pe care o duce până la 1661 şi care e totdeauna vie şi interesantă.

Fiul său Nicolae, şi el cu educaţie polonă, n'a avut nici talentul nici originalitatea tatălui; însărcinat de Nicolae Mavrocordat să alcătuească o mare compilaţie din cronicele anterioare, el s'a achitat

fără dibăcie de această sarcină, povestind faptele stăpânului cum i-a plăcut acestuia, iar cele anterioare într'un ton sarbăd și pedant.

Seria marilor cronicari moldoveni o încheie Neculce, om cu multă experiență în afacerile țerii și părtaș la fapte însemnate din istoria ei, cum a fost răsboiul lui Petru cel Mare cu Turcii, al cărui tragic sfârșit l-a silit să pribegească cățiva ani afară din țara, pe care o iubià cu tot focul inimei sale patriotice. Retras la bătrânețe la moșia sa, el a scris istoria Moldovei până la 1741, după izvoarele anterioare, după tradiția orală și din amintirile sale personale, care-s cele mai prețioase,—fără erudiție, dar cu mult bun simț și într'un stil plin de vioiciune și de duioșie. Am zis că Neculce e cel din urmă mare cronicar al Moldovei, deoarece contimporanul său Dimitrie Cantemir, deși prin descrierea vieții tatălui său Constantin aparține cronicarilor, trebue numărat totuși între istorici, iar cronicarii din a doua jumătate a sec. XVIII, până pe la 1774, ne interesează mai mult ca izvoare istorice pentru timpul lor, decât ca scriitori de valoare literară.

În Țara Românească hronografia n'a avut o desvoltare așà de întinsă ca în Moldova. După logofătul Teodosie, care a povestit faptele lui Mihai Viteazul în limba română, a cărui cronică însă nu ni s'a păstrat în original, mai însemnați sunt Stoica Ludescu, care scrie pe la 1688 istoria țării, spre a ilustrà faptele Cantacuzineștilor, de a căror casă se ținea, Constantin Căpitanul Filipescul, care expune aceeaș istorie cu tendința de a apără pe Băleni, Radu Greceanu, care scrie istoria lui Brâncoveanu până la 1713 și Radu Popescu, fostul logofăt de latinește al lui Brâncoveanu și cronicarul oficial al lui Nicolae Mavrocordat până la 1729. Pentru vremea lor, Constantin Căpitanul și Radu Popescu erau oameni foarte culți; ei știau slavonește, grecește și latinește și întrebuințau în original izvoare bizantine, neogrecești și apusene. Povestirea lor e ușoară, mișcătoare și câte odată, ca la Radu Popescu, în stilul liber al unor memorii, dar îmbibată, ca și la ceilalți, de spiritul de partid, deci nedreaptă și tendențioasă. Cel mai cult dintre cronicarii munteni, dela care nu ne-a rămas însă decât un fragment de cronică și o mică scriere statistică

asupra Ţerii Româneşti, e Constantin Stolnicul Cantacuzino, care făcuse studii în Italia, ştià bine limbile clasice, cunoşteà cronicele moldoveneşti şi apreciă importanţa documentelor şi a inscripţiunilor. Planul ce-şi propuse de a scrie o istorie completă a ţerii sale, nu l-a putut însă realiză. În fragmentul ce ni s'a păstrat, el afirmă, ca şi Miron Costin, unitatea neamului românesc de pretutindeni şi, ceea ce este mai interesant, continuitatea lui în vechea Dacie. El ocupă un loc intermediar între cronicari şi istorici, a căror perioadă o deschide scriitorul domnesc Dimitrie Cantemir.

Acesta e, de sigur, primul *istoric* al Românilor, istoric în sensul sec. XVIII, întru cât el nu se mulţămeşte a povestì numai faptele domnilor şi ale familiilor boereşti, ci se preocupă şi de soarta poporului. Cantemir nu este numai un mare învăţat al timpului, ci şi un spirit eminamente ştiinţific. Istoria imperiului otoman, scrisă după izvoare turceşti, şi Descrierea Moldovei, amândouă redactate curând după 1714, când a fost ales membru al Academiei Prusiene, i-au creat o reputaţie europeană bine meritată. Valoarea celei dintâiu este astăzi cu totul redusă; Descrierea Moldovei însă, cu toate greşelile ei şi cu toate contrazicerile faţă de celalte scrieri ale sale, va rămânea în totdeauna cel mai preţios izvor pentru cunoaşterea ţerii Moldovei şi a organizaţiei ei în sec. XVII şi în cele precedente. Pentru noi, Descrierea Moldovei este ceea ce e Germania lui Tacit pentru începuturile istoriei germane. Dar această operă, ca şi Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor, plănuit să cuprindă istoria tuturor Românilor dela cucerirea Daciei până în timpurile autorului, dar isprăvit numai până la sec. XIII, a rămas necunoscută contimporanilor. Viaţa tatălui său Constantin este un capitol din continuarea Hronicului. Abià istoricii ardeleni au putut să profite de aceste scrieri. Înainte de dânşii, Cantemir proclamase principiul fundamental al şcoalei lor: puritatea latină a limbei române şi puritatea sângelui nostru roman.

Cu totul în alte împrejurări şi din alte motive decât în principate, se naşte istoriografia română în Ardeal, după ce marii cronicari din Moldova şi Ţara Românească se stinsese odată cu viaţa politică in-

dependentă a acestor țeri. Românii din Ardeal și din părțile Ungurești n'au avut cronicari, căci scurtele însemnări de istorie locală ce se găsesc la dânșii, cum e cronica bisericei Șcheilor din Brașov sau cronica mănăstirii Prislopului, nu pot fi considerate drept opere literare serioase, și afară de aceasta ele n'au fost răspândite printre ceilalți Români. La un popor fără viață politică autonomă lucrul e explicabil. Chemați însă, prin politica catolică a curții austriace, la o nouă viață bisericească, care le dădea speranțe și de îmbunătățirea vieții lor politice și sociale, ei izbutesc să-și formeze, în a doua jumătate a sec. XVIII și la începutul sec. XIX, o clasă de cărturari și învățați cari, pe lângă satisfacerea celor mai neapărate nevoi ale unui popor ce abià se deșteptă la o viață intelectuală mai intensă, trebuiau să se gândească fatal și la înălțarea conștiinței istorice a neamului, la reabilitarea lui în ochii stăpânitorilor și ai străinilor. Afirmarea originei nobile a neamului și a drepturilor lui istorice — erà doar cel mai vechiu popor din țerile coroanei ungurești — sunt ideile conducătoare ale școalei istorice ardelene. Continuitatea elementului românesc în stânga Dunării, tăgăduită de cei ce aveau interesul să tăgăduească și drepturile istorice ale Românilor în cuprinsul țerilor de sub coroana Habsburgilor, erà corolarul la care trebuiau să ajungă tendințele patriotice ale acestei școale. Slujbași ai altarului și ai patriotismului, mai mult ai acestuia decât ai aceluia, scriitorii ardeleni, între cari s'au ilustrat mai ales trei: Samuil Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior, nu s'au ocupat numai cu istoria bisericei române din Ardeal, pe care au tratat-o până în cele mai mici amănunte și fără coloare de confesionalism, ci și cu istoria întregului popor român, dela Traian până în zilele lor. Pentru dânșii, istoria imperiului roman erà o parte integrantă din istoria noastră, nu numai dela Traian, «săditorul și părintele Românilor», cum îl numește Clain, ci chiar dela fundarea Romei.

Cei trei istorici ardeleni, cel dintâiu un blând și bătrânesc povestitor, al doilea un înfocat și supărăcios polemist, al treilea un cumpătat critic, cunoșteau foarte bine istoriografia română anterioară. Cel mai erudit dintre dânșii, Șincai, care stăteà în corespondență cu

învățați străini ce se ocupau de istoria noastră, ca Eder, Katona, Kovachich, Engel, a excerptat pentru «cronica» sa, o lucrare greoaie ca formă dar onestă în fond, cele mai bogate izvoare vechi și moderne, naționale și străine, edite și inedite. Această cronică se ocupă de toți Românii și pune istoria lor în legătură cu a popoarelor învecinate. Scrisă în condițiuni foarte modeste, în cursul unei vieți pline de privațiuni și de desamăgiri, ea este și astăzi un monument vrednic de admirația și recunoștința noastră. În timpul său, n'a fost întrecută decât de opera lui Engel, un învățat cu o cultură mai întinsă, cu o pregătire științifică mai sistematică și, pe deasupra, lucrând în condiții mult mai prielnice decât Șincai.

Dacă însă știința istorică a profitat și profită încă mai mult de opera conștiincioasă a lui Engel (1804), cultura națională a profitat mai mult de opera entuziastă a lui Șincai și a tovarășilor săi de luptă, în special a lui Petru Maior (Istoria pentru începutul Românilor, 1812). Aceștia au fost cei dintâi cari au repetat, pe toate tonurile, Românilor că ei trebue să fie mândri de originea lor romană și de limba lor pur latină; că ei sunt cei mai vechi locuitori ai pământurilor pe care acum le stăpânesc alții și pe care ei nu le-au părăsit niciodată; că la venirea Ungurilor ei aveau ducate autonome; că ei au dat o dinastie Bulgarilor și o nobilime puternică Ungurilor; că ei au apărat creștinătatea împotriva Turcilor. Dânșii au fost cei dintâi cari au cerut cu stăruință lepădarea scrierii chirilice și au înlesnit prin aceasta apropierea noastră de cultura apuseană. Dânșii sunt precursorii renașterii intelectuale ce se ivește în principate cu o jumătate de secol mai târziu.

Activitatea literară a istoricilor din Ardeal a fost cu totul izolată de literatura contimporană din principate. «Prin relațiile dintre autori însă, zice d-l Iorga, prin legăturile de tot felul cu Ardealul sudic, prin trimeterea spre tipar a cărților la Buda, cum făceà pentru traducerile sale Alexandru Beldiman, prin calendare și publicațiuni periodice, se făcù strămutarea ideilor nouă în principate, înainte de coborîrea din Ardeal a celor dintâi apostoli, înainte de întemeerea primelor școli naționale în Moldova și Țara Românească». Naum Râmniceanu,

Ardelean de origine, şi Zilot Românul, ultimul cronicar al Ţerii Româneşti, sunt o dovadă despre aceasta; cel din urmă petrecuse, înainte de a scrie, multă vreme la Braşov.

Odată cu epoca de renaştere a principatelor, cam pe la jumătatea secolului trecut, începe o nouă eră în istoriografia română, aceea a publicării izvoarelor, atât a celor narative cât şi a celor documentare. Aceste din urmă nu fusese întrebuinţate decât în foarte rare cazuri de cronicari şi de istorici; valoarea lor rămăsese aproape necunoscută. «*Arhiva românească*» a lui Mihail Kogălniceanu a dat semnalul acestei noui mişcări. El, care îşi făcuse educaţia în Berlin, unde spiritul istoric pătrunsese în toate manifestările activităţii literare şi ştiinţifice, încercase încă foarte de tânăr, la 1837, să expună istoria Românilor în «Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens», ţinându-se de cel mai bun izvor ce puteà să aibă la îndemână, de Engel, a cărui operă rămăsese necunoscută în principate. În cuvântul de întroducere al Arhivei româneşti, înfiinţată la 1841, Kogălniceanu arătà că încrederea într'un viitor mai bun n'o poate câştigà un popor prin nimic mai uşor decât prin studiul trecutului său, că viaţa naţională literară şi artistică nu e posibilă fără o istorie naţională. «Să ne ţinem mai ales de cele trecute», ziceà el, «să ne ţinem de obiceiurile strămoşeşti, să ne ţinem de limba, de istoria noastră; — istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpitenie». În acelaş timp recunoştea Kogălniceanu importanţa publicării cronicelor Valahiei şi Moldovei şi a documentelor, care ar trebuì culese din arhivele naţionale şi străine. Desideratul întâiu l-a împlinit el însuş tipărind la Iaşi, între 1845—52, cele trei volume de *Letopiseţe ale Moldovei*, cartea fundamentală de atunci încoace pentru istoria acestei ţeri. În aceeaş vreme (1845—47) eşià la Bucureşti prima revistă istorică a Românilor, «*Magazinul istoric pentru Dacia*», în care se publicau letopiseţele Ţerii Româneşti. Bălcescu, care erà sufletul acestei întreprinderi şi care cu doi ani mai nainte tipărise prima parte a studiului său despre «Puterea armată şi arta militară la Români», a dat Magazinului un program ştiinţific care se

rezuma în cuvintele că istoria română trebue «să ne arate pe poporul român cu instituţiile, ideile, sentimentele şi obiceiurile lui în deosebite veacuri»; clădirea ei trebue să fie întemeiată pe «izvoare originale». Pentru istoria armatei — un studiu ce a rămas neîntrecut şi până astăzi — el utilizase documente inedite din arhiva statului, care fusese întemeiată pe vremea Regulamentului organic din vechea arhivă a mitropoliei. Colaboratorul său Laurian, stăpânit cu totul de exagerările şcoalei ardelene, se ocupà mai mult cu inscripţiile romane din Dacia; latinismul îl fermecase într'atâta, încât din cele trei volume de istoria Românilor eşite la 1853 două conţineau istoria Romei şi a Bizanţului şi numai al treilea se ocupa cu istoria propriu zis română.

Mai bine înarmat cu metoda ştiinţifică modernă decât Laurian şi Bălcescu, deşì mai puţin talentat decât acest din urmă, A. Papiu Ilarian, care făcuse studii de drept şi de istorie la Viena şi la Berlin, care adunase din arhivele de stat ale acestor două oraşe şi din arhiva conţilor Działyński din Kórnik documente referitoare la istoria lui Petru Rareş şi a lui Mihai Viteazul şi care avuse fericirea să intre în legături de aproape cu istoricul imperiului otoman Zinkeisen, venind în Ţara Românească, înfiinţă la 1862 *„Tezaurul de monumente istorice pentru România“*, din care au eşit până la 1864 numai trei volume. Deşì într'însul nu se cuprind decât izvoare narative şi reproduceri de tipărituri vechi străine, «Tezaurul» este, din punctul de vedere al metodei şi al îngrijirii cu care a fost tipărit, cea dintâiu publicaţie românească de izvoare la nivelul istoriografiei apusene. Ceea ce distinge însă notiţele şi lucrările proprii ale lui Papiu, mici şi puţine la număr, este sobrietatea expunerii şi iubirea sinceră a adevărului istoric.

În anul în care se încheià Tezaurul lui Papiu Ilarian începe să apară *„Arhiva istorică a României“* a d-lui B. P. Hasdeu. D-sa aduceà ceva cu totul nou în istoriografia noastră: cunoaşterea izvoarelor slave, atât a celor interne cât şi a celor externe, şi putinţa de a utilizà pentru istoria română literatura acelor popoare slave cu care noi am avut un contact mai îndelungat, cum au fost Bulga-

rii, Polonii și Rușii. Superioritatea aceasta imensă față de predecesorii săi a arătat-o d-l Hasdeu în prima sa monografie mai importantă și în acelaș timp în prima monografie istorică română bazată pe un studiu întins al izvoarelor, în «Ioan Vodă cel Cumplit» (1865), operă dealtmintrelea cu tendințe prea pronunțate.

Acte interne românești în limba slavă (hrisoave și porunci domnești) publicase cu vre-o douăzeci de ani înaintea d-lui Hasdeu Venelin (1840), un spirit înrudit prin educație și tendințe cu al d-sale, un luptător al renașterii vecinilor noștri dela sudul Dunării, care vrând să scoată la lumină niște monumente istorice în limba bulgară, ne-a deschis întâiu de toate nouă ochii asupra unei comori de izvoare ce rămăsese până la dânsul ascunsă. Acte interne publicase și Codrescu în «Uricariul», care apărea intermitent dela 1852 la Iași, și Wickenhauser, care în 1862 tipărise la Viena colecția de documente a mănăstirii Moldovița. Pe când însă Venelin, un autodidact și un scriitor romantic, publicase actele din arhiva mitropoliei de București fără stricta fidelitate diplomatică, pe când Codrescu, un amator incult, le tipăria fără nici o alegere și fără discernământ critic, iar Wickenhauser le dădea numai în traduceri nemțești prea libere, d-l Hasdeu ne-a dat în primul și al doilea volum al «Arhivei» o culegere aleasă din documentele cele mai însemnate ce le găsise în arhivele statului și în publicațiuni străine: aci fiecare bucată își are importanța sa deosebită, fiecare text este dat în original și în traducere, cu multă exactitate și cu excelente regeste. «Arhiva» d-lui Hasdeu este o operă a cărei valoare va rămânea neștirbită.

Activitatea istorică ulterioară a d-lui Hasdeu, desfășurată în timp de aproape 40 de ani, a fost foarte bogată și roditoare în chestiuni de amănunte. În numeroasele reviste pe care le-a înființat, unele de scurtă durată, cum fusese cele patru dela Iași dintre anii 1858—59, altele mai durabile, cum au fost «Traian», «Columna lui Traian» și «Revista nouă», d-l Hasdeu a dat la lumină—scoțând totdeauna ce era mai bun din recolta sa—o sumă de documente interne și o sumă de studii, care ating cele mai variate chestiuni de istorie veche ro-

mână. Dar după apariţia «Istoriei critice a Românilor» (1872, ed. 2-a 1875), în care şi-a rezumat cercetările asupra epocei celei mai vechi a ţerilor române—cea geto-dacică—şi asupra originei principatelor, d-sa s'a depărtat tot mai mult de studiile istorice, consacrându-se filologiei române, în care, după Cipariu, şi-a câştigat cele mai mari merite pentru cunoaşterea limbei şi literaturei noastre în sec. XVI — XVII. Operile capitale în această privinţă sunt «Cuvintele din bătrâni» (1878—79) şi «Dicţionarul limbei istorice şi poporane a Românilor» (1887—93). Numai la încetarea acestuia în 1898, în studiul ce eră să serve de întroducere la vol. IV şi a rămas o monografie independentă asupra «întemeerii statului Ţerii Româneşti (1230—1380)», d-l Hasdeu a revenit asupra ideilor din «Istoria critică», completându-le cu ce mai scrisese dela 1875 încoace şi înlăturând ceea ce s'a scris de alţii înainte şi după această dată. «Istoria critică» e considerată de d-sa ca un punct de plecare pentru o nouă şcoală istorică; ea a rămas însă izolată.

Publicarea izvoarelor interne slavoneşti a făcut, după «Arhiva istorică» a d-lui Hasdeu, un pas înainte prin cele două monografii asupra episcopiilor de Huşi (1869) şi Roman (1874—75) ale episcopului Melchisedec, un prelat ce şi-a câştigat merite statornice şi prin editarea vechilor inscripţiuni din mânăstirile şi bisericile Moldovei şi ale Bucovinei (1883 şi 1885).

Pentru publicarea izvoarelor externe s'a deschis cea mai fecundă eră prin marea întreprindere a Academiei Române, a cărei bază a pus-o Eudoxiu Hurmuzaki prin documentele adunate într'un lung şir de ani în arhivele curţii imperiale şi ale ministerului de răsboiu din Viena. Ajunse, după moartea lui, în posesiunea statului nostru, aceste documente au început a fi publicate la 1876 în colecţia numită «*Documente privitoare la istoria Românilor*», continuată de Academia Română până astăzi, când a ajuns la al 30-lea volum. În volumele II—VII a intrat întreg materialul lui Hurmuzaki, cuprinzând sec. XVI—XVIII. El a fost completat apoi cu bogatele rezultate ce le-a dat explorarea arhivelor din Roma, Veneţia, Stockholm, Paris, din Galiţia, din Rusia şi din Polonia rusească, pre-

cum şi cu documentele vechi (sec. XIII—XVI) din publicaţiunile străine. Astfel colecţia Hurmuzaki reprezintă astăzi cel mai bogat repertoriu de acte şi documente referitoare la istoria politică a Românilor, din cele mai vechi timpuri şi până la domniile regulamentare.

Activitatea Academiei nu s'a mărginit însă la aceasta. Încă dela 1869, Societatea Academică hotărîse publicarea *Operelor lui Dimitrie Cantemir*, al căror prim volum îl constitue «Descriptio Moldaviae», editată în textul original latin la 1872 de Papiu Ilarian şi al căror ultim volum, Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor, în traducerea română a autorului, a apărut la 1902 sub îngrijirea d-lui Gr. G. Tocilescu. Răposatul V. A. Ureche a făcut ediţia *Operelor lui Miron Costin* şi a publicat, după condicele domneşti din arhivele statului, o mulţime de acte privitoare la istoria sec. XVIII şi XIX, mai ales la epoca dela 1774—1821, din care îşi făcuse o specialitate în ultimii ani a vieţii sale. Tot sub auspiciile Academiei a fost continuată marea colecţie de «*Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*», începută la 1885 de d-l D. Sturdza şi ajunsă astăzi la al nouălea volum; al zecelea va cuprinde repertoriul şi indicile documentelor.

Eră de aşteptat ca, după publicarea atâtor izvoare nouă care schimbau în mare parte rezultatele câştigate până la 1876 şi după adunarea unor materiale aşă de bogate ca cele ce se găsesc în colecţiile de documente, corespondenţe, manuscrise, monete şi cărţi vechi ale Academiei, să se încerce o nouă expunere a întregei istorii române. Documentele interne ce văzuse lumina zilei îndemnau şi la studii de istorie culturală, pe care n'o atinsese din scriitorii anteriori decât Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei şi Bălcescu în Puterea armată.

Această expunere a încercat-o d-l A. D. Xenopol în cele şase volume ale «Istoriei Românilor din Dacia Traiană» (1888—93), completate la 1902 cu «Istoria lui Cuza-Vodă» în două volume. Deşi mai puţin pregătit decât d-l Hasdeu prin ştiinţele ajutătoare ale istoriei române, necunoscând mai ales nici una din limbile slave, indispensabile pentru studiul independent al începuturilor poporului român şi al istoriei interne a principatelor în sec. XIV—XVII, d-l Xenopol

a depus totuşi în opera sa, începută cu mult curaj şi continuată cu multă stăruinţă, o muncă însemnată. Multe din generalizările ei, bazate numai pe materialele publicate, s'au arătat însă în urmă premature.

Pentru epoca cea mai veche, până la consolidarea principatelor în sec. XIV, ele au fost înlocuite cu studiile temeinice ale d-lui D. Onciul, care s'a afirmat întâiaş dată la 1885 printr'o critică judicioasă şi foarte amănunţită a «Teoriei lui Roesler» şi care, neîncetând de a se ocupà de atunci încoace cu deosebită predilecţie de începuturile poporului român şi ale principatelor, şi-a expus ideile sale în mai multe studii, mici ca întindere dar cuprinzătoare ca fond, pe care le-a rezumat în «Originile principatelor române» la 1899 şi în «Românii în Dacia Traiană până la întemeiarea principatelor (Chestiunea română)» la 1902.

Studiile din care d-l Onciul şi-a făcut o specialitate principală sunt cele mai ingrate. Originile poporului nostru, asupra căruia ştirile istorice mai precize încep abià cu sec. XIII, sunt învăluite într'un adânc întuneric. Cât timp nu se vor descoperì izvoare nouă — nădejdea noastră în această privinţă e foarte redusă — problema nu va face nici un progres simţitor, oricât de mult s'ar revenì asupra argumentelor scoase la iveală de cei ce s'au ocupat cu aşà zisa «chestiune română». Până acum, la încercările de rezolvare a ei, argumentele logice au avut preponderanţă asupra mărturiilor istorice. Pentru noi, ca şi pentru istoricii străini cari s'au apropiat de această chestiune fără idei preconcepute şi fără scopuri politice ascunse, continuitatea elementului român la stânga Dunării este un adevăr dela sine înţeles. Poporul român apare în cele dintâi mărturii ale istoriei ca un popor aşezat din vechime şi eminamente agricol, deşì păstoritul erà, pe lângă cultura pământului, a doua ocupaţie favorită a lui. La un popor puţin numeros şi aşezat în locuri, în faţa cărora se deschideau întinsele, mănoasele şi neocupatele câmpii ale şesului dunărean, această fază a desvoltării sale economice erà fatală, în urma curăţirii acestor locuri de barbarii asiatici. Studiul limbei, al toponimiei şi al aşezămintelor vechi ne arată, fără cea mai mică umbră de îndoeală, că în ţerile dela nordul Dunării

populaţia romanică a trăit neîntrerupt alăturea de Sloveni, din sec. VI—XII. E de nădăjduit că din aprofundarea epocelor cunoscute ale istoriei noastre vor eşì mai de grabă oarecari lumini asupra epocii obscure, decât din interpretarea mai mult sau mai puţin capricioasă a celor câteva pasaje din scriitorii bizantini, sau din repetarea aceloraşi argumente pro şi contra, scoase din studiul limbei sau al izvoarelor dubioase anterioare secolului XIII.

În această direcţie a lucrat cel mai fecund istoric al nostru de astăzi, d-l N. Iorga. Dela 1895 încoace, d-sa a desvoltat o extraordinară activitate. Bun cunoscător al limbilor clasice şi al celei neogreceşti, stăpân pe toate limbile culte din apusul Europei şi pe celelalte mijloace de investigare istorică, d-sa a explorat în curs de zece ani o mare parte din arhivele europene şi a descoperit o sumă de izvoare nouă asupra istoriei române din sec. XIV—XIX; unite cu documentele interne adunate din arhive, din biblioteci şi foarte multe dela particulari, aceste izvoare au intrat în cele trei volume de «Acte şi fragmente», în volumele X, XI şi XII din colecţia Hurmuzaki, în cele şase volume ale Documentelor Cantacuzinilor şi ale familiei Callimachi şi în marea colecţiune de «Studii şi documente», care în curând va ajunge la al zecelea volum. Ceea ce distinge ediţiunile de izvoare ale d-lui Iorga faţă de cele anterioare, sunt notele bogate ce le însoţesc, atât de bogate încât adeseori ele devin nişte adevărate monografii. Paralel cu aceste colecţiuni de izvoare, d-sa a studiat, fie în introducerile lor, fie în monografii separate, epoce întregi din istoria română; sunt puţine care să nu fi primit însemnate lămuriri prin cercetările sale. Un merit şi-a câştigat d-sa şi prin editarea câtorva cronici sau fragmente de cronici munteneşti, în haosul cărora ne-a dat cea dintâiu orientare sigură prin mai multe studii şi prin capitolele respective din «Istoria literaturii române în sec. XVIII», unde istoriografia acestui secol şi cea anterioară e tratată complet şi cu bogate amănunte. Activitatea de până acum a d-lui Iorga ne îndreptăţeşte să aşteptăm dela dânsul o nouă sinteză asupra istoriei române, care să rezume de astă dată toate rezultatele istoriografiei noastre până la începutul sec. XX.

II.

Domnilor colegi,

În istoriografie, ca în toate celelalte științi, fiecare epocă e supusă curentelor de idei contimporane. Astfel la noi, faza cea mai veche a ei, reprezentată în Moldova prin analele mănăstirești, în Țara Românească prin compilația lui Moxa, o putem numì faza ***religioasă:*** din istoria universală îi interesà pe Români în sec. XV și XVI, mai mult decât ori ce, certele religioase din Bizanț, iar izbânzile sau pierderile lor politice erau atribuite atotputerniciei lui Dumnezeu, care răsplătià sau pedepsià pe popor după faptele bune sau rele ale acelor, cărora erà încredințată soarta lui pământească. Trecând din mânile călugărilor în ale boerilor sau în ale istoriografilor oficiali, istoriografia devine ***politică:*** interesul ei se concentrează în prima linie asupra întâmplărilor răsboinice și diplomatice, asupra schimbărilor ce se operau în stăpânirea țerilor, asupra luptelor de partide dintre boeri, singura clasă politică a țerilor noastre până la renașterea din secolul trecut. Această fază a istoriografiei noastre am putea-o numì și ***provincială***, întru cât cronicarii în marea majoritate a cazurilor se ocupă fiecare numai de țara în care scrià. Când istoricii încep a se ocupà de soarta întregului popor român, când atenția lor începe a fi îndreptată nu numai asupra domnilor și boerilor, ci și asupra substratului pe care se bază edificiul politic al principatelor, istoriografia trece în faza ***națională***. Astăzi ea tinde a devenì din ce în ce mai mult ***sociologică***, fără să înceteze de a fi națională.

Ca să înțelegem și să explicăm cât mai bine trecutul unui popor — și acesta trebue să fie scopul de căpetenie al orișicărei istoriografii moderne — nu este destul să cunoaștem schimbările superficiale ale domniilor, îngustarea sau mărirea granițelor politice, întroducerea sau dispariția influențelor străine, care la noi, în mod cu totul greșit, au fost luate drept criteriu de clasificare a epocelor istorice, — nu este destul să cunoaștem șirul cronologic al evenimentelor sau șirul genealogic al dinastiilor, care nu poate fi nici el un criteriu

natural de împărţire în perioade. Evoluţia istorică a unui popor poate fi înţeleasă numai prin factorii interni ce au provocat-o, deci prin studiul claselor sociale ce l-au constituit şi al ideilor ce au stăpânit acţiunea lor.

Dacă aceasta este adevărat pentru celelalte popoare ale Europei, e cu atât mai adevărat pentru noi Românii, a căror istorie nu se caracterizează atât prin mari schimbări politice, provocate de personalităţi istorice marcante, cât printr'o lentă evoluare a instituţiilor primitive. În nişte state cu populaţie pur ţărănească şi cu o viaţă orăşenească foarte restrânsă, se produce cu greu cevà însemnat pe terenul intelectual şi instituţiile se schimbă foarte încet şi pe nesimţite. Deaceea singura transformare radicală a vieţii noastre politice şi sociale s'a întâmplat abià în secolul trecut, prin adoptarea formelor constituţionale ale statelor apusene, şi e probabil că această transformare, cu tot progresul spiritului public în sensul ideilor liberale, nu s'ar fi putut face aşà de repede, dacă situaţia politică internaţională n'ar fi exercitat o influenţă puternică în favorul ei. Transformări de felul acesteia în istoria sec. XIV—XIX nu se cunosc.

Istoria noastră veche nu cunoaşte nici individualităţi mari, cari să fi imprimat unei epoce sau unui secol anumite caractere. Vom fi, de sigur, totdeauna mândri de nişte domni ca Mircea cel Bătrân sau Ştefan cel Mare, cari pentru noi incorporează ideea luptei pentru neatârnare şi a răsboiului sfânt contra păgânătăţii, dar nota personală a acestor eroi ai trecutului reese prea nelămurită din faptele ce ştim că le-au săvârşit. Ea poate fi reconstruită mai uşor pentru un Petru Rareş sau un Mihai Viteazul, a căror viaţă e bogată în momente dramatice; dar domni de felul acestora au fost puţini. Deaceea, studiul istoriei române, făcut din punctul de vedere al personalităţilor istorice, e un câmp de cercetări ingrate.

Cu mult mai mare e satisfacţia ce istoricul de azi găseşte în studiul organizaţiunii sociale, sau pentru a întrebuinţà un termin mai cuprinzător, al *culturii române*, nu numai fiindcă datele sunt acì mai pozitive — ele provin în primul rând din izvoare istorice directe şi

obiective,—dar și fiindcă aceasta e partea cea mai puțin cunoscută din istoria noastră.

A studià populația țerilor române din punctul de vedere etnografic și statistic, spre a ne puteà da seamă de elementele constitutive ale naționalității noastre și a înțelege firea și pornirile ei; a studià originea și organizarea satelor: modul lor de colonizare, de împărțire a pământurilor și de cultura acestora; a studià gruparea lor în unități administrative mai mari, în cneziate, județe, ținuturi, și a definì atribuțiunile celor ce se aflau în fruntea acestor unități: ale cnejilor, judeților, staroștilor, pârcalabilor, ispravnicilor; a studià originea și organizarea orașelor din punctul de vedere al populațiunii, al teritoriului și al administrațiunii lor, spre a putea distinge ce este împrumutat și ce este indigen în evoluția lor; a studià sistemul de apărare al țerilor prin cetăți și prin organizarea lor militară; a studià originea și transformațiunile marei proprietăți teritoriale sau a nobilimii, care au determinat în parte și desvoltarea politică a principatelor; a studià natura puterii domnești și urmările ce au decurs din aceasta pentru politica externă și internă; a studià condițiile economice ale diferitelor clase sociale și raporturile ce s'au stabilit între ele în cursul secolelor, pe baza acestor condiții; a studià formele dreptului vechiu sau obiceiul pământului, în ale cărui minunate creațiuni se repercutează și idei moștenite dela Romani și instituții de-ale Europei medievale și obiceiuri de-ale popoarelor slave din prejur; a studià desvoltarea artelor și a literaturei și a căutà să distingem ce este străin și ce este creațiune proprie în aceste trebuințe sentimentale și ocupații intelectuale ale strămoșilor noștri, a căutà, cu alte cuvinte, să pătrundem în sufletul lor, care se zugrăvește și prin felul de receptivitate a formelor străine și prin produsele creațiunii proprii;—a studià toate aceste și alte manifestări ale spiritului românesc din trecut, este, credem, cu mult mai interesant decât cunoașterea răsboaelor, a intrigilor de curte, a rivalităților de partide, a intervențiilor străine, de care sunt prea pline expunerile de până acum ale istoriei române.

Se înțelege că aceste două serii de cercetări, ale istoriei externe și a celei interne, nu se exclud una pe alta; istoriografia română trebue să caute a stabilì și de acì înainte, cu cât mai multă preciziune, datele și șirul evenimentelor politice, și pentru timpurile mai vechi este încă mult de făcut în această privință. O sumă de date din istoria noastră veche sunt încă nesigure și o sumă de materiale din arhivele străine sunt încă neexplorate. Dar nu în această direcție trebue îndreptată cu deosebire activitatea istorică a generațiunii actuale și a celei viitoare, ci spre studiul culturii române.

Valoarea istorică a poporului nostru, în concertul celorlalte popoare europene, va fi măsurată după ***originalitatea***, mai mare sau mai mică, a ***culturii sale din trecut***, căci cea actuală, de importație străină, n'a avut încă vremea să devie originală. Dacă aceea ne-a fost tăgăduită de știința istorică străină, cauza este că ea n'a fost studiată în destul nici de noi. Ba tocmai partea cea mai originală a ei, aceea unde contopirea elementelor primordiale romane cu cele slave suprapuse a dat rezultate nouă, unice în felul lor în istoria universală, a fost contestată până mai deunăzi de chiar istoricii noștri naționali. Și cu toate acestea, pentru omul nepreocupat de prejudiții, influența elementului slav la formarea naționalității noastre este așà de evidentă, încât putem zice, fără exagerare, că nici nu poate fi vorba de popor român înainte de absorbirea elementelor slave de către populația băștinașe romană în cursul sec. VI—X.

Dar, pentru ca cercetările de istoria culturii române să poată da rezultate trainice, se impune, înainte de toate, o publicare întinsă a ***documentelor interne***. Între popoarele din orientul ortodox al Europei, noi Românii am avut norocul de a ne fi păstrat cele mai bogate mărturii documentare ale trecutului. Pe când vecinii noștri din sud, Bulgarii, nu pot arătà astăzi nici zece diplome de-ale țarilor lor, iar Sârbii, abstracție făcând de Raguza, își numără documentele regilor sau principilor cu câteva zecimi, noi avem, începând cu sec. XIV, mii de diplome domnești și nenumărate acte private. E adevărat că cele din sec. XIV și XV sunt relativ puține; din sec. XVI încoace avem însă atât de multe, încât se pot urmări în ele toate

manifestațiile vieții interne românești, căci ceea ce eră în sec. XVI eră și în secolele imediat anterioare.

Colecțiile de până acum sunt însă cu totul nesuficiente, și din punctul de vedere al cantității materialului și din punctul de vedere al modului cum au fost editate. Documentele împrăștiate prin reviste și alte publicațiuni trebuesc adunate la un loc, textele lor trebuesc colaționate din nou cu originalele, datele lor trebuesc controlate cu noile rezultate ale studiilor cronologice, și mai presus de toate, ele trebuesc completate cu numeroasele documente inedite ce zac în arhivele statului, în biblioteca Academiei și în colecțiile particulare. La editarea lor trebue să se aplice metodele severe de critică ce s'au introdus în diplomatica apuseană de pe la 1870 încoace, prin lucrările monumentale ale lui Sickel, Ficker, Delisle și alții și prin edițiile elevilor școalei «des chartes» din Paris, ale Academiilor din Berlin și München, ale Institutului de istorie austriacă din Viena. O astfel de ediție va pune niște baze solide și științelor ajutătoare ale istoriei, care până acum au fost prea nesocotite la noi: *diplomatica*, *paleografia* și *sigilografia*. Pentru timpurile mai vechi, mai ales pentru sec. XIV—XV, studiul critic al particularităților interne și externe ale documentelor poate să clarifice multe chestiuni, nu numai de cronologie ci și de istoria așezămintelor vechi. O lucrare așà de mare — pentru care nu ne lipsesc forțele și pentru care universitățile noastre pregătesc tot mai mulți tineri destoinici — nu poate fi făcută decât cu sprijinul statului și sub auspiciile Academiei; ea va fi, alăturea de colecția Hurmuzaki, al doilea titlu de glorie al acestei instituții.

Spre a invederà, pentru cei mai străini de această specialitate, însemnătatea documentelor interne pentru istoria constituțională, administrativă, economică și a dreptului vechiu, ar trebuì să citez mai multe exemple, din care să se vadă cum izvoarele inedite lămuresc chestiunile considerate încă obscure sau nepuse în adevarata lor lumină. Dintr'o monografie asupra cnejilor români, pe care am avut onoarea a o cetì acum doi ani înaintea d-v., ați văzut cum străvechea instituție a cneziatului, pe care o cunoșteam numai din izvoa-

rele ungurești și din prea puține izvoare moldovenești, se poate urmări în toate fazele ei și pe teritoriul Țerii Românești, unde ea nu erà mai de loc cunoscută. Și câte alte izvoare asupra acestei chestiuni nu vor fi stând ascunse în depozitele noastre de documente! Voiu atinge de astă dată alte două chestiuni, cărora, tot din insuficiența izvoarelor interne sau din nebăgarea lor în seamă, li s'a dat o soluție greșită.

Pornind dela un pasaj obscur al unui cronicar persan de pe la 1300, d-l Hasdeu a admis, în Istoria critică, că Românii din Oltenia erau organizați politicește, la venirea Tătarilor prin aceste părți, subt ***un ban din dinastia Basarabilor***, acel «Bazaran-bam» pe care l-ar pomenì Fazel-Ullah Rașid. Lăsând deocamdată la o parte teoria discutabilă a unei dinastii a Basarabilor, indigenă sau venită de dincolo de Dunăre înainte de sec. XIII, — când cel dintâiu Basaraba documentat apare abià la 1330 și numele nu devenise atunci un nume de dinastie, ci erà un simplu nume de persoană foarte obișnuit în părțile Țerii Românești, ale Banatului Timișan și ale Transilvaniei sudice, — tot ce știm din istoria vechiului drept constituțional al Românilor ne arată că un șef teritorial al acestora în sec. XII și la începutul sec. XIII nu puteà să poarte titlul de ***ban.*** Bani nu găsim pe vremea aceea decât la Unguri, în Transilvania și în Timișana; la ei erà o funcțiune împrumutată dela Croați, pe cari îi cucerise la sfârșitul sec. XI și la cari ea se constată cel puțin din sec. X. Aceștia o luase, după unii, dela Avari, după alții, dela Perși. Șefii teritoriali ai Românilor se numiau cneji sau voevozi, cum se vede din diploma lui Bela IV dela 1247, din izvoarele ulterioare și din titulatura domnilor noștri, care cuprinde numai terminii «voevod și domn». «Bani» se numesc domnii Țerii Românești în mod trecător, cât timp ei stăpânesc, ca vasali ai regilor ungurești, banatul Severinului; cel dintâiu care poartă acest titlu e Vladislav și cel din urmă e Mihail, fiul lui Mircea. Titlul de ban este dar tot atât de accesoriu ca și titlul de «herțeg» în «herțeg de Făgăraș» sau «de Amlaș și Făgăraș». Domnul, care în teorie erà ban de Severin, înființează însă, pentru părțile românești ale Severinului, funcțiunea de ban; în documente ea se găsește în-

tâiaș dată la 1390 și 1391,— e «banul de Mehedinți» de mai târziu. Abià pe la sfârșitul sec. XV, când Severinul erà de mult în mânile Ungurilor, și mai cu seamă la începutul sec. XVI, când el trece la Turci (1524), se ivește un «ban de Craiova», numit adeseori și «ban de Jiu». Craiova n'avusese până atunci nici o importanță, căci nu fusese nici cetate, n'avea nici organizație municipală și nu erà nici măcar un centru comercial. Importanța ei crește odată cu neamul Craioveștilor, ale cărui începuturi glorioase cad la sfârșitul sec. XV, a cărui putere se mărește însă în sec. XVI, când a dat mai mulți domni din sânul său. Un *banat al Craiovei* în sec. XIII este așà dar în contrazicere cu toate izvoarele contimporane și cu logica evenimentelor ulterioare.

Încă un exemplu din istoria proprietății mari. Se știe că proprietățile cu drept de moștenire se numiau în Țara Românească «ocine» sau «moșii ohabnice», iar în Moldova «ocine» sau «urice». Înțelesul cuvântului «ocină» e bine cunoscut; ce înțeles aveau însă celelalte două cuvinte și ce cuprins juridic se ascundeà în dosul lor?

S'a crezut de mulți că *«uric»* se numià o proprietate, pentrucă erà dăruită sau confirmată de domn printr'un hrisov, căruia în Moldova i se ziceà și uric, de unde cuvântul «uricar» pentru cel ce îl scrià. D-l Hasdeu a explicat cuvântul ca provenind din expresia «оу рѫкъ = în mâni» ce s'ar găsì în documentul lui Roman dela 30 Martie 1392, în formula «am dat slugii noastre Ivanâș viteazul, pentru dreapta lui slujbă, trei sate pe Seret, lui *în mâni*, cu tot venitul în veci». Originalul acestui document are însă forma obișnuită «оурикъ» (дали єсмъ ємѹ оурикъ со оусѣмъ доходомъ оу вѣкы), care într'un alt document al lui Roman dela 18 Noemvrie 1393, trecut cu vederea de d-l Hasdeu, e scrisă «оурюкъ». Această din urmă formă trădează și mai mult înrudirea cu prototipul unguresc örëk (actual örök), ce se pronunță în unele dialecte aproape örik și însemnă «moșie de veci, moșie cu drept nelimitat de moștenire, perpetuitas». Astfel un singur document nou—vor fi și altele de felul celui dela 1393 — vine să elucideze o chestiune foarte importantă pentru studiul proprietății

boerești și ne dispensează de hipoteze care, oricât de ingenioase ar fi, nu pot să înlocuească faptele constatate în mod real.

Tot așà «*moșie ohabnică (ohavnică, ohamnică)*» s'a explicat ca moșie «patrimonială», moșie «de baștină» sau, după d-l Hasdeu, ca moșie «de hrană», întru cât cuvântul «ohabă» ar însemnà «hrană, entretien, subsistance» și ar venì din bulgărescul «ohap-, uhap-a mușcà, a mâncà». Dar din studiul atent a o sumă de pasaje din documentele vechi muntenești — în Moldova acest termin erà necunoscut — se vede că «ohabnic» aveà înțelesul de «scutit» și că prin urmare «ohaba (slav. ѡхаба)» erà la noi ceea ce în apus se chemà «exemtio», «immunitas». Moșie ohabnică erà așà dar o proprietate scutită de anumite dări și slujbe domnești, în deobște de toate afară de cea militară.

Explicările acestea, scoase din textele unor documente neutilizate încă sau nebăgate în seamă, aruncă o lumină nouă asupra donațiunilor perpetue și asupra immunității, două instituții comune țerilor noastre și celor apusene, în care feudalismul erà cu mult mai vechiu.

Aș puteà înmulți aceste exemple cu nenumărate cazuri din istoria dreptului vechiu sau din istoria economică și financiară; dar cei ce s'au ocupat câtuși de puțin cu acestea știu că au simțit totdeauna necesitatea de a se adresà la izvoarele inedite, spre a ajunge la concluziuni cevà mai trainice decât predecesorii lor. Nu voesc să abuzez dar prea mult de atenția d-v. și trec la a doua problemă actuală a istoriografiei noastre, la publicarea *izvoarelor narative* ale istoriei.

Pentru acestea, dela ediția întâia a letopisețelor Moldovei de Kogălniceanu, s'a lucrat prea puțin. Fixarea exactă a textelor originale și a interpolațiunilor posterioare, deosebirea părților proprii autorilor de cele împrumutate din izvoarele interne anterioare și din cele străine, nu s'a făcut încă în nici o ediție critică a cronicelor moldovenești, nici chiar în a lui Picot, care în privința comentariilor istorice este excelentă (1878). Abià în timpul din urmă a încercat aceasta cu mult succes, pentru cronica muntenească a lui Constantin Căpitanul, d-l N. Iorga. Dar fără ediții de acestea, în-

trebuințarea cronicarilor poate să ducă, precum a arătat tot d-l Iorga în studiile sale asupra istoriografiei secolului al XVIII, la multe greșeli. Dacă s'ar fi întreprins mai de vreme o astfel de ediție a cronicelor, ar fi fost poate prematură; acum însă, când cea mai mare parte din manuscrisele lor sunt cunoscute și multe se află chiar în biblioteca Academiei noastre, e timpul să ne gândim la un *„corpus scriptorum“* al istoriei noastre, lucrare ce ar reclamà mulți ani de pregătire și nu s'ar puteà face decât tot sub auspiciile Academiei. Ea ar trebuì să cuprindă într'o primă serie toate analele și cronicele naționale din sec. XV — XVIII, și într'o a doua serie cronicele și memoriile străine care se ocupă exclusiv cu țerile noastre. Deși unele din aceste din urmă sunt tipărite în colecțiunile de izvoare ale secolului trecut, d. p. în «Tezaurul» lui Papiu Ilarian, ele ar trebuì totuși retipărite, cu comentarii amănunțite, ca să poată fi accesibile unui cerc cât mai mare de cetitori. Pildă pentru întreaga lucrare am puteà luà dela «Monumenta Germaniae historica», a căror primă serie o formează «Scriitorii» («Scriptores»), unii editați chiar «in usum scholarum» și mulți în traducere germană, sub titlul colectiv «Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit», ca ei să poată deveni un bun comun al națiunei, nu numai al învățaților.

Ca o a treia problemă, ceva mai îndepărtată, trebue privită pregătirea unui *„corpus inscriptionum“* al țerilor române, atât a celor în limba slavă cât și al celor românești și neogrecești. E adevărat că multe din ele sunt cunoscute; puține sunt însă publicate cu exactitatea minuțioasă ce o cere critica de astăzi dela o asemenea lucrare și foarte puține sunt comentate cu competința trebuincioasă. Dintre izvoarele istoriei noastre acestea sunt cele mai împrăștiate și cele mai greu de adunat; importanța lor constă mai ales în precizarea datelor cronologice din istoria domnilor și a celor biografice și genealogice din istoria boerilor și a celorlalți dignitari ai țerilor. Ele dau un material interesant și pentru studiul paleografiei și al artelor decorative.

În sfârșit, pentru o altă știință ajutătoare a istoriei, pentru ***numismatică***, Academia Română posedă de mult o bogată colecție,

care şi-aşteaptă editorul; lucrarea lui e uşurată prin studiile pregătitoare descriptive ale d-lui D. Sturdza. Acestea trebuesc completate prin studii metrologice, a căror însemnătate pentru istoria economică e de prisos s'o mai relevez aci.

Domnilor colegi,

S'a împlinit un pătrar de secol de când Academia Română a început să publice actele externe ale istoriei noastre şi rezultatele acestei întreprinderi se simt pe fiece zi în încercările recente ale istoriografiei. Va trece poate un alt pătrar de secol până când desideratele exprimate aci sau măcar o parte din ele vor fi realizate şi până ce un istoric, stăpân pe enorma cantitate de fapte bine constatate, dotat cu puterea de combinaţiune logică a lor şi de reconstituire a trecutului, având talentul de expunere obiectivă şi în acelaş timp artistică, va încercà să deà din nou poporului român o istorie, în care să se oglindească tot trecutul lui în adevărata sa lumină. Se vor face, de sigur, lucrări de generalizare şi până atunci şi va fi bine să se facă, căci după orice perioadă mai mare de publicare a izvoarelor e natural să urmeze o încercare de sinteză. Talentele puternice sunt îndemnate prin setea lor de creaţiune să caute legăturile dintre faptele istorice chiar şi atunci când amănuntele lipsesc; adeseori ei le găsesc, dar tot aşà de des sunt expuşi la greşeli. Obiectivitatea absolută în istorie e un ideal de care tindem a ne apropià necontenit, pe care nu-l vom atinge însă nici odată pe deplin, căci din lanţul întâmplărilor istorice vor lipsì totdeauna unele verigi, pe care nici mintea cea mai prudentă nu le va puteà reconstituì exact. Această convingere mă face să consider deocamdată ca problemă mai actuală a istoriografiei noastre editarea diferitelor feluri de izvoare, decât expunerea istorică.

Cu aceasta nu voesc să contestez câtuşi de puţin legitimitatea încercărilor de expunere. Oricând se vor face însă acestea, singura tendinţă a lor, ca a orişicărei lucrări ştiinţifice, trebue să fie tendinţa spre adevăr. Orice alt scop trebue înlăturat. Tendinţele gre-

şite ale secolului trecut, care îşi au explicarea în situaţia politică de atunci a poporului român şi în prejudiţiile şcoalei ardelene, trebuesc evitate pe viitor.

Statele române au avut, pe lângă epoce glorioase de luptă pentru existenţa lor şi pentru apărarea creştinătăţii, şi epoce de adâncă decădere politică şi morală. Aceste păcate ale trecutului nu trebuesc ascunse ori tăgăduite, acum după ce am avut tăria de a trece peste ele şi a ne creà o poziţie care ne dă posibilitatea de a le evità pe viitor. Corupţia politică şi administrativă din epoca fanariotă — ce-i drept, cu rădăcini mai vechi — trebue s'o avem mereu în minte, ca să luăm îndemnul de a luptà împotriva corupţiei de astăzi, oricât de micşorată s'ar păreà faţă de cea din trecut.

Dar în acelaş timp ne vom încălzì la auzul faptelor de vitejie şi a cuceririlor pe terenul culturii intelectuale şi artistice, de care cea mai înaltă dovadă ne-o dau însăşi monumentele istoriografiei, ale cărei faze le-am schiţat acì. Acei dintre noi cari se simt chemaţi să studieze şi să povestească altora opera trecutului, au tot dreptul să fie mândri de predecesorii lor, pe care pot să-i continue astăzi în împrejurări mai prielnice. Ei găsesc, înainte de toate, un îndemn şi un sprijin în Academia Română, care caută să unească silinţele tuturor spre un ideal comun de cultură naţională.

RASPUNSUL D-LUI D. A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI IOAN BOGDAN

Domnilor colegi,

Se reînoesc cu încetul membri Academiei. Cei bătrâni, cari stau încă în picioare, privesc cu viu interes și bucurie aceste schimbări, constatând cum puteri tinere ieau firul lucrărilor și le dau un nou și puternic avânt. E și drept să ne simțim fericiți, când tineri erudiți, înarmați de râvnă, își devotează munca vieții cercetărilor științifice și ajută astfel ca întărirea și desvoltarea neamului să fie asigurate.

Colegul nostru Bogdan, bine pregătit prin studii solide, a intrat în acest templu al științei, împins de o activitate neîntreruptă și însuflețit de dragoste pentru țelul ce urmărim, de a ridică tot mai sus nivelul nostru cultural. D-l Bogdan a atras atențiunea Academiei în 1885, sunt acum douăzeci de ani, prin studiul său asupra «Coloniei Sarmisegetuzei». De atunci Analele Academiei au publicat diferite lucrări ale sale, — precum «Cinci documente istorice slavo-române din Arhiva Curții imperiale din Viena», «Câteva manuscripte slavo-române din Biblioteca Imperială dela Viena», «Diploma Bârlădeană din 1134 și Principatul Bârladului», «Originea voevodatului la Români», «Despre Cnejii Români», «Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân din 10 Iunie 1415». — Aceste lucrări au fost completate prin studii slavone: «Însemnătatea studiilor slave pentru Români», «Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Ge-

schichtschreibung», «Românii și Bulgarii în raporturile lor culturale și politice». Lor au urmat publicări însemnate, ca: «Vechile cronice moldovenești până la Ureche», «Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor, cu traduceri și adnotațiuni», precum și «Documente privitoare la relațiile Ţerii Românești cu Brașovul și cu Ţara Ungurească». Această din urmă publicațiune constitue, mai ales în a doua ,a sa edițiune, o lucrare din cele mai bine alcătuite. În mod natural se leagă de aceste scrieri — «Vlad Ţepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui», «Luptele Românilor cu Turcii până la Mihai Viteazul» și «Cultura veche română».

Acest bun început a introdus în 1892 pe d-l Bogdan în Academia noastră ca membru corespondent în Secțiunea istorică, în facultatea de litere din București ca profesor de limba paleoslavă și ca director al Seminariului de limbile slavice. În 1903 domnul Bogdan a fost ales membru al Academiei în Secțiunea istorică. La 1900 d-sa a luat direcțiunea «Convorbirilor literare», care intrau în al treizeci și patrulea an al existenței lor.

Cu aceste antecedente, având la dispozițiune un material care crește necontenit, încurajat de o instituțiune unde predomnește munca științifică, rostul unei vieți bogate și rodnice ușor se află și ușor se urmărește.

Ţelul științelor este de a descoperì adevărul în diferitele lor direcțiuni, contribuind astfel ca omenirea să înainteze cu mai mare siguranță și cu mai mare iuțeală.

Istoria ocupă între științe un loc important, făcându-ne cunoscute fundamentele pe care e așezat traiul societăților și luminând calea care duce spre o temeinică înălțare.

Dacă istoria universală desfășură dinaintea noastră mersul omenirii, istoria specială a popoarelor și a statelor ne arată pozițiunea ce fiecare popor și stat ocupă în desvoltarea generală a lumei.

Istoria națională se compune din multe și amănunte cercetări; dar ea nu este completă decât atunci când le reunește pe toate într'un singur mănunchiu, caracterizând diferitele epoce, legate și comparate cu activitatea generală a națiunilor. Această măsurătoare, trasă cu

atenţiune, cu simţ de adevăr şi cu iubire de omenire, formează dreptarul înaintării sau retrogradării.

E necesar de a ţinea seamă de petrele fundamentale, pe care se ridică clădirea socială a unui popor, spre a-i înţelege viaţa şi a trage concluziuni. Cunoştinţa trecutului ne conduce a pricepe actualitatea; însă numai prin cunoştinţa prezentului putem intrà în judecata trecutului şi numai atunci lucrările noastre istorice pot fi luminate de o lumină clară şi vie.

Desvoltarea neamului românesc prezintă în cursul ei două fapte mari care ne leagă într'un mod neîndoios de momente însemnate din istoria omenirii: fundarea provinciei romane a Daciei de Împăratul Traian şi fundarea Regatului României de Regele Carol. Între aceste două evenimente zac luptele eroice, pe care le-au susţinut Românii, numai pentru ca corabia lor să nu fie zdrobită de valurile furtunoase ce o încunjurau şi o ameninţau cu peirea.

Fundarea provinciei Daciei, cea mai depărtată de Roma din toate provinciile europene, erà o necesitate de prima ordine pentru siguranţa imperiului despre răsărit. Începând cu Iuliu Cesar, mai mulţi împăraţi au înaintat spre ţara Dacilor, tăind în stâncile de pe malul drept al Dunării calea măreaţă, legată de Traian prin podul dela Severin de malul stâng al fluviului. Peste acest pod a dus Traian legiunile lui, unind temeinic noua provincie de părţile mai vechi ale împărăţiei sale. Dacii avusese legături culturale cu Elinii; dar, romanizaţi cu desăvârşire, ei au fost traşi în puternica organizare politică a Romanilor, care a cuprins lumea multe secole, atât în timpul atotputernicei Romei cât şi după căderea ei, şi-şi exercită încă şi în timpurile noastre influenţa sa. De-abià acum s'au ivit semne că în statele moderne organizarea vieţii economice ca şi legislaţia popoarelor se înalţă în direcţiuni diferite şi superioare acelor din timpurile strămoşilor noştri, fără însă a perde de sub picioare fundamentele solide aşezate de geniul roman.

Pentru a ne da seamă de poziţiunea Românilor în rostul omenirii, studiul vieţii Romanilor este de prima necesitate şi nu va fi nici odată inutil în tot cursul desvoltării noastre. Nu putem deci preţuì îndestul

cercetările istorice ale lui Petru Maior, Șincai și a urmașilor lor, cari au expus în mod limpede legătura dintre Români și Romani cu consecințele ei; și aceasta tocmai în timpul când Niebuhr se încercà a reclădì lumea romană, lucrare gigantică care a fost urmărită cu atâta succes până în zilele noastre de Mommsen. E cert că numai având o idee clară, preciză și reală de fundațiunea dela Dunăre a lui Traian, putem pricepe cum s'a putut formà poporul român cu necontestabilele lui aptitudini culturale și cu o putere de vitalitate remarcabilă, adânc întipărită în conștiința lui prin zicătoarea «Apa trece,petrele rămân».

După fundarea Daciei, cel mai însemnat fapt în desvoltarea neamului românesc este fundarea Regatului României.

Curând după întemeerea ei, noua provincie a fost zguduită mai mulți secoli dearândul de migrațiunea popoarelor care năvăliau din răsărit asupra Europei, producând cea mai înfricoșată și mai întunecată încurcătură a omenirii, amenințată de a perde tot avutul cultural ce-l agonisise.

Neguri întunecoase au cuprins atunci țerile locuite de Români și zile grele au năvălit peste dânșii, având a susține luptele cele mai crâncene pentru a nu fi desființați. Aceste timpuri au fost cele mai periculoase, căci se păreà că poporul român își istovise puterea lui de rezistență. În acele timpuri puține zile senine au lucit peste neamul nostru și bărbații inimoși apar ca niște fenomene trecătoare, după care întunecimea nopții crește necontenit. Un secol și jumătate cele două Principate au fost considerate ca țeri fără trecut și fără viitor, ca țeri de cucerit și de împărțit. Românii își perduse orice însemnătate în lume: chiar originea lor etnică erà contestată și limba lor declarată ca o amestecătură a altor limbi.

În aceste momente critice pentru neamul românesc se desfășură un mare răsboiu, care a zguduit cu putere orientul european, și din acest răsboiu a eșit la neamuri poporul român, dovedind prin fapte că încă există și că are viitor. El s'a ridicat viguros — în contra necredinței multora în puterile lui de viață, în contra relei voinți și a invidiei altora, în contra curentelor din trecut, care necontenit puneau pedeci avântului lui puternic. Toate obstacolele au fost în-

vinse, până ce ***prin noi înșine*** am ajuns a fi Stat independent, a ne înălță la rangul de Regat, a ocupà în rândul statelor un loc respectat și a devenì în lume un factor de progres și de civilizațiune.

Numai prin studiul măririi și decadenții imperiului roman și a renașterii poporului român din zilele noastre, putem ajunge a înțelege cum ne-am născut și cum am crescut, ce am fost și ce suntem. Numai îmbrățișând amândouă epocele memorabile ale vieții poporului căruia aparținem, vom izbutì ca cercetările asupra istoriei românești să fie pătrunse în toate direcțiunile de acea cugetare armonică, care, lipsită de apucături fără rost, constată faptele luminoase, ca și faptele întunecoase, deschizând vederi noui spre viitor.

Astăzi cerul s'a înseninat și razele soarelui au început să încălzească și pe Români. Voind și putând, ei au reînviat, și ca dovadă a energiei lor au clădit și ei o cale, care străbate țeara de-alungul și duce la mare spre vechiul port al lui Ovid, trecând Dunărea pe un alt pod, care leagă de astă dată malul stâng al Dunării de o veche provincie romană de pe malul drept, unde au stat strajă neadormită legiunile neînvinse ale Romei.

Istoricii noștri să nu scape nici odată din vedere legătura dintre aceste două epoce, ca să putem odată descurcà și lepădà relele ce mai plutesc din mizeriile timpurilor de răstriște, încurcându-ne încă în rostul renașterii noastre.

Între cele două epoce și-a așezat d-l Bogdan cercetările sale.

Examinând de aproape greutățile prin care poporul român a trecut și din care a eșit învingător, se va răspândì pretutindenea încă mai viu vestea, că în timpul Domniei Regelui Carol a reînviat la Dunărea de jos virtutea romană, și se va întărì tot mai puternic în inimile noastre convicțiunea, că toate încercările de a slăbì închegarea reînoită și avântul luat sunt întâmplări trecătoare.

Fie dar binevenit în mijlocul nostru d-l Bogdan și să-i urăm cu toții să muncească mulți ani în serviciul neamului, cu judecată înțeleaptă, cu gândire cumpănită, cu conștiință neînvinsă, cu silinți neobosite și cu puteri neînfrânte, ca să se bucure Academia de lucrările sale, luminoase pentru minte și întăritoare pentru suflet.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXVIII.

PROGRESELE ŞI TENDINŢELE MEDICINEI MODERNE

DISCURS ROSTIT LA 10 (23) MARTIE 1906
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

Prof. Dr. G. MARINESCU

CU RĂSPUNS DE

Prof. Dr. V. BABEŞ
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREŞTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-sor ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1906.
15 572

Preţul 40 bani.

PROGRESELE

ȘI

TENDINȚELE MEDICINEI MODERNE.

Domnilor Colegi,

Vă datoresc o mare onoare pentru care vă voiu fi totdeauna recunoscător, căci este o onoare a fi primit titlul de membru al acestei înalte instituțiuni culturale; mi-ați dat în urmă prilejul de a aduce laude acelui ce fu pentru D-voastră un coleg eminent, iar pentru noi medicii un exemplu rar de om ce a adus în îndeplinirea datoriilor lui toată căldura și tot devotamentul sufletului; mi-ați oferit, în fine, ocazia de a schiță înaintea D-voastră. câteva pagini relative la progresele moderne ale celei mai umanitare dintre științe, ale medicinei. Pentru motive binecuvântate, această schiță nu poate fi decât în totul incomplectă.

Este greu pentru mine a evocă în mintea D-voastră munca, viața și ființa Doctorului Felix, cu atât mai mult cu cât și voci mai autorizate decât a mea au făcut-o dejà, vreau să vorbesc de discursurile ținute la îmmormântarea ilustrului defunct de d-l Președinte al Academiei I. Kalinderu și de d-l Dr. Istrati. O voiu face cu toate acestea cu simțul de pietate al elevului ce a pierdut pe unul din cei mai buni profesori ai săi, cu întristarea omului ce își dă bine seama de pierderea ireparabilă ce au suferit științele sanitare prin moartea bătrânului Felix, cu durerea Românului ce știe că țara a pierdut pe unul din demnii săi fii.

In timp de 40 de ani el a pus tot sufletul, toată mintea lui în serviciul patriei adoptive. El a fost unul din acei străini ce n'au pus în practică deviza «ubi bene, ibi patria». Imprejurările grave prin

cari a trecut și trece încă țara noastră, ne fac mai bine să pricepem dragostea de țară a D-rului Felix. Născut în 1832 în orașul Horschitz (Boemia) și venit în țară la 1858, Doctorul Felix a ocupat rând pe rând cele mai înalte posturi medicale. El a fost medic primar al Capitalei, profesor de igienă la școala de medicină și apoi la Facultatea de medicină, Director al serviciului sanitar superior dela 1892—1899. In aceasta din urmă calitate a organizat serviciul sanitar dându-i o nouă direcție. El a fost membru activ în adevăratul sens al cuvântului al tuturor societăților de unde se propovăduește cultura neamului și iubirea de patrie, al Ateneului, al Societății geografice, și, în fine, al Academiei Române. Pretutindeni el a lăsat urme adânci de activitatea sa. Ca profesor de igienă el a făcut cu adevărat cursuri utile și interesante, el a fost profund cunoscător al științelor sanitare și în calitate de Director al servisiului sanitar al țerii noastre, țară în care instabilitatea domină în toate, schimbarea de regim nu a adus după sine schimbarea Directorului serviciului sanitar. Numai când o infirmitate incurabilă i-a făcut grea sarcina lui, s'a retras din postul care l-a ocupat cu demnitate. Lucrările D-rului Felix, mai toate de igienă, nu vor fi analizate astăzi; mă voiu ocupà numai de unele din ele. In una din lucrările cele mai de seamă ale sale, Istoria Igienei în România, profesorul Felix a agitat problemele cele mai importante ale igienei. Mai întâiu el a arătat care e protecțiunea viitorilor copii înainte de concepțiune. Pe urmă analizează rând pe rând factorii ce înfluențează nașterile și numărul copiilor. Arată influența pe care o are recolta rea asupra căsătoriilor în țara româneascà, probează pe de altă parte că, dacă în orașe numărul căsătoriilor este mai mic decât la țară, aceasta se datorește numărului mai mare de căsătorii la străini și mai ales la Evrei. Comparând feconditatea Românilor și a Evreilor, constată că ea e mult mai mare la aceștia din urmă, ceeace ar depinde de faptul că Evreicele se îngrijesc mai bine în lehuzie decât creștinele.

Noua organizare a societății și în special crearea funcționarismului, a contribuit după D-r Felix a slăbi legăturile de familie, precum și aspirațiunile moderne ale familiei și teoriile socialiste la cari trebue să se menționeze în special cartea lui Bebel: Die Frau und der Sozialismus.

Preocupația însemnată a igieniștilor în alte țeri și a D-rului Felix la noi, a fost degenerarea rassei precum și mijloacele de a o îmbunătăți; mai mulți autori Români ca Episcopescu, Obedenaru, Petrini-Galați,

C. Istrati D-rul Proca și în special profesorul Babeș s'au ocupat de degenerescența neamului românesc, fiecare aducând fapte și documente nouă.

Profesorul Felix a insistat asupra rolului însemnat pe care îl joacă răul traiu și sărăcia în degradarea neamului nostru, factori cari predispun organismul la boale, după ce i-a slăbit rezistența.

In numeroasele lui scrieri de igienă, profesorul Felix a dat o atenție deosebită populațiunii rurale; îmbrăcămintea rea a țărancelor le predispune la boale și la sterilitate ; țăranca însărcinată naște copilul slab din cauza traiului rece, nu poate produce lapte în cantitate suficientă, iar pe de altă parte, din cauza lucrărilor grele, sarcina se întrerupe iar copilul născut e neviabil. Evreii au natalitate mai mare ca Români, pentrucă Evreica gravidă se poate abținea dela munca mai grea și conservă copiii mai bine.

Din cauza numărului mare al deceselor la Români, excedentul naşterilor rămâne mic și chiar în multe comune, în timp de epidemie mai ales, decesele întrec naşterile. Cu cifre indiscutabile, profesorul Felix a confirmat o noțiune cunoscută, dar importantă, că mortalitatea copiilor fiind însemnată, de asemenea este și mortalitatea generală.

D-rul Felix a fost din cei mai înfocați apărători ai sănătății țăranului, nici un alt medic ca el n'a studiat atât de adânc starea grea a țăranului nostru, deși nu trebue să trecem cu vederea studiile Prof. Manolescu și conferințele d-lui Prof. Babeș.

Numeroasele comunicări ale D-rului Felix în sânul Academiei, din care una postumă, probează activitatea lui neclintită până în momentul morții. Tratatul lui de Igienă publică și de poliție sanitară în 2 volume, numeroasele lui rapoarte generale asupra Igienei publice și asupra serviciului sanitar al orașului București; diferitele rapoarte, unele prezentate la congresele internaționale, precum și rapoartele anuale ale Serviciului sanitar, ce au încetat cu retragerea sa dela Direcția Sanitară, constituesc o adevărată oglindă în care se reflectează munca și meritele D-rului Felix; el poate fi considerat ca aproape singurul igienist ce a avut Țara-Românească. In prelegerile dela Facultate, în conferințele publice ca și în comunicările dela Academie, el aduce aceeaș dragoste pentru adevăr, fără ca în mod intempestiv să-l diformeze într'un fel sau în altul.

Domnilor Colegi,

Ceeace caracterizează medicina modernă este pe de o parte întrebuințarea de metode nouă, precize în studiul diferitelor boale, iar pe de alta cercetarea cauzelor cari le pricinuesc. Se cunosc cercetările bacteriologiei, știință creeată de Pasteur și perfecționată de Koch, precum și aplicațiunile ei la chirurgie și medicină de Lister, de Behring și Roux, Ehrlich și Wassermann, și de d-l Babeș la noi. Pasteur, prin descoperirile lui nemuritoare, poate fi considerat ca cel mai mare binefăcător al omenirii. Boalele infecțioase, epidemiile și mortalitatea copiilor au scăzut în mod considerabil dela aplicațiunile datelor bacteriologice. Infecțiile puerperale, cari secerau fără milă atâtea femei lehuze, sunt foarte rare astăzi și se observă numai în acele localități unde domnește ignoranța și necurățenia, cum este la noi la țară, unde babele și femeile empirice asistă pe țărancele noastre.

Descoperirea diferitelor seruri, și în special a serului difteric, a deschis o nouă cale terapeuticei boalelor infecțioase și complicațiunilor lor. Serul antidifteric a scăpat dela o moarte sigură atâția copii, încât se poate afirmà că, dela aplicațiunea lui, longevitatea medie a rassei omenești a crescut.

Aplicațiunea antisepsiei și a asepsiei după principiul bacteriologic modern a adus servicii imense chirurgiei și medicinei. Grație desinfecțiunii mânilor și asepsiei câmpului operator, chirurgii de azi practică cu succes operațiile cele mai temerare, asupra organelor celor mai importante, cu un succes la care nici n'ar fi îndrăznit să se gândească vreun operator acum 50 de ani. Desinfecția localelor, unde se află bolnavi, a desăvârșit și mai mult aceste fericite rezultate.

Un alt progres imens al terapeuticei moderne este întrebuințarea agenților naturali: aerul, lumina, căldura, electricitatea, apa și mișcarea în diferitele ei forme în tratamentul boalelor diferitelor aparate și organe și în special în tratamentul boalelor sistemului nervos. «Dacă omul s'ar nutrì numai cu apă și cu aer, ziceà Liebig, n'ar mai fi nici stăpâni, nici servitori, nici prieteni, nici dușmani, nici dragoste, nici ură, nici dreptate, nici nedreptate». Dar noi adăugăm că în timp îndelungat omul n'a știut să se folosească, nici de aer, nici de apă, nici de lumină, nici de atâtea bunuri pe cari natura i le-a dăruit atât de larg. Nu e nimic mai interesant decât întrebuințarea acestor agenți materiali. Această terapeutică modernă, sau Fizioterapia, nu va înlocuì cu desăvârșire Farmacoterapia, sau tratamentul boalelor prin medicamente, dar o va reduce la justa ei

proporţie. Când ne gândim că Hayem, profesor la Facultatea din Paris, a susţinut că 50% din afecţiunile imflamatorii ale stomacului sunt datorite abuzului de medicamente, nu putem decât să salutăm cu încredere noua direcţie a terapeuticei moderne. In anul 1900 am făcut o călătorie prin Suedia şi m'am oprit la staţiunea balneară numită Lysekil, spre a mă pune în curent cu metodele de tratament întrebuinţate în Suedia. Spre marea mea mirare la început şi spre marea mea mulţumire sufletească în urmă, aflai că în această staţiune importantă nu există o farmacie, deoarece toate boalele se tratează prin agenţi fizici: gimnastica suedeză, idroterapia, şi electricitatea. Şi nu fără întristare am cugetat la ţara noastră, în care terapeutica medicamentoasă joacă rolul principal în tratamentul boalelor şi la exploatarea sistematică întreprinsă de tot felul de farmacişti străini în numele libertăţii comerţului şi cu concursul binevoitor al ignoranţei şi naivităţii noastre.

Să vedem acum binefacerile aerului şi aplicaţiunile lui la tratamentul diferitelor boale.

Cura permanentă de aer liber poate a se face ziua ca şi noaptea, în toate climatele şi în toate anotimpurile, cu condiţiunea ca acela care o practică să se poată acomodà necesităţilor climaterice. In timp de iarnă, la ţară ca şi în oraşe, pacientul va sta întins pe un scaun lung, în camera lui, cu ferestrele deschise cu totul, sau dacă are febră, culcat în pat. Camera va fi încălzită cu lemne sau cu un calorifer cu apă caldă ; ferestrele nu se închid decât în caz de ploaie, de vânt puternic sau de ceaţă.

Pe litoralul mării Mediterane, cura de aer în timpul iernii poate a se face afară, cu condiţiunea ca la apusul soarelui pacientul să intre în casă. In staţiunile de altitudine, cura de aer se face în galerii de sticle, expuse la sud şi la adăpostul intemperiilor. In timpul verii această cură se poate face ori şi unde, pacientul trebue însă protejat de vânt şi de soare; bolnavul, cum s'a zis, trebue să vază lumina soarelui, fără a fi văzut de el.

S'a preconizat în timpii din urmă băile de aer, de lumină şi de soare în artritism, obezitate, neurastenie, etc., conform adagiului «*levato sale, levatur morbus*». Băile de aer şi de lumină, sau baia atmosferică de Rikli, consistă în expunerea suprafeţei corpului la aer liber, ceeace joacă în acest caz un rol predominant. Se evită căldura; temperatura medie nu va trece peste 18—20. Pacientul e îmbrăcat într'un costum de baie, merge cu picioarele goale şi face diferite exerciţii de gimnastică. Durata băii este de un sfert de oră.

Lumina este marele dispensator de energie și de viață pe globul nostru. Toate forțele ce există în jurul nostru nu sunt decât transformatori ai energiei venite din soare. Viața fără soare este imposibilă pe suprafața planetei noastre și, fără îndoială, în univers. Celebrul Tyndall a zis: Toate forțele pământului, toate manifestațiile vieții constituesc modulațiuni sau variațiuni ale unei melodii cerești ce provine din soare. Iar Dante cugetă în acelaș mod: «Egli ch'e padre d'ogni mortabil vite». Și dacă vreodată soarele s'ar stinge, fără îndoială că pământul va fi un deșert funebru.

Dar lumina soarelui nu este ceva simplu, căci analiza spectrală a arătat lui Newton că ea se descompune în colori fundamentale (violet, indigo, albastru, verde, galben, portocaliu, roșu). Dar dincolo de violet și dincoace de roșu intră și alte raze, raze actinice și raze calorice. Razele calorice sunt cele mai lungi, actinice cele mai scurte. Razele X, descoperite de Röntgen, aparțin acestor din urmă. Aceste diferite feluri de raze pot fi izolate sau asociate, după scopul pe care îl urmărim, iar modul întrebuințării lor constitue baza *Fototerapiei*. Natura de asemenea în oarecari condițiuni poate operà această izolare a diferitelor feluri de raze. Uneori pe munți înalți, aerul este uscat și răcoros, cu toate astea simțim foarte bine căldura soarelui, din cauză că toate radiațiile au străbătut stratul de aer; dacă însă este umezeală în aer, ea oprește radiațiunile calorice și noi simțim un frig puternic. Cunoaștem de asemenea astăzi efectele razelor actinice; ele determină eriteme, insolații, fenomene ce erau altădată atribuite razelor calorice.

Experiențe precise au arătat acțiunea specială unor radiațiuni: lumina albă, când are oarecare intensitate, activează circulația, razele roșii și galbene au o acțiune mai puternică, pentrucă ele produc iperemia; cele violete din contră încetinează circulația și chiar în aplicațiuni locale pot să facă să dispară iperemia în oarecare măsură. Lumina roșie este excitantă, după cum au constat frații Lumière dela Lyon; în atelierele lor de fotografie, luminate în roșu, lucrătorii deveniau nervoși, iritabili, iar lucrătoarele excitate și ele cântau prea mult. De aceea frații Lumière au fost nevoiți ca să le înlocuească prin sticle de altă coloare. In unele stări nervoase am constatat în adevăr că lumina roșie produce fenomene de excitație ce nu se observă în sticlele verzi sau albastre.

Ferré și Raffegeau au utilizat aceste noțiuni în tratamentul oarecăror psicoze și nevroze. Astfel excitații sunt așezați în camere cu

sticle verzi sau albastre, iar bolnavii deprimați, melancolici, în camere cu sticle roșii.

Acțiunea asociată a razelor calorice, lumina și chimia, este tare și sedativă ; ea are o acțiune bactericidă care a fost pusă în evidență dela 1878 de Downe și confirmată de toți bacteriologiștii. Unii autori susțin însă că această proprietate bactericidă aparține în special razelor chimice. Aplicațiunile medicale ale acestor raze au fost făcute de Finsen, care a văzut, lucru foarte interesant, că razele chimice nu au o acțiune iritantă asupra pielii sănătoase, când razele calorice sunt interceptate; abià un erytem, uneori și câteva vezicule, dar nici odată cicatrice; ele nu distrug. Pe de altă parte, razele chimice străbat în adâncimea țesuturilor, când s'a gonit sângele ce nu permite decât pătrunderea razelor roșii. Pentru aceste considerațiuni razele chimice sunt superioare substanțelor caustice ce nu pătrund în profunzime și produc escare, și razelor X ce determină accidente serioase de aceeaș ordine.

Aplicațiunile terapeutice ale luminii și ale căldurii radiante luminoase sub forma de băi de soare sau mai bine cu ajutorul aparatelor lui Dowsing au dat rezultate câte odată excelente în obesitate, diabet și alte turburări de nutriție ; în reumatismul cronic și în gută; în artritism se dă preferință acțiunii razelor calorice. Baia de lumină și de căldură cu aparatul lui Dowsing dă rezultate mai bune decât baia de vapori uscați.

Aplicațiunea luminii rece colorate a fost întrebuințată de Ferré și de mulți autori, printre cari fie permis a mă numără și pe mine, în afecțiile sistemului nervos ; de Finsen in variolă.

Finsen a întrebuințat cu mare succes razele actinice concentrate în diferite afecțiuni microbiene ale pielii. In lupus vulgaris a obținut 97% de vindecări, ceeace este enorm, și această cifră merită toată încrederea, căci acest Finsen, ridicat științei de curând, a tratat 600 de cazuri de această boală.

Razele lui Röntgen au fost întrebuințate în timpii din urmă pe o scară foarte întinsă în 3 mari grupuri de afecțiuni.

1) In dermatoze (eczema, cheloide, lupus cheloide, etc.).

2) In neoplasmele pielii și ale mucoasei, precum și la neoplasmele superficiale ale epidermului, ori care ar fi formula lor istologică.

3) In oarecari afecțiuni ale organelor hematopoetice, precum splină, ganglioni, măduvă osoasă, etc.

Pentru cancerele profunde, deși s'au obținut rezultate încurajatoare, totuș chestiunea e încă în discuție.

Trec acum la aplicaţiunile medicale ale Radiului.

Becquerrell a constatat pentru prima dată că uraniul şi sărurile lui sunt capabile să emită radiaţiuni de natură complexă, compuse de raze asemănătoare cu razele catodice şi razele X. Schmidt a găsit aceleaşi proprietăţi în sărurile de Torium şi Debierme în ale Actiniului; în sfârşit soţii Curie în sărurile Poloniului şi ale Radiului. Din momentul ce s'au descoperit proprietăţile extraordinare ale radiului şi ale corpurilor radioactive, învăţaţii s'au ocupat cu chestiunea lor asupra ţesuturilor vegetale şi animale.

Indată după aceea medicii au făcut aplicaţiuni medicale.

Asckinasi şi Kaspari au studiat puterea bactericidă a radiului şi ei au constatat că numai razele α posedă o asemenea proprietate. Pe urmă au urmat cercetările lui Danysz, ale lui Dixon Pfeifer şi Friedberger, ale lui Scholtz şi ale lui Goldberg. Acesta a văzut că razele radiului influenţează creşterea bacterilor şi omoară toţi microbii. Razele α au acţiune bactericidă din cele mai intense şi razele γ din cele mai mici.

Seldin a constatat, ca şi mulţi alţii, că animalele mici şi tinere supuse la radiaţie mor cu fenomene paralitice, fără ca să se constate leziuni demne de notat microscopice sau macroscopice.

El a verificat atrofia testiculelor descrisă de Schönberg şi Friedberger în urma întrebuinţării razelor α, şi a dovedit că această atrofie se poate obţineà şi cu ajutorul radiului.

Scholtz a constatat că azoospermia testiculară a razelor X, se obţine şi prin radiu. Câţiva autori văzuseră dejà, că splina animalelor tratate prin radiu e mică. Se vede deci analogia de acţiune între razele X şi radiu.

Goldberg, în urma cercetărilor sale, a ajuns la concluzia că razele radiului au o acţiune citolotică asupra celulelor diferenţiate atacându-le cromatina. Ele pot omorî animalele mari, provoacă cromatoliza celulelor nervoase. Splina şoarecilor omorîţi prin expunere la radiu prezentă leziuni de atrofie. Emanaţiunile de radiu au influenţă cu deosebire asupra constituţiei sângelui şi asupra epiteliului căilor respiratorii şi sunt în stare a omorî în chipul acesta chiar animale mai mari.

Tot acest autor a încercat să determine acţiunea radiului asupra diferiţilor fermenţi: a supus timp de săptămâni la radiaţie câte 1cm. de suc pancreatic şi stomacal, extras dela câni cu fistula lui Pawlow, după ce a determinat bogăţia peptică a fermenţilor. El nu a găsit nici o deosebire în acţiunea peptică a sucului expus la radiaţie şi a sucului de control.

Danlos a întrebuinţat radiul in diferite dermatoze: lupus eritematos, leucoplasie, cancroide, cancer, cu succes variabil. El întrebuinţà substanţe radioactive cu o activitate de 19.000 şi mai târziu de 300.000. Aplicate pe pielea sănătoasă radiul produce după 5—15—20 zile o roşaţă pasageră, pielea iea un aspect brun şi cade şi rămâne o ulceraţie superficială cu secreţiune foarte abondentă, nedureroasă şi foarte rebelă.

In lupusul tuberculos, Danlos pretinde că a avut rezultate excelente, când întinderea leziunilor nu erà mare. In leziunile întinse vindecarea e dificilă, din cauză că e necesar să immulţim şedinţele de radiaţie. Aşezând substanţa radioactivă în mijlocul unui placard întins de lupus în activitate, se vede după câteva săptămâni o cicatrice albă şi vindecarea parţială se mănţine mult timp fără tendinţă la recidivă. S'ar zice că radiul a dat cicatricei o imunitate, care o protege mai mulţi ani contra recidivelor.

In lupusul eritematos rezultatele sunt mult mai rele, cicatricele sunt prinse foarte repede de procesul tuberculos.

Danlos a căpătat rezultate bune întrebuinţând radiul cu o activitate de 300.000 în epiteliome mici perlate. In nervi mici vasculari, după aplicaţiuni de o oră repetate la câte 3 săptămâni, Danlos a obţinut cicatrici mici, albe, netede.

In leucoplasia dureroasă cu fisuri, limfangiome, epitelioma limbii, aplicaţiunile de radiu nu au dat rezultate apreciabile, când leziunea erà întinsă.

Braunstein a încercat efectul unor substanţe făcute radioactive (apa şi bismutul) în 8 cazuri de carcinom şi sarcom. El introduceà substanţele sau prin injecţie subcutanată, sau prin pensulare sau pe cale bucală. In toate cazurile pretinde a fi avut rezultat bun. El găseşte avantagii în această metodă: 1) deoarece nu se produc ulceraţiuni, 2) fiindcă se poate întrebuinţà şi în cazuri de tumori inaccesibile (cancer al esofagului şi stomacului).

Plimmer a făcut cercetări asupra a 17 bolnavi cu carcinom al glandei mamale, al axilei sau buzei, întrebuinţând 30 mlgr. bromur de radiu. Durata radiaţiunii a fost dela 5—40 minute, durata tratamentului 1—3 luni. Rezultatul nul. El crede că radiul ar aveà acţiune numai asupra celulelor tinere, cari cresc repede; celulele bătrâne, înconjurate de ţesut fibros nu ar fi influenţate.

Lassar a întrebuinţat tratamentul cu radiu în tumorile heteroplastice ale pielii. Aplicaţiunea timp de $^1/_2$ oră cu 1 mlgr. bromur de radiu în o capsulă, mănţinută cu bandiţe de diachilon pe

tumoră, nu produce fenomene inflamatorii, nici necrotice. El a tratat în modul acesta melanome și cancroide ale nasului și limbii și a căpătat vindecări complecte cu cicatrice turtite. E foarte important, după Lassar, ca tratamentul să fie sub imediata supraveghere a medicului.

Cutiile în cari se păstrează obișnuit radiul nu se pot întrebuință în tratamentul unor tumori inaccesibile, cum sunt cancerul esofagului, stomacului, rectului. In aceste cazuri Einhorn a imaginat capsule de sticlă, aluminiu sau cauciuc, cari fiind legate cu fir de mătase sunt înghițite de bolnav, dacă voim să producem acțiune asupra stomacului. Pentru tumorile esofagului și ale rectului, capsulele sunt adaptate la bugii și mănținute astfel. Acest mod de tratament nu a dat rezultate.

Strebel întrebuințează pentru tumorile mari următorul metod: substanța radioactivă e închisă într'un tub subțire de aluminiu și e introdusă astfel în tumoară cu ajutorul unui trocar.

Exner a tratat cu ajutorul unui tub de bromur de radiu 6 cazuri de strictură carcinomatoasă a esofagului, introducând tubul cu o sondă esofagiană. In 3 cazuri el a obținut o dilatație suficientă.

Rehns la rândul lui afirmă că a tratat cu succes cazuri de epitelioma limbii în ședința de 20 minute cu 10 mlgr. bromur de radiu pur.

Primele încercări de tratament ale unei afecțiuni nervoase cu ajutorul radiului au fost făcute de Foveau de Courmelles. Acesta a tratat un caz de nevralgie facială gravă, tratată prin elongație și apoi prin secțiunea nervului. După fiecare operațiune s'a produs o perioadă de liniște, dar durerile au reapărut. După o aplicare de 4 zile de radiu de slabă intensitate, durerile nevralgice au dispărut cu desăvârșire.

Darier a tratat nevralgii orbitare, cefalalgii și dureri la ataxici cu radiu, iar rezultatele, pe cari le-a obținut, au fost din cele mai satisfăcătoare. Prof. Raymond a observat aceeaș acțiune sedativă a durerilor la ataxici; dacă întrebuință radiul, durerile dispăreau câte odată ca prin minune. Radiul eră aplicat în regiunile unde bolnavii indicau durerile și ele dispăreau uneori după câteva minute. Spre a evită o eroare datorită sugestiunii, Raymond a întrebuințat 2 tubi identici, unul cu radiu și altul fără radiu. Cu toate acestea Jules Rehns crede, că sugestiunea ar fi jucat un mare rol la bolnavii tratați de Darier și Raymond. Singurele efecte pozitive, cari totuș se văd la ataxici, ar fi redeșteptarea sensibilității

cutanate, pierdută la tabetici. Tratând mai mulţi bolnavi ataxici cu radiu în momentul durerilor fulgurante, am putut constată o îmbunătăţire simţitoare sau chiar dispariţiunea durerilor.

Aceste dureri dispăreau uneori aproape instantaneu. In nevralgiile sciatice rezultatul a fost mai puţin satisfăcător, poate din cauză că sciaticul e aşezat mai profund, sau durata tratamentului nu a fost suficientă. Este greu pe de altă parte a depărtă cu deosebire efectul sugestiei, dar totuş s'ar puteà afirmà că radiul posedă proprietatea de a calmà durerile ataxicilor precum şi nevralgiile.

Medicii ca şi chimiştii au constatat încă de mult că deseori apele cele mai puţin încărcate de săruri, cum sunt cele dela Plombières şi Néris în Franţa, au cu toate acestea proprietăţi curative tot aşà de însemnate ca şi apele mineralizate. Acelaş lucru se poate spune şi de Gastein şi Willbad. De curând s'au găsit substanţe radioactive în apele dela Baden-Baden, Nauheim, Landeck şi Karlsbad.

Prezenţa heliului în gazele ce ies din oarecari izvoare sau substanţe radioactive ale radiului, ne explică oarecari proprietăţi ale acestor izvoare, pe cari nici medicii, nici chimiştii nu le puteau explicà. Poate faptul acesta ne face să înţelegem, de ce apele minerale transportate departe îşi pierd proprietăţile lor active, căci emanaţiunea odată dispărută, nu mai rămâne spre a zice astfel decât cadavrul.

Fără îndoiala că şi la noi trebue să existe ape radioactive, după cum au arătat D-nii Hurmuzescu şi Severin în apele dela Slănicul din Moldova.

In localităţile de altitudine foarte mare, cum e la Davos, aerul de asemenea are proprietăţi radioactive. Jessen a putut cu această radioactivitate să împiedece creşterea bacteriilor, ca stafilococus aureus, prodigiosus.

Bolnavii cari suferă de oarecare afecţiune nervoasă, ca isteria, neurastenia, boala lui Basedow se ameliorează în mod considerabil, sau chiar se vindecă în aceste localităţi.

Ar fi exagerat a admite că aceste efecte salutare se datoresc în total radioactivităţii aerului, dar totuş nu ne putem oprì de a admite, că această radioactivitate a aerului joacă un rol însemnat în vindecarea boalelor de mai sus.

Activitatea nomolului vulcanic, cunoscut sub numele de Fango, e datorită în mare parte radioactivităţii lui. Aerul din pivniţele unde se păstrează Fango este foarte ionizat, iar conductibilitatea aerului extras din Fango e şi mai mare. Nu e dar de mirare, ca acest

agent să dea un rezultat așà de frumos în afecțiunile reumatismale acute și cronice.

Un alt agent natural pe care medicina modernă îl întrebuințează cu succes în tratamentul diferitelor boale este mișcarea, iar științele la cari a dat naștere studiul ei sunt: Kineziterapia, Mecanoterapia și Masoterapia.

Aceste științe strâns unite între ele au ca bază 3 ordini de mișcări:

1) Mișcări active efectuate în mod voluntar de bolnav.

2) Mișcările cu rezistență, aceasta fiind produsă sau de medic, pe când pacientul sau omul bolnav execută o mișcare, sau de acesta din urmă pe când medicul face mișcarea.

3) Mișcările pasive efectuate de medic, fără ca pacientul să opue vreo rezistență. Masagiul aparține la această din urmă ordine de mișcări. Masagiul produce efecte directe, pur mecanice și efecte indirecte prin acțiuni reflexe. El lucrează asupra celor mai multe țesuturi și organe. Local el lucrează asupra edemurilor și exudatelor pe cari le face să se resoarbă, de unde urmează dispariția tumefacției, a rigidității periarticulare și a durerilor datorite compresiunii fibrelor nervoase. El lucrează în mod favorabil asupra mușchilor excitând contractilitatea lor și prin urmare împiedecând atrofia. In mod indirect masagiul regulează circulațiunea și prin urmare favorizează nutrițiunea. Schimbările nutritive sunt accelerate, după cum reiese din sporirea urinei și a ureei. In masagiul abdominal se întâlnesc aceste 2 moduri de acțiune, adică: prin acțiunea directă el excită fibra musculară atonă, prin acțiunea indirectă activează și regulează circulațiunea abdominală.

Cea mai mare parte din mișcările gimnasticei suedeze, creată de genialul Ling, se poate executà fără aparate; unele din ele însă, precum sunt acelea ce se întrebuințează în deviațiunile taliei, cer întrebuințarea aparatelor lui Zander. Cercetările principale de gimnastică suedeză sunt descompunerea mișcărilor, astfel încât numai unii muschi se contractă, cari au trebuința de a fi tratați, și rezistența ce medicul sau pacientul opune mișcării de executat. In acest mod se poate măsurà și gradul și durata acestei rezistențe. Un alt caracter diferențial de gimnastica franceză este importanța ce se dă mișcărilor pasive ce suprimă ori ce sforțare din partea bolnavului. Masagiul Kineziterapiei și Mecanoterapiei se întrebuințează cu succes în diferitele boale de nutrițiune și în special în boalele sistemului nervos.

In serviciul meu de boale nervoase din spitalul Pantelimon masagiul se face de un orb, care cu o abilitate rară execută diferitele timpuri ale masagiului, precum și oarecari forme de Kineziterapie.

Rezultatele Kineziterapiei în afecțiunile sistemului nervos și în special în Ataxie au întrecut toate așteptările noastre. Ataxia nu mai are acel prognostic fatal de altădată; ea nu mai înspăimântă pe bolnavi, de când Fränkel a aplicat la tratamentul ataxiei educațiunea coordinațiunii mișcărilor, coordinație turburată de boală. Se face reeducațiunea mișcărilor dezordonate la acești bolnavi, începând dela mișcările cele mai simple, până la cele mai grele și mai complicate. Aceste mișcări pe cari bolnavul le efetcuează în pat la început cu ochii deschiși și mai târziu cu ochii închiși, apoi în stațiune și în mers până ce bolnavul încetul cu încetul câștigă cele mai multe mișcări pierdute. Pentru corijarea ataxiei membrelor superioare, de asemenea se învață bolnavul la început mișcări simple, combinate în urmă, pe cari le face cu degetele, mânile, antebrațul, brațul, etc. Mai târziu el se îndeletnicește cu mișcări ce reprezentă adevărate jocuri de pacienți. Această medodă durează mai multe luni. Am introdus încă din 1897 în serviciul clinicii de boale nervoase tratamentul lui Fränkel și pot spune că în general nu există caz de Ataxie, care să nu se amelioreze prin acest tratament. Numai în cazuri de complicațiuni ca Tuberculoză, boale de cord grave, acest tratament nu este aplicabil, precum și în cazuri de artropatii și de orbire.

In diferitele ticuri facem uz de o variațiune a metodei precedente, consistând în imobilizarea mișcărilor în mod progresiv, la început 1—2—3 secunde, atât încât pacientul poate să stea fără a se obosi, până ce va sta foarte mult timp, chiar ore fără tic și în mișcări sistematice a regiunii atinse de tic.

In opoziție cu cura de mișcări de care am vorbit, este cura de ***răpaos***, ce joacă un rol atât de mare în terapeutica modernă. Rezultatele acestei cure, ce se datorește lui Weir-Mitchell, consistă în dispariţiunea fenomenelor de auto-intoxicație, datorită surmenajului (cefalie, insomnie, inapetență), în disparițiunea fenomenelor dureroase, mai cu seamă când acestea sunt legate de căderi vibrate, în disparițiunea multor turburări nervoase observate la neurastenici și în oarecari psicoze. In tuberculoza pulmonară repaosul joacă un rol preponderant, el regulează funcțiunea termică, face să dispară febra, surmenajul și împiedecă uzarea forțelor. La cura de repaos trebue însă asociată cura de aer și supraalimentațiunea. Răpaosul

poate aveà aceeaş importanţă în tratamentul Neurasteniei prin surmenaj, ca şi în tratamentul tuberculozei.

In tratamentul unor afecţiuni nervoase şi în special în al Neurasteniei şi al Isteriei cura de repaos se însoţeşte de izolarea bolnavului. In general izolarea nu produce toate efectele sale salvatoare, decât numai când bolnavul este aşezat într'un institut special, unde el nu primeşte nici o vizită dela părinţi sau rude şi amici, cari de obiceiu întreţin sau chiar exagerează starea morbidă. Când răpaosul şi izolarea au produs dejà o ameliorare simţitoare a stării bolnavului, i se pot permite oarecari exerciţii fizice ca plimbare în parc, bicicletă în mod modest şi distracţiuni potrivite cu localul unde se află: desen, fotografie, oarecari jocuri cari produc o distracţie salutară.

In afară de Isterie şi Neurastenie grave, izolarea este un tratament eroic în tratamentul alcoolismului, morfinomaniei, etc.

Este inutil a se adauge că izolarea este obligatorie pentru alienaţi cu fenomene de excitaţie, melancolie acută, pentru cei cu delir de persecuţie, pentru degeneraţi obsedaţi de idei de sinucidere, etc.

Medicina modernă a luat în consideraţiune serioasă influenţa stării psihice asupra organismului bolnav.

Elementul sufletesc joacă un rol preponderent în geneza multor boale dinamice ale sistemului nervos. Reprezentaţia mintală, idea fizică, emotivitatea nu numai că creează aceste boale, dar le întreţin, le modifică şi schimbă evoluţia lor, după modul cum activitatea sufletului nostru este îndreptată. De acilea a născut o metodă de tratament veche ca şi lumea, Psihoterapia, întrebuinţată de sacerdoţi în templele antice, dar studiată şi aplicată, în mod ştiinţific, numai dela autorul şcoalei lui Charcot dela Salpetrière şi a celei de la Nancy, a lui Bernheim. Acest tratament e bazat pe relaţiunea ce există între reprezentaţia mintală şi starea fizică. A cugetà înseamnează a lucrà, zice Taine, iar Bain susţine că acţiunea este criteriul suprem al credinţei. In acelaş senz se exprimă şi Ribot: Reprezentarea unei mişcări este o mişcare ce începe, o mişcare în stare născândă. Tot aşà de semnificiativă este cugetarea următoare a lui Stricker: Este imposibil unor persoane a aveà reprezentarea mintală a unui cuvânt, fără ca să se petreacă în muşchii, ce servesc la pronunţarea acestui cuvânt, o mişcare corespondentă. Putem cità aici pe Maudsley: Acţiunea specială musculară nu este numai exprimarea unei pasiuni, dar face chiar parte din această pasiune.

Psicologia și patologia nervoasă la rândul lor ne arată că idea poate să provoace o senzație. Göthe povestește că el puteà să vază înaintea ochilor un obiect cu toată intensitatea realității, atuncea când se gândià la el. Am văzut la Paris pe celebrul calculator Inaudi, un calculator de forță ce făceà calculele cele mai complicate, prin aceea că vedeà înaintea lui ca pe o tablă cifrele cu cari lucrà. Idea provoacă o secreție. Cine nu cunoaște infiuența ideii asupra producțiunii lacrămilor, cine nu știe că vederea unei mâncări dorite aduce saliva în gură? Dar chiar pofta de mâncare este un fapt psihic, cum a arătat-o Pawlov în experiențele lui recente. Hipocrate cunoșteà acum vreo 2.000 de ani influența ideii asupra digestiei.

Dar tot idea poate împiedecà o senzație. Astfel istericele ce suferă de Anorexie, adică de lipsa complectă de poftă de mâncare, pot petrece zile și săptămâni fără a mâncà aproape nimic. Succi nu postește îndelungat tot printr'un mecanism analog? Idea poate provocà o mișcare, cum o poate inhibà. Cazurile de mutism prin spaimă, sau de paralizii psihice, cum se spune, o probează. Charcot citează cazul unei mame ce voiește să lovească pe fiul, dar în momentul acela brațul i se paralizează. Prin idee însă se pot produce la unii indivizi predispuși fenomene mult mai complexe: astfel este schimbarea ritmului inimii, astfel este contractarea voluntară a pupilei, astfel este letargia și somnul isteric ce poate durà săptămâni și chiar luni, astfel este în fine moartea aparentă la Fakiri.

Dar dacă influența covârșitoare a sufletului asupra întregii noastre vieți este dovedită, este lesne de înțeles că tot prin idee vom puteà da graiul celor muți din spaimă, celor paralizați din emoție. Grație psicoterapiei, vom da tonusul și curajul necesar celor descurajați.

Psicoterapia în boalele organice ale sistemului nervos a fost preconizată de Bernheim. Acest autor observă cu drept cuvânt că ori ce boală organică se însoțește de turburări nervoase secundare, ce constituesc un fel de răsunet al boalei organice. Ele sunt datorite preocupărilor morale, turburărilor de nutriție, toxemiilor și asupra lor psicoterapia poate aveà o bună influență. Psicoterapia ridică forțele, redeșteaptă apetitul, combate insomnia. Dar terapia psihică poate să aibă înrâurire chiar asupra turburărilor funcțiunilor provocate de organul bolnav, căci cum a arătat Bernheim, câmpul turburărilor funcționale întrece deseori cu mult câmpul leziunii organice. Se ştie că una și aceeaș leziune, cel puțin în aparență poate provocà la un bolnav o durere vie, la alții moderată și la alții nulă. Se știe, pe de altă parte, că isteria se asociază nu tocmai rar

cu diferitele boale organice. Psicoterapia este în stare de a modificà, de a vindecà aceste fenomene adăugate. Ea va face să dispară prin organul medicului durerea, teama, spaima și alte turburări morbide. Prescripțiunea unei porțiuni, unei fricțiuni va materializà, spre a zice astfel, acțiunea sugestiunii.

Se vede dar că psicoterapia este o metodă însemnată de tratament; în unele boale sine materia ea este suverană și rezultatele ei sunt, spre a zice astfel, miraculoase; patogenia acestor boale fiind de ordine psihică, de asemenea și tratamentul trebue să fie acelaș fel. Este evident că această metodă de tratament nu trebue lăsată în mâna șarlatanilor sau a empiricilor ce abuzează de credulitatea bolnavilor.

Opoterapia sau organoterapia este o metodă de terapeutică recentă, deșì originile ei se pierd în noaptea timpurilor. Ea consistă în întrebuințarea de sucuri extrase din glande, din parenchim sau din țesuturi de proveniență animală spre a combate fenomenele morbide produse de turburările sau insuficiența organelor sau țesuturilor corespondente ale omului, sau încă spre a suplinì organele ce funcționează în mod sinergic. Din timpurile cele mai depărtate popoarele sălbatice mâncau oarecari organe zise nobile (inimă, creier) ale animalelor omorîte la vânătoare sau chiar ale oamenilor omorîți în luptă spre a-și apropià calitățile pe cari ei le atribuiau acestor organe. Se cunoaște obiceiul ce există în mai multe țeri ca Cloroticele să bea sânge de bou, iar cei cu piatră la ficat să bea fierea dela acelaș animal; el e bazat tocmai pe tradițiunea veche de care vorbirăm, adică că boala unui organ suferind la om trebue tratată prin organul corespondent dela omul sănătos. Această metodă primitivă de tratament a primit o bază experimentală în urma cercetărilor lui Cl. Bernard, Schiff și mai cu seamă ale lui Brown Séqard asupra secrețiunilor interne. Acest din urmă autor a arătat că nu numai glandele închise, dar chiar și glandele cu un canal secretoriu, elaborează și trimit în sânge substanțe ce joacă un rol însemnat în schimburile nutritive; iar alterațiunea, insuficiența sau absența acestor substanțe determină fenomene de intoxicație sau turburări organice. Trebue dar ca în aceste cazuri să înlocuim aceea ce lipsește prin organe sau substanțe de acelaș fel, adică sau administrăm bolnavului organul însuș dela un animal sănătos sau un extract sau materia lui activă. Fiziologia nu ne dă explicațiuni aprofundate asupra secrețiunilor interne, de aceea și cunoștințele

noastre asupra modului de acţiune a organelor întrebuinţate în scop terapeutic sunt insuficiente.

In ori ce caz nu există nici o îndoială că trebue să ţinem seamă de felul speţei animalelor dela cari luăm organele şi de forma subt care administrăm aceste organe. Cu siguranţă fiecare organ, fiecare ţesut varsă în sânge, în afară de produse de desintegraţie, şi altele necesare pentru trofismul general al organismului. Dar importanţa acestei secreţiuni depinde de rolul fiziologic al fiecărui organ şi de sinergiile lui funcţionale. Sunt organe al căror coeficient dă naştere la turburări nutritive considerabile. Rolul secreţiunii interne a acestui organ este indiscutabil, astfel este în prima linie corpul tiroid, ficatul, timusul, corpul pituitar. Nu tot astfel este cu ţesutul muscular, nervos, cu prostrata, pulmoni, etc., a căror secreţiune internă nu pare a aveà un rol atât de important, sau mai bine zis atât de evident ca acela al organelor precedente. Ori cum ar fi, trebue admis în starea actuală a cunoştinţelor noastre că fiecare organ, fiecare ţesut produce o secreţiune internă, ce menţine echilibrul nutritiv, că între unele organe există o sinergie funcţională, iar între altele un antagonism.

Forma subt care se administrează agenţii opoterapeutici este următoarea:

1) Grefa subcutanată sau intraperitoneală a glandelor sau a ţesuturilor proaspete dela animale vii sau sacrificate de curând, mai cu seamă când digestia modifică această acţiune. 2) Injecţiile intravenoase, intraperitoneale şi mai cu seamă subcutanate de extracte, în cazuri unde sucul este alterat de fermenţi digestivi. Acest mod de tratament a fost întrebuinţat mai cu seamă de Brown-Séqard. 3) Ingestia organului proaspăt sau conservat sau a principiilor active prin gură sau pe cale rectală.

Sunt puţine medicaţiuni cunoscute, cari să dea rezultate atât de salutare ca opoterapia tiroidiană în diferitele forme clinice dependente de insuficienţa glandei tiroide. Să luăm de ex. Mixedemul, maladie mai frecuentă la femeile tinere şi la copii. Bolnavii atinşi de această afecţiune prezentă un aspect cu totul special: faţa şi pleopele sunt tumefiate, figura e rotundă ca o lună plină, faţa dorsală a mânii este de asemenea umflată, există apatie intelectuală, iar la copii o întârziere în desvoltarea oaselor şi a părului, a inteligenţei. Temperatura e scăzută. După administrarea corpului tiroid tabloul acesta se schimbă în mod complet. Copiii cresc, părul se desvoltă, inteligenţa se deşteaptă, nu mai sunt apatici, pielea se

desumflă și figura iea aspectul normal. Este o adevărată reînviere a organismului.

Spre a revenì la secrețiunea internă a glandei tiroide și la opoterapie, trebue să reamintesc că lângă acest organ se află situată o altă glandă mult mai mică, glandulele paratiroide, descoperite de Sandstrom și de Gley. Cercetările lui Moussu, Kohn, Verdun, Cristian, Vassale și Generali, Jeandelize, Biedl au probat că aceste din urmă au o funcție cu totul deosebită de aceea a corpului tiroid, adică că glanda tiroidă este un organ trofic prin excelență, iar glandulele paratiroide prezidă la exercițiul normal al mobilității. Intr'adevăr, leziunile acestor glandule se însoțesc de turburări de motilitate, printre cari cele mai cunoscute sunt Tetania, Eclampsia, etc.

Am putut de curând să aduc o probă foarte doveditoare pentru această opiniune. Unei fete de 18 ani, ce suferià de Tetanie clasică, prezentând prin urmare contractura extremităților, i-am administrat emulsie glicerinată de glanda paratiroidă de bou și rezultatul a fost splendid. Subt influența acestui tratament accesele de Tetanie au dispărut, dar fapt mai interesant, și semnele fizice ce carecterizează această boală (semmul lui Trousseau, lui Chvostek și Hoffmann) au dispărut de asemenea. Țin să adaug că un autor italian, D-r Vassale, aproape în acelaș caz ca al meu a ajuns la acelaș rezultat. Thymus, un alt organ ce pare a aveà o corelație fiziologică cu corpul tiroid, după cum rezultă chiar din analogia de compoziție chimică a extractelor acestor 2 organe, ce conțin compuși iodați, a fost întrebuințat în cloroză, anemie, leucemice și mai cu seamă în gură, unde Mikulicz a obținut bune rezultate.

Corpul pituitar, o altă glandă cu secrețiune internă, de asemenea după toate probabilitățile joacă un rol însemnat în procesele nutritive ale organismului, după cum reiese din constanta leziune a ei în boala descrisă de P. Marie subt numele de Acromegalie, caraterizată prin sporirea considerabilă a volumului extremităților. Pastile de glandă pituitară au fost întrebuințate pentru prima dată de mine în tratamentul Acromegaliei, apoi de Mendel, de Cyon, etc.

Domnilor Colegi,

Medicina modernă nu aspiră numai la îngrijirea individului izolat de societate, ea urmărește un țel mai înalt, adică prezervarea societății de diferite boale și îmbunătățirea rassei omenești. Urmărind acest program, ea nu iese din atribuțiunile sale, dar uzează de o

prerogativă a ei, căci una din cauzele cele mai frecuente de boală a individului este mediul social, iar medicina este datoare să se ocupe de toate cauzele boalelor.

Tuberculoza, pelagra, sifilisul, alcoolizmul, etc. sunt adevărate boale sociale. Să luăm mai întâiu tuberculoza.

Este constatat azi, că acest flagel social ridică într'un an mai multă lume decât cholera în 2 ani în tirajul epidemiilor celor mai mortale. S'a calculat că în Franța capitalul reprezentat de acești morți se ridică *la 1 miliard pe an*. Fără îndoială ca și la noi pierderile cauzate de tuberculoză sunt considerabile și constituirea societății pentru profilaxia tuberculozei se impuneà.

Dacă însă aceste boale și în special pelagra la noi sunt rele sociale și prin urmare un pericol social, este natural ca să ne gândim, că cei privilegiați și cari sunt la adăpostul acestor rele sociale, să dea ajutor celor cari suferă.

Tuberculoza presupune un germen și un teren. Germenul e deseori adus de praf sau de aliment, cari sunt factori de ordine socială, dar terenul de ce depinde? Fără îndoială, că, la rândul său, fie prin naștere, prin ereditate, educație, mediul școlar, găsim însă totdeauna ca factor iarăș mediul social. Tuberculosul e o victimă a societății, ce n'a știut să-l împiedece de a se contaminà. Pentru pelagră lucrul e și mai evident, este poate chiar boala cea mai izbitoare de influența mediului social asupra unei victime, care nu știe să se apere, care nu poate să se apere. Țăranul mâncând porumb stricat devine pelagros. Dar de ce mănâncă porumb stricat? Fără îndoială că mediul în care trăește îl obligă să se hrănească cu asemenea porumb. Societatea este datoare a reparà greșeala față de această victimă exploatată de o societate rapace și fără milă. Este timp ca să înceteze acest abuz neomenesc, care conduce fără îndoială la degenerarea fizică și la dispariţiunea unei părți a populațiunii rurale. Să nu se crează că societatea și-a plătit datoria față de acești nenorociți, prin faptul că se construesc pelagrozerii sau li se dau medicamente. Trebue să li se dea ceva mai bun, ce ar puteà să-i scape de mizerie, să-i împiedece de a deveni pelagroși. Le trebue mai întâiu pământ spre a-l munci și a produce necesarul spre a se hrăni, a se îmbrăcà, a se adăposti și a-și asigurà existența. Țăranul sănătos este cea mai mare bogăție a acestei țeri.

Preocuparea statului de a îngriji pe pelagroși, sau înscrierea de sume mai mari sau mai mici în bugetul diferitelor orașe pentru tratamentul boalelor este o măsură fără îndoială bună, dar cât

mai bine și mai înalt ar fi ca statul și societatea să lucreze la prevenirea boalelor, lucru care ar fi mai științific și mai umanitar. Chestiunea alcoolismului este tot așà de importantă din punct de vedere social; într'adevăr, modul cum se debitează alcoolul azi în orașe și în special la sate, cu autorizarea statului, este aproape o crimă socială. I se permite țăranului a se otrăvì cu alcool impur de toate spețele, ba chiar este îndemnat și exploatat la aceasta, iar pierderile materiale și interesele ce rezultă pentru țară și stat sunt enorme.

Incassările fiscului sunt mici în raport cu sacrificiile enorme materiale și sociale pe cari trebue să le facă societatea și statul pentru repararea relelor produse de alcool și pelagră. La rândul lor tuberculosul, pelagrosul, alcoolicul, sifiliticul, victime ale cauzelor sociale, devin un nou pericol pentru societate.

Tuberculosul va contaminà pe cei cari trăesc în acelaș mediu cu el. Alcoolicul va puteà compromite generațiunile viitoare, prin transmiterea unei stări de degenerescență mintală și fizică, iar prin exemplul cel rău va contagionà pe semenii lui. Descendenții alcoolicilor se rezumă în degenerați, epileptici, alienați sau slabi de spirit, se cunosc pe de altă parte consecințele teribile ale sifilisului ereditar, precum și contagiositatea diferitelor boale veneriene. Este dar o obligațiune strictă de a luptà pentru a limità întinderea acestor rele sociale prin societate,. căci altmintrelea societatea riscă pericolul degenerescenței. Boalelor sociale trebue să se opună remedii sociale, spre a stabilì un echilibru normal social și economic. Ceì mai mulți dintre tuberculoși ca și pelagroșii sunt săraci, nu e dar posibil ca cu mijloacele lor să întreprindem lupta în contra pelagrei și a tuberculozei; pe de altă parte, statul nu poate să intervină totdeauna, dar trebue ca solidaritatea socială și mutuală să dea concursul lor. Trebue mai întâiu de toate să se facă prevențiune și igienă socială.

Pentru boalele infecțioase și, în special, pentru tuberculoși, ca mijloc de prevenire în prima linie intră salubritatea locuinței.

Rolul mutualităților în tratamentul boalelor sociale este mare, precum este mare și în diferitele momente ale individului. In adevăr există azi în multe țeri mutualitate de copii, mutualități școlare, societăți de ajutor mutual. La Viena din 1894 există mutalitatea maternelă, o instituție foarte umană, care permite mumelor, cari lucrează în usine, a alăptà copiii lor în primele luni ale vieții, iar consecința ei e o scoborîre progresivă a mortalității infantile

printre societare. E destul să spunem că dela 1894—1902 mortalitatea a scăzut dela 21 la 9‰; acelaş lucru începe a se face pentru tuberculoşi. Este în interesul mutualităţii a se face preventiunea antituberculoză, pentrucă boala diagnosticată la început e curabilă, când e bine îngrijită.

Una din cele mai utile instituţiuni, preconizată de diferite congrese de igienă, este aceea a cazierului sanitar al caselor.

Toţi igieniştii s'au ridicat în contra nesuficienţei legislaţiunii în această privinţă. Proprietarii de case să fie ţinuţi a îngrijì de desinfecţia imobilului lor şi a preveni autoritatea sanitară în caz de boală contagioasă. Este o datorie ca să nu se exploateze un imobil nesănătos, după cum e o datorie ca nici un măcelar să nu debiteze un animal bolnav.

Congresul internaţional de tuberculoză a formulat desiderate importante relativ la locuinţă.

In rezumat: Se va institui în toate oraşele de cel puţin 20.000 locuitori o anchetă pentru a stabilì repartiţia tuberculozei în case şi-a căutà legile acestei distribuţii. Este de dorit să se stabilească în toate oraşele un cazier sanitar al caselor.

După toate datele şi cercetările, rezultă că locuinţele insalubre sunt un continuu pericol de infecţiune pentru umanitate şi un propagator al boalelor şi în special al tuberculozei.

Singurul mijloc spre a se opune acestui pericol este crearea unui serviciu de cazier sanitar al caselor, aşà cum funcţionează de mult timp la Bruxelles şi de 11 ani la Paris.

Fiecare casă ar trebuì să-şi aibă dosarul său compus din:

1. Coperta, purtând arondisment, cartier, stradă şi număr.
2. Plan cu canalizări, puţuri, şanţuri, etc.
3. Descrierea imobilului.
4. Decesele prin boale transmisibile, survenite în fiecare zi în casă.
5. Desinfecţiile operate, datele şi cauzele lor.
6. Indicaţia lucrărilor indicate de biuroul de igienă.
7. Rezultatele anchetei sanitare, când ar fi fost recunoscută necesară.

Este sigur că oraşele cele mari ale noastre se află într'o stare igienică din cele mai detestabile; dacă în centrul Bucureştilor se văd case elegante, străzi pavate, canale, la periferie sunt cartiere absolut orientale şi murdare şi chiar în apropiere de centrul Bucureştilor se află gropile lui Aristide, Mincu şi Uatu, locuite de ţigani, cari constitue adevărate focare de infecţiune, de unde au plecat diferite

epidemii asociate, cari au fost studiate în detaliu de d-l Prof. Babeș. Existența acestor gropi constitue un fel de vot de blam dat stării sanitare a Capitalei. Intr'o țară civilizată asemenea gropi infecte n'ar mai puteà existà.

Este adevărat că iluminatul cu electricitate, a cărui necesitate nu s'a simțit de loc, s'a întins în multe orașe din țară; pe când șoselele sunt neglijate, pavajul e miserabil, iar apa cea de toate zilele lipsește. Apei care este vehiculul agenților patogeni, nu i s'a dat toată atențiunea care o merită.

Un alt rău de care am fost isbit în diferitele mele călătorii prin țară a fost lipsa de plantații sub forma de grădini sau squaruri, lipsă foarte simțită în Capitală, unde spre rușinea noastră nu dispunem de asemenea locuri igienice necesare sănătății noastre. In țerile civilizate a început dejà să se agite chestiunea grădinilor populare; astfel vedem că consiliul de administrație al alianței de Igienă socială din Paris a emis următoarele desiderate.

1. In principiu ori ce oraș să rezerve în interiorul său sau împrejur spații mari libere, cari vor fi destinate jocurilor de copii și sporturilor pentru adolescenți și adulți.

2. Parlamentul să nu autorizeze întinderea unui oraș, decât dacă mănține libere rezerve de terenuri destinate a protejà igiena urbană. Este timpul azi ca să ne gândim și noi la aceste măsuri.

Domnilor Colegi,

O boală socială care trebue să preocupe de urgență pe oamenii noștrii de stat e Pelagra.

Pelagra este un pericol național, iar cauza, singura cauză care o produce, este porumbul stricat; porumbul dar trebue înlăturat, e singurul mijloc bun, deșì radical de a face să dispară pelagra: Sublata cauza, tollitur effectus. N'ar fi exagerat poate se zic că în anul 1750, când s'a introdus cultura porumbului, a fost un an nefast pentru Țara-Românească: pierderile cauzate țerii de porumb sunt imense: țara a fost lipsită de numeroase brațe ale fiilor ei, familia de conducătorul ei; iar în schimb statul trebue să-și impună sacrificii spre a îngrijì pe acești bolnavi, sau spre a-i întrețineà în calitate de alienați în azile. Am văzut pe acești nenorociți în Pelagrozeria dela Roman, condusă de d-l Dr. Vasiliu, care depune mult zel pentru îngrijirea lor, dar din nenorocire, boala ajunsă în a III-a fază e aproape incurabilă. Și mult timp o să suporte statul aceste

cheltuieli, căci starea actuală e consecința fatală a unei greșeli ce se continuă încă de mult la noi: se consacră o sumă mare de bani pentru îngrijirea unor boale incurabile, iar nu pentru prevenirea lor și o anomalie atrage totdeauna după sine pe alta, cum ziceà Geofroy St. Hilaire. Tendința accentuată a medicinei moderne este prevenirea boalelor. Această directivă nu se aplică numai la pelagră, dar la cele mai multe boale ce au un caracter social.

Nu există problem mai grav, mai important, din punct de vedere social și etnic, decât hrana țăranului român. S'au instituit comisiuni spre a studià această chestiune, s'au scris articole, s'a discutat chestiunea în presă; înseși guvernele au fost preocupate de această chestiune și cu toate acestea nu se vede nici un semn de îndreptare. Pelagra își urmează cursul ei victorios, ea decimează populațiunea rurală, dând o lovitură de moarte vitalității celei mai bune din populațiunea noastră, preparând astfel degenerațiunea neamului nostru. Trimit pe aceia ce doresc a aveà cunoștințe mai complecte în această privință la lucrările D-lui Prof. N. Babeș, și la acelea ale D-rilor Neagoe și Proca.

Pelagra crește, iată țipătul de alarmă pe care-l dau toate statisticile:

In	anul	1888	au	fost	10.626	persoane	bolnave.
»	»	1892	»	»	16.488	»	»
»	»	1893	»	»	7.091	»	»
»	»	1894	»	»	6.694	»	»
»	»	1895	»	»	7.531	»	»
»	»	1896	»	»	17.912	»	»
»	»	1897	»	»	19.796	»	»
iar	în	1905	»	»	100.000	»	»

Așadar dela 1888—1897, numărul pelagroșilor s'a îndoit aproape, iar dela 1897—1905, adică în 8 ani, numărul s'a încincit. Este pur și simplu groaznic. Ce formă va luà această progresiune, numai Dumnezeu o știe, dar flagelul e înspăimântător. Degenerescența fizică, morală și intelectuală bat la poarta țerii noastre, țară mică, dar înconjurată de vrăjmași mari și puternici. Sora noastră de suferință Italia, cu care ne înrudim nu numai prin sânge, dar și prin nenorocirile provenite din pelagră, a știut să lupte cu folos în contra flagelului pelagrei, căci aceasta, departe de a face progrese, descrește din contra. Astfel în 1889 erau 104.067 pelagroși, iar în 1899 această cifră a scăzut la 72.603.

Este oare porumbul un aliment indispensabil, de care țăranul român nu se poate desface fără vreun pericol pentru sănătatea lui? Fără îndoială că nu.

Să vedem mai întâiu compoziția comparativă a porumbului și a grâului.

Grâul conține:	Porumbul
Apă 13.37	13.35
Subst. azotate 12.64	9.43
Grăsime 1.41	4.29
Amidon și zahăr 68.92	69.33
Celuloză 2.00	2.29
Cenușe 1.66	1.29

Dintre cereale, porumbul și ovăzul sunt cele mai bogate în materii grase; orezul e cel mai sărac.

Porumbul se digeră lesne, însă 15.20% din substanțele sale azotate nu sunt absorbite de intestin.

Așadar micul avantaj al porumbului ar fi cantitatea mai mare de substanțe grase ce conține. Dar oare acest exces de grăsimi este el atât de necesar pentru vigoarea țăranului nostru, încât să se compenseze pagubele enorme ce a suferit și catastrofa ce ne amenință? De sigur că nu. Dar țăranul bulgar, care nu se hrănește de loc cu mămăligă, nu este el viguros, nu este el rezistent? Să ne-o spună aceia cari îl cunosc, ei afirmă că da. Și în urmă iată pe fiul de țăran român, luat în armată, trece dela regimul mămăligii la acela al pânii, și nu se resimte de loc de părăsirea polentei. Ce să mai zic de Românii din Transilvania.

S'ar puteà însă face și obiecțiuni la modul meu de a vedeà, care consistă în înlocuirea porumbului prin grâu. S'ar puteà zice d. ex. că, din momentul ce porumbul stricat este acela ce produce pelagra, ar fi mai rațional a pune pe țăran în condițiuni mai bune de cultură a porumbului, încât să-l culeagă la timp și să-l cultive de asemenea la timp. Prin urmare trebue să se revadă tocmelile și legile agricole cari, după cum a zis-o foarte bine d-l D. Sturdza, venerabilul secretar perpetuu al Academiei, nu au avut în privire țărănimea ci s'au exercitat în contra țăranului. Și tot d-sa, condus de o adevărată iubire de țăran, a exclamat: Cine nu știe că, pe când cultivatorul mare recoltează un porumb excelent, cultivatorul mic nu vede pe ogorul lui decât porumb necopt și stricat?

Nodul chestiunii ar fi dar a se găsi formula legală de a lucrà ogorul lui la timp.

Singura soluțiune științifică ar fi, dacă nu mă înșel, a se considerà *pelagra ca un accident de muncă*, de care să fie făcut răspunzător arendașul, ceeace poate s'ar păreà exagerat. Dar chiar în această soluție, cine ar împiedecà dezastrul produs de secetă ca în anii trecuți, unde cultura porumbului a fost compromisă, atunci când aceea a grâului a prosperat. Dacă arendașul poate fi făcut mai mult sau mai puțin răspunzător de calamitățile pelagrei, căci țăranul nu numai că nu poate să-și cultive porumbul la timp, dar după mărturia mai multor colegi, unii arendași, oameni rapaci, ca să nu zic criminali, au dat uneori cu știință nenorociților de țărani să mănânce porumb stricat, nu se poate însă să le atribue pagubele produse de secetă. De aceea mi se pare că înlocuirea treptată a porumbului prin grâu se impune. Am auzit pe d-l I. Kalinderu, respectatul nostru președinte, a cărui competință în aceste chestiuni este indiscutabilă, susținând o opinie la fel. In fine aș puteà adăugà un alt argument în favoarea opiniunii ce susțin, este legea de progres a poporului ce a cultivat porumb. Intr'adevăr și în Franța, în special în provinciile de sud, s'a cultivat porumbul, dar astăzi porumbul nu se mai întrebuințează decât pentru hrănirea unor animale, iar din făina de porumb se mai face în unele localități un fel de pâne, adică se coace la cuptor; neapărat că această transformațiune în alimentație e datorită îmbunătățirii economice a țăranului francez.

Iată măsurile profilactice, propuse de d-l Prof. Babeș, relativ la pelagră în una din lucrările sale.

a) Cultura porumbului să fie bună; țăranul să-și poată cultivà bine ogorul său de porumb și porumbul să se poată coace și uscà bine.

b) Statul să îngrijească ca țăranii să cultive porumbul în mod rațional și să nu-l semene la munte, unde nu crește și nu se coace.

Preotul și învățătorul să îndrumeze pe țărani și să-i invețe a cultivà zarzavaturile și a cultivà pomii roditori.

c) Trebue înființate comisiunii de control, în ce privește cultura porumbului, și să se semnaleze ministerului toate abaterile.

d) Ar trebuì precizate locurile unde să se cultive anumite feluri de porumb și să se stabilească dacă nu cumva sterilizarea porumbului sau scoaterea germenului pentru prepararea uleiului s'ar puteà introduce și la noi; mălaiul să se conserve mai bine, așà ca să nu mai dea naștere pelagrei.

e) Recomandă înființarea de brutării rurale și de ospătării populare, cari ar fi cel mai bun mijloc pentru combaterea pelagrei. D-rul Neagoe arată că instalarea unei astfel de instituțiuni ar fi destul de scumpă. Pânea ar fi mult mai scumpă ca mămăliga.

Dr. Vasiliu (Roman) a recomandat o pâne preparată deadreptul din grâu muiat și frământat, însă e de 2 ori mai scumpă ca mămăliga.

f) Statul ar puteà obligà unele instituțiuni să creeze cuptoare pentru țărani, acolo unde bântue pelagra; ar trebuì apoi să înființeze ospătării populare, unde să se găsească mâncare ieftină.

g) Ar trebuì înființate cuptoare pentru uscatul porumbului, mai ales acolo unde toamna este ploioasă. Hambarele să fie construite sistematic și bine ventilate și să nu se adune porumbul în grămezi mari, neputându-se uscà bine.

h) Statul să interzică comerțul cu porumb stricat. Ar trebuì ca pedeapsa să nu fie amendă, ci închisoare, și contravenienții ar trebuì să piardă dreptul de a mai luà moșii în arendă.

i) Să se supravegheze semănarea la timp, culegerea și păstrarea porumbului, morile, măcinatul porumbului, îngrijirea, răcirea și păstrarea mălaiului.

k) In comunele cele mai bântuite să fie un agent sanitar, care să supravegheze alimentația țăranilor.

l) Trebue ca fiecare familie de țăran să capete atâta pământ cultivat, încât produsul să ajungă pentru trebuințele vieții. Pământul statului să fie vândut țăranilor, cu preț mic și în sate depărtate și pășunatul să fie cu preț ieftin.

m) Ar trebuì ca statul să insiste asupra asigurării atât a recoltei țăranilor cât și a animalelor lor de muncă.

n) Statul ar trebuì să îndrepteze și starea igienică a satelor; în școalele rurale ar trebuì să se dea o mai mare atențiune igienii, culturii pământului, tratării porumbului, pomilor și zarzavaturilor.

Autoritățile precum și particulari, cari întrebuințează lucrători în regiuni bătuite de boale epidemice ca malaria, pelagra, sunt obligați a protegià pe lucrătorii lor, după indicațiunile autorităților sanitare împotriva acestor boale.

De chestia pelagrei este unită chestia țărănească, de care s'au ocupat de curând oameni foarte competenți, între cari trebue să cităm în prima linie lucrările d-lui S. Haret, ale d-lui D-r N. Manolescu, fost director al serviciului sanitar, și ale d-l Xenopol.

Voiu cità acilea măsurile judicioase propuse de d-l S. Haret în această chestiune:

A se înlesnì ţăranilor putinţa de a devenì proprietarí; a li se creà şi a li se înlesnì putinţa de a fi arendaşi; a fi puşi în poziţie să scoată un folos mai mare decât cel de astăzi din pământurile ce vor cultivà, fie ca proprietari, fie ca arendaşi; a li se asigurà stăpânirea efectivă a pământului lor, făcându-se imposibilă arendarea lui către cămătari, sau alte chipuri de expropiere mai mult sau mai puţin disimulată; să se iea măsuri pentru a se evità fracţionarea indefinită a proprietăţilor ţărăneşti; a se luà măsuri ca ţăranii să fie scutiţi, cât mai mult se va puteà, de exploatarea mijlocitorilor de ori ce fel; ca ei să fie asiguraţi contra nenorocirilor mai mult sau mai puţin periodice sau accidentale, ca seceta, grindina, focul, epidemiile, epizootiile; ca ei să fie apăraţi în mod sigur contra foametei; să se pună frâu alcoolismulu; să li se asigure o justiţie grabnică, comodă şi ieftină; să li se asigure o administraţiune bună şi onestă; să se răspândească la sate cultura intelectuală, câtă este indispensabilă.

Dacă nenorocitul de ţăran, acela ce e menit să întreţie vitalitatea neamului nostru şi prin vlăstarele lui tinere să regenereze forţele slăbite ale sănătăţii noastre, sufere de mizerie, se hrăneşte în mod insuficient şi prost, nu e tot astfel cu noi ceştialalţi mai fortunaţi, cari mâncăm aproape totdeauna mult şi mai cu seamă prea multă carne. Aş trece repede peste această chestiune, dacă ea n'ar aveà o deosebită importanţă socială. Hirschfeld prin experienţe pe el însuş a arătat că un adult, riguros, se poate mulţumì cu 5—7 gr. de azot. Se ştie că, după cercetările la Hunter, un hectar de pământ cultivat pentru nutreţ dă pe an, în carne şi grăsime, o energie de 785,000 calorii, dintre cari cea mai mare parte e datorită grăsimii. Pe de altă parte, Grandeau a arătat că un hectar de pământ producând 1.200 kgr. dă o energie de 4.450.000 calorii. Rezultă dar că producţia energică a pământului este de 6 ori mai mare când e cultivat în cereale, decât când e cultivat în carne. Concluziunea principală ce reiese din aceste cercetări este că, prin o reducţie în consumarea cărnii şi prin o cultivare inteligentă de cereale, noi am puteà întreţineà o populaţie mult mai mare decât cea actuală. Ce să mai zic despre stările diatezice create prin excesul de carne, precum este guta, artritismul, de alterările consecutive ale vaselor, ficatului şi intestinului. Factorii ce conspiră contra sănătăţii noastre sunt între altele excesul de carne şi bucătarii cari, în scopul de a excità apetitul nostru, ne întoxicează în mod lent. Aşadar noi, pe de o parte, mâncând prea multă carne şi prea co-

pios, obosim organele noastre, înlesnim producțiunea gutei și a artritismului, iar pe de alta, răpim țăranului ceeace i se cuvine.

Există o turburare de nutrițiune, datorită leziunilor corpului tiroid, care pe noi ne interesează foarte mult: e gușa și urmarea ei, cretinismul; deseori le întâlnim împreună.

Am avut ocaziunea ca să fac anul trecut o excursiune pe valea Argeșului în mai multe localități și am rămas adânc impresionat de numărul și de starea fizică și mintală a nenorociților gușați, cari populează în mare număr aceste frumoase localități.

Cum chestiunea gușii și a cretinismului prezentă un interes social deosebit pentru noi Românii, voiu insistà întru câtva asupra lor.

După statistica prof. Felix, în 1896 în toată România se aflau 1968 cretini (299 în comune urbane și 1669 în cele rurale), precum și 4671 surdomuți (429 în comune urbane, 4242 în cele rurale).

După calculele D-rului V. Oprescu, numai în jud. Suceava trebue să se afle actualmente 7.976 gușați și cretini; în jud. Neamțu 2.779, Bacău 1.572, Muscel vre-o 6.000, Gorj 5.922. Luând ca exemplu jud. Suceava, proporția de tineri gușați la recrutare, medie a 2 ani, este de 6 $^0/_0$. Populația jud. Suecava fiind de 129.687 locuitori, gușați vor fi 7.976. In jud. Dâmbovița 1.944 gușați, Mehedinți 578, Vâlcea 3.695, Argeș 3.694, Prahova 600, Buzău 300. In total 35.240 gușați și cretini.

Luând o cifră aproximativă de 25.000 la populația țerii de 6.000.000 (5.946.520), statistica din 1899 ne dă 420 la 100.000 de locuitori.

Muscelul, cu proporția de 9$^0/_0$, se compară cu Haute-Savoie care vine în al III-lea rând printre departamentele cele mai bântuite din Franța. In jud. Muscel, la 1.100 tineri pentru contingentul 1903, au fost 132 gușați, 7 idioți și surdomuți și 10 cretini, sau în total 149 cu degenerescența cretinoidă, ceeace reprezentă proporția de 14$^0/_0$ pe acel an.

Cunoștințele noastre asupra condițiunilor cari cauzează gușa și cretinismul sunt incomplete. In realitate însă, credem că trebuie căutată cauza acestor 2 boale, nu numai în condițiunile casnice, dar și în cele sociale și economice.

Cercetările acestui medic îl autorizează a stabilì un raport invers proporțional între gradul de desvoltare al formațiunii salifere și intensitatea desvoltării epidemiei de gușe. S'ar păreà dar că terenurile salifere nu sunt favorabile desvoltării agentului producător al gușii. Existența massivelor de sare și a isvoarelor sărate cons-

titue un fel de prezervativ în contra gușii. Clorurul de sodiu va jucà un rol profilactic și chiar terapeutic, prin faptul că imprimă schimbărilor nutritive o direcțiune normală de metabolism. Este cunoscut că tratamentul dietetic poate aveà o influență bună asupra dispozițiunii gușii. Cunoaștem pe de altă parte rolul salutar pe care îl joacă absorbțiunea de iod asupra gușii, și chiar al cretinismului, dar tratamentul iodurat al acestor stări patologice trebue să înceapă cât mai timpuriu și mai mulți ani dearândul. Preparatele iodate nouă, iodotirină, tabletele de corp tiroid și corp tiroid proaspăt, n'au dat rezultate favorabile în cretinismul endemic. Ar fi, cred, timpul ca să fie îngrijiți într'un mod sistematic miile și miile de gușați, cari populează județele Suceava, Neamțu, Muscel, etc. și e datoria autorităților sanitare a o face cât mai repede, căci numărul gușaților și al cretinilor s'a îmmulțit considerabil, iar tratamentul acestor stări este ușor de făcut. In gușe, ca și în alte turburări de nutrițiune, nu trebuie să se uite îmbunătățirea stării economice și a mediului social; se pare că în unele localități gușa a dispărut, grație acestei schimbări de mediu.

Este o chestiune mare aceea a degenerescenței rassei omenești, chestiune greu de rezolvat. Și e greu a ști, în starea actuală a cunoștințelor noastre, dacă rassa omenească degenerează sau nu, deoarece nu suntem încă fixați asupra termenului de degenerescență; și aceasta cu atât mai mult se poate spune, cu cât statisticile arată, că durata medie a vieții omenești crește ; această opiniune poate să fie considerată azi ca o certitudine, mai cu seamă dela introducerea serului antidifteric, care a scăpat o sumă de existențe dela moarte. Ceeace a alarmat și mai mult pe unìi medici să vorbească cu multă stăruință de această degenerescență a rassei omenești, se datorește faptului că cunoștințele noastre asupra diferitelor boale cari slăbesc organizmul uman s'au îmmulțit; azi se cunosc mult mai bine efectele dezastroase ale sifilisului, alcoolizmului, precum și diferitele boale degenerative ale sistemului nervos. Neurasthenia care datează de zecimi de secoli, a cărei descripțiune o putem găsì la antici, nu ne este cunoscută decât de acum vreo 25 ani, de când americanul Beard a atras atențiunea asupra ei. Paralizia generală și tabesul, cari fac progrese din ce în ce mai mari, erau confundate altădată cu alte boale. Aceeaș reflexiune se poate aplicà și la multe boale mintale, precum și la maladiile altor organe. Alienația mintală a făcut progrese însemnate în anii din urmă în toate

ţerile civilizate. Astfel în Englitera erau în 1896 un alienat pentru 319 locuitori, astăzi să numeră 1 la 285.

Un alt problem social, important la noi ca şi aiurea, este mortalitatea infantilă. Copilul este o plantă pe care noi suntem datori a o cultivà în mod întensiv.

Viitorul ţerii noastre este legat de numărul şi sănătatea copiilor. In chestiunea puericulturii să poate face enorm ; probă este faptul că d-l Theophil Roussel în Franţa consacrându-şi toată activitatea sa acestei probleme, a reuşit ca Franţa să fie aproape cea din urmă ţară subt raportul mortalităţii infantile şi patria franceză va fi totdeauna recunoscătoare acestui apostol al medicinei sociale.

Unii autori au dat o interpretare greşită mortalităţii copiilor, voind să o interpreteze în sensul teoriei selecţiunii lui Darwin. In adevăr, după aceşti autori mortalitatea infantilă se observă printre copii slabi, cei forţi rezistă şi vor formà o populaţiune viguroasă mai târziu. Aşadar în ţerile unde mortalitatea copiilor e mai mare, populaţiunea va fi mai rezistentă.

In realitate nu este aşà, deoarece scăderea mortalităţii copiilor de ţâţă ridică nivelul sănătăţii şi prepară o populaţiune viguroasă. Când mortalitatea copiilor e mare, ea loveşte nu numai pe copiii slabi, dar şi pe cei veniţi în lume bine constituiţi. Populaţiunea diminuă, iar ţara pierde braţe şi prin aceasta forţe vii şi folositoare, avuţia naţională scade. Diferite statistici făcute în Germania ne arătă că, dacă mortalitatea se reduce într'un an, anul următor dă de asemenea o mortalitate mică, iar sănătatea copiilor se consolidează. Ruth în 1894 a stabilit cu date statistice că, cu cât mor ***mai mulţi copii într'un ţinut***, cu atât mai mare este şi ***mortalitatea adulţilor*** şi că în general mortalitatea adulţilor depinde de gradul de mortalitate al copiilor. Ceeace pare uşor de înţeles: copii din oraşele şi ţerile, unde starea sanitară e rea, sunt bântuiţi mai deseori de boale, unii dintre ei sucombă, iar alţii dau naţiunii generaţii slabe. Teoria selecţiei, aplicată la mortalitatea copiilor, numai atuncea ar fi adevărată, când copii nou născuţi ar fi toţi puşi în aceleaşi condiţiuni.

Rolul umanitar al medicinei sociale se arată, nu numai în timp de pace, dar şi în timp de răsboiu. Poporul care a înţeles mai bine acest rol este cel japonez.

Nu vreau să vorbesc de proiectilele umanitare întrebuinţate de Japonezi în ultimul răsboiu, căci deşi aceste proiectile nu sdrobesc oasele şi nu produc necroza ţesuturilor ca alte proiectile, o

proiectilă nu poate fi considerată ca umanitară. Dar țin să pun în evidență rolul cu adevărat umanitar al medicului japonez. El a fost, spre a zice astfel, adevăratul luptător al sănătății soldatului. Se știe că în răsboiu diferitele boale contagioase omoară mai mult decât răsboiul însuș. Ei bine, medicul japonez, investit cu toată autoritatea lui științifică, a fost antemergătorul luptei. Inainte de campament, el examinà terenul și apa, făcând examene bacteriologice precize și împiedecând diferitele infecțiuni cazonice, cari au decimat armata rusească.

Aș mai adăugà că Beriberi, o boală ce prezentă o asemănare depărtată cu pelagra, a fost scăzută în mod considerabil prin o alimentație rațională a soldatului japonez.

O altă tendință a medicinei moderne se vede în studiile importante asupra sistemului de îmbunătățire a rassei umane și a biologiei rasselor. Se știe revoluțiunea ce a produs-o în cunoștințele noastre teoria selecțiunii lui Darwin. Bazându-se pe sistemul evoluțiuni naturale, al Selecțiunii și al ereditàții, noua școală inaugurată de H. Büchner în 1895 și de Ploetz în 1896 reclamă a nu mai face igienă individuală, ci igienă de rassă. Ploetz în special a propus un sistem de ameliorare a rassei omenești, bazat pe cunoștința procreațiunii ; excluzând dela aceasta pe cei slabi, regularea voluntară a numărului copiilor, celor slabi să li se dea numai îngrijire, iar nu și îngrijiri medicale. Haeckel împărtășește și el aceeaș părere. După această școală, individul dispare în fața societății și scopul ultim al ei este întărirea elementelor sănătoase, dispariția celor slabe. Programul acesteia este vast, este imens, căci ea studiază toți factorii cari influențează condițiunile de viață a rassei omenești și cari o influențează în mod favorabil sau în mod nefavorabil.

Aceste studii atât de umanitare și atât de frumoase sunt abià la începutul lor ; nu e nici o îndoială că ele vor fixà odată condițiunile optime de mănținere și desvoltare a diferitelor rasse și prin urmare ale umanității.

Nu-mi pot ascunde speranța, înainte de a terminà, că medicina socială va reformà umanitatea, într'un viitor foarte depărtat însă, ridicând pe ruinele unei societăți minate de tot felul de mizerii și boli o altă societate mai sănătoasă și mai curată. Dar această reformă măreață nu poate aveà loc fără concursul tuturor oamenilor de bine, politici, sociologiști, economiști, filozofi și medici, și cu prețul a mii de sacrificii. Dar cât de lungă trebue să fie faza de

preparaţiune pentru înaltul ideal al medicinei sociale, nimenea nu o poate prevedeà!

Numai credinţa nestrămutată în realizarea lui va da puterea de a-l atinge.

Va trebuì înainte de toate a se face igienă socială începând cu femeile însărcinate, ca dela o anumită dată să nu mai lucreze greu, cum se practică la Creuzot, unde mortalitatea infantilă a scăzut în mod considerabil. Va trebuì în urmă ca ele să fie asistate de moaşe cunoscătoare, ca alaptarea şi alimentaţia copiilor să fie supraveghiate conform datelor ştiinţifice, iar copilul şi mai târziu adultul să fie prezervat de boalele sociale.

Nu este dureros a să şti că cultura pasărilor şi a altor animale se face în mod mai raţional decât a copilului? Astfel mortalitatea puilor de găină este numai de 3%, a porcilor şi a vitelor de 4% a mânjilor de 8% pe când a micilor copii variază între 17—26%.

Aceia cari cresc animalele de mai sus ar fi ruinaţi dacă ar aveà mortalitatea infantilă. Dar omul nu e predistinat să facă numai avicultură, el trebue să facă şi puericultură.

Fără a fi vizionar nici utopist, sunt cu desăvârşire convins că va sosi odată timpul când moartea nu va mai seceră fără milă miile şi miile de copii, victime al ignoranţei noastre şi ale organizaţiei actuale sociale. Medicina socială va arătà omului calea spre a se bucurà de o sănătate mai prosperă ca cea de azi şi îi va da astfel cea mai mare fericire potrivită cu natura lui; ea va cruţà bătrânului mizeriile bătrâneţei ce nu va mai fi o povară de care cei mai mulţi vor să scape, dar numai termenul cel din urmă al unei lungi călătorii. Omul nu va mai privì cu amar în jurul şi îndărătul lui. Dar când va fi acest viitor minunat ce va ridicà pe om deasupra mizeriilor nesfârşite ce-i degradează valoarea lui fizică şi morală? Nu ştiu. Dar ceeace ştiu este, că trebue să avem tărie în credinţele noastre şi atuncea viitorul va fi al nostru.

RĂSPUNSUL D-LUI DR. V. BABEŞ

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL D-LUI DR. G. MARINESCU.

Domnilor Colegi,
Scumpul meu amic şi Coleg,

Am primit cu deosebită plăcere şi cu recunoştinţă însărcinarea din partea Academiei de a răspunde la discursul d-tale de primire, scumpe confrate; căci această însărcinare este o nouă recunoaştere a legăturilor intime ce de atâta vreme de conlucrare ştiinţifică există între noi.

Amândoi am venerat pe acela, care timp de o jumătate de secol a fost anteluptătorul nostru pentru ridicarea stării sanitare a României şi amândoi suntem cuprinşi de întristare, nu numai din cauza pierderii ce a încercat ţara noastră prin dispariţiunea D-rului Felix dintre noi, dar mai cu seamă observând că chiar un Felix, cu toată a sa competenţă recunoscută, energie şi lungă experienţă, sfârşise o operă de Sisyphos; căci multe din ideile şi propunerile sale atât de generoase, atât de necesare, şi de atâtea ori proclamate de pe tribuna Academiei, Ateneului, catedrei sale de Igienă n'au fost aplicate; astfel încât, după încetarea din viaţă a acestui om de bine, ţara şi mai cu seamă ţărănimea sa află şi astăzi încă într'o stare sanitară deplorabilă.

Doar pleiada de elevi pe cari i-a format şi cari prin toată ţara constitue astăzi corpul medicilor sanitari, al căror glas răsună neîncetat la urechile celor cari ar puteà remedià răul, vor izbutì în fine să îndrepte îngrijirea statului spre sănătatea publică.

Insă în afară de lucrările sale pe terenul sănătăţii publice, D-rul Felix a lăsat urme nepieritoare, mai cu seamă în ce priveşte

organizarea bună a administrațiunii sanitare și legea sanitară actuală care, deși nu se execută, totuș va rămâneà modelul unei bune legi sanitare și va trebuì să rămână baza pentru alcătuirea unei legi reale, purtând în sine garanțiile pentru o execuțiune rigoroasă prin persoane competente.

Asemenea sunt de cea mai mare importanță lucrările sale statistice, pe cari sunt întemeiate admirabilele sale rapoarte sanitare, primele documente autentice pentru aprecierea stării noastre sanitare.

Ce viață bine împlinită erà aceea a D-rului Felix! Toată lumea se închinà înaintea competinței sale, înaintea constiințiosității, înaintea puterii sale neobosite de muncă și înaintea studiilor sale asupra igienei. Publicațiunile sale asupra igienei satelor, asupra pelagrei, broșurile și conferințele sale asupra traiului și boalelor țăranului, dovedesc ocrotirea sa pentru stratul cel mai important al populațiunii. Asemenea și lucrările sale asupra igienei Bucureștilor sunt pline de documente și de învățături; însă toate au rămas deșerte; căci interese și pasiuni de o altă natură orbesc chiar pe spiritele cele mai luminate și Felix, precum și colaboratorii și urmașii săi, au rămas profeți în pustiu.

Și eu eram profund descurajat de nebăgarea în seamă pe de o parte a necesităților celor mai urgente ale țărănimii, pe cari le-am expus de atâtea ori și pe toate căile, pe de alta a principiului că numai oamenii specializați în științele sanitare pot executà cu folos măsurile sanitare.

Acum spre via mea satisfacțiune aflu că d-ta, fostul meu elev și iubitul meu prieten și colaborator, ai ales ca subiect pentru cuvântarea d-tale de primire în primul rând tocmai chestiunea arzătoare a îndreptării stării desperate a sănătății țăranului Român, precum și a stării sale economice, pășind în urmele precedesorului d-tale Dr. Felix și îndemnând cu convingere și cu focul tinereței spre mijloacele potrivite pentru ridicarea țărănimii române.

D-ta, născut în anul **1864** la București, unde ți-ai făcut studiile, fiind din frageda d-tale copilărie în contact cu poporul, ai fost izbit dela început de starea miserabilă a țăranului. Inzestrat cu calități superioare, cu o inimă generoasă și o privire justă și scrutătoare, ți-ai putut încă din tinerețe devotà puterile în serviciul patriei pentru a contribuì la ridicarea vitalității și valorii sale, pentru a face ca știința română să treacă hotarele țerii și să câștige cetățenie în centrele civilizațiunii.

Te-ai adresat de vreme institutului nostru abià înființat și aveam

ocaziune să mă felicit de intrarea acestui element neobosit, dotat cu o dibăcie extraordinară în executarea metodelor celor mai minuţioase şi posedând cunoştinţe suprinzătoare în literatura medicală. Ai avut geniul muncii şi natura îţi erà recunoscătoare pentru iubirea cu care o ai îmbrăţişat.

Dela început, ori ce object de care te-ai interesat, ori ce problemă a naturii pe care ai privit-o îţi livrează secretul său; am ştiut poate să stimulez şi să dirig în câtva direcţiunea cercetărilor d-tale; dar stimulul cel mai puternic al d-tale erà patriotismul înfocat şi aprecierea justă a calităţilor d-tale superioare.

Eram fericit a te puteà asocià la lucrările institutului; astfel încât, fiind d-ta încă student, am publicat împreună lucrări apreciate in străinătate. Primele d-tale lucrări erau de domeniul bacteriologiei. In acelaş timp ai scris rânduri valoroase despre starea sanitară a ţerii şi despre reformele necesare facultăţii noastre de medicină.

Cu inima grea, dar cu convicţiunea că vei face onoare nouă şi ţerii, — negăsind nicăieri o bursă pentru d-ta, te am trimis pe respunderea mea cu leafa d-tale de preparator în străinătate unde, graţie muncii d-tale, ai fost primit cu braţele deschise în cele mai importante institute din Germania şi din Franţa.

Pe când în străinătate trăesc numeroşi bursieri, cari tot mereu să vaită de insuficienţa bursei lor, cu toate că mulţi din ei nu produc nimic, d-ta dela început ai publicat lucrări sciinţifice sensaţionale, arătând o orientare complectă a metoadelor şi un spirit critic dirijat spre chestiunile esenţiale şi spre descoperirea faptelor nouă şi importante.

Cu toată activitatea prodigioasă în aceste timpuri, n'ai cheltuit nici modesta leafă pe care ţi-am putut-o acordà, ci o parte bună din aceasta foarte modestă sumă a trebuit să o servesc regulat bătrânei mume a d-tale. Şi cu toate acestea ai întrebuinţat instrumentele şi aparatele cele mai scumpe, cele mai moderne cari ţi s'au pus la dispoziţiune şi ai lucrat în intimitate cu cei mai mari savanţi, în laboratorii unde alte persoane nu puteau pătrunde sau numai plătind taxe mari.

In adevăr, nu cred să mă înşel afirmând că bursele mari produc mai mult rău decât bine şi că tocmai cei cu burse mici, fiind forţaţi să se lupte pentru a se distinge spre a fi primiţi în focarele ştiinţei şi în intimitatea celebrităţilor, devin utili ţerii.

Şcoala fascinantă a lui *Charcot* la Paris te-a atras şi ai fost

primit imediat in intimitatea acestui mare cugetător și reformator al neurologiei. Aici te-ai decis în mod definitiv să te consacri acestei științe, în care ai ajuns astăzi unul din conducătorii științifici, respectat de toți prin valoarea lucrărilor d-tale.

Ar fi greu să pun în evidență chiar și cele mai importante din cele 150 lucrări științifice ale d-tale, încât mă voiu mărgini a aminti unele din ele. Cea mai răspândită revistă medicală, «*La Semaine Médicale*» te-a însărcinat pe cheltuelile ei a călători în Belgia, în Elveția, în Italia, în Anglia și în Scoția pentru a studià acolo starea actuală a neurologiei și a raportà despre aceasta în mod critic revistei.

Prin aceste călătorii, în contact cu cei mai autorizați neorologi, ai câștigat pe acest teren o autoritate necontestată.

Ți-ai ales ca obiect principal al studiilor d-tale *celula nervoasă*, fiind aceasta cea mai înaltă expresiune a lumii organice, a cărei pătrundere promite deslegarea celor mai importante probleme, nu numai ale boalelor nervoase, dar ale vieții, ale conștiinței și ale gândirii.

Comitetul organizator al congresului dela Moscova te-a ales ca raportor despre celula nervoasă. Ai arătat importanța reacțiunii la distanță a celulei nervoase, ai constatat prin experiențe ingenioase locul celulelor nervoase în măduvă, corespunzând diferiților nervi și funcțiuni, ai pătruns în amănuntele cele mai fine de conduceri nervoase, aplicând teoria nevronelor, și ai găsit fapte importante mai cu seamă asupra nevrofibrilelor la diferite boale nervoase. Pe baza acestei lucrări ai creat terapeutica celulară.

Tot atât de importante sunt lucrările d-tale asupra mijloacelor nouă de diagnostic și de terapia boalelor nervoase. Ai fost cel dintâiu care ai aplicat cinematograful pentru a puteà analizà prin acest aparat amănuntele mișcărilor patologice, atât de importante pentru diagnosticul acestei boale.

Publicațiunile cele mai importante din străinătate te socotesc cu mândrie printre colaboratorii lor, astfel ai publicat lucrări importante în Buletinele (Comptes rendus) academiilor de științe și de medicină dela Paris, în societățile de biologie și de spitale, de medicină internă și mai cu seamă în cele neurologice franceze și germane, în diferitele congrese internaționale, în manualul important de medicină al lui Brouardel și Gilbert, în revistele *Semaine médicale* și *Presse médicale*, precum și în revistele speciale de neurologie.

Printre colaboratorii d-tale străini nu citez decât pe profesorii Gad,

Moeli, Pierre Marie, Blocq, Serieux, Raymond, Chantemesse, Widal, Songues.

Atlasul de istologie a sistemului nervos, care se publică sub direcțiunea mea la Berlin, este apreciat mai cu seamă grație colaborării d-tale.

Aici în țară, ca și în străinătate, am publicat multe lucrări împreună, asemenea ai conlucrat cu elevii d-tale Parhon, Goldstein, Popescu, etc. Prin această colaborare, prin cursurile și conferințele d-tale mult apreciate ai creat un curent științific puternic și o școală nevrologică în țară, fiind apreciată și în străinătate.

Părtinitor convins al lui Claude-Bernard, al metodelor și concepțiunilor sale generale, ai căutat în totdeuna un punct de vedere mai înalt, mai general spre a deduce din lucrările d-tale concluziuni importante pentru o pricepere mai profundă a fruncționării normale și patologice a sistemului nervos. Aplicând la cele ce se petrec în lupta agenților vătămători ai lumii externe cu sistemul nervos ideile teleologice ale lui Metschnikoff, găsești că aceste teorii nu se pot aplicà fără restricțiune asupra celulei nervoase.

Insă în discuțiunile d-tale ai știut în totdeauna să rămâi demn și obiectiv, constringând și pe adversari a nu părăsi terenul științific.

Dacă ai atacat pe alții, dacă câte odată, ca orice om de valoare, ai fost atacat și contestat de autori mai puțin pregătiți, totdeauna discuțiunile au rămas pur științifice și în cele mai multe cazuri ai știut să desarmezi pe adversarii d-tale prin logica iresistibilă a faptelor.

Rareori un tânăr abià ieșit din facultate a fost primit în țară cu atâta bunăvoință, creându-se pentru d-ta, încă în anul 1897, o catedra universitară.

In acelaș an ai fost numit medic primar al spitalelor civile, în serviciul creat înadins pentru boalele nervoase. Peste doi ani Academia Română te-a ales membru corespondent.

Deci nu ți-a lipsit recunoașterea țerii și a străinătății; însă această recunoaștere nu ți-a servit decât ca un nou stimul de muncă. Ori ce idee fertilă, ori ce descoperire o examinezi pentru a o face contribuabilă pentru specialitatea d-tale și frumosul d-tale discurs de primire ca membru titular al Academiei probează aceasta.

Ai căutat de o parte să profiți de toate descoperirile moderne asupra luminii și asupra tuturor felurilor de raze, asupra radiului și heliului, asupra aerului și apei, asupra aplicațiunii mecanicei, asu-

pra odihnei, asupra izolării pentru a le aplică la boalele sistemului nervos și cu o deosebită competință ai studiat *psicoterapia*, expunând rezultatele admirabile ale acestui mod de vindecare creat de marele Charcot, precum și a *opoterapiei*, arătând cum secrețiunile interne ale diferitelor organe pot servì pentru vindecarea boalelor și anume a celor nervoase.

Insă precum ai început discursul d-tale cu vederi largi asupra necesității ridicării sănătății țăranului, ai și terminat cu această constantă preocupare patriotică a d-tale, aplicând cunoștințele și experiențele d-tale pe terenul boalelor nervoase la deslegarea problemelor mari economice și sanitare, insistind în prima linie asupra combaterii tuberculozei și a pelagrei.

Pentru toate acestea, iubite amice, ești binevenit printre noi în incinta Academiei Române. Te salut, colaborator convins și activ în lupta grea și decisivă, care trebue să o ducem din acest înalt for al Românismului pentru a salvà vitalitatea neamului nostru.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIX.

EPOCELE ISTORIEI ROMÂNE

ȘI

IMPĂRȚIREA EI

DISCURS ROSTIT LA 22 MARTIE (4 APRILIE) 1906
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

DIMITRE ONCIUL

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1906. 15.692

Prețul 30 bani.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXIX.

EPOCELE ISTORIEI ROMÂNE

ȘI

IMPĂRȚIREA EI

DISCURS ROSTIT LA 22 MARTIE (4 APRILIE) 1906
IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

DIMITRE ONCIUL

CU RĂSPUNS DE

DIMITRIE A. STURDZA
SECRETARUL GENERAL AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL" S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1906.
15 692

EPOCELE ISTORIEI ROMÂNE

ŞI

IMPĂRŢIREA EI

Domnilor şi onoraţi Colegi,

Aniversara ce România se găteşte a serbà în acest an jubilar, comemorând 40 de ani de glorioasă domnie a M. S. Preaînălţatului nostru Rege şi Domn, împreună cu 18 secole dela întemeierea poporului român în Dacia lui Traian, această serbătoare a României şi a neamului românesc comemorează totdeodată o nouă epocă în istoria noastră contemporană, o nouă eră în viaţa politică, cum şi în viaţa intelectuală a Românilor.

Intemeierea Augustei dinastii a României, făcând să reinvie mărirea strămoşească, apusă de secole cu vechile dinastii naţionale, şi Constituţia ce a creat noul Stat România, desăvârşind unirea celor două ţeri surori într'un singur Stat indivizibil, au inaugurat acum 40 de ani această nouă eră.

Precum în desvoltarea Statului român, noua epocă e nu mai puţin însemnată şi în cultura neamului românesc. Acum 40 de ani, înfiinţându-se Societatea Literară Română, transformată apoi în Academia Română de astăzi, s'a intemeiat acest înalt institut de cultură a ţoată Românimea, reprezentată aci prin fruntaşii cugetării naţionale şi ai literelor române de pretutindeni, acest areopag diregător al lucrării intelectuale româneşti, menit să întrupeze înalta cugetare şi unitatea culturală a românismului.

Infiinţată prin decretul Locotenenţei domneşti din 1 Aprilie 1866, Societatea Literară Română, care la constituirea sa a primit numele de Societatea Academică Română, se compuneà din 21 membri, între cari 7 din România şi 14 din celelalte ţeri locuite de Români. Din acei 21 înaintaşi, numiţi parte în 1866 dintre Românii din afară,

parte în 1867 din România, rămas-au numai patru venerabili veterani. Cel din urmă care a trecut în lumea nemuririi este fericitul întru pomenire Nicolae Ionescu, răposat în 24 Ianuarie 1905.

Domnilor Colegi,

Mi-ați făcut înalta onoare de a mă chemà în mijlocul D-Voastre, în locul acestui luptător veteran din falanga patrioților ce au făcut România contemporană. Vă rog să primiți încredințarea simțemintelor mele de adâncă recunoștință. N'am năzuință mai înaltă pentru mine decât să mă fac vrednic de înalta datorie pentru care m'ați chemat în acest loc, prea puțin meritat prin ceeace am îndeplinit până acum. Pătruns de conștiința misiunii ce mi-ați încredințat, intru cu tot devotamentul meu pentru datorie în acest sanctuar al scripturilor române.

Inaintașul de fericită amintire, Nicolae Ionescu, veteranul pe care-l jelim, a fost numit membru al Societății Literare Române prin decretul domnesc din 20 Iulie 1867. Născut în 1820, dânsul s'a format ca tânăr în generația Renașterii naționale, a conlucrat ca bărbat la unirea Principatelor și la întemeierea Regatului român, iar ca octogenar a fost pildă de patriotism și de devotament pentru datorie nouăi generațiuni a României contemporane. Peste jumătate de secol, defunctul a stat în serviciul țerii, ca profesor, ca publicist, ca om politic.

In 1855 îl găsim colaborând la cele trei foi mai însemnate din Iași: ***România Literară***, redactată de V. Alecsandri, pentru care scrià cronica politică, ***Steaua Dunărei***, redactată de M. Kogălniceanu, ambele înființate atunci, și ***Zimbrul***, reapărut în acelaș an. In 1856 el fu însărcinat de partidul național să redacteze la Bruxelles jurnalul ***L'Étoile du Danube***, înființat spre a susțineà cauza română în străinătate, pentru care scop și-a dat demisiunea din funcția de profesor. Cu toate neajunsurile ce Constantin Hurmuzaki, într'o scrisoare către Ion Maiorescu, din 4 Septemvrie 1856 (1), le arătă cu privire la această însărcinare, Nicolae Ionescu, ca redactor al jurnalului ***L'Étoile du Danube*** la Bruxelles în 1856—1858, a adus recunoscute servicii. Vestitor al dorințelor naționale în Europa occidentală,

(1) *Convorbiri Literare*, XXXVI, 1140; MS. Acad. Rom. 2361.

el a dat partea sa de muncă pentru unirea Principatelor, în serviciul căreia s'a pus cu toată râvna patriotismului său.

Pe urmă, ca profesor de istorie la Universitatea din Iași (1863—1891), el a încălzit, cu farmecul cuvântului său, tânăra generație. Dar preocupat de chestiunile politice dela ordinea zilei, profesorul Ionescu aveà prea puțină tienă pentru activitatea științifică. Publicațiunile sale istorice se mărginesc la conferințe asupra istoriei naționale, ținute în Ateneul Român (1), pe lângă comunicări și dări de seamă făcute în Academie.

Mai productivă a fost activitatea sa parlamentară, fecundă în discursuri. Armonia graiului, căldura cuvântului și măestria frazei dedeà discursurilor sale un farmec deosebit, asigurându-i succesul, chiar dacă fondul erà mai puțin elocuent. Ca ministru al afacerilor străine (24 Iulie 1876—25 Martie 1877), politicul Ionescu erà pentru neutralitatea României în răsboiul ruso-turc; înaintea convențiunii cu Rusia (din 4 Aprilie următor) el își prezentă demisiunea din minister și se abținù apoi chiar dela votare la proclamarea independenței. Alianța cu Rusia nu se împăcà cu simțemintele patriotului crescut în vremile protectoratului rusesc, nici cu vederile și convingerile liberalului intransigent. Câteva zile înainte de retragerea din minister, M. S. Regele, trimițând părintelui Său o broșură anonimă a ministrului Său de externe, *L'État Roumain et la paix d'Orient*, o aprețià astfel: «Partea istorică e destul de interesantă. Ionescu este mai bun profesor decât politic (2).»

Ca publicist, ca profesor, ca om politic, veteranul academician erà în toate un reprezentant al timpului și al mediului în care s'a format, cu calitățile și neajunsurile epocei ce a produs pe patrioții renașterii noastre politice. Meritul său personal a fost de a-și pune calitățile în serviciul țerii și al neamului, cu tot devotamentul patriotismului său. Onoare memoriei lui.

---

(1) *Discurs asupra epocei lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu.* Iași 1868. *Invățăminte din istoria Patriei.* (Ateneul Român. Conferințe publice, 1883—1884). București 1884. — *Despre împărăția româno-bulgară.* București 1888.

(2) *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, III, 111.

* * *

Domnilor Colegi,

Daţi-mi voie să vă cer acum binevoitoarea D-voastre atenţie pentru subiectul ce voiu să tratez, vorbind despre ***Epocele istoriei*** *române şi împărţirea ei.*

Ca în toate ramurile ştiinţei, nu mai puţin şi în istorie, împărţirea materiei este una din chestiunile fundamentale de metodă. Intrebarea asupra principiilor după cari se face împărţirea materiei istorice a ocupat şi ocupă şi pe istorici şi pe filozofi, fiind discutată din deosebite puncte de vedere.

După natura sa, istoria nu poate avea o împărţire sistematică şi absolută, valabilă pentru totdeauna. Faptele istorice — adecă faptele oamenilor în manifestarea lor ca fiinţe sociale în cursul timpurilor, cari alcătuesc sfera cunoştinţei istorice — se petrec în nişte asociaţiuni de oameni în continuă prefacere şi se succed în timp. După cum aceste fapte se înfăţişează, împărţirea materiei istorice poate fi numai o împărţire generală, după felul asociaţiunilor făptuitoare şi după desvoltarea lor în succesiunea timpurilor.

Ca asociaţiuni făptuitoare în istorie sunt date mai ales popoarele şi statele, cele mai caracteristice forme de manifestare a oamenilor ca fiinţe sociale. Din acest punct de vedere, deosebim istoria generală a popoarelor şi statelor, numită istorie universală, şi istoria specială a unor popoare şi state, numită istorie naţională. După tema specială, care se poate mărgini la cercuri şi mai restrinse, se deosebesc multele feluri de istorie specială pentru deosebitele forme de manifestare a oamenilor ca societate şi în societate. Din punctul de vedere al succesiunii în timp, se face împărţirea cronologică a istoriei; ea este dată prin însăş natura desvoltării istorice, atât în istoria generală cât şi în cea specială. Dar nici o împărţire cronologică nu poate fi absolută şi perpetuă: ea trebue să fie făcută totdeauna din punctul de vedere al scopului final, iar acest punct de vedere se schimbă mereu prin prefacerile urmate în timp.

Istoria, ca cunoştinţă despre desvoltarea oamenilor în manifestarea lor ca fiinţe sociale, are în vedere prezentul ca scop final. Ceeace ea caută să cunoască, nu este atât faptul cum oamenii au fost în trecut, cât modul cum ei au devenit ceeace sunt în prezent. Ceeace obiectiv este dat pentru investigaţia istorică, nu e trecutul propriu zis, ci numai amintirile şi resturile lui, păstrate până în prezent. Numai ceeace în prezent e încă netrecut din cele trecute,

fie amintiri, fie resturi din ceeace a fost și s'a întâmplat, poate fi obiectul investigațiunii istorice. Deci istoria are drept problemă, nu atât de a reconstrui trecutul, cât de a explică prezentul, cu ajutorul cunoștinței trecutului din resturile și amintirile lui. Explicând prezentul, ea îndreaptă calea viitorului. Prin cunoștința trecutului a înțelege prezentul și a îndreptă viitorul, este problema cea din urmă și tot rostul istoriei.

Așă fiind, prezentul cu problemele sale este și rămâne scopul final al cunoștinței istorice. Considerarea pentru prezent ca rezultat al trecutului nu poate să turbure cunoștință adevărului istoric; căci numai adevărul asupra trecutului va puteà să explice prezentul, și numai acest adevăr este istorie. Dar istoria nu caută adevărul pentru adevăr, adevărul absolut, ci adevărul pentru scop: «die Wahrheit um des Zweckes willen», cum zice un mare învățat german. (1) Intotdeauna istoria și educația ce se face popoarelor prin studiul istoriei trebue să aibă în vedere societatea și problemele speciale ale epocei ce formează prezentul în fiecare timp dat.

Acest principiu fundamental pentru concepția modernă a istoriei în general urmează să fie cu atât mai mult un principiu diregător al istoriei naționale. Din acest punct de vedere trebue să procedăm și la împărțirea istoriei române, îmbrățișând desvoltarea istorică de până acum a poporului și a Statului român.

In istoria generală a popoarelor și statelor, ca și în istoria specială a lor, perioadele istorice în cari se imparte materia istorică sunt determinate prin epocele mari cu cari începe și se încheie un anume fel de desvoltare istorică. Ințelegem prin *epocă* (ἐποχή = oprire) un punct fix în istorie, o dată, un moment când s'a întâmplat un fapt mai însemnat; iar prin *perioadă*, un spațiu de timp între două epoce. Numai în înțeles impropriu, luându-se *pars pro toto*, termenul epocă se întrebuințează pentru perioadă, după caracterul epocei ca notă caracteristică a perioadei întregi, precum epoca Renașterii, epoca Fanarioților, ș. a. O împărțire în perioade trebue să aibă, ca fiecare împărțire metodică, acelaș principiu de diviziune (*fundamentum divisionis*, cum se zice în logică), adecă punctul de vedere din care se face împărțirea trebue să fie ales după o notă caracteristică de aceeaș ordine. Așă de pildă, nu putem determină o perioadă din punct de vedere politic, iar alta din punct de vedere cultural sau de altă ordine. O împărțire bună a istoriei se mai

(1) Ihering, *Der Zweck im Recht*. Leipzig 1886.

cere să aibă și oarecare armonie cronologică, întru cât ar admite epocele caracteristice, și să nu scape din vedere scopul final. Să vedem dacă, după această normă, putem primì una din împărțirile de până acum ale istoriei române.

Cea dintâi împărțire a istoriei române în perioade s'a făcut de Engel, în *Geschichte der Moldau und Walachei* (scrisă ca parte din *Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer*, Halle 1804). Considerând Principatele române ca țeri dependente de Regatul ungar, Engel împarte istoria lor, ca și pe cea a Ungariei, în o parte mai veche până la bătălia dela Mohaci din 1526, după care s'a desființat vechiul Regat ungar, și în o parte mai nouă dela acea dată încoace. Aceste două părți principale sunt subîmpărțite în câte două perioade pentru fiecare Principat: 1) Istoria veche a țerii până la întemeierea Principatului respectiv; 2) Perioada dela întemeiere până la 1526; 3) Perioada dela 1526 până la Fanarioți; 4) Perioada Fanarioților, în care scrià autorul. Din punctul de vedere al opului și pentru timpul său, această împărțire erà cât mai rațională; astăzi ea este învechită. De atunci a rămas epoca Fanarioților ca perioadă deosebită în împărțirile ce au urmat până acum, perioadă care pe timpul autorului erà istoria contemporană a Principatelor.

Trecând peste împărțirile făcute pe urmă, cari deasemenea nu mai sunt de actualitate, cum și peste împărțirea din cărțile didactice, care acum urmează după programa oficială, avem să luăm în privire numai două împărțiri mai nouă: a d-lui Xenopol, în *Istoria Românilor* (1888—1893) și în *Histoire des Roumains* (1896), și a d-lui Iorga, în *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen* (1905). Dar numai d-l Xenopol dă o împărțire în perioade, pe care o motivează, pe când d-l Iorga împarte materia numai în secțiuni (Abschnitte) și capitole, determinate totuș după epoce caracteristice.

D-l Xenopol deosebește următoarele patru perioade: 1) Istoria veche, cuprinzând *formarea naționalității române,* din timpurile cele mai vechi (D-sa începe cu Scyții din a. 513 î. d. C.) până la întemeierea Principatelor; 2) Istoria medie, numită *epoca slavonismului,* dela întemeierea Principatelor până la Mateiu Basarab și Vasile Lupul (1290—1633); 3) Istoria modernă, numită *influența grecească,* dela Mateiu Basarab și Vasile Lupul până la revoluția grecească (1633—1821); 4) Istoria contemporană, dela revoluția grecească din 1821 până în zilele noastre, numită *epoca românismului,* «în care — cum zice d-sa — poporul român ajunge în sfârșit,

după lungi sbuciumări, să intre în matca proprie a desvoltării sale, acea românească.»

In această împărțire, principiul de diviziune pentru perioadele dela intemeierea Principatelor e ales din punct de vedere cultural, deși perioada precedentă e limitată din punct de vedere politic, prin întemeierea Statului român. D-l Xenopol zice: «Elementul osebitor al acestor perioade nu poate fi luat din faptele politice, cari nu cuprind ceva caracteristic dela secol la secol . . . Dacă căutăm însă la viața culturală, care tocmai pare a lipsi din țerile române, găsim în curând o deosebire radicală între momentele ei, cari constitue tot atâtea perioade deosebite în istoria acestei vieți». (Precuvântare).

Impărțirea făcută din acest punct de vedere prezentă însă unele neajunsuri chiar in raport cu istoria culturii române. Influența slavă, admisă ca notă caracteristică a perioadei numite epoca slavonismului, erà, în realitate, cu mult mai veche decât Principatele, unde ea, sau, mai bine zis, limba slovenească, întrebuințată ca limbă bisericească și oficială, s'a mănținut, câtva timp, ca urmare a acelei influențe mai vechi, odinioară și politică și culturală. Iar influența grecească, admisă ca notă caracteristică a perioadei următoare, începând dela Mateiu Basarab și Vasile Lupul, încă nu erà pe atunci atât de predominantă, încât să poată fi considerată ca semn distinctiv al unui timp când cultura națională începeà a se manifestà mai puternic prin introducerea limbii române în Biserică și Stat, când scriitori ca Costineștii și Dimitrie Cantemir deșteptau simțul național, ca entusiaști propagatori ai conștiinței de originea romană și ai ideii naționale. De altă parte, din punct de vedere cultural, influența grecească, existentă numai în Principate mai ales sub Fanarioți, nu privește și pe Românii de peste munți, deasemenea părtași la desvoltarea noastră culturală: chiar în timpul influenței grecești in Principate se manifestă peste munți curentul cultural reprezentat prin Clain, Șincai și Maior, ca continuatori ai curentului literar de renaștere națională, început cu Costineștii și Cantemir și întrerupt dincoace de munți prin domnia Fanarioților. Față cu aceste manifestări ale culturii naționale, începând din secolul al XVII-lea, împărțirea istoriei române, după întemeierea Principatelor ca state românești, în o perioadă a slavonisumlui și o perioadă a grecismului, până a ajunge la perioada românismului, ca singura perioadă națională a istoriei noastre abià dela 1821 încoace, nu poate fi mănținută.

In general, nu după influențe culturale străine se pot determinà perioadele în istoria unui popor cu civilizație proprie, ci după

epocele mari ale desvoltării sale în manifestarea sa ca națiune. Și cum această manifestare se face mai ales în Stat și prin Stat, epocele caracteristice pentru împărțirea istoriei naționale trebue să fie luate din desvoltarea politică, cea fundamentală în istoria statelor și popoarelor.

Punctul de vedere politic este cel ales de d-l Iorga, pentru împărțirea ce dă materiei în secțiuni și capitole, fără să insiste asupra împărțirii în perioade. Din cele opt secțiuni, precedate de o introducere etnografică-istorică până la apariția Românilor în istorie, reiese o împărțire a istoriei române în cinci perioade: 1) Românii până la întemeierea principatului Țerii-Românești (s. I și II); 2) Timpul neatârnării și al atârnării mai slobode de Imperiul otoman (s. III) până la moartea lui Ion Vodă cel Cumplit (1574); 3) Apăsătoarea suzeranitate turcească până la Fanarioți (s. IV și V); 4) Timpul Fanarioților (s. VI); 5) Nașterea și isbânda simțului național și starea actuală a poporului român (s. VII și VIII).

Impărțirea e făcută după gradul de independență și dependență politică dela o epocă la alta până la 1821. Dar din acest punct de vedere, în perioada apăsătoarei suzeranități turcești, începută în 1574 ca perioadă de decadență, nu încape bine domnia lui Mihaiu Viteazul, una din gloriile istoriei noastre, domnie ce urmează după abiă două decenii dela acea dată. Iar în perioada dela 1821 încoace nu poate să intre deopotrivă istoria României contemporane, a României dinastice, constituționale și independente, a României regale de astăzi. Această Românie, cu poziția ce a câștigat ca factor politic în concertul puterilor europene, se deosebește atât de mult de cele două principate dela 1821 și de sub regimul Regulamentului organic, cu domni numiți de Poartă, supuși bunului plac al Rusiei «protectoare», cum și chiar de Principatele-Unite de sub domnia lui Cuza Vodă, încât ea se prezentă hotărît ca un alt Stat, în aceeaș țară și la acelaș popor, Stat deosebit chiar și prin un alt nume. Deci împărțirea istoriei romane, din punctul de vedere al desvoltării politice a Statului român până în prezent, cere să fie alta.

Țin să observ însă că deosebirea de vederi în această întrebare nu atinge, în aprețierea mea, întru nimic meritul general al opurilor în chestiune, prin care și d-l Xenopol și d-l Iorga au adus netăgăduit însemnate servicii istoriografiei și cunoștinței istoriei noastre.

* * *

In noua împărţire ce trebue să dăm istoriei române, se impune mai înainte de toate întrebarea asupra începutului ei. Punctul de plecare cel natural al istoriei unui popor este negreşit originea lui. Istoria Românilor ca popor latin trebue aşadar să plece dela timpul când elementul latin a fost plantat pe pământul devenit românesc, adecă dela cucerirea romană a teritorului unde s'a format şi s'a desvoltat poporul român.

«Originea naţionalităţii române —zice linguistul Miklosich—este în acea epocă timpurie când piciorul Romanului a călcat pentru prima dată pământul Illyricului». In adevăr, prin cucerirea Illyricului, începută încă în timpul Republicei, s'a aruncat prima sămânţă a naţionalităţii române la sudul Dunărei, între Adriatică şi marea Neagră, părţi definitiv supuse dominaţiunii romane sub Octavian August. Dar abià peste un secol mai târziu, cucerirea Daciei de către Traian, prin care stabilirea elementului latin la Dunăre a fost îndeplinită, a dat fiinţă poporului român în această patrie a lui şi a format teritoriul istoriei române ca atare. Astfel originea poporului român şi începutul istoriei sale sunt în legătură cu începuturile dominaţiunii romane la Dunăre sub cei doi împăraţi: August ca începător, Traian ca îndeplinitor al întemeierii neamului românesc.

Deci nici cu Scyţii din zilele lui Darie Hystaspes, nici cu Geţii din vremea lui Alexandru Machedon sau cu Dacii lui Boirebistes, cum nici abià cu Vlahii lui Vasile Bulgaroctonul poate să înceapă istoria română. Punctul ei de plecare nu poate fi decât dela cucerirea romană a teritorului unde s'a format şi unde se află azi poporul român. Intre acest ***terminus a quo*** şi între prezent ca ***terminus ad quem*** se desfăşură istoria Românilor.

Timpul dela cucerirea romană până la întemeierea Statului român, cuprinzând formarea poporului român şi pregătirea lui pentru o viaţă politică proprie, este o perioadă, cum am zice, ante-istorică. Denumirea corespunzătoare pentru această I-a parte este ***Istoria veche a Românilor***. In lăuntrul ei putem deosebì patru subdiviziuni, fiecare de câte 3—4 secole: 1) Timpul cuceririi şi dominaţiunii romane, dela cucerirea Illyricului până la părăsirea Daciei (271); 2) Timpul năvălirilor şi al stăpânirii barbarilor în Dacia până la întemeierea Statului bulgar (679); 3) Timpul predomnirii bulgare până la întemeierea Regatului ungar (1000) şi desfiinţarea Statului bulgar (1018); 4) Timpul predomnirii ungureşti şi al Imperiului româno-bulgar al Asanizilor (1186—1257), cu începuturile organizaţiunii politice româneşti până la întemeierea Statului român.

Luăm drept punct de plecare cucerirea Illyricului, ca epocă la care se urcă originile române la sudul Dunărei, atât ale Macedo-Românilor și Istro-Românilor, cât și ale elementului roman transdanubian în alcătuirea Daco-Românilor, parte adus la colonizarea Daciei, parte adăugat prin transmigrări române în evul mediu. In timpul dominațiunii romane dela cucerirea Illyricului până la părăsirea Daciei s'a întemeiat, prin colonizația romană și prin romanizarea elementului autohton thraco-illyric, naționalitatea română pe ambele maluri ale Dunărei, în părțile mai mult sau mai puțin romanizate ale Illyricului și ale Daciei (colonizată mai intensiv între Olt și Timiș până pe Mureș), patria Străromânilor.

In timpul năvălirilor până la întemeierea Statului bulgar au urmat prefacerile ce au schimbat cu desăvârșire soarta elementului latin la Dunăre. Prin ocuparea provinciilor romane din dreapta Dunărei, dela marea Neagră până la Adriatică, de către Slavi și vechii Bulgari turanici, în cursul secolului al VII-lea, imperiul Romaniei (cum se numià Imperiul roman byzantin) a pierdut caracterul său roman de până atunci, devenind preponderant elementul grec din părțile meridionale; iar elementul roman al Illyricului s'a risipit, pierzându-se în acele vremi când «sânge curgeà ca apa» sau retrăgându-se unde găsià adăpost, mai ales spre miazăzi, în locuințele de apoi ale Macedo-Românilor. Aceasta este epoca ce desparte Romani de Români.

In timpul predomnirii bulgare ce a urmat apoi în țerile dela Dunărea de jos, Românii din Dacia, izolați de restul Imperiului roman și de lumea latină, au fost supuși influenței bulgaro-slave; atunci s'au făcut acì și primele începuturi de organizare românească de care avem mărturie, purtând timbrul acelei influențe. Cu întemeierea Regatului ungar și desființarea Statului bulgar, după care a urmat întemeierea Imperiului româno-bulgar cu dinastia română a Asanizilor, istoria veche a Românilor intră în ultima sa fază: sub influența Regatului ungar de o parte, sub cea a Imperiului româno-bulgar de altă parte, s'au desvoltat începuturile de organizare proprie a Românilor din Dacia, care a dat naștere Statului român.

Perioada anterioară Statului român, numită istoria veche a Românilor, se încheie în mod natural cu întemeierea principatului Țerii-Românești. Acest principat a început existența sa ca Stat de sine stătător, constituindu-se prin unirea sub o singură domnie a unor voivodate și teritorii mai mult sau mai puțin dependente de Ungaria (cum se găsesc mai întâiu în prima jumătate a secolului al XII-lea),

întemeindu-şi o dinastie proprie şi făcându-se independent de Regatul ungar. Constituirea lui sub un singur domn, care a devenit şi întemeietorul dinastiei, nu este constatată înainte de stingerea dinastiei ungureşti a Arpazilor (1301); dar in timpul interregnului ce a urmat apoi în Ungaria (1301—1308), «voievodul Transalpin», cum îl numiau Ungurii, a câştigat o poziţie independentă de Regat, cu putere suverană în «toată Ţara-Românească», cum se numiă noul Principat unit («toată Ungrovlahia», in actele greceşti şi sloveneşti). Cel dintâiu domn în acest înţeles erà Basaraba Voievod, îndemeietorul dinastiei Basarabilor, după care Ţara-Românească a fost numită şi «Basarabia» (în secolul al XIV-lea şi XV-lea), învingătorul lui Carol Robert în răsboiul pentru neatârnare. Inceputul domniei lui pe timpul interregnului în Ungaria este epoca despărţitoare între istoria veche a Românilor şi perioada următoare.

Unirea sub o singură domnie, întemeierea dinastiei şi neatârnarea ţerii au fost faptele hotărîtoare prin cari s'a întemeiat şi principatul Ţerii-Româneşti şi principatul Moldovei. Acesta din urmă s'a constituit ca Stat de sine stătător, jumătate de secol mai târziu (1359), sub domnia lui Bogdan Voievod, întemeietorul dinastiei Bogdan-Muşatinilor, care în luptă pentru neatârnare de Regatul ungar a unit voivodatele şi teritoriile dependente ce au alcătuit noul Stat. Unirea, întemeierea dinastiei, neatârnarea, acestea au creat şi România contemporană.

Dela întemeierea Principatelor încoace, istoria română este în cea mai strinsă legătură ca desvoltarea Statului. Dar Românii din afară de Statul naţional au şi ei o parte însemnată la istoria culturii româneşti, a cărei unitate, ţinând vie conştiinţa unităţii naţionale, s'a păstrat mai ales prin Biserică şi prin literatură; istoria lor politică face parte din istoria română numai în cât priveşte manifestarea lor ca naţionalitate în statele respective, neavând însă legătură organică cu desvoltarea politică din Statul român. In istoria Principatelor, deşi avem două state, dar cu organizaţie mai mult sau mai puţin identică, există totuş o legătură organică între ele, aşà încât istoria celor două ţeri se înlănţueşte neintrerupt dela una la alta. Această legătură organică în desvoltarea lor istorică, din care a rezultat în urmă unirea lor într'un singur Stat, trebue s'o avem în vedere şi la împărţirea istoriei române.

In desvoltarea Statului român, istoria Principatelor se deosebeşte prin ea însăş de istoria României contemporane. Epoca ce desparte

pe una de alta este dată prin unirea definitivă a Principatelor într'un singur Stat sub numele România, unire îndeplinită prin Constituția din 1866; ea coincide cu întemeierea dinastiei României, urmată de cucerirea independenței și de întemeierea Regatului român.

Precum noua dinastie în istoria României contemporane, așà și vechile dinastii ale Basarabilor și Bogdan-Mușatinilor, întemeiate simultan cu Principatele, au determinat în mod hotărîtor desvoltarea istorică. Cât timp s'au mănținut vechile dinastii, Principatele se bucurau, chiar sub suzerenitatea turcească, de o autonomie națională mai întinsă: domnii se alegeau dintre membrii dinastiei recunoscuți ca fii de domni; ei aveau dreptul să bată monetă și să încheie tractate, având autoritatea suveranității și în lăuntru și în afară. In acel timp, ideea de Stat în ambele principate erà nedespărțită de dinastiile moștenite: după concepția de Stat generală de atunci, Statul erà una cu dinastia. După desființarea dinastiilor urmează, sub domni din diferite familii, aleși cu consimțemântul Porții sau numiți direct de Poartă, căderea tot mai umilitoare a Principatelor sub jugul turcesc, care atinge ultimul grad de decadență sub urgisita domnie a Fanarioților, făcând apoi loc restaurațiunii sub domnii pământeni. Cu întemeierea nouăi dinastii, în acelaș timp cu întemeierea noului Stat România prin noua Constituție, începe o nouă desvoltare politică ce caracterizează România contemporană, o nouă erà a istoriei române.

Din această desfășurare istorică reiese, ca cea mai naturală împărțire din punct de vedere politic, împărțirea după vechile dinastii și după noua dinastie, în legătură cu desvoltarea Statului. In istoria statelor monarhice, elementul dinastic, ca cel mai important factor între personalitățile istorice, a avut totdeauna o deosebită însemnătate. Și în istoria noastră, concordanța între dinastie și desvoltarea politică este o notă atât de caracteristică, încât acest fapt nu poate fi trecut cu vederea la împărțirea ei. După această notă urmează deci să determinăm perioadele istoriei române, din punctul de vedere al desvoltării Statului până în prezent.

După dinastii, istoria română dela întemeierea Principatelor până la unirea lor definitivă prin constituirea României ca «un singur Stat indivizibil», cum o proclamă mai întâiu Constituția din 1866, se împarte în două perioade de întindere aproape egală: perioada vechilor dinastii până la moartea lui Mihaiu Viteazul, și perioada domnilor din diferite familii până la întemeierea nouăi dinastii.

Și în Țara-Românească și în Moldova, șirul vechilor dinastii se sfârșește cu Mihaiu Viteazul, care trecător a unit țerile surori. Mihaiu, fiul lui Petrașcu cel Bun, din neamul Basarabilor, cum și contemporanii săi din neamul Mușatinilor pe tronul Moldovei, Aron Vodă, fiul lui Alexandru Lăpușneanul, și Stefan Răzvan, fiul unui Petru Vodă (poate Petru, fiul lui Alexandru Lăpușneanul), erau ultimii reprezentanți ai domniilor cu caracter dinastic, cari — cu mutări dintr'o țară într'alta, în timpul din urmă, cum eră Petru Șchiopul din Basarabi, în Moldova, Stefan Surdul și Alexandru cel Rău din Mușatini, în Țara-Românească — s'au mănținut încă până atunci. Movileștii, luând apoi domnia în ambele Principate, n'au reușit să întemeieze o nouă dinastie în linie neîntreruptă; iar descendenții Basarabilor și Mușatinilor ce au mai venit pe urmă la domnie, cu întrerumperi dela unul la altul, nu mai aveau continuitate dinastică.

Ideea dinastică ce caracterizează perioada până la moartea lui Mihaiu Viteazul eră încă cea fundamentală în concepția de Stat a acestui domn. In negociațiunile lui cu împăratul Rudolf II, a cărui suzeranitate ca împărat roman și rege al Ungariei o recunoscuse, punctul fundamental al cererilor formulate de el eră domnia ereditară, cu drept de moștenire «și pre feciori și pre feate» în Țara-Românească și în Moldova, iar în Ardeal numai în linie bărbătească. Asemenea concepție, întemeiată pe tradiția dinastică de până atunci, nu se mai manifestă apoi la nici unul din domnii ce au urmat în Principate: idea dinastică a apus cu ultimul reprezentant măreț al vechilor dinastii.

Epoca lui Mihaiu Viteazul, ca încheiere a acestei perioade, e caracteristică și prin faptul că luptele lui cu Turcii spre a scutură jugul suzeranității turcești, la cari au luat parte și domnii moldoveni Aron și Stefan Răzvan, au fost cele din urmă lupte pentru neatârnare ale Românilor până la răsboiul Independenței din timpul nostru. Neînsemnatele cooperări ulterioare cu armatele puterilor creștine în răsboaiele lor cu Turcii nu pot fi considerate ca lupte naționale pentru neatârnare. Deasemenea, după cât e constatat până acum, cu Stefan Răzvan se sfârșește și seria domnilor moldoveni ce au bătut monetă; iar Mihaiu Viteazul a reînceput să exercite acest drept, care în Țara-Românească încetase de mai înainte a fi practicat. Pe urmă s'a mai făcut încercare de a bate monetă, în Țara-Românească de către Mihnea Radul (1658—1659), în Moldova de către Eustratie Dabija (1661—1665); dar aceste încercări, pe cât se vede, erau izolate.

Astfel epoca lui Mihaiu Viteazul este aceea care încheie, în modul cel mai caracteristic, desvoltarea Principatelor sub vechile dinastii, cu luptele lor pentru neatârnare, cu manifestarea suveranității lor în formă mai hotărîtă. Prin unirea trecătoare a țerilor surori, ea reprezentă și sinteza acelei desvoltări, a cărei problemă finală a fost amânată pentru mult timp, prin căderea eroului unității naționale, ultimul reprezentant strălucitor al vechilor dinastii, căzute cu dânsul.

In această perioadă de trei secole putem deosebì, după gradul neatârnării și atârnării Principatelor în raport cu suzeranitatea turcească, trei subdiviziuni sau faze, fiecare de câte un secol : 1) Timpul până la stabilirea suzeranității turcești în Țara-Românească, prin capitulația lui Mircea cel Bătrân (1402); 2) Timpul următor până la stabilirea suzeranității turcești în Moldova, după moartea lui Stefan cel Mare (1504); 3) Timpul decăderii dinastiilor până la moartea lui Mihaiu Viteazul (1601).

Câte trele faze sunt caracterizate prin domnii răsboinice, cu punctele culminante: Mircea cel Bătrân, Stefan cel Mare, Mihaiu Viteazul. Până la stabilirea suzeranității turcești, ambele Principate, făcându-se independente de Ungaria, au păstrat o neatârnare reală, deși domnii Țerii-Românești au recunoscut in urmă suzeranitatea Coroanei ungurești pentru posesiunile lor de peste munți, iar domnii Moldovei, suzeranitatea nominală a Poloniei sau uneori a Ungariei. După stabilirea suzeranității turcești, a urmat decăderea dinastiilor în ambele Principate, prin amestecul Turcilor la ocuparea tronului, ca și prin competițiunile pretendenților la domnie dintre fiii naturali de domni. Stingerea liniilor legitime ale ambelor dinastii, la începutul ultimei faze a acestei perioade, a grăbit decăderea dinastiilor sub liniile fiilor naturali, până când, în cele din urmă, și succesiunea acestora a fost întreruptă prin domni din alte familii.

Perioada următoare, reprezentată prin domni din diferite familii, perioadă de decadență politică, până când mișcarea națională din 1821 a adus renașterea ce a creat România contemporană, această perioadă, și ea de trei secole aproape, se încheie cu domnia lui Cuza Vodă, în acelaș timp cu unirea definitivă a Principatelor. Sub acest domn încă, cele două Principate, deși unite, au continuat să fie două țeri deosebite, fiecare cu guvern și cu parlament propriu până la 1862, apoi cu guvern și cu parlament unite numai administrativ; deși Adunările unite în 1862 au primit numele de «Adunarea României», domnitorul a continuat a se numì Domn

al Principatelor-Unite, conform organizării date prin Convenția din 1858, recunoscută și prin Statutul din 1864. Abià Constituția din 1866 a creat Statul indivizibil România, și M. S. Regele Carol este cel dintâiu Domn al României.

Așà fiind, domnia lui Cuza Vodă este încheierea firească a perioadei domnilor din diferite familii, cu care se încheie istoria Principatelor. Unirea lor la sfârșitul acestei perioade, corespunzând cu unirea trecătoare la sfârșitul perioadei precedente, este sinteza desvoltării celor două țeri surori, unite definitiv prin Constituția din 1866. Cu întemeierea nouăi Dinastii, în acelaș timp cu noua Constituție, începe istoria României, ca nouă perioadă a istoriei române.

In perioada domnilor din diferite familii, putem deosebi, după desvoltarea politică, deasemenea trei subdiviziuni sau faze: 1) Timpul domnilor pământeni; 2) Timpul Fanarioților (1711/16—1821); 3) Timpul restaurațiunii sub domnii pământeni dela 1821 până la 1866. Aceste trei faze sunt caracterizate prin prefaceri urmate simultan în cele două Principate după desființarea dinastiilor.

In timpul domnilor pământeni până la Fanarioți a urmat, în ambele țeri, după răsboaiele istovitoare de putere din perioada precedentă, o reculegere în lăuntru. Decadența politică a fost compensată prin o înflorire a culturii naționale, începută cu mișcarea literară din epoca lui Mateiu Basarab și Vasile Lupul și continuată până sub Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanul.

Domnia Fanarioților, începând aproape în acelaș timp în ambele țeri, le-a adus la ultimul grad de decadență politică, pricinuind totdeodată și o decadență a culturii naționale în Principate, pe când curentul literar de renaștere națională din timpul domnilor pământeni a găsit continuatori peste munți. Față cu înstrăinarea domniilor prin Fanarioți, însoțită și de ocupațiuni străine, cu desmembrările teritoriale ce ele au adus cu sine, numai vechile așezăminte naționale abià au mai păstrat celor două Principate caracterul de state naționale, ca țeri deosebite de provinciile Imperiului otoman. Dar și decadența națională din acel timp de umilire a fost compensată în câtva prin un progres în altă direcție. Ca foști dragomani la Poartă, Fanarioții, cunoscători de limbi străine și diplomați abili, au introdus în Principate influența limbii și literaturii franceze, pe lângă mai multă abilitate în raporturile internaționale, prin care societatea cultă română — abstracție făcând de urmările fanariotismului ce se resimt încă — s'a apropiat de civilizația occidentală. Așà s'a pregătit renașterea politică și culturală ce a urmat în

timpul restaurațiunii sub domnii pământeni, începută cu mișcarea națională din 1821, sub influența ideilor liberale din Occident și a literaturii franceze, renaștere ce ne-a adus unirea și îndrumarea spre o nouă desvoltare.

Restaurațiunea sub domnii pământeni e ultima fază în desvoltarea Principatelor, încheiată cu unirea lor sub ultimul domn pământean, Alexandru Ioan Cuza. Ideea unirii, manifestată ca una dintre dorințele naționale cele mai vii îndată după mișcarea din 1821, cu prilejul alcătuirii Regulamentului organic, erà ideea conducătoare a acestei faze. Ea însuflețià pe patrioții Renașterii naționale, ea a condus pe patrioții cari, în Divanurile ad-hoc, au proclamat «unirea Principatelor într'un singur Stat sub numele de România», sub un principe dintr'o dinastie domnitoare de ale Europei cu drept de moștenire, ca una din «cele dintâi, cele mai mari, mai generale și mai naționale dorințe ale țerii», cum zice Procesul-verbal al memorabilei ședințe a Adunării Moldovei. Uniunea personală și administrativă a Principatelor-Unite sub domnia lui Cuza Vodă, obținută contra obstacolelor ce aceste dorințe naționale au întâmpinat la puterile garante, a îndrumat unirea definitivă în noul Stat România, îndeplinită prin noua Constituție, în acelaș timp cu întemeierea nouăi Dinastii.

* * *

După epocele mari în desvoltarea Statului român până în prezent, istoria română are, cum vedem, trei părți bine deosebite una de alta: 1) Istoria veche a Românilor dela originile poporului român până la întemeierea Statului român, perioadă cu patru subdiviziuni de câte 3—4 secole; 2) Istoria Principatelor române, împărțită în două perioade de câte aproximativ trei secole, perioada vechilor dinastii naționale și perioada domnilor din diferite familii, cu câte trei subdiviziuni fiecare; 3) Istoria României contemporane.

Perioadele determinate în acest fel, din punctul de vedere al desvoltării politice a Statului român, concordă și cu istoria Românilor din afară de Statul național. Intemeierea dinastiei Basarabilor la începutul secolului al XIV-lea, cu care se încheie istoria veche și începe perioada următoare, coincide cu stingerea dinastiei Arpazilor în Ungaria, o epocă din cele mai însemnate în istoria Românilor de peste munți. Iar epoca lui Mihaiu Viteazul ca încheiere a perioadei dinastiilor, cu unirea celor trei țeri surori, are, din

punct de vedere românesc, o însemnătate pentru Românii de peste munți cum poate nici una alta în desvoltarea conștiinței naționale. In sfârșit, epoca dela 1866, cu care începem istoria contemporană, coincide cu noua situație politică a Românilor din Regatul ungar, creată prin dualismul austro-ungar dela 1867 încoace. Astfel împărțirea în perioade a istoriei române, făcută după dinastii, concordă, în modul cel mai perfect posibil, nu numai cu desvoltarea politică a Statului român, dar și cu cea a poporului român mai mult sau mai puțin întreg.

Inbrățișând istoria tuturor Românilor, trebue deci să deosebim următoarele patru perioade: 1) Istoria veche până la întemeierea Statului român; 2) Perioada vechilor dinastii naționale, care se poate numì istoria medie; 3) Perioada domnilor din diferite familii, care se poate numì istoria nouă; 4) Istoria contemporană dela 1866 încoace. Subdiviziunile celor două perioade ale Principatelor, făcute din punctul de vedere al desvoltării politice a Statului român, nu pot aveà în vedere și istoria Românilor din afară de Statul național, subordinată acestei împărțiri.

Perioadele astfel determinate ale istoriei române, cu subdiviziunile lor, prezentă o interesantă concordanță și din punct de vedere mai general.

Un istoric german, Ottokar Lorenz, în opul său: *Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben* (Berlin 1886), cercând acum 20 de ani să stabilească un sistem natural de perioade istorice, arată secolul ca măsura de timp cea naturală a tuturor evenimentelor istorice, măsură dată prin legătura intelectuală și materială dintre trei generațiuni omenești: tată, fiu și nepot. Ca unitate de măsură mai mare, el iea perioada de 300 și de 600 de ani, sau de trei ori trei și de trei ori șase generațiuni, drept perioadă naturală. El întemeiază acest sistem pe fapte din istoria universală și din istoria germană, pe cari le aduce ca probe în sprijinul teoriei sale.

Impărțirea naturală a istoriei române, precum ea reiese din cele ce am expus acì, concordă cu această teorie. Istoria veche, cu patru subdiviziuni de câte 3—4 secole, cuprinde aproximativ de două ori șase secole, adecă o perioadă de vreo șase secole dela cucerirea romană până la epoca ce desparte Romani de Români (pe timpul întemeierii Statului bulgar 679), apoi altă perioadă de vreo șase secole până la întemeierea Statului român. Istoria Principatelor, cuprinzând aproape șase secole, are două perioade aproximativ de

câte trei secole, fiecare cu câte trei subdiviziuni, din cari cele cinci dintâi aproximativ de câte un secol. Dar și acì regula nu e fără excepție: ultima subdiviziune în istoria Principatelor are abià jumătate de secol.

Fără a prejudecà teoria istoricului german, atacabilă din alte puncte de vedere, mă mărginesc a constatà numai potrivirea ei cu împărțirea naturală a istoriei noastre. Rezultatele identice, obținute pe căi deosebite, sunt negreșit un fapt demn de atenție pentru teoria perioadelor istorice.

Cât despre istoria României contemporane, rămâne ca viitorul să arate întru cât teoria unităților de măsură cronologică pe baza generațiunilor se va confirmà prin desvoltarea spre care mergem.

Domnilor Colegi,

Se împlinesc acum 40 de ani de când, cu noua Dinastie și cu noua formă a Statului, istoria română a intrat într'o nouă eră de desvoltare. O nouă perioadă de înflorire și de înălțare națională a început cu noua consolidare a Statului român, cu noua îndrumare a poporului român pe calea progresului, a progresului ce se realizează în istorie, ducând omenirea mereu tot înainte spre perfecționare. O nouă generație s'a format în acești 40 de ani, cu nouă aspirațiuni, cu nouă probleme.

Fiecare generație nouă, ca urmare a lungului șir de generațiuni trecute, e chemată să cultive mai departe moștenirea primită dela generația precedentă și formată de generațiunile anterioare. Generația Renașterii naționale a transmis generațiunii următoare problema Unirii, a Dinastiei și a Independenței, idealul visat de generația ce a născut pe patrioții creatori ai României contemporane. Această scumpă moștenire, încoronată cu regala Coroană de oțel, a primit-o generația actuală, cu datoria de a o întărì și consolidà pentru desvoltarea ei în viitor. Vine rândul nouăi generațiuni, cu nouăle ei probleme. După cum ea va fi îndrumată azi pentru datoria de mâne, așà va urmà a se desfășurà în viitor noua perioadă a istoriei române, fericit inaugurată sub glorioasa domnie a Intemeietorului Dinastiei României și al Regatului român.

Fie ca învățămintele istoriei din pildele trecutului să lumineze prezentul, spre a îndrumà viitorul ce are să aducă o nouă epocă în viața neamului român.

RĂSPUNSUL D-LUI D. A. STURDZA

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI D. ONCIUL

Domnule Președinte,
Domnilor Colegi,

Domnul Profesor Onciul a expus în cuvântarea sa în mod clar așezământul științei istoriei — pătrunderea prezentului în legătură cu trecutul pentru a prevedeà viitorul.

Istoria are de țel descoperirea adevărului în traiul oamenilor ca state și popoare, atât ca individualități proprii, cât și în legătura dintre dânsele. Incercările de a construì acest traiu în mod abstract și teoretic nu au reușit, fiindcă realitatea rareori se potrivește cu închipuirea, în care fantazia ocupă un loc însemnat.

Cercetarea adevărului în rostul unui popor și al unui stat îndreptează în mod natural la observarea și înțelegerea traiului omenesc, astfel cum el se desfășură dinaintea ochilor noștri. Istoricul trebue să cuprindă mijlocul viu în care el însuș trăește, spre a puteà descurcà situațiuni depărtate și mai puțin documentate. Dela cele cunoscute pășim la cele necunoscute în toate cercetările metodice. Cercetările istoricului încep prin constatarea exactă a faptelor și a legământului dintre dânsele, — pășesc înainte întru a pricepe desvoltarea lor, fie că a fost normală, fie că a fost turburată de înrâuriri protivnice interne ori externe, — și ajung în fine a stabilì slăbiciunile și neputințele trecătoare sau dăinuitoare ale poporului, precum și așezământul statornic spre înălțare sau scădere în mijlocul mișcării generale a omenirii. Această mișcare trebue înțeleasă și cuprinsă din punctul de privire cel mai înalt.

Problema, astfel pusă pentru știința istoriei, este fără îndoială una din cele mai grele de deslegat, fiind strâns legată de acele științe, cari ne înalță cugetarea deasupra celor pământești. Chiar din această cauză, acela care se devotează cercetărilor istorice trebue să se curețe mai întâiu pe sineși de curentele, cari atât de des și atât de mult întunecă viața omenească și-i împiedică avântul înălțător. Istoricul trebue să facă abstracțiune de persoana sa pentru a puteà pătrunde mersul și desvoltarea traiului omenesc, în cercuri mai restrânse ori mai largi.

Oare învățatul în științele exacte nu este oprit în cercetările sale, când e agitat de porniri egoistice, cari măresc greutățile ce el întâmpină în aflarea adevărului? Lucrările astfel înrâurite pot să fie interesante, dar ele nu sunt hotărîtoare și pășesc adesea alăturea de adevăr.

Dar nu trebue uitată o împrejurare importantă. Istoria nu este o știință teoretică, un roman mai mult ori mai puțin bine alcătuit, dar fără viață reală; ea este dreptarul indispensabil pentru acei cari lucrează mai imediat la înălțarea poporului din care au ieșit și servesc cu credință și cu dragoste statul, ai căruia servitori sunt.

Urmărind cercetările istoricului, bărbatul de stat își îndreptează calea sa, luminată de lumina adevărului, și își trage rostul muncii sale, condus nu de impulsiunile trecătoare ale egoismului și iubirii de sine, ci de datoria vecinic neclintită de a cugetà și de a făptuì pentru binele și fericirea concetățenilor săi.

Astfel istoricul și bărbatul de stat pășesc în viață mână în mână, unul controlând pe celalalt. Nimic mai greu, dar nimic mai sublim! Dacă ne uităm la rezultate, avem încă vii dinaintea noastră, de o parte, exemplul succeselor trecătoare ale lui Napoleon I, care în capul armatelor sale victorioase a sdruncinat lumea cultă din timpul lui, și de altă parte exemplul muncii dăinuitoare a lui Washington, care a întemeiat Statele Unite ale Americei de Nord.

Domnul Profesor Onciul aplică pentru întâiaș dată în istoria României metoda științelor moderne și prin aceasta contribuește a ne ajutà să facem un pas înainte în desvoltarea noastră politică.

Domnia Sa începe prin a cercetà cunoscutul, adică prezentul; îl pune în legătură cu începuturile noastre, și aflà mari asemănări între aceste două epoce, depărtate una de alta prin cinci secole.

Amândouă epocele sunt dominate de idea de stat în folosul neamului. De o parte și de alta se vede munca titanică pentru închegarea elementelor răzlețe și organizarea lor dăinuitoare: — Principatele Moldova și Valahia ies ca întrupări vii din mici aglomerațiuni,

neputincioase a rezistà la furtuni, — România modernă se ridică din cenușă, plină de viață și ocupă imediat un loc important în mijlocul lumii europene. Sub ochii noștrii poporul românesc și-a reluat cu deciziune și cu cumpăneală munca întreruptă, de a ridicà un așezământ politic rezistent, încheind bolta edificiului prin monarhia ereditară și o organizare de stat după cerințele timpului.

Amândouă epocele încep cu statornicie și succese necontestate. In mijlocul constelațiunilor externe însă așezământul României moderne se prezintă ca mai capabil de a înfruntà furtunile nedespărțite de traiul omenesc; căci el leagă România direct de rostul lumii culte și a preschimbat în scurt timp protivnici de altădată în amici sinceri, recunoscând în Regatul nostru un factor de cultură în Orientul european atât de mult frământat de secole.

Era aceasta nouă a căpătat semnul ei, când în 10 Maiu 1866 au răsunat din dealul Mitropoliei peste toată întinderea pământului românesc cuvinte, ce nu se auzise încă pe valea Dunărei și prin înfundăturile Carpaților,—cuvinte clare, pătrunzătoare și înălțătoare, formând legământ solemn între suveran și popor, nu pentru viața strâmtă de altădată, ci pentru o viață întăritoare și înălțătoare, — cuvinte al căror ecou a trecut în lume departe anunțând reînvierea neamului românesc.

Să ne amintim astăzi în sânul Academiei și de acì în toate unghiurile Regatului cuvintele Regelui Carol I, rostite înainte de patruzeci de ani, când a luat frânele guvernului.

El a zis:

«Ales de către națiune cu spontaneitate Domn al Românilor, mi-am părăsit, fără a sta la îndoială, și țară și familie, spre a răspunde la chemarea acestui popor, care Mi-a încredințat destinele sale.

«Puind piciorul pe acest pământ sacru, am devenit Român. Primirea Plebiscitului îmi impune, o știu, mari datorii. Sper că-mi va fi dat a le îndeplinì. Eu vă aduc o inimă leală, cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua mea patrie și acel neînvins respect către lege, pe care l-am cules în exemplul alor Mei.

«Cetățean astăzi, mâne, de va fi nevoie, soldat, Eu voiu împărtășì cu Domniile Voastre soarta cea bună ca și pe cea rea. Din acest moment, totul este comun între noi. Credeți în mine, precum Eu cred în Domniile Voastre!

«Singur numai Dumnezeu poate ști ceeace viitorul păstrează

patriei noastre! Din parte-ne să ne mulțumim întru a ne face datoria. Să ne întărim prin concordie! Să unim puterile noastre, spre a fi la înălțimea evenimentelor!

«Providența, care a condus pe Alesul Domniilor Voastre până aci și care a înlăturat toate piedicile din calea Mea, nu va lăsà neîndeplinită opera Sa.»

Pentru prima dată se auziau cuvinte demne, întăritoare și prevestitoare de mari schimbări, din partea Aceluia care stă în fruntea Statului.

Aceste cuvinte s'au adeverit și în aceasta constă învățătura adevărului istoric, ce se ridică dinaintea noastră ca un far luminos pentru pătrunderea viitorului.

Nu mai stăm ca înainte de un secol și mai târziu încă, ca o aglomerație de oameni menită a servì de obiect de compensațiune în combinațiile celor puternici ai lumii, ci ca un stat cu pozițiune respectată de toți și vrednic de încrederea tuturor. Ajutați de Dumnezeu Atotputernicul, care nu uită pe oamenii sinceri la inimă, devotați adevărului și dreptății, am ieșit din întuneric prin munca noastră proprie, prin noi înșine, de am luat parte la un mare răsboiu al neamurilor, din care s'a făurit Independența patriei și înălțarea Statului ca Regat.

Cine ar puteà negà că pentru a obțineà acest rezultat, nu am fost conduși cu înțelepciune și vitejie de Regele Carol I?

Intre începuturile noastre și prezentul stau însă secole de dureri și de suferințe, cari amenințau neamul românesc cu desființarea lui. Ultima flacără a vredniciei românești din trecutul depărtat a fost Mihaiu Viteazul. După moartea lui năprasnică un văl negru a înfășurat pe Români. Am căzut sub dominațiuni străine, cari au lucrat din toate puterile la sărăcirea noastră materială și la stricarea noastră morală. De atunci, în locul patriotismului luminat, care-și trage originea din simțimântul datoriilor celor mari ale omului, s'a înrădăcinat obiceiul de a exploatà statul în folos individual.

Acest obiceiu rău trebue învins și desrădăcinat, pentru ca așezământul modern al neamului românesc să vecinicească. Așezământul începătornic al nostru s'a distrus, când din porniri personale fiii se răsboiau în contra tatălui și fratele luptă în contra fratelui. Monarhia ereditară a lui Carol I de Hohenzollern este remediul pentru însănătoșirea definitivă a Statului român.

Să ne felicităm dar cu toții, că Domnul Profesor Onciul ne-a

întrodus astăzi în istoria românească pe poarta cea mai mare, de unde strălucește adevărul.

Studiile sale istorice și stăruința sa neobosită la muncă ne erau de mult cunoscute. Acestea i-au deschis ușile templului nostru. Astăzi însă putem să-l întâmpinăm în mijlocul nostru cu o adevărată bucurie sufletească și să-i spunem:—Bine ai venit în Academia Română! Pășește înainte în cercetarea adevărului, ca să ne întărim inimile și să ne mănținem fără a șovăi pe calea cea dreaptă a unei desvoltări sănătoase ca stat!

Legând însă prezentul de începuturile neamului românesc, să nu uităm nici odată, că să strălucească neclintită dinaintea noastră deviza strămoșilor Romani: — Salus reipublicae suprema lex — Țelul traiului omenesc pe pământ este de a munci, fără a se obosi, la întărirea și fericirea statului, în care a orânduit Dumnezeu rostul fiecărui popor.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXX.

DESPRE FORMAREA ZĂCĂMINTELOR DE PETROL DIN ROMÂNIA

DISCURS ROSTIT LA 23 MARTIE (5 APRILIE) 1907
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

L. MRAZEC

CU RĂSPUNS DE

ANGHEL SALIGNY

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREŞTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1907. 18.502

Preţul 1 leu.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXX.

DESPRE FORMAREA ZĂCĂMINTELOR DE PETROL
DIN ROMÂNIA

DISCURS ROSTIT LA 23 MARTIE (5 APRILIE) 1907
IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

L. MRAZEC

CU RĂSPUNS DE

ANGHEL SALIGNY
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

BUCUREŞTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1907.

18 502

DESPRE
FORMAREA ZĂCĂMINTELOR DE PETROL
DIN ROMÂNIA

Domnilor Colegi,

Infățișându-mă astăzi aici, într'un moment deosebit de sărbătoresc pentru mine, primul meu gând se îndreaptă recunoscător către Domniile Voastre, Domnilor Colegi, căci mi-ați făcut cinstea cea mai mare ce o poate râvnì un Român, chemându-mă printre Domniile Voastre, ca membru ordinar al acestui Inalt așezământ, în locul ocupat odinioară de regretatul general Fălcoianu.

Aducând omagiul meu de venerațiune memoriei acestui ostaș și bun cetățean, om energic înzestrat cu o cultură militară întinsă și care necurmat și-a pus inteligența și puterea sa de muncă în serviciul patriei, îmi împlinesc în acelaș timp o datorie foarte plăcută mie, mulțumindu-vă, că-mi dați prilejul de a contribuì și eu cu ceva — alături de d-voastră și alături de atâtea spirite alese din toate provinciile românești, — la rostul acestei instituțiuni naționale, închinate înainte de toate cercetării adevărului, pe toate terenele de muncă intelectuală, ce Academia Română și le-a ales.

Domnilor Colegi,

La 20 Martie s'au împlinit tocmai 20 ani, de când regretatul *Grigore Cobălcescu* și-a ținut discursul său de recepțiune la Academia

Română, vorbind despre *Originea și zăcămintele petrolului în general și particular în Carpați* (1).

Ilustrul geolog român căutând să stabilească legături de cauzalitate între zăcămintele de petrol și tectonica generală a regiunilor petrolifere, trebuià să se ocupe și de originea acestui mineral. Rezultatul cercetărilor lui *Abich* (2) asupra zăcămintelor de petrol din peninsulele *Taman* și *Kertsch*, celebre prin bogățiile lor, și studiile lui *Saint-Claire Deville* (3), și ale altora asupra fenomenelor fumeroliane, au avut o mare înrâurire asupra lui *Cobălcescu*, care a devenit cel mai înflăcărat aderent al teoriei originii «*plutonice sau eruptive a petrolului*», teorie emisă de *Berthelot* (4), dar ridicată la adevărata ei înălțime de chimistul rus *Mendelejeff* (5).

Cobălcescu după o expunere documentată a stratigrafiei și structurii Carpaților și după ce a discutat pe larg originea petrolului, conchide, că: «în *Carpați* petrolul se află în aceleași condițiuni de zăcere în cari se găsește în *Caucas*, in *Italia*, in *Birmania* și in *America*, și fenomenele ce însoțesc prezența sa sunt asemenea aceleași; numai cât, in timpurile actuale, aceste fenomene se petrec in *Carpați* pre o scară mai mică decât in *Caucas*, pre când in timpuri de mult trecute, aceste fenomene aveau, din contra, o intensitate cu mult mai mare decât cea actuală in regiunea carpatică»(6).

Printr'o discuție înfocată ajunge la concluzia «că prezența petrolului este in strânsă legătură cu mari dislocațiuni terestre, cu intinse și profunde despicături, ridicături sau prăbușiri ale scoarței globului nostru, cu erupțiuni violente și prelungite prin seria unui mare număr

(1) Gr. Cobălcescu, *Despre originea și zăcămintele petroleului în general și particular în Carpați*. Discurs de recepțiune la Academia Română. Ședința din 20 Martie 1887.

(2) Hermann Abich, *Über die Productivitaet und die geotektonischen Verhältnisse der Kaspischen Naphtaregion*. Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt. Wien 1879, p. 165—186.

(3) St. Claire Deville în Cobălcescu, p. 4.

(4) Berthelot, *Sur l'origine des carbures des combustibles minéraux*. C. R. LXXXII, p. 349.

(5) Mendelejeff, *Ueber die Elasticitaet der Dämpfe*. Petersburg, in Abich, Über die Productivitaet, etc., p. 176—183.

(6) Cobălcescu, *Despre originea*, etc., p. 79.

de secoli, de masse colosale de roci plutonice insoțite de comoțiuni puternice, cu emanațiuni de materii felurite, dintre cari unele oxidate iar altele neoxidate, ce n'aŭ putut, nici pot proveni decât din massa internă și topită a globului; și, dintre cari unele s'au consolidat in crĕpăturile solului sau in cavitățile sale» (1).

Apoi, după ce a stabilit că zăcămintele de petrol se află totdeauna în anticlinale, *Cobălcescu* arată că straturile cari alcătuesc un anticlinal «n'au participat la crĕpăturile solului inferior lor, dar cari au fost numai încrețite prin acțiunea combinată a sguduirii solului cu venirea petrolului și a gazurilor cari l-au insoțit». «Și, considerând apoi că petrolul este emis de lavele actuale, că in massa topită din interiorul pământului există pretutindeni și la toate adâncimile o enormă câtime de idrogen și de cărbune in stare elementară și numai in stare de disoluțiune, iar nu de combinațiune, și că aceste corpuri elementare devin libere prin progresul răcirii massei topite (și) se pot atunci combinà dând naștere la petrol, ozokerit, idrogen carbonat și alte materii ce însoțesc petrolul, putem conchide», zice el, «că acest mineral are, în adevăr, o origine eruptivă» (2).

Erupțiunile petrolului s'ar fi produs în *Galiția* și *Moldova* după epoca mediterană, iar în «România propriu zisă și in Italia, către finele epocei pliocene» (3). In raport cu originea petrolului *Cobălcescu* constată, că în *România, Italia* și mai ales în Caucas «fenomenele de vulcanitate a diverselor regiuni petrolifere sunt mai frecuente și mai impuitoare» decât în regiunile celelalte ale arcului Carpatic, că bogăția unei regiuni petrolifere e cu atât mai mare, cu cât erupțiunea a început într'o epocă mai modernă și de aici deduce *Cobălcescu* că: «România propriu zisă este și ea mult mai avută în petrol decât celelalte țeri carpatice» (4).

Cobălcescu, bazat atât pe interpretarea ce a dat-o *Tietze* (5)

(1) Cobălcescu, *Despre originea*, p. 79 și 80.
(2) Idem, p. 80.
(3) Idem, p. 81.
(4) Idem, p. 82.
(5) E. Tietze, *Notizen über die Gegend zwischen Plojeschti und Kampina in der Walachei*. Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt. Wien 1883, p. 392—395.

zăcămintelor de sare dela *Băicoiu* și *Țintea*, pe cari le considerà ca niște depozite accidentale ale lacului dulce pliocenic, cât și bazat pe observațiunile sale, că massivul de sare dela *Colibași* s'ar găsì în «tărâmul cu paludine», ajunge la concluziunea că «nu putem atribuì prezența acestei sări, in depozitele unei mări de apă dulce, decât la emanațiuni venite din sinul pământului și sublimate în crăpăturile și în cavitățile unor asemenea depozite» (1).

Mai departe el conchide astfel: «prezența petrolului in profunditate, este independentă de vârsta tărâmurilor ce o constituesc și dependentă numai de fracturile și increțiturile solului ; și că prin urmare, nu ar fi imposibil de a aflà sorginți petrolifere și dealungul Dunărei, unde am constatat că există o mare ruptură a scoarței terestre» (2).

E interesant de constatat că cu douăzeci de ani înaintea lui *Cobălcescu*, în 1867, *Çoquand*, studiind zăcămintele de petrol din *Moldova* și *Muntenia*, a emis dejà idea, că petrolul trebue considerat ca fiind un product natural de origine internă. «Car j'admets à mon tour», se exprimă *Coquand*, «que des sources à diverses époques de la formation de la terre ont dû amener de l'intérieur du globe pour les distribuer dans les mers ou dans les lacs, du pétrole liquide qui s'est incorporé en les impregnant aux terrains en voie de formation» (3).

Prin urmare, petrolul adus de izvoare din adâncimile pământului a fost fixat de materialul de sedimentare, ce se depuneà în depresiunile ocupate de ape. *Coquand* tăgăduește însă ori și ce raport genetic între petrol și sare, pe care o considerà ca sedimentară, și dacă petrolul se găsește accidental în apropierea sării, aceasta s'ar datorì faptului, că izvoarele, ce au adus petrolul, se revărsau tocmai într'o depresiune în care sedimentà sarea.

Vederi analoge asupra petrolului Carpaților români au avut și

---

(1) Cobălcescu, *Despre originea*, pag. 77—78.

(2) Idem, p. 82.

(3) Coquand, *Sur les gîtes de pétrole de la Valachie et de la Moldavie et sur l'age des terrains qui les contiennent*. Bull. Soc. geol. de France 1867.

Fuchs și Sarasin, cari au studiat în 1872 zăcămintele de petrol din Câmpina (1).

«Nous n'hésitons pas» zic ei «tout en admettant dans certains cas spéciaux le rôle des matières organiques, à assigner au pétrole en général, une origine plus franchement éruptive l'assimilant ainsi dans une certaine mesure, aux hydrocarbures dont le degagement constitue un des derniers termes de la série des phénomènes volcaniques» (2). Mai departe ajung la concluziunea: «Le pétrole est une matiéres adventive, arrivant au jour par des systèmes de fractures, et ses points d'émergence sont alignés parallélement aux directions générales des accidents orographiques et géologique de la contrée» (3).

Iată vederile asupra genezei petrolului susținute de geologii, cari au studiat zăcămintele române dela 1867 până la 1887.

In cei douăzeci de ani, dela vorbirea lui *Cobălcescu*, cercetările geologice au înaintat mult în România și mai ales studiile făcute în acest timp cu privire la zăcămintele petrolifere ne deschid astăzi orizonturi nouă asupra modului de formațiune a celor mai multe din zăcămintele noastre.

Constatăm însă faptul, că în raport cu înaintarea cercetărilor, —ca o consecință necesară a progresului științei și a desvoltării ei,— teoriile susținute cu atâta entuziasm și pricepere de *Coquand, Fuchs, Sarasin* și mai ales de *Cobălcescu,* pierd din însemnătatea lor. «Vulcanitatea» petrolului și a sării e astăzi cu totul înlăturată, iar în ceeace privește zăcămintele de petrol și legătura lor cu tectonica regiunilor, putem zice că astăzi pentru ochiul geologului s'a ridicat vălul, care acoperià odinioară tectonica țerii noastre.

Mulțumită studiilor diferiților geologi români și străini (4), vedem

(1) Edmond Fuchs et Edmond Sarasin, *Notes sur les sources de pétrole de Câmpina (Valachie). Archives des sciences.* Genève 1873

(2) Idem, p. 16.

(3) Idem, p. 24.

(4) Dr. W. Teisseyre, *Zur Geologie der Bacau'er Karpathen.* Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanstalt. XLVIII Bd. Wien 1898.

Dr. W. Teisseyre in C. Bourqui, *Contribution à l'étude des pétroles roumains.* Bulet. Soc. de Științe. București 1900.

azi clar înaintea noastră liniile generale ale structurii munţilor şi ale regiunii colinelor; în acelaş timp au fost scoase în relief raporturile cauzale între tectonica unei regiuni şi formarea zăcămintelor de petrol din aceeaş regiune.

Şi eu am avut prilejul de a contribuì în oarecare măsură la limpezirea şi precizarea acestor chestiuni şi socotesc deci de a mea datorie, să vă expun pe scurt starea actuală a cunoştinţelor noastre asupra **formării zăcămintelor de petrol din România,** caracterizând astfel o nouă fază în studiul zăcămintelor noastre de petrol şi a tectonicei României.

Ţin însă ca înainte de a intrà în chestiune să exprim omagiul meu de admiraţiune memoriei lui *Cobălcescu,* primului geolog român, care a căutat să dea o interpretare ştiinţifică zăcămintelor de petrol din România.

Poate că în studiul nici unuia din zăcămintele de minerale nu întâlnim dificultăţile, cari se ivesc în studiul zăcămintelor de petrol.

Dr. Sava Athanasiu, *Asupra prezenţei petroleului în Suceava.* Buletinul Soc. de Ştiinţe, 1901.

Dr. L. Mrazec şi Dr. W. Teisseyre, *Privire geologică asupra formaţiunilor salifere şi a zăcămintelor de sare din România.* Monit. Petrol. Rom. 1902.

Dr. L. Mrazec, *Comunicare preliminară despre vârsta straturilor petrolifere din România.* Congr. Asociaţ. Rom. p. înaint. şi răspândirea ştiinţelor, 1906.

Dr. L. Mrazec, *Contributions à l'étude des formations pétrolifères de Roumanie.* Monit. Petrol. Rom. 1903.

Dr. L. Mrazec, *Distribuirea geologică a zonelor petrolifere în România.* I-iul Congres al Asociaţ. R. p. I. ştiinţelor. Memoriu din 1903.

Dr. S. Athanasiu, Dr. L. Mrazec, Dr. G. Murgoci, Dr. W. Teisseyre în: *Lucrările Comisiunii însărcinată cu studiul regiunilor petrolifere din România.* 1904.

Dr. L. Mrazec, *Contribuţiune la geologia regiunii Moreni-Gura-Ocniţei.* Monit Petrol. Rom. 1905.

Dr. G. M. Murgoci, *Tertiary formations of Oltenia with regard to salt, petroleum and mineral spimgs.* Chicago 1905. The Journal of geology, vol. XIII.

Dr. L. Mrazec în: Dr. L. Edeleanu şi I. Tănăsescu, *Studiul petroleului român.* Laborat. de chimie al Minist. Agric., Industr., Com. şi Domeniilor. 1903.

Dr. L. Mrazec: *Observations sur la genèse du petrole de Roumanie,* Comunicare la Soc. de Stiinţe. Bucureşti 1905 şi Monit. Petrol. Rom. 1905.

Dr. L. Mrazec şi Dr. W. Teisseyre, *Comunicare preliminară asupra structurii geologice a regiunii Câmpina-Buştenari.* Analele Acad. Rom. Seria II. Tom. XXVIII Memoriile Secţ. ştiinţifice 1906.

Într'adevăr, iată un mineral lichid, care niciodată nu se poate găsì într'un echilibru stabil de zăcământ, un mineral a cărui geneză nu e numai decât legată de concepţiunea de zăcământ, un mineral în sfârşit care, deşì chimiceşte e mai rezistent în contra agenţilor externi, decât cele mai multe minereuri, e totuş foarte influenţat din punctul de vedere al modului său de zăcere.

Pentru a puteà arătà în câteva trăsături istoricul formării unui zăcământ de petrol, trebue să avem în vedere:

1. Geneza petrolului.
2. Migraţiunea acestui mineral.
3. Formarea propriu zisă a zăcământului.

Modificările la cari sunt supuse zăcămintele ulterior formaţiunii lor, ar constitui iar un capitol cu totul special din studiul geologic al petrolului.

I.

In privinţa **genezei petrolului** din zăcămintele mari se ştie, că stau faţă în faţă două vederi, una cea îmbrăţişată de *Cobălcescu*, după care petrolul e considerat ca un product anorganic, un product de emanaţiune internă a pământului; iar cealaltă, care vede în acest mineral un product de putrefacţiune al substanţelor organice.

In afară de aceasta, ar trebuì menţionată mai mult ca titlu de curiozitate şi hipoteza originii cosmice a petroleului (1).

A.

Din toate hipotezele, cari se referă la **geneza anorganică** a hidrocarburelor, nu voiu relevà decât pe acelea, cari merită să fie considerate mai de aproape.

După *Mendelejeff* (2) petrolul ar fi datorit acumulării hidrocar-

---

(1) Sokoloff, Archiv. Scienc. phys. et nat., 1873. Ioan Adadurow in R. Zalozecki: *Neuere Beiträge zur Hypothese der Erdölbildung.* Naphta 1902, p. 400.

(2) Mendelejeff, *Über die Elasticituet*, etc.

burelor ce nasc prin contactul apei, care s'ar infiltrà până la carburele metalice, ce se găsesc în miezul incandescent al pământului.

Moissan și Le Bell (1) admit fenomene analoage. După *Charitschkoff* (2) reacțiunea s'ar produce între carbure metalice și soluțiuni saline, iar *Sabatier și Senderens* (3) au arătat mai în urmă, că apa, în prezența metalelor alcalino-feroase și a carburelor acestor elemente, e descompusă în hidrogen și acetilen, care întâlnind metale grele fin divizate din grupa fierului, ar da naștere, potrivit cu condițiunile în cari s'au produs reacțiunile, la varietățile cele mai diferite de petrol.

Teoria originii anorganice a petrolului a fost combătută mai ales din punctul de vedere chimic și litologic. Obiecțiunile relative la reacțiunile chimice, nu pot fi luate în seamă, deoarece hipotezele se bazează pe experiențe făcute în laboratoare, și nimic nu exclude ca reacțiunile să se producă și în natură; iar obiecțiunile litologice păcătuesc prin faptul, că ele se referă la modul de zăcere al petrolului, dar nu la geneza lui și la formarea zăcământului.

Chestiunea trebue privită însă din alt punct de vedere: nu ne importă în discuțiunile zăcămintelor de petrol substanțele bituminoase de ori și ce natură, cari se găsesc în mici cantități și izolate, ci numai petrolul care constitue zăcămintele puternice, ce joacă astăzi un rol însemnat în economia mondială.

Intrebarea se pune prin urmare astfel: ***Petrolul zăcămintelor mari și în special al celor din România, este de origine anorganică sau de origine organică, și în comparațiune cu concepțiunile introduse de Suess pentru apele pământului, este petrolul zăcămintelor mari, juvenil sau vados?*** (4)

(1) C. R. LXXXI, 9.

(2) Charitschkoff, *Zur Chemie der naphtabildenden Processe.* Jurn. de russ. ph. chem. Gesellsch. 1896. și Chem. Revue, 1897 și 1898.

(3) Paul Sabatier et I. B. Senderens, *Methode générale des syntèses des naphtènes*, C. R. C XXXII, p. 566, 1901. *Synthèse des divers pétroles. Contribution à la théorie de la formation des pétroles naturels.* C. R., CXXXIV, p. 1185, 1902.

(4) E. Suess, *Über heisse Qellen.* Verhandlung. der Gesellschaft deutscher Naturforscher und Arzte. Karlsbad, I, 1902.

Cum nici observaţiunile chimice, nici cele litologice nu pot elucidà această chestiune, trebue să procedăm altfel în studiul ei.

Să ne amintim înainte de toate, că hipotezele cele mai acreditate ale teoriei anorganice a petrolului presupun, pe de o parte un sâmbure incandescent al globului terestru, iar pe de altă parte dislocaţiuni foarte adânci în coaja pământului, cari dislocaţiuni ar permite apei a ajunge la acest sâmbure incandescent şi ar servi în acelaş timp de canal de ascensiune pentru emanaţiunile de hidrocarbure.

Cred că se impune pentru a luminà acest mod de geneză şi de punere în zăcământ a petrolului, să cercetăm întâiu — din punct de vedere al formării hidrocarburelor — magmele eruptive cari ne prezentă condiţiunile părţilor lichide din interiorul pământului; şi apoi să vedem dacă în fenomenele postvulcanice şi în regiunile de dislocaţiuni mari şi profunde, putem găsì argumente «pro» sau «contra» petrolului juvenil.

Se ştie că magmele eruptive conţin în totdeauna mineralizatori, adică gaze şi vapori, cari pot aveà o mare înrâurire în mecanismul consolidaţiunii unei roce eruptive (1). Numai o mică parte din aceste gaze e uneori reţinută în roca eruptivă prin solidificarea magmei, care totuş a putut fi suprasaturată cu mineralizatori.

Existenţa hidrocarburelor ca atare între mineralizatorii unei magme eruptive, nu e până astăzi dovedită.

S'au observat însă materii bituminoase în mici geode de roce erup-

---

Pošepny în lucrarea sa: *Genesis of ore deposits* a numit vadoase (dela vadus=neadânc) apele de infiltraţie superficiale, pentru a le deosebì astfel de apele ascendente.

Suess a lărgit concepţiunea lui Pošepny, considerând ca vadoase toate părţile hidrosferei. El a arătat în acelaş timp, că apele termale sunt produsul unei degazificări a pământului şi că apariţiunea lor e strâns legată de veniri de roce eruptive. Aceste ape termale sunt apele juvenile.

(1) Emanaţiunile gazoase ale fumerolelor se compun principal din: oxigen, azot, argon, hidrogen, bioxid şi oxid de carbon, acid clorhidric, boric, fluorhidric, sulfhidric, bioxid de sulf, etc. plus hidrocarbure, din cari până astăzi n'a fost determinat decât metanul.

Aceste corpuri sunt indiciile cele mai certe, pentru a dovedì că gazele pot existà în magmă sau se pot formà în momentul solidificării magmei.

tive și emanațiuni de hidrocarbure în fumerolele lavelor, încât pare a fi probabil că ele se formează în timpul solidificării magmei (1).

Prin consolidarea magmei sub presiune mare, rămân, cum o relevă între alții și *Delkeskamp*, un fel de ape mume saturate de gaze, cari prin micșorarea presiunii se degajează și se manifestă la suprafața pământului, la început ca fumerole, apoi prin geiseri și ape termale, iar mai târziu ca izvoare acide carbonate și degajări de bioxid de carbon.

In general numai corpurile ușor solubile ajung prin circulațiunea apelor mineralizate până la suprafața pământului; substanțele mai greu solubile și în special metalele, se fixează pe crăpături în adâncime, formând filoane de minereuri (2).

E de notat că în mai toate zăcămintele de minereuri se întâlnesc cantități mici de bitumen, hidrocarbure lichide sau gazoase; exemplele ce se pot cità, sunt foarte numeroase. Niciodată însă nu s'au semnalat hidrocarbure în manifestațiuni postvulcanice de suprafață în ape termale (3) sau în ultimele manifestațiuni postvulcanice, adică în apele carbonate acide și în mofete.

După toate aparențele, hidrocarburele par a fi deci legate în profunzime de zăcăminte de minereuri, și uneori pare a fi plauzibilă

(1) Emanațiuni de hidrocarbure din fumerole sunt de altfel de mult semnalate. De o mare importanță, din acest punct de vedere, sunt cercetările lui Deville și Fouqué, asupra fumerolelor unui curent de lavă dela Torre del Greco (Golful de Neapole), care se varsă în mare; s'a observat aici, că cantitatea de hidrocarbure crește proporțional cu distanța dela centrul eruptiv.

Janssen a constatat cu ajutorul spectroscopului prezența hidrocarburelor în flacările ce ieșiau din lacul de lavă dela Kilauea. In A. de Lapparent, *Traité de Géologie*, p. 113.

Moissan, analisând gazele unor fumerole din Vallèe dela Rivière Blanche dela Martinica, a găsit:

Oxigen	13,67	*Metan*	*5,46*
Azot	54,94	Hidrogen	8,12
Argen	0,71	Acid clorhidric	urme
Anhidrida carbonică	15,38	Vapori de sulf	»
Oxid de carbon	1,60	Apă	gaz saturat

în A. Lacroix, *La montagne Pelée et ses éruptions*. Paris 1904, p. 399.

(2) Dr. R. Delkeskamp, *Vadose u. juvenile Kohlensäure*. Zeitschrift für prakt. Geologie, 1906, p. 43.

(3) Vezi și H. Höfer, *Das Erdöl und seine Verwandten*. 1906, p. 169.

o conexiune genetică între aceste două soiuri de elemente (1). În părţile superioare ale cojii pământului şi pe suprafaţă constatăm din contră, că fenomenele postvulcanice poartă toate caracterele unei oxidaţiuni şi nu se cunosc aici hidrocarbure în emanaţiuni de ori şi ce natură, ci numai bioxid de carbon.

In mod general putem prin urmare distinge în coaja pământului, din acest punct de vedere, o zonă în adâncime, caracterizată prin fenomene de reducţiune, şi o zonă superioară de oxidaţiune a carbonului.

Prin urmare, hidrocarburele juvenile pot existà în roce eruptive şi prezenţa lor nu se poate tăgăduì în fenomenele postvulcanice; dar aici ele par a fi limitate la adâncime. (2)

Rămâne acum de stabilit, dacă în rocele sedimentare poroase, cari sunt în vecinătatea masselor eruptive sau cari sunt străbătute de reţeaua de crăpături de filoane metalifere, întâlnim hidrocarbure acumulate pentru a formà zăcăminte de petrol. Dacă cumva s'ar întâlnì hidrocarbure în astfel de condiţiuni, naşte întrebarea: se poate dovedì un raport cauzal între zăcământ şi fenomenele eruptive?

Graţie mişcărilor orogenetice, cari s'au succedat fără întrerupere, dela începutul erei primare până în epoca actuală, şi graţie eroziunii, ne sunt adânc deschise multe din regiunile eruptive abisale. Deoarece fenomenul eruptiv s'a produs în adâncimile cojii pământului, ele se prezentă de sigur în una din cele mai bune condiţiuni pentru acumularea hidrocarburelor.

---

(1) De Lapparent, vorbind de prezenţa hidrocarburelor în zăcămintele de mercur dela Sulphur-Bank în California, susţine că acţiunea solfatariană se produce aici într'un mediu reductor, ceeace explică formarea sulfurelor. (De Lapparent, *Traité de Géologie*. 1906, pag. 496). Faptul că mai toate minereurile se găsesc în filoane primordial ca sulfure, poate fi considerat ca un argument pentru presupunerea că hidrocarburele joacă un rol reductor foarte însemnat în geneza zăcămintelor de minereuri.

(2) Höfer crede că substanţele bituminoase, ce se întâlnesc uneori în roce eruptive, ar proveni din zăcăminte de cărbuni sau straturi de roce bituminoase străbătute de rocele eruptive şi că ele ar fi deci producte secundare. Din studiile petrografice reiese, că interpretarea lui Hofer nu se poate aplicà decât în cazuri excepţionale.

H. Höfer, *Das Erdöl und seine Verwandten*. 1906, p. 126—127.

Cu toate acestea, în nici una din aceste regiuni, din cari unele sunt așà de bine studiate petrograficește și geologicește, în nici una din ele, zic, nu s'au găsit, nici în roca eruptivă, nici în rocele sedimentare străbătute de ea, indicii ce ar justificà ipoteza unor degajări bogate de hidrocarbure din roca eruptivă.

In ceeace privește fenomenele postvulcanice, s'a constatat prin sutele de kilometri de galerii și puțuri de exploatare minieră și la adâncimi de mai bine o mie metri, că nu există straturi de roce-sedimentare poroase petrolifere în legătură cu zăcăminte de minereuri, și aceasta chiar dacă în zăcămintele de minereuri s'au constatat substanțe bituminoase.

In concordanță cu aceasta constatăm o lipsă completă de hidrocarbure de origine internă în rocele sedimentare, fie poroase sau nu, cari se găsesc în regiuni de manifestațiuni postvulcanice. Așà de pildă regiunile vulcanice cari înconjoară ca un lanț depresiunea panonică — câmpia ungară — sunt în general libere de zăcăminte de petrol, cari din contră se ***găsesc tocmai îngrămădite pe marginea externă a arcului carpatic în care nu se cunosc fenomene eruptive***. Exemple ca acestea sunt prea numeroase, n'avem decât să considerăm în Europa regiunile vulcanice ale Boemiei, ale Platoului central francez, Italiei de Nord, Greciei, etc. Cu toate acestea trebue să recunoaștem, că există în Indiile olandeze pe Sumatra și Iava, zăcăminte de petrol în vecinătatea imediată a regiunilor vulcanice, dar aici s'a putut dovedì lipsa de ori și ce legături între fenomenul vulcanic și prezența petrolului.

Ajungem prin urmare la încheierea, că în toate fazele fenomenelor vulcanice putem găsì hidrocarbure, dar până astăzi nu s'au observat în regiuni eruptive, fie vechi sau nouă, fenomene cari ar argumentà că zăcămintele de petrol ar puteà să aibă vreo legătură genetică cu fenomenele eruptive.

Să examinăm acum aceeaș chestiune din punct de vedere tectonic, adică dacă poate să existe vreo legătură între zăcăminte de petrol și liniile mari, și mai ales profunde de dislocațiuni.

Noi știm că petrolul se găsește în zăcăminte mari în totdeauna

în regiuni mai mult sau mai puţin dislocate. Dar fie regiunile acestea cât de intensiv cutate, dislocarea lor se datorește numai unor fenomene de cutare, ale căror rădăcini nu ajung până la sâmburele presupus incandescent al pământului, sâmbure a cărui existenţă de altfel nu e numai nedemonstrată, dar chiar contestată de foarte mulţi.

Dacă cercetăm regiunile, cari sunt brăzdate de falii foarte profunde sau în cari cutările se arată ca fiind produse în adâncimi foarte mari, afectând complexe de sisteme geologice întregi, încât, în cazul prezenţei unui sâmbure incandescent, dislocaţiunile ar puteà chiar să se întinză până în regiunile unde existenţa unor corpuri gazoase e posibilă,— chiar în acest caz rezultă din cercetările geologice că nu putem descoperì nici un singur argument care ar vorbì pentru o origine profundă internă a petrolului.

Aşà de pildă, Carpaţii sunt înconjuraţi de o serie de gropi şi horsturi, cari sunt părţile cele mai înaintate ale platformei rusești și ale celei prebalcanice. Horsturile și gropile sunt separate între ele prin falii profunde, cum e falia Vistulei, care separă horstul Podolic de Depresiunea volhinică, cum sunt liniile de dislocaţie cari separă Horstul podolic de Depresiunea volhinică și de cea Moldavo-Basarabiană (1), cum sunt liniile de dislocaţie Galaţi-Tulcea și aşà numita falie a Dunării, adică sistemul de falii, ce mărginește în spre Nord-Vest și Vest horstul Dobrogei.

In România mai avem o altă depresiune paralelă cu depresiunea Moldavo-Basarabiană, e *Depresiunea getică,* scufundătura care cuprinde astăzi colinele Olteniei, partea de apus a Câmpiei române și a colinelor Munteniei până în valea Dâmboviţei, apoi colinele Serbiei de Est, Bulgariei de Nord până — aproximativ — la râul Vid. Această depresiune, care datează dela începutul epocei cenomane, e înconjurată de o fâşie alocurea întreruptă de fliş cretacic sau paleogen. Ea a fost aluvionată necontenit dela cretacicul superior până în plio-

---

(1) Dr. W. Teisseyre, *Versuch einer Tektonik des Vorlandes der Karpathen in Galizien und Bukovina*. Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanstalt. 1903, p. 290—308.

cenic (1). Un sistem de falii profunde o mărgineşte astăzi, separându-o de cutele balcanice şi de păturile de încălecare cristaline-mezozoice, ce constituesc munţii insulei cristaline de sud a Carpaţilor.

Regiunile dealungul sistemelor de falii, cari mărginesc regiunile de scufundare de mai sus, sunt în general bine studiate şi în unele locuri cercetate până în adâncimi de sute de metri, cum de pildă prin sondajul din Bărăgan (2) şi sondajul dela Lemberg (3). In nici un caz, fie în adâncime, fie pe suprafaţă, nu s'a relevat în straturile învecinate acestor dislocaţiuni prezenţa unor zăcăminte de petrol.

In afară de aceasta, mai constatăm, tot din punct de vedere tectonic, că zăcămintele carpatice de petrol sunt concentrate în părţile cutate ale fostelor geosinclinale cretacice şi terţiare şi departe de ori şi ce dislocaţiune profundă (4).

Rezumând obiecţiunile cari le facem teoriei originii anorganice a petrolului, ajungem la concluziunea, că din toate studiile geologice şi petrografice rezultă, că hidrocarbure de origine internă, hidrocarbure juvenile, se găsesc în cantităţi mici în roce eruptive şi în depozitele postvulcanice de adâncime. Nu există însă nici urmă de legătură genetică, pe de o parte între veniri de roce eruptive, fenomene postvulcanice şi dislocaţiuni profunde şi, pe de altă parte, între formarea şi existenţa petrolului în roce sedimentare.

B.

In opunere cu teoria originii interne a petrolului, e teoria după care petrolul ar fi un product datorit unei alteraţiuni a substanţelor organice. Hipotezele asupra **originii organice** sunt numeroase. Unele sunt absolut lipsite de ori şi ce bază, nu sunt nici chiar întemeiate pe vreo observaţiune; altele sunt cu totul unilaterale, deduse din observaţiuni izolate, cari au fost generalizate neţinându-se de loc seamă şi de alţi factori, cari pot interveni în geneză.

(1) Vezi G. M. Murgoci, *Tertiary formations of Oltenia with regard to salt, petroleum, and mineral springs*. 1906.

(2) C. Alimănişteanu, *Sondagiul din Bărăgan*.

(3) Dr. W. Teisseyre, *Versuch*, etc., p. 311—312.

(4) Vezi şi Höfer, *Das Erdöl*, etc., p. 169—170.

Nu voiu luà deci în considerare, decât acelea din teoriile cari se apropie mai mult de adevăr şi în special acelea cari ar puteà să arunce cevà lumină şi asupra condiţiunilor de geneză a petrolului din Carpaţi.

Din acest punct de vedere ar fi de examinat pe scurt teoriile lui ***Engler***, ***Höfer*** şi ale lui ***Zuber***, cât şi părerile emise de acei cari s'au ocupat mai ales cu studiul produselor de putrefacţiune a microorganismelor.

Nu e aici locul de a discutà şi partea chimică a teoriilor, care e încă departe de a fi suficient luminată. Eu mă voiu mărginì la observaţiunile şi deducţiunile pur geologice.

1. Se vorbeşte de o teorie animală şi de o teorie vegetală a originii petrolului. Cercetările ştiinţifice şi în special cercetările lui ***Engler*** (1) au arătat că grăsimile, fie animale, fie vegetale, sunt probabil punctul de plecare pentru a obţineà corpurile ce constituesc substanţele bituminoase. Acest chimist, ale cărui numeroase studii despre geneza petrolului formează baza mai tuturor lucrărilor chimice ce s'au succedat în direcţiunea aceasta mai târziu, a rezumat vederile sale în mai multe publicaţiuni, din cari rezultă că, după putrefacţiunea substanţelor azotoase, în timpul căreia s'ar pierde cea mai mare parte a azotului, n'ar rămâneà decât materii grase, cari sunt mai târziu transformate în hidrocarbure. Această transformare s'a obţinut pe cale experimentală, însă la presiune de 20—25 atmosfere şi la o temperatură de 365°—420° (2). Că grăsimile cadavrelor rezistă mai mult descompoziţiunii decât substanţele azotoase, e într'adevăr demonstrat prin cercetările făcute asupra cadavrelor şi în special asupra adipocirii, adică asupra cerii sau grăsimii de

---

(1) C. Engler, *La chimie de la formation du pétrole*. Congrès Internat. du pétrole. Paris 1900.

Zur Bildung des Erdöles. Ber. deutsch. chem. Gesellschaft, 1888.

Zur Geschichte der Bilduny des Erdöles. Ber. deutsch. chem. Gesellsch. 1900.

Engler şi A. Flachs, *Bitumen aus Liasschiefer v. Reuttingen*. Karlsruher. chem. Gesellsch. I, p. 29. 1905.

Raport in H. Potonié, *Zur Frage nach den Urmaterialien des Petroles*. Jahrbuch des kgl. preuss. geol. Landes-Anstalt u. Bergakademie, 1904, p. 347—351, etc.

(2) Vezi Höfer, *Das Erdöl*, p. 198.

cadavre. Această rezistență a grăsimilor ar explică și cantitatea mică de azot ce există în petrol (1).

Natura dispune, după *Höfer* care a pus teoriei lui ***Engler*** baza sa geologică, de următoarele izvoare de căldură, ce pot satisface întru câtva condițiunile cerute de experiența lui ***Engler:*** procese de fermentațiune ale substanțelor azotoase, cari nu s'au degajat; apoi temperatura care corespunde gradului geotermic al punctului considerat în coaja pământului; căldura ce naște prin presiunea tectonică, cât și prin presiunile ce rezultă din greutatea sedimentelor și cari produc o diformațiune a straturilor, frecări interne, și în consecință căldură. Fiindcă acești factori nu pot ridică temperatura până la aceea a experiențelor, compensația s'ar face prin presiunea care în natură poate fi cu mult mai mare decât în experiențele făcute și prin factorul «timpul» (2).

Engler, deși nu exclude că flora inferioară și mai ales microflora ar puteà să joace un rol în geneza petrolului, crede totuș că bitumina se formează mai ales prin descompunerea substanțelor animale. Prima dificultate care o întâmpină această teorie, după cum spune singur ***Engler***, e greutatea de a concepe posibilitatea unei acumulări a unor masse așà de mari de resturi de animale, încât acestea să poată da cantitățile considerabile de petrol ce se întâlnesc în unele zăcăminte. Pentru a da o explicațiune suficientă acestei presupuneri, se admit omoriri în masse ale faunei apelor marine, sau uneori chiar ale apelor dulci, prin schimbări de coaste, cari ar trage după sine «irupțiuni» de ape sărate în ape dulci și vice-versa; se recurge la epidemii, cutremure și erupțiuni submarine și în sfârșit la o desvoltare intensivă a vieții animale în lipsa unor animale mâncătoare de cadavre, încât acestea se depun pe fundul apelor, unde sunt acoperite de nisip și nomol (3).

Numeroase observațiuni confirmă într'adevăr posibilitatea unor astfel de fenomene, cari rămân însă cu toate acestea cu totul izo-

(1) Höfer, *Das Erdöl*, pag. 197.
(2) Idem, p. 198.
(3) Engler, *La chimie de la formation de pétrole*, p. 28, și Höfer, p. 197.

late. Ca unul din argumentele principale, se aduc rezultatele cercetărilor ce le-a făcut *N. A. Andrussow* asupra golfului *Karabugas*, pe malul oriental al Mării Caspice. Prin evaporaţiune apa golfului devine aşà de salină, încât fauna bogată, adusă de curenţi din marea deschisă, moare. In anotimpurile călduroase malurile golfului sunt acoperite de cadavre de peşti, din cari o parte se scufundă şi e îngropată în nomolul fin al golfului, încât condiţiunile de bituminizare sunt satisfăcute.

Şi *Höfer* pledează pentru ipoteza că zăcămintele mari de petrol sunt geneticeşte legate de o acumulare de cadavre de animale marine. El constată că cele mai multe din zăcămintele primare de petrol aparţin straturilor marine, şi anume depozitelor dintr'o mare neadâncă, şi nimic nu indică că acumularea s'ar face în marea adâncă. «Vântul», zice el, «şi valurile adunau pe coastă cadavrele, cari se acoperiau cu straturi nouă, iar coasta fiind într'o fază de scufundare, marea se închideà deasupra barei submarine, formată de cadavre şi de nisip, care se acoperià cu nouă sedimente».

Cum zăcămintele primare de petrol se găsesc uneori în faciesuri lagunare, *Höfer* compară modul lor de formaţiune cu acela al sedimentelor din lagunele de pe malul vestic al ***Mării Roşii***. Cadavrele faunei marine plutitoare sunt împinse aci de vânturi pe malurile mării şi în lagune, unde sunt repede îngropate în nisipul îngrămădit de valuri. Pentru ca zăcământul născând de petrol să fie păstrat şi deci acoperit de straturi mai tinere, trebue admisă şi aici o scufundare a coastelor şi a lagunelor. Ceea ce se produce într'o lagună se poate întâmplà într'un golf sau braţ de mare. Höfer nu exclude chiar acumulare de cadavre în delte (1).

2. *Rudolf Zuber* (2), unul din cei mai buni cunoscători ai zăcămintelor carpatice de petrol, vede în petrol mai ales un product de origine vegetală, un product de fermentaţiune putredă a celulozei.

---

(1) Höfer, *Das Erdöl*, p. 206.

(2) R. Zuber, *Kritische Bemerkungen über die modernen Petroleumhypotesen*. Zeitschrift für praktische Geologie, 1898, şi referat de Zalozecki in Naphta, 1898.

Această fermentațiune poate, după studiile lui *Leon Popow*, să deà naștere la metan și bioxid de carbon. Rezultatele lui *Popow* sunt confirmate prin cercetările lui *Radziszewski* (1) asupra putrefacțiunii algelor marine, cât și prin experiențele lui *Hoppe Seyler* (2) asupra descompunerii celulozei plantelor, prin acțiunea bacteriană în apele stătătoare. *Zuber* admite însă, că hidrocarburele pot naște, până la o măsura oarecare, și din cadavre de animale.

El dă o deosebită însemnătate prezenței apelor sărate în momentul putrefacțiunii, care ar favorizà descompunerea celulozei; în apele dulci celuloza s'ar carbonizà numai.

Din punct de vedere geologic, *Zuber* stabilește că în diferitele formațiuni geologice petrolifere se pot distinge faciesuri de petrol. Aceste faciesuri sunt reprezentate prin depozite nisipoase nomoloase, depuse în părțile litorale ale unei mări cu fund ridicat, în care substanțele organice acumulate în cantități mari au putut fi repede acoperite de detritusul ce-l aduceau curenții marini sau râurile ce se vărsau în mări.

3. Un progres însemnat în studiul formațiunii bitumenului de origine organică s'a făcut, de câțiva ani încoace, prin cercetările asupra bituminizării microarganismelor, cercetări cari au ridicat discuții vii, atât în cercurile geologilor și ale naturaliștilor, cât și în ale chimiștilor.

G. Krämer și *A. Spilker* (3) au extras pentru întâia oară dintr'un nomol, care se găsește sub un strat de turbă, în basinul unui lac aproape de Haff, lângă Stettin, o ceară pe care o credeau produsă exclusiv de bacilariacee, deoarece erà de mult cunoscut, că aceste alge (diatome) conțin în celulele lor picături de o substanță oleioasă.

Potonié (4) a arătat mai târziu, că acest nomol e un depozit bogat în rămășițe organice de o microfaună și microfloră, care se află

(1) In R. Zuber, *Kritische Bermerkungen*, etc., p. 180, și Höfer, p. 183.

(2) Höfer, p. 183.

(3) G. Krämer și A. Spilker, *Das Wachs der Baccillariaceen und sein Zusammenhang mit dem Erdöl*. Ber. deutsch. Chem. Gesellschaft, 1899, p. 2910.

(4) H. Potonié, *Zur Frage nach den Urmaterialien der Petrolea*, etc., și *Formation de la Houille*, 1905.

într'o stare specială de putrefacțiune bituminoasă, datorită mai ales faptului, că se găsește în ape stătătoare. ***Engler*** (1), analizând acest nomol, pe care ***Potonié*** l-a botezat ***sapropel***, a găsit până la 24.4°/₀ oleiuri gudronoase, ce conțin și parafină. Acest sapropel ar constitui materialul primitiv pentru formarea petrolului. Diferitele roce bituminoase, al căror bitumen e primar, adică format deodată cu formarea rocei, n'ar fi decât varietăți diferite de sapropel. Bălțile, fie ele sărate sau nu, lagunele, limanurile și lacurile sărate ale stepelor, cu un cuvânt apele stătătoare, prezentă condițiunile cele mai favorabile pentru formarea rocelor sapropelice. Observațiunile lui ***Ferdinand Ludwig*** (2) asupra lacurilor sărate din ***Siberia*** și ale lui ***A. F. Stahl*** (3) asupra lacurilor sărate din stepa ***Kirgisilor*** confirmă aceste vederi. Cum ***Zuber*** distinge un facies de petrol al formațiunilor geologice, tot astfel și ***Stahl*** vorbește de un Naphtafacies, care ar indică o mare puțin adâncă, litorală, și formațiuni de o stepă cu depresiuni, în care s'ar adună ape sărate și s'ar sedimentà sarea.

Iată în câteva cuvinte teoriile cele mai argumentate pentru a explică originea petrolului pe cale organică. In rezumat reiese din studiul critic al tuturor acestor vederi, că hidrocarburele, cari constituesc zăcăminte de petrol, pot naște atât din bituminizarea plantelor cât și din a animalelor.

După toate probalitățile, cum a arătat foarte bine ***Engler,*** punctul de plecare e în general o substanță grasă, fie vegetală, fie animală. Aceasta nu exclude însă, că în unele cazuri hidrocarburele petrolului pot rezultà și din putrefacțiunea altor substanțe organice. In orice caz însă, cum s'a demonstrat de mulți, trebue în general exclus ori și ce raport genetic între cărbune și petrol, deoarece procesul de carbonizare e cu totul diferit de procesele de putrefacțiune. Tot așà de puțin pare a fi probabil că petrolul provine din ozokerit, cum susțin ***F. Kreutz*** și ***R. Zuber***.

---

(1) Engler in Potonié, *Zur Frage*, etc., p. 347.

(2) Ferdinand Ludwig, *Chemische Untersuchung einiger Mineralseen ostsibirischer Steppen*. Zeitsch. f. prakt. Geol. 1903, p. 140.

(3) A. F. Stahl, *Beobachtungen in den Kirgisensteppen*. Petermanns Geogr. Mitteilungen, 1901, p. 106, și în Potonié, *Zur Frage*, etc., p. 361—363.

II.

Să privim acum mai de aproape **geneza petrolului din zăcămintele României**.

După cercetările făcute până astăzi (1), rezultă că petrol în zăcământ primar nu găsim, decât în straturile paleogene, — straturi terțiare mai vechi, — și în straturile faciesului lagunar al Mării Mediterane miocenie, facies bogat în zăcăminte de sare și care s'a introdus în literatura geologică de geologii austriaci sub numele de *Schlier*, etaj care în *Carpați* mai e cunoscut ca *formațiune saliferă subcarpatică* sau *saliferul miocenic*.

Dar să lămurim înainte de toate, ce e un zăcământ primar de petrol? Sub această denumire se înțelege un zăcământ de petrol, care se găsește în rocele în cari chiar s'a născut mineralul. In opunere cu aceasta distingem zăcămintele secundare, terțiare, etc., în cari petrolul a intrat mai târziu, prin migrațiune.

Pentru a vedeà cari au fost condițiunile geologice de formațiune a petrolului, trebue prin urmare să cercetăm formațiunile geologice cari conțin petrol primar, adică paleogenul și saliferul miocenic.

A. In *paleogenul* Carpaților români, petrolul în zăcământ primar e limitat, după cercetările lui *Teisseyre*(2), *Sava Atanasiu* și după observațiunile mele, la straturile eocenicului superior, respectiv oligocenicului inferior, la așà zisele straturi de Tg.-Ocna (3), la straturile cu fucoide și la straturile menilitice propriu zise.

Orizontul straturilor de Tg.-Ocna se prezentă în Moldova de obiceiu prin gresii marnoase, moi sau tari, cu intercalări de gresii și conglomerate cu numuliți mici, de calcare silicioase și marnoase cu fucoide. Petrolul straturilor de Tg.-Ocna s'a format în special în rocele argiloase ale acestui orizont geologic. Deși aceste straturi de

(1) *Raportul Comisiunii de petrol, adresat d-lui Ministru al Lucrărilor Publice, despre lucrările comisiunii însărcinate cu studiul regiunilor petrolifere din România*, 1904, p. 10.

(2) Dr. W. Teissyre, *Zur Geologie der Bacau'er Karpathen*. Jahrbuch. der k. k. geol. Reichsanstalt. 1898, p. 571.

(3) *Raportul comisiunii de petrol*, etc., p. 56,

Tg.-Ocna au fost în unele locuri foarte amănunțit cercetate, totuș până astăzi nici în calcare, nici în marne, nici în gresii sau conglomerate nu s'au putut găsi nici chiar urme de animale superioare sau mari. Cred că în straturile gresoase și argiloase bituminoase, în cari s'au păstrat urmele de fucoide, numuliți, orbitoide, litotamnium, briozoere și spicule de spongii pe lângă ace de cidaris, puteau să se păstreze în aceeaș măsură, măcar urme de rămășițe de alte animale, dacă într'adevăr cadavrele lor au fost necesare pentru formarea petrolului, cum o pretind apărătorii acumulărilor de masse de cadavre. Noi trebue să deducem de aci, că petrolul din eocenicul Carpaților nu e datorit unor acumulări de cadavre ale unei faune marine mai superioare, ci din contră provine din microorganisme animale sau vegetale (1). Că algele marine au jucat un rol preponderent în formațiunea petrolului, nu e încă demonstrat; rămâne însă în orice caz de deslegat curioasa coincidență a petrolului primar cu desvoltarea mare a straturilor cu fucoide, în cari uneori se întâlnesc mici intercalări de un cărbune negru foarte bituminos, de origine turbieră. Ne lipsesc încă studii destul de amănunțite a microorganismelor flișului nostru, care ar permite ori și cum o orientare în privința acestor chestiuni (2).

In șisturile menilitice, un facies al oligocenului, care în România ca și în Galiția e restrâns la partea inferioară a acestui etaj, petrolul primar se găsește în șisturi argiloase și silicioase-bituminoase, bogate în urme de pește. Se observă adeseori, că în impresiunile de pești corpul animalului e înlocuit prin o substanță bituminoasă uscată. De altfel toate urmele de pește sunt bituminoase și deci e foarte plausibilă presupunerea, că bitumenul acestor șisturi provine, în cea mai mare parte, din pești ale căror cadavre au fost îngropate în depozitele argiloase.

---

(1) L. Mrazec, *Observațiuni asupra genezei petrolului din România*. Comunicare făcută la Societatea de Științe, 1905, și în *Monit. du Pétrole Roumain*, Iulie 1905, p. 617—619.

(2) *Rzehak* și *Grzybowski* au găsit în Flișul gresos-argilos din *Moravia* și *Galiția* foraminifere silicioase-nisipoase, ale căror reprezentanți se găsesc în mările actuale, în bentosul adâncimilor mai mari. In V. Uhlig, *Bau und Bild der Karpathen*, 1903, p. 825.

Cu toate acestea trebue să amintesc aici că, după ***Grzybowski***, ***Aradi*** şi alţii, şisturile argiloase-bituminoase nealterate ale etajului menilitic din ***Galiţia*** şi ***România*** posed o microfaună bogată (1) care, după ***Aradi***, lipseşte însă în şisturile argiloase ce conţin sulfure şi sulfaţi. Fiindcă în aceste roce se găsesc urme de foraminifere, al căror test e transformat în gips, ***Aradi*** crede, cu drept cuvânt, că toate şisturile argiloase au avut o microfaună foarte bogată, ale cărei resturi însă nu s'au mănţinut decât în rocele libere de sulfură de fier, căci sulful sulfurelor de fier s'a transformat prin oxidaţiune în acid sulfuric, care a disolvat testul calcaros al foraminiferelor pentru a formà în locul lui gips. Nu e deci nici aici exclus, că microorganismele n'au avut un rol, poate chiar însemnat, în bituminizarea rocei.

Şisturile argiloase pot uneori să fie aşà de bogate în bitumen, încât gresiile ce le sunt intercalate conţin cantităţi notabile de petrol. Dacă însă bitumenul din corneene silicioase şi calcare silicioase, cari însoţesc şisturile argiloase, e primar sau infiltrat, nu e încă bine lămurit.

In ceea ce priveşte condiţiunile, sub influenţa cărora s'a format petrolul, numeroase observaţiuni ne permit a-l stabili întru câtva, pentru flişul Carpaţilor români, mai vechiu decât oligocenic. Astfel se întâlnesc în flişul carpatic foarte des manifestaţiuni saline, cari caracterizează faciesul saliferului paleogen. In lucrarea noastră asupra zăcămintelor de sare din ***România*** am citat, ***Teisseyre*** şi eu (2), ca zăcând în gresia carpatică paleogenă, chiar massive de sare ca cel dela ***Târgu-Ocna***, ***Grozeşti*** şi altele din judeţul ***Putna***. Ultimele noastre cercetări ne îndreptăţesc astăzi a considerà probabil toate aceste zăcăminte, nu ca paleogene ci ca miocenice; massivele dela marginea flişului sunt încălecate de cutele flişului, iar cele din interiorul zonei flişului par a zăceà în sinclinale.

(1) V. Aradi, *Asupra microfaunei terţiarului, etc.* Anal. Acad. Rom. 1906.
Grzybowski in Uhlig, *Bild u. Bau*, etc., p. 826.
Vezi şi Grzybowski Boryslaw, *Bulletin de l'Academie de sciences de Cracovie*, 1907, p. 94.

(2) Mrazec şi Teisseyre, *Privire geologică asupra formaţiunilor salifere şi zăcămintelor de sare din România*. Monit. petrol. rom. 1902, tiraj sp., p. 5.

Cu toate acestea rămâne cert, că în eocenicul superior, respectiv în oligocenicul inferior, atât în orizontul straturilor de Târgu-Ocna și în acela al straturilor cu fucoide, cât și chiar în etajul șisturilor menilitice avem numeroase izvoare sărate și sărături.

Observațiunile au arătat că tocmai aceste straturi sunt purtătoare de petrol în zăcământ primar, încât rezultă că paleogenul, care conține petrol în zăcământ primar, e în acelaș timp și salifer, ceea ce nu poate fi privit ca o simplă coincidență, ci ca o regulă. Putem deci formulà în ceea ce privește originea petrolului din flișul paleogen că: ***faciesurile salifere ale acestei formațiuni conțin petrol în zăcământ primar, care în afară de aceasta se găsește și în șisturile cu pești, al căror rol în formarea zăcămintelor mai mari pare a fi însă foarte redus.***

B. Mult mai clară se prezentă chestiunea originii petrolului in formațiunea saliferă subcarpatică. Această formațiune este reprezentată principal prin un complex de roce gresoase-marnoase, însoțite de gipsuri și conținând zăcăminte, uneori colosale, de sare.

Cercetări îndelungate au arătat, că la noi în țară se pot distinge în acest etaj depozite de coastă, mai nisipoase, uneori vărgate, și depozite marnoase-argiloase, faciesul cenușiu al saliferului cu gips și zăcăminte de sare (1). In acest facies cenușiu și mai ales în apropierea zăcămintelor de sare găsim hidrocarbure în abundență (2).

Imprejurul zăcămintelor de sare se formează o adevărată aureolă de hidrocarbure, care impregnează într'un mod neregulat rocele din zona ei. Toate zăcămintele de sare prezentă acest fenomen, însă cu o intensitate variabilă, încât se poate stabili regula, că toate zăcămintele de sare ale formațiunii salifere miocenice sunt înconjurate de o aureolă bituminoasă, care în pozițiunea primitivă a zăcămintelor pare a fi restrânsă la straturile din acoperișul lor. Afară de

(1) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire asupra zăcămintelor de sare*, etc., p. 9.

(2) Idem, p. 53—54.

L. Mrazec, *Contribuțiune la geologia regiunei Gura Ocniței.* Monit. Petrol. Rom., 1905, p. 3.

aceasta, putem adaogà, că sarea însăș conține în totdeauna hidrocarbure gazoase (1).

Nu cred să mă înșel, dacă cele expuse mai sus — cari s'au arătat ca fiind lege pentru saliferul miocenic al Carpaților, — le generalizez pentru toate zăcămintele de sare ale diferitelor formațiuni geologice din lume (2).

Formațiunea saliferă, care e izvorul cel mai principal al zăcămintelor mari și tinere de petrol din Muntenia, e considerată ca un facies de regresiune, de retragere a mării flișului. In Oltenia malul septentrional al acestei mări mediterane erà format de Insula Cristalină de Sud a *Carpaților*, iar în județul ***Prahova*** se ridicau din mare insule formate de straturi cretacice, eocenice și oligocenice.

In dreptul curburii Carpaților, cam dela râul ***Buzău*** până la ***Oituz*** în județul ***Buzău,*** marea saliferului subcarpatic pare că comunicà cu basinul mediteran al ***Transilvaniei.***

Din studiul sedimentelor depuse în această mare, rezultă că în toată depresiunea, care astăzi e ocupată de ***Munții Buzăului*** și ai ***Putnei,*** se ridicau din mare insule numeroase, fie ca bancuri imense de nisip, fie ca stânci. Golfuri și lagune se formau sub influența combinată a mișcărilor tectonice și a unei clime calde și uscate de stepă sau de deșert. După rezultatele actuale ale studiilor, pare că ele corespundeau uneori depresiunilor datorite unori scufundării, ce se întindeà, pe timpul miocenicului, dealungul uscatului, fie continent, insulă sau peninsulă. Urmele unui golf ne sunt chiar până astăzi păstrate: e ***golful de Slănic*** (3), care însă pare a fi luat naștere

---

(1) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire...*, etc., p. 52.

V. Uhlig, *Bau u. Bild der Karpaten*, p. 823.

Costăchescu, în frumoasa sa lucrare asupra gazelor cuprinse în sarea din România, a arătat că hidrocarburele din sare sunt în cea mai mare parte formate de metan.

N. Costăchescu, *Gazurile cuprinse în sare și în vulcanii de glod din România.* Teză, Iași 1905.

(2) Din cercetările mele rezultă de altfel, că toate depozitele saline — de ori și ce natură (argile, marne, gresii, etc.) — conțin în totdeauna hidrocarbure.

(3) L. Mrazec și W, Teisseyre, *Privire, etc.*

cam spre sfârşitul epocei mediterane şi deci depozitele lui corespund părţii superioare ale acestui etaj.

Apele sărate, prealabil liberate de sulfat de calciu, care se depuneà ca anhidrit şi gips, se concentrau uneori în depresiunile, cari încetinel par a fi luat forma unor adevărate gropi. Sunt condiţiuni pe cari ni le aminteşte astăzi, de pildă, groapa în care zace Marea Moartă.

Bălţi şi mlăştini sărate imense legau punctele cele mai joase ale acestor depresiuni, în cari se adună ape saline de o concentraţiune mai tare. Uneori aceste depresiuni lagunare erau separate prin bare de marea deschisă, nu prea profundă, care însăş ocupà o depresiune, ale cărei depozite încing astăzi, ca o făşie, Carpaţii. Conglomerate de coasta, pietrişuri fluviale, urme de valuri şi de viermi, crăpături datorite uscării nomolului părăsit de ape, argilele salifere — takirul stepelor saline asiatice — sunt martori ai condiţiunilor geografice, ce existau atunci şi ai unei mări muribunde, cum o numià Suess. Globigerinele, ce se întâlnesc câte odată în nomolul saliferului şi a căror prezenţă a înfluenţat pe mulţi să considere depozitele lui ca pelagice, sunt probabil aduse de curenţi din marea deschisă, în lagune. Iată în câteva cuvinte condiţiunile, în cari se depuneà Schlierul în regiunile Carpaţilor de Sud şi de Est.

Inclinarea spre formarea de un uscat în timpul mediteranului mai e întărită şi prin faptul că, în oligocenicul cel mai superior, găsim, în Carpaţii de Est şi de Nord-Est, bancuri puternice de o gresie, care a fost recunoscută ca fiind un nisip de dune întărit (1), ceea ce denotă existenţa de uscaturi mari. Apoi tot în favoarea acestei presupuneri vorbeşte şi transiţia între mediteranul şi sarmaticul caracterizat prin o faună, care trăià într'o mare în care apele dulci ale râurilor veniau să micşoreze salinitatea apei de mare. In judeţul ***Putna*** [Câmpuri-Vizanti-Bârseşti—V.-Sării], în ***R.Sărat*** şi în unele localităţi chiar în Prahova, se constată această transiţie dela saliferul miocenic la sarmatic(2). Tocmai la baza acestui etaj apar ban-

(1) L. Mrazec şi W. Teisseyre, *Privire*, p. 46.
(2) Idem, p. 16.

curi mari de conglomerate, formate aproape exclusiv din rocele oligocenicului, sub care zac marne sarmatice cu hieroglifi [Putna, R.-Sărat]. Prezența de blocuri oligocenice în sarmatic e proba cea mai sigură, că oligocenicul curburii Carpaților s'a ridicat din ape tocmai în timpul sarmaticului și că uscatul începeà să iea o întindere mai mare.

E știut că saliferul subcarpatic e în general sărac în fosile.

Cercetările în România confirmă aceasta și pentru partea Sud-Estică a Carpaților. Urme de plante, câte odată chiar foarte numeroase, se observă în faciesurile de coastă ale mării. Numai în faciesul marnos cenușiu găsim globigerine și alte foraminifere, într'adevăr uneori în cantități colosale, iar în apropierea zăcămintelor de sare întâlnim în unele localități șisturi disodilice, cu urme rare de pești. In sfârșit în zăcămintele de sare s'au găsit și trunchiuri de arbori. La aceste câteva fosile se rezumă urmele de organisme găsite până astăzi în saliferul miocenic.

Hipoteza că hidrocarburele, adică petrolul rocelor mume din mediteran, ar fi datorite unor omoriri în masse ale faunei marine superioare, nu găsește prin urmare nici un sprijin în rezultatele cercetărilor făcute în saliferul României. Aceste ne îndreptățesc din contră a înlătură astăzi complect, pentru zăcămintele române cel puțin, intervențiunea unor distrugeri de animale în masse, pentru explicarea cărora trebue să recurgem ori și cum la catastrofe, cari nu puteau să formeze o regulă în timpul mediteranului. Și aici trebue să punem în evidență, că nomolul bituminos, în care s'a păstrat testul, uneori așà de delicat, al foraminiferelor întâlnite, ar fi putut tot așà de bine să conserve părțile osoase sau conchiliile animalelor mai mari și superioare.

Să vedem dacă nu se poate găsì o explicație pentru geneza hidrocarburelor din saliferul miocenic — plecând simplu dela legile generale ale naturii.

Pentru a găsì o soluțiune satisfăcătoare, cel puțin în raport cu cunoștințele noastre actuale, trebue să privim chestiunea astfel: Deoarece pe de o parte hidrocarburele nasc în sedimente fine de obiceiu argiloase, iar pe de altă parte ele sunt geneticește legate de

vieața organică, se impune a examinà fenomenele de sedimentare a substanțelor fine argiloase și condițiunile biologice ale regiunilor, în cari se produce o sedimentare excesivă.

Toți partizanii originii organice a petrolului sunt de acord asupra unui punct, anume că o transformare a corpului organic în hidrocarbure se poate face numai in lipsa aerului, la adăpost de o descompunere. Această condițiune se obține prin acoperirea completă sau îngroparea corpului în nomol. Mai departe, toți sunt de acord, că fenomenul se produce în zona litorală, neritică, a mărilor sau în mări ori lacuri, mai ales sărate, cu fund ridicat, în cari sedimentațiunea e mai mare și deci îngroparea merge mai repede.

Materialul nomolului e în cea mai mare parte adus de apele dulci, ce se varsă în mări, lacurile sărate, etc.

Dar substanțele în suspensiune aduse de râuri se depun foarte repede în ape sărate, deoarece soluțiunile saline, conductori electrolitici, au proprietatea de a precipità aceste substanțe, și aceasta cu atât mai mult, cu cât conținutul în săruri e mai mare și cu cât temperatura e mai ridicată. Vedem deci că în natură precipitarea cea mai repede și cea mai completă a substanțelor argiloase se face în apa de mare și mai ales în lacuri sărate, din regiuni cu o climă caldă și uscată. Nomolul depus în aceste soluțiuni n'are consistența mălurilor din depozitele argiloase ale apelor dulci, ci e caracterizat prin o viscozitate destul de pronunțată, ceea ce-l face și mai apt de a servì ca izolator.

E într'adevăr greu de înțeles cum cantități mari de cadavre de animale mari, adevărate bare de cadavre, să fi fost complet îngropate în acel nomol fin argilos. O sustragere repede a cadavrelor dela oxidațiune nu s'ar puteà imaginà, decât în apropierea gurilor râurilor, în estuarii, etc., unde cantitatea materiilor în suspensiune aduse în mare e mai considerabilă. Dar tocmai aici nu s'au observat niciodată cimitire de animale, iar o intervenire de catastrofe, epidemii, etc., cum le cere ipoteza, deși e posibilă, nu poate să fie considerată ca regulă, ci simplu ca o excepție. *Iar prezența regulată a hidrocarburelor în toate depozitele argiloase sau*

calcaroase marine, în acele din lacuri sărate, şi uneori chiar în nomolurile de ape dulci, ne indică, că trebue să căutăm explicaţia genezei lor în fenomene ce se produc în mare în natură, şi într'un mod normal, iar nu în casuri excepţionale.

Studiile biologilor din ultimii decenii şi mai ales rezultatele expediţiunilor, cari aveau ca scop cercetarea adâncimilor mării, au arătat ce însemnătate colosală au microorganismele în economia naturii. Considerând chestiunea aceasta numai din punct de vedere litologic, constatăm că o mare parte a cojii pământului e datorită vieţii şi activităţii fiinţelor inferioare şi în general a microorganismelor. Mai toate calcarele şi rocele sedimentare silicioase şi altele sunt aproape exclusiv produsele vieţii organice. De aici putem deduce că cantitatea de materie, ce intră în constituţiunea tuturor microorganismelor cari trăesc astăzi pe suprafaţa pământului, întrece cu mult pe aceea care constitue toate macroorganismele.

Se ştie că atât apele dulci cât şi cele sărate conţin cantităţi colosal de mari de plancton, adică plante şi animale, de obiceiu microorganisme, cari trăind pasiv sunt duse de curenţii apelor şi constituesc hrana principală a majorităţii faunei marine. Planctonul neritic şi cel din lacurile sărate e foarte abondent şi bogat în forme. Indivizii morţi se precipită foarte uşor singuri, sau sunt târîţi cu substanţele fin argiloase în suspensiune în apă şi sunt imediat îngropate în nămolul zonelor litorale sau neritice (1).

In nomolul fin argilos şi vâscos al litoralului, microorganismele şi plantele sau animalele mari, însă în cantitate foarte mică, sunt perfect izolate de influenţa aerului şi a bacteriilor de descompunere.

S'ar puteà face aici obiecţiunea, că nu toate lacurile sărate şi lagunele sunt nutrite de râuri şi deci ar lipsì materialul fin în suspensiune pentru formarea nomolului. Dar studiul lacurilor din regiunile de stepe arată, că lipsa substanţelor în suspensiune aduse

(1) Pe lângă aceasta mai poate fi îngropat prin deplasările coastelor şi benthosul litoral, adică flora şi fauna sesilă de pe treapta continentală a mărilor, care uneori e de o bogăţie foarte mare, şi la care în sfârşit mai trebuesc adăugate substanţele organice aduse de apele continentale.

de râuri e suficient compensată prin praful ce-l aduc vânturile de stepă în mari cantități și care se depune în fundul lacului. ***Teisseyre*** și eu am arătat de altfel, că și substanțele argiloase, cari sunt cauza aspectului de stratificație a sării noastre, nu sunt în cea mai mare parte altceva, decât praf subaerian adus de vânturi (1).

Insemnătatea mare ce o au microorganismele în formarea nomolului negru, în formarea sapropelului lacurilor sărate, e între altele dovedită și prin cercetările lui ***Ludwig*** (2) și ***Stahl*** (3) asupra lacurilor sărate din Siberia și din regiunile aralo-caspice și poate fi foarte ușor întărită prin studiul vieții ***Lacului Sărat*** de lângă Brăila, a lacului ***Techirghiol*** (4), etc. și a sapropelului sau nomolului depus în ele.

Condițiuni de bituminizare analoage cu cele din depozitele argiloase, ne pot prezentà și calcarele recifale în general, și recifele madreporice în special.

Vietuitoarele cari clădesc recifele, sau cari trăesc ca oaspeți în ele, sunt în cea mai mare parte tot microorganisme. După moartea lor, ele pot fi complet izolate, ***probabil numai în regiuni de scufundare***, prin acțiunea combinată a calcarului produs de animalul însuș, cât și prin calcarul remaniat și recristalizat prin apele de infiltrațiune, găsindu-se astfel în condițiunile necesare de a fi bituminizat. Dovada cea mai bună că fenomenul se produce într'adevăr astfel în natură, e că cele mai multe calcare par a fi fost primordial bituminoase, cum foarte multe sunt chiar astăzi. Există însă calcare libere de hidrocarburi, cum sunt calcarele recifelor madreporice

(1) Mrazec și Teisseyre, *Privire*, etc., p. 25 și 26.

(2) Ludwig, *Chemische Untersuchung*, etc.

(3) Stahl, *Beobachtungen*, etc.

(4) Georgescu a găsit în două probe de nomol din lacul Techirghiol, în substanța uscată:

1) Grăsimi și substanțe de natura cerii (extrase cu eter.)	5,3500 ‰
Substanțe rășinoase	3,8000 „
2) Substanțe de natura grăsimilor și cerii	3,5933 „
Substanțe rășinoase	2,2600 „

In afară de aceasta s'a mai constatat 255,3806 ‰ și 116,72 695 ‰ substanțe organice, resturi de plante, humina, pierderi, etc.

Dr. M. Georgescu, *Analiza nomolului din lacul Techirghiol.* București 1909, p. 6–11.

tinere sau în general calcarele din regiuni caracterizate printr'o *mişcare de ridicare,* apoi calcarele din regiuni eruptive şi mai ales cele din regiuni intensiv cutate. La ambele aceste calcare din urmă, lipsa substanţelor bitumionase nu e în totdeauna primordială, căci hidrocarburele se pierd uşor în vecinătatea rocelor eruptive, iar în regiuni cutate ele pot fi alungate, atât prin circulaţia apelor de infiltrare, cari au o acţiune recristalizătoare asupra rocei, cât şi prin presiunile enorme, la cari sunt supuse straturile calcaroase în timpul cutării şi prin cari ele sunt transformate în calcar cristalin. Calcarele bituminoase nu joacă însă nici un rol în formarea zăcămintelor de petrol din România, care se găseşte în zăcământul primar aproape numai în roce mai mult sau mai puţin argiloase.

O bituminizare foarte intensivă a substanţelor organice pare a se produce mai ales în depozitele nămoloase bogate în materii organice ale regiunilor în cari se întâlnesc ape sărate şi sub o climă de stepă sau desert. In orice caz observaţiunile ne arată, că în depozitele de regiuni de lagune, lacuri, bălţi şi mlăştini sărate, întâlnim în totdeauna cantităţi mai mari de hidrocabure în zăcământul primar, decât în orice alte depozite. Prin urmare trebue să admitem, că în aceste regiuni bituminizarea substanţelor organice se face mai repede şi mai complect sub influenţa soluţiunilor saline. Desvoltarea fenomenului e probabil în raport cu concentraţiunea soluţiunilor şi poate cu compoziţiunea lor şi—foarte probabil—şi sub influenţa insolaţiunii intensive, la care se mai poate adăugà fenomenul de acumulare a căldurii în soluţiuni saline în anume condiţiuni, fenomen descoperit de *Kaleczinski.* Microfauna şi microflora acestor ape e, precum am spus, de obiceiu foarte bogată, încât materialul organic necesar pentru formarea hidrocarburelor nu lipseşte.

Din cele expuse reiese prin urmare că nu e, cum se susţine de unii, o simplă coincidenţă, că hidrocarburele sunt în cantitate mai mare în împrejurimile depozitelor saline sau în roce sărate, *ci că există o conexiune genetică, între formaţiunea lor şi prezenţa apelor sărate.*

Revenind după aceste consideraţiuni la formaţiunile geologice,

cari conțin la noi petrol în zăcământ primar, constatăm *că există rațiune, că în depozitele salifere ale straturilor de Tg.-Ocna și ale formațiunii salifere mediterane să se găsească cantități mai mari de hidrocarbure, decât în celelalte faciesuri ale terțiarului marin.*

III.

Fiindcă petrolul se constată în România în zăcământ primar numai în paleogen și saliferul miocenic, și fiindcă zăcămintele cele mai bogate ce se exploatează la noi sunt în meotic și pliocenicul superior (straturi cu bifarcinate și lignit), formațiuni ce nu conțin roce mume bituminoase, trebue să admitem că petrolul din aceste etaje geologice se găsește în general în zăcăminte secundare și provine din paleogen sau miocenic (1).

In neogen găsim deci zăcăminte primare în saliferul miocenic și, precum s'a arătat dejà, rocele acestui etaj numai acolo conțin hidrocarbure în cantitate mai mare, unde apar manifestațiuni saline. Petrolul din sarmatic, meotic, pontic și levantin e în zăcământ secundar și provine în cele mai multe cazuri din saliferul miocenic (2).

Pentru a concepe formarea acestor zăcăminte secundare de petrol, trebue să admitem o **migrațiune a hidrocarburelor.**

(1) Dar nu numai în pliocenic găsim petrol în zăcământ secundar, ci chiar în paleogen. Plecând dela faptul stabilit mai sus, că petrolul se formează în special în straturi argiloase și în calcare, urmează necesar să admitem, că petrolul din straturile de gresii, nisipuri și alte roce poroase, chiar din aceiaș etaj paleogen, în care se constată roce mume ale petrolului, să fie în zăcământ secundar.

In consecință petrolul din gresie eocenică dela Cătiaș (jud. Buzău) e în zăcământ secundar. In aceleași condițiuni de zăcere se găsește petrolul din nisipurile oligocenice dela Buștenari, deși aci se intercalează între bancurile de gresie omplexuri de șisturi argiloase bituminoase cu urme de pești.

Petrolul pare a proveni pentru zăcămintele eocenice mai ales din marnele argiloase ale straturilor cu fucoide și hiroglife, iar cel din straturile oligocenice dela Buștenari își trage originea în parte din marne eocenice și numai o mică parte e probabil datorită straturilor bituminoase cu pești.

(2) Numai în regiunea Buștenari găsim petrolul secundar din oligocenic în zăcământ terțiar în meotic. Nu ne putem pronunță însă astăzi asupra formării unor zăcăminte de petrol, de altfel neînsemnate din punct de vedere practic, dar interesante științificește, cum sunt de pildă straturile bituminoase dela Bălteni (Gorj) din ponticul superior. *Lucrările comisiunii*, etc., p. . .

In fenomenul de migrațiune trebue să deosebim doi factori: **căile** *pe cari se face migrațiunea* și **cauzele** cari produc migrațiune.

Dintre puținele lucrări relative la circulațiunea hidrocarburelor în coaja pământului, studiile lui *Stella, Day* și *Adams* merită o deosebită atențiune.

In primul rând trebue relevată o experiență de mare însemnătate în privința aceasta, pe care o datorim lui *Augusto Stella* (1).

Stella obținuse trecerea petrolului din argilă în nisip, prin compresiunea unui strat de argilă, liberă de apă, dar care erà prealabil îmbibată cu petrol și pusă în contact cu un strat de nisip. Stella deduceà din această experiență, că petrolul sub presiune, fie a straturilor ce sunt suprapuse rocei mume a petrolului, sau prin acțiuni orogenetice, poate migrà în straturi vecine poroase; că migrațiunea și filtrațiunea sunt un fenomen normal al zăcămintelor de petrol și că filtrațiunea ar produce schimbări în proprietățile chimice ale petrolului, schimbări ce depind de mediul de filtrațiune și de factorul timp.

David F. Day (2) a arătat că petrolul filtrând prin argila fină silicioasă și poroasă, nu numai se descolorează — lucru de altfel cunoscut, — dar se și fracționează, după greutate specifică. El deduce de aici, că rocele mume ale petrolului din *Statele-Unite* ar fi calcarele silurice, din cari petrolul s'ar fi filtrat în straturi poroase superioare și că diferențele în proprietățile petroleurilor din *Ohio* și *Pensylvania* ar proveni din fracționări obținute prin filtrațiunea unuia și aceluiaș petrol primordial.

Zalozecki (3), discutând rezultatele obținute de *Day*, trage concluziunea că migrațiunea și filtrațiunea sunt fenomene normale ale zăcămintelor de petrol și că filtrațiunea ar produce în proprietățile petrolului schimbări ce depind de mediul de filtrațiune și de timp.

(1) Ing. Augusto Stella, *A proposito di genezi dei giacimenti di petrolia. Rassegna mineraria*, XI, 1899.

(2) Dr. David F. Day, *Les variations des caractères des huiles brutes de Pensylvanie et de l'Ohio*. Congr. int. du pétrole. 1900.

(3) Naphta, 1901, p. 12.

Incercările lui Day au fost controlate de *Engler* (1) și *Albrecht*, cari au arătat că nu se poate obțineà o diferențiare definitivă a petrolului prin filtrațiune capilară prin straturile poroase, dacă comunicația între două zăcăminte nu e întreruptă. Separațiunea obținută la început prin filtrațiune, dispare mai târziu prin difuziune.

George I. Adams (2), plecând dela regulele generale ale formațiunii zăcămintelor de minereuri, susține că apa trebue să joace un rol foarte însemnat în migrațiunea hidrocarburelor. El crede că apa amestecată cu hidrocarbure ar circulà în crăpăturile capilare ale straturilor geologice și acest lichid s'ar separà pe urmă în rocele poroase după greutatea specifică a componenților săi.

Day, bazat pe cercetările sale asupra filtrațiunii petrolului, combate teoria lui *Adams* și susține că această circulațiune ar implicà dejà o separațiune de apă și de hidrocarbure prin filtrațiune, încât nu pare a fi probabilă o circulațiune comună a celor două lichide (3).

Cu toate acestea, idea lui *Adams* ar merità să fie de aproape privită, căci nu se poate negà o analogie oarecare între condițiunile de zăcere în coaja pământului a zăcămintelor de petrol și a zăcămintelor de minereuri.

Spre a puteà urmărì mai bine mecanismul migrațiunii, să cercetăm, înainte de toate, mai de aproape **căile pe cari se poate face migrațiunea,** având totdeauna în vedere condițiunile geologice din România și în special formarea zăcămintelor noastre de petrol.

Se admite în mod general, că crăpăturile ce pot existà în straturile geologice sunt calea cea mai obișnuită pentru ca petrolul să migreze din zăcământul său primar în zăcământ secundar. Zăcământul secundar va ocupà în genere o pozițiune mai ridicată decât cel primar, încât migrațiunea devine un fenomen de ascensiune prin crăpături.

---

(1) *Ueber den Vorgang bei der Filtration von Petroleum durch Floridaerde.* Zeitschr. für angew. Chemie, 1901, p. 889.

(2) *Principles controlling the geologic deposition of the hydrocarbons.* Transactions of the American Institute of Mining Engineers. 1902.

(3) *Discussion of the Paper of George I. Adams.* Trasanctions of the American Institute of Mining Engineers. 1902.

Monke şi *Beyschlag* (1) spun clar, că productele de putrefacţiune de resturi organice migrează prin ajutorul crăpăturilor în sus şi se concentrează în apropierea crăpăturii, în straturi nisipoase, mai rar în straturi calcaroase, formând zăcăminte secundare, terţiare, etc.

Această cale e probabil cea mai obişnuită în complexuri de straturi tari, în cari crăpăturile, fie ele mari sau mici, se pot mănţineà; dar ea nu poate aveà un rol însemnat în acele straturi, cari sunt constituite de roce moi, în cari crăpăturile nu pot fi decât fenomene trecătoare.

Experienţele lui *Stella*, *Day*, *Engler* şi *Albrecht* ne dovedesc, că migraţiunea hidrocarburelor se poate face şi direct prin roce argiloase. Ea se produce în rocele argiloase, cert prin capilaritate şi probabil prin difuziune, fenomen care până astăzi nu este de loc studiat şi care poate aveà o înrâurire importantă în fenomenul de migraţiune. In acest caz trebue să joace un rol însemnat atât natura rocelor argiloase, cari sunt caracterizate prin o coesiune foarte slabă, cât şi raporturile reciproce, ce trebue să existe între hidrocarburele gazoase şi lichide pe de o parte, şi rocele argiloase pe de altă parte.

Numeroase observaţiuni, făcute în special în zăcămintele române, întăresc supoziţia, că migraţiunea directă a hidrocarburelor prin rocele argiloase trebue să aibă rolul principal în formarea zăcămintelor neogene. Aşà, de pildă, se întâlnesc in straturile pontice petrolifere dela Păcureţi straturi de marne argiloase uscate, de zeci de metri grosime. In parte ele sunt formate de aşà zise «tabace», adică de marne argiloase, cu intercalări foarte subţiri, uneori aproape submicroscopice, de nisip. Marnele sunt uşor impregnate cu hidrocarbure, cari se acumulează în picături de petrol, în intercalările de nisip ale tabacelor. Hidrocarburele, cari aici se găsesc într'o formaţiune de apă dulce şi nu într'o rocă mumă, nu puteau impregnà tot stratul de marnă argiloasă, de zeci de metri grosime, decât în virtutea puterii lor de migraţiune.

(1) *Über das Vorkommen von Erdoel.* Zeitschrift für praktische Geologie. 1905, p. 426; vezi şi Höfer p., 19—122, L. Szainocha, C. Augermann, Orton, etc.

Dacă modul de migrațiune nu e încă bine limpezit, cu mult mai bine lămurite sunt din contră **cauzele migrațiunii**.

Cauzele ce au provocat migrațiunea hidrocarburelor sunt multiple. Din observațiunile făcute în natură și din experiențele de laborator, putem deduce că migrațiunea poate fi datorită atât unor fenomene cari rezultă din însăș natura hidrocarburelor, cât și influenței unor agenți externi, cari au favorizat sau au forțat migrațiunea.

1. Hidrocarburele lichide pot migrà grație tensiunii gazelor ce conțin sau le însoțesc.

2. Ele pot fi dislocate încă din roca mumă argiloasă prin ape de infiltrațiune, căci prin hidratarea rocei argiloase se mărește volumul ei, și necesar trebuesc expulzate hidrocarburele, cari nici chimicește, nici fizicește nu sunt legate de argilă. Se înțelege că mersul migrațiunii în cazul acesta depinde foarte mult de modul cum se produce fenomenul de hidratare.

3. O migrațiune în concepția lui *Adams* nu e exclusă în roce dure, ea pare însă a fi aproape imposibilă în roce argiloase moi, căci un amestec de apă și hidrocarbure nu poate migrà decât pe crăpături sau prin roce foarte poroase. O circulație prin interstițiile capilare ale rocelor argiloase, dacă acestea nu sunt prea întărite, nu e posibilă, fiindcă roca argiloasă se hidratează și atunci devine în condițiuni normale impermeabilă, atât pentru hidrocarbure cât și pentru apă (1). Aceasta se confirmă încă prin următoarele observațiuni în zăcămintele neogene din România.

In etajele neogene, straturile de marne hidratate sunt în vecinătate imediată sau în contact cu straturi de pietriș sau nisip, aquifere, cari sunt cauza primordială a hidratării rocelor argiloase. Straturile de apă pot aveà astfel în regiuni petrolifere câte odată chiar

---

(1) Cu toate acestea trebue să mărturisesc, că noi nu cunoaștem încă relațiunile între hidrocarbure lichide și soluțiunile saline. Cele zise se referă numai la ape de infiltrațiune superficiale și tinere.

Cred că apele sărate, cari se întâlnesc în zăcăminte primare de petrol, trebuesc în cea mai mare parte probabil considerate ca ape vadoase vechi, reținute din timpul scufundării geosinclinalelor, căci concepțiunea unei simple infiltrațiuni mai nouă e absolut în desacord cu posibilitatea păstrării zăcămintelor.

o însemnătate mare pentru păstrarea zăcământului de petrol, căci ele închid calea migrațiunii. Nu trebue să privim prin urmare în totdeauna ca o simplă coincidență, faptul că straturi bogate în petrol din pliocenicul român au, în acoperișul lor, la o distanță mai mult sau mai puțin mare, un strat puternic de apă. Din contră prezența apei în straturile acoperișului zăcământului de petrol pare a fi o garanție pentru păstrarea lui până la un punct oarecare.

4. In sfârșit, ca o cauză principală a migrațiunii forțate, trebue să privim, cel puțin pentru formarea zăcămintelor române și în special a celor neogene, presiunile orogenetice.

Experiența clasică a lui *Stella* arată cu ce repeziciune migrează petrolul în argilă, sub influența presiunii.

In adevăr, se știe de mult, că roce argiloase uscate și neîntărite pot fi deformate prin presiuni, fără a suferi rupturi și fracturi, ele fiind plastice. Părticelele mici, ce constituesc o astfel de rocă, alunecă prin presiune, și mai ales prin «stress» (presiune laterală), foarte ușor unele pe lângă altele, și aceasta grație formei lor și coeziunii slabe ce le caracterizează. Se înțelege că o presiune, ori cât de slabă, poate să provoace deci o mișcare de migrațiune a hidrocarburelor conținute în ele, fie gazoase sau lichide, și aceastâ mai ales fiindcă hidrocarburele sunt cu totul inerte față de argile din punct de vedere chimic.

Zăcămintele primare și cele secundare neogene, și uneori chiar cele paleogene din România, îndeplinesc condițiunile cerute de experiența lui **Stella**, adică: pe de o parte roce mume argiloase, pe de altă parte complexuri de roce argiloase și nisipoase moi și mai tinere, prin cari hidrocarburele pot migrà ușor sau se pot acumulà în ele în unele cazuri.

Observațiunea ne arată pe de altă parte, că zăcăminte de petrol mai însemnate se găsesc la noi în straturile sarmatice și pliocenice numai acolo, unde ele sunt străpunse sau încălicate de straturile formațiunii salifere, și sub condițiune ca în locul acela, sau în apropiere, să se găsească zăcăminte de sare (1).

(1) Vezi și L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, etc., p. 52.

Această regulă se aplică în general la toate zăcămintele ce se găsesc în regiunile a II-a și a III-a subcarpatică.

Un rol foarte însemnat, în formarea zăcămintelor neogene de petrol, au cutele cu sâmbure de străpungere (1).

Fenomenul de străpungere a sâmburilor anticlinalelor prin bolta lor a fost, cât știu eu, semnalat ca atare, pentru întâia oară, în România.

El devine mai pronunțat, când străpungerea e însoțită de o aplecare mai mare a cutei. Atunci se poate produce în interiorul cutei o încălcare, care poate să fie atât de exagerată, încât straturile sâmburelui pot încălecà peste straturile cele mai tinere ale cutei.

Străpungerea e provocată mai ales de massive de sare. Zăcămintele de sare, cari primordial formau lentile alungite cu margini largi și mai subțiri, au fost transformate prin presiuni orogenetice, din cauza plasticității mineralului, în massive elipsoidale alungite, cari, sub presiunile continue din timpul cutării, au alunecat de jos în sus prin straturile saliferului miocenic — grație formei lor speciale(2). Sarea poate să ajungă astfel uneori în contact direct cu straturile cele mai tinere ale anticlinalului (3).

In saliferul miocenic și în special în împrejurimea zăcământului de sare se constată, cum s'a zis dejà, hidrocarbure în cantitate foarte mare (4).

Aceleași presiuni, cari au schimbat forma și structura zăcămintelor de sare, au avut o prea suficientă putere de a silì aceste hidrocarbure să migreze prin marnele argiloase sau nisipoase ale saliferului, până ce ajungeau în straturi mai tinere, favorabile unei acumulări de hidrocarbure, în cari apoi formau zăcămintele mari de petrol (5).

---

(1) L. Mrazec, *Contribuțiuni la geologia regiunii Gura-Ocniței-Moreni*. Moni'. petrol. Român. 1905.

L. Mrazec, *Despre cute de străpungere*. Comunicare făcută în Societatea de științe din București. Fevruarie 1906.

(2) L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, p. 33.

(3) Idem., p. 38.

(4) Cu toate acestea nu se cunosc multe zăcăminte exploatabile de petrol în saliferul miocenic, fiindcă rareori se întâlnesc în el condițiunile necesare pentru accumularea hidrocarburelor. Vezi și L. Mrazec și W. Teisseyre, *Privire*, p. 53.

(5) L. Mrazec, *Contribuțiune la geologie*, etc., p. 3.

Acì e locul de a discutà intervenţia fracturilor ca mijloc de migraţiune. In România straturile mio-pliocenice ale cutelor sunt formate aproape exclusiv de roce moi. Un complex de straturi moi şi deci plastice, sub ori şi ce presiune, şi în special sub influenţa forţelor orogenetice, nu poate fi fracturat—cum s'a relevat dejà — şi deci nu se pot formà crăpături, decât local şi într'un mod accidental. In cazul acesta trebue să admitem că migraţiunea se face graţie capilarităţii, direct prin massa rocelor marnoase argiloase.

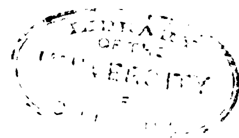
Migraţiunea astfel forţată se opreşte, în momentul când presiunea exercitată pe hidrocarbure este nulă sau când descreşte într'atâta, încât nu mai poate învinge rezistenţa ce-i opune structura rocei. De aici înainte ea se face probabil numai prin difuziune sau prin puterea de expansiune a hidrocarburelor gazoase, dacă condiţiunile îi sunt favorabile.

Presiunea care a provocat migraţiunea descreşte în momentul când forţele orogenetice nu mai lucrează, sau când hidrocarburele ajung într'o rocă poroasă, unde ele se pot acumulà. Se înţelege că aici migraţiunea se opreşte până ce roca poroasă e saturată şi până ce diferenţa de presiune e egalizată, adică până ce presiunea primordială e restabilită.

Migraţiunea trebue să fie maximă pe linia de încălecare, care coincide cu direcţia de rezistenţă minimă, deci cu direcţia în care se face migraţiunea mai uşor decât în ori şi care alta, şi aşà se explică, că straturile tinere dealungul liniilor de încălecare sunt de obiceiu cele mai bogate în petrol.

Astfel formarea unui zăcământ de petrol neogenic e legată geneticeşte de fenomene orogenetice puternice. Intr'adevăr, zăcămintele dela *Caşin, Câmpuri, Vizante, Valea-Sării, Andreaşi, Jitia Sării lângă Bisoca şi Păcurile* (jud. Buzău) se găsesc pe o linie de încălecare mare, de o lungime de aproximativ 60 km. (1), în care saliferul miocenic se îngrămădeşte înaintea unei zone de straturi sarmatice-pliocenice. In dreptul massivelor de sare îngrămădirea se transformă într'o

(1) L. Mrazec şi W. Teisseyre, *Privire*, etc., p. 32.
Lucrările comisiunii, etc., p. 68–70 . , .

încălecare a miocenicului salifer peste sarmatic, ale cărui straturi gresoase sunt împregnate cu petrol numai dealungul liniei de încălecare. Pădurile mici izolate de sarmatic, cari mai înspre nord plutesc pe salifer, sunt compuse din aceleași straturi gresoase, cari însă aici sunt libere de petrol.

Alt exemplu ne prezentă linia de încălecare *Țintea-Băicoiu, Moreni, Gura Ocniței,* o dislocație de vreo 30 km. lungime.(1) Miocenicul cu massive de sare străpunge în unele părți bolta pliocenică și încalecă pe aripa scufundată de Miazăzi a anticlinalului. Sâmburele prezentă o structură imbricată în unele puncte, în cari levantinul și ponticul superior sunt prinse și cutate în saliferul miocenic. Cantități mari de petrol se întâlnesc atât în straturile cu bifarcinate încleștate în sâmburele miocenic, care conține zăcăminte de sare, cât și în aceleași straturi ale aripei sudice scufundate.

Putem prin urmare conchide că: ***zăcămintele de petrol neogene se desvoltă pe liniile de presiune maximă în vecinătatea imediată a zăcămintelor de sare, și că mai tot petrolul neogen din regiunea a II-a și a III-a subcarpatică provine din saliferul miocenic*** (2). ***Numai acolo unde acesta conține zăcăminte de sare, constatăm o desvoltare mai mare a rocelor mume de hidrocarbure cari, supuse la presiuni mari, au fost silite să migreze.***

Din toate cele expuse reiese deci, că zăcămintele neogene bogate în petrol sunt în general strâns legate de linii tectonice, ca linii

---

(1) L. Mrazec și Teisseyre, *Privire, etc.*, p. 32 ;
L. Mrazec, *Contribuțiuni.* Lucrările comisiunii.

(2) Petrolul straturilor neogene poate proveni însă în unele cazuri și din paleogen. Așà de pildă, petrolul meoticului dela Buștenari (Grăușor, Mislișoara, Stejar) provine din oligocenicul petrolifer (vezi p. 33).

In Buștenari meoticul transgresează peste saliferul miocenic și o klipă oligocenică. Klipa oligocenică și meoticul sunt încălecate prin subîmpingere de albia sinclinală miocenică dela Măceș-Milicești. Petrolul din oligocenic a fost injectat sub influența presiunii în straturile meotice.

Această interpretare a formațiunii zăcământului e întărită în afară de considerațiuni de ordin geologic și prin identitatea perfectă a compozițiunii chimice a petrolului din cele două etaje geologice.

L. Mrazec și W. Teisseyre, *Comunicare preliminară asupra structurii geologice a regiunii Câmpina-Bușțenari,* Analele Academiei Române. 1906, XXVIII.

Dr. Edeleanu și Ing. Tănăsescu, *Studiul petroleului român, etc.*

de încălecare și străpungeri. Anticlinalele trebuesc considerate numai ca liniile de orientațiune pentru studiul celor mai multe din zăcămintele noastre de petrol; nu pot însă condiționà prezența zăcămintelor.

Nu pot sfârși fără să mai adaug câteva cuvinte asupra fenomenului de străpungere, care joacă un rol așà de însemnat în geneza celor mai multe din zăcămintele noastre de petrol.

Cutele cu sâmbure de străpungere trebuesc privite ca fiind datorite unei acțiuni inegale a forțelor tangențiale, asupra unui complex de straturi libere și neacoperite în partea lor superioară. Straturile etajelor inferioare au fost mai tare cutate decât straturile etajelor superioare, cari au fost, puțin sau de loc, influențate prin mișcările tectonice. Ca consecință avem o străpungere a straturilor inferioare prin bolta straturilor superioare.

Străpungerile arată — cum am relevat dejà—în general o aplecare, care trece de obiceiu într'o încălecare a sâmburelui ce străpunge, peste flancul scufundat și încălecat al boltei.

Desvoltarea unei străpungeri nu e egală pe toată întinderea dislocațiunii, ci se observă, mai mult încă decât la cutele normale, dislocațiuni ortogonale, cari nu se restrâng numai la sinclinale ortogonale, ci trec de multe ori la adevărate rupturi orizontale.

In profiluri tranversale, trase atât în boltă cât și în aripile anticlinalului, străpungerea e în genere caracterizată prin o dispoziție în culise a straturilor, care câte odată are chiar aparența unei stratificațiuni diagonale. In sâmburele și mai ales în aripa aplecată a anticlinalului, straturile se apropie de verticală, cât timp aripile și bolta sunt mai puțin înclinate și căderea straturilor se slăbește cu cât ne depărtăm de axa anticlinalului. De aci rezultă, prin alunecarea în culise a straturilor, discordanțe cari au fost interpretate de multe ori ca transgresiuni. Prin această dispoziție se disting de altfel cutele de străpungere, de străpungerile ce se întâlnesc în pânze de încălecări ale cutărilor alpine și unde fenomenul se datorește unei penetrațiuni de straturi mai tari în complexe de straturi relativ moi

sub influenţa unor cutări complicate, ce se produceau în adâncimi mari şi deci şi sub o presiune mare (1).

In sfârşit se înţelege că putem întâlnì în natură toate stările de tranziţie între forma boltei regulate şi între cuta de străpungere încălecată.

In ceea ce priveşte mecanismul fenomenului de străpungere, cauza acţiunii inegale a forţelor tangenţiale, cari l-au produs, trebue căutată în general într'un fenomen *de subîmpingere*,(2) adică o împingere care s'a exercitat numai în adâncimi mari şi venind dintr'o singură direcţie. Un complex de formaţiuni ale unei unităţi tectonice poate fi astfel împins, sub alte formaţiuni aparţinând unei alte unităţi tectonice şi cari prin aceasta vor fi dislocate (3).

De altfel ridicarea *Carpaţilor*, cutările în regiunile subcarpatice şi încălecările din zona flişului *Carpaţilor* (3) par a fi datorite mai ales unei subîmpingeri provocate prin o înaintare a *Vorlandului Carpaţilor*, adică a platformei ruseşti şi a ţerii prebalcanice *(Dobrogea)* sub arealul ocupat astăzi de arcul carpatic. Această înaintare pare a fi resultatul unei apropieri, unei strângeri a acestor elemente. Subîmpingerea trebue să fie precedată sau însoţită de o scufundare a frunţii Vorlandului (4), ceea ce se poate dovedì pentru *Carpaţi*. Aceasta explică atunci aplecarea cutelor subcarpatice înspre Sud şi Sud-Est, adică în sensul opus direcţiunii mişcării, încât aplecarea cutelor şi încălecările pot fi considerate ca un fenomen de reflex al subîmpingerii.

Marile încălecări în cute şi în pânze, a căror existenţă *Murgoci* a stabilit-o în insula cristalină mezozoică de Sud a *Carpaţilor* şi care se constată şi în insula cristalină a *Carpaţilor orientali*, par a fi datorite unui mecanism analog.

De altfel din studiile tectonice ale celor mai multe regiuni, cari au fost

(1) Trebue să atrag însă atenţiunea şi asupra unor străpungeri izolate, datorite unei îngrămădiri a straturilor inferioare din complexul considerat şi cari sunt provocate de un obstacol, fie o klipă sau alt element tectonic pasiv, de care s'a lovit cutarea.

(2) Subîmpingere = Unterschiebung.

(3) L. Mrazec şi W. Teisseyre, *Oligocäne Klippen am Rande der Karpathen bei Bacău*. Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanstalt. Viena 1901.

(4) Din această condiţiune reiese ca necesar fenomenul de cutare, precedat de formare de geosinclinale. Toate aceste chestiuni vor fi desvoltate în lucrarea asupra *raportului între Carpaţi şi Vorandul lor*, pe care o vom publicà, Teisseyre şi eu, în curând.

intensiv cutate, reiese, că subîmpingerile în sensul de mai sus par a fi jucat un rol însemnat în formarea catenelor și nu cred să mă înșel, atribuind în general unei subîmpingeri, provocată de Vorlandele respective, toate încălecările regionale în pânze cu fenomenele de îngrămădire, de geluire și de răsturnări, cunoscute pe suprafața globului.

Cutele de străpungere în general și uneori legătura genetică între forma aceasta tectonică și zăcămintele de petrol, nu sunt observate numai în România. Din descrierile geologilor, cari au studiat regiunile de cutări tinere, fie petrolifere sau nu, din *catenele iranice*, din *Persia* și din *Indiile* engleze și olandeze, din *Africa de Nord*, etc., rezultă clar, că și aici avem fenomene analoage cu cele cari au fost interpretate în sensul de mai sus pentru întâia oară în România. Profilurile geologice, de pildă din lucrarea valoroasă a lui *Tobler*, asupra regiunilor petrolifere dela *Moeara-Enim* din *Sumatra* de Sud, arată că straturile inferioare de *Palembang*, cari aparțin miocenicului marin, străpung de obiceiu straturile mijlocii de *Palembang*, cari sunt reprezentate prin un facies estuaric al pliocenicului, în care se întâlnesc zăcăminte mari de petrol (1). Ar fi interesant de cercetat aici dacă nu cumva petrolul din straturile inferioare de *Palembang* e în zăcământ primar și cel din straturile superioare de *Palembang* în zăcământ secundar.

O privire generală asupra regiunilor cu cute de străpungere de tipul românesc ne arată, că vârsta cutărilor pare a fi postpliocenică sau datând cel mult din pliocenicul superior. Acest tip tectonic se constată plecând din Carpați înspre Est, dealungul cutelor sistemului alpin, până în Indiile orientale, încât putem trage încheierea, că fenomenul de străpungere e un tip tectonic tânăr și probabil caracteristic pentru toată fâșia imensă a cutelor ridicate în pliocenicul superior și în postpliocenicul ce înlănțuesc catenele alpine (2).

---

(1) Dr. Aug. Tobler, *Topographische u. geologische Beschreibung der Petroleumgebiete bei Moeara-Enim (Süd-Sumatra)* Tijdschrift van het koninglijk Nederlandsch Aardrijkskundig. Genootichap 1906.

(2) Numai prin studierea tuturor regiunilor, a căror dislocație e tânără, se va puteà stabili dacă tipul acesta de cută poate într'adevăr să fie considerat că tipul general de cută tânără și superficială, ceea ce pare a fi foarte probabil.

IV.

De o mare însemnătate pentru bogăția unui zăcământ de petrol sunt nu numai condițiunile de acumulare, dar și cele de păstrare a zăcământului. El poate după împrejurări, prin acțiuni posterioare formațiunii sale, să fie remaniat, și prin aceasta să ajungă uneori într'adevăr într'un echilibru de zăcământ mai stabil; dar în genere echilibrul e slăbit sau zăcământul poate să fie chiar cu totul distrus. In România găsim exemple din cele mai frumoase ale zăcămintelor de petrol slăbite sau distruse. Aceasta s'a produs uneori prin nouă mișcări orogenetice, fie cutări, fie simple ridicări și scufundări, cari au silit petrolul să migreze în alte straturi nefavorabile unei acumulări, cum de pildă la *Păcureți* și la *Mațița,* unde petrolul a fost dislocat din meotic și pontic până în complexul nisipos al levantinului, impropriu pentru păstrarea unui zăcământ bogat.

O înrâurire cu mult mai puternică asupra zăcămintelor o are însă acțiunea combinată a eroziunii și a infiltrațiunii de ape superficiale. O mare parte a straturilor pliocenice petrolifere din regiunea *Vulcănești, Buștenari, Recea,* dar mai ales cele dela *Țintea, Băicoiu, Moreni, Mațița, Păcureți,* etc., sunt complect desvălite prin eroziune și nenumărate văi și ogașe, adânc tăiate în ele, drenează aceste regiuni. Zăcământul desvălit a fost supus la circulațiunea apelor de infiltrațiune, a căror acțiune de distrugere e limitată, întrucâtva, numai de nivelul hidrostatic al regiunii. Cele mai multe straturi de gresii sau nisipuri petrolifere se găsesc astfel inundate natural și petrolul lor, în cazul cel mai bun, înrășinat sau deplasat în parte în alte straturi, cum de pildă sunt brecciile de fosile din pliocenic, însă roce cari sunt mai puțin apte pentru a acumulà petrolul.

Desvoltarea acestei **metazomatose a zăcămintelor** e cât se poate de variată și încă prea puțin studiată; coordonarea observațiunilor e cu atât mai grea, cu cât ele sunt culese aproape numai din lucrări în adâncime, a căror exactitate nu e în totdeauna ușor de verificat.

Interesantă mai e observațiunea că în general în formațiuni

petrolifere cari conțin mai multe straturi de petrol, unda petrolului se scoboară în apropierea unei văi transversale deschise în această formațiune, prin faptul că nivelul hidrostatic taie uneori unda petrolului. In cazul acesta straturile petrolifere sunt local — în vale — inundate.

Din toate chestiunile atinse în această expunere, nu e poate nici una care merită să fie mai bine studiată din punct de vedere practic ca aceea a metazomatosei zăcămintelor, căci înrâurirea acestor fenomene asupra bogăției zăcămintelor e foarte mare și din nefericire prea dăunătoare.

V.

Rezumând **rezultatele cunoștințelor noastre actuale** asupra zăcămintelor de petrol în România și în special asupra zăcămintelor neogene, ajungem la următoarea încheiere:

1. Petrolul zăcămintelor române e de origine organică, adică de natură *vadoasă* și nu de natură *juvenilă*.

2. Roca mumă a petrolului e mai în totdeauna o rocă sedimentară argiloasă, ce se desvoltă mai ales în regiuni de scufundare, adică regiuni în cari se produce o aluvionare puternică.

3. Hidrocarburele din rocele mume ale petrolului sunt datorite mai ales bituminizării microorganismelor, fie ele animale sau vegetale. Că în afară de așà zise șisturi cu pești ale oligocenicului nu găsim roce în cari s'ar găsì urme de ființe, ce ar argumentà că petrolul s'ar puteà formà în special din acumulări de cadavre de animale mai mari. Că șisturile cu pești nu dau în general naștere în România la zăcăminte mari de petrol (1).

---

(1) *L. Szainocha* crede, că tot petrolul flișului Carpaților galițieni și deci și al flișului Carpaților români, provine din aceste șișturi bituminoase ale oligocenului, cari sunt foarte răspândite în toată zona gresiei Carpatice. De acord cu *Zuber*, cred că petrolul din zăcămintele bogate din oligocenic nu provine exclusiv din șișturile menilitice; căci observațiunea ne arată, că nu există în condițiuni analoage nici un raport între desvoltarea acestor straturi, fie cât de bituminoase, și bogăția zăcămintelor din acelaș etaj. In afară de aceasta, nici chiar șișturile argiloase și corneene, ce le însoțesc, nu permit o migrare ușoară și completă a hidrocarburelor pe cari le conțin, fiindcă toate aceste roce argiloase-sili-

4. Formațiunile în cari se află zăcăminte primare de petrol sunt caracterizate prin un facies special, pe care *Zuber* și *Stahl* l-au numit faciesul petrolului.

5. In România acest facies se întâlnește în paleogen în așà zise *straturi de T.-Ocna* ale lui *Teisseyre*, sau în orizontul superior al *straturilor cu fucoide* al lui *Atanasiu*, care corespunde eocenicului superior și în parte straturilor de transiție între acest etaj și oligocenicul inferior. Faciesul petrolului este identic cu ceea ce s'a numit formațiunea saliferă paleogenă, adică un facies lagunar sau de lacuri sărate cu manifestațiuni saline uneori foarte bogate.

In neogen faciesul petrolului se găsește foarte desvoltat în formațiunea saliferă subcarpatică și după toate aparențele restrâns aproape exclusiv la faciesul cu zacăminte de sare. Imprejurul acestora se poate distinge o adevărată aureolă de hidrocarbure, de unde se poate deduce, că condițiunile de bituminizare cresc cu salinitatea soluțiunilor.

Există deci aici o conexiune genetică netăgăduită, între formarea petrolului și prezența sării.

Chestiunea, care e rolul sării sau al soluțiunilor saline în geneza hidrocarburelor, rămâne a fi deslegată de chimiști.

Prin urmare faciesul argilos al petrolului se acopere în România cu faciesurile salifere ale terțiarului. *Suess* a numit sarea, simbolul regiunilor fără scurgere; încât prezența faciesului de petrol în paleogen și în saliferul miocenic, confirmă presupunerea emisă mai sus, că condițiunile geografice de atunci au avut mai mult o expresiune continentală.

Dacă sarea trebue considerată ca simbolul regiunilor fără scurgere, cărbunii caracterizează, după *Suess*, regiunile periferice ale uscatului. (1)

cioase sunt în general întărite. Presiunile tectonice, cari ori și cum sunt una din cauzele principale ce produc migrarea, vor sfărâmă în cazul acesta roca, însă petrolul conținut în ele nu e decât în mică parte influențat direct prin presiune, deoarece el se poate adăposti în mare parte între interstițiile părților sfărâmate, încât lipsește una din condițiunile de căpetenie pentru migrațiunea lui.

(1) Helene Wiszuranski, *Die Factoren der Wüstenbildung*. Veröffentlichungen des Instituts für Meereskunde u. des. geogr. Instituts der Universität Berlin. Heft g. Iuni 1906.

Din aceste consideraţiuni pur geofizice, ce se potrivesc pentru condiţiunile de geneză a petrolului şi pentru ale formării cărbunilor din România, se poate deduce că un raport genetic între petrol şi cărbuni e imposibil.

6. Zăcămintele primare de petrol sunt, în România, în general neexploatabile, deoarece rocele lor nu prezentă de obiceiu condiţiuni favorabile de acumulare.

Există însă la această regulă câteva excepţiuni. Petrolul, se înţelege, nu e în cazul acesta acumulat chiar în roca mumă, ci în gresiile, nisipurile sau conglomeratele învecinate şi intercalate între marnele petrolifere. In saliferul miocenic de pildă, petrolul se prezintă în zăcăminte mai mari exploatabile, în punctele unde împrejurările au admis acumularea lui în straturi de gresii şi conglomerate din acoperişul zăcămintelor de sare, cum se observă la *Colibaşi, Glodeni, Malu-Roşu,* etc (1).

7. Zăcămintele mai mari din eocenic şi oligocenic, şi în special cele din etajele sarmatice, meotice, pontice şi levantine sunt secundare.

8. Petrolul a migrat din roca mumă în zăcămintele sale secundare neogene, prin fenomene de capilaritate şi, probabil, prin difuziune, mai rar prin crăpături; căci hidrocarburele pot migrà prin roce argiloase, fie marne sau argile, dacă ele sunt uscate.

Această migraţiune a fost favorizată şi mărită, nu atât prin tensiunea hidrocarburelor şi prin circulaţiunea apelor, cât prin presiuni datorite fenomenelor orogenetice.

E probabil că această migraţiune a avut o înrâurire adâncă asupra compoziţiei chimice a petrolului. Nu s'a stabilit încă, care e în timpul migraţiunii rolul fizic sau chimic al apelor sărate sau al sării, cari însoţesc petrolul mai în toate zăcămintele sale (2).

Petrolul ajunge prin migraţiune în straturile altor etaje geologice mai tinere, în cari se găsesc condiţiuni favorabile pentru acumularea sa, adică straturi poroase, gresii sau nisipuri închise prin straturi impermeabile, de obiceiu marne argiloase.

(1) Lucrările Comisiunei, etc., p. 96.

(2) Aceste chestiuni se studiază acum în laboratorul de mineralogie al Universităţii din Bucureşti.

O pânză de apă în straturile acoperișului unui zăcământ va hidrată marna argiloasă, ce separă apa de petrol, și poate deci în anumite cazuri să oprească migrațiunea, permițând ca zăcământul să stea într'un echilibru mai stabil.

8. Presiunile ce au forțat hidrocarburele la migrațiune, sunt datorite mișcărilor de cutare, cari în Muntenia și Moldova de Sud s'au continuat până în cuaternar.

9. Ca efect al acestor mișcări întâlnim fenomene de străpungere a sâmburilor anticlinalelor prin bolta straturilor mai tinere. Când acești sâmburi sunt formați din straturile faciesului de petrol al saliferului miocenic, petrolul va migrà, în urma presiunilor mari, din salifer în straturile pliocenice, unde formează zăcăminte. Străpungerea e mai în totdeauna însoțită de fenomene de încălecare și de imbricare. In apropierea liniei de încălecare sunt de obiceiu îngrămădite cantitățile cele mai mari de petrol.

10. Plecând dela aceste considerațiuni, vedem că ***zăcăminte de petrol productive nu se pot formà în România, decât în acele regiuni, în cari există roce mume ale petrolului și în cari se constată dislocațiuni intensive.*** Din acest punct de vedere, nu pot fi privite ca posibil petrolifere, din toate unitățile tectonice ale României, decât zona flișului carpatic și regiunile subcarpatice (1). Intr'o măsură mai restrânsă ar venì în considerație regiunile dislocate ale României apusene.

In regiunile în cari se întâlnesc dislocațiuni mari, straturile neogene prezentă șansele cele mai mari de a adăpostì zăcăminte bogate de petrol, dacă condițiunile de acumulare și de păstrare a petrolului sunt bune.

Liniile acestea de dislocațiune joacă prin urmare rolul cel mai însemnat în formațiunea zăcămintelor de petrol. Stabilirea, urmărirea și cunoașterea structurii lor, se impune deci înainte de toate pentru utilizarea zăcămintelor. Ele coincid necesar cu o structură anticlinală, dar anticlinalele pot servì numai până la un punct oarecare,

(1) Raportul comisiunii de petrol, etc., p. 8—9.

ca linii conducătoare pentru căutarea zăcămintelor. Prezența unui anticlinal nu implică însă și existența unui zăcământ.

12. Zăcăminte de petrol în sinclinale sau albii sunt cunoscute și în România și au fost parțial exploatate. Sinclinalele petrolifere nu sunt adânci, cu toate acestea, în toate cazurile se manifestă în ele inundațiuni, cel puțin parțiale, ale straturilor petrolifere. Până astăzi se cunoaște petrol în albii sinclinale la *Hârja* pe *Oituz* și pe *P. Vioarei* lângă *Solonț*, ambele zăcăminte în saliferul miocenic; apoi și pliocenicul petrolifer al solzilor dela *Băicoiu* poate fi considerat ca făcând parte dintr'un sinclinal.

La *Matița* se intercalează un sinclinal levantin cu straturi bituminoase, astăzi însă uscate sau asfaltizate, între anticlinalul aplecat de straturi cu *Dosinia exoluta* și anticlinalul dela *Podeni*.

13. Plecând pe de o parte dela concepțiunea că, pentru formarea unui zăcământ bogat de petrol, acesta trebue să migreze din roca mumă în roca acumulătoare, pe de altă parte dela faptul că formarea zăcămintelor neogene de petrol e datorită cutărilor pliocenice și postpliocenice, mișcări de cari au fost surprinse toate etajele neogene, plecând, zic, dela aceste considerațiuni, necesar petrolul poate să se găsească în mai multe etaje geologice, pe aceeaș linie de dislocație. Cu toate acestea numai acele etaje vor conțineà straturì petrolifere bogate și exploatabile, în cari condițiunile de acumulare au fost mai favorabile.

14. In zăcămintele paleogene și neogene de petrol, întâlnim în România de obiceiu mai multe straturi de petrol, separate între ele de straturi argiloase sau marnoase-argiloase. Rareori toate straturile de petrol sunt bine păstrate; în genere cele mai multe din ele sunt inundate sau scurse.

Un zăcământ e în general cu atât mai bogat, cu cât cantitatea de petrol e restrânsă la mai puține straturi. Când din contră, petrolul e divizat pe un complex puternic de straturi marnoase-gresoase și nisipoase, zăcământul e rareori exploatabil, deși cantitatea totală de petrol poate să fie foarte mare.

O distribuire ca aceasta a petrolului în neogen se constată mai

ales în acele regiuni, unde un zăcământ dejà existent pare a fi fost dislocat prin cutări posterioare.

15. In cercetările regiunilor petrolifere trebue să ţinem seamă, prin urmare, că pentru formarea unui zăcământ secundar neogen bogat e necesar:

a) O rocă mumă petroliferă care poate cedà uşor mineralul şi ca această rocă să fie foarte desvoltată.

b) Ca migraţiunea să se facă sub presiune mare, pentru ca fenomenul să se producă repede şi acumularea să se facă mai uşor.

c) Ca condiţiunile de acumulare să fie favorabile, şi mai ales condiţiunile de păstrare a zăcământului.

d) Dacă roca poroasă, în care s'a acumulat petrolul, este un nisip, acesta trebue să fie suprasaturat de petrol, pentru ca stratul să fie exploatabil (1).

*
* *

Din cele ce am expus până aici, — deşi se pare că aceste au mai mult o însemnătate teoretică —, se pot trage învăţăminte şi concluziuni însemnate pentru practică.

In ori şi ce exploataţie minieră se cere un studiu prealabil al zăcământului şi o exploataţiune conformă condiţiunilor de zăcere.

Pentru zăcămintele de petrol, cari toate sunt caracterizate printr'un echilibru nestabil, se cere o explorare şi exploatare cât se poate de raţională.

O mare parte din zăcămintele noastre prezentă, cum s'a relevat dejà de multe ori, o structură foarte complexă, încât la noi poate mai mult decât în multe alte ţeri, ştiinţa trebue să-şi iea adevăratul ei rol în lămurirea acestei chestiuni. Pentru înţelegerea zăcămintelor noastre de petrol din punct de vedere al rentabilităţii, trebue să ţinem seamă — cum reiese din cele expuse, — atât de geneza petrolului, cât şi de toţi factorii

(1) Un strat de nisip saturat de petrol devine compact prin coesiune capilară; nu cedează petrolul său şi poate formà in unele cazuri ingrămădiri foarte dăunătoare pentru exploataţiune ; fiind suprasaturat de petrol, nisipul devine fluid.

Incercări asupra relaţiunilor între nisip şi petrol se fac în lab. de mineral. al Univ. din Bucureşti.

Vezi lucrările lui *De Heen*, *Spring* şi *Andrimont*, asupra imbibării nisipurilor.

cari au intervenit in formarea și păstrarea zăcământului. Numai astfel vom puteà aprecià valoarea lor reală și ne vom puteà da mai bine seama de situațiunea industriei petrolului la noi.

Deși astăzi constatăm o creștere repede a producțiunii petrolului român, totuș nu trebue să pierdem din vedere, că ea e prea mică pentru a puteà jucà un rol hotărîtor pe piețile mondiale. Intr'adevăr, producțiunea ***totală a României,*** dela 1857 până în 1906 inclusiv, se ridică la aproximativ ***4½ milioane tone,*** pe când producțiunea ***Statelor-Unite*** numai pentru anul 1906 e evaluată la vreo ***16 milioane tone,*** iar a ***Rusiei,*** pentru acelaș an, deși foarte slăbită prin cauze străine de bogăția zăcămintelor, numără încă peste ***8 milioane tone.***

Dar valoarea unei avuții ca aceasta nu consistă pentru țara producătoare numai în cantitatea exploatată a productului, ci mai ales în industrializarea lui și în întrebuințarea lui în țară.

Numai astfel industria petrolului, care de obiceiu e taxată mai mult ca o industrie de export, va puteà să devie în realitate și o industrie națională — în adevăratul înțeles al cuvântului — care să aibă o înrâurire adâncă asupra desvoltării noastre economice.

Pentru a ajunge la aceste rezultate, cred că Statul are de împlinit un rol însemnat, favorizând și mai mult întrebuințarea derivatelor și a subproductelor petrolului nostru în țară, pentru a înlocuì în chipul acesta producte străine analoage sau identice pe piețele noastre și a ajutà astfel ca industria aceasta să ajungă la o stare reală de înflorire. Altfel, fie producțiunea cât de mare, rentabilitatea și foloasele pentru economia generală a țerii nu vor fi în raport cu sforțările și sacrificiile făcute.

Numai pe calea aceasta și utilizând mai ales — pe cât e posibil — munca și energia noastră națională, putem așteptà roade bune în toate direcțiunile pe urma acestei industrii care, pe lângă că poate îmbogățì o țară, mai are — ca toate celelalte industrii de altmintrelea —, darul de a ascuțì mințile și de a oțelì energiile, înobilând și înălțând pe indivizi, ca și pe popoare.

RĂSPUNSUL D^{LUI} ANGHEL SALIGNY

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL DLUI L. MRAZEC.

Domnilor Colegi,

Din cuvântarea colegului nostru domnul Mrazec, aţi putut vedeà cât de întinse sunt cunoştinţele sale tecnice şi cât de documentate părerile sale asupra formării zăcămintelor de petrol.

Insărcinarea care mi-a fost dată, de a răspunde la discursul său de recepţiune, este pentru mine foarte grea, dar m'am încumentat a o primì, în speranţă că distinsul nostru coleg mă va iertà dacă nu am izbutit, astfel cum doriam, a pune în evidenţă toate părţile originale ale discursului său şi a arătà importanţa lor. Sunt recunoscător Academiei că mi-a dat prilegiul de a studià activitatea acestui învăţat bărbat.

D-l Mrazec a fost ales în Academie în locul rămas vacant prin încetarea din vieaţă a regretatului general Fălcoianu, pe care cu toţii l-am cunoscut.

Generalul Fălcoianu, un bărbat cult şi înzestrat cu mare energie şi putere de muncă, erà nu numai militar distins, dar şi un administrator de frunte.

Este de ajuns să amintim că el a fost numit şef al marelui Stat-Major în răsboiul pentru independenţă din anul 1877 şi primul director general al Căilor noastre ferate, după răscumpărare. Am avut onoarea de a lucrà cu generalul Fălcoianu, mai întâiu sub ordinele sale, apoi alături cu d-sa, pe când eram director general al căilor noastre ferate, iar generalul Fălcoianu, preşedintele Consiliului de adminis-

trație al acelei mari instituțiuni; l-am cunoscut așà dar la muncă și pot afirmà din convingere personală că: Ca administrator aveà o mare calitate, aceea de a nu lăsà să fie surprins de împrejurări, ci de a prevedeà și preîntâmpinà fără șovăire, iar ca sfătuitor, dădeà povețe bine chibzuite, foarte cumpănite și lipsite de patimă.

Unui bărbat care a fost înzestrat cu astfel de calități, urmează acum colegul nostru Mrazec.

Născut în Craiova,. după ca a făcut studiile pregătitoare în străinătate, și-a luat licența în farmacie la Universitatea din București, s'a specializat în geologie și mineralogie la Universitatea din Geneva, unde a făcut doctoratul.

Scumpe coleg,

Acolo te-ai distins în așà mod, încât ai devenit în curând, din elevul lui Duparc, colaboratorul și asistentul său și ai fost primit ca docent la acea universitate.

Activitatea d-tale a fost una din cele mai însemnate, până acum ai publicat peste 72 cercetări și note de domeniul petrografiei, mineralogiei, geologiei generale, tectonicei, geofizicei, zăcămintelor de minereuri, de minerale și de petrol.

Ar fi prea mult a enumără toate acele publicațiuni interesante, mă voiu mărginì a arătà numai pe cele mai de căpetenie și anume:

Monografia d-tale făcută în colaborare cu profesorul Duparc despre petrografia massivului Mont-Blanc și mecanismul de injecțiune și metamorfism, produs prin granit și rocele granitice.

In această monografie, care e însoțită de o hartă geologică a massivului, se dă o deosebită atențiune fenomenelor de penetrațiune a magmei eruptive în straturile șistoase a rocelor ce constituesc învelișul massivului granitic.

Lucrarea d-tale despre clasificarea cristalinului din Carpații Români, cu vederi nouă asupra vârstei șisturilor cristaline, cari sunt considerate cu formațiuni paleozoice și mesozoice metamorfozate, că **nu** există o relațiune între cristalinitatea șisturilor cristaline și vârsta lor, ci că cristalinitatea e funcțiune de intensitate de metamorfism,

că intrusiunea granitelor gneizice e în legătură cu fenomenele de cutare.

Despre această chestiune așà de interesantă, ai fost invitat de Comitetul congresului internațional dela Viena, în 1903, a ținea o conferință la acel congres.

Cu Teisseyre din Lemberg, ai studiat formațiunile salifere și zăcămintele de sare în România, unde ați stabilit în linii generale desvoltarea, geneza și tectonica acestor elemente.

Ai făcut mai multe lucrări asupra tectonicei României, ai stabilit elemente nouă tectonice și ai dat prima diviziune a unităților tectonice ale României.

Ai fost cel dintâiu care ai relevat originea aeoliană a Loessului în România și venirea sa din stepele Rusiei.

Prin lucrările d-tale, ai devenit așà de cunoscut, încât împreună cu profesorul Duparc ai fost însărcinat a face un studiu asupra unor zăcăminte de fier în munții Urali. In acel studiu ați dat o descriere a geologiei generale a regiunii dela Troitsk situată în Uralul de nord și în special ați insistat asupra zăcământului de fier magnetic, pe care l-ați considerat ca o formațiune de contact a unei magme granitice cu roce sedimentare. Minereul de fier formà primordial o calotă pe massivul eruptiv, calotă care mai târziu, grație greutății sale specifice, s'a scufundat în massa încă nesolidificată a magmei. Lucrările făcute ulterior au confirmat în totul studiul d-voastre.

Noi suntem mândri că profesorul de mineralogie dela Universitatea din București a fost ales a face o lucrare așà de însemnată în Imperiul vecin.

In timpii din urmă te-ai ocupat mai cu seamă cu studiul petrolului din punct de vedere geologic. Rezumatul și concluziunile studiilor d-tale ni le-ai expus astăzi cu multă măestrie și cu o claritate care nu lasă nimic de dorit. Inzestrat cu cunoștințe profunde de geologie, mineralogie, biologie și chimie, ai putut studià chestiunea din toate punctele de vedere și discursul d-tale este plin de idei originale.

Multe opiniuni s'au emis despre formațiunea zăcămintelor de

petrol, dar d-ta, pentru prima oară, ai căutat a sintetiză toate cunoștințele noastre asupra geologiei petrolului și a le pune în concordanță cu fenomenele mari și normale ce se produc în natură.

Ai stabilit pe baze științifice moderne că hidrocarburele din coaja pământului pot fi juvenile și vadoase, adică de natură anorganică și organică.

Ai adus pentru prima oară argumente certe pentru a arătà modul de distribuire și circulație a hidrocarburelor juvenile din coaja pământului și de acì ai dedus că ele nu pot aveà nici un rol în formarea zăcămintelor mari de petrol.

In discuția teoriei originii organice a petrolului, ai stabilit că fenomenul de bituminizare a substanțelor organice trebue privit, nu ca un accident, ci ca o regulă generală în natură.

Ai arătat că microorganismele prin massa distribuirii lor, cât și prin faptul că pot fi ușor izolate de influența aerului, ne furnizează cantitatea cea mai mare de substanțe organice pentru bituminizare.

Ai dovedit pe baza unor studii geologice critice că hidrocarburele se desvoltă mai ales în regiuni cu manifestațiuni saline.

Ai stabilit că formarea celor mai multe zăcăminte române, e datorită în special unor dislocări puternice, încălecării, străpungerii, etc.

Ai arătat că presiunile orogenetice cari au produs aceste fenomene tectonice au forțat și hidrocarburele să migreze din zăcământul lor primar în alte straturi mai tinere unde, găsind condițiuni favorabile de acumulare, au format zăcăminte secundare și bogate de petrol.

Ai adus pentru prima oară un nou tip tectonic în discuție, anume cuta cu sâmbure de străpungere, tipul cutei tinere.

Ai stabilit mecanismul cutărilor ca fiind datorit unor subîmpingeri, o interpretare care, după cât pare, poate să explice mai toate cutările mari și complicate din coaja pământului.

Scumpe Coleg,

Lucrarea d-tale este de o mare valoare științifică, ea are însemnătatea ei, nu numai din punctul de vedere științific, dar și practic, fiindcă cunoștința aprofundată a mecanismului formării munților, a

forțelor orogenetice de o parte și a originii și localizării în ordinea stratigrafică a petrolului de altă parte, conduc la fixarea în orizontal și în vertical a zonelor petrolifere. Ea are și o mare însemnătate economică, care reiese din faptul că valoarea comercială a produselor din toată lumea întrec mult cifra de 3 miliarde lei.

La noi ea este și o chestie de actualitate, căci suntem încă la începutul exploatărilor și mergem cu pași repezi înainte.

Astfel în anul 1900 s'au extras 227.000 tone de țițeiu, iar în 1906 cantitatea extrasă a crescut la 887.000 tone.

Capitalurile puse până la 1 Ianuarie 1907 la noi în întreprinderi de petrol întrec suma de 185 milioane lei, iar valoarea produselor consumate în țară, precum și a celor exportate, întrece suma de 40 milioane lei.

Dacă ținem seama că producțiunea anuală se va puteà sporì foarte mult cu timpul, putem lesne deduce ce importanță va aveà pentru țara noastră comerțul petrolului și prin urmare și studiul d-lui Mrazec, care contribue așà de mult la cunoașterea mai precisă a zăcămintelor de petrol.

Colegul nostru Mrazec s'a distins însă și pe terenul didactic.

Cursul său de mineralogie dela Universitate este, după aprecierea specialiștilor, unul din cele mai bine concepute și sistematice din cele cari se predau la Universitățile din Europa; iar cursul său special de geologia petrolului, pe care il predă la Școala Națională de Poduri și Șosele, este unicul curs regulat care se face până acum în această ramură de știință.

Pot afirma, fără teamă de a fi contrazis, că dacă n'avem terenurile petrolifere cele mai bogate din lume, avem de sigur unul din cei mai iscusiți geologi, care ne va învăța să găsim zăcămintele cele mai multe și suntem mândri că-l putem prenumără între colegii noștri.

Fig. 1

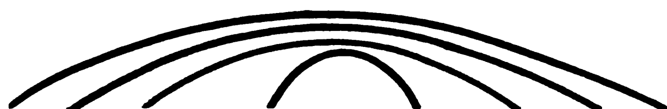
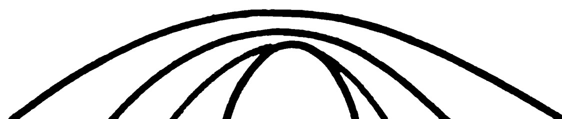
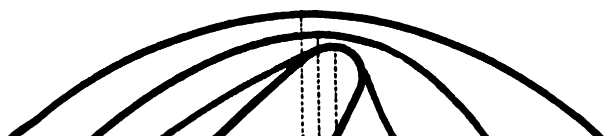

Fig. 2

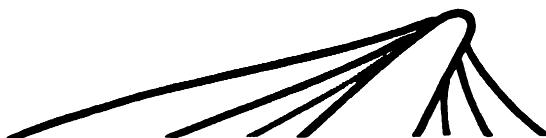
Anticlinale normale cu sâmbure de străpungere.

Fig. 3

Anticlinal cu sâmbure de străpungere aplecat.

Fig. 4

Cută cu sâmbure de străpungere încălicat.

Fig. 5

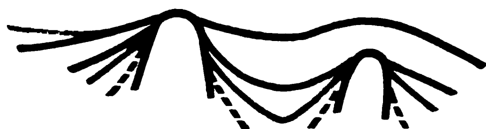
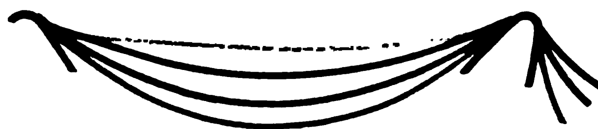
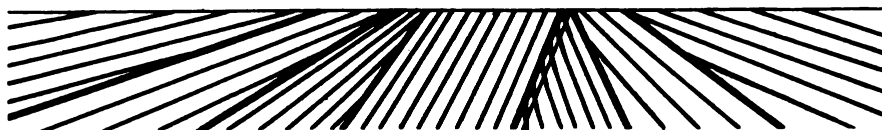

Fig. 6

Scheme reprezentând structura unor sinclinale cuprinse între două cute de străpungere. Straturile inferioare sunt mai tare dislocate, decât cele superioare - cari formează pături și pânze (fig. 5.)

Fig. 7

Schema structurei în culise, produsă prin alunecarea straturilor într'un anticlinal cu sâmbure de străpungere încălicat.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXI.

O SCHIȚARE DIN ISTORIA BOTANICEI

INCEPUTUL, MERSUL ȘI PROGRESELE SALE IN GENERAL ȘI LA NOI IN PARTE

DISCURS ROSTIT LA 24 MARTIE (6 APRILIE) 1908 IN ȘEDINȚĂ SOLEMNĂ

DE

Dr. DIM. GRECESCU

CU RĂSPUNS DE

Dr. C. I. ISTRATI

BUCUREȘTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1908.

21 089

Prețul 1 leu.

ACADEMIA ROMÂNA

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXXI.

O SCHIŢARE DIN ISTORIA BOTANICEI

INCEPUTUL, MERSUL ŞI PROGRESELE SALE IN GENERAL ŞI LA NOI IN PARTE

DISCURS ROSTIT LA 24 MARTIE (6 APRILIE) 1908 IN ŞEDINŢĂ SOLEMNĂ

DE

Dr. DIM. GRECESCU

CU RĂSPUNS DE

Dr. C. I. ISTRATI

BUCUREŞTI

INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1908.

Prea Onorați Domni și Colegi,

Anul trecut, chemat să fac parte între Domniile Voastre în acest înalt corp al culturii noastre naționale, cea dintâi a mea datorie simțită a fost să vă mulțumesc călduros și din adâncul inimii pentru marele și prea însemnatul onor de a fi fost alesul Domniilor Voastre. Nu pot lipsì nici cu prilejul de față, în această zi solemnă, găsindu-mă atât înaintea Domniilor Voastre cât și a acestui ales auditoriu, fără a nu reinnoì expresia sentimentelor mele de adâncă recunoștință ce datoresc înaltului corp al Academiei Române.

De astă dată, însă, am încă o datorie de îndeplinit: discursul pentru recepția solemnă ce se cere noilor intrați în acest corp de bărbați aleși și învățați. Și nu este puțin lucru a alege un subiect pentru un discurs inaugural academic și care să fie la înălțimea așteptărilor Domniilor Voastre; recunosc toată greutatea în care mă găsesc în această privință față de Domniile Voastre. Dar, cugetând asupra acestui punct — în loc de un subiect de pură știință botanică, greu și obositor auzului și atenției întregului auditor prin natura materiei și prin mulțimea terminilor cunoscuți și înțeleși de botaniști, apoi care în Academie întră în rândul comunicărilor științifice — am crezut mai potrivit să caut un subiect care ar fi ascultat cu înlesnire și de aceia cari nu se ocupă în special de botanică, luând ca temă o schițare din Istoria Botanicei cu privire la începutul, mersul și progresele acestei științe în totalul ei, cât și la noi în parte, subiect ce în sine nu poate fi socotit ca lipsit și de oarecare interes pentru noi.

Dar, mai cu seamă, recurg la bunăvoința și indulgența Domniilor Voastre cu rugăminte de a primì cu favoare slabul meu discurs și a-i îngăduì o binevoitoare ascultare.

O SCHIȚARE DIN ISTORIA BOTANICEI

INCEPUTUL, MERSUL ȘI PROGRESELE SALE IN GENERAL ȘI LA NOI IN PARTE.

Cunoștințele asupra vegetalelor sau Botanica apare cu societatea omenească din cea mai îndepărtată antichitate; mersul și progresele sale se țin mână alăturea de cultura socială și de necesitățile omenești ale timpurilor; istoria sa începe când spiritul observator, prin scriere, a putut transmite urmașilor actele sale.

La început puține, slabe și lipsite de metodă științifică, aceste cunoștințe se referiau mai mult la arta medicală și, astfel, găsim că istoria primitivă a plantelor, împreună cu farmacia, se confundă în aceea care aparține medicinei. Trebue să ajungem în epoca evului nostru modern ca să aflăm că ramura aceasta își iea ființă și autonomie, devenind curat știință și alcătuind cor cu științele fizico-chimice și naturale, mulțumită reformei operate în științe prin părăsirea vechilor doctrine filozofice și prin adopția metodei de investigație clădită de filozofia pozitivistă a spiritului științific modern. Cunoștințele generale fundamentale ale acestor științe contribuesc astăzi la numeroasele aplicații în ramurile de cunoștințe practice, precum: la medicină, agricultură, industrie, comerț, economie domesnică, etc., iar foloasele aduse omenirii sunt imense.

Cele mai vechi documente ale antichității îndepărtate, cu mențïonare asupra proprietăților plantelor, sunt cele lăsate de vechiul popor al Asiei orientale, poporul chinez, a cărui civilizație antică se găsește în cartea lui Șu-King și a cărei dată se crede a fi cu trei mii ani înaintea erei noastre. In această carte se spune că le-

gislatorul Chinei Fo-Hé, cum şi Kin-Nug, fundatorul agriculturii chineze, cunoşteau şi aplicau prin analogie virtuţile medicinale ale plantelor, considerându-le după coloare, înfăţişare, miros, gust, etc., ceeace probează empirismul şi lipsa de ştiinţă experimentală.

Trecând la civilizaţia din antichitate a popoarelor din India, popoare supuse guvernământului teocratic, obiectele naturii aveau câte o însemnătate religioasă învăluită de un misticism, iar cunoştinţele asupra lor erau apanajul a câtorva iniţiaţi cari, cu preoţimea alăturea, formau o castă religioasă. Din fragmentele cărţilor sacre cunoscute subt numele de Veda, enciclopedie a timpului, se zice că cartea a doua cuprindeà, între altele, ştiinţa medicală şi Botanica.

Popoarele Asiriei şi ale Babiloniei, adesea confundate subt una din aceste numiri, au împrumutat doctrinele religioase ale preoţilor poporului arian emigrat din India. Intre aceştia, Chaldeenii constituiau casta preoţească şi de învăţaţi, la care astrologia, baza cultului lor, îndeplinià rolul cel mai însemnat în aflarea şi cunoaşterea virtuţilor ce doriau să obţină dela plante. De acì ideile şi credinţele superstiţioase, vrăjitoria şi magia sau farmecele ce născură în Asiria, Babilionia şi Persia. Cineva, mulţumită unor plante, se puteà face nevăzut sau, mulţumită altora, puteà să dobândească forme stranii, etc. Dar, între aceste plante, pe cât se vede, unele erau din cele cu proprietăţi medicinale ameţitoare sau narcotice, altele excitante sau aromatice puternice cari exaltează imaginaţia şi cari produc halucinaţii, bând sucul lor sau inhalând fumul prin arderea lor. Poate că afionul şi hasişul nu sunt decât urmarea până acum a acelor antice obiceiuri; descântecele şi profeţia, rămase încă în mânile vrăjitoarelor, sunt o moştenire a acelui îndepărtat trecut.

In vechea civilizaţie ebraică aflăm Biblia, care conţine numeroase numiri de plante şi oarecari noţiuni asupra proprietăţilor celor pe atunci cunoscute, însă necoordonate, empirice, populare, fără bază ştiinţifică.

Străbătând și vechea civilizație a Greciei, totuș la început nu se pot consideră drept naturaliști al-de Linus, Orfeu sau Centaurul Chiron, personajuri mitologice, precum nici Democrit sau Epicur, Eraclit sau Platon, filozofi și mari învățați ai Greciei, pentrucă în scrierile acestora se găsesc și oarecari mențiuni sporadice cu privire la câteva plante cunoscute în patria lor, deși totul fără interes stiințific. Abià în cărțile lui Ipocrat, părintele medicinei, se află oarecari noțiuni asupra câtorva plante ale Greciei și menționate numai subt raportul foloaselor medicinale, însă lipsite de descriere spre a le puteà află și cunoaște, nimic care să spună posterității că cunoștințele ce existau asupra plantelor aveau cevà științific, că știința vegetalelor există.

Nu mult în urmă apare Aristotel, acel mare învățat și filozof al antichității, cu drept cuvânt considerat fundator al științelor, meritând, între altele, și titlul de naturalist. Geniu vast, el a putut cuprinde în mintea sa toate cunoștințele omenești ale timpului său. Scrierile sale, mult timp pierdute, au putut ajunge în zilele noastre în marea parte și, mulțămită botanistului german Wimmer din Breslau, posedăm astăzi părțile ce privesc cunoștințele botanice, adunate subt titlul de ***Phytologiæ aristotelicæ fragmenta***, lucrare publicată în 1838. Dela Aristotel cunoștințele naturale încep o cale oarecum științifică: materia, forma, cauza eficientă și principiul final sunt criteriul filozofiei sale. Cartea sa de ***Istorie Naturală***, avută în cercetări de anatomie comparată, zice Cuvier, este o creație fără păreche în antichitate, deși păcătuește în multe părți prin subtilități filozofice, prin raționamentul spiritului și prin logică adesea pornite din niște principiuri nefundate. Cu toate acestea, scrierile sale au făcut școală și au exercitat îndelungat timp influența sa asupra posterității, bucurându-se de o autoritate magistrală nediscutabilă până aproape de epoca noastră contimporană, când Francisc Bacon, pe la 1605, prin operele sale, începe restaurarea științelor, substituind anticei logice și zadarnicelor subtilități filozofice observația și experimentația cari descoper faptele, servindu-se apoi de inducția legitimă care descopere legile naturii.

Dintre discipulii lui Aristotel, acela care merită o menționare osebită prin însemnătatea lucrărilor sale este Teofrast. Cărțile sale, ***Istoria Naturală*** și ***Cauzele fizice ale vegetalelor***, s'au păstrat până în zilele noastre. Cu toate că în cea dintâi el dă o mulțime de naivități populare, totuș această lucrare cuprinde câteva noțiuni de botanică și oarecari bune aplicații la medicină și la agricultură. In cea de a doua sunt consemnate vederile sale asupra vieții plantelor, ceeace dă lucrării sale oarecare însemnătate științifică; însă, cu toate acestea, nici aceasta nu denotă niște fapte trase dintr'o profundă observație sau din cercetări experimentale cari să caracterizeze adevărata știință.

Vreo trei secoli mai încoà, cam pe la 64 ani înaintea erei noastre, istoria ne arată pe Dioscoride, medic grec, născut în Cilicia, contimporan cu Neron și dela care avem șase cărți de ***Materia Medica*** (1), tractat mai mult de fitologie medicală decât de botanică proprie. Această operă conține descrierea și foloasele pentru medicină a vreo șapte sute feluri de plante cunoscute pe atunci, atât cele din Asia-Mică cât și cele din Europa, cu numiri vulgare eline, romane, unele egiptene și dacice. El împărțià plantele în aromatice, alimentare, medicinale și veninoase; însă totul este lipsit de metodă, de descrierea științifică, așà că astăzi nu se poate ști pozitiv anume căror plante cunoscute și descrise de Dioscoride s'ar cuveni numirile actuale de specii cum ne sunt cunoscute. Dar, cu toate defectele sale, opera lui Dioscoride, mult timp în urmă, a fost fântâna cea mai prețioasă și nediscutabilă pentru cunoștințele și aplicațiile botanice.

Pentrucă ne aflăm în epoca dominației romane, urmează să facem amintire despre Pliniu cel Vechiu, zis naturalistul. Laborios, dar compilator fără discernământ al tuturor scrierilor din antichitate, însuș credul și așternând subt pana-i toate zicătorile și basmele pueril'e, el n'are meritul adevăratului și profundului naturalist. Cu toate acestea, trebue a i se recunoaște meritul de a fi adunat fragmentele vechimii asupra cunoștințelor vegetalelor și asupra aplicațiunilor ce se făceau în acele timpuri îndepărtate, ca singurul

(1) Περὶ ὕλης ἰατρικῆς.

istoriograf al botanicei din antichitate. Ca și opera lui Dioscoride, scrierile lui Pliniu (1) au fost, chiar în perioada Evului mediu, tot așà de căutate și comentate, servind dę învățătură și călăuză.

Dar în tot timpul Romanilor abià se iviră câteva scrieri asupra celor ce se cunoșteau despre plante și acestea mai mult subt punctul de vedere al agriculturii, precum se găsesc în scrierile lui Varon (2), Columella (3) și Caton cel Vechiu (4). Câteva noțiuni asupra plantelor medicinale se găsesc în scrierile unor medici, de altfel celebri și cari au făcut epocă în istoria medicinei, precum: Scribonius, Galen, Celsus supranumit Ipocratul latinilor, Ætius și Paul din Egina.

După căderea și descompunerea imperiului roman, în toată perioada Evului mediu, activitatea civilizației literare și științifice fu atrasă în altă parte a lumii. Năvălirile barbarilor ce urmară, frământările religioase și luptele de caste ale regimului feudal aduseră și întreținură răsboaiele ce deteră Europei firma armelor. Mersul literelor, al artelor și științelor încetă aproape cu totul spre a da prioritate paloșului, arcului și pavezei. Comentatorii lui Aristotel, Teofrast și Dioscoride se iviră printre Arabi.

In secolul VII al erei noastre, între botaniștii arabi, toți medici, figurează numele lui Ahmed-ben-Ibrahim, Ibn-Sirin, Ibn-el-Mocafà, Giafir și El-Kinanì. In cei doi secoli ce urmară, din cauza slăbirii islamismului între Arabi, științele stătură în domolire și activitatea științifică trecù spre Persia, unde o familie însemnată, Bașticua, care mult timp se ținù lanț, devenì celebră subt raportul științelor medicale și al cunoștințelor asupra plantelor pentru leacuri. In al X-lea secol, doi mari medici și filozofi arabi apar ca mari luceferi pe orizontul științelor în Persia: Rhazez și Avicenne.

Rhazez, sau Rhazi Mohamed-Abubeer-Ibn-Zacaria, din provința Khorassan, medic al califului El-Manzur din Bagdat, după ce că-

(1) ***Historia naturalis.***
(2) ***De re rustica.***
(3) ***De re rustica.***
(4) ***De re rustica.***

lătorise în Siria, Egipt și Spania, fu chemat în patria sa unde devenì celebru prin renumele și știința sa.

Avicenne, sau Abu-Ibn-Sina, din Șiraț, medic și filozof, cuprinse în mintea sa toate științele timpului său, consacrându-se cu osebire medicinei. El trece drept Ipocratul și Aristotelul Arabilor. Multe curți domnești ale Asiei îl chemară ca medic și ca vizir. Operele sale au fost publicate în arăbește la Roma în 1593. Intre cele traduse în limba latină, cea mai capitală, *Canoanele* sau *Preceptele medicinei*, tractează și de plante, dar cu privire la medicină.

Dintre medicii arabi, Abd-Allatif se arată cel mai adânc cunoscător al speciilor vegetale. Născut în Bagdat pe la anul 1162 al erei noastre, el trăì în multă legătură cu Marele Vizir Bohadin al Sultanului Saladin și, între alte călătorii, vizită și Egiptul. Opera sa, *Relația asupra Egiptului*, se găsește tradusă în franțuzește de Silvestre-de Sacy în Paris, anul 1810. Intr'însa se vorbește de numeroase specii de plante ale acelei țeri, arătând numirea vulgară, precum Bamia, cum zicem și noi bame *(Hibiscus esculentus)*, Lebcah, o specie de *Balanites*, Djummeiț *(Ficus sycomorus)*, Balsamul de Gilead *(Amyris gileadensis)*, etc., făcând descrierea unora și arătând întrebuințările produselor lor.

Tot în epoca arabă, pe la anul 948, Roman, împăratul Constantinopolului, a trămis lui Nasser-Abd-Abraham, califul Cordovei, opera lui Dioscoride, care a fost tradusă pe arăbește de un călugăr grec și răspândită printre învățații mauri din Spania.

In al XI-lea și XII-lea secoli, Arabii din Siria, Persia, Egipt și Spania sunt în fruntea științelor. Lucrările botanice ale Arabilor totuș se mărginesc numai subt raportul medical și farmacistic; ele ieșiră din mânile lui El-Biruni, Ibn-Ghiezla, Ibn-Matran și Ebn-Beithar. In al XIII-lea secol, Cazuini, supranumit Pliniul Orientalilor, fu cel din urmă din Arabi care scrise câtevà opere științifice, între cari cea mai de seamă este tractatul său de Istorie naturală asupra celor trei regnuri din natură.

Dar cu finitul secolului XII, steaua' civilizației ce răsărise pe orizontul dominației Arabilor apune și Europa acum începe să se

deștepte din letargia de care eră cuprinsă. Scrierile școalei arabe fură în urmă traduse și comentate de școala din Salerna, prima și cea mai veche Universitate ce fu instituită în Europa și care începù pe la anul 1100.

Medicilor arabi se datorează câteva remediuri prețioase terapiei, între cari din regnul vegetal introduse în Europa se enumeră Senamichiile, Cassia, Mana, Tamarindul, Reventul, Asafetida ș. a.

Impărțirea marelui imperiu roman în cel din Occident și în cel din Orient, cu Roma capitală și Bizanțul altă capitală, cum și discordiile ce urmară, întreținute și prin năvălirile barbarilor, contribuiră și acestea, între multe alte cauze, la zăticnirea științelor în Europa. Totuș în mijlocul acestei părăsiri, apăreà câte o licărire științifică, unele cu privire și la ramura vegetalelor. Astfel pe la anii 1071 — 1080 apărù o scriere pe grecește, întitulată ***Asupra alimentelor***, de Simeon Sethus, dedicată lui Mihail Duca împăratul Bizanțului. Această operă s'a tradus în latinește dè către un învățat anume Martin Bogdan subt titlul: ***Simeonis Sethi magistri Antiocheni volumen de alimentum facultatibus juxta ordinem litterarum digestum***, etc. Paris 1658. Pentru prima oară acì se vede vorbindu-se de camforă, sparanghel, cuișoare, marule sau lăptuci (μαρούλλια) cărora le zice și thridakini, de unde în medicină ***thridax***, apoi tarhon (ταργόν) din arăbescul ***tarcum*** ș. a. Mai în urmă, prin al XIII-lea secol, Nicolae Miropsus a scris în grecește un tractat ***asupra compoziției medicamentelor***, ce se găsește tradus în latinește de celebrul botanist Leonard Fuchs subt titlul: ***Medicamentorum opus***, etc., în Bazilia, anul 1549.

Cu toată confuzia și zăticnirea aduse de cataclismul barbariei în decursul Evului mediu, tradiția literelor și științelor civilizației eline și romane au găsit oarecare adăpost sub strașina unor retrageri monahale, prin schituri și mânăstiri, unde câteva spirite luminate le păstrară și le cultivară. Efemere luciri botanice se zăresc în câteva opere, mai mult referitoare la medicină și câteva la agricultură; însă prea puține sub raportul curat științific. Cu toate acestea, Albert din Bollstedt, zis cel Mare, arhiepiscop al Ratisbonei,

pe la anul 1260, erudit și comentator al operelor lui Aristotel, traduse în arăbește, însuș observator judițios, iese din rândul celorlalți: el pricepù mai bine raporturile naturale dintre ființe și deosebirile între animale și vegetale; el arată vieața plantelor, alcătuirea fructelor, formele florilor, etc. Opera sa, *De vegetabilis plantis libri VII,* este un document prețios al timpului său.

Dar, ca loc de păstrare, scrierile civilizației antice, în decursul Evului mediu, au avut refugiul în zidurile Bizanțului și ale Grenadei, unde au fost ținute oarecum închise. In cele din urmă, căderea completă a imperiului bizantin în stăpânirea musulmană, pe la anul 1453, și căderea dominației Maurilor din Spania, pe la anul 1493, fură niște evenimente cari favorizară emigrarea și împrăștiarea bărbaților cari moșteniau și păstrau cărțile celor din vechime.

Acest eveniment fu o fericire pentru literele, artele și științele din vechime, acum trecute și îmbrățișate de societățile culte ce se formaseră în statele Europei occidentale, cu osebire în Italia, Spania și Franța. De acì începe ***Renașterea***, capătul ***perioadei moderne***. Dela Teofrast până acì, trebue să privim știința vegetalelor în stare de adormire în decurs de aproape optsprezece secoli, căci Dioscoride și Pliniu nu pot fi considerați drept adevărați botaniști de știință, cu toată autoritatea de care mult timp s'au bucurat; pe când Teofrast este singurul din antichitate care trebue considerat drept începătorul botanicei științifice.

Și chiar în ***perioada modernă***, la început, cei mai mulți botaniști din secolii XV și XVI se mărginiră mai mult în a traduce și comentà scrierile lui Teofrast și Dioscoride. Astfel Teodor Gaza, Valla, Hermolaus, Barbarus, Lonicerus, Monardus ș. a. se distinseră cu osebire în această botanică de pură erudiție.

Dar lucrurile de acum iau o schimbare nouă. Operele lui Francisc Bacon, zise ***Instauratio magna***, ce apărură pe la începutul secolului al XVII-lea, produseră o schimbare radicală ca bază a filozofiei și creară o cale nouă științelor, ***calea metodică***, care constă

în cercetarea şi adunarea faptelor prin observaţie şi experimentaţie, în arta de a întrebuinţà metoda de inducţie asupra faptelor dobândite cari descoper legile naturii ce decurg şi cari conduc la filozofia naturală, opunând astfel o logică diferită zadarnicelor ipoteze şi argumentărilor subtile ale şcoalei aristoteliane. Cu drept cuvânt lui se cuvine titlul de reformator al ştiinţelor şi părinte al filozofiei experimentale.

In acelaş timp, bărbaţi ca Dodoëns, zis Dodonæus pe latineşte, şi Andreiu Matthioli încep studiul plantelor europeice, părăsind vechea tradiţie şi necunoscutele plante ale lui Teofrast şi Dioscoride. Pe această cale le urmară şi se distinseră Campegius, Brunsfeld, Tragus, Ruellius, Gini, Fuchs ş. a. Din această epocă plantele devin un obiect nou de studiu şi Botanica, cu drept cuvânt, îşi luă titlul de adevărată ştiinţă. Intre cei mai de seamă botanişti din epoca aceasta, numele lui Andrea Cesalpini, filozof, medic şi naturalist, merită să fie citat cu deosebită laudă. Rupând cu doctrinele scolasticei tradiţionale, fu cel dintâiu care deschise calea observaţiei şi a experimentaţiei, făcând descoperiri neaşteptate şi dând botanicei principiile de metodă şi luminile ieşite din observaţie. El puse la iveală idea de ***clasă***. Opera sa principală, ***De plantes libri XVI***, poartă data anului 1583.

Pe lângă descoperirea tiparului, acest sublim mijloc de ***comunicare şi împrăştiare*** a cugetării omeneşti, noul avânt ce-şi dobândì Botanica fu ajutat încă de două împrejurări ce fac epocă în ştiinţele naturale: nouăle descoperiri ale celorlalte continente ale lumii şi crearea muzeelor de Istorie naturală, între cari se cuprind şi grădinile botanice.

Până la oarecare timp, pentru demonstraţiile practice de plante botaniştii din secolul XVI avură recurs la grădinile unor suverani şi ale unor seniori avuţi şi cu dorinţă de a protege ştiinţele, reunind cu mari cheltueli obiecte ştiinţifice şi înlesnind studiul practic al ştiinţelor. Astfel fu ***Grădina Bellvedere*** în Ferara, creată de ducele Alfons d'Este pe la anul 1505 sub direcţia lui Brassavola, medic şi botanist, stabilindu-i şi o secţie botanică. Exemplul acesta

fu imitat de Acciajoli, nobil din Ferara, de Micheli și Cornaro, nobili venețieni, de prințul Doria din Genova, de Borghesi, Barberini și încă de alții. Insă, în acelaș timp se simțì ca o necesitate neapărată crearea de grădini înadins pentru studiul plantelor și ea devenì impunătoare.

Prima grădină practică pentru studiul plantelor după natură fu grădina botanică din Piza, fundată de Cosma I de Medicis, mare duce al Toscanei, instituind Universitatea din Piza, pe la anul 1543. Luca Ghini, care ocupà catedra de botanică — prima ce fu creată în acest scop — avù direcția acestei grădini.

Senatul republicei venețiene, la 1546, fundă asemenea o grădină botanică pentru Universitatea din Padova, unde profesorul Buonafede avù prima direcție. Apoi Universitatea din Bolonia avù asemenea grădina sa botanică, unde medicul Ulisse Aldrovandi fu primul său director și profesor. Urmașul său fu Andrea Cesalpin, fost școlar al lui Luca Ghini în Piza, despre care amintirăm mai sus.

Avântul ce se produse în Italia prin crearea grădinilor botanice găsì răsunet dincolo de Alpi. Olanda fu prima care creă grădina botanică a Universității din Leyda la anul 1577. Urmă apoi cea din Lipsca la anul 1580, creată de Electorul Saxoniei și care fu prima în Germania; cea din Montpellier, în Franța, creată subt Henric IV pe la anul 1593 subt direcția lui Petru Richer de Belleval, a cărei reputație se păstrează până în zilele noastre și unde s'au ilustrat marii botaniști din trecut, ca Broussonet, Petru Magnol și August Pyrame de la Candolle; apoi fu cea din Paris, tot subt Henric IV, la anul 1595, pusă subt direcția lui Ioan Robin, apotecar cu multă reputație, cărei a urmat *Grădina Plantelor* actuală, strămutată și refăcută subt Ludovic XIII la anul 1626 prin stăruirea primului său medic Hérouard și a lui Gui La Brosse, medicul său ordinar, căruia fu încredințată intendența acestui stabiliment, pe atunci numit ***Grădina regală a plantelor medicinale***. Ne oprim acì, iar întru ce privește crearea celorlalte grădini botanice și

a primei noastre grădini botanice, lăsăm a se cercetà lucrarea mea din anul 1876 (1).

Pe de altă parte, Portugezii ocoliseră Capul-Bunei Speranțe, în 1486, deschizând o nouă cale spre Indii, și Cristof Columb, în 1492, descoperise noul continent de peste Oceanul Atlantic. Navigatorii și botaniștii ce-i însoțiră aduseră din Indii, între altele, fructele cele mai deosebite și plantele cele mai folositoare și prețioase. America puse în mirare pe Europeni prin plantele sale rare și folositoare, între cari porumbul, tutunul, cartofii, arowrotul din Antile și teobroma, pe lângă mulțimea și de plante medicinale, între cari arborul de chină, una din binefacerile mari pentru omenirea suferindă.

Acest material considerabil lărgì într'un mod insemnat câmpul cunoștințelor nouă asupra vegetalelor și botaniștii simțiră necesitatea de a le da o ordine regulată pentru cunoașterea și deosebirile lor. Doi eminenți botaniști, între alții, se ilustrară cu osebire subt acest raport pe la jumătatea secolului XVI: Conrad Gesner din Zürich și Carol de l'Ecluse, zis pe latinește Clusius, Francez din Arras. Gesner, medic și naturalist, fu un observator profund care face epocă in istoria Botanicei. El dete o importanță capitală studiului florii și fructului, ceeace-l conduse la crearea *genurilor și speciilor*, pe observații juste cum nu putuseră antecesorii săi, totuș lipsite de descriere. Opera lui, ce cuprinde peste 1.500 figuri de plante, lucrate de mâna sa, abià s'a publicat după vreo 150 ani în urmă de botanistul german Iacob Trew, vestit medic și anatomist în Nürenberg, în anii 1751—1771, subt titlul: *Conradii Gesneri opera botanica*.

Carol Clusius, asemenea medic și naturalist, puse ordine și precizie în descrierea plantelor, în locul sistemei necorecte de descriere precum există până atunci. Lucrările sale asupra plantelor din Spania și asupra plantelor din Austria și Ungaria, împreunate, au fost publicate subt titlul: *Rariorum Plantarum historia*, în 1601.

In aceeaș epocă, Rambert Dodoëns sau Dodonæus, medic olan-

(1) Dr. Dim. Grecescu, *Catalogul plantelor cultivate în Grădina botanică din București în decursul anilor 1871 până în 1875*. București. 1876. Cu planul grădinii.

dez, Daleschamps, medic francez, Lobel asemenea, Ioan Bauhin ș. a., publicară diferite dări de seamă, mai mult sau mai puțin metodice, asupra plantelor atunci cunoscute. Se poate zice că Lobel este primul care a pus la iveală oarecari grupări zise *familii* sau *ordine*, dar acestea întocmite după înfățișarea plantelor, însă fără să fi putut stabili caracterele lor. Gaspar Bauhin, fratele celui mai sus numit, fixă starea științei în opera sa ***Pinax theatri botanici***, publicată în Basel, la anul 1523, în care face o enumerație de vreo șase mii specii, descriindu-le, dar înșirate fără metodă de clasificare, ci după oarecari asociari de genuri, ceeace lasă să se simtă necesitatea unei metode. Până la Linné, opera sa fu singura călăuză a botaniștilor.

Dacă secolii XV și XVI deschiseră un câmp larg cu prilejul noălor plante exotice, pe lângă cele cunoscute în Europa, secolul XVII fu mai mult consacrat cercetărilor de metode și sisteme pentru grupările și coordonația plantelor. Morfologia externă făcuse însemnate progrese, comparativ cu istologia și fiziologia, al căror studiu rămase separat de Botanică și întrunit mai mult cu Fizica și Chimia timpului.

Petru Magnol, medic și celebru profesor de botanică la Montpellier, pe la 1689, fu acela care observă mai bine decât predecesorii săi asemuirile ce există între vegetale și, în lucrarea sa ***Prodromus historiae generalis plantarum***, stabili câteva grupări numite ***familii vegetale***. Deci, cu drept cuvânt, Magnol poate fi privit ca inițiator al metodei naturale, însă nu fundatorul ei. In aceeaș epocă, Morison, Hermann, Ion Ray și Rivinus deteră la lumină metode de clasificație asupra vegetalelor, dar cari toate rotau în acelaș mod vițios de vedere, toate însemnau nematuritatea științei. Chiar metoda celebrului Tournefort, instituită mai în urmă, este în aceeaș categorie defectuoasă, clasând ca și ceilalți vegetalele în arbori, arbuști și ierburi și luând formele corolii ca bază principală pentru întocmirea claselor sale.

Al XVIII-lea secol începe cu marea operă a lui Tournefort, intitulată ***Institutiones rei herbariae***, trei volume in-4°, cu 476 stampe

publicată în 1700. Acest mare botanist avù gloria instituirii caracterelor genurilor pe o adevărată bază științifică, căutând în acelaș timp să dea și o clasificație metodică, care, cel puțin, avù superioritatea asupra celor antecedente și ale timpului său, căci întocmirea claselor sale se bazà pe caractere mai pozitive, putând cuprinde un mare număr de plante grupate în genuri și specii. Orice s'ar imputà în zilele noastre clasificației lui Tournefort, cel puțin stabilirea genurilor, singura, este îndestulătoare pentru a atestà geniul marelui botanist francez.

Ca consecuență, o mare și întinsă cale se deschise Botanicei descriptive. Sebastian Vaillant, discipul al lui Tournefort, dete o probă strălucită în această materie prin lucrarea sa, ***Botanicon Parisiense***, ce fu publicată în Leyda în 1727, având peste 300 figuri, lucrare ce fu continuată și publicată de Boërhaave, marele medic olandez care fu o celebritate universală a timpului. Lucrarea sa ***asupra constituirii florilor și uzul diferitelor părți florale***, între altele, fu prima care puse în vedere natura și funcția polenului, pe atunci numit *farina*. Dilwin, pe latinește numit Dillenius, medic și natuturalist german, puse primele baze asupra studiului Criptogamelor pe la anul 1717. Tot pe atunci, medicul H. Burkhand, într'o scrisoare adresată lui Leibnitz, *De caractere plantarum naturali*, în anul 1762, arătă că caracterele deosebirilor naturale și distinctive, caractere fixe, nu trebue căutate în forma corolei, precum crezuse Tournefort, nici în rădăcină, foi sau în corpul lemnos sau ierbos al plantei, dar în organele de fecundație și de fructificație: «aceste organe, staminele și pistilul, sunt mai capitale decât caliciul și corola; de acì trebue să pornească orice clasificație adevărată». Apoi arată atributele polenului, natura glandulară a stigmatei, contactul polenului cu acest organ, lucruri ce fuseseră enunțate de Camerarius, medic și naturalist german, într'o lucrare către Bernard Valentin Giessen: *Epistola de sexu plantarum*, în 1694, care însă trecù nebăgată în seamă pe atunci.

In fine, în decursul acestui secol, apare Carol Linné, acest mare naturalist, legislator și clasificator al științelor naturale, care fu

și medic, geniu comparabil anticului Aristotel. Ca și acesta, Linné devenì capul unei mari școale: *Școala contimporană.*

Nu este locul aici să intrăm în biografia și în toate lucrările— de altfel foarte numeroase — ale acestui mare bărbat al științei noastre; ar fi mult și multe de spus, căci totul este interesant în vieața și în operele sale geniale. Destul să arătăm că el fixă idea de ***specie***, până acì confuză, precum Tournefort fixă pe aceea de ***gen***; stabilì o nomenclatură simplă, scurtă, lesnicioasă memoriei, ca și numirile oamenilor: numele neamului sau de familie și numele propriu sau de botez, adică ***nomenclatura binară***, ceeace a contribuit puternic la progresul botanicei; fixă în mod riguros sensul celor mai multe termene ale glosologiei botanice, restaură genurile de plante, stabilì caracterele speciilor cunoscute, introduse regula de a însemnà la fiecare specie, pe lângă descriere, dacă este anuală, perenică, lemnoasă sau ierboasă, stația și habitația care fură preludiul geografiei botanice, dete o nouă clasificație de plante, având de bază excluzivă caracterele scoase din organele de reproducție comparate în toată seria vegetalelor, în fine fu creatorul ***Florei***, adică avutul și descrierea plantelor unei țeri.

Atâtea folositoare inovații introduse în botanică, aplicate de Linné și în celelalte ramuri ale istoriei naturale, deșteptară un entusiasm general, dar și meritat; lumea botaniștilor se puse subt legile sale și înrâurirea operelor sale fu binefăcătoare.

In mijlocul mulțimii dominate de admirare pentru clasificația lui Linné, trei bărbați de geniu, contimporani ai săi, Haller, Adanson și Bernard de Jussieu luptau contra torentului năpăditor al sistemei artificiale linneane și căutau principiile unei metode naturale de clasificație. Haller, bărbat cu vastă erudiție, medic, anatomist, naturalist, bibliofil și poet, ținea din răsputeri pentru o metodă naturală pe care o găsià în gradul de complicație al ființelor; Adanson o găsià în comparația generală a organelor constitutive; iar Bernard de Jussieu în valuarea caracterelor și subordonația lor. Cum se exprimă Aug Pyrame de la Candolle: cel dintâiu aplică principiul său într'un cadru foarte restrâns; după cel de al doilea se înlăturau

multe amănunte necesare și el personal se făceà puțin stimat prin exagerațiile și apucăturile sale ciudate; cel de al treilea nu scrise nimic și nu lăsà decât lecții verbale, dar avù norocirea să aibă pe nepotu-său Antonie Laurent de Jussieu care, nouă ani după moartea bătrânului, publică *Genera Plantarum* în 1789, întocmită după clasificația unchiului său. In această epocă apărù încă o lucrare de multă însemnătate pentru metoda naturală: *De fructibus et seminibus plantarum*, în Stuttgardt, în anii 1789—1791, două volume, dată de J. Gærtner. Ceeace botaniștii făcură pentru descrierea părților constitutive ale florii în timp ca de doi secoli, Gærtner făcù astădată pentru fructe și semințe, organe ce procură caractere de multă valoare, ajutând metoda de subordonație.

Principiul lui Bernard de Jussieu a prevalat și a fost adoptat, în cele din urmă, de botaniștii contimporani. Clasificația sa—deși nu în fond, totuș în formă—a primit modificări însemnate în scop de perfecționare. Astfel vedem ca metode de familii naturale pe cea propusă de Aug. Pyrame de la Candolle (1819), de Lindley (1835), de Endlicher (1841), de Adolf Brongniard (1843), de Adrian de Jussieu (1844) de Achille Richard (1856), de Bentham și Hooker, etc.

Secolul al XVIII-lea fu o epocă de mari reforme ce se operară în tot corul științelor; el aprinse o emulație și o râvnă cu totul de însemnătate, nu numai pentru științele naturale, dar și pentru cele de fizică și chimie, mulțumită progreselor și descoperirilor nouă, navigației și călătoriilor îndepărtate, cum și încurajerilor binevoitoare ale unor suverani și guverne luminate.

Operele botanice începute în secolul de care vorbim, fac o continuitate până în zilele noastre și acel secol împreună cu secolul ce trecù comstituesc *epoca modernă contimporană* a istoriei fitologice. Aceasta este epoca ce dete naștere celui mai mare număr de nemuritoare lucrări botanice. Ar fi să dăm o foarte mare întindere expunerii de față dacă am păși să enumărăm numele tuturor acelor bărbați cari au adus tributul lor științei vegetalelor.

Totuș nu putem trece din vedere numele a câtorvà mari botaniști cari au ilustrat stiința plantelor. Astfel: Jacquin în Austria și

Lamarck în Franța, pe la finitul secolului al XVIII-lea, fură cei mai însemnați și cari s'au deosebit în descrierea plantelor nouă sau celor mai rare c'un nespus talent, excelând și prin arta lor de a depinge chipul plantelor; apoi botaniștii exploratori, precum: Commerson, care a străbătut o mare parte a globului, Ruiz și Pavon, Mutis, Sessé și Mocino, Humbold și Bonpland cari au explorat America, Saint-Hillaire, Martius, Pohl și Sellon cari au explorat America portugheză, Aublet și Richard cari au cercetat Guiana franceză, Michaux, Pursh, Elliot, Torrey și Nuttal Statele-Unite, Swartz și Bertero Antilele, Adanson, Sparmann și Burchell Africa meridională, Desfontaine, Vahl, Blume, Jack, Hamilton și Wallich India orientală, Saint-Vincent insulele Africei australe, Laurir Indo-China, Thunberg Japonia, Labillardière Siria și Olanda-Nouă, Robert Brown Olanda-Nouă și unele insule australiane, Pallas Rusia orientală și Siberia, Ollivier Persia, etc.

Diferitele părți ale Europei fuseră cercetate cu toată grija și plantele sale descrise cu deosebit amănunt de botaniștii așà ziși sedentari. Numărul autorilor și al diferitelor lucrări relative la avuția vegetală a continentului nostru, apărute în epoca modernă contimporană, este considerabil, între cari, ca ilustrații de însemnătate, putem cità numele celor următori: Waldstein și Kitaibel pentru plantele rare ale Ungariei, Marschal de Bieberstein pentru flora taurico-caucazică, Lamarck și Pyr. de Candolle pentru flora Franței, toți pe la începutul secolui trecut; Haller, Suter, Seringe, Gaudin pentru flora helvetică, Villars, Thuiller, Bouillard, Mérat, Loiseleur-Deslonschamp și Duby, Grenier și Godron, Cosson și Germain, Boreau ș. a. pentru flora Franței; Schrader, I. Sturm, Gh. L. Reichenbach, Jos. Koch, Schlechtendal și mulți alții pentru flora germanică; pentru flora anglică se pot enumerà Hudson, Smith, Hooker, Lindley, Aiton ș. a.; Belgia, Olanda, Danemarca și țerile Scandinavice au pe J. Necker, Lestiboudois, I. Kops, Œdel și Muller, Vahl și Hermann, Gunner, Wahlenberg ș. a.; Portugalia și Spania numără pe Loeffling, Cavanilles, Boissier și Reuter, Willkomm ș. a.; Italia pe Tenore, Gussone, Parlatore, Bertolni, Pollini ș. a.; Rusia, Turcia și

Grecia au fost studiate mai mult de către botaniști de origine străină, ca Pallas, Ledebour, Trautvetter, D'Urville, Sibthorp, Grisebach, Frivaldski și Hinck, în colaborarea cărora găsim că figurează și numele unui român, Manolescu. In imperiul austriac, în al cărui cuprins intră și o parte a vechei Dacie romane și a cărei floră interesează și flora patrie noastre, se cuvine să cităm autorii ca Jacquin, Crantz, Host, Trattinick pentru flora întreagă, pe Kosteletzki, Schmidt, Celacovski pentru Bohemia, Roschmann pentru Tirol, Scopoli pentru Carintia și Carniolia, Wahlenberg pentru Carpații-centrali, Baumgarten pentru Transilvania, Zawadski, Herbich și Jos. Arn. Knapp pentru Bucovina și Galiția, Lang pentru Ungaria, Visiani pentru Dalmația și Rochel pentru Banat; Serbia ne arată pe Pancici și Bulgaria pe cehul Velenowski. O lucrare de mare valoare, ***Flora Orientalis*** de Edmond Boissier, reprezentă Flora orientală a țerilor din Europa, a Egiptului și până la Indii.

Proiectele unei flore europene generale încă nu s'au putut realiză pe deplin, deși o asemenea lucrare a fost începută pe la anul 1771 de Leicharding, alta pe la 1805 de Boissieu și încă alta de J. Roemer pe la 1811. Există însă numai o simplă enumerație sistematică, ***Conspectus Floræ Europææ*** de C. Fr. Nymann, care se poate consideră ca cea mai completă subt raportul plantelor vasculare europeice.

Afară de acestea, în zilele noastre cunoștințele asupra vegetalelor s'au îmmulțit cu deosebire și câmpul cercetărilor diverse este acum foarte vast, nu numai întru cât privește cunoștințele generale de biologie vegetală sau botanică științifică propriu zisă, dar și cele asupra aplicațiilor științifice ce privesc foloasele practice omenești, mulțumită studiilor și descoperirilor datorite fizicei și chimiei moderne, cum și cercetărilor fiziologice asupra proprietăților produselor de natură vegetală. Astfel pentru medicină ***(botanica medicală)*** sunt aplicațiile acestor noțiuni la patologie cu privire la etiologie și medicină legală, la terapie cu privire la igienă și farmacie; pentru agronomie sunt acelea ce se referă la agricultură ***(botanica agricolă)***, la silvicultură, viticultură, economia casnică și horticul-

tură; pentru comerț *(botanica comercială)* sunt noțiunile referitoare la arta textilă, tinctorială și la lemnărie, etc.; apoi urmează și ***patologoia vegetalelor***, parte ce interesează toate ramurile de cultură vegetală, industria și comerțul. In fine, iacă pe scurt însemnatele progrese făcute până acum în această parte a Istoriei Naturale.

Aruncând o căutătură retrospectivă asupra istoriei acestei ramure, băgăm de seamă că cunoștințele botanice au fost la început de interes pentru medicină, luându-se în seamă plantele medicinale și alimentare; că cei cari s'au ocupat de plante, mai ales la început, în mare parte sunt bărbați din familia medicală, medici și farmaciști. Chiar între marii reformatori botaniști ai epocei moderne găsim pe medici ca Alpini, Morisson, Tournefort, Linné, Boërhaave, Antonie Laurent de Jussieu, Lamarck ș. a.

Când botanica luă caracterul de știință proprie și autonomă, vedem că întru schimbarea sa participară și mulți alți bărbați de știință, aflați în afară de cercul medical. Se poate zice acelaș lucru întru ce privește și la noi începutul și mersul acestei științe care a urmat tot cam aceeaș cale. Fie-mi permis acum a schiță în mod sumar începutul și mersul acestei științe și în România noastră.

Intru ce privește oarecari scrieri din trecut, în cari se fac numai niște menționări nominale, ici, colea, de câteva plante, și aceasta în mod vulgar, din auzite, adesea eronate și lipsite de interes științific botanic, nu vom ţineă seamă, neavând locul aici (1).

Inițitativa primelor cercetări botanice științifice în România aparține «Societății de medici și naturaliști din Iași». Această societate a fost întemeiată în capitala Moldovei în anul 1833, în epoca de ***redeșteptare națională,*** când țerile române dela Dunăre putură să scuture jugul secular apăsător de domnie străină impus din Constantinopol prin forță și arbitrariu. Inițiatorul acestei societăți științifice fu doctorul Iacob Czihak — German de origine, din

(1) Ved. dr. C. Caracaș, *Τοπογραφία τῆς Βλαχίας*. București 1830; — Dr. C. Vârnav, ***Rudimentum Physiographiae Moldaviae***. Buda 1836; — N. Sutzu, ***Notiții statistice asupra Moldovei***, edit. T. Codrescu. Iași 1852 ș. a.

Aschaffenburg (Bavaria) — venit în Moldova la anul 1824 și numit ca medic militar Oberștab-doctor. Entusiast cultivator de științe și iubitor pentru progresul țerii ospitaliere, el fu dincolo de Milcov ceeace, între altele, în Țara-Românească, pentru botanică, fu mai în urmă doctorul Carol Davila. In întreprinderea sa, dr. Czihak fu ajutat de câțiva medici de însemnătate, între cari dr. Zotta, protomedic în Moldova, și dr. Const. Vârnav figurează în fruntea celorlalți. Subt impulzia acestor eminenți bărbați, tânăra societate luă un repede și fericit mers; în acelaș timp ea fu recunoscută oficial în 1834 și subvenționată de Stat sub domnia Prințului Mihail Sturza. Mulțumită relațiilor și zelului d-rului Czihak, renumele societății avù răsunet favorabil în străinătate și, între alți membri corespondenți ai săi, societatea prenumără celebrități ca Al. Humbold, Prințul Dim. Demidoff ș. a. Fără să întârzie, societatea creă un ***Muzeu de Istorie naturală,*** înavuțindu-l cu obiecte și curiozități științifice referitoare la fizică, istorie naturală și cu osebire la agronomie. Prin îndemnul d-rului Czihak, societatea însărcină cu cercetările botanice din Moldova și cu întocmirea colecțiilor de plante pe un cunoscător în botanică, Iuliu Edel, care erà în capul grădinilor Domnitorului.

Edel a explorat munții Moldovei și în osebi Ceahlăul ca regiune mai înaltă, înaintând societății o dare de seamă în limba germană (1), lucrare ce cuprinde, pe lângă plantele aflate, și observații asupra vegetației Moldovei. In acelaș timp apàre și o publicație din partea d-rului Czihak (2), dar care constă în o listă nominală pe latinește de speciile vegetale cunoscute în Moldova, înșirate dupe sistema linneană, precum se obișnuià în Germania și fără nici o altă indicație. Intru ce privește numirile specifice, dr. Czihak, ca și Edel, s'a servit de nomenclatura și vederile operei lui Baumgarten asupra florei transilvanice, dela care a mai împrumutat și intercalat încă câteva specii presupuse a fi și la noi.

(1) *Bemerkungen über die Vegetation der Moldau, nach eigenen im Jahre 1835 gemachten Beobachtungen entworfen.*

(2) *Florae moldavicae species et genera hucusque excursionibus explicata ac secundum Linnaei systema ordinata.* In gazeta *Flora oder Allgemeine Botanische Zeitung*, II-er Band, in Beiblätter, p. 58—76. Ratisbona 1836.

Alt botanist de însemnătate care a luat parte la opera de deșteptare științifică începută de Societatea medicilor și naturaliștilor din Iași și care ne interesează subt raportul plantelor din Moldova, este dr. Iosef Szabo—originar din Transilvania—aflat în servicinl spitalelor din Iași, la început ca farmacist, mai în urmă ca medic secundar. Incă dela venirea sa în țară, în anul 1842, întreprinse mai multe excursii botanice în Moldova și contribuì mult la întocmirea și înavuțirea herbarului Muzeului din Iași (1).

Doctorul Iosef Szabo, pe lângă funcțiile profesiei sale, erà și membru al Societății de medici și naturaliști din Iași. Societatea de științe din Viena și cea din Hamburg îl prenumărau între membrii lor corespendenți și erà în legătură pentru schimbul și determinarea de plante cu botaniștii din străinătate, între cari se citează Bischoff și Eschscholzer. In cele din urmă, el fu și membru onorific al Societății Academice Române în anul 1873. Scrierile sale botanice, rămase nepublicate, precum se zice, sunt: Descrierea florei Moldovei subt raportul științific, tehnic, economic, al medicinei legale și populare, cu însemnarea localității și a naturii târâmului priincios;—apoi, o disertație relativă la excursiile sale botanice și, în fine, Flora ținutului Iași, ordonată, descrisă și explicată după sistema lui Linné. Cele dintâi două manuscrise au fost încredințate, spre publicare, în anul 1863, doctorului Carol Davila, atunci Inspector General al serviciului sanitar al Principatelor-Unite și director al Școalei Naționale de Medicină și Farmacie din București. Manuscrisele acestea au rămas uitate și pierdute. Cel de al treilea a fost trimis, în anul 1873, Societății Academice Române, dar și

(1) Din nefericire pentru posteritate, acel herbar astăzi nu mai există. Până în anul 1878 tot mai rămăsese ceva din acea colecție, când a fost cercetată de regretatul nostru coleg și confrate Dr. D. Brânză și care a găsit-o în stare deplorabilă din cauza părăsirii în care se aflà: plină de pulbere și plantele în mare parte deteriorate și distruse de insectele vorace. Cele ce au putut fi salvate au fost aduse de Dr. D. Brânză în secția botanică a Muzeului Universității din București în anul 1879. Pe atunci, vizitând și consultând plantele secției botanice, am avut prilejul să observez și pe cele aduse din Iași, înainte de nenorocirea care a izbit și a nimicit cu totul secția botanică prin incendiul ce s'a întâmplat în primăvara anului 1884 în palatul Universității din București.

acesta a rămas nepublicat (2). Cu toate acestea, primul manuscris al d-rului Szabo pare a fi aceeaş lucrare publicată în limba germană în colaborare cu dr. Iacob Czihak, tot în anul 1863. Acest din urmă, pe atunci, se găsià retras la Aschaffenburg(1), patria sa. Lucrarea lor, de asemenea, tractează de plantele medicinale alimentare şi tinctoriale precum le întrebuinţează poporul român din Moldova şi Valahia pentru boalele oamenilor şi ale vitelor(2).

Alt botanist care se ivì în Moldova, tot pe la început, în anii 1842—1848, fu Carol Guébhard, nativ din Neuchatel (Elveţia). Botanist modest, dar cu mult zel şi de frunte explorator, venise din partea celebrului botanist Delessert pentru studiul florei din Moldova. Acì el găsì protecţie pe lângă Prinţul Dim. Moruzi, amator de botanică şi subt care concepù idea de a lucrà şi publicà un *Tentamen Floræ Moldavicæ;* însă proiectul remase neîndeplinit prin moartea protectorului său şi prin lipsa de ajutoare. Explorările sale cu osebire avură loc în ţinuturile Moldovei-de-jos şi sunt de toată însemnătatea. Totuş relaţiile asupra lor au rămas nepublicate şi manuscrisele lui se găsesc în păstrarea bibliotecii lui Candolle la Geneva. Manuscrisele lui Guébhard au fost cercetate de dr. D. Brândză şi au servit în expunerea istorică din introducţia operei sale *Prodromul Florei României*.

Pentru cercetările botanice ale ţerilor României, prima perioadă ce ţinù dela 1834 până la începutul Unirii, aparţine Moldovei. Din nefericire, avântul cultural ce abià începuse în ambele noastre ţeri fu aproape cu desăvârşire încetat prin evenimentele grave ce se înşirară dela revoluţia din 1848 până la Unire, atât prin ocupările de armate străine ce ţinură până pe la 1856, cât şi prin arzătoarea

---

(2) V. *Analele Societăţii Academice Române*, tomul VI, anul 1874. Şedinţa din 18 August, anul 1873.

(1) Retragerea d-rului I. Czihak din funcţia de Oberstab-doctor al armatei moldovene a urmat prin numirea Generalului doctor Carol Davila ca Inspector-general al întregului serviciu Sanitar al ambelor Principate-Unite, în 1861.

(2) *Heil und Nahrungsmittel, Farbstoffe, Nutz- und Hausgeräthe, welche die Ost-Romanen, Moldauer und Wallachen, aus dem Pflanzenreiche gewinnen»*, în gazeta botanică *Flora oder Allgemeine Botanische Zeitung*, tom XLVI Jahrg. 1863, Regensburg (Ratisbona).

mişcare pentru Unire. Astfel cercetările științifice botanice, începute cu atâta râvnă în Moldova, încetară. Totuș în Moldova se găsì o inimă adevărat română care, între alte multe binefaceri, nu lăsă cu totul părăsirii studiul plantelor și creă, cu sacrificiile averii sale, o grădină botanică în Iași în anul 1856: este vorba de dr. Anastase Fătu, care fu și unul din membrii Academiei noastre. Plantele cultivate în această grădină până la anul 1870 au fost publicate de Domnul Petre S. Aurelian în *Revista Științifică* din anul 1872 cu numirea științifică, sinonimele populare și în ordinea familiilor naturale, totul de însemnat interes. Să adaugem că dr. An. Fătu, ca profesor ce erà în Universitatea din Iași, a publicat în anul 1880 și un *Tractat de Botanică* cu cuprindere de anatomie generală (Istologie), de anatomie descriptivă (Organografie) de fiziologia specială și de fiziologie generală, lucrare de mult folos pentru tinerimea studioasă.

In Țara-Românească, studiile practice și explorările botanice începură cu Școala Națională de Medicină și Farmacie din București în anul 1856, a cărei creație se datorește doctorului Carol Davila, care fu sufletul și directorul ei neîntrerupt.

Pe atunci se aflà în Colegiul S-tul Sava ca profesor de istorie naturală dr. Julius Barasch, traducător cu pricepere și publicist cu multă râvnă, înzestrat cu dicție și stil atrăgător; totuș el n'a fost un adevărat naturalist, dar a contribuit foarte mult să deștepte gustul pentru lectura științelor naturale prin foaia sa *Isis sau Natura*. Lecțiile sale erau numai teoretice, traduse chiar pe catedră și lipsite de demonstrații practice: pot spune aceasta ca unul din foștii săi școlari(1).

La Scoala de Medicină și Farmacie, pentru cursul de botanică, cu începere din vara anului 1856 până în 1859, fu însărcinat farmacistul armatei Franz Prujinski, predând un curs teoretic. Dr. C.

(1) Dr. Iulius Barasch a tradus după autorul francez G. Belèze, pentru trebuința școalelor, cele două părți de Istorie Naturală: *Mineralogia* și *Botanica*. A publicat și un manual de *Botanică Silvică*. Foaia sa *Isis sau Natura* s'a bucurat de o reputație și popularitate de toată lauda.

Davila la început făcù primele excursii demonstrative practice cu elevii școalei în împrejurimile Bucureștilor. Am avut fericirea să fiu dela început unul din scolarii săi și, cu plantele ce adunasem, să întocmesc un herbar, primul ce fu început între școlarii săi și pentru care am fost premiat la finitul anului școlar din 1856.

Cu începere din vara anului 1858 se aduse la școală, pentru demonstrațiile de plante și întocmirea de herbarii, cu îndatorire pentru fiecare școlar în primii ani, un bun cunoscător de plante, Ulrich Hoffman, care aveà direcția grădinilor publice ale Statului, pe atunci Cismegiul și Șoseaua (grădina Kisseleff). Dar acestea nu eraù destule pentru un studiu mai întins de plante, potrivit cu trebuințele și progresele botanicei.

După stăruirile d-rului Davila, începute chiar din anul 1856, subt domnia Prințului Barbu D. Stirbei, Domnitorul Țerii-Românești, abià în toamna anului 1860, sub Domnitorul Principatelor-Unite Al. Cuza, se puse temelia grădinii botanice pe locul de jos al mânăstirii Cotroceni (1). Ulrich Hoffmann fu primul său director și numit profesor de botanică la Școala de Medicină, secția farmaciei. Hoffmann a funcționat astfel până în Decemvre anul 1866, când a încetat din vieață. Eu am fost urmașul său provizoriu până în anul 1868 când, prin concurs, mi s'a dat numirea titulară de profesor și director.

Hoffmann aveà și însărcinarea excursiilor botanice cu elevii școalei și întocmirea unui herbar general. Astfel au fost excursiile botanice făcute de Hoffmann, însoțit de elevii școalei, în munții Muscelului, în munții Buzăului și ai Prahovei cum și cele în munții Vâlcei, ai Gorjului și în Mehedinți până la Turnu-Severin, în anii 1862, 1863 și 1864. Dările de seamă asupra acestor excursii și cele asupra mersului vegetației grădinii botanice se găsesc publicate în Monitorul Medical al Principatelor-Unite din acele timpuri;

(1) V. dr. Dim. Grecescu, ***Catalogul Plantelor cultivate în Grădina botanică din București în decursul anilor 1870—1875.*** Partea istorică. București, 1876, însoțită de planul grădinii.

far toate sunt transcrise de dr. D. Brânză în notele introducției operei sale ***Prodromul Florei României.***

Nu mult după unire, țara deschide brațele sale tinerimii române ce se intoarnă din străinătate cu titluri științifice dobândite în universități. Vorbind de aceia cari au îmbrățișat ramura științelor naturale de fizică, chimie și istorie naturală, și cari s'au ilustrat în mișcarea noastră științifică dela acea epocă încoà, urmează să amintim numele lui Petru S. Aurelian, pentru agronomie, Grigorie Cobâlcescu și Grigore Ștefănescu pentru mineralogie și geologie, dr. Const. Exarcu și dr. Ștef. Măcescu pentru zoologie, Petre Poni, Em. Bacaloglu, dr. Alfred Bernáth Landway și dr. C. Istrati pentru fizică și chimie, dr. D. Brânză pentru botanică, toți profesori și publiciști, lăsând ca viitorul să vorbească de urmașii cei tineri între cari cunoaștem pe mulți cu deosebit și mult merit.

Edel, Guébhard și Hoffmann, cu cari la noi se începură explorările botanice în țară, au fost mai mult niște cunoscători de numirea botanică a plantelor, niște pricepuți și mari meșteri în practica grădinilor ornamentale, dar nu niște adevărați botaniști; pe când autorii și promotorii științei botanice se găsesc — ca și în istoria botanicei—la început tot dintre membrii familiei medicale. Intre aceștia este acum locul și timpul să adaugem încă un nume de doctor, de astădată Român, ce fu botanistul nostru de frunte, dr. D. Brânză, de neuitată amintire.

Energic, activ, sprinten, cu caracter omenos și cu mult sentiment de amor propriu, dr. D. Brânză prin studiile sale erà botanistul făcut, un ager și deplin cunoscător în nomenclatura plantelor și în modul de descriere. Prin excursiile făcute în țară, adunând plantele aflate, prin studiarea plantelor sale și controlarea lor cu cele din străinătate, el cunoșteà la prima vedere fiecare specie, devenise un maestru de frunte și o autoritate recunoscută de cei mai însemnați botaniști din străinătate.

Cursul său de botanică, ce cuprindeà întreaga botanică generală: anatomia, morfologia, fiziologia, taxinomia, familiile de plante și geografia botanică, erà făcut cu o deplină cunoștință în materie și

expunerea sa în mod magistral. Şcolarii săi îl urmăriau cu încredere şi pătrundere. Mulţi din acei şcolari acum sunt profesori universitari sau liceali în materie de botanică şi numele său îl păstrează cu veneraţie. Astfel, pe calea profesoratului, el a contribuit, atât prin prelegerile sale, cât şi prin discipulii săi, la lăţirea şi propăşirea ştiinţei botanice. In decursul profesoratului său la Universitatea din Iaşi a publicat un manual de *Curs elementar de Istorie Naturală*, pentru trebuinţa învăţământului liceal şi gimnazial al şcoalelor secundare de fete şi al celor normale, în anul 1873. Chemat la Bucureşti, în anul 1874, prin retragerea profesorului dr. Const. Exarcu dela materia de botanică a catedrei de istorie naturală din Facultatea de ştiinţe, a luat şi direcţia grădinii botanice dela Cotroceni ce aparţineà Facultăţii de Medicină, transferând-o pe Bulevard în faţa palatului Universităţii. Stărui şi obţinù să înfiinţeze în Muzeul Universităţii secţia botanică pentru colecţiile botanice şi bibliotecă, iar în anul 1886 obţinù transferarea grădinii botanice de pe Bulevard la Cotroceni pe locul despre Cărămidari, devenită Institut botanic. Nu este nevoie să mai arătăm menirea şi importanţa acestui Institut; dar regretăm pierderea prematură a eminentului şi învăţatului iniţiator ce fu sufletul acestui institut.

Nu mai puţin lucrările lui ştiinţifice îşi au însemnătatea lor şi dânsul promiteà încă altele. Intre acestea, ***Prodromul Florei României*** este opera sa de căpetenie, lucrare îndeplinită cu multă sârguire şi osteneală în ce priveşte culegerea datelor istorice ce cuprinde, nomenclatura ştiinţifică şi populară a speciilor expuse, citaţiile ştiinţifice, aşà că totul arată ştiinţă, pricepere, exactitate. Urmează apoi ***Vegetaţiunea României***, ***Vegetaţiunea şi Plantele Dobrogei*** cum şi ***Flora Dobrogei*** descriptivă, lucrări premiate de Academia Română, etc.

Un nume de botanist român de însemnătate, care nu poate trece fără amintire din parte-mi este fostul nostru coleg de Academie Florian Porcius, acest bătrân şi venerat octogenar care de veci dispărù deunăzi dintre noi. Dacă explorările lui botanice nu sunt făcute chiar pe teritoriul propriu al României, totuş sunt lângă

frontiera noastră despre Transilvania. *Flora Fanerogamică a fostului district Năseudul* de Fl. Porcius este o lucrare românească botanică de valoare, folosind de călăuză în unele locuri și pentru determinarea plantelor montane din Carpații noștri. Apoi lucrarea sa, *Diagnozele Plantelor Fanerogame și Criptogame vasculare transilvanice*, imprimată de Academia Română în 1893, este de o valoare științifică cu mult mai însemnată și folositoare oricărui botanist român pentru cunoașterea și diagnostica unui mare număr de plante ce nu provin în celelalte părți ale Europei centrale și occidentale, dar aflătoare în țerile dacice. Lucrare voluminoasă, ea arată că autorul este un deplin cunoscător asupra morfologiei vegetale și aduce multă lumină în confuzia ce a existat asupra multor specii critice sau greșit înțelese până acum, cum și de mult ajutor pentru diagnostica acelor plante. Deci multă laudă și mulțumire acestui însemnat Român al științei botanice.

Spre a încheià această cuvântare asupra celor până acum făcute la noi cu privire la botanică — lăsând deoparte pe cele din parte-mi — vom adauge că totul nu stă numai acì și că un număr de câțivà tineri botaniști, cei mai mulți ieșiți din universitățile noastre, urmează pe calea bună cu cultivarea științei vegetalelor. Cu privire la cercetările plantelor vasculare fanerogame și criptogame dela noi, între alții, menționăm pe d-l Zacharia Panțu pentru explorările și publicațiile sale. Botanica română îi datorește și o lucrare de multă însemnătate, *Plantele cunoscute de poporul român*, de merit și mult folos.

Dacă la noi — ca și în alte părți la început — plantele vasculare fanerogame și criptogame au ocupat locul de căpetenie cercetărilor de până acum, studiul plantelor criptogame inferioare n'a rămas în uitare. Studiu dificil și foarte migălos, minuțios și obositor, între altele el exige tehnica microscopică și întrebuințarea acestui instrument la fiecare pas, ziua și noaptea, deci de o mare stăruință și răbdare pe lângă multe alte sacrificii. Intre botaniștii în ramura aceasta aflăm pe d-l Profesor Emanuel Teodorescu dela Institutul

botanic, doctor în științele naturale dela Sorbona, pentru importantele sale cercetări și publicări asupra Algologiei noastre; pe d-nii Ioan C. Constantineanu și Alex. Popovici pentru Micologie, cum și pe d-l Simeon St. Radian pentru Lichenologie și Briologie.

Deosebit de cele expuse până acum, progresele și lățirea științei botanice la noi se urmează și pe calea învățământului nostru universitare, liceal și al școalelor speciale de agricultură, silvicultură, comercial, etc. pe lângă cari sunt anexate institute, laboratoare, muzee, colecții, ș. a.

Societățile științifice ce s'au creat și organele lor de publicitate încă nu puțin au contribuit și contribuesc la răspândirea și vulgarizarea științelor în țara noastră, între cari și botanica își are partea sa (1). Apoi Academia Română, ca așezământ de înaltă cultură, pe lângă locul ce acordă în publicările sale lucrărilor științifice de însemnătate, încă contribuește și la încurajarea unor atari lucrări ce, prin valoarea și însemnătatea lor, merită o răsplătire, pentru care ea are drept la recunoștința tuturor.

Iacă, Prea Onorați Domni și Colegi, cele ce am putut alege și schiță ca părți de însemnătate din istoria acestei științe ce poartă

(1) Intre acestea, osebit de Societatea de Medici și Naturaliști, ce a fost la inceput la Iași, și de Societățile medicale, se enumără cele următoare:

Societatea de Științe Naturale din București, începută în anul 1864, cuprinzând trei secții: zoologie, botanică și geologie, dar de scurtă vieață.

Societatea de Științe Fizice și Naturale din București, începută în 1868, ca și precedenta de scurtă vieață.

Societatea de Științe din România, creată in 1890 prin inițiativa d-lui Profesor dr. C. Istrati și care numără 17 ani de existență; în fine

Societatea Naturaliștilor din România, formată in anul 1900, ce există.

Apoi actualele organe de publicitate:

Analele Academiei Române, Secția științifică,

Buletinul Societății de Științe din România,

Annales scientifiques de l'Université de Jassy,

Publicațiile Societății Naturaliștilor din România,

Buletinul Herbarului Institutului Botanic, două numere apărute în anii 1901 și 1902; de atunci incetat; și odinioară:

Revista Literară si Științifică,

Revista Contimporană,

Monitorul Medical al Principatelor-Unite,

Progresul Medical, în care se găsesc câteva publicații botanice.

și plăcuta numire de ***scientia amabilis***, pe care poeții, în limbajul lor ceresc, au dedicat-o zeiței Flora, bălaia și încântătoarea soție a Zefirului.

Recunosc nesuficiența expunerii și a talentului meu de istoriograf, pentru care vă rog să binevoiți a primì ale mele umilitoare scuze și a crede nevoii în care m'am găsit pentru a scurtà și a trece repede peste multe alte amănunte, unele nu mai puțin interesante, spre a nu depășì cadrul permis pentru această cuvântare.

RĂSPUNSUL D-LUI DR. C. I. ISTRATI

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI DR. DIM. GRECESCU.

Domnilor și Stimați Colegi,

Abiă s'a împlinit anul de când D-l dr. Grecescu a fost admis în sânul Academiei și iată că ne-a și întreținut cu cuvântarea sa de bună sosire printre noi.

Această râvnă ce pune în îndeplinirea datoriilor, desvălește de fapt însă-și firea vieții sale, caracterizată prin muncă, exactitate și regulă.

Vă mulțumesc, Domnilor, de a-mi fi hărăzit cinstea să răspund colegului nostru de curând sosit, deoarece cu aceasta îmi dați prilejul de a aduce totodată și un omagiu de recunoștință vechiului meu profesor, căruia, nu-i fie cu bănat, căci Domnia-sa se îndărătnicește încă a păstrà părul cel negru, pe când eu sunt dejà albit de greutățile vieții, i-am urmat cursul, și cu multă plăcere, la Facultatea de medicină, încă dela începutul anului 1870.

Imi aduc aminte cum la unul din acele cursuri, încântat de farmecul cu care ne explică rostul florii nevăzute, a pistilului și staminei, în marea vieață vegetală, întregul auditor îl aplaudă cu căldură.

Erau poate primele aplauze ce se auziau în incinta Universității din București, dar nu și la Facultatea de medicină, ce începuse a funcționà la acea dată, prin transformarea Școalei de medicină fundată de acel mare om, Davila, care, deși Francez de origine, erà tot așà de mare Român. Căci la această școală, încă cu mulți ani mai înainte de 1870,

Davila își făceà admirabilul său curs de chimie, în amfiteatrul fostului laborator dela spitalul Colțea, după obiceiurile Sorbonei.

Imbrăcat în frac, el își ținea cursul său în aplauzele repetate ale auditorului încântat, atât de frumoasa expunere a profesorului, cât și de experiențele alese, totdeauna reușite, ce erau făcute de d-rul A. Bernátli-Lendway, mai numeroase decât la multe universități apusene din acel timp.

Vezi bine, scumpe coleg, cum prezența D-tale aici ne reamintește fapte ce ne sunt scumpe, din trecutul nostru cultural, de acum o jumătate de secol.

Vodă Știrbei, inteligență superioară, patriot desăvârșit și gospodar, cum rar au avut țerile române, făcù enorm de mult pentru Muntenia, în micul interval ce urmă după sguduirile dela 1848, și până la răsboiul Crimeii,— de care n'am știut să profităm îndeajuns — și ultima, din fericire, triplă ocupațiune a țerilor române, de armatele rusești, austriace și turcești.

In lipsa în care ne aflam, în ce privește specialiștii, și văzând cât timpul și împrejurările ne zoriau, Știrbei aduse pe Lalanne, inginer de seamă, care ajunse în urmă în Franța inspector-general și director al Școalei de poduri, și-l însărcină la 4 August 1852 cu facerea șoselelor din munții noștri, și mai ales pe valea Prahovei, după ce, cu 2 ani mai înainte, la 17 Octomvrie 1850, luase măsuri pentru a înființà și Școala de poduri și șosele. Tot atunci aduse el și pe Davila, care sosi în țară la 13 Martie 1853, și cu acesta creă îndată Școala de medicină la 4 Decemvrie 1854, Școala de farmacie la 1856 și Școala veterinară la 1857, școli cari sunt de fapt premergătoarele învățământului nostru științific. Tot Davila puse, în 1857, bazele primei «Societăți medicale științifice» din București.

Inainte ca Universitatea din București să se fi născut, s'a făcut, pentru prima oară la noi, puțină știință, în Școala de medicină a lui Davila. De atunci datează primul laborator de chimie, grație d-lui dr. A. Bernáth-Lendway. In acest laborator s'au făcut numeroase analize, ale apelor noastre mineralizate cu deosebire, precum

și primele lucrări practice de chimie și de control. De atunci s'au pus bazele Muzeului de anatomie normală și patologică, grație lui Kopernisky, Scheibler și Liebiez, pe cari tot Davila îi adusese în țară.

Kopernisky, depărtat în urmă pentru a se numì un ginere al unui înalt funcționar, se retrage la Cracovia, și căpătă, la marea Expoziție din 1889 dela Paris, marea medalie de aur pentru minunatele sale preparate anatomice. Scheibler, muncitor sârguitor, descopere Trichina la noi. Liebiez pregătește așà de bine la disecțiuni pe elevii școalei, încât la Paris aceștia treceau examenul de anatomie umană cu laude.

Tot de atunci s'au făcut primele escursiuni ale elevilor în țară, pentru ca viitorii doctori să cunoască bine și țara noastră și condițiunile în cari trăește populațiunea noastră rurală; și tot grație lui Davila am fost trimeși la serbările dela Putna, din Bucovina, în 1871. Tot în acea școală s'au făcut colecțiuni de mineralogie, cu Lessmann, și de geologie, precum și primele herbare, cu Hofman, adus dela Praga, și prezența D-tale aici ne dovedește valoarea acelor lucrări, căci ești, scumpe coleg, primul botanist al Munteniei, grație numai acelei școale. Davila a știut ce făceà, când la finele lui 1856, V'a dat Botanica lui Adrien de Jussieu ca premiu, tocmai la studiul Botanicei.

Tot în aceaș școală s'au făcut primele observațiuni meteorologice și, afară de traducerile de seamă, făcute de profesorii ei, o întreagă serie de publicații și-au luat sborul, tot din acel izvor de știință, de patriotism, de vieață și energie, care caracteriză activitatea uimitoare a nemuritorului Davila.

Dacă Kretzulescu se ridicase prin propriile sale puteri, Barasch, Felix, Hepites, toți renumiți în urmă prin scrierile lor, și alții numeroși, fură ajutați de el, astfel că dimpreună cu mai toți primii profesori dela medicină, veterinărie și farmacie, s'a putut constituì prima falangă a oamenilor de știință, cu care s'a înființat «Societatea de medicină» din 1857, și mai în urmă prima «Societate de științe din București» în 1861, în frunte cu Felix, Bacaloglu, Fălcoianu, Turnescu, Manu, Odobescu și I. Ghica.

Sunt 53 ani de când, la 30 Aprilie 1856, ai intrat, la vârsta de 16 ani, printre întâii elevi în Școala de medicină, școală în care ai făcut bacalauriatul în științâ la 1860, iar la 1863 ai luat cu deplin succes licența în medicină.

Dacă D-ta reprezinți aici prima generație a acestei școale, aș puteà zice a acestei ere de regenerare științifică, să-mi fie și mie permis a-mi face un titlu de laudă, de a fi fost în această școală admis ultimul elev, tocmai la 9 Decemvrie 1869, când ea se desființă peste 21 de zile, pentru a fi înlocuită prin Facultatea de medicină.

Universitățile noastre numără mulți din acei ce au trecut ca și noi prin școala lui Davila; corpul medical al țerii de mult i-a înălțat, cu recunoștință și iubire, statuia ce i se cuveniă; prezența Voastră aici este un omagiu de fapt, adus de știința română, memoriei lui Davila, care a făcut așà de mult în această direcțiune, în toate ramurile științelor pure și aplicațiunilor lor, în țara noastră.

Dacă politicește țara aceasta datorește așà de mult apostolilor naționalității noastre, cari pe rând au luptat cu îndârjire și încredere, la 1821 pentru redeșteptarea noastră națională, la 1859 pentru unirea țerilor și la 1877 pentru căpătarea independenței, tot așà pe terenul cultural, pe care început-am a călcà cu sfieală, abià între 1804 și 1816, în Moldova și Muntenia, datorăm enorm Mitropolitului Veniamin, lui Gh. Asachi, Gh. Lazăr, și mai în urmă lui Heliade și Poenaru. S'au creat apoi, cam târziu, universitățile, între 1860 — 1863, în Iași și București, după ce se întâmplase două fapte importante și anume: înființarea «Societății medicilor și naturaliștilor din Iași», grație cu deosebire d-rului Czihak, la 1833 Iulie 29, și crearea școalelor de medicină, farmacie și veterinărie, în București, între 1854—1856, grație lui Davila.

Câștigarea independenței pe terenul științelor, se arată mult mai târziu și anume cam cu anul 1890, dată după care încep să se trimeată în mod regulat Academiei de științe din Paris și societăților științifice străine, rezultatul primelor cercetări făcute în țara noastră.

Cinstire să aducem dar memoriei tuturor acelora cari în acest

larg interval de timp, din școala primară și până la universitate, pe catedre sau cu condeiul, au contribuit la ridicarea negurii dese de neștiință, în care ne aflam!.

Dacă, din acest punct de vedere, luăm ca normă cele petrecute la Academia de științe din Paris, către care s'a îndreptat mai mult activitatea oamenilor de știință din țară, găsim următoarele:

Incă din anii 1867—1868, regretatul Bacaloglu năzuește a trimite din țară următoarele note, fără a reuși însă ca ele să fie publicate.

Astfel găsim în darea de seamă dela 2 Aprilie 1867:

«M. Bacaloglo adresse de Bucharest plusieurs Mémoires imprimés en français, relatifs a diverses questions de mathématique ou de Physique, et dont il indique succintement le contenu».

In cea dela 14 Octombrie acelaș an:

«M. Bacaloglo adresse a l'Académie une Note concernant une proposition relative à la locomotion aérienne».

Iar la 27 Aprilie, 1868:

«M. Bacaloglo adresse une Note relative au problème de la Trisection de l'angle».

Dela această dată însă și până la 1888, timp de 20 ani, nimeni din țară n'a mai trimis vreo comunicare și analele Academiei nu conțin decât, rareori numai, numele Românilor cari lucrau în străinătate, ca: Căpităneanu 1870--1872, Ilaret 1877, Cosmovici 1879, Porumbaru 1880, Babeș, Asachi, Atanasescu, Colorian și Negreanu, între 1883—1887.

Abià la 1888 găsim primele note trimise din țară și cari au fost primite și imprimate. Ele se datoresc d-lor: Babeș, Istrati și Vitzu. Dela această dată notele se continuă tot mai numeroase și fără discontinuitate.

Stimate Coleg!

Inlocuești la această Academie pe un bătrân venerabil, modest, dar hotărît muncitor în ale Botanicei, autodidact care, ascultând vocea inimii și înduioșat de măreția florei năsăudene, din Nordul Transilvaniei, se dădù studiului celei mai gingașe ramuri a științ-

țelor naturale, Botanica, în care ajunsese să facă lucrări originale și de care își legă numele, în mod modest dar sigur, de aceia ce s'au ocupat cu flora europeană.

Simpaticul bătrân, din cauza vrâstei înaintate, nu mai luà parte, de mult timp, la lucrările noastre, deși ar fi fost pentru noi o fericire de a-l vedeà aicea, deoarece el și cu d-l Teclu reprezentau știința, cultivată de frații noștri de peste munți, cari constituesc ramura cea mai importantă a românismului, după țara liberă.

Greutățile cu cari luptă însă frații noștri de peste hotare explică pentru ce sunt așà de puțini dintre ei cari să se fi dedat studiului liniștit al științelor.

Grație școalei lui Davila, Porcius, căci despre el vorbesc, ar fi avut totuș un urmaș, din ai săi, în Academie, căci Dumneata, scumpe Coleg, n'ai uitat de sigur pe Fometescu, care începuse dejà să se manifesteze în mod serios pe terenul Botanicei, dar care murì înainte de vreme.

Să urăm cu toții, ca condițiuni de vieață mai prielnice, să ajute, pentru ca Academia Română să numere pe viitor și alți membri de peste hotare, în secțiunea noastră.

Activitatea Dumnitale însă nu s'a mulțumit numai a îmbrățișà plantele indigene din România, căci deși te-ai ocupat în special cu Flora Mehedințului, Gorjului, Argeșului, Sucevei și cu deosebire cu *Plantele vasculare ale Ceahlăului,* ai ținut seamă și de flora nordvestică a Carpaților, iar dela 1899 ai început studiul *Plantelor Macedonene,* dându-ne în anul trecut o descriere specială a celor din vilaeturile Monastir și Salonic.

Și meritul Dumnitale, ca botanist, e cu atât mai mare, cu cât la Paris, unde te-ai dus în 1864, ai trecut la 1868 doctoratul în medicină, nu în șciințe; și întors în țară, a trebuit să concurezi și să muncești, fie în armată, ca medic militar, fie în urmă la Eforia spitalelor civile, spre a-ți puteà creà o situație independentă.

Deși încă din 1867 ai fost numit profesor suplinitor la Școala de medicină și farmacie, abià ai pus bazele sigure primei grădini botanice, la Cotroceni, între 1871—75, și totuș a trebuit să o pă-

răsăşti în curând, şi numai la 1880 ai fost numit definitiv la Facultatea de medicină şi abià la 1892 Vi s'a creat un laborator de Botanică medicală.

Totuş ai lucrat necontenit, ai publicat mereu şi ziua de astăzi este o dovadă că ai făcut bine că nu te-ai descurajat şi nu te-ai lăsat să fii strivit de indiferenţa şi adesea nepriceperea mediului, în care am trăit multă vreme, şi care a nimicit atâţi oameni de o valoare superioară, ca Bacaloglu de pildă, care dacă ar fi putut continuà, în ţară, cum începuse în străinătate, ar fi lăsat un nume european în ştiinţă.

Trebue să mărturisesc însă, că D-voastră naturaliştii sunteţi mai fericiţi, căci în fauna, în flora şi în straturile pământului ţerii găsiţi un material abundent şi nu arareori destul de lesnicios pentru studiile ce faceţi. Tot astfel se întâmplă şi pentru medicii noştri cari vor să observe şi să studieze. Pentru noi chimiştii e însă mai greu, căci cum ziceà Berthelot, noi avem meritul, dar şi greutatea, de a ne creà singuri materialul ce studiem!

Am ascultat cu toţii, azi, istoricul ce l-ai făcut şi care ne-a interesat, cu deosebire în ceeace priveşte partea relativă la ţara noastră.

Să-mi fie iertat a adauge că Românul, păstor îndelungă vreme, legat aproape 1500 de ani de pădurile falnice ale Carpaţilor, singurele cari i-au apărat vieaţa, căci altfel nu ne putem explicà cum a putut dăinuì până în prezent, e sufleteşte un rob al frumoasei naturi ce-l inconjoară. Reamintiţi-vă cântecele lui haiduceşti, doinele sale şi suspinele lui de dragoste. In toate începe el cu: ***Foaie verde*** şi cu «Codrule iubitule...»

Tot graţie acestor codri, putut-a el să se apere, să atace şi să se facă temut şi respectat, până târziu, când Dumnezeu ne-a pedepsit cu urgia Fanarului, cea mai rea din toate molimile ce au căzut pe capul nostru şi de ale cărei efecte ne resimţim destul până în prezent chiar.

Iată de ce Românul iubeşte pădurea umbroasă şi pajiştea înflorită, iată de ce el are un cult, ca şi Japonezul, pentru brad, semnul puterii şi veşniciei, puindu-l la pălărie când e vesel, la poarta

casei sale când se însoară, și la mormânt când reintră în veșnicie!

Plăieșii și plutașii, când se scoboară la vale, de pe piscurile lor liniștite, duc pe pălăriile lor, afară de brad, și stufuri de siminoc: Gnaphalium arenarium, care le reamintesc necontenit piscurile munților, lăcașul voiniciei și al neatârnării.

Totdeauna Romånca a iubit florile.

Vâsdoagele: Tagedes patula, deși de origine americană, sunt cu deosebire florile cele mai răspândite la țară, și cari mai înveselesc căsuța sătenilor noștri. Cine știe dacă nu au fost ele aduse la noi, odată cu porumbul, acest admirabil aliment, atât de des și pe nedreptul criticat!

Plantele noastre ne mai sunt scumpe și din alt punct de vedere. Ele prin numele lor, dela Cer, Ulm, Plop, Frasin și Sorb, din pădurile noastre, și până la Cireș, Păr, Măr și Prun, aflători în grădinile noastre, și în urmă fragii, minta, nalba, urzica, fasolea și napii, pe lângă alte sute, arată toate, prin numele lor, originea noastră latină.

Grădinile noastre cu pomi roditori erau atât de alese și bogate, încât făceau renumele țerii, și istoricii armatelor, ce pătrundeau din nenorocire la noi, arată îmbelșugarea pe care ei o întâlniau în mersul lor.

Moldova cu deosebire erà renumită pentru această îmbelșugare, ca și poalele Muscelului și Argeșului, cari sunt așà de bine expuse și cari judicios cultivate, departe de a înlesnì intrarea fructelor din California, ar puteà constituì un articol serios de export.

E curios de știut că prima expozițiune, ce a avut loc în țerile române, a fost tocmai o expozițiune de plante, care a fost deschisă la Socola, la 14 Maiu 1839. E timpul să reamintesc această întâmplare după *„Albina Românească“* (No. 38. Eși, din 14 Maiu 1839).

«Astăzi va începe în Grădina Domnească dela Socola expoziția florilor și a plantelor exotice.

«Această expozițiune, adică înfățișare interesantă pentru doritorii florilor și pentru botaniști, este în această țară o întreprindere nouă,

căreia prea Inaltul Domn au binevoit a hărăzì a sa înadinsă protecție.

«D. Svoboda, grădinar de curte, nădăjduește a câștigă încuviințarea publică, cu atât mai mult că prin statornice ostenele, ce de trei ani a hărăzit în al său meșteșug, s'au sârguit a imitarisì expozițiile de flori care cu atâta nemereală se face la Viena și Berlin.

«Câte flori și plante cresc în amândouă emisfere și pe care firea și meșteșugul lor au iertat până acuma a se cultivarisì și în Moldova, se află înfățișate cu toată eleganța meșteșugului grădinăriei în un stalaj de 5 stânjeni în lungime și doi stânjeni în înălțime.

«Felurimea trunchiurilor încununate cu bucheturi de flori minunate, cu deosebite văpsele și formele cele mai multoratece, înfățișează ochiului o icoană firească de brilant mozaic și multe plante ale acestei clime prin a lor timpurie înflorire vor îndestulà nădejdile doritorilor.

«Cunoscut este că comunicația cea rară în care se află această țară, cu alte așezământuri botanice, aduce pentru asemenea întreprindere multe greutăți, cari numai prin mari osteneli și statornicie se pot biruì.

«Rezemându-se pe îngăduirea cunoscătorilor și întru a lor dragoste pentru acest meșteșug, antreprenorul îndeamnă pe d-nii botaniști și doritori de flori, de a întrunì a lor sârguință cu ale sale spre a puteà pregătì pe anul viitor o expoziție de plante mai deplină și cu acea perfecție care este putincioasă pentru de a sporì prin aceasta mulțumirea tuturor doritorilor.

«In urmarea înaltei învoiri, această expoziție va începe Duminecă 14 Maiu și va urmà Luni și Marți dela 8—12 ore dimineața și dela 3—8 ore seara.»

Iată începutul, pe când Edel erà delegat, de Societatea Medicilor și Naturaliștilor din Iași, să facă Herbariul Moldovei.

La noi florile sunt iubite de toată lumea.

Dacă vara grădinile și câmpiile noastre ni-le procură cu abundență, iarna însă n'am știut încă a ni le produce astfel, ca să nu mai ducem jugul unei mari cheltueli, făcută cu aducerea lor din străinătate.

Dacă nu mai suntem în timpul când un buchet neînsemnat se plătià cu 15—20 galbeni, fapt notat de Majestatea Sa Regina încă dela sosirea Sa în ţară, nu e mai puţin adevărat că şi acuma, dacă găsim florile în abundenţă şi la îndemână, mulţi bani însă se duc pentru ele afară din ţară.

Faceţi, Domnule Coleg, încă un noŭ serviciu ţerii, de data aceasta de natură economică, arătând celor în drept, nu numai câte varietăţi străine se pot creşte, cu uşurinţă, la noi, în sere calde şi temperate, dar că în acelaş timp, din fericire, afară de ghioceii ordinari şi albaştri, ce cresc în abundenţă la primele desgheţuri, avem pe coastele dealurilor şi în munţii noştri o mulţime de neamuri cu frumoase flori de iarnă. Aşà este arbustul numit Cleiţă, Tulichină în Moldova, şi pe nedreptul Lemn câinesc şi Liliac de munte în Prahova: Daphne Mezereum, care îmbălsămează pădurile noastre, pe când sunt acoperite cu troiene, încă din luna lui Fevruarie, când, deşi planta n'are nici o frunză, ramurile ei sunt complet acoperite cu flori roşii, mirositoare, cari de departe seamănă cu atâtea braţe de coraliu.

Tot pe regiunile înalte, până la 600 — 800 metri, înfloresc, în aceeaş lună, admirabile flori albastre, numite «Norocel» sau «Voinicel», la Şotărle, în Prahova şi cari pare că sunt cunoscute de botaniştii noştri sub numele de Crucea Voinicului : Anemona Angulosa, care însă are alt port, şi mai cunosc un neam de ghiocei, de aceeaş coloare albastră, bătuţi şi încântători, numiţi Micşunele, ce cresc în aceleaşi regiuni, precum şi frumoase tufe, destul de săltate la port, cu frunză lanciolată şi vărgată cu roş-brun şi cu floarea mare şi albă,—unii o descriu, se vede, ca o varietate «roşie-purpurie» şi odorantă—pe care sătenii noştri, în poetica lor vorbire, o numesc «măseaua ciutei», Erythronium Dens Canis. Munteanul nostru a schimbat pe latinescul «măseaua cânelui» în «măseaua ciutei», a cerboicei, ce locuià pe vreme în munţii noştri, şi pe dreptul, căci floarea e mai mare mult ca o măseà de câine.

Ei bine, toate aceste plante de ornamentaţie, şi eu de sigur cunosc puţine numai, ar puteà fi cultivate uşor în sere reci sau în aerul

liber, până și în București, după cum respectabila doamnă Brânză a făcut-o pentru «Daphne Mezereum» și pentru «Voinicel», în grădina sa de aici.

Ce ornamentație mai frumoasă se poate cere, iarna, pentru saloanele și pentru prânzurile de gală dela noi, decât ghiveciuri cu ornamente românești, încărcate cu tufe de *Cleiță în floare*? Buchetele de «Norocel» ce bine ar înlocui pe cele de violete, venite din sudul Franței.

Nu pot trece cu vederea că dacă prin educația d-tale științifică ai lucrat precis și cu rost în vieață, firea d-tale a fost însă aceea a unui adevărat artist.

Dacă ai fost un profesor interesant și ușor de urmat, este, nu numai fiindcă colorai expunerea d-tale, dar și fiindcă aveai o îndemânare rară de a desenà la tabelă.

Dacă nu făceai botanică, de sigur că țara noastră aveà un pictor de samă mai mult.

Copil mic și fără mijloace, ca mulți dintre noi, și ne facem un titlu de laudă din aceasta, părăsind Cernețul, unde ai făcut clasele primare, te-ai întreținut prin munca d-tale, până la intrarea în Școala de medicină, zugrăvind firme și făcând mici tablouri la Severin.

Bunul d-tale prietin, dr. Bernáth, păstrează o vedere a Dunărei, la Severin, făcută de d-ta cu creionul, pe la 1857, și care de sigur denotă dispozițiuni alese pentru această artă.

Iată de ce încă dela 1869, cum ai cunoscut pe Grigorescu v'ați înțeles și ați constituit acea *trinitate vremelnică* cum o numiați, în care d-ta erai tatăl, dr. Bernáth fiul și Grigorescu sfântul duh. Dela acea dată vă întruniați regulat și ați făcut pe rând, câte doi, sau toți trei la olaltă, în toți munții noștri mai mari, ca trei frați de cruce, excursiuni regulate, culegând:

Doctorul Bernáth date relative la apele mineralizate, pe cari le-a analizat, și diferite minereuri pe cari le-a pus în evidență; d-ta, plantele cu cari ai făcut flora României; iar Grigorescu, schițând tot ce vedeà, își pregătià minunatele sale pânze, pe cari, dela ti-

purile Ovreilor din Moldova, unde l-ai însoţit la Bacău şi Văratic, acum mai bine de 30 ani, şi până la frumoasele romånce din Muşcel şi Prahova, a hărăzit posterităţii icoana Romåniei, din jumătatea a doua a secolului trecut, astfel cum ne-a lăsat-o părinţii noştri, cum am mai cunoscut-o şi noi, în copilărie, şi cum se mai află încă pe alocurea!

Tot din acest lung interval de curată iubire prietenească, timp de 40 de ani, a rămas, pe lângă munca voastră a celor trei, cunoscută celor destoinici din această ţară, şi o întreagă colecţiune de schiţe şi caricaturi, fază sub care puţini cunosc pe nemuritorul Grigorescu, şi aflătoare, cu deosebire, în cartoanele fiului său şi în câteva albumuri ale d-rului Bernáth.

Sunt fericit că pot cu această ocaziune, a primirii D-tale în Academie, să fac să răsune din nou, în şedinţă publică, numele nemuritorului nostru Nicolae Grigorescu, căruia România îi datoreşte aşà de mult şi care a fost membrul nostru de onoare. Şi iertat să-mi fie a pronunţă aicea şi numele celui de al treilea din trinitatea D-voastre, al d-lui dr. A. Bernáth, iubitor profund al ţerii noastre, muncitor sârguitor şi desinteresat cum rar am văzut şi căruia personal, ca şi mulţi din aceia ce se ocupă cu chimia, îi datorim aşà de mult. Fac aceasta cu atât mai mult, cu cât, lovit de o soartă nemiloasă, prin pierderea completă a vederii, a părăsit înainte de vreme laboratorul său, în care muncise o vieaţă întreagă. Fac aceasta, fiindcă Academia nu trebue să nu ţie seamă de ori şi ce lucrare făcută pentru buna vază a neamului românesc.

Deşi temperament artistic, prin forţa împrejurărilor însă, ai practicat medicina cu succes, iar prin o muncă neîntreruptă de autodidact ai ajuns să te impui în botanică, ca specialist, prin cercetările d-tale. Astfel de contraste se observă adesea şi la noi în vieaţa oamenilor de seamă. Hasdeu fusese menit să treacă prin rândurile ofiţerilor ruşi, pentru a ajunge în urmă cel mai mare istoric şi filolog al neamului nostru. Barasch şi Felix, veniţi în ţară să practice medicina, ajung, primul cel mai neîntrecut vulgarizator al ştiinţelor, al doilea cel mai de seamă igienist al ţerii. S. Marian,

preot în Bucovina, ajunse cel mai mare folklorist al neamului. Ioan Ghica, inginer de mine, ajunse printre cei mai de seamă scriitori ai noştri, economist eminent, istoric şi om politic. Alecsandri, trimis să învețe medicina, ajunse ...... a fi Vasile Alecsandri! Şi câţi alţii în urmă, tot autodidacți, aflători în viează, căci dintre cei morţi nu voiu cità decât pe N. Grigorescu, Odobescu, Ştefan Mihăilescu şi Vermont, şi cari toţi se ilustrează prin munca lor conştientă şi rodnică, aducând servicii reale neamului nostru!

Ai muncit o vieață întreagă, ai luptat nu numai pe câmpul ştiinţific, pentru înălţarea ţerii, dar şi pe câmpiile Bulgariei, pentru căpătarea independenţei. Nu ai lăsat să rugineascǎ talantul ce ai avut la îndemână dela cel de sus: Ai ilustrat Şcoala de medicină şi eşti din aceia cari, prin munca şi situaţia la care ai ajuns, ai consfinţit rezultatele fericite, voite şi obţinute de Davila, prin o muncă uriaşă; ai ilustrat Universitatea noastră şi astăzi această întreagă vieață, curată şi bogată în roade utile ţerii, îţi slujeşte de călăuză ca să intri, cu fruntea sus, în templul cel mai înalt al culturii neamului românesc: Academia Română.

Fii bine venit şi pildă pentru alţii.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXXII.

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

DISCURS ROSTIT LA 13 MAIU (26 IUNIE) 1909

DE

NICOLAE GANE

CU RĂSPUNS DE

IACOB C. NEGRUZZI

BUCUREŞTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-sor ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1909. 24.438

Preţul 1 leu.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPŢIUNE

XXXII.

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

DISCURS ROSTIT LA 13 MAIU (26 IUNIE) 1909

DE

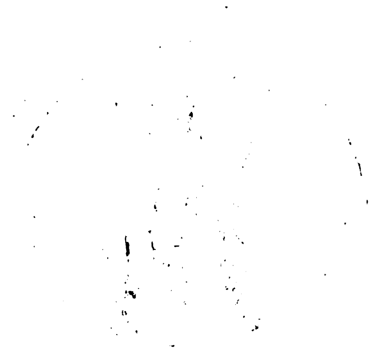
NICOLAE GANE

CU RĂSPUNS DE

IACOB C. NEGRUZZI

BUCUREŞTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1909.
24.433

Stimați Colegi,

Rog să mă iertați dacă veți observà că glasul meu tremură rostind această cuvântare.

Mă aflu sub stăpânirea unei îndoite emoțiuni: întâiu, de a vorbì pentru prima oară în fața acestui înalt Areopag, și al doilea, de a mă fi incumătat să vorbesc despre Hasdeu, un urieș a cărui enormă activitate în domeniul cugetării nu poate fi restrânsă în marginile unui discurs.

Exprimându-vă deci, stimați Colegi, adânca mea recunoștință pentru distinsa onoare ce mi-ați făcut de a mă primì în mijlocul D-voastre, îmi îndeplinesc cu sfială anevoioasa sarcină ce mi-am luat de a împrospătà în memoria D-voastre silueta marelui răposat care a fost fără îndoeală una din podoabele Academiei.

Nu am trebuință să fac o lungă descriere biografică despre dânsul.

Cine n'a cunoscut pe Hasdeu?

Cine n'a auzit de numele lui care a răsbătut în toate țerile unde răsună graiul românesc?

Originar din Basarabia, el aparțineà unei vechi familii încuscrite cu familia Petriceicu care a domnit odinioară în Moldova. Părintele său, Alexandru Hasdeu, om de o mare erudițiune, a fost numit membru al ***Societății Academice Române*** în 1867, adecă chiar la înființarea ei, însă nu a luat niciodată parte la ședințele acestei societăți.

Fiul său, Bogdan Petriceicu Hasdeu, marele nostru dispărut, și-a făcut studiile la Charkof, a servit câtvà timp în armata rusească și când Tractatul de Paris ne-a retrocedat o parte din Basarabia, el stabilit fiind în Cahul, a optat pentru România, patria mumă.

Astfel pe lângă o achiziţiune teritorială am avut norocul să facem şi achiziţiunea lui Hasdeu, într'o epocă când în ţerile noastre despărţite erà totul de făcut.

Dacă însă prin un concurs de împrejurări neatârnate de voinţa noastră am repierdut Basarabia, ne-a rămas totuş Hasdeu care prin multele şi eminentele sale însuşiri a ridicat sus nivelul cultural al ţerii.

Decum a pus piciorul pe pământul mumei patriei, o transformare s'a făcut în sufletul său.

Văzându-se în ţara binecuvântată a Moldovei, apărată şi păstrată cu atâtea jertfe de muncă şi de sânge de strămoşii noştri şi ai lui;

simţindu-se încălzit de soarele libertăţii, sub razele căruia puteà cugetà, scrie şi vorbì în deplină siguranţă;

pătruns de frumuseţea câmpiilor, a codrilor şi a munţilor noştri, precum şi de entuziasmul cald al poporului care în acel timp de lupte mari pentru *Unire* erà tocmai în paroxismul frigurilor renaşterii naţionale, Hasdeu primì botezul patriotismului şi din acel moment toate facultăţile lui intelectuale au fost închinate adevăratei lui patrii de care îl legà vocea sângelui.

Aici el a ocupat rând pe rând diferite funcţii: judecător la Tribunalul de Cahul (1857), profesor de istorie la Liceul din Iaşi şi bibliotecar al Universităţii; iar în Bucureşti unde s'a stabilit în urmă definitiv, a reprezentat judeţul Cahul ca deputat timp de trei ani (1867—1870) şi în fine a fost numit Director general al Arhivelor Statului şi membru în Consiliul permanent pe lângă Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii publice.

In vederea vastelor sale cunoştinţe limbistice s'a fundat anume pentru dânsul la Universitatea din Capitală o catedră de filologie comparată, pe care a ocupat-o până aproape de sfârşitul vieţii sale şi în fine ca încoronare a carierei sale literare şi ştiinţifice a fost ales membru al Academiei Române unde a lucrat cu neobosită activitate timp de 30 ani.

A mai fost numit membru onorific al Academiei imperiale de ştiinţe din Petersburg, al Academiei literare sârbeşti din Belgrad şi al Societăţii limbistice din Paris.

Căsătorit cu o Romăncă din Transilvania, el a avut ca unic copil o fiică *IULIA*, înzestrată de natură cu frumoase daruri intelectuale, dar care din nefericire a murit în floarea tinereței lăsând pe părintele ei nemângâiat.

Stimați Colegi,

Sunt 40 de ani aproape, de când am avut fericita ocazie să fac cunoștința lui Hasdeu. De cum l-am văzut pentru prima oară, figura lui de filozof antic mi-a impus.

Aveà un chip caracteristic care se deosebià dintre o mie. O frunte ca o cupolă puternic desfășurată, în dosul căreia furnicau gândurile; niște ochi vii, plini de lumină și de autoritate, de sub genele cărora izvorau săgeți de ironie, un glas inciziv, tăietor, înaintea căruia te simțiai desarmat, așà erà Hasdeu, om de o frumusețe bărbătească sculpturală, care se impuneà privirilor și te făceà, când îl vedeai, să zici: «iată un cap care știe multe».

Și în adevăr știà multe.

El erà o natură foarte bogată și complexă, înzestrată cu aptitudini multe și diverse, dintre cari unele fără nici un fel de asemănare sau afinitate între ele.

Astfel erà în acelaș timp dramaturg, poet liric și satiric, filolog, istoric și filozof-spiritist, specialități cari de obiceiu se exclud unele pe altele și cari cu greu se pot întruni într'un singur om.

Dânsul, ca să zic așà, strălucià, radià lumină în diferite direcții întocmai ca diamantul cu mai multe fețe. El înfățoșà problema psihică cea mai complicată și mai grea de rezolvit, căci deși fire cercetătoare și spirit analitic în primul loc, care nu admiteà nimic fără prealabil examen, aveà totuș într'un colț al sufletului său o mare doză de misticism.

In studiile sale pur istorice, erà în acelaș timp poet, așà că din astă cauză imaginațiunea sa aprinsă și veșnic însetată de descoperiri nouă s'alunecà uneori peste limitele adevărului științific. De

altfel el însuș a recunoscut lupta ce adeseori se petreceà în el între sentiment și rațiune prin cuvintele:

«Zicând aceasta, iată cum eu însumi ca Român simțesc o caldă «emoțiune. A o biruì deplin, a o supune rațiunii celei reci fără a «scoate măcar un suspin de protestare, e anevoie».

Vrea să zică nu totdeauna și nu ușor rațiunea rece biruià în el elementul pasional.

Cu toate aceste neajunsuri la cari îl conduceà temperamentul său de artist impulsiv, el a produs o mișcare enormă în domeniul istoriei și al filologiei, tocmai prin metoda analitică ce a căutat să o introducă pretutindenea. Dânsul a pus în lumină nenumărate documente până la el neștiute, culese din arhivele diferitelor țeri ce a cutreerat, dânsul a infiltrat în generațiunea contimporană lui și în aceea care l-a urmat dragostea investigațiunilor, dorul de a descoperì tainele trecutului nostru istoric, tendința de a urmărì și explicà pas cu pas pe baze raționale înlănțuirea evenimentelor, într'un cuvânt dânsul a deschis o eră nouă, a făcut școală, așà că impulsiunea fiind dată, avem acum la îndemână un material imens și un pământ frământat gata care a dat, sub mâna harnică și răscolitoare a specialiștilor istorici de astăzi, roadele cele mai folositoare.

Imi este cu neputință să înșir aici toate scrierile izvorîte din pana lui Hașdeu și să fac o dare de seamă măcar cât de restrânsă despre conținutul lor, căci ar fi să depășesc mult limitele permise ale cuvântării mele. Aceste scrieri, cari toate poartă mai mult sau mai puțin pecetea geniuluì său, sunt atât de numeroase și atât de variate, încât numai cetind lista lor te cuprinde mirarea cum a putut fi de ajuns o vieață de om pentru o operă așà de întinsă. E in adevăr cevà neînchipuit cât capital de muncă, de energie, de erudițiune a trebuit să cheltuească el, pentru ca să încheie în spațiul unei vieți un șir de atâtea mari lucrări.

Mă voiu mărginì deci să citez din domeniul literaturii: *Micuța*, trei zile și trei nopți din vieața unui student, nuvelă satirică;

Domnița Ruxanda, dramă în proză.

Schylock, *Gobseck* ***și*** *Moise*, studiu literar din care reiese viu și puternic spiritul său naționalist.

Răsvan și Vidra, dramă istorică în versuri ; un volum de ***poezii*** și ***Trei crai dela Răsărit***, comedie în două acte.

Răsvan și Vidra a avut cu deosebire un succes imens, căci volumul a ajuns la a patra ediție, iar drama este și astăzi de actualitate. Oricât de întemeiate ar fi părerile emise de d-l Petru Carp în tinerețea sa despre această lucrare și oricâte greșeli de ritm a găsit în aproape 2.000 de versuri ale lui Hasdeu, Răsvan și Vidra este și rămâne cea mai însemnată operă dramatică din câte s'au scris înaintea ei și dintre multe altele câte s'au scris în urmă.

In domeniul istoriei avem de semnalat ***Arhiva Istorică***, o publicațiune periodică săptămânală apărută în București dela 1865—1867 în trei volume mari sub auspiciile Ministeriilor de Justiție și de Instrucțiune publică. Această publicațiune cuprinde o bogată adunare de documente cu explicarea lor, izvoare prețioase pentru stabilirea a o sumă de fapte până atunci necunoscute sau rău cunoscute din trecutul vieții noastre naționale.

Avem vieața și scrierile lui ***Luca Stroici***, un volum.

Avem istoria lui ***Ioan Vodă cel cumplit***, care prin frumusețea stilului și descrierea colorată a evenimentelor te farmecă de par'că ai crede că nu e o istorie adevărată, ci un poem eroic.

Avem ***Columna lui Traian***, revistă lunară de istorie, filologie și psicologie poporană, apărută în mai multe volume.

Avem ***Zina-Filma***, Goții și Gepizii în Dacia, studiu istoric-limbistic.

Avem apoi de înregistrat o lucrare gigantică, ***Istoria critică a Românilor***, publicată în 1873—1875, în două mari volume, lucrare care n'are decât un cusur, că nu e isprăvită. Insă el s'a temut că scurtimea vieții nu-i va da răgaz să ducă opera până la sfârșit, căci iată ce zice în prefața cărții :

«Mi-am înțeles misiunea pe o scară colosală.

«Tot ce ne îngrozește este ca nu cumvà munca și voința să fie «covârșite prin sărăcia puterii. Cine știe dacă Meșterul Manole nu «va cădeà de pe schele».

Şi în adevăr nu i-a fost dat să isprăvească această monumentală lucrare.

Totuş câte orizonuri nouă n'a deschis acest studiu, primul care s'a făcut pe asemenea bază şi în aşà proporţiuni, câte probleme n'a rezolvit şi cât material n'a pus la îndemâna urmaşilor lui pentru a împrăştià lumina în multe părţi întunecoase ale istoriei noastre.

Este o adevărată pierdere pentru tezaurul nostru ştiinţific, că Istoria critică a Românilor n'a putut fi isprăvită, precum n'a fost isprăvite mai multe alte mari opere începute de el.

Deprins a îmbrăţişà larg, a vedeà mare, dânsul pe lângă că concepeà lucrări prea vaste, de multe ori peste sfera puterilor omeneşti, apoi, împins de temperamentul său de poet, se lăsà uşor ademenit de diferite alte întreprinderi cari îl atrăgeaŭ prin noutatea lor.

Aş puteà să-l compar cu un vultur iubitor de culmile cele mai înalte şi mai ameţitoare, dar care saltă mereu de pe o culme pe alta, în doru-i nepotolit de a căutà nouă perspective şi nouă emoţiuni.

In domeniul filologiei avem:

Principii pe filologie comparativă ario-europee, un volum cu aplicaţiuni la istoria limbii române.

Avem *Cuvinte din bătrâni*, operă însemnată, compusă din două volume dintre cari cel dintâiu statorniceşte limba română vorbită între anii 1550 şi 1600, studiu paleografic-limbistic de o mare erudiţiune, bazat pe o bogată culegere de texte româneşti şi notiţe istorice şi însoţit cu observaţiuni filologice de *Hugo Schuchardt*; iar volumul al doilea cuprinde un studiu comparativ al cărţilor populare române din secolul XVI în raport cu limba populară vorbită.

Ambele aceste volume sunt de o mare valoare şi indispensabile pentru oricine se ocupă cu studiul limbii şi istoriei noastre.

Apoi ce să mai zicem de *Etymologicum magnum Romaniae*, iarăş două mari tomuri, lucrare nu mai puţin importantă, întreprinsă după iniţiativa luată de M. S. Regele. Insă prin desfăşurarea ce i-a dat, consultând atâtea texte din autori români şi străini pentru

a statornicì etimologia fiecărui cuvânt, de sigur i-ar fi trebuit lui Hasdeu mai multe vieţi pentru a o isprăvì.

Trebue de asemenea să menţionez şi un tratat al său de filozofie spiritistă intitulat:

Sic Cogito. Ce e viaţa? Ce e moartea? Ce e omul?

Aceste mari probleme ale existenţei omeneşti, rămase până acum nedeslegate, îşi vor găsi cu timpul, crede el, explicarea în ştiinţa spiritistă. Universul, aşà cum este plăsmuit, are taine pe cari noi nu le cunoaştem şi în sânul lui se petrec fenomene cari scapă puterii de percepere a simţurilor noastre. Dar lumea mereu evoluează şi se perfecţionează.

Astfel, zice el, omul întrupat precum este astăzi nu poate fi ultimul cuvânt al creaţiunii; căci după chiar teoria darviniană în deobşte admisă, toate fiinţele, începând dela cele neorganice, brute până la cele organice cu vieaţa proprie, formează un lanţ cu atâtea verigi câte specii sunt şi cari merg mereu transformându-se până la om, culmea desvoltării organice pe pământ.

Apoi de ce adecă lanţul s'ar oprì aicea, adaoge el, şi n'ar există între om şi Dumnezeu alte fiinţe intermediare, neîntrupate, superioare omului? De ce lanţul care merge în jos până la infinit n'ar merge şi în sus tot până la infinit, adecă până la fiinţa supremă, Dumnezeu?..

Aceste puncte de întrebări el le discută după datele ştiinţei spiritiste care este în acelaş timp şi o ştiinţă experimentală şi ajunge la convingerea că există ***Dumnezeu***, creatorul marelui univers, că există ***suflet nemuritor***, că există un ***legământ*** între cei plecaţi de pe pământ şi cei rămaşi încă în vieaţă.

Ştiinţa spiritistă, deşì încă în faşă şi privită cu multă neincredere de o mare parte din lumea cultă, este dealtminterea, adaoge el, în deplină concordanţă cu învăţăturile moralei şi cu preceptele tuturor religiunilor.

Cu aceste studii şi-a încheiat el cariera de om învăţat; aceste au fost, precum a spus stimatul nostru coleg d-l Onciul în faţa

mormântului ilustrului răposat, ultima fază de manifestare a spiritului său complex și vast.

M'am oprit numai la aceste câteva scrieri cari pun mai mult în relief firea bogată a lui Hasdeu, căci dacă dânsul n'ar fi scris decât acestea, încă ar fi fost de ajuns să merite titlul de ***colos*** ce i l-a dat Contele ***Angelo de Gubernatis***.

Aici e locul să adaog că pe lângă inteligența scânteietoare ce se revărsà din ochii, vorbele și scrierile lui și pe lângă vasta cultură enciclopedică ce o posedà într'un grad mai înalt decât mulți dintre contimporanii lui, el posedà în mare doză și ***nota ironică*** pe care o întrebuințà adeseori în contra adversarilor lui prin ziarul său umoristic *Satirul*. Toți se temeau de ascuțișul sarcasmelor lui.

Astfel îmi aduc aminte cu multă plăcere de un epizod din vieața literară a cercului ***Junimii*** din Iași și a lui Hasdeu din București, zic cu multă plăcere, căci se raportă la o epocă depărtată și frumoasă, pe când toți membrii Junimii, între cari mă număram și eu, eram în primăvara vieții și lucram la susținerea ***Convorbirilor*** cu un entuziasm ce este dat numai tinerețelor să-l aibă.

Aici să-mi fie permis să fac o mică digresiune, căci epoca aceea de încordată muncă are importanța sa în istoria literaturii noastre și merită oarecare desfășurare.

Este aproape o jumătate de secol (ce departe suntem de acele timpuri) când un mănunchiu de tineri iubitori de literatură se adunau în Iași, de obiceiu Sâmbetele, rând pe rând la domnii Maiorescu, Iacob Negruzzi și Pogor, unde se discutau numai și numai chestiuni literare și științifice. Ceeace legà mai mult la început pe acești tineri, erà prietenia personală dintre dânșii și dragostea lor pentru ocupațiuni mai estetice.

Numărul lor a crescut repede, așà că această grupare a simțit nevoia de a-și creà un organ de publicitate și a se constituì într'o societate literară regulată cu numele *Junimea*.

Caracteristic însă este că acea societate a dus o vieață de treizeci de ani și mai bine fără statute, președinte, vicepreședinți și secretari, sau mai drept vorbind cu un statut ***sui generis,*** care se

alcătuià dintr'un singur articol, și acela nescris: ***Intră cine vrea, rămâne cine poate.*** Iar în anul 1867, când s'a înființat revista literară a cărei aniversare de 40 de ani s'a sărbătorit acum doi ani, nimeni nu s'a gândit că dânsa va ajunge să fie decanul tuturor ziarelor și revistelor din țară.

In mijlocul unei veselii generale ea a fost botezată cu numele modest de ***Convorbiri Literare***, care i-a adus noroc, căci iat'o acuma ajunsă la adânci bătrânețe.

Și Doamne, ce îndemână ne erà fiecăruia la seratele săptămânale ale Junimii, unde domnià spiritul de colegialitate cel mai curat, unde politica erà cu desăvârșire exclusă, unde critica erà liberă dar totdeauna dreaptă și fără patimă și unde ne simțiam într'o atmosferă cu totul senină, neatinsă de grijile și nevoile vieții zilnice.

Acele timpuri de mult asfințite, dimpreună cu soarele tinereței noastre, nu le vom uità niciodată, căci ele au avut și au încă și acuma o înrâurire hotărîtoare asupra activității fiecăruia dintre noi.

Din contactul ce am avut unii cu alții ne-am molipsit de dragostea de muncă și ne-am deprins fiecare după putere să tragem brazde în ogorul înțelenit al literaturii noastre naționale.

A fost un imbold la lucru cum nu s'a mai văzut.

A fost o perioadă de adevărată reînviere literară, căci în acest mijloc prielnic s'au născut și s'au desvoltat talente cari in alte împrejurări cine știe dacă nu ar fi rămas pierdute. Iar că brazdele trase de cercul Convorbirilor în răstimp de 42 de ani au dat roade folositoare, aceasta astăzi nu se mai poate tăgădui, dovadă că mai toți membrii din zisa societate, cari se găsesc astăzi în vieață, au meritat onoarea să fie rând pe rând primiți sub cupola onoratei Academii, iar dintre cei morți, cine ar fi putut să declare nevrednici de această înaltă distincțiune pe un Eminescu, un Creangă, un Conta și poate și alții?

Fiind însă că Convorbirile inaugurase atunci pentru întâiaș dată o eră de critică severă dar dreaptă în contra producțiunilor rele și a falșelor talente, și-a atras dela început chiar un număr însemnat de dușmani, între cari în primul loc figură ***Revista Contim-***

porană din București cu Hasdeu în frunte. După o serie de articole de polemică literară, susținută cu multă aprindere de o parte și de alta, polemică care a pasionat publicul cetitor și l-a împărțit în două tabere, Hasdeu, marele nostru adversar care aveà ferma convingere, după nu știu ce informațiuni greșite și răuvoitoare, că cei dela *Convorbiri* sunt niște analfabeți lipsiți de sentimentul patriotic, a jurat să o dovedească aceasta și să-i desființeze.

Astfel a pus prinsoare cu un prieten al său că *Convorbirile* vor publicà o poezie proastă, care pe lângă altele va conțineà o ironie amară la adresa *Junimii.* Intr'adevăr a trimis la redacția *Convorbirilor* o poezie intitulată «*La noi e putred mărul*» cu aluziuni la mișcarea literară de atunci, iscălită P. A. Călescu, cu alte cuvinte *Păcălescu,* și cu acrostihul *Convorbiri Literare.* Acolo, în lipsa Domnului Iacob Negruzzi din Iași și fără a se băgà de samă atât la acrostih cât și la iscălitură, s'a publcat poezia în coloanele *Convorbirilor,* ba încă cu înlocuirea cuvântului *virgină* în *fecioară,* ceeace a agravat acrostihul prefăcându-l în *Conforbiri* în loc de *Convorbiri.* Această nenorocită îndreptare, care a schimbat pe *V* în *F* tocmai pentru a da versului o coloare mai românească neaoșă, a dat prilej celor dela *Contimporana,* cari ne acuzau între altele și de germanofilism, să zică că însuș hazardul a complotat în contra noastră dând pe față tendințele noastre neromânești.

A fost atunci un mare chef la redacția *Revistei Contimporane* și o adevărată consternație la *Convorbiri*; și deși colegul nostru Iacob Negruzzi, Directorul *Convorbirilor* de atunci, nu aveà nici o vină personală în acest regretabil incident, totuș a fost 24 oare cel mai nemângâiat dintre directorii revistelor din țară.

Putem să o mărturisim aceasta acum cu toată voia bună ce ne-o redă timpul care șterge totul, până și amintirea celor mai neplăcute momente din vieața noastră.

Medalia însă are două fețe, și fiindcă în fond dreptatea erà în partea *Convorbirilor,* această revistă a avut satisfacțiunea să se vadă deplin răsbunată.

A văzut după scurt timp *Revista Contimporană*, apriga sa adversară, dându-și sufletul, pe când *Convorbirile* trăesc și astăzi, și ce e mai mult, a văzut pe însuș Hasdeu figurând cu cinste în rândurile scriitorilor dela *Convorbiri* și asistând la ședințele septămânale ce se țineau în București la domnii Maiorescu și Negruzzi, ba încă a avut deosebita plăcere să-l vadă colaborând în coloanele ei în Octomvrie 1884, când a publicat o poezie intitulată *Zilele babei*, și în Iulie 1885, când a publicat cuvântul *Așà*, extras din *Magnum Etymologicum*, la care ocazie redacția *Convorbirilor* a înserat în josul articolului următoarea notiță:

«D-l B. P. Hasdeu ne-a comunicat acest interesant specimen din «marele dicționar etimologic român ce lucrează, specimen despre «care vorbisem în No. 1 al *Convorbirilor Literare* a. c. (1885), «și-i deschidem cu plăcere coloanele revistei noastre păstrând după «dorința autorului ortografia întocmai».

Mărul nu mai erà putred.

Este bine înțeles că revenirea lui Hasdeu la sentimente prietenești pentru gruparea dela *Convorbiri* nu-i poate fi imputată ca o slăbiciune; din contră, trebue să o considerăm ca o dovadă despre rectitudinea judecății sale în materie literară și științifică, unde animozitățile personale n'au loc și unde discuțiunile cată să aibă adevărul la bază și să-și păstreze caracterul lor de pură obiectivitate.

De altfel Hasdeu a schimbat de mai multe ori de sentimente în privința *Convorbirilor*. Iritabil, ca ori ce fire de artist, și supus impresiunii momentului, el ușor se supărà și tot așà de ușor se împăcà. In fond el nu erà om păstrător de uri îndelungate.

Cu această ocazie trebue să recunosc că dacă în sânul cercului *Convorbirilor* s'a născut acum 42 de ani un curent sănătos pentru cultivarea literelor și artelor române, acest curent s'a repercutat în toate unghiurile țerii și a deșteptat în inima tinerimii de atunci dragostea pentru munca literară, așà că *Convorbirile* s'au susținut ani de zile nu numai cu producțiunile membrilor din jurul ei, ci și cu o mulțime de alte lucrări ce-i veniau din diferitele părți locuite de Români.

Apoi rând pe rând au început a se formà și în alte orașe cercuri literare, dintre cari unele chiar fără simpatii pentru *Convorbiri*, dar totuș foarte utile, căci din ciocnirea ideilor răsărià scânteia adevărului și fiecare scriitor știindu-se supraveghiat, controlat, își îngrijià mai bine lucrarea și nu se alunecà să braconeze în codrii literaturii ca în pământul nimănui.

Exemplele bune au totdeauna o înrâurire binefăcătoare.

Astfel a prins lumea a se îndulcì de frumusețea poeziilor, legendelor și poveștilor noastre populare, a răsfoì cu interes cronicele și documentele vechi colbăite de veacuri, pentru a scoate la lumină istoria neamului nostru, pe care multă lume dela noi, și încă din cea pretinsă civilizată, o cunoșteà mai puțin decât pe a Franței și a Germaniei.

Limba noastră strămoșească, desgropată încă de Vasile Alecsandri ca o comoară ascunsă dela vetrele țăranilor și adusă la cinste în palatele bogătașilor, a fost încet, încet frământată, subțiată, îmbogățită, așà că acuma, putem zice, e destul de fină și de mlădioasă pentru a exprimà orice nuanță a gândirii și a simțirii.

Iar din toată această fiertură a intelectualității noastre românești a ieșit o pleiadă de poeți, noveliști, romanțieri, dramaturgi, istorici, filologi, etc., născători de opere de valoare ce vor trăì, precum și un mare număr de reviste, poate prea mare, pentru puterea de mistuire a publicului cetitor de astăzi; dar oricum fie, ele sunt semnul îmbucurător al progresului realizat, și chiar dacă unele nu sunt tocmai temeinic înființate și nu corespund scopului, totuș din numărul cel mare selecțiunea se va face dela sine și cultura generală nu va rămâneà în pagubă.

In tot cazul s'au trecut vremile acele înapoiate, pe când în toată Țara-Românească nu erà nici o revistă sau abià una singură, și aceea cu vieață șubredă și scrisă într'o limbă care astăzi nu s'ar mai puteà ceti.

Acest vederat progres se datorește în bună parte mișcării dela 1867, care ne-a scos din starea de stagnațiune în care lâncezisem mai bine de 15 ani.

A fost în adevăr înainte de 1867 o perioadă de amorțire intelectuală care se explică prin faptul că mai toți vechii scriitori ajunsese în faza neproductivă a bătrâneței, iar alții noi n'au putut ieși la iveală din cauza necontenitelor tulburări ce au sguduit Statul nostru și au absorbit toată activitatea și puterea de muncă a poporului. Astfel abià scăpați de ocupațiunea rusească și de cea austriacă am și intrat în vălmășagul marilor lupte pentru *Unire*, lupte memorabile, unice în istoria noastră, apoi am trecut prin două căimăcămii provizorii, prin două alegeri pentru Divanul ad-hoc și prin o perioadă de șapte ani de domnie a lui *Cuza Vodă*, primul Domn ales din libera voință a poporului.

In scurta lui domnie însă spiritul public a fost mereu atras și stăpânit de marile reforme politice și sociale ce erau la ordinea zilei și cari au pus bazele României moderne.

Negreșit că în acest interval, când însuș existența țerii erà în joc, când creierul poporului erà preocupat numai și numai de grija constituirii Statului român, toate talentele destoinice nu puteau să aibă răgazul și liniștea sufletească necesară pentru a se dedà la îndeletnicirea recreativă a artelor și literelor.

Talentele se produc și se desvoltă numai când sunt la adăpost de vicisitudinile zilei de mâine.

Dar la 1867, când *Unirea* erà definitiv cucerită, când steaua bună a țerii ne-a ajutat să dobândim pe tron o Dinastie străină ereditară conform dorinței Divanurilor ad-hoc, când în sfârșit am căpătat încrederea că, ieșiți din frământările periculoase, suntem singuri stăpâni pe soartea noastră, atunci erà tocmai momentul psicologic ca mișcarea literară oprită în loc de mai mulți ani să iea un nou sbor.

Așà dar paralel cu renașterea politică s'a produs și renașterea literară.

Atunci, ca o necesitate a timpului, s'a înființat revista *Convorbirile*, care a devenit repede organul de manifestare a tuturor cugetărilor, simțirilor, impresiunilor îmmagazinate în acele timpuri de cumpănă.

A fost ca un fenomen de adevărată descărcare electrică, ca o ploaie roditoare ce s'a revărsat peste câmpul părăginit şi de aceea revista *Convorbirile* s'a născut atunci cu o putere de vieaţă capabilă de a o face să se strecoare prin toate greutăţile unui răstimp de 42 ani, şi să ajungă acum la bătrâneţe încă în bună sănătate.

Apoi ceeace a dat *Convorbirilor* acea deosebită trăinicie, a fost nu numai împrejurările favorabile în cari s'a născut, ci şi avântul scriitorilor de atunci, cari neinfluenţaţi de nici un scop egoistic s'au devotat intereselor culturale ale neamului şi prin o statornicie de muncă ce nu are exemplu, au lucrat mereu şi fără preget la sporirea avutului nostru literar şi ştiinţific.

Astăzi, fără lipsă de modestie, putem să ne prezentăm înaintea străinătăţii cu un stoc cultural considerabil, ca un popor ieşit din vârsta copilăriei şi să revendicăm rangul ce ni se cuvine între popoarele civilizate.

De unde cu jumătate secol înainte, străinătatea abià dacă cunoşteà situaţiunea noastră geografică şi etnică, dar despre starea noastră culturală nici idee nu aveà, astăzi vedem cu satisfacţiune cum multe, foarte multe din scrierile autorilor noştri sunt traduse în limbile moderne cele mai răspândite, ceeace probează evident că dacă aceste scrieri au meritat osteneala unei traduceri, au trebuit să aibă o reală valoare.

Unul dintre marii plămăditori ai limbii şi descoperitori de comori istorice, ieşit la suprafaţă în acest proces de fermentare al intelectualităţii noastre, a fost fără îndoeală Hasdeu care, deşi nu plutià în sfera de activitate a *Convorbirilor Literare*, dar în ogorul în care a lucrat a aruncat sământă multă şi roditoare şi în ramura istoriei şi a filologiei, cu deosebire s'a ridicat mai presus de toţi predecesorii săi.

S'a zis însă de unii şi alţii că dânsul ar fi comis mai multe greşeli în lunga sa carieră de om de litere şi de ştiinţă. Nu-mi permite cadrul restrâns al acestui discurs să enumăr şi să discut aici diferitele chestiuni controversate ce au ocupat presa în acele timpuri.

Mi-ar trebui pentru aceasta volume întregi și o competență pe care nu o posed. Hasdeu care a lucrat în toate direcțiile și a atacat toate genurile, a avut în adevăr o vieață prea mișcată, prea activă, prea plină de inovațiuni îndrăznețe, pentru ca la rândul lui să nu fi întâlnit oameni cari să-l urmărească, să-l critice și să-i găsească felurite neajunsuri în peregrinările sale istorice, filologice și literare. Intr'o grădină atât de vastă, cu flori atât de multe și variate precum a fost câmpul de muncă al lui Hasdeu, nu e exclusă posibilitatea să se găsească ici, colo câte o plantă de calitate inferioară. Dar chiar de s'a găsit, cine astăzi ar puteà să-i arunce piatra?

Toți fără osebire suntem supuși greșelilor, însă nu toți avem spre compensație îndărăptul nostru o comoară intelectuală acumulată ca aceea a lui Hasdău.

Suflarea morții, perspectiva timpului au șters cu desăvârșire în ochii posterității ori ce umbră din cadrul vieții sale pământești, lăsând să se vază numai razele luminoase ale muncii sale neântrecute, singurele cari străbat distanțele și vor străluci prin pătura vremurilor.

Hasdeu este deci și va rămâneà, ori ce s'ar zice, cel mai mare istoric al generațiunii sale, căci el cel dintâiu, precum am aratat, a înțeles noua îndrumare ce trebue să se dea istoriei care nu se cuvine să fie o simplă înșirare de fapte, ci are mai cu seamă menireà să oglindească întreaga și adevărata vieață intelectuală, economică și politică a unui popor, și să arate cauzele determinante cari au produs șirul faptelor ce închiagă istoria acelui popor.

De asemenea în ramura filologiei dânsul, prin cunoștința multor limbi străine și mai ales a tuturor dialectelor slave, precum și prin operele sale limbistice săvârșite, a ocupat cât a trăit neîntrerupt și fără contestație vârful piramidei.

Prin urmare cât va existà un neam românesc, o limbă românească și o cultură românească, Hasdeu va străluci pe cerul cultural al neamului ca un luceafăr de mărimea întâia.

Dar ceeace înalță și mai mult această interesantă figură în închipuirea noastră și ne mișcă până la înduioșare, este dragostea

nemărginită ce o închinase fiicei sale Iulia. Dela moartea ei prematură, întâmplată, precum am zis, în floarea tinereţei, Hasdeu n'a mai trăit o minută fără ca gândul, simţirea, visurile şi toate faptele vieţii sale să nu fi fost îndreptate excluziv spre amintirea iubitei fiice. Timpul care cu aripa sa tămăduitoare îndulceşte totul, lui din contra îi aţâţă şi mai mult dragostea aceasta prelungită dincolo de mormânt, aşà încât, suggestionat aş puteà zice, el o simţià pretutindeni ca o umbră binefăcătoare, ca o fiinţă ideală, îndumnezeită, ce-i întovărăşià căpătâiul de noapte, îi îndulcia suferinţele şi-i exaltà bucuriile. In excitarea sa nervoasă, el o vedeà chiar aevea, îi ascultà glasul, îi urmà poveţele, şi astfel aveà iluzia, dacă nu chiar certitudinea că ea trăeşte o a doua vieaţă. Dacă în rigorismul unor materialişti neînduplecaţi această dragoste neobişnuită ar păreà o slăbiciune, — o Doamne! ce sublimă, ce înălţitoare este totuş această slăbiciune care revarsă în mod statornic din inima îndureratului părinte o dulce poezie peste mormântul scumpei sale fiice!

Apoi dela o vreme marele Maistru al neamului, îmbătrânit, obosit, nemai având orizonuri deschise înaintea sa, s'a retras în singurătatea Carpaţilor, unde îşi zidise un castel fantastic care simbolizează toate credinţele lui mistice şi toată dragostea lui pentru Iulia.

Acolo, fiindu-i închise porţile viitorului, spiritul său puteà în schimb să-şi exploreze în linişte trecutul, o ţară imensă, bogată, singura de care se mai puteà bucurà.

Acolo ca un geniu al pădurilor şi-a trăit cele din urmă zile ce-i rezervase Dumnezeu şi apoi încet, încet s'a stins, el, ultimul vlăstar al neamului său, s'a stins cum se stinge un frumos asfinţit de soare, iar sufletul lui uşurat de povara pământească s'a dus să-şi îmbrăţişeze fiica în plaiurile nemuririi.

Cu strângere de inimă, stimaţi Colegi, am întreprins să vorbesc despre Hasdeu în această înaltă instituţiune de cultură. Rog deci să fiu iertat de greşelile ce voiu fi comis, căci dacă nu voiu fi fost în stare să pun în relief, cum aş fi vroit, nemuritoarea lui figură, vina este că el a fost un prea mare model pentru slabul meu penel.

Faţă de dânsul, de trecutul lui, de opera lui, eu, umilul său urmaş, m'am simţit intimidat, micşorat, întocmai cum s'ar simţi un om în faţa unui munte mare care îi dă impresia că niciodată nu-l va puteà urcà.

Posteritatea însă va aprecià mai bine pe Hasdeu şi-l va ridicà pe piedestalul de onoare ce se cuvine unei asemenea naturi privilegiate, înzestrate cu atâtea daruri de mâna lui Dumnezeu.

Eu unul când mă uit aici împrejur în această ilustră incintă, par'că nu-mi vine a crede că Hasdeu lipseşte; par'că tot îmi vine să caut pe acel scaun ros de lunga sa şedere, pe maiestuosul bătrân cu chipul de prooroc, ştiutor de multe lucruri din lumea aevea şi poate şi din alte lumi, întru atâta lipsa lui ne surprinde, întru atâta geniul are darul de a semănà cu nemurirea.

Hasdeu e dintre acele făpturi alese cari n'ar fi trebuit să moară, căci e păcat să se risipească în neant atâtea mari însuşiri izvorîte din dărnicia divină.

Dar ce zic eu? ..... Hasdeu n'a murit şi nu puteà să moară. Prin însăş poarta morţii el a intrat în nemurire. El e mai viu decât ori când în amintirea şi în inimile noastre, deoarece astăzi figura lui înseninată, desbrăcată de haina pământească, apare mai frumoasă privită prin prisma dreptei judecăţi.

Numele lui va răsunà deci pururea nu numai sub această strălucită cupolă, ci şi în orice loc şi în orice timp va trăì o gintă românească pe coaja pământului.

Şi acum, stimaţi Colegi, daţi-mi voie să-mi încheiu cuvântarea aducând prinosul meu de dragoste, admiraţiune şi respect umbrei marelui Basarabian care a lăsat în urmă-i un gol ce cu anevoie se va umpleà, căci oameni ca Hasdeu nu se nasc în toate zilele.

RĂSPUNSUL D-LUI IACOB C. NEGRUZZI

LA

DISCURSUL DE RECEPȚIUNE AL D-LUI NICOLAE GANE.

Domnilor și stimați colegi,
Iubite coleg și vechiu amic,

Este interesant și totodată caracteristic ca înalta instituțiune de cultură, ce se numește Academia Română, să cheme succesiv, la ocuparea aceluiaș fotoliu, doi bărbați așà de deosebiți în toate privințele, cum a fost ilustrul nostru coleg Bogdan Petriceicu-Hasdeu și cum este Nicu Gane, iubitul nostru coleg actual.

Este, în adevăr, greu de închipuit un contrast mai mare decât cel ce prezentă acești doi oameni de litere.

Modul lor de a concepe lumea și vieața, felul lor de a cugetà și de a scrie, întreaga lor mentalitate, chiar și caracterul și sentimentele lor intime, sunt cele mai deosebite, chiar cele mai opuse.

Regretatul nostru confrate Hasdeu s'a încercat în toate genurile literare și s'a ilustrat ca istoric și ca filolog. El a început prin a scrie anecdote, nuvele, poezioare, un roman: Duduca Mămuca și chiar câtevà drame: Domnița Ruxandra, Petru Rareș. In intervale el a scris monografii istorice, ca de ex.: Ioan Vodă cel Cumplit. După aceea, adâncindu-se tot mai mult în studiul trecutului națiunii noastre, se poate zice că el a creat Istoria critică a Românilor. Trecând în urmă la studiul filologiei, spiritul său ager a pătruns repede și cu limpezime în toate secretele acestei științe, precum dă

o strălucită dovadă începutul dicționarului «Magnum Etymologicum», ce se găsește în mânile noastre, dar care a rămas neisprăvit. Iar spre seara vieții sale studiul fenomenelor misterioase, așà zise spiritiste, l-au învăluit în așà fel, că ele au absorbit aproape întreaga sa activitate intelectuală.

Negreșit că, cu o putere productivă așà de multiplă și de variată, omul înzestrat cu talentul cel mai mare nu poate reuși de o potrivă în toate genurile. De aceea și posteritatea va constatà la Hasdeu o deosebire însemnată în meritul diferitelor specii de scrieri ale sale.

Hasdeu a fost bărbatul erudit, cercetătorul fin, omul de spirit ager și pătrunzător; el nu a fost omul imaginației vaste, nici al sentimentelor calde și profunde, și, spre marea pagubă a istoriografiei și filologiei române, nici al statorniciei lucrării.

Sub ce aspect cu totul altul te înfățișezi tu, iubite coleg! După exemplul scriitorilor antichității, al poeților Renașterii italiene și al autorilor clasici francezi din secolul al XVII-lea, tu ai debutat și ai rămas statornic în acelaș gen în întreaga ta activitate literară.

Om al imaginației și al sentimentelor, fermecat de frumusețea pământului ce este al nostru și iubitor al poporului ce, într'un șir de aproape două mii de ani, s'a întemeiat și desvoltat pe scoarța lui, opera ta s'a îndreptat spre descrierea acestei bucăți de pământ pe de o parte; a vieții, caracterului, înfățișării, obiceiurilor locuitorilor ei, pe de alta.

Nu voiu uità niciodată — căci impresiunile tinereței rămân deapururea vii în memorie — ele sunt, după cum se exprimă poetul Grigore Alexandrescu:

«tovarășe a vieții și fiice-a bucuriei»

nu voiu uità, zic, efectul ce a făcut în Societatea literară «Junimea» din Iași, de curând înființată, și asupra mea în particular, cetirea întâiei nuvele ce ai scris: «Fluerul lui Ștefan».

De mult nu se mai produsese adevărate nuvele originale în limba română și începuturile fericite făcute de Costache Negruzzi, Vasile

Alecsandri și puțin după dânșii de Alexandru Odobescu, toți ilustri membri ai Academiei noastre, aproape nu mai avusese urmași.

Timpurile erau pe atunci foarte serioase și preocupările tuturora se învârtiau împrejurul unor evenimente grave și politice și sociale.

Cei dintâi trei ani de domnie ai lui Vodă Cuza au fost ocupați cu întemeierea Unirii țerilor surori, Unire al cărui jubileu de jumătate de secol l-a serbat cu entuziasm întreg poporul român la începutul anului acestuia. După ce, în urma înfrângerii nesfârșitelor greutăți externe, acest act măreț se înfăptuì, venì epoca organizării noastre lăuntrice care, nu de ajuns studiată și pregătită de guvernele și adunările legiuitoare ce se urmau repede unele după altele, dădù loc la o răsboire îndelungată între ideile și propunerile cele mai contradictorii.

Reforma care provocà luptele cele mai pasionate erà cea rurală, fiindcă atingeà interesele întregii populații dela cea mai avută până la cea mai săracă. Nici nu erà altfel cu putință într'o țară, care trăește și acum încă, dar pe atunci mai mult decât în zilele noastre, trăià numai din agricultură și din creșterea vitelor.

Vodă Cuza și Ministrul său Mihail Kogălniceanu, ilustrul nostru fost coleg și președinte, nerăbdători de a înlăturà greutățile nesfârșite ce întâmpinau, crezură nimerit să decreteze reforma rurală chiar prin mijlocul unei loviri de stat și să o impună cu mare energie, dar și cu pripire.

Toată lumea fu lovită în interesele sale, mai mult poate prin graba aplicării legii decât prin dispozițiile ei; și repede o parte foarte însemnată din bărbații cari, prin tradiție, erau deprinși să conducă poporul nostru, se înstrăină de Domnitor. Așà se întâmplă ca să se facă un gol în jurul celui dintâiu Voeved ales din voința liberă a națiunii, după cum așà de fericit te exprimi, iubite coleg, și așà se explică cum din pătura inteligentă a poporului nu făcù nimeni un gest pentru a oprì sau măcar a descurajà mișcarea revoluționară ce aveà de scop îndepărtarea din scaunul domniei a întemeietorului Unirii și înlocuirea sa cu un Domnitor străin, după do-

rința exprimată, cu nouă ani înainte, de Adunările Naționale, numite Divanuri ad-hoc.

Din contra, între anii 1864 și 1866 mulți bărbați de seamă, chiar din prietenii intimi ai lui Vodă Cuza, între cari și Vasile Aleçsandri, dulcele nostru poet, se țineau cu totul la o parte de vieața publică, întristați și discurajați, văzând cu părere de rău calea ce luase lucrurile în țară.

Situația la începutul anului 1866 erà gravă și puteà deveni chiar amenințătoare pentru Statul român, dacă Pronia cerească nu ne-ar fi ajutat să găsim pe bărbatul vrednic ce aveà să ocupe tronul vacant și să întemeieze pentru toate timpurile domnia ereditară la noi ; Domnul care a reînsuflat poporului nostru încrederea în sine și atât în zile de luptă, cât și în timp de pace, cu răbdare, energie, abnegație, înțelepciune și dreaptă cumpănire, a prezidat în șir de patruzeci și trei de ani destinele patriei noastre.

Dar precum în mijlocul celor mai mari furtuni și revoluțiuni ce frământă planeta nostră, sunt viețăți cari merg neatinse calea lor înainte, așà în mijlocul preocupării și îngrijorării generale, un cerc restrâns de tineri, ce nu se lăsase răpiți de șuvoiul politic, căutà mulțumire și plăcere în ocupațiile senine ale literaturii și științelor. O societate literară din Iași, „Junimea“, precum o denumise veneratul nostru membru onorarar d-l Teodor Rosetti, se adunà regulat odată pe săptămână pentru a cetì în comun: traduceri în proză și versuri din literaturile străine, studii de estetică, filologie, istorie, metafizică, descrieri ale naturii, povești și cântece culese din sânul poporului nostru, produceri originale din toate țerile locuite de Români și ale membrilor cercului în special. Ei discutau îndelung sistema cea mai bună pentru scrierea limbii române, chestiune asupra căreia a domnit în șirul mai multor generații și mai cu seamă pe atunci, când abià se introduse în mod oficial alfabetul latin, în urma unei circulări a regretatului Ion Ghica, ilustru membru al Academiei, o confuziune desăvârșită; criticau cu nepărtinire operele vechi și nouă ce formau literatura națională, mai ales după principiile susținute și bazele așezate de ilustrul nostru con-

frate d-l T. Maiorescu şi, în sfârşit, ţineau regulat conferinţe publice — numite prelecţiuni populare — despre subiectele cele mai diverse cu cari se ocupă spiritul omenesc.

In una din acele seri plăcute se cetì deci nuvela ta «Fluerul lui Ştefan» şi toţi ascultătorii au rămas încântaţi de poezia cuprinsă în descrierea fermecătorului colţ de pământ ce se numeşte Brădăţelul, de simplicitatea sentimentală a persoanelor şi de frumuseţea limbii în care naraţiunea erà scrisă.

Toţi membrii societăţii, din cari câţivà sunt prezenţi aicea—d-nii Maiorescu, Caragiani, Quintescu — te-au lăudat atunci şi te-au îndemnat să urmezi calea începută.

Şi ne-ai ascultat.

Ai avut fericirea să îmbogăţeşti literatura română cu un şir de nuvele, povestiri, poezii lirice, manifestări ale sentimentelor celor mai nobile ale sufletului tău şi cu o traducere în versuri din cea mai vestită poemă ce s'a produs la popoarele moderne.

Rând pe rând eu personal am avut mulţumirea să public în revista *Convorbiri Literare*, pe care am condus-o aproape treizeci de ani, mai toate zămislirile imaginaţiei şi talentui tău.

Am publicat nuvelele tale istorice ca «Petru Rareş», «Stejarul din Borzeşti», fantastica povestire «Domniţa Ruxandra»; nuvele tragice ca «Şanta» şi «Piatra lui Osman», în care se găseşte o măestrită descriere a Bistriţei şi călătoriei pe plute dela Dorna la Piatra; ai trimis *Convorbirilor Literare* istorisiri vesele şi pline de *humour*, precum: «Două Nebunii», «Vânătoarea» şi în deobşte toate descrierile plăcerilor şi petrecerilor tale vânătoreşti; ai compus povestiri stranii ca imaginaţie, cum sunt «Sf. Andrei» şi «In Vacanţe» şi în sfârşit altele pline de o gingaşă duioşie, precum «Duduca Bălaşa», «Aliuţă» şi «Andrei Florea Curcanul». Această din urmă nuvelă avù cu drept cuvânt un mare răsunet în publicul nostru, căci, afară de frumuseţea limbii în care e scrisă, ea a fost cea dintâi bucată literară în proză ce-şi luase ca subiect scene din recentul răsboiu al Independenţei şi caracterizarea ostaşului, în special a dorobanţului român. Exemplul tău avù mulţi urmaşi, printre cari, răsărind dintr'un număr nesfârşit de

neaieși și nechemați, cațivă scriitori distinși, ca stimatul nostru coleg d-l Duiliu Zumfirescu, regretatul nostru confrate Dimitrie Ollănescu și cunoscutul nuvelist premiat de Academie, d-l Mihail Sadoveanu.

Pe lângă mai multe volume de proză, ai scris un șir de versuri, cari vor plăceà totdeauna. Departe de tine tânguirile multor poeți, cari își cântă suferințele sufletești din cauza neîmplinirii dorințelor lor nemărginite, relei alcătuiri a lumii și societății, nestatorniciei sentimentelor umane sau absolutei noastre neputințe de a pătrunde în misterul existenței. Tu nu calci pe această cale bătută, ci, vorbind mai mult de mulțumirile decât de durerile și neajunsurile vieții, privești cu inimă împăcată la ceeace ne pregătește implacabila soarte. Ca și Horațiu, care ne recomandă să păstrăm în totdeauna un cuget demn și egal — aequam mentem, — tu te uiți cu liniște la sosirea inexorabilă a sfârșitului, care turbură sau înspăimântă pe atâți muritori. Intr'o poezie ce-mi adresezi cu ocaziunea zilei tale de naștere, se manifestă toată seninătatea cugetului tău față de trecerea nemiloasă a anilor și venirea bătrâneței:

Vin, amice din pruncie,
  Să ciocnim două pahare.
Voiu să trec cu voie bună
  In a iernelor hotare.

Și cu voie bună ai făcut acest pas, căci ți-ai păstrat productivitatea literară, pe care mulți dintre noi nu o mai au. Chiar în timpurile din urmă ai mai scris câtevà volume de proză: «Spice», «Pagini răslețe», «Zile trăite», și altele, demne în totul de operele tinereței tale.

De mult ar fi fost indicat să intri ca membru activ în mijlocul nostru, și totuș a fost o întârziere, precum s'a întâmplat și în alte corpuri învățate din țerile cele mai înaintate în cultură și civilizație. Și dacă îmi este iertat să compar lucruri mici cu cele mari: Si licet parva componere magnis, chiar în Academia cea mai celebră, cea franceză, care de aproape trei secole aruncă în depărtările cele mai mari o lumină și o strălucire așà de vie, s'au

primit adesea abià foarte târziu scriitorii cei mai talentați, ba autorul dramatic francez cel mai mare, al cărui geniu incomparabil a mărit mai mult ca oricare altul gloria literară a patriei sale, nu a fost niciodată ales membru al Academiei franceze.

Pentru aceea epigonii, membrii urmași din strălucitul corp i-au așezat bustul în sala ședințelor și i-au făcut vestita inscripție:

Rien ne manque à sa gloire, il manqua à la nôtre.

Noi însă, fie din cauza numărului mai restrâns al bărbaților culți, fie că, născuți într'un secol de egalitate, am știut să netezim colțurile ascuțite ce despărțiau aiurea sau despart încă deosebitele pături sociale, am știut totdeauna să facem dreptate până la urmă și să chemăm în mijlocul nostru pe toți bărbații de merit și de talent ce s'au distins pe tărâmul literelor sau științelor.

Fii dar bine venit între noi, iubite coleg și amic, și primește urările ce-ți facem ca în bătrânețea verde de care te bucuri să adaogi încă multe verigi la lanțul scrierilor tale, spre îmbogățirea literaturii naționale și bucuria tuturor membrilor din Academia Română.

ACADEMIA ROMÂNĂ

DISCURSURI DE RECEPȚIUNE

XXXIII.

POPORANISMUL IN LITERATURĂ

DISCURS ROSTIT LA 16 (29) MAIU 1909

DE

DUILIU ZAMFIRESCU

CU RĂSPUNS DE

TITU MAIORESCU

BUCUREȘTI
INST. DE ARTE GRAFICE «CAROL GÖBL» S-SOR ION ST. RASIDESCU
16, STRADA DOAMNEI, 16
1909.

24.472

Prețul 1 leu.

Domnule Preşedinte,
Domnilor Membri,

Pentru a mă conformà tradiţiei, ar urmà să vorbesc despre colegul pe care-l înlocuesc. Se întâmplă însă că acest coleg, dispărut dintre noi, erà prietenul meu cel mai bun. Memoria lui îmi este, ca om, atât de scumpă, încât mă tem, ca academician, că nu voiu puteà rămâneà destul de cumpătat în cercetarea meritelor sale. In adevăr, pentru noţiunea abstractă a individualităţii omeneşti, care stă oarecum în specia eternităţii, moartea este o catastrofă. S'a dus şi nu se mai întoarce! E strigătul disperat al vieţii; e conştiinţa care se revoltă, de atâta frumuseţe, împletită cu atâta zădărnicie!

Afară de asta, omul dispărut dintre noi erà înzestrat cu aşà de mari calităţi intelectuale, încât ar fi putut să joace un rol însemnat în Stat, dacă aptitudinile sale ar fi fost puse la probă. Ele însă nu au fost.

Aşà că, dacă ar trebuì să vorbesc despre Ollănescu, nu m'aş puteà împiedicà de a face critica severă a acelor timpuri, în cari, mai cu seamă, platitudinea şi sectarismul duceau departe.....

Cum însă lucrurile trecute nu se mai pot îndreptà, şi cum, şi din cele viitoare, nu se poate îndreptà nimic cu umărul, trebue aşteptat ca vieaţa noastră românească să evolueze normal, iar salturile, în judecată şi în fapte, să înceteze. Atunci se va vedeà mai limpede locul fiecăruia.

Mă veţi iertà, deci, dacă nu voiu intrà în lămuriri asupra vieţii şi lucrărilor amicului meu, ci voiu încercà să desgărdinez, din noianul de împrejurări, o lature a timpului în care a trăit Ollănescu: ***poporanismul în literatură.***

POPORANISMUL IN LITERATURĂ

PARTEA INTÂIA

I.

In prefaţa baladelor din 1852, Alecsandri zice: «Românul e născut poet!»

Această zicătoare sentenţioasă a fost mângâierea multor mediocrităţi, şi nu s'ar cuvenì să ne oprim la dânsa, dacă n'ar constituì afirmarea solemnă a unei inexactităţi.

Românul, ca popor, nu e nici mai mult nici mai puţin poet decât alt popor. Materialul său folkloristic este interesant; el poate fi considerat chiar ca produs estetic, dar de îndată ce se ridică la această onoare, încetează de a fi anonim şi deci nu mai are caracterul unei dovezi stăruitoare a sufletului mulţimii.

De altminteri, chiar literatura scrisă nu dovedeşte mare lucru, despre firea unui popor. Cine poate spune, bunăoară, dacă Ossian a existat; dacă, existând, a cântat pe Caledoni în Fingal al său; dacă aceşti eroi s'au confundat, cu timpul, în massa poporului englez de astăzi, practic şi înţelept; cum de au răsărit, din sânul acestei naţiuni practice, idealiştii cei mai mari ai omenirii, Shelley, poetul, care, în Epipsychidion, încearcă să realizeze o idee platoniciană... Contradicţii şi nedomirire.

Ţara noastră este însă o ţară blagoslovită, în care majoritatea oamenilor nu stă mult la îndoeală, iar criticii se reproduc prin fiziparitate. Ce atâtea probleme şi atâta trudă! Românul este născut poet. Atâta lucru ştie fieşte cine. Deci, trăească poporanismul!

Cu toate astea, dacă Românul ar aveà dreptul să nu fie cevà, el ar puteà să nu fie poet. Ceeace nu l-ar împiedicà de a fi om

de omenie și de a aveà calități etice, cari, din punct de vedere al rassei, au o valoare cu mult superioară nestatorniciei iritabile a poeților.

Fiecare din noi aduce în lume o problemă sufletească, pornită de departe, din cauzalitatea cea dintâi, care problemă are să se desfășure într'o întindere determinată de timp. In 40 sau 50 de ani, un om trebue să spună de unde vine și cine este. El spune de unde vine, prin însușirile lui personale, și spune cine este, prin modul cum reactivează față cu firea înconjurătoare. Un om vede sau aude într'un fel; organele lui sensoriale se excită mai cu înlesnire decât ale altora. Aceasta este însușirea lui de cauzalitate și spune de unde vine omul. La toți oamenii, însă, senzațiunile se prefac în reprezentațiuni, cele ale auzului în general deșteaptă timpul, cele ale văzului, spațiul. *Cum* se prefac aceste sensații în reprezentațiuni și *cum* legătura reprezentațiunilor în timp și în spațiu dă naștere la cele dintâi sentimente estetice, aceasta spune ce este omul. Reactivarea lui față cu firea înconjurătoare nu atârnă numai de însușirile lui de cauzalitate, ci mai cu seamă de puterea iradiantă a lumii din afară.

Așà dar, dacă pentru fiecare individ este important a se ști de unde se coboară o conștiință și cum se formează ea, — cu atât mai vârtos pentru un popor.

Cu cât trece timpul și metoada critică a istoriei intră mai adânc în cercetarea originilor poporului român, cu atât răsare mai limpede latinitatea sa.

Această latinitate nu se dovedește numai cu mărturia elocventă a monumentelor, a pietrelor, a drumurilor și a limbii, ci se dovedește minunat cu ceeace este viu și mlădios, cu firea și însușirile poporului nostru.

Dovezile scrise sunt nenumărate. Pentru cine a trăit ani îndelungați la picioarele coloanei lui Traian și a privit, mut de admirare, arcul de triumf dela Benevent, — răsare o lumină mare din negura veacurilor: lupta dintre cele două neamuri, ce au alcătuit poporul român de astăzi. Pentru ca un împărat ca Traian să se

ridice de mai multe ori din augusta liniște a Palatinului, să se pună în fruntea legioanelor, să treacă Adriatica, să iea în curmeziș Illyrioul, Panonia, Moesia, spre a ajunge la Dunăre,—a trebuit să se simtă Imperiul în pericol. Iar după ce Imperiul roman a biruit, grija biruitorilor n'a putut fi alta decât de a împlântà în pământul Daciei, pentru totdeauna, drapelele romane. Fiindcă ar fi o copilărie a crede că Romanii făceau răsboiu numai pentru plăcerea de a se bate. Popor fundamental politic, deci logic, Romanii se băteau pentru a stăpâni lumea, și numai ceeace erà neapărat trebuitor acestei stăpâniri, devenià o necesitate răsboinică.

Cucerirea Daciei și mănținerea cu orice preț a acestei provincii, erà o trebuință absolută a politicei romane. Dacia formà ceeace se numește astăzi *une tête de ligne*, prin urmare trebuià să fie întărită cu toate mijloacele de apărare cunoscute pe atunci de arta militară, ca drumuri strategice, poduri, castre, și, mai presus de toate, *coloni*, cari, pe de o parte, luau țara cucerită în stăpânire reală, iar, pe de alta, serviau legioanelor recruții trebutori. De unde erau acești *coloni*? Se afirmă că ei veniau din toate părțile Imperiului, dar mai cu seamă din provinciile ilirice, cari, fiind învecinate cu Dacia, dau cu înlesnire contingentul trebuitor, trecându-l peste fluviu. Noi credem că asemănarea cea mare ce există și astăzi între poporul roman din Roma și poporul român din Oltenia, din Banat și din Transilvania, precum și anumite obiceiuri și cuvinte dialectal romane (il romanesco) se datorește faptului că mulți dintre colonii Daci proveniau din urbea Romei sau din suburbii și provincii înconjurătoare. In toate cazurile, legionarii și colonii ce au rămas în Dacia trebuiau să fi alcătuit trupe de elită, (este cunoscută faimoasa legiune a XIII-a Gemina), căci nu se poate admite ca Impăratul să fi lăsat pe mâna unor mercenari, adunați de pretutindeni, țara cucerită cu atâtea jertfe. Se știe cu câtă grije de amănunte se ocupà Impăratul Traian de administrarea provinciilor. Corespondența sa cu Pliniu cel tânăr este o admirabilă dovadă, iar diploma ce trimite lui Publius Accius Aquila, centurion din a șasea cohortă călăreață, ne luminează deplin.

La noi, el așeză, peste tot pe unde socotià că este o poziție strategică, lagăre întărite, în cari cohortele, centuriile și manipulele se confundau, cu timpul, cu veteranii, alcătuind, împrejurul fortificațiilor, târguri, de unde apoi se întindeau la câmp, Latinul fiind plugar înnăscut.

Nu este deci o simplă întâmplare, dacă, după invaziunile barbarilor în Peninsula balcanică, parte din poporul latinizat al acestor provincii s'a îndreptat către munții Carpați. Această reintegrare nu s'ar puteà explicà, dacă n'ar fi trăit acolo un popor voinic, care, dupa ce absorbise pe Slavinii primelor năvăliri, formà acum trunchiul daco-român, capabil de a se apărà singur.

Ceilalți locuitori latini ai Peninsulei balcanice au apucat alte drumuri. Unii au rămas unde se aflau, alcatuind Macedonia; alții au luat-o spre miază-noapte, ajungând până prin Istria, ba chiar până în Moravia și Silesia, unde s'au pierdut aproape complet.

Dovada supremă a latinității noastre neîntreruptă este însăș ființarea noastră de astăzi, căci, mai cu seamă în propagarea rasselor, natura nu face salturi.

Iată prin urmare, în liniamente mari, de unde venim noi, ca popor, și unde se cuvine să căutăm cauzalitatea noastră sufletească.

II.

Să vedem acum cine suntem.

Documente scrise despre noi înșine nu avem, decât de pe la începutul veacului al XV-lea. Până acì, rar câte o mențiune topică de prin acte latine sau slavone, care dovedește existența unui popor de baștină, cu graiu românesc.

Cu toate astea, poporul nostru a trăit și înainte. Cum a trăit el? Până la năvălirea Bulgarilor, probabil în grupuri împrăștiate pe toată întinderea munților, alcătuind mici căpitănii de sine stătătoare; după organizarea Bulgarilor, au intrat cu aceștia în unire politică. Pe vremea lui Bela, regele Ungurilor, Daco-Românii nu erau strânși într'un singur mănuchiu și nici țara lor cunoscută sub un singur

nume, ci erau împărţiţi în mici cnezate, chemate *ţara Severinului* (terra de Zeurino) sau ţara până la Olt ; terra Cumania sau terra Litua (ţara de dincoace de Olt). Numai mai târziu, numele de Transalpina indicà ţara românească din sud-vestul României de astăzi.

Dar toate acestea sunt numai nişte indicaţiuni rătăcite prin documente străine. In realitate nu ştim nimic despre strămoşii noştri din veacul de mijloc şi numai prin inducţiune putem să afirmăm că au fost un admirabil popor.

Dacă socotim că dela năvălirea Bulgarilor (679) şi dela venirea Ungurilor (894), poporul daco-român a fost cu desăvârşire lăsat în afară de orice atingere cu restul lumii latine; dacă ţinem seamă de faptul că studiile bizantine, foarte la modă astăzi, vorbesc de tot felul de popoare din Peninsula balcanică, fără măcar să pomenească de Daco-Români; dacă luăm pe strămoşii noştri în părăsirea completă în care au vieţuit mai bine de o mie de ani, spre a răsărì la libertate cu minunatele însuşiri ale poporului nostru de astăzi, trebue să recunoaştem că latinitatea este o virtute, pe care o au numai unele plante superioare, de a-şi păstrà, în sâmbure, puterea germinativă a speciei.

Poporul daco-român, rupt din trunchiul latin, a început în Carpaţi o vieaţă nouă. Copilăria fiecărui popor este lipsită de evenimente însemnate şi mai cu seamă de mijloacele de a le transmite urmaşilor.

Cum au trăit ciobanii noştri pe corhane; cum s'au îmmulţit ei, în austera şi greaua vieaţă a munţilor ; când s'au creştinizat ; cum erau administraţi, nimic nu ştim din toate acestea.

Două mari însuşiri sufleteşti par a fi caracterizat pe strămoşii noştri, în toată întinderea timpului : pe de o parte conservatismul cel mai ireductibil, iar pe de alta un sens de orientare extraordinar, ambele virtuţi fundamental latine. Pentru ca să se poată strecurà în timp, neatinşi, ei au trebuit să se lupte cu sălbatecii năvălitori, Slavinii, Ostrogoţii, Bulgarii, Ungurii ; apoi mai târziu cu Tătarii, cu Polonii, cu Turcii ; apoi iarăş cu Ungurii ; apoi cu *elementele* şi în fine cu ei înşişi. Erau vremuri când câmpiile rămâneau pustii,

când elementul autohton părea răpus de restrişte, şi, totuş, el renăştea din focul sacru al sufletului său, mai oţelit ca ori când.

Când te cobori astăzi la Bălţăteşti, şi dai de amfiteatrul colinelor ce par a apără micul orăşel Neamţu, deasupra căruia se ridică ruinele castelului lui Ştefan cel Mare, ai impresia evidentă a strategiei Domnitorului moldovan. In tot judeţul Neamţu adie un suflu de eroism, iar plăeşii ce umblă după nevoile vieţii de toate zilele, par neadevăraţi: statura lor înaltă, alunecând pe văile netede, le dă un aer de figuri legendare. Să fie legionarii romani? Ori taraboştii daci? Ori suliţarii dela Rovine?

Cum s'au păstrat oamenii aceştia? Şi cum s'au păstrat ciobanii din Transilvania, trecând prin toate nevoile, prin toate împilările, prin veacuri de restrişte, şi biruind pururea?! Dela Mihaiu Viteazul şi Ştefan cel Mare, la Horia, la Tudor Vladimirescu şi la Avram Iancu; dela aceştia la Valter Mărăcineanu şi la Şonţu. Năvălitorii s'au dus şi alţi năvători au venit; soarele a răsărit şi a apus de mii şi mii de ori; pădurile au îmbătrânit şi s'au desrădăcinat; apele şi-au schimbat cursul; şoimii au pierit, zimbrii s'au stins, iar în pământul Daciei, neclintit a rămas numai legionarul roman!

Dacă lăsăm la o parte negura veacului de mijloc şi ne oprim un moment la timpurile moderne, găsim pe Români în cea mai grea luptă politică, în ziua în care s'au gândit să-şi alcătuească un Stat. Care este poporul care a trecut prin truda sufletească a Românilor, dela *Divanul ad-hoc* până la recunoaşterea independenţei? Generaţiile tinere de astăzi nici nu bănuesc câtă cheltueală de patriotism şi mai cu seamă de sens de orientare a trebuit să facă bărbaţii noştri politici, ca să asigure Patriei lor un loc onorat în lume!... Prinşi între împărăţiele cele mai straşnice din Europa, absolutiste şi militare, cari voiau să ne încorporeze fiecare la rândul său, bărbaţii noştri politici au avut totul de creat, o istorie a trecutului, o pază a momentului, şi o constituţie a viitorului. Amicii noştri de peste Dunăre, când îşi făuresc astăzi independenţa, nici nu-şi închipuesc prin ce greutăţi au trecut Principatele române la 1859!

Cărei împrejurări se datorește această fenomenală putere a unei rasse? Conservatismului și sensului ei de orientare.

Pe metopele interioare ale arcului de triumf al lui Constantin, ridicate din Forul lui Traian, se văd Dacii duși în robie. Imbrăcămintea lor de atunci este întocmai îmbrăcămintea muntenilor noștri de astăzi. Dovadă de adânca statoronicie a rassei.

Poporul roman a fost un popor conservator și esențialmente politic. Tot așà este și poporul român.

Iată ce suntem.

III.

Și atunci de unde slăbănoaga credință că «Românul e născut poet» ?

Se știe că Latinii erau de toate, numai poeți și artiștii nu erau.

Alecsandri este cel dintâiu Român cult, după Russo, care și-a plecat urechia către murmurul poporului. El a auzit și a înțeles că este acolo o muzică naivă și sentimentală, a doinelor, ce se cuvine să fie notată ; că este o muzică eroică, a baladelor, ce se cuvine și mai mult să fie scrisă. Vieața pastorală este răsunetul naturii, ca și vieața haiducească. Strâns unite, ele oglindesc contemplativitatea și forța, cari alcătuesc caracterul specific al tipului baladelor : «voinicul».

Dar Alecsandri a fost un rău culegător de poezii poporane și mai cu seamă s'a înșelat fundamental, când a crezut că poate introduce unele dulcegării sentimentale în vieața versificată a poporului nostru. Și cât de mult s'au înșelat, după dânsul, scriitorii în proză, nuveliștii și romancierii, cari au creat tipuri de țărani și țărance ce n'au existat niciodată !

Să luăm balada cea mai frumoasă din colecția lui Alecsandri, ***Miorița***.

Iat-o :

Pe-un picior de plaiu,
Pe-o gură de raiu,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.

Unu-i Moldovan,
Unu-i Ungurean
Și unu-i Vrâncean.
Iar cel Ungurean
Și cu cel Vrâncean,
Mări, se vorbiră,
Ei se sfătuiră,
Pe l'apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel Moldovan,
Că-i mai ortoman,
Și are oi mai multe,
Mândre și cornute,
Și cai învățați
Și câini mai bărbați!...
Dar cea Miorița
Cu lâna plăviță
De trei zile încoace
Gura nu-i mai tace,
Iarba nu-i mai place.
—Mioriță lae,
Lae, bucălae,
De trei zile încoace
Gura nu-ți mai tace!
Ori iarba nu-ți place,
Ori ești bolnăvioară,
Drăguță Mioară?
— Drăguțule bace!
Dă-ți oile încoace
La negru zăvoi,
Că-i iarba de noi
Și umbra de voi.
Stăpâne, stăpâne,
Iți chiamă și-un câine,
Cel mai bărbătesc
Și cel mai frățesc,
Că l'apus de soare
Vreau să mi te-omoare
Baciul Ungurean
Și cu cel Vrâncean!

— Oiță Bârsană,
De ești năzdrăvană
Și de a fi să mor
In câmp de mohor,
Să spui lui Vrâncean
Și lui Ungurean,
Ca să mă îngroape
Aice pe-aproape
In strunga de oi,
Să fiu tot cu voi;
In dosul stânii,
Să-mi aud cânii.
Aste să le spui,
Iar la cap să-mi pui
Fluieraș de fag,
Mult zice cu drag!
Fluieraș de os,
Mult zice duios!
Fluieraș de soc,
Mult zice cu foc!.
Vântul când o bate,
Prin ele-o răsbate
Ș'oile s'or strânge,
Pe mine m'or plânge
Cu lacrămi de sânge!
Iar tu de omor
Să nu le spui lor.
Să le spui curat,
Că m'am însurat
Cu-o mândră Crăiasă,
A lumii mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea;
Soarele și luna
Mi-au ținut cununa.
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași,
Preoți, munții mari,
Pasări, lăutari,
Păsărele mii,

Și stele făclii!
Iar dacă-i zări,
Dacă-i întâlni
Măicuță bătrână
Cu brâul de lână,
Din ochi lăcrămând,
Pe câmpi alergând,
De toți întrebând
Și la toți zicând:
Cine-au cunoscut
Cine mi-au văzut
Mândru ciobănel
Tras printr'un inel?
Fețișoara lui
Spuma laptelui;
Mustăcioara lui
Spicul grâului;
Perișorul lui
Pana corbului;
Ochișorii lui
Mura câmpului!...
Tu, mioara mea,
Să te'nduri de ea
Și-i spune curat
Că m'am însurat
Cu-o fată de Craiu
Pe-o gură de raiu.
Iar la acea măicuță
Să nu-i spui, drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea,
Că am avut nuntași
Brazi și păltinași,
Preoți, munții mari,
Păsări lăutari,
Păsărele mii
Și stele făclii.

Alecsandri ne spune că a cules-o din gura baciului Udrea, pe Ceahlău. Nu ne este permis să ne îndoim de afirmația poetului nostru național, și deci admitem existența acestui Udrea, care spuneà că auzise pe *bunul* său recitând balade, în cari se vorbià despre un Impărat Aurelian. Cam extraordinar!

Prin nimic nu se dovedește că Udrea erà autorul Mioriței,—deșì este știut că toate poeziile populare de oarecare consistență nu sunt opera mulțimii anonime, ci a unor anumiți indivizi, poeți de curte boierească sau cântăreți pribegi, ***Menestrel, Trubadur, Lăutar,*** cari, firește, personifică timpul și aspirațiile mulțimii, după temperamentele lor.

A doua replică a ***Mioriței***, mai completă, dar plină de umpluturi nesăbuite, ne-o dă un domn G. Cătană în «Luceafărul» din 15 Iulie 1905. Iată-o, în toată lunga sa desfășurare:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale
Și cobor în vale,

Trei turme din munți,
Din munții cărunți.
Și trei zile'n rând
Tot scobor sbierând
După frunza deasă,
Iarbă de mătase,
Doină drăgăstoasă.
Iar cei ciobănași
Rumeniori și grași,
Unu-i Moldovean,
Unu-i Ungurean
Și unu-i Vrâncean.
Le tot mână'n șir:
Bâr oiță, bâr!
Tinerei de ani,
Nime nu-mi mână,
Nime nu-mi d'aveà
Turmă mai frumoasă
Și mai numeroasă,
Grasă și lăptoasă,
Albă și lânoasă,
Ca cioban mocan,
Baciul Moldovean.
Iar cel Ungurean
Și cu cel Vrâncean,
Mare hoțoman,
Mări se gândiră
Și se sfătuiră,
Cum să-l împresoare
Și să mi-l omoare
Pre cel Moldovean,
Că-i mai ortoman,
Și-are oi mai multe,
Multe și cornute,
Grase și lăptoase
Albe și lânoase,
Și cai învățați
Și câini mai bărbați.
Iar cea Mioriță,
Cu lână plăviță,
Mioriță lae,
Lae, bucălae,
De trei zile 'ncoace
Gura nu-i mai tace,
Nici nu se alină,
Nici n'are hodină,
Tot cobește-a rău,
Lângă baciul său.
— Mioriță lae,
Lae, bucălae,
De trei zile 'ncoace
Gura nu-ți mai tace.
Ori iarba nu-ți place,
Ori ești bolnăvioară,
Mioriță-mioară?
— Drăguțule bace,
Iarba mie-mi place,
Și nu-i bolnăvioară
Draga ta mioară.
Dară eu n'am stare,
Nice alinare,
Și gura nu-mi tace,
Că semn mi se face,
Că baciul Vrâncean,
Cu cel Ungurean,
Mare hoțoman,
Vreau să te 'mpresoare
Și să te omoare,
Oi când aromesc,
Câni când ațipesc.
Stăpâne, stăpâne,
Chiamă lângă tine,
Chiamă și un câine,
Cel mai voinicos,
Cel mai bărbătos,
Și pune la sân
Hânghierul păgân.
Și pune la cap,
Măciucă de fag!
Baciul Moldovean,

Mândru și viclean,
Turmele-și rotește,
Iute se pornește,
Spre negrul zăvoi,
Mult plăcut la oi.
Și pe lângă sine
Ișì chiamă și-un câine
Dintre câinii săi,
Tari ca niște lei,
Cel mai voinicos,
Cel mai bărbătos,
Cățăluș de stână,
Crescut de-a sa mână.
Și-apoi îl netezește
Și așà-i grăește :
— Cățeluș, cățel,
Cățel voinicel,
Ce 'n timp de nevoi
Prin furtuni și ploi
Turmele-mi păzești,
Stâna mi-o ferești
De lupi și de furi
Ce ies din păduri,
Ca să-mi fure cașii
Și mieluții grașii,
Pe când înflorește,
Pe când înverzește
Frunza codrilor,
Iarba câmpilor.
Azi ori niciodată,
Azi îți mai arată
Bărbăția ta
Pentru vieața mea.
Că baciul Vrîncean,
Cu cel Ungurean
Vor să mă 'mpresoare
Și să mă omoare,
Oi când aromesc,
Câni când ațipesc !
— Baciule stăpâne,
Căpitan de stâne,
Ce m'ai făcut mare,
M'ai făcut mai tare
Intre câinii tăi,
Frățiorii mei,
Ca să-ți păzesc turma,
Să-ți adurmesc urma
De lupi și de furi
Ce ies din păduri,
Ca să-ți fure cașii
Și mieluții grașii,
Pe când înverzește,
Pe când înflorește
Frunza codrilor,
Iarba câmpilor,
Azi ori niciodată,
Puterea mea toată,
Mi-o voiu arătà,
Pentru vieața ta!
Iată, mări, iată,
Se ivesc îndată
Baciul Ungurean
Și cu cel Vrâncean,
Cu măciuci de spini,
Cu-o ceată de câni,
Ca să-l împresoare
Și să mi-l omoare
Pre cel Moldovan,
Că-i mai ortoman
Și-are oi mai multe,
Multe și cornute,
Grase și lăptoase,
Albe și lânoase,
Și cai învățați
Și câini mai bărbați.
Iară cel dulău,
Cățăl tare rău,
Cățăluș d'un an
Al lui Moldovan,
Către câini s'avântă

Şi mi ţi-i frământă
Şi mi ţi-i coboară
Şi mi ţi-i omoară.
La stăpân soseşte,
Urlă şi schinceşte,
Contra lui Vrâncean
Şi-alui Ungurean,
Ce veniau călări,
Pe cai de neferi,
Pe cai munteneşti,
Pe cai mocăneşti,
Vârtoşi în făptură
Şi groşi la statură.
Groaznic hăluind,
Groaznic suerând,
Şi vărsând din gură
Patimă şi ură.
Căţălandrul sare,
Latră cu turbare,
Caii forăesc,
Sar şi se zmâncesc,
Iar cel Ungurean
Hătru şi iclean,
Spre oblânc se pleacă,
Bagă mâna-n teacă
Şi trage-un pistol,
Umplut cu omor;
Trage şi ţinteşte,
Căţelul loveşte.
Căţălandrul plânge
Şi se scaldă'n sânge,
Cade cu iuţeală
Şi nu se mai scoală.
Ei se avântează
Şi înaintează,
La cioban sosesc
Şi aşă-i grăesc:
— Cioban, ciobănele,
Feciorel de lele,
Ce ai oi mai multe,
Multe şi cornute,
Iţi alegi şi-ţi laşi
Câmpii cei mai graşi.
Şi prin ale tale
Igrele din vale,
Calci dumbrăvile
Şi paşti ierbile,
Şi cu cânii tăi,
Tari ca nişte lei,
Ne-ai omorît cânii
Vingătorii stânii.
Haid cu noi spre codru,
Sufleţel de lotru,
Vieaţa să ţi-o frângem,
Zilele să-ţi stângem,
Groapa să-ţi săpăm,
Să te astupăm,
Să te punem bine,
Să scăpăm de tine.
— Fraţiori de stână,
Ce vă sunt de vină?
Dacă-s mai bogat,
Dumnezeu mi-a dat,
Căci eu toată toamna,
Căci eu toată iarna
Noaptea n'am dormit,
Nici n'am odihnit;
Ci-am grijit de oi,
N'am făcut ca voi,
Ci mi le-am nutrit,
Şi mi le-am păzit
De ocniţă grele,
De mânile rele
Şi de'ngălbinire
Şi de'nbolnăvire.
Iară'n primăvară,
Grijam de cu sară
Pentru mieluşei,
Când sunt mititei,
Să-i aplec când vor

La mamele lor.
Şi-am făcut prin dare
Fapte de'ndurare,
Căci din cei dântâi,
Dintre caşi din stâni,
Jertfă i-am adus
Tatălui de sus,
La casa cea sfântă,
Unde popii cântă.
Iar a doua oară,
Din caşii de vară,
Din cei mai frumoşi
In ziua de moşi,
I-am dat de pomană
La lumea sărmană.
Deci spuneţi-mi drept,
Cu mâna pe piept,
Spuneţi-mi curat
Ce sunt vinovat?
Insă de voiţi,
Dacă socotiţi,
Cum că lângă mine
Nu vă merge bine,
Eu m'oiu depărtà
Şi vă voiu lăsà:
Câmpiile late,
Apele curate,
Văile 'nverzite
Culmile 'nflorite
Şi dumbrăvile,
Cu izvoarele,
Singuri ca să fiţi,
Să vă'nbogăţiţi!
— Moldovane bace,
Ce zici nu ne place,
Hai cu noi la codru,
Sufleţel de lotru,
Vieaţa să ţi-o frângem,
Zilele să-ţi stângem,
Groapă să-ţi săpăm
Să te astupăm.
Şi dacă voeşti,
Să te 'mpotriveşti,
Atunci cot la cot
Te legăm de tot;
Iară turma ta
Ne va rămâneà,
Ca s'o împărţim
Şi s'o moştenim!
Iar cel Moldovan,
Baciu mai otroman,
Făcù de trei ori
Cruce către zori,
Şi din teacă scoate
Cu prăsele late,
Un hănghier tăios,
Cu mănuchi de os.
Şi cu-aceasta 'n mână
De trei ori se'nchină
Şi-apoi le vorbeşte
Pe moldoveneşte:
— Alelei mocani,
Neam de hoţomani,
Ce veniţi ca fraţi
Vieaţa să-mi luaţi.
Haide să luptăm
Şi să ne vedem,
Care o să 'nvingă,
De cine o să plângă
Undele din apă,
Umbrele din groapă;
Veniţi mai aproape,
De vreţi să s'adape,
Cu sânge din voi
Vulturi şi coroi.
Dar cel Ungurean,
Baciu mai ortoman,
Spre oblânc se pleacă,
Bagă mâna'n teacă,
Două flinte scoate,

Cu plumbi încărcate.
Flinte ruginite,
Cu sânge stropite.
Trage și ținteşte,
Și mi-l nimereşte,
Și mai trage odată,
Și-l loveşte'n coastă.
Baciul mi se'ncinge,
Rana de și-o strânge,
Cu brâu se'nvelește
Sângele opreşte,
Spre Ungurenaș,
Face câțiva pași
Și mi ți-l țintește
Și mi ți-l loveşte,
Il loveşte drept
Cu hănghieru'n piept.
Iar el de pe cal
Cade și naval
In sânge se'nneacă;
Puterile-i seacă,
Sufletu-i încează,
Vieața i se gată.
Moldovanul dară
Cruce-și face iară
Și cu bărbăție
Și cu vitejie
Zice lui Vrâncean,
Neam de hoțoman;
— Stăi, Vrâncean copile,
Să te stâng de zile,
Eu mi te-oi direge,
Neam fără de lege,
Ca să 'nveți odată
Cu țara ta toată,
Ce poate-un cioban,
Cioban Moldovan!
Vrânceanu se încearcă,
Pistolu-și descarcă,
Trage mișeleşte,
Dar nu nimereşte.
Atunci Moldovanul,
Mândrul și icleanul,
Buciumul iea 'n mână
Și strigă să vină
Cânii dela stână.
Cânii auzind,
Glasul cunoscând,
Pe câmpia largă
Răpede aleargă,
Ca pasărea 'n sbor
Către baciul lor.
Și cum mi-și sosesc
Și cum mi-și zăresc
Pe baciul Vrâncean,
Neam de hoțoman,
Dau pe el năval
Și-l trag de pe cal,
Sar pe el, s'acață,
Și-l sfârtică 'n față,
Și-l dărăburesc,
Și îl crâmpoțesc,
Vieața îi sfârșesc.
Apoi Moldovanul,
Mândrul și icleanul,
Cânii și-i adună,
Și pleacă pe lună,
Din gură horind,
Hănghier sdrângănind.
La stână soseşte
Și mi se opreşte.
Dară vai! nu-i glumă,
Rău durerea-l curmă.
Brâul desvăleşte,
Sângele porneşte,
Sânge inchegat,
Cu plumb mestecat.
Plumbul se 'ncălzește,
Arde și-l topeşte,
Inima-i striveşte,

Vieaţa îi sfârşeşte.
La pământ se 'ntinde,
Junghiul îl cuprinde,
Sângele-i tot curge,
Puterea i se scurge,
Trupu-i amorţeşte,
Din ce în ce răceşte
Şi învineţeşte,
Iară el vorbeşte:
— Căţăi şi căţele,
Ce lătraţi la stele,
Căţei voinicei,
Ai mei ortăcei,
Eu v'am crescut mari,
Eu v'am făcut tari,
Precum nu-s în lume
Câni de-al vostru nume.
Astăzi vă împarte
Cu limbă de moarte
Al vostru stăpân,
Moldovan Român:
Să vă duceţi voi
In strunga de oi,
Groapa să-mi săpaţi
Şi să mă 'ngropaţi
Cam din dos de stână,
Ca să am hodină
Şi din când în când
Să v'aud lătrând;
Să fiu tot cu voi
Şi cu-a mele oi!
Şi când zice aceste,
Sufletu-i slăbeşte,
Moartea i s'arată,
Pieptul îi săgeată,
Ochii-i lăcrămează,
Se 'npăingenează,
Sufletu-i înceată,
Vieaţa i se gată,
Şi adoarme lin
Cu un lung suspin.
Câmpuri şi vâlcele,
Codrii, dumbrăvele,
Şi izvoarele
Cu păraele,
Şi pădurile
Cu păsările
Se par întristate,
Se par supărate;
N'auzi printre ele
Cânt de fluerele,
Doine ciobăneşti,
Versuri păsăreşti.
Dar prin floricele
Vezi spre semn de jale
Foi îngălbenite,
Veştede, pălite,
Fără de vieaţă,
Făr' de frumusaţă.
Caii lui rânchează,
Văi cutreerează,
Iar bietele oi,
Bătute-s de ploi,
Şi nu au păstor
Nici cârmuitor.
Buciumul din stână
Codrii nu-i îngână
Cu cântare lină,
Numai când şi când,
Străbătut de vânt,
Varsă răguşit
Sunet amorţit.
Iar cânii se gată,
Groapa lui i-o sapă
Şi-l aşează apoi
In strunga de oi;
In strunga din stână,
Să aibă hodină
Dup'a lui dorinţă
Dup'a lui voinţă.

Iar cea mioriță
Cu lână plăviță,
Mioriță lae,
Lae, bucălae,
Baciului său june
Lângă cap îi pune
Flueraș de fag,
Mult zice cu drag,
Flueraș de soc,
Mult zice cu foc,
Flueraș de os
Mult zice duios.
Vântul cum mi-și bate,
Prin ele străbate,
Oile se strâng,
Lacrimă și plâng,
Murmură prin iarbă
Și se tot întreabă:
— Mândre sorioare,
Unde-i baciul oare?
Cum de ni-a lăsat
Și s'o depărtat,
Și nimic n'o spus
Unde mi s'o dus?
Căci prin țâțișoare
Arde și ne doare,
Laptele de ieri
Și de alaltăieri.
Pulpa ni-o împetrit,
Lapte-o jinchițit.
Hoții vor să vină
Noaptea pe la stână,
Și ne vor furà,
Ne vor junghià.
Iar lupii fricoși,
De sânge setoși,
Cum or năvăli,
Și ne-or prăpădi.
Oh, amar de noi,
De bietele oi.
Ce să ne știm face,
Făr'de-al nostru bace?
Iar cea mioriță
Cu lâna plăviță,
Miorița lae,
Lae, bucălae,
De tristul omor
Nu le spuneà lor.
Ci'n a ei durere,
Fără mângâere
Așà le vorbià,
Așà le ziceà:
— Oițe scârbite,
De baciu părăsite,
Eu vă spun curat,
Cumcă s'o însurat;
C'o mândră crăiasă,
A lumii mireasă.
Și la nunta sa
A căzut o stea.
Soarele și luna
I-au ținut cununa.
Brazi și păltinași
I-a avut nuntași.
Preoți munții mari,
Pasări lăutari,
Păsărele mii
Și stelele făclii.
Și mi-a spus el mie
Că n'o să mai vie,
Baciu să ne mai fie.
Și la a sa pornire
In veșmânt de mire
Mi-a cântat de dor,
Colo la izvor.
Mi-a cântat de jele,
Printre floricele,
Cântec de iubire
Și de despărțire.
Și mi-a zis apoi,

Să mă 'ntorc la voi,
Fluerile sale,
Jalnic sunătoare,
Să le pun pe strungă,
Vântul să le-ajungă
Şi să vă aducă
Veste despre ducă;
Gingaş cântecel,
Cânt de ciobănel!
Oile-o ascultă
Cu durere multă,
Şi prin dumbrăvele
Plâng ca vai de ele,
Plângeri de 'ntristare
Şi de supărare.
Iar din lăcrimele
Cresc prin dumbrăvele
Până'n dalbe zori
Mii şi mii de flori,
Ce le zic bujori.
Iată, mări iată,
Iată că s'arată,
Intr'o zi cu soare,
Zi de sărbătoare,
O maică bătrână,
Cu brâul de lână
Şi c'o cârpă 'n mână.
Sue cătră stână,
Tremurând păşeşte,
Şi se osteneşte,
Apoi odihneşte
Şi iară porneşte.
Iară când soseşte,
Stâna când zăreşte,
De tot pustiită,
De tot părăsită;
Buciumul uscat,
Caş nestrecurat,
Lapte ne'nchegat,
Păru-şi despleteşte,
Plânge, se boceşte
Pe câmp alergând,
Pe toţi întrebând,
Către toţi zicând:
— Cine mi-a văzut,
Cine-a cunoscut:
Mândru ciobănel,
Tras printr'un inel;
Trupuşorul lui
Naltul bradului,
Feţişoara lui
Spuma laptelui,
Mustăcioara lui
Spicul grâului,
Sprâncenile lui
Pana corbului,
Ochişorii lui
Mura câmpului!
Şi cum pribegeşte
Şi cum se boceşte,
Iată că'ntâlneşte,
Iată că zăreşte,
Turma rătăcită
Şi necârmuită,
Tristă şi-ofilită,
Neagră şi cernită.
Iar cea mioriţă
Cu lâna plăviţă,
Mioriţă lae,
Lae, bucălae,
Cum mi ţi-o zăreşte,
Nainte-i păşeşte,
Milă-i e de ea,
Şi-i vorbeşte aşà:
— Măicuţă bătrână,
Cu brâul de lână,
Nu te întristà,
Nu te supărà,
Nici nu te văità.
Despre fiul tău

Iți voiu spune eu,
Spune-ți-oiu curat
Cum că s'o 'nsurat
C'o fată de craiu,
Pe-o gură de raiu,
— Draga mamii, dragă,
Mioriță fragă,
Dacă-mi spui curat
Cum că s'o 'nsurat,
C'o fată de craiu
Pe-o gură de raiu,
Cum de v'o lăsat
Pe voi singurele,
Oițele mele,
Să vă rătăciți,
Să vă cârduiți,
Să vă 'ngălbeniți,
Să vă bolnăviți,
Să vă prăpădiți?
Draga mamii, dragă,
Mioriță fragă,
Spune-mi drept să văd
Și să mi te cred.
Dacă cumva zace,
Leacuri îi voiu face,
Leac de iarbă mare
Pentru vindecare,
Cu faguri de ceară,
Cu stropi dela moară,
Cu picuri de rouă,
Strânși pe lună nouă,
Trei pai de secară,
Secară de vară,
Strânși de fată mare
Pe sfințit de soare.
Și cărbuni aprinși,
In molidvă stinși.
Aste, draga mea,
Le voiu descântà,
Și-l voiu afumà
Și-l voiu vindecà
De gâlci de lungoare,
Și de deochiare,
Și de fermecare
Și de supărare.
Iar de-o fi să fie
Murit pe câmpie,
După cum aflai,
Bobi când descântai,
Spune-mi tu curat
Unde e 'ngropat?
Ca să merg cu tine,
Săraca de mine,
Să-mi arăți mormântul,
Să-i sărut pământul,
S'aprind lumânare
La cap și picioare,
Și când merg acasă,
O văcuță grasă,
O vacă plăvană
Să-i dau de pomană,
Și un mieluț gras
La popa Ispas,
Să-i dau ca să-i ție
Sfânta liturghie!
— Măicuță bătrână,
Cu brâul de lână
Crede ce-ți spun eu,
Feciorașul tău,
Eu îți spun curat
Cum că s'o însurat
C'o fată de craiu,
Pe-o gură de raiu!
Măicuța nu crede.
Nu crede pân' vede.
Căci cunoaște bine,
Că-i rău și nu-i bine.
Pleacă supărată,
Pleacă întristată
Și nemângâiată,

Ca omul ce-şi pierde
Toată a lui nădejde.
Dară dela stână,
Şi acum suspină,
Pe la miez de noapte,
Tainicile şoapte:
— Deci spuneţi-mi drept
Cu mâna pe piept,
Spuneţi-mi curat,
Ce vi-s vinovat?
Dacă-s mai bogat
Dumnezeu mi-a dat!

D-l Cătană ne spune că a cules-o dela un ***muzicant*** din comuna Brebul, anume ***Todor Lăutaşu,*** care ştià multe şi minunate balade. Doamne! ce înţeles mai au şi vorbele la unii oameni! Acest muzicant, chemat Todor Lăutaşu, «care cântă din ***violină*** şi din gură», trebue să fi fost vreun scripcar, zis pe româneşte ***Tudor Lăutaru.***

A treia replică a Mioriţei ne-o dă G. Dem. Teodorescu, în culegerea sa din 1885, ***Poezii Populare Române,*** sub titlul de ***Oaia năzdrăvană.***

La Picioru-de-Munte,
Pe dealuri mărunte,
Prin plaiuri tăcute,
De vânturi bătute,
Urcă şi scoboară
Şi drumul măsoară
Trei turme de oi,
De oi tot ţigăi,
Cu harnici dulăi,
Ş'un mândru cioban,
Tânăr Moldovan,
Cu trei Dorojani,
Feciori de Mocani.
Sub poale de munte,
Pe dealuri mărunte,
Prin crânguri tăcute,
Apa-i răcoroasă,
Frunza e umbroasă
Şi iarba pletoasă:
Apa de băut,
Frunza de şezut,
Iarba de păscut.
Foaie ş'o laleà,
Ciobanu d'ajungeà,
Crângu de vedeà,
Stân'apropià,
Semn i se făceà
Şi'n loc se oprià:
Dulăi odihnià,
Pe gânduri cădeà,
Dar pe când şedeà
De se tot gândià,
O oaie bârsană,
Oaie năzdrăvană,
Nici iarbă păşteà,
Nici apă nu beà,
Nici umbra-i plăceà,
Ci mereu umblà,
Şi mereu sbierà.
Ciobanu d'o vedeà,
Lângă ea se da
Şi mi-o cercetà,
Şi mi-o întrebà:
— Oiţă, oiţă,
Oiţă plăviţă,
Oiţă bălană

Cu lână bârsană,
De trei zile 'n coace
Gurița nu-ți tace:
Apa rău îți face,
Ori iarba nu-ți place,
Ori nu-ți vine bine
Să mai fii cu mine?
Oița bârsană,
Oaie năzdrăvană,
Dacă-l auzià,
Din gură-i ziceà:
— Stăpâne, stăpâne,
Stăpâne, jupâne,
Drag stăpân al meu,
Dat de Dumnezeu,
Iarba mie-mi place,
Apa rău nu-mi face,
Și mult îmi e bine
Să fiu tot cu tine,
Dar gura nu-mi tace
De trei zile'ncoaca,
Că semn mi se face:
Că ăi Dorojani,
Feciori de Mocani,
Sunt trei veri primari,
Și ei mi s'au dus,
S'au dus în ascuns
De s'au dumuit,
Și mi s'au vorbit,
Și mi s'au șoptit,
La apus de soare
Să mi te omoare
Sub poale de munte,
Prin crânguri tăcute,
Oi când aromesc
Și câini ostenesc.
Ciobanu d'auzià,
Cu oaia vorbià,
Din gură-i grăià:
— Oiță, oiță,
Oiță plăviță,
Oiță bălană
Cu lâna bârsană,
De ești năzdrăvană
Și dac'ai văzut
Semn căț's'a făcut,
Și d'ai auzit
Cum s'au domuit,
Și cum s'au vorbit,
Și cum s'au șoptit
Ăi trei Dorojani,
Feciori de Mocani,
Slugi de nouă ani,
Dacă m'or urî,
Și m'or omorî
Vina lor o fi,
Păcatul și-or plăti;
Iar tu oaia mea,
Să le spui așà,
De te-or ascultà:
Io, cât am trăit,
Oi am îngrijit,
Câini am hrănit,
Pe ei i-am plătit;
Să le mai spui iar,
De n'o fi în zadar,
Ca să mă îngroape
De stână aproape,
Oi ca să-mi privesc,
Doru să-mi potolesc,
Spre partea de luncă,
Aproape de strungă,
Strunga oilor,
Jocul mieilor,
Dorul bacilor,
In dosul stânii,
Să-mi aud câinii,
Că ei d'or lătrà,
Stăpân c'or chemà;
Să le mai spui iar,

De n'o fi în zadar,
Să le spui aşà,
Că te-or ascultà:
Când m'or îngropà
Şi m'or astupà,
Să'mi pue la cap
Ce mi-a fost mai drag:
Căvălaş de soc,
Mult zice cu foc;
Căvălaş de os,
Mult zice duios;
Căvălaş cu fire,
Mult zice subţire:
Vânt când o suflà,
Flueru o cântà,
Oile-or săltà
Şi s'or adunà.
Câini-or auzì,
La mine-or venì,
La mine s'or strânge,
Pe mine m'or plânge
Cu lacrămi de sânge.
Şi tu, oaia mea,
Tu, dac'ăi vedeà
O mândră fetiţă
Cu neagră cosiţă
Prin crânguri umblând,
Din gură cântând,
Din ochi lăcrămând,
De mine 'ntrebând,
Să nu-i spui că sunt
Culcat sub pământ,
Ci că m'am tot dus,
Dus pe munte'n sus,
Prin vârfuri cărunte
Dincolo de munte,
Căvălaş să-mi dreg,
Flori ca să-i culeg
Pentru nunta mea,
Ce-o să fac cu ea.

. . . .

Vorba nu sfârşià,
Dorojani venià,
Şi mi se repezià,
Şi mi-l răpuneà
Turmele să-i iea.
Iar de-l omorà,
Ei mi-l îngropà,
La brâu de perdeà,
In strunga oilor,
Jocul mieilor,
Dorul bacilor;
In dosul stânii,
Unde dorm câinii.
Ei, de-l îngropà,
La cap îi puneà
Căvălaş de soc,
Mult zice cu foc;
Căvălaş de os,
Mult zice frumos;
Căvălaş cu fire,
Mult zice subţire.
Vântul când băteà,
In caval suflà,
De jale-mi cântà,
Oi că se strângeà,
Câini că s'adunà,
Oile plângând,
Câinii tot lătrând,
Pe stăpân chemând.
Aşà, tot aşà,
Vremea vremuià.
Dar oaia bârsană
Oaia năzdrăvană,
Ea se tot uità,
Şi nu mai vedeà
Pe mândra fetiţă
Cu neagra cosiţă
Prin crânguri umblând,
Din gură cântând,

De el întrebând,
Să-i spuie că-i dus,
Dus pe munte'n sus,
Dincolo de munte
Prin vârfuri cărunte,
Căvălaş să-şi dreagă
Şi flori să-i culeagă.

Teodorescu ne spune că a cules-o din gura lui Petrea Creţul Solcan, lăutarul Brăilei, faimos.

Să se observe numai decât stilizarea populară a baladei şi caracterizarea sa topică «La Picioru de munte», comună în judeţul Dâmboviţa.

A patra replică este dată de colegul nostru d-l Tocilescu, în vol. I din *Materialuri folkloristice:*

P'un picior de munte
Scoboară oi multe,
Multe şi cornute
Şi mai multe sute,
Şi cin' le trăgeà
Şi cin' le mânà?
Vătafu Ion,
Ca el nici un om,
Fecior de mocan
Şi de mocârţan,
Aud din Ardeal.
Da Ion mi-aveà,
Mi-aveà o mieluşică,
Mândră frumuşică,
Cu lână plăviţă,
Cu patru cornite,
Cu câte o piatră nestimată,
De-mi luminà noaptea toată.
Când simţià de vreme rea,
Trăgeà oile la perdeà.
Şi simţià de vreme bună,
Trăgea oile la păşune,
Unde iarba e mai bună.
Vin nouă ciobani
Dela Poenari,
Tot prima-primari,
Cu căciuli de urs,
Că nu sunt supuşi,
Nalte şi moţate,
Pornite pe spate,
Cată strinătate.
La Ion mergeà,
La oi că-i băgà,
Cu oile-i pornià.
Măre se vorbià
Ca ei să-l omoare
Pe vătafu Ion,
Ca el nici un om.
Miaua mi-auzià
Şi mi se 'ntristà,
La Ion mergeà.
Ion mi-o vedeà
Şi el mi-o 'ntrebà:
— Dragă mioriţă,
Cu lână plăviţă,
Ce mi-eşti tristişoară,
Drăguţă mioară?
— Ioane, Ioane,
Vătafe Ioane,
Ai nouă ciobani
Dela Poenari,
Tot prima-primari,

Măre s'au vorbit
Și s'au sfătuit
Și-au făcut prinsoare,
Ca să te omoare!
Ion că-i spuneà:
— Dragă mioriță,
Cu lâna plăviță,
Ei de m'or urî
Și m'or omorî,
Ei tot să mă îngroape
In strunga de oi,
Să fiu tot cu voi,
Cam în dosul stânii,
Să mi-aud câinii!
Foaie verde micșuneà,
Ciobanii sosià
Și mi-l omorà.
Unde mi-l îngropà?
Cam în dosul stânii,
Ca s'audă câinii.
Stâlp ce mi-i puneà?
Căvălașul lui,
Crivăț că-mi băteà,
Cavalul urlà,
Pe Ion jeleà.
Dar ei ce'mi făceà?
Ei mi se uità
Și ei că-mi vedeà
D'o cucie verde
Sburând prin livedè,
Cu doi călușei,
Vineți porumbei,
Lucii ca șerpii
Și iuți ca șoimii.
Dar cine-i mânà,
Cine-i biciuià?
D'un mic mocănaș
Cu glugă 'ntre spete,
Cu baieru de bete;
Fuge nu se vede,
Biciu cu zorzoane,
Fug caii să moară.
Cucia 'mi venià,
Măre mi-aduceà,
D'o călugăriță
Albă la pieliță,
Neagră la hăinuță.
La târlă-mi trăgeà,
Pe Ion strigà:
— Ioane, Ioane,
Vătafe Ioane!
El nu răspundeà.
La mormânt mergeà
Și ea mi-l jeleà
Și mi-l deșteptà!
In brațe că-l luà,
In cucie mi-l puneà
Și acasă mi-l duceà.

D-l Tocilescu ne spune că *Miorița* sa a fost culeasă de Chr. N. Țapu, din gura cobzarului Stancu Ion din Cucueți, județul Teleorman.

*
* *

Cu cât mergem la vale, cu atât poezia pierde din valoare poetică și câștigă în valoare documentară.

Miorița lui Alecsandri, ca născocire populară, este o imposibilitate. Iată un flăcău voinic, trăind pe corhane cu turma sa, căreia

oița bârsană îi spune că au să-l omoare baciul Ungurean și cu cel Vrâncean și care, în loc să pună mâna pe bâtă și să se apere, pune mâinile pe piept și face poezii!

Contemplativitatea și forța, forța mai cu seamă, care alcătuesc caracterul specific al eroului baladelor, nu îngăduesc o asemenea purtare. De aceea și găsim, în replica a 2-a, *acțiunea completă a baladei*, adică lupta piept la piept a baciului Moldovean cu Vrânceanul și cu Ungureanul, pe cari îi birueşte şi-i omoară, dar de cari este el însuş rănit de moarte. Şi numai atunci se gândește la mormânt, își chiamă câinii și le zice să-i sape groapa:

Să vă duceți voi
In strunga de oi,
Groapa să-mi săpați,
Şi să mă'ngropați
Cam din dos de stână,
Ca să am hodină
Şi din când în când
Să v'aud lătrând....

Este o tragică frumusețe în simplitatea cu care vorbeşte flăcăul, iar acea admirabilă alegorie *a însurătorii cu moartea* este lăsată pe seama altora, aci, pe seama *Mioriței*.

Cu mare părere de rău trebue să constatăm seria de trivialități cu care e împletită varianta aceasta a baladei, ca de exemplu:

Oile-o ascultă
Cu durere multă
Şi prin *dumbrăvele*
Plâng ca vai de ele,
Plângeri de 'ntristare,
Şi de supărare.

Iar din lăcrimele
Cresc prin dumbrăvele
Până 'n dalbe zori
Mii și mii de flori
Ce le zic bujori.

Aci stă greutatea cea mare, în desgărdinarea adevărului popular, din varul și boiaua ce a venit pe urmă să batjocorească simplitatea liniilor:

Dacă admitem că Miorița a fost creată în Ardeal, și o găsim pe Ceahlău, în Teleorman și la Brăila, este evident că ea a venit cu turmele migratorii.

Dar cu cât s'a depărtat de autorul său, cu atât forma populară a înlăturat ceeace era prea înalt și mistic în concepția finală, și a păstrat mai cu seamă onomatopea: căvălaș de soc, mult zice cu foc; căvălaș de os, mult zice duios; vântu de-o suflà, fluerù-o cântà, oile or săltà și s'or adunà, etc.

Ceeace este mai interesant în replica Teodorescu, e conceptul nesimbolic al morții și gândul uman al despărțirii de logodnica lui reală:

Să nu-i spui că sunt
Culcat sub pământ,
Ci că m'am tot dus
Dus pe munte 'n sus,
Prin vârfuri cărunte
Dincolo de munte,
Căvălaș să-mi dreg,
Flori ca să-i culeg
Pentru nunta mea,
etc. etc.

Cu alte cuvinte, optimismul gentil al unei rasse sănătoase, care, firește, crede cu naivitate în *menirea* omului și în soarta lui muritoare, dar nu le încurcă în jalea universală.

Dar chestiunea cea mai importantă ce se pune acum este: cine e autorul *Mioriței?*

Toată lumea vorbește de poeziile populare. Cei mai mulți însă dau dreptate lui Macaulay, care zice că a cetit pe Petrarca, dar n'a putut să-l admire așà de mult ca acei ce nu l-au cetit.

Poezia populară este opera unor anonimi, operă pe care și-o însușește un neam întreg. *Cântecele sunt vocea popoarelor,* cum le definește Herder.

Decât cu o *ceteră* rea,
Mai bine cu gura mea.
Cetera-i cu patru strune,

Și mai rele și mai bune...
Gura mea toate le spune;
Cetera mai și greșește,
Gura mea le potrivește. (1)

Așà este pentru cântece. Baladele însă nu sunt improvizații de joc, glume rimate, ci adevărate compoziții literare, adeseori dovezi istorice, ca Aga Bălăceanu, și în totdeauna documentul cel mai bogat al folklorului. Acestea nu pot ieși din sufletul aprins al flăcăilor dela horă, ci din fantazia inventivă a unui gânditor, din contemplativitatea unui singuratic. Cine este el? Evident, la Miorița, un om care a trăit cu oile. Dar este el baciul Udrea? Sau Tudor Lăutarul? Sau Petrea Crețul Solcan? Nu știm.

Domnii cari se îndeletnicesc cu adunare de poezii populare, se simt umiliți la idea că Miorița ar puteà fi opera unui lăutar. Și cu toate astea, e, probabil, așà.

Ca vârstă, balada Mioriței nu se poate ridicà la Daco-Românii din veacul de demult, deoarece în replica lui Tudor Lăutarul se vorbește de pistol:

Vrânceanu se'ncearcă,
Pistolu-și descarcă.

Cea mai veche documentare a sa pare a fi manuscrisul preotului Ambrozie Jurma din comuna Bata din Banat, publicat de Aron Densușianu, manuscris de prin anii 1848/1865.

Morfologia și sintaxa sunt ale limbii noastre de astăzi. Materialul lexic întocmai al nostru.

Prin urmare, *Miorița* e relativ modernă.

Valoarea sa literară stă în incomparabila frumusețe a imaginelor. Alegoria morții este, fără îndoeală, una din cele mai fericite transpuneri ale sufletului iranic, atât de imaginativ, suflet care s'a păstrat la toate popoarele indo-europene, dând loc la un substrat comun de legende și la o năzuință egală de forme poetice.

(1) Iarnik și Bârseanu, *Strigători din Ardeal*.

Ce este mai curios și mai extravagant, decât a găsì o versiune pehlevică a unor scene din *Divina Commedia,* care se raportează la *Avesta*! Scenele din *Infernul* lui *Dante*. Și cu toate astea, nici bănueală nu poate fi de imitație, deoarece Avesta a fost cunoscută în Europa de abià în veacul al XVIII-lea, când Dante erà mort de 400 ani.

Tot așà de ciudat este a găsì comandamentul al 2-lea al budhismului în pesimismul intelectual al lui Leopardi, iar conceptul *fatalității* grecești în toate dramele scrise și în toate actele solemne ale popoarelor indo-europene. Mai mult decât atât: se găsesc pagine întregi de proză și de versuri în Leopardi, cari par copiate din Sophocle,—ceeace nu este admisibil, fiind dată înalta probitate a poetului dela Recanati.

Căci în asta și stă superioritatea incomparabilă a rasselor iranice asupra celorlalte rase: în perfectul echilibru dintre aspirațiunile intelectuale și puterile fizice. Pentru a întrebuințà fericita expresiune a lui Schopenhauer, de *reprezentațiune și voință*, ele sunt pesimiste în reprezentațiune și optimiste în voință, cu alte cuvinte, critice și impulsive.

Admirabilă e vieața Grecilor vechi. Incredințați că Destinul cel orb și Zeii cei cruzi se joacă cu existența lor, ei luptă înainte. A ști că nu ai sorți de izbândă, că mergi la moarte sigură, și totuș a merge, e dovadă de cel mai mare eroism. In asta și constă optimismul grecesc, în aplicarea lor zilnică de a ținea piept fatalității, iar nu în conceptul ce aveau despre vieață.

Cam așà cevà se petrece cu poporul nostru: naiv și fatalist în alcătuirile superioare ale minții, el este vânjos în vieață.

Miorița este o concepțiune iranică, ieșită din capul genial al unui locuitor din Carpați, care reunià în sine toate calitățile tipice ale unei rasse. Dar acesta este *unul singur*. Din punctul de vedere al mulțimii, el este un aristocrat în toată puterea cuvântului, *aristos*, cel mai bun. Atâta este de *cel mai bun*, încât, pe lângă dânsul, ceilalți nu mai sunt nici *buni*. In adevăr, cu cât ne depărtăm de autor, adică, cu cât coborîm dela munte la șes, cu atât replicele

Mioriței devin imposibile. Și, ce e mai curios! ele înlătură cu desăvârșire alegoria morții, ca un lucru de prisos, pe care nu-l înțeleg și nu-l gustă, până ce ajung la această innominabilă variantă:

Pi dial și pi vali,
Sănin-îi și soari.
La stîni mari,
Cu nouă ciobani,
Tăți îs veri primari,
Numa unu-i mai străin,
Mai străin și mai bogat,
C'o mnii di oi
Și'm pung'o mnii di lei.
Din cîrd s'alegè
Tot o oai ocișă
Și cu stăpânu vorbgè:
— Stăpâni, stăpâni!
La apus di soari
Vrau să ti omoari.
Tovarâși tăi
Ii s'o sfătuit
Si îi s'o vorbgit,
C'au să ti omoari
La apus di soari;
Oili sî-ți iei,
Banii șî ți-i bei.
El se supărà,
Din gurî dzîcé:
— Oițî bîrsani!
Di ești năzdrăvanî,
Spuni-li așà:
Di m'or omorî,
Tot ca sî ma'ngroapi,
Tot în strunga oilor,
Și'n giocuțu mneilor,
Și fluir la cap sî-mi puie,
Când vântu a bati,
Fluiru a dzîci,
Oili s'or strîngi,
Pi mini m'or plângi
Cu lacrămi di sângi.
S'apu maica di-a veni,
Și di m'a 'ntrebà,
Așà sî-i cuvântați
Și cuvânt sî-i dați:
Ci eu m'am însurat
Și m'am cununat.
Și mii mni-o fost:
Nunî, nunî,
Sfînta lunî;
Și nun mari,
Sfîntu soari;
Și nuntași
Păltinași
Și lăutari, țînțari.
Și averea mni-o ramas
Pi mâna străinilor,
Chiar în gura cânilor.

Iată dar cum se schimbă întreaga priveliște, cu punctul de vedere. Dacă *Miorița* lui Alecsandri autoriză pe acesta să afirme că *Românul e născut poet*, *Miorița* d-lui Alexandru Vasiliu, învățător în Suceava, ne autoriză pe noi să zicem contrarul.

Însă nici afirmativa nici negativa nu sunt exacte. Românul, ca popor, nu e nici mai mult nici mai puțin poet decât alt popor. Rațiunea sa de a fi, la gurile Dunării, ca popor latin, i-ar da dreptul

să se creadă ***nobil, cuminte, eroic,*** dar ***poetic,*** nu! Ca popor indo-european el poate aspirà la o poezie națională, la o artă națională; dar nu la o poezie și o artă poporanistă. Expresia «poezie și artă poporanistă» este un non-sens.

PARTEA A DOUA

Poporanismul vrea cu orice preț să statornicească credința în naivi, că nimic nu se mișcă în sufletele noaste, fără o cauză economică în sine, independentă de noi.

Această filozofie de primitivi uită că, în afară de științele pozitive, toate celealte discipline ale spiritului își au resortul în sufletul omenesc. Legea căderii corpurilor nu cere nici un contribut al facultăților omului, ca să existe, pecând legea *ofertei* și a *cererii* sau teoriile lui Malthus asupra populațiunii nu se pot concepe fără om, ca obiect și ca subiect.

De altminteri, cred că sunt de acord cu toți oamenii serioși din toate partidele extreme, când reduc toate chestiunile agrare, sociale, etc. la sufletul omenesc. Chiar aforismul cel mai fundamental economic, *primum vivere, deinde philosophari* este o modalitate psicologică. Teoria populațiunii, a impozitelor, a cadastrului, a balanței comerciale, etc. etc., cu alte cuvinte tot ceeace formează bagajul unui habotnic economist, se reduce la un examen nepărtinitor de psicologie.

Și atunci intervine, în toate mișcările tuturor mulțimilor de pe pământ, o lege de psicologie omenească eternă, pe care mai cu seamă filozofii pesimiști au înteles-o: *năzuința către mai bine*, sau, în economia politică, teoria *del minor sforzo e del maggior guadagno.*

In virtutea acestei legi, ori de câte ori se prezentă pe un punct al globului, între diverse națiuni, sau în aceeaș națiune, o grămădire de avere în mânile unei clase restrânse, ea reprezentă *binele suprem*, către care năzuesc clasele celelalte, totdeauna numeroase și violente, a căror rapacitate se poate asemănă cu a tigrului, voinic și primejdios, mai cu seamă când e flămând.

Această lege a fost mângâiată, învârtită, tradusă și răstălmăcită de toată lumea, în toate direcțiele culturii omenești. Ea a născut poeți, filozofi, economiști, pesimiști cu toții, deoarece ***mai binele*** este intangibil, fiind dat că ori cât de mare să fie ***binele***, este totdeauna un bine mai mare. Și astfel, La Rochefoucauld ne va spune că «toate virtuțile se sfârșesc în interes, după cum toate fluviile se pierd în mare», iar după dânsul vor venì Chamfort și genialul Schopenhauer, cari vor face, din filozofia aristocratică și dispretuitoare a lui La Rochefoucauld, un sistem violent de distrugere.

Mai calmi, dar mai burghezi, economiștii vor scoate legi și teorii cari să explice capitalul, munca, proprietatea, fiecare după chipul și asemănarea sa, dar toți atinși de aceeaș putere fatală a năzuinței sufletului omenesc.

Potrivit uneia din aceste teorii, toate marile întâmplări ale omenirii, înregistrate de Istorie, au, la temelia lor, o cauză economică. Cât timp durează evenimentul (revoluție, răsboiu, etc.) cauza economică rămâne ascunsă, iar la suprafață plutește un principiu umanitar, ca justiția, egalitatea, etc., sau un sentiment individual superior, precum este patriotismul, onoarea națională și altele. Aceste sentimente sunt numite de Loria ***miragiu***. In virtutea acestui miragiu oamenii se sdruncină, se luptă, cad și dispar, și numai târziu, când actorii dramei au dispărut, apare legea economică.

Este, în adevăr, interesant a se vedeà cum evenimentele istorice cele mai depărtate și mai poetice au la baza lor o cauză economică.

Cine și-ar închipuì că *Iliada* este datorită unei infame năzuințe de îmbogățire! Legenda ne spune că Elena a fost furată de Paris fiul lui Priam, ceeace a determinat expedițiunea Grecilor contra Troiei. Acesta este ***miragiul***, care a aprins fantazia poeților, creând astfel cea mai frumoasă epopee a lumii. Realitatea, însă, este alta, și anume: bogăția Fenicienilor, navigatori și comercianți, reprezentà, pentru Grecii săraci, pământul făgăduinței. ***La toison d'or***, lâna de aur, păzită în Colchida de un balaur, este emblema acestei bogății. Deși Colchida și Pergamul sunt, geograficește, două lucruri deo-

sebite, totuş găsim în expediţiunea Argonauţilor pe Castor şi Pollux, fraţii Elenei, ceeace dovedeşte că legendele se confundau.

Şi iarăş, cine şi-ar închipuì că *Cruciadele* au la baza lor tot un fapt economic! Noi ştim că Europa întreagă s'a sculat în numele creştinismului, contra Orientului musulman. Obiectivul cruciaţilor erà ***sfântul mormânt***. Scop mai desinteresat nici nu se poate, iar Torquanto Tasso, în ***Gerusalemme liberata***, a cântat voinicia şi abnegaţiunea cavalerilor crucii, în goana lor după ideal. ***Miragiu!*** zic economiştii. Realitatea erà alta. De prin veacul al XI-lea, Florenţa începuse să se deştepte la libertate. Din gâturile Apenninilor suflà peste Europa întreagă un vânt de desrobire, care ameninţà să răstoarne feodalitatea. Atunci baronii medievali crezură că dacă vor da o altă directivă spiritului public, vor puteà ţineà mai departe în iobăgie pe vasalii fiefului. Ei s'au înşelat, deoarece efectele economice ale ***Cruciadelor*** au fost incalculabile, şi toate îndreptate în potriva feodalităţii. Cu toate astea, cauza determinată erà economică.

Şi câte alte evenimente istorice nu au aceeaş cauză!

Răsboiul franco-german reprezentă năzuinţa poporului german dela 1870, voinic şi în formaţiune, către bogăţia decadentă a lui Napoleon III. ***Miragiul:*** amintirea campaniilor lui Napoleon I şi alcătuirea Imperiului.

Răsboiul anglo-bur este tipic. El ne reprezentă pe cel mai cult şi mai nobil popor, sculându-se cu puterea sa de colos, pentru a subjugă o mână de oameni liberi şi demni, cari aveau nenorocirea de a ţineà în stăpânirea lor mine de aur şi de diamante. ***Miragiul:*** Imperialismul englez, cu cântăreţul său, Kipling.

Tot aşà, mai departe, răsboaiele Ruşilor contra Turcilor, motivate sau de frământări economice interne sau de trebuinţa de a sfărâmà Dardanelele şi a ieşì la Marea Mediterană. ***Miragiul:*** ortodoxia şi ajutorarea popoarelor balcanice. Poetul, cel mai mare poet al veacului al XIX-lea, Leon Tolstoi.

Noi, în fine, Românii, în răsboiul nostru din 1877.

Cauză economică evidentă: consolidarea Dunării şi portul la Marea Neagră. ***Miragiu:*** cucerirea independenţei. Poetul, Alecsandri.

Şi fiindcă am ajuns la noi, să rămânem la noi, şi să ajungem numai decât la literatură.

Va să zică mişcările din ţara noastră au o altă cauză decât cea agrară. Ea este economică, şi am văzut-o în ce consistă. Ea consistă în năzuinţa către ***mai bine*** a celor 6 milioane de ţărani, iar ***mai binele*** este reprezentat de o jumătate de milion de oameni avuţi. Aceşti oameni avuţi sunt astăzi ***proprietari de pământ,*** mâine vor fi ***proprietari de terenuri petrolifere,*** poimâne ***vor avea comptoare*** prin porturile Dunării şi ale Mării Negre, mai târziu vor deveni ***navigatori*** sau altcevà. Aceştia vor fi totdeauna cu atât mai expuşi în avutul lor, cu cât ţăranii vor fi mai săraci şi numărul lor va fi mai mare.

Dar totuş, poporul nostru, cele 6 milioane de suflete, merită să trăească, iar Statul român, ca entitate, are dreptul să nu fie sdruncinat la fiecare zece ani de crize agrare sau altele. De sigur; pentru aceasta însă se cere ca sforţările Statului să tindă către a aplică energia poporului nostru, strict şi excluziv agricol, la alte ocupaţii decât agricultura, şi anume la industrie şi trafic comercial. Buba noastră este starea pur şi excluziv agricolă a poporului. Pentru ca legea psicologică ***a năzuinţei către mai bine*** să nu iea forme violente, Statul e dator să pună la îndemâna celor ce vor să muncească, posibilitatea de a se îmbogăţì. Drept aceea, el e obligat în primul loc să împrăştie în toate statele maiştri şi ateliere. Se zice că vara ne lipsesc braţe pentru agricultură. Nu ştiu. Ceeace este sigur şi evident, e faptul că un popor care cinci luni de iarnă nu face nimic, iar din cele 7 luni ce-i rămân, jumătate nu lucrează, fiind date toate sărbătorile creştine şi păgâne pe cari le ţine, e judecat şi pedepsit de economia politică: el vegetează în sărăcie, iar, când poate, să răscoală.

Şi cum stă acum literatura faţă cu această realitate? Rău.

Pe când la toate celelalte popoare, cauzele economice ale mişcărilor sociale se iluzionează, iar poeţii sunt ademeniţi de miragiul

unor nobile simțiri, la noi școala poporanistă, printr'o aberațiune a tutulor sentimentelor estetice, îi ține într'o mediocritate revoltătoare.

Fără a aveà intenție să fac proces personal nimănui, trebue să citez numele unor scriitori.

Expresia poporanismului, în poezia noastră, sunt d-niii Coșbuc și Goga, amândoi înzestrați de natură cu puterea de a transpune lumea în imagini sensibile, ceeace formează o bună parte a talentului de scriitor. D-l Coșbuc mai cu seamă mânuește o limbă evocativă, cu fericite expresii eroice, minunată pentru epopee. Amândoi însă au, dela poporanism, două mari defecte: 1. sunt lipsiți de lirism, 2. nu au miragiu.

Ce însemnează a fi lipsit de lirism? In două cuvinte însemnează a nu înțelege amorul sau a-l înțelege cu pasivitatea erotică a țăranilor, cari, dacă sunt oameni cum se cade, nu vorbesc de asemenea lucruri. In adevăr, lirismul este un fruct amar al amorului, este nota lui pesimistă, pe când, în esența sa fiziologică, amorul e optimism, fiindcă este devenire; de aceea Platon și pune în gura Diotimei din Mantinea condiționarea amorului prin frumos. Prin urmare cine rămâne aproape de natură, poate, dacă are încurcături casnice, să lovească, sau, dacă se produce câte un rar caz de gelozie, să omoare sau să fie omorît. Complicații sufletești, însă, nu încap.

Cu toate astea, starea mijlocie a oamenilor din clasa d-lui Coșbuc și Goga sunt cu sufletele mai sus. Acolo, amorul produce bucurii și dureri; acolo se râde și se suspină, iar când un glas mișcat rostește cuvintele lui Eminescu:

Plec rândunelele, se duc,
Se scutur frunzele de nuc,

un fior trece prin inimi, iar în ochi se urcă lacrămile sincere ale emoțiunii impersonale. Căci în asta stă taina și puterea poeziei lirice: în ecoul sigur pe care-l deșteaptă în toate sufletele culte,— spre deosebire de celelalte genuri de poezie.

Ei bine, acest gen superior de poezie este omorît de poporanism!

Ce însemnează acum a nu aveà *miragiu*?

Am văzut mai sus cum este definit acest cuvânt. In materie de economie politică şi de clase sociale, ***miragiul*** este licărirea în depărtare a unui sentiment superior, care face pe soldat să meargă în gura tunului, pe când războiul, în care el este numai un atom, e determinat de cauze de înbogăţire. Sentimentul acesta se va chemà ***patriotism, onoare militară, înfrăţire universală***, el şi numai el are dreptul să se mişte, fiindcă numai el se poate sensibilizà pe cale poetică. A cântà în versuri numărul de hectare pe care-l deţine marea proprietate, faţă de numărul de hectare pe care-l deţine mica proprietate, este o glumă de prost gust. De aceea, este ridiculă poezia d-lui Coşbuc, care începe cu

«Noi vrem pământ».

Să ne închipuim că n'ar fi vorba de Ţara-Românească şi de d-l Coşbuc, ci de o ţară cu exces de populaţie, cum e Belgia sau Italia de Nord, şi de un poet ca Adda Negri. Acolo, lipsind materia primă, Adda Negri ar trebuì să cânte:

«Noi vrem bumbac».

Mai vinovat decât d-l Coşbuc este d-l Goga, fiindcă d-sa trăeşte între Românii subjugaţi.

Din toate poeziile d-sale de până acum, se desprinde violenţa greoaie a unui arendaş de talent, pe care nu-l dijmueşte boierul la vreme. O îngrămădire şi un abuz de cuvinte, unele evocative, altele brutale şi neestetice, altele desgropate de prin cronicari, ascund o adevărată lipsă de inspiraţie. ***Glia, bouleni, nănaşa, Lae chiorul, genune*** sunt rostogolite pe un fond, de o sărăcie de linii, care dă tabloului o monotonie exasperantă. ***Lae chiorul*** este un Ţigan sinistru, care a avut onoare să fie cunoscut de un om de talent, iar poezia din urmă *Cosaşul* este o vinovată provocare la luptă de clase.

*

Să luăm acum scriitori poporaniști în proză, pe colegul nostru d-l Slavici, pe Popovici-Bănățeanul și pe Creangă,—cu alte vorbe trei bărbați de talent în toată puterea cuvântului. Unul e dela Arad, altul din Banat, iar cel de al treilea din județul Neamțu, dela noi. După cum se vede, românimea întreagă.

Este interesant a se constată că la acești trei scriitori, la cei doi dintâi, mai cu seamă, *miragiul* există. Curați în suflet, ei nu vor să dovedească nici o lege economică, și nici nu cer pământ și nici *pământul nu-i chiamă*. Pierduți în imaginele lor despre lume, rămân cu personalitatea lor de iluzionari, închipuindu-și ființe și lucruri ce nu există.

Pentru a-i înțelege pe dânșii, trebue să ne înțelegem între noi.

Ce însemnează a *creà?* In două cuvinte, însemnează *a face oamenii vii*. Când e vorba de roman și de nuvelă, descrierile nu au valoare decât întru cât conlucrează la punerea în evidență a sufletului omenesc. Intriga, studiul în detaliu al sentimentelor, dialogul, limba, au un singur scop: acela de a da *aparență de realitate*. In mijlocul volumului stă un om. Acesta se mișcă. Dela primul pas, îl înțelegi dacă e de carne sau de carton.

In toate nuvelele d-lui Slavici și în una din nuvelele lui Ion Popovici *(Din vieața meseriașilor bănățeni)*, în care se dovedește un adânc sentiment al naturii neînsuflețite, oamenii trăesc și se mișcă după conceptul autorului, iar nu după problema lor sufletească. In fiecare caracter este un *imperativ categoric*. Cinevà poate fi ucenic de bărbier sau calfă de cismar. Probabilitățile sunt că el va devenì, pentru literatură, un personagiu comic, sau un tip de perfectă platitudine, cevà în felul lui Bovary. Dar autorii noștri vor să-i facă sentimentali. Atunci se întâmplă că biata calfă de cismar devine un Werther în galenți, care suspină după fata *maistorului* și degeră la scocul apei, unde a mers să facă produc, pe când *d-na Ana*, fata *maistorului*, îi aduce vin fiert și se miră că el nu-l bea.

Modul lor de a fi, anemic și nefiresc, provoacă milă. Te întrebi ce este? Și, cetind și recetind, spre a găsì deslegarea enigmei,

începi a înțelege că atât d-l Slavici cât și Popovici-Bănățeanul sunt victimele poporanismului. Crescuți în licee și universități, prin urmare adăpați la romantismul german al timpului lor, acești oameni aplică sufletul cărturarului dela Viena sau B.-Pesta flăcăului din satul lor de naștere. Această mică substituire psicologică își are corespunsivul său în realitatea de toate zilele a fraților noștri din Transilvania, unde se întâmplă destul de des ca fiica unor oameni cu dare de mână, întoarsă din pension dela Viena, să nu mai vrea să pună portul său național, ceeace provoacă intervenirea energică a admirabilei sale mame, care, în câtevà luni, o desbară și de hainele nemțești și de corsetul dela Viena.

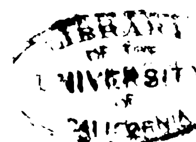
Acest strașnic popor, în care orbirea neroadă a cărturarilor săi vrea să arunce sămânța zizaniei, ne este înfățișat de romancierii și noveliștii locali ca o adunare de suflete pribege și neputincioase.

Pe câtă vreme Creangă, popa răspopit dela Humulești, rămâne un mare scriitor, fiindcă, deși ieșit din popor și scriind despre popor, nu este un poporanist. *Oșlobanu, Moș Chiorpec* sunt creațiuni specific românești, fără tendințe, pline de vervă și de *humour*, cari nu vreau să fie nici mai sentimentali decât toți țăranii adevărați, nici mai naționali. Admirabila limbă a lui Creangă este datorită tocmai puterii lui de a creà *oameni vii*, și, cum zice Molière, autorul nu și-a ales un fel al său de a vorbì, ci felul de a vorbì al personagiului.

Cu toate astea, vieața e mare, orizontul întins, iar realitatea sufletească interesantă în toate clasele.

Tinerii scriitori, terorizați de critici rămași de pe timpul tractatului de Adrianopoli, trebue să înțeleagă că poporul își are rostul lui; că, pentru literatură, s'a făcut odată o revoluție în numele poporului, atunci când școala dela Iași a întors pe latiniști la graiul nostru de astăzi; că ar fi regretabil să facem astăzi o contra-revoluție literară.

Fiecare din noi este proprietar, comerciant, militar, profesor, deputat, senator, ministru. Doar numai Vodă nu poți fi în Țara-Românească. Prin urmare toate clasele sociale pot fi puse la contri-

buție și studiate. Toate dau ochiului cercetător subiecte de dramă sau de comedie. Ce este mai interesant decât societatea noastră românească, în care se întâlnesc femei foarte fine, bărbați superiori, alături de curtizane, de parveniți și de pehlivani. Politica, mai cu seamă, drenează de prin fundul provinciilor nomolul ambițiilor și poftelor celor mai triviale. Tipul care încă n'a evoluat se întâlnește alături cu tipul care a evoluat atât de mult, încât e decadent.

Țara noastră e țara contrastelor; prin urmare, pentru scriitori, pământul făgăduinței. Ea chiamă pe romancieri, și eu am bună nădejde că oamenii de talent își vor îndreptà privirile într'acolo.

Nu merg atât de departe, încât să afirm că sufletul țărănesc nici nu e interesant, în literatură; fiindcă, pentru mine, totul e interesant în natură. Cu toate astea, cei mai mari critici și cei mai mari creatori de caractere omenești nu se ocupă de sufletele simple, pentrucă acelea sunt, ca neantul, fără evenimente.

Teatrul lui Sophocle are drept eroi numai căpetenii de state sau coborîtorii lor; teatrul lui Shakespeare se agită în cele mai înalte sfere sociale; teatrul lui Molière este, tot, de caractere: Tartuffe, Alceste, Harpagon, Trissotin, chiar proștii, ca Georges Dandin și Philaminte, sunt complicați. Negreșit, romanul, fiind un gen mai modern, este mai puțin închis țăranilor. Totuș, la Diekens și Balzac îl găsim destul de rar, și numai cu autorii ruși el intră cu adevărat în scenă. Dar țăranii autorilor ruși sunt niște ființe atât de extravagante și de complicate, încât, dela Zaparojenii lui Gogol, până la sluga lui Ivan Iliici și la Malva lui Tolstoi, și dela aceștia până la vagabonzii lui Gorki, ei formează o clasă aparte, care n'are nimic comun cu țăranul nostru.

De aceea s'a și rătăcit Caragiali în creațiunea sa, Năpasta, când a voit să ne dea o țărancă română, complicată, ascunsă, având puterea să trăească ani întregi lângă un bărbat pe care-l urà din suflet, numai ca să-i prindă taina și să-și răsbune. Asemenea ființe or fi existând, în realitate, la Ruși, unde rasse uralo-altaice se amestecă cu rassele iranice. La noi, asemenea situații sufletești sunt inverosimile.

Generațiunile tinere, scriitorii de astăzi sunt totuș datori să-și aducă aminte că secolul al XIX-lea românesc este, întreg, creațiunea acelei aristocrații, de naștere sau de talent, care a trăit, a lucrat și s'a jertfit pentru formarea Statului român.

Odată pentru totdeauna, voim să înlăturăm tiraniile ce se exercită în numele libertăților. Acestea sunt cele mai nesuferite, fiindcă sunt expresia mediocrității.

Cea mai odioasă dintre toate, este tirania literară. Este odioasă și depravată; odioasă, fiindcă, încătușând avântul cugetării, omoară originalitatea; depravată, fiindcă încearcă să răsplătească platitudinea cu onoruri și cu bani.

RASPUNSUL D-LUI TITU MAIORESCU

LA

DISCURSUL DE RECEPŢIUNE AL D-LUI DUILIU ZAMFIRESCU.

Domnule şi iubite coleg,

Ne-ai arătat motivele, cari te-au împiedecat să ne înfăţisezi figura literară a lui Ollănescu-Ascanio, în locul căruia ai fost ales membru al Academiei Române.

Deoarece d-ta nu ne vorbeşti de persoana celui dispărut, vei înţelege că nici eu nu pot vorbì de persoana celui ce vine să-l înlocuească, şi nu-mi vei luà în nume de rău, dacă trec îndată la discutarea părerilor, pe cari le aduci înaintea noastră cu atâta hotărîre, aş puteà zice cu atâta curaj, şi trebue să zic în ori ce caz, sub o formă literară aşà ademenitoare.

I.

Ceeace mă cred dator să scot mai întâiu la iveală din studiul d-tale, şi o fac cu cea mai mare mulţumire, sunt paginele în cari vorbeşti de originea noastră italo-latină şi, fără a te oprì la cunoscutele argumente limbistice, atingând numai în treacăt datele Istoriei, cauţi să pătrunzi cu intuiţia artistului taina moştenirilor etnice şi să ne arăţi supravieţuirea sufletului roman în Românii de astăzi, urmaşii direcţi ai marilor cuceritori.

Din acest temeiu mai adânc al priceperii scoţi dovada despre ceeace este adevărat şi ce—după a d-tale părere—nu poate fi adevărat în poeziile populare române, culese şi publicate de vreo 50 de ani încoace.

Este cu atât mai bine venit punctul de vedere ales de d-ta pentru a judecà o materie de însemnătatea poeziei populare, cu cât între publicările îngăduite de secția noastră istorică, adică apărute sub auspiciile ei, deși fără răspunderea ei, s'a strecurat în 1906 un studiu al d-lui Radu Rosetti, *Despre originea și transformările clasei stăpânitoare din Moldova*, în care se susține, că «elementul roman rămas în Dacia după retragerea legiunilor n'a putut să se mănție și a trebuit să dispară fără urme în potopul de barbari năvălitori» și că «naționalitatea română s'a născut *exclusiv numai* din contopirea Slavilor ce venise să se așeze în țerile noastre cu elementele romanizate de peste Dunăre, aduse ca captivi» (eufonia este a d-lui Radu Rosetti) «în urma neîncetatelor năvăliri slave, sporite prin numărul acelora, cari fugiau din Imperiu de greutatea birurilor» ș. c. l.

In ședința anuală a Academiei noastre dela 12 Ianuarie 1907 chestia a fost adusă în discuția generală. S'a recunoscut că adevărul, oricât de puțin favorabil ne-ar fi, trebue spus cu toată sinceritatea, îndată ce este întemeiat; dar s'a constatat că citatului studiu îi lipsește tocmai orice temeiu, și astfel afirmarea d-lui Radu Rosetti a fost desaprobată de toți membrii de față. Autorul, ce e drept, a făgăduit că va dovedì aiurea părerea d-sale, însă această dovadă nu a mai adus-o și nici nu credem că o va aduce vreodată.

Este dar, iubite coleg, îndoită mulțumirea, cu care viu să te felicit pentru introducerea criteriului latin în cercetarea poeziei populare și pentru vioiciunea stilului, cu care știi să ne împărtășești convingerea d-tale. In această parte a discursului ne putem unì — nu numai d-ta cu cel ce are plăcerea de a-ți răspunde în acest moment, dar probabil toți colegii noștri din Academie. Căci ne aflăm pe un tărâm, unde cercetările se apropie de oarecare exactitate științifică și pot conduce la câteva dovezi convingătoare.

Lucrul se schimbă, când trecem la aprecierile curat literare, unde dovezile exacte nu sunt cu putință, unde judecata se întemeiază adeseori pe elemente prea subiective și unde e totdeauna greu (iar la noi — cu lipsa unei tradiții literare statornicite — mai

greu decât aiurea) să găsim premisele înțelegerii comune. Aici nu ne rămâne adeseori decât datoria de a ne spune părerea cu toată sinceritatea și de a o susținea cu argumentele ce ne par mai accesibile spiritelor nepărtinitoare.

Astfel nu pot lăsà să treacă fără împotrivire imputarea adusă culegerii de poezii populare a lui Vasile Alecsandri. D-ta zici: Alecsandri a fost un rău culegător de poezii populare și mai cu seamă s'a înșelat fundamental, când a crezut că poate introduce unele ***dulcegării sentimentale*** în vieața versificată a poporului nostru».

Față de o declarație așà de hotărîtă din partea d-tale, chestia cere să fie examinată mai de aproape, nu numai pentru a recunoaște meritul lui Alecsandri în adunarea și răspândirea poeziilor noastre populare, ci și pentru a ne înțelege asupra marei însemnătăți a acestei manifestări a neamului românesc.

Cum se știe, culegerea de «Poezii populare ale Românilor, adunate ***și întocmite*** de Vasile Alecsandri» este dedicată Doamnei Elena Cuza în 1862, deși publicată de-abià la începutul anului 1866. Publicarea se face în folosul Azilului Elena Doamna, fiindcă — după cum scrie Alecsandri — «poeziile culese din gura poporului sunt copii găsiți ai geniului românesc și au dreptul a se bucurà de îmbrățișarea Inaltei Protectoare a Azilului Elena».

Dar Alecsandri începuse de mult să adune și să comunice prietenilor săi poeziile populare. Cu zece ani mai nainte, neuitatul filoromân Wilhelm de Kotzebue, în prefața din Octomvrie 1856 la traducerile sale ***Rumänische Volkspoesie,*** vorbește de această stăruință «patriotică și entuziastă» a lui Alecsandri, pe care o menționează cam în acelaș timp și Englezul Stanley în eleganta publicare ***Rouman Anthology*** (Hertford, 1856). Și mai nainte, îndată după mișcarea dela 1848, comunicări de această natură au fost făcute de Alecsandri la Paris; paginele scrise în favoarea Românilor de Michelet și de Edgar Quinet sunt întrucâtvà datorite unor asemenea împărtășiri; iar la 1855 el însuș publică în traducere franceză ***Ballades et chants populaires de la Roumanie.***

V'am amintit datele de mai sus, fiindcă ele ne înlesnesc priceperea punctului de vedere, din care Alecsandri a adunat și (cum zice el însuș) a întocmit poeziile populare.

La el nu erà și nu puteà fi vorba de preocupările folkloriste; mișcarea folkloristă, deșteptată pe la 1846 în Anglia, de unde și-a primit și numele, nu a răsbit până la noi decât după încetarea activității lui Alecsandri. Și nici spre vreo amintire a caracterului latin păstrat în poporul român, cum îl înțelegi d-ta, nu l-a purtat gândul pe atunci. Poet mai întâiu de toate, poet național în deosebi, nu în înțelesul latinității, dar de sigur în înțelesul luptei în contra protectoratului rusesc și a corupțiunii fanariote, Vasile Alecsandri este entuziasmat de partea frumoasă, omenește frumoasă a poeziilor noastre populare, simte un fel de mândrie patriotică de a le arătà în această frumusețe oarecum generală a lor, nu numai Francezilor, ci și Germanilor și Englezilor.

Căci suntem în epoca dintre 1855 și 1866, epoca renașterii politice a României care, după congresul dela Paris, este în mod așà extraordinar caracterizată prin solicitarea poporului român de a-și exprimà dorințele sub auspiciile marilor puteri de cultură europeană.

Alecsandri, a cărui excepțională valoare în literatura noastră stă în repercutarea tutulor curentelor de simțiri ale contimporanilor săi, vine și în ajutorul acestei mișcări și caută să ne câștige simpatiile occidentale, scoțând la iveală mai ales acea parte — de altminteri reală — a manifestărilor sufletului nostru poporan, care se poate numì lirică și contemplativă, adică duioșia simțirilor și cumpătarea exprimării.

Înțeleg că d-ta ai pus accentul pe elementul energic al baladelor, fiindcă el se potrivește mai bine cu criteriul d-tale etnic, însă acest criteriu nu trebue luat excluziv; în ori ce caz el nu erà și nu puteà fi exlcuziv la Alecsandri. D-ta recunoști, că «Alecsandri a auzit și a înțeles că în murmurul poporului e o muzică naivă și sentimentală a doinelor ce se cuvine să fie notată, că este o muzică eroică a baladelor ce se cuvine și mai mult să fie scrisă».

Dar eu întreb : de ce «și mai mult» ?

Pentru Alecsandri, ca și pentru unii din noi, se cuveniă tot așă de mult să fie păstrată sentimentalitatea doinelor, căci deși—după luminoasa d-tale cercetare—partea eroică și cuminţenia politică sunt mai ales semnele moștenirii etnice, aceasta nu exclude partea sentimentală nici la Romani, și cu atât mai puţin la descendenţii lor, după o evoluţiune culturală de atâtea veacuri.

In deosebi elementul eroic în poezia popoarelor din Orient, devenite pe atunci așă de «interesante», eră cunoscut de mai nainte, pentru Albanezi prin imitările — fie și meșteșugite — din *Guzla* lui Prosper Mérimée, pentru Sârbi prin minunata culegere de poezii populare publicată de Karagici între 1823 și 1833 și prin alte lucrări. Aici e multă voinicie, tot atâta cruzime, uneori și brutalitate. Cine însă își dă seama de firea poetică a lui Alecsandri, înţelege îndată, că pe el a trebuit să-l atragă din poezia noastră populară mai ales elementul ei liric și contemplativ, și tocmai cu această particularitate, pe care d-ta o depreţiezi cu expresia «dulcegărie», Alecsandri ne-a făcut mai bine primiţi printre occidentalii de cultură literară din acea epocă.

Firește că o asemenea înrudire sufletească între lirismul poetului și poeziile populare culese de el, nu l-ar fi îndreptăţit niciodată să introducă în textul baladelor schimbări, cari le-ar falsifică. Toate poeziile în adevăr populare, prin urmare foarte răspândite, se întâlnesc însă în gura poporului sub cele mai felurite variante. Cine nu se ocupă de autenticitatea folkloristă cu indicarea exactă a persoanei, a pronunţării, a locului și a timpului, ci se ocupă numai de poezia populară în frumuseţea și oarecum generalitatea ei, va culege, va combină, uneori va completă din multele variante forma definitivă, care după a lui simţire îi va păreà mai conformă cu geniul poetic al poporului. In această alegere și consolidare de formă, Alecsandri, cu deplină bună credinţă, s'a lăsat condus de partea sentimentală a poeziilor noastre, precum d-ta, cu aceeaș bună credinţă, te lași mai curând condus de partea eroică. Dar nici la unul, nici la altul nu poate fi vorba de falsificare.

Pentru d-ta «Miorița» este chintesența poeziei populare române; dar pentru contimporanii dintre 1856 și 1866 erau poate poeziile curat lirice mai suggestive. Imi aduc aminte, că pe mine și pe câțivà din compatrioții mei ne încântase la 1857 în Viena (eram atunci de 17 ani) mai cu seamă poezia tradusă de Kotzebue:

Sus în vârf de brăduleț
S'a oprit un șoimuleț,
El se uită drept în soare
Tot mișcând din aripioare.

(Nici mie nu-mi plac diminutivele, introduse numai pentru înlesnirea rimei).

Jos la trunchiul bradului
Crește floarea fragului,
Ea de soare se ferește
Și de umbră se lipește.
— «Floricică dela munte,
Eu sunt șoim, șoimuț de frunte.
Ieși din umbră, din tulpină,
Să-ți văd fața la lumină,
C'au venit până la mine
Miros dulce dela tine,
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Și să mi te port prin soare,
Pân' te-i face roditoare
Și de mine iubitoare.»
— «Șoimuleț, duios la graiu,
Fiecare cu-al său traiu.
Tu ai aripi sburătoare,
Ca să te înalți la soare,
Eu la umbră, la răcoare
Am menire 'nfloritoare.
Tu te legăni sus, pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ.
Dute'n cale-ți, mergi cu bine
Făr' a te gândi la mine,
Că e lumea'ncăpătoare
Pentru-o pasăre ș'o floare!»

Și când — acum 41 de ani — în primul volum al *Convorbirilor Literare* am atras luarea aminte a cetitorilor asupra covârșitoarei însemnătăți a poeziilor populare, publicate atunci de Alecsandri, am reprodus anume această poezie, împreună cu altele de felul ei, și astăzi pot constată, că partea lirică a vieții poporului a fost cea mai roditoare în desvoltarea ulterioară a literaturii noastre culte, în deosebi pentru Eminescu și, prin mijlocirea lui, pentru urmașii săi.

Căci dacă e să judecăm după dreptate întreaga valoare a publicării poeziilor populare, așà cum a fost făcută de Alecsandri, nu

ne putem mărginì la efectul ei asupra străinătății, ci trebue să punem în cumpănă, ca fiind de mai mare greutate, efectul lor asupra propriei noastre societăți. Alecsandri, care în lunga sa vieață literară a căutat totdeauna să trezească interesul estetic al publicului român, nu puteà să tindă a interesà lumea străină, fără a voì să intereseze în acelaș timp propria noastră societate cultă. Lucrul nu erà ușor, mai ales în Moldova, unde limba franceză erà limba excluziv întrebuințată în saloanele și în familiile așà numitei societăți și unde cele mai multe dame nici nu știau să vorbească, necum să scrie corect românește.

Atunci Alecsandri, cu adâncul său instinct de poet național, găsește în poezia populară cea mai bogată comoară de frumuseți literare, din care să se adape societatea, fie direct, fie indirect prin inspirarea scriitorilor de talent mai accesibili gustului ei.

In legătură cu cele zise aici, o observare a d-tale dela începutul discursului cere oarecare lămurire. Dacă se poate admite ceeace zici acolo, că «Românul ca popor nu e nici mai mult nici mai puțin poet decât alt popor», propoziția următoare cu «materialul folkloristic», care «*poate* fi considerat ca produs estetic, dar atunci încetează de a fi anonim» îmi pare mai puțin admisibilă.

Nu e vorba aici de materialul folklorist, ci de însăș poezia populară ca poezie, și ea nu numai poate, ci trebue considerată ca un produs estetic de cea mai mare însemnătate, fără a încetà să-și păstreze anonimatul ei firesc.

Am cetit adineauri poezia cu șoimul și fraga. Este vreo îndoeală despre frumusețea și prin urmare despre valoarea ei estetică? Și ce are a face aici chestia anonimatului? Poezia este și rămâne anonimă, dar aceasta nu o împiedică de a fi din cele mai frumoase, de a exprimà nu numai o simplă simțire lirică, ci, cum zice Alecsandri într'o notă (pag. 32), «o filozofie adâncă».

Asemenea când cetim în *Hora* (pag. 369), care începe cu niște cuvinte de rând, ca dela sat:

— Bade, trandafir frumos,
Vrut-ai să te-arăți duios,

Dar te-ai arătat ghimpos
Și din minte nu m'ai scos».
— «Vai, leliță din cel sat,
Ce-ai cerut și nu ți-am dat?

Și apoi continuă:

Cerut-ai faguri de miere,
Eu ți-am dat buzele mele;
Cerut-ai o vioreà,
Ți-am adus inima mea».
— «Dacă vrei dragoste-aprinsă,
Adă-mi gură neatinsă
Și o inimă fecioară
Ca apa dela izvoară».

Ce importă, că înălțimea etică, așà de frumos exprimată în versurile din urmă, nu se poate atribuì unui anume poet, ci este tocmai în anoninatul ei o dovadă a idealismului, până la care se poate ridicà inspirația curat populară?

D-ta pari a atribuì acestui gen de poezie mai puțină însemnătate estetică; dar te rog să-ți aduci aminte de constatările istoriei literare din țeri cu o cultură mult mai veche; d. e. din Anglia și din Germania; cum la Englezi dela publicarea poeziilor populare de Percy (1765) și la Germani dela cea analoagă a lui Brentano și Arnim *(Des Knaben Wunderhorn,* 1806—1808) datează o renaștere a poeziei lirice în literatura lor cultă.

Și în contra culegătorilor Brentano și Arnim s'a adus imputarea că au ***întocmit*** poeziile populare, dar mai târziu meritul lor s'a recunoscut pe deplin, «fiindcă — după cum se exprimă o carte de școală — cu un tact admirabil au știut să scoată chintesența poeziei, cu care să producă cea mai adâncă impresie». Pe urma unor asemenea publicări s'au ivit poeții lirici cei mai răspândiți ai literaturii germane din secolul trecut, Heine, Lenau, Uhland (el însuș culegător de poezii populare), ca și mai nainte Bürger, ostensibil inspirați de formele și limba acelor manifestări anonime ale neamului lor, și prin ei s'a desăvârșit opera începută de clasicii

anteriori, adică s'a statornicit în societatea cultă a Germaniei predomnirea limbii şi literaturii naţionale cu înlăturarea celei franceze, aşà de puternic ocrotite mai nainte de însuş Frederic cel Mare.

Tot aşà s'a întâmplat şi la noi, unde evoluţiunea nu este încă desăvârşită. Alecsandri a adunat poeziile populare pentru a da elementului naţional celui mai sigur putinţa unei desvoltări temeinice în literatură şi le-a întocmit aşà (d-ta zici: cu atâta dulcegărie sentimentală, eu zic cu atâta potrivire la receptivitatea contimporanilor), încât să poată pătrunde în societatea înaltă. Este caracteristic, că cea dintâi, care simte şi recunoaşte acest merit al lui Alecsandri, e însăş Elena Doamna, care zice în răspunsul ei la dedicaţia poetului: «Fără a ridicà cevà din caracterul naiv al expresiei poporale, aţi ***mlădiet*** cu o rară fericire forma acestor încercări întâietoare».

Cu această «mlădiere» a pătruns poezia populară în sufletele noastre. Eminescu s'a inspirat deadreptul dela ea, Coşbuc şi Goga se desvoltă pe urma lui, iar în miile de şcolari şi studenţi ai generaţiei de astăzi lucrează mai departe formele acestor poeţi astfel învioraţi, şi încetul cu încetul rădăcina populară implântată de Alecsandri creşte şi rodeşte în toate direcţiile.

Această mişcare se face dela sine, prin puterea covârşitoare a plăsmuirilor frumoase. Orice silă, orice violenţă nu poate fi decât dăunătoare. Să se producă numai opere de adevărată valoare, nu de valoarea îndoioasă, exagerată prin şovinism, şi societatea înaltă va fi căştigată prin atracţia firească a frumuseţei.

II.

Am stăruit poate prea mult asupra explicării unei controverse, însă tot ce priveşte poezia populară merită cea mai mare luare aminte, iar opera lui Vasile Alecsandri va găsì pururea în Academia Română un cuvânt de apărare, de laudă şi de recunoştinţă.

Viu acum, iubite coleg, la partea a doua a interesantului d-tale studiu şi am şi aici mulţumirea să constat la început o comunitate de vederi în privinţa criticei teoretice a «poporanismului».

Ce e drept, nu te pot urmà în expunerea doctrinei economico-istorice a lui Loria și a «miragiului» introdus de el. Vârsta, la care am ajuns, m'a făcut mult mai rezervat față de niște teorii sociale cu aparențe științifice, cari păcătuesc de regulă prin generalizări pripite. La concepția lui Loria se poate răspunde, tot așà de pe de-asupra, cu spirituala observare a lui d'Avenel: ***Dans sa marche lente, la civilisation a recherché le beau bien avant l'utile. Elle a excellé à faire des statues ou des temples avant de faire des lampes ou des parapluies; elle a su écrire avant de savoir se chauffer et a découvert le pinceau avant la fourchette.*** Ceeace s'ar puteà rezumà pe românește cu o vorbă mai simplă: omul s'a gândit să-și facă biserici înainte de a-și face hambare.

Cu atât mai puțin te voiu urmà în propunerea de leacuri pentru tămăduirea stării nostre actuale prin «maiștri și ateliere în toate satele.»

Prefer și mă grăbesc să mă pun alături de d-ta când zici: «La toate celelalte popoare cauzele economice ale mișcărilor sociale se iluzionează, iar poeții sunt ademeniți de miragiul unor nobile simțiri; la noi școala poporanistă, printr'o aberațiune a tuturor sentimentelor estetice, îi ține într'o mediocritate revoltătoare».

De mult erà cunoscută cererea unor socialiști-poporaniști, cari se amestecaseră în ale esteticei și îndemnau pe scriitori să se ocupe excluziv de mizeria claselor de jos și de vinovăția celor de sus. Dar dacă toate tendințele și intențiile «utilitare» sunt dăunătoare în artă, cel puțin tendența învrăjbirii claselor a rămas cu desăvârșire stearpă în producerea de opere frumoase.

Mă unesc dar cu această parte a criticei d-tale, deși nu mă pot unì cu aplicările ce le faci, și d. e. mă deosebesc de d-ta în aprecierea poeziilor d-lui Octavian Goga. Las însă la o parte deslușirea acestei deosebiri, fiind-că Academia și-a arătat acum trei ani părerea despre primele poezii ale d-lui Goga, acordându-le unul din premiile ei mai însemnate, pe temeiul unui raport care cercetează cu deamănuntul meritul literar al noului poet de peste Carpați.

Dar mai sunt rezerve de făcut și în privința celor zise de d-ta despre Creangă, Popovici-Bănățeanul și d-l Slavici. Ai introdus însuți deosebirea între acești trei autori, la cari recunoști «miragiul», și între autorii pe cari îi crezi vinovați de «poporanismul» în înțelesul defavorabil ce-l dai acestui cuvânt. Insă atunci e greu de priceput, pentru ce ai pus pe cei trei autori în rubrica poporanismului? Căci nu faptul că figurile descrise de Creangă, Slavici și Popovici-Bănățeanul sunt mai cu seamă țărani, preoți dela sate și meseriași, îi face să intre în acea rubrică.

Critica d-tale, că în nuvelele d-lor Slavici și Popovici, în deosebire de povestirile lui Creangă, figurile nu au aparență de realitate, ci sunt «anemice și nefirești» sau — cum zici tot d-ta — «nu sunt de carne, ci de carton», s'ar puteà aplicà tot așà de bine la multe nuvele din vieața societății înalte; căci o asemenea observare se referă la o temă generală a cercetărilor literare, iar nu numai la înfățișarea figurilor luate din popor.

Insă critica nu o cred îndreptățită, și modul cum deslegi d-ta «enigma» descrierii acelor figuri «anemice și nefirești» prin faptul că d-l Slavici și Popovici-Bănățeanul ar fi crescuți în licee și universități germane și ar fi împodobit flăcăii din satul lor de naștere cu romantismul cărturarilor din Viena, îmi pare lipsit de temeiu.

Nu e lucru ușor (am recunoscut-o dela început) a argumentà în materie estetică. Voiu încercà totuș să-mi susțin părerea, că multe din nuvelele d-lui Slavici, ca și nuvela lui Popovici ***Din vieața meseriașilor***, sunt creațiuni cu acea deplină aparență a realității, în care se încheagă arta adevărată.

Că nu poate fi vorba de nefireasca atribuire a unui romantism exotic la figurile poporului românesc, rezultă din analoaga înzestrare a sătenilor cu simțimintele cele mai înalte și delicate tocmai în schițele, nuvelele și romanele țărănești din acele literaturi occidentale, unde introducerea unei culturi străine la elementele autohtone este exclusă. Absolut aceeaș notă vibrează în ***Petite Fadette***, în ***François le Champi***, în ***Marc au Diable*** de George Sand, în figurile de pe țărmurile Rinului descrise de Auerbach,

în țăranii lui Ganghofer din munții Tirolului și chiar în vagabonzii lui Bret Harte din California.

De unde vine această identitate a aspirării ideale în mijlocul unor realități materiale așà deosebite? Din convingerea intuitivă a marilor scriitori, că în cugetul poporului—fie ori cât de lipsit de cultura cărturărească, ba uneori îți vine să zicì tocmai fiindcă e lipsit de ea—germinează și poate prinde rădăcină desvoltarea celor mai curate și alese simțiminte omenești. Precum se găsește în popor o adâncă evlavie, tot așà se poate găsì o mare decență și cea mai surprinzătoare sfială în legătura dintre sexe.

Căci nu numai pe calea gândirilor abstracte, îngrămădite în feluritele sisteme, poate ajunge omul să-și dea oarecare seamă de tainele vieții, ci și pe calea instinctivă a simțimântului.

Romantismul cărturarilor din Viena? Dar dela ce fel de cărturar, dela care romantism au ieșit versurile noastre populare:

Dacă vreai dragoste aprinsă,
Adu-mi gură neatinsă
Și o inimă fecioară
Ca apa dela izvoară?

Și se poate o mai înaltă, o mai curată expresie de iubire?

Dar în cealaltă poezie:

Dute'n cale-ți, mergi cu bine,
Făr'a te gândì la mine,
Că e lumea 'ncăpătoare
Pentru-o pasăre ș'o floare?

Din ce tratat de Etică socială a învățat țăranul anonim să fie mulțumit cu soarta ce-i este hărăzită?

Fără îndoeală, complicările sufletești ale societății înalte sunt o problemă din ce în ce mai interesantă în proporție cu creșterea culturii, și ele își vor aflà înfățișarea firească în literatura noastră. Dar aceasta nu ne poate face să uităm, că simplicitatea țărănească nu exclude frumusețea lirică, precum nu exclude energia epică, nici chiar conflictul dramatic. —

Când văd asemenea deosebiri de judecată literară între noi, îmi vine să repet vechea observare făcută într'un articol despre «poeţi şi critici», că tocmai poeţii sunt mai puţin chemaţi să apreţieze poezia altora. Ei sunt prea pătrunşi de felul lor de a pricepe lumea şi prea refractari la felul altora de a o pricepe.

Menirea d-tale, iubite coleg, care eşti însuţi unul din cei mai recunoscuţi poeţi ai generaţiei de astăzi, este de a ne înzestrà literatura cu creaţiunile propriei d-tale imaginaţii. Iară rolul mult mai modest de a primì şi de a preţuì creaţiunile poeţilor, lasă-ni-l nouă, publicului cetitor, cari putem îmbrăţişà cu aceeaş recunoştinţă cele mai felurite individualităţi artistice, numai cu condiţie ca să fie în adevăr inspirate de simţimântul curat al frumosului.

Şi fiindcă în multe din poeziile şi nuvelele cu cari ne-ai sporit comoara literară, d-ta ai fost în adevăr inspirat de cel mai înalt simţimânt al frumosului, fii cu această parte a operei d-tale bine venit în mijlocul Academiei Române!

